

КЛАСИЧНИЙ ПРИВАТНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**ПРИАЗОВСЬКИЙ
ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК**

Електронний науковий журнал

6(11) 2018

**Запоріжжя
2018**

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

Головний редактор:

Гальцова Ольга Леонідівна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри національної економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин Класичного приватного університету).

Заступник головного редактора:

Шапошников Костянтин Сергійович – доктор економічних наук, професор (директор Причорноморського науково-дослідного інституту економіки та інновацій).

Відповідальний секретар:

Трохимець Олена Іванівна – доктор економічних наук, доцент (професор кафедри національної економіки, маркетингу та міжнародних економічних відносин Класичного приватного університету).

Члени редакційної колегії:

Покатаєва Ольга Вікторівна – доктор економічних наук, професор (перший проректор Класичного приватного університету, професор кафедри обліку та оподаткування).

Верхоглядова Наталя Ігорівна – доктор економічних наук, професор (проректор з науково-педагогічної та навчальної роботи ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури»).

Іртищєва Інна Олександрівна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри менеджменту Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова).

Косова Тетяна Дмитрівна – доктор економічних наук, професор (професор кафедри фінансів, банківської справи та страхування Класичного приватного університету).

Марасова Вікторія Геннадіївна – Заслужений економіст України, доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри бухгалтерського обліку, оподаткування та аудиту Чернігівський національний технологічний університет).

Сафонов Юрій Миколайович – доктор економічних наук, професор (професор кафедри макроекономіки та державного управління, ДВНЗ «Київський раціональний економічний університет імені Вадима Гетьмана»).

Скидан Олег Васильович – доктор економічних наук, професор (ректор Житомирського національного агроєкологічного університету).

Стройко Тетяна Володимирівна – доктор економічних наук, професор (завідувач кафедри економіки та міжнародних економічних відносин Миколаївський національний університет ім. В. О. Сухомлинського).

Шульц Світлана Леонідівна – доктор економічних наук, професор (завідувач відділу регіональної економічної політики ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М. І. Долишнього НАН України»).

Ліна Пілелієне – Ph.D., професор економіки (професор кафедри маркетингу Університету імені Вітаутаса Великого, Литва).

Натія Гоголаурі – доктор економічних наук, професор (декан факультету бізнесу Навчального університету імені Сулхан-Саба Орбеліані, Грузія).

Анджеї Паулік – доктор економіки хабілітований, професор (завідувач кафедри підприємництва та інновацій Університету імені Яна Кочановського в Кельнцах, Польща).

Електронна сторінка видання – <http://pev.kpu.zp.ua>

Видання входить до «Переліку електронних фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук» на підставі Наказу МОН України від 10 травня 2017 № 693 (Додаток 7)

Рекомендовано до поширення в мережі інтернет Вченою радою
Класичного приватного університету
(Протокол № 4 від 26 грудня 2018 р.)

СЕКЦІЯ 1 ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

УДК 330.354

Орзул О.Ю.
*аспірант**Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

БАНК РОЗВИТКУ ЯК ІНСТИТУТ ПРИСКОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз теоретичних та практичних аспектів впливу банків розвитку на економічне зростання, розкрито основні механізми такого впливу. Розкрито функції та основні засади діяльності банків розвитку, а також запропоновано низку пропозицій щодо формування банку розвитку в Україні з огляду на необхідність забезпечення високих темпів економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності української економіки, які не можуть бути досягнуті без високої динаміки інвестиційних та інноваційних процесів, розвитку пріоритетних напрямів, забезпечення стійкого тривалого розвитку економіки. Проаналізовано роль держави у процесі створення та функціонування банку розвитку.

Ключові слова: банк розвитку, банківська система, економічний розвиток, інвестиції, інновації, соціально-економічний розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ теоретических и практических аспектов влияния банков развития на экономический рост, раскрыты основные механизмы такого воздействия. Раскрыты функции и основные принципы деятельности банков развития, а также приведен ряд предложений по формированию банка развития в Украине с учетом необходимости обеспечения высоких темпов экономического роста и повышения конкурентоспособности украинской экономики, которые не могут быть достигнуты без высокой динамики инвестиционных и инновационных процессов, развития приоритетных направлений, обеспечения устойчивого долгосрочного развития экономики. Проанализирована роль государства в процессе создания и функционирования банка развития.

Ключевые слова: банк развития, банковская система, экономическое развитие, инвестиции, инновации, социально-экономическое развитие.

ANNOTATION

In the article analyze theoretical and practical aspects of the influence of development banks on economic growth and outlines the main mechanisms of such influence. In the article revealed the functions and basic principles of activity of the development banks. The author also proposes a series of proposals for the creation of a development bank in Ukraine, based on the need to ensure high rates of economic growth and increase the competitiveness of the Ukrainian economy, which cannot be achieved without the high dynamics of investment and innovation processes, development of priority directions, ensuring sustained long-term development of the economy. In article also analyzed the role of the government in the process of creation and functioning of the development bank.

Key words: development bank, banking system, economic development, investments, innovations, social and economic development.

Постановка проблеми. Нарощування вітчизняною економікою конкурентоспроможності вимагає значних структурних трансформацій,

зокрема щодо переорієнтації інвестиційних потоків. Як зазначалось багатьма дослідниками, Україна має значні прогалини у фінансуванні критично важливих галузей, зокрема галузей інфраструктури, які необхідні для сприяння модернізації сільського господарства, розвитку промислового потенціалу. Це вимагає масштабного та довгострокового фінансування, яке напевно чи можна забезпечити через комерційні банки або завдяки ринкам капіталу. Як свідчить світовий досвід, саме банк розвитку може стати важливим інструментом активізації довгострокового фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Необхідність створення банку розвитку вже тривалий час обговорювалась вітчизняними та зарубіжними дослідниками. Роль такої банківської установи в процесах фінансового забезпечення інвестиційних процесів аналізували А.І. Даниленко, Ю.О. Ісаєв, В.І. Гаркавенко, Н.М. Шелудько, М.І. Савлук, А.А. Абалкіна, В.Ю. Катасонов, О.Е. Абрамова, І.А. Брайловський, О.Д. Вовчак, А.В. Гальчинський, С.О. Іщук, А.О. Левченко, Л.Л. Гриценко, О.О. Лемішко, В.Г. Со словський, О.Й. Шевцова та інші дослідники. В роботах названих науковців висвітлено окремі практичні та теоретичні аспекти впливу банківської системи на економічний розвиток, зокрема розглянуто вплив інвестицій на реальний сектор економіки та вплив таких інститутів, як банки розвитку, на економічне зростання.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак, незважаючи на значний доробок, існує низка проблем, які потребують подальших досліджень та вирішення.

Виклад основного матеріалу дослідження. У світовій практиці для виправлення так званих провалів ринку, що стримують економічний та соціальний розвиток країни, для забезпечення залучення інвестиційних ресурсів у пріоритетні галузі економіки створюються та ефективно функціонують спеціалізовані фінансові інституції, провідними серед яких є банки розвитку. Обґрунтування необхідності їх функціонування базується на тому, що вони генерують мультиплікативний ефект, фінансуючи проекти, які дають вагомий суспільний переваги.

У світовій практиці до категорії банків розвитку належать інвестиційні інститути, що займаються довгостроковим кредитуванням окремих галузей та сфер господарства. На відміну від комерційних банків, банки розвитку спрямовують фінансові ресурси в ті сфери, які вважаються стратегічними для національної економіки, від промисловості та сільського господарства до розвитку експорту, інфраструктури, а також підприємств малого та середнього бізнесу.

Банки розвитку відрізняються один від одного за напрямками та обсягами діяльності, формами власності, організаційно-правовими формами та іншими критеріями. Вони є інструментом державної економічної політики та відіграють важливу роль в реалізації її стратегічних напрямів. Створення банків розвитку з державним капіталом спрямоване на більш активну участь держави в проведенні структурної економічної політики шляхом масштабних інвестицій в пріоритетні галузі економіки. Значення діяльності банків розвитку визначається не лише істотними обсягами інвестицій, але й спрямуванням їх під контролем держави в сектори економіки, що мають стратегічне значення для подальшого її розвитку, що сприяло би прогресивній структурній перебудові національної економіки, тому особливо ефективними банки розвитку є в умовах відновлення, перебудови, модернізації економіки, коли необхідна концентрація ресурсів для вирішення ключових завдань.

Банки розвитку виконують важливу роль у наданні додаткових фінансових та нефінансових послуг, необхідних для сприяння розвитку пріоритетних секторів та напрямів.

Діяльність банків розвитку особливо стає значущою в періоди економічних та фінансових криз. Незважаючи на виникнення проблем з ліквідністю на ринку, ускладнення доступу до кредитних ресурсів та зростання їхньої вартості, діяльність таких інститутів залишається дієвим механізмом підтримки та модернізації національної економіки, а також вагомим складовим антикризових програм урядів.

На відміну від приватних банків, діяльність яких регулюється загальним банківським законодавством, банки розвитку здебільшого створюються відповідно до окремого спеціального закону або нормативного акта, яким на них покладаються функції фінансування проектів, що створюють вагомі економічні, соціальні та екологічні переваги. Контроль над банками розвитку здійснюється спеціальними вповноваженими державними органами. Банки розвитку не підпадають під звичайні норми банківського регулювання та пруденційного нагляду, включаючи вимоги створення обов'язкових резервів та виконання встановлених нормативів. До них також застосовується особливий механізм регулювання операцій, зокрема на основі встановлення спеціальних обов'язкових нормативів діяльності та визначення величини банківських ризиків.

Діяльність банків розвитку спрямована на вирішення таких завдань, як забезпечення національним компаніям доступу до довгострокового фінансування, формування національних ринків довгострокового капіталу; акумулювання фінансових ресурсів із зовнішніх та внутрішніх джерел для реалізації державної інвестиційної політики; забезпечення фінансових ресурсів для середньо- та довгострокових проектів; забезпечення державної підтримки цільових груп та цільових секторів економіки; обмеження кредитних ризиків; сприяння інноваційним процесам; полегшення негативного впливу фінансових криз через фінансування, що за своїм характером є антициклічним, з наданням позик навіть протягом періодів економічного спаду та об'єднанням зусиль з регіональними фінансовими інститутами; прискорення зростання національної економіки; сприяння розвитку промисловості, сільського господарства, модернізації виробничої бази для забезпечення зростання обсягів виробництва, підвищення можливостей для зайнятості; сприяння фінансовому та економічному розвитку регіонів, зокрема аграрних, здійснення інвестиційних проектів, що забезпечують вирівнювання регіональних диспропорцій розвитку; здійснення інвестиційних проектів у галузях економічної та соціальної інфраструктури, а також у сільському господарстві; розвиток фінансової інфраструктури; розвиток фінансових інститутів небанківського типу; розвиток внутрішнього ринку цінних паперів та боргового капіталу шляхом продажу власних акцій та облігацій; допомога підприємствам, яким надано фінансування чи допомогу у випуску та розміщенні їхніх цінних паперів; продаж власного портфеля інвестицій; надання технічної допомоги секторам, які є ключовими для економічного зростання.

Інститути розвитку є необхідним та ефективним інструментом державної економічної політики, що дає змогу комплексно розв'язувати невідкладні проблеми з мінімальними витратами, диверсифікувати економіку, забезпечувати розвиток інфраструктури та високотехнологічних виробництв, а також не лише підтримувати, але й нарощувати темпи економічного зростання в країні на тривалий період.

Банк розвитку як спеціалізована фінансово-кредитна установа створюється урядом або функціонує на основі державних гарантій, а метою його діяльності є підтримка фінансування суспільно значущих проектів, що сприяють економічному зростанню, розвитку економіки та вирішенню соціальних завдань. Банк розвитку не конкурує з приватним сегментом вітчизняної банківської системи, виконуючи спеціальні завдання щодо сприяння розвитку економіки країни, які зазвичай не реалізуються іншими банками. Таким чином, основний акцент банків розвитку зосереджений на довгостроковому фінансуванні та допомозі для видів діяльності або секторів економіки, де рівень ризику може

бути вищим, ніж звичайна фінансова система спроможна прийняти.

Основні напрями діяльності банків розвитку, через які реалізуються їхні основні цілі, наведені в табл. 1.

Основні напрями діяльності кожного банку розвитку можуть бути визначені як пріоритети, навколо яких банк функціонує. Одним з таких пріоритетів є підтримка інноваційного підприємництва, яка реалізується для підтримки структурних змін відповідно до стратегії розвитку, а також для створення сприятливих умов для поліпшення якості та конкурентоспроможності товарів та послуг на внутрішньому та світових ринках.

Необхідно підкреслити, що створення й діяльність банків розвитку не суперечать принципам ринкової економіки. Не створюючи конкуренцію комерційним банкам, вони покликані усувати відставання в економічному розвитку регіонів, фінансувати структурну політику, сприяючи поступальному зростанню національної економіки. При цьому ступінь участі держави в інвестиційному процесі визначається сформованістю та дієвістю ринкових механізмів.

Участь держави не виключає широкого залучення комерційних банків до процесу фінансування та кредитування визначених урядом напрямів. Співробітництво банків розвитку з комерційними банками дає змогу не тільки надавати вповноваженим комерційним банкам додаткові кредитні ресурси, але й використовувати їх власні для кредитування запланованих заходів. Співробітництво з банками розвитку створює для комерційних банків сприятливі умови для залучення додаткових ресурсів, як державних, так і приватних.

Вивчення зарубіжного досвіду діяльності банків розвитку показало, що такі структури займають важливу нішу в інституційній структурі фінансового сектору економіки. Практика їх діяльності орієнтується на вирішення стратегічних завдань підтримки національних економік, зокрема в кредитно-інвестиційному та експортному спрямуванні.

Досвід створення банків розвитку з державною участю широко використовують як розвинені країни, так і країни, що розвиваються. Існує велика кількість прикладів успішного функціонування банків розвитку, яскравими прикладами яких є Бразильський банк розвитку, банк розвитку Китаю, банк розвитку Королівства Нідерландів, Канадський банк розвитку бізнесу, а також успішним досвідом можна назвати створення Банку розвитку Республіки Білорусь.

У цих країнах банки розвитку здійснили помітний внесок у реалізацію стратегічних напрямів державної економічної політики. Діючи як основний фінансовий інструмент держави в розвитку реальної економіки, вони активно використовували різноманітну систему пільг та інших механізмів залежно від пріоритетів та завдань, що стоять перед тією чи іншою країною.

Наявність банків, котрі функціонують у різних сферах діяльності, що мають велике значення для національної економіки, за державної підтримки є характерним для багатьох країн, тому однією з тенденцій сучасної світової практики є розширення діяльності банків розвитку, які, на думку фахівців Світового банку, повинні стати основним джерелом фінансування пріоритетних соціально-економічних програм та проектів. В економіці України досі взаємодія фінансового та реального секторів стикається із суттєвими перепонами. Банківські установи як комерційні організації здебільшого націлені на отримання максимального прибутку за короткий строк, зокрема спекулятивного характеру, отже, не зацікавлені у фінансуванні інвестиційних проектів у реальному секторі, де прибуток зазвичай нижче, а рівень операційних витрат на банківське супроводження – вище. Банкоцентрична модель укладу фінансового сектору України разом з іншими причинами мінімізує участь фондового ринку в мобілізації необхідних фінансових ресурсів.

Тривалий час функції банку розвитку фактично виконував Національний банк України,

Таблиця 1

Основні напрями діяльності банку розвитку [1, с. 12]

Напря́м діяльності	Ме́та діяльності	Ме́ханізм діяльності
Оцінка	Проект	Унікальною характеристикою банків розвитку, є те, що вони розглядають можливість фінансування проектів не тільки з урахуванням фінансової окупності, але й з огляду на економічний та соціальний вплив на розвиток.
Співпраця	Інвестор	Надаючи довгострокове фінансування, банк розвитку є ключовим елементом забезпечення капітальних ресурсів для проектів з періодом у 20 або 30 років, що є характерним для інфраструктурних проектів.
Залучення	Капітал	Діючи як каталізатор, банк розвитку може допомогти залучити іноземних інвесторів, гранти та фінансування від регіональних та міжнародних фінансових установ.
Підтримка	Виробничий сектор	Технічна допомога стає все більш важливою частиною діяльності банку розвитку для підтримки реального сектору та експортно орієнтованих галузей.
Полегшення	Фінансова криза	Банк розвитку може запропонувати антициклічне фінансування, забезпечуючи ресурсами кредитні ринки та ринки капіталу під час кризи.

хоча ці функції не передбачені ні Конституцією України, ні Законом України «Про Національний банк України».

В Україні створення вітчизняного банку розвитку все ще залишається в планах. У дослідженнях застерігається, що створений український банк реконструкції і розвитку не можна вважати інститутом розвитку, адже він не здійснює довгострокового інвестиційного кредитування, а його вплив на економіку є незначним.

Сьогодні в Україні є доцільним створення спеціалізованого інвестиційного банку. Конкретні функції та операції цього банку варто визначити окремим законом, а також чітко обумовити рівень втручання державних органів у процес прийняття рішень щодо доцільності фінансування того чи іншого інвестиційного проекту. Домінуючими функціями, які виконуватиме такий банк, повинні стати мобілізаційна (вибір найбільш ефективних джерел та способів формування інвестиційних ресурсів, залучення коштів на внутрішньому та міжнародному ринках капіталів для фінансування інвестиційно-інноваційних проектів); експертна (відбір та експертиза інвестиційних та інноваційних проектів, розроблення методичних рекомендацій та критеріїв оцінювання їх щодо доцільності та економічної привабливості, а також вибір банків, які уповноважені стати його агентами); стимулююча (розроблення та вжиття комплексу заходів щодо фінансування інвестицій для модернізації, капітального та житлового будівництва, науково-дослідних робіт, а також застосування лізингових форм, схем консорціумного кредитування, в яких цей банк виступатиме в ролі головного організатора чи кредитора); платіжна (організація проходження фінансових ресурсів, установа кореспондентських відносин, розрахунково-касове обслуговування клієнтів, здійснення міжнародних розрахунків); контрольна (контроль за ефективним і цільовим використанням інвестиційних ресурсів та процесом реалізації інноваційних проектів, видача гарантій, контроль за виконанням кредитних угод). Такий банк повинен стати сполучною ланкою організацій, які впроваджують інновації, з іншими економічними суб'єктами, а головне, з внутрішніми та зовнішніми інвесторами.

Розгортання масштабної економічної кризи в Україні є відносно вдалим часом для прискорення формування інституційної системи фінансово-кредитної підтримки економічного розвитку. Необхідність вжиття антикризових заходів щодо підтримки вітчизняного реального сектору, зокрема щодо підтримки експорту, потребує інституційного забезпечення механізму вжиття та контролю таких заходів, використання відповідних фінансових ресурсів. Вивчення міжнародної практики фінансово-кредитного забезпечення державного інвестування інноваційного розвитку та усвідомлення нагальної

потреби радикального вдосконалення інституційного забезпечення державного інвестиційного інвестування підтверджує необхідність утворення в Україні відповідної спеціалізованої фінансово-кредитної мережі, яка повинна стати важливим інструментом фінансової політики держави, сприяючи мобілізації фінансових ресурсів, підвищенню ефективності використання державних інвестицій.

Актуальність створення банку розвитку для України посилюється необхідністю пошуку шляхів підвищення ефективності взаємодії реального сектору та банківської системи задля стимулювання інноваційного розвитку економіки. Держава повинна дати поштовх створенню національних банків розвитку та повністю використувувати їхній потенціал в мобілізації фінансових ресурсів для розвитку економіки.

Поточні тенденції економічної динаміки в Україні засвідчують посилення технологічної несумісності української економіки з розвиненими країнами, що консервує за Україною в міжнародному поділі праці роль постачальника продукції первинної обробки з низьким вмістом доданої вартості. Повільність якісних зрушень в динаміці розвитку промисловості обмежує структурні та функціональні зміни в національній економіці України, спрямовані на підвищення її конкурентоспроможності на основі технологічної модернізації, отже, перехід до нової якості економічного розвитку країни.

Окремо варто відзначити значний вплив банків розвитку на стимулювання інноваційного підприємництва. Нині в Україні фактично не існує державного стимулювання інноваційного підприємництва, яке б реально здійснювало позитивний вплив на розвиток та впровадження інновацій в Україні, хоча у держави існує низка інструментів для стимулювання розвитку інноваційного підприємства. Саме створення ефективного банку розвитку є одним з найбільш ефективних шляхів створення дієвого механізму фінансування інноваційного підприємництва. Саме підтримка інноваційних проектів є одним з ключових моментів, які дадуть змогу Україні перейти з розряду країн – постачальників сировини в розряд країн – постачальників кінцевих продуктів та послуг.

Сьогодні в Україні, на жаль, не існує такого інституту, як банк розвитку, але малі та середні підприємства можуть отримати гранти від ЄБРР. Хоча ЄБРР здійснює значний позитивний вплив на розвиток малого та середнього бізнесу в Україні, на жаль, він лише надає кошти українським підприємствам на послуги консультантів, але не виступає безпосереднім інвестором цих підприємств, на жаль, оминає стороною інноваційні підприємства. Отримати фінансування інноватори з України можуть в найбільшій рамковій програмі Європейського Союзу з фінансування науки та інновацій «Го-

ризонт 2020», але існують певні обмеження щодо залучення фінансування з цієї Програми.

Створення українського банку розвитку, на нашу думку, дасть змогу підприємствам залучати необхідні інвестиційні ресурси для реалізації своєї діяльності, впровадження новітніх технологій, модернізації своєї діяльності та реалізації інноваційних проєктів, адже український банк розвитку зможе фінансувати та надавати підтримку підприємствам, які діють в напрямі загальнонаціональних інтересів.

Оскільки створення державного банку розвитку за умов дефіциту бюджету складно уявити, найбільш оптимальним для держави є створення банку розвитку змішаного типу, який буде залучати як державні кошти, так і кошти приватного сектору, при цьому банк має функціонувати на пільгових умовах, адже буде діяти в інтересах держави. Така змішана форма власності дасть змогу уряду встановлювати коридор дій для банку, з одного боку, та заощадити кошти державного бюджету за рахунок залучення приватних інвесторів, з іншого боку.

Отже, створення такого ефективного інституту, як банк розвитку в Україні, зможе стимулювати розвиток підприємництва, зокрема інноваційного, за рахунок надання фінансового ресурсу на пільгових умовах з огляду на інвестування не тільки економічного ефекту, але й соціального, екологічного тощо. Також банк розвитку зможе допомогти в залученні іноземних інвесторів та грантів, виступаючи в ролі головного інвестора-гаранта чи поручителя.

Висновки. До категорії банків розвитку належать інвестиційні інститути, що займаються різними видами кредитування переважно на пільгових умовах, окремих галузей та сфер господарства. На відміну від комерційних банків, банки розвитку спрямовують фінансові ресурси в ті сфери, які вважаються стратегічними для національної економіки.

Банк розвитку в Україні може й повинен стати ключовою банківською установою, а саме трансформатором фінансових ресурсів у реальний сектор економіки через цілеспрямоване кредитування пріоритетних інвестиційних проєктів. У сучасних нестабільних умовах банк розвитку може відіграти роль фінансового провідника процесів економічного відновлення та подальшого зростання.

Для стимулювання створення та започаткування діяльності «повноцінного» банку розвитку в Україні необхідне спеціальне законодавче унормування діяльності банку розвитку.

Створення та започаткування діяльності банку розвитку Україні дасть можливість вжити заходів державної економічної політики у сфері розвитку ринків капіталу, банківської системи, інвестування, міжнародного співробітництва, державно-приватного партнерства; стабілізувати розвиток фінансової системи та реального сектору за рахунок проведення визначених

пріоритетних інвестиційно-кредитних угод, покликаних вирішувати загальнодержавні питання економічного розвитку; підвищити довіру наявних та потенційних клієнтів до вітчизняних банків та інших фінансових інститутів, повернути частину вільних коштів на банківські рахунки; сприяти розвитку ринку фінансових послуг; запустити «циркуляцію кредиту» в реальному секторі економіки; активізувати легальний кругообіг фінансових ресурсів з відповідним зменшенням частки тінізації економіки; сприяти підвищенню рейтингів держави та вітчизняних корпорацій в міжнародних градаціях конкурентоспроможності та платоспроможності; обмежити канали та можливості непродуктивного переміщення спекулятивного капіталу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Rethinking the role of National Development Banks. URL: <http://www.un.org/esa/ffd/msc/ndb/NDBsDOCUMENTREVE-020606.pdf>.
2. Statistical Database – United Nations Economic Commission for Europe. URL: <http://w3.unece.org>.
3. Абрамов А.Е. Экономический рост, инвестиции и фондовый рынок. URL: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CDQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.hse.ru%2Fdata%2F019%2F854%2F1235%2FAbramov.doc&ei=698IU5r6Ege_ygOqh4IQ&usq=AFQjCNF7rr5dq_xlDPG7arVr0rSMfAcAw&vm=bv.62922401,d.bGQ.
4. Александрова М.В., Маслова О.М. Гроші. Фінанси. Кредит. 2002. 336 с.
5. Бразильский банк развития: опыт стратегического управления. 2012. URL: <http://www.veb.ru/common/upload/files/veb/analytics/strman/sm201202bra.pdf>.
6. Фурман В.В. Економіку врятує Банк розвитку. 2014. URL: <http://fakty.ictv.ua/ru/index/read-blog/id/1620>.
7. Шевцова О.Й. Банківська система та реальний сектор економіки: фактори впливу та взаємодії. URL: http://dspace.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4225/1/probl_persp_XIII_39_Shevcov.pdf.
8. Лютий І.О., Юрчук О.В. Особливості глобального економічного середовища діяльності банків. Вісник НБУ. 2012. № 4. С. 46–51.
9. Слюсаренко А.В. Генезис економічного зростання. Економічні науки. Економічна теорія. URL: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2014/Economics/14_157744.doc.htm.
10. Іщук С.О. Інвестиції в основний капітал та їх вплив на соціально-економічний розвиток регіону. Регіональна економіка. 2013. № 1. С. 35–42.
11. Левченко А.О. Сучасні особливості взаємодії банківської системи з реальним сектором економіки. Актуальні проблеми економічного і соціального розвитку регіону: збірник матеріалів II Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Красноармійськ, 20 грудня 2012 р.). Донецьк: Світ книги, 2012. Т. 1. 330 с.
12. Гриценко Л.Л., Боярко І.М. Роль банківської системи в розвитку реального сектора економіки країни. Dynamika naukowych badań: materiały V Międzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji (7–15 lipca 2009 г.). 2009. Vol. 1.

REFERENCES:

1. Rethinking the role of the National Development Banks [Electronic resource]. – Access mode: <http://www.un.org/esa/ffd/msc/ndb/NDBsDOCUMENTREVE-020606.pdf>.
2. Statistical Database – United Nations Economic Commission for Europe [Electronic resource]. – Access mode: <http://w3.unece.org>.
3. Abramov A.Ye. Economic growth, investment and stock market [Electronic resource] / A.Ye. Abramov – Access mode: https://www.google.com.ua/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=2&cad=rja&uact=8&ved=0CDQFjAB&url=http%3A%2F%2Fwww.hse.ru%2Fdata%2F019%2F854%2F1235%2F Abramov.docei=698IU5r6Eeqe_ygOqh4IQ&usg=AFQjCNF7rr5dq_xIDPG7arVr0rSMfcAQaw&bvm=bv.62922401,d.bGQ.
4. Alexandrova M.V. Money. Finances. Credit / Aleksandrova M.V., Maslova O.M. 2002. 336 p.
5. Brazilian Development Bank: Strategic Management Experience [Electronic Resource]. – 2012. – Access mode: <http://www.veb.ru/common/upload/files/veb/analytics/strman/sm201202bra.pdf>.
6. Furman V.V. The economy will be saved by the Development Bank [Electronic resource] / Vasily Furman. – 2014. – Access mode: <http://fakty.ictv.ua/en/index/read-blog/id/1620>.
7. Shevtsova O.J. Banking system and real economy sector: factors of influence and interaction [Electronic resource]. – Access mode: http://dSPACE.uabs.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/4225/1/probl_persp_XIII_39_Shevcov.pdf.
8. Lyutyi I.O. Lyuty, O.V. Yurchuk // Bulletin of the National Bank of Ukraine. 2012. – No. 4. – P. 46–51.
9. Slyusarenko A.V. Genesis of Economic Growth. Economic sciences. Economic theory. [Electronic resource]. – Access mode: http://www.rusnauka.com/14_ENXXI_2014/Economics/14_157744.doc.htm.
10. Ishchuk S.O. Investments in fixed capital and their influence on the socio-economic development of the region / S.O. Ishchuk // Regional economy. – 2013. – № 1. – P. 35–42.
11. Levchenko A.O. Modern features of the interaction of the banking system with the real sector of the economy // Actual problems of the economic and social development of the region. Collection of materials of the II All-Ukrainian Scientific and Practical Conference (Krasnoarmeysk, December 20, 2012). – T.1. – Donetsk: The World of Books, 2012. – 330 p.
12. Gritsenko L.L. The role of the banking system in the development of the real sector of the country's economy / L.L. Gritsenko, I.M. Boyarco. – 2009. Vol. 1.

Orzul O.Yu.

Postgraduate Student,

Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman

BANK OF DEVELOPMENT AS AN INSTITUTE OF ACCELERATION OF ECONOMIC DEVELOPMENT

In the article, the author had proved that the growth of the domestic economy of competitiveness requires significant structural transformations, in particular, in terms of reorientation of investment flows. As noted by many researchers, Ukraine has significant gaps in funding critical industries, in particular, the infrastructure sectors that are needed to promote agricultural modernization and industrial capacity development. This requires large-scale and long-term financing, which is not possible through commercial banks or through capital markets. As the world experience shows, the development bank can become an important tool for activating long-term financing.

The author analysed the theoretical and practical aspects of the influence of development banks on economic growth and outlines the main mechanisms of such influence. In the article, functions and basic principles of activity of development banks are revealed.

The author also made a series of proposals for the creation of a development bank in Ukraine, based on the need to ensure high rates of economic growth and increase the competitiveness of the Ukrainian economy, which cannot be achieved without the high dynamics of investment and innovation processes, development of priority directions, ensuring sustained long-term development of the economy.

The article describes that the category of development banks include investment institutes engaged in long-term lending of individual industries and spheres of the economy. Unlike commercial banks, development banks target financial resources to those areas that are considered strategic for the national economy, from industry and agriculture to exports, infrastructure, and small and medium-sized businesses.

The article emphasized that the activity of development banks especially becomes significant during periods of economic and financial crises. Despite the emergence of market liquidity problems, the difficult access to credit and the growth of their value, the activities of such institutions remain an effective mechanism for the maintenance and modernization of the national economy, as well as a significant component of the government's anti-crisis programs.

Therefore, the establishment of such an effective institution as a development bank in Ukraine will be able to stimulate the development of entrepreneurship, including innovation, by providing financial resources on preferential terms, taking into account not only the economic effect but also social, environmental, and other investment. Also, the development bank will be able to help attract foreign investors and grants, acting as the main investor-guarantor.

The article also analyses the role of the government in the process of creation and functioning of the development bank.

УДК [330.1+34]:378.14

Чорний О.В.*кандидат філософських наук,
докторант кафедри маркетингу та аграрного бізнесу
Вінницького національного аграрного університету***ЕКОНОМІЧНА НАУКА ТА ПРАВО: МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ****АНОТАЦІЯ**

Зв'язок права та економічної науки є одним із найпродуктивніших міждисциплінарних полів, що потребує свого належного теоретичного вивчення. Одним із найпопулярніших підходів, пов'язаних із цим, є економічний аналіз права. Подібний аналіз допомагає отримати якісні інсайти та усунути прогалини в системі права. Якість підготовки науковців, що працюють в університетах, пов'язана з належним розумінням проблем, які існують на перетині права й економіки. Вплив правового регулювання на національну економіку потребує систематичних досліджень та залучення значних людських та фінансових ресурсів.

Ключові слова: економічна наука, економічний аналіз, право, правове регулювання, міждисциплінарність.

АННОТАЦИЯ

Связь права и экономической науки является одним из самых междисциплинарных полей, что требует своего должного теоретического изучения. Одним из самых популярных подходов, связанных с этим, является экономический анализ права. Подобный анализ помогает получить качественные инсайты и устранить пробелы в системе права. Качество подготовки ученых, работающих в университетах, связано с должным пониманием проблем, которые существуют на пересечении права и экономики. Влияние правового регулирования на национальную экономику требует систематических исследований и привлечения значительных человеческих и финансовых ресурсов.

Ключевые слова: экономическая наука, экономический анализ, право, правовое регулирование, междисциплинарность.

ANNOTATION

The relationship of law and economics is one of the most productive interdisciplinary fields that needs its proper theoretical study. One of the most popular approaches to this is the economic analysis of law. Such analysis helps to get qualitative insights and eliminate gaps in the system of law. The quality of the academics training, that work at universities connected with the proper understanding of the problems that exist at the intersection between law and economics. The impact of the legal regulation on the national economy requires systematic research and attraction of significant human and financial resources.

Key words: economics, economic analysis, law, legal regulation, interdisciplinarity.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливицинауковими чи практичними завданнями. Сьогодні позначене глобалізаційними процесами, котрі впливають на численні зміни в економічному середовищі різних країн. Однією з найактуальніших проблем є зв'язок права та економіки. Міждисциплінарний характер цієї проблеми є одним із найпродуктивніших полів сучасних наукових досліджень. Достеменно відомо, що правове супроводження економічної діяльності пов'язане з ефективністю та продуктивністю національних підприємств. Відповідно, розвиток нормативно-правової бази має потужний вплив на прогресивні зрушення в економіці. Саме тому дослідження міждисциплінарних проблем, які

знаходяться на перетині економічної науки та права, потребує свого належного розгляду.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Дослідження, що стосуються проблем, пов'язаних з економічною наукою та правом, є одним з основних напрямів просування наукової думки. Зокрема, О. Газал-Аяр займається проблемами, що стосуються економічного аналізу права [1]. О.В. Ковальський проводить дослідження, пов'язані з економічною функцією права [2]. І.А. Вовк вивчає правове регулювання економічних відносин [3]. Д. Кеннеді досліджує зв'язок права та політичної економії на глобальному рівні [4]. Зважаючи на ґрунтовність та велику кількість праць, пов'язаних із цією проблематикою, потребують дослідження окремі питання, що стосуються міждисциплінарного характеру такої взаємодії.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Основною метою статті є дослідження деяких особливостей міждисциплінарних зв'язків, які існують між економічною наукою та правом.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Дослідження, котрі знаходяться на перетині права та економічної науки, набули великої популярності як в Україні, так і за кордоном. Це стосується не лише практикуючих фахівців, таких як фінансисти, економісти, управлінці, юристи, а й фундаментальних та практичних досліджень, що проводяться в академічних установах. Ось що пише про ці процеси один із закордонних дослідників: «За останні п'ятдесят років зв'язок права та економіки став одним із найвпливовіших рухів в юридичній академії» [1, с. 787]. Досліджувані проблеми стосуються підвищення ефективності економічної діяльності за рахунок нормалізації та оптимізації правового регулювання економіки. Наявність висококваліфікованих науковців як у галузі права, так і економіки, а також взаємодія між ними становлять складну, проте важливу міждисциплінарну наукову проблему.

Створення умов для ведення економічної діяльності, на пряму залежить від нормативно-правової системи, а також відповідного розуміння впливу правового регулювання на економіку. У різних країнах існує своя специфіка правового регулювання економіки. На законодавчому рівні встановлюється можливість ведення того чи іншого виду економічної діяльності. «...Завдяки праву уможливорюється створення сис-

теми «правил гри» в економічній сфері, тоді як такий самий або подібний вплив економіки на право простежити надзвичайно складно» [2, с. 38]. Таким чином, можемо говорити про вплив правових норм на економіку з мінімальним впливом економіки на право. Останній міститься у законодавчому лобюванні інтересів окремих зацікавлених сторін або в стратегічних змінах, пов'язаних із системою законодавства. Розвиток економіки на рівні держави залежить від створення законодавства, котре б сприяло веденню економічної діяльності.

Трансформація командно-адміністративної економіки в ринкову, а також завершення такої трансформації позначаються на численних сферах життя держави. Створення української системи законодавства, що почалося у дев'яності роки, ще й досі продовжується. На шляху до створення конкурентоспроможної національної економіки нормативно-правова система потребує численних змін, проте значення впливу права на економіку важко переоцінити. «...Право як форма опосередкування економічних відносин є активною системою і чинить вплив на економіку» [3, с. 97]. Відповідно, існують численні рівні регулювання економічної діяльності та економічних відносин: від обласного рівня, через загальнонаціональний і до глобального рівня, правова система слугує регулятором усіх без винятку економічних відносин. На найвищому рівні існують численні проблеми узгодження національного права з міжнародними нормами. Рух у певному напрямі дає змогу нарощувати економічні відносини з іншими країнами.

Існують численні підходи до розуміння глобальної системи права та міжнародних відносин, пов'язаних із цим. У межах даного дослідження важливо зрозуміти, що на вищому рівні міждисциплінарна складність проблем лише посилюється, і до права та економічної науки можна додати ще й дипломатію, політику, публічне врядування, менеджмент, аксіологію і т. д. Наведемо думку одного із закордонних авторів, Д. Кеннеді: «Автор пропонує переосмислити міжнародне право як територію для політичної та економічної боротьби, а не як нормативну або технічну заміну політичного вибору, байдужу до нормальної економічної діяльності» [4, с. 7]. Отже, глобальні економічні суб'єкти постають як мотивовані та зацікавлені гравці, котрі діють на міжнародному ринку. Законодавство України великою мірою залежить від рекомендацій, які надають розвинені країни та міжнародні організації. Приваблення інвестицій у країну, вхід на український ринок закордонних фірм, отримання міжнародної допомоги залежать від правового регулювання та внесення відповідних змін до чинної системи законодавства. Тобто реформи на мікрорівні, макрорівні та на глобальному рівні залежать від ефективності функціонування правової системи.

Проблеми, описані вище, можуть бути ефективно дослідженими за допомогою аналізу норм права, котрі регулюють економічну діяльність у межах країни. У розвинутих країнах практика такого аналізу набула значного поширення, вона розуміється як ефективний та дієвий важіль поліпшення економічних відносин як на державному, так і на місцевому рівні. У розвинутих країнах подібні дослідження розуміються як «економічний аналіз права». Можливість застосування подібних практик у межах вітчизняного права вже досліджується в Україні: «Основне призначення економічного аналізу права – це аналіз правових норм із погляду економічної ефективності, суспільного добробуту й оптимального розподілення ресурсів» [5, с. 61]. Такий аналіз може бути ефективно проведений лише людьми з юридичною освітою, тому підготовка відповідних спеціалістів є актуальною проблемою загальнонаціонального масштабу. І оскільки в розвитку національної економіки зацікавлені різноманітні стейкхолдери, потрібно створити сприятливі умови для взаємодії між юристами, суддями, законодавцями, управлінцями, урядовцями та представниками бізнесу. Міждисциплінарний характер такої взаємодії може потребувати також залучення науковців із численних наукових галузей, які зможуть зробити посильний внесок в оптимізацію спільної роботи та координацію зусиль різноманітних зацікавлених сторін.

Економічний аналіз права стосується численних боків економічного життя держави. Поліпшення підприємницького клімату, залучення іноземних інвестицій, ведення сільськогосподарської діяльності, банківська система залежать від покращення нормативно-правової системи. «Позитивний економічний аналіз юридичної доктрини, головним чином, у сферах права, що стосується транзакцій, пропонує корисний, хоча й якісний інсайт...» [6, с. 156]. Це означає, що спеціаліст-аналітик повинен володіти знаннями як юридичного, так і економічного характеру. Така діяльність пов'язана з переглядом окремих законів, кодексів та інших нормативно-правових актів. Навіть бюджет країни знаходиться під пильним наглядом різноманітних зацікавлених сторін. Наприклад, створення людського капіталу за допомогою інвестицій в охорону здоров'я та освіту може бути дослідженим за допомогою прорахунку майбутніх прибутків від інвестицій у відповідні галузі. Така ж сама ситуація склалася і з іншими системами народного господарства. Розподіл надходжень до бюджету сам по собі є складною міждисциплінарною проблемою, котра потребує залучення значних людських ресурсів. Ефективний аналіз права сприятиме зрощенню економічних зв'язків та поліпшенню економіки країни.

Розглянуті тут питання наштовхують на глибокі розміри не лише економічного, а й юридичного характеру. Загальний баланс в економічній системі великою мірою є відображенням

правового регулювання економічної діяльності. Саме тому оптимізація усієї нормативно-правової системи є процесом, який відбувається постійно, проте зростаюча увага до цієї галузі знань свідчить про суттєві зрушення, котрі стосуються майбутніх покращень у державі.

Якщо звернути увагу на ефективність нормативно-правової системи, то легко помітити, що якщо існують недоліки в її діяльності, то можна прослідкувати численні негативні прояви. «Масове нехтування правовими нормами, прогалини в законодавстві, відсутність налагодженої судової системи призводять до руйнування економічних зв'язків» [7, с. 249]. Відповідно, побудова ринкової економіки вимагає посиленої уваги до системи права країни, а також урахування рекомендацій компетентних осіб щодо поліпшення діяльності всієї системи.

Ситуація в Україні, котра склалася навколо правового регулювання економічних відносин, залежить від численних чинників: управлінських, політичних, соціальних, психологічних тощо. Політична нестабільність, що спостерігається протягом останнього десятиліття, так само як і соціальна політика, вимагають не лише посиленої уваги депутатів та урядовців, а й найширшого обговорення в усіх прошарках суспільства. Громадянські організації, наукові установи, професійні спільноти, міжнародні організації, представники бізнесу потребують координації зусиль для поліпшення економічного клімату в державі. Зрозуміло, що таким координатором повинні стати органи державної влади, оскільки вони володіють відповідними управлінськими та фінансовими ресурсами, а також відповідними повноваженнями. З одного боку, галузеві міністерства виступають у ролі координаторів розвитку на загальнодержавному рівні; з іншого боку, суб'єкти підприємницької діяльності є економічними агентами, що діють за відповідних умов, створених системою права. Консолідація зусиль у намаганні досягти кращого майбутнього потребує консолідації зусиль численних стейкхолдерів, а також поліпшення прозорості та підзвітності на всіх рівнях управління.

У межах даної роботи ми пропонуємо розглянути університет, а також академічну спільноту як каталізатор змін, що пов'язані з поліпшенням економічної діяльності в країні за рахунок аналізу правових норм. Академічні установи в Україні володіють значним науково-освітнім потенціалом та людськими ресурсами, котрі можна спрямувати в тому числі на дослідження даної проблематики. Вже сьогодні численні науковці працюють над цією проблематикою. Ситуація має позитивний характер, оскільки даною проблематикою цікавляться як працівники економічних, так і юридичних факультетів у межах усієї країни. Зважаючи на це, потрібно звернути увагу на особливості працівників відповідних факультетів. Для прикладу наведемо цитату: «Клас юридичного факуль-

тету високо корелює з часткою співробітників, яка має кандидатський ступінь з економіки, і менш співвіднесений із часткою співробітників з іншими ступенями» [8, с. 487]. Це означає, що в англійських країнах рівень юридичного факультету великою мірою корелює з числом наукових співробітників з економічним ступенем. Наявність людей, що глибоко розуміють економічну реальність, позитивно впливає не лише на окремі наукові школи, а й на загальний рівень освіченості студентів та майбутніх випускників. У межах академічної юридичної науки існують численні міждисциплінарні зв'язки, що впливають на формування професійних якостей, навичок та компетенцій майбутніх випускників.

Як бачимо, ця проблематика має складний міждисциплінарний характер, науковий погляд на дану проблему вимагає врахування численних особливостей, пов'язаних із ґрунтовними науковими дослідженнями, аналізом наявної ситуації в державі, досвідом інших країн і т. п. Акцентування уваги на цій проблематиці пов'язане з діючими науковими програмами, виданням наукової літератури, підготовкою викладацького складу і навіть зі створенням бакалаврських та магістерських програм, що мають складний міждисциплінарний характер. Наприклад, у Північній Америці ХХІ ст. позначилося створення програм для магістрів, у межах яких викладаються курси як з економіки, так і з права. Викладачі допомагають студентам розібратися з розумінням складного міждисциплінарного характеру взаємодії, котра в реальності проявляється як функціонування численних суб'єктів підприємницької діяльності та організаційних структур у межах держави.

На практиці в Україні існують численні сфери права, пов'язані з економічною діяльністю, які потребують свого вдосконалення. Оскільки система права є динамічною системою, а не статичною, зрозумілою є ситуація, коли органи законодавчої влади вносять численні поправки до нормативних актів для поліпшення численних сфер життя держави. Такі галузі права, як господарське право, корпоративне право, конкурентне право, інвестиційне право, фінансове право, банківське право, податкове право, митне право, тендерне право, страхове право, є об'єктами дослідження практиків, аналітиків, учених, інших зацікавлених сторін. Таким чином, економічний аналіз права може сприяти поліпшенню регулювання економіки й підвищенню ефективності функціонування економіки на всіх рівнях.

Зважаючи на стрімкий розвиток наукової діяльності, спричинений упровадженням інформаційно-комунікаційних технологій, варто звернути увагу на дослідження вчених із розвинутих країн світу. Оскільки українська економіка перебуває на стадії трансформації, потрібно звернутися до напрацювань учених, які працюють у капіталістичних країнах, оскільки

долучення до відповідного наукового дискурсу є запорукою успіху необхідних змін.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження дає можливість зробити висновки про те, що економіка перебуває під постійним впливом правової системи та законодавчих норм, що існують в конкретній країні. Відповідно, економічний аналіз права є дієвим важелем, спрямованим на поліпшення законодавства, що регулює економічну діяльність. Складний міждисциплінарний характер цієї проблематики потребує залучення численних зацікавлених сторін. Майбутні дослідження можуть бути пов'язані з проблематикою, пов'язаною із впливом державного управління на розвиток економіки. Продуктивними також є дослідження на перетині політології з економічною наукою.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Gazal-Ayar O. Economic analysis of «law & economics». Capital university law review. 2007. № 35. P. 787–809.
2. Ковальський О.В. Методологічні засади дослідження економічної функції права. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право». 2013. Т. 1. Вип. 22. Ч. 1. С. 35–38.
3. Вовк І.А. Як право впливає на економічні відносини: аналіз стадії правового регулювання. Економічна теорія та право. 2015. № 3(22). С. 89–101.
4. Kennedy D. Law and the political economy of the world. Leiden journal of international law. 2013. № 26. P. 7–48.
5. Штуца В.М. Концепція економічного підходу до права. Актуальні проблеми політики. 2015. № 56. С. 59–66.
6. Trebilcock M.J. An introduction to law and economics. Monash university law review. 1997. Vol. 23. № 1. P. 123–158.
7. Оніщенко Н. Право й економіка: взаємовплив і паритетні начала розвитку. Філософія права і загальна теорія права. 2012. № 2. С. 249–258.
8. Hersch J. Law and economics as a pillar of legal education. Review of law and economics. 2012. № 8:2. P. 487–510.

REFERENCES:

1. Gazal-Ayar, O. (2007), "Economic analysis of "law & economics". Capital university law review, 2007, no. 35, pp. 787-809.
2. Kovalskyi, O. V. (2013), "Methodological principles of the economic function of law study". Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Seriiya pravo, vol. 1, no. 22, part 1, pp. 35-38.
3. Vovk, I. A. (2015), "How the law affects economic relations: the analysis of the stage of legal regulation", Ekonomichna teoriia ta pravo, no. 3(22), pp. 89-101.
4. Kennedy, D. (2013), "Law and the political economy of the world". Leiden journal of international law, no. 26, pp. 7-48.
5. Shtutsa, V. M. (2015), "The concept of the economic approach to law". Aktualni problemy polityky, no. 56, pp. 59-66.
6. Trebilcock, M. J. (1997), "An introduction to law and economics". Monash university law review, vol. 23, no. 1, pp. 123-158.
7. Onishchenko, N. (2012), "Law and economics: mutual influence and parity of development", Filosofiia prava i zahalna teoriia prava, no. 2. pp. 249-258.
8. Hersch, J. (2012), "Law and economics as a pillar of legal education", Review of law and economics, no. 8:2. pp. 487-510.

Chorny O.V.

*Candidate of Philosophical Sciences,
Doctoral Student at Department of Marketing
and Agricultural Business,
Vinnytsia National Agrarian University*

ECONOMICS AND LAW: INTERDISCIPLINARY CONNECTIONS

Introduction. Relations that exist between law and economics are one of the most interesting. Complex interweaving of various theories and practices serves as a starting point for deepening into the discourse that has gained global importance over the past fifty years.

Purpose. The main purpose of the work is to study the specific features of interdisciplinary links between economics and law, as well as problems associated with such interaction.

Results. The improvement of an economy, as well as its growth, to a large extent depends on the effectiveness of the existing system of law in the state. The relationship between law and economics is one of the most productive interdisciplinary fields and needs its proper theoretical study. One of the most popular approaches to this is the economic analysis of law. Such an analysis helps to get qualitative insights and eliminate gaps in the system of law. The quality of the academics training that work at universities is connected with the proper understanding of the problems that exist at the intersection between law and economics. The impact of the legal regulation on the national economy requires systematic research and attraction of significant human and financial resources. Such studies are necessary because, at the state level, economic organizations face global pressure, which affects the rationalization of economic relations. That is why legal regulation of the economy and the economic analysis of law are related not only to the national but also to the global economy.

Conclusions. The observation and study of problems at the intersection between law and economics can have a significant impact on improving the economy, both in developed and developing countries. Economic analysis of law is an indispensable tool for analysing the efficiency of economic regulation.

СЕКЦІЯ 2 СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

УДК 339.9:004.7

Лєгостаєва О.О.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Кондратенко Н.Д.
*доцент кафедри міжнародного бізнесу та економічної теорії
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто особливості функціонування електронної комерції в умовах глобалізації світової економіки. Проаналізовано проблеми функціонування міжнародної електронної комерції, на основі чого визначено умови, що дадуть змогу забезпечити ефективне використання електронної комерції в міжнародному бізнесі. Визначено, що на розвиток міжнародної електронної комерції впливає низка факторів. Доведено, що електронна комерція впливає на окремі показники економічної кон'юнктури, зокрема ціну, ефективність виробництва, можливість цінової дискримінації, коливання ділової активності. У зв'язку з бурхливим розвитком електронної комерції все більшого значення набуває проблема її безпеки.

Ключові слова: міжнародна електронна комерція, міжнародний бізнес, електронна торгівля, інтернет-торгівля, особливості, безпека.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены особенности функционирования электронной коммерции в условиях глобализации мировой экономики. Проанализированы проблемы функционирования международной электронной коммерции, на основе чего определены условия, которые позволят обеспечить эффективное использование электронной коммерции в международном бизнесе. Установлено, что на развитие международной электронной коммерции влияет ряд факторов. Доказано, что электронная торговля влияет на отдельные показатели экономической конъюнктуры, в частности цену, эффективность производства, возможность ценовой дискриминации, колебания деловой активности. В связи с бурным развитием электронной коммерции все большее значение приобретает проблема ее безопасности.

Ключевые слова: международная электронная коммерция, международный бизнес, электронная торговля, интернет-торговля, особенности, безопасность.

ANNOTATION

In the article specific features of e-commerce are reviewed in the conditions of world economy globalization. The problems of e-commerce functioning are analyzed and, on this basis, some specific feature of e-commerce are identified, which can provide effective use of e-commerce in international business. It is found out that there are some factors, which affect the development of international e-commerce. It is also proved that e-commerce influences individual indicators of economic conditions: prices, production efficiency, the opportunity of price discrimination, fluctuation in entrepreneurial activities and etc. Due to the rapid development of e-commerce, the problem of security is becoming more important.

Key words: international e-commerce, international business, e-commerce, internet-commerce, features, security.

Постановка проблеми. В сучасних умовах господарювання прогрес Інтернету відкрив нові можливості для розвитку бізнесу. При цьому особливе місце посідає електронна комерція, зокрема надання послуг за допомогою Інтернету, електронна пошта, IP-телефонія. Банки вже давно використовують спеціалізовані мережі для розрахунків, але останнім часом вони стали освоювати можливості загальнодоступних мереж. Віртуальну економіку часто називають новою економікою, щоби підкреслити її відмінність від старої, традиційної економіки. Електронний бізнес – це діяльність компанії, що спрямована на отримання прибутку. Вона ґрунтується на цифрових технологіях та тих перевагах, які вони надають [1]. Торгівля в Інтернеті стала одним з наймогутніших сегментів національних економік у промислово розвинутих країнах. Компанії та підприємці прагнуть використовувати переваги Інтернету у своїй діяльності за допомогою швидкого навчання, оброблення та передачі інформації, грошей, товарів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню особливостей функціонування електронної комерції в умовах глобалізації та регіоналізації світового господарства приділяється значна увага. Це питання розглядалось та досліджувалось такими провідними вченими-економістами, як О. Кобелев, І. Балабанов, Т. Гофман, Д. Еймор, Р. Мамчиц.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте сьогодні залишаються дискусійними та не до кінця розробленими як в науковому, так і в практичному аспектах питання особливостей функціонування міжнародної електронної комерції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд та аналіз проблемних питань функціонування міжнародної електронної комерції, а також визначення на цій основі умов, що дадуть змогу забезпечити

ефективне використання електронної комерції в міжнародному бізнесі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Електронна торгівля виникла та розвивалась протягом останніх двадцяти років. Нині це процес відбувається досить бурхливо. Це пояснюється як незаперечними перевагами, які має ця форма ведення комерційної діяльності, так і тим фактом, що в умовах деякого дефіциту привабливих в інвестиційному плані проєктів, що сформувались в економічно розвинених країнах, бізнес-проєкти, пов'язані з використанням Інтернету, цілком логічно стають перспективними для інвесторів. Електронна комерція міцно посідає своє місце серед інших форм ведення бізнесу.

Запропонований торговельний протокол ІОТР (Internet Open Trading Protocol) відкриває можливість для надання майже необмеженого спектру послуг: від торговельних угод і оплати до доставки й післяпродажного обслуговування. Також розроблено цілий пакет платіжних протоколів, які дали змогу позбутися останніх технічних перешкод впровадження торгівлі через Інтернет. Однією з проблем була слабка захищеність транспортування даних каналами Інтернету. Вона поки що не вирішена, але останніми роками досягнуті вражаючі успіхи. Переважно це пов'язане з розробленням ефективних алгоритмів та програм шифрування (симетричних та асиметричних), аутентифікації, електронного підпису, сертифікації та безпечних каналів.

Електронна комерція – це один зі способів здійснення електронного бізнесу. Розглядаючи проблеми електронної комерції, звертаємо увагу на двояке тлумачення самого терміна. Іноді, кажучи про електронну комерцію, науковці мають на увазі виключно комерційну діяльність провайдерів інтернет-послуг (IPS – Internet Service Providers). Проте набагато частіше електронну комерцію визначають як сукупність всіх можливих способів використання мережі в комерційних цілях.

Одними з основних факторів, що впливають на розвиток електронної комерції, можна вважати:

– зростання ефективності виробництва у сферах, пов'язаних з новими технологіями, що привело до падіння цін на комп'ютери (дешевші комп'ютери стали активно купувати домашні господарства, завдяки чому почали більш активно використовувати переваги нових технологій);

– поява й поширення альтернативних варіантів доступу в мережу (наприклад, зв'язок без використання модему).

Однією з причин, що стримують сьогодні розвиток Інтернету та ширше використання його можливостей, зокрема міжнародне комерційне використання, є відсутність сучасних телекомунікаційних широкосмугових мереж, що володіють високою пропускнуою здатністю.

Введення нових мереж стане імпульсом до наступного етапу інформаційної революції. США лідирують у процесі створення таких мереж, а також глобальної інфраструктури, яка має з'єднати через широкосмугову мережу Америки, Європу та Азію.

Наступний етап у розвитку міжнародних комунікацій загалом та електронної комерції зокрема передбачає перенесення послуг на мобільні термінали користувачів, а саме на телефони. Зараз створено технологічну основу для цього (протоколи WAP і GPRS). Новий напрям отримав назву «мобільної комерції» (“t-sotterge”). Послуги мобільної комерції вже надають у багатьох країнах.

Одними з важливих моментів розвитку Інтернету та електронної комерції є створення та поширення найбільш сучасних зручних стандартів. Реалізація можливостей, які потенційно надає електронна комерція, вимагає універсального доступу. Будь-яка компанія та будь-який споживач отримують доступ до всіх організацій, які пропонують свої товари та послуги, незалежно не тільки від їхнього географічного розташування, але й від особливостей їхніх інформаційних систем. Такий доступ вимагає наявності універсальних стандартів та використання сумісних технічних засобів.

В умовах сьогодення існують такі форми електронної торгівлі:

1) C2C. Для взаємодії споживачів зі споживачами (C2C, “customer to customer”) використовуються електронні торговельні площадки («барахолки»), на яких переважають лоти на продаж. Тут сайт виступає посередником між покупцем та продавцем.

2) B2C (“business to consumer”) – термін, що означає комерційні взаємини між організацією (“business”) і так званим кінцевим споживачем (“consumer”). Його часто використовують для опису діяльності підприємства, яка полягає в продажу товарів та послуг, безпосередньо призначених для кінцевого використання. Одними з найбільш популярних інструментів B2C є інтернет-магазини.

3) B2B (“business to business”) – термін, що визначає вид інформаційної та економічної взаємодії, класифікований за типом взаємодіючих суб'єктів, якими в тут є юридичні особи. Буквально “B2B” перекладається як «бізнес для бізнесу». Це сектор ринку, що працює не на кінцевого, рядового споживача, а на такі ж компанії, тобто на інший бізнес. Поняття B2B також означає системи електронної комерції, або системи електронної торгівлі, а саме програмно-апаратні комплекси, що є інструментами для здійснення торгово-закупівельної діяльності в Інтернеті. В західних країнах під терміном “B2B” часто розуміють забезпечення будь-яких виробничих фірм супровідними послугами, додатковим обладнанням тощо. Однак у загальному сенсі B2B визначає будь-яку діяльність, спрямовану на клієнтів, які є юри-

дичними особами. Основне завдання систем B2B полягає в підвищенні ефективності роботи компаній на B2B-ринку за рахунок зниження витрат на підготовку торгових процедур та розширення географії бізнесу до масштабу всього світу.

Торгівля між фірмами в Інтернеті здійснюється за допомогою системи електронної торгівлі, організації торговельних площадок, на яких компанії можуть виступати і як замовники, і як постачальники. Деякі системи електронної торгівлі пропонують клієнтам додаткові сервіси, зокрема залучення постачальників до торговельних процедур, розрахунок логістики, переклад на іноземні мови, розроблення власної торговельної площадки під клієнта. Ядром системи виступають торги на зниження між перевіреними потенційними компаніями-постачальниками в режимі реального часу. У завдання B2B-систем також входять:

- організація взаємодії між підприємствами (вона може бути пов'язана з торгівлею, обміном технологіями, досвідом, інвестиційною діяльністю тощо);
- побудова захищених надійних каналів обміну інформацією між фірмами;
- координація дій підприємств та їхній спільний розвиток на основі інформаційного обміну.

B2B-системи різняться за набором пропонованих функцій:

1) корпоративний сайт компанії, що призначений для спілкування з партнерами та контрагентами, містить інформацію про компанію, персонал, керівництво, продукцію, опис послуг;

2) інтернет-магазин, що існує для збуту продукції, може бути вбудований в корпоративний сайт, дає змогу розміщувати замовлення, проводити електронні платежі, забезпечувати доставку;

3) служба закупівель постачання, що шукає постачальників, отримує комерційні пропозиції, здійснює електронні платежі, контролює виконання замовлень;

4) інформаційний сайт, на якому розміщують інформацію про галузь, компанії, які входять у неї, параметри стану ринку, галузеві стандарти;

5) брокерські сайти, що виконують роль посередників між покупцями та продавцями;

6) електронні торговельні площадки (ЕТП), що призначені для безпосереднього здійснення торгово-закупівельної діяльності, як правило, є окремими сайтами, на яких створюються робочі місця для надання користувачам низки послуг (e-tendering);

7) професійні B2B-медіапродукти, що є продуктами (газети, журнали, галузеві каталоги, інформаційні бюлетені), націленими виключно на професіоналів, які працюють у певній сфері або галузі; B2B-видання можуть бути присвячені питанням менеджменту, логістики, збуту, фінансів, різних секторів економіки тощо; такі

видання, як правило, використовують виключно задля отримання необхідної для роботи інформації; при цьому різні типи видань, які націлені на певну професію або галузь, можуть мати загальну аудиторію, адже ті ж самі професіонали працюють на різних ринках.

Окремо слід відзначити корпоративні рішення, які працюють на компанію споживача, прикладом можуть служити електронні тендерні процедури.

Взаємодія держави й бізнесу може також здійснюватися за допомогою B2B-системи електронної торгівлі. Використовуючи такі системи, державні установи та відомства здійснюють свої закупівлі на відкритому ринку.

Тендерна електронна площадка (веб-площадка, інтернет-площадка, електронна торговельна площадка) – це спеціалізований Інтернет-ресурс, що надає користувачам віртуальний інформаційний простір для здійснення електронної комерційної діяльності. Вона може бути організована у форматі електронного аукціону й фактично виступати в ролі біржі, даючи змогу здійснювати угоди між віддаленими учасниками в онлайн-режимі. Більшість тендерних площадок пропонує інформаційні сервіси для замовників та підрядників, забезпечуючи доступність інформації про наявні тендери та можливості їх виконання для всіх зацікавлених осіб. Вони існують як вузькопрофільні площадки, орієнтовані як на певні тендери, так і на універсальні, що пропонують широкий спектр товарів та послуг. Привабливість для потенційних користувачів електронних площадок обумовлена їхньою доступністю, можливістю охоплення цільової аудиторії, швидкістю та простотою пошуку потрібної ділової інформації.

На думку деяких аналітиків, зокрема IDC, до онлайн-торговельних площадок можна віднести тільки ті, що управляються нейтральною третьою стороною та служать для проведення транзакцій між багатьма покупцями й продавцями. Площадки, що служать інтересам одного або декількох продавців, є лише засобом електронної дистрибуції ("electronic-distribution tool"). [3].

Загалом потенційні можливості економії витрат у сегменті B2B зростають у тих країнах і на тих ринках, де довше ланцюг поставок, оскільки технології дають змогу фірмам скорочувати кількість посередників під час укладання контрактів. Вважається, що, використовуючи Інтернет, традиційні компанії можуть в середньому скоротити витрати на 5–10%, що означає збільшення прибутку на 50–100%. Ефект економії витрат зростає в часі, тому що він посилюється у зв'язку зі зростанням масштабів виробництва.

Однак на шляху розвитку сегменту B2B є маса перешкод, причому часом несподіваної властивості. Конкурентами електронної торгівлі в сегменті B2B є традиційні форми ведення бізне-

су. Перевірені часом традиційні форми ведення бізнесу дуже часто представляються клієнтам не тільки надійнішими, але й зручнішими, а зниження на кілька відсотків ціни під час купівлі в онлайн-режимі не позбавляє від невизначеності, пов'язаної з електронними формами угод. Споживачі не можуть поки звикнути до нових схем ціноутворення в електронному просторі.

Досить динамічним чином розвивається електронний ринок у сегменті B2C. Роздрібна інтернет-торгівля дає зовсім нову якість споживання, адже вона істотно заощаджує час на здійснення угоди, доступна цілодобово, відкриває можливості для порівняння товарів. Крім того, необхідно мати на увазі, що покупці в інтернет-просторі поділяються на такі дві категорії: ті, що шукають конкретні товари, та ті, які завдяки використанню Інтернету для пошуку конкретних товарів купують комплементарні або навіть випадково виявлені під час пошуку товари, сприяючи розвитку продажів в цьому сегменті електронної комерції.

Незважаючи на популяризацію покупок товарів повсякденного попиту через Інтернет, вони поки що не складають істотної частки від загального обсягу продажів цих товарів. В електронній комерції важлива логістика, адже Інтернет дає можливість швидко нарощувати обсяги продажів, тому для прибутковості електронного бізнесу компанія повинна використовувати ефект масштабу. Це вигідно перш за все великим торговим мережам. Під час організації продажів на електронному ринку слід мати на увазі, що найважливішим показником є змінні витрати фірми. Таким чином, необхідно правильно визначити момент, коли під час нарощування обсягу продажів сукупні витрати стабілізуються, через що настане період збільшення прибутку.

Потрібно також враховувати сезонні коливання, від яких залежать обсяги продажів. Насамперед йдеться про традиційне посилення ділової активності в передсвятковий період, коли люди задля уникнення черг за умови гарної організації реклами будуть схильні звертатися до електронних форм спілкування з продавцями. Досить цікавим є питання впливу електронної комерції на окремі показники економічної кон'юнктури. Насамперед електронна комерція впливає на ціни. Споживач, що перебуває на ринку, витрачає величезні зусилля на пошук не тільки необхідного товару, але й найбільш прийнятної ціни. Згідно з Дж. Стиглером, існує кілька факторів, що визначають розмір пошуку необхідної цінової інформації:

1) чим більше частка витрат покупця на конкретний товар, тим більше економія, яку може принести пошук, отже, більше обсяг пошуку;

2) чим більше частка досвідчених постійних покупців на ринку, тим більше обсяг пошуку (за позитивної кореляції між цінами різних періодів);

3) чим більше частка досвідчених продавців, тим вище кореляція між цінами різних періодів, отже, згідно з умовою (2), більше обсяг накопиченого пошуку;

4) витрати на пошук тим більше, чим більше географічна довжина ринку [1].

Незважаючи на те, що багато факторів гальмують розвиток електронної торгівлі, зупинити прогрес у цій галузі неможливо. Електронна комерція базується на певному рівні довіри, ризику й надійності, оскільки отримання товару або послуги рознесене за часом з одержанням грошей або платіжного документа. Для того щоб угода відбулась, партнери повинні бути впевнені, що ймовірність ризику перебуває на прийнятно низькому рівні, а можлива втрата за несумлінної угоди має перекинутись прибутком від інших угод. За цим принципом організована інтернет-торгівля дешевими товарами. Впровадження електронної торгівлі дасть змогу поступово змінити життєву філософію широкого кола залученого в цей процес населення, а також характер самого бізнесу [4].

Сучасний міжнародний бізнес базується на використанні обчислювальної техніки (ЕОМ, електронні касові апарати, банкомати тощо), тому впровадження електронної комерції є природним процесом.

Інтернет з його TCP/IP-транспортном не може вважатися безпечним, тому розроблені останніх років були орієнтовані на вирішення цієї проблеми. Створені протоколи STT (Secure Transaction Technology), SSL, TLS, L2TP, SHTTP, SEPP (Secure Electronic Payment Protocol) і, нарешті, SET (Secure Electronic Transactions), передбачені спеціальні заходи також в новому протоколі IPv6. Більшість WEB-серверів використовує OS UNIX, де адміністратор системи ("root") має привілеї, що відкривають йому доступ до всіх каталогів та файлів. Це створює ще одне джерело погроз.

За останні роки розроблено багато різних систем виконання платежів, зокрема ASH, Achex, BankNet, BidPay, BillPoint, BIPS, CAFE, Cartio, CashBox, CyberCash, DebitNet, DigiCash, DigiGold, eCash, E-gold, EMV, Gmoney, HashCash, iBill, IPAY, iPIN, Kagi, MagnaCash, Mondex, PayCash, PayPal, PayWord, PCPay, PocketPass, MicroMint, Millicent, NetCard, NetCash, NetCheque, NetPay, NetChex, Qpass, QuickCommerce, SOX, SET, TeleCheck, Transfer, WebCharge, WebMoney, WiSP, WorldPay, Ziplock [5], що забезпечують розрахунки в широкому діапазоні вимог з надійності та безпеки.

Електронні гроші істотно змінюють також функції банків, більш того, деякі операції банків можуть виконувати інші структури, наприклад мережеві сервіс-провайдери або компанії, що є розробниками програмного забезпечення.

Показово, що MicroSoft, використовуючи десятки мільйонів користувачів Windows, може легко зайняти помітний сегмент у сфері надан-

ня кредитів у вигляді електронних грошей. Інтернет може використовуватися в цьому разі як під час купівлі через мережу, так і під час оплати традиційної покупки. Схеми взаємодії учасників угоди повинні бути правильно побудовані, адже покупець може бути з однієї країни, продавець – з іншої, банк покупець – з третьої, а банк продавця – з четвертої. З огляду на те, що в угоді можуть брати участь компанія, що здійснює доставку покупки, й фірма, що виконує обслуговування товару (наприклад, мобільного телефону), ситуація ще більш ускладнюється, адже необхідним стає певне юридичне забезпечення подібних операцій, що є досить складним процесом. Електронна комерція змінить сучасне життя так, як Інтернет змінив спілкування й доступ до інформації.

В електронній торгівлі можуть бути задіяні п'ять суб'єктів, а саме продавець, покупець, банкір, агент доставки й агент обслуговування. Взаємодія цих суб'єктів та документообіг між ними регламентуються протоколом ІОТР.

Досліджуючи електронну торгівлю, проаналізуємо не тільки її переваги, але й недоліки.

Переваги електронної торгівлі для покупця:

- можливість вибору й придбання товару або послуги не виходячи з будинку (економія часу);

- відносна анонімність покупки;

- негайна доставка й супровід програм під час купівлі їх через мережу;

- одержання недоступних раніше послуг у сфері розваг, консультацій, навчання, передплати за газети, комерційної інформації тощо;

- одержання додаткової інформації про необхідні товари.

Переваги електронної торгівлі для продавця:

- збільшення кількості покупців за незмінних торговельних площ;

- можливість автоматичного виявлення та реєстрації ІР-адреси потенційних клієнтів;

- додаткова реклама через Інтернет;

- полегшення взаємодії з обслуговуючими банками й партнерами, якщо ця проблема не була вирішена раніше.

Недоліки електронної торгівлі для покупця:

- відсутність можливості ознайомитися з властивостями товару до його придбання;

- погроза зловживань в разі розкриття номера кредитної картки;

- як правило, неможливість повернення товару за виявлення неприйнятної якості;

- нав'язливість поштової реклами (SPAM).

Недоліки електронної торгівлі для продавця:

- додаткові витрати на впровадження системи;

- потенційна погроза завдання збитків хакерами;

- можливість крадіжки програм під час торгівлі через мережу (несплата покупки).

Виникнення й розвиток електронної торгівлі вимагає прийняття законів, що регулювали б найважливіші відносини в цій сфері.

Висновки. Таким чином, на розвиток міжнародної електронної комерції впливає низка факторів, зокрема ефективність виробництва у сферах, пов'язаних з новими технологіями; поява й поширення альтернативних варіантів доступу в мережу; створення й поширення найбільш сучасних зручних стандартів; політика компаній. Також електронна комерція впливає на окремі показники економічної кон'юнктури, зокрема ціну, ефективність виробництва, можливість цінової дискримінації, коливання ділової активності. У зв'язку з бурхливим розвитком електронної комерції все більшого значення набуває проблема її безпеки. Отже, розгляд й аналіз проблемних питань функціонування міжнародної електронної комерції дали змогу визначити її особливості, що дасть можливість забезпечити ефективне використання електронної комерції в міжнародному бізнесі.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стиглер Дж. Экономическая теория информации. Вехи экономической мысли. Теория фирмы. Т. 2 / под ред. В. Гальперина. Санкт-Петербург: Экономическая школа, 1999. 529 с.
2. Кобелев О. Актуальные проблемы электронной коммерции Украины. Маркетинг. 2010. № 4. С. 3–15.
3. Эймор Д. Электронный бизнес: эволюция и/или революция / пер. с англ. Москва: Вильямс, 2011. 752 с.
4. Мамчиц Р. Электронная коммерция в ближнем и дальнем зарубежье. Politeconom. 2001. № 3 (16). С. 74–81.
5. Тапскотт Д. Электронно-цифровое общество: плюсы и минусы эпохи сетевого интеллекта. Киев: INT-пресс, 1999. 406 с.
6. Mann C.L. Global Electronic Commerce. Institute for International Economics. 2000. № 5. P. 9–15.
7. Стрелец И. Экономка сетевых благ. Мировая экономика и международные отношения. 2008. № 10. С. 77–83.
8. Shkodina I., Timoshenkov I., Nashchekina O. The impact of financial technology on the transformation of the financial system. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2018. № 1 (24). P. 417–424.
9. The influence of financial technologies on the global financial system stability / G. Azarenkova, I. Shkodina, B. Samorodov, M. Babenko, I. Onishchenko. Investment Management and Financial Innovations. 2018. Vol. 15. Iss. 4. P. 229–238.

REFERENCES:

1. Stigler Dzh. (1999), Ekonomicheskaja teorija informacii. Vehi jekonomicheskoi mysli. Teorija firmy [An economic theory of information. Milestones of economic thought. A theory of the company], T. 2, pod red. Gal'perina V. Ekonomicheskaja shkola, SPb.
2. Kobelev O. (2010), Actual problems of e-commerce in Ukraine, Marketing, vol. 4, pp. 3–15.
3. Jejmor D. (2011) Jelektronnyj biznes: jevoljucija i/ili revoljucija [E-business: evolution and / or revolution], per. s angl., Vil'jams, M.
4. Mamchic R. (2001), Electronic commerce in the near and far abroad, Politeconom, vol. 3, no. 16, pp. 74–81.
5. Tapskott D. (1999), Elektronno-cifrovoe obschestvo: Pljusy i minusy jepohi setevogo intelekta [Digital society: advantages and disadvantages of the era of network intelligence], INT-press, K.

6. Mann C.L. (2000), *Global Electronic Commerce*, Institute for International Economics, vol. 5, pp. 9–15.
7. Strelec I. (2008), *Economic of network properties*, *Mirovaja je-konomika i mezhdunarodnye otnoshenija*, vol. 10, pp. 77–83.
8. Shkodina I., Timoshenkov I., Nashchekina O. (2018), *The im-pact of financial technology on the transformation of the finan-cial system*, *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, vol. 1, no. 24, pp. 417–424.
9. Azarenkova G., Shkodina I., Samorodov B., Babenko M., On-ishchenko I. (2018), *The influence of financial technologies on the global financial system stability*, *Investment Management and Financial Innovations*, vol. 15, no. 4, pp. 229–238.

Liehostaieva O.O.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of International Business
and Economic Theory,
V. N. Karazin Kharkiv National University*

Kondratenko N.D.

*Senior Lecturer at Department of International Business
and Economic Theory,
V. N. Karazin Kharkiv National University*

SPECIFIC FEATURES OF INTERNATIONAL E-COMMERCE

In today's business environment, the progress of the Internet has opened up new opportunities for business development. E-commerce occupies a special place in this case: the provision of services through the Internet, e-mail, IP-telephony, etc. Banks have long been using specialized networks for settlements, but recently they have begun to develop the capabilities of public networks. The virtual economy is often called a new economy to emphasize its distinction from the old, traditional economy. E-business is a profit-oriented activity of a company. It is based on digital technologies and the benefits that they provide. E-commerce has become one of the most powerful segments of national economies in industrialized countries. Companies and entrepreneurs seek to take advantage of the Internet in their activities through the rapid training, processing, and transfer of information, money, and goods.

The purpose of the article is to consider and analyse problematic issues related to the functioning of international e-commerce and to determine the features of its functioning on this basis, which will allow ensuring the effective use of e-commerce in international business.

It is determined that the development of international e-commerce is influenced by a number of factors: the efficiency of production in areas related to new technologies; appearance and distribution of alternative options for access to the Network; creation and distribution of the most up-to-date convenient standards; company policy. Also, e-commerce affects individual indicators of the economic situation: price, production efficiency, price discrimination, fluctuations in business activity, etc. Due to the rapid development of e-commerce, the problem of its security is becoming increasingly important. Consequently, consideration and analysis of problematic issues related to the operation of international e-commerce allowed determining its features, which would allow ensuring the effective use of e-commerce in international business.

УДК 339.91:070

Полякова Ю.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівського торговельно-економічного університету***Шайда О.Є.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародних економічних відносин
Львівського торговельно-економічного університету***Басій Н.Ф.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу
Львівського торговельно-економічного університету*

НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ КОМУНІКАЦІЇ ТА МІЖНАРОДНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена вивченню домінуючих характеристик розвитку міжнародної комунікації та міжнародної журналістики. Виявлено тенденції розвитку засобів масової інформації в умовах глобалізації. Обґрунтовано зростання ролі державної інформаційної політики. Окреслено напрями практичного використання традиційних та інноваційних комунікативних інструментів.

Ключові слова: міжнародна комунікація, міжнародна журналістика, глобалізація, інформаційне суспільство, публічна дипломатія.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена изучению доминирующих характеристик развития международной коммуникации и международной журналистики. Обнаружены тенденции развития средств массовой информации в условиях глобализации. Обоснован рост роли государственной информационной политики. Определены направления практического использования традиционных и инновационных коммуникативных инструментов.

Ключевые слова: международная коммуникация, международная журналистика, глобализация, информационное общество, публичная дипломатия.

ANNOTATION

The article is devoted to the study of the dominant characteristics of the international communication and international journalism development. Mass media development tendencies in the conditions of globalization are revealed. The growth of the state information policy role is substantiated. The directions of practical use of traditional and innovative communication tools are outlined.

Key words: international communication, international journalism, globalization, information society, public diplomacy.

Постановка проблеми. Формування глобального інформаційного суспільства передбачає вдосконалення наявних та виникнення нових інструментів, що застосовуються в міжнародній комунікації та міжнародній журналістиці. Сучасний етап розвитку глобальної комунікації розпочався наприкінці ХХ століття та пов'язується з використанням новітніх інформаційно-комунікаційних технологій та глобальної інфраструктури. Збільшується міжнародний потік інформації, який набуває таких ознак, як транспарентність, прозорість, відкритість, відповідність світовим стандартам оброблення та поширення інформації. Одночасно відбувається значний вплив «громадянської журналістики» на міжнародному рівні

через застосування новітніх видів комунікації та спрямування зовнішньої політики провідних країн на забезпечення права рівності доступу на отримання інформації кожним громадянином. Загострюється конкуренція між східно-азійським та західноєвропейським інформаційними потоками, розвивається сучасний комунікативний зв'язок різних цивілізаційних систем світу. Масовий розвиток інтернет-технологій значно змінив міжнародну комунікацію загалом та міжнародну журналістику зокрема, вплинув на глобалізацію засобів масової інформації. З'явилися електронні версії періодичних видань, радіостанцій та телеканалів, завдяки чому збільшилась аудиторія по всьому світі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання вивчення особливостей, новітніх трендів розвитку міжнародної комунікації та міжнародної журналістики досліджуються як вітчизняними, так і іноземними вченими, такими як О. Зернецька, Є. Макаренко, С. Опратний, Н. Піпченко, Г. Прутцков, М. Рижков.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявлення нових тенденцій розвитку міжнародної комунікації та міжнародної журналістики в умовах впливу глобалізаційних процесів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Епоха інформаційного суспільства обумовлює інтенсивність міжнародного спілкування, під яким розуміють форму у загальній структурі спілкування, що виходить за межі сфери суспільного життя одного народу та є початковим компонентом, який забезпечує подальший розвиток міжнародних зв'язків і відносин [1, с. 18]. Відповідно, виявляються такі тенденції розвитку засобів масової інформації:

– дигіталізація (оцифрування) – переведення всіх засобів масової інформації в цифровий формат;

– конвергенція – процес інтеграції, зближення різних технологій, що поєднує їх в єдину технологічну платформу;

– мультимедіатизація – пропозиція споживачу одного й того ж інформаційного продукту через максимально можливу кількість каналів;
– інтерактивність – здатність інформаційно-комунікаційної системи реагувати на дії її користувача [2, с. 93].

Крім того, простежуються тренди укрупнення видавничого бізнесу та його сегментації; змінюються бізнес-моделі, спрямовані на отримання прибутків; розширюється ринок інтернет-видань, змінюється якісний склад аудиторії.

Зазначимо, що інтенсивність інформаційного потоку у сфері міжнародних комунікацій обумовлена розвитком сучасних інформаційних та комунікаційних технологій; розумінням важливості інформаційного потоку, дисбалансів та їх наслідків і впливу на національні й інтернаціональні процеси прийняття рішень; збільшенням кількості національних, інтернаціональних, транснаціональних суб'єктів в усіх аспектах міжнародної інформації [3, с. 151]. Одночасно відбувається трансформація функцій мас-медіа в реалізації зовнішньої політики країни, що реалізуються щодо громадського обговорення глобальних проблем розвитку; оперативної передачі важливої інформації; визначення стратегічних питань прийняття рішень у сфері зовнішньої політики на урядовому рівні; представлення світовій спільноті інформації щодо планів та дій власного уряду; презентації впливу неурядових організацій на державну політику.

Зростають як кількісні параметри інформатизації, так і якісні. Сьогодні показниками доступу до джерел інформації є інтернетизація (зміни в сучасному інформаційному обміні, концентрація засобів масової інформації, процеси злиття та придбання засобів масової комунікації), телефонізація (забезпеченість апаратурою та засобами обміну інформацією, сучасні засоби зв'язку), комп'ютеризація (забезпеченість комп'ютерною технікою, впровадження сучасних інформаційних технологій).

Виокремлюється регіональний вимір глобалізації, що отримав назву глокалізації, тобто пристосування глобального продукту до умов місцевого ринку. Глобалізація сприяє взаємній інтеграції територіальних виробничо-економічних систем у єдиний відтворювально-господарський та ринково-інформаційний простір, а регіонально орієнтований тип організації господарської діяльності виявляється ефективнішим за універсалізацію товарів та послуг [4, с. 95]. Під глокалізацією розуміємо пристосування глобального продукту до місцевого ринку, що виявляється у створенні регіональних полос або вкладок у загальнонаціональних газетах, висвітленні регіональних новин телеканалами глобальних новинних мереж.

Пристосування до новітнього середовища передбачає визначення пріоритетів відбору та розміщення інформації, розстановку орієнтирів в інформаційному потоці, пошук шляхів

до розуміння та адаптації до поточної ситуації, орієнтації в часі, встановлення зв'язків між контактними аудиторіями. Традиційними комунікативними інструментами залишаються формування та використання інформаційних ресурсів тематичних напрямів, підготовка й поширення аналітичних матеріалів, інформаційно-аналітичне забезпечення офіційних візитів, проведення позиційно-репутаційних акцій в інформаційному просторі країни перебування, подієвий міжнародний моніторинг, розроблення та складання прес-кітів [5, с. 59].

За таких обставин зростає роль державної інформаційної політики, що виконує інтегруючу (об'єднання в єдине просторово-комунікативне та соціокультурне середовище), комунікативну (створення своєрідного простору інтерактивної та мобільної комунікації), актуалізуючу (реалізація пріоритетів за допомогою інформаційної політики), соціальну функції (трансформація характеру та змісту різних видів відносин в усіх сферах діяльності). Виникнення інноваційних комунікативних інструментів зумовлене суперечностями розвитку міжнародних відносин та світового господарства, конкурентними позиціями країн на світовому ринку, їх зовнішньоекономічними та зовнішньополітичними стратегіями розвитку і геополітичним положенням. Розвиток інформаційного суспільства відзначається появою та посиленням нових напрямів в міжнародній журналістиці, серед яких варто виділити медіадипломатію, публічну дипломатію, е-дипломатію, іміджеву дипломатію, державний брендинг, культурну дипломатію, ІР-позиціонування, “media relations”, “government relations”, “public affairs”, “advocacy”. Зупинимося коротко на окремих з них.

Під медіадипломатією розуміють здійснення зовнішньої політики держави шляхом використання ЗМІ та можливостей їх впливу на зарубіжну громадську думку задля створення іміджу світових подій, налагодження зв'язків урядових структур з медіаструктурами. Публічна дипломатія використовується як одна з технологій формування позитивного іміджу держави за кордоном за допомогою інституцій, які виражають волю нації в межах наданих їм повноважень, державного законодавства та міжнародно-правових актів.

Як провідний інноваційний інструмент е-дипломатія передбачає використання глобальних інформаційно-комунікаційних мереж у сфері міжнародних відносин, що охоплює практику міждержавних відносин, систему прийняття зовнішньополітичних рішень, діяльність дипломатичних установ на основі інформаційних та комунікаційних технологій. На застосуванні іміджевих технологій базується так звана іміджева дипломатія як напрям формування позитивного сприйняття держави у світі, сприйняття національних інтересів у системі міжнародних відносин, роз'яснення зовнішньої політики.

Державний брендинг зумовлений створенням та просуванням національних брендів на міжнародному рівні, а також необхідністю забезпечення геополітичних та національних інтересів у сфері міжнародних відносин. Культурна дипломатія базується на технологіях зовнішньої культурної політики та відповідних представництв у міжнародному співробітництві, використанні культурних норм у зовнішньополітичних діях та дипломатії. IR-позиціонування передбачає комунікацію держав та провідних корпорацій щодо залучення інвестиційних ресурсів для забезпечення різноманітних інтересів у міжнародній взаємодії.

“Media relations” поширені як технології взаємодії міжнародних та національних інституцій зі ЗМІ для медіапідтримки публічних кампаній та подій. “GR” – це технології комунікацій владних інститутів та фінансово-промислових груп, спрямовані на досягнення консенсусу щодо вирішення глобальних проблем. “Public Affairs” виконує функції координації відносин зі ЗМІ, що призначені для поширення інформації на різних рівнях; інформування внутрішньої аудиторії про участь країни в міжнародних подіях; встановлення контактів зі спільнотами на регіональному та місцевому рівнях. “Advocacy” мають на меті спрямування уваги світової громадськості на важливі міжнародні проблеми, а також вироблення рекомендацій та ухвалення керівних рішень з метою просування зовнішньополітичних ініціатив.

Практичне використання комунікативних інструментів державами світу визначається напрямками їх зовнішньої політики, наявними традиціями, новітніми технологічними досягненнями, стратегічним баченням свого геополітичного майбутнього.

Глобалізаційні процеси в міжнародному середовищі обумовили виникнення та формування інноваційного інструмента міжнародної взаємодії, що використовується в дипломатичному ракурсі, а саме публічної дипломатії, яка в сучасних умовах є вагомим комунікативним інструментом держави та використовується як у внутрішній, так і в зовнішній політиці. Під публічною дипломатією розуміють форму зовнішньоекономічної діяльності, пов’язану з представництвом інтересів держави чи різних державних об’єднань через відповідні легітимні інституції, що виражають суверенну волю нації [5, с. 34]. Також публічну дипломатію розглядають як інструмент довгострокової дії, який створює сприятливий клімат для зовнішньої політики та дипломатії загалом.

Аналіз наукових джерел показує, що публічна дипломатія є новою формою спілкування, що застосовується у зовнішній політиці, передбачає використання системи взаємодії відповідних національних інститутів з іноземними партнерами. Вона може охоплювати лобістську діяльність, міжнародні зв’язки з громадськістю, просування національного іміджу або бренду.

Публічна дипломатія як засіб формування сприятливого середовища для досягнення стратегічних цілей держави виявляється в політичній (поширення національних та політичних цінностей, роз’яснення рішень держави, координація роботи державних та недержавних установ), економічній (формування сприятливого макроекономічного середовища, створення конкурентоспроможного інвестиційного іміджу держави), соціальної (розуміння інтересів цільової аудиторії, підвищення рівня довіри громадськості, врахування домінуючих стереотипів у суспільстві), безпековій сферах (попередження криз та управління ними, врахування ризиків, вирішення глобальних та національних проблем). Ефективність використання публічної дипломатії залежить від цілей, які ставляться; застосовуваних механізмів комунікації; участі владних інститутів у відповідних процесах; рівня інформаційного та організаційного забезпечення. В практиці країн-членів ЄС публічна дипломатія застосовується як засіб побудови та розширення співпраці з третіми країнами.

На важливості використання публічної дипломатії для України наголошують вітчизняні науковці, стверджуючи, що це дасть змогу досягти таких цілей, як підвищення обізнаності про країну як міжнародного суб’єкта, підтримка її репутації; ознайомлення з позиціями країни щодо глобальних питань; просування зовнішньополітичних ініціатив серед закордонної громадськості; створення позитивного сприйняття країни в міжнародних інформаційних потоках та масовій свідомості; досягнення спільного розуміння позитивної міжнародної взаємодії; вплив на поведінку громадськості; розвиток співпраці з дійовими особами міжнародного середовища, а саме транснаціональними корпораціями, громадськими організаціями, діаспорою; роз’яснення внутрішньо- та зовнішньополітичних рішень та дій уряду.

Висновки. Міжнародна комунікація на сучасному етапі розвитку пов’язана зі вдосконаленням форм взаємодії, поширенням інформації, особливостями спілкування суспільств та урядових інститутів. Нові технології визначають сутність міжнародної журналістики та прискорюють доступ до інформації. З’явилися можливості оперативним чином використовувати інформацію для розвитку економіки та прийняття політичних рішень. Доступність глобальної інфраструктури зумовлює здійснення міжнародної комунікації для позиціонування наявних поглядів та оцінок. Одночасно діють як традиційні, так і інноваційні інструменти міжнародної комунікації та міжнародної журналістики. Застосовуваний інструментарій пов’язаний із зовнішньою політикою держав, відтворює систему зовнішніх зв’язків, встановлених в міжнародному співтоваристві, сприяє взаємодії суб’єктів, трансформує зовнішньополітичні інтереси.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Опрятний С. Міжнародне спілкування (теоретичні основи): монографія. Запоріжжя: КПУ, 2012. 212 с.
2. Прутцков Г.В. История зарубежной журналистики: учебно-методический комплекс / под ред. Я. Засурского. Москва: Аспект Пресс, 2011. 431 с.
3. Зернецька О. Глобальна комунікація. Київ: Наукова думка, 2017. 349 с.
4. Мілашовська О. Регіональна політика соціально-економічного розвитку прикордонних територій: монографія. Ужгород: Карпати, 2008. 512 с.
5. Макаренко Є., Рижков М., Піпченко Н. та ін. Зовнішньополітичні комунікативні технології: підручник. Київ: Центр вільної преси, 2016. 416 с.

REFERENCES:

1. Opriatnyi S. (2012), Mizhnarodne spilkuvannia (teoretychni osnovy): monografiia [International communication (theoretical basis): monograph], CPU, Zaporozhye, Ukraine.
2. Pruttskov H. (2011), Ystoryia zarubezhnoi zhurnalistyky: uchebno-metodycheskyi kompleks [History of foreign journalism: educational and methodical complex], Aspect Press, Moscow, Russia.
3. Zernetska O. (2017), Hlobalna komunikatsiia [Global communication Global communication], Naukova dumka, Kyiv, Ukraine.
4. Milashovska O. (2008), Rehionalna polityka sotsialno-ekonomichnoho rozvytku prykordonnykh terytorii [Regional policy of social and economic development of the border areas], Karpaty, Uzhhorod, Ukraine.
5. Makarenko Ye., Ryzhkov M. and Pipchenko N. (2016), Zovnishnopolitychni komunikatyvni tekhnolohii: pidruchnyk [Foreign-political communication technologies: textbook], Tsentr vilnoi presy, Kyiv, Ukraine.

Poliakova Yu.V.

*Candidate of Economic Sciences Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Economic Relations,
Lviv University of Trade and Economics*

Shaïda O.Ye.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Economic Relations,
Lviv University of Trade and Economics*

Basii N.F.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Marketing Department,
Lviv University of Trade and Economics*

NEW TRENDS IN INTERNATIONAL COMMUNICATION AND INTERNATIONAL JOURNALISM DEVELOPMENT

The formation of a global information society involves the improvement of existing tools and the emergence of new tools that are used in international communication and international journalism. The massive development of Internet technologies has significantly changed international communication and international journalism, as well as has influenced the globalization of the media.

Thus, there are shown such tendencies of mass media development as digitalization, digitization, convergence, and interactivity. The intensity of the information flow in the field of international communications is due to the development of modern information and communication technologies. At the same time, there is a transformation of the mass media functions in the implementation of the country's foreign policy. Traditional communication tools remain: the formation and use of information resources of thematic areas; preparation and distribution of analytical materials; information and analytical support of official visits; implementation of reputational actions in the information space of the host country; event international monitoring; press kits development and preparation.

The emergence of innovative communication tools is due to contradictions in the development of international relations and the world economy, the competitive position of countries in the world market, as well as their foreign economic and foreign policy development strategies and geopolitical position. The development of the information society is marked by the emergence and strengthening of new directions in international journalism, among which it is worth highlighting media diplomacy, public diplomacy, e-diplomacy, image diplomacy, state branding, cultural diplomacy, IR-positioning, media relations, government relations, public affairs, advocacy, etc.

The practical use of communication tools by the world states is determined by the directions of their foreign policy, existing traditions, the latest technological achievements, and strategic vision of their geopolitical future.

International communication at the present stage of development is associated with the improvement of forms of interaction, dissemination of information, and peculiarities of communication between societies and government institutions. New technologies define the essence of international journalism and accelerate access to information. There are opportunities to quickly use information for economic development and political decision-making. The availability of global infrastructure predetermines the implementation of international communication for positioning views and assessments. There are both traditional and innovative tools of international communication and international journalism that work at the same time. The toolkit is related to the foreign policy of states, reproduces the system of external relations established in the international community, promotes the interaction of subjects, and transforms foreign policy interests.

УДК 658.012

Саваріна І.П.
кандидат економічних наук,
в.о. доцента кафедри менеджменту
Чорноморського національного університету
імені Петра Могили

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРОС-КУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розгляду підходів зарубіжних та вітчизняних вчених до визначення й місця організаційної культури, крос-культурного менеджменту. У процесі дослідження узагальнено різні позиції щодо співвідношення вказаних понять. Визначено завдання та найважливіші складові крос-культурного менеджменту на підприємстві. Обґрунтовано найважливіші складові крос-культурного капіталу. Доведено важливість вивчення та введення в управлінську діяльність компаній крос-культурного менеджменту.

Ключові слова: крос-культурний менеджмент, ефективність, конкурентоспроможність, імідж, крос-культурний капітал.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена рассмотрению подходов зарубежных и отечественных ученых к определению и месту организационной культуры, кросс-культурному менеджменту. В процессе исследования обобщены разные позиции касательно соотношения указанных понятий. Определены задания и важнейшие составляющие кросс-культурного менеджмента на предприятии. Обоснованы важнейшие составляющие кросс-культурного капитала. Доказана важность изучения и введения в управленческую деятельность компаний кросс-культурного менеджмента.

Ключевые слова: кросс-культурный менеджмент, эффективность, конкурентоспособность, имидж, кросс-культурный капитал.

ANNOTATION

The article is devoted to the consideration of approaches of foreign and domestic scientists regarding the definition and place of organizational culture, cross-cultural management. In the course of the study, we have summarized the different points of view regarding the relation between these concepts. The tasks and the most important components of cross-cultural management at the enterprise are determined. The most important components of cross-cultural capital are substantiated. The importance of studying and introducing management of cross-cultural management companies is proved.

Key words: cross-cultural management, efficiency, competitiveness, image, cross-cultural capital.

Постановка проблеми. Актуальність дослідження проблем управління крос-культурними відносинами в організації пов'язана з необхідністю наукового обґрунтування транснаціональних процесів, які відбуваються в бізнесі та економіці. Організації функціонують у складному, внутрішньо суперечливому поліетнічному та полікультурному середовищі сучасного мегаполісу. Підприємство виходить далеко за національні рамки, залучаючи до своєї орбіти все більшу кількість людей з різним культурним кругозором. В результаті цього культурні відмінності починають відігравати в організаціях зростаючу роль та сильніше впливати на граничну ефективність ділової діяльності. У зв'язку з цим крос-культурний менеджмент виступає інструментом прийняття ефективних управлінських рішень, спрямованих на пер-

спективний розвиток організацій. Загалом все це визначає актуальність крос-культурного менеджменту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Поштовх до розвитку крос-культурного менеджменту склали реалізація американського плану Маршалла та проникнення американської економіки на іноземні ринки [1]. Однак по-справжньому бурхливий інтерес до проблематики крос-культурного менеджменту виник в Європі і США наприкінці 80-х – початку 90-х років, коли опублікувалися основні дослідження голландців Герта Гофстеде і Фенса Тромпена-арса [2] та американця Найджела Холдена [3], які сьогодні стали класиками та авторитетами крос-культурного менеджменту. Нині праці деяких російських та українських вчених, зокрема Л. Борисової [4], С. Мясоедова [5], Ю. Петрущенко [6], О. Романухи [7], присвячені аналізу національних бізнес-культур за класифікаційними параметрами вищезгаданих моделей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Існує необхідність доведення важливості вивчення теоретичних основ крос-культурного менеджменту як інструмента прийняття ефективних рішень в умовах культурних та мовних відмінностей і особливостей.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Написання статті обумовлене тим, що вплив крос-культурного менеджменту на використання людських ресурсів активізувався у зв'язку з прискоренням процесів глобалізації бізнесу. Отже, метою статті є розкриття важливості значення крос-культурного менеджменту як одного з факторів підвищення ефективності діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Національна ділова культура суттєво впливає на різні аспекти життєдіяльності організації, зокрема підходи до керівництва, ставлення до влади, стиль ведення переговорів, прийняття та виконання законів, планування, форми й методи здійснення контролю, особисті та групові відносини людей. Велика кількість наявних в різних країнах національних ділових культур, зростаюча відкритість ринків, глобалізаційні тенденції у світовій економіці викликають необхідність різноаспектного дослідження й обліку в практичній діяльності крос-культурної специфіки ведення бізнесу.

Знання систем цінностей, поведінкових моделей та стереотипів, розуміння національних та інтернаціональних особливостей поведінки

людей в різних країнах істотно підвищують ефективність управління, дають можливість досягти взаєморозуміння під час ділових зустрічей та переговорів, вирішити конфліктні ситуації та запобігти виникненню нових. Саме тому управління фірмою, яка існує на кордоні двох та більше культур, викликає значний інтерес і серед вчених, і серед практиків, а також виділяється сьогодні в таку окрему галузь міжнародного менеджменту, як крос-культурний менеджмент.

Термін «крос-культурний менеджмент» є порівняно новим для науки про менеджмент. Слово «крос-культура» складається з двох слів “cross” і “culture”, що перекладається з англійської як «перетин культур». Під крос-культурним менеджментом розуміється менеджмент, здійснюваний на стику культур [5].

Ю. Петрушенко основною метою крос-культурного менеджменту вважає сприяння узгодженню дій в роботі та навчанні під час контактів, у яких культури як історично сформовані знання, цінності та досвід включаються у спільну мультикультурну діяльність. Крос-культурна трансляція знань сприяє створенню нового унікального знання, тобто такого, яке навряд чи може виникнути в штаб-квартирі корпорації [6].

Н. Мешко відзначає, що для того, аби бути здатним вижити в глобальному конкурентному середовищі, ресурси повинні бути використані якомога ефективніше, а також гнучким чином, що значною мірою стосується персоналу компанії [8].

Згодом, як зазначає О. Буряк, почали досліджувати питання крос-культурного менеджменту та впливу національних культур і мовних відмінностей на управління персоналом [9].

Таким чином, предмет крос-культурного менеджменту охоплює як макро-, так і мікрорівні управління. Актуальність крос-культурного менеджменту зумовлюється тим, що взаємодія людей з різних країн та культур здійснюється на тлі зростаючого різноманіття форм та методів організації, а також управління транснаціональними фірмами, міжнародними проектами, міждержавними робочими групами (глобальними командами), стратегічними альянсами.

Крос-культурний менеджмент передбачає дослідження культурних відмінностей як на міжнародному, так і на національному рівнях, як за межами, так і всередині національних кордонів. Він охоплює опис поведінки людей, що є представниками різних культур, які працюють в одній організації, та порівняння поведінки людей в організаціях, розташованих в двох та більше країнах.

Отже, починаючи з розгляду національних та регіональних особливостей менеджменту тих чи інших культур, крос-культурний менеджмент спускається до особливостей управління на рівні організації, а саме вивчення різних типів корпоративної культури, впливу корпо-

ративної культури на принципи та структуру управління компанії тощо.

Крос-культурний менеджмент спрямований на вирішення таких завдань клієнтів:

1) допомога в управлінні діловими відносинами, які виникають в полікультурному середовищі, що включає створення толерантної взаємодії, успішних комунікацій, умов плідної праці та прибуткового бізнесу на перетині різних ділових культур;

2) регулювання міжкультурних конфліктів в бізнес-середовищі;

3) розвиток крос-культурної компетенції власників бізнесу, менеджерів, персоналу.

Найважливішими завданнями компаній є створення крос-культурного капіталу. Складовими крос-культурного капіталу є:

– крос-культурні комунікативні навички (знайомство з традиціями, звичаями, національними особливостями та їх проявом в повсякденному й діловому житті);

– мовна підготовка;

– методи досягнення культурної емпатії та чутливості до проявів культури;

– вироблення умінь, необхідних у ситуації крос-культурного спілкування.

Створення крос-культурного капіталу компанії та управління ним дають змогу не тільки навчатися та розвиватися самому керівнику й усьому персоналу, але й використовувати керівнику потенціал культури з вигодою, тому що культура – це потужна сила й унікальний ресурс бізнесу. Створення крос-культурного капіталу сприяє інтенсивному розвитку керівника в міжкультурній темі, однак вимагає вкладення всіх можливих ресурсів, тому що допомагає уникнути ризиків, таких як втрата прибутку, репутації компанії та її менеджменту.

Поліетнічність суспільства обумовлює доцільність обліку крос-культурних аспектів в бізнесі, тому керівникам і міжнародного, і регіонального бізнесу доцільно розвиватися в питаннях крос-культурного менеджменту та комунікацій, а організаціям – навчати персонал в цьому напрямі. Вивчення крос-культурної теми допомагає менеджером краще пізнати себе, ідентифікувати свій культурний профіль, розвинути крос-культурну компетенцію, отже, уникнути ризиків, небажаних наслідків для бізнесу, кар'єри та особистого життя, стати більш успішними.

Висновки. Нині в умовах глобалізації спостерігається різке збільшення міжнародних економічних зв'язків, зростає кількість компаній, що працюють в багатонаціональному середовищі. У зв'язку з цим виникають нові способи комунікації, нові моделі організації робочих процесів, нові вимоги до формування організаційної культури підприємства. Створення крос-культурного менеджменту компанії та управління ним дають змогу не тільки навчатися та розвиватися самому керівнику й усьому персоналу, але й використовувати керівнику потенціал культури з вигодою, тому що

культура – це потужна сила й унікальний ресурс бізнесу. Створення крос-культурного капіталу сприяє інтенсивному розвитку керівника в міжкультурній темі, однак вимагає вкладення всіх можливих ресурсів, тому що допомагає уникнути ризиків, таких як втрата прибутку, репутації компанії та її менеджменту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бунина В. Кросс-культурный менеджмент и межкультурная коммуникация. Москва: ГУУ, 2008.
2. Hofstede G. Culture's consequences. Beverly Hills, 1980.
3. Холден Н. Кросс-культурный менеджмент. Концепция когнитивного менеджмента. Москва: Юнити-Дана, 2005. 364 с.
4. Мясоедов С., Борисова Л. Кросс-культурный менеджмент. Москва: Юрайт, 2015.
5. Мясоедов С. Основы кросс-культурного менеджмента. Как вести бизнес с представителями других стран и культур. Москва: Дело, 2003.
6. Петрушенко Ю. Крос-культурні аспекти підвищення ефективності міжнародного бізнесу. Вісник Хмельницького національного університету. 2009. № 5. URL: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_5_1/pdf/146-148.pdf.
7. Романуха О. Роль крос-культурних комунікацій у менеджменті організацій. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. URL: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/103.pdf.
8. Мешко Н., Буланкіна О. Культурний менеджмент у корпоративних стратегіях міжнародних компаній. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1274KPOC-H>.
9. Бурак О. Крос-культурна комунікація як наслідок глобалізаційних крос-культурних контактів. URL: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Grani/2012_5/27.pdf.

REFERENCES:

1. Bunina V. (2008), Cross cultural management and intercultural communication, M.: GUU.
2. Hofstede G. (1980), Culture's consequences, Beverly Hills.
3. Holden N. (2005), "Cross-cultural management", The concept of cognitive management, 364 p.
4. Myasoedov S., Borisova L. (2015), Cross-cultural management. M.: Yurayt.
5. Myasoedov S. (2003), "Basics of cross-cultural management", How to do business with representatives of other countries and cultures, M.: Business.
6. Petrusenko Y. (2009), "Bulletin of the Khmelnytsky national university", Cross-cultural aspects of the performance of international business, vol. 5, available at: http://journals.khnu.km.ua/vestnik/pdf/ekon/2009_5_1/pdf/146-148.pdf.
7. Romanukha O. (2017), "Economy and Suspension", The Role of Cross-Cultural Communities in Management Organs, vol. 9, available at: http://www.economyandsociety.in.ua/journal/9_ukr/103.pdf.
8. Meshko N., Bulankina O. Cultural management in corporate strategies of international companies, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1274KROS-N>.
9. Burak O. Cross-cultural communication of yak on globalization of cross-cultural contacts, available at: http://www.nbu.gov.ua/old_jrn/Soc_Gum/Grani/2012_5/27.pdf.

Savarina I.P.

*Candidate of Economic Sciences,
Acting Senior Lecturer at Department of Management,
Petro Mohyla Black Sea State University*

THEORETICAL ASPECTS OF CROSS-CULTURAL MANAGEMENT

The relevance of the research on problems of management of cross-cultural relations in the organization is related to the necessity of scientific substantiation of the transnational processes that occur in business and in the economy. National business culture significantly affects various aspects of life – approaches to leadership and authority, the style of negotiation, perception and execution of laws, planning, forms and methods of control, personal and group relations, etc. Knowledge of value systems, behavioural patterns and stereotypes, understanding of the national and international aspects of the behaviour of people in different countries can significantly increase the effectiveness of management, provide an opportunity to achieve mutual understanding during business meetings and negotiations, to resolve conflicts and to prevent new ones. That is why the management of the firm that occurs at the boundary of two or more different cultures is of great interest among scholars and among practitioners and stands out today as a separate branch of international management – cross-cultural management. Cross-cultural management is aimed at solving the following tasks of the clients: assistance in management of business relations that arise in a multicultural environment that includes, in addition to the creation of a tolerant interaction, successful communication, conditions for fruitful work and a profitable business at the intersection of different business cultures; regulation of intercultural conflicts in business environment; development of cross-cultural competence of business owners, managers, staff.

УДК 338.2

Скиба Г.В.

*старший викладач кафедри міжнародних економічних відносин
Хмельницького національного університету*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ

У статті простежено еволюцію поняття «сталий розвиток», розглянуто його теоретичні основи, проаналізовано історичні віхи запровадження в Україні програм і стратегій сталого розвитку. Підкреслено необхідність подальшого поглибленого дослідження складників сталого розвитку. Обґрунтовано доцільність осучаснення моделі сталого розвитку регіонів.

Ключові слова: сталий розвиток, регіон, парадигма, цілі сталого розвитку, соціо-еколого-економічна система.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ эволюции понятия «устойчивое развитие», рассмотрены его теоретические основы и проанализированы исторические вехи внедрения в Украине программ и стратегий устойчивого развития. Подчеркнута необходимость дальнейшего углубленного исследования составляющих устойчивого развития. Обоснована целесообразность осовременивания модели устойчивого развития регионов.

Ключевые слова: устойчивое развитие, регион, парадигма, цели устойчивого развития, социо-эколого-экономическая система.

ANNOTATION

The evolution of the concept of "sustainable development" has been considered. The theoretical foundations of sustainable development have been researched. The historical milestones of the introduction of programs and strategies for sustainable development in Ukraine have been analyzed. The need for further in-depth study of components of sustainable development has been emphasized. The expediency of updating the model of sustainable development of regions has been substantiated.

Key words: sustainable development, region, paradigm, goals of sustainable development, socio-ecological-economic system.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Більше ніж 20-річний досвід запровадження засад сталого розвитку в Україні доводить, що фактично у більшості сфер економічної діяльності не забезпечується системна єдність економічної, соціальної та екологічної компонент. Це зумовлює необхідність суттєвого оновлення національної соціально-економічної системи у цілому. Метою такого оновлення є приєднання до загальноцивілізаційних процесів суспільного розвитку. Забезпечення сталого розвитку повинно базуватися на якісно новій динамічній соціально орієнтованій господарській системі. Досягнення цілей сталого розвитку потребує глибоких соціально-економічних перетворень в Україні та нового глобального партнерства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У зв'язку з посиленням впливу процесу глобалізації на сталий розвиток суспільства проблема сталого розвитку стала актуальною як для зарубіжних, так і для вітчизняних учених. Питання сталого розвитку розглядається у працях таких

зарубіжних дослідників, як Г. Дейлі, Х. Босель, В. Хьюс, Г. Кларк та ін. Серед українських дослідників, які вивчали питання сталого розвитку, – О.Ю. Бобровська, З.М. Бурик, А.С. Гальчинський, В.М. Геєць, Л.М. Зайцева, М.З. Згуровський, В.Т. Ланго та ін. Однак у різних країнах існують різні тлумачення поняття сталого розвитку, визначаються різні ключові напрями його розвитку, різні індикатори розвитку. Втім, незважаючи на глибокі теоретико-методологічні дослідження цієї проблеми, питання практичного вирішення проблеми сталого розвитку залишаються достатньо актуальними та нагальними.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розгляд теоретичних підходів до сутності сталого розвитку країни та її регіонів, обґрунтування доцільності подальшого поглибленого розроблення парадигми сталого розвитку України й її регіонів в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сучасному етапу розвитку суспільно-історичного процесу притаманні глобалізація і динамізм, які, з одного боку, спонукають до стрімкого зростання економіки, що надає можливість задовольняти все більш зростаючі потреби населення планети, а з іншого – несуть у собі невизначеність і нестійкий розвиток, слугують дестабілізуючим чинником, що суттєво ускладнює управління соціально-економічними системами. Посилення впливу глобалізації сьогодні надає проблемі переходу соціально-економічних систем на модель сталого розвитку особливої гостроти, що викликає підвищену зацікавленість до неї як вітчизняних, так і зарубіжних учених.

Проблема забезпечення сталого розвитку є однією з найактуальніших у ХХІ ст., коли суспільний розвиток певною мірою залежить від процесів глобалізації. Хоча передумови й окремі характерні риси глобалізації були присутні фактично на протязі всього існування людства, усвідомлення цієї закономірності стало реальністю в останні два десятиріччя, коли доволі чітко проявилася тенденція переходу від національно-державних форм соціального буття до глобального демократичного громадянського суспільства.

Концепція сталого розвитку бере початок у 1972 р., коли у Стокгольмі відбулася конференція ООН «Середовище людини». Термін «сталый розвиток» був уведений в обіг у 1987 р.

комісією, яку очолила Г.Х. Брутланд. Було визначено, що сталий розвиток – це розвиток, який задовольняє потреби нинішнього покоління без шкоди для можливості майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [1].

У 1992 р. в Ріо-де-Жанейро відбулася конференція ООН із навколишнього середовища і розвитку, на якій розглядалися проблеми майбутнього планети Земля. Її рішенням було затверджено «Порядок денний на XXI століття». Цей програмний документ ставить для всіх країн світу головну мету на майбутнє – просування шляхом сталого розвитку суспільства. Сталий розвиток передбачає взаємне узгодження екологічних, економічних та соціальних чинників розвитку. Делегація від України тоді завізувала Програму дій «Порядок денний на XXI століття». У 1997 р. на конференції «Ріо+5» українська делегація підтвердила прагнення йти шляхом сталого розвитку. На саміті ООН зі сталого розвитку в 2015 р. були затверджені Цілі сталого розвитку (ЦСР) на 2016–2030 рр. Із використанням широкого кола інформаційних, статистичних та аналітичних матеріалів було розроблено національну систему ЦСР (86 завдань та 172 показники для їх моніторингу), що забезпечить міцну основу для подальшого планування розвитку України та моніторингу стану досягнення ЦСР. Доповідь було підготовлено Міністерством економічного розвитку і торгівлі України та схвалено Міжвідомчою робочою групою високого рівня для організації процесу імплементації Цілей сталого розвитку для України [2]. Досягнення ЦСР потребує глибоких соціально-економічних перетворень у країні та нового глобального партнерства.

Необхідність переходу України на модель сталого розвитку була зумовлена кризовим станом, який був наслідком недолугих реформ в Україні, що здійснювалися на початку років незалежності під час переходу від адміністративно-командної системи господарювання до ринкової.

Нині в Україні глибоко усвідомлюють необхідність створення передумов для збалансування інтересів суспільства і можливостей природи, соціально-економічного розвитку та довкілля.

Задоволення людських потреб є головним завданням сталого розвитку. Але тільки одного економічного зростання недостатньо, оскільки високі темпи зростання економіки можуть співіснувати із широко розповсюдженою бідністю і бути загрозою для навколишнього середовища. Отже, сталий розвиток є, по суті, процесом змін, у якому експлуатація ресурсів, здійснення капіталовкладень, орієнтація на технологічний розвиток, на гармонізацію із соціальним благополуччям й екологічною рівновагою підвищують цінність теперішнього та майбутнього потенціалу.

Іншими словами, теорія сталого розвитку заснована на гармонізації соціальної, економічної й екологічної підсистем соціально-економічної

системи, націлена на пошук шляхів переходу системи до моделі сталого розвитку, яка забезпечувала б постійне зростання можливостей задовольняти потреби сучасного та майбутнього поколінь і збереження навколишнього середовища.

Стійкість є об'єктивно присутнім складником системи, у тому числі регіональної. Соціально-економічні процеси всередині регіону і зовнішнє середовище є дуже мінливими. Функціонування системи у швидко мінливих умовах і за невизначеності параметрів стану зовнішнього і внутрішнього середовища здійснюється завдяки сталості.

На думку більшості дослідників, головною «ареною» для впровадження теорії сталого розвитку в практику мають стати саме регіони, оскільки вони є історично більш стійкими територіальними утвореннями, що сформувалися на протязі свого буття досить уособленими соціумами з визначеним набором національних і етнічних ознак.

Спираючись на методологію системного підходу, регіон як географічне та економічне поняття можна представити системою у взаємодії із зовнішнім середовищем. Елементами цієї системи є природні ресурси (природні елементи), підприємства (економічні елементи), населення (соціальні елементи), екологічні об'єкти (екологічні елементи), між якими існують стійкі зв'язки і відносини. При цьому в процесі взаємодії природних, економічних, соціальних і екологічних елементів виникає особливий різновид систем – соціо-еколого-економічна система (СЕЕС) держави.

Головними характеристиками регіону слугує комплексність соціально-економічного й екологічного розвитку, комплексність виробничого розвитку, характер розвитку виробничої і соціальної інфраструктур, здатність відтворювати умови для гармонійного розвитку населення даного регіону, здатність виробляти такий обсяг товарів, який забезпечував би можливість задовольняти попит й інших регіонів.

Ознайомлення з теоретичною та емпіричною інтерпретацією проблеми оцінювання стану розвитку країн, регіонів і окремих систем дає змогу зробити висновок, що нині в Україні створена наукова база для отримання об'єктивної інформації стосовного системного вимірювання й якісного оцінювання стану розвитку країни у цілому та її регіонів зокрема для розроблення програм і стратегій сталого розвитку шляхом системного узгодження та балансу всіх складників [2]. Так, Указом Президента України «Про стратегію сталого розвитку «Україна – 2020» від 12.01.2015 затверджена Національна стратегія сталого розвитку, в якій визначено мету, вектори руху, дорожню карту, першочергові пріоритети та індикатори належних оборонних, соціально-економічних, організаційних, політико-правових умов становлення та розвитку країни. Для забезпечення сталого розвитку держави головними векторами визначено: вектор

розвитку, вектор безпеки, вектор відповідальності, вектор гордості.

На регіональному рівні в Україні були прийняті регіональні стратегії сталого розвитку, узгоджені зі Стратегією сталого розвитку «Україна – 2020», Державною стратегією регіонального розвитку, Національним планом дій на відповідні роки. Також Указом Президента України від 13.08.2014 утворено Національну раду реформ, головним завданням якої є визначення напрямів та пріоритетів реформ для забезпечення Стратегії сталого розвитку «Україна – 2020» [3]. Повноваження щодо координації дій, стратегічного планування, впровадження Стратегії покладаються на новостворену Національну агенцію зі збалансованого розвитку. Загальна відповідальність за впровадження Стратегії покладається на Кабінет Міністрів України.

У сучасних умовах, на жаль, економічний розвиток в Україні майже зупинився. Країна з індустріально-аграрної перетворюється все більше на аграрну країну. А соціальні аспекти розвитку суттєво знизили свої позиції. Соціальні потреби українського народу задовольняються за заниженими стандартами, через що більшість українців втратила віру у швидке досягнення європейських стандартів життя. Тому належна увага повинна приділятися й механізмам соціального забезпечення населення регіонів України, оскільки соціальний складник суспільства є найсуттєвішим у розвитку громадянського суспільства.

Стан сталості розвитку регіонів залежить від законодавчих, політичних, економічних, інституційних та інших зовнішніх впливів, які здатні порушувати попередньо задані чи досягнуті параметри розвитку. Ми підтримуємо думку української дослідниці О. Бобровської, що для запобігання цим впливам необхідно спиратися на загальнонаукову теорію організації – синергетику, яка пояснює взаємодію елементів у процесах створення порядку, а також явища самоорганізації в природі і суспільстві, дає змогу передбачити характер поведінки складних систем в умовах їх переходу з одного стану до іншого [4]. Це створює передумови для запобігання негативним змінам у суспільстві за рахунок своєчасного визначення характеру поведінки внутрішніх елементів системи в установлених межах їх розвитку.

Слід визнати, що життя в Україні продовжує набирати негативних тенденцій. Утрачаються загальнолюдські соціальні та моральні цінності, погіршуються показники політичної свідомості і відповідальності влади, погіршуються соціокультурні й соціальні духовні цінності. Зазначене зумовлює необхідність поглиблення парадигмального бачення підтримки сталості розвитку України та її регіонів. Призначення парадигми – визначення першооснов існування суспільства (економічних, соціальних, екологічних) із використанням світоглядної бази

цивілізованих відносин, суспільної злагоди і порозуміння з урахуванням пріоритету закону моральності та інших цивілізованих основ для задоволення сьогоднішніх і майбутніх потреб людей [5]. Тобто стає очевидним, що осучаснена модель сталого розвитку регіонів повинна включати не лише три взаємопов'язані складники, а й соціогуманні, соціокультурні та інституційні компоненти, складна взаємодія яких забезпечує їх взаємозв'язок і взаємопідтримку цілісності регіонального розвитку.

Таким чином, з огляду на все вище зазначене, можна констатувати, що наявне наукове методологічне підґрунтя досягнення сталості розвитку України та її регіонів потребує постійного вдосконалення. Без оновлення парадигми сталого розвитку, побудови інноваційної концепції і моделі розвитку регіонів неможливо розраховувати на підвищення сталості розвитку регіонів й України у цілому. Також потребують подальшого наукового обслуговування й інноваційного вдосконалення методи, механізми, організаційні форми управління процесами сталого розвитку. В установленому порядку в регіонах має здійснюватися нормативно-правове та організаційне забезпечення реалізації стратегії сталого розвитку, щорічних планів дій реалізації цієї стратегії, моніторингу станів її виконання. Звісно, для виконання цих функцій передусім має бути підготовлений висококваліфікований персонал.

У 2018 р. науковцями науково-дослідної установи «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього Національної академії наук України» здійснено моніторинг регіонів України за період 2011–2016 рр., що може стати підґрунтям для виявлення проблемних аспектів, вироблення напрямів коригування політики та механізмів досягнення Цілей сталого розвитку на регіональному рівні [6]. Представлена в науковій праці інформація особливо знадобиться усім, хто зацікавлений у галузі стратегічного планування сталого розвитку регіонів України.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, сучасна парадигма сталого розвитку України та її регіонів повинна розглядатися в контексті радикального оновлення національної соціально-економічної системи у цілому. Метою такого оновлення є приєднання українського суспільства до загальноцивілізаційних процесів на глобальному рівні. Забезпечення сталого розвитку повинно базуватися на якісно новій динамічній соціально орієнтованій господарській системі. Підвалинами такої системи в умовах глобалізації мають стати, насамперед, гуманістичні, людино-розмірні, екологічно орієнтовані, територіально-просторові відтворювальні процеси.

До подальших перспектив дослідження відносимо вивчення індикаторів сталого розвитку з урахуванням динамічних глобалізаційних процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Згуровський М.З. Сталий розвиток регіонів України. Київ: НТУУ «КПІ», 2009. 197 с.
2. Національна доповідь «Цілі сталого розвитку: Україна». Київ, 2017. URL: <https://menr.gov.ua> (дата звернення: 1.12.2018).
3. Про Стратегію сталого розвитку «Україна – 2020»: Указ Президента України від 12.01.2015 № 5/2015. URL: <http://www.president.gov.ua/documents/18688.html> (дата звернення: 1.12.2018).
4. Бобровська О.Ю. Сталий розвиток регіонів України: проблеми і шляхи його розв'язання. URL: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01\(15\)/15.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01(15)/15.pdf) (дата звернення: 1.12.2018).
5. Національна парадигма сталого розвитку України / за ред. Б.Є. Патона. Київ: Ін-т економіки природокористування та сталого розвитку НАН України, 2012. 72 с.
6. Цілі сталого розвитку для України: регіональний вимір: аналітична доповідь / ДУ «Інститут регіональних досліджень імені М.І. Долишнього НАН України». Львів, 2018. 90 с.
7. National University of Ukraine "Kyiv Polytechnic Institute", 2009 [in Ukrainian].
8. Tsili Staloho Rozvytku: Ukraina. Natsionalna dopovid (2017) [Sustainable Development Goals: Ukraine – national report], available at: <https://menr.gov.uahttp://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia> (Accessed 1 December 2018) [in Ukrainian].
9. Ukaz Prezydenta Ukrainy "Pro Stratehiiu staloho rozvytku "Ukraina – 2020" (2015). [Decree of the President of Ukraine "On the Strategy of Sustainable Development" Ukraine – 2020"], available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/5/2015> [in Ukrainian].
10. Bobrovska O. Yu. (2016). Stalyi rozvytok rehioniv Ukrainy: problemy i shliakhy yoho rozv'iazannia [Sustainable development of the regions of Ukraine: problems and ways of its solution], available at: [http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01\(15\)/15.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2016-01(15)/15.pdf) (Accessed 1 December 2018) [in Ukrainian].
11. Natsional'na Paradygma Stalogo Rozvytku Ukrainy [National Paradigm of Sustainable Development of Ukraine]. B.E. Paton (Ed.). Kyiv, Institute of Environmental Economics and Sustainable Development of the NAS of Ukraine, 2012 [in Ukrainian].
12. Tsili staloho rozvytku dlia Ukrainy: rehionalnyi vymir: analitichna dopovid. (2018) [Sustainable Development Goals for Ukraine: Regional Dimension: an analytical report]. State Institution "Institute of regional research named after M.I. Dolishnyi of NAS of Ukraine". Lviv, 2018. p. 90 [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Zgurovs'kyi M.Z. Stalyi Rozvytok Regioniv Ukrainy [Sustainable Development of Regions of Ukraine]. Kyiv, National Tech-

Skyba H.V.

Senior Instructor at Department of International Economic Relations, Khmelnytskyi National University

CURRENT ASPECTS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF UKRAINE AND ITS REGIONS IN GLOBALIZATION CONDITIONS

The problem of sustainable development is one of the most urgent in the 21st century and depends on the processes of globalization. In 1992, the United Nations Conference on Environment and Development was held in Rio de Janeiro, where the problems of the future planet Earth were considered. As a result of the conference, the Agenda for the 21st Century was approved. This program document puts the main goal for the future of all countries of the world – the promotion of sustainable development of society. Sustainable development envisages mutual harmonization of ecological, economic, and social factors of development. At the United Nations Summit on Sustainable Development in 2015, the goals of Sustainable Development were approved for the years of 2016–2030. In accordance with this program document, the National Strategy for Sustainable Development “Ukraine-2020” was approved in Ukraine. At the regional level, regional sustainable development strategies consistent with the Ukraine-2020 Sustainable Development Strategy have been adopted in Ukraine.

The sustainability of regional development depends on legislative, political, economic, institutional, and other external influences that are capable of violating pre-set or achieved development parameters. To prevent these influences, one must rely on the general scientific theory of organization – synergetics, which explains the interaction of elements in the processes of creating order, as well as the phenomenon of self-organization in nature and society, allows predicting the nature of the behaviour of complex systems in the conditions of their transition from one state to another.

The priority of the territorial communities' development and increasing the responsibility of all branches of government for its achievement has been defined as the key indicator of regional development.

It has been concluded that it is impossible to count on increasing the sustainability of the development of regions and Ukraine as a whole without renewal of the paradigm of sustainable development, the construction of an innovative concept, and the model of regional development. Also, there is a need for further scientific argumentation and innovative improvement methods, mechanisms, organizational forms of management of sustainable development processes.

СЕКЦІЯ 3 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

УДК 658.003.1:65.28

Бурляй А.П.
*доцент кафедри економіки
Уманського національного університету садівництва*

Бурляй О.Л.
*професор кафедри підприємництва, торгівлі
та біржової діяльності
Уманського національного університету садівництва*

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА

АНОТАЦІЯ

Екологізація сільськогосподарського виробництва в сучасному світі стала однією з нагальних проблем розвитку суспільства поряд із проблемою продовольчої безпеки. Здається, що ці дві проблеми є взаємовиключаючими, проте людська діяльність та її умови життя вимагають екологічного відношення як до навколишнього природного середовища і до процесу виробництва сільськогосподарської продукції, так і до безпечності та якості вироблених продуктів харчування. Для вирішення екологічних проблем та розвитку екологізації сільськогосподарського виробництва в Україні у статті проаналізовано та систематизовано інституційні аспекти екологізації сільського господарства.

Ключові слова: сільське господарство, екологізація, інституції, інституційне забезпечення.

АННОТАЦИЯ

Экологизация сельскохозяйственного производства в современном мире стала одной из насущных проблем развития общества наряду с проблемой продовольственной безопасности. Кажется, что эти две проблемы являются взаимоисключающими, однако человеческая деятельность и их условия жизни требуют экологического отношения как к окружающей природной среде и к процессу производства сельскохозяйственной продукции, так и к безопасности и качеству производимых продуктов питания. Для решения экологических проблем и развития экологизации сельскохозяйственного производства в Украине в статье проанализированы и систематизированы институциональные аспекты экологизации сельского хозяйства.

Ключевые слова: сельское хозяйство, экологизация, институты, институциональное обеспечение.

ANNOTATION

Ecologization of agricultural production in the modern world has become one of the pressing problems of society's development, along with the problem of food security. It seems that these two problems are mutually exclusive, but human activity and their living conditions require an ecological relationship both to the environment and to the process of production of agricultural products, as well as to the safety and quality of food products. In order to solve ecological problems and develop ecologization of agricultural production in Ukraine in the article the institutional aspects of agricultural ecologization are analyzed and systematized.

Key words: agriculture, ecologization, institutions, institutional support.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливиринауковими чи практичними завданнями. Впродовж усієї історії економічної думки і практики господарювання виробнича діяльність людини суттєво відрізня-

лася і досі відрізняється від законів природи. Прагнучи задовольняти свої необмежені потреби в умовах обмеженості природних ресурсів і природного життєвого доквілля, людина, створивши собі внаслідок технічного прогресу ілюзію незалежності від природи і водночас залишаючись частиною природи, забула, що першоосновою і першоджерелом існування життя є саме природа. Ігнорування цього постулату є одним із істотних недоліків економічної теорії та господарської виробничої діяльності. Адже не слід забувати, що серед найважливіших аспектів стратегії сталого розвитку є наповнення світової (у т. ч. національної) економіки новим змістом – екологічним.

Існує два аспекти, чому людство нині повертає увагу до екологічного сільськогосподарського виробництва. По-перше, це питання навколишнього середовища у цілому, що стоюється як сільського господарства, так і проблем якості харчових продуктів. Актуальність екологізації сільськогосподарського виробництва зумовлена різким погіршенням екологічного стану природних ресурсів, пов'язаних із сільськогосподарським виробництвом, зниженням родючості ґрунтів та якістю сільськогосподарської продукції, збільшенням комплексного екологічно руйнівного впливу на довкілля. Екологічні харчові продукти позитивно впливають на навколишнє середовище та здоров'я людини. По-друге, як показує міжнародний досвід, екологічне сільське господарство є економічно вигідним напрямом діяльності з більш високим рівнем прибутку, ніж за традиційного виробництва.

Саме тому проблема екологізації сільськогосподарського виробництва та його інституційного забезпечення в Україні є надзвичайно важливою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Проблеми екологізації сільського господарства в сучасних умовах є надзвичайно актуальними. Так, різні аспекти

цієї важливої проблеми досліджено в працях багатьох українських та зарубіжних учених, зокрема: О.В. Бігдан [1], А.В. Вдовиченко [2], О.Т. Дудар [3], О.Л. Попової [4], О.В. Хомаківської [5], Л.А. Хромушиної [6], Н.Е. Daly [7], G. Clark [8], C. Lamine [9], M. Schut, L. Klerkx [10] та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значну увагу до проблем екологізації цивілізаційного розвитку, екологізації ринку та екологізації сільськогосподарського виробництва, необхідно констатувати, що сьогодні ці дослідження досить часто є достатньо загальними, мають фрагментарний характер і деколи містять суперечливі положення. Необхідність багатоплановості й комплексності наукових досліджень потребує різноманітних розробок усіх складників екологізації сільськогосподарського виробництва, формування еколого-економічної політики держави, виявлення чинників, які сприяють формуванню екологобезпечної ринкової економіки. Тому актуальною є проблема вивчення інституційного забезпечення екологізації сільськогосподарського виробництва та раціонального природокористування в галузі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є обґрунтування теоретичних засад та розроблення науково-практичних рекомендацій щодо поліпшення інституційного забезпечення екологізації сільськогосподарського виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Розвиток людства в минулому столітті був орієнтований на швидке зростання економіки, що призвело до безпрецедентного за масштабами шкідливого впливу на біосферу. Виникли протиріччя між потребами світового співтовариства, що все зростали, й обмеженими можливостями біосфери щодо їх задоволення.

Перспективи розвитку цивілізації в умовах погіршення стану природного середовища і неконтрольованого зростання чисельності населення були у центрі уваги Стокгольмської конференції з довкілля в 1972 р. У 1987 р. Комісія ООН із довкілля і розвитку під керівництвом Г. Брунтланд у доповіді «Наше спільне майбутнє» сформулювала глобальну проблему пошуку нової моделі суспільного розвитку. Саме із цього часу в наукових публікаціях почав широко вживатися англomовний термін *sustainable development*, під яким стали розуміти модель розвитку, за якої досягається задоволення життєвих потреб нинішнього покоління людей без зменшення такої можливості для майбутніх поколінь.

На конференції з довкілля і розвитку, яка відбулася під егідою ООН у 1992 р. в Ріо-де-Жанейро, була прийнята стратегія переходу сучасного суспільства до сталого розвитку. Головний документ конференції «Порядок денний

на ХХІ століття» є програмою дій для забезпечення цивілізаційного розвитку, що характеризується стійкістю із соціального, екологічного й економічного поглядів. У ньому увага акцентується на тому, що природне середовище і соціально-екологічний розвиток не можна розглядати як дві закриті системи: з одного боку, проблеми якості навколишнього середовища і забезпечення ефективності функціонування економічної системи; з іншого – забезпечення соціальної справедливості, що повинно вирішуватися в комплексі.

Фундаментальні основи концепції сталого розвитку пов'язані з діяльністю видатних українських учених С. Подолинського і В. Вернадського, які розглядають економічну діяльність під кутом закономірностей функціонування природничо-соціальних процесів. Їхні ідеї знайшли подальший розвиток у працях українських і зарубіжних учених щодо проблем сталого еколого-економічного розвитку, екологізації виробництва та ринку [11; 12].

Особливої гостроти проблеми екологізації сільськогосподарського виробництва набувають в Україні, оскільки через високий рівень концентрації виробництва та сільського господарства, внаслідок використання природних ресурсів протягом десятиліть країна перетворилася на одну з найнебезпечніших в екологічному відношенні країн. Нинішня ситуація в Україні характеризується як глибока еколого-економічна криза, котра зумовлена закономірностями функціонування адміністративно-командної економіки колишнього СРСР. Нарощування продуктивних сил здійснювалося практично без урахування екологічних наслідків, панував споживацький підхід до розміщення нових виробництв. Були допущені серйозні помилки в організації комплексного використання природних ресурсів, недостатня увага приділялася управлінню охороною природи та контролю якості природного середовища.

Для сільського господарства України притаманні такі екологічні проблеми, як нераціональне використання земель, надмірна розораність сільськогосподарських угідь, недотримання вимог із контурно-меліоративної організації території, порушення правил ведення сівозмін, погіршення агрофізичних та агрохімічних властивостей. Інтенсивні технології на базі хімізації, недотримання науково обґрунтованих принципів землекористування призвели до порушення екологічної рівноваги в агроєко-системах, погіршення якості та екологічності сільськогосподарської продукції, забруднення її пестицидами, радіонуклідами, важкими металами й іншими небезпечними речовинами. Використання окремих засобів захисту рослин та мінеральних добрив із грубим порушенням співвідношення поживних речовин досить часто є причиною забруднення ґрунтових вод і відкритих водойм токсичними хімічними сполуками. У процесах міграції ґрунтовим профілем,

підґрунтовими та поверхневими водами вони поширюються на великі відстані; накопичуються у ґрунті в обсягах, що значно перевищують гранично допустимі концентрації; спричиняють загибель багатьох живих ґрунтових організмів; накопичуються у продукції рослинництва, через корми потрапляють до організму тварин; надходять трофічними ланцюгами в організм людини, викликаючи різні захворювання. Тому на сучасному етапі розвитку сільського господарства надзвичайно важливими є вивчення та вдосконалення інституційного забезпечення його екологізації.

Необхідно сформувані нові інституційні підходи до забезпечення екологобезпечного виробництва і широкого використання ринкових стимулів природоохоронної діяльності сільськогосподарських підприємств, які б діяли незалежно від їх форми власності та підпорядкованості. Для реалізації природоохоронної стратегії сільськогосподарського виробництва необхідно реформувати систему господарських мотивацій, змінити всю систему прийняття господарських рішень на рівні підприємства, системи управління соціально-економічним розвитком регіону та країни, органічним складником якого є інституціональний механізм екологічної безпеки. Формування інституціонального механізму (як сукупності методів і засобів впливу на процеси) екологобезпечного виробництва має здійснюватися за допомогою ефективного поєднання фінансово-економічного забезпечення (економічних методів і фінансових важелів) із методичним, нормативно-правовим та інформаційним забезпеченням [13].

Проаналізувавши вітчизняну та зарубіжну літературу, можна виділити три основні типи інституційного забезпечення екологізації.

Перший тип – компенсуючий (м'який, пасивний) механізм, ліберальний в екологічному відношенні. Він містить досить поблажливі обмежувальні екологічні норми для галузей та секторів економіки, що не перешкоджають їхньому розвитку. Цей тип спрямований, головним чином, на компенсацію негативних екологічних наслідків і має незначний вплив на темпи й масштаби економічного зростання. Саме такий тип забезпечення екологізації притаманний техногенному розвитку. Він спрямований, головним чином, на боротьбу з негативними екологічними наслідками суспільного виробництва, а не з причинами виникнення екологічних деформацій.

Другий тип – стимулюючий розвиток екологобалансованих і природоохоронних виробництв і видів діяльності. Провідне місце у функціонуванні такого механізму екологізації відіграють ринкові інструменти. Він сприяє збільшенню обсягів виробництва шляхом розроблення і запровадження нових технологій, забезпечує охорону та раціональне використання природних ресурсів. Прикладом такого інституційного забезпечення може слугувати

формування сприятливого економічного середовища для розвитку органічного сільського господарства.

Третій тип інституційного забезпечення можна охарактеризувати як жорсткий. Він ґрунтується на використанні адміністративних і ринкових інструментів. Відбувається поєднання жорсткої правової, податкової, кредитної політики з одночасним запровадженням екологічних санкцій та відповідальності. У результаті відбувається призупинення природомісткого, ресурсовитратного господарювання та налагоджується раціональне, енергоощадне використання природних ресурсів.

На практиці ці механізми у чистому вигляді не існують. Як правило, відбувається їх синтез. Важливу роль при цьому відіграють конкретні технології, види діяльності, територіальне та зональне розміщення підприємств. Зокрема, для нашої країни в найближчій перспективі ефективним було б поєднання стимулюючого та жорсткого механізмів. Наприклад, стимулювання розвитку органічного сільського господарства в поєднанні з економічними інструментами, що властиві жорсткому механізму екологізації через уповільнення техногенного розвитку сільського господарства (мінімізація використання пестицидів, важкої техніки, скорочення оброблюваних площ і т. д.) сприятиме поліпшенню екологічної ситуації та послабленню деструктивного впливу антропогенної діяльності на довкілля.

Враховуючи все вищезазначене, можна зробити висновок щодо необхідності створення такого інтегрального економічного механізму екологізації, за допомогою якого можна було б захистити довкілля та забезпечити економічне зростання. Практика розвинених країн світу показує, що ринкові механізми є цілком дієздатними для досягнення цілей сталого розвитку.

Екологізація в сільському господарстві залежить від його інституційного забезпечення, насамперед законодавчого (табл. 1).

Проте, на думку вчених, для їх повноцінного функціонування необхідно прийняти ще близько 60 регламентів та директив, які стосуються:

- політики якості, органічного землеробства;
- генетично модифікованих сільськогосподарських культур;
- біорізноманіття;
- ринкових стандартів для рослин, насіння, фруктів і овочів, для видів тварин та продуктів тваринництва.

Сьогодні прийнято лише частину необхідних законів, наприклад у природоохоронній сфері всього два і розроблено проекти шести законів України [14].

Потрібно відзначити важливість підписання Угоди про асоціацію між Україною та країнами ЄС щодо екологічного ведення сільськогосподарського виробництва та виконання всіх належних норм і дотримання відповідних стандартів [15]. Дана Угода передбачає розви-

Таблиця 1

**Основні законодавчі акти щодо забезпечення
охорони навколишнього природного середовища в Україні**

№	Законодавчий акт	Рік прийняття
1	Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 № 2354-VIII	2018
2	Закон України «Про оцінку впливу на довкілля»	2017
3	Закон України «Про побічні продукти тваринного походження, не призначені для споживання людиною»	2015
4	Закон «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини»	2014
5	Закон України «Про Основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 року» № 2818-VI від 21.12. 2010	2010
6	Закон України «Про екологічну мережу України» № 1864-IV від 24.06.2004	2004
7	Закон України «Про ратифікацію Кіотського протоколу до Рамкової Конвенції Організації Об'єднаних Націй про зміну клімату» № 1430-IV від 4.02.2004	2004
8	Земельний кодекс України	2001
9	Водний кодекс України	1995
10	Закон України «Про охорону навколишнього середовища»	1991

ток співробітництва з питань охорони навколишнього середовища та поліпшення якості природних ресурсів, заохочення сучасного і сталого сільськогосподарського виробництва з урахуванням необхідності захисту навколишнього середовища і тварин, зокрема поширення застосування методів органічного виробництва та використання біотехнологій, упровадження кращих практик у цих сферах тощо.

Важливим етапом формування інституційного забезпечення сільського господарства у сфері екології стало прийняття Закону України «Про оцінку впливу на довкілля» (2017 р.) та Закону України «Про стратегічну екологічну оцінку» (2018 р.) [16; 17]. Метою вказаних законодавчих актів є встановлення правових та організаційних засад оцінки впливу на довкілля, спрямованої на запобігання шкоді довкіллю, забезпечення екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів, у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, з урахуванням державних, громадських та приватних інтересів, а також сприяння сталому розвитку шляхом забезпечення охорони довкілля, безпеки життєдіяльності населення та охорони його здоров'я, інтегрування екологічних вимог під час розроблення та затвердження документів державного планування. Ці закони поширюються на всі галузі народного господарства, у тому числі й на сільськогосподарське виробництво.

Головним виконавцем приведення аграрного законодавства України у відповідність до європейських вимог є Міністерство аграрної політики та продовольства України. Крім законодавства, в Україні необхідно проводити просвітницьку та консультаційну діяльність агровиробників, а також надавати належну фінансову допомогу для будівництва полігонів для зберігання органічних добрив, на впровадження ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур, на закупівлю

екологобезпечного обладнання, техніки тощо. Саме така практика здійснюється в країнах ЄС і сприяє екологізації агровиробництва [18].

Екологізація сільського господарства неможлива без упровадження альтернативних, ресурсоощадливих екологічних технологій виробництва сільськогосподарської продукції. Окремо важливо наголосити на розвитку органічного виробництва, яке стало досить поширеним у світі в останні роки. В Україні теж створюються можливості для розвитку органічного сільського господарства. Так, у 2014 р. набрав чинності Закон «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», згідно з яким під час органічного виробництва виключається застосування хімічних добрив, пестицидів, генетично модифікованих організмів (ГМО), консервантів тощо, на всіх етапах виробництва (вирощування, переробки) застосовуються методи, принципи та правила, визначені цим Законом, для отримання натуральної (екологічно чистої) продукції, а також збереження та відновлення природних ресурсів.

Обов'язковою умовою здійснення діяльності з виробництва органічної продукції є проходження сертифікації і в процесі виробництва, і в процесі реалізації. Процес сертифікації органічного виробництва – це процедура, що дає змогу виробнику підтвердити відповідність методів, що запроваджуються у господарстві, вимогам органічних стандартів та отримати доступ на ринок органічної продукції за преміальною ціною. Свідченням проведеної сертифікації є відповідне маркування, що також є одним із засобів інституційного забезпечення екологічного виробництва.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Екологізація сільського господарства є вагомим чинником сталого розвитку України. Її здійснення вимагає відповідного інституційного забезпечення, яке сьогодні знаходиться на стадії формування. Серед інституційного забезпечення слід виокремити законодавчі засади ведення

екологічного сільськогосподарського виробництва та їх узгодженість із законодавством інших країн.

Особливе місце в екологізації сільського господарства належить розвитку екологічних систем господарювання, у т. ч. і розвитку органічного виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бігдан О.В., Ходаківська О.В. Теоретико-методологічні основи економічного механізму екологізації аграрного виробництва. URL: <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/23.pdf>, 2013.
2. Вдовиченко А.В. Перспективні напрями державної підтримки органічного сільського господарства в Україні. *Агросвіт*. 2016. № 17. С. 44–49.
3. Дудар О.Т. Органічне агровиробництво у системі еколого-спрямованого розвитку сільського господарства. *Інноваційна економіка*. 2009. № 4. С. 26–30.
4. Попова, О.Л. Нові пріоритети Спільної аграрної політики ЄС на 2014–2020 роки: стратегічні орієнтири для розвитку агросфери України. *Економіка АПК*. 2013. № 12. С. 89–96.
5. Ходаківська О.В. Екологізація аграрного виробництва: монографія. К.: ННЦ ІАЕ, 2015.
6. Хромушина Л.А. Екологізація сільського господарства як основа еколого-економічної безпеки. *Вісник СНАУ. Серія «Фінанси та кредит»*. 2008. № 1. С. 278–283.
7. Daly H.E. *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development*. Boston, MA: Beacon Press, 1996.
8. Clark G. Evolution of the global sustainable consumption and production policy and the United Nations Environment Programme's (UNEP) supporting activities. *Journal of Cleaner Production*. 2007. № 15(6). P. 492–498.
9. Lamine C., Dawson J. The agroecology of food systems: Reconnecting agriculture, food, and the environment. *Agroecology and Sustainable Food Systems*. 2018. № 42(6). P. 629–636.
10. Schut M., Klerkx L., Sartas M. та ін. Innovation platforms: experiences with their institutional embedding in agricultural research for development. *Experimental Agriculture*. 2016. № 52(4). P. 537–561.
11. Подолинський С.А. Вибрані твори. Праця людини і її відношення до розподілу енергії; упоряд. Л.Я. Корнійчук. К.: КНЕУ, 2000.
12. Вернадський В.І. Биосфера. Биосфера и ноосфера. М.: Айрис-Пресс, 2004. С. 32–101.
13. Хорішко І.В. Формування інституційного механізму екологобезпечного агровиробництва. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки»*. 2015. С. 59–63.
14. Екологічні новації Спільної аграрної політики ЄС: імплементація в Україні: науково-аналітична зап. від 10.08.2016 р. № 135-13/440; Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. К., 2016. 37 с.
15. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони. URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf.
16. Закон України «Про оцінку впливу на довкілля». Відомості Верховної Ради. 2017. № 29. Ст. 315. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>.
17. Закон України «Про стратегічну екологічну оцінку» від 20.03.2018 № 2354-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>.

18. Лемешенко Н.М. Аналіз екологічного стану сільськогосподарських підприємств Черкаської області. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. Вип. 31. С. 68–76.

REFERENCES:

1. Bihdan O.V., Khodakivska O. V. (2013). Theoretical and methodological foundations of the economic mechanism of environmentalization of agrarian production. URL: <http://www.sworld.com.ua/simpoz2/23.pdf>, 2013.
2. Vdovychenko A.V. (2016) Perspective directions of state support of organic agriculture in Ukraine. *Ahrosvit* 17: 44-49.
3. Dudar O.T. (2009) Organic agricultural production in the system of ecologically-oriented development of agriculture. *Innovatsiina ekonomika*, (4), 26-30.
4. Popova O. L. (2013) New priorities of the EU Common Agricultural Policy for 2014-2020: strategic benchmarks for the development of the agrosphere of Ukraine. *Ekonomika APK*, (12), 2013, 89-96.
5. Khodakivska O. V. (2015). *Ecologization of agrarian production: a monograph*. K.: NNTs IAE.
6. Khromushyna L. A. (2008). *Ecologization of agriculture as the basis of ecological and economic security*. *Visnyk SNAU. Seriiia «Finansy ta kredyt»*, (1), 278-283.
7. Daly, H.E. 1996. *Beyond Growth: The Economics of Sustainable Development*. Boston, MA: Beacon Press.
8. Clark, G. 2007. Evolution of the global sustainable consumption and production policy and the United Nations Environment Programme's (UNEP) supporting activities. *Journal of Cleaner Production*, 15(6): 492–498.
9. Lamine, C., & Dawson, J. (2018). The agroecology of food systems: Reconnecting agriculture, food, and the environment. *Agroecology and Sustainable Food Systems*, 42(6), 629-636.
10. Schut, M., Klerkx, L., Sartas, M., Lamers, D., Mc Campbell, M., Ogbonna, I., ... & Leeuwis, C. (2016). Innovation platforms: experiences with their institutional embedding in agricultural research for development. *Experimental Agriculture*, 52(4), 537-561.
11. Podolynskiy, S. A. (2000) *Selected Works*. K.: KNEU.
12. Vernadskiy, V. I. (2004) *Biosphere and noosphere*.— M.: «Airys-Press: 32-101.
13. Khorishko I.V. (2015) Formation of institutional mechanism for ecologically safe agricultural production. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu. Seriiia «Ekonomichni nauky»*: 59-63.
14. Environmental innovations of the Common Agricultural Policy of the EU: implementation in Ukraine: scientific and analytical / 10.08.2016. № 135-13/440/ Ін-т екон. та прогнозув. НАНУ. — К., 2016. — 37р.
15. Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their Member States, on the other hand (2015) URL: http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/EA/00_Ukraine-EU_Association_Agreement_%28body%29.pdf.
16. Law of Ukraine "On Environmental Impact Assessment". 2017, № 29, 315. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2059-19>.
17. Law of Ukraine "On Strategic Environmental Assessment" 20.03.2018 № 2354-VIII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/2354-19>.
18. Lemeshchenko N.M. (2018). Analysis of ecological condition of agricultural enterprises of Cherkassy region. *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*. V. 31. P. 68–76.

Burliai A.P.
*Senior Lecturer at Department of Economics,
Uman National University of Horticulture*

Burliai O.L.
*Professor at Department of Entrepreneurship,
Trade and Exchange Activities,
Uman National University of Horticulture*

INSTITUTIONAL BASES FOR THE DEVELOPMENT OF ECOLOGICAL AGRICULTURE

Ecologization of agricultural production in the modern world has become one of the pressing problems of society's development, along with the problem of food security. It seems that these two problems are mutually exclusive. However, human activity and their living conditions require an ecological approach to both – the environment and the process of production of agricultural products, as well as the safety and quality of food products. In order to solve ecological problems and develop ecologization of agricultural production in Ukraine, the institutional aspects of agricultural ecologization are analysed and systematized in the article.

For agriculture in Ukraine, such environmental problems as inappropriate use of land, excessive cultivation of agricultural land, non-compliance with the requirements of the contour-land reclamation organization of the territory, violation of the rules of crop rotation, deterioration of agro-physical and agrochemical properties are inherent. Intensive technologies based on chemistry, non-compliance with scientifically grounded principles of land use have led to a violation of the ecological balance in agroecosystems, the deterioration of the quality and environmental friendliness of agricultural products, pollution by pesticides, radionuclides, heavy metals, and other hazardous substances.

It is necessary to form new institutional approaches in the direction of providing environmentally safe production and widespread use of market incentives for environmental activities of agricultural enterprises, which would operate independently of their ownership and subordination. The formation of an institutional mechanism (as a combination of methods and means of influencing processes) of environmentally safe production should be carried out by means of an effective combination of financial and economic support (economic methods and financial levers) with methodological, regulatory, and information support.

Among the institutional support, it is necessary to distinguish the legislative principles of environmental agricultural production and their coherence with the legislation of other countries.

A special place in ecologization of agriculture belongs to the development of ecological systems of management, including also the development of organic production.

УДК 338.433

Гальцова О.Л.
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри національної економіки, маркетингу
та міжнародних економічних відносин
Класичного приватного університету*

СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

АНОТАЦІЯ

Досліджено роль зовнішньоекономічної діяльності промисловості у контексті євроінтеграційних проєктів. Враховано особливості та зазначено основну мету реалізації механізму формування стратегії розвитку промислових підприємств. Запропоновано визначення категорії «організаційно-економічний механізм формування зовнішньоекономічної стратегії промислових підприємств» як концентрації взаємозв'язаних організаційних, економічних і менеджерських рішень, що забезпечують реалізацію стратегічних цілей розвитку компанії на зовнішньому ринку.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність, зовнішньоекономічна стратегія, зовнішньоекономічні зв'язки, конкурентоспроможність, промислова політика, промисловість, промислові підприємства, світове господарство, інтеграція, кон'юнктура.

АННОТАЦИЯ

Исследована роль внешнеэкономической деятельности промышленности в контексте евроинтеграционных проектов. Учтены особенности и указано основную цель реализации механизма формирования стратегии развития промышленных предприятий. Предложено определение категории «организационно-экономический механизм формирования внешнеэкономической стратегии промышленных предприятий» как концентрации взаимосвязанных организационных, экономических и менеджерских решений, обеспечивающих реализацию стратегических целей развития компании на внешнем рынке.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность, внешнеэкономическая стратегия, внешнеэкономические связи, конкурентоспособность, промышленная политика, промышленность, промышленные предприятия, мировое хозяйство, интеграция, конъюнктура.

ANNOTATION

The role of foreign economic activity of industry in the context of European integration projects is explored. The peculiarities and the main purpose of realization of the mechanism of formation of strategy of development of industrial enterprises are considered. The definition of the category "organizational and economic mechanism of formation of foreign economic strategy of industrial enterprises" is proposed as a concentration of interconnected organizational, economic and managerial decisions that ensure the implementation of strategic goals of the company's development in the foreign market.

Key words: foreign economic activity, foreign economic strategy, foreign economic relations, competitiveness, industrial policy, industry, industrial enterprises, world economy, integration, conjuncture.

Постановка проблеми. Необхідною умовою забезпечення конкурентоспроможності та відповідного визнання України у всіх сферах політичного і соціально-економічного життя світового співтовариства є формування адекватної ситуації механізму формування ефективної стратегії виходу вітчизняних підприємств на зовнішній ринок та його організаційно-економічної складової.

Сучасний етап розвитку промисловості потребує адаптації продукції до вимог зовнішніх ринків. Проблеми формування і функціонування механізму стратегії виходу вітчизняних промислових підприємств на зовнішній ринок як основи всієї системи управління здійсненням зовнішньоекономічної діяльності підприємств, а також управління організацією зовнішньоекономічної діяльності держави в цілому є сьогодні досить актуальною у вітчизняній управлінській та економічній науці і практиці. Це визначається тим, що зовнішньоекономічна діяльність стає одним з основних чинників, стимулюючих розвиток вільної ринкової економіки і демократичних інститутів українського суспільства. Розвиток економіки в сучасних умовах неможливо без удосконалення зовнішньоекономічних зв'язків. З урахуванням сучасного стану промисловості і змісту нового етапу перетворень головна мета промислової політики визначається саме як підвищення ефективності та конкурентоспроможності української промисловості на внутрішньому і зовнішньому ринках і перехід на цій основі до стадії підйому.

Все це підкреслює виняткову важливість вивчення проблем, пов'язаних зі становленням і розвитком механізму розробки зовнішньоекономічної стратегії промислових підприємств України (організаційно-економічної складової), впливом системи організаційно-управлінських відносин на формування нового підприємницького середовища функціонування компаній за кордоном.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем формування стратегії розвитку підприємницької діяльності у зовнішньоекономічній сфері та подібних галузях економіки за перебуває в полі зору наукових досліджень таких вчених, як: А. Сміта, Д. Рікардо, Е. Хекшера, Б. Оліна, П. Самуельсона, В. Леонтєва, Дж. Мілля та ін. Вивченню закономірностей інтернаціоналізації присвячені праці В. Андрианова, О. Богомолова, М. Кастельса, Дж. Сакса, Е. Уорнера, Й. Шумпетера та ін. Проблеми геоконкуренції і їх прояв на макро- і мікрорівні досліджені в роботах П. Друкера, В. Іноземцева, С. Кузубова, М. Портера, А. Юданова та ін. Теоретичні і практичні аспекти управління зовнішньоекономічними зв'язками підприємств знайшли відображення в працях Ю. Валуєва, І. Вольвач, В. Денисова, Ю. Дубинець, Т. Каткова та ін.

Вагомий внесок у розробку теоретичних проблем інтеграції і адаптації економіки України до умов Європейського Союзу та участі у міжнародних ринках у вітчизняній літературі зробили В.Г., Геєць В.М., Гальчинський А.С., Данилишин Б.М., Дурицької Г., Лук'яненко Д.Г., Панченко Є., Потоцький Д.М., Савчук А.В., Чухно А.А. та ін. У українській економічній літературі та літературі з управління опубліковані роботи зі стратегічного управління зовнішньоекономічною діяльністю, мають переважно навчальний характер або прикладне призначення. У статтях періодичних друкованих виданнях, висвітлюються, як правило, окремі актуальні питання, в основному експортної діяльності. Проте в них недостатньо розроблені організаційно-економічні та організаційно-управлінські аспекти побудови комплексної методології вивчення умов і чинників ефективної діяльності вітчизняних підприємств за кордоном. Саме том подібні дослідження не втрачають актуальності і залишаються пріоритетними в обґрунтуванні напрямів подальшого розвитку країни, окремих територій і галузей економіки.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Основною метою статті є уточнення поняття, змісту та структури організаційно-економічного механізму формування стратегії виходу промислового підприємства на зовнішній ринок у сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. Важливою рисою сучасного світового господарства є діяльність його суб'єктів в умовах жорсткої конкуренції, обумовленої, у першу чергу, безперервною боротьбою за ринки збуту. Тому для будь-якої фірми, яка бажає включитися в міжнародні економічні відносини, першочерговим завданням стає забезпечення успішного виходу на зовнішній ринок, як правило, вже запропонованими товарами та послугами. В умовах ринкової конкуренції обґрунтування стратегії розвитку підприємства – одна з найважливіших функцій стратегічного планування і управління його господарською діяльністю [1]. У зв'язку з цим для підприємства стає необхідним звернення до сучасних методів міждержавного та міжфірмової взаємодії, міжнародного маркетингу і міжнародного менеджменту.

Найбільш ефективною стратегією інтеграції України у світову економіку є поєднання структурної перебудови економіки з її орієнтацією на активне збільшення експорту. Функції і можливості зовнішньоекономічної діяльності розширюються. На сучасному етапі зовнішньоекономічна діяльність промислового підприємства визначається як виробничо-фінансовий комплекс економічних відносин, пов'язаних з розширенням ринків збуту виробленої продукції, технологічним переозброєнням виробництва та підвищенням фінансової стійкості підприємств за рахунок освоєння зарубіжних ринків. Зовнішньоекономічна діяльність є одним з найбільш важливих та пріоритетних напрямків у

сучасному економічному розвитку будь-якої держави, в тому числі й України [3]. Слід зазначити, що за останні роки в нашій країні відбулися серйозні зміни в цій області.

Основними факторами, що чинять істотний вплив на показники зовнішньоекономічних зв'язків, є: зміна кон'юнктури на світових товарних та фінансових ринках (падіння або зростання попиту на ті чи інші товари), а також коливання рівня світових цін; спад вітчизняного виробництва, деформація внутрішнього товарного і фінансового ринків (структурна перебудова економіки, зростання витрат, падіння платоспроможного попиту основної маси населення, конкурентна боротьба товаровиробників і суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, негативні явища у фінансово-кредитній системі, політиці тощо); зростаюча конкуренція на світовій арені найбільших економічних союзів, транснаціональних монопольних об'єднань; нарощування масштабів і темпів сучасної науково-технічної революції, що вимагає мобільного переорієнтації зовнішньої торгівлі з урахуванням новітніх досягнень [4].

Україна дуже давно вступила у міжнародні економічні відносини. Однак, в залежності від пануючої в країні соціально-політичної та економічної системи, роль різних суб'єктів суспільства в участі і управлінні зовнішньоекономічною діяльністю змінювалася. Сьогодні в Україні значення відкритості та інтеграції у світове господарство нескінченно зростає. Більше того, ці процеси стають одним з факторів, що визначають успіх сучасних реформ. Будь-які учасники підприємницької діяльності, незалежно від їх організаційно-правової форми, в тому числі й громадяни-підприємці, беручи участь у формуванні ринкових відносин, повинні мати вільний вихід на зовнішній ринок. Тільки в цьому випадку вдається забезпечити входження країни в міжнародні економічні процеси [6].

Організаційно-економічний механізм зовнішньоекономічного розвитку промислового підприємства розглядається як концентрація взаємопов'язаних організаційних, економічних та менеджерських рішень, які забезпечують реалізацію стратегічних цілей розвитку компанії на зовнішньому ринку [8]. Цілі зовнішньоекономічного розвитку підприємства та задачі, спрямовані на їх реалізацію, визначаються, виходячи з підходів промислової компанії щодо ведення бізнесу, економічної політики держави, державної промислової політики, науково-технічної, технологічної і соціальної політики країни, а також основних зовнішньоекономічних характеристик іноземних ринків [7].

Методологія формування стратегії виходу промислового підприємства на зовнішній ринок може бути побудована на основі таких концептуальних положень. По-перше, стратегія зовнішньоекономічного розвитку промислової компанії тісно пов'язана зі стратегією зростан-

ня, яка може базуватися на внутрішніх (власні інвестиції на розширення виробництва) або зовнішніх джерелах. Внутрішнє зростання здійснюється переважно у формі створення нових або зміни існуючих товарів, виведення продукту на нові ринки. Зовнішнє зростання зазвичай відбувається у формі диверсифікації, коли компанія поглинає подібні товарні лінії або шляхом надання можливості виходу на нові іноземні сфери бізнесу. По-друге, стратегія виходу промислового підприємства на зовнішній ринок має ринкову орієнтацію – маркетингові дослідження щодо нового продукту визначають мету і завдання зовнішньоекономічного розвитку та реалізують стратегію сегментації ринку. По-третє, стратегія просування продукту на зовнішній ринок – це стратегія глибоких досліджень і розробок у галузі міжнародного маркетингу.

Великі компанії розробляють і виробляють переважно кілька видів інноваційної продукції, націленої на закордонного споживача (стратегія диференціації), прагнучи мати стійке положення на світовому ринку. Тому в умовах глобалізації для великих компаній є характерним створення філій за кордоном в тих країнах, де існують найбільш сприятливі умови для таких складових частин єдиної інноваційної ланцюги, як «розробка інноваційного продукту-виробництво – ринок». Для зазначених компаній найчастіше дана ланцюг в територіальному плані буває розірваною, а стратегія зовнішньоекономічного розвитку виступає як спосіб досягнення економічного зростання на основі інновацій, які впроваджуються на всіх етапах їх життєвого циклу» [9].

При розробці стратегії зовнішньоекономічного розвитку промислового підприємства необхідно враховувати стратегію виробництва продукції для зарубіжного ринку на основі визначення ефективності вкладення інвестицій у виробничий процес. Стратегія виробництва розробляється з урахуванням найбільш ефективного інвестування проектів (стратегія виходу на зовнішній ринок), реалізація яких забезпечить випуск нової продукції [10]. Стратегія якості та конкурентоспроможності є визначальною при реалізації стратегії на зарубіжних ринках, розробці і виробництві нової і модернізації (адаптації) наявної конкурентної продукції. Вона забезпечує відповідність траєкторії зовнішньоекономічного розвитку промислової компанії тенденції сталого економічного зростання, яке характеризується динамікою економічних показників: збільшення прибутку, рентабельності, скорочення терміну окупності інвестицій.

Дослідження свідчать про структурну зв'язку стратегії міжнародного розвитку промислового підприємства зі стратегією глобального бізнесу. Вибір компанією стратегії глобалізації свідчить, що вона має здійснювати стандартизацію конструкцій, виконувати дизайн своїх товарів і розробляти рекламні стратегії всіх своїх підприємств незалежно від країн перебування. Даний

підхід ґрунтується на припущенні існування єдиного глобального ринку стосовно продукції, яка випускається [5]. Одночасно зі стратегією глобалізації необхідно враховувати і мультирегіональну стратегію, яка передбачає адаптацію компанії до умов конкуренції в кожній країні окремо. Формування стратегії виходу промислового підприємства на зовнішній ринок, яка враховувала б і стратегію глобалізації, і мультирегіональну стратегію, слід здійснювати на основі транснаціональної стратегії.

Отже, організаційно-економічний механізм зовнішньоекономічного розвитку промислового підприємства складається з кількох стратегічних складових частин (рис. 1). Кожна з виділених стратегій має свої форми і методи управління, які забезпечують досягнення поставленої мети. Технології управління, до яких відносяться процедурні, організаційні, інформаційні, технічні аспекти реалізації стратегій, є предметом міжнародного маркетингу у зв'язку з використанням нововведень в дослідженні ринку, розробкою нового продукту, техніко-технологічним оснащенням виробництва і невід'ємною частиною стратегічного менеджменту великої компанії та корпоративного управління [7].

У сучасних умовах організаційно-економічний механізм зовнішньоекономічного розвитку реалізує стратегію виходу промислового підприємства на зовнішній ринок шляхом розроблення і виконання проектів, головна особливість яких полягає в тому, що в них входять роботи, пов'язані з реалізацією дослідницької фази життєвого циклу товарів, націлених на зарубіжний ринок.

Як свідчить дослідження, принципи визначення життєвого циклу товару суттєво залежать від структури промислової компанії. Саме великі компанії можуть собі дозволити формування організаційно-економічного механізму на основі стратегії зовнішньоекономічного розвитку, яка розроблена з урахуванням глобальних процесів світової економіки та інноваційної політики, що проводиться державою [2]. Для промислових підприємств актуальним є зниження ризику міжнародної діяльності. Тому для них при розробці організаційно-економічного механізму стратегії виходу на зовнішній ринок досить гостро стоїть питання оцінки на основі єдиних методологічних і методичних підходів як конкурентного рівня виробництва і реалізації продукції, так і зовнішнього середовища функціонування компанії.

Висновки. У сучасних умовах активного розвитку ринкових відносин у нашій країні використання сучасних організаційно-економічних механізмів підприємницького взаємодії, особливо при виході на інтернаціональні ринки стає все більш актуальним. Як знання теоретичних основ зовнішньоекономічної діяльності, так і розуміння використовуваної термінології, – це ключові фактори успіху в її практичному застосуванні.

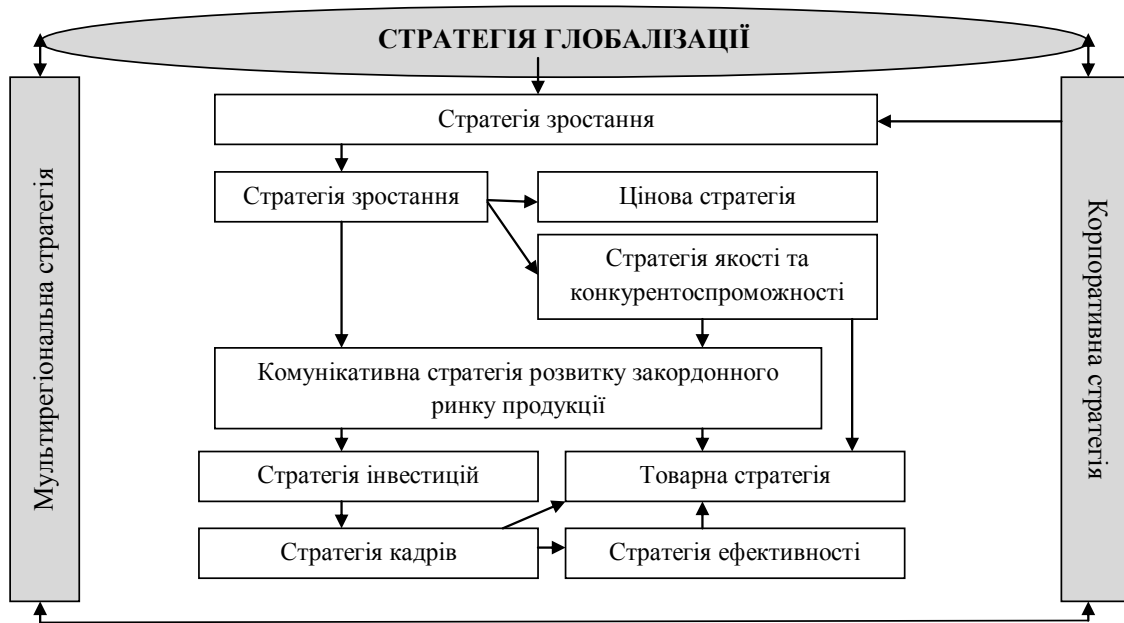

Рис. 1. Стратегічні складові організаційно-економічного механізму зовнішньоекономічного розвитку промислового підприємства

Сучасний механізм зовнішньоекономічної діяльності не вимагає від виробника просто створити для зовнішнього ринку досить хороший товар і призначити за нього відповідну ціну – компанії при цьому повинні ще й освоювати і активно застосовувати весь стратегічний комунікаційний комплекс взаємодії на зовнішньому ринку. При цьому значення і роль саме міжнародної діяльності необхідно розглядати не тільки з позиції загальноринкових уявлень, але і в більшій мірі з позиції інтернаціоналізації національних економік.

При збереженні провідної ролі концентрації капіталу і виробництва в світовій економіці зростає значення інтегрованих на зарубіжний ринок компаній, які створюються в промисловому комплексі України і орієнтовані на випуск продукції для іноземного споживача. Забезпечення їх конкурентоспроможності на світовому ринку вимагає обов'язкового врахування світового досвіду їх створення і функціонування. Зокрема, такі компанії мають на меті посилення і розширення позицій на світовому ринку, досягнення конкурентоспроможності на внутрішньому і зовнішньому ринках, забезпечення технологічного лідерства і високих досягнень у розробці нових зразків продукції, підвищення ефективності функціонування головної компанії і всіх дочірніх структур. Досягнення зазначеної мети, є складовою частиною корпоративного менеджменту, найбільшою мірою забезпечується відповідним організаційно-економічним механізмом інноваційного розвитку орієнтованої на зовнішній ринок компанії. Створення в Україні промислових компаній і адаптація їх до вільних ринкових відносин вимагає впровадження у корпоративний менеджмент організаційно-економічного механізму, адекватного економіці інноваційного типу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Валуев Ю. Б. Предпосылки управления внешнеэкономической деятельностью промышленного предприятия / Ю.Б. Валуев // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 5. – С. 120-129.
2. Денисов В. Т. Воздействие факторов внешней и внутренней среды промышленного предприятия на механизм управления внешнеэкономической деятельностью / В.Т. Денисов, С.Ю. Чанышева // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – № 4. – Т.3. – С. 185-189.
3. Дубинець Ю. Теоретичні аспекти ризику зовнішньоекономічної діяльності підприємства / Ю. Дубинець // Вісник Тернопільської академії народного господарства. – 2005. – № 2. – С. 245-251.
4. Дурицька Г. Формування стратегії ефективного розвитку зовнішньоекономічної діяльності підприємств / Г. Дурицька // Регіональна економіка. – 2006. – № 4. – С. 250-254.
5. Каткова Т. І. Організаційні основи застосування маркетингових стратегій виходу на міжнародні ринки промислових підприємств / Т.І. Каткова // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2007. – № 5. – Т.2. – С. 92-97.
6. Панченко Є. Нова міжнародна поведінкова парадигма та її значення для підвищення ефективності ризик-менеджменту в Україні / Є. Панченко // Економіка України. – 2010. – № 7. – С. 22-36.
7. Полянська А. С. Маркетингові засади управління зовнішньоекономічною діяльністю вітчизняних підприємств / А. С. Полянська // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки [Електронний ресурс]. – 2008. – № 5. – Т.3. – С. 97-101.
8. Потоцький Д. М., Шестопалов М.В. Місце та роль зовнішньоекономічних зв'язків у економіці та інвестиційному співробітництві сучасної України // Право і життя. – 2003. – № 4. – С. 10-18.
9. Савчук А. В. Методология формирования организационно-экономического механизма инновационного разви-

- тия підприємства // Економіка промисловості. – 2003. – № 2 (20). – С. 134-146.
10. Харчук Т.В. Шляхи виходу підприємств на зовнішні ринки / Т.В. Харчук // Актуальні проблеми економіки. – 2009. – № 8. – С. 12-16.

REFERENCES:

1. Valuev Y.B. Prerequisites for the management of foreign economic activity of industrial predriyatiya / Y.B. Valuev // Current problems of the economy. – 2009. – No. 5. – P. 120-129.
2. Denisov V.T. Influence of factors of the external and internal environment of the industrial enterprise on the mechanism of management of foreign economic activity / V.T. Denisov, S.Y. Chanysheva // Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic Sciences. – 2010. – No. 4. – T.3. – P. 185-189.
3. Dubinets Y. Theoretical Aspects of the Risk of Foreign Economic Activity of the Enterprise / Y. Dubinets // Herald of the Ternopil Academy of National Economy. – 2005. – № 2. – pp. 245-251.
4. Durytska G. Formation of the strategy of effective development of foreign economic activity of enterprises / G. Durytskaya // Regional economy. – 2006. – № 4. – P. 250-254.
5. Katkova T. I. Organizational fundamentals of application of marketing strategies for entering international markets of industrial enterprises / T.I. Katkova // Bulletin of the Khmelnytsky National University. Economic Sciences. – 2007. – № 5. – T.2. – S. 92-97.
6. Panchenko E. New international behavioral paradigm and its importance for increasing the efficiency of risk management in Ukraine / E. Panchenko // Economy of Ukraine. – 2010. – № 7. – P. 22-36.
7. Polyanska A.S. Marketing principles of management of foreign economic activity of domestic enterprises / A.S. Polyanska // Bulletin of Khmelnytsky National University. Economic sciences [Electronic resource]. – 2008. – No. 5. – T.3. – P. 97-101.
8. Pototsky D.M., Shestopalov M.V. The place and role of foreign economic relations in the economy and investment cooperation of modern Ukraine // Law and life. – 2003 – № 4. – P. 10-18.
9. Savchuk A.V. Methodology of formation of organizational-economic mechanism of innovative development of enterprise // Economy of industry. – 2003. – No. 2 (20). – P. 134-146.
10. Kharchuk T.V. Ways of exit of enterprises to foreign markets / T.V. Kharchuk // Current problems of the economy. – 2009. – No. 8. – P. 12-16.

Galtsova Olga L.

*Doctor of Economics, Professor,
Head of the Department of National Economy
and Marketing and International Economic Relations,
Private Private University, Zaporozhye*

STRATEGIC ORIENTATIONS FOR DEVELOPMENT OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY OF UKRAINE INDUSTRY IN THE CONTEXT OF EURO-INTEGRATION PROCESSES

A prerequisite for ensuring the competitiveness and appropriate recognition of Ukraine in all spheres of political and socio-economic life of the world community is the formation of an adequate situation of the mechanism for the formation of an effective strategy for the exit of domestic enterprises into the external market and its organizational and economic component. In today's conditions of active development of market relations in our country the use of modern organizational and economic mechanisms of entrepreneurial interaction, especially when entering international markets, is becoming more and more relevant.

The modern mechanism of foreign economic activity does not require the manufacturer to simply create a good commodity for the foreign market and assign an appropriate price for it – the company must also master and actively apply the entire strategic communication complex of interaction in the foreign market. At the same time, the significance and the role of international activity must be considered not only from the standpoint of general-market ideas, but also to a greater extent from the position of internationalization of national economies.

While preserving the leading role of capital and production concentration in the world economy, the importance of integrated companies in the industrial complex of Ukraine, which are oriented to output for the foreign consumer, is integrated into the foreign market of the country. Ensuring their competitiveness in the global market requires the mandatory consideration of the world experience in their creation and operation. In particular, such companies aim at strengthening and expanding their positions on the world market, achieving competitiveness on the domestic and foreign markets, providing technological leadership and high achievements in developing new product models, improving the efficiency of the operation of the parent company and all subsidiaries. The achievement of this goal, which is an integral part of corporate management, is provided to the greatest extent by the relevant organizational and economic mechanism of innovation development oriented to the foreign market of the company.

УДК 656.615.003

Кіщак І.Т.

*доктор економічних наук,
професор кафедри менеджменту організацій
та зовнішньоекономічної діяльності
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського*

Порудєєва А.В.

*студентка
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського*

МОРСЬКІ ПОРТИ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто питання розвитку морських портів України. Сформульовано проблеми функціонування та розвитку морських портів та підвищення їхньої конкурентоспроможності. Проаналізовано діяльність морських портів країни у динаміці. Виявлено проблеми, які не дають змоги розвиватися вітчизняним портам та мати гідну конкурентоспроможну площу для переробки та перевалки вантажів.

Ключові слова: морський порт, транспортування вантажів, конкурентоспроможність, інфраструктура, матеріально-технічна база.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены вопросы развития морских портов Украины. Сформулированы проблемы функционирования и развития морских портов и повышения их конкурентоспособности. Проанализирована деятельность морских портов страны в динамике. Выявлены проблемы, которые не позволяют развиваться отечественным портам и иметь достойную конкурентоспособную площадь для переработки и перевалки грузов.

Ключевые слова: морской порт, транспортировка грузов, конкурентоспособность, инфраструктура, материально-техническая база.

ANNOTATION

The article deals with issues of development of sea ports of Ukraine. Problems of functioning and development of sea ports and increase of their competitiveness are formulated. The analysis of the activity of sea ports of the country in dynamics is analyzed. The problems, which do not allow to develop domestic ports and have a decent competitive area for processing and transshipment of cargo, are revealed.

Key words: sea port, cargo transportation, competitiveness, infrastructure, material and technical base.

Постановка проблеми. Нині морські перевезення є найбільш затребуваним видом транспорту: на їхню частку припадає понад 90% транспортування всіх товарів у світовій торгівлі. Порти як невід'ємна частина світової транспортної інфраструктури відіграють найважливішу роль у процесах перевезення вантажів морем. Сучасні тенденції розвитку морських перевезень, зміна способів транспортування вантажів, а також розвиток суднобудування привели до трансформації портів із вузлових елементів світової транспортної системи в логістичні в промислові центри світового масштабу. Щоби підтримувати свій статус, вони змушені вести конкурентну боротьбу за вантажопотоки. Для досягнення і підтримки високих конкурентних позицій портам необхідно усвідомити і розвивати свої переваги.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Теоретичні проблеми становлення та розвитку морських портів є актуальними і широко обговорюються вітчизняними та зарубіжними спеціалістами. Український вчений В.В. Чередищенко [1] досліджує основні чинники конкурентоспроможності українських портів в умовах глобалізації. Т.В. Порудєєва [2] здійснила аналіз морегосподарського комплексу Причорноморського регіону України та обґрунтована основні пріоритети розвитку морських портів в умовах транскордонного співробітництва. Завдяки роботі та висновкам Ю.В. Євсюкова маємо змогу розглянути перспективи розвитку контейнерних перевезень в Україні [3]. Очевидно, що наявність різних думок науковців і практиків свідчить не тільки про розмаїття думок та цінність дослідження, але і про наявність невирішених проблем.

Постановка завдання. Стаття спрямована на дослідження діяльності портів країни, виявлення основних чинників конкурентоспроможності морських портів та визначення основних методів підвищення конкурентоспроможності.

Виклад основного матеріалу. Морські порти України четвертий рік поспіль покращують свої позиції в рейтингу глобальної конкурентоспроможності (Global Competitiveness Report 2018). За останній рік вони піднялися на 16 пунктів. В останній версії рейтингу, опублікованій на сайті WEF у жовтні 2018 року, портові послуги та інфраструктура України отримали оцінку 3,5 бала, і за цим показником наша країна зайняла 77 місце.

Поліпшення позицій українських портів на 0,3 бала порівняно з минулим роком дало нам змогу піднятися в галузевому рейтингу на 16 пунктів: у 2017 році Україна займала 93 місце [4].

Українські порти ще не досягли необхідного рівня конкурентоспроможності порівняно з іноземними портами. Знижують конкурентоспроможність: особливості географічного положення портів (малі глибини, протяжні підхідні канали, віддаленість від основних напрямів світових морських перевезень); невідповідність режиму і процедур роботи пунктів пропуску

світовій практиці; неврегульованість орендних та земельних відносин у портів.

За результатами рейтингу, поки жодна з країн Чорноморсько-Азовського басейну за рівнем конкурентоспроможності портових послуг і інфраструктури не досягла 5 балів. Однак, наприклад, Туреччина вже вийшла на показник 4,5 бала і займає 50 місце. Очолює глобальний рейтинг цього року Сінгапур, якому вдалося обійти Нідерланди. Індекс глобальної конкурентоспроможності та рейтинг економічної конкурентоспроможності, який його супроводжує, розраховані за методикою World Economic Forum.

Ця методика враховує загальнодоступні статистичні дані та результати глобального опитування керівників компаній, який проводить WEF спільно з мережею партнерських організацій, дослідження проводиться з 2004 року [5].

Оцінка конкурентоспроможності морських портів є важливою частиною локального прогнозування, оскільки навіть за наявності даних про обсяги перевалки вантажу загалом, перед дослідником виникає проблема розподілу наявного обсягу за портами залежно від виробничих потужностей і ступеня їх використання.

Основними показниками конкурентоспроможності порту є наявність розвинутої інфраструктури (авто- і залізничні колії і станції), готовність причалів та терміналів до прийняття й обробки контейнерних вантажопотоків; характеристика вантажу та методи перевезення та ін. Ці показники безпосередньо впливають на умови обробки й обслуговування суден у цьому порту: наявність глибоководних причалів для великотоннажних суден, інтенсивність вантажних робіт, тарифи судових зборів і послуг лоцманів і буксирів, відсутність простоїв в очікуванні причалу.

У 2017 році вантажообіг в морських портах України протягом усіх 12 місяців року зберігав позитивну динаміку. З січня по грудень минулого року морські порти України обробили 132,9 млн т вантажів, що на 0,9% більше показників 2016 року. Про це свідчать оперативні дані Адміністрації морських портів України (АМПУ).

Обсяг перевалки імпортованих вантажів у 2017 р. виріс на 29,1% порівняно з 2016 р. – до 20,6 млн т, експортних – знизився на 1,4% і становив 98,8 млн т.

У структурі імпорту найбільший приріст – у 6 разів – припав на хімічні і мінеральні добрива – з 20,7 тис т у 2016 р. до 123,6 тис т у 2017 р. Також високий приріст вантажообігу показує вугілля, обсяг перевалки якого виріс на 64,2% порівняно з 2016 р. і становив 6,1 млн т.

У перевалці експортних вантажів значну частку займає зерно – майже 38 млн т, продукція металургії – 33 млн т. При цьому експорт рослинних олій збільшився до 5,2 млн т (приріст на 19,5% порівняно з 2016 р.).

Сьогодні обробка контейнерів у портах здійснюється тільки приватними стивідорними компаніями. Причому 28,3% всього вантажопотоку контейнерів переробляється приватними стивідорними компаніями на власних причалах.

Більш ніж півмільйона контейнерів, що становить майже 72% українського контейнерообігу, обробляється в Одеському порту (519 010 TEU), 18,5% – в Іллічівському рибному (133 983 TEU) і 9,8% – в порту «Південний» (70 696 TEU).

У 2017 році контейнерообіг в українських портах зріс на 6,4% і досяг 723 781 TEU. Перевалка контейнерів у портах України протягом 2017 р. демонструвала стабільне зростання. За підсумками року обсяги перевалки становили

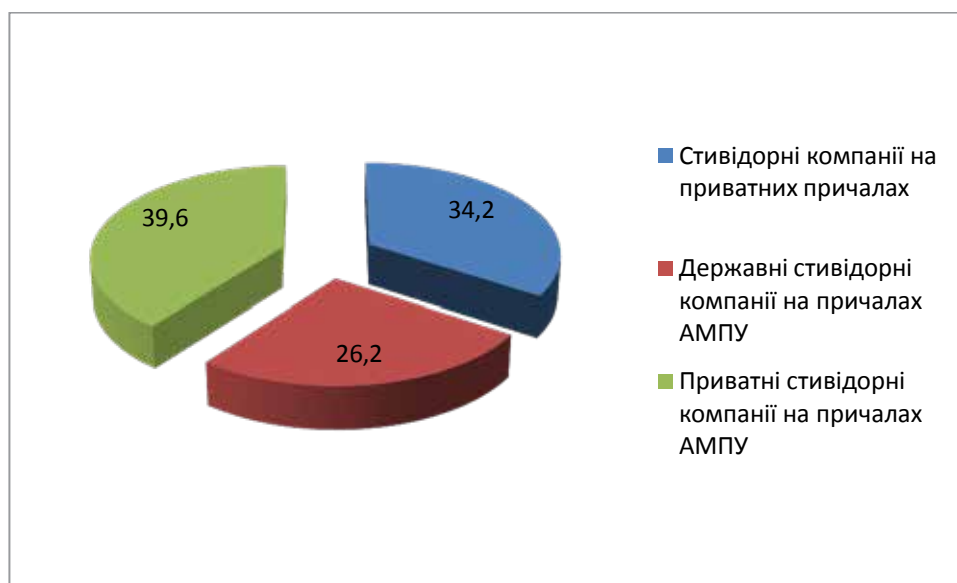

Рис. 1. Питома вага державних та приватних стивідорних компаній у переробці вантажів у морських портах України у 2017 р., %

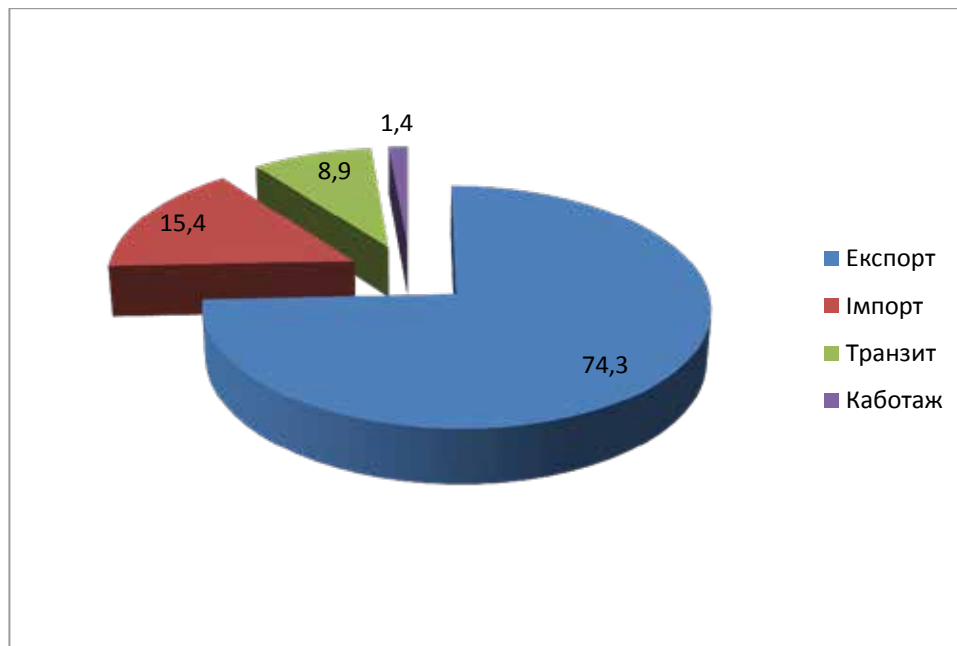

Рис. 2. Питома вага в структурі переробки вантажів у морських портах України у 2017 р., %

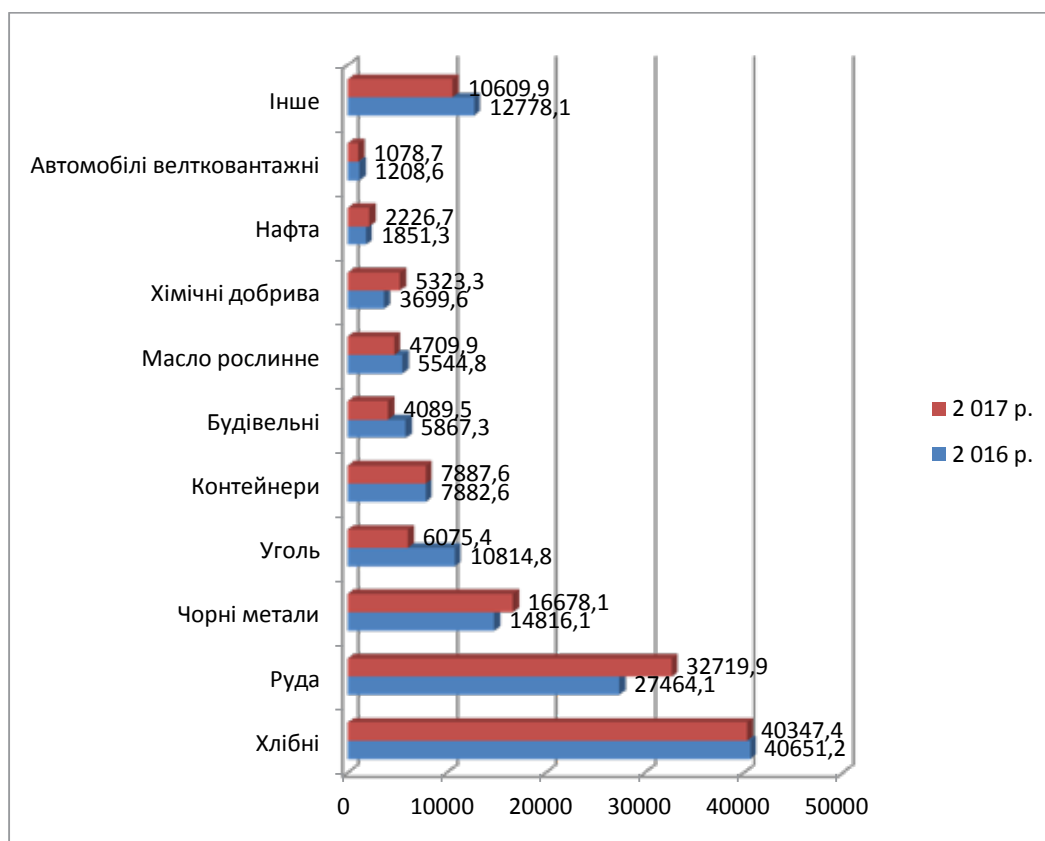

Рис. 3. Топ-10 вантажів, перероблених у морських портах України у 2016–2017 рр., тис. т

723 781 TEU. Це означає, що за кількістю оброблених контейнерів порти після дворічного падіння перевалки в 2014–2015 рр. вийшли на рівень 2012 (735 606 TEU). Для того щоб повернутися до показників докризового 2008 року, коли контейнерообіг досяг рекордних 1,254 млн

TEU, буде потрібно ще не один рік. У структурі контейнерних потоків, що проходять через українські порти, продовжує зберігатися баланс між імпортом і експортом. У процентному співвідношенні це виражається так: імпорт – 50,3%, експорт – 49,7%. Але експорт зростає

швидше. Всього в минулому році експорт зріс на 7,5%, до 360 187 TEU, тоді як імпорт – на 5,3%, до 363 502 TEU. Як в імпорті, так і в експорті основу становлять навантажені контейнери. Але якщо роком раніше превалював експорт, то в 2017 р. – імпорт. У минулому році більше завозили навантажених контейнерів (293 718 TEU), ніж відправляли на експорт (287 061 TEU). Частка навантажених в імпорті зросла до 80,8%, в експорті – скоротилася до 79,7%. Зменшився потік порожніх контейнерів. Причому імпорт порожніх скоротився більш ніж на третину, до 69 784 TEU, експорт – майже вдвічі, до 40 780 TEU.

Розвиток ринку транспортних послуг стримують такі проблеми:

- матеріально-технічна база;
- недостатність державного регулювання;
- неузгодженості правових і законодавчих положень;
- збільшення негативного впливу транспорту на навколишнє середовище і здоров'я людини;
- система забезпечення безпеки транспортної діяльності.

Підвищення конкурентоспроможності морського порту в своїй основі базується на потребах ринків, які він обслуговує, а також використанні наявних ресурсів для збільшення попиту з боку цих ринків. Для формування конкурентних переваг порту необхідно створити інструмент, що дає змогу в межах прийнятної логістичної стратегії коригувати напрям розвитку порту. Не менш важливим завданням розвитку портів має стати підвищення пропускної здатності, що може бути забезпечено за рахунок збільшення продуктивності окремих елементів портового господарства. Це завдання також може бути вирішене за рахунок створення транспортно-логістичних центрів (ТЛЦ) і раціональної організації вантажно-розвантажувальних робіт.

Цей підхід є більш раціональним, оскільки в процесі створення ТЛЦ стивідорні компанії через виконання ліцензійних умов зобов'язані будуть забезпечити встановлену в ліцензії пропускну здатність порту. Це автоматично трансформує плани стивідорних компаній на довгострокову перспективу. Таким чином, пропонується підхід повинен забезпечити конкурентоспроможність морського порту в межах розроблення заходів, спрямованих на підвищення ефективності використання наявних ресурсів, розвиток портової інфраструктури, підвищення якості послуг та безпеки.

Також для здійснення успішної інтеграції українських портів у глобальну світову транспортну мережу необхідно приділити особливу увагу реконструкції і розвитку українських портів відповідно до потреб світового ринку. А для цього вкрай необхідно в короткі терміни створити сприятливі умови реалізації інвестиційних проектів, чітко опрацювати нормативну базу для успішного і взаємовигідного співробіт-

ництва з приватним капіталом, залучення якого в галузь є невід'ємною умовою її розвитку [6].

Реалізація комплексного підходу до розвитку портової інфраструктури забезпечує значні конкурентні переваги інвесторам, які мають можливість розташувати виробництва у безпосередній близькості від порту, розширюючи логістичний потенціал організації процесу транспортування вантажів за рахунок одночасного використання залізничного, автомобільного і водного транспорту.

Загалом наведена структуризація проблем портів країни дає змогу сформулювати низку напрямів їх вирішення та підвищення конкурентоспроможності за рахунок:

- вдосконалення нормативного забезпечення процесу вантажоперевезень на основі розроблення диференційованого порядку перевезень експортних, імпортних і транзитних вантажів;
- формування єдиного інформаційного простору і розвитку системи логістичних центрів, які би повністю координували пересування рухомого складу, що прибуває в транспортні вузли;
- впровадження та вдосконалення договірних відносин взаємозалежної відповідальності всіх учасників транспортного процесу.

Висновок. Проведене дослідження показало, що одним із способів підвищення конкурентоспроможності морських портів країни є такі напрями: формування сучасної високоефективної портової технологічної бази та інфраструктури; використання прогресивних технологій, сучасних електронних систем управління технологічними та інформаційними процесами. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на формування організаційно-економічного механізму як базової основи для проектної діяльності з метою поетапного досягнення конкурентоспроможності морського порту в межах його розвитку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Чередниченко В.В. Основні чинники конкурентоспроможності українських портів в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / Дніпр. держ. аграр.-екон. ун-т. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2427/> – 19.10.2013 р.
2. Порудєєва Т.В. Maritime economic complex of black sea region of Ukraine in conditions of transborder cooperation / Т.В. Порудєєва, І.Т. Кішак, Е.О. Глубоченко / Науковий вісник МДУ імені В.О. Сухомлинського: збірник наукових праць. Серія «Економічні науки» 2017. вип. 5.2 (101). С. 64–67.
3. Евсюков Ю.В. Перспективи розвитку контейнерних перевозок в Україні / Ю.В. Евсюков // Вісник СХУ ім. Володимира Дала: зб. наук. праць. 2011. Вип. 6 (160). С. 38–42.
4. Адміністрації морських портів України. Офіційний сайт. URL: <http://www.uspa.gov.ua>.
5. Порудєєва Т.В. Конкурентоспроможність України у контексті глобалізації та євроінтеграційних процесів / Т.В. Порудєєва // Електронне наукове фахове видання Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. URL: <http://global-national.in.ua/issue-14-2016/22-vipusk-14-gruden->

2016-r/2540-porudeeva-t-v-konkurentospromozhnist-ukrajini-u-konteksti-globalizatsiji-ta-evrointegratsijnikh-protseviv

6. Кіщак І.Т. Strategic estimations and vectors of Ukraines social and economic development in the conditions of European integration and the world partnership/ monograph/ edited by V. Vatsenko. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, 2017. 357 p.

REFERENCES:

1. Cherednichenko V.V.(19.10.2013),"Main factors of competitiveness of Ukrainian ports in the conditions of globalization" Dnipro, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2427/>.
2. Porudyeveva T.V., Kishchak I.T., Glubochenko E.O., (2017), "Maritime economic complex of the Black Sea region of Ukraine in the conditions of transborder cooperation",Scientific Herald of the Scientific Herald MNU name V.O. Sukhomlinsky: collection of scientific works, Series "Economic Sciences" vol. 5.2, no. 101, pp. 64–67.
3. Evsyukov Yu. V. (2011), «Prospects for the development of container transport in Ukraine», Visnyk of the SNU Volodymyr Dahl: Sb. sciences work, vol. 6, no. 160, pp. 38–42.
4. Administration of Sea Ports of Ukraine. Official site, available at: <http://www.uspa.gov.ua>.
5. Porudyeveva T.V. (2017), «Ukraine's Competitiveness in the Context of the Processes of Globalization and European Integration», Electronic scientific and technical publication Global and national problems of the economy, available at: <http://global-national.in.ua/issue-14-2016/22-vipusk-14-graden-2016-r/2540-porudeeva-t-v-konkurentospromozhnist-ukrajini-u-konteksti-globalizatsiji-ta-evrointegratsijnikh-protseviv>.
6. Kishchak I.T.(2017), Strategic estimations and vectors of Ukrainians, social and economic development in European integration and the world partnership edited by V. Vatsenko. Agenda Publishing House, Coventry, United Kingdom, pp. 357.

Kishchak I.T.

*Doctor of Economic Sciences,
Professor at Management of Organizations
and Foreign Economic Activities Department,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*

Porudieieva A.V.

*Student
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*

SEA PORTS OF UKRAINE IN THE CONTEXT OF IMPROVING THEIR COMPETITIVENESS

Seaports of Ukraine for the fourth consecutive year improve their position in the Global Competitiveness Report 2018. Over the last year, they have risen by 16 points. In the latest version of the rating published on WEF in October 2018, Ukraine's port services and infrastructure received a score of 3.5, and on this indicator, our country ranked 77th. Improving the position of Ukrainian ports by 0.3 points compared to last year allowed us to rise in the branch rating by 16 points: in 2017, Ukraine occupied the 93rd place, Ukrainian ports have not yet reached the required level of competitiveness compared with foreign ports. Decreasing the competitiveness of factors are: – the features of the geographical position of ports (small depths, lengthy approach channels, distance from the main directions of world shipping); – inconsistency of the regime and procedures of work of checkpoints to world practice; – unregulated lease and land relations in ports.

One of the ways to increase the competitiveness of the country's seaports is the following directions: the formation of a modern, high-performance port technology base and infrastructure; the use of advanced technologies, modern electronic control systems for technological and information processes. Further research should be aimed at forming an organizational and economic mechanism as the basis for the project activity in order to gradually achieve the competitiveness of the seaport as a part of its development.

УДК 005.95:005.92:331.5(477)

Колобердянко І.І.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародної економіки, природних ресурсів
та економіки міжнародного туризму
Запорізького національного університету

Тарасенко Ю.В.
студентка
Запорізького національного університету

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СТАН РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність поняття глобалізації, проведено аналіз праць вітчизняних та зарубіжних учених, які вивчали сучасні тенденції на ринку праці, відстежували окремі взаємозв'язки між процесами глобалізації та змінами, що відбувалися у міжнародному поділі праці. Висвітлено сучасні проблеми глобалізації економіки та їх зв'язок із ринком праці. Проаналізовано позитивні та негативні наслідки глобалізації на ринку праці в Україні. Мобільність визначається як один із головних чинників людського капіталу в умовах глобалізації. Проведено аналіз міграції трудових ресурсів України, а також визначено фактори, що впливають на трудову міграцію населення. Запропоновано заходи державної політики щодо врегулювання соціально-трудова відносин і зайнятості населення та напрями подолання кризової ситуації на ринку праці України.

Ключові слова: глобалізація, людський капітал, трудові ресурси, ринок праці, мобільність, зайнятість населення, заробітна плата, міграція.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность понятия глобализации, проведен анализ трудов отечественных и зарубежных ученых, изучавших современные тенденции на рынке труда, которые отслеживали отдельные взаимосвязи между процессами глобализации и изменениями, происходившими в международном разделении труда. Освещены современные проблемы глобализации экономики и их связь с рынком труда. Проанализированы положительные и отрицательные последствия глобализации на рынке труда в Украине. Мобильность определяется как один из главных факторов человеческого капитала в условиях глобализации. Проведен анализ миграции трудовых ресурсов Украины, а также определены факторы, влияющие на трудовую миграцию населения. Предложены меры государственной политики по урегулированию социально-трудова отношений и занятости населения и направления преодоления кризисной ситуации на рынке труда Украины.

Ключевые слова: глобализация, человеческий капитал, трудовые ресурсы, рынок труда, мобильность, занятость населения, заработная плата, миграция.

ANNOTATION

In the article the essence of the concept of globalization is considered, the analysis of domestic and foreign scientists, who studied modern trends in the labor market, traced certain relationships between the processes of globalization and the changes that took place in the international division of labor. The modern problems of globalization of economy and their connection with the labor market are highlighted. The positive and negative consequences of globalization on the labor market in Ukraine are analyzed. Mobility is defined as one of the main factors of human capital in the conditions of globalization. The analysis of migration of labor resources of Ukraine is carried out, as well as factors influencing labor migration of the population are determined. The measures of the state policy concerning the regulation of social-labor relations and employment of the population and directions of overcoming the crisis situation on the labor market of Ukraine are proposed.

Key words: globalization, human capital, labor resources labor market, mobility, employment of the population, salary, migration.

Постановка проблеми. Сучасна глобалізація з кожним роком все більше позначається на всіх сферах життя. Всі прояви глобалізованої світової економіки є вкрай відчутними й на національному просторі. Розвиток процесів глобалізації значно впливає на міжнародні економічні відносини, змінює напрями і визначає тенденції розвитку економік різних країн та державної політики, впливає на зміст соціально-трудова відносин, тобто є одним із головних чинників сучасного розвитку світового господарства.

Глобалізація ринку праці являє собою формування єдиного механізму узгодження попиту та пропозиції робочої сили. В умовах сьогоденної трансформації економіки України під тиском процесів глобалізації актуальним стає виявлення основних тенденцій розвитку вітчизняного ринку праці, аналіз його динаміки з перспективою розроблення дієвих важелів його ринкового регулювання. Нині головними проблемами ринку праці України є проблема збалансованості попиту і пропозиції висококваліфікованої робочої сили, що є наслідком у тому числі процесів глобалізації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Економічна глобалізація серед загальносвітових тенденцій нині є найбільш істотною і визначальною щодо перспектив якісно нових змін на ринку праці. Проблема зайнятості населення, впливу глобалізаційних тенденцій економіки на ринок праці досліджували такі вчені, як А.М. Колот [1], Л.С. Лісогор [2], О.А. Грیشнова [3], Л.Г. Авдеев [4], О.Л. Войно-Дайчишина [5], З. Вішневські [6], Л. Порембські [7], Й. Новічка [8] та ін. У працях вищезазначених вчених здійснюється детальний аналіз сучасних тенденцій на ринку праці, відстежуються окремі взаємозв'язки між процесами глобалізації та змінами, що відбуваються у міжнародному поділі праці.

Мета статті – дослідити вплив процесів глобалізації на ринок праці в Україні, визначити актуальні проблеми й особливості становлення національного ринку праці та запропонувати комплекс заходів щодо ефективного розвитку людського капіталу країни та подолання кризової ситуації на ринку праці.

Виклад основного матеріалу. У наш час процеси глобалізації світової економіки є дедалі інтенсивнішими та відчутнішими. Нині немає держави, спроможної уникнути впливу цього

процесу на ті чи інші сфери суспільного життя. Глобалізація справляє потужний вплив на всі грані життєдіяльності суспільства загалом і на ринок праці зокрема. Стрімка глобалізація та інтелектуалізація виробництва ринку й економічна діяльність докорінно змінюють соціально-економічну структуру суспільства, виробничих відносин і, відповідно, ринку праці.

Глобалізація – це «процес, що охоплює три стадії еволюції економічної системи, які викликані факторами виробництва, інвестиціями та інноваціями; водночас вона є періодом інституціоналізації світової економіки у глобальній формі або періодом переходу до постіндустріальної стадії розвитку – стадії досягнення нової якості життя (передусім, на інноваційній основі)» [9, с. 88]. Тобто глобалізаційні та інноваційні процеси знаходяться у тісному взаємозв'язку.

В умовах глобалізації світового економічного простору розвиток науки та сучасних технологій, інформатизації суспільства поступово перетворюється у вирішальні чинники економічного зростання. Підвищення якості робочої сили, сприятливість її до процесу набуття знань, державне регулювання цього процесу дає можливість отримувати принципово нові переваги у конкурентній боротьбі.

Глобалізація світової економіки приводить до загострення конкуренції на світових ринках праці. У сучасних умовах вирішальним чинником розвитку ринку праці є якість робочої сили, а саме: рівень освіти, професійна підготовка, рівень кваліфікації, досвід роботи. За оцінками як західних, так і вітчизняних економістів, в умовах глобалізації і технічної революції дедалі актуальнішою стає проблема скорочення попиту на некваліфіковану робочу силу й зростання на кваліфіковану, на тих працівників, які володіють суміжними професіями та таких, які здатні до освоєння нових знань та до перенавчання.

Нині у підготовці кваліфікованих кадрів в Україні назустріч значні проблеми, до яких можна віднести скорочення державних інвестицій в освіту, науку, наукове обслуговування тощо. У країні спостерігається досить низький попит на фахівців у галузях, які визначають розвиток науково-технічного прогресу. Крім того, практично відсутня диференціація в оплаті праці висококваліфікованих і низькокваліфікованих працівників. Досить гострою залишається проблема відтоку кадрів як за межі країни, так і всередині неї, тобто перехід із наукоємних галузей і виробництв до таких сфер зайнятості, які не вимагають високої кваліфікації, але приносять значний дохід.

На міжнародному ринку праці Україна переважно виступає як держава-експортер робочої сили, хоча відзначається і тенденція до зростання кількості іноземних громадян, що працюють в Україні, що визначає відповідні тенденції міграційного приросту населення України.

Як свідчать статистичні дані, кількість останніх приблизно в 10 разів менша, ніж кількість українців, які працюють за кордоном (при цьому йдеться лише про офіційну статистику, яка не враховує нелегальних мігрантів та біженців) [10]. У нашій країні працевлаштовуються громадяни з Росії, Молдови, Китаю, В'єтнаму, Туреччини переважно у сфері торгівлі, послуг тощо, тоді як українці за кордоном – у промисловості, будівництві, сільському господарстві.

За статистичними даними Державної служби статистики України, ситуація на сучасному українському ринку праці є досить складною та напруженою, оскільки спостерігається тенденція до скорочення попиту на робочу силу, а також зменшення чисельності зайнятого населення.

Так, кількість зайнятих громадян України у віці 15–70 років на 2-й квартал 2018 р. становила 16 283,2 тис. осіб, на кінець 2017 р. – 16 156,4 тис. осіб, порівняно з 2014 р. показник якого становив – 19 920,9 тис. осіб [10].

Найбільш помітними та важкими наслідками впливу глобалізаційних процесів на зайнятість населення є безробіття та підвищення мобільності робочої сили, тобто трудова міграція. Так, станом на 2-й квартал 2018 р. кількість безробітного населення України у віці 15–70 років становила 1600,4 тис. осіб, станом на кінець 2017 р. – 1698,0 тис. осіб, порівняно з 2014 р. показник якого становив 1560,9 тис. осіб [10].

Трудова міграція є досить негативним явищем для України, оскільки веде на сукупність несприятливих умов усередині країни, які виштовхують населення в міжнародні міграційні процеси. Так, за статистичними даними, у січні-червні 2018 року кількість прибулих (235,6 тис. осіб) була більшою за кількість вибулих (224,4 тис. осіб), а міграційний приріст населення становив 11,2 тис. осіб (за даними реєстрації / зняття з реєстрації).

За січень-липень 2018 року Державною міграційною службою України оформлено та видано 4872 дозволів для виїзду громадянина України за кордон на постійне проживання. На постійне проживання за кордон за період із січня до липня 2018 року українці переважно виїжджали в США (2038), Німеччину (669), Росію (664), Литву (275) та Угорщину (240), а поверталися переважно з Ізраїлю (249), Росії (179) та США (115).

За період з січня по липень 2018 року оформлено та видано 3 280 260 паспортів громадянина України для виїзду за кордон. Кількість оформлених та виданих паспортів громадянина України для виїзду за кордон зростала з початку року, але в липні 2018 року зменшилася порівняно з червнем 2018 року [11].

Таким чином, з метою мінімізації негативних наслідків глобалізації на розвиток ринку праці в Україні необхідно сприяти залученню соціальних інвестицій у розвиток людського капіталу, які безпосередньо впливають на рівень інноваційної активності, також посилити державний контроль за експортом робочої сили,

захистити права українських працівників за межами країни, здійснити кардинальні заходи щодо недопущення нелегальної трудової міграції та вдосконалити міграційну політику.

Міграція населення, з одного боку, істотно впливає на збалансованість ринку праці, змінює економічний і соціальний стан населення, часто супроводжується зростанням освітньої та професійної підготовки, розширенням потреб задіяних у міграції населення людей; з іншого – масовий притік мігрантів може бути причиною зростання безробіття, посиленого тиску на соціальну інфраструктуру тощо. Тим самим міграція населення опосередковано впливає на рівень життя країни, на демографічну та соціальну структуру, розміщення і розселення населення, його етнічний склад, а також досить часто приводить до напружених стосунків між державами, а інколи – й до міжнародної нестабільності.

Основні негативні наслідки трудової міграції для ринку праці України такі:

- погіршення якості робочої сили через вплив за кордон найбільш активної частки населення та її заміщення некваліфікованими працівниками-іммігрантами;

- фактичне обмеження трудових прав українських емігрантів за кордоном, через що більшість із них стикається з порушенням їхніх трудових прав і несприятливими умовами праці;

- втрата багатьма українськими працівниками професійних навичок під час еміграції;

- помірне скорочення чисельності працездатного населення України;

- зростання розмірів середньомісячної заробітної плати у звітному періоді на рівні більшому, ніж ріст індексу споживчих цін;

- помірне збільшення чисельності безробітного населення працездатного віку та помірне збільшення рівня безробіття.

Серед основних чинників впливу на трудову міграцію населення слід зазначити такі:

- економічні реформи, що приводять до погіршення соціально-економічного стану держави, наявність тіньової економіки, високий рівень інфляції;

- низький рівень оплати праці, наявність боргів із заробітної плати, відсутність додаткових джерел доходу;

- низький рівень задоволеності працею, якістю трудового життя, загальним рівнем життя;

- високий рівень, довготривалість безробіття; низький рівень соціальних виплат, матеріальної допомоги, незадовільний стан системи медичного обслуговування тощо;

- наявність ризиків втрати здоров'я та працездатності;

- відсутність можливості на незадовільні умови отримання освіти, перепідготовки, підвищення кваліфікації, кар'єрного зростання; політична нестабільність.

Цілком очевидно, що Україна нині втягнута в процес формування глобального ринку праці

через міграційні потоки, що набувають динаміки.

Позитивними результатами трудової міграції для ринку праці України можна вважати:

- послаблення тиску на внутрішній ринок праці;

- збільшення масштабів валютних надходжень в Україну від співвітчизників, що працюють за кордоном;

- опанування за кордоном нових технологій, передових методів організації праці, що сприяє запровадженню їх в Україні;

- набуття навичок, потрібних для майбутньої продуктивної діяльності на батьківщині;

- залучення закордонних спеціалістів для виконання унікальних і складних видів робіт у разі відсутності потрібних спеціалістів на вітчизняному ринку праці тощо.

Загалом можна сказати, що однозначної позиції щодо наслідків глобалізації не можна сформулювати, як і не можна адміністративними засобами повністю виключити країну з світових інтеграційних процесів.

Необхідно спрямовувати зусилля на пошук шляхів пристосування національної економіки до нових світових стандартів, що формуються під впливом процесів глобалізації. Значну кількість негативних наслідків слід пов'язувати не з природою цього явища, а з неготовністю та неспроможністю урядів багатьох країн і світового суспільства загалом належним чином адаптувати свою політику до умов сьогодення [12].

Соціально-економічна концепція розвитку будь-якого суспільства повинна містити у собі механізм формування і регулювання соціально-трудова відносин і зайнятості як найважливішого елемента державної політики.

Державна політика щодо врегулювання соціально-трудова відносин і зайнятості повинна включати такі складники:

- політику в галузі праці та соціально-трудова відносин;

- політику доходів населення;

- політику зайнятості;

- міграційну політику;

- житлову політику;

- політику в соціальній сфері;

- демографічну та екологічну політики.

Головною метою такої політики є підвищення рівня якості життя громадян на основі стимулювання трудової активності населення, надання кожному працездатному можливості власною працею забезпечувати добробут сім'ї, формувати заощадження і в подальшому їх ефективно інвестувати [12].

Враховуючи вплив глобалізаційних процесів на соціально-трудова відносини в Україні, реформування державної політики зайнятості має здійснюватися за такими напрямками:

- проведення зваженої міграційної політики.

- для запобігання впливу новітніх технологій на зменшення чисельності працюючих і, передусім, робітників, необхідно в першу чергу

підвищувати рівень освіти, тобто збільшувати інвестування в людський капітал на всіх рівнях;

– необхідно звернути увагу на навчальний процес у закладах вищої освіти. Він має бути більш гнучким, стимулювати професійну мобільність молоді, здійснюючи профорієнтаційні заходи, спрямовані на молодь;

– необхідно оптимізувати параметри ринку праці за умови поєднання важелів державного і договірної регулювання на принципах соціального партнерства;

– найефективнішими слід визнати заходи, що становлять зміст активної політики на ринку праці й спрямовані на попередження значних масштабів безробіття, стимулювання сукупного попиту на робочу силу;

– потрібно реформувати систему соціального захисту безробітних, яка має спонукати їх до активного пошуку нового робочого місця.

Висновки. Проаналізувавши цю тему, можна дійти висновку, що економічна глобалізація має як позитивний, так і негативний вплив на ринок праці України. На нашу думку, з метою мінімізації негативних наслідків глобалізації на розвиток ринку праці, по-перше, доцільно вдосконалити систему врегулювання соціально-трудових відносин і зменшення значних масштабів безробіття, яке може бути досягнуто переважно за рахунок створення нових, економічно доцільних робочих місць і раціонального використання чинних, а також мотивації працівників за рахунок залучення соціальних інвестицій у розвиток людського капіталу; по-друге, посилити державний контроль за експортом робочої сили, по-третє, більше уваги приділяти навчальному процесу у вищих навчальних закладах, а саме підготовку та перепідготовку кадрів, які в майбутньому дадуть змогу забезпечити формування стабільного та конкурентоспроможного ринку праці та економіки України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Колот А.М. Соціально-трудова сфера: стан відносин, нові виклики, тенденції розвитку : монографія / А.М. Колот. Київ : КНЕУ, 2010. 251 с.
2. Лісогор Л.С. Ризики на ринку праці України: вплив кризових тенденцій // Науковий вісник Полтавського університету споживчої кооперації України. 2010. № 4 (43), частина III. С. 87–91.
3. Грішнова О.А., Крехівський І.О. Ринок праці України під впливом глобалізації // Проблеми розвитку внешнеэкономических связей и привлечения иностранных инвестиций: региональный аспект. Сб. науч. трудов. Донецк: ДонНУ, 2007. С. 32–40.
4. Авдеев Л.Г. Роль людського фактора в успішному працевлаштуванні / Л.Г. Авдеев // Науково-виробничий журнал «Ринок праці та зайнятість населення». 2011. 4/2011. С. 32–35.
5. Войно-Данчишина О.Л. Новые технологии на рынке труда: правовое регулирование / О.Л. Войно-Данчишина // Науковий журнал «Право і безпека». 2010. № 2 (34) 2010. С. 85–89.
6. Wiśniewski Z. Zarządzanie zasobami ludzkimi w warunkach nowej gospodarki / Z. Wiśniewski A. Poczowski i in. Kraków: Oficyna Ekonomiczna, 2006. 460 s.

7. Porębski L. Rewolucja informacyjna jako źródło nowych podziałów społecznych / L. Porębski // Kultura i edukacja. 2002. 2/2002. S. 22–43.
8. Nowicka J. Niestandardowe formy zatrudnienia / J. Nowicka. URL: www.egospodarka.pl/6365,Niestandardowe-formy-zatrudnienia,1,34,3.html (25 лютого 2012 р.)
9. Глобальна економіка: [навч. посіб.] / [П.П. Мазурок, Б.М. Одягайло, В.В. Кулішов, О.М. Сазонець]. Львів : Магнолія, 2009. 208 с.
10. Державна служба статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua/>
11. Моніторинг міграційної ситуації та змін у сфері управління міграцією та кордонами Серепень 2018 року. URL: https://dmsu.gov.ua/assets/files/migprocess/zvit_vypusk_29.pdf
12. Лук'яненко Д. Соціокультурні виклики глобальної інтеграції / Д. Лук'яненко // На Схід та Південь від ЄС: проблеми формування спільного європейського економічного простору: зб. матер. Між нар. наук.-практ. конф. (5–7 жовт. 2006 р.). К.: КНЕУ ім. В. Гетьмана, 2006. С. 11–14.

REFERENCES:

1. Kolot A. M. (2010) Sotsial'no-trudova sfera: stan vidnosin, novi vikliki, tendentsii rozvitku [Social-labor sphere: the state of relations, new challenges, trends of development]: monografija / A. M. Kolot. Kiiv : KNEU. 251 p.
2. Lisogor L.S. (2010) Riziki na rinku pratsi Ukraïni: vpliv krizovih tendentsij [Risks in the labor market of Ukraine: the impact of crisis trends] // Naukovij visnik Poltav'skogo universitetu spozhivchoi kooperatsii Ukraïni. № 4 (43), chastina III. p. 87–91.
3. Grishnova O.A., Krehiv'skij I.O. (2007) Rinok pratsi Ukraïni pid vplivom globalizatsii [Labor market of Ukraine under the influence of globalization] // Problemy razvittija vneshne`ekonomicheskikh svyazej i privilechenija inostrannyh investitsij: regional'nyj aspekt – Sb. nauch. Trudov. Donetsk: DonNU, 2007. p. 32–40.
4. Avdeev L.G. (2011) Rol' ljud'skogo faktora v uspishnomu pratsevlashtuvanni / L.G. Avdeev // Naukovovirobnichij zhurnal «Rinok pratsi ta zajnjatist' naselennja» 4/2011. p. 32–35.
5. Vojno-Danchishina O.L. (2010) Novye tehnologii na rinke truda: pravovoe regulirovanie / O.L. VojnoDanchishina // Naukovij zhurnal «Pravo i bezpeka». № 2 (34) 2010. p. 85–89.
6. Wiśniewski Z. (2006) Zarządzanie zasobami ludzkimi w warunkach nowej gospodarki / Z. Wiśniewski A. Poczowski i in. Kraków: Oficyna Ekonomiczna 460 p.
7. Porębski L. (2002) Rewolucja informacyjna jako źródło nowych podziałów społecznych / L. Porębski // Kultura i edukacja. 2/2002. p. 22–43.
8. Nowicka J. (25 ljutogo 2012 p.) Niestandardowe formy zatrudnienia / J.Nowicka, URL: www.egospodarka.pl/6365,Niestandardowe-formy-zatrudnienia,1,34,3.html
9. Global'na ekonomika [Global Economy] (2009): [navch. posib.] / [P.P. Mazurok, B.M. Odjagajlo, V.V. Kulishov, O.M. Sazonets']. L'viv : Magnolija, 208 p.
10. Derzhavna sluzhba statistiki Ukraïni [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu : <http://ukrstat.gov.ua/>
11. Monitoring migratsijnoi situatsii ta zmin u sferi upravlinnja migratsieju ta kordonami Serepen' 2018 roku [Elektronnij resurs]. Rezhim dostupu: https://dmsu.gov.ua/assets/files/migprocess/zvit_vypusk_29.pdf
12. Luk'janenko D. (2006) Sotsiokul'turni vikliki global'noi integratsii / D. Luk'janenko // Na Shid ta Pivden' vid ES: problemi formuvannja spil'nogo evropejs'kogo ekonomichnogo prostoru : zb. mater. Mizh nar. nauk.-prakt. konf. (5–7 zhovt. 2006 r.). K. : KNEU im. V. Get'mana, p. 11–14.

Koloberdianko I.I.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of International Economics,
Natural Resources and Economics of International Tourism,
Zaporizhzhia National University*

Tarassenko Yu.V.

*Student,
Zaporizhzhia National University*

IMPACT OF GLOBALIZATION PROCESSES ON THE STATE OF THE LABOUR MARKET OF UKRAINE

The article deals with the problem of the impact of globalization processes on the state of the labour market in Ukraine. The relevance of this topic is that modern globalization is increasingly affecting all spheres of life. All the manifestations of the globalized world economy are extremely tangible in the national space. The development of the processes of globalization significantly influences international economic relations, changes direction, and determines the tendencies of development of economies of different countries and state policy, affects the content of social and labour relations, that is, one of the main factors of the modern development of the world economy.

In the article, the essence of the concept of globalization is considered, the analysis of domestic and foreign scientists, who studied modern trends in the labour market, traced certain relationships between the processes of globalization and the changes that took place in the international division of labour. The modern problems of the globalization of the economy and their connection with the labour market are highlighted. The positive and negative consequences of globalization on the labour market in Ukraine are analysed. Mobility is defined as one of the main factors of human capital in the conditions of globalization. The analysis of migration of labour resources of Ukraine is carried out, as well as factors influencing labour migration of the population are determined. The measures of the state policy concerning the regulation of social-labour relations and employment of the population and directions of overcoming the crisis situation in the labour market of Ukraine are proposed.

After analysing this topic, it was concluded that economic globalization has both a positive and a negative impact on the Ukrainian labour market. In order to minimize the negative effects of globalization on the development of the labour market, it is proposed to improve the system of regulation of social and labour relations and reduce large-scale unemployment, which can be achieved mainly through the creation of new, economically expedient jobs and the rational use of the existing, as well as more attention to educational process in higher education institutions, namely, the training and retraining of personnel, which in the future will enable the formation of a stable and competitive labour market and the economy of Ukraine.

УДК 574:631.1

Маслош О.В.*кандидат хімічних наук,
доцент кафедри економіки і підприємництва
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля***Карачевцева М.С.***магістрант
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля*

СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ОСНОВНИХ ФОНДІВ В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена специфіці розвитку основних фондів українських підприємств на сучасному етапі ринкової трансформації економіки. Україна відстає від розвинутих країн на цілу технологічну епоху через те, що держава не приділяє достатньої уваги розвитку науково-технологічного прогресу та не зосереджується на новітніх технологіях виробничого призначення. В контексті Концепції сталого розвитку обґрунтовано, що головними напрямками подальшого розвитку основних фондів повинні стати питання науково-технічного прогресу та оптимальних джерел їх фінансування. Розвиток науково-технічного прогресу, створення інвестиційного клімату та залучення іноземних інвесторів дадуть змогу Україні оновити основні фонди та конкурувати з різними компаніями на світових ринках.

Ключові слова: основні фонди, розвиток, джерела фінансування.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена специфике развития основных фондов украинских предприятий на современном этапе рыночной трансформации экономики. Украина отстает от развитых стран на целую технологическую эпоху из-за того, что государство не уделяет достаточного внимания развитию научно-технического прогресса и не сосредотачивается на новейших технологиях производственного назначения. В контексте Концепции устойчивого развития обосновано, что главными направлениями дальнейшего развития основных фондов должны стать вопросы научно-технического прогресса и оптимальных источников их финансирования. Развитие научно-технического прогресса, создание инвестиционного климата и привлечение иностранных инвесторов позволят Украине обновить основные фонды и конкурировать с различными компаниями на мировых рынках.

Ключевые слова: основные фонды, развитие, источники финансирования.

ANNOTATION

The article is devoted to the specifics of the development of fixed assets of Ukrainian enterprises at the present stage of market transformation of the economy. Ukraine lags behind developed countries for a whole technological era due to the fact that the state does not pay enough attention to the development of scientific and technological progress, but does not focus on the latest production technologies. In the context of the Sustainable Development Concept, it is substantiated that the main directions for the further development of fixed assets should be the issues of scientific and technical progress and the optimal sources of their financing. The development of scientific and technological progress, the creation of an investment climate, and the attraction of foreign investors will allow Ukraine to renew fixed assets and compete with various companies on the world market

Key words: fixed assets, development, sources of financing.

Постановка проблеми. Сьогодні економічна система України перебуває в складному стані, який зумовлений перш за все процесами рин-

кової трансформації економіки. На складність економічних процесів істотним чином впливають також процеси глобалізації. Українські підприємства за показниками конкурентоспроможності засобів виробництва та продукції поступаються компаніям розвинутих країн, що негативно впливає перш за все на характер та терміни ринкових трансакцій. Нові виклики, що з'являються перед українськими підприємствами, вимагають втілення в життя України Концепції сталого розвитку. Головні інструменти реалізації Концепції сталого розвитку на підприємствах полягають у стимулюванні екологічно безпечного виробництва. Це потребує не тільки широкого проведення технічної реструктуризації підприємств, але й пошуку ресурсів для фінансування заходів з поліпшення екологічних аспектів організації економічної діяльності підприємств, оновлення засобів виробництва та продукції за параметрами екологічної безпеки. Це зумовлює актуальність наукового дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

В економічній літературі дослідження теоретичних та практичних питань з основних фондів здійснювали такі вітчизняні та зарубіжні вчені, як І.М. Бойчик, С.Ю. Вігуржинська, О.О. Гетьман, О.С. Іванілов, В.В. Горлачук. Вперше поняття основних фондів запропоновано А. Смітом, який вважав, що основні фонди – це капітал, спрямований на поліпшення землі, купівлю машин та устаткування, інструментів, які приносять дохід, залишаючись в одній і тій же натурально-речовій формі у одного власника [1, с. 570]. А. Маршалл вважав, що основні фонди – це сукупність речей, без яких процес виробництва є неможливим [2, с. 234]. Теоритичні основи використання основних фондів підприємства були викладені в наукових працях таких класиків економічної науки, як Дж.Б. Кларк, К. Маркс, К. Менгер, Д. Рікардо, А. Сміт, М.І. Туган-Барановський.

Значну увагу стану та характеристиці розвитку основних фондів приділяють сучасні українські економісти-вчені, такі як С.М. Грибкова [3], В.В. Бала [4], Н.В. Шем'якіна [5], І.Ю. Єпіфанова [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак складність ринкової

трансформації економіки, а також необхідність втілення в життя Концепції сталого розвитку в Україні диктує необхідність подальшого аналізу стану та використання основних фондів.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є розгляд специфіки розвитку основних фондів на сучасному етапі ринкової трансформації економіки України в контексті Концепції сталого розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Концепція сталого розвитку орієнтує країни, підприємства, бізнес-структури, громадян на питання врахування екологічних факторів в соціальному та економічному розвитку. Сьогодні є очевидним, який вплив має екологічна складова на розвиток усіх компонентів соціуму. Саме завдяки цьому було створено Концепцію сталого розвитку, реалізація якої повинна привести до «екологізації» мислення й перегляду всіх напрямів соціально-економічного розвитку.

Незважаючи на те, що Концепція сталого розвитку прийнята на світовому рівні, в соціально-економічних дослідженнях тривають дискусії щодо того, що ж таке сталий розвиток.

Сталий розвиток підприємства й суспільства розглядається в багатьох наукових працях таких вчених, як О.М. Алімов, Б.М. Андрушків, В.П. Антонюк, О.А. Бурбело, М.В. Вишиванюк, В.В. Вітлінський, Д.В. Зеркалов, Т.В. Калінеску, Л.В. Кривенко, В.В. Кузьменко, Л.Г. Ліпич, В.В. Микитенко, О.В. Яценко. Провідний фахівець у галузі сталого розвитку Л.Г. Мельник трактує сталий розвиток як впорядкування технічних, наукових, екологічних, економічних та соціальних ресурсів таким чином, що результуюча система здатна підтримуватися в стані рівноваги в часі та просторі [7, с. 477]. З.М. Бурик визначала сталий розвиток як підхід до розвитку регіонів, який функціонує для збалансування різних конкурентних потреб, а саме екологічних, соціальних та економічних, з якими стикається суспільство [8]. Сталий розвиток, згідно з твердженням М.В. Багрова, – це гармонізація трьох структурних підсистем цивілізаційного світу, а саме соціуму, економіки та навколишнього середовища [9, с. 256]. Водночас В.Б. Буркинський, В.М. Степанов, С.К. Харічков вважають, що сталий розвиток – це здатність системи витримувати зміни, спричинені зовнішніми та внутрішніми впливами в економічних та екологічних підсистемах, а також здатність збереження визначеної динамічної рівноваги [10, с. 575].

Кожна точка зору має сенс, але все ж таки головною позицією, на наш погляд, є думка експертів Всесвітнього банку, які визначили сталий розвиток як процес управління сукупністю активів, спрямованих на збереження та розширення наявних можливостей людей [11, с. 82–90].

На нашу думку, під сталим розвитком слід розуміти такий розвиток, який спрямований

на збереження гармонії соціальної, економічної та екологічної складових за забезпечення задоволення необхідних потреб усіх членів суспільства в умовах обмеженості ресурсів.

Головними цілями сталого розвитку економіки є [12]:

- введення екологічної стратегії розвитку підприємств;
- підвищення рівня добробуту населення за рахунок створення умов для життя в якісному природному середовищі;
- формування системи раціонального використання природних ресурсів;
- забезпечення інтелектуального потенціалу країни;
- формування стійкої економіки, що орієнтується на соціальну складову, забезпечує можливість, мотивацію та гарантії праці громадян;
- створення екологічно-економічного мислення.

Досягнення цілей сталого розвитку потребує змін перш за все характеристик та технологічних складових основних фондів. Одним з методів досягнення цілей сталого розвитку є розвиток основних фондів за параметрами екологічного виробництва.

Функціонування й розвиток будь-якого суб'єкта підприємницької діяльності залежать від наявності, стану та якості основних засобів, оскільки від них залежать виробництво необхідної суспільству продукції, підвищення віддачі створеного виробничого потенціалу та повніше задоволення потреб населення. Однією з властивостей основних фондів підприємства є їх поступове зношення, яке безпосередньо впливає на продуктивність діяльності. Зношення та устарівання основних фондів підприємства вимагають не просто заміни їх на технологічно нові, але й їх якісного поліпшення, що стає можливим за інтенсивного розширеного відтворення.

За період ринкової трансформації економіки оновленню основних фондів як держава, так і підприємство не приділяли необхідної уваги. Нині ступінь зносу основних виробничих фондів за різними галузями економіки складає від 36% до 76% (табл. 1) [13].

Як впливає з даних табл. 1, найбільш критичний рівень зносу основних фондів має промисловість України (переробна промисловість та електроенергетика, знос яких складає 76,4% та 62,1% відповідно).

Завдання оновлення основних фондів є найактульнішою проблемою майже всіх підприємств України. Однак для того, щоби забезпечити придбання більш продуктивних основних фондів або проведення технічної реструктуризації підприємств, потрібні великі кошти. Фінансування може бути забезпечене як власними коштами підприємства, так і залученими, зокрема коштами державних та іноземних інвесторів, операцій на відкритому ринку.

На рис. 1 наведено структуру капітальних інвестицій за джерелами інвестування за 2017 рік.

Найбільше фінансування власними коштами (69,14%) свідчить про зусилля підприємств задля підтримки основних фондів, але в абсолютному показнику цього явно не достатньо. Результатом є знос по деяких галузях промисловості, що перевищує 76%.

При цьому має місце не тільки проблема фізичного зносу, але й невідповідність фондів науково-технічному прогресу.

У структурі технологічного обладнання, яке використовується на підприємствах України, близько половини має строк експлуатації більше 20 років та не модернізувалось понад 15 років [14, с. 320]. Технологічний розрив України з іншими промислово розвиненими країнами стає все більшим, що зумовлює зниження рівня конкурентоспроможності продукції на світовому ринку.

Головним фактором технологічного прорива розвинутих країн стало вдосконалення процесу виробництва та застосування новітніх технологій, що спричинило покращення технологічних параметрів усіх галузей виробництва. При цьому майже всі передові технології є екологічно орієнтованими. Наприклад, у Канаді широко застосовуються сучасні технології в галузі енергетики, налагоджено виробництво та використання нових видів сонячних батарей, які здатні генерувати енергію як за яскравого сонця, так і в похмурий день, поширено новітню систему зберігання енергії на основі стисненого повітря, яка більш дешева та не використовує проривний газ, як це роблять інші системи. В будівництві європейські країни використовують OSB, тобто плити, які є міцним, довгостроковим, а головне, екологічним матеріалом. Великої популярності набувають споруди, побудовані з використанням сіп-технології, які в декілька

Рис. 1. Структура капітальних інвестицій за джерелами фінансування за 2017 рік
Джерело: складено авторами за даними джерела [13]

Таблиця 1

Рівень зносу основних фондів галузей народного господарства України на 1 січня 2017 року

Галузь	Ступінь зносу, %
1. Галузі виробництва:	
1.1 Сільське та рибне господарство	37,3
1.2 Сільське господарство, мисливство	36,9
1.3 Лісове господарство та лісозаготівлі	50,2
1.4 Рибне господарство	59,6
1.5 Будівництво	36,0
1.6 Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	39,3
1.7 Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	50,6
2. Промисловість	69,4
2.1 Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	54,6
2.2 Переробна промисловість	76,4
2.3 Електроенергетика	62,1

Джерело: складено на підставі даних Державної статистики України [13]

разів тепліші, мають високі тепло- та енергозберігаючі характеристики, тому витрати на опалення в таких будинках становлять у 2–5 разів менше, ніж у традиційних спорудах [15].

У Сполучених Штатах Америки досягнення високого рівня механізації рослинництва, тваринництва та інших галузей сільського господарства пов'язане з розвитком сільськогосподарських машин та техніки, завдяки чому Америка має високоякісний екологічний кінцевий продукт, що має попит на зовнішніх ринках. Водночас у В'єтнамі почали використовувати новітні технології у сфері вирощування рису (The System of Rice Intensification), що використовують менше насіння, води та мінеральних добрив. Також впроваджується технологія сухого прямого посіву (Dry Direct Seeding Technology), яка допомагає фермерам ефективно боротися з бур'яном [16].

В Японії та Китаї великої популярності набуває впровадження робототехніки у виробництво. Витрати на купівлю робототехніки та її обслуговування суттєво менші, ніж заробітня плата працівників виробництва. Завдяки впровадженню передових технологій продукція цих країн має світову обізнаність на ринку, високу якість продукту, ефективне використання матеріальної бази.

Отже, можна зробити висновок, що Україна відстає від розвинутих країн на цілу технологічну епоху через те, що держава не приділяє достатньої уваги розвитку науково-технічного прогресу та не зосереджує увагу на новітніх технологіях виробничого призначення. Специфікою розвитку основних фондів України має бути зменшення технологічного розриву з іншими країнами, на що слід спрямувати зусилля для вирішення таких завдань:

1) розвиток науково-технічного прогресу як складової державної політики;

2) формування розвинутого ринку цінних паперів, що забезпечить ринкову ціну на капітал по облігаціям та дасть змогу великим корпораціям стати локомотивами національної економіки;

3) створення інвестиційного клімату та залучення іноземних інвесторів для розвитку новітніх технологій та підвищення конкурентоспроможності України на міжнародному рівні;

4) створення державними органами обов'язкових стандартів стосовно термінів експлуатації основних фондів та впровадження їх на виробництві.

Висновки. В результаті проведеного аналізу стану та встановлення тенденцій відтворення основних фондів можна зробити висновок про великий технологічний розрив України з промислово розвиненими країнами. Невідповідність фондів науково-технічному прогресу та недостатність капітальних інвестицій, спрямованих у промисловий сектор, який має значний фізичний та моральний знос, зробили українську продукцію неконкурентною на сві-

тових ринках. Ефективне відтворення основних фондів на підприємствах вважається однією з головних конкурентних переваг у жорсткій боротьбі за споживача. Розвиток науково-технічного прогресу, створення інвестиційного клімату та залучення іноземних інвесторів дадуть змогу Україні оновити основні фонди та конкурувати з різними компаніями на світових ринках.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Смит А. Исследование о природе и причинах богатства народов / пер. с англ. Е.М. Майборода; отв. ред. Л.И. Абалкин. Москва: Наука, 1993. 570 с.
- Маршалл А. Принципы политической экономии. Москва, 1984. 234 с.
- Грибкова С.М., Цинько І.О. Аналіз стану основних засобів промислових підприємств України. Вісник економічної науки України. 2016. № 2 (31). С. 48–52.
- Бала В.В., Харитон І.В. Основи планування розвитку промислових підприємств. Актуальні проблеми життєдіяльності суспільства. 2014. № 6. С. 68–72.
- Шем'якіна Н.В. Амортизація основних засобів: проблеми та методи вирішення: монографія. Донецьк: Інститут економіки промисловості, 2009. 98 с.
- Спіфанова І.Ю., Базалицька А.В. Аналіз відтворення і використання основних засобів підприємств Вінниччини. Економічний простір. 2012. № 58. С. 172–177.
- Мельник Л.Г. Триалектические основы управления развитием экономических систем: монография. Сумы: Университетская книга, 2015. 477 с.
- Бурик З.М. Формування концепції сталого розвитку регіонів. Теорія та практика державного управління та місцевого самоврядування. 2014. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_1_22.
- Багров Н.В. Региональная политика устойчивого развития. Киев: Лыбидь, 2002. 256 с.
- Буркинський В.Б., Степанов В.Н., Харичков С.К. Экономико-экологические основы регионального природопользования и развития. Одесса: Феникс, 2005. 575 с.
- Корнійчук Л.О. Економічне зростання і сталий розвиток. Економіка України. 2008. № 3. С. 84–91; № 4. С. 82–90.
- Декларация Конференции Организации Объединенных Наций по проблемам окружающей человека среды // Декларации. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml.
- Статистична інформація // Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
- Тарасова Н.В., Клименко Л.П., Емельянов В.П. та ін. Промисловість України: тенденції, проблеми, перспективи: монографія. Миколаїв: ЧДУ ім. Петра Могили, 2011. 320 с.
- Застосування плит OSB в будівництві // Еколіс. URL: <http://ekoles.com.ua/ua/articles/37.html>.
- AgriTech в Азії: як інновації змінюють сільське господарство // Agravery. URL: <https://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=agritech-v-azii-ak-innovacii-zminuut-silskogospodarstvo>.

REFERENCES:

- Smyt A. (1993), "Yssledovanye o pryrode y prychnah bogatstva narodov" / A. Smyt; per. s angl. E.M. Majboroda; отв. red. L.Y. Abalkyn. – M.: Nauka, p. 570.

2. Marshall A. (1984), "Principy polytycheskoj ekonomy" // A. Marshall. – M., p. 234.
3. Hrybkova S.M. (2016), "Analiz stanu osnovnykh zasobiv promyslovykh pidpriemstv Ukrainy" / S.M. Hrybkova, I.O. Tsynko // Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy, pp. 48–52.
4. Bala V.V. (2014), "Osnovy planuvannia rozvytku promyslovykh pidpriemstv" / V.V. Bala, I.V. Kharyton // Aktualni problemy zhyttiedialnosti suspilstva, pp. 68–72.
5. Shemiakina N.V. (2009), "Amortyzatsiia osnovnykh zasobiv: problemy ta metody vyrishennia: monohrafiia" / N.V. Shemiakina. – Donetsk: Instytut ekonomiky promyslovosti, p. 98.
6. Yepifanova I.Yu. (2012), "Analiz vidtvorennia i vykorystannia osnovnykh zasobiv pidpriemstv Vinnychchyn" / I.Yu. Yepifanova, A.V. Bazalytska // Ekonomichniy prostir, pp. 172–177.
7. Melnyk L.G. (2015), "Tryalektycheskye osnovy upravleniya razvytyem ekonomicheskoy system: monografija" / L.G. Melnyk. – Sumy: Unyversytetskaia knyga, p. 477.
8. Buryk Z.M. (2014), Formuvannia kontseptsii staloho rozvytku rehioniv [Elektronnyi resurs] / Z.M. Buryk // Teoriia ta praktyka derzhavnogo upravlinnia ta mistsevoho samovriaduvannia, vol. 1. – Rezhym dostupu: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Ttpdu_2014_1_22.
9. Bagrov N.V. (2002), "Regyonalnaja polytyka ustojchivogo razvytyja" / N.V. Bagrov. – K.: Lyybyd, p. 256.
10. Burkynskij V.B. (2005), "Ekonomyko-ekologicheskye osnovy regyonalnogo pryrodopolzovanyja y razvytyja" / V.B. Burkynskij, V.N. Stepanov, S.K. Harychkov. – Odessa: Fenyks, p. 575.
11. Kornichuk L.O. (2008), "Ekonomichne zrostannia i stalyy rozvytok" / L. Kornichuk // Ekonomika Ukrainy, vol. 3, pp. 84–91; vol. 4, pp. 82–90.
12. Deklaracyy // Deklaracyja Konferencyy Organizacyy Obedynennykh Nacyj po problemam okruzhajushhej cheloveka sredy [Elektronnyj resurs]. – Rezhym dostupu: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/declarations/declarathenv.shtml1.
13. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy // Statystychna informatsiia. – [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
14. Tarasova N.V., Klymenko L.P., Yemel'janov V.P. ta in. Promyslovist' Ukrainy: tendentsiji, problemy, perspektivy: monografija. Mykolaiv: ChDU im Petra Mogily, 2011. 320 s.
15. Zastosuvannia plyt OSB v budivnytstvi // Ecolis. URL: <http://ekoles.com.ua/ua/articles/37.html>.
16. AgriTech v Aziji: yak innovatsiji zmin'ujut' sil's'ke gospodarstvo // Agravery. URL: <https://agravery.com/uk/posts/author/show?slug=agritech-v-azii-ak-innovacii-zminuut-silske-gospodarstvo>.

Maslosh O.V.

*Candidate of Chemical Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics and Entrepreneurship,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Karachevtseva M.S.

*Graduate Student,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

SPECIFICS OF THE DEVELOPMENT OF FIXED ASSETS UNDER CONDITIONS OF THE ECONOMICS OF SUSTAINABILITY

Today the economic system of Ukraine is in a difficult situation, which is primarily determined by the processes of market transformation of the economy. Ukrainian enterprises by indices of competitiveness of production means and products are inferior to companies in developed countries, which adversely affects, first of all, the nature, timing of market transactions. New challenges facing Ukrainian enterprises require the implementation of the Concept of Sustainable Development in Ukraine. The concept of sustainable development focuses countries, enterprises, business structures, citizens on the issue of taking into account environmental factors in social and economic development. Today the impact that an ecological component has on the development of all, without exception, components of society is evident. It is due to this that the Concept of Sustainable Development was created, the implementation of which should lead to "ecologization" of thinking and revision of all directions of socio-economic development. Achieving sustainable development goals requires changes primarily in the characteristics and technological components of fixed assets. Functioning and development of any economic entity depend on the availability, condition, and quality of fixed assets since the production of products necessary for society, the increase of the return of the created production potential, and more complete satisfaction of public demand depend on them. One of the negative features of the enterprise's fixed assets is their gradual depreciation, which directly affects the performance. The depreciation of fixed assets of an enterprise requires not just their replacement with technologically new ones but also their qualitative improvement, which becomes possible in terms of intensive extended reproduction. The task of updating fixed assets is the most urgent problem of almost all Ukrainian enterprises. But in order to secure the acquisition of more productive fixed assets or conduct of a technical restructuring of enterprises, large amounts of money are needed. The development of scientific-and-technological advance, the creation of an investment climate, and the attraction of foreign investors will allow Ukraine to renew its fixed assets and compete with various companies in the world markets.

UDC 330.332

Myronenko M.*Doctor of Sciences in Public Administration,
Professor at Department of Finance
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics***Saienko Ya.***Student of Accounting and Finance Faculty
Vinnytsia Institute of Trade and Economics of
Kyiv National University of Trade and Economics*

FORMATION OF THE INVESTMENT POTENTIAL OF VINNYTSIA REGION

ANNOTATION

The article deals with the main factors under the influence of which the investment attractiveness of the Vinnytsia region is formed. The development of capital investments by enterprises of the region during 2014–2016 is analysed. It is defined what is the main source of financing of capital investments. The analysis of capital investments by types of economic activity is carried out. The priority sectors for investment in the Vinnytsia region are identified.

Key words: investments, investment attractiveness, foreign investments, capital investments, investment portfolio.

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто основні фактори, під впливом яких формується інвестиційна привабливість Вінницького регіону. Проаналізовано освоєння капітальних інвестицій підприємствами області протягом 2014–2016 років. Визначено, що є головним джерелом фінансування капітальних інвестицій. Проведено аналіз капітальних інвестицій за видами економічної діяльності. Визначено пріоритетні галузі для інвестування у Вінницькій області.

Ключові слова: інвестиції, інвестиційна привабливість, іноземні інвестиції, капітальні інвестиції, інвестиційний портфель.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены основные факторы, под влиянием которых формируется инвестиционная привлекательность Винницкого региона. Проанализировано освоение капитальных инвестиций предприятиями области в течение 2014–2016 годов. Определено, что является главным источником финансирования капитальных инвестиций. Проведен анализ капитальных инвестиций по видам экономической деятельности. Определены приоритетные отрасли для инвестирования в Винницкой области.

Ключевые слова: инвестиции, инвестиционная привлекательность, иностранные инвестиции, капитальные инвестиции, инвестиционный портфель.

Formulation of the problem. Investments in the economic activity of the regions today are one of the main sources of economic development. That is why the analysis of dynamics of investments and investment estimation becomes especially relevant for the attractiveness of the regions, which will improve the socio-economic level of the population and create favourable conditions for attracting additional financial resources.

Analysis of recent research. The research of investment development is carried out by leading domestic and foreign scientists, in particular, such as S. Bila, M. Kolisnyk, O. Mital, I. Moiseenko, L. Nemets, A. Simkanich, and others. Scientific achievements of scientists have a great theoretical and applied value; however, in our opinion, insufficient attention is paid to the

research of investment development of Vinnytsia region.

The purpose of the article is to study the investment potential of the region and to develop practical recommendations for increasing the investment attractiveness of the Vinnytsia region.

Presenting the main material. The attractiveness of the region's economy and its development are determined by contributions from foreign investments. Receiving foreign investments, the conditions for their attraction are factors that characterize investment activity and facilitate the further development of foreign economic relations. In general, investors have the right to act as founders, depositors, lenders, buyers, as well as perform other functions of the participants in the investment process [1, p. 117].

Investment activity in the Vinnytsia region is shaped by factors such as the level of economic development of the region; demographic state; transport network density and communications development; investment infrastructure, local taxes and investment efficiency; social infrastructure; risks; scientific and technical potential.

Over 2014–2016 years in Vinnytsia region, positive dynamics of development of capital investments was observed. Their volumes in 2015–2016 were significantly higher than in the past few years, indicating an increase in investment processes in the region. The highest figure was reached in 2016, despite the decrease in 2014, the volume of capital investment remained fairly stable and appreciably increased in 2015 (Fig. 1).

Vinnytsia region is an investment-attractive region because it has a strong industrial and scientific potential, developed transport infrastructure, favourable geographical location in relation to the markets of Ukraine and CIS countries, the EU. In the market for investment products of Vinnytsia, a significant proportion of investments are made in fixed assets, in particular, investment projects related to the reconstruction and modernization, technical re-equipment of operating enterprises, the purchase of equipment, modern technologies, etc.

Analysis of investment activity in the selected region indicates that the main source of financing of capital investments was and remains the own funds of enterprises and organizations (Table 1).

Thus, in the Vinnytsia region, by the means of capital investments in 2016, 5 has been mastered 528 million UAH of own funds of enterprises and organizations, which makes 66.6% of the total volume of capital investments. The second largest source of funds was the population's funds for housing and construction, which amounted to 953 million UAH.

Compared to previous years, in the amount of capital investments, the indicator of local budget funds has significantly increased, which exceeded 0.7 million UAH (9.4%), which was first and foremost due to the policy of fiscal decentralization. Typically, in previous years, this figure did not exceed 6-8% of the volume of capital investments.

At the same time, at the expense of the state budget, only 270 million UAH (3.3%), which, on the one hand, is due to the redistribution of financial revenues in favour of the regions and, on the other hand, is connected with the difficult financial and economic situation of the country and

the need to increase expenditures for the defence of the country.

An important source of capital investments in the regional economy is attracted and borrowed funds. At the expense of loans of banks and other financial institutions in the region mastered 640 million UAH (7.7%). At the same time, the funds of foreign investors, which amounted to 1.2 million UAH, are very insignificant in the capital investments of the region.

It should be noted that investment loans issued by commercial banks are mainly aimed at lending to the service sector (construction of restaurants, shops, etc.), that is, in the non-production sector, where the income from the sale is created in a relatively short time. However, for the economy of the region, more appropriate are loans aimed at the production sector, in particular for the renewal, modernization of production, the development of new products. Particularly relevant in this regard are such forms of lending as leasing and promissory note

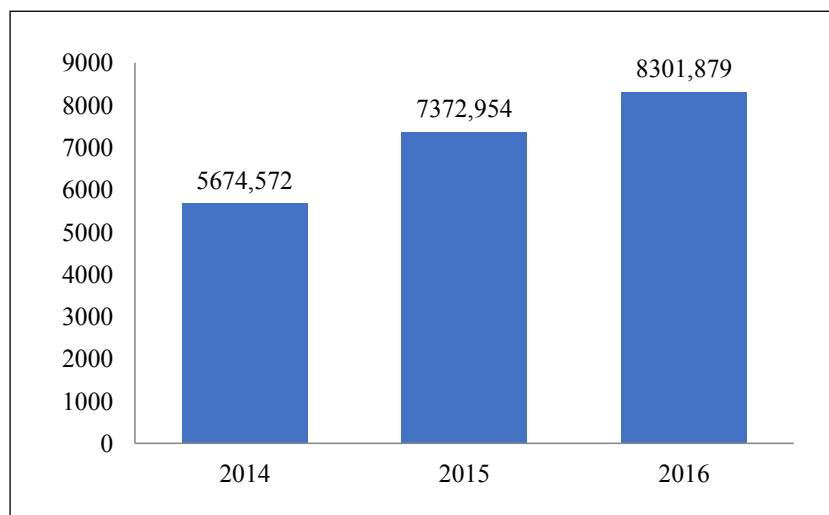

Fig. 1. Capital investment in Vinnytsia region, 2014–2016, million UAH

Table 1

The composition of capital investments in Vinnytsia region by sources of funding, 2014–2016, million UAH

	2014	2015	2016	Absolute deviation 2016–2014	Growth rate 2016/2014
Total	5674.57	7372.95	8301.88	2627.31	46.30
including:					
– state budget funds	28.05	171.40	270.55	242.50	864.58
– funds of local budgets	319.54	577.80	779.24	459.70	143.86
– own funds of enterprises and organizations	3955.92	4837.40	5528.48	1572.57	39.75
– bank loans and other loans	503.07	487.39	640.95	137.88	27.41
– funds of foreign investors	8.23	2.14	1.21	-7.02	-85.25
– public funds for construction and housing	696.71	1204.69	953.47	256.75	36.85
– other sources of funding	163.05	92.14	127.98	-35.08	-21.51

Source: [2]

lending, the low level of application of which is primarily due to the lack of clear legislation on these issues.

The analysis of capital investments by types of economic activity shows that the largest share of capital investments (40.67% of the total volume) was invested by enterprises of agriculture, forestry and fisheries. A significant amount of investments was mastered by industrial enterprises (22.5%), construction companies (12.62%).

The priority sectors for investing in the Vinnytsia region are agricultural production, food industry, mechanical engineering and metal working (factory “Mayak” – nuclear energy, “Fort” – weapons, Aggregate plant – pumps), electric power generation, chemical industry, the use of ICT (information and communication technology), tourism.

The volume of direct foreign investments made to the economy of the Vinnytsia region since the beginning of the investment, as at 31 December 2016 amounted to 1 179.8 million USD, and per person the population is 113.1 million USD.

Investments came to Vinnytsia region from 55 countries. Most of the investments (77% of the total share capital) came from EU countries – 139.3 million USD, from other countries – 40.5 million USD (22.5%). The five major investor countries, which account for 67% of the total direct investment, include Cyprus – 38.1 million USD, Austria – 29.8 million USD, France – 26.3 million USD, Germany – 14.6 million USD, and Poland – 11.9 million USD [1].

Industrial enterprises are concentrated 131.90 million USD (73.4%) of the total volume of direct investments in the region, in particular, 116.1 million USD, mining and quarrying – 5.2 million USD. Among the processing industries, 66 million USD was contributed to the production of food, beverages and tobacco products; direct investment, manufacture of wood products, paper production and printing activities – 24.4 million USD, production of chemicals and chemical products – 14.7 million USD.

At the enterprises of agriculture, forestry and fish farming accumulated 24.3 million USD (13.5% of the total volume) of direct investments, wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles – 7.4 million USD (4.1%), in organizations engaged in real estate transactions – 7.3 million USD (4.1%).

A significant share (52.7%) of foreign capital is concentrated in Vinnytsia – 94.7 million USD. Also, significant volumes of foreign investments are concentrated in Koziatyn district – 19 million USD (10.6%), Bar district – 8.3 million USD (4.6%). Among other districts of the region, the leading places in terms of foreign investments are held by the town of Ladyzhin, Koziatyn, Lypovets, Vinnytsia, Tulchin and Tyvrov district.

As for the dynamics of foreign investment in Vinnytsia, the data of foreign investments in Vinnytsia region in 2015–2016, as compared with the previous years, has fallen sharply. This trend is quite logical because the investor makes a decision

Table 2

Capital investment in the Vinnytsia region by types of economic activity, 2014–2016, million UAH

	2014	2015	2016	Absolute deviation 2016–2014	Growth rate 2016/2014
Total	5674.6	7373.0	8301.9	2627.3	46.30
including:					
Agriculture, forestry and fisheries	1545.9	2194.8	3370.8	1824.9	118.05
Industry	2328.8	2333.6	1875.3	-453.5	-19.47
Construction	835.3	1182.4	1048.2	212.9	25.49
Wholesale and retail trade; repair of motor vehicles and motorcycles	181.9	237.5	269.0	87.1	47.88
Transport, warehousing, postal and courier activities	74.7	329.6	182.8	108.1	144.74
Temporary placement and organization of food	5.4	8.5	16.1	10.7	19 8.89
Information and telecommunications	20.4	34.4	47.7	27.3	133.48
Financial and insurance activities	2.2	18.2	9.9	7.8	359.12
Real estate operations	53.6	90.8	153.2	99.6	185.75
Professional, scientific and technical activities	108.8	135.3	174.0	65.2	59.90
Activity in the field of administrative and auxiliary services	10.0	28.0	30.7	20.7	207.17
Public administration and defence; compulsory social insurance	383.7	572.7	825.6	441.9	115.18
Education	41.6	93.5	124.4	82.9	199.33
Arts, sports, entertainment and recreation	5.1	11.2	18.6	13.5	265.00
Provision of other types of services	11.2	3.9	2.0	-9.2	-82.19

Source: [2]

to invest only when there are the most favourable conditions for this. But, in the Vinnytsia region, as well as in Ukraine as a whole, investment conditions have worsened in the recent past primarily due to adverse factors of national importance, such as economic and political instability, sharp devaluation of the national currency and the associated inflationary expectations.

The main branches of industry are food production, energy, machinery, chemical and petrochemical industry. Vinnytsia region has a ramified network of highways of national and local significance. The potential of the Vinnytsia region includes natural resources, the largest of which are high-quality arable land, economic, industrial and tourist-recreational potential, and infrastructure providing fairly convenient access to the region. In spite of this, further development of the region will depend most on the efficiency of using the most important capital, which is the human resources, as well as the ability to develop the scientific and technical potential and integrate it into production processes.

Improve the investment activity of the domestic investor can be at the expense of attracting funds from the population through a system of consumer lending aimed at the purchase of domestic production, which creates the prerequisites for the formation of sustainable solvent demand for products domestic enterprises. To activate consumer lending as one of the ways to improve the investment climate, it would be advisable to provide consumer loans for the purchase of domestic goods at lower rates than for the purchase of imported goods.

Conclusions from this study. Differentiation of the level of development of Ukraine's regions necessitates the use of different approaches to the implementation of regional public policy by increasing the autonomy of the regions in determining the long-term strategy of socio-economic development in the choice of means of implementation; formation and ensuring an efficient redis-

tribution of the synthesized capital of the region, formation of revenues and expenditures of the region's budget by regional government bodies; participation of local self-government bodies, territorial communities and involvement of the population in the processes of management and solution of socio-economic problems of the region's development.

The main problems of the development of the Vinnytsia region, which impede the harmonious development of the region, are the limited investment resources of enterprises for modernization of production, high proportion of employed in the informal sector of the economy, insufficient supply of jobs in rural areas, inappropriate use of land resources, low level of professionalism of representatives of civilian institutions of society.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Інвестиційний портал Вінницької області – <http://vininvest.gov.ua>
2. Головне управління статистики Вінницької області – www.vn.ukrstat.gov.ua
3. З.І. Кобеля, Н.Я. Кутаренко, К.І. Рудько, А.М. Бабчук. Інвестиційний потенціал України в умовах фінансово-економічної кризи / З.І. Кобеля, Н.Я. Кутаренко, К.І. Рудько, А.М. Бабчук // Інвестиції: практика та досвід. – 2017. – № 22. – С. 32-37.
4. Крихівська Н. О. Інвестиційна привабливість України: основні проблеми та шляхи їх вирішення / Н. О. Крихівська, Г. М. Чернишова // Економіка і суспільство. – 2017. – № 9. – С. 260–264.

REFERENCES:

1. Investment portal of Vinnytsia region – <http://vininvest.gov.ua>
2. The Main Department of Statistics in Vinnytsia Oblast – www.vn.ukrstat.gov.ua
3. Z. Kobel (2017). «Investment potential of Ukraine in the conditions of the financial and economic crisis». Investments: practice and experience, no. 22, p. 32-37.
4. N. Krygowska (2017) «Investment attractiveness of Ukraine: problems and solutions». Economy and society, № 9, p. 260-264.

Myronenko M.Yu.
*Doctor of Sciences in Public Administration,
Professor at Department of Finance
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics*

Saienko Ya.A.
*Student of Accounting and Finance Faculty
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
of Kyiv National University of Trade and Economics*

FORMATION OF THE INVESTMENT POTENTIAL OF VINNYTSIA REGION

Investments in the economic activity of the regions today are one of the main sources of economic development. That is why the analysis of dynamics of investments and investment estimation becomes especially relevant for the attractiveness of the regions, which will improve the socio-economic level of the population and create favourable conditions for attracting additional financial resources.

Investment activity in the Vinnytsia region is shaped by factors such as the level of economic development of the region; demographic state; transport network density and communications development; investment infrastructure, local taxes and investment efficiency; social infrastructure; risks; scientific and technical potential.

Analysis of investment activity in the selected region indicates that the main source of financing of capital investments was and remains the own funds of enterprises and organizations. Thus, in the Vinnytsia region, by means of capital investments in 2016, 5 has been mastered 528 million UAH of own funds of enterprises and organizations, which makes 66.6% of the total volume of capital investments. The second largest source of funds was the population's funds for housing construction, which amounted to 953 million UAH.

Except this, investments came to Vinnytsia region from 55 countries. Most of the investments (77% of total share capital) came from EU countries – 139.3 million USD, from other countries – 40.5 million USD (22.5%). The five major investor countries, accounting for 67% of the total direct investment, include Cyprus – 38.1 million USD, Austria – 29.8 million USD, France – 26.3 million USD, Germany – 14.6 million USD, and Poland – 11.9 million USD.

The main problems of the development of the Vinnytsia region, which impede the harmonious development of the region, are the limited investment resources of enterprises for modernization of production, high proportion of employed in the informal sector of the economy, insufficient supply of jobs in rural areas, inappropriate use of land resources, low level of professionalism of representatives of civilian institutions of society.

УДК 631.15:633.88(477)

Мірзоєва Т.В.
кандидат економічних наук, доцент
Національного університету
біоресурсів і природокористування України

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВИРОБНИЦТВА ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено динаміку виробництва лікарських культур в Україні в усіх категоріях господарств, проаналізовано окремі аспекти заготівлі дикорослих видів, обсяг внутрішнього ринку лікарської рослинної сировини, динаміку виробництва трав'яних та фруктових чаїв в Україні, а також лікарських препаратів, які містять рослинну сировину. Виявлено, що ніша вирощування лікарських трав в Україні є досить вузькою та нерозвинутою.

Ключові слова: лікарські рослини, динаміка виробництва, обсяги виробництва.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована динамика производства лекарственных культур в Украине во всех категориях хозяйств, проанализированы отдельные аспекты заготовки дикорослых видов, объем внутреннего рынка лекарственного растительного сырья, динамика производства травяных и фруктовых чаев в Украине, а также лекарственных препаратов, которые содержат растительное сырье. Обнаружено, что ниша выращивания лекарственных трав в Украине является достаточно узкой и неразвитой.

Ключевые слова: лекарственные растения, динамика производства, объемы производства.

ANNOTATION

In the article the dynamics of production of medicinal cultures is investigational in Ukraine in all categories of economies, the separate aspects of purveyance of other kinds, volume of internal market of medicinal digester, dynamics of production of herbal and fruit teas in Ukraine and medicinal preparations that contain a digester, are analyzed. It is discovered that the niche of growing of medicinal herbaria in Ukraine is narrow enough and not developed.

Key words: medical plants, dynamics of production, production volumes.

Постановка проблеми. Впродовж останніх 20 років в Україні площі насаджень лікарських рослин зменшено майже в 6 разів, виробництво ефірних олій – майже втричі, а також значно погіршилась якість харчових продуктів спеціального призначення на основі лікарських рослин. Фахівці зазначають, що бажання вирощувати лікарські рослини виникає нині в багатьох фермерів та заготівельників. Однак коли вони дізнаються про необхідність інвестування в якісне насіння, спеціальну техніку та приміщення для сушіння, про складну технологію збору та ручну працю у вирощуванні рослин, про непрогнозовані та нестабільні ціни на сировину, то більшість відмовляється від ідеї. Щоб компенсувати недостатню кількість лікарської рослинної сировини, вітчизняні підприємства її імпортують (майже 60%), хоча вона переважно має низькі якісні показники [10; 11]. Таким чином, в умовах сьогодення існує необхідність розроблення шляхів ефективного розвитку виробництва лікарських рослин.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різні аспекти розвитку лікарського рослинництва розглядали такі вчені, як Л. Демкевич, С. Гриценко, О. Тихонов, А. Русинов, С. Гарна, О. Березін, О. Губаньов, В. Рак, Б. Семак, А. Швець, Ю. Никитюк.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте зазначене питання потребує подальшої уваги з урахуванням змінних умов сьогодення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз сучасного стану виробництва лікарських рослин в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Експерти зазначають, що в умовах сьогодення ринок лікарських рослин є дуже нестабільним. Мається на увазі, що попит на відповідну сировину постійно змінюється. Так, Є. Ткачова зазначає, що це залежить не тільки від запиту компаній-закушівельників, але й від терміну зберігання сировини. Річ в тім, що спосіб використання лікарських рослин залежить від особливостей біологічно активних речовин, які вміщуються в рослинах. Вміст біологічно активних речовин у рослинах та в різних їхніх органах непостійний, залежить від умов місця вирощування, часу доби, погодних умов та низки інших факторів, що є не менш важливими. Окрім того, потрібно враховувати, що більшість біологічно активних речовин дуже легко руйнується. Багато діючих речовин рослин дуже непостійні, адже вони швидко випаровуються, розкладаються за підвищеної температури та під дією сонячного проміння. Атмосферні опади, навіть в такій невеликій кількості, як роса, вимивають розчинні речовини з надземних органів рослин. Неврахування якогось фактору може привести до того, що в заготовленій лікарській сировині буде мало біологічно активних речовин, що відобразиться на реалізації, тому потрібно ретельно дотримуватись правил заготівлі, щоб виключити можливість цих втрат [13].

Незважаючи на низку негативних тенденцій у сфері вітчизняного лікарського рослинництва, певна робота все ж таки здійснюється. Так, за словами завідувача відділу Дослідної станції лікарських рослин Інституту агроєкології і природокористування НААНУ Н. Приведенюка, в Україні нині в найбільших обсягах вирощують такі лікарські культури, як розторопша плямиста, ромашка лікарська, ехінацея пурпурова,

м'ята перцева, шавлія лікарська, череда трироздільна, валеріана лікарська, алтея лікарська, чебрець звичайний, меліса лікарська, котяча м'ята справжня, нагідки лікарські, материнка звичайна. Фахівець з вирощування лікарських трав О. Губаньов зазначає, що останніми роками в Україні в комерційних обсягах вирощується 25–30 видів лікарських рослин, хоча насправді їх на нашій території більше 6 000 видів. Деякі культури просто не є промислово цікавими, інші заготовлюються по 200–300 кг, а є й такі, яких ринок вимагає тонами [9; 15].

Станом на кінець 2018 р. фахівці оцінювали український ринок лікарських трав у 500–600 млн. грн. Під час дослідження виявлено, що український ринок виробництва лікарських рослин та переробки лікарської рослинної сировини (ЛРС) називають замкненим простором. Л. Степанушко зазначає, що на цьому майданчику більшість гравців знайомі між собою, знають, хто скільки виробляє та споживає, яку репутацію має [12; 14]. Відповідно, в Україні ніша вирощування лікарських трав та ефіроолійних культур дуже вузька. Перелік культур залежить винятково від кон'юнктури ринку. Аналізуючи наявну статистичну інформацію щодо виробництва лікарських культур в Україні в усіх категоріях господарств, відзначаємо, що протягом 2014–2017 рр. відбулося скорочення обсягів виробництва на 14,1%. При цьому посівні площі скоротилися на 36%.

Разом з вирощуванням лікарських рослин чільне місце у сфері лікарського рослинництва посідає заготівля дикорослих видів. Найбільше падіння зборів дикорослих лікарських рослин в Україні за 2006–2017 рр. зафіксовано у 2014 р., коли воно склало 3,6 тис. т (рис. 1). Наступні роки характеризуються тенденцією до збільшення обсягів зборів дикорослої лікарської сировини. Так, на 2017 р. досягнуто показник у 5,3 тис. т, що на 47% більше, ніж у 2014 р., та на 43% більше, ніж у 2006 р. [7]. Для порівняння: ємність світового ринку складає 600 тис. т.

Щодо безпосередньо виробництва лікарських рослин, то варто відзначити, що після подій 2014 р. Україна втратила найбільшого виробника, що розташований в Криму, а саме Фіторадгосп «Райдуга». Крім того, останніми роками суттєво вплинув на обсяги виробництва лікарських рослин початок воєнних дій на сході України. Результати цієї ситуації негативно позначилися на динаміці виробництва лікарських рослин. У 2015–2016 рр. ситуація почала поступово вирівнюватися. Наявний постійний попит стимулює операторів Західної та Центральної України нарощувати обсяги заготівлі лікарської сировини. У 2017 р. площі лікарських рослин в Україні склали 4,1 тис. га, а ефіроолійних – 9,1 тис. га, тоді як у 2016 р. ці площі склали 60,7 тис. га та 24,2 тис. га відповідно. Всього, згідно з оцінками спеціалістів, системно лікарські трави в Україні вирощують 10 компаній загальною площею у 2 тис. га. Як зазначають експерти, площі під певними культурами з року в рік можуть змінюватися в межах 0,5–100 га [4; 8].

Аналіз динаміки виробництва лікарських рослин (табл. 1) свідчить про те, що протягом 2014–2018 рр. посівна площа під ними зменшилась на 36%, або з 7,5 до 4,8 тис. га. Посівні площі під ефіроолійними культурами протягом цього періоду зросли на 21%, а посівні площі під коріандром збільшилися на 77%. Щодо динаміки обсягів виробництва лікарських культур, то ситуація така. У 2014–2017 рр. обсяг виробництва лікарських рослин зменшився на 14%, ефіроолійних культур – на 32%, тільки обсяги виробництва коріандру зросли на 5,6% протягом досліджуваного періоду. З цього можна зробити висновок, що в умовах сьогодення лікарське рослинництво розвивається в Україні екстенсивним шляхом за рахунок розширення посівних площ, до того ж без особливого успіху. Підтвердженням цієї думки є врожайність коріандру, що, згідно з даними державної статистики, у 2017 р. становила 6,4 ц з 1 га проти 10,5 у 2014 р.

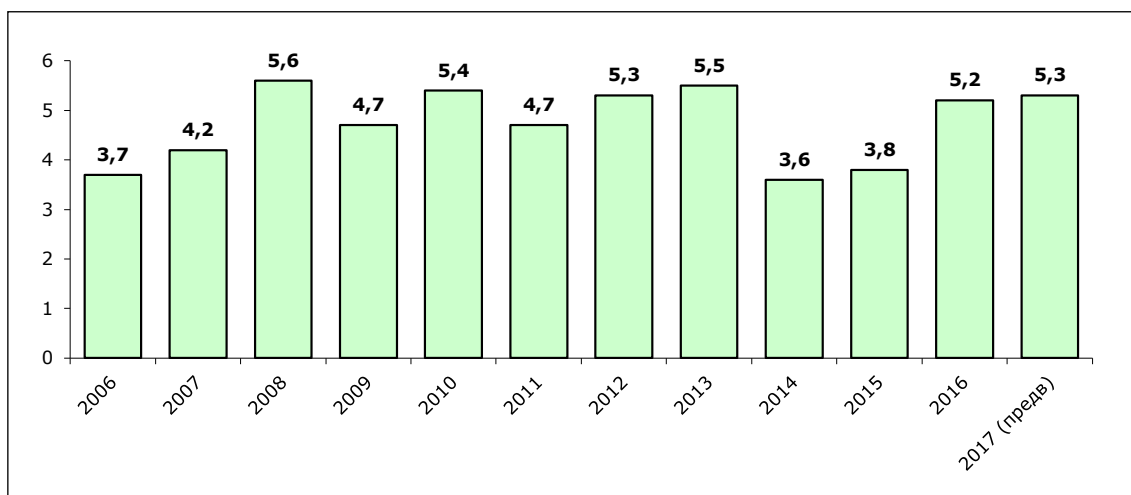

Рис. 1. Динаміка збору дикорослих лікарських рослин в Україні у 2006–2017 рр., тис. т

Таблиця 1

Динаміка виробництва лікарських культур (всього, включаючи пряні, ефіроолійні культури та коріандр) в усіх категоріях господарств в Україні, 2014–2018 рр.

Культура	Площа посівна, тис. га	Площа зібрана, тис. га	Обсяг виробництва, тис. т	Урожайність, ц з 1 га зібраної площі
<i>2014 р.</i>				
Лікарські рослини	7,5	х	48,1	х
Ефіроолійні культури посіву поточного та минулих років, усього	7,1	х	79,8	х
Коріандр	6,0	6,0	63,0	10,5
<i>2015 р.</i>				
Лікарські рослини	5,0	х	44,9	х
Ефіроолійні культури посіву поточного та минулих років, усього	22,5	х	229,4	х
Коріандр	21,5	20,9	206,0	9,9
<i>2016 р.</i>				
Лікарські рослини	х	66,3	х	7,3
Ефіроолійні культури посіву поточного та минулих років, усього	х	264,0	х	22,4
Пряні культури	1,3	х	21,5	х
Коріандр	1,3	12,3	9,5	0,9
<i>2017 р.</i>				
Лікарські рослини	4,8	х	41,3	х
Ефіроолійні культури посіву поточного та минулих років, усього	8,6	х	54,3	х
Коріандр	10,6	10,4	66,5	6,4

Джерело: [3]

Примітка: дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та тимчасово окупованих територій у Донецькій та Луганській областях

Дослідження безпосередньо виробництва лікарських рослин в Україні ускладнюється тим, що статистичної інформації вкрай недостатньо. Централізований аналіз сучасного стану заготівель та культивування лікарських рослин в Україні практично відсутній, низка показників щодо функціонування галузі просто не відстежується.

До того ж варто відзначити, що, оскільки лікарське рослинництво не виділяється в окрему галузь, все, що стосується лікарських рослин, у статистичних збірниках Державної служби статистики відображається в розділі «Технічні культури». Крім того, тільки з 2016 р. Державна служба статистики України почала відображати дані в розрізі окремих лікарських культур, а до цього розмежування відбувалось на такі групи, як лікарські рослини, ефіроолійні культури та коріандр. Відповідно, за цими трьома групами наводилась інформація в статистичних щорічниках. З 2016 р. статистична інформація збагатилась відомостями про виробництво прямих культур та лікарських рослин у розрізі окремих культур, а не тільки коріандру. Припускаємо, що виокремлення коріандру в окремий рядок обумовлюється його цінністю як ефіроолійної культури. Так, експерти зазначають, що за обсягами виробництва ефірної олії

коріандру поступаються майже всі найвідоміші культури, хіба що крім троянди та лаванди. У його плодах міститься до 20–25% жирної олії, 1,5–3% ефірного масла, головним компонентом якого є ліналол. Його частка може досягати 70%. До того ж за складом ефірне масло коріандру стабільне та майже не відрізняється залежно від сорту чи зони вирощування [5]. Причому за століття використання коріандр набув поширення і як лікарська, і як кулінарна, і як ароматична рослина. Важливим також є те, що своє застосування має фактично кожна частина цієї культури, адже листя найчастіше використовують в кулінарії та медицині, жирну олію – у миловарінні та текстильній промисловості, ефірну олію – в медицині та парфумерії. Насінням ароматизують хліб, печиво, його додають в соуси та приправи, а шрот йде на корм тваринам [2].

Лікарські рослини є джерелом отримання лікарської рослинної сировини. Протягом 2006–2017 рр. внутрішній ринок лікарської рослинної сировини характеризувався найвищим рівнем у 2008 р. (4,9 тис. т), а найнижчий зафіксовано у 2015 р. (1,5 тис. т) (рис. 2).

З 2016 р. на внутрішньому ринку лікарської рослинної сировини, попри наявні складнощі, розпочалось деяке поживлення, спричинене

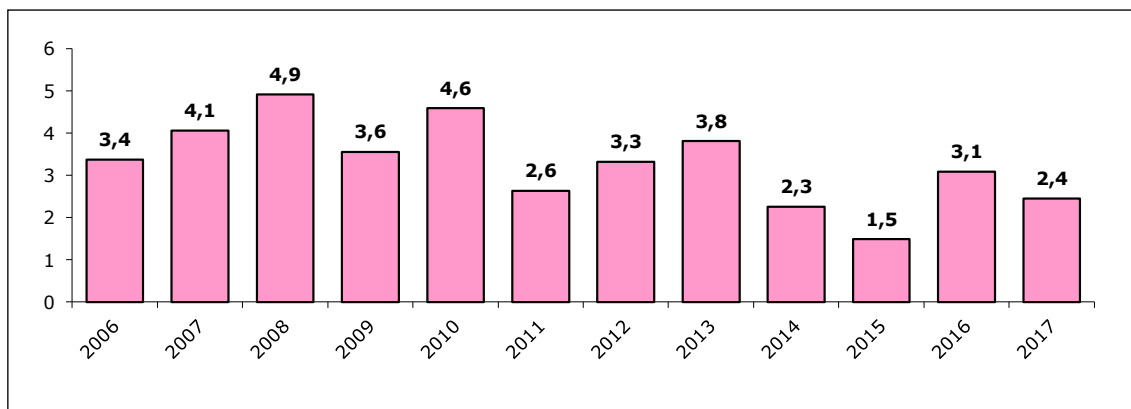

Рис. 2. Обсяг внутрішнього ринку лікарської рослинної сировини в Україні у 2007–2017 рр., тис. т

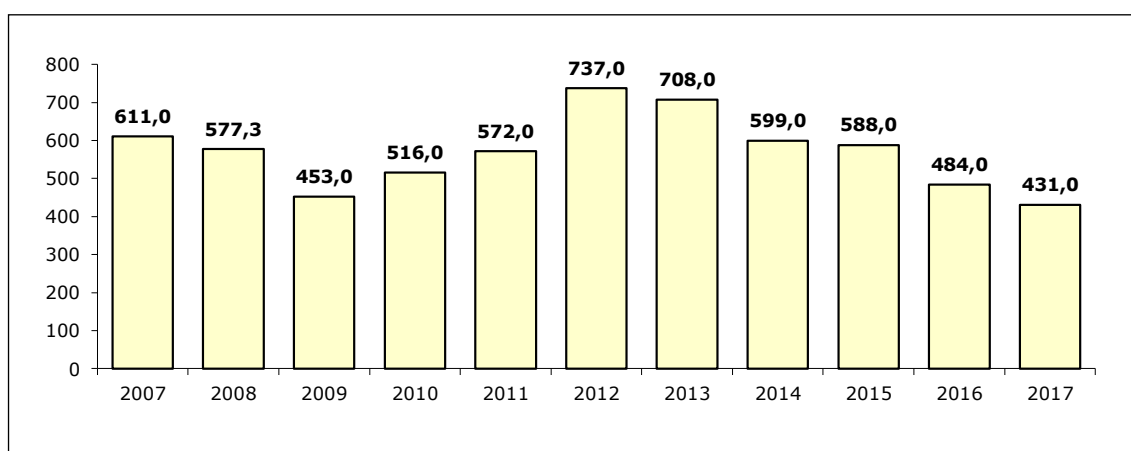

Рис. 3. Динаміка виробництва трав'яних та фруктових чаїв в Україні у 2007–2017 рр., т

нааявним попитом. Загалом же протягом останніх десяти років в Україні, як і в світі загалом, існує постійний попит на лікарську рослинну сировину.

Інформація, представлена на рис. 3. Свідчить про те, що протягом 2007–2017 рр. в Україні не припинялось виробництво трав'яних та фруктових чаїв, які є продуктами переробки лікарського рослинництва. Щоправда, на кінець досліджуваного періоду, а саме у 2017 р., порівняно з початком, а саме з 2007 р., обсяги виробництва цього виду продукції знизились на 29,5%, склавши 431 т. Найбільше (737 і 708 т трав'яних та фруктових чаїв) виготовлено у 2012 та 2013 рр. відповідно, а з 2014 р. постійно триває падіння обсягів виробництва. Це пов'язане, безперечно, як з подіями на сході держави, так і з низкою проблем лікарського рослинництва, розглянутими раніше.

Оскільки лікарське рослинництво перебуває на стику сільськогосподарського та фармацевтичного виробництва, показовими є окремі тенденції розвитку фармацевтичної промисловості. Згідно з оцінками експертів частка медичних препаратів, які виготовляються з рослинної сировини, у світі вже досягла 30–50% загального обсягу фармацевтичного ринку. В Украї-

ні на внутрішньому ринку кожного року реалізується на 15–20% більше таких препаратів, а тенденції останніх років характеризуються позитивною динамікою (рис. 4). Оцінюється потенціал такого ринку в сумі двох мільярдів доларів на рік. Частка медичних препаратів рослинного походження, що реалізуються на внутрішньому ринку та виробляються в Україні, нині становить 65–70%. Окрім того, кожного року реєструються нові вітчизняні препарати цієї групи. Наприклад, за останні п'ять років з тисячі зареєстрованих в Україні фітопрепаратів більше половини вироблені в нашій державі [1].

На кінець 2018 р. в Україні відзначався дефіцит таких культур, як лаванда, м'ята, меліса, фіалка. Ціни на висушені лікарські рослини коливаються в межах 40–90 грн./кг, найдорожчою є лаванда [6].

Висновки. Для розроблення стратегії розвитку лікарського рослинництва важливим є постійний моніторинг ринку, оскільки зміна його кон'юнктури впливає на ефективність цієї сфери національного господарства. Загалом можна стверджувати, що нині виробництво лікарських рослин в Україні характеризується досить повільним розвитком. Факторами, які можуть по-жвавити розвиток лікарського рослинництва, є

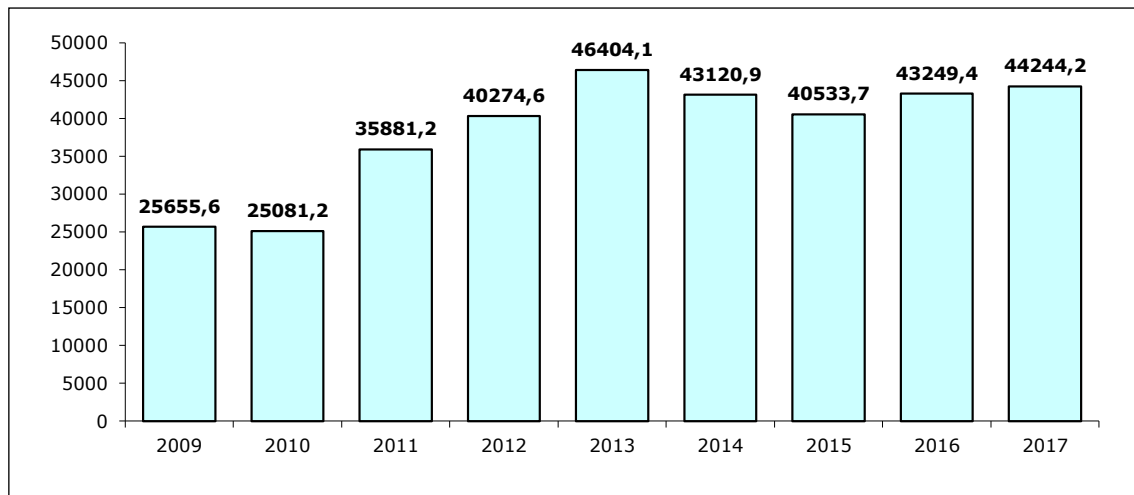

Рис. 4. Динаміка виробництва лікарських препаратів, які містять рослинну сировину, для роздрібних продажів, т

досить розвинута переробка лікарських рослин та постійно зростаючий попит на них в Україні та світі. Розвинута вітчизняна фармацевтична галузь нині є чи не найбільшим рушієм лікарського рослинництва, оскільки постійно потребує рослинної сировини для виробництва ліків. На відміну від інших галузей сільського господарства, що переважно реалізують сировину за кордон, виробники галузі лікарського рослинництва значну частину своєї продукції продають вітчизняним переробникам. Отже, в країні створюється кінцевий продукт, який користується попитом у споживачів, а це свідчить про ще не реалізований потенціал.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Лікарські рослини: традиції та перспективи досліджень // Бюро Президії НААН. URL: http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT_ID=2829.
2. Дейна Д. «Своя ніша»: як Україна опинилася в п'ятірці експортерів кориандру. URL: <http://agravery.com/uk/posts/show/cvoa-nisa-ak-ukraina-opinilas-v-patirci-eksporteriv-koriandru>.
3. Державна служба статистики України. Київ. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Для півдня України перспективним є вирощування лікарських та ефіроолійних культур. URL: <http://agro-yug.com.ua/archives/7645>.
5. Кориандр: лікарські та корисні властивості. URL: <http://likarski-roslini.net.ua/koriandr-likarski-ta-korisni-vlastivosti>.
6. Король О. В Україні дефіцит лаванди, ціни злетіли до 200 грн./кг. URL: <https://uhbdp.org.ua/news/project-news/1747-v-ukraini-defitsyt-lavandy-tsiny-zletily-do-200-hrn-kh>.
7. Обзор рынка лекарственного растительного сырья Украины 2017: аналитический сборник // Маркетинговая компания «Синергия», 2018. 40 с.
8. Овчаренко М. У 2017 році Україна експортувала 3,7 тис. тон лікарських рослин на суму \$7,3 млн. URL: <http://uprom.info/news/ekonomika/biznes/u-2017-rotsi-ukrayina-eksportovala-3-7-tis-tonn-likarskih-roslin-na-sumu-7-3-mln>.
9. При вирощуванні 90% українських лікарських трав використовують пестициди. URL: <https://agro-smart.com.ua/ua/>

news/pri-vyraschivanii-90-ukrainskikh-lekarstvennykh-trav-ispolzuyut-pestitsidy.

10. Світлик Я. Як підлікувати лісову галузь: вирощування лікарських рослин у Карпатах. URL: <http://prozahid.com/content-13111.html>.
11. Степанушко Л. Чим фармацевтична компанія «ЕЙМ» заохочує постачальників лікарських трав. URL: <http://landlord.ua/chim-zaohochuye-postachalnikov-likarskih-trav-farmatsevtichna-kompaniya-eym>.
12. Степанушко Л. Як компанія з Дніпропетровщини відродила в Україні культивування м'яти. URL: <http://www.dojo.net.ua/?p=1366>.
13. Ткачова Є. Для півдня України перспективним є вирощування лікарських та ефіроолійних культур. URL: <http://agro-yug.com.ua/archives/7645>.
14. Україна продає за кордон лікарські трави на \$10 млн. URL: <https://ukr.media/business/376998>.
15. Як заробити чверть мільйона за сезон: бізнес на шавлії, м'яті, меліси. URL: <https://agoreview.com/news/yak-zarobyty-chvert-milijona-za-sezon-biznes-na-shavliyi-myati-melisi?page=2>.

REFERENCES:

1. Biuro Prezycji NAAN. "Likarski roslyny: tradycii ta perspektyvy doslidzhen", available at: http://naas.gov.ua/news/?ELEMENT_ID=2829.
2. Deina D. "Svoia nisha: yak Ukraina opynylasia v p'iatirtsy eksporteriv koriandru", available at: <http://agravery.com/uk/posts/show/cvoa-nisa-ak-ukraina-opinilas-v-patirci-eksporteriv-koriandru>.
3. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy. Kyjiv. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Dlia pivdnia Ukrainy perspektyvnym ye vyroshchuvannia likarskykh ta efirooliinykh kultur, available at: <http://agro-yug.com.ua/archives/7645>.
5. Koriandr: likarski ta korynsni vlastyvoli, available at: <http://likarski-roslini.net.ua/koriandr-likarski-ta-korisni-vlastivosti>.
6. Korol O. V Ukraini defitsyt lavandy, tsiny zletily do 200 hrn./kh, available at: <https://uhbdp.org.ua/news/project-news/1747-v-ukraini-defitsyt-lavandy-tsiny-zletily-do-200-hrn-kh>.
7. Obzor rynku lekarstvennogo rastitel'nogo syr'ja Ukrainy 2017: analiticheskij sbornik // Marketingovaja kompanija "Sinergija".

8. Ovcharenko M. U 2017 rotsi Ukraina eksportovala 3,7 tys tonn likarskykh roslyn na sumu \$7,3 mln., available at: <http://uprom.info/news/ekonomika/biznes/u-2017-rotsi-ukrayina-eksportovala-3-7-tis-tonn-likarskih-roslyn-na-sumu-7-3-mln>.
9. Pry vyroshchuvanni 90% ukrainskykh likarskykh trav vykorystovuiut pestytsydy, available at: <https://agro-smart.com.ua/ua/news/pri-vyraschivanni-90-ukrainskikh-lekarstvennykh-trav-ispolzuyut-pestitsidy>.
10. Svitlyk Ya. Yak pidlikuvaty lisovu haluz: vyroshchuvannia likarskykh roslyn u Karpatakh, available at: <http://prozahid.com/content-13111.html>.
11. Stepanushko L. Chym farmatsevtichna kompaniia "EIM" zaokhochuie postachalnykiv likarskykh trav, available at: <http://landlord.ua/chim-zaohochuye-postachalnikiv-likarskih-trav-farmatsevtichna-kompaniya-eym>.
12. Stepanushko L. Yak kompaniia z Dnipropetrovshchyny vidrodyla v Ukraini kultyvuvannia m'iaty, available at: <http://www.dojo.net.ua/?p=1366>.
13. Tkachova Ye. Dlia pivdnia Ukrainy perspektyvnym ye vyroshchuvannia likarskykh ta efirooliinykh kultur, available at: <http://agro-yug.com.ua/archives/7645>.
14. Ukraina prodaie za kordon likarski travy na \$10 mln., available at: <https://ukr.media/business/376998>.
15. Yak zarobyty chvert miliona za sezon: biznes na shavlii, miati, melisi, available at: <https://agoreview.com/news/yak-zarobyty-chvert-miliona-za-sezon-biznes-na-shavliyi-myati-melisi?page=2>.

Mirzoieva T.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
National University of Life and Environmental
Sciences of Ukraine*

ANALYSIS OF THE CURRENT STATE OF MEDICINAL PLANTS IN UKRAINE

During the last 20 years in Ukraine, the planting area of medicinal plants has been reduced by almost 6 times. The vast majority of manufacturers refuse to produce medicinal plants because of the difficulties in their cultivation, the need for investment in quality seeds, special technology and drying facilities, the predictability and instability of raw material prices, etc.

Nevertheless, the production of medicinal plants in Ukraine takes place. In Ukraine, nowadays, in the largest volumes, such medicinal crops are grown as *Silybum marianum*, *Matricaria chamomilla*, *Echinacea purpurea*, *Mentha piperita*, *Salvia officinalis*, *Bidens tripartita*, *Valeriana officinalis*, *Althaea officinalis*, *Thymus serpyllum*, *Melissa officinalis*, *Nepeta cataria*, *Calendula officinalis*, *Origanum vulgare*. In general, in recent years in Ukraine, 25-30 species of medicinal plants are grown in commercial volumes.

Analysing the available statistical information on the production of medicinal crops in Ukraine in all categories of farms, it should be noted that during 2014–2017 there was a decrease in production by 14.1%. At the same time, the crop area declined by 36%.

Medicinal plants are a source of medicinal plant raw material. From 2016, in the domestic market for medicinal plant material, despite the existing difficulties, some revival has begun, due to the existing demand. Since medicinal plant growing is at the junction of agricultural and pharmaceutical production, some trends in the pharmaceutical industry are evident. According to expert estimates, the share of medicines made from plant raw materials in the world has already reached 30-50% of the total volume of the pharmaceutical market. In Ukraine, in the domestic market, 15-20% more of these drugs are sold each year, and trends in recent years are characterized by positive dynamics. For the development of the strategy of medicinal plant development, constant monitoring of the market is important since the change in its market conditions has an impact on the efficiency of this area of the national economy.

УДК 658.0124

Пахомова І.Г.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи та страхування
Запорізького національного технічного університету

Печеник Д.М.

магістрант спеціальності
«Фінанси, банківська справа та страхування»
Запорізького національного технічного університету

АНАЛІЗ ДОСВІДУ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АПК НА ПРИКЛАДІ ДЕЯКИХ КРАЇН СВІТУ

АННОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу стимулювання розвитку АПК на прикладі двох країн, а саме Росії та Канади. Висвітлено поточний стан АПК двох країн, перспективи їх розвитку та методи стимулювання, що використовуються цими країнами. Проаналізовано поточний стан стимулювання АПК в Україні, визначено рекомендації, які зможуть прискорити зростання ефективності АПК в Україні.

Ключові слова: державне регулювання, імпорт, експорт, агропромисловий комплекс, конкурентоспроможність, світовий ринок.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу стимулирования развития АПК на примере двух стран, а именно России и Канады. Освещены текущее состояние АПК двух стран, перспективы их развития и методы стимулирования, которые используются этими странами. Проанализировано текущее состояние стимулирования АПК в Украине, определены рекомендации, которые смогут ускорить рост эффективности АПК в Украине.

Ключевые слова: государственное регулирование, импорт, экспорт, агропромышленный комплекс, конкурентоспособность, мировой рынок

ANNOTATION

The article analyzes the stimulation of agro-industrial complex on the example of two countries, namely Russia and Canada. Was analyzed the current state of agro-industrial complex of two countries, prospects of their development, and incentives used by these countries and identified recommendations that will accelerate the growth of agribusiness in Ukraine.

Key words: governmental regulation, import, export, agro-industry complex, competitiveness, international market.

Постановка проблеми. В останні три роки в Україні відзначено кризовий стан. Через падіння та стагнацію української економіки деякі галузі перестали займати лідерські позиції. Так, експорт виробів з металу поступився першим місцем за обсягом експорту агропродукції, що порівняно з докризовими роками в останні три роки показує зростання. Така ситуація склалася завдяки новітнім технологіям, які підприємства галузі намагаються запроваджувати з метою досягнення європейських стандартів якості продукції, та сприятливій кон'юктурі на світовому ринку. Державі в такій ситуації потрібно лише сприяти покращенню діяльності та стимулюванню українського агропромислового сектору. Задля визначення ефективних стимулів галузі звернемо увагу на приклади інших країн, модель яких є схожою на українську.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання розвитку та стимулювання АПК є досить гострим та все частіше є предметом дослі-

джень українських науковців. Так, питанням стимулювання та розвитку АПК займалися такі вчені, як О.В. Білик [1], Г.М. Завадських [2], В.І. Копитко [3], М.А. Латинін [4], М.П. Сологуб [5], Ю.О. Ульяновченко [6].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте вважаємо за доцільне задля застосування як прикладу приділити більше уваги дослідженням методів стимулювання агропромислових комплексів інших країн зі схожими експортно орієнтованими моделями.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення ефективних методів стимулювання українського АПК шляхом їх порівняння з методами розвитку інших країн задля виявлення найбільш ефективних способів стимулювання та розроблення рекомендацій, які зможуть збільшити зростання українського АПК.

Виклад основного матеріалу дослідження. Проаналізуємо агросектор Російської Федерації та Канади, оскільки в агросекторі ці країни є експортно орієнтованими та займають велику частку у світовому ринку. Так, Росія є третім у світі експортером зерна (61 т), а Канада посідає шосте місце (27,6 т). Водночас Україна займає сьому сходинку з невеликим відривом від Канади (27,3 т). За поточної ситуації Канада та Росія є нашими прямими конкурентами на світовому аграрному ринку, причому Росія є ще й нашим сусідом, що тільки дає привід для ретроспективного аналізу.

Ситуація з АПК Росії в поточному році, згідно з прогнозом Міністерства економічного розвитку Російської Федерації, має відзначитись падінням виробництва в сільському господарстві, що потім знову відновиться, але вже більш скромними темпами. Після зростання агропромислової галузі на 3,2% у 2016 році очікується зниження до 0,6%. У 2018 році прогнозується зростання на 1,5%, а у 2019 році – на 1,7%.

Темпи зростання обсягів виробництва сьогорні в сільському господарстві, незважаючи на демпінг та імпортозаміщення, нижчі за ті, що були тоді, коли російським аграріям доводилося працювати в умовах жорсткої конкуренції з імпортним продовольством. У 2008 році під час кризи сільське господарство виросло май-

же на 11%, у 2013 році зростання становило майже 6%.

У 2017 році Міністерство сільського господарства замінило чинну систему пільгового кредитування на нову. За неї аграрії отримуватимуть кредити під уже субсидовану ставку, розмір якої не повинен перевищувати 5%. Субсидії з федерального бюджету мають безпосередньо надходити банкам для відшкодування недоотриманих доходів. Чинна до цього система передбачала, що аграрії отримували кредити за повною ставкою, а субсидії приходили лише через деякий час.

Ще одним нововведенням поточного року має стати консолідація субсидій, а саме наявні нині 54 субсидії будуть консолідовані в 7, регіонам буде надано право самостійно визначати основні напрями державної підтримки. Федеральні гроші мають надходити в регіони тільки за умови регіонального співфінансування, рівень якого може вирости в 7–9 разів проти нинішніх 3–5%.

Канада є країною з розвинутим сільським господарством, а також другим у світі експортером продовольства. Для Канади є характерним високий рівень товарності, спеціалізації та механізації виробництва. Наявність у сільському господарстві країни «ножиць цін» на продукцію фермерського господарства й придбання фермерами промислових товарів веде до розорення дрібних та середніх ферм і концентрації виробництва та земельної власності в руках великих фермерів та сільгоспкорпорацій. Нині 80% площі сільськогосподарських земель перебуває у великих капіталістичних господарствах, розміри яких становлять 50 га і більше. Середньорічний збір головних культур має такі показники: пшениця становить 32 млн. т, ячмінь – 15 млн. т, кукурудза – 7 млн. т, овес – 4 млн. т. Поголів'я худоби має такі показники: ВРХ становить 16 млн. голів, свині – 11 млн. голів, вівці – 600 тис. голів, птиця – 80 млн. шт. Сільське господарство Канади забезпечує потреби населення в продуктах харчування та відіграє вкрай важливу роль у зовнішній торгівлі країни. Так, воно дає 11% вартості всього експорту цієї країни. Особливе місце посідає експорт зернових, перш за все пшениці. За цим показником Канада є другою у світі після США. Сільське господарство Канади є одним з найпродуктивніших у світі з вельми швидким зростанням продуктивності праці. У ньому близько 30% ферм виробляють 75% валової товарної продукції, де зайнято близько 5% самодіяльного населення. Канадські фермери можуть прогодувати 100 млн. осіб. Великий розмір родючих земель та сприятливі кліматичні умови поживляють розвиток різноманітних галузей сільського господарства. Під канадськими фермами зайняті 69 млн. га (7,7% території країни), з яких лише 43 млн. га зайняті під ріллею та пасовищами.

У післявоєнний період структура канадського сільського господарства зазнала серйозних

змін. Випереджаючими темпами стало розвиватись тваринництво. В результаті 60% ферм займаються виробництвом тваринницької продукції, а лише 40% ферм – рослинницької.

Результатом реалізації програми приватизації, яка тривала 12 років, став перехід у приватну власність 26 компаній. Наслідком є розширення ринку капіталу в країні та зростання ефективності колишніх державних установ. Слід зазначити, що основним в програмі був принцип індивідуального підходу до кожного окремо взятого підприємства з використанням пропозиції акцій на фондовому ринку для населення, продажом за допомогою тендерів та переговорів.

В галузі тваринництва Канади до недавнього часу основними напрямками державного захисту були регулювання й підтримка ринків виробників молока, яєць та м'яса птиці. Сучасна політика у сфері державного управління сільським господарством Канади поетапно переходить від системи державної підтримки виробництва окремих груп товарів до захисту доходів перспективних аграріїв за нестабільності ринків збуту та несприятливих погодних умов. Причиною зміни є низька ефективність субсидій, оскільки в процесі дотування виникає помилкова картина розподілу ризиків, а їх частина перекладається на державу.

Україна перебуває серед країн-лідерів, що експортують сировину та продукти аграрного виробництва. Ще на початку періоду незалежності стан агропромислового сектору був неоднорідним. Так, у виробництві зернових (рис. 1) ми бачимо, що виробництво у 1990 та 2008 роках є майже паритетним, а от наприкінці 1990-х років виробництво суттєво впало. Після кризи 2008–2009 років спостерігається суттєве зростання за всіма напрямками аграрного сектору. Особливо це стосується сояшнікової культури (рис. 2). Незважаючи на фінансову й політичну кризу останніх трьох років, аграрний сектор продовжує своє зростання, що чудово видно на графіках. Пояснити це можна двома основними складовими, а саме родючістю українських земель та низькою рентною платою за землю.

З боку держави аграрний сектор України отримувал такі привілеї, як спеціальний режим ПДВ. Це давало змогу аграріям спрямовувати заощаджені кошти на купівлю обладнання, модернізацію тощо. З 24 грудня 2015 року Український парламент прийняв поправки до Закону «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2016 році», де передбачено часткове збереження на 2016 рік дії спеціального режиму ПДВ за схемою 25/75. Це означає, що 25% сум ПДВ залишатимуться в розпорядженні сільгоспідприємств, а 75% сум податку спрямовуватимуться до держбюджету без подальшого цільового використання, на чому на-

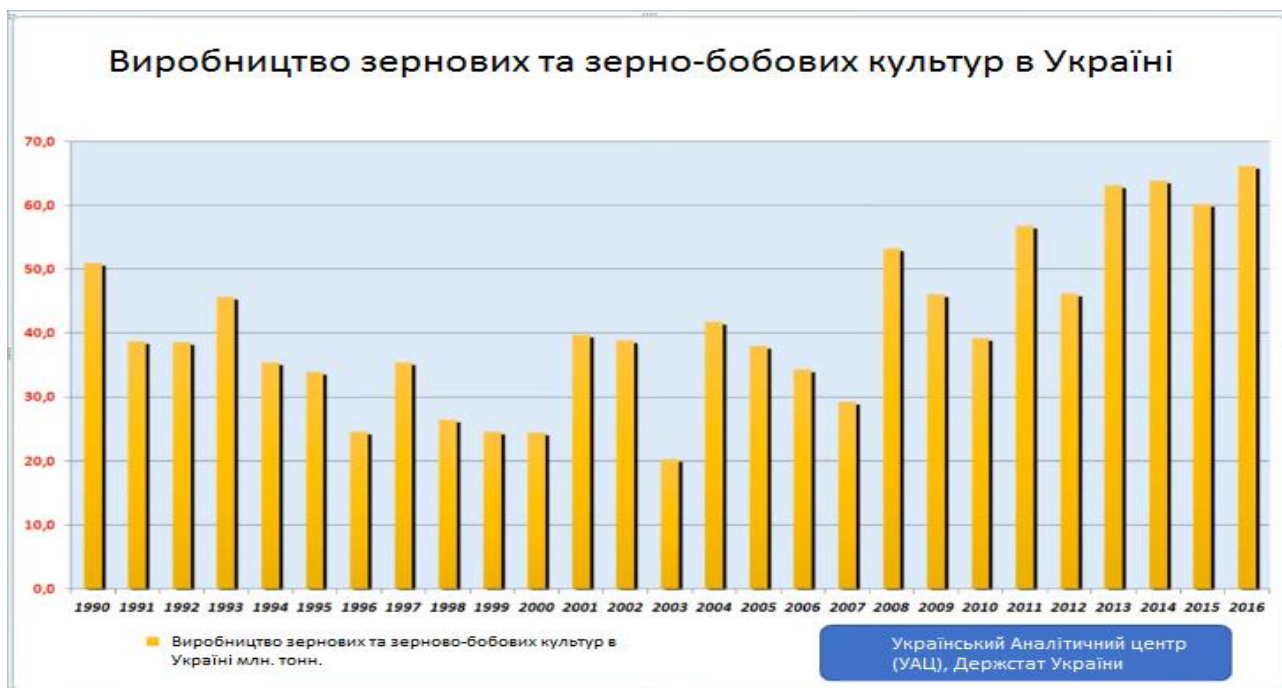

Рис. 1. Виробництво зернових та зернобобових культур в Україні

Рис. 2. Виробництво соняшника в Україні

полягало Мінагрополітики в альтернативному законопроекті.

З 1 січня 2017 року, згідно із Законом «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році» [13], українські аграрії переходять на загальну систему.

Висновки. Україна з її величезним агропромисловим потенціалом вже є серйозним гравцем на світовому ринку кукурудзи, пшениці, жита та соняшника. Першочерговою задачею уряду є підтримка великих агропромислових підприємств та холдингів шляхом субсидування. Субсидування має бути цільовим для тих аграріїв, які є ефективними виробниками. За

прикладом Канади для найбільш великих та перспективних агропідприємств слід організувати підтримку за групами товарів, просувати їх на світові ринки шляхом стандартизації на законодавчому рівні.

Спеціальну ставку ПДВ для АПК треба частково відновити, тому що аграрний сектор мав додаткові джерела для свого розвитку, а тепер не має. Уряд підвищив дотації в аграрну сферу, збільшивши бюджет Міністерства аграрної політики, але це не суттєво допоможе АПК України. Справжнім поштовхом для сфери може стати запуск кредитування агропідприємств. Другим поштовхом (це насамперед стосується великих холдингів) може стати запуск ринку землі.

За кредитуванням все зрозуміло: потрібні низькі ставки по кредитах, які є можливими лише за умови стабільності банківської системи. Нині процес зниження ставок по кредитах можна спостерігати в державних банках країни. До чого це приведе, як відреагують на це суб'єкти, покаже час.

За ринком землі є дуже багато питань з точки зору законодавства та ціноутворення на новому ринку. Усі дії, наведені вище, є ефективними, але максимальний результат можливий, якщо їх використовувати комплексно.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Сологуб М.П. Шляхи підвищення конкурентоспроможності АПК України. Вісник Черкаського університету. 2013. № 4 (256).
2. Білік О.В. Забезпечення конкурентоспроможності продукції АПК України на зовнішніх ринках. Вісник Білоцерківського національного аграрного університету. 2012.
3. Копитко В.І. Напрями державного регулювання в аграрному секторі АПК України в умовах економічної кризи. Бізнес-Навігатор. 2012. С. 164.
4. Ульяновченко Ю.О. Інвестиційно-інноваційне забезпечення розвитку аграрного сектора економіки. Економічний журнал. Теорія та практика державного управління. 2013. № 2 (41).
5. Завадських Г.М. Особливості функціонування агрохолдингів в Україні. Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету. Економічні науки. 2013. № 3. С. 99–101.
6. Сучков А.В., Гаврисюк М.О. Проблеми розвитку агропромислового комплексу України. Вісник ЗНУ. 2014. С. 224.
7. Індеси сільськогосподарської продукції у 2017 році // Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Готра В.В. Сучасний стан та проблеми інноваційного розвитку аграрного сектору України Проблеми розвитку агропромислового комплексу України. Вісник НАУ. 2014. С. 80.
9. Всеросійський сільськогосподарський перепис 2016 року // Офіційний сайт Федеральної служби державної статистики. URL: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/business/sx/vsxp2016/VSHP-2016.pdf.
10. Висновки 2016 року – АПК у повному стилі // Офіційний сайт «Інтерфакс». URL: <http://www.interfax.ru/business/542595>.
11. Розвинуте АПК Канади // Офіційний сайт сільського виробництва Канади. URL: <https://geographyofrussia.com/kanada-selskoe-kozyajstvo>.
12. Загальна інформація // Офіційний сайт сільськогосподарства та продукції харчування Канади. URL: <http://www.agr.gc.ca/eng/industry-markets-and-trade/statistics-and-market-information/?id=1361289956531>.
13. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2017 році: Закон України // Офіційний сайт Верховної Ради України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1791-19/page5>.

REFERENCES:

1. Sologub M.P. Tiles of competitiveness of the AIC of Ukraine / M.P. Sologub / Bulletin of Cherkasy University. 2013. № 4 (256).
2. Bilik O.V. Acceleration of the competitiveness of the products of the AIC of Ukraine on domestic markets / O.V. Bilik // Bilotserkiv National Agricultural Agrarian University. 2012.
3. Kopitko V.I. For example, with the sovereign regulation in the agrarian sector of the AIC of Ukraine in the minds of economic crises / V.I. Kopitko // Science and Science magazine "Business Navigator". 2012. P. 164.
4. Ulyanchenko Yu.O. Investment project innovation development of the agrarian sector of the economy / Yu.O. Ulianchenko // Economic Journal Theory and Practice of the State Administration. 2013. № 2 (41).
5. Zavadskikh G.M. Features of agroholdings in Ukraine / G.M. Zavadskikh // Znirobnik naukovih prats Tavriyskogo state-owned agrotechnology university (economics). 2013. № 3. P. 99–101.
6. Suchkov A.V. Problems with the development of the agro-industrial complex of Ukraine / A.V. Suchkov, M.O. Gavrisyuk // Bulletin of ZNU. 2014. P. 224.
7. The official website of the "Derzhavna Service of Statistics of Ukraine" / Idexi silskogospospodarskoi products 2017. 2017. [Electronic resource]. Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
8. Gotra V.V. Suchasny stanta and problems of innovative development of the agrarian sector of Ukraine. Problems of development of the agro-industrial complex of Ukraine / V.V. Gotra // Bulletin of NAU. 2014. P. 80.
9. Official site "Federal Service of State Statistics" / All-Russian Social Census 2016 Census. [Electronic resource]. Access mode: http://www.gks.ru/free_doc/new_site/business/sx/vsxp2016/VSHP-2016.pdf.
10. Interfax office site / Visnovki 2016 – APC in the same way [Electronic resource]. Access mode: <http://www.interfax.ru/business/542595>.
11. The official site "Silskie virobnytstvo Kanadi" / Razvivene APK Kanadi [Electronic resource]. Access mode: <https://geographyofrussia.com/kanada-selskoe-kozyajstvo>.
12. The official site "Silskoe Gospodarstvo and Products and Canadian Peas" / Subject information [Electronic resource]. Access mode: <http://www.agr.gc.ca/eng/industry-markets-and-trade/statistics-and-market-information/?id=1361289956531>.
13. The website of the Verkhovna Rada of Ukraine / the Law on the Submission of the Sub-Code of Ukraine and Acting Legislative Acts of Ukraine on the balance of budgetary funds in 2017 in the Republic [Electronic resource]. Access mode: <http://znonon.on/laws/show/1791-19/page5>.

Ракхомова І.Н.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Finance,
Banking and Insurance,
Zaporizhzhia National Technical University*

Реченюк Д.М.

*Master of Finance, Banking and Insurance,
Zaporizhzhia National Technical University*

ANALYSIS OF THE EXPERIENCE OF IMPROVING THE AIC DEVELOPMENT AS ILLUSTRATED BY SOME COUNTRIES OF THE WORLD

The article is devoted to the analysis of the agricultural sector of the Russian Federation and Canada because in the agroindustrial complex, these countries are export-oriented and they occupy a large share in the world market. Russia is the third largest grain exporter in the world (61 tons), and Canada is on the sixth place (27.6 tons). At the same time, Ukraine occupies the seventh step with a small lag from Canada (27.3 tons). According to the current situation, Canada and Russia are our direct competitors in the global agrarian market, and Russia is also our neighbour, which only provides a reason for a thorough analysis.

Canada is a country with developed agriculture and is the second largest exporter of food in the world. Canada has a high level of merchantability, specialization, and mechanization of production. The presence in the country's agriculture of price scissors for farm products and the purchase of industrial goods by farmers lead to the ruin of small and medium-sized farms and the concentration of production and land ownership in the hands of large farmers and agricultural corporations. At present, 80% of the agricultural land is located in large capitalist farms, the size of which is 50 hectares or more.

Ukraine, with its huge agribusiness potential, is already a serious player in the world market for corn, wheat, rye, and sunflower. The primary task of the government is to support large agro-industrial enterprises and holdings through subsidies. Subsidies should be targeted for those farmers who are effective producers. For example, Canada, for the largest and most promising agro-enterprises, organizes support for product groups, promotes them in world markets through standardization at the legislative level.

УДК 338.64

Стройко Т.В.
*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри міжнародних економічних відносин
та економіки
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського*

Шевченко С.В.
*магістр
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ

АНОТАЦІЯ

Метою дослідження є виявлення основних тенденцій розвитку Інтернет-торгівлі в умовах глобалізації та його впливу на розвиток національної економіки. На основі проведеного аналізу встановлено основні тенденції розвитку електронної торгівлі. Встановлено, що стрімкий технологічний розвиток у сфері електроніки та кібернетики став передумовою інтенсивного нарощення процесів інформатизації усіх сфер народного господарства.

Ключові слова: Інтернет-торгівля, глобалізація, мережа Інтернет, Інтернет-продажі, технологічний розвиток, В2С.

АННОТАЦИЯ

Целью исследования является выявление основных тенденций развития Интернет-торговли в условиях глобализации и его влияния на развитие национальной экономики. На основе проведенного анализа установлены основные тенденции развития электронной торговли. Установлено, что стремительное технологическое развитие в сфере электроники и кибернетики стало причиной интенсивного наращивания процессов информатизации всех сфер народного хозяйства.

Ключевые слова: Интернет-торговля, глобализация, сеть Интернет, Интернет-продажи, технологическое развитие, В2С.

ANNOTATION

The purpose of the study was to identify the main trends in the development of Internet commerce in the context of globalization and its impact on the development of the national economy. On the basis of the analysis, the main tendencies of e-commerce development were established. It was established that rapid technological development in the field of electronics and cybernetics became a prerequisite for intensive growth of informatization processes in all spheres of the national economy.

Key words: internet trade, globalization, Internet, Internet sales, technological development, B2C.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Стрімкий технологічний розвиток у сфері електроніки та кібернетики став передумовою інтенсивного нарощування процесів інформатизації всіх сфер національної економіки. Формування інформаційного суспільства призвело до виходу інформаційно-комунікаційних технологій на новий рівень, що дає змогу вирішувати складні економічні завдання як для окремих комерційних структур, так і в загальнодержавному масштабі. При цьому значна частина бізнесу стає електронною і переміщується у глобальне середовище мережі Internet. Тому формування системи знань та навичок з електронної комерції є важливим завданням підготовки майбутніх висококваліфікованих спеціалістів [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Наукові роботи вітчизняних та зарубіжних авторів, серед яких – М. Макарова, А. Береза, І. Балабанов, В. Царьов, А. Кантарович, Д. Козьє, І. Успенський та ін., створили значний теоретичний потенціал для організації та управління підприємствами електронної торгівлі в умовах ринкової економіки. Дослідженню питань, пов'язаних із формуванням систем електронної торгівлі підприємствами України, присвячено роботи В.М. Гужви, О. Данько, В.В. Апопія, Я.А. Гончарука, А.М. Виноградської, Н.С. Меджибовської, Б.М. Мізюка та ін. Водночас у вітчизняній науковій літературі недостатньо чітко сформульовано теоретичні та методологічні основи побудови ефективних систем електронної торгівлі в умовах чинної в Україні законодавчої бази, що й зумовило тематику вибраного дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є виявлення основних тенденцій розвитку Інтернет-торгівлі в умовах глобалізації та його впливу на розвиток національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Онлайн продажі мають сьогодні високий темп росту, який значно випереджає темп росту традиційної торгівлі. JPMorgan констатує в 2017 р. зростання електронної комерції на 19,4%, її обсяг перевищить \$1 трлн. [2].

Високі темпи зростання в галузі, навіть незважаючи на кризу, пов'язані з багатьма чинниками: значно збільшилася кількість користувачів мережі Інтернет, спростилося програмне забезпечення та підвищилася швидкість його роботи, вдосконалено технологію пошуку і замовлення товарів, збільшилася і розширилася товарна пропозиція, знизилася ціна, підвищився рівень сервісу. Покупець тепер довіряє онлайн продавцям. В Інтернет також з'явилися онлайн представництва великих роздрібних мереж, керівники яких нарешті зрозуміли, що зволікати не можна і треба завойовувати місце на ринку. Очевидно, що електронна комерція має хороші перспективи [3, с. 8].

Таблиця 1

Ріст ринку електронної торгівлі у світі

Регіон	2014 р. (\$млрд.)	2017 р. (\$млрд.)	Річний приріст (%)
США	165,8	235,3	12,4
Європа	195,2	283,0	13,2
Азія	155,7	323,1	27,5
Решта	55,8	121,7	29,7
Всього	572,5	963,0	19,4

Джерело: складено за [2]

Протягом останніх трьох років кількість користувачів глобальної мережі в США збільшилася на 19,1%, а в Китаї – майже в чотири рази, що свідчить про підвищення інтересу населення країн, що розвиваються, до інноваційних інструментів розповсюдження інформації та до активного залучення інформаційно-комунікаційних технологій у різноманітні сфери власного життя. Необхідно зазначити, що саме країни, що розвиваються, демонструють динамічні темпи збільшення показників розповсюдження Інтернету серед населення. Так, в Алжирі за період 2011–2015 рр. кількість користувачів мережі збільшилася в сім разів, в Єгипті – в чотири рази, в Індії – в три рази [4].

Незважаючи на те що кількість користувачів значної частини країн з економікою, що розвивається, та транзитивною економікою не перевищує 30% від загальної кількості населення, цей показник поступово збільшується, що дає змогу зробити висновок про охоплення глобальною мережею населення всього світу протягом наступних 10–15 років.

Таким чином, масштаби охоплення економічної системи новими формами ведення бізнесу продовжуватимуть збільшуватися, що позитивно відобразиться на обсягах електронної торгівлі та її структурі. Аналіз розвитку електронної торгівлі на міжнародному рівні пов'язаний із певними складнощами, головною з яких є лінгвістичні особливості.

Електронна торгівля, як і електронна комерція та електронний бізнес, сформувалася у США, що послугувало причиною використання в міжнародних актах та угодах, таких як UNCITRAL Model Law on Electronic Commerce, англійського терміна e-commerce. При цьому під поняттям e-commerce розуміють «будь-які торговельні угоди про постачання товарів чи послуг або обмін товарами, або послугами; дистриб'юторські угоди; комерційне представництво та агентські відносини; факторинг; лізинг; будівництво промислових об'єктів; надання консультативних послуг, інжиніринг; купівлю/продаж ліцензій; інвестування; фінансування; банківські послуги; страхування; угоди про експлуатацію або концесії; спільні підприємства та інші форми промислового або підприємницького співробітництва; перевезення товарів і пасажирів повітряним, морським, залізничним або автомобільним транспортом» [5].

Таким чином, на міжнародному рівні не існує визначення поняття електронної торгівлі

як самостійної форми ведення бізнесу, а отже, її аналіз її здійснюється фрагментарно, у межах установлення особливостей розвитку електронної комерції. Електронна торгівля входить до такого сектору електронної комерції, як Business-to-Consumer (B2C), що оцінюється UNCTAD щороку.

UNCTAD B2C e-commerce Index включає оцінку таких показників, як частка населення, що використовує послуги доставки пошти до будинку; частка населення, що користується кредитними картками (15+); частка користувачів мережі Інтернет та кількість безпечних серверів на мільйон населення. У 2017 р. перше місце в рейтингу посів Люксембург, що характеризується найбільш високими показниками безпечності використання глобальної мережі. У першій десятці країн за рівнем розвитку B2C e-commerce також опинилися Швейцарія, Норвегія, Нідерланди, Республіка Корея, Великобританія, Швеція, Японія, Німеччина та Нова Зеландія. США посідають 26-е місце в рейтингу, Росія – 43-є, Україна – 63-є, Китай – 65-е місце [4].

Однак необхідно відзначити, що цей індекс охоплює здебільшого інфраструктурний аспект розвитку електронної торгівлі й не дає змоги визначити подальші тенденції її розвитку як економічного явища. Виникає необхідність запровадження науково-методичного підходу до дослідження траєкторії та особливостей розвитку електронної торгівлі на міжнародному рівні. Такий підхід запропоновано групою дослідників [6], які пропонують здійснювати аналіз показників за трьома блоками:

1) інфраструктурним (показники забезпеченості населення та господарських одиниць комунікаційними технологіями та доступом до глобальної мережі);

2) економічним (оцінка обсягів електронної торгівлі, кількість покупців через Інтернет, асортимент);

3) правовим (рівень нормативно-правового забезпечення функціонування суб'єктів ринку електронної торгівлі, наявність правил, що регламентують права й обов'язки сторін угоди, яку укладено в режимі online).

Особливістю електронної торгівлі є її масштабність: на міжнародному електронному ринку здійснюється значна кількість торговельних угод та різноманітних торговельних процедур в умовах відсутності фізичних обмежень. Такі умови вимагають від підприємств підвищеного

рівня контролю власної діяльності, що може бути реалізовано лише за рахунок упровадження інноваційних комп'ютерних технологій та автоматизованих інструментів аудиту [6].

Сьогодні у світі 74,7% країн мають законодавчу базу, що регулює здійснення електронних транзакцій, 55,2% країн мають законодавство, яке забезпечує охорону приватності та захист особистих даних користувачів, та лише 47,4% країн послуговуються нормативно-правовими актами, в яких закріплено права та особливості юридичного захисту споживачів у разі порушення угоди електронної торгівлі.

У розвинутих країнах законодавча база функціонування електронної торгівлі є найбільш розвинутою: у 97,6% країн існують необхідні нормативно-правові акти, що регулюють здійснення електронних операцій та забезпечують захист персональних даних, а 85,7% країн мають необхідне правове підґрунтя для захисту прав споживачів на електронному ринку.

Найменші показники щодо правового забезпечення функціонування електронної торгівлі мають країни Африки (лише 40% країн мають необхідну законодавчу базу) та країни Азії, де 72,9% країн мають нормативно-правові акти, що регламентують здійснення електронних операцій, однак лише 37,5% держав можуть гарантувати захист прав споживачів та 29,2% – захист персональних даних [9].

Двигуном зростання світового ринку Інтернет-торгівлі стала Азія. Китай почав випереджати всі країни світу, і до 2020 р. на нього припадатиме 60% глобального e-commerce, тоді як на Заході відзначається рекордна кількість закритих магазинів роздрібних торговців. Очікується, що до 2030 р. до числа китайських споживачів середнього класу додасться близько 800 млн. осіб. Для порівняння: прогнозується, що у цей же період Європа збільшить свій се-

редній клас споживачів тільки на 16 млн. споживачів, а у США споживання становитиме в 2,5 рази менше, ніж у Китаї [7].

Китай зростає так швидко, що глобальний обсяг Інтернет-продажів може подвоїтися до 2019 р. порівняно з показником 2016 р. У грошовому вираженні це означає додатковий трильйон доларів від нових продажів усього за три роки (рис. 1) [8].

Проведений аналіз стану електронної торгівлі дає можливість установити такі тенденції:

- подальше активне проникнення інформаційно-комунікаційних технологій та розповсюдження глобальної мережі Інтернет серед населення Земної кулі;
- підвищення ролі Інтернету та комп'ютерних технологій в управлінні господарською діяльністю підприємств;
- динамічне збільшення обсягів електронної торгівлі, збільшення її питомої ваги в загальному обсязі торгівлі;
- необхідність активізації створення нормативно-правового забезпечення функціонування електронної торгівлі для її ефективного впровадження.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Стрімкий технологічний розвиток у сфері електроніки та кібернетики став передумовою інтенсивного нарощення процесів інформатизації всіх сфер народного господарства. Електронна комерція – швидкозростаюча галузь, яка миттєво реагує на найостанніші тенденції. Низький поріг для входу в бізнес і легкий перехід від одного продавця до іншого означає, що якщо ви програєте в якості обслуговування і стратегії ціноутворення, то можете швидко вийти з гри. Ось чому ті, хто відповідає за маркетингову стратегію компаній, повинні звернути пильну увагу на перераховані нами тенденції.

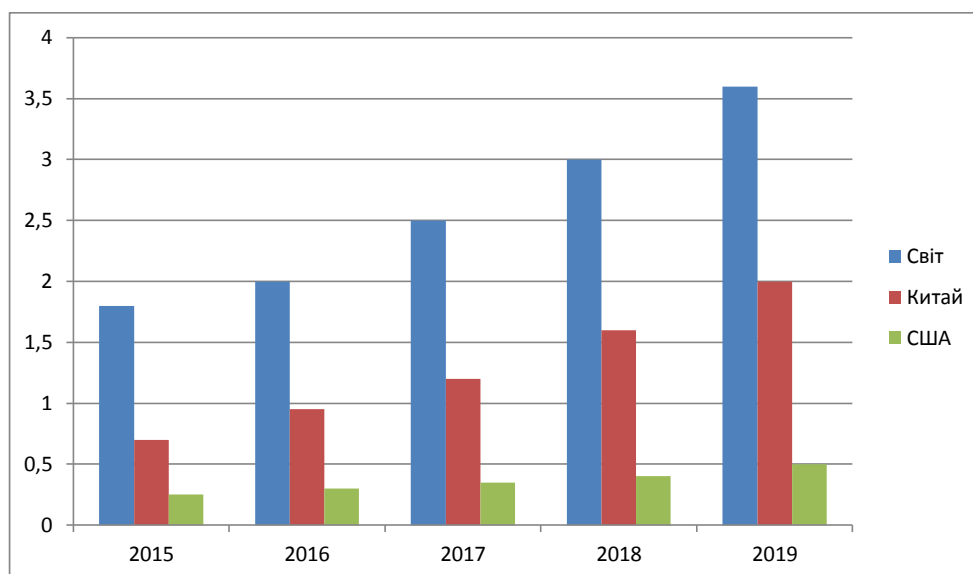

Рис. 1. Прогноз обсягів Інтернет-продажів, трлн. дол. США

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Теоретичні основи електронної комерції. URL: http://pidruchniki.com/17550707/informatika/teoretichni_osnovi_elektronnoi_komertsiyi.
2. Офіційний сайт J.P. Morgan. URL: <https://www.jpmorgan.com/global/jpmorgan>.
3. Дразниця С.А. Електронна комерція: навч. посіб. Львів: Новий Світ-2000, 2013. 182 с.
4. Information economy report 2015. Report of United Nations Conference on Trade and Development. URL: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1146>.
5. Типовой закон об электронной торговле Комиссии Организации Объединенных Наций по праву международной торговли. URL: http://www.uncitral.org/uncitral/ru/uncitral_texts/electronic_commerce.html.
6. Formal Analysis of Auditing Principles for Electronic Trade Procedures / W.H. Bons Roger, Frank Dignum, Ronald M. Lee, Yao-Hua Tan. URL: <https://www.uu.nl/en/organisation/department-of-information-and-computing-sciences>.
7. Михно В. КPMG: к 2020 году на Китай будет приходиться 60% глобального e-commerce. URL: <https://rau.ua/analytics/kpmg-2020/>.
8. Глобальні тренди в Ecommerce на 2017 год. URL: <http://emagnat.ru/trendy-elektronnoj-kommercii-dlya-marketingovoj-strategii.html>.
9. UNCTAD B2C E-commerce Index. UNCTAD Technical Notes on ICT for Development. URL: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tn_unctad_ict4d09_en.pdf.

REFERENCES:

1. The theoretical basis of e-commerce. [Electronic resource]. – Access mode: http://pidruchniki.com/17550707/informatika/teoretichni_osnovi_elektronnoi_komertsiyi
2. Official site of J.P. Morgan [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.jpmorgan.com/global/jpmorgan>
3. Dragonzha S.A. E-commerce. Textbook / S.A. Drazhnitsa. – Lviv: New World-2000, 2013- 182c
4. Information economy report 2015. Report of the United Nations Conference on Trade and Development. [Electronic resource]. – Access mode: <http://unctad.org/en/pages/PublicationWebflyer.aspx?publicationid=1146>
5. Model Law on Electronic Commerce of the United Nations Commission on International Trade Law [Electronic resource]. – Access mode: http://www.uncitral.org/uncitral/en/uncitral_texts/electronic_commerce.html
6. Roger W. H. B. Formal Analysis of Auditing Principles for Electronic Trade Procedures / W. H. Bons Roger, Frank Dignum, Ronald M. Lee, Yao-Hua Tan [Electronic resource]. – Access mode: <https://www.uu.nl/en/organisation/department-of-information-and-computing-sciences>
7. Mikhno V. KPMG: By 2020 China will account for 60% of global e-commerce / V. Mikhno [Electronic resource]. – Access mode: <https://rau.ua/analytics/kpmg-2020/>
8. Global trends in Ecommerce for 2017. [Electronic resource]. – Access mode: <http://emagnat.ru/trendy-elektronnoj-kommercii-dlya-marketingovoj-strategii.html>
9. UNCTAD B2C E-commerce Index. UNCTAD Technical Notes for ICT for Development. [Electronic resource]. – Access mode: https://unctad.org/en/PublicationsLibrary/tn_unctad_ict4d09_en.pdf

Stroiko T.V.*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of International Economic Relations
and Economics Department,**V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv***Shevchenko S.V.***Master,**V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv***THE CURRENT ASPECTS OF THE DEVELOPMENT
OF INTERNET TRADE MARKET IN GLOBALIZED WORLD**

The purpose of the study was to identify the main trends in the development of Internet commerce in the context of globalization and its impact on the development of the national economy. It is proved that the scope of the economic system for new forms of business will continue to increase, which will positively affect the volume of e-commerce and its structure. An analysis of the development of e-commerce at the international level is associated with certain difficulties, the main of which are linguistic features.

On the basis of the analysis, the following trends in e-commerce development were established: further active penetration of information and communication technologies and distribution of the global Internet among the population of the globe; increasing the role of the Internet and computer technologies in the management of business activities of enterprises; a dynamic increase in the volume of e-commerce, an increase in its share in the total volume of trade; the need to intensify the creation of a legal and regulatory framework for the functioning of e-commerce for its effective implementation.

The rapid technological development in the field of electronics and cybernetics has become a prerequisite for intensive growth of the informatisation processes in all spheres of the national economy. E-commerce is a fast-growing industry that responds instantly to the latest trends. The low entry threshold and easy switch from one seller to another means that if you lose as a service and pricing strategy, you can quickly quit the game. That is why those who are responsible for the marketing strategy of companies should pay close attention to the trends we have listed.

СЕКЦІЯ 4 ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

УДК 338.984

Аталавей В.Т.
аспірант кафедри економіки
Сумського національного аграрного університету

ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПОШИРЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ В КОМПАНІЯХ НАФТОГАЗОВОЇ ІНДУСТРІЇ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено вплив все ширшого використання промислового Інтернету речей на управління компаніями нафтогазового сектору. Запропоновано модель інтеграції інформаційних технологій та оперативного управління компаніями. Наведено виклики, що стоять перед відділами інформаційних технологій та оперативного управління у зв'язку з використанням промислового Інтернету речей.

Ключові слова: Інтернет речей, промисловий Інтернет речей, інформаційні технології, система управління виробництвом, планування ресурсів підприємства.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано влияние все более широкого использования промышленного Интернета вещей на управление компаниями нефтегазового сектора. Предложена модель интеграции информационных технологий и оперативного управления компаниями. Приведены вызовы, стоящие перед отделами информационных технологий и оперативного управления в связи с использованием промышленного Интернета вещей.

Ключевые слова: Интернет вещей, промышленный Интернет вещей, информационные технологии, система управления производством, планирование ресурсов предприятия.

ANNOTATION

The article examines the impact of the increasing use of the Industrial Internet of things by the management of the oil and gas companies. The model of integration of information technologies and operational management of companies is offered. The challenges faced by IT departments and operational management in connection with the use of the Industrial Internet of things are presented.

Key words: Internet of things, industrial Internet of things, information technologies, MES, ERP.

Постановка проблеми. Після багатьох років високих та зростаючих цін на нафту у більш ніж 100 доларів США за барель нові технології видобутку відкрили нові джерела постачання товару на ринок, що потягнуло зниження ціни на 20–30, а потім і на 50 доларів США за барель. Така нова норма знижених цін на нафту не тільки викриває неефективність багатьох компаній нафтогазової індустрії, але й штовхає найбільш ефективні з них до подвоєння зусиль, щоб залишатись на плаву. Багато компаній вибрали для цього один з найпопулярніших напрямів, що обіцяє компаніям гарні перспективи, а саме Інтернет речей (*The Internet of Things*, далі – IoT), або індустріальний його різновид промисловий Інтернет речей (*The Industrial Internet of*

Things, далі – IIoT). Інтернет речей – це глобальна мережа підключених до Інтернету фізичних пристроїв, тобто «речей», оснащених сенсорами, датчиками та пристроями передачі інформації. Ці пристрої об'єднані за допомогою підключення до центрів контролю, управління й оброблення інформації. Індустріальний інтернет речей (IIoT) – термін, що стосується різних наборів апаратних складових та елементів, які працюють разом через Інтернет, щоби покращити виробничі процеси.

В нафтогазовій промисловості перспективи застосування IIoT полягають не в управлінні наявними активами, ланцюжками поставок або взаємозв'язків з клієнтами, а у створенні нової вартості в інформації про них. Інтегрована стратегія є ключовою для компаній, які прагнуть знайти нову цінність в IIoT. Одним з таких аспектів у менеджменті компаній нафтогазової індустрії, що потребує детального аналізу, є зближення та переплетення функцій сектору IT та операційного управління компаніями, як наслідок, ширшого використання IIoT. Все це зумовлює актуальність вибраної теми дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публікації та дослідження, присвячені темі інтеграції інформаційних та операційних технологій, можна умовно поділити на кілька категорій. Перша категорія включає публікації щодо поширення й способів застосування IIoT та його різновидів, таких як IIoT та IIoTSP [2; 5; 11; 13; 14]. Основний лейтмотив цих праць передає така цитата: «Інтернет речей передбачає майбутнє, в якому цифрові і фізичні особи можуть бути пов'язані за допомогою відповідних інформаційних та комунікаційних технологій для створення цілого нового класу програм і послуг» [14, с. 1497]. Друга категорія робіт є більш наближеною до об'єкта нашого дослідження та пов'язана з управлінськими інформаційними системами в компаніях [3; 4; 6–9; 12; 17]. В цих працях розглядається еволюція управлінських інформаційних систем від *Manufacturing execution system* (MES)

[9] до ERP [8]. Третя категорія робіт поєднує перші дві з компаніями нафтогазового сектору [1; 10; 16] та вказує на специфіку, що виникає при цьому.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Навіть побіжний погляд на оглянуті джерела дає змогу встановити деякі закономірності, які полягають в тому, що, по-перше, в аналізі переважає технічний аспект проблеми, а по-друге, питання впливу цих технічних змін на менеджмент компаній майже не розкриті, що й є не вирішеним сьогодні аспектом проблеми, який потребує додаткових досліджень.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає в дослідженні впливу використання ПоТ на управління компаніями, насамперед вивченні того, як відбувається зближення технічної та управлінської функцій. Також одним із завдань статті є окреслення напрямів того, як мають змінюватись як управлінська, так і інформаційна служби у відповідь на ці виклики.

Виклад основного матеріалу дослідження. Промисловий Інтернет речей (ПоТ) – це майбутнє нафтогазової галузі, оскільки мережа пристроїв, сенсорів та програмного забезпечення Internet of Things (IoT) приводить до змін у повсякденному житті споживачів, а сьогодні у цьому галузь відстає. Правильно сказати, що Інтернет речей об'єднує реальні речі у віртуальні системи, здатні вирішувати абсолютно різні завдання. Ключова ідея концепції полягає в тому, щоби з'єднати між собою всі об'єкти, які можна з'єднати, підключити до мережі, за рахунок чого отримати синергію, щось на зразок « $2+2=5$ ».

Інтеграція підключених пристроїв до нафти й газу торкнеться практично кожного етапу ланцюга постачання нафти й газу від пошуку запасів до операцій видобутку аж до взаємодії із замовниками. Все це є полем для швидких змін індустрії та можливістю для індустрії нафти й газу конкурувати в сучасному світі.

З'єднання речей, послуг та людей через Інтернет покращує аналіз даних, підвищує продуктивність та надійність, заощаджує енергію та витрати, генерує нові можливості отримання доходів за допомогою інноваційних бізнес-моделей. Те, що починалось як інтранет речей (підключення пристроїв один до одного), перетворилось на Інтернет речей (підключення пристроїв один до одного через Інтернет), зрештою, на Інтернет речей (речі або пристрої, обладнані датчиками, обчислювальною потужністю та програмним забезпеченням). Хоча ці речі протягом багатьох років спілкувались одна з одною, ПоТ розширює зв'язок з інтрамережі в Інтернеті через такі технології, як мобільний зв'язок та хмара. Якщо хтось думає про послуги, аналітичні дані можуть стати цінними підказками для попереджувальної діагностики та обслуговування, а переваги цих послуг можуть

бути суттєвими для клієнтів [1]. Інтернет речей дає змогу побудувати нову модель для виявлення вдосконалених дій. Люди завжди будуть ключовою частиною картини.

Сектор нафтогазової індустрії стикається з викликами, що багато в чому пояснюється застарілим та неефективним підходом, який використовують багато компаній для підтримки активів та збору й обробки даних. Чому компанії нафтогазової галузі мають використовувати ПоТ? На основі аналізу літературних джерел та свіжої бізнес-аналітики наводимо п'ять причин, чому за допомогою ПоТ можна революціонізувати нафтогазову галузь.

1) Поліпшення операційної ефективності. Згідно з даними аналітиків у наступні кілька років нафтогазова промисловість зіткнеться зі збитками, коли працівники *Baby Boomer* будуть масово виходити на пенсію, залишиться мало людей, які мають відповідний досвід у галузі, щоб зайняти вакантні посади. Використання Big Data та віддалена видимість допоможуть компаніям краще керувати своїми активами та використовувати здобуті дані для оптимізації виробництва. Використання можливостей IIoT може скоротити час усунення несправностей від днів до хвилин, що залишає більше часу на інші операційні аспекти бізнесу.

2) Дохід. Ця галузь значно впливає на світовий ВВП, адже, згідно з оцінками експертів, загальне прийняття ПоТ може збільшити світовий ВВП на 0,8%, або 816 млрд. дол., у наступному десятилітті. Оскільки нижчі ціни на нафту є новою нормою, маржа прибутку знизилась, нафтові та газові компанії повинні скористатися цією можливістю, щоб інвестувати в інноваційні технології, а не проводити скорочення витрат абияк. Фінансові прибутки від скорочення витрат та заощаджуваного часу будуть безцінними, оскільки галузь стане ще більш конкурентоспроможною.

3) Дані реального часу. Великі дані не є новими для нафтової та газової промисловості, адже дані мають вирішальне значення для успіху цієї галузі. Ефективність і точність високо цінуються в нафтогазовій промисловості, навіть більше, ніж в будь-якій іншій галузі. Невеликі підвищення ефективності можуть мати значний економічний ефект. Прибуток у нафтогазовій промисловості залежить від швидких та точних даних про виробництво. Завдяки інтеграції з ПоТ видобуток нафти можна зафіксувати в режимі реального часу за допомогою вбудованих датчиків та правильної автоматизації систем передачі даних, що дасть змогу компаніям збирати інформацію з активів будь-де та приймати обґрунтовані рішення. Наприклад, компанії можуть адаптувати свої стратегії буріння після порівняння даних про буріння в реальному часі з даними з виробництва сусідніх свердловин. Згідно з даними "Bain&Company" такий рівень видимості може допомогти нафтогазовим компаніям збільшити виробництво на 6–8%.

4) Зменшений ризик безпеки. Безпека є, мабуть, найбільшою галузевою проблемою як всередині, так і зовні. ПоТ може знизити ризик, визначений потенційними проблемами, перш ніж вони стануть актуальними проблемами або серйозними викликами для безпеки. Дистанційне усунення несправностей означає більш постійне та ефективне регулювання нафтових установок. Повністю інтегрована ПоТ система також повністю зменшує кількість поїздок та потенційно небезпечну роботу для персоналу.

5) Екологічний вплив. З підвищення ефективності до зменшення ризику безпеки та зменшення подорожей прийняття ПоТ може суттєво знизити вплив на навколишнє середовище в нафтогазовій галузі. Використання меншого обсягу енергії, запобігання витокам нафти та іншим аваріям, виділення менше вуглекислого газу є досить значними факторами для сектору нафти й газу, щоб звернути увагу на ПоТ. ПоТ також дає змогу більш чітко контролювати використання енергії та ресурсів.

Навіть сьогодні сучасні промислові пристрої все ще стикаються з проблемами, які полягають в технологічних, електричних, механічних та контрольних частинах, що варіюються від відносно простого обладнання до складних машин. Загальна складність – це результат зростання безмежної різноманітності функцій, які виконує кожне обладнання. Крім того, взаємодія між системами та пристроями викликає більшу плутанину, ніж раніше.

Однак такий невпинний рух у напрямі все більшого застосування ПоТ викликає одну менш позитивну проблему подальшої глибшої взаємодії ІТ-питань з питаннями операційного управління компаніями (*Operational technology*, далі – ОТ).

Конвергенція ІТ/ОТ – це інтеграція систем інформаційних технологій (ІТ), що використовуються для обчислення даних з орієнтацією на операційні технології (ОТ), які використовуються для моніторингу подій, процесів та пристроїв, а також коректування підприємств та виробничих операцій. ОТ означає операційні технології, а саме технології, що використовуються для керування операційною стороною бізнесу, традиційно за незначної участі в цьому ІТ. Тепер ця конвергенція ОТ та ІТ не є новиною, проте останніми роками помітно, що промисловий Інтернет почав вибухати в більш загальні можливості підключення до Інтернету, на відміну від закритих систем, які більше покладались на фізичну безпеку для забезпечення цілісності. З цим переходом від закритих до відкритих систем виникають ще більша взаємозалежність і перекриття між двома аспектами та численними новими питаннями безпеки.

Нині існує багато різних поглядів на інтеграцію операційної інфраструктури (наприклад, системи управління) з ІТ-інфраструктурою (ERP, Business Intelligence тощо) для досяг-

нення цифрової трансформації. Ми вважаємо, що немає необхідності об'єднувати ІТ-відділ з комерційним відділом, відповідальним за операційну активність (ОТ-інфраструктура). Ідея повинна полягати в тому, що відділ ІТ зосереджений у своїй сфері експертизи та виконує частину ІТ-інфраструктури цифрових проектів та IoTSP-проектів, тоді як операційний відділ зберігає свою відповідальність та виконує свою частину діяльності. На рівні 3.5 ці два світи зустрічаються (рис. 1). Архітектура підприємства – це місце, де ІТ-інфраструктура підключається до операційної інфраструктури системи керування, системи безпеки, датчиків та аналізу програмного забезпечення для моніторингу стану тощо. Це також стає природною межею відповідальності між двома відділами та їх постачальниками. Дуже важливо, щоби два департаменти співпрацювали. Цілісне уявлення про такий підхід можна побачити в описі детального рівня, представленого як піраміда на рис. 1.

Більше з'єднання та інтеграція, вочевидь, є корисними для інтелектуальної аналітики та управління, але більша кількість з'єднань та мережевих пристроїв означає більше можливостей для втручання в безпеку. Незважаючи на те, що безпека завжди була пріоритетом як для ІТ, так і для ОТ в традиційних системах, ці мережеві системи є новими сценаріями та профілями ризику для обох сторін. ІТ тепер потрібно починати думати, як ОТ, і навпаки (табл. 1).

Розглянемо нові виклики для ІТ.

Більший масштаб впливу. Не зменшуючи очевидних згубних наслідків порушення безпеки в більш традиційному підприємстві, маємо підкреслити, що масштаби наслідків інциденту в промисловій системі значно більші. Наприклад, якими будуть наслідки, якщо мережа електроенергії виходить з ладу або якщо система керування автомобілем була зламана та більше не перебуває в повному контролі?

Фізичні ризики та безпека. На відміну від більш традиційних корпоративних систем, мережеві промислові системи приводять до виникнення елемента фізичного ризику, про який ІТ-команда не доводилось думати. Переривання роботи або несправність апарата може привести до завдання пошкоджень працівникам або виробництва неякісних товарів, що може завдати шкоди кінцевим споживачам.

Застарілі або нестандартні системи. ІТ використовується для частого та послідовного оновлення програмного забезпечення, проте промислові середовища, як правило, більш системні, де одна невелика зміна може викликати ефект доміно. Як наслідок, у багатьох застарілих системах управління заводом можуть бути запущені застарілі операційні системи, які неможливо легко замінити, або застосовуватись налаштована конфігурація, яка не сумісна зі стандартними пакетами безпеки ІТ.

Розглянемо нові виклики для ОТ.

Фізичні ризики та безпека. Загроза фізичній безпеці не є новим побоюванням для ОТ-команд, адже вони впроваджують заходи безпеки в промислові системи десятиліттями. Однак зараз вони стикаються із загрозами, які потенційно виходять за межі їх контролю. Захоплення машин та систем керування із замкнутої системи приводить до загрози зламаних машин, які потенційно можуть завдати шкоди працівникам (наприклад, внаслідок перегріву, аварійного відключення).

Продуктивність та контроль якості. Втрата контролю над виробничим процесом або будь-яким пов'язаним пристроєм – це найгірший кошмар для команди ОТ. Розглянемо сценарій, коли шкідлива сторона може вимкнути установку, припинити виробництво цілком або перепрограмувати процес збирання, щоби пропустити кілька кроків, в результаті чого несправний продукт може завдати шкоди кінцевим користувачам.

Витік даних. Хоча витік даних вже давно є основною турботою традиційних ІТ-команд, вони є дещо новою територією для ОТ-команд, які звикли до роботи із закритими системами. З огляду на характер типів промислових систем, що виходять онлайн, таких як комунальні послуги, авіація та автомобільне виробництво, забезпечення конфіденційності переданих даних є критичним.

Робота з інформаційними технологіями. Однією з найбільш несподіваних проблем, які відчуваються в ОТ-департаментах, є те, як працювати з інформаційними технологіями для вирішення вищезгаданих проблем, коли ІТ-команди, як правило, мають мало досвіду роботи в промислових системах, а їх традиційні рішення безпеки, як правило, несумісні із застарілими системами управління. Багато хто в ОТ-департаментах бачить переваги відходу від замкнених систем та збільшення з'єднання, однак брак досвіду з боку ІТ та відсутність потенційних рішень для їх проблем безпеки викликають певне відторгнення.

Незважаючи на те, що ОТ та ІТ можуть мати різні підґрунтя, що визначають їхні занепокоєння щодо трансформації, спричиненої промисловим Інтернетом речей, основним для обох сторін є збереження контролю над системами та машинами, зрештою, безпека їх працівників та клієнтів. Для того щоб обидві сторони були щасливими, ключовими компонентами будь-яких потенційних рішень з безпеки мають бути:

- визначення та автентифікація всіх пристроїв і машин всередині системи як на виробничих підприємствах, так і на місцях для забезпечення взаємодії лише перевірених пристроїв та систем; це пом'якшить ризик того, що хакер

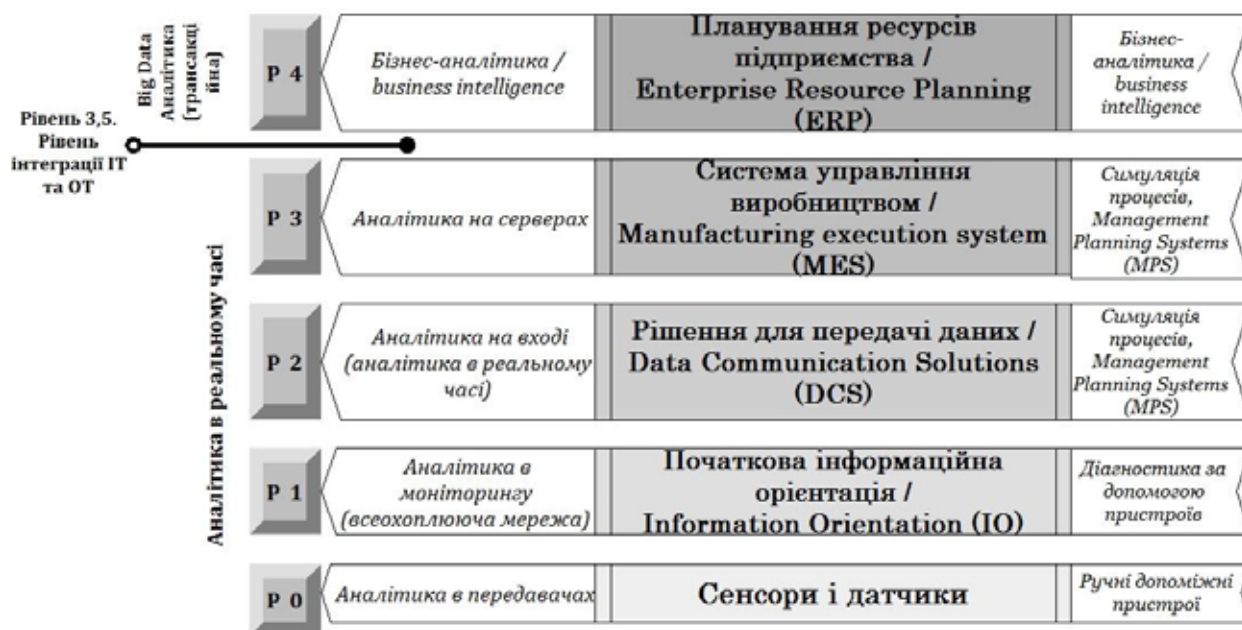

Рис. 1. Рівні інтеграції ІТ та ОТ

Таблиця 1

Нові виклики для ІТ та ОТ, пов'язані з ширшим використанням ІоТ

Нові виклики для ІТ	Нові виклики для ОТ
Більший масштаб впливу	Фізичні ризики та безпека
Фізичні ризики та безпека	Продуктивність та контроль якості
Застарілі або нестандартні системи	Витік даних
	Робота з інформаційними технологіями

увійде в систему через неналежний пристрій та контролюватиме будь-які системи та машини;

– шифрування всіх повідомлень між цими пристроями для забезпечення конфіденційності переданих даних;

– забезпечення цілісності даних, створених з цих систем; як вже згадувалось раніше, інтелектуальна аналітика є основним фактором прийняття промислового Інтернету, однак ця аналітика є марною, якщо дані неточні;

– забезпечення цілісності оновлень, якщо вироблені товари містять програмне забезпечення або прошивку, що дає змогу виконувати з ними віддалені оновлення в дорозі.

При цьому слід розуміти, що індустріальні системи управління стикаються з підвищеним ризиком загроз кібербезпеки. Мета кібербезпеки полягає в тому, щоб захистити активи, які вона вважає критичним. Тут вдаються до глибинної оборони, яка заснована на поєднанні людей, технологій, операцій та змагальній свідомості.

Висновки. З'єднання речей, послуг та людей через Інтернет покращує аналіз даних, підвищує продуктивність та надійність, заощаджує енергію та витрати, генерує нові можливості отримання доходів за допомогою інноваційних бізнес-моделей. Те, що починалось як інтранет речей (підключення пристроїв один до одного), перетворилось на Інтернет речей (підключення пристроїв один до одного через Інтернет), зрештою, на Інтернет речей (речі або пристрої, обладнані датчиками, обчислювальною потужністю та програмним забезпеченням). Хоча ці речі протягом багатьох років спілкувались одна з одною, IoT розширює зв'язок з інтрамережі в Інтернеті через такі технології, як мобільний зв'язок та хмара.

В роботі запропоновано спосіб інтеграції операційної інфраструктури з IT-інфраструктурою для досягнення цифрової трансформації. Ідея полягає в тому, що відділ IT зосереджений у своїй сфері експертизи та виконує частину IT-інфраструктури цифрових проектів та IoTSP-проектів, тоді як операційний відділ зберігає свою відповідальність та виконує свою частину діяльності.

Однак такий стрімкий розвиток застосування IoT у компаніях викликає зміни на рівні менеджменту, які становлять певний виклик для менеджменту компаній. Більше з'єднання та інтеграція, вочевидь, є корисними для аналітики та управління, але більша кількість з'єднань та мережевих пристроїв означає більше можливостей для втручання в безпеку. Незважаючи на те, що безпека завжди була пріоритетом як для IT, так і для OT у традиційних системах, ці мережеві системи є новими сценаріями та профілями ризику для обох сторін. IT тепер потрібно починати думати, як OT, і навпаки. Нами виділено нові виклики для IT, такі як більший масштаб впливу; фізичні ризики та безпека; застарілі або нестандартні системи, та нові ви-

клики для OT, такі як фізичні ризики та безпека; продуктивність та контроль якості; витік даних; робота з інформаційними технологіями.

Незважаючи на те, що OT та IT можуть мати різні підґрунтя, що визначають їхні занепокоєння щодо трансформації, спричиненої промисловим Інтернетом речей, основним для обох сторін є збереження контролю над системами та машинами, зрештою, безпека їх працівників та клієнтів. Вважаємо, що викладений у роботі підхід до інтеграції цих підсистем підприємств нафтогазової індустрії сприятиме подальшому вдосконаленню менеджменту у них.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Aalsalem M.Y., Khan W.Z., Gharibi W., Armi, N. An intelligent oil and gas well monitoring system based on Internet of Things. International Conference on Radar, Antenna, Microwave, Electronics, and Telecommunications (ICRAMET). 2017. DOI: 10.1109/icramet.2017.8253159.
2. Aazam M., Khan I., Alsaffar A.A., Huh E.-N. Cloud of Things: Integrating Internet of Things and cloud computing and the issues involved. Proceedings of 2014 11th International Bhurban Conference on Applied Sciences and Technology, IBCAST. 2014, art. no. 06778179. P. 414–419. DOI: 10.1109/IBCAST.2014.6778179.
3. Babiceanu R.F., Seker R. Big Data and virtualization for manufacturing cyber-physical systems: A survey of the current status and future outlook. Computers in Industry. 2016. № 81. P. 128–137. DOI: 10.1016/j.compind.2016.02.004.
4. Bi Z., Cochran D. Big data analytics with applications. Journal of Management Analytics. 2014. № 1 (4). P. 249–265. DOI: 10.1080/23270012.2014.992985.
5. Botta A., De Donato W., Persico V., Pescapé A. Integration of Cloud computing and Internet of Things: A survey. Future Generation Computer Systems. 2016. № 56. P. 684–700. DOI: 10.1016/j.future.2015.09.021.
6. Enabling condition-based maintenance decisions with proactive event-driven computing / A. Bousdekis, N. Papageorgiou, B. Magoutas, D. Apostolou, G. Mentzas. Computers in Industry. 2018. № 100. P. 173–183. DOI: 10.1016/j.compind.2018.04.019.
7. Chalal M., Boucher X., Marques G. Decision support system for servitization of industrial SMEs: a modelling and simulation approach. Journal of Decision Systems. 2015. № 24 (4). P. 355–382. DOI: 10.1080/12460125.2015.1074836.
8. Cullinan C., Sutton S.G., Arnold V. Technology monoculture: ERP systems, “techno-process diversity” and the threat to the information technology ecosystem. Advances in Accounting Behavioral Research. 2010. № 13. P. 13–30. URL: [www.emeraldinsight.com/10.1108/S1475-1488\(2010\)0000013005](http://www.emeraldinsight.com/10.1108/S1475-1488(2010)0000013005).
9. De Ugarte B.S., Artiba A., Pellerin R. Manufacturing execution system – a literature review. Production Planning and Control. 2009. № 20 (6). P. 525–539. DOI: 10.1080/09537280902938613.
10. Monitoring gas and oil fields with reliable wireless sensing and Internet of Things / W. Gharibi, M. Aalsalem, W.Z. Khan, N. Armi, W. Ghribi. International Conference on Radar, Antenna, Microwave, Electronics, and Telecommunications (ICRAMET). 2017. DOI: 10.1109/icramet.2017.8253173.
11. Gubbi J., Buyya R., Marusic S., Palaniswami M. Internet of Things (IoT): A vision, architectural elements, and future directions. Future Generation Computer Systems. 2013. № 29 (7). P. 1645–1660. DOI: 10.1016/j.future.2013.01.010.

12. Hao Y., Helo P., Shamsuzzoha A. Virtual factory system design and implementation: integrated sustainable manufacturing. *International Journal of Systems Science: Operations and Logistics*. 2018. № 5 (2). P. 116–132. DOI: 10.1080/23302674.2016.1242819.
13. Lewandowski D., Pareschi D., Pakos W., Ragaini E. (2018). Future of IoTSP – IT and OT Integration. *IEEE 6th International Conference on Future Internet of Things and Cloud (FiCloud)*. 2018. DOI: 10.1109/ficloud.2018.00037.
14. Miorandi D., Sicari S., De Pellegrinia F., Chlamtaca I. Internet of things: Vision, applications and research challenges. *Ad Hoc Networks*. 2012. № 10. P. 1497–1516.
15. Perera C., Zaslavsky A., Christen P., Georgakopoulos D. Context aware computing for the internet of things: A survey. *IEEE Communications Surveys and Tutorials*. 2014. № 16 (1). P. 414–454. DOI: 10.1109/SURV.2013.042313.00197.
16. Priyadarshy S. IoT revolution in oil and gas industry. *Internet of Things and Data Analytics Handbook*. 2016. P. 513–520. DOI: 10.1002/9781119173601.ch31.
17. Sood S.K., Sandhu R., Singla K., Chang V. IoT, big data and HPC based smart flood management framework. *Sustainable Computing: Informatics and Systems*. 2017. DOI: 10.1016/j.suscom.2017.12.001.
6. Bousdekis A., Papageorgiou N., Magoutas B., Apostolou D., Mentzas G. (2018). Enabling condition-based maintenance decisions with proactive event-driven computing. *Computers in Industry*, 100, 173–183. DOI: 10.1016/j.compind.2018.04.019.
7. Chalal M., Boucher X., Marques G. (2015) Decision support system for servitization of industrial SMEs: a modelling and simulation approach. *Journal of Decision Systems*, 24 (4), pp. 355–382. DOI: 10.1080/12460125.2015.1074836.
8. Cullinan C., Sutton S.G., Arnold V. (2010) Technology monoculture: ERP systems, “techno-process diversity” and the threat to the information technology ecosystem. *Advances in Accounting Behavioral Research*, 13, pp. 13–30. URL: www.emeraldinsight.com/10.1108/S1475-1488(2010)0000013005.
9. De Ugarte B.S., Artiba A., Pellerin R. (2009) Manufacturing execution system – A literature review. *Production Planning and Control*, 20 (6), pp. 525–539. DOI: 10.1080/09537280902938613.
10. Gharibi W., Aalsalem M., Khan W.Z., Armi N., Ghribi W. (2017). Monitoring gas and oil fields with reliable wireless sensing and Internet of Things. 2017 International Conference on Radar, Antenna, Microwave, Electronics, and Telecommunications (ICRAMET). DOI: 10.1109/icramet.2017.8253173.
11. Gubbi J., Buyya R., Marusic S., Palaniswami M. (2013) Internet of Things (IoT): A vision, architectural elements, and future directions. *Future Generation Computer Systems*, 29 (7), pp. 1645–1660. DOI: 10.1016/j.future.2013.01.010.

REFERENCES:

1. Aalsalem M.Y., Khan W.Z., Gharibi W., Armi N. (2017). An intelligent oil and gas well monitoring system based on Internet of Things. 2017 International Conference on Radar, Antenna, Microwave, Electronics, and Telecommunications (ICRAMET). DOI: 10.1109/icramet.2017.8253159.
2. Aazam M., Khan I., Alsaffar A.A., Huh E.-N. (2014) Cloud of Things: Integrating Internet of Things and cloud computing and the issues involved. *Proceedings of 2014 11th International Bhurban Conference on Applied Sciences and Technology, IBCAST 2014*, art. no. 06778179, pp. 414–419. DOI: 10.1109/IBCAST.2014.6778179.
3. Babiceanu R.F., Seker R. (2016) Big Data and virtualization for manufacturing cyber-physical systems: A survey of the current status and future outlook. *Computers in Industry*, 81, pp. 128–137. DOI: 10.1016/j.compind.2016.02.004.
4. Bi Z., Cochran D. (2014) Big data analytics with applications. *Journal of Management Analytics*, 1 (4), pp. 249–265. DOI: 10.1080/23270012.2014.992985.
5. Botta A., De Donato W., Persico V., Pescapé A. (2016) Integration of Cloud computing and Internet of Things: A survey. *Future Generation Computer Systems*, 56, pp. 684–700. DOI: 10.1016/j.future.2015.09.021.
12. Hao Y., Helo P., Shamsuzzoha A. (2018) Virtual factory system design and implementation: integrated sustainable manufacturing. *International Journal of Systems Science: Operations and Logistics*, 5 (2), pp. 116–132. DOI: 10.1080/23302674.2016.1242819.
13. Lewandowski D., Pareschi D., Pakos W., Ragaini E. (2018). Future of IoTSP – IT and OT Integration. 2018 IEEE 6th International Conference on Future Internet of Things and Cloud (FiCloud). DOI: 10.1109/ficloud.2018.00037.
14. Miorandi D., Sicari S., De Pellegrinia F., Chlamtaca I. (2012) Internet of things: Vision, applications and research challenges, *Ad Hoc Networks*, 10, p. 1497–1516.
15. Perera C., Zaslavsky A., Christen P., Georgakopoulos D. (2014) Context aware computing for the internet of things: A survey. *IEEE Communications Surveys and Tutorials*, 16 (1), pp. 414–454. DOI: 10.1109/SURV.2013.042313.00197.
16. Priyadarshy S. (2016). IoT revolution in oil and gas industry. *Internet of Things and Data Analytics Handbook*, 513–520. DOI: 10.1002/9781119173601.ch31.
17. Sood S.K., Sandhu R., Singla K., Chang V. (2017). IoT, big data and HPC based smart flood management framework. *Sustainable Computing: Informatics and Systems*. DOI: 10.1016/j.suscom.2017.12.001.

Atalavei V.T.
*Postgraduate Student at Department of Economics
and Management,
Sumy National Agrarian University*

CHALLENGES OF INFORMATION AND OPERATIONAL TECHNOLOGIES INTEGRATION AS A RESULT OF THE GROWING ROLE OF INDUSTRIAL INTERNET OF THINGS IN THE OIL AND GAS COMPANIES

In the oil and gas industry, the prospects for using IoT are related not mainly to managing of existing assets, supply chains, or customer relationships but rather to creating a new value for information about them. An integrated strategy is crucial for companies seeking to find new value in the IIoT. One of these aspects in the management of the oil and gas industry companies, which requires a detailed analysis, is the convergence of information technology (IT) with operational technology (OT) as a consequence of the ever wider use of the IIoT.

Why do companies in the oil and gas industry use IIoT? Answering this question, the author highlights five reasons why the IIoT can revolutionize the oil and gas industry: 1) Improvement of operational efficiency; 2) Income boost potential; 3) Real-time data; 4) Reduced security risk; 5) Ecological footprint.

The author proposed the model of integration of IT and OT, in which convergence between these subsystems is divided into four levels. The author states that full integration between these subsystems begins at the level 3.5.

Greater connectivity and integration are obviously useful for intelligent analytics and management, but more connections and network devices mean more security intervention. Despite the fact that security has always been a priority for both IT and OT in traditional systems, these network systems represent new scenarios and risk profiles for both parties. Given this, the author believes that IT now needs to start thinking like OT and vice versa and spell out challenges faced by both IT and OT in that regards.

УДК 658:005.922.1:33

Бакай В.Й.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства і підприємництва
Хмельницького національного університету

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ ВАЖЛИВИХ ПИТАНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено важливі проблеми сьогодення щодо економічної безпеки підприємства, які унеможливають стабільне функціонування та його подальший розвиток. Проаналізовано функціональні складові системи економічної безпеки, представлено систему її оцінювання. На основі проведеного дослідження визначено, що для ведення успішної та беззбиткової діяльності підприємству потрібно враховувати основні чинники формування своєї економічної безпеки.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, функціональні складові системи економічної безпеки підприємства, чинники формування рівня економічної безпеки підприємства, рівень економічної безпеки підприємства.

АННОТАЦИЯ

В статье освещены важные проблемы современности по экономической безопасности предприятия, которые делают невозможным стабильное функционирование и дальнейшее его развития. Проанализированы функциональные составляющие системы экономической безопасности, представлена система ее оценивания. На основе проведенного исследования определено, что для ведения успешной и безубыточной деятельности предприятию нужно учитывать основные факторы формирования своей экономической безопасности.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, функциональные составляющие системы экономической безопасности предприятия, факторы формирования уровня экономической безопасности предприятия, уровень экономической безопасности предприятия.

ANNOTATION

The article highlights the important problems of the present with regard to the economic security of the enterprise, which make it impossible to operate stably and to further its development. The functional components of the system of economic security are analyzed; the system of its estimation is presented. On the basis of the conducted research it is determined that for a successful, break-even activity the enterprise needs in the course of its activity to take into account the main factors of the formation of economic security of the enterprise.

Key words: economic safety of the enterprise, functional components of the system of economic safety of the enterprise, factors of formation of the level of economic security of the enterprise, level of economic security of the enterprise.

Постановка проблеми. В ринкових умовах господарювання підприємства змушені функціонувати в складному, динамічному та непередбачуваному зовнішньому середовищі, що може, з одного боку, створити сприятливі можливості для реалізації їхніх інтересів, а з іншої боку, зумовити створення загроз та небезпек для ведення успішної підприємницької діяльності. Успішно пристосуватися до нестабільних умов зовнішнього середовища з урахуванням інтересів його суб'єктів господарювання допоможе система економічної безпеки підприємства. Незавершений процес реформування економіки в Україні, нестабільна політична та економічна ситуація в країні, введення військових дій на

сході держави проти Російської Федерації підвищують актуальність дослідження важливих питань економічної безпеки підприємств задля реалізації ними власних економічних інтересів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням важливих питань економічної безпеки підприємств займалися С.В. Васильчак, О.А. Грунін, С.О. Грунін, А.В. Шегда, М.І. Камлик, Е.А. Олейніков, О.В. Орлик, І.А. Крайвська та багато інших вчених. В основі досліджень цих науковців лежить переважно розгляд важливих питань економічної безпеки підприємства, зокрема питань сутності, складових, чинників, що її формують, методик оцінювання її рівня.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження теоретичних аспектів розгляду важливих питань економічної безпеки підприємства та використання їх в практичній діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. В будь-який момент функціонування підприємства існує небезпека кризи, навіть тоді, коли криза не спостерігається, коли її фактично немає. Це визначається тим, що соціально-економічна система розвивається циклічно, динамічним чином розвивається зовнішнє середовище, змінюється співвідношення керованих та некеруваних процесів, а також потреби й інтереси людей. Отже, головним завданням підтримки стабільності на рівні суб'єктів господарювання є недопущення критичного, тим більше катастрофічного, ризику задля уникнення кризової ситуації. В протидії кризовим процесам вагоме місце посідає економічна безпека підприємства як універсальна категорія, що відображає захищеність суб'єктів соціально-економічних відносин на всіх рівнях.

Розглядаючи економічну безпеку, відзначаємо, що в багатьох економічних джерелах відсутній єдиний підхід до її тлумачення. Так, О.А. Грунін визначає економічну безпеку підприємства як стан господарюючого суб'єкта, в якому він за найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів досягає послаблення наявних небезпек та загроз або непередбачених обставин, запобігання ним або захисту від них, переважно забезпечуючи досягнення цілей бізнесу в умовах конкуренції та господарчого ризику [5].

Цікавим є визначення економічної безпеки підприємства, що надає Є.А. Олейніков: це стан найбільш ефективного використання ресурсів

для подолання загроз і забезпечення стабільного функціонування підприємства сьогодні та в майбутньому [9].

Змістовно проведений аналіз економічної літератури [1–3] дав змогу так визначити поняття «економічна безпека підприємства»: це такий стан корпоративних ресурсів (ресурсів капіталу, персоналу, інформації та технології, техніки та устаткування, прав) та підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективно їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам.

Окрім того, проведене дослідження показує, що завданням економічної безпеки підприємства є забезпечення його стійкого та максимально ефективного функціонування в даний момент часу, а також забезпечення високого потенціалу розвитку та просування підприємства в майбутньому. Найбільш ефективно використання корпоративних ресурсів підприємства, необхідне для виконання цілей бізнесу, досягається шляхом запобігання загрозам негативних впливів на економічну безпеку підприємства й досягнення основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства (рис. 1) [3].

Рівень економічної безпеки підприємства залежить від того, наскільки ефективно його керівництво та спеціалісти будуть спроможні уникнути можливих загроз та ліквідувати

шкідливі наслідки окремих негативних складових зовнішнього й внутрішнього середовища.

Серед типових наслідків негативного впливу на економічну безпеку та зниження її до критичної межі слід назвати:

- зниження цін на продукцію (послуги), що не залежить від господарської діяльності підприємства;

- істотне зменшення обсягів реалізації продукції чи послуг, як наслідок, недоотримання виторгу;

- втрата клієнтів та покупців готової продукції;

- виникнення внутрішньовиробничих конфліктів та підвищення плинності кадрів на підприємстві;

- неритмічність виробництва, неповне завантаження потужностей.

Всі ці важливі питання наближають підприємство до економічної кризи, а для недопущення такого стану необхідно розробити якісну систему економічної безпеки.

Поки що немає єдиної позиції щодо розуміння поняття «система економічної безпеки підприємства». Проте фахівці сходяться на тому, що система економічної безпеки повинна бути комплексною та будуватись на основі відповідних методичних положень. Так, М.І. Камлик систему економічної безпеки підприємства розуміє так: «комплексне поняття, до складу якого входять суб'єкти, об'єкти та механізм реалізації безпеки на підприємстві» [7].

Рис. 1. Основні функціональні цілі економічної безпеки підприємства

В основі розроблення комплексної системи забезпечення економічної безпеки підприємства повинні лежати визначена концепція, бачення її структури тощо. При цьому необхідно виходити з розуміння таких методичних положень.

1) Кожне підприємство є системою, що включає різні складові елементи, пов'язані між собою, причому якісні риси цієї системи не властиві її частинам та компонентам. Саме на межі внутрішніх та зовнішніх зв'язків системи можуть утворюватися прогалини, через які реалізуються різні види загроз її економічній безпеці. Для забезпечення належного ступеня захисту від них необхідно вести діяльність, яка б мала системний характер.

2) Система економічної безпеки не може бути однаковою в різних підприємствах, установах чи організаціях. Її відмінність та унікальність залежать від спеціалізації та структури виробничої діяльності та промислового потенціалу, місця суб'єкта господарювання на ринку, кваліфікації та дисциплінованості кадрів тощо.

3) Система економічної безпеки окремого підприємства є відносно самостійною та відособленою від аналогічних систем безпеки інших суб'єктів підприємницької діяльності. Якщо ж виходити, наприклад, з адміністративно-територіального поділу, то система економічної безпеки підприємства є складовим елементом системи економічної безпеки міста, району, області, держави.

4) Система економічної безпеки суб'єкта господарювання може бути тільки комплексною. Її

забезпечення тісно пов'язане з рівнем забезпечення науково-технічної, кадрової, екологічної, інформаційної, фізичної безпеки тощо.

5) Ефективне забезпечення економічної безпеки підприємства є можливим за умов, коли вибір та застосування сил, засобів, а також вжиття охоронних заходів здійснюються на основі детально продуманої концепції.

Система економічної безпеки підприємства включає такі функціональні складові (рис. 2) [4].

1) Фінансова безпека підприємства. Це такий стан підприємства, що характеризується збалансованістю та якістю різних фінансових інструментів, технологій та послуг, які використовує підприємство, стійкістю до внутрішніх та зовнішніх загроз, здатністю фінансової системи підприємства забезпечувати реалізацію власних фінансових інтересів, місії та завдань достатніми обсягами фінансових ресурсів, а також забезпечувати ефективний та сталий розвиток фінансової системи.

2) Правова складова. Це всебічне правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства, юридична підтримка прийняття господарських рішень.

3) Технологічна складова. Це високий технологічний рівень виробництва, що забезпечує конкурентоспроможність товарів чи послуг та підприємства загалом. На думку А.М. Штангрета, технологічна безпека підприємства повинна мати такі ознаки [10]:

Рис. 2. Функціональні складові системи економічної безпеки підприємства

Джерело: складено автором

– якість та відповідність технологічного процесу виробництва та основного капіталу потребам ринку;

– захищеність технологічної сфери від негативного впливу зовнішніх та внутрішніх загроз;

– здатність технологічної сфери забезпечувати високу конкурентоспроможність підприємства.

4) Інформаційна складова. Це ефективне інформаційно-аналітичне забезпечення господарської діяльності підприємства, захисту інформації, досягнення необхідного рівня інформаційного забезпечення роботи всіх підрозділів [2].

5) Екологічна складова. Це дотримання чинних екологічних норм, мінімізація втрат від забруднення довкілля та руйнівного впливу результатів виробничо-господарської діяльності на стан довкілля.

6) Кадрова складова. Це наявність високоосвічених та кваліфікованих працівників, управлінського персоналу, відсутність масового відтоку фахівців, високий рівень їх підготовки.

7) Інтелектуальна складова. Це збереження та розвиток інтелектуального потенціалу підприємства. Головна умова полягає в забезпеченні здатності протистояти загрозам, за яких підприємство може зазнати суттєвих збитків, зниження темпів свого розвитку та зменшення капіталу [6].

8) Силова складова. Це забезпечення фізичної та моральної безпеки працівників підприємства, гарантування безпеки майнових та фінансових ресурсів, забезпечення сприятливих зовнішніх умов розвитку.

9) Юридична складова. Це всебічне правове забезпечення діяльності підприємства, дотримання чинного законодавства, правова захищеність усіх аспектів діяльності підприємства.

10) Енергетична складова. Це захищеність енергетичного потенціалу підприємства від зовнішніх та внутрішніх загроз, що забезпечує його стабільний розвиток відповідно до статутних завдань.

11) Інноваційна складова. На думку Ю.В. Краснощоквої, в інноваційній складовій вирішальною умовою є дотримання та реалізація інтересів підприємства, адже ця безпека безпосередньо спрямована на формування необхідних та достатніх умов для збільшення можливостей створення та використання інновацій задля розроблення та впровадження конкурентоспроможності продукції та технологій на рівні світових стандартів [8].

Кожна функціональна складова по-різному впливає на рівень економічної безпеки підприємства. Отже, процес забезпечення високого рівня економічної безпеки передбачає встановлення, аналізування та оцінювання ризиків кожної функціональної складової економічної безпеки підприємства задля їх попередження та протидії ним. З огляду на це діагностика є

основою забезпечення економічної безпеки підприємства, оскільки вона передбачає цілеспрямоване оцінювання рівня економічної безпеки підприємства, подальших напрямів та перспектив розвитку на засадах бізнес-індикаторів для ухвалення ефективних управлінських рішень, спрямованих на розвиток підприємства.

Для підвищення загального рівня економічної безпеки підприємства необхідно забезпечувати максимальний захист функціональних складових, що задіяні в господарській діяльності та беруть безпосередню участь у досягненні цілей підприємства.

За результатами огляду економічних джерел [1; 2; 4; 10] встановлено, що ключовими бізнес-індикаторами системи оцінювання економічної безпеки підприємства є:

– рівень безпеки за фінансовою складовою (показники фінансової стійкості, показники майнового стану, показники ліквідності, показники ділової активності, показники рентабельності (прибутковості), показники дебіторської та кредиторської заборгованості) (B_1);

– рівень безпеки за кадрово-інтелектуальною складовою (показники чисельного складу персоналу, показники ефективності використання кадрів, показники оцінювання кваліфікації та інтелектуального потенціалу персоналу, показники якості мотиваційної системи тощо) (B_2);

– рівень безпеки за техніко-технологічною складовою (показники рівня технічної оснащеності праці, показники рівня прогресивності технологій, показники рівня механізації та автоматизації виробництва, показники рівня технічного устаткування, показники інноваційної активності, показники інноваційності продукції, показники наукоємності виробництва тощо) (B_3);

– рівень безпеки за інвестиційною складовою (показники ефективності (прибутковості, дохідності) інноваційних проектів, показники відтворення капіталу тощо) (B_4);

– рівень безпеки за маркетингово-ринковою складовою (частка підприємства на ринку, показник конкурентоспроможності продукції, рівень результативності здійснення маркетингової політики, показник ринкової віддачі активів тощо) (B_5);

– рівень безпеки за політико-правовою складовою (частка договорів, за якими відкрито судові справи, частка отриманих штрафних санкцій від загальної суми зобов'язань, показник якості юридичних послуг, відсоток витрат на юридичне забезпечення, показник юридичного менеджменту тощо) (B_6);

– рівень безпеки за інформаційною складовою (показники повноти, точності, суперечливості, захищеності інформації, рівень продуктивності інформації тощо) (B_7);

– рівень безпеки за екологічною складовою (показник якості продукції, коефіцієнт використання відходів, рентабельність продукції з

відходів, ступінь забрудненості навколишнього середовища тощо) (B_8).

Отже, на основі вищенаведеного можемо сказати, що рівень економічної безпеки підприємства набуває такого вигляду:

$$B = B_1 * r_1 + B_2 * r_2 + B_3 * r_3 + B_4 * r_4 + B_5 * r_5 + B_6 * r_6 + B_7 * r_7 + B_8 * r_8, \quad (1)$$

де $r_1, r_2, r_3, r_4, r_5, r_6, r_7, r_8$ – відносна оцінка i -го показника, що розраховується як відношення фактичного значення показника до його максимального значення.

Якщо значення рівня економічної безпеки підприємства вище за 0,7, то він є високим; коли значення перебуває в межах від 0,4 до 0,7, то він є середнім; коли значення є нижчим за 0,3, то він є низьким.

Діагностика економічної безпеки підприємства є важливою частиною системи цілей діагностики господарської діяльності підприємства незалежно від форми власності, виду діяльності та господарювання.

Нині в практичній діяльності існує велика кількість різноманітних чинників, що утворюють відповідний рівень економічної безпеки підприємства, які мають свою специфіку відповідно до галузі виробництва. Однак виділяють загальні й типові чинники, що впливають на рівень економічної безпеки підприємства незалежно від форм власності та галузі виробництва (рис. 3) [4].

До безпосередніх чинників виробництва відносять ті чинники, які безпосередньо забезпечують господарську діяльність підприємства. До них належать безпосереднє розміщення підприємства; наявні природні ресурси та умови їх розміщення на цій території, доступність використання та якісні показники; наявність

трудових ресурсів, їх освітньо-кваліфікаційний рівень; наявна виробнича інфраструктура, можливий обсяг її використання; соціально-економічна інфраструктура; рівень матеріального достатку населення.

Стабільний попит на продукцію – чинник, який також відіграє важливу роль у рівномірному розвитку виробництва. Він охоплює укладені довготермінові контракти на реалізацію продукції з її споживачами; рівень конкурентоспроможності продукції, що виробляється; якісно-гарантійні показники виробів; обґрунтовані прогнози щодо стабільності ринку певного виду продукції; державне та регіональне замовлення на виготовлену продукцію.

На надійність постачальників, передусім тих, що забезпечують постачання основної сировини та матеріалів, впливають такі фактори: наявність довготермінових договорів на поставку необхідної сировини та матеріалів з урахуванням термінів постачання та їх якісних показників; знання можливостей постачальників та недопущення монополності в їх поставках (як правило, для цього потрібно мати принаймні 3–4 постачальників сировини та матеріалів, щоби була гарантія стабільної цінової політики щодо сировини, матеріалів та інших комплектуючих).

Зовнішня конкуренція на продукцію, призначену на експорт, забезпечується такими ознаками цієї продукції: відповідність міжнародним стандартам; конкурентоспроможність за якісними показниками та сервісним обслуговуванням; обґрунтована та прогнозована перспектива; конкурентоспроможність відносно продукції, яка імпортується в нашу країну, з метою скорочення ввезення в Україну продукції, яку можуть виготовляти вітчизняні підприємства.

Рис. 3. Чинники формування рівня економічної безпеки підприємства

Державне економічне регулювання діяльності підприємства полягає у захисті власного товаровиробника незалежно від форм власності на засоби виробництва; регулюванні державної податкової політики; сприянні виробництву з урахуванням економічних, територіальних та інших аспектів; сприянні виробництву продукції, яка ввозиться як критичний імпорт; державному замовленні на товари, які фінансуються за рахунок бюджету, та скороченні імпорту на ці товари.

Держава має гарантувати таємницю науково-технічних досягнень, розроблення нових технологій, інтелектуальної власності, ноу-хау, зокрема комерційну таємницю.

Найважливішим чинником, що може найбільш активно впливати на рівень економічної безпеки підприємства, є високий професіоналізм керівництва та команди його менеджерів (висококваліфіковані кадри, система їх підготовки та форми навчання, створення для них відповідних виробничих та соціально-економічних умов).

Є й інші чинники економічної безпеки підприємства, які не пов'язані з безпосередньою виробничою діяльністю, але істотно впливають на стан виробництва. Вони пов'язані з поведінкою окремих людей, їх мораллю, духовністю.

Висновки. Розглянувши теоретичні аспекти розгляду важливих питань економічної безпеки підприємства, можемо зробити висновок, що економічна безпека підприємства – це такий стан корпоративних ресурсів та підприємницьких можливостей, за якого гарантується найбільш ефективне їхнє використання для стабільного функціонування та динамічного науково-технічного й соціального розвитку, запобігання внутрішнім та зовнішнім негативним впливам.

Для підвищення ефективності господарської діяльності підприємству потрібно прагнути до досягнення основних функціональних цілей економічної безпеки підприємства. В результаті проведеного дослідження можемо сказати, що в сучасних умовах господарювання для ведення успішної та беззбиткової діяльності підприємству потрібно враховувати основні чинники формування своєї економічної безпеки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Анісімова О.М., Картечева О.С. Інвестиційна безпека підприємства в контексті економічної безпеки: сутність, зміст, оцінка і система. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: зб. наук. праць: у 2 вип. Вип. 1. Т. 2. Маріуполь: ПДТУ, 2012. С. 293–297.
2. Бараннік В.О. Інноваційні, інформаційні та інвестиційні складові оцінки рівня економічної безпеки підприємства. Сучасні підходи до управління підприємством: матер. IV Всеукр. наук.-практ. конф. Київ: НТУУ «КПІ» ВПІ ВПК «Політехніка», 2013. Т. 1. С. 8–14.

3. Березін О.В., Березіна Л.М., Бутенко Н.В. Економіка підприємства: навч. посіб. Київ: Знання, 2009. 390 с.
4. Васильчак С.В., Веселовський А.І. Економічна безпека підприємства та її складова в сучасних умовах. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.15. С. 98–105.
5. Грунін О.А., Грунін С.О. Економічна безпека організації. Санкт-Петербург, 2002. 160 с.
6. Дробний Б.М. Кадрова та інтелектуальна безпека підприємства. Черкаси: Черкаський національний університет ім. Б. Хмельницького. URL: http://www.rusnauka.com/43_DWS_2015/Economics/10_203131.doc.htm.
7. Камлик М.І. Економічна безпека підприємницької діяльності. Економіко-правовий аспект: навч. посібник. Київ: Атака, 2005. 432 с.
8. Краснощочкова Ю.В. Інноваційна безпека підприємства як запорука конкурентоспроможності в умовах інтеграції. Управління розвитком. 2011. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Uproz/2011_4/u1104kr4.pdf.
9. Олейніков Е.А. Основи економічної безпеки. Москва, 1997. 233 с.
10. Штангрет А.М., Петрашова О.М. Ключові загрози забезпечення техніко-технологічної безпеки на підприємствах видавничо-поліграфічної галузі України. Економічний вісник університету Переяслав-Хмельницького держ. пед. ун-ту ім. Григорія Сковороди. 2011. № 16/2. С. 142–146.

REFERENCES:

1. Anisimova O.M., Kartecheva O.S. (2012), "Investytsiina bezpeka pidpriemstva v konteksti ekonomichnoi bezpeky: sutnist, zmist, otsinka i systema", Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti: zb. nauk. prats: u 2-kh vyp.; PDTU. Mariupol, no. 1, p. 293–297.
2. Barannik V.O. (2013), "Innovatsiini, informatsiini ta investytsiini skladovi otsinky rivnia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva", Suchasni pidkhody do upravlinnia pidpriemstvom: mater. IV Vseukr. nauk.-prakt. konf. Kyiv, 2013, no. 1, p. 8–14.
3. Berezin O.V., Berezina L.M., Butenko N.V. (2009), Ekonomika pidpriemstva [navch. posibnyk], Znannia, Ukraine.
4. Vasylychak S.V., Veselovskyi A.I. (2010), "Ekonomichna bezpeka pidpriemstva ta yii skladova v suchasnykh umovakh", Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy, no. 20.15, p. 98–105.
5. Hrunin O.A., Hrunin S.O. (2002), Ekonomichna bezpeka orhanizatsii, Sankt-Peterburh, Russian.
6. Drobnyi B.M. (2015), "Kadrova ta intelektualna bezpeka pidpriemstva", Cherkaskyi natsionalnyi universytet im. B. Khmelnytskoho, [Online], available at: http://www.rusnauka.com/43_DWS_2015/Economics/10_203131.doc.htm.
7. Kamlyk M.I. (2005), Ekonomichna bezpeka pidpriemnytskoi diialnosti. Ekonomiko-pravovyi aspekt: navch. posibnyk, Ataka, Ukraine.
8. Krasnosochkova Yu.V. (2011), "Innovatsiina bezpeka pidpriemstva yak zaporuka konkurentospromozhnosti v umovakh intehratsii", Upravlinnia rozvytkom. [Online], available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Uproz/2011_4/u1104kr4.pdf.
9. Oleinikov E.A. (1997), Osnovy ekonomichnoi bezpeky, Moskov, Russian.
10. Shtanhret, A.M. and Petrashova, O.M. (2011), "Kliuchovi zahrozy zabezpechennia tekhniko-tekhnolohichnoi bezpeky na pidpriemstvakh vydavnycho-polihrafichnoi haluzi Ukrainy", Ekonomichnyi visnyk universytetu Pereiaslav-Khmelnytskyi derzh. ped. un-t im. Hryhoriia Skovorody, vol. 16/2, p. 142–146.

Bakai V.Y.
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department
of Economics of Enterprise and Entrepreneurship,
Khmelnyskyi National University*

THEORETICAL ASPECTS OF CONSIDERATION OF IMPORTANT QUESTIONS OF THE ENTERPRISE ECONOMIC SAFETY

The article highlights the important problems of the present with regard to the economic security of the enterprise, which make it impossible to operate stably and to further its development. Indeed, in a market economy, enterprises are forced to operate in a complex, dynamic, and unpredictable external environment; on the one hand, it can create favourable opportunities for enterprises to realize their own interests and, on the other hand, create the threats and dangers to conducting the successful entrepreneurial activity.

The unfinished process of reforming the economy in Ukraine, the unstable political and economic situation in the country, and the introduction of hostilities in the east of the country against the Russian Federation, increase the relevance of the study of important issues of economic security of enterprises in order to realize their own economic interests.

The functional components of the system of economic security are analysed, the system of its estimation is presented. It was found that each functional component influences differently the level of economic security of the enterprise. Therefore, the process of ensuring a high level of economic security involves the establishment, analysis, and evaluation of the risks and threats of each functional component of the company's economic security in order to prevent and counteract them.

To increase the efficiency of economic activity, the enterprise must seek to achieve the main functional goals of economic security of the enterprise. On the basis of the conducted research, it is determined that for a successful, break-even activity the enterprise needs in the course of its activity to take into account the main factors of the formation of economic security of the enterprise.

УДК 338.43:631.152:65.011.4(477.64)

Бегун Т.Ю.
студент

Херсонського національного технічного університету

Олійник Н.М.

кандидат технічних наук, доцент,

Херсонський національний технічний університет

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕОСНАЩЕННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сутність технічного переоснащення підприємства. Проаналізовано стан сільського господарства в Україні та на окремому підприємстві. Запропоновано модель технічного переоснащення для вітчизняних аграрних підприємств, розраховано прогнозовані показники ефективності технічного переоснащення для підприємства.

Ключові слова: технічне переоснащення, сільськогосподарське підприємство, модель технічного переоснащення, техніко-технологічний потенціал, аграрний сектор.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована сущность технического переоборудования предприятия. Проанализировано состояние сельского хозяйства в Украине и на отдельном предприятии. Предложена модель технического переоборудования для отечественных аграрных предприятий, рассчитаны прогнозируемые показатели эффективности технического переоборудования для предприятия.

Ключевые слова: техническое переоснащение, сельскохозяйственное предприятие, модель технического переоснащения, технико-технологический потенциал, аграрный сектор.

ANNOTATION

The essence of technical re-equipment of the enterprises was researched. The state of agriculture in Ukraine and in a particular enterprise was analyzed. The model of technical re-equipment for domestic agrarian enterprises was proposed and the predicted activity of the efficiency of technical re-equipment for the enterprise was calculated.

Key words: technical re-equipment, agrarian enterprise, model of technical re-equipment, technical and technological re-equipment potential, agrarian sector.

Постановка проблеми. Використання на сільськогосподарських підприємствах застарілих технічних засобів значно сповільнює розвиток аграрного сектору. Підприємства не можуть ефективно використовувати наявні ресурси, зменшується обсяг виробленої продукції, зростає собівартість продукції.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання технічного переоснащення аграрного підприємства, його інноваційного оновлення розглянуто в наукових дослідженнях багатьох авторів. Зокрема, слід назвати таких вчених, як Д.В. Безугла, Б.В. Буркинський, В.М. Гончаров, А.І. Грабченко, П.Г. Перерва, В.В. Самокін, Є.О. Сапожніков.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). На основі викладеного можна сформулювати мету дослідження, що полягає в розробці моделі технічного переоснащення сільськогосподарських підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Технічне переоснащення підприємства – це

комплекс заходів щодо оновлення технічного парку, вдосконалення наявних технічних засобів, впровадження у виробництво інноваційної техніки, яка підвищить продуктивність праці та знизить собівартість виробленої продукції, а також виведення з виробництва застарілого обладнання, яке не здатне виконувати запланований обсяг робіт.

Самостійно оновлювати технічний парк вітчизняні сільськогосподарські підприємства не мають змоги, тому створено державну фінансову підтримку фермерських господарств, проте в останні 10 років з державного фонду виділялись дуже низькі виплати на підтримання сільського господарства. Загальна сума фінансової підтримки фермерських господарств, згідно із Законом України «Про фермерське господарство» (ст. ст. 5, 9, 11), має становити 395 млн. грн. на рік, зокрема 350 млн. грн. мають виділятися з держбюджету, а 45 млн. грн. – з місцевих бюджетів [1].

Сьогодні стан техніко-технологічного потенціалу більшості аграрних підприємств є незадовільним, виробники не мають змоги раціонально та ефективно використовувати наявні ресурси, тому обсяги виробленої продукції знижуються, відповідно, скорочується прибуток підприємств. Значна частина витрат припадає на технічне обслуговування застарілої техніки, що збільшує кількість та час простоїв.

На аграрний сектор припадає основна частина національної економіки більшості країн ЄС та України. Часті зміни законодавчих норм щодо регулювання сільського господарства привели до нерівномірного соціального та економічного розвитку сільського господарства на території України. В умовах децентралізації, прискореного укрупнення громад та зняття всіх преференцій в економіці сільськогосподарського сектору посилюються негативні процеси в сільськогосподарському виробництві [2, с. 46].

Дослідження ефективності виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах України (рис. 1) [3, с. 42] показало, що рівень рентабельності продукції рослинництва вище, ніж рівень рентабельності продукції тваринництва. Найвищий рівень рентабельності в сояшнику, який складає 40,2%, серед продукції тваринництва таким видом є молоко, рівень якого склав май-

же 20% [1]. Найвищі показники собівартості та середньої ціни реалізації має продукція тваринництва, проте їх рівень рентабельності низький.

Стан матеріально-технічної бази аграрних підприємств сьогодні є незадовільним, виробники застосовують застарілу техніку, яка потребує значних витрат на ремонтні роботи, збільшується час простоїв. Проте останніми роками на сільськогосподарських підприємствах почали налагоджувати зрошувальні системи, що безпосередньо вплинуло на збільшення обсягу виробництва. Аналіз виробництва основних сільськогосподарських культур представлено в табл. 1.

З табл. 1 видно, що обсяги сояшнику у 2017 р. порівняно з 2013 р. зросли на 3 451 тис. т. насамперед за рахунок збільшення посівних площ. Незважаючи на зменшення посівних площ культур зернових та зернобобових, обсяг їх виробництва збільшується у 2017 р. порівняно з 2013 р. на 4%, а площі посіву цих культур зменшуються на 12%. Українські виробники починають вдосконалювати систему виробництва сільськогосподарської продукції та раціонально використовувати наявні ресурси.

Структуру реалізованої продукції рослинництва подано на рис. 2. Незважаючи на те, що

обсяг реалізації сояшнику на 2 354 ц менше за обсяг реалізації озимої пшениці, ціна сояшнику значно вища, тому в структурі реалізованої продукції більше половини припадає на сояшникову культуру (51,05%). На пшеницю озиму та горох в структурі товарної продукції припадають 24,92% та 13,34% відповідно, для більш ефективної діяльності підприємству необхідно збільшити посівні площі цих культур. На овес та іншу продукцію рослинництва припадає найменша частка реалізованої продукції, оскільки посівні площі цих культур значно низькі, а використовують їх переважно для власного користування. Кукурудзу на зерно у 2017 р. не вирощували, замість чого реалізовували запаси минулих періодів, тому в структурі реалізованої продукції кукурудза на зерно складає 1,18%.

Ефективне використання наявних ресурсів підприємства забезпечує покращення показників діяльності, а саме підвищення обсягу виробленої продукції, збільшення прибутку, зниження собівартості продукції. В табл. 2 зведені показники ефективності використання основних виробничих фондів на сільськогосподарському підприємстві.

З табл. 2 видно, що суттєвими зміни показників використання основних фондів були у

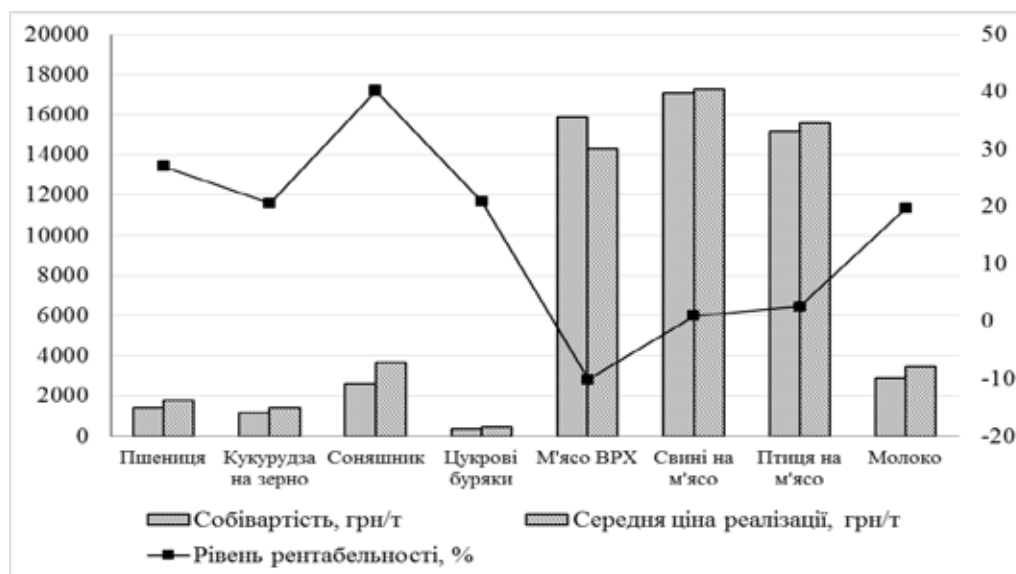

Рис. 1. Ефективність виробництва основних видів сільськогосподарської продукції у фермерських господарствах України

Таблиця 1

Аналіз виробництва основних сільськогосподарських культур

Рік	Виробництво основних сільськогосподарських культур, тис. т					
	культури зернові та зернобобові	буряк цукровий фабричний	сояшник	картопля	культури овочеві	культури плодові та ягідні
2013	63 051	10 789	11 051	22 259	9 873	2 295
2014	63 859	15 734	10 134	23 693	9 638	1 999
2015	60 126	10 331	11 181	20 839	9 214	2 153
2016	66 088	14 011	13 627	21 750	9 415	2 007
2017	65 743	14 954	14 502	22 183	9 364	2 204

2016 р. порівняно з 2015 р. Так, фондівдача збільшилась на 75%, фондомісткість зменшилась на 43%, а фондоозброєність зросла на 31%. За 2016–2017 рр. не відбулося значних змін, тому значення показників майже не змінились.

Для підвищення інвестиційної привабливості та конкурентоспроможності сільськогосподарських підприємств необхідно здійснювати технічне переоснащення. Запропоновано такі основні підсистеми технічного переоснащення аграрних підприємств, як техніко-технологічна, організаційно-економічна, інноваційно-впроваджувальна [4, с. 29]. Необхідно дослідити основні функціональні компоненти кожної з трьох підсистем технічного переоснащення, які будуть окреслювати сутність процесів, що реалізуються цими підсистемами (рис. 3).

Для визначення доцільності технічного переоснащення необхідно знайти відношення планових показників від переоснащення до фактичних, а також сформувати їх середнє значення. Сума середніх показників кожної підсистеми повинна мати максимальне значення, яке підтвердить доцільність експлуатації нової техніки. Відповідна аналітична формула системної функції ефективності технічного переоснащення може бути надана в такій формі:

$$S_{(ТПВ)} = \max(S_{ТТ} + S_{ОЕ} + S_{ІВ}) = \max\left(\frac{1}{m} \sum_{i=1}^m \frac{(E_{ТТ}^{\phi})_i}{(E_{ТТ}^n)_i} + \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n \frac{(E_{ОЕ}^{\phi})_i}{(E_{ОЕ}^n)_i} + \frac{1}{k} \sum_{i=1}^k \frac{(E_{ІВ}^{\phi})_i}{(E_{ІВ}^n)_i}\right),$$

де $S_{ТТ}$ – показник ефективності техніко-технологічної підсистеми технічного переоснащення;

$S_{ОЕ}$ – показник ефективності організаційно-економічної підсистеми технічного переоснащення;

$S_{ІВ}$ – показник ефективності інноваційно-впроваджувальної підсистеми;

$(E_{ТТ}^n)_i$ – планові та фактичні $(E_{ТТ}^{\phi})_i$ величини економічної ефективності i -х функціональних компонентів цієї підсистеми, $i = 1...m$, ($m = 7$);

$(E_{ОЕ}^n)_i$ – планові та фактичні $(E_{ОЕ}^{\phi})_i$ величини економічної ефективності i -х функціональних компонентів цієї підсистеми, $i = 1...m$, ($m = 9$);

$(E_{ІВ}^n)_i$ – планові та фактичні $(E_{ІВ}^{\phi})_i$ величини економічної ефективності i -х функціональних компонентів цієї підсистеми, $i = 1...m$, ($m = 5$).

За результатами здійснення технічного переоснащення системна функція ефективності $S(ТПВ)$ повинна спрямовуватися до свого максимального значення. Оскільки оптимальне числове значення кожної з трьох складових наведеної моделі має бути більше 1 або дорівнювати їй, то їх сума повинна сягати величини, що більше 3 або дорівнює 3. Отже, при значенні системної функції $S(ТПВ)$, що більше 3 або дорівнює 3, можна вважати, що заплановані цілі технічного переоснащення досягнуті [5].

На основі запропонованої моделі розрахуємо прогнозовану результативність технічного переоснащення на сільськогосподарському підприємстві у 2019 р. (табл. 3).

Показник системної функції результативності технічного переоснащення склав 3,150, що більше трьох, отже, заплановані цілі тех-

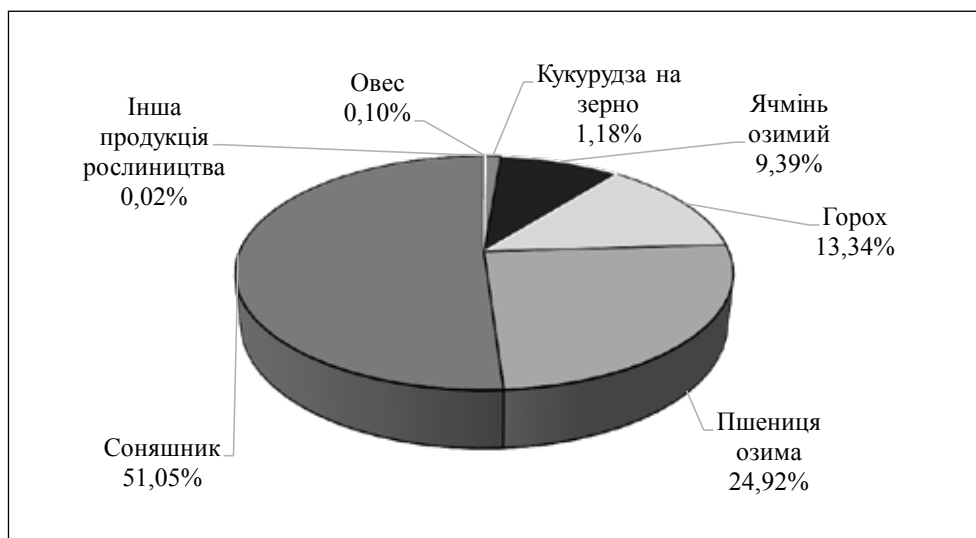

Рис. 2. Структура реалізованої продукції рослинництва за 2017 р.

Таблиця 2

Аналіз ефективності використання основних виробничих засобів

Показник	Рік			Абсолютне відхилення, +/-		Відносне відхилення, %	
	2015	2016	2017	2016–2015	2017–2016	2016/2015	2017/2016
Фондовіддача (Фв)	0,772	1,3525	1,3734	+0,5804	+0,0209	+75,17	+1,55
Фондомісткість (Фм)	1,295	0,7394	0,7280	-0,5558	-0,011	-42,91	-1,54
Фондоозброєність (Фо)	98,36	129,27	137,88	+30,91	+8,61	+31,43	+6,66

Рис. 3. Функціональні та технологічні компоненти підсистем технічного переоснащення сільськогосподарських підприємств

Таблиця 3

**Показники системної результативності R(ТПВ)
технічного переоснащення виробництва сільськогосподарського підприємства**

Маркери (i)	Економічний ефект техніко-технологічної підсистеми технічного переоснащення			Економічний ефект організаційно-економічної підсистеми технічного переоснащення			Економічний ефект інноваційно-впроваджувальної підсистеми технічного переоснащення		
	2018 р., тис. грн.	2019 р., тис. грн.	індекси результативності	2018 р., тис. грн.	2019 р., тис. грн.	індекси результативності	2018 р., тис. грн.	2019 р., тис. грн.	індекси результативності
1	835,16	822,71	1,015	79,10	74,44	1,063	170,41	191,96	0,888
2	207,91	176,30	1,180	60,71	54,85	1,107	440,12	454,44	0,968
3	81,15	74,44	1,090	34,15	27,42	1,245	85,44	78,35	1,090
4	149,90	145,00	1,034	40,02	43,09	0,929	129,70	121,44	1,068
5	109,65	113,61	0,965	60,12	66,60	0,903	120,41	105,75	1,138
6	200,10	192,00	1,042	130,18	133,20	0,977	–	–	–
7	50,93	50,93	1,000	27,43	27,43	1,000	–	–	–
8	–	–	–	15,14	11,75	1,289	–	–	–
9	–	–	–	40,20	35,26	1,140	–	–	–
Σ	1 634,8	1 575,0	7,326	487,05	474,07	9,653	946,08	951,94	5,152

Закінчення таблиці 3

<p>Сумарна величина економічного ефекту технічного переоснащення у 2019 р.:</p> $E^{2019} = \sum_{i=1}^7 (E_{TT}^{2019})_i + \sum_{i=1}^9 (E_{OE}^{2019})_i + \sum_{i=1}^5 (E_{IB}^{2019})_i = 1575,0 + 474,07 + 951,94 = 3001,01 \text{ тис. грн.}$
<p>Сумарна величина економічного ефекту технічного переоснащення у 2018 р.:</p> $E^{2018} = \sum_{i=1}^7 (E_{TT}^{2018})_i + \sum_{i=1}^9 (E_{OE}^{2018})_i + \sum_{i=1}^5 (E_{IB}^{2018})_i = 1634,8 + 487,05 + 951,94 = 3073,79 \text{ тис. грн.}$
<p>Показник системної функції результативності технічного переоснащення:</p> $R_{(III)} = \frac{1}{7} \sum_{i=1}^7 (Y_{TT})_i + \frac{1}{9} \sum_{i=1}^9 (Y_{OE})_i + \frac{1}{5} \sum_{i=1}^5 (Y_{IB})_i = \frac{1}{7} * 7,326 + \frac{1}{9} * 9,653 + \frac{1}{5} * 5,152 = 3,150$

нічного переоснащення досягнуті. Проте індекси результативності деяких показників менше одиниці, але покращення результативності за цими показниками підвищить ефективність технічного переоснащення та покращить основні показники діяльності підприємства.

Висновки. З наведеного вище можна зробити висновок, що більшість українських аграрних підприємств використовує у своїй діяльності застарілу техніку, на якій виробники не мають змогу своєчасно виконувати польові роботи. Запропонована модель технічного переоснащення дає можливість враховувати всі показники діяльності шляхом аналізування ефективності впровадження нових технічних засобів на підприємстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Капленко Г.В. Формування економічної поведінки підприємств: автореф. дис. ... канд. екон. наук; НАН України, Ін-т регіон. дослідж. Львів, 2005.
3. Олійник Н.М., Бегун Т.Ю. Перспективи розвитку аграрного сектору в Україні. Підвищення рівня використання економічного потенціалу у напрямку розвитку регіональної економіки: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції (Львів, 24 березня 2018 р.). Львів: ЛЕФ, 2018. С. 39–43.
4. Безугла Д.В. Модель ефективності системного процесу технічного переоснащення виробництва. Технологический аудит и резервы производства. 2015. № 5 (5). С. 25–31.
5. Буркинський Б.В., Лисюк В.М. та ін. Стратегія розвитку промислового комплексу регіону (орієнтири, ресурси, обмеження): монографія. Одеса: ІПРЕЕД НАН України, 2008. 321 с.

REFERENCES:

1. Derzhavna sluzhba statystryky Ukrainy: ofitsynj sait. [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupu do resursu: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
2. Kaplenko Gh.V. (2005) Formuvannja ekonomichnoji povedinky pidpryjemstv: avtoref. dys. kand. ekon. nauk / Gh.V. Kaplenko; NAN Ukrainy. In-t region. doslidzh. Ljviv.
3. Olijnyk N.M., Beghun T.Ju. (2018) Perspektyvy rozvytku aghrarnogho sektoru v Ukraini / N.M. Olijnyk, T.Ju. Beghun // Pidvyshhennja rivnja vykorystannja ekonomichnogho potencialu u naprjamku rozvytku reghionalnoji ekonomiky: materialy Mizhnarodnoji naukovopraktychnoji konferenciji (Ljviv, 24 bereznja 2018 roku) / GhO "Ljvivsijka ekonomichna fundacija". – Ljviv: LEF, 2018. – P. 39–43.
4. Bezughla D.V. (2015) Modelj efektyvnosti systemnogho procesu tekhnichnogho pere-osnashennja vyrobnyctva / D.V. Bezughla // Tekhnologhycheskyj audyt y rezervy proyzvodstva. – 2015. – № 5 (5). – P. 25–31.
5. Burkynsjkyj B.V.(2008) Strateghija rozvytku promyslovogho kompleksu reghionu (orijentyry, resursy, обмеzhennja): monoghracija / B.V. Burkynsjkyj, V.M. Lysjuk ta in. – Odesa: IPREED NAN Ukrainy, 2008. – 321 p.

Behun T.Yu.

Student,

Kherson National Technical University

Oliinyk N.M.

Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,

Kherson National Technical University

ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC SUPPORT OF TECHNICAL RE-EQUIPMENT OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN UKRAINE

The use of outdated technology at agricultural enterprises significantly retards the development of the agrarian sector. In this work, the essence of technical re-equipment of enterprises was researched. Technical re-equipment of an enterprise is a complex of measures for the renovation of the technical park, improvement of the existing technical means, introduction of innovative technologies in production, which will increase labour productivity and lower the cost price of the manufactured products.

The state of agriculture in Ukraine and in a particular enterprise was analysed. The state of technical and technological potential of most agrarian enterprises is unsatisfactory, manufacturers are not able to use the existing resources in a rational and efficient way, therefore, the volume of manufactured products is being reduced, and so is being the profit of enterprises. Research on the efficiency of production of the main types of agricultural products in Ukrainian farms has shown that the profitability of crop production is higher than livestock production. Efficient use of existing resources of the enterprise provides an improvement of performance indicators: the rise of the volume of grown products, an increase in profit, a decrease of production prime cost.

In order to increase the investment attractiveness and competitiveness of agricultural enterprises, it is necessary to carry out technical re-equipment. The main subsystems of technical re-equipment of agrarian enterprises were proposed and considered: technical-technological, organizational-economic, innovation-introductory. On the basis of the subsystems, a model of technical re-equipment for domestic agricultural enterprises was developed and predicted indicators of the efficiency of technical re-equipment for the enterprise were calculated. To determine the expediency of technical re-equipment, it is necessary to find the ratio of planned indicators from re-equipment to the actual and their average value. The sum of the average indicators of each subsystem should have the maximum value, which will confirm the expediency of the exploitation of new equipment. As a result of technical re-equipment, the system function of efficiency $S(TIIB)$ should be directed to its maximum value.

УДК 339.16

Белозерцев В.С.

*кандидат економічних наук,**доцент кафедри статистики, обліку та економічної інформатики
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

Прохватило О.О.

*магістрант**Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

АНОТАЦІЯ

Інтернет-торгівля є частиною електронної комерції, що розвивається занадто швидко. Цей термін належить до комерційної діяльності в мережі, коли процес купівлі-продажу товарів та послуг (весь цикл комерційно-фінансової операції або його частини) здійснюється електронним шляхом з використанням телекомунікаційних мереж і електронних фінансових та економічних інструментів через рекламу, розподіл товарів та послуг в Інтернеті. Торгові операції через Інтернет можуть здійснюватися багатьма організаціями та виробниками товарів і послуг, а також дистриб'юторами та торговими компаніями.

Ключові слова: інтернет-торгівля, електронний ринок, інформаційне суспільство, електронна комерція.

АННОТАЦИЯ

Интернет-торговля является частью электронной коммерции, которая развивается слишком быстро. Этот термин относится к коммерческой деятельности в сети, когда процесс купли-продажи товаров и услуг (весь цикл коммерческо-финансовой операции или его части) осуществляется электронным путем с использованием телекоммуникационных сетей и электронных финансовых и экономических инструментов через рекламу, распределение товаров и услуг в Интернете. Торговые операции через Интернет могут осуществляться многими организациями и производителями товаров и услуг, а также дистрибьюторами и торговыми компаниями.

Ключевые слова: интернет-торговля, электронный рынок, информационное общество, электронная коммерция.

ANNOTATION

Internet commerce is part of an ever-expanding e-commerce industry. This term refers to online business activity when the process of buying and selling goods and services (the whole cycle of a commercial and financial transaction or part thereof) is carried out electronically and using telecommunication networks and electronic financial and economic instruments through advertising and distribution of goods and services in The Internet. Internet transactions can be carried out by many organizations and manufacturers of goods-services, as well as distributors and trading companies.

Key words: Internet commerce, electronic market, information society, electronic commerce.

Постановка проблеми. З піднесенням роздрібної торгівлі в Україні спостерігається значне посилення ролі Інтернету в збуті товарів та послуг. Нині на сайтах безкоштовних оголошень та в інтернет-магазинах можна придбати будь-який товар чи послугу. Споживачі все частіше звертаються до Інтернету, бо це має низку переваг, таких як низька ціна, зручність придбання, економія часу.

На вітчизняному ринку електронної торгівлі функціонують як великі інтернет-магазини, так і власні інтернет-магазини, що відкривають роздрібні мережі. Однак основні показники електронного ринку України відчутно відстають від показників країн Західної Європи як

за обсягами та моделями ведення бізнесу, так і за розвитком інфраструктури. Отже, сьогодні у вітчизняному економічному просторі докладаються зусилля до побудови ефективної взаємодії зі споживачами та відповідної інфраструктури, що дасть змогу ефективно розвивати бізнес в Інтернеті.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Найбільш розвинутим та перспективним напрямом сучасної економіки є інтернет-ресурси у глобальній мережі. Сенс та важливість інтернет-торгівлі досліджено в наукових працях низки зарубіжних учених (Ж. Леудон (2014 рік), А. Чодхурі (2002 рік), М. Грем (2008 рік)) та вітчизняних науковців (Н.М. Тягунова, Д.Д. Євтушенко, О.О. Галочкіна). Варто згадати таких авторів, як О.О. Кавун та М.І. Возний, які останнім часом опублікували цікаві дослідження сучасних тенденцій розвитку інтернет-торгівлі. А.Д. Шемет, С.Д. Цедік та А.С. Михалев висвітлюють юридичні аспекти організації торгівлі в Інтернеті у своїх роботах. Проблеми організації логістики на підприємствах електронної торгівлі в Україні розглядають такі вітчизняні вчені, як Н.Т. Гринів, М.В. Кіндій, М.М. Мага.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження сучасного стану розвитку інтернет-торгівлі в контексті ринкової інфраструктури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Популярність торгівлі товарами через Інтернет постійно зростає. Така торгівля вигідна як для продавців, так і для покупців. Продавці за рахунок заощаджень на торгових майданчиках мають можливість запропонувати покупцям більш вигідні ціни, ніж звичайні магазини, а покупцю навіть не потрібно залишати будинок, щоби здійснити покупку, адже слід просто натиснути комп'ютерну мишу кілька разів на екрані монітора – і вибраний продукт буде доставлений безпосередньо до будинку [1].

За змістом своєї діяльності інтернет-торгівля сильно відрізняється від звичайної роздрібно торгівлі. Їй властиві певні функції та особливості, серед яких основними є [2]:

– віртуальність, тобто відсутність особистого контакту між окремими особами – учасниками процесу купівлі-продажу (роздрібна інтернет-торгівля здійснюється в онлайн-режимі,

а звичайна роздрібна торгівля здійснюється в оффлайн-режимі, де прямий фізичний контакт є обов'язковим);

- інтерактивність, тобто адекватне інформаційне забезпечення покупця (споживача) його запиту у вигляді інтерфейсу (беззвучного діалогу);

- глобальність, тобто відсутність часових, просторових, адміністративних, соціально-демографічних, асортиментних кордонів;

- динамічність, тобто здатність онлайн-торгівлі до моментальних змін та адаптації до нових умов;

- ефективність, тобто здатність забезпечувати прибуток, інші економічні вигоди та соціальний ефект.

Отже, інтернет-торгівля має особливості, яких бракує в конкретних традиційних видах торгівлі [1].

В традиційних магазинах багато часу й зусиль покладаються на операції, пов'язані з транспортуванням товарів, їхнім переведенням на торговий майданчик та викладки на прилавки. В електронному магазині такі операції фактично відсутні. Процес оброблення замовлення покупця повністю автоматизований. В інтернет-магазині зовсім немає процесу обслуговування покупців продавцями. Наявні онлайн-консультації, але вони не займають так багато часу.

В інтернет-магазині випуск товарів супроводжується їх доставкою на дім покупцю, тоді як в традиційному магазині така послуга надається переважно за додаткову плату та під час перевезення громіздких товарів. Відмінності функціонування традиційних та віртуальних магазинів згруповані в табл. 1 [3].

Історію розвитку інтернет-послуг не можна назвати тривалою, оскільки ця галузь в Україні почала розвиватись не так давно. Особливого значення інтернет-торгівля набуває в період нестабільної ситуації в країні, оскільки це дає змогу працювати на віртуальному ринку, що значно знижує витрати підприємств малого бізнесу, дає можливість значно й швидко розширювати доступ потенційних клієнтів, сприяє розвитку мережевих галузей, електро-

них ринків, віртуальних торгових мереж, завдяки чому кількість працівників, що працюють дистанційно на цих електронних сегментах економіки, зростає. В Україні близько 14% населення користується послугами інтернет-торгівлі, тоді як, наприклад, у Німеччині, Великобританії, Сполучених Штатах Америки частка покупців в Інтернеті сягає в середньому 75% [4]. Згідно з керівником проекту "Vcene.ua" Микитом Алферовим, український ринок електронної комерції зараз перебуває на активному етапі розвитку. Незважаючи на економічні коливання в країні, за останні 5 років ринок збільшився на 50–60%. Сьогодні в Україні зареєстровано близько 10 000 електронних магазинів, 70% яких продають електронні прилади та електроніку [5].

Розвиток інформаційного суспільства в Україні вимагає прискорення процесів інформатизації всіх сфер виробництва та економічної діяльності, прискорення темпів створення національної інформаційної інфраструктури ринку електронних послуг, завдяки чому телекомунікації, апаратно-програмне забезпечення, автоматизовані інформаційні системи, глобальна мережа Інтернет, інформація та знання зобов'язані стати головними засобами виробництва. В час високих технологій та поширення Інтернету важко уявити собі життя без всесвітньої мережі, тому інтернет-торгівля набуває дедалі більшого значення.

Інтернет-магазини в Україні мають деякі особливості, які відрізняють їх від іноземних аналогів. На відміну від Сполучених Штатів Америки та Європи, де список провідних інтернет-магазинів часто включає філії, в Україні популярністю користуються повноцінні віртуальні ресурси електронної комерції [6]. Клієнти інтернет-магазинів переважно мешкають у великих містах. У Києві перебуває близько 40% всіх покупців, далі йдуть Одеса (7%), Харків та Дніпропетровськ (6%), Львів (5%). Аудиторія всіх інших міст та регіонів є скромною та не перевищує 30%. Ця ситуація пояснюється тим, що представництва інтернет-магазинів поки що присутні лише у великих містах, а доставка по Україні впливає на вартість покупки, що авто-

Таблиця 1

Порівняльна характеристика звичайної торгівлі та інтернет-торгівлі

Звичайний магазин	Віртуальний магазин
Торгова зала.	Віртуальний магазин.
Ходьба покупця торговельною залом, огляд товарів на полицях магазину.	Перегляд покупцем сторінок сервера.
Особистий контакт покупця з продавцем (консультація), вибір покупцем товару, замовлення товару.	Консультація у продавця (за необхідності) по комп'ютерній мережі або по телефону.
Виписка продавцем та вручення покупцю рахунку на оплату замовленого товару.	Вибір покупцем товару.
	Замовлення товару через сервер.
	Пересилання продавцем по комп'ютерних мережах покупцю рахунку на оплату замовленого товару.
Оплата покупцем рахунку на товар в касі магазину готівкою або банківською картою.	Оплата покупцем рахунку за якоюсь системою електронних платежів (банківська карта, електронний чек, цифрові гроші, електронні гроші).

матично робить покупки в Інтернеті менш привабливими [6].

Основними завданнями розвитку національної складової Інтернету та забезпечення широкого доступу до неї в Україні є створення відповідних економічних, правових, технічних та інших умов для забезпечення широкого доступу громадян до Інтернету; забезпечення конституційних прав громадян для вільного збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободи думки та слова, вільного вираження поглядів та переконань, державної підтримки розвитку інфраструктури забезпечення інформації, надання послуг через Інтернет; створення умов для розвитку підприємницької діяльності та конкуренції у використанні каналів електронного зв'язку; створення можливостей для задоволення на пільгових умовах потреб послуг освітніх установ, наукових установ та організацій, громадських організацій, закладів охорони здоров'я; вдосконалення правового регулювання суб'єктів електронної економічної діяльності, виробництва, використання, поширення та зберігання електронних інформаційних продуктів.

Повному входженню електронної комерції України до світової системи заважають певні проблеми. Ми розглянемо їх та знайдемо можливі шляхи їх вирішення [7].

Проблема недостатнього економічного потенціалу.

За роки незалежності України її економіка ще не змогла зміцнити себе. Вона деяким чином залежить від інших країн. Консервативна структура економіки, досить низький щабель впровадження інновацій, недостатній рівень зовнішніх та внутрішніх інвестицій, низький рівень та якість індивідуальних послуг населенню не створюють підходящих підвалин для розвитку електронної комерції та інтернет-технологій загалом.

Як відомо, для вдалого розвитку електронної торгівлі товарами та послугами необхідні відповідні умови:

1) присутність потенційної купівельної публіки, тобто критичної маси користувачів Інтернету (від 10–12% кількості населення країни);

2) наявність у громадян електронних грошей, тобто наявність грошових засобів на банківських рахунках (картки, що перебувають під керівництвом найпоширеніших світових платіжних систем);

3) значно дешевші системи доставки товарів покупцям.

Так, в Україні користувачів Інтернету не так і багато: лише 10–15% кількості всього населення. В обігу безготівкових грошей участь населення незначна. Кількість власників кредитних карток ще менша за кількість активних користувачів Інтернету. Системи ж доставки матеріальних цінностей або дуже дорогі, або ненадійні [8].

Цю проблему варто вирішувати комплексно. Немає підстави завзято вкладати кошти в розвиток цього сектору, доки не буде зміцнена економіка України загалом. Уряду необхідно вживати комплексних заходів, щоби досягти макроекономічної стабілізації:

1) оптимізація відносин у податково-бюджетній галузі та здійснення переходу від фіскальної до стимулюючої функції податкової системи, запобігання збільшенню податкової тисняви на суб'єктів ринку; підготовка системи податкових пільг щодо розвитку інтернет-технологій та стимулювання інтернет-комерції;

2) активізація інвестиційної діяльності, сприяння припливу прямих іноземних інвестицій у сектор електронної комерції; активізація взаємодій органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування та суб'єктів господарської діяльності задля покращення інвестиційного клімату в Україні;

3) створення придатних умов для розвитку малого та середнього бізнесу, спрощення процедури отримання дозволу; застосування пільгових ставок для оренди державного та комунального майна для суб'єктів малого підприємства, незважаючи на вид його господарської діяльності.

Недовіра користувача до інтернет-ресурсів.

Однією з гострих проблем ведення електронного бізнесу є захист інформації. Користувач зобов'язаний пильнувати за тим, щоб онлайн-платежі в мережі Інтернет, як інформація про утримувача картки, передавалися тільки за допомогою захищених протоколів зв'язку. Також важливу роль відіграють безпеки, які виникають з переходом до інтернет-шопінгу, а саме ризик крадіжки даних кредитної картки під час здійснення за її допомогою електронної покупки, ризик шахрайства продавця через неналежну захищеність інтернет-покупців.

Напрями вирішення проблеми:

1) внесення змін до Закону України «Про захист прав споживачів» щодо загальних вимог до порядку купівлі-продажу товарів та послуг через Інтернет;

2) забезпечення належного рівня захисту прав споживачів, тобто інтернет-покупців, шляхом розроблення плану дій щодо державного ринкового нагляду та захисту прав споживачів на засадах кращого міжнародного досвіду.

Недостатній рівень державних гарантій та правових норм.

Закон про комерцію досі не прийнято. Це не сприяє становленню та розвитку електронної комерції в Україні. Відсутність законодавчо врегульованих механізмів реалізації державної політики у сфері внутрішньої торгівлі, зокрема відсутність порядку організації та правил здійснення нових форм торгівлі (інтернет-магазини, телемагазини, мережевий маркетинг тощо) та взаємодії між різними гілками влади (обласними, районними, міськими державними адміністраціями, органами місцевого самовря-

дування), стримує розвиток галузі внутрішньої торгівлі. Питання правового регулювання електронного обігу грошей є чи не найзлободеннішими для українських інтернет-комерсантів.

Українське законодавство зробило великі кроки щодо врегулювання відносин у сфері електронного документообігу. Першим кроком було прийняття у травні 2001 року Закону «Про платіжні системи та переказ грошей в Україні», яким визначено загальні засади функціонування платіжних систем у нашій країні, поняття та загальний порядок проведення переказу грошей в межах України, а також встановлено відповідальність суб'єктів переказу.

Наступною значною подією було прийняття Законів України «Про електронні документи та електронний документообіг», «Про електронний цифровий підпис».

Технологічна відсталість доставки товарів та рівня надання послуг.

Швидкість роботи українських сайтів та зручність використання здебільшого залишають бажати кращого. Причинами цього негативного фактору є застарілість та низька якість устаткування, що використовує компанія в своїй роботі. Також досить важливим фактором є недосконалість програмного забезпечення.

Розвиток сфери інтернет-торгівлі потребує запровадження останніх технічних розробок, проте це вимагає значних витрат власників інтернет-магазинів та інтернет-аукціонів. Необхідно створити програму підтримки технологічного оснащення суб'єктів ринку інтернет-торгівлі, яка включатиме заходи з надання довгострокових пільгових кредитів під технологічне переоснащення. Таким чином, інтернет-магазини отримають можливість покращити власний бізнес, а галузь загалом зможе підвищити конкурентоспроможність цього сектору на світовій арені.

Низький рівень розвитку інфраструктури доставки товарів по Україні.

Транспортна інфраструктура України потребує значних капіталовкладень для її переоснащення та розширення. Автомобільні та залізничні шляхи здебільшого перебувають в аварійному стані, що аж ніяк не стимулює розвиток економіки України. Розвиток бізнесу потребує постійного розширення географії сервісу, проте низький рівень модернізації транспортної інфраструктури України значно ускладнює можливість доставки товарів до віддаленої місцевості.

Шляхи вирішення проблеми:

1) подальший розвиток інфраструктури за рахунок розширення мережі автомобільних доріг, залізничних шляхів, повітряних сполучень перш за все за напрямками міжнародних транспортних коридорів, підвищення якості та безпеки національної транспортної мережі, що допоможе інтернет-магазинам підвищити якість і швидкість доставки товарів та послуг;

2) вдосконалення тарифної політики у сферах надання загальнодоступних телекомуніка-

ційних послуг, універсальних послуг поштового зв'язку, створення державної кур'єрської служби (вартість послуг доставки по Україні повинна відповідати рівню її собівартості, тобто рентабельність має бути нульовою).

Отже, розвиток електронного бізнесу в Україні значною мірою буде залежати від політики держави у цій сфері діяльності, насамперед від залучення інвестицій у цей сектор, підвищення рівня транспортної інфраструктури, інвестування технічного переоснащення та встановлення нормативно-правової бази [9].

Розбудова інформаційного суспільства в Україні вимагає прискорення процесів інформатизації всіх сфер виробничо-господарської діяльності, пришвидшення темпів створення національної інформаційної інфраструктури ринку електронних послуг, завдяки чому телекомунікації, апаратно-програмне забезпечення, автоматизовані інформаційні системи, глобальна мережа Інтернет, інформація та знання повинні стати основними засобами виробництва.

Електронна комерція здійснює суттєвий вплив на всі види економічної діяльності. Основними завданнями щодо розвитку національної складової Інтернету та забезпечення широкого доступу до нього є [10]:

- створення в найкоротші терміни належних економічних, правових, технічних та інших умов для забезпечення широкого доступу громадян, навчальних закладів, наукових та інших установ й організацій всіх форм власності до Інтернету;

- розширення та вдосконалення надання в Інтернеті об'єктивної політичної, економічної, правової, екологічної, науково-технічної, культурної та іншої інформації про Україну, її бізнес, постійне вдосконалення способів подання такої інформації;

- забезпечення конституційних прав людини та громадянина на вільне збирання, зберігання, використання та поширення інформації, свободу думки й слова, вільне вираження своїх поглядів і переконань;

- забезпечення державної підтримки розвитку інфраструктури надання інформаційних послуг через Інтернет;

- створення умов для розвитку підприємницької діяльності та конкуренції у сфері використання каналів електронного зв'язку, створення можливостей для задоволення на пільгових умовах потреб у послугах навчальних закладів, наукових установ та організацій, установ охорони здоров'я;

- розвиток та впровадження сучасних ІКТ у систему державного управління, фінансову сферу, підприємницьку діяльність, освіту;

- розв'язання завдань гарантування інформаційної безпеки держави, недопущення поширення інформації, забороненої законодавством;

- вдосконалення правового регулювання діяльності суб'єктів електронної економічної діяльності, виробництва, використання, по-

ширення та зберігання електронних інформаційних продуктів, захисту прав на інтелектуальну власність, посилення відповідальності за порушення встановленого порядку доступу до інформаційних ресурсів всіх форм власності та навмисне поширення комп'ютерних вірусів.

Найвні державні заходи щодо просування розбудови інформаційного суспільства, прикладом яких є проект «Україна – розвиток через Інтернет» за підтримки Міжнародного банку реконструкції і розвитку [11].

Основною метою цього проекту є підтримка уряду України в підвищенні ефективності прийняття рішень, стимулювання розвитку інформаційного сектору економіки та зміцнення громадянського суспільства з використанням ІКТ.

Реалізація проекту передбачає такі етапи:

1) електронний уряд (впровадження моделей електронної закупівлі товарів/послуг та електронного документообігу на центральному й регіональному рівнях);

2) електронний бізнес (створення технологічної інфраструктури та нормативно-правової бази, що дасть змогу легалізувати інтерактивні операції в Інтернеті в Україні);

3) електронна взаємодія держави та громадськості (розроблення моделей та інструментів для залучення громадськості в процеси управління державою).

Висновки. Ринок електронної комерції має великий потенціал в Україні. Важлива роль у зв'язку з цим покладається на виконання державної програми «Електронна Україна», яка здебільшого має декларативний характер. Залучення інвестицій та наявність сприятливого інвестиційного клімату, підвищена увага уряду до інтелектуального та наукового потенціалу мають сприяти розвитку ІКТ та становленню інформаційної економіки. ІКТ-модернізація українських підприємств є безповоротним процесом, пов'язаним з переходом промислової економіки на електронні способи взаємодії. Розвиток електронної комерції необхідно підтримувати за допомогою впровадження державної програми «Електронна комерція» на базі діалогу бізнесу, влади та громадськості. Ефективне використання переваг електронної комерції є можливим тільки за умови задіяння автоматизованих систем управління ресурсами на підприємствах.

Для того щоби повсюдно впроваджувати системи електронної комерції, необхідно підвищити рівень автоматизації виробничих та торговельних підприємств, а також якість телекомунікацій, посилити безпеку передачі та оброблення даних, створити прийнятну нормативно-правову базу електронних операцій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Апопій В.В. Інтернет-торгівля: проблеми і перспективи розвитку, Львів, 2013.
2. Біржовий лідер. Новини України. URL: <http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-sng/ukraine>.
3. Heckmann P. Cross-Channel Integration in Retail Creating a Seamless Customer Experience. 2014. URL: <http://www.booz.com>.
4. Дослідження ринку електронної комерції в Україні. URL: <http://ain.ua>.
5. Алферов М.В. Актуальні тенденції онлайн-торгівлі в Україні. URL: <http://korrespondent.net>.
6. Кравець В.М. Інтернет-комерція в Україні. Вісник НБУ. 2015.
7. Кобелев О.О. Актуальні проблеми електронної комерції, Київ, 2010.
8. Переваги електронної комерції. URL: <http://helpiks.org>.
9. Апопій В.В., Міщук І.П., Ребицький В.М. та ін. Організація торгівлі: підручник / за ред. В.В. Апопія. 2-ге вид., перероб. та доп. Київ: Центр навчальної літератури, 2015.
10. Gemius Audience. 2014. URL: <http://www.audience.com.ua>.
11. Законодавство України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Apopi V.V. (2013), "E-commerce: problems and prospects".
2. Exchange leader. News of Ukraine (2018). URL: <http://www.profi-forex.org/novosti-mira/novosti-sng/ukraine>.
3. Heckmann P. (2014) "Cross-Channel Integration in Retail Creating a Seamless Customer Experience". URL: <http://www.booz.com>.
4. Research of the e-commerce market in Ukraine. URL: <http://ain.ua>.
5. Alferov M.V. (2014), Current trends of online trade in Ukraine. URL: <http://korrespondent.net>.
6. Kravets V.M. (2004), "E-Commerce in Ukraine" Visnyk NBU.
7. Kobelev O.O. (2010) Topical problems of e-commerce of Ukraine.
8. The Benefits of E-Commerce. URL: <http://helpiks.org>.
9. Apopi V.V., Rebitsky V.M., Mischuk I.P. (2015) Trade organization, 2nd ed, Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
10. Gemius Audience (2014). URL: <http://www.audience.com.ua>.
11. The legislation of Ukraine (2018). URL: <http://zakon.rada.gov.ua>.

Bieloziertsev V.S.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Statistics, Accounting,
and Economic Informatics
Oles Honchar Dnipro National University*

Prokhvatylo O.O.
*Graduate Student,
Oles Honchar Dnipro National University*

INTERNET COMMERCE AS AN ELEMENT OF MODERN MARKET INFRASTRUCTURE

At the same time, with the rise of retail trade in Ukraine, there is a significant strengthening of the role of the Internet in the sale of goods and services. At the moment, free merchandise and online stores can buy any product or service. Consumers are increasingly turning to the Internet because it has a number of advantages: low cost, convenience in the purchase, saving time.

The main tasks of the development of the national component of the Internet and ensuring wide access to it in Ukraine are: the creation of appropriate economic, legal, technical, and other conditions for ensuring wide access of citizens to the Internet.

The development of e-business in Ukraine will depend to a large extent on the state's policy in this area of activity, in particular, from attracting investments in this sector, raising the level of transport infrastructure, investing in technical re-equipment, and establishing a regulatory framework.

The development of e-commerce needs to be supported through the implementation of the state-owned e-commerce program, based on a dialogue between business, government, and the public. Effective use of e-commerce benefits is possible only with the use of automated resource management systems at enterprises. In order to implement e-commerce everywhere, it is necessary to increase the level of automation of production and trade enterprises, as well as the quality of telecommunications, to enhance the security of transmission and processing of data, to create an acceptable regulatory framework for electronic transactions.

УДК 658.8:339.137.2

Бондаренко С.М.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту**Київського національного університету технологій та дизайну***Бондаренко Б.С.***студент**Київського національного університету технологій та дизайну***Соколовська К.В.***студентка**Київського національного університету технологій та дизайну*

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА НА ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ РИНКУ

АНОТАЦІЯ

Для перемоги в конкурентній боротьбі підприємства повинні забезпечувати велику кількість конкурентних переваг високого рангу, які довше зберігаються. Важливо також збільшувати кількість конкурентних переваг. Необхідна умова збереження конкурентної переваги – постійні інновації. Типовими причинами новацій, що забезпечують конкурентні переваги, є: нові технології; нові методи організації та управління підприємством, нові запити споживачів; зміна вартості або наявності компонентів виробництва; поява нового сегменту ринку; зміна урядового регулювання. Для забезпечення конкурентних переваг підприємству потрібно постійно вдосконалювати свою діяльність. Сьогодні розрізняють два типи удосконалень: кайкаку та кайдзен.

Ключові слова: конкурентні переваги, підприємство, інновація, вдосконалення, кайкаку, кайдзен.

АННОТАЦИЯ

Для победы в конкурентной борьбе предприятия должны обеспечивать большое количество конкурентных преимуществ высокого ранга, которые дольше сохраняются. Важно также увеличивать количество конкурентных преимуществ. Необходимое условие сохранения конкурентного преимущества – постоянные инновации. Типичными причинами новаций, обеспечивающих конкурентные преимущества, являются: новые технологии; новые методы организации и управления предприятием, новые запросы потребителей; изменение стоимости или наличия компонентов производства; появление нового сегмента рынка; изменение правительственного регулирования. Для обеспечения конкурентных преимуществ предприятию нужно постоянно совершенствовать свою деятельность. На сегодняшний день различают два типа усовершенствований: кайкаку и кайдзен.

Ключевые слова: конкурентные преимущества, предприятие, инновация, усовершенствование, кайкаку, кайдзен.

ANNOTATION

To win the competition, enterprises must provide a large number of high-ranking competitive advantages that last longer. It is also important to increase the number of competitive advantages. A prerequisite for maintaining a competitive advantage is constant innovation. Typical reasons for innovations that provide competitive advantages are: new technologies; new methods of organization and management of the enterprise, new demands of consumers; change in the cost or availability of production components; the emergence of a new segment of the market; change in government regulation. To ensure competitive advantages, the company needs to continuously improve its activities. To date, there are two types of improvements: kaikaku and kaizen.

Key words: competitive advantages, enterprise, innovation, improvement, kaikaku, kaizen.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В умовах глобалізації

світової економіки загострюється міжнародна конкуренція між виробниками. Сьогодні вже не знайдеться ринку, недоступного для виробників з усіх країн світу, тому питання забезпечення конкурентних переваг підприємств і організацій на глобалізованому ринку є особливо актуальними та важливими.

Забезпечення конкурентних переваг стосується практично всіх боків життя суспільства. У розвинених країнах світу конкурентні переваги підприємств постійно знаходяться у центрі уваги уряду та ділових кіл. Загострення конкурентної боротьби між виробниками змушує країни постійно шукати нові можливості і резерви для збуту своєї продукції, вдосконалювати технологію, організацію та управління підприємством із метою створення якісних товарів за оптимальними цінами, конкурентоспроможних на світовому ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Вагомий внесок у теорію конкуренції, конкурентних переваг та конкурентоспроможності зробили такі відомі вітчизняні та зарубіжні вчені, як Г.Л. Азоєв, О.С. Віханський, Г.Я. Гольдштейн, Ф. Котлер, М.І. Круглов, В.Д. Немцов, М. Портер, Р.А. Фатхутдінов, А.Ю. Юданов та ін. Висвітленню питань конкурентних переваг, конкурентоспроможності продукції та підприємств присвячено роботи [1–9]. На важливості питань якості як важливого чинника конкурентоспроможності наголошено в джерелах [10–12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на значні досягнення в теорії й практиці управління підприємствами, є низка проблем, які залишаються предметом дискусій та обговорень учених-економістів. Так, питання розроблення механізму забезпечення конкурентних переваг підприємств в умовах глобалізації опрацьовані недостатньо повно.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є вдосконалення механізму формування та забезпечення конкурентних переваг підприємства в умовах глобалізації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Історія досягнення успіху в бізнес-середовищі доводить, що процвітання національної економіки забезпечується високими результатами і конкурентними перевагами окремих організацій та підприємств. У світовій практиці немає жодного прикладу економічно сильної держави, яка б не мала або мала небагато сильних компаній, конкурентоспроможних на світовому ринку [2]. Підприємства й організації України мають бути конкурентоспроможними на глобальному насиченому ринку. Конкурувати на ринку в сучасних умовах вітчизняні виробники зможуть тільки у тому разі, коли будуть мати конкурентні переваги, які здатні забезпечити їм ділову досконалість та конкурентоспроможність у країні та в усьому світі.

Конкурентні переваги – це ті характеристики, властивості товару або марки, які створюють для фірми певні переваги над своїми безпосередніми конкурентами. Ці характеристики можуть належати до самої продукції або до додаткових послуг, до форм виробництва, збуту або продаж, специфічних для фірми або продукції [7].

Формування та забезпечення конкурентних переваг на підприємстві залежить від декількох умов.

Перша умова визначається джерелом конкурентної переваги. Залежно від джерела конкурентної переваги мають різні ранги. Переваги низького рангу – переваги у вартості та ціні виробу, наприклад дешева робоча сила, матеріали, сировина і т. д. Ці переваги легко досягаються конкурентами. Переваги вищого порядку (диференціація, якість виробів, репутація фірми) важко досягаються конкурентами, а тому й утримуються вони довший час, приносячи прибуток виробнику. Для досягнення конкурентних переваг більш високого порядку необхідне сучасне технічне устаткування, висококваліфікований персонал, передові технології, довготермінові вкладення тощо [1].

За теорією М. Портера, існують три базові конкурентні стратегії: лідерство за витратами, диференціація та фокусування [8]. Переваги на основі лише рівня витрат не такі стійкі, як на основі диференціації. Одна з причин цього полягає в тому, що будь-яке джерело зниження витрат можуть почати використовувати конкуренти, що може позбавити підприємство переваги в галузі витрат. У разі стратегії диференціації для того, щоб обійти конкурентів, потрібно пропонувати такий самий або більший за глибиною та шириною асортимент товарів.

Друга умова утримання конкурентної переваги – кількість наявних у підприємства джерел конкурентних переваг. Якщо конкурентоспроможність пропозиції виробника тримається на одній конкурентній перевазі, то конкуренти швидко досягнуть її та зведуть до нуля. Для того щоб виробники яконайдовше залишалися кон-

курентоспроможними, підприємство повинне забезпечити якомога більше конкурентних переваг високого рангу. Чим більшу кількість конкурентних переваг високого рангу має підприємство, тим вища його конкурентоспроможність. Проте неможливо досягти конкурентних переваг одночасно за всіма чинниками. Це явище отримало назву принципу компенсації, і його причини мають як об'єктивний, так і суб'єктивний характер. Так, дуже часто під час проектування виробу виникають ситуації, коли поєднати деякі властивості просто неможливо, вони виключають одна одну. І це є об'єктивною причиною. Суб'єктивна ж причина полягає у тому, що споживачеві найчастіше не потрібен товар, який водночас має відмінні показники за всіма властивостями і високу ціну.

Дія принципу компенсації поширюється як на товари, так і на підприємства, які їх виробляють. Так, розвиваючи одні риси, фірма втрачає інші; за підвищення ефективності діяльності в одній галузі вона розраховується на зниження ефективності в іншій. Наслідок дії принципу компенсації – численність шляхів досягнення успіху в конкурентній боротьбі [1].

Третя умова збереження конкурентної переваги – постійні інновації. Якщо лідер, досягши переваги, буде поживати на лаврах, його швидко наздоженуть і переженуть конкуренти. Потрібно розуміти, що будь-яку конкурентну перевагу лідера рано чи пізно скопюють конкуренти. У сучасному бізнесі не можна стояти на місці, тому підприємство повинно швидко створювати нові конкурентні переваги принаймні з такою самою швидкістю, з якою конкуренти можуть створювати нові переваги або копіювати наявні.

Головне завдання виробника – невпинно поліпшувати свою діяльність, щоб підсилювати наявні конкурентні переваги і бажано високого порядку. Тоді конкурентам буде складніше обійти його, на що в них може не вистачити ресурсів та часу.

Для збереження переваги підприємства повинні отримувати користь від тих трендів та тенденцій, що спостерігаються в їх сфері діяльності, у жодному разі не зневажаючи їх. Підприємства також повинні вкладати кошти, щоб захистити ділянки, вразливі для конкурентів. Для втримання позицій підприємству іноді доводиться відмовлятися від наявних переваг, щоб домогтися нових. Причина того, що лише деяким підприємствам вдається втримати лідерство, криється в тому, що будь-якій успішно діючій організації достатньо складно змінювати діючу стратегію. Підприємства, що досягнули успіху, зазвичай шукають передбачуваності й стабільності. Вони прагнуть зберегти досягнуті позиції, і внесення змін стримується тим, що підприємству є що втрачати. Новими лідерами стають підприємства, які не пов'язані історією й минулими інвестиціями.

Найбільш типовими причинами новацій, що забезпечують конкурентні переваги, є: нові тех-

нології; нові методи організації та управління підприємством, нові запити споживачів; зміна вартості або наявності компонентів виробництва; поява нового сегменту ринку; зміна урядового регулювання (рис. 1).

1. Поява нової технології може створити нові можливості для розроблення принципово нового товару, появи нових способів проектування, виробництва, пакування, доставки продукції на ринок. Зміна лідерства у конкуренції відбувається саме у тих сферах, де зміна технології спричинює різке старіння знань та потужностей колишніх лідерів.

2. Нові методи організації та управління підприємством також створюють конкурентні переваги високого порядку і дають змогу обійти конкурентів, бо у сучасному світі вже немає конкуренції окремих товарів або послуг, а є конкуренція моделей і систем управління підприємствами. Конкурувати на ринку в сучасних умовах вітчизняні виробники зможуть тільки тоді, коли будуть мати прогресивні, сучасні моделі управління, які здатні забезпечити їм ділову досконалість та конкурентоспроможність як у країні, так і в усьому світі.

3. Часто конкурентна перевага формується тоді, коли у споживачів з'являються нові запити або ж їхні смаки різко змінюються. Підприємства-лідери можуть цього не помітити або виявитися не в змозі переналаштувати виробництво, тому відбувається зміна лідера.

4. Конкурентна перевага часто з'являється через зміну абсолютної або відносної вартості компонентів виробництва, а саме робочої сили, устаткування, сировини, енергії, транспорту, зв'язку, засобів інформації.

5. Ще одна можливість одержання конкурентної переваги з'являється тоді, коли утворюється зовсім новий сегмент ринку або відбувається перегрупування існуючих сегментів. У підприємства з'являється можливість залучити нових покупців.

6. Зміна політики уряду у сфері стандартизації, охорони довкілля, соціальної політики і торговельних обмежень ще один поширений

стимул для новацій, що призводять до конкурентних переваг. Існуючі лідери ринку пристосувалися до певних «правил гри», і коли ці правила раптом змінюються, вони можуть виявитися не в змозі відповісти на ці зміни.

Для забезпечення конкурентних переваг підприємству потрібно постійно вдосконалювати свою діяльність. Сьогодні розрізняють два типи удосконалень: кайкаку та кайдзен. Кайкаку – японський термін, який означає проривне, швидке, радикальне вдосконалення, яке потребує значних ресурсів і реалізується на рівні вищого керівництва. Американський термін «кайкаку» – реінжиніринг. Радикальні вдосконалення реалізуються у вигляді кайкаку-проектів (прорив-проектів) тривалістю від одного тижня до трьох місяців і завжди пов'язані зі значними змінами виробничих процесів для усунення неефективних операцій та оптимізації руху товарних потоків. За останні роки ХХ ст. набула поширення нова методологія – реінжиніринг бізнес-процесів (Business Process Reengineering – BPR). Це такий підхід до управління, який дає змогу зробити «провив», дає різке підвищення продуктивності та ефективності діяльності підприємства на відміну від постійного щоденного поліпшення бізнес-процесів.

Кайдзен – японський термін від «кай» – зміна і «дзен» – добре, що означає «зміни на краще» або «вдосконалення». Цей термін перекладається також як «постійне поліпшення невеликими кроками». Кайдзен – це особливий стиль мислення, який вимагає дисципліни і постійного перегляду варіантів ведення бізнесу. В основі системи кайдзен лежить концепція, яка стверджує, що меж удосконалення не існує. Ключова концепція підходу кайдзен полягає у тому, що зміни є всеосяжними: ніщо не є статичним, статус-кво відсутній. Усе повинно піддаватися постійному перегляду. Наслідком цього є те, що зміни не мають бути масштабними, іншими словами, вони можуть зводитися до невеликих, поступових модифікацій, які дадуть змогу гарантувати, що підприємство використовує найсучасніші методи і забезпечує найкращу можливу якість.

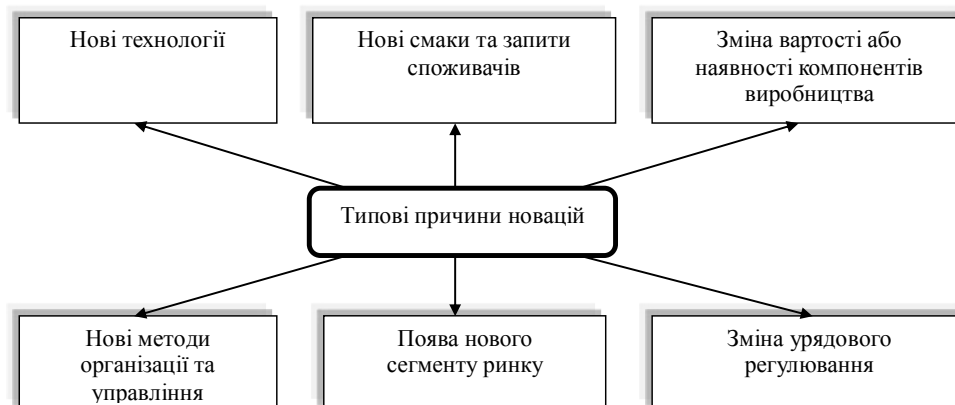

Рис. 1. Типові причини новацій на підприємстві, що забезпечують конкурентні переваги [9]

Окрім упровадження новацій фахівцям відомий ще один метод формування конкурентних переваг, який називають перевагами першого ходу. Цей термін взято з теорії ігор, він означає конкурентні переваги, що отримує виробник, який першим приходить у галузь. М. Портер називає фірми, які першими прийшли в галузь, «ранніми пташками». Останні одержують перевагу, першими використовуючи ефект масштабу, захоплюючи дешеві ресурси, вигідне місце розташування, канали збуту, прихильність споживачів тощо.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Для забезпечення конкурентоспроможності на глобальному ринку підприємства повинні забезпечувати велику кількість конкурентних переваг високого рангу, які довше зберігаються. Важливо також збільшувати кількість конкурентних переваг. Якщо лідер, досягнувши переваги, буде почивати на лаврах, його швидко наздоженуть і переженуть конкуренти. Необхідна умова збереження конкурентної переваги – постійні інновації. Типовими причинами новацій, що забезпечують конкурентні переваги, є: нові технології; нові методи організації та управління підприємством, нові запити споживачів; зміна вартості або наявності компонентів виробництва; поява нового сегменту ринку; зміна урядового регулювання. Для забезпечення конкурентних переваг підприємству потрібно постійно вдосконалювати свою діяльність. Сьогодні розрізняють два типи удосконалень: кайкаку та кайдзен.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Бондаренко С.М., Бокій В.І. Про механізм формування конкурентоспроможності продукції промислового підприємства. *Економіст*. 2001. № 9. С. 58–59.
- Бондаренко С.М. Ділова досконалість підприємств як фактор конкурентоспроможності національної економіки України. *Економічний простір*. 2016. № 116. С. 200–208.
- Бондаренко С.М., Невмержицька А.А. Оцінка конкурентоспроможності підприємства. *Технології та дизайн*. 2014. № 2(11). URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/td_2014_2_15.pdf.
- Касич А.О., Глущенко Д.О. Теоретичні та практичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємства. *Економіка та держава*. 2016. № 11. С. 65–70.
- Касич А.О., Харькова Ж.В. Управління конкурентними перевагами підприємства. *Економічний аналіз*. 2016. № 2. Т. 25. С. 79–85.
- Діденко Є.О., Жураківський П.І. Модель управління конкурентоспроможністю підприємства. *Ефективна економіка*. 2017. № 5. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5590>.
- Ламбен Ж.-Ж. Менеджмент, ориєнтований на ринок; 2-е изд. СПб.: Питер, 2008. 800 с.
- Портер М. Стратегія конкуренції; пер. с англ. А. Олійника, Р. Спільського. К.: Основа, 1997. 392 с.
- Види та джерела формування конкурентних переваг. URL: <http://posibniki.com.ua/post-vidi-ta-dzherela-formuvannya-konkurentnih-perevag>.
- Бондаренко С.М., Строкач І.М. Особливості використання соціально-орієнтованої концепції загального управління якістю TQM в Україні. *Технології та дизайн*. 2014. № 1(10). URL: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=EJ000048%2F2014%2F1.
- Бондаренко С.М., Ліфар К.В. Імідж організації: сутність, зміст та основні етапи формування. *Технології та дизайн*. 2014. № 2(11). URL: https://drive.google.com/drive/folders/0B_w9huKeXPEIzjdYeEHyTHM5WHM.
- Бондаренко С.М. Задоволеність споживачів як основа успіху у бізнесі. *Економіст*. 2004. № 12. С. 35–38.

REFERENCES:

- Bondarenko S.M. Pro mekhanizm formuvannya konkurentospro-mozhnosti produktii promyslovoho pidpriemstva / S.M. Bondarenko, V.I. Bokii // *Ekonomist*. – 2001. – № 9. – S. 58-59.
- Bondarenko S.M. Dilova doskonalist pidpriemstv yak faktor konkurentospro-mozhnosti natsionalnoi ekonomiky Ukrainy / S.M. Bondarenko // *Ekonomicnyi prostir*. – 2016. – № 116. – S. 200-208.
- Bondarenko S.M. Otsinka konkurentospro-mozhnosti pidpr-iyemstva / S.M. Bondarenko, A.A. Nevmerzhitska // *Tekhnolo-hii ta dizain*. – 2014. – № 2 (11). – Rezhym dostupu do zhurn.: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/td_2014_2_15.pdf
- Kasych A.O. Teoretichni ta praktichni aspekty upravlinnia konkurentospro-mozhnistiu pidpriemstva / Kasych A.O., Hlushchenko D.O. // *Ekonomika ta derzhava*. – 2016. – №11. – S. 65-70.
- Kasych A.O. Upravlinnia konkurentny-my perevahamy pidpr-iyemstva / Kasych A.O., Kharkova Zh.V. // *Ekonomicnyi anal-iz*. – 2016. – № 2, Tom 25. – S. 79-85.
- Didenko Ye. O. Model upravlinnia konkurentospro-mozhnistiu pidpriemstva / Ye. O. Didenko, P. I. Zhurakivskiy // *Elektronne naukovе fakhove vydannia «Efektivna ekonomika»*. – Dnipropetrovsk: DDAEU, 2017. – №5. – Rezhym dostupu: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=5590>.
- Lamben Zh.-Zh. Menedzhment, orientirovanny na ry-nok / Zh.-Zh. Lamben. – 2-e izd. – SPb. : Piter, 2008. – 800 s. (in Russian)
- Porter M. Stratehiia konkurentsii / M. Porter ; per. s anhl. A. Oli-inyk, R. Spil'skiy. – K. : Osnova, 1997. – 392 s. (in Ukrainian)
- Vydy ta dzherela formuvannya konkurentnykh perevah. Rezhym dostupu: <http://posibniki.com.ua/post-vidi-ta-dzherela-formuvannya-konkurentnih-perevag>
- Bondarenko S.M. Osoblyvosti vykorystannia sotsialno-oriento-vanoi kontseptsii zahalnoho upravlinnia yakistiu TQM v Ukraini / S.M. Bondarenko, I.M. Strokach // *Tekhnolohii ta dizain*. – 2014. – № 1 (10). – Rezhym dostupu: http://www.irbisnbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?Z21ID=&I21DBN=UJRN&P21DBN=UJRN&S21STN=1&S21REF=10&S21FMT=njuu_all&C21COM=S&S21CNR=20&S21P01=0&S21P02=0&S21P03=I=&S21COLORTERMS=0&S21STR=EJ000048%2F2014%2F1
- Bondarenko S.M. Imidzh orhanizatsii: sutnist, zmist ta osnovni etapy formuvannya / S.M. Bondarenko, K.V. Lifar // *Tekhnolohii ta dizain*. – 2014. – № 2 (11). – Rezhym dostupu do zhurn.: https://drive.google.com/drive/folders/0B_w9huKeXPEIzjdYeEHyTHM5WHM
- Bondarenko S.M. Zadovolenist spozhyvachiv yak osnova uspikhu u biznesi / S.M. Bondarenko // *Ekonomist*. – 2004. – №12. – S. 35 – 38.

Bondarenko S.M.
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management
Kyiv National University of Technology and Design*

Bondarenko B.S.
*Student,
Kyiv National University of Technology and Design*

Sokolovska K.V.
*Student,
Kyiv National University of Technology and Design*

PROVIDING COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE ENTERPRISE IN THE GLOBALIZED MARKET

To win the competition, enterprises must provide a large number of high-ranking competitive advantages that last longer. Advantages of low rank – advantages in cost and price of the product, for example: cheap labour, materials, raw materials, etc. These advantages are easily achieved by competitors. Advantages of higher order (differentiation, quality of products, reputation of the firm) are difficult to achieve by competitors and, therefore, they keep them for a longer time, bringing profits to the manufacturer.

It is also important to increase the number of competitive advantages. If the competitor's offer of a manufacturer holds on one competitive advantage, competitors will quickly reach it and bring it to zero.

A prerequisite for maintaining a competitive advantage is constant innovation. Typical reasons for innovations that provide competitive advantages are: new technologies; new methods of organization and management of the enterprise, new demands of consumers; change in the cost or availability of production components; the emergence of a new segment of the market; change in government regulation. To ensure competitive advantages, the company needs to continuously improve its activities. The higher the number of competitive advantages of a high-ranking enterprise, the higher its competitiveness. However, it is impossible to achieve competitive advantages at the same time for all factors. This phenomenon is called the principle of compensation.

To date, there are two types of improvements: *kaikaku* and *kaizen*. *Kaikaku* is a breakthrough, rapid, radical improvement that requires significant resources and is realized at the level of senior management. *Kaizen* is a continuous improvement in small steps, which requires discipline and constant review of business options.

УДК 339.137

Брінь П.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту та оподаткування
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»***Прохоренко О.В.***кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та оподаткування
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»***Васильченко М.С.***магістрант
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАТЕГІЧНОЇ ЗОНИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ДИВЕРСИФІКОВАНОГО ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано сутність конкурентоспроможності як економічної категорії. Розглянуто диверсифіковану компанію як сукупність стратегічних зон господарювання. Визначено особливості оцінки конкурентоспроможності стратегічних зон господарювання для диверсифікованої компанії. Запропоновано методичний підхід до оцінки конкурентоспроможності стратегічних зон господарювання. Розглянуто групи чинників, які впливають на конкурентоспроможність стратегічних зон господарювання.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможність підприємства, диверсифікація, стратегічна зона господарювання.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализирована сущность конкурентоспособности как экономической категории. Диверсифицированная компания рассмотрена как совокупность стратегических зон хозяйствования. Определены особенности оценки конкурентоспособности стратегических зон хозяйствования для диверсифицированной компании. Предложен методический подход к оценке конкурентоспособности стратегических зон хозяйствования. Рассмотрены группы факторов, влияющих на конкурентоспособность стратегических зон хозяйствования.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособность предприятия, диверсификация, стратегическая зона хозяйствования.

ANNOTATION

The essence of competitiveness as an economic category is analyzed in the article. A diversified company is considered as a complex of strategical business units. The features of evaluation of competitiveness of strategical business units for a diversified company are determined. The methodical approach to assessing the competitiveness of strategical business units is proposed. Groups of factors influencing to the competitiveness of strategical business units are considered.

Key words: competitiveness, enterprise competitiveness, diversification, strategical business unit.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасне економіко-політичне становище в Україні вимагає від менеджменту підприємств пошуку нових резервів підвищення ефективності, одним з яких є диверсифікація господарської діяльності. Одним з основних інструментів, які забезпечують прийняття управлінських рішень менеджмен-

том диверсифікованої компанії, є портфельний аналіз. У більшості інструментів портфельного аналізу використовується поняття конкурентоспроможності стратегічної зони господарювання, особливостям оцінки якої в рамках диверсифікованої компанії і буде присвячено цю статтю.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Суттєвий методологічний внесок у вивчення проблем конкурентоспроможності та конкурентоспроможності підприємства знайшли відображення в наукових працях іноземних та вітчизняних учених: М. Портера, Г.М. Скударь, М.О. Єрмолова, А. Яновського, С.П. Ярошенко, Р.А. Фатхутдінова, Н.І. Перцовського, І.З. Должанського, Т.О. Загорної, А. Маренич, І. Астахової. Кожен з указаних учених розробив власний підхід до визначення конкурентоспроможності підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Незважаючи на достатньо велику кількість наукових публікацій у галузі конкурентоспроможності підприємства, питання конкурентоспроможності стратегічних зон господарювання в рамках диверсифікованої компанії недостатньо розглянуто.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження основних науково-теоретичних підходів до визначення суті поняття «конкурентоспроможність підприємства», їх узагальнення, та визначення особливостей оцінки конкурентоспроможності стратегічних зон господарювання у рамках диверсифікованої компанії.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Базою для дослідження та розуміння сутності конкурентоспроможності підприємства є науковий доробок Майкла Портера, який

запропонував науковий підхід до конкурентної переваги, відповідно до якого конкурентоспроможність підприємства може бути оцінена в межах груп підприємств, які належать до однієї галузі [1]. М. Портер уважав, що конкурентоспроможність підприємства – це порівняльна перевага по відношенню до інших фірм [1, с. 76], здатність суб'єкта ринкових відносин бути на ринку на одному рівні з наявними там аналогічними конкуруючими суб'єктами. У продовження вказаної роботи Г.М. Скудар стверджував, що конкурентоспроможність – це багатостороння економічна категорія, яка може розглядатися на рівні товару, товаровиробника, галузі, країни [2, с. 31]. М.О. Єрмолов конкурентоспроможністю підприємства вважає відносну характеристику, яка відображає відмінність процесу розвитку одного виробника від конкурента як за рівнем задоволення своїми товарами чи послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності [3]. А. Яновський стверджує, що конкурентоспроможність підприємства передбачає оцінку всіх функціональних сфер їхньої діяльності (виробництва, кадрового потенціалу, фінансів, наукових розробок, маркетингу) [4, с. 22]. С. Ярошенко зазначає, що підприємство є конкурентоспроможним, якщо воно може тривалий період часу відстоювати власні переваги на ринку завдяки наявності ефективнішої стратегії [5]. Р.А. Фатхутдінов розглядає конкурентоспроможність як властивість підприємства, що характеризується ступенем реального або потенційного задоволення ним конкретної потреби порівняно з аналогічними об'єктами, які представлені на даному ринку [6, с. 35]. Він зазначає, що конкурентоспроможність підприємства – це його здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію [6]. На думку М.І. Перцовського, конкурентоспроможність підприємства – це можливість проведення ефективної господарської діяльності та її прак-

тичної прибуткової реалізації в умовах конкурентного ринку. Це узагальнюючий показник життєвої стійкості підприємства, його вміння ефективно використовувати свій фінансовий, виробничий, науково-технічний і трудовий потенціал [7]. Досить близьким до цього підходу є погляд І.З. Должанського та Т.О. Загорної, які вважають, що конкурентоспроможність підприємства – це можливість ефективно розпоряджатися власними й позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку [8]. А. Маренич та І. Астахова стверджують, що конкурентоспроможність – це комплексна характеристика діяльності підприємств, яка базується на аналізі різних аспектів виробничо-господарської діяльності (виробничий потенціал, трудові ресурси, забезпеченість матеріалами, фінансові результати діяльності та ін.) і дає змогу визначити сильні сторони підприємств у конкурентній боротьбі, знайти способи досягнення переваг над конкурентами [9, с. 23].

На підставі викладеного можемо зробити висновки про те, що:

- конкурентоспроможність підприємства є відносним інтегральним показником його діяльності [10; 11];

- конкурентоспроможність підприємства є комплексною порівняльною характеристикою підприємства, яка відображає сукупність його переваг над конкурентами;

- у будь-якому разі під час визначення конкурентоспроможності підприємства ми повинні зіставити його певні характеристики з такими ж характеристиками інших підприємств галузі.

Таким чином, розрахунок конкурентоспроможності підприємства буде становити певну функцію від кількісних значень важливих показників діяльності підприємства (рис. 1).

З початку кількісно оцінюються певні характеристики підприємства, а потім на їх основі проводиться розрахунок рівня конкурентоспроможності підприємства (на рис. 1 – КС). Як пра-

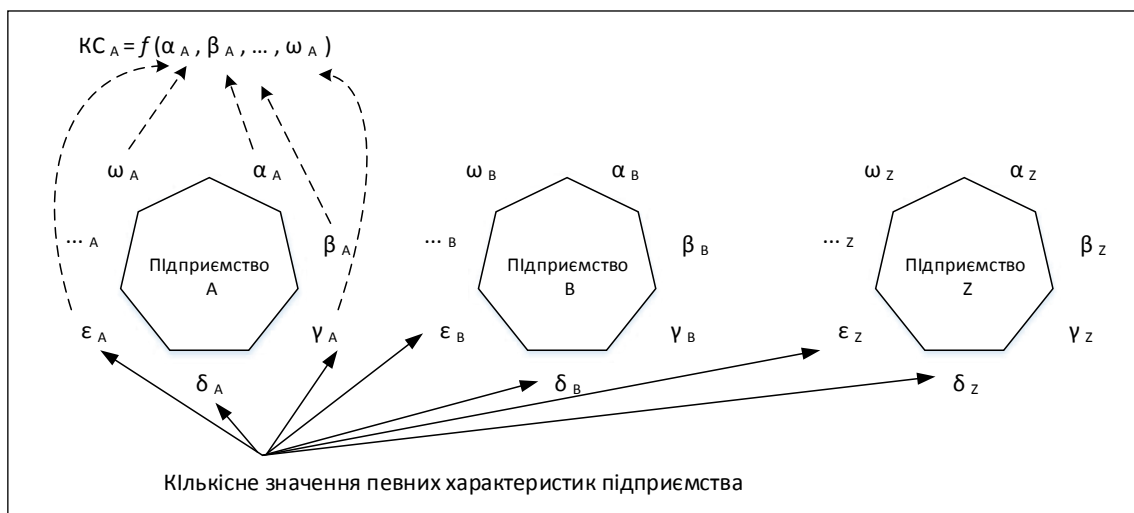

Рис. 1. Визначення конкурентоспроможності підприємства

Джерело: розроблено авторами

вило, кількісні характеристики угруповуються у певні групи, кожна з яких входить до результуючої функції з певним ваговим коефіцієнтом.

На нашу думку, суттєво збільшити достовірність процедури оцінки конкурентоспроможності підприємства можна шляхом застосування методу аналізу ієрархій (МАІ). Але в такому разі оцінка конкурентоспроможності проводиться для всіх підприємств галузі одночасно (рис. 2). На першому рівні оцінюється важливість певної характеристики для загальної конкурентоспроможності підприємства, а потім, на другому рівні, проводиться порівняння підприємства, де кожна з характеристик виступає критерієм оцінки. Компоненти отриманого в результаті розрахунків вектору пріоритетів будуть являти собою значення відносної конкурентоспроможності для кожного з аналізованих підприємств.

У такому разі суттєво збільшується точність оцінки, але застосувати цей теоретико-методичний підхід у галузі з великою кількістю підприємств не є можливим, оскільки, відповідно до обмежень МАІ, максимальна кількість елементів одного рівня дорівнює 9. Можливим розв'язанням цієї проблеми є угруповання підприємств у стратегічні групи, але у цьому разі значення конкурентоспроможності буде розраховано не для окремих підприємств, а для стратегічних груп.

Однією з важливих рис сучасного ведення бізнесу є намагання менеджменту підприємства диверсифікувати його господарську діяльність [12]. У цьому разі підприємство являтиме собою сукупність певних стратегічних зон господарювання (СЗГ), буде ніби сукупністю менших підприємств, але ці підприємства пов'язані однією корпоративною стратегією, одною групою співвласників та одним бюджетом. На рівні корпоративної стратегії менеджмент підприємства повинен прийняти велику кількість важливих рішень, одними із найважливіших з

яких є рішення щодо розвитку та інвестиційної підтримки кожної СЗГ. Сучасний теоретико-методичний інструментарій стратегічного менеджменту надає велику кількість методичних підходів до підтримки цих рішень, при цьому більшість підходів використовує як один із критеріїв конкурентоспроможність певної СЗГ; серед таких підходів найбільшу роль відіграють матриці МакКінсі, Хофера, Артура де Літла. При цьому, і це є дуже важливим, конкурентоспроможність певної СЗГ буде відзначатися не відносно інших СЗГ цього підприємства, а відносно інших підприємств відповідної галузі (для кожної СЗГ це будуть різні галузі) (рис. 3).

Слід зазначити, що кожна галузь буде характеризуватися власним набором характеристик, які зумовлюють певний рівень конкурентоспроможності підприємства, при цьому кількість цих характеристик може бути різною. Також відзначимо, що для однієї галузі характеристика може бути важливою, а для іншої – ні. Наприклад, якщо розглянути таку характеристику, як наявність власної торговельної мережі в кожному регіоні України, то для кондитерської галузі, наприклад для підприємства ROSHEN, це буде дуже важливим, для машинобудівного підприємства, яке працює виключно у форматі B2B, наприклад для «Турбоатома», це не є необхідним, а для будь-якого підприємства, яке надає послуги, це є необхідною умовою ведення бізнесу, оскільки послуга може бути надана тільки на місці.

Для вирішення цієї проблеми пропонуємо у процесі оцінювання конкурентоспроможності СЗГ диверсифікованої компанії всі показники її діяльності розподілити на три групи:

– такі, що характеризують диверсифіковане підприємство у цілому та значення яких будуть однакові для всіх її СЗГ (наприклад, рівень менеджменту диверсифікованої компанії, яким характеризуються всі її СЗГ);

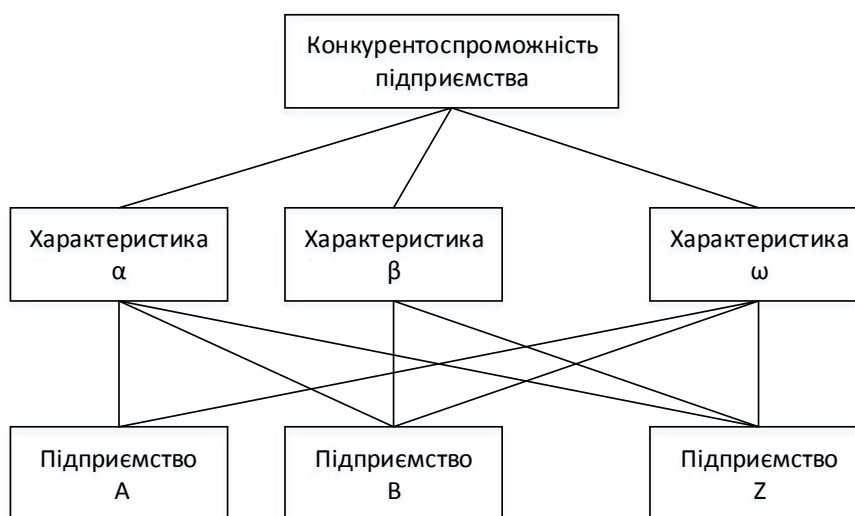

Рис. 2. Визначення конкурентоспроможності підприємства на базі МАІ

Джерело: розроблено авторами

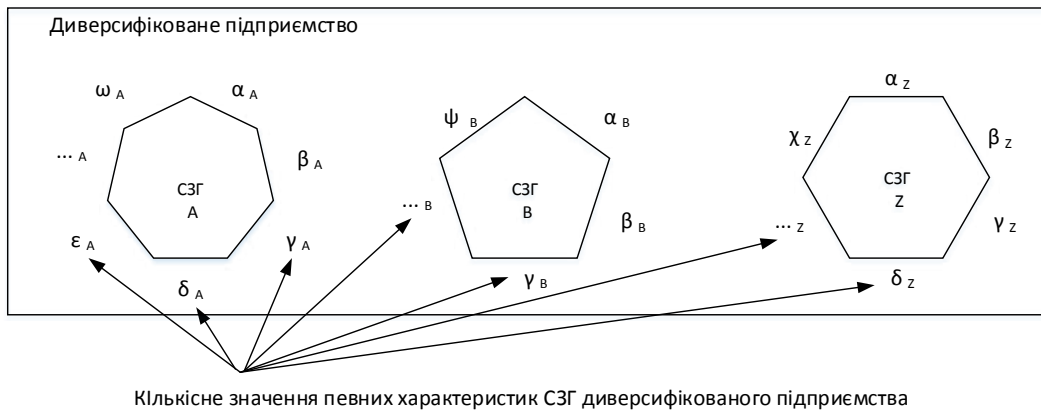

Рис. 3. Визначення конкурентоспроможності СЗГ диверсифікованого підприємства
 Джерело: розроблено авторами

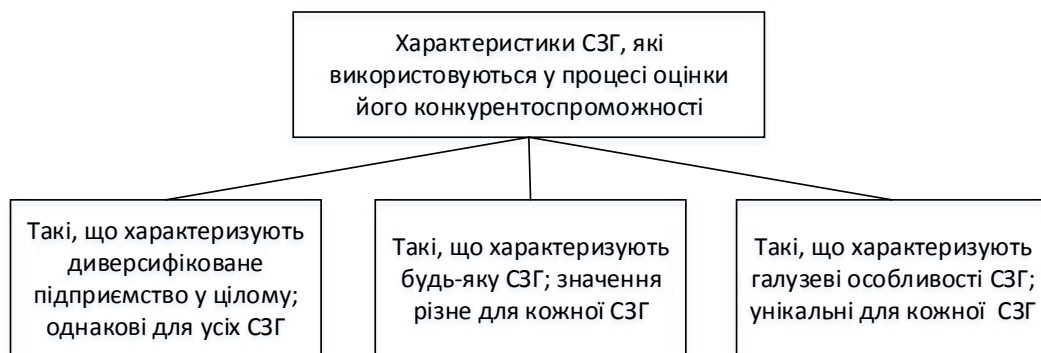

Рис. 4. Групування характеристик підприємства у процесі оцінки його конкурентоспроможності
 Джерело: розроблено авторами

– такі, що є загальною характеристикою СЗГ незалежно від галузі (наприклад, рентабельність певного бізнесу); такими показаними можна характеризувати будь-яку СЗГ диверсифікованої компанії, але значення для кожної СЗГ будуть різними;

– такі, що характеризують галузеві особливості СЗГ (рис. 4).

З використанням запропонованого методичного підходу функція розрахунку конкурентоспроможності певної СЗГ набуватиме такого вигляду:

$$K_{СЗГ A} = f \left(f \left(\begin{matrix} \text{Загальні} \\ \text{характеристики} \\ \text{диверсифікованого} \\ \text{підприємства} \end{matrix} \right), f \left(\begin{matrix} \text{Характеристики,} \\ \text{які можуть бути} \\ \text{застосовані для усіх СЗГ} \end{matrix} \right), f \left(\begin{matrix} \text{Галузеві} \\ \text{характеристики СЗГ} \end{matrix} \right) \right)$$

Таким чином, конкурентоспроможність кожної СЗГ буде складатися з трьох складників, що, по-перше, суттєво спростить подальшу оцінку СЗГ, оскільки оцінка характеристик першої групи буде проводитися лише один раз для всіх СЗГ підприємства; по-друге, підвищить наочність оцінки, оскільки буде встановлено за рахунок чого досягається певний рівень конкурентоспроможності для даної СЗГ.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Конкурентоспроможність підприємства є відносним інтегральним показником його діяльності; вона є комплексною порівняльною характеристикою підприємства, яка відображає сукупність його переваг над конкурентами; у будь-якому разі під час визначення конкурентоспроможності підприємства ми повинні зіставити його певні характеристики з такими ж характеристиками інших підприємств галузі.

Для прийняття рішень щодо управління СЗГ диверсифікованої компанії необхідно визначити не тільки конкурентоспроможність підприємства у цілому, а й конкурентоспроможність кожної СЗГ.

Процес визначення конкурентоспроможності СЗГ може бути спрощено шляхом поділу відповідних характеристик на три групи: такі, що характеризують диверсифіковане підприємство у цілому та значення яких будуть однакові для всіх її СЗГ; такі, що є загальною характеристикою СЗГ незалежно від галузі; такі, що характеризують галузеві особливості СЗГ.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Porter M.E. Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press, 1990. 426 p.
2. Скударь Г.М. Управление конкурентоспособностью крупного АО: проблемы и решения. К.: Наук. думка, 1999. 496 с.
3. Ермолов М.О. Чем отличается конкурентоспособность фирмы от конкурентоспособности товара. М.: Мысль, 1990. 229 с.
4. Яновский А. Конкурентоспособность товара и товаропроизводителя. Бизнес Информ. 1996. № 5. С. 21–23.
5. Ярошенко С.П. Принципи конкурентоздатності сфери матеріального виробництва. Регіональні перспективи. 1998. № 1(2). С. 37–39
6. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент. М.: Маркетинг, 2002. 892 с.
7. Международный маркетинг: учеб. пособие. / Н.И. Перцовский, И.А. Спиридонов, С.В. Барсукова; под ред. Н.И. Перцовского. М.: Высшая школа, 2001. 239 с.
8. Должанський І.З., Загорна Т.О. Конкурентоспроможність підприємства: навч. посіб. К.: ЦНЛ, 2006. 384 с.
9. Маренич А., Астахова И. Управление конкурентоспособностью предприятия. Бизнес Информ. 1996. № 5. С. 23–27.
10. Брін П.В., Черна В.В. Теоретичні засади оцінювання конкурентоспроможності. Вісник НТУ «ХПІ». Серія «Актуальні проблеми розвитку українського суспільства». 2013. № 69(1042). С. 77–83.
11. Газіна Л.І., Брін П.В. Методи оцінки конкурентоспроможності підприємств. Вісник НТУ «ХПІ». Серія «Актуальні проблеми управління та фінансово-господарської діяльності підприємства». 2012. № 58(964). С. 28–32.
12. Брін П.В., Переходова Л.О. Диверсифікація господарської діяльності підприємства. Вісник НТУ «ХПІ». Серія «Актуальні проблеми розвитку українського суспільства». 2013. № 69(1042). С. 172–175.
2. Skudar, H.M. (1999). Upravlenie konkurentosposobnostiu krupnogo AO: problemy i resheniia [Management of competitiveness of a major company: problems and solutions]. Kyiv: Nauk. dumka [in Ukrainian].
3. Ermolov, M.O. (1990). Chem otlichaetsia konkurentosposobnost firmy ot konkurentosposobnosti tovara [What is different about the company's competitiveness on the competitiveness of the goods]. Moscow: Mysl [in Russian].
4. Yanovskyi, A. (1996). Konkurentosposobnost tovara i tovaroproizvoditelia [The competitiveness of the goods and producers]. Biznes-Inform – Business-Inform, no 5, pp. 21-23 [in Ukrainian].
5. Yaroshenko, S.P. (1998). Pryntsyipy konkurentnozdatnosti sfery materialnogo vyrobnytstva [Principles of competitive sphere of material production]. Rehionalni perspektyvy – Regional perspectives, no 1(2), pp. 37-39 [in Ukrainian].
6. Fatkhutdinov, R.A. (2002). Konkurentosposobnost orhanizat-sii v usloviiakh krizisa: ekonomika, marketinh, menedzhment [Competitiveness of the organization in crisis: economics, marketing, management]. Moscow: Marketinh [in Russian].
7. Pertsovskiy, N.I., Spiridonov, I.A., & Barsukova, S.V. (2001). Mezhdunarodnyi marketinh [International Marketing]. Moscow: Vysshaya shkola [in Russian].
8. Dolzhanskiy, I.Z. (2006), The competitiveness of the enterprise: Tutorial [Konkurentospromozhnist' pidpriyemstva : navch. posib.], CNL, Kyiv, 384 p. [in Ukrainian].
9. Marenich, A., & Astakhova, I. (1996). Upravleniie konkurentosposobnostiu predpriatiia [Management of competitiveness of enterprises]. Biznes-Inform – Business-Inform, no 5, pp. 23-27 [in Russian].
10. Brin P.V., Cherna V.V. (2013) Teoretichni zasady otsinuvannya konkurentospromozhnosti [Theoretical foundations of competitiveness assessment], Visnyk NTU "KhPI", no 69 (1042), pp 77-83. [in Ukrainian].
11. Gazina L.I., Brin P.V. (2012) Metody otsinky konkurentospromozhnosti pidpriyemstv [Methods of assessing the competitiveness of enterprises], Visnyk NTU "KhPI", no 58 (964), pp. 28-32. [in Ukrainian].
12. Brin P.V. Perehodova L.O. (2013) Dyversyfikatsiya gospodarskoyi diyalnosti pidpriyemstv [Diversification of business activity of an enterprise], Visnyk NTU "KhPI", no 69 (1042), pp. 172-175. [in Ukrainian].

REFERENCES:

1. Porter, M.E. (1990). Competitive Advantage of Nations. New York [in English].

Brin P.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management and Taxation
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*

Prokhorenko O.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management and Taxation
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*

Vasylchenko M.S.

*Graduate Student at Department of Management and Taxation
National Technical University "Kharkiv Polytechnic Institute"*

DETERMINATION OF COMPETITIVENESS OF STRATEGIC BUSINESS UNIT OF A DIVERSIFIED COMPANY

The article deals with the process of assessing the competitiveness of strategic business units within a diversified company.

The **purpose** of the article is to study the main theoretical approaches to the definition of competitiveness of the enterprise and to define the features of assessing the competitiveness of strategic business units within a diversified company.

It is considered in the article that the competitiveness of the enterprise is a relative integral indicator of its activity; it is a complex comparative characteristic of an enterprise that reflects a set of its advantages over competitors; in any case in a process of determining the competitiveness of a company, we must compare it with certain characteristics of other enterprises in the industry.

In order to make managerial decisions within a diversified company, it is necessary to determine not only the competitiveness of the enterprise as a whole but also the competitiveness of each strategic business unit.

The process of determining the competitiveness of strategic business units can be simplified by dividing the relevant characteristics into three groups: those that characterize the diversified enterprise as a whole and the values of which will be the same for all of its strategic business units; those that are a general characteristic of the strategic business units regardless of the industry; those that characterize the strategic business units' industry features.

Thus, the competitiveness of each strategic business unit will consist of three components. This will significantly simplify the further evaluation of strategic business unit's competitiveness since the evaluation of the characteristics of the first group will be carried out only once for all strategic business units and will increase the visibility of the result of the evaluation.

УДК 658.15

Вареник В.М.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних фінансів,
обліку та оподаткування
Університету імені Альфреда Нобеля

Толстих Т.К.
магістрантка
Університету імені Альфреда Нобеля

УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

Обґрунтовано необхідність удосконалення політики управління оборотними активами торгового підприємства. Розроблено структурно-логічну схему політики управління оборотними активами торгового підприємства. Розглянуто кожний етап структурно-логічної схеми. Представлено результати оцінки основних показників, що характеризують ефективність управління оборотними активами торгового підприємства до та після оптимізації.

Ключові слова: управління, оборотні активи підприємства, політика, моделі фінансування оборотних активів, оцінка ефективності.

АННОТАЦИЯ

Обоснована необходимость совершенствования политики управления оборотными активами предприятия. Разработана структурно-логическая схема политики управления оборотными активами торгового предприятия. Рассмотрен каждый этап структурно-логической схемы. Представлены результаты оценки основных показателей, характеризующих эффективность управления оборотными активами торгового предприятия до и после оптимизации.

Ключевые слова: управления, оборотные активы предприятия, политика, модели финансирования оборотных активов, оценка эффективности.

ANNOTATION

The need to improve the management policy of current assets of the enterprise is justified. Structural-logical scheme of policy management of current assets of a commercial enterprise are developed. Each stage of the structural-logical scheme is considered. The results of the assessment of the main indicators characterizing the efficiency of management of current assets of a commercial enterprise before and after optimization are presented.

Key words: management, current assets of the enterprise, policy, models of financing current assets, effectiveness evaluation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Частиною загальної фінансової стратегії підприємства, що полягає у формуванні необхідного обсягу і складу поточних активів, оптимізації структури джерел їх фінансування, є політика управління оборотними активами підприємства. Реалізація вказаної політики має забезпечити довгострокову виробничу й ефективну фінансову діяльність підприємства. Ефективне управління оборотними активами передбачає вибір і здійснення певної фінансової політики.

Головним питанням, яке постає перед підприємством під час розроблення політики управління оборотними активами, є фінансування оборотних активів, тому ключовим ас-

пектом буде спрямування зусиль на формування політики фінансування оборотних активів.

Ураховуючи вищевикладене, вирішення проблеми розроблення структурно-логічної схеми політики управління оборотними активами підприємств торгівлі та обґрунтування підходів до його використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Теоретичні засади політики управління оборотними активами достатньо широко представлені в роботах вітчизняних науковців [1–4], якими визначено етапи політики управління оборотними активами, досліджено підходи до політики фінансування оборотних активів та ефективності їх управління. Проте однозначного підходу до формування структурно-логічної схеми щодо політики управління оборотними активами підприємства немає.

Н.О. Власова [1] досліджує питання багатокритеріального підходу до обґрунтування політики фінансування оборотних активів у підприємствах роздрібною торгівлі. Узагальненню теоретичних аспектів щодо визначення сутності політики управління оборотними активами сучасного підприємства присвячено дослідження Є.О. Доніна [2]. Ю.О. Швець, А.В. Скворцова [3] досліджують процес управління оборотними активами підприємств у сучасних умовах господарювання й обґрунтовують сутність поняття, визначають основні складові елементи управління активами та основні чинники, що впливають на їх формування. Питанням методології управління оборотними активами підприємств в умовах кризи присвячено дослідження Д.Л. Ящука [4]. А.А. Геворкян, В.В. Хачатрян [5] досліджують методи управління оборотними активами підприємства.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень із питань політики управління оборотними активами підприємства дав змогу зробити висновок про відсутність чіткого алгоритму дій щодо політики управління оборотними активами підприємства торгівлі, оскільки переважно досліджуються аналіз та оцінка оборотних активів і їхня структура. Питання

розроблення алгоритму політики управління оборотними активами підприємства залишається невирішеним і потребує додаткового дослідження.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Для вирішення окресленого кола питань на основі узагальнення світового наукового та практичного досвіду щодо політики управління оборотними активами підприємства розробимо структурно-логічну схему політики управління оборотними активами торгового підприємства на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів досліджуваної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових

результатів. На рис. 1 представлена структурно-логічна схема політики управління оборотними активами торгового підприємства, яка складається з одинадцяти основних етапів.

Розглянемо більш детально кожний етап структурно-логічної схеми політики управління оборотними активами торгового підприємства.

На першому етапі відбувається розрахунок показників аналізу оборотних активів за попередній період, аналіз структури оборотних активів і проводиться аналіз ефективності використання оборотних активів.

У процесі аналізу оборотних активів використовуються прийоми фінансового аналізу: горизонтальний та вертикальний аналіз, за допомогою яких можна проаналізувати стан та

Рис. 1. Структурно-логічна схема політики управління оборотними активами торгового підприємства

структуру оборотних активів. Під час аналізу ефективності використання оборотних активів необхідним є розрахунок таких коефіцієнтів, як: коефіцієнт оборотності, коефіцієнт завантаження та коефіцієнт ефективності. За результатами першого етапу стає зрозумілим, чи є політика управління активами ефективною або ні.

На другому етапі визначаються чинники впливу на формування оборотних активів, які можуть бути як зовнішніми, так і внутрішніми.

На третьому етапі визначається модель фінансування оборотних активів.

Існує три моделі фінансування оборотних активів: агресивна, помірна, консервативна.

Для розуміння того, чи є вибрана модель ефективною, необхідно розробити критерії, за якими будемо визначати ефективність вибраної моделі.

Серед основних критеріїв ефективності можемо назвати: забезпечення платоспроможності, достатність коштів, забезпечення фінансової стійкості, мінімальна вартість.

Критерій забезпечення платоспроможності буде виражатися через коефіцієнт поточної ліквідності (Кпл), який буде показувати забезпеченість підприємства оборотними активами для здійснення діяльності.

Нормативним вважається значення від 1,5 до 2,5. Якщо значення показника менше, ніж 1,5, спостерігається приток готівки.

Враховуючи практику господарювання підприємств торгівлі, залежно від вибраного підходу до фінансування мають виконуватися такі умови:

- за агресивного підходу: $K_{пл} \geq 0,9$;
- за компромісного підходу: $K_{пл} \geq 1$;
- за консервативного підходу: $K_{пл} \geq 1,1$ [1, с. 173].

Вимога достатності коштів для забезпечення потреб підприємства в оборотних активах буде виконуватися виходячи з такої умови:

$$O_{ап} \leq O_{кф}, \quad (1)$$

де $O_{ап}$ – загальна потреба в оборотних активах, тис. грн.;

$O_{кф}$ – сума коштів, що може бути авансована в оборотні активи, тис. грн. [1, с. 173].

Критерій забезпечення фінансової стійкості можна представити показником співвідношення позикового та власного капіталу (Квп), що характеризує структуру фінансування господарської діяльності підприємства.

Цей показник також має диференціюватися залежно від підходу до фінансування. Так, у вітчизняній практиці нормальним вважається значення 1, коли позиковий капітал дорівнює власному. Така позиція цілком відображає компромісний підхід до фінансування оборотних активів більшості підприємств різних галузей економіки. Проте підприємства торгівлі мають свою специфіку, яка виражається у значній частці позикового капіталу для формування оборотних активів, частка яких є вагомою. До того ж розмір підприємства торгівлі зумовлює

свої особливості формування капіталу, тому співвідношення позикового та власного капіталу слід визначати виходячи зі специфіки підприємств різних розмірів [1, с. 173–174].

Розрахунок кроку кожного інтервалу здійснюється за статистичною формулою:

$$h = \frac{\overline{K_{вп_{max}}} - \overline{K_{вп_{min}}}}{k - 1}, \quad (2)$$

де $\overline{K_{вп_{max}}}$, $\overline{K_{вп_{min}}}$ – відповідно максимальне та мінімальне середнє значення коефіцієнту співвідношення позикового та власного капіталу за вибірковою сукупністю підприємств роздрібною торгівлі;

k – кількість інтервалів значень коефіцієнту оборотності оборотних активів.

Тоді:

за агресивного підходу: $K_{вп} \leq \overline{K_{вп_{max}}}$;

за компромісного підходу: $K_{вп} \leq \overline{K_{вп_{min}}} + h$;

за консервативного підходу: $K_{вп} \leq \overline{K_{вп_{min}}}$ [1, с. 174].

Критерій мінімізації вартості залучення оборотних активів може бути виражений середньозваженою вартістю оборотного капіталу, що прагне до мінімуму:

$$O_{кпз} \times C_{пз} + O_{кдз} \times C_{дз} + O_{к} \times C_{в} \rightarrow \min, \quad (3)$$

де $O_{кпз}$, $O_{кдз}$, $O_{кв}$ – сума оборотних активів, профінансованих за рахунок короткострокових, довгострокових позик та власного капіталу відповідно;

$C_{пз}$, $C_{дз}$, $C_{в}$ – вартість джерел фінансування за рахунок короткострокових, довгострокових позик та власного капіталу відповідно.

Таким чином, за цільового підходу дотримання наведених вище критеріїв забезпечить здійснення ефективної політики фінансування оборотних активів [1, с. 174].

На четвертому етапі проводимо розрахунок планових обсягів товарообороту, використовуючи коефіцієнт забезпеченості темпів усталеного росту:

$$q = \frac{r \times P_{реал} \times O_{акт} \times K_{зал}}{1 - r \times P_{реал} \times O_{акт} \times K_{зал}}, \quad (4)$$

де q – коефіцієнт забезпеченості темпів усталеного росту;

r – коефіцієнт реінвестування прибутку;

$P_{реал}$ – рентабельність реалізації підприємства;

$O_{акт}$ – коефіцієнт оборотності активів;

$K_{зал}$ – коефіцієнт фінансової залежності.

На п'ятому етапі визначаємо загальну потребу в оборотних активах економіко-математичним методом нормування їх загальної величини та розрахуємо необхідний обсяг оборотних активів на наступний період.

Для цього використовуємо кореляційно-регресійний аналіз і будемо моделі для визначення необхідного обсягу оборотних активів залежно від товарообороту.

Для використання кореляційно-регресійного аналізу використовуємо залежність обсягу оборотних активів (Y) від обсягу товарообороту

(X). За результатами кореляційно-регресійного аналізу розраховуємо плановий обсяг оборотних активів і визначаємо загальну потребу в оборотних активах.

На шостому етапі визначаємо підходи до фінансування оборотних активів двома способами:

- за коефіцієнтом оборотності оборотних активів;
- за структурою оборотного капіталу.

Використовуючи перший підхід – за коефіцієнтом оборотності оборотних активів, – необхідно розрахувати коефіцієнт оборотності та його зміни за декілька років. Далі, аналізуючи результати, використовуємо матрицю вибору підходу до фінансування оборотних активів (рис. 2).

Матриця розроблена для підприємств торгівлі, де розраховані варіанти вибору моделі фінансування оборотних активів залежно від коефіцієнта оборотності.

Другий підхід – за структурою оборотного капіталу – користується критерієм коефіцієнта забезпеченості поточної діяльності власними оборотними активами.

Відповідно до цього, ознакою помірної політики фінансування оборотних активів є його значення у межах 0, –0,3; агресивної – < 0,1; консервативної – > 0,3.

Для визначення оптимальної структури оборотного капіталу розглядають рекомендовану структуру оборотного капіталу за різних підхо-

дів до фінансування оборотних активів (табл. 1) [1, с. 191].

Згідно з даними табл. 1, за відповідною моделлю фінансування оборотних активів визначається коефіцієнт забезпеченості поточної діяльності власними оборотними активами і вибирається оптимальне значення коефіцієнту забезпеченості поточної діяльності власними оборотними активами.

На сьомому етапі проводяться розрахунки структури та потреби в кожному складнику оборотного капіталу виходячи з вибраної політики фінансування оборотних активів на плановий рік. За розрахунками проводиться аналіз результатів.

На восьмому етапі визначаються способи залучення джерел фінансування оборотних активів, визначаються доступні методи фінансування.

На дев'ятому етапі відбувається обґрунтування вибору оптимального варіанту джерел фінансування оборотних активів. Основними критеріями для оптимізації джерел фінансування оборотних вибираються критерії достатності, відповідності структури фінансування оптимальній структурі оборотних активів, мінімізації вартості оборотного капіталу та проводяться необхідні розрахунки.

На десятому етапі оцінюються основні показники, що характеризують ефективність управління оборотними активами. Для цього формулюються можливі альтернативні варіанти джерел

Коефіцієнт оборотності, обороти Зміни коефіцієнту оборотності	Коб < 5,05	5,05 < Коб < 9,02	Коб > 9,02
	ЗКоб < 0	Консервативна	Компромiсна, консервативна
ЗКоб > 0	Консервативна, компромiсна	Компромiсна, агресивна	Агресивна

Рис. 2. Матриця вибору підходу до фінансування залежно від оборотності оборотних активів підприємств торгівлі та темпів їхнього зростання [1, с. 185]

Таблиця 1

Рекомендована структура оборотного капіталу за різних підходів до фінансування оборотних активів

Підхід до фінансування оборотних активів	Діапазони коефіцієнта забезпеченості поточної діяльності власними оборотними активами	Оптимальні значення коефіцієнта забезпеченості поточної діяльності власними оборотними активами
Консервативний	0,4-1,0	0,45
Консервативно-компромiсний	0,3-0,4	0,35
Компромiсно-консервативний	0,2-0,3	0,25
Компромiсно-агресивний	0,1-0,2	0,15
Агресивно-компромiсний	0,05-0,1	0,075
Агресивний	0,0-0,05	0,025

фінансування оборотних активів підприємства. На цьому етапі будується таблиця, в якій зазначаються результати проведеного дослідження і дані по підприємству, які були до проведення оптимізації і після. Знаходяться відхилення показників і розраховується їхня динаміка.

На одинадцятому етапі оцінюється вибрана модель управління оборотними активами та її результативність. Оцінюються результати оптимізації, підводяться підсумки і визначається ефективність політики управління оборотними активами.

Для підтвердження доцільності використання методичних розробок, запропонованих у цій роботі, проведемо розрахунки основних показників, що характеризують ефективність управління оборотними активами торговельного підприємства, до їх впровадження та після. Для цього сформуємо можливі альтернативні варіанти джерел фінансування оборотних активів підприємства (табл. 2).

Розглядаючи результати впровадження запропонованих методичних підходів до ефективного управління оборотними активами торговельного підприємства, можна зробити такі висновки.

Спостерігається поліпшення всіх основних показників, що характеризують ефективність управління оборотними активами. Так, частка власних оборотних активів у структурі оборотних активів підприємства підвищилася на 34,52% та становила 45,0%, що відповідає типу політики фінансування оборотних активів даного підприємства.

При цьому спостерігається підвищення коефіцієнту поточної ліквідності на 0,65, до 1,79, що є нормальним показником для підприємства. Оборотність оборотних активів після оптимізації джерел фінансування оборотних активів прискорилося на 0,31 обороту та становила 1,24 обороти, що також оцінюється позитивно. Крім того, зростає і рентабельність оборотних активів на 0,55% та становить 3,71%.

Таким чином, на основі апробації запропонованих методичних підходів та проведених

розробок можна зробити висновки, що застосування у практичній діяльності запропонованих методологічних та методичних підходів до нормування та оптимізації розміру оборотних активів та джерел їх фінансування дасть змогу у цілому підвищувати ефективність управління оборотними активами підприємства.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Головним питанням, яке постає перед підприємством під час розроблення політики управління оборотними активами є фінансування оборотних активів, тому під час розроблення політики управління оборотними активами торговельного підприємства ключовим аспектом буде спрямування зусиль на формування політики фінансування оборотних активів.

Структурно-логічна схема політики управління оборотними активами для торговельного підприємства складається з одинадцяти етапів, серед яких: аналіз оборотних активів за попередній період, визначення чинників впливу на формування оборотних активів, визначення моделі фінансування оборотних активів, розрахунок планових обсягів товарообороту, визначення загальної потреби в оборотних активах, визначення підходу до фінансування оборотних активів, розрахунок структури та потреби в оборотному капіталі, визначення способів залучення джерел фінансування оборотних активів, визначення способів залучення джерел фінансування оборотних активів, обґрунтування вибору оптимального варіанту джерел фінансування оборотних активів, оцінка основних показників, що характеризують ефективність управління оборотними активами, оцінка обраної моделі управління оборотними активами та її результативність.

Розроблена структурно-логічна схема політики управління оборотними активами торговельного підприємства дасть змогу провести оцінку політики управління оборотними активами і підвищити ефективність їх фінансування.

Таблиця 2

Оцінка основних показників, що характеризують ефективність управління оборотними активами торговельного підприємства

№ з/п	Показники	До проведення оптимізації	Після проведення оптимізації	Динаміка, %	Відхилення, (+,-)
Вихідна інформація					
1	Оборотні активи, тис. грн.	9313,7	9172,4	98,48	-141,3
2	Обсяг власних оборотних активів, тис. грн.	1040,9	4191,17	402,65	3150,27
3	Короткострокові пасиви, тис. грн.	8131,5	5122,53	63,00	-3008,97
4	Товарооборот, тис. грн.	8692,2	11386,78	131,00	2694,58
5	Чистий прибуток, тис. грн.	294,4	340,03	115,50	45,63
Основні показники ефективності управління оборотними активами					
1	Частка власних оборотних активів, %	11,18	45,69	-	34,52
2	Коефіцієнт поточної ліквідності	1,15	1,79	-	0,65
3	Коефіцієнт оборотності оборотних активів	0,93	1,24	-	0,31
4	Рентабельність оборотних активів, %	3,16	3,71	-	0,55

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Управління оборотними активами на підприємствах роздрібно́ї торгівлі: монографія / Н.О. Власова та ін. Х.: ХДУХТ, 2014. 258 с.
2. Донін Є.О. Політика управління оборотними активами сучасного підприємства. URL: <http://jfub.donnu.edu.ua/article/view/5032>.
3. Швець Ю.О., Скворцова А.В. Управління оборотними активами підприємства. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/29.pdf>.
4. Ящук Д.Л. Дослідження методології управління оборотними активами підприємств в умовах кризи. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_32/10ydlsof.pdf.
5. Геворкян А.А., Хачатрян В.В. Методи управління оборотними активами підприємства. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=40165>.

REFERENCES:

1. Vlasova N.O. (2014) *Upravlinnja oborotnimi aktivami na pidpriemstvah rozdribnoї torgivli* [Managing current assets at retail businesses]. Kharkov, HDUHT, 258 p.
2. Donin E. O. Policy management of current assets of the successful company, available at: <http://jfub.donnu.edu.ua/article/view/5032>.
3. Shvets Yu.O., Skvortsova A.V. Managing current assets of the enterprise, available at: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/13-2015/29.pdf>.
4. Jashhuk D.L. Research of the methodology of management of current assets of enterprises in the conditions of crisis, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vetp/2010_32/10ydlsof.pdf.
5. Gevorkjan A. A., Hachatryan V.V. Methods of managing current assets of the enterprise. URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=40165>.

Varenyk V.M.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Finance,
Accounting and Taxation,
Alfred Nobel University*

Tolstykh T.K.

*Graduate Student,
Department of International Finance, Accounting and Taxation,
Alfred Nobel University*

IMPROVEMENT OF MANAGEMENT POLITICS OF CURRENT ASSETS OF THE TRADING ENTERPRISE

Part of the overall financial strategy of the enterprise, consisting in the formation of the required volume and composition of current assets, optimization of the structure of the sources of their financing is the management politic of current assets of the enterprise. The implementation of this policy should ensure long-term productive and efficient financial activity of the enterprise. Effective management of current assets involves the choice and implementation of a specific financial policy.

When the enterprise develops the management policy of current assets, the main question is the financing of current assets. Therefore, when the enterprise develops the management policy of current assets, the key aspect will be the efforts to formulate a policy of financing current assets.

The structural-logical scheme of the current assets management for the trading company consists of eleven stages, among which: analysis of current assets in the previous period, determination of factors affecting the formation of current assets, the definition of the model of current assets financing, the calculation of planned volumes of trade, definition of the total demand for current assets, definition of approach to current assets financing, calculation of structure and need for current assets, determination of ways to attract sources of financing of current assets, determination of ways of attracting sources of current assets financing, substantiation of the choice of the optimal variant of sources of current assets financing, estimation of the main indicators characterizing the efficiency of current assets management, estimation of the chosen model of current assets management and its effectiveness.

The structural and logical scheme of current assets management of a trading company will allow an assessment of management policy of current assets and improve the efficiency of their financing.

УДК 338.31

Ведерніков М.Д.
доктор економічних наук,
професор кафедри управління персоналом і економіки праці
Хмельницького національного університету

Здоров Ю.В.
студентка
Хмельницького національного університету

УДОСКОНАЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В ОРГАНІЗАЦІЇ

АННОТАЦІЯ

Ефективність управління і досягнення загальних цілей підприємства потребують використання ефективних механізмів активізації трудової поведінки працівників, які б забезпечували координацію їхньої діяльності і заохочували до ефективного виконання встановлених функцій згідно з визначеними цілями та завданнями. Одним із таких механізмів є обґрунтована система мотивування, яка дає змогу цілеспрямовано впливати на поведінку працівників відповідно до потреб організації.

Ключові слова: матеріальна мотивація, спонукання працівників, заробітна плата, премія, нематеріальна мотивація.

АННОТАЦИЯ

Эффективность управления и достижения общих целей предприятия нуждаются в использовании эффективных механизмов активизации трудового поведения работников, которые обеспечивали бы координацию их деятельности и поощряли к эффективному выполнению установленных функций в соответствии с определенными целями и задачами. Одним из таких механизмов является обоснованная система мотивации, которая позволяет целенаправленно влиять на поведение работников в соответствии с потребностями организации.

Ключевые слова: материальная мотивация, побуждение работников, заработная плата, премия, нематериальная мотивация.

ANNOTATION

Effectiveness of management and achievement of the general objectives of the enterprise requires the use of effective mechanisms for the enhancement of employee labor behavior, which would ensure the coordination of their activities and encourage the effective performance of the established functions in accordance with the stated goals and objectives. One such mechanism is a well-grounded system of motivation, which makes it possible to purposefully influence the behavior of employees in accordance with the needs of the organization.

Key words: material motivation, employee inducement, wages, premium, non-material motivation.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Суттєвими проблемами матеріальної мотивації на сучасному етапі розвитку української економіки є низький рівень оплати праці, зміна стандартів і норм згідно з вимогами європейського законодавства, необхідність формування нових методів економічного стимулювання зайнятих на ринку праці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Питанням дослідження проблеми мотивації на підприємствах займалися багато науковців, зокрема: М.І. Дьяченко, Л.О. Кандибович, С. Занюк, Х. Хекхаузен, Л.Е. Орбан-Лембрик, В.П. Сладкевич, Г. Мельник, О.В. Зозульов, В.Є. Куриляк, Л.О. Вере-

щакіна, І.М. Кареліна, Є.П. Ільїн, Б.М. Генкін, О.Г. Шпикуляк, В.Д. Шапіро, І.І. Тимошенко, С. Соснін та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення напрямів удосконалення мотиваційного механізму управління персоналом в організації.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Мотивація – це сукупність внутрішніх і зовнішніх рушійних сил, які спонукають працівника до активних дій та призводять до досягнення власних цілей та цілей організації. До складу матеріальної системи мотивації входять: рівень заробітної платні, оклад, премія, відсотки, компенсації, відпускні та інші форми виплат.

По-перше, вищий рівень заробітної плати сприяє зниженню плинності кадрів і, як наслідок, забезпечує формування стабільного трудового колективу. По-друге, проведення політики високої заробітної плати дає змогу відібрати на ринку праці найбільш підготовлених, досвідчених, ініціативних працівників. Основною перевагою тут є також економія коштів на навчання та перекваліфікацію ційно прийнятих на роботу [3, с. 55–56].

У табл. 1 розглянемо деякі мотиваційні стимули, запровадження яких суттєво вплине на продуктивність праці на підприємстві [2, с. 34].

Наведемо перелік дванадцяти чинників мотивації: високий зарібок, фізичні умови праці, структурування роботи, соціальні контакти, стійкі взаємовідносини, визнання, прагнення до досягнень, влада і впливовість, різноманітність і зміни, креативність, самовдосконалення, цікава та корисна робота.

Мотивацією до праці можна назвати спрямовані на кожного співробітника і всіх членів колективу спонукальні дії до ефективної роботи та активної діяльності для задоволення власних потреб та досягнення цілей підприємства [5, с. 98].

Існує дуже багато способів впливу на мотивацію конкретної людини, кількість яких лише поповнюється. Важливим є те, що способи забезпечення ефективного впливу на мотивацію трудової діяльності людини не є сталими.

До того ж один і той самий чинник, що сьогодні мотивує конкретну людину до ефективного виконання своїх обов'язків та продуктивної діяльності, вже завтра може сприяти зниженню

Таблиця 1

Чинники впливу на продуктивність праці на підприємстві

№ чинника	Назва чинника	Стимули
1	2	3
1	Високий заробіток	Якщо працівник потребує матеріальної винагороди, то її потрібно давати. Але винагорода повинна бути виплачена за певну роботу, певні досягнення, тобто винагорода – це прямий результат його зусиль.
2	Різноманітність і зміни	Система управління якістю сама по собі передбачає постійні зміни, спрямовані на її поліпшення, тому бажання до змін у такого працівника – через навчання
3	Креативність	Для мотивації бажано впровадження прийнятих пропозицій супроводжувати матеріальними стимулами

Таблиця 2

Шляхи вдосконалення мотивації персоналу на підприємстві [4, с. 87]

Традиційні		Новітні
Матеріальні	Нематеріальні	Страховання життя, компенсаційні виплати, бонуси
Відсоткова ставка заробітної плати	Аналіз успішності досягнутих цілей	Залучення працівників до вирішення труднощів
Грошові премії	Формування системи явного суперництва	Корпоративні свята
Додаткові виплати. Пільгове харчування	Ставити чітко сформульовані цілі перед працівниками	Програми житлового обслуговування
Навчання персоналу та підвищення їхньої кваліфікації	Публічне визнання успіху у роботі	Мотивування вільними часом
Оплата тимчасової непрацездатності	Проявлення інтересу керівництва до думки працівника	Пільгове медичне обслуговування

цих мотиваційних настанов. Тому це лише підтверджує необхідність та важливість вивчення потреб конкретної людини, її настанов, бажань, пріоритетів для розроблення дієвих заходів впливу на поведінку кожного працівника.

Мотивування працівників не є дієвим без застосування сучасних форм і методів матеріального стимулювання працюючих. Підвищення значення трудових та статусних мотивів, що спостерігається нині, не означає абсолютного зниження ролі матеріальних стимулів, які впродовж тривалого часу були головними.

Вони, як і раніше, залишаються важливим способом впливу на працівників, що здатні значно підвищити їхню трудову активність та сприяють досягненню високих результатів діяльності колективу [6, с. 87].

Методи матеріальної мотивації є дуже дієвими в нашій країні, оскільки для більшості працівників робота – це джерело доходу та спосіб забезпечення сім'ї. Тому під час застосування таких методів працівники будуть намагатися робити все, аби ефективно виконати роботу та отримати додаткові гроші та премії [7, с. 45].

Метод примусової мотивації також використовується в нашій країні, але є не таким дієвим, як попередній. Хоча колектив і впливає на кожного окремого свого члена, проте у цьому разі він недостатньо дієвий, оскільки члени колективу не завжди мають спільні інтереси та добре взаємодіють між собою. Якщо мотивація одного з них не дієва, то страждає весь колектив, який хоча й намагається впливати на цю особу, проте це не завжди виходить.

Найкращою стимуляцією співробітників до ефективної роботи є саме справедлива оцінка виконаного завдання. Але якщо це зроблено із запізненням або праця оцінюється за стандартом і не враховуються індивідуальні результати, то мотивація робітника буде знижуватися.

Важливою проблемою підприємств є вміле використання резерву. Необхідно вчасно визначити момент, коли резервіст повинний бути висунутий на ту посаду, на якій він принесе найбільшу користь. Йдеться про зміцнення відстаючих ділянок виробництва здатними ініціативними керівниками.

Найкращою стимуляцією співробітників до ефективної роботи є саме справедлива оцінка виконаного завдання. Але якщо це зроблено із запізненням або праця оцінюється за стандартом і не враховуються індивідуальні результати, то мотивація робітника буде знижуватися. Що стосується премій за особливі досягнення або інших матеріальних винагород, то їхні розміри не повинні бути для колективу таємницею, щоб усі співробітники могли переконатися, що ефективна праця, ініціатива, прагнення працівника принести користь всіляко заохочується керівництвом фірми. За всієї ефективності та універсальності грошових заохочень обмеження системи мотивації лише матеріальними стимулами не дасть підприємству бажаного результату. Члени будь-якого колективу – це люди з різними життєвими цінностями й установками. Розглянемо шляхи вдосконалення матеріальної мотивації на підприємстві (рис. 1) [8, с. 123].

Оцінка системи мотивації персоналу дає можливість привести чинники підприємства, які є незадовільними для більшості промислових підприємств: санітарно-технічні умови праці; незадоволення працюю підлеглих, колег; можливість самореалізації (з боку робітників виробничої діяльності); заробітна плата (з боку робітників виробничої діяльності). Вищенаведені проблеми системи мотивації персоналу та видимі потреби персоналу спонукають до визначення та знаходження різних інструментів для вдосконалення рівня системи мотивації персоналу промислових підприємств.

Наступним важливим кроком матеріальної мотивації та стимулювання праці є впровадження системи винагород та премій за певні досягнення, вдосконалення виробничого процесу, підняття рейтингу компанії в очах споживачів та ін. Винагорода може надаватися працівнику за кількість відпрацьованих років на підприємстві, швидкість кар'єрного росту. Якщо людина буде знати, що з кожним роком заробітна плата зростатиме, тоді вона намагатиметься виконувати роботу старанно і цілеспрямовано. Така система послідовної винагороди є вигідною і для роботодавця, оскільки в нього більша впевненість у

тому, що працівник не покине роботу за першої кращої можливості. Не менш вагомим стимулом праці з повною самовіддачею, бажанням поліпшити виробничий процес є система показників преміювання робітників (табл. 4) [2, с. 396].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Побудова ефективної системи мотивації персоналу на підприємстві залежить від багатьох чинників, які на неї впливають. Керівник може будувати ефективну систему мотивації працівників і вибирати стимули, спираючись на поділ їх на такі категорії:

1) залежно від зайнятого положення в організації (студенти та молоді спеціалісти, які тільки закінчили навчальний заклад; молоді спеціалісти з досвідом роботи до трьох років; висококваліфіковані спеціалісти; молоді матері);

2) залежно від типу референції (зовнішній тип; внутрішній тип; змішаний);

3) залежно від особистих причин працівника (гроші; особиста вигода; інтерес; почуття обов'язку). Під час побудови системи мотивації керівнику організації слід пам'ятати, що не можна мотивувати всіх працівників однаково. Це допоможе йому зробити систему мотивації економічно ефективною.

Рис. 1. Шляхи вдосконалення матеріальної мотивації на підприємстві

Таблиця 3

Моделі мотивації персоналу на підприємстві

Рівень	Основний мотив	Характеристика
1	2	3
I рівень	Почуття обов'язку	Це почуття – найсильніший мотив, який керує людиною. Воно залежить від внеску, який робить людина
II рівень	Інтерес	Робота заради цікавості на першому місці стоїть у тих людей, які вже задовольнили свої базові, переважно матеріальні, потреби. Тому вони на цьому етапі можуть повністю присвятити себе виконанню тієї роботи, яка їм насправді цікава. Керівник, правильно визначаючи пріоритети, може збільшити кількість інтересу до праці. Це можна зробити за допомогою введення на підприємстві ігор, які пов'язані з виробничими результатами (і не тільки), і, таким чином, буде збільшуватися швидкість розвитку компанії
III рівень	Особиста вигода	Люди хочуть працювати там, де, крім своєї заробітної плати, вони можуть отримувати особисту вигоду: безоплатне проживання, харчування, кар'єрний ріст, невелика відстань до місця роботи, можливість надання службової машини тощо. Керівники можуть на власний розсуд задовольняти особисті потреби працівників
IV рівень	Гроші	Багато людей ідуть влаштовуватися на роботу, тому що їм потрібні гроші. Гроші – це свобода. Вони переважно стоять на першому місці у молоді

Таблиця 4

Загальноживані показники преміювання працівників на підприємстві

Напрями стимулювання	Показники преміювання
1	2
Поліпшення якості продукції (робіт, послуг)	Збільшення здавання продукції з першого подання; поліпшення гатунку (сортності) продукції; поліпшення якості продукції (робіт, послуг); зниження браку, відсутність скарг
Освоєння прогресивної технології та нової техніки	Скорочення термінів освоєння прогресивної технології. Підвищення коефіцієнта завантаження нового устаткування
Зниження матеріальних витрат	Зменшення технологічних витрат проти нормативного рівня. Зменшення відходів на одиницю продукції
Зростання продуктивності праці	Збільшення виробітку продукції (надання послуг) у розрахунку на одного робітника. Зниження трудомісткості одиниці продукції (послуг). Зростання продуктивності праці. Виконання обсягів робіт із меншою кількістю робітників

Також у список стимулів можна включити компенсаційний пакет, роль якого дуже значна для працівників. За допомогою компенсаційного пакета можна: контролювати плинність кадрів; збільшувати вмотивованість персоналу; збільшити показники продуктивності праці; залучити до компанії потрібних працівників; забезпечити сприятливий соціально-психологічний клімат у колективі; створити позитивний імідж компанії на ринку.

На нашу думку, під час формування компенсаційного пакета потрібно враховувати індивідуальні потреби людей. Індивідуальний підхід до визначення складу компенсаційного пакета допомагає ефективно мотивувати працівників.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ведерніков М.Д. Економіка праці і соціально трудові відносини. Львів: Новий світ – 2000, 2012. 869 с.
2. Зозулев А.В. Поведение потребителей: учеб. пособ. Київ: Знання, 2004. 364 с.
3. Виробнича практика: робоча програма та методичні вказівки щодо її проведення для студентів напряму підготовки «Управління персоналом і економіка праці» / О.А. Гарват, І.М. Кравець, О.О. Чернушкіна, Н.П. Базалійська. Хмельницький: ХНУ, 2015. 60 с.
4. Дайнека О.В., Остапенко О.А. Сутність поняття «фінансовий результат» та особливості його формування. Молодіжний науковий вісник. Економічні науки. 2013. № 4.
5. Нестеренко В.Ю., Токар І.І. Економіка виробництва: конспект лекцій. Харків, 2012. 113 с.
6. Колот А.М. Мотивація персоналу: підручник. Київ: КНЕУ, 2002. 337 с.
7. Завіновська Г.Т. Економіка праці: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2003. 300 с.
8. Тимченко О., Лісниченко О. Врахування мотиваційної складової при розробці механізму матеріального стимулювання робітників на промислових підприємствах. Київ: КНЕУ, 2010. 353 с.

REFERENCES:

1. Vedernikov MD, Economics of Labor and Social Work Relations / M. D. Vedernikov. – Lviv: New World – 2000, 2012. – 869 p.
2. Zozul'ev AV Consumer Behavior: A Study Guide / AV Zozulov. – Kyiv: Knowledge, 2004. – 364 pp.
3. Industrial practice: a work program and guidelines for conducting training courses for students "Human Resources Management and Labor Economics" / O. A. Garvat, I. M. Kravets, O. Chernushkina
4. O. Dayneka. The essence of the concept of "financial result" and the peculiarities of its formation / O. V. Daineka, O. A. Ostapenko // Youth scientific bulletin: UABS NBU. Economic sciences, 2013. – No. 4.
5. Nesterenko V.Yu. Economics of production: a summary of lectures / V. Yu. Nesterenko, I. I. Tokar. – Kharkiv, 2012. – 113 p.
6. Kolot AM, Motivation of the staff: a textbook / A.M. Kolot. – Kyiv: KNEU, 2002. – 337 p.
7. Zavinovskaya G. T. The Economics of Labor: Teach. manual / G.T. Zavinovskaya. – Kiev : KNEU, 2003. – 300 p.
8. Timchenko O. Account of the motivational component in the development of the mechanism of material incentives for workers at industrial enterprises / O. Timchenko, O. Lisnichenko. – Kyiv: KNEU, 2010. – 353 p.

Vedernikov M.D.
*Doctor of Economic Sciences,
Professor at Department of Human Resources Management
and Labour Economics,
Khmelnyskyi National University*

Zdorov Yu.V.
*Student,
Khmelnyskyi National University*

IMPROVING FINANCIAL INCENTIVES OF PERSONNEL IN THE ORGANIZATION

Motivation is a combination of internal and external driving forces that motivate the employee to take active action and lead to the achievement of their own goals and objectives of the organization. The structure of the material system of incentives includes: the level of wages, salary, bonus, interest, compensation, vacation and other forms of payment, usually in cash. Immaterial incentives include learning, praise, letters, competitions, nominal gifts, various competitions, etc. The impact of a high salary level on the motivation of staff and increase of production efficiency is multifaceted.

First, higher wages contribute to a reduction in staff turnover and, as a result, provide for the formation of a stable labour collective. Secondly, the pursuit of a policy of high wages makes it possible to take in the labour market the most trained, experienced, proactive workers. The main advantage here is also saving money for training and retraining of newly recruited workers.

УДК 330.1:368

Вовк О.М.

*кандидат економічних наук, доцент,
Національний авіаційний університет*

УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ

АНОТАЦІЯ

Предметом дослідження є процес стратегічного управління системою економічної безпеки та його взаємозв'язок із процесом розвитку підприємства. Метою є обґрунтування теоретико-методичного забезпечення управління розвитком системи економічної безпеки підприємства. У статті запропоновано стратегічний підхід до опису послідовності управління системою економічної безпеки, що враховує цілі розвитку підприємства та його економічного потенціалу.

Ключові слова: економічна безпека підприємства, система економічної безпеки, стратегічне управління, розвиток, стратегічний підхід.

АННОТАЦИЯ

Предметом исследования в статье является процесс стратегического управления системой экономической безопасности и его взаимосвязь с процессом развития предприятия. Целью является обоснование теоретико-методического обеспечения управления развитием системы экономической безопасности предприятия. В статье предложен стратегический подход к описанию последовательности управления системой экономической безопасности, учитывающий цели развития предприятия и его экономического потенциала.

Ключевые слова: экономическая безопасность предприятия, система экономической безопасности, стратегическое управление, развитие, стратегический подход.

ANNOTATION

The subject-matter of the article is a process of strategic management of economic security system and its relationship with the process of enterprise development. The purpose is to substantiate theoretical and methodological provision of management of the development of enterprise economic security system. The article proposes a strategic approach to describing the procedure of economic security system management that includes development goals of the enterprise and its economic potential.

Key words: enterprise economic security, economic security system, strategic management, development, strategic approach.

Постановка проблеми. Економічна безпека підприємств в умовах зростання внутрішньо-національних та іноземних загроз, що спровоковані процесами глобалізації, динамічністю нарощування інформаційних технологій, проблемами екологічного та соціального характеру, є об'єктом різновекторного дослідження щодо пошуків результативних стратегій управління, забезпечення ефективності діяльності, обґрунтування напрямів подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорія управління економічною безпекою в сучасних наукових дослідженнях наведена досить широко. Зокрема, наукові публікації В. Ареф'євої [1], В.І. Мунтіян [2], С.М. Ілляшенко [3] розкривають сутність і основи управління; методичне забезпечення оцінювання рівня безпеки або витрат на передбачення досліджуються у працях О.Ф. Ярошенко [4], І.А. Федоренко [5], Р.М. Скриньковського [6]; питання формалізації складників системи економічної безпеки

підприємства описані в роботах М.П. Денисенко [7], М.І. Аверічева [8]; стратегічного управління – О.В. Лясковець [9], О.Р. Бойкевич [10].

Формулювання цілей статті. Метою дослідження є обґрунтування теоретико-методичного забезпечення управління розвитком системи економічної безпеки підприємства, що має враховувати цілеспрямованість та стратегії діяльності підприємств.

Виклад основного матеріалу. Теоретичні положення управління економічною безпекою наведені в наукових дослідженнях множиною підходів, часто не пов'язаних логікою трактування. З початку 90-х рр. ХХ ст. сформувався чотири ключові підходи: захист від впливів, захист комерційної таємниці, управління за сферами діяльності підприємства і ресурсно-функціональний. Нині є багато вузькоспеціалізованих досліджень за галузями національного господарства, за специфікою технологій виробництва продукції чи надання послуг. Безумовно, наукове розроблення вузькоспеціалізованих напрямів забезпечення економічної безпеки підприємств є важливою, оскільки дає змогу провести всебічні й глибокі дослідження обраного аспекту діяльності підприємства і показати економічне обґрунтування інструментарію оцінювання загроз і формування механізмів забезпечення економічної безпеки підприємств у тій або іншій сфері. Проте чим більше таких досліджень, тим більше постає проблема в їх узагальненні й систематизації. Так, дослідження поглядів окремих науковців на сутність категорії «економічна безпека підприємства» дало змогу виділити таку залежність. Частина з них [7; 10–13] розглядає економічну безпеку як стан захищеності підприємства від впливу загроз, за якого забезпечується досягнення поставлених цілей навіть у ситуації невизначеності зовнішнього середовища та прийняття ризикованих управлінських рішень. Інші дослідники [1; 3; 9; 8] вважають економічну безпеку сукупністю процесів щодо ефективного використання ресурсів підприємства шляхом здійснення функціонально спрямованих впливів фінансово-економічного, організаційного й соціального характеру для досягнення підприємством стану стабільного функціонування та розвитку. Так, більшість дослідників виділяють такі складники системи економічної безпеки, як фізичні, фінансові, кадрові, інтелектуальні, організаційні, екологічні та ін. Системі елементи економічної безпеки мають бути зумовлені не лише функціональними сферами діяльності, а й враховувати напрями розвитку підприємства. За спрямованості досліджень на виявлення впливу

складників на ефективність системи економічної безпеки не досить розкрито перспективи впливу стратегічного управління розвитком підприємства на систему економічної безпеки і зворотних процесів.

Розвиток економічної системи є динамічним явищем, що відображає якісні та кількісні зміни у складі, структурі чи інших характеристиках. О.І. Кондратюк у загальному виді економічний розвиток визначає у вигляді функціональної залежності від таких змінних, як стійкість функціонування підприємства в різних циклах, спроможність до здійснення необхідних змін у процесі розвитку, потенціал підприємства та умови зовнішнього середовища [14]. В. Богомазова виділяє такі типи: перший передбачає виділення типів економічного зростання з погляду потреб і можливостей суспільства (розрізняють природний, гарантований і фактичний типи економічного зростання); факторний підхід, за якого виділяють екстенсивний та інтенсивний; з погляду продуктивних сил, техніки і технології виробництва: доіндустріальний, індустріальний, постіндустріальний типи; з погляду впливу світового господарства на національне розрізняють імпортозамінний та експортноорієнтований типи зростання [15].

Запропонований О.В. Лясковцем методичний підхід щодо забезпечення стратегічного управління розвитком економічної безпеки спрямований на поліпшення процесу розроблення стратегії, покращення захисту, швидкості та достовірності визначення наявних проблем [9]. С.М. Шкарлет пропонує два підходи до трактування й управління економічною безпекою: статичний і діяльнісний [11]. Автор зазначеного дослідження описав діяльнісний підхід за моделью-ланцюговими зв'язками і зазначив, що дефініція «безпека» є об'єктивною дійсністю суб'єкта в певних умовах і ґрунтується на активній взаємодії суб'єкта та середовища [11]. При тримуючись діяльнісного підходу, І.М. Аверічев будував профіль економічної безпеки та оцінював вплив на її нарощування системи з двох взаємообернених компонентів: ресурсомісткості та ефективності активів [8]. Отже, наявні підходи до стратегічного управління розвитком системи економічної безпеки розглядають взаємовпливи середовища (а саме його факторів) із підвищенням або зниженням рівня безпеки.

Розвиток системи економічної безпеки підприємства – це процес реагування на нові загрози та нарощування рівня захисту за підвищення ефективності застосування необхідних ресурсів. На думку автора, зміни в системі мають бути прогнозованими та економічно вигідними для підприємства, а також процес удосконалення і впровадження новітніх досягнень у сфері економічного захисту має бути безперервним. Саме зміни системи економічної безпеки є основою адаптації підприємства до загроз і забезпечують, за умови економічної доцільності, зростання ефективності роботи підприємства та досягнення поставлених

стратегічних цілей у нарощуванні конкурентоспроможності підприємства та якості продукції.

Процес розвитку системи економічної безпеки підприємства включає в себе елементи стратегічного управління, що реалізуються на етапах проектування системи та її складників, а також прогнозування, контролю за досягненням цілей, управління процесами адаптації підприємства (рис. 1).

На думку автора, під час стратегічного управління розвитком системи економічної безпеки підприємства необхідно спрямовувати впливи на врахування умов ефективної реалізації стратегій розвитку й економічного потенціалу. При цьому мають бути враховані такі фактори:

- для розвитку системи економічної безпеки мають реалізовуватися цілі розвитку підприємства, використовуватися акумульовані ресурси та економічний потенціал;

- динамічність змін зовнішнього середовища та внутрішніх цілей, на які підприємство повинно мати плани та програми реагування з проектними кошторисами для оцінювання витрат і результатів застосування таких програм;

- складники системи економічної безпеки здійснюють різновекторний вплив на ефективність розвитку підприємства, що зумовлюється вартістю їх активізації, доцільністю та вузькою функціональністю використання;

- ефективність реалізації системи економічної безпеки, крім вартості залучення функціональних складників, визначається кваліфікацією працівників, їхньою фізичною та психологічною підготовкою до загроз, компетенціями, організаційною системою управління та рівнем колективної підготовки;

- корпоративні інтереси підприємства мають бути узгоджені між цілями розвитку та формуванням системи економічної безпеки в напрямках зростання (що пов'язано з ризиками освоєння інноваційних технологій) та превентивних заходів (що мають спрямовуватися на мінімізацію ризиків, а отже, і скорочення масштабів застосування інноваційних технологій);

- кібербезпека, що включає фізичний, інформаційний захист, доступ до інформації (її якість, вчасність, обсяги та структуру);

- рівень ефективності фінансово-економічного стану підприємства визначає ресурсні можливості розвитку, тому під час стратегічного управління розвитком системи економічної безпеки необхідно проводити фінансовий аналіз, аудит та контролювати зміни в економічному стані підприємства;

- в умовах постійного реформування нормативно-законодавчої бази необхідно враховувати зміни політичної ситуації, характер впливу на стан підприємства законодавчого регулювання.

Висновки і перспективи подальших розвідок. Проведені дослідження наукових здобутків у сфері стратегічного управління розвитком системи економічної безпеки виявили сконцентрованість дослідників на питаннях структуризації системи

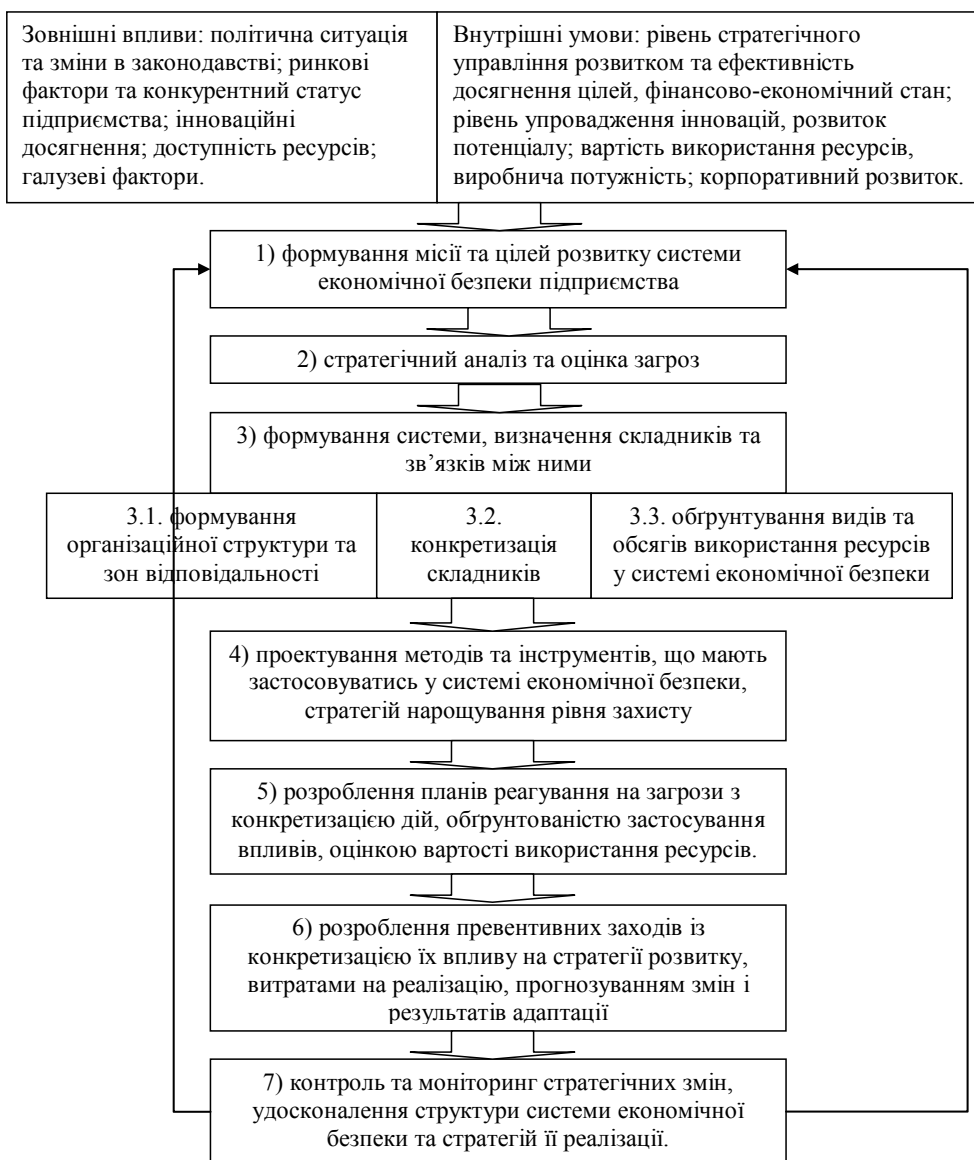

Рис.1. Формалізація процесу розвитку системи економічної безпеки підприємства: стратегічний аспект

Джерело: розроблено автором

та опису процесів забезпечення безпеки. Автором запропоновано стратегічний підхід до опису послідовності стратегічного управління системою економічної безпеки, що враховує цілі розвитку підприємства та його економічного потенціалу. Подальші дослідження необхідно проводити в напрямках проектування змін та розроблення системи адаптаційних заходів для передбачення ефективності розвитку системи економічної безпеки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ареф'єва О.В., Кузенко Т.Б. Планування економічної безпеки підприємств: монографія. Київ, 2004. 172 с.
2. Мунтян В.І. Економічна безпека України. Київ, 1999. 462 с.
3. Ілляшенко С.М. Складові економічної безпеки підприємства та підходи до її оцінки. Актуальні проблеми економіки. 2013, № 3. С. 12–19.
4. Ярошенко О.Ф. Визначення рівня економічної безпеки підприємства Вісник Східноєвропейського університету економіки і менеджменту. 2011. Вип. 2 (10). С. 102–109.
5. Федоренко І.А. Розвиток концептуальних підходів до визначення економічної безпеки промислових підприємств. Інноваційна економіка. 2013. № 5. С. 304–308. URL: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
6. Скриньковський Р.М. Економічна безпека підприємства: сутність, класифікація та система діагностики. Глобальні та національні проблеми економіки. 2015. Вип. 3. С. 414–418. URL: <http://global-national.in.ua>
7. Денисенко М. П. Пріоритетні напрями посилення економічної безпеки// Економіка та держава. 2017. № 3, С. 32–35.
8. Аверічев І.М. Функціонально-параметрична модель економічної безпеки підприємств водного транспорту. Збірник наукових праць Донецького національного університету. Економіка і організація управління. 2014. Випуск 4 (20). С. 14–19.

9. Лясковець О.В. Теоретико-методичні основи забезпечення стратегічного управління розвитком економічної безпеки підприємств машинобудування// Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. 2017. № 2 (80). С. 97–105.
10. Бойкевич О.Р. Стратегічні пріоритети та засоби зміцнення економічної безпеки торговельного підприємств: автореф. дис... канд. екон. наук.: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)»; Львів. комерц. ак-мія Центральної спілки споживчих товариств Укр. Львів, 2011. 22 с.
11. Шкарлет С.М. Економічна безпека підприємства: інноваційний аспект: монографія. Київ., 2007. 436 с.
12. Нікітіна А.В. Управління економічною безпекою автотранспортних підприємств: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: 08.00.04/«Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)»; Харків, 2015. 20 с.
13. Мізюк В.В. Економічний механізм забезпечення авіаційної безпеки авіатранспортних підприємств: дис. канд. екон. наук: 08.00.04/«Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)»; Національний авіаційний університет; Київ, 2011. 193 с.
14. Кондратюк О.І. Основні напрями економічного розвитку підприємств у сучасних умовах // Зб. наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету. 2013, № 1, С. 257–266.
15. Богомазова В. Система індикаторів економічного зростання// Формування ринкових відносин в Україні. 2012. Вип. 6 (133). С. 40–49.
4. Yaroshenko O. F. (2011), " Determination of the level of economic security of the enterprise. ", *Visnyk Skhidnoievropeiskoho universytetu ekonomiky i menedzhmentu*, no. 2, pp. 102–109.
5. Fedorenko I.A. (2013), " Development of conceptual approaches to the definition of economic security of industrial enterprises. ", *Innovatsiina ekonomika*, no. 5, pp. 304–308. available at: <http://irbis-nbuv.gov.ua>.
6. Skrynkovskyi R.M. (2015), " Economic security of the enterprise: the essence, classification and system of diagnostics ", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 3, pp. 414–418. available at: <http://global-national.in.ua>.
7. Denysenko M. P. (2017). " Priority directions for strengthening economic security", *Economy and state*, no. 3, pp. 32–35.
8. Averichev I.M. (2014). " Functional-parametric model of economic safety of enterprises of water transport ", *Zbirnyk naukovykh prats Donetskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika i orhanizatsiia upravlinnia*, no. 4, pp. 14–19.
9. Liaskovets O.V. (2017). " Theoretical and methodical bases of strategic management of economic security development of mechanical engineering enterprises ", *Naukovyi visnyk Poltavskoho universytetu ekonomiky i torhivli.*, no. 2, pp. 97–105.
10. Boikevych O.R. (2011), " Strategic priorities and means of strengthening the economic security of trading enterprises ", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Lviv Trade Academy, Lviv, Ukraine*
11. Shkarlet S.M. (2007) *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: innovatsiynyy aspekt* [Economic security of an enterprise: an innovative aspect] National Aviation University. Kyiv, Ukraine
12. Nikitina A.V. (2015), " Management of economic safety of motor transport enterprises ", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, Kharkiv National Automobile and Highway University, Kharkiv, Ukraine*
13. Miziuk V.V. (2011), " Economic mechanism of providing aviation safety of air transport enterprises ", *Abstract of Ph.D. dissertation, Economy, National Aviation University, Kyiv, Ukraine*.
14. Kondratiuk O.I. (2013), " The main directions of economic development of enterprises in modern conditions ", *Zbirnyk naukovykh prats Tavriiskoho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (ekonomichni nauky)*, no. 1, pp. 257–266.
15. Bohomazova V. (2012), " System of indicators of economic growth ", *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini*, no. 6, pp. 40–49.

REFERENCES:

1. Arefieva O.V. and Kuzenko T.B. (2004) *Planuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpryyemstv* [Planning of economic security of enterprises] Vydavnytstvo Yevropeiskoho universytetu. Kyiv, Ukraine
2. Muntiiian V.I. (1999) *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic security of Ukraine] KVITs. Kyiv, Ukraine
3. Illiashenko S.M. (2013), " Components of economic security of the enterprise and approaches to its evaluation", *Actual problems of the economy*, no. 3, pp. 13–19.

Vovk O.M.
*Candidate of Economic Sciences,
Associate Professor,
National Aviation University*

MANAGEMENT OF ENTERPRISE ECONOMIC SECURITY SYSTEM DEVELOPMENT: THEORETICAL ASPECTS

The economic security of enterprises in the conditions of growth of internal and foreign threats provoked by processes of globalization, dynamic growth of information technologies, ecological and social problems, is the object of multi-vector research in the search for effective management strategies, ensuring the effectiveness of activities, substantiation of directions for further development.

The development of an enterprise's economic security system is a process of responding to new threats and increasing the level of security by increasing the efficiency of the use of necessary resources. According to the author, changes in the system should be predictable and cost-effective for the enterprise, as well as the process of improving and implementing the latest advances in the field of economic protection should be continuous. It is changes in the system of economic security that are the basis of the enterprise's adaptation to the threats and provide, upon the condition of economic feasibility, the growth of the enterprise performance and achievement of the set strategic goals in increasing the competitiveness of the enterprise and the quality of products.

The process of developing the system of economic security of the enterprise includes elements of strategic management, implemented at the stages of designing the system and its components, as well as forecasting, control over the achievement of goals, management of the processes of adaptation of the enterprise. In the opinion of the author, in strategic management of the development of the enterprise economic security system, it is necessary to direct the influence on taking into account the conditions for the effective implementation of development strategies and economic potential. Herewith the following factors should be taken into account: the goals of the enterprise development must be realized, accumulated resources and economic potential should be used; the enterprise should have plans and programs for reacting with project estimates to evaluate the costs and results of the application of such programs; components of the system of economic security have a multi-vector impact on the efficiency of enterprise development; effectiveness of the implementation of the system of economic security is determined by the competence, qualification, and training of employees, organizational management system, and level of collective training; corporate interests of the enterprise should be coordinated in the directions of growth and preventive measures; cybersecurity level; enterprise efficiency level; the nature of the impact of legislative regulation on the state of the enterprise.

Researches of scientific achievements in the field of strategic management of the development of economic security system have revealed the concentration of researchers on the issues of structuring the system and describing the security processes. The author proposes a strategic approach to describing the sequence of strategic management of the system of economic security, taking into account the goals of enterprise development and its economic potential. Further research should be carried out in the direction of designing changes and developing a system of adaptation measures to predict the effectiveness of the development of the economic security system.

УДК 631.1.027:330.526.33

Воронько-Невіднича Т.В.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту
Полтавської державної аграрної академії

Кошулько А.В.
студент
Полтавської державної аграрної академії

Карасенко В.М.
студент
Полтавської державної аграрної академії

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ

Розглянуто основні аспекти сутності та управління комерційною діяльністю аграрних підприємств за сучасних умов. Встановлено зв'язок комерційної діяльності та маркетингу, збуту. Виокремлено цілі комерційної діяльності, встановлено положення удосконалення комерційної діяльності.

Ключові слова: комерція, комерційна діяльність, підприємство, управління комерційною діяльністю, збут.

АННОТАЦИЯ

Рассмотрены основные аспекты сущности коммерческой деятельности аграрных предприятий в современных условиях. Установлена связь коммерческой деятельности и маркетинга. Выделены цели коммерческой деятельности, установлено положение усовершенствования коммерческой деятельности.

Ключевые слова: коммерция, коммерческая деятельность, предприятие, управление коммерческой деятельностью, сбыт.

ANNOTATION

The main aspects of the essence of commercial activity of agrarian enterprises under current conditions are considered. A connection between business and marketing has been established. The purposes of commercial activity are outlined, the situation of improvement of commercial activity is established.

Key words: commerce, commercial activity, enterprise, management of commercial activity, trade.

Постановка проблеми. Ефективне функціонування аграрних підприємств неможливе без реалізації виробленої ними продукції. Саме тому ми акцентуємо увагу як на збутовій, так і на комерційній діяльності. Збутову діяльність господарств потрібно розглядати як економічну систему, ефективність якої залежить від характеру взаємодії з партнерами, конкурентами, посередниками та органами державного управління. Натепер успішній діяльності агроформувань на ринку перешкоджає низка важливих проблем. Комерція має спільні риси з підприємництвом, адже це самостійна ініціативна, систематична, здійснювана на власний ризик господарська діяльність. Саме тому у сучасних умовах комерційна діяльність набуває все більшого впливу ефективного функціонування підприємств на аграрному ринку. Особливого значення набуває при цьому необхідність удосконалення окремих елементів системи комерційної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням управління і підвищення ефективності комерційної діяльності підприємств приділяють

увагу як вітчизняні, так і зарубіжні вчені, такі як В. Апопій, Г. Осовська, Ф. Хміль, Л. Дашков, В. Памбухчянц, О. Буданова, А. Виноградська, М. Єрмошенко, Є. Кісельова, Н. Криковцева. Кожен із дослідників трактує зміст і суть комерційної діяльності з різних позицій. До того ж, саме поняття комерції у повсякденному сенсі збігається зі збутом. Проте, незважаючи на значну кількість здійснених досліджень, багато теоретичних і прикладних аспектів комерційної діяльності господарств розкрито не повною мірою, що обмежує можливості виявлення особливостей системи управління комерційною діяльністю для аграрних підприємств.

Постановка завдання. Метою статті є розроблення теоретичних, методичних положень і практичних рекомендацій щодо вдосконалення управління комерційною діяльністю аграрних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Загальновідомо, що комерційна діяльність забезпечує реалізацію функції товарно-грошового обміну, відіграє важливу роль у реалізації соціальної політики, розширенні міжгалузевого обміну і є рушійною силою розвитку не лише торговельної діяльності, але й економіки загалом. Стабільна динаміка та розвиток сучасних форм підприємництва вимагає удосконалення комерційної діяльності як у теоретичному, так і в практичному плані.

Як відомо, комерція – слово латинського походження (лат. «commercium»), що означає «торгівля». Термін «комерційна діяльність» з'явився в Україні паралельно з терміном «ринок», оскільки ринкова економіка – це економіка вільного підприємництва, за якого отримують розвиток усі комерційні процеси й відносини обміну [1].

Господарським кодексом України комерційна діяльність визначається як господарська діяльність, що здійснюється для досягнення економічних і соціальних результатів з метою одержання прибутку. Як один з атрибутів ринку, вона формується та розвивається за його загальними принципами. Мета комерційної діяльності полягає у збільшенні доходів від продажу за умови задоволення попиту споживачів,

а ринок виступає як система економічних відносин між продавцями і покупцями [2]. Регуляторами комерційної діяльності є ринкове середовище та кон'юнктура ринку, натомість вона дає змогу господарюючим суб'єктам регулювати обмежені матеріальні ресурси та грошові засоби.

Багато зарубіжних і вітчизняних фахівців (Ф. Котлер, Б. Берман, В. Герасимчук) наголошують на тому, що збут – це хоча й найважливіша, але все ж таки одна з функцій маркетингу, тому потрібно чітко розмежовувати два види підприємницької активності: комерційну діяльність і збут продукції. Як зазначає Г.М. Давидов, поняття «збут» ідентичне маркетинговій категорії «товарорух» або «розподіл», що трактується як діяльність підприємства з планування, практичної реалізації і контролю за фізичним переміщенням готової продукції від місця її виготовлення до місця експлуатації з метою задоволення потреб та попиту споживачів і забезпечення прибутку для виробників [9]. Отже, за економічною сутністю поняття «комерція» і «збут» – принципово відмінні категорії: якщо збут охоплює процеси фізичного переміщення готової продукції, то комерція спрямована на задоволення потреб споживачів для досягнення цілей підприємства в умовах ринку.

Безумовно, комерційна робота суб'єкта господарської діяльності в сучасних ринкових умовах повинна базуватися на принципах сучасного маркетингу. Комерційна діяльність як поняття ширше маркетингової діяльності, однак її залежність простежується у діяльності щодо закупівлі продукції, в організації складського господарства, у процесі продажу партій товару, в діяльності зі стимулювання продажів і в післяпродажній роботі комерційної служби.

Розглянемо сутнісну характеристику категорії «комерційна діяльність» різними дослідниками (табл. 1).

Як зазначають більшість дослідників, зокрема А.В. Череп, О.Л. Ортинська, у комерційній діяльності всі аспекти і складники спрямовані на досягнення ефективного товарно-грошового обміну [9]. Важливо, що отримання прибутку не завжди є домінуючою метою підприємства. Залежно від ситуативних обставин, метою комерційної діяльності може також бути стабілізація на ринку, антикризова програма, соціальні або політичні преференції тощо. Короткостроковим завданням комерційної діяльності може бути експансія на нові ринки збуту, завоювання частки на ринку, демпінг, підвищення лояльності покупців. Довгострокові завдання комерційної діяльності полягають у внесенні певної впорядкованості в комерційні та технологічні процеси, організацію спільних дій працівників, які беруть участь у цих процесах, досягнення узгодженості й координації дій.

Є очевидним, що цілі комерційної діяльності визначають її зміст, а саме:

- встановлення господарських і партнерських зв'язків із суб'єктами ринку;
- вивчення та аналіз джерел закупівлі продукції (робіт, послуг);
- узгодження зв'язку виробництва зі споживанням продукції (робіт, послуг), орієнтованих на попит покупців (асортимент, обсяг і оновлення продукції);
- здійснення купівлі та продажу продукції (робіт, послуг) з урахуванням конкурентного середовища;
- розширення і перспективний розвиток цільових ринків;

Таблиця 1

Трактування поняття «комерційна діяльність» різними авторами

Дослідники, автори	Зміст
Апопій В. [5]	спосіб реалізації комерційних процесів як послідовного виконання операцій, що забезпечують організаційні, економічні, соціальні, правові аспекти товарно-грошового обміну
Беляєвський І. [6]	діяльність із купівлі-продажу та зберігання товарів із метою задоволення споживчого попиту й отримання прибутку
Бусигін А. [4]	комплекс операцій, які забезпечують купівлю-продаж товарів і разом із торговельними процесами формують торгівлю як вид діяльності
Виноградська А. [1]	господарсько-торговельна діяльність, що здійснюється суб'єктами господарювання у сфері виробництва і товарного обігу, спрямована на реалізацію продукції виробничо-технічного призначення і продуктів масового споживання, а також допоміжна діяльність, яка забезпечує їх реалізацію шляхом надання відповідних послуг
Гарвардська школа управління комерційною діяльністю [3]	гармонійне поєднання отримання прибутку підприємством та задоволення вимог споживачів (1958 р.)
Дашков Л., Памбухчіянц В. [7]	технологія торгівлі як сукупність способів раціональної організації та методів ефективного виконання операцій торгово-технологічного процесу
Марченко І. [8]	система оперативно-організаційних заходів, спрямованих на організацію та управління процесами купівлі-продажу товарів із метою задоволення споживчого попиту та отримання прибутку
Череп А. [10]	ініціативна самостійна діяльність громадян та їхніх об'єднань, спрямована на отримання прибутку

– скорочення операційних витрат, пов'язаних із купівлею-продажем продукції тощо, доповнено авторами на основі [5].

Базовими принципами управління комерційною діяльністю дослідники вважають науковий підхід, що ґрунтується на положеннях діалектичної теорії пізнання, економічних законах розвитку, використання досягнень науково-технічного прогресу та новітніх методів економічних досліджень.

Сьогодні працівники комерційного відділу повинні не тільки володіти концепцією маркетингу, але й знати ключові підходи до організації логістики. Комерційний директор зобов'язаний забезпечити розмежування функцій між маркетингом і розподільною логістикою, за допомогою якої забезпечується фізичний розподіл продукції (збут). Маркетинг передбачає гнучкість організаційних форм управління. Гнучкість маркетингу повинна проявлятися у своєчасному врахуванні вимог ринку, для чого необхідно вивчати і прогнозувати товарні ринки, розвивати й удосконалювати збутову рекламу, а також упроваджувати у комерційну діяльність інновації, за необхідності – змінювати профіль діяльності, вносити зміни в організаційні структури комерційних служб.

Управління комерційною діяльністю не можна відокремити від системи управління підприємством, яке виконує ще й функції, пов'язані з технологічною, економічною та фінансовою діяльністю. Отже, під час побудови структури управління комерційною діяльністю необхідно враховувати взаємодію складових елементів, які утворюють цілісну систему управління господарством. Організаційна структура управління комерційною діяльністю лише тоді є ефективною, коли враховуються взаємозв'язок і взаємозалежність усіх елементів цілісної системи управлін-

ня аграрним підприємством, в основу якої покладено організаційно-економічний механізм із сукупністю методів, засобів, технологій та інструментів управління комерційною діяльністю. Ключову роль у формуванні продуктового ланцюга, задоволенні потреб споживачів та отриманні доходу виконує комерційна діяльність, яка й визначає необхідність проведення бізнес-процесів та управління ними за допомогою сучасних мотиваційних підходів, технологій та методик [10].

Отже, управління комерційною діяльністю ставить своїми безпосередніми завданнями внесення певної впорядкованості у комерційні та технологічні процеси, організацію спільних дій працівників, які беруть участь у цих процесах, досягнення узгодженості й координації дій. Механізм управління комерційною діяльністю підприємства АПК будується в послідовності виконання комерційних процесів, операцій та управління ними з урахуванням організаційного та економічного забезпечення на основі процесного і системного підходів, мотиваційних і стратегічних підходів.

Комерційна діяльність підприємства зводиться до такого: діяльність із закупівлі товарно-матеріальних ресурсів для забезпечення торгового процесу і збуту товарної продукції з метою отримання максимально можливого прибутку (рис. 1).

На нашу думку, базу вдосконалення управління комерційною діяльністю повинні становити такі положення:

1) системний розгляд комерційної діяльності як сукупності комплексу взаємопов'язаних процесів;

2) концентрація уваги на кожному процесі, що становить загальне поняття, – комерційна діяльність з погляду його організації, а також організації управління ним;

Рис. 1. Структурно-функціональна модель управління комерційною діяльністю аграрного підприємства

3) формування технологій реалізації кожного складника процесу залежно від зовнішніх і внутрішніх умов функціонування комерційної діяльності;

4) розроблення імітаційних моделей управління комерційною діяльністю, що відбивають вплив на останню найбільш повного складу чинників.

Висновки. Резюмуючи основні підходи до комерційної діяльності аграрного підприємства з позиції управління, можна дійти висновку, що вона є бізнес-моделлю підприємства та певною послідовністю логічно пов'язаних господарських процесів, спрямованих на отримання кінцевого результату, заданого стратегією розвитку підприємства.

До того ж, механізм управління комерційною діяльністю аграрного підприємства повинен відображати взаємозв'язок між управлінським та комерційним компонентами; підсистемами, які забезпечують; зовнішнім середовищем, що дає змогу проектувати ефективну систему управління комерційною діяльністю підприємства АПК з організаційним та економічним забезпеченням.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Виноградська А.М. Комерційне підприємництво: сучасний стан, стратегії розвитку : [моногр.] К. : Центр навч. л-ри, 2004. 807 с.
2. Господарський кодекс України // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 18, стаття 144.
3. Ансофф И. Стратегический менеджмент. Классическое издание. СПб.: Питер, 2009. 344 с.
4. Бусыгин А.В. Важнейший источник экономического анализа. Деловой вестник «Российской кооперации». 2001. № 5. С. 15.
5. Комерційна діяльність : [підручник] за ред. проф. В.В. Апопія. К. : Вид-во «Знання», 2008. 558 с.
6. Беляевский И.К. Основы коммерции: учеб метод. пособие. Московский государственный университет экономики, статистики и информатики. М.: Изд-во МЭСИ, 2005. 129 с.

7. Дашков Л.П., Памбухчянц В.К. Коммерция и технология торговли. пятое изд. М.: Информационно-внедренческий центр «Маркетинг», 2007. 448 с.
8. Марченко И.С. Системный подход к управлению коммерческой деятельностью организаций. Вестник МГТУ. 2010. Т. 13, № 1. С. 27–30.
9. Давидов Г.М. Облікова політика : [навч. посібник] за ред. Г.М. Давидов. К.: Знання, 2010. 479 с.
10. Череп А.В., Ортинська О.Л. Основні аспекти комерційної діяльності підприємств. Продуктивні сили і регіональна економіка. 2008. Ч. 1. С. 198–203.

REFERENCES:

1. Vinogradskaya A. M. (2004) Komerциjne pidpry`yemny`cztvo: suchasny`j stan, strategiyi rozvytku: [Commercial entrepreneurship: the current state, development strategies], Center for Educational Literature, Kyiv, Ukraine.
2. Verkhovna Rada Ukrainy (2003), «Gospodarskyj kodeks Ukrainy», Vidomosti Verhovnoyi Rady Ukrainy, vol. 18, statyya 144.
3. Ansoff I. (2009) Stratehichnyi menedzhment. Klasychne vydannia [Strategic Management. Classic edition], Pyter, St. Petersburg, Russia.
4. Busygin A.V. (2001) Vazhneishe dzherelo ekonomichnoho analizu [The most important source of economic analysis], Delovoi vestnyk «Rossyiskoi kooperatsyy», Russia.
5. Apopia V.V. (2008) Komertsiiina diialnist [Commercial activity], Znannia, Kyiv, Ukraine.
6. Belyaevsky I.K. (2005) Osnovy kkommertsyy [Basics of commerce], MÉSY, Moskovs'kyi derzhavnyy universytet ekonomiky, statystyky ta informatyky, Moskva, Russia.
7. Dashkov L.P. and V.V. Pambukhchiantsev (2007) Komertsyya ta tekhnolohiya torhivli [Commerce and trade technology], Informatsiyno-vnedrencheskyi tsentr «Marketynh», Moskva, Russia.
8. Marchenko I. S. (2010) "System approach to managing business activities of organizations", Bulletin of Moscow State Technical University, vol. 1, pp. 27–30.
9. Davydov G. M. (2010) Oblikova polityka [Accounting policy], Znannia, Kyiv, Ukraine.
10. Cherep A.V. and Ortinskaya O.L. (2008) "Main aspects of business activity of enterprises", Productive forces and regional economy, Ch. 1, pp. 198–203.

Voronko-Nevidnycha T.V.
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management,
Poltava State Agrarian Academy*

Koshulko A.V.
*Student,
Poltava State Agrarian Academy*

Karashenko V.M.
*Student,
Poltava State Agrarian Academy*

FEATURES OF MANAGEMENT OF COMMERCIAL ACTIVITY OF AGRARIAN ENTERPRISES

The main aspects of the essence and management of commercial activity of agrarian enterprises under current conditions are observed. The connection between commercial activity and marketing, sales is found.

It is proved that the effective operation of agrarian enterprises is impossible without the sale of their products. That is why the focus is placed on both sales and commercial activity. At present, a number of important problems prevent successful agribusiness activity in the market. Commerce has common features with entrepreneurship because it is an independent, initiative, systematic business activity, carried out at its own risk.

The short-term objective of commercial activity may be expansion into new markets, gaining market share, dumping, increasing customer loyalty. In turn, the long-term objectives of commercial activity are the introduction of a certain order in the commercial and technological processes, the organization of joint actions of the employees involved in these processes, the achievement of coherence and coordination of actions.

It is evident that the objectives of commercial activity determine its content, namely: the establishment of business and partnership relations with the market participants; studying and analysis of products (works, services) purchase sources; coordination of connection between production and product consumption oriented to the demand of customers (assortment, volume, and updating of products); purchase and sale of products taking into account the competitive environment; expansion of existing markets and perspective development of target markets; reduction of operating costs associated with the purchase and sale of products, etc., supplemented by authors on the basis of.

That is why, under current conditions, commercial activity is increasingly affecting the effective operation of enterprises in the agrarian market.

УДК 631.11:334

Габуєва О.М.

*магістр факультету менеджменту
Миколаївського національного аграрного університету*

Іваненко Т.Я.

*кандидат економічних наук,
доцент кафедри управління виробництвом
та інноваційної діяльності підприємств
Миколаївського національного аграрного університету*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто в динаміці кількість фермерських господарств Миколаївської та сусідніх областей. За три останні роки проаналізовано розміри землекористування фермерських господарств області; досліджено наявність та забезпеченість працівниками, технікою; розглянуто зміни в обсягах виробництва основних видів аграрної продукції, зазначені їх основні причини. Висвітлені перешкоди функціонування фермерських господарств та пріоритетні напрями їх подальшого розвитку.

Ключові слова: фермерські господарства, область, розвиток, ресурси, продукція, перешкоди, перспективи.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено в динамике количество фермерских хозяйств Николаевской и соседних областей. За три последних года проанализированы размеры землепользования фермерских хозяйств области; исследовано наличие и обеспеченность работниками, техникой; рассмотрены изменения в объемах производства основных видов аграрной продукции, отмечены их основные причины. Освещены препятствия функционирования фермерских хозяйств и приоритетные направления их последующего развития.

Ключевые слова: фермерские хозяйства, область, развитие, ресурсы, продукция, препятствия, перспективы.

ANNOTATION

The amount of farms of Mykolayiv and nearby areas is considered in the article in a dynamics. For three last years the sizes of land-tenure of farms of area are analyzed; investigational presence and material well-being workers, by a technique; changes are considered in volumes productions of basic types of agrarian products, marked them principal reasons. Obstacles of functioning of farms and priority directions them subsequent development are specified.

Key words: farms, area, development, resources, products, obstacles, prospects.

Постановка проблеми. У сучасних умовах господарювання аграрний сектор України представлений різними формами, серед яких однією із прибуткових, перспективних, найпоширеніших є фермерські господарства. Вони сприяють забезпеченню продовольчої безпеки, створюють додаткові робочі місця, а також збільшують обсяги грошових надходжень до місцевих бюджетів.

Постає завдання вивчення діяльності фермерських господарств, особливостей їхнього функціонування в різних регіонах за нинішніх складних економічних та політичних умов господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам ефективного функціонування фермерських господарств присвячено роботи багатьох зарубіжних та вітчизняних учених-економістів: М. Беккера, П.Т. Саблука, О.В. Чайнова,

Ю.О. Лупенка, Л.В. Корнілова, Т.М. Мараховської, О. Маслака, А. Голубева, В.А. Табінського, Є.О. Колесник, І.С. Сіліної та інших. У сучасних умовах підвищення ефективності виробничої діяльності фермерських господарств потребує проведення повного аналізу їхнього функціонування та визначення перспектив розвитку.

Формулювання цілей статті. Питання функціонування та розвитку фермерських господарств та основних його проблем повинно передусім досліджуватися на регіональному рівні. Отже, метою дослідження є аналіз сучасного стану, особливостей функціонування та тенденцій подальшого розвитку фермерських господарств Миколаївської області.

Виклад основного матеріалу дослідження. Фермерські господарства належать до дрібнотоварних виробників продукції. Основною метою їхньої діяльності є забезпечення власних потреб у сільськогосподарській продукції і продовольстві та продаж їх надлишків [1, с. 113].

Нині фермерське господарство є основою ефективного функціонування сільського господарства у розвинутих країнах світу. Його переваги над іншими формами господарювання полягають у тому, що у них основний мотив трудової активності виявляється у результатах ефективного господарювання, що ставить перед ними завдання раціонального використання наявних ресурсів з урахуванням місцевих природно-економічних умов.

Фермерські господарства виконують важливу соціальну функцію, вони мають більші розміри земель у користуванні, більшу кількість працівників та вищий рівень інтенсифікації. Це дає їм можливість постійно вдосконалювати технологію та розширювати асортимент виробництва й ефективніше вести своє виробництво [2, с. 61].

Загрозами для розвитку фермерських господарств є швидкий процес створення надвеликих формувань холдингового типу, які зумовлюють високий рівень конкуренції як на ринках сільгосппродукції, так і на ринках земельних ділянок. Ці та інші чинники посилюють потребу фермерів у створенні нових механізмів захисту [1, с. 111].

У 2018 році Мінагрополітики запланував спрямувати 1 млрд грн на програму підтримки фермерства, а також упровадити процес спро-

щення процедури реєстрації, облікової та податкової систем для фермерів, що дасть змогу збільшити їх кількість та забезпечити ефективність їхнього розвитку.

Станом на 01.01.2018 р. в Україні налічувалося 45 035 фермерських господарств, тоді як на аналогічний період минулого року їх було 44 409. Тобто протягом 2017 року кількість фермерських господарств у нашій країні зросла на 2% і становить понад 70% загальної кількості економічно активних сільськогосподарських підприємств. Найбільша їх кількість налічується у Запорізькій, Одеській, Миколаївській, Дніпропетровській, Херсонській, Кіровоградській областях. А найменша – у Рівненській, Івано-Франківській, Чернівецькій та Чернігівській областях [3, с. 171].

Перші фермерські господарства у Миколаївській області стали виникати з 1990 р. за рішеннями місцевих органів влади і за відсутності для цього законодавчої бази. Юридична можливість організації таких господарств стала можливою з прийняттям Закону України від 20.12.1991 р. «Про селянське (фермерське) господарство».

У результаті цього на Миколаївщині розпочалося стрімке зростання кількості фермерських господарств. Проте така тенденція зберігалася недовго.

У 2017 р. порівняно з 2000 р. у трьох сусідніх областях півдня України кількість фермерських господарств зменшилася: в Одеській – на 18%, у Миколаївській – на 20%, у Херсонській – на 31%, проте у Кіровоградській області зросла на 17% (рис. 1).

За два останні роки в усіх чотирьох областях відбулося збільшення їхньої кількості. За 2000–2017 рр. серед сусідніх областей за кількістю фермерських господарств Миколаївська область посіла друге місце, на першому ж місці – Одеська область. У 2017 році кількість таких господарств Миколаївської області лише на 15% була меншою, ніж в Одеській, і на 31% більшою, ніж у Кіровоградській області.

У Миколаївській області за досліджуваний період у 2010 році була найбільша кількість фермерських господарств (4555 одиниць), що на 34% більше, ніж у 2017 р., а найменша кількість господарств – у 2016 р. (3373 одиниць), що на 0,5% менше, ніж у 2017 р.

У Миколаївській області у 2017 р. налічувалося 3970 підприємств, які здійснювали сільськогосподарську діяльність, із них 85,4% фермерські господарства, тоді як у 2015 р. їх було 4087 підприємств, з них 93,7% фермерські (табл. 1). За три роки частка сільгоспугідь фермерських господарств у загальній площі сільгоспугідь області зросла від 17,6 до 18,1%. У 2017 році за 3389 фермерськими господарствами області було закріплено 364 326 га сільгоспугідь, зокрема 98,4% з них становить рілля, хоча у 2015 році кількість господарств було вищою, проте площа сільгоспугідь, закріплених за ними, була меншою (353 843 га), а рівень розораності при цьому був 98,4%. Це свідчить про високий рівень розораності сільгоспугідь, а отже, нерациональне землекористування. Така діяльність може привести насамперед до зниження родючості ґрунту, до вітрової і водної ерозії і, як наслідок, до істотного зниження врожайності сільгоспкультур.

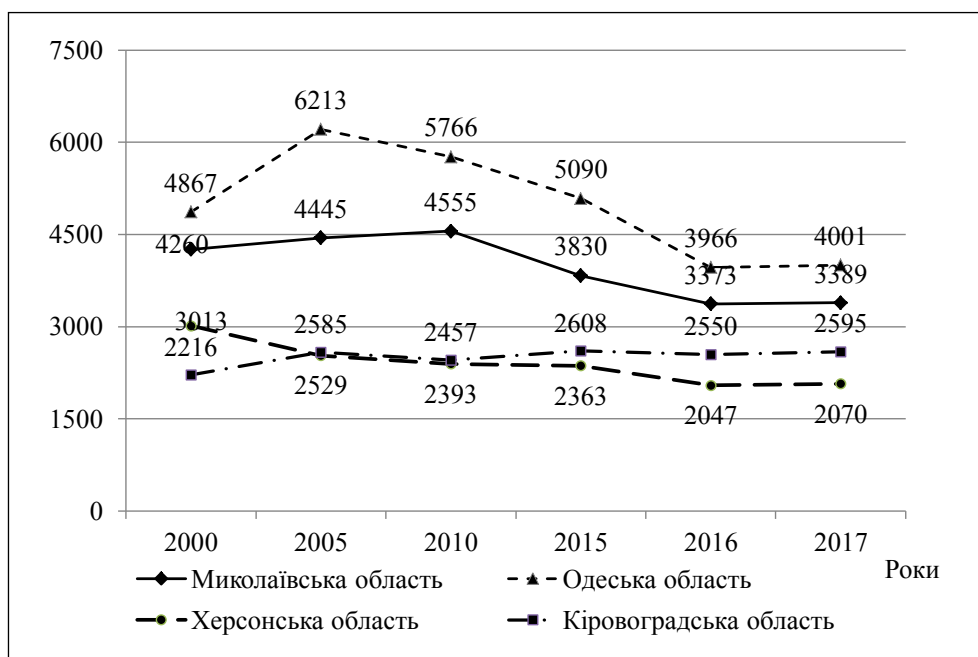

Рис. 1. Динаміка кількості фермерських господарств у південних областях України

Джерело: побудовано автором за даними Державної служби статистики України [3, с. 172]

Таблиця 1

Динаміка розвитку фермерських господарств Миколаївщини

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. у % до 2015 р.
Кількість сільгоспідприємств, од.	4087	4040	3970	97,1
з них фермерські господарства	3830	3373	3389	88,5
Площа сільгоспугідь сільгоспідприємств, тис. га	2006,0	2006,0	2005,8	99,9
– у користуванні фермерських господарств	353,8	352,2	364,3	103,0
– з них рілля	348,1	345,9	358,3	102,9
В розрахунку на 1 фермерське господарство, га:				
– сільгоспугідь	92,4	104,7	107,5	116,3
– ріллі	90,9	102,6	105,7	116,3

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Миколаївській області [4, с. 35–38]

Таблиця 2

Динаміка чисельності працівників фермерських господарств Миколаївської області

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. у % до 2015 р.
Загальна чисельність працівників – усього, осіб	7518	7698	7328	97,5
з них:				
– члени фермерського господарства	4210	4003	4059	96,4
– наймані працівники	3308	3695	3269	98,8

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Миколаївській області [4, с. 22]

Загальна площа землекористування фермерських господарств за 2015–2017 рр. збільшилась на 3%. У 2017 році на одне господарство припадало в середньому 107,5 га сільськогосподарських угідь та 105,7 га ріллі, тоді як у 2015 році – відповідно 92,4 га та 90,9 га. Отже, площа як сільгоспугідь, так і ріллі в розрахунку на 1 фермерське господарство області має чітку динаміку до збільшення. Показники кількості і розмірів землекористування фермерських господарств Миколаївщини – одні з найвищих у всьому південно-степовому регіоні України, що пояснюється великими розмірами сільгоспугідь в області та відповідним дефіцитом робочої сили [2, с. 60].

Особливе місце серед показників розвитку фермерських господарств посідає наявність та забезпеченість виробничими ресурсами. У зв'язку з цим необхідно постійно зміцнювати матеріально-технічну базу, удосконалювати технологію виробництва, раціонально використовувати машинно-тракторний парк, здійснювати правильний вибір ефективних форм кооперації та розподілу праці, залучати кваліфікованих працівників [5].

За останні три роки чисельність працівників у фермерських господарствах області потрохи скорочується (табл. 2).

Це насамперед пояснюється зменшенням кількості фермерських господарств. У 2017 році чисельність їхніх працівників налічувала 7328 осіб, що на 2,5% менше, ніж у 2015 році. Ця зміна відбулася за рахунок поступового скорочення чисельності членів фермерських господарств (на 3,6%), що мало би сприяти створенню робочих місць для найманих працівників, проте і їхня чисельність за три останні роки зменшилась на

1,2%. Загалом фермерські господарства дають змогу працевлаштуватися сільським мешканцям і відіграють важливу роль у розвитку соціальної інфраструктури сільських територій.

Одну з головних перешкод на шляху до сталого розвитку фермерства становить недостатня кількість технічних засобів та їх зношений стан. Саме від технічної забезпеченості значною мірою залежить дотримання наявних і впровадження прогресивніших технологій [1, с. 112].

Аналіз наявності і забезпеченості фермерських господарств Миколаївщини сільськогосподарською технікою свідчить про переважну тенденцію до покращення (табл. 3). За три роки кількість і тракторів, і зернозбиральних комбайнів зросла відповідно на 5% і 18%, лише кількість сівалок зменшилась майже на 1%. У 2017 році порівняно з 2015 роком у розрахунку на одне фермерське господарство кількість зернозбиральних комбайнів збільшилась на 33,3%, тракторів – на 19%, сівалок – майже на 12%.

У розрахунку на 100 га сільгоспугідь кількість як тракторів, так і зернозбиральних комбайнів збільшилась відповідно майже на 2% та 16%, проте сівалок – зменшилась на 4,4%, що відбулося за рахунок кількісних змін у розмірі сільгоспугідь. З огляду на вищезазначені обставини, у 2017 році фермерські господарства області виробили 13,7% вартості валової продукції сільськогосподарства Миколаївщини, що на 0,5% більше, ніж у 2015 р. [4, с. 32].

Сучасна спеціалізація фермерських господарств області має виражену спрямованість на виробництво зерна та насіння соняшнику як найбільш ліквідних і рентабельних культур. За такої структури неможливо знайти кращих

Таблиця 3

**Наявність та забезпеченість сільськогосподарською технікою
фермерських господарств Миколаївської області, шт.**

Види техніки	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. у % до 2015 р.
Трактори	2222	2386	2331	104,9
Зернозбиральні комбайни	469	603	553	117,9
Сівалки	1591	1531	1576	99,1
На одне господарство				
Трактори	0,58	0,71	0,69	119,0
Зернозбиральні комбайни	0,12	0,18	0,16	133,3
Сівалки	0,42	0,45	0,47	111,9
На 100 га сільськогосподарських угідь				
Трактори	0,63	0,68	0,64	101,6
Зернозбиральні комбайни	0,13	0,17	0,15	115,4
Сівалки	0,45	0,44	0,43	95,6

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Миколаївській області [4, с. 150]

Таблиця 4

**Динаміка виробництва основних видів сільгосппродукції
у фермерських господарствах Миколаївської області**

Види продукції	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2017 р. у % до 2015 р.
Валовий збір, тис. т:				
– зернових та зернобобових культур	472,7	541,4	487,1	103,0
– соняшнику	212,2	255,5	195,5	92,1
– картоплі	2,4	2,9	2,6	108,3
– овочів	30,3	30,1	30,4	100,3
– плодів та ягід	0,4	0,7	0,1	25,0
– винограду	1,0	0,2	0,6	60,0
М'ясо (у забійній вазі), тис. т	0,3	0,2	0,2	66,7
Молоко, тис. т	3,0	2,6	3,0	100,0
Яйця, млн шт.	0,3	0,2	0,3	100,0
Вовна, т	6	2	6	100,0

Джерело: розраховано автором за даними Головного управління статистики у Миколаївській області [4, с. 102, 128]

попередників для озимої пшениці, а також уникнути повторних посівів зернових. Соняшник розміщується з періодом повернення через 3–4 роки на попередню площу, що недопустимо з огляду на рекомендовану агротехніку.

У 2017 р. порівняно з 2015 р. серед основних видів сільгосппродукції (табл. 4) у фермерських господарствах Миколаївщини простежується тенденція переважного збільшення обсягів їх виробництва: зерна – на 3%, картоплі – на 8,3%, овочів – на 0,3%. Проте за ці три роки зменшилися обсяги виробництва соняшнику: у 2017 р. порівняно з 2015 р. – на 8%, а порівняно з 2016 р. – на 23,5%. За два останні роки значно зросли обсяги виробництва продукції тваринництва: молока – на 15,4%, яєць – на 50%, вовни – втричі.

Недосконалістю структури посівних площ пояснюється різниця в урожайності основних культур між фермерськими господарствами та господарствами інших категорій в основному на користь останніх. Зокрема, статистичні дані урожайності сільгоспкультур у фермерських господарствах доводять достовірне зниження

врожайності зернових культур та соняшнику і менш суттєву різницю за іншими культурами.

У 2017 році фермерськими господарствами Миколаївщини було вироблено 18,2% зерна, 22,3% соняшнику, 1,4% картоплі, 5,5% овочів, 0,4% плодів та ягід від загального обсягу виробництва всіх фермерських господарств України. Щодо галузі тваринництва, то за даними на кінець 2017 року лише 46 фермерських господарств області спеціалізувалися на виробництві продукції тваринництва. Через незначну частку поголів'я худоби і птиці та їх поступове скорочення у фермерських господарствах у середньому за три роки було вироблено м'яса всіх видів худоби та птиці 0,23 тис. т, молока – 3 тис. т, яєць – 0,3 млн. штук, вовни – 5 т, що становить 1% виробленої продукції тваринництва у Миколаївській області загалом [3, с. 100, 158; 4, с. 128].

Основними причинами, що стримують розвиток фермерських господарств, є: низький рівень диверсифікації економіки сільських територій, що приводить до міграції сільської молоді, високого рівня безробіття та низьких

доходів сільського населення, руйнування соціальної та інженерної інфраструктури; низька рентабельність та конкурентоспроможність цих господарств на ринках збуту сільгосппродукції; низький рівень можливостей щодо залучення фінансових ресурсів та інвестицій для функціонування і розвитку; неможливість залучення земельних ресурсів для іпотечного кредитування; низький рівень технічного та технологічного забезпечення; неможливість набуття у власність земель, які перебувають у користуванні; низький рівень конкурентоспроможності з питання можливості підвищення розміру пропонованої орендної плати за використання земельних ділянок сільгосппризначення порівняно з великими аграрними товаровиробниками; значні втрати продукції внаслідок недосконалої системи логістики та інфраструктури аграрного ринку; непоінформованість значної частини фермерів про кон'юнктуру ринків та умов ведення бізнесу в галузі, орієнтація на реалізацію вирощеної сировини та відсутність можливостей і умов виробництва готової продукції [5; 1, с. 114].

Пріоритетними напрямками розвитку фермерських господарств як Миколаївщини, так і України загалом має бути вирощування овочів, фруктів, ягід, картоплі, «нішевих» культур олійної та зернової груп. При цьому з виробництва традиційної продукції необхідно перейти на органічну продукцію. Це те, що не зможе зробити великі аграрні компанії, з огляду на масштаби їх виробництва, проте найбільше підходить дрібнотоварним виробникам продукції. Перехід фермерських господарств до овочевої і фруктової спеціалізації потребує капіталовкладень у розвиток відповідної інфраструктури. Це насамперед складське господарство та формування системи оптових селянських ринків, які необхідні для збереження врожаю та в разі потреби його швидкої реалізації, оскільки зберігати врожай, частково перезволожений через дощі, необхідно в спеціальних овочеховищах, які допоможуть зберегти якість продукції та мінімізувати коливання цін упродовж року. Таким чином, необхідна розбудова складського господарства та розвиток заготівельно-збутової мережі через кооперацію фермерів. Більшість вирощеної товарної продукції не знаходить покупців через відсутність можливості її продажу. До того ж, не всі виробники мають умови для тривалого її зберігання, тому багато продукції просто псується. Створення власних кооперативів виробників із подальшим продажем продукції через оптово-продовольчі ринки, мережі супермаркетів, громадського харчування є бажаним результатом у розбудові сучасної ринкової заготівельно-збутової мережі. Такі кооперативи позитивно впливатимуть на формування цін та у результаті збільшать доходи і підвищать ефективність діяльності фермерських господарств [5].

Незважаючи на певне відставання від сільгосп підприємств, фермерські господарства мають розвиватися у напрямі збільшення розмірів землекористування або кооперування у забезпе-

ченні технічними засобами за обов'язкового розвитку овочівництва та тваринництва. Пріоритетним напрямом державної аграрної політики має стати підтримка фермерських господарств шляхом надання їм особливого режиму оподаткування та пільгового кредитування [2, с. 62].

Висновки. Фермерські господарства Миколаївщини мають усі передумови для розвитку, який залежить від політичної та економічної стабільності як регіону, так і країни. Їхній стратегічний розвиток повинен бути орієнтований не лише на збільшення обсягів виробництва, а й на підвищення якості продукції за оптимальних затрат на її виробництво, що забезпечить високий рівень ефективності їхньої виробничої діяльності та конкурентоспроможності на внутрішніх ринках. Останні два роки не дають підстав для оптимізму. Отже, для сталого розвитку фермерства необхідні суттєві зміни у вітчизняному законодавстві та дієва державна підтримка, оскільки у розвинених країнах світу дрібним господарствам надаються державні дотації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Табінський В.А. Аналіз стану фермерських господарств в Україні. Молодий вчений. 2016. № 6 (33). С. 111–115.
2. Голубев А. Фермерські господарства України: тенденції розвитку та економіко-соціальна сутність. Вісник Академії праці, соціальних відносин і туризму. 2017. № 1. С. 58–63.
3. Сільське господарство України у 2017 р.: стат. зб./ Державна служба статистики України. Київ, 2018. 245 с. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.html (дата звернення 26 жовтня 2018).
4. Сільське господарство Миколаївської області у 2017 році: стат. зб./ Державна служба статистики України. Головне управління статистики у Миколаївській області. Миколаїв, 2018. 218 с.
5. Маслак О. Проблеми та перспективи фермерства в Україні. Агробізнес Сьогодні. Листопад 2015. № 21 (316). URL: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyigektar/3999-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html> (дата звернення 24 листопада 2018).

REFERENCES:

1. Tabensky, V.A., Kolesnik, E.A. and Silina, I.S. (2016), "Analysis of the state farms in Ukraine", *Young Scientist*, vol. 6(33), pp. 111–115.
2. Holubyev, A. (2017), "Farms in Ukraine: trends of development, economic and social nature", *Visnyk Akademii pratsi, sotsialnykh vidnosyn i turyzmu*, no. 1, pp. 58–63.
3. State Service of Statistics of Ukraine (2018), "Agriculture in Ukraine. Statistical Yearbook 2017", [Online], available at: http://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/publ7_u.html (Accessed 27 October 2018).
4. Holovne upravlinnia statystyky u Mykolaivskii oblasti (2018), "Silske hospodarstvo Mykolaivskii oblasti u 2017 rotsi", *Statyst. Zbirnyk, Mykolaiv*, p. 218.
5. Maslak, O. (2015), "Problems and prospects of farming in Ukraine", *Ahrobiznes Sohodni*, [Online], vol. 21 (316), no. November, available at: <http://www.agro-business.com.ua/ekonomichnyigektar/3999-problemy-ta-perspektyvy-fermerstva-v-ukraini.html> (Accessed 24 November 2018).

Habuieva O.M.
*Master, Faculty of Management,
Mykolaiv National Agrarian University*

Ivanenko T.Ya.
*Candidate of Economics Sciences,
Senior Lecturer at Department of Production Organisation
and Innovative Activities of Enterprises,
Mykolaiv National Agrarian University*

FEATURES OF THE FUNCTIONING OF FARMS OF MYKOLAIV REGION

Farms are instrumental in providing food safety, creating additional workplaces, and increasing the volumes of money receipts to the local budgets. Their majority is counted in Zaporizhzhia, Odesa, Mykolaiv, Dnipropetrovsk, Kherson, Kirovohrad regions.

In the Mykolaiv region, 3970 enterprises which carried out agricultural activity were counted in the 2017 year; from them 85.4% are farms. Their general area of land-tenure for 2015–2017 was increased by 3%. In 2017, there was on the average about 107.5 hectares of agricultural lands and 105.7 hectares of plough-land per one economy, while in 2015 accordingly 92.4 and 90.9 hectares. Thus, the number of workers in farms grew a little. Indexes of amount and sizes of land-tenure of farms in the Mykolaiv region are one of the greatest throughout the south steppe region of Ukraine.

One of the main obstacles on a way to the steady development of farming is the insufficient amount of technical means. The analysis of agriculture machines of Mykolaiv region shows the improvement. For the last three years, production of most types of agricultural production volumes grow but the volumes of productions of sunflower diminished. Due to the imperfection of the structure of sowing areas, a difference is explained in the productivity of basic cultures between farms and economies of other categories, mainly on behalf of the last.

Although there is a row of obstacles, farms of Mykolaiv have all preconditions for development which depends on economic and political stability. Their strategic development must be oriented to the increase of production and upgrading products volumes at optimum expenses on its production, which will provide the high level of efficiency of their activity and competitiveness in internal markets. However, for their development, necessary is well-regulated public policy. Basic priority directions of development of farming in a region are a production of organic goods; moving to vegetable and fruit specialization; cooperation of farmers; re-erecting of modern purveying sale networks; special mode of taxation and preferential loans.

УДК 658.14

Гнип Н.О.
*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри фінансів,
банківської справи та страхування
Харківського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи*

Крамаренко Д.О.
*магістр
Харківського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи*

ШЛЯХИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ СГ ТОВ «ХЛІБОПРОДУКТ»

АНОТАЦІЯ

Економічний стан України нині вимагає підвищення ефективності виробництва від підприємства, високої конкурентоспроможності продукції і послуг на основі впровадження досягнень науково-технічного прогресу, ефективних форм господарювання й управління виробництвом, ініціативи, дисципліни на робочому місці. Поряд із цим проблема стратегії управління капіталом підприємства займає одне з провідних місць у його діяльності. Необхідність дослідження капіталу зумовлена тим, що нині більшість підприємств мають низьку ефективність господарської діяльності через високий рівень зносу основних фондів та обмеженість власних фінансових ресурсів для модернізації і технічного переозброєння виробництва. У статті розглянуто теоретичні та методичні підходи щодо дослідження власного капіталу. Узагальнено теоретичні засади використання, формування капіталу. Оцінено особливості формування та використання капіталу на підприємстві. Досліджено структуру капіталу СГ ТОВ «Хлібопродукт», на основі проведених розрахунків запропоновано оптимальні значення структури капіталу досліджуваного підприємства за рахунок окремих показників.

Ключові слова: власний капітал, залучений капітал, структура капіталу, коефіцієнти ліквідності, маневроності, рентабельності.

АННОТАЦИЯ

Современное состояние развития экономики Украины требует от предприятий повышения эффективности производства, конкурентоспособности продукции и услуг на основе внедрения достижений научно-технического прогресса, эффективных форм хозяйствования и управления производством, инициативы и исполнительской дисциплины на каждом рабочем месте. Вместе с тем проблема стратегии управления капиталом предприятия занимает одно из первостепенных мест в его деятельности. Необходимость исследования капитала обусловлена тем, что в настоящее время подавляющее большинство предприятий имеют низкую эффективность хозяйственной деятельности при высоком уровне износа основных фондов и ограниченности собственных финансовых ресурсов для модернизации и технического перевооружения производства. В статье рассмотрены теоретические и методические подходы к исследованию собственного капитала. Обобщены теоретические основы использования, формирования капитала. Оценены особенности формирования и использования капитала на предприятии. Исследована структура капитала СГ ООО «Хлебопродукт», на основе проведенных расчетов предложены оптимальные значения структуры капитала исследуемого предприятия за счет отдельных показателей.

Ключевые слова: собственный капитал, привлеченный капитал, структура капитала, коэффициенты ликвидности, маневренности, рентабельности.

ANNOTATION

Nowadays, the economic situation of Ukraine requires the enterprise to enhance the effectiveness of production, the high competitiveness of products and services. The implementation can be achieved through the effective management and process

controlling, initiative, discipline in the workplace and with the help of scientific and technological progress. With it, the problem of the strategy of the enterprise capital management is one of the first items in its activity. The necessity in the capital studying is due to the fact that nowadays the vast majority of enterprises have low economic activity because of the high level of fixed capital depletion and limited own financial resources for modernization and technical re-equipment of production. The theoretical and methodological approaches concerning the study of own capital are described. There are also general theoretical principles of use and capital formation. The specificities of formation and use of capital at the enterprise are estimated. The structure of the capital of Agricultural Limited Liability Company LLC "Khlipoproduct" was investigated. According to the calculations the optimal values of the investigated enterprise capital structure were offered though the selected indicators.

Key words: equity, call-up capital, capital structure, liquidity ratio, handling, profitability.

Постановка проблеми. Сучасні умови господарювання та рівень конкуренції потребують від підприємств підвищення ефективності їхньої діяльності, яка визначає здатність підприємств до фінансового виживання та фінансової стійкості. Отже, насамперед ефективність діяльності підприємства значною мірою характеризується показником ефективності формування та використання капіталу, тобто максимальної його віддачі. Власний капітал відіграє суттєву роль не лише на початковому етапі розвитку суб'єкта господарювання, а й у процесі розширення його діяльності. Таким чином необхідно визначити найкращі шляхи ефективності формування, використання власного капіталу підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми обліку й аналізу, формування та змін власного капіталу завжди були в центрі уваги економістів. Ці проблеми досліджуються у працях провідних іноземних та вітчизняних учених-економістів. Нині дослідженнями проблем власного капіталу займаються такі вітчизняні і зарубіжні вчені-науковці, як: Ф.Ф. Бутинець, С.Ф. Голов, О.О. Канцуров, Г.Г. Кірейцев, В.В. Ковальов, М.І. Кутер, Г.В. Нашкерська, В.Д. Новодворський, В.Ф. Палій, О.І. Пилипенко, І.Р. Поліщук, М.С. Пушкар, Я.В. Соколов, В.В. Сопко, В.Г. Швець та ін. Багато науковців розглядають із різних позицій проблему відо-

браження власного капіталу в обліку, тому що будь-яка організація, яка веде виробничу чи іншу комерційну діяльність, повинна мати визначений капітал, що являє собою сукупність матеріальних цінностей і коштів, фінансових вкладень і витрат на придбання прав і привілеїв, необхідних для здійснення його господарської діяльності. Економісти розглядають поняття капіталу з двох боків. З одного боку, капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів, а з другого – характеризує напрям вкладення засобів. Аналіз та узагальнення публікацій із цієї проблематики дають підстави дійти висновку, що у працях учених не досить обґрунтовано процес формування та використання власного капіталу підприємства.

Постановка завдання. Метою статті є узагальнення теоретико-методичних підходів щодо дослідження структури капіталу СГ ТОВ «Хлібопродукт» у період з 2016–2018 року та рекомендації щодо формування та використання власного капіталу на основі аналізу показників фінансової діяльності підприємства. Під час проведення дослідження для реалізації мети вирішувалися такі завдання: узагальнення теоретичних та методичних засад щодо використання, формування та управління власним капіталом; здійснення аналізу фінансової діяльності СГ ТОВ «Хлібопродукт»; надання рекомендацій щодо удосконалення процесу формування та використання власного капіталу на підприємстві за рахунок показників фінансової діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Наявність капіталу є умовою створення та розвитку бізнесу. Підприємство, що здійснює господарську діяльність відокремлено від інших, повинно володіти капіталом. Структура і динаміка власного капіталу є найсуттєвішими показниками, що визначають фінансовий стан підприємства [2]. Структурна перебудова промисловості, відкриття внутрішнього вітчизняного ринку для зарубіжних товаровиробників впливають на структуру власного капіталу підприємств. Важливе місце у стратегії підприємств займають формування, використання й управління власним капіталом [3]. Метою формування капіталу підприємства є придбання необхідних активів та оптимізація структури капіталу з позицій забезпечення умов ефективного його використання. З погляду власника капітал характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, які інвестуються у формування активів підприємства. У ринковій економіці капітал розглядається як товар, що має свою вартість. Власним капіталом підприємства визнаються лише власні джерела фінансування підприємства, які без визначення терміну повернення внесені його засновниками (учасниками) або залишені ними на підприємстві з чистого при-

бутку. Власний капітал утворюється на підприємстві двома способами:

- 1) внесенням власниками підприємства коштів та інших активів;
- 2) накопиченням суми доходу, який залишається на підприємстві [3].

Процеси формування та залучення капіталу дають змогу накопичити певний обсяг необхідних для ведення господарської діяльності ресурсів, які використовуються для досягнення визначених підприємством цілей. Відповідно до процесів формування розрізняють процеси використання капіталу підприємства. Основними напрямками використання капіталу підприємства є фінансування його оборотних та необоротних активів [5]. До зазначених напрямів також належать витрати майбутніх періодів, необоротні активи та групи вибуття, які є складниками активів підприємства. Кредити також є частиною позичкового капіталу. Вони надаються підприємствам за плату, тобто вони сплачують за його використання певний відсоток від суми [5]. Платним для підприємства є і таке джерело формування позичкового капіталу, як випуск облігацій. Це вигідна форма залучення капіталу, оскільки власники облігацій не мають права втручатися в господарську діяльність підприємства, на відміну від акцій, які дають право участі в капіталі. Крім кредитів і випуску облігацій, підприємства можуть залучати для виробничих потреб засоби інших юридичних осіб у вигляді позик, сплачуючи за це певний відсоток [6]. Так, підприємства можуть користуватися комерційним (товарним) кредитом під час здійснення розрахунків за придбану продукцію, надані їм послуги чи виконані для них роботи. Використання позикових коштів дає можливість приросту рентабельності власного капіталу, але негативно впливає на фінансову стійкість підприємства. Управління щодо формування та використання капіталу підприємства потребує постійного відстеження змін у його розмірі та структурі. Це здійснюється шляхом ретельного ведення бухгалтерського обліку господарських операцій, що пов'язані зі змінами у розмірі та складі власного капіталу, і відображення відповідних даних в основних формах фінансової звітності підприємства – звіті про фінансовий стан, а також у звіті про власний капітал [6]. Метою управління капіталом є задоволення потреби у фінансових коштах за різними напрямками діяльності підприємства та оптимізація його структури з позицій забезпечення умов ефективного використання для збільшення вартості підприємства. Ефективне управління власним капіталом дасть змогу збільшувати його обсяг та сприяти росту ринкової вартості підприємства. Відповідно до поданих управлінських рішень необхідно більше уваги приділяти збільшенню чистого прибутку, що дасть змогу збільшувати нерозподілений прибуток та частку власних джерел у фінансуванні активів. У процесі управління власним капіталом необхідно

враховувати внутрішні та зовнішні особливості ведення бізнесу та чітко виокремлювати загрози та можливості. Основними факторами внутрішнього середовища, які необхідно враховувати у процесі управління власним капіталом, є: специфіка виробництва; особливості збутової діяльності; обсяги та структура майна підприємства; джерела формування позикового капіталу; наявність інноваційних технологій [8]. Зовнішнє середовище підприємства також визначає ефективність управління власним капіталом. У процесі оцінки зовнішніх умов функціонування підприємства як чинників управління власним капіталом необхідно також врахувати: податкове законодавство; економічну ситуацію в країні; валютну і кредитну політику держави; конкурентоспроможність галузі; темп інфляції; цінну політику; експортний потенціал галузі та інші. Розглядаючи структуру капіталу, зазначимо, що під структуру капіталу розуміють співвідношення між власним і позичковим капіталом [9]. Власний і позичковий капітал мають певну відмінність, яка впливає з різного рівня доходності останніх і рівня ризику для власників цього капіталу. Для того щоб прогнозувати результат діяльності українських компаній, застосовуються моделі співвідношення власного та позикового капіталу.

Згідно з табл. 1, натепер на підприємстві СГ ТОВ «Хлібопродукт» більшу частку фінансових ресурсів становить власний капітал. Для кредиторів така ситуація є позитивною, оскільки вона характеризує надійність підприємства, впевненість щодо повернення своїх вкладень, тобто знижується ризик неповернення боргів, фінансовий ризик. Проте рівень доходності за цієї стратегії зазвичай не є високим. Така ситуація викликана тим, що на практиці ефективність використання позикових коштів вища, ніж власних. Фінансист підприємства може відповісти на запитання про стан, зміни, оптимальність співвідношення та ефективність використання власного та позикового капіталу, лише оцінивши всі їх складники за допомогою балансу підприємства (форма № 1), звіту про фінансові результати (форма № 2) та інших форм фінансової звітності. І першим кроком у цьому напрямі є загальне оцінювання структури капіталу СГ ТОВ «Хлібопродукт» підприємство використовує лише власні кошти та є незалежним від зовнішніх кредиторів. Проте ця особливість є негативною, бо кошти не залучаються та не спрямовується для розвитку, модернізації обладнання та рефінансування.

Ефективність діяльності підприємства значною мірою характеризується показником ефективності використання капіталу, тобто максимальної його віддачі, яка виражається збільшенням суми прибутку на 1 гривню капіталу. Цього можна досягти за умови раціонального використання всіх видів ресурсів, недопущення їх перевитрат, втрат на всіх стадіях кругообігу. У результаті капітал повертається в більшій сумі, тобто з прибутком. Тому актуальності набувають питання пошуку шляхів ефективного використання власного та позикового капіталу для забезпечення стійкості фінансового стану підприємства. Виявити недоліки та переваги використання капіталу можна завдяки проведенню аналізу цих процесів діяльності підприємства, що дасть змогу розрахувати можливості підприємства щодо використання власних та позикових джерел фінансування.

Отже, проаналізуємо показники, що характеризують фінансову діяльність підприємства, більш детально. Вся сукупність таких показників може бути наведена у вигляді таких груп, що характеризують: платоспроможність (фінансову стійкість); ліквідність; ділову активність; рентабельність (табл. 2).

Коефіцієнт покриття (поточної ліквідності) показує достатність ресурсів підприємства, які можуть бути використані для погашення його поточних зобов'язань. На підприємстві коефіцієнт покриття не переважає 2, тому можна говорити, що компанія не могла вчасно відповідати за своїми поточними зобов'язаннями. Станом на 2018 рік у компанії залишилося 1,3 гривень на кожну гривню поточних зобов'язань порівняно з кінцем 2016 року. Але у разі виникнення системної кризи ліквідності компанія може бути оголошена банкрутом.

Коефіцієнт швидкої ліквідності відображає платіжні можливості підприємства щодо сплати поточних зобов'язань за умови своєчасного проведення розрахунків із дебіторами.

Коефіцієнт швидкої ліквідності – цей показник знаходився у межах нормативного значення, і на кожну гривню поточних зобов'язань припадає 1,01 гривні високоліквідних оборотних активів. Порівняно з 2016–2018 рр. ситуація змінилася, і досліджуваний показник компанії СГ ТОВ «Хлібопродукт» знаходився у 2016 році нижче від нормативного значення. Це означає, що в компанії були проблеми з платоспроможністю.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує, яка частина боргів підприємства може бути

Таблиця 1

Показники фінансового стану СГ ТОВ «Хлібопродукт» у 2016–2018 рр.

Показники	Роки					
	2016		2017		2018	
Власний капітал	5414,4	0,78	5581,6	0,70	5911,7	0,51
Позиковий капітал	1473,6	0,21	2337,5	0,29	5492,9	0,48%
Усього	6888	100	7919,1	100	11404,6	100

Таблиця 2

Аналіз показників фінансової діяльності СГ ТОВ «Хлібопродукт»

№	Показники	2016	2017	2018
1.	Коефіцієнт покриття	0,85	1,16	1,3
2.	Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,54	0,52	1,01
3.	Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,05	0,09	0,06
4.	Чистий оборотний капітал, тис. грн.	248,9	772,5	5911,7
5	Коефіцієнт платоспроможності (автономії)	0,78	0,70	0,51
6	Коефіцієнт фінансування	3,67	2,38	1,07
7	Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами	0,14	0,24	0,15
8	Коефіцієнт маневреності ВК	0,04	0,16	0,21
9	Коефіцієнт рентабельності власного капіталу	88,12%	74,5%	41,8%

сплачена негайно. Коефіцієнт абсолютної ліквідності – цей показник є вищим від нормативного, це вказує на проблеми в компанії і свідчить про неефективну стратегію управління фінансовими ресурсами. Грошові кошти, на відміну від інших активів, не беруть участі у виробничо-збутовому процесі, вони не генерують дохід компанії. Тому занадто високий показник абсолютної ліквідності говорить про те, що значна частина капіталу відволікається на формування непродуктивних активів.

Коефіцієнт фінансування за 2018 рік перебуває в межах 0,67–1,5. Значення нижче 0,67 свідчить про високий рівень фінансових ризиків. Значення вище протягом 2016–2017 року може означати наявність додаткових резервів підвищення ефективності за рахунок залучення позикових коштів.

Коефіцієнт забезпеченості власними оборотними засобами компанії СГ ТОВ «Хлібопродукт» зростає, адже значення показника виросло з 0,14 у 2016 р. до 0,24 в 2017 р., але зменшилося до 0,15 в 2018 р. Протягом усього періоду коефіцієнт вищий від нормативного, і компанія здатна профінансувати всі свої оборотні активи за рахунок власного капіталу. Залежність від позикового капіталу є прийнятною.

Коефіцієнт маневреності власного капіталу показує, яка частина власного капіталу використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні засоби, а яка – капіталізована. Цей показник за 2016–2018 рр. збільшився, отже і збільшилась частина власного капіталу, яка використовується для фінансування поточної діяльності, тобто вкладена в оборотні засоби.

Рентабельність власного капіталу компанії зменшується. Якщо в 2016 році кожен залучена гривня власних коштів дозволив отримати 88,12 копійки чистого прибутку, то в 2018 році – 41,18 копійок. Якщо порівнювати таке значення з прибутковістю доступних для власників фінансових інструментів, то інвестування в СГ ТОВ «Хлібопродукт» є більш ефективним. Основним фактором підвищення рентабельності є зниження суми власного капіталу. Незважаючи на це, чистий прибуток компанії

продовжує зменшуватись. Загалом, ефективність використання власного капіталу не є достатньо високою.

За проведеними дослідженнями фінансового стану СГ ТОВ «Хлібопродукт» за 2016 – 2018 рр. можна зробити висновок про те, що підприємство стійке, стабільно працює, витрати покриваються отриманим прибутком повністю та вчасно, підприємство платоспроможне, конкурентоспроможне, зобов'язання виконуються вчасно та у повній мірі. Аналізуючи показники ми можемо бачити, що нормативні значення перевищують, тобто підприємство є абсолютно фінансово стійким, оскільки у підприємства наявна велика частка власного капіталу у загальному підсумку балансу, а частка позикового капіталу є незначною. Потрібно підвищення додаткових резервів, це відбувається за рахунок залучення позикового капіталу. Проте підприємству потрібно звернути увагу на стратегію управління фінансовими ресурсами це забезпечить раціональне використання їх та дозволить оптимізувати структуру власного капіталу.

Висновки. Отже, капітал підприємства характеризує загальну вартість засобів у грошовій, матеріальній і нематеріальній формах, інвестованих у формування його активів. Важливим місцем у стратегії кожного підприємства займають формування, використання і управління власним капіталом. В статті розглянуто які основні фактори потрібно враховувати для оптимізації структури капіталу. На прикладі підприємства СГ ТОВ «Хлібопродукт» розглянуто фінансові показники на сучасному етапі підприємства, потрібно залучати додаткові обсяги власного капіталу, для того щоб збільшити свою фінансову стійкість і платоспроможність та мінімізувати ризик банкрутства. Частка позикового капіталу є незначною в структурі капіталу підприємства. Ефективність діяльності підприємства значно залежить від розвитку та вдосконалення системи управління власним капіталом. Ефективність діяльності підприємства значною мірою залежить від рівня розвитку та вдосконалення системи управління структурою капіталу, оскільки необхідний обсяг фінансових ресур-

сів є важливою умовою сталого економічного зростання. Під час розроблення загальної системи управління підприємством СГ ТОВ «Хлібопродукт» підприємство не використовує можливостей зростання фінансового потенціалу, приросту рентабельності вкладеного капіталу. Тому можна дати рекомендацію щодо підвищення коефіцієнта покриття (поточної ліквідності) якщо взяти до уваги, що ступінь ліквідності різних елементів поточних активів істотно відрізняються. Припустимо, що не всі активи будуть негайно реалізовані або ж реалізовані не в повній вартості, у результаті чого можлива загроза погіршення фінансового стану підприємства. Тому необхідно працювати в напрямку підвищення суми оборотних активів і зниження суми поточних зобов'язань. Коефіцієнт рентабельності власного капіталу характеризує рівень прибутковості власного капіталу, вкладеного в дане підприємство, тому найбільший інтерес представляє для наявних і потенційних власників й акціонерів й є одним з основних показників інвестиційної привабливості підприємства. По даним розрахункам потрібно підвищити коефіцієнт, слід враховувати як і внутрішні так і зовнішні чинники, це і проведення модернізації та реконструкції матеріально-технічної бази підприємства, розробка стратегії і тактики діяльності та розвитку підприємства, інформаційне забезпечення процесу прийняття рішення, фінансове планування діяльності підприємства, аналіз і пошук внутрішніх резервів зростання прибутку, податкове планування, підвищення конкурентоспроможності у наданні послуг, організація ефективної реклами нових видів товарів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Воля Н.В. Проблеми управління капіталом підприємства та шляхи їх вирішення / Н.В. Воля, А.Ю. Могилова // Молодий вчений. 2016. № 6 (09). с. 94–97.
2. Горбатенко А.А. Особливості формування власних фінансових ресурсів підприємств в Україні / А.А. Горбатенко // Економічний вісник Переяслав-Хмельницького ДПУ імені Григорія Сковороди. 2010. № 15/1. с. 195–201.
3. Ілюхін О.О. Ефективність виявлення та урахування економічних та організаційних передумов раціонального управління капіталом промислового підприємства / О.О. Ілюхін // Вісник економічної науки України. Донецьк. 2011. № 2. с. 49–51.
4. Катан Л.І. Фінансові ресурси підприємства та особливості їх формування / Л.І. Катан // Вісник Дніпропетровського державного аграрно-економічного університету. 2014. № 6. с. 38–44.
5. Кадацька А.М. Сутність власного капіталу підприємства / А.М. Кадацька // Вісник Сумського національного аграрного університету. 2014. № 4 (59). С. 153–156.
6. Ксьондз С.М. Формування власного капіталу на вітчизняних підприємствах / С.М. Ксьондз // Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 4. с. 131–134.
7. Коваленко Л.О. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і доп./ Л.О. Коваленко, Л.М. Ремньова. К.: Знання, 2005. 485 с.
8. Сук Л.К. Фінансовий облік: навч. посіб. / Л.К. Сук, П.Л. Сук.К.: Знання, 2012. 647 с.
9. Швиданенко Г.О. Управління капіталом підприємства : навчальний посібник / Г.О. Швиданенко, Н.В. Шевчук ; Міністерство освіти і науки України, Київський нац. Економічний ун-т ім. Вадима Гетьмана. К.: КНЕУ, 2017. 440 с.
10. Юшко С.В. Критичний аналіз економічної сутності поняття «капітал підприємства» / С.В. Юшко, А.А. Лугова // Вісник економіки, транспорту і промисловості. 2016. № 36. с. 234–238.
11. Яремко І.Й. Управління капіталом підприємства: економічний і фінансовий інструментарій: монографія / І.Й. Яремко. Л.: Каменяр, 2009. 176 с.

REFERENCES:

1. Volia N.V. Problemy upravlinnia kapitalom pidpriemstva ta shliakhy yikh vyrishennia / N.V. Volia, A. Yu. Mohylova // Molodyi vchenyi. 2016 no (09). Pp. 94–97.
2. Horbatenko A.A. Osoblyvosti formuvannia vlasnykh finansovykh resursiv pidpriemstv v Ukraini / A.A. Horbatenko // Ekonomichni visnyk Pereiaslav—Khmelnyskoho DPU imeni Hryhoriia Skovorody. 2010. no 15/1, pp. 195–201.
3. Iliukhin O.O. Efektyvnist vyjavlennia ta urakhuvannia ekonomichnykh ta orhanizatsiinykh peredumov ratsionalnoho upravlinnia kapitalom promyslovoho pidpriemstva / O.O. Iliukhin // Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy. Donetsk. 2011. no 2. pp. 49–51.
4. Katan L.I. Finansovi resursy pidpriemstva ta osoblyvosti yikh formuvannia / L.I. Katan // Visnyk Dnipropetrovskoho derzhavnoho ahrarno-ekonomichnoho universytetu. 2014. no 6. pp. 38–44.
5. Kadatska A.M. Sutnist vlasnoho kapitalu pidpriemstva / A.M. Kadatska // Visnyk Sumskoho natsionalnoho ahrarnoho universytetu. 2014. no 4 (59). pp.153–156.
6. Ksondz S.M. Formuvannia vlasnoho kapitalu na vitchyznianskykh pidpriemstvakh / S.M. Ksondz // Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. 2014.no 4. pp.131–134.
7. Kovalenko L.O. Finansovy menedzhment: navch. posib. 2 vyd., pererob. i dop./ L.O. Kovalenko, L.M. Remnova. K.: Znan- nia, 2005. 485 p.
8. Suk L.K. Finansovy oblik: navch. posib. / L.K. Suk, P.L. Suk. K.: Znannia, 2012.647 p.
9. Shvydanenko H.O. Upravlinnia kapitalom pidpriemstva : navchalnyi posibnyk / H.O. Shvydanenko, N.V. Shevchuk ; Min- vo osvity i nauky Ukrainy, Kyivskyi nats. Ekonomichnyi un –t im. Vadyma Hetmana. K.: KNEU, 2017. 440 p.
10. Iushko S.V. Krytychnyi analiz ekonomichnoi sutnosti poniattia «kapital pidpriemstva» / S.V. Yushko, A.A. Luhova // Visnyk ekonomiky, transportu i promyslovosti. 2016. 36. pp. 234–238.
11. Iaremko I.I. Upravlinnia kapitalom pidpriemstva: ekonomichni i finansovy instrumentarii: monohrafiia / I.I. Yaremko. L.: Kame- niar, 2009. 176 p.

Няч Н.О.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Finance, Banking and Insurance,
Kharkiv Educational and Scientific Institute,
State Higher Educational Institution "Banking University"*

Крамаренко Д.О.

*Graduate Student, Kharkiv Educational and Scientific Institute,
State Higher Educational Institution "Banking University"*

CAPITAL STRUCTURE RESEARCH WAYS AT THE ENTERPRISE AGRICULTURAL LLC "KHLIBOPRODUKT"

As of today, most enterprises have low efficiency of economic activity; due to this, there is a need to research enterprise capital. Equity capital plays a major role, both at the very beginning of the development of activities and in the process of business expansion. Any enterprise needs to have capital, this indicator is important for determining the enterprise financial position, and the processes of capital formation and raising allow accumulating a certain amount of resources necessary for conducting economic activity, which are used accordingly to achieve certain enterprise goals. According to the processes of formation, there are different processes of capital use. The main way of capital use is the financing of its current and non-current assets.

The article on the example of Agricultural LLC "KHLIBOPRODUKT" considered indicators of own and borrowed capital, most of the financial resources is equity capital. This situation is positive for creditors because it characterizes the reliability of the enterprise, assurance in return of their investments, that is, reduced debt loss risk, financial risk. Analysing the coefficients, we can see that the normative values exceed, that is, the enterprise is financially sustainable because the enterprise has a large equity base in total balance and the share of borrowed capital is insignificant, additional reserves are required, this occurs due to attracting borrowed capital. At the same time, the enterprise needs to pay attention to the strategy of financial resources management; it will ensure their rational use and will optimize the structure of equity capital.

УДК 368

Гнип Н.О.
кандидат економічних наук,
викладач кафедри фінансів, банківської справи
та страхування
Харківського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи

Черкашина А.О.
студентка
Харківського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи

Шопіна А.М.
студентка
Харківського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

На сучасному етапі становлення в Україні є низка фінансово-економічних, політичних та соціальних проблем, які безпосередньо впливають на розвиток фінансових ринків. Стаття присвячена актуальним проблемам страхового ринку України та загальним тенденціям його розвитку. У результаті аналізу стану вказано на проблеми та негативні чинники, які впливають на його розвиток. Також проаналізовано основні показники, які дають загальне поняття про стан розвитку ринку страхових послуг. Виділено найбільші недоліки, які гальмують розвиток страхового ринку в Україні, та запропоновано шляхи їх вирішення для подальшої ефективної роботи страхового ринку України.

Ключові слова: страховий ринок, страхування, страхова премія, страхова виплата, договір страхування.

АННОТАЦИЯ

На современном этапе становления в Украине существует ряд финансово-экономических, политических и социальных проблем, которые непосредственно влияют на развитие финансовых рынков. Статья посвящена актуальным проблемам страхового рынка Украины и общим тенденциям его развития. В результате анализа состояния указано на проблемы и негативные факторы, влияющие на его развитие. Также проанализированы основные показатели, которые дают общее представление о состоянии развития рынка страховых услуг. Выделены наиболее крупные недостатки, которые тормозят развитие страхового рынка в Украине, и предложены пути их решения для дальнейшей эффективной работы страхового рынка Украины.

Ключевые слова: страховой рынок, страхование, страховая премия, страховая выплата, договор страхования.

ANNOTATION

At this stage of development of Ukraine there are a number of financial, political, economic and social problems that directly affect the development of financial markets. The article is devoted to actual problems of the insurance market of Ukraine and general tendencies of its development. As a result of the analysis of the state, the problems and the negative factors influencing its development are indicated. Also analyzed are the main indicators that give a general idea about the state of development of the insurance services market. The main drawbacks are highlighted, which hinder the development of the insurance market in Ukraine, and the ways of their solution are proposed for further effective work of the insurance market of Ukraine.

Key words: insurance market, insurance, insurance premium, insurance payment, insurance contract.

Постановка проблеми. Останнім часом страховий ринок України стрімко розвивається, проте постійні зміни економічного середовища по-

роджують нові проблеми, від вирішення яких залежить стабільність та дієвість страхового ринку. Тому перед страховиками постає питання збільшення обсягу та зростання якості страхових послуг, підвищення рівня фінансової надійності страхових компаній, а також ліквідності їхніх активів; створення розвинутої і платоспроможної системи страхування, здатної компенсувати збиток від непередбачених подій, зміцнення довіри до українського страхового ринку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемам формування та розвитку страхування і страхового ринку в Україні присвячено низку наукових праць В. Альошина, В. Базилевича, О. Філонюка, В. Фурмана, С. Осадця, Р. Пікус, З. Шелудько та інших вітчизняних та іноземних економістів. Але основна частина публікацій не досить приділяє уваги розробленню ефективної стратегічної політики щодо забезпечення ефективної страхової діяльності, а також підвищення показників фінансової надійності страховиків.

Мета статті полягає у дослідженні стану страхового ринку в сучасних умовах, виокремлення його основних проблем та недоліків, визначенні шляхів покращення ефективності функціонування страхового ринку.

Виклад основного матеріалу. Сучасній ринковій економіці притаманні певні складники, без яких вона не може існувати. Одним із таких є страховий ринок. Страховий ринок є сферою економічних відносин, у процесі яких формується попит і пропозиція на страхові послуги, а також здійснюється акт купівлі-продажу [1, с. 856–859].

Ринок страхових послуг на сучасному етапі є одним із найнеобхідніших елементів ринкової інфраструктури, має тісний взаємозв'язок із ринком засобів виробництва, споживчих товарів, ринком капіталу, цінних паперів, праці і робочої сили. Ринок страхових послуг є другим за рівнем капіталізації серед інших небанківських фінансових ринків. Загальна кількість страхових компаній станом на кінець 2017 ста-

новила 294, в тому числі СК life – 33 компанії, СК non-life – 271 компанія (станом на кінець 2016 р. – 310 компаній, у тому числі СК life – 39 компаній, СК non-life – 271 компанія). Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення. Так, за 2017 р. порівняно з 2016 р. кількість компаній зменшилася на 16 СК, порівняно з 2015 р. – зменшилася на 67 СК [2]. На рис. 1 наведена динаміка чисельності страхових компаній з 2005 р. по 2017 р.

Зазвичай стан страхового ринку відображає загальну ситуацію в економіці держави. Досвід функціонування страхового ринку України показав, що швидке зростання кількості страхових компаній не означає підвищення якості страхових послуг і насамперед наявності конкуренції. Визначальними в умовах ринкової економіки для більшості страховиків стали проблеми їх адаптації до ринкової кон'юнктури і конкурентного середовища та можливості забезпечення фінансової стійкості як самих страхових компаній, так і страхових операцій, які вони проводять. Тому не дивно, що кількість страхових компаній зменшилася в 2009 р. і в 2011 р. далі йшла на спад. При цьому були й інші об'єктивні і суб'єктивні причини, особливо загальна економічна і фінансова криза та пов'язані з цим проблеми збитковості галузей народного господарства, невиконання заробітної плати і зубожіння населення та втрата довіри населення до влади, в тому числі і до розвитку страхування як однієї з дієвих форм соціального захисту населення.

До 2017 р. частка валових страхових премій щодо ВВП залишилася на рівні 2016 р. і становила 1,5%; частка чистих страхових премій щодо ВВП за 2017 становила 1,0%, що на 0,1 п.п. менше порівняно з відповідним показ-

ником 2016 р. Динаміка страхових премій зображена на рис. 2.

Порівняно з 2016 роком на 23,5% збільшився обсяг надходжень страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 2 030 600 000 грн. (7,7%). Збільшення валових страхових премій відбулося майже за всіма видами страхування, а саме:

- страхування фінансових ризиків (валові страхові платежі збільшилися на 1 997 700 000 грн.);

- автострахування (КАСКО, ОСАГО, «Зелена карта») валові страхові платежі збільшилися на 14,4%;

- страхування майна – валові страхові платежі збільшилися на 956 500 000 грн. (23,1%);

- страхування відповідальності перед третіми особами – валові страхові платежі збільшилися на 39,7%;

- медичне страхування – валові страхові платежі збільшилися на 525 800 000 грн. (22,3%);

- страхування від нещасних випадків – валові страхові платежі збільшилися на 471 400 000 грн.;

- страхування вантажів та багажу – валові страхові платежі збільшилися на 7,1%;

- авіаційне страхування – валові страхові платежі збільшилися на 263 200 000 грн.;

- страхування медичних витрат (валові страхові платежі збільшилися на 164,0 млн. грн. (22,6%)) [2].

Питома вага чистих страхових премій у валових страхових преміях за 2017 рік становила 65,6%, що на 9,6 в.п. менше порівняно з 2016 роком.

Протягом аналізованого періоду збільшилася кількість укладених договорів страхування на 6 011,7 тис. одиниць (або на 3,3%), при цьому

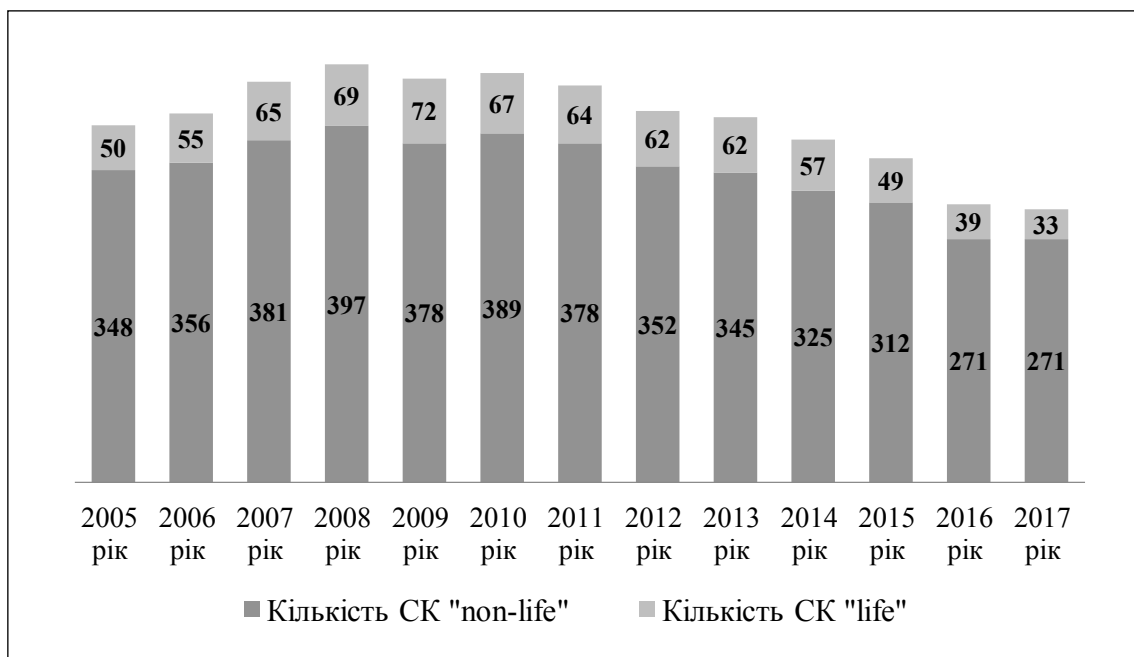

Рис. 1. Динаміка чисельності страхових компаній за 2005–2017 роки

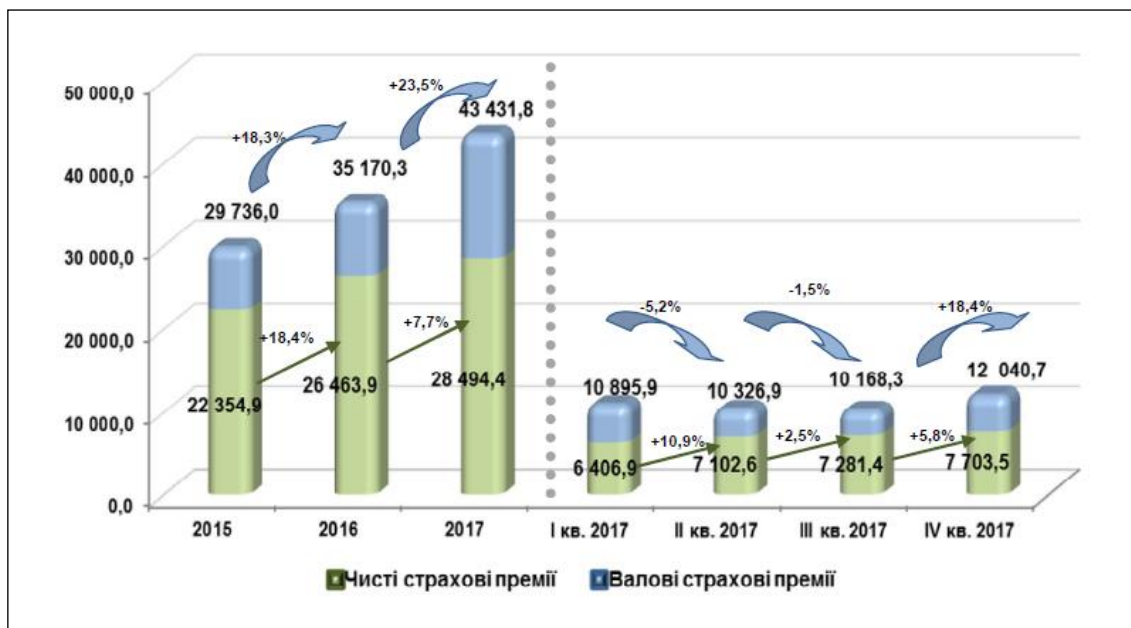

Рис. 2. Динаміка страхових премій за 2015–2017 рр. (млн. грн.)

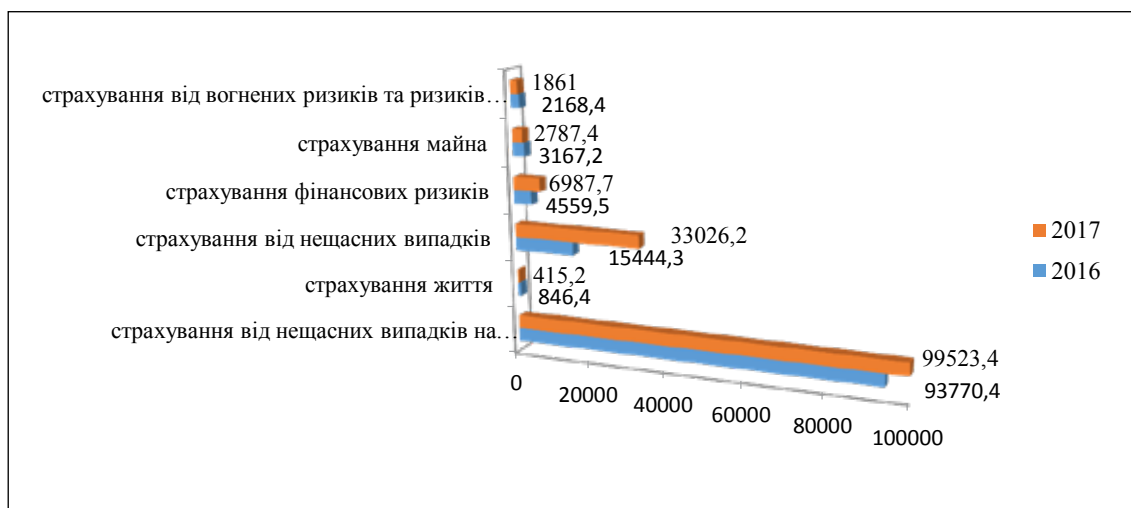

Рис. 3. Кількість укладених договорів страхування фізичними особами за 2016–2017 рр.

на 24 864,1 тис. одиниць (або на 69,1%) зростає кількість договорів із добровільного страхування, в тому числі збільшилася кількість укладених договорів страхування від нещасних випадків на 17 654,6 тис. одиниць (або на 112,6%), кількість укладених договорів на страхування здоров'я на випадок хвороби зростає на 3 798,7 тис. одиниць (або в 2 рази), кількість укладених договорів страхування фінансових ризиків зростає на 2 430,4 тис. одиниць (або на 52,9%) (рис 3).

Обсяг валових страхових виплат/відшкодувань порівняно з 2016 роком збільшився на 1 697,3 млн. грн. (19,2%), обсяг чистих страхових виплат збільшився на 1 695,8 млн. грн. (19,8%). Зростання обсягів валових страхових виплат за 2017 рік мало місце у більшості основних системоутворюючих видів страхування. Збільшилися валові страхові виплати з таких видів

страхування, як: автострахування (збільшення валових страхових виплат на 1 129,5 млн. грн.), страхування фінансових ризиків (збільшення валових страхових виплат на 943,8 млн. грн.), медичне страхування (збільшення валових страхових виплат на 24,6%), страхування життя (збільшення валових страхових виплат на 138,0 млн. грн. (33,0%)). Водночас зменшилися валові страхові виплати зі страхування кредитів на 840,4 млн. грн. та страхування вантажів та багажу – на 326,7 млн. грн. Динаміка страхових виплат зображена на рис. 4.

Рівень валових виплат порівняно з аналогічним періодом 2016 року зменшився на 0,8 в.п. та становив 24,3%. Рівень чистих страхових виплат станом на кінець 2017 року становив 36,0%, що більше на 3,7 в.п. порівняно з аналогічним періодом минулого року [2].

Рис. 4. Динаміка страхових виплат за 2015–2017 роки (млн. грн.)

Високий рівень валових та чистих страхових виплат спостерігається з медичного страхування – 58,0% та 62,5%, за видами добровільного особистого страхування – 38,7% та 43,2%, за видами недержавного обов'язкового страхування – 37,9% та 38,1% відповідно.

Операції вихідного перестраховування за 2017 рік зросли на 44,7% з 12 668,7 млн. грн. до 18 333,6 млн. грн. за рахунок збільшення на 6 231,0 млн. грн. (71,6%) обсягів перестраховування всередині країни. При цьому операції з перестраховування із страховиками-нерезидентами зменшилися на 566,1 млн. грн. (14,3%).

Страхові резерви станом на 31.12.2017 зросли на 1 927,7 млн. грн. (9,2%) порівняно з аналогічною датою 2016 року, при цьому технічні резерви зросли на 1 366,3 млн. грн. (10,4%), а резерви зі страхування життя – на 561,4 млн. грн. (7,2%).

Порівняно з аналогічною датою 2017 року збільшилися такі показники, як загальні активи страховиків, на 1 305,4 млн. грн. (2,3%); активи, визначені ст. 31 Закону України «Про страхування» для представлення коштів страхових резервів – 1 012,7 млн. грн. (2,9%) та обсяг сплачених статутних капіталів – 169,7 млн. грн. (1,3%) [2].

Хоча кількісні показники мають тенденцію до зростання, все ж функціональні характеристики страхового ринку України загалом не відповідають реальним потребам економіки та прагненням світових страхових ринків, що зумовлює його уповільнений розвиток у глобальному процесі формування світової фінансової системи.

Наявна в Україні економічна криза негативно вплинула на весь вітчизняний страховий сектор, який починаючи з 2013 року переживає період стагнації і не показує істотного зростан-

ня. Одним із чинників є те, що уряд не здійснив необхідних реформ як у сфері законодавства, так і на страховому ринку загалом.

Також іншими важливими чинниками, які гальмують розвиток страхового ринку України, є:

- відсутність чіткої політики у сфері державного регулювання й ефективного нагляду за діяльністю суб'єктів ринку, що сприяє тінізації операцій, збільшенню фінансових схем;
- зменшення попиту на страхові послуги через зниження платоспроможності населення, а також низький рівень довіри до фінансових установ;
- відсутність податкового стимулювання інвестиційної активності страхових компаній, низький рівень розвитку ринку довгострокового страхування життя;
- низька якість і пропозиція страхових послуг;
- нерозвиненість системи рейтингової оцінки страховиків, непрозорість ринку, відсутність дієвих механізмів захисту прав страхувальників;
- нерозвиненість інфраструктури, відсутність затвердженої державної концепції розвитку страхового ринку, державних програм підготовки страхових посередників;
- слабкий фондовий ринок, як наслідок – відсутність фінансових інструментів для інвестування, низька якість активів на покриття страхових резервів;
- недостатній розвиток регіональних страхових ринків, які мають помітні територіальні диспропорції [3, с. 814–817].

На сучасному етапі найбільший вплив, як негативний так і позитивний, на розвиток українського страхового ринку мають такі чинники:

- державні перевірки діяльності страховиків. Безумовно, вони мають сприяти збіль-

шенню їхньої платоспроможності, підвищенню якості страхових послуг, але необхідно брати до уваги й те, що ділова репутація страхової компанії має велике значення як для її страхувальників, так і для можливих іноземних інвесторів. Тому неможливо безпричинно відбирати у страховиків-лідерів ліцензії на масові види страхування, вирішуючи питання контролю над ринком. Такі дії державних органів приводять до компрометації всієї фінансової системи країни перед вітчизняною та міжнародною спільнотою та мають негативний вплив на інтеграційні процеси;

– зміни у структурі страхового ринку внаслідок втрати територій на та сході України. Через військові дії у східних регіонах країни страховики зазнають великих збитків, а нові договори в цих регіонах практично не укладаються. Але, незважаючи на наявність суперечних моментів щодо покриття договорами страхування ризиків військових дій, страхові компанії повинні працювати в цих складних умовах на перспективу, робити все можливе для зміцнення свого іміджу та ділової репутації в очах страхувальників. Додатковою гарантією збереження платоспроможності страховиків повинні стати спеціальні резервні фонди (катастроф, коливань збитковості), порядок обчислення яких передбачено Правилами формування страхових резервів зі страхування життя і видів страхування, відмінних від страхування життя.

Натепер розвиток страхового ринку стримує низка проблем, які необхідно вирішити для подальшого ефективного функціонування страхового ринку та його розвитку:

- відсутність довіри населення до страхових компаній та низький рівень володіння інформацією про стан і можливості страхового ринку;
- низький рівень забезпеченості страхових вкладень;
- низький рівень капіталізації страховиків;
- невеликий рівень забезпечення відповідальності за великі застраховані ризики;
- несприятлива політична та економічна ситуація в країні;
- необґрунтований виток грошових коштів з України;
- знецінення національної валюти;
- неефективне регулювання страхової діяльності з боку держави;
- відсутність чіткої стратегії розвитку страхового ринку;
- сучасний стан страхового ринку не повною мірою відповідає тенденціям розвитку світового страхового ринку.

Для подолання зазначених вище проблем та ефективного функціонування страхового ринку необхідно вжити таких заходів:

- застосування новітніх технологій та впровадження інновацій у страховій діяльності;
- вдосконалення законодавчої бази: податкового, антимонопольного, кримінального та

цивільного законодавства, що регулюють сферу страхування;

– упровадження міжнародних стандартів ведення страхової діяльності, наприклад, розгляд досвіду зарубіжних країн (Швеції, США, Франції та ін.);

– визначення надійної та ефективної стратегії розвитку страхового ринку України – це допоможе чітко та впевнено просуватися до спільної мети та вдосконалення страхового ринку;

– проведення просвітницьких заходів населення з метою популяризації страхових послуг, тому що не всі розуміють, навіщо нам страхування, та не обізнані в тому, як усе працює насправді [4, с. 727–731].

– стимулювання страховиків до отримання міжнародних рейтингів фінансової стійкості, сприяння інформаційній прозорості страхового бізнесу шляхом постійного моніторингу якості страхових послуг різних компаній у засобах масової інформації – за допомогою таких заходів населення буде впевнене у тому, що їх не обдурять та не залишать ні з чим;

– приділення більшої уваги вдосконаленню механізму страхування виробників сільськогосподарської продукції, яке в перспективі зможе позитивно вплинути на економічні показники країни, бо взагалі Україна – це аграрна країна, яку потрібно постійно розвивати, а не запускати. Потрібно давати шанс нашим с/г підприємцям, щоб вони також підіймали нашу економіку [5, с. 337–344];

– приділення уваги мінімізації можливості зловживання державною владою під час контролювання діяльності страховиків та його посилення за операціями вихідного перестрахування та впровадження змін щодо порядку оподаткування страховиків із метою мінімізації фінансових схем.

Висновок. Отже, відсутність єдиної державної стратегії щодо розвитку ринку страхових послуг у державі, нестабільність економічної ситуації в державі та низький рівень довіри до страховиків серед населення негативно впливає на розвиток страхування в Україні. Тому нині перед страховиками стоїть складне завдання зі зростання обсягу та якості страхових послуг, підвищення рівня капіталізації, формування єдиної державної стратегії на розвиток страхового ринку та фінансової надійності страхових компаній. Слідуючи вищезазначеним заходам, спрямованим на подолання кризових тенденцій, у вітчизняну економіку вдасться залучити значні інвестиційні ресурси, зміцнити ефективність державного нагляду за страховою діяльністю, створити структурні основи для розвитку пенсійного, медичного страхування та страхування тих, хто виїжджає за кордон, агро- та автострахування, а також інших видів. Одним із вагомих внутрішніх чинників активізації розвитку страхового бізнесу є саме ефективно побудований процес андеррайтингу окремої страхо-

вої компанії. Застосування такого підходу дасть змогу забезпечувати прибутковість та фінансову стійкість страхових компаній через ґрунтовний аналіз і відбір ризиків для прийняття їх на страхування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Рудь І. Аналіз страхового ринку України / І. Рудь // Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. Вип. 10. С. 856–859.
2. Статистика страхового ринку України. URL: <https://forinsurer.com/>.
3. Пономарьова О.Б. Визначення проблем страхового ринку та їх вирішення / О.Б. Пономарьова, М.А. Іванченко // Глобальні та національні проблеми економіки. № 5, 2015. С. 814–817.
4. Матвеев В.В. Страховий ринок України: Сучасний стан та перспективи розвитку / В.В. Матвеев, О.М. Гайдаржийська, В.П. Отрошко // Збірник наукових праць Національного авіаційного університету «Young Scientist» (Економічні науки). 2018. № 2(54). С. 727–731.
5. Шуляк О.В. Проблеми та перспективи розвитку страхового ринку України / О.В. Шуляк, О.В. Марценюк-Розарьєнова // Збірник наукових праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). 2013. № 1(3). С. 337–344.
6. Лапоног А.С. Аналіз страхового ринку України / А.С. Лапоног // Матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції молодих учених та студентів «Наукові дослідження молоді з проблем європейської інтеграції» (3 квітня 2018 року). Харківський навчально-науковий інститут ДВНЗ «УБС». Харків, 2018. С. 1–4.

REFERENCES:

1. Rud I. (2016) Analiz strakhovoho rynku Ukrainy [Analysis of the insurance market of Ukraine]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2016, no. 10, pp. 856–859.
2. Statystyka strakhovoho rynku Ukrainy, available at: <https://forinsurer.tsom/> (Accessed 30 November 2018).
3. Ponomarova O.B., Ivanchenko M.A. (2015) Vyznachennya problem strakhovoho rynku ta yikh vyrishennya [Determination of the problems of the insurance market and their solution]. *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*. 2015, no. 5., pp. 814–817.
4. Matvieiev V.V., Haydarzhyyska O.M., Otroshko V.P. (2018). Strakhovyy rynek Ukrainy: Suchasnyy stan ta perspektyvy rozvytku [Insurance market of Ukraine: Current status and prospects of development] *Zbirnyk naukovykh prats Natsionalnoho aviatsiynoho universytetu «Younh Stsientist» (Ekonomichni nauky)*. 2018, no. 54, pp. 727–731.
5. Shulyak O.V., Shulyak O.V., Martsenyuk-Rozaronova O.V. (2013) Problemy ta perspektyvy rozvytku strakhovoho rynku Ukrainy [Problems and prospects of development of the insurance market of Ukraine] *Zbirnyk naukovykh prats Tavriys'koho derzhavnoho ahrotekhnolohichnoho universytetu (economic sciences)*. 2013, no. 1(3)., pp. 337–344.
6. Laponog A. S. (2018) Analiz strakhovoho rynku Ukrainy [Analysis of the insurance market of Ukraine]. *Materials of the VII International Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Students "Scientific researches of youth on problems of European integration" (April 3th 2018)*. Kharkiv Educational and Scientific Institute of State Higher Educational Institution (SHEI) "Banking University". Kharkiv, 2018, pp. 1–4.

Ннуп N.O.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Finance, Banking and Insurance,
Kharkiv Educational and Scientific Institute,
State Higher Educational Institution "Banking University"*

Cherkashyna A.O.

*Student,
Kharkiv Educational and Scientific Institute,
State Higher Educational Institution "Banking University"*

Shopina A.M.

*Student,
Kharkiv Educational and Scientific Institute,
State Higher Educational Institution "Banking University"*

THE STATE AND PROSPECTS OF THE INSURANCE MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

At this stage of development of Ukraine, there are a number of financial, political, economic, and social problems that directly affect the development of financial markets.

Today, insurance is one of the strategic sectors of the economy because it contributes to the accumulation of savings in the form of insurance premiums and their transformation into investment. So, before insurers, a question raises to increase the volume and growth quality of insurance services, increased levels of financial reliability of insurance companies, and increase the asset liquidity. Establishment of a fairly extensive and financially sustainable insurance system that is capable of compensating losses from unforeseen events, strengthening of trust in the Ukrainian insurance market. The article is devoted to actual problems of the insurance market of Ukraine and general tendencies of its development. As a result of the analysis of the state, problems, and negative factors influencing its development are indicated. Also analysed are the main indicators that give a general idea about the state of development of the insurance services market. The main drawbacks are highlighted, which hinder the development of the insurance market in Ukraine, and the ways of their solution are proposed for further effective work of the insurance market of Ukraine.

УДК 338.31

Григораш О.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри державних,
місцевих та корпоративних фінансів
Університету митної справи та фінансів

Булигіна Д.О.
студентка
Університету митної справи та фінансів

ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано сутність ефективності як економічної категорії та розглянуто основні фактори, які здійснюють вплив та визначають її. Надано рекомендації щодо підвищення економічної ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств за рахунок оптимізації використання їх внутрішніх резервів.

Ключові слова: ефект, економічна ефективність, ефективність виробництва, результативність, фінансово-господарська діяльність.

АННОТАЦИЯ

В статье охарактеризована сущность эффективности как экономической категории и рассмотрены основные факторы, которые оказывают влияние и определяют ее. Представлены рекомендации по повышению экономической эффективности финансово-хозяйственной деятельности предприятий за счет более полного использования их внутренних резервов.

Ключевые слова: эффект, экономическая эффективность, эффективность производства, результативность, финансово-хозяйственная деятельность.

ANNOTATION

The article describes the essence of efficiency as an economic category and considers the main factors that influence and define it. Recommendations to improve the economic efficiency of financial and economic activities of enterprises due to optimize using of their internal reserves are provided.

Key words: effect; economic efficiency; production efficiency; effectiveness; financial and economic activity.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку забезпечення ефективності виробництва та конкурентоспроможності продукції забезпечується за умови комплексного аналізу фінансово-господарської діяльності вітчизняних підприємств. Оперативне управління активами і пасивами підприємства, досягнення високих кінцевих результатів, забезпечення фінансової стабільності і належного іміджу підприємства можливе лише у разі реальної оцінки ефективності фінансово-господарської діяльності суб'єкту господарювання незалежно від форми власності та виду діяльності. Для практичного розв'язання завдань управління ефективністю важливого значення набуває класифікація резервів підвищення ефективності та детальний аналіз їх значення для підприємства. Саме тому комплексне вирішення проблеми пошуку можливих шляхів підвищення ефективності роботи підприємств є надзвичайно актуальним завданням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливий внесок у дослідження проблеми підвищення ефективності діяльності підпри-

ємств зробили вітчизняні науковці, серед яких: В. Андрійчук, О. Воронін, М. Кісіль, Т. Шматковська, І. Бойчик, С. Покропивний, І. Ковальчук та інші.

Однак нестабільність та невизначеність сучасних економічних умов функціонування підприємств потребує подальшого дослідження і визначення адекватних шляхів стабілізації та можливого підвищення ефективності їхньої роботи.

Формулювання цілей статті. Дослідження основних шляхів підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств у сучасних умовах господарювання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Термін «ефективність» (від лат. *efficientia*) є похідним від терміна «ефект», що в перекладі означає виконання, результат певної причини або дії. Але сам по собі ефект не дає відповіді на запитання: якою ціною одержаний цей результат. Тому категорію ефективності можна вимірювати як співвідношення між результатом і витратами (ресурсами), що його зумовили [1].

На основі визначення поняття «ефективність» характеризуємо її формулою (1):

$$\text{Ефективність} = \frac{\text{Ефект (Результат)}}{\text{Ресурси (Витрати)}} \quad (1)$$

По-перше, під час визначення економічної ефективності ресурси і результати можуть мати як вартісну, так і натуральну форму. По-друге, ресурси в розрахунках можуть братися як сукупні або ж як окремі елементи. По-третє, в процесі розрахунку ефективності залежно від поставленої мети можливо використовувати різні види кінцевих результатів, які між собою відрізняються за економічним змістом. Таким чином, економічна ефективність може мати різні форми прояву [3].

Таким чином, для виміру ефективності необхідно мати кількісно виражені ефект (результат) і ресурси (витрати). Чим більший ефект на одиницю ресурсів (витрат), тим вища ефективність відповідного процесу, дії, і навпаки.

Головною метою оцінки ефективності діяльності підприємства є виявлення можливості його подальшого розвитку, визначеного за результатами повного аналізу фінансово-господарської діяльності. Тому найважливішим завданням функціонування сучасного підпри-

емства є підвищення ефективності його фінансово-господарської діяльності за рахунок оптимізації використання його внутрішніх резервів та системне розроблення шляхів підвищення ефективності діяльності. Під шляхами підвищення ефективності діяльності підприємства розуміють сукупність конкретних заходів щодо покращення організації виробництва [2].

Проблема підвищення ефективності діяльності підприємства полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожну одиницю затрачених трудових, матеріальних, фінансових та інших ресурсів. Тому критерієм ефективності виробництва в макроекономічному масштабі є зростання продуктивності суспільної праці.

Взаємодія трьох визначальних чинників постійно регулює процес виробництва на будь-якому підприємстві. Цими чинниками є: персонал (робоча сила), праця та предмети праці. Використовуючи наявні засоби виробництва, персонал підприємства виробляє суспільно корисну продукцію або надає виробничі й побутові послуги. Таким чином, з одного боку, мають місце затрати живої та уречевленої праці, а з іншого – результати виробництва (діяльності), які залежать від масштабів застосовуваних засобів виробництва, кадрового потенціалу та рівня його використання.

Перш ніж перейти до опису основних можливих шляхів підвищення ефективності діяльності підприємства, слід навести характеристики факторів, які чинять вплив на економічну

ефективність господарської діяльності підприємства (рис. 1).

Характеризуючи фактори впливу на ефективність фінансово-господарської діяльності, доцільно розмежувати їх на внутрішні та зовнішні. Внутрішні залежать від результативності роботи управлінського персоналу і колективу підприємства, виражають результати діяльності підприємства, а зовнішні кількісно визначають рівень використання виробничих і фінансових ресурсів.

Крім того, від організаційно-правової форми власності залежать інвестиційна привабливість господарюючого суб'єкта, масштаби й обсяги виробництва продукції, а також рівень контролю за якістю управлінських рішень. Від кваліфікації управлінського персоналу і трудових ресурсів залежать рівень продуктивності праці, ефективність і якість організації виробничо-господарських процесів на підприємстві, спроможність до розширення виробництва й одержання додаткового прибутку. Слід відмітити досить суттєвий фактор наявності і доступності сировинних баз, адже нестача сировини приведе до повної зупинки виробничого процесу. Рівень забезпеченості основними засобами, наявність оборотних коштів для проведення поточного і капітального ремонтів, модернізації, а також закупівлі сучасного обладнання також відіграє важливу роль у ефективності виробничої діяльності підприємства.

Серед зовнішніх факторів слід виділити вплив природно-кліматичних умов. Випуск го-

Рис. 1. Фактори, які здійснюють вплив на економічну ефективність господарської діяльності підприємства

Джерело: складено автором на основі [2]

тової продукції повинен бути підтверджений попитом на ринку, а також наявністю платоспроможного споживача, який має досить фінансових ресурсів, щоб її придбати. Доступність до кредитних ресурсів, а також наявність потенційних інвесторів дасть підприємству змогу розширити обсяги виробництва продукції, а також провести модернізацію, реконструкцію, переоснащення виробничих потужностей, закупити нове обладнання і технології. Державна підтримка також відіграє суттєву роль, оскільки допомагає спростити податкове навантаження, розрахунки з бюджетами різних рівнів.

Таким чином, основними чинниками підвищення ефективності виробництва підприємства є підвищення рівня його технічного оснащення, підвищення якості управління, організації виробництва і праці, оптимізація обсягу і структури виробництва.

Основні три напрямки підвищення економічної ефективності фінансово-господарської діяльності підприємств можна навести у вигляді табл. 1:

Аналізуючи дані табл. 1, доходимо висновку, що одним з основних напрямів підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства є ресурсний, який базується на необхідності проведення детального аналізу використання наявних ресурсів та живої праці. Другим напрямом є організаційний, відповідно до якого проводиться пошук нових можливих шляхів удосконалення системи управління і підвищення ефективності тих процесів, що здійснюються на підприємстві. Третім напрямом підвищення фінансово-господарської діяльності підприємства виступає технологічний, який передбачає запровадження у процеси виробництва сучасної техніки і технологій, а також розв'язання організаційно-правових питань.

За допомогою організаційного напрямку розробляють шляхи підвищення ефективності управління процесами, які відбуваються на підприємстві. Оскільки організація виробничого процесу є важливим складником ефективності підприємства, вона є одним із резервів її підвищення. Аналіз усіх аспектів ефективності від рівня робочого місця окремого працівника до рівня підприємства загалом є не менш важливим. З огляду на специфіку діяльності вироб-

ничих підприємств, особливу увагу необхідно звертати на можливості використання масового та великосерійного виробництва, тому що такі виробництва є більш ефективними.

Оскільки більшість підприємств є технологічно відсталими, ця проблема вирішується в межах технологічного напрямку. Проблема технологічного відставання має два компоненти: матеріальний та нематеріальний. Перший передбачає оновлення та поліпшення технічної бази, другий – організаційно-правові проблеми. Отже, щоб подолати технічне та технологічне відставання, потрібно перейти на сучасні технології та запровадити систему відносин, яка називається корпоративною культурою. Оскільки найпереводіші компанії з тривалим досвідом роботи мають таку систему, її треба запозичувати.

За допомогою ресурсного напрямку слід аналізувати ефективність використання наявних матеріальних та трудових ресурсів. При цьому потрібно враховувати рівень завантаження обладнання, структуру собівартості продукції, а також частку амортизації, матеріальних витрат, витрат на оплату праці. Всі показники варто аналізувати в динаміці, а також порівнювати з показниками найближчих конкурентів, якщо є така можливість [4].

Вважаємо, що використання усіх зазначених напрямів спроможне забезпечити достатні темпи зростання ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

Основним завданням дослідження вчених різних країн є економічно обґрунтоване комплексне використання засобів і предметів праці та пошук нових шляхів їх раціонального використання, оскільки використання ресурсів та економічна ефективність виробництва тісно пов'язані. Саме тому не можна очікувати результативності фінансово-господарської діяльності за нераціонального використання ресурсного потенціалу.

Одним із основних завдань для господарюючих суб'єктів є вирішення проблеми підвищення ефективності використання обмежених виробничих ресурсів шляхом вияву і максимального використання наявних ресурсів діяльності для покращення кінцевих результатів роботи. Таким чином, дефіцит ресурсів може бути покритим за рахунок раніше створених резервів.

Таблиця 1

Напрями підвищення ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства

Напрямок підвищення економічної ефективності	Характеристика
Ресурсний	Використання оборотних засобів Використання основних засобів Ефективність використання трудових ресурсів
Організаційний	Організаційно-правова структура управління Організація виробничо-господарської діяльності на підприємстві
Технологічний	Упровадження сучасних досягнень у сфері техніки і технологій Удосконалення наявної техніки і технологій

Джерело: складено автором на основі [5]

Висновки. Таким чином, під економічною ефективністю розуміють максимальну вигоду, яку можна отримати за мінімальних затрат у процесі економічної діяльності з урахуванням додаткових умов, які мають місце в момент визначення ефективності відповідного господарського заходу. Проблема підвищення ефективності виробництва та діяльності підприємства загалом полягає в забезпеченні максимально можливого результату на кожну одиницю затрачених трудових, матеріальних і фінансових ресурсів. Основними напрямками підвищення ефективності роботи підприємства є ресурсний, організаційний та технологічний. Одним з основних напрямів є ресурсний, який базується на необхідності проведення детального аналізу використання наявних матеріальних та трудових ресурсів. Із вищесказаного можемо дійти висновку, що тільки комплексне використання наведених напрямів зможе вплинути на темпи зростання ефективності фінансово-господарської діяльності підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андрійчук В.Г. Теоретико-методологічне обґрунтування ефективності виробництва // Економіка АПК. 2005. № 5. С. 52–63.
 2. Бойчик І.М. Економіка підприємства : Навч. посіб. / І.М. Бойчик. [вид. 2-ге, доп. і перероб.]. К. : Атіка, 2011. 528 с.
 3. Воронін О. Визначення показників економічної ефективності виробництва на основі модифікації ресурсного підходу // Економіка України / О. Воронін. 2007. № 10. С. 29–37.
 4. Кісіль М.І. Критерії і показники економічної ефективності малого і середнього бізнесу на селі // Економіка АПК. 2009. № 8. С. 59–64.
 5. Шматковська Т.О. До питання дефініції економічної ефективності використання основних засобів / Т.О. Шматковська, С.М. Онисько, О.Г. Агрес // Materialy VI Mezinarodni vedecko-prakticka konference «Veda a technologie: krok do budoucnosti – 2010». Dil 5 Ekonomicke vedy: Praha. Publishing House «Education and Science» s.r.o. P. 84–86.; (27 unora (лютого)–05 brezen (березня) 2010 roku). URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/4467>
-
- #### REFERENCES:
6. Andriichuk V.G. Theoretical and methodological substantiation of production efficiency // Economy of agroindustrial complex. 2005. no. 5. pp. 52–63.
 7. Boychik I.M. (2011) Business Economics: Teaching. manual / I.M. Boychik [kind. 2nd, additional and processing.]. K.: Atika, 528 p.
 8. Voronin O. (2007) Determination of indicators of economic efficiency of production based on the modification of the resource approach // Economy of Ukraine / O. Voronin. No. 10. pp. 29–37.
 9. Kisil M.I. (2009) Criteria and indicators of economic efficiency of small and medium business in the village // Economy of the agroindustrial complex. No. 8. pp. 59–64.
 10. Shmatkovskaya T.O. The question of defining the economic efficiency of the use of fixed assets / T.O. Shmatkovska, S.M. Onisco, O.G. Agres // Materialy VI Mezinarodni vedecko-prakticka konference «Veda a technologie: krok do budoucnosti 2010». Dil 5 Ekonomicke vedy: Praha. Publishing House "Education and Science" s.r.o. P. 84–86; (27 unora (February) 05 brezen (march) 2010 roku). URL: <http://esnuir.eenu.edu.ua/handle/123456789/4467>

Hryhorash O.V.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of State,
Local and Corporate Finance,
University of Customs and Finance*

Bulyhina D.O.
*Student
University of Customs and Finance*

FACTORS OF IMPROVING THE OPERATING EFFICIENCY OF ENTERPRISES

The essence of efficiency as an economic category is described and the main factors that influence and define it are considered in the article. Recommendations to improve the economic efficiency of financial and economic activities of enterprises due to optimizing the use of their internal reserves are provided.

The term “efficiency” is derived from the term “effect”, which in translation means execution, the result of a certain cause or action. But the effect does not answer the question: at what price this result was obtained. Therefore, the efficiency category can be measured as the correlation between the result and the cost (resources) that it has caused.

The main objective of assessing the effectiveness of an enterprise is to identify the possibility of its further development, determined by the results of a full analysis of financial and economic activity. Therefore, the most important task of operation of a modern enterprise is to increase the efficiency of its financial and economic activity by optimizing the use of its internal reserves and system development of ways to increase the efficiency of activities. Ways for improving the efficiency of the company are a set of some measures to improve the organization of production.

The factors of influence on the efficiency of financial and economic activity must be divided on internal and external. Internal depend on the effectiveness of management staff and enterprise staff, express the results of the enterprise, and external ones quantitatively determine the level of the use of production and financial resources.

The organizational and legal form of ownership depends on the investment attractiveness of the business entity, the scale and volume of production, as well as the level of quality control of managerial decisions. The level of labour productivity, the efficiency and quality of the organization of production and economic processes at the enterprise, the ability to expand production and generate additional profits depend on the qualifications of managerial staff and labour resources.

Among the external factors, there are natural climatic conditions. The output of finished products should be confirmed by demand in the market, as well as the availability of a solvent consumer who has enough financial resources to purchase it. Availability of credit resources, as well as the availability of potential investors will allow the company to expand production volumes, also to modernize, reconstruct, re-equip the production facilities, purchase new equipment and technology.

The main directions for increasing the efficiency of financial and economic activity of the enterprise are resource, organizational, and technological. One of the main directions of increasing the efficiency of financial and economic activity of the enterprise is the resource, which is based on the need for a detailed analysis of the use of available resources and living labour. The second direction is the organizational one, in accordance with which searches for new possible ways to improve the management system and increase the effectiveness of those processes carried out in the enterprise. The third direction of increasing financial and economic activity of the enterprise is technological, which involves the introduction of modern technologies and technologies, as well as the solution of organizational and legal issues.

We believe that the use of all these areas will be able to provide sufficient growth rates of the efficiency of financial and economic activity of the enterprise.

УДК 338.12.015

Дроздова В.А.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і логістики
Одеської національної академії харчових технологій

Кормич Л.В.
магістрант
Одеської національної академії харчових технологій

ПЕРСПЕКТИВИ СОКОВОГО РИНКУ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто та проаналізовано ринок соків та соковмісних напоїв. Визначені проблеми ринку, його динаміка та фактори, що впливають на обсяги виробництва та продажу в Україні та світі. Встановлено катастрофічне падіння виробництва. Проведено SWOT-аналіз підприємств-виробників. Запропоновані заходи щодо підвищення якості обслуговування клієнтів шляхом удосконалення логістичної діяльності підприємств.

Ключові слова: соки, соковмісні напої, логістична діяльність, виробництво, аналіз ринку.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен и проанализирован рынок соков и сокосодержащих напитков. Определены проблемы рынка, его динамика и факторы, влияющие на объемы производства и продаж в Украине и мире. Установлено катастрофическое падение производства. Проведен SWOT-анализ предприятий-производителей. Предложены меры по повышению качества обслуживания клиентов путем усовершенствования логистической деятельности предприятий.

Ключевые слова: соки, сокосодержащие напитки, логистическая деятельность, производство, анализ рынка.

ANNOTATION

The article reviews and analyses the market for juices and juice-containing beverages. The problems of the market, its dynamics and factors affecting the volume of production and sales in Ukraine and the world are identified. Established a catastrophic decline in production. A SWOT analysis of manufacturing enterprises was carried out. The proposed measures to improve the quality of customer service by improving the logistics activities of enterprises.

Key words: juices, juice drinks, logistic activity, production, market analysis.

Постановка проблеми. Українська економіка дуже чутливо реагує на політичні та економічні процеси, що відбуваються в країні. Багато галузей відчувають велике зниження попиту на продукцію, що є прямим наслідком падіння купівельної спроможності громадян. Також велика кількість компаній, які успішно торгували на російському ринку, зазнають збитків та шукають нові ринки збуту, адже внутрішній ринок для них замалий.

Сокова промисловість не є винятком. Динаміка останнього п'ятиріччя свідчить про значне падіння виробництва, зменшення частки преміальної категорії соків у бік збільшення дешевих сумішей. Виробники змушені експортувати найкращу продукцію, насамперед соки прямого віджиму, бо в Україні вона не користується попитом, на відміну від Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій за проблематикою та виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Питання підвищення конкурентоспроможності та управління розглядаються багатьма вченими, такими як

П. Друкер, Р.А. Фатхудинов, тощо [1; 2]. Менше вчених розглядають питання логістичного менеджменту (Н.Й. Коніщева, Є.В. Крикавський тощо) [3; 4].

Аналіз динаміки на ринку соків та нектарів досліджували такі науковці та практики, як В.А. Дроздова., Н.І. Хтей, А. Ярмак [5–6]. Все більше інтернет-ресурсів проводить аналітику ринку фруктів та овочів та продукції, що з них виготовляють. Проте потребують подальшого дослідження аналіз ситуації на соковому ринку та шляхи удосконалення логістичної діяльності підприємств, бо життя створює постійно ситуації, які потребують управлінського регулювання. Актуальність та потреба у постійній актуалізації раніше отриманих результатів та прийнятих рішень зумовили обрання теми статті.

Формулювання цілей (мети) дослідження. Метою статті є аналіз динаміки розвитку ринку соків та соковмісних напоїв, дослідження факторів, що найбільше впливають на нього; проведення SWOT-аналізу підприємств-виробників (узагальнено) та розроблення практичних рекомендацій щодо підвищення якості обслуговування клієнтів шляхом удосконалення логістичної діяльності підприємств із виробництва соків та соковмісних напоїв.

Виклад основних результатів та їх обґрунтування. Соки та нектари є невід'ємною частиною харчування людини. Споживання цих продуктів відбувалося завжди. Якщо розглядати давні часи, то це були свіжовижаті соки. Промислове ж виробництво цього продукту стало можливим протягом останнього сторіччя завдяки розвитку технологій консервування та появи різноманітної тари та упаковки, що дозволяють зберігати його тривалий час у гарній якості та з більшістю природних поживних речовин.

За часів Радянського Союзу індустрія виробництва соків та нектарів була досить розвинутою, але є деякі суттєві відмінності. По-перше, асортимент соків та нектарів складався переважно із фруктів місцевого виробництва, натомість зараз великий відсоток продажу становлять екзотичні фрукти (апельсин, манго тощо). По-друге, порівняння із сьогоденням показує велику різницю у пакуванні, адже якщо раніше переважно розлив відбувався у скляну тару, то натеper види тари досить різноманітні, це може бути ПЕТ-пляшка, дой-паки або тетра-пакети різних видів та об'ємів.

Ринок соків та нектарів піддається впливу великої кількості факторів. Найсуттєвіші з них, за винятком політичної та фінансової кризи, це:

- доходи населення, що свідчить про можливість чи неможливість купувати продукт не першої необхідності (у разі соків та нектарів);
- ціна продажу, яка складається з великої кількості показників, кожен із яких зазнає зовнішнього впливу;
- погодні умови та врожайність, що має непередбачений вплив на вартість сировини та взагалі на її наявність;
- можливість здійснення експортно-імпорتنних операцій, адже останнім часом українська продукція втратила частину міжнародного ринку збуту, натомість покращила умови «входу» імпортованих продуктів

Щодо першого з перелічених факторів, то аналіз літератури дав змогу встановити протиріччя між деякими джерелами інформації. Так, у табл. 1 наведено дані Держстату України, де коливання показника середньомісячного наяв-

ного доходу населення у розрахунку на одну особу у 2014–2017 рр. відбуваються у межах 2232–3632,7 грн., тобто збільшення доходу на 62,76%.

Водночас у статті РБК-Україна за 28.09.2018 р. повідомлено, що за другий квартал 2018 року, за «даними статистичного відомства, наявний дохід у розрахунку на одну особу становив 13178,5 грн.», що з урахуванням інфляції більше, ніж у другому кварталі 2017 року, на 9,7%. А реальна зарплата вже у серпні збільшилася на 15,7%, що становить +26,2% до серпня 2017 року» [8]. На рис. 1 наведені дані Держстату України вже з урахуванням липня 2018 року, та всі вони значно перевищують середньомісячні показники (табл. 1).

Такі різні дані ускладнюють аналіз можливості купівлі соків та нектарів різними категоріями громадян. Велику кількість населення становлять люди пенсійного віку, які також є потенційними покупцями. Проведений аналіз їхньої купівельної спроможності дозволив установити, що переважна більшість пенсіонерів не в змозі

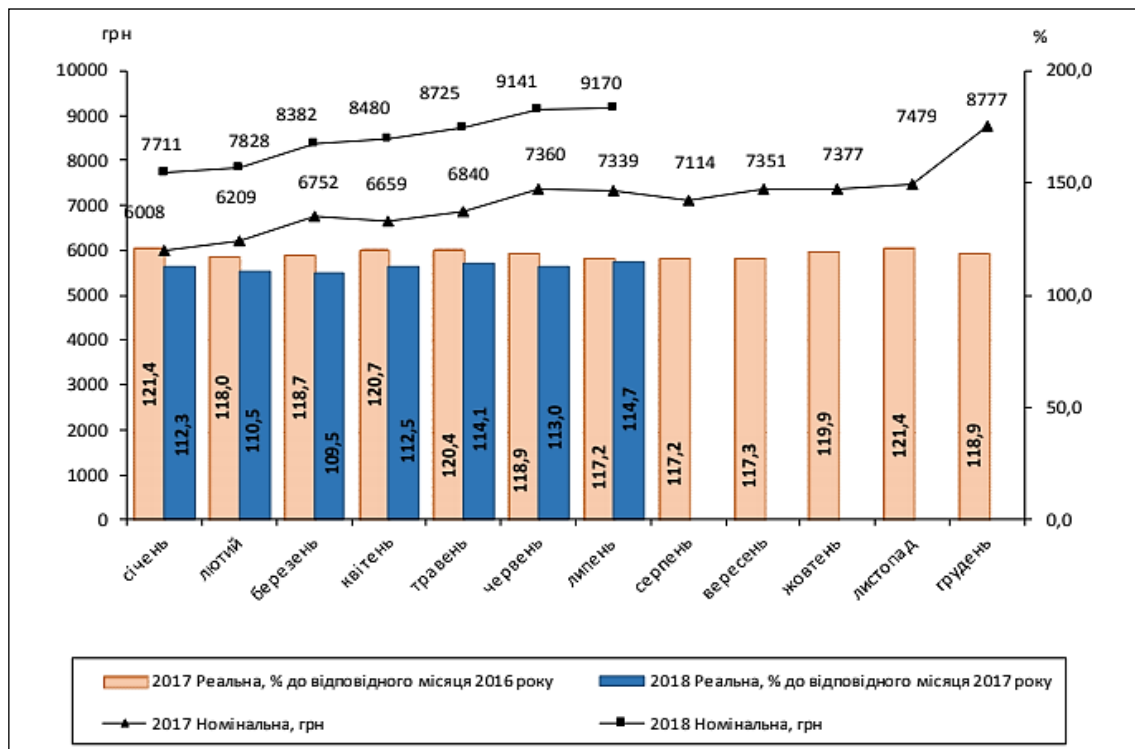

Рис. 1. Динаміка середньої заробітної плати у 2017–2018 роках

Джерело: експрес-випуск Державної служби України «Заробітна плата у липні 2018 року»

Таблиця 1

Показники середньомісячного наявного та реального доходів населення

Показник	2014	2015	2016	2017	Різниця 2017 до 2014 рр.
Середньомісячний наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн	2232	2587	2968	3632,7	1400,7
до попереднього року, %	99,6	115,9	114,7	121,8	162,76
Середньомісячний реальний наявний дохід у розрахунку на одну особу, грн	1991	1740	2605		

Джерело: опрацьовано та доповнено згідно [5], Статистичний збірник «Україна – 2016», Доходи та витрати населення України за 2017 рік, Держстат України

стабільно купувати соки та нектари, у деяких згідно з отриманими доходами взагалі йдеться про купівлю продуктів харчування, подібних сокам. Рис. 2 демонструє розподіл отримувачів пенсій за розмірами призначених пенсій.

Аналіз даних рис. 2 свідчить, що 10 209 936 особи отримують пенсію до 4000 грн, що становить 88,27% від загальної кількості, 55,9% (6 466 078 осіб) взагалі отримують пенсію менше 2000 грн. При цьому станом на 01.07.2018 року чисельність населення (за оцінкою) становить 42 263 873 особи, таким чином, за умови, що пенсіонери не працюють додатково, що практично змушує робити розмір пенсії, то 24,16% населення отримують грошові кошти до 4000 грн. Такий рівень доходів обов'язково позначається на купівельній спроможності і частини населення України.

Згідно з чинним законодавством, на період 01.12.18–31.12.2018 рр. встановлено прожитковий мінімум для осіб, що втратили працездатність, до яких належать пенсіонери, у розмірі 1497 грн. Таким чином, якщо для розрахунку взяти вартість 1 літра соку на рівні 20 грн, то пенсіонер повинен витратити близько 1% доходу на нього, що майже автоматично виключає більшість пенсіонерів із потенційного списку покупців.

Встановлені норми прожиткового мінімуму розраховані «на голодну смерть», адже неможливо існувати на ці гроші. У табл. 2 наведено розміри прожиткового мінімуму за соціальними та демографічними нормами до кінця 2019 року. Та, незважаючи на очевидну динаміку їх збільшення, вони недостатні навіть на тепер, а з урахуванням інфляції будуть взагалі малими.

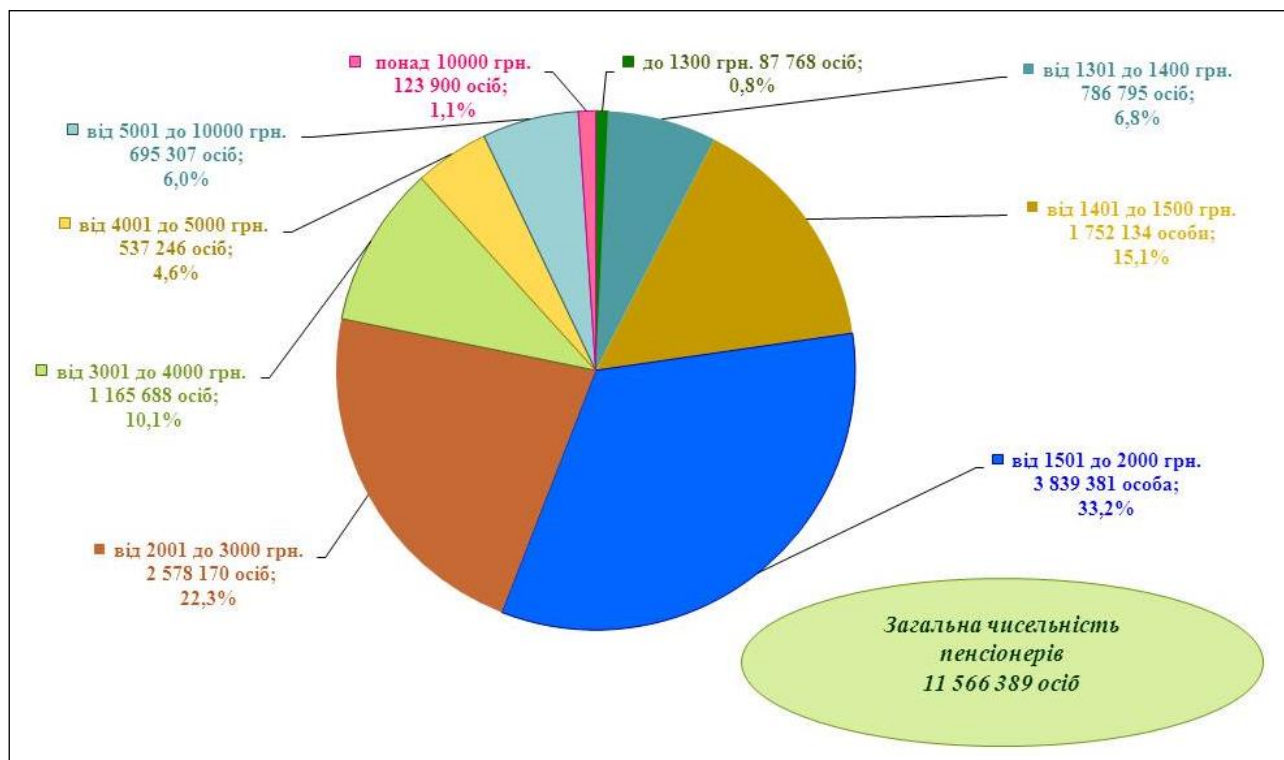

Рис. 2. Питова вага пенсіонерів за розмірами призначених місячних пенсій у загальній їх чисельності станом на 01.04.2018 року

Джерело: Офіційний сайт Пенсійного фонду України [9]

Таблиця 2

Прожитковий мінімум в Україні за соціальними та демографічними групами за 2018–2019 рр. (грн)

Період	Загальний показник	Діти до 6 років	Діти від 6 до 18 років	Працездатні особи	Особи, що втратили працездатність
з 01.01.2018 по 30.06.2018	1700	1492	1860	1762	1373
з 01.07.2018 по 30.11.2018	1777	1559	1944	1841	1435
з 01.12.2018 по 31.12.2018	1853	1626	2027	1921	1497
з 01.01.2019 по 30.06.2019	1853	1626	2027	1921	1497
з 01.07.2019 по 30.11.2019	1936	1699	2118	2007	1564
з 01.12.2019	2027	1779	2218	2102	1638

Джерело: [10]

Другим фактором, що має суттєвий вплив на купівельну спроможність, як зазначено вище, є ціна продажу. Для аналізу було обрано сік «Наш сік» мультівітамін із м'якоттю, 950 мл. Динаміка зміни ціни наведена на рис. 3 та демонструє збільшення з 14,61 грн до 19,92 грн, тобто на 36% за майже 1,5 року. Проводячи паралель із прожитковим мінімумом, його зростання за аналогічний період близьке, але все одно на майже 10% менше, що знов таки свідчить про неадекватну до реальної картини збільшення цін реакцію з боку чинного законодавства.

Третій суттєвий фактор, який як раз впливає на собівартість соків та нектарів, це погодні умови та врожайність. При цьому цей фактор не суто український, – він стосується і міжнародного становища. Вартість фруктів на міжнародному ринку, яка може підвищуватися або зменшуватися, суттєво впливає на собівартість соків українського виробництва, особливо екзотичних видів. Але й притаманні кліматичним умовам України фрукти також зазнають впливу врожайності у світі.

Так, яблучний сік є одним із таких, що найбільше споживається у світі. Аналіз сировинної бази для цього продукту встановив, що у світі ринок яблук має майже від'ємні показники за обсягами торгівлі. Проте саме виробництво яблук продовжує зростати. «У 2018 році в Європі було зібрано рекордний урожай яблук. Лише приріст становив 3,4 мільйона тонн – а це еквівалент 14 річних ринків свіжого яблука України» [7]. Зменшується й світова торгівля яблучним концентратом. Незважаючи на те, що взагалі це негативна тенденція, для виробництва яблучного соку, навпаки, це гарно, адже сировина набагато дешевша та її вдосталь. Динаміка падіння світової торгівлі яблучним концентратом у світі за останні 10 років наведена на рис. 4.

Динаміка українського ринку виробництва яблука наведена на рис. 5. Вона трохи інша, ніж у світового ринку концентратів. У тонах

урожайність зменшено, а оптові ціни на яблука значно підвищено, що може привести до значної конкуренції із імпортними концентратами та зробити їх більш вигідними, ніж власну переробку.

Експерти, зокрема Андрій Ярмак (економіст інвестиційного центру ФАО), вважають, що відновлені соки, яких на ринку України більшість, втрачають свою привабливість завдяки великому вмісту цукру. У всьому світі зростає попит на соки прямого віджиму. Але й у них з'являються нові конкуренти, а саме напої-суперфуду. Як приклад наводять напої із «чайного гриба» – комбуча (у США обсяг продажу цього напою оцінюють у близько 1 мільярда доларів США), алгі – напої з водоростей, тощо [7].

Навряд чи в українських реаліях купують менше соку у зв'язку з наявністю інших альтернатив або бажанням споживати соки прямого віджиму які більш корисні, але й дорожчі. Але статистика останніх 5 років має щороку від'ємні показники за усіма категоріями (рис. 6).

Більш детальний аналіз даних рис. 6 дає змогу дійти висновку щодо збільшення частки сумішей соків фруктових та овочевих. У 2017 році проти 2013 року вироблено сумішей на 6,4% більше, що водночас показує збільшення цього показника до власних попередніх показників на 16,33%. Розрахунок наведено у табл. 3.

Таким чином, Україна не йде у часі з міжнародними тенденціями вживання більш корисних соків прямого віджиму та напоїв-суперфудів, а, навпаки, починає збільшувати частку сумішей, що дешевші за ціною.

Що стосується останнього з вищеперерахованих факторів впливу на ринок соків та нектарів, а саме зміни у можливостях експорту та імпорту, то вже прийшло розуміння втрати найбільшого ринку збуту – російських покупців. Окрім того, внаслідок торговельних війн і не тільки їх Україна втрачає ринок Казахста-

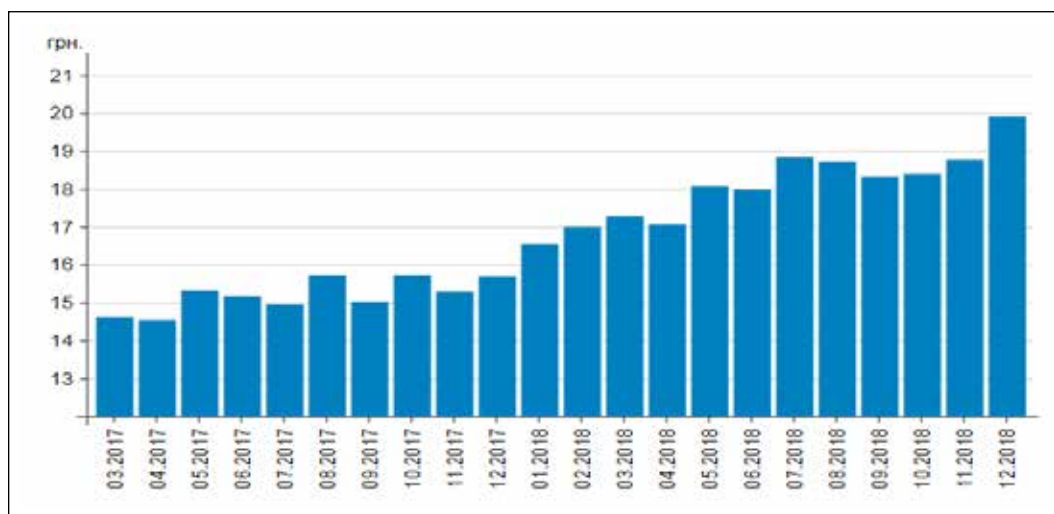

Рис. 3. Середньомісячна ціна на сік «Наш Сік» мультівітамін із м'якоттю, 950 мл
Джерело: [10]

Рис. 4. Світова торгівля яблучним концентратом, 2008–2017 рр.

Джерело: [7]

Рис. 5. Динаміка обсягу ринку яблук в Україні, сезони 2011/12 – 2017/18 рр.

Джерело: [7]

ну, бо Росія є транзитною країною на шляху до нього. Альтернативні транспортні шляхи є більш тривалими за часом постачання та багато дорожчі, що робить українську продукцію неконкурентоспроможною.

Внаслідок зменшення ринку збільшується конкуренція між основними виробниками, серед яких:

- СП «Вітмарк-Україна», ТОВ – Наш сік, Jaffa, Соковита, Прямо сік, Просто фрукти, Джусік, Чудо-Чадо, Jaffa kinder;
- PepsiCo – Sandora, Сандора, Сандора Frutz, Сандора Сік до сніданку, Овочевий коктейль, Садочок, Сандорик, Бонус, Фрукті цілі;
- Coca-Cola – Добрий, Rich, Botaniq, BotaniQ Kids;
- Ерлан – Соки Літо та Біола;
- Т.В.Fruit – Галіція, тощо.

Розподіл ринку між цими підприємствами ускладнюється закритістю даних щодо їх обсягу.

Останні дані свідчать, що майже 50% ринку займає компанія «Сандора» (PepsiCo). Це компанія, яку придбав міжнародний концерн PepsiCo. До особливостей цієї компанії можливо віднести досить різноманітні сфери виробничої діяльності. У межах концерну виробляють чіпси, пепсі-колу, води мінеральні, молочні продукти у тому числі для дитячого харчування.

Якщо розглядати СП «Вітмарк-Україна», то вони мають найбільший асортиментний ряд. Підприємство спеціалізується винятково на соковій продукції та концентратах/пюре. Виробничі потужності знаходяться у с. Степанівка Роздільнянського району Одеської області та у Вінницькій області, с. Рахни-Лісові. Останній – це завод, що спеціалізується на переробці

яблук для пюре, яке консервується переважно у 200-літрові діжки. Виробник є беззаперечним лідером в Україні з виробництва дитячого харчування, тобто харчування дітей до 3 років. Більше того, незважаючи на те, що у загальному обсязі продажу дитяче харчування займає досить незначний відсоток, проте зараз підприємство акцентує увагу саме на його виробництві, бо на відміну від ринку соків, ринок дитячого харчування зростає.

Особливої уваги заслуговує компанія Т.В.Fruit. Незважаючи на її малу частку продажу в Україні, ця компанія є лідером з експорту українських соків. Особливість компанії в тому, що більшість продукції є соками прямого віджиму. Це робить продукцію досить дорогою, тому вітчизняні покупці не завжди можуть дозволити собі її купувати. Натомість у європейських країнах високо оцінили потенціал українського виробника. Невелика компанія «Яблуневий дар» останнім часом зазнала великих змін. Вона у 2011 році була поєднана із польськими переробними заводами Т.В.Fruit

Dwikozy и Т.В.Fruit Anapol, а також із транспортними компаніями ТОВ «Танк Транс Україна» і Tank Trans Polska, також до її складу увійшов комплекс садів «Т.Б.Сад» (700 га садів яблук, вишні, малини, тощо). Окрім того, підприємство планує виробляти пектин, для чого вже придбало необхідне обладнання.

Для проведення дослідження діяльності підприємств-виробників доречно провести SWOT-аналіз. SWOT-аналіз – це гарний інструмент, але щоби приймати збалансовані рішення, необхідно розуміти, що відбувається всередині підприємства, що відбувається на ринку, які економічні та політичні тенденції нині.

Незважаючи на те, що всі підприємства різні, деякі фактори їхньої діяльності можливо узагальнити та розробити рекомендації, що можуть бути корисними для більшості (табл. 4).

За результатами проведення аналізу діяльності підприємств особливої уваги заслуговують запропоновані рекомендації, до яких належать:

1. Проведення енергоаудиту – заводи потребують великої кількості енергоносіїв (електрич-

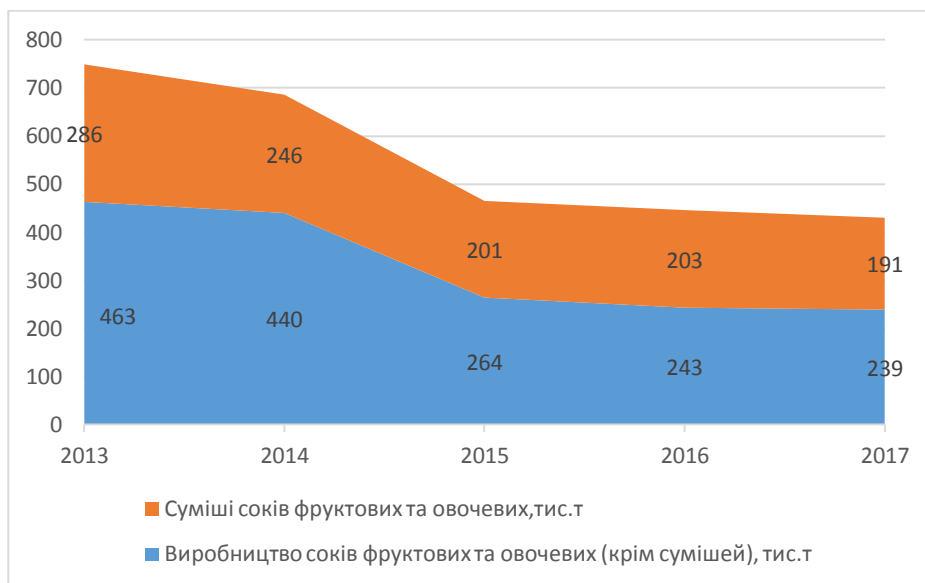

Рис. 6. Показники виробництва соків фруктових та овочевих та їх сумішей, тис. т

Джерело: опрацьовано за даними Держстату України

Таблиця 3

Динаміка розвитку ринку соків фруктових та овочевих та їх сумішей

	2013	2014	2015	2016	2017	2014/ 2013, %	2015/ 2014, %	2016/ 2015, %	2017/ 2016, %	2017/ 2013, %
Виробництво соків фруктових та овочевих (крім сумішей), тис.т	463	440	264	243	239	-4,97	-40,00	-7,95	-1,65	-48,38
Суміші соків фруктових та овочевих, тис.т	286	246	201	203	191	-13,99	-18,29	1,00	-5,91	-33,22
Всього, тис.т:	749	686	465	446	430	-8,41	-32,22	-4,09	-3,59	-42,59
у т.ч. суміші соків фруктових та овочевих, %	38,18	35,86	43,23	45,52	44,42	-6,09	20,54	5,30	-2,41	16,33

Джерело: опрацьовано та доповнено автором за даними Держстату України та [5]

ного струму, газу тощо). Пошук зайвих втрат на енергоносії та оптимізація наявних процесів може дати гарні економічні результати.

2. Переробка залишків сировини, зокрема від яблук, – у світі останнім часом щорічно на 5% зростає потреба у пектині, який можливо виробляти саме з відходів сокового виробництва.

3. Скорочення втрат від псування продукції під час транспортування та складування – виробництво не оснащено достатньою кількістю палетопакувальних машин (палетайзерів) для автоматичного пакування піддонів із продукцією.

Реалізація запропонованих заходів може привести до підвищення якості обслуговування клієнтів та зменшення собівартості.

Серед факторів, що погано впливають на якість логістичного сервісу, можливо виділити відсутність достатньої кількості палетайзерів, унаслідок чого палети огортають плівкою руками. Таке пакування приводить до недостатньо міцного закріплення продукції на піддоні, тому під час складування та транспортування відбувається зсув товару та його зминання і навіть розчавлення. Особливо негативних наслідків це набуває, коли водію під час перевезення доводиться екстрено гальмувати.

Таке становище є неприпустимим, адже на тепер виробники «борються» за високу якість продукції, що включає відсутність браку з будь-якої причини. При цьому перевізники побоюються перевозити неналежним чином закріплений товар, тому що після того, як водій прийняв вантаж, відповідальність за нього покладається на водія, який не завжди в змозі візуально оцінити якість палетування. Якщо під час вивантаження буде встановлено зіпсовану продукцію, відшкодування вартості товару покладається на перевізника, який може бути проти цього та відстоювати свою невинність у суді.

Окрім того, що підприємства мають втрату іміджу, вони також мають реальні збитки внаслідок такого транспортування, які можна класифікувати таким чином:

1. Прямі збитки – вартість вантажу, що зовсім зіпсований або має нетоварний вигляд.

2. Витрати на заробітню плату вантажникам, які перебирають товар та відбирають некондицію. Слід зауважити, що вантажники є обмеженим ресурсом, особливо у «мережєвих» магазинах. Деякі великі магазини, особливо у передмісті Києва, збирають власним транспор-

Таблиця 4

SWOT-аналіз підприємств-виробників сокової промисловості

	<p>Можливості</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Збільшення збуту за рахунок залучення нових додаткових дистриб'юторів. 2. Експорт продукції у більших обсягах. 3. Проведення реклами. 4. Оптимізація логістичних витрат. 5. Удосконалення логістичного менеджменту. 	<p>Загрози</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Продовження зменшення реальних доходів населення та падіння купівельної спроможності; 2. Неврожай фруктів та овочів та збільшення закупівельних цін. 3. Великий врожай фруктів та овочів в світі та зменшення цін реалізації вітчизняних концентратів. 3. Зменшення споживання продукції. 4. Непередбаченість політичних та економічних змін. 5. Продовження зростання цін на енергоносії
<p>Сильні сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Співпраця з науковцями. 2. Висока якість, що подобається клієнтам. 3. Великий асортимент, що постійно поновлюється новими видами, у т.ч. упаковки. 4. Великі виробничі потужності та площі заводів. 5. Власна переробка сировини. 6. Виробництво дитячого харчування. 	<p>Можливості – Сильні сторони</p> <p>Залучення нових клієнтів (дистриб'юторів) для збільшення ринку збуту.</p>	<p>Загрози – Сильні сторони</p> <p>Проведення енергоаудиту для встановлення джерел економії на енергоносіях Оптимізація асортименту та відмова від нерентабельної продукції. Переробка залишків виробництва, зокрема від яблук на пектин.</p>
<p>Слабкі сторони</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Низька представленість на міжнародному ринку. 2. Низька представленість інтернет-реклами. 3. Відсутність потужних європейських дистриб'юторів. 4. Віддалене розміщення виробництв. 5. Наявність браку під час транспортування та складування. 	<p>Можливості – Слабкі сторони</p> <p>Збільшити представленість в Інтернеті та присутність на міжнародних виставках. Залучити міжнародних дистриб'юторів або створити закордонне представництво. Скоротити втрати від псування продукції під час транспортування та складування. Здійснювати збірну доставку.</p>	<p>Загрози – Слабкі сторони</p> <p>Використання експедицій з можливостями консолідації та розконсолідації вантажів.</p>

Джерело: власна розробка

том вантажників та інший персонал у радіусі 100 км.

3. Недоотримані прибутки внаслідок втрати часу на перебірку зіпсованої продукції, адже за цей час можна було вивантажити ще одну або декілька вантажівок.

4. Витрати на повернення зіпсованої продукції – транспортні витрати.

5. Витрати на утилізацію та прибирання.

6. Штрафні санкції за недоотримання продукції. Деякі «мережеві» магазини згідно з контрактами можуть виставляти штрафи до 10% від вартості товару, що є значними сумами.

Таким чином, втрати, що зазнає виробник унаслідок зіпсування продукції, у тому числі коли вона погано зафіксована на піддоні, є не тільки іміджевими (бракована продукція), але й економічними, окрім того, створюють багато незручностей під час вивантаження. Тому одна з рекомендацій щодо удосконалення логістичних процесів на підприємстві стосується застосування палетопакувальних машин – палетайзерів.

Палетайзери можуть бути різних видів: повністю автоматичні, напівавтоматичні та для ручного застосування. Перші – дуже дорогі машини, але вони виключають людський фактор; останні – створюють все одно деякі незручності та потребують постійного втручання людини. На наш погляд, найбільш зручними для сокового бізнесу є напівавтоматичні палетопакувальні машини.

Окрім того, коли обмотка піддону здійснюється вручну, фіксація товару не дуже щільна та натяг плівки також не дуже міцний. Під час обмотки у палетайзері не у всіх, але у багатьох моделях є функція, коли стретч-плівка має попереднє розтягування, що збільшує її за довжиною до 250%, що дає суттєву додаткову економію цього матеріалу та витрат на його закупівлю.

Висновки. Отримані результати встановили негативну тенденцію щодо виробництва та споживання соків та соковмісних напоїв. Аналіз доходів населення дав змогу дійти висновку, що купівельна спроможність її частини населення країни (зокрема пенсіонерів) не дозволяє купувати соки. Проведений SWOT-аналіз встановив фактори, що дали змогу дати рекомендації щодо розвитку підприємств сокової галузі (виробництво пектину на підприємствах, що мають базу переробки) та рекомендувати встановлення палетайзерів для пакування всієї продукції з метою зменшення її псування під час складування та транспортування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Друкер П. Эффективное управление/ П. Друкер; пер. с англ. М. Котельниковой. М. : Астрель, 2004. 284 с.
2. Фатхутдинов Р.А. Конкурентоспособность организации в условиях кризиса: экономика, маркетинг, менеджмент. М.: Маркетинг, 2002. 892 с.

3. Коніщева Н.І. Управління логістичною діяльністю промислових підприємств. 2005 р. № 1 (27). С. 114–124.
4. Крикавський Є В.. Логістичне управління: підручник. Львів : Національний університет «Львівська політехніка», 2005. 684 с.
5. Дроздова В.А., Кірова А.В. Аналіз зовнішнього середовища галузі з виробництва соків. Інфраструктура ринку. № 19/2018. С. 153–159.
6. Хтей Н.І., Васильців Н.М., Данилик І.В. Аналіз ринку соків та сокової продукції. Глобальні та національні проблеми економіки. 2014. № 2. С. 758–761.
7. Ярмач А. Ринок яблук: падіння ціни неминуче, як бути виробникам? 20.08.2018р. URL: <https://growhow.in.ua/gynok-yabluk-padinnya-tsinu-nemynuche-yak-buty-vyrobnykam/>
8. Реальні доходи українців у другому кварталі зросли на 9,7%. 28.09.2018. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/realnye-dohody-ukraintsev-vtorom-kvartale-1538142712.html>
9. Офіційний сайт Пенсійного фонду. URL: <https://www.pfu.gov.ua/>
10. Офіційний сайт інтернет-сайту Мініфин. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/>
11. Офіційний сайт Укрстат. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Федькович І. В. Удосконалення логістичної діяльності на підприємстві. Економіка та держава. № 1/2018. С. 111–113.

REFERENCES:

1. Drucker P. (2004) Effektivnoe upravlenie [Effective management] per. s angl. M. Kotel'nikovoy. M. : Astrel', 284 s.
2. Fatkhutdinov R.A. (2002) Konkurentosposobnost' organizatsii v usloviyakh krizisa: ekonomika, marketing, menedzhment. [Competitiveness of an organization in a crisis: economy, marketing, management] M. : Marketing, 892 s.
3. Konishcheva N.Y. (2005) Upravlinnya logistichnoyu diyal'nisty promislivikh pidpriemstv. [Management of logistic activity of industrial enterprises] No. 1 (27). pp.114–124.
4. Krykav's'kyj J. V. (2005) Logistichne upravlinnja [Logistic management] : pidruchnyk. L'viv : Nacional'nyj universytet «L'viv's'ka politehnika», P. 684.
5. Drozdova V.A., Kirova A.V. (2018) Analiz zovnishn'ogo sere-dovishha galuzi z virobnictva sokiv. [An analysis of the environment of the juice production industry] Infstrukturura rinku. No. 19. pp.153–159.
6. Htej N.I., Vasil'civ N. M., Danilik I. V. (2014) Analiz rinku sokiv ta sokovoї produkciї. [Market analysis of juices and juice production] Global'ni ta nacional'ni problemi ekonomiki. No. 2. pp. 758–761.
7. Jarmak A. Rynok jabluk: padinnja cini neminuče, jak buti virobnykam? [Apple's market: falling prices inevitably how to be producers ?] 20.08.2018r. Retrieved from: <http://www.agravery.com>
8. Real'ni dohodi ukraїnciv u drugomu kvartali zrosli na 9,7%. [The real incomes of Ukrainians in the second quarter increased by 9.7%.] 28.09.2018. Retrieved from: <https://www.rbc.ua/ukr/news/realnye-dohody-ukraintsev-vtorom-kvartale-1538142712.html>
9. The official website of Pensijnogo fondu. Retrieved from: <https://www.pfu.gov.ua/>
10. The official website of internet-sajtu Minfin. Retrieved from: <https://index.minfin.com.ua/ua/labour/wagemin/>
11. The official website of Ukrstat. Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua>
12. Fed'kovich I. V. (2018) Udoskonalennja logistichnoї dijal'nosti na pidpriemstvi. [Improvement of logistics activity at the enterprise] Ekonomika ta derzhava. No. 1. pp. 111–113.

Drozdova V.A.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management and Logistics,
Odessa National Academy of Food Technologies*

Kormych L.V.
*Graduate Student,
Odessa National Academy of Food Technologies*

PROSPECTS FOR THE JUICE MARKET: CAUSES AND CONSEQUENCES

The article analyses the dynamics of the market for juices and nectars. Factors that significantly affect the market are considered: personal income, sales price, weather conditions and yield, the possibility of export and import operations. The relation between purchasing power and personal income is established, in particular, of pensioners, 55.9% of whom receive a pension below 2000 UAH. It is concluded that such revenues negatively affect the purchasing power of j of the population of Ukraine.

The analysis of the dynamics of juice prices has established that the growth of juice prices is faster than the growth of household incomes. The market for raw materials, including apples and apple concentrate, has been analysed. It is established that in Europe in 2018, a large harvest of apples is collected while there is a significant drop in world trade in apple concentrate. In Ukraine, however, yields in tones have been reduced and prices have increased, which can lead to significant competition with imported concentrates and make them more profitable than own processing.

The analysis found that in Europe, the consumption of not-from-concentrate juices, that is, more natural sugarless or with a small amount of sugar, is increasing. By contrast, in Ukraine, the share of juice mixes is increasing (+16.33% over the past 5 years), which are cheaper than natural juices. But the general trend is the fall in the production of fruit and vegetable juices and their mixes for 2013–2017, which is 42.59%.

The article provides a SWOT analysis of the enterprises of the industry, the results of which recommended conducting energy audits, organizing the processing of residues of raw materials, in particular, from apples to obtain pectin, and also considers losses from poor customer service, which causes damage to products over poor palletising, and proposes ways to solve this problem.

УДК 658.155.012.7

Замула О.В.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту та оподаткування
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»***Замула О.О.***кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародного бізнесу та фінансів
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»*

ІДЕНТИФІКАЦІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА МОНІТОРИНГ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИТРАТ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ

У статті запропоновано методичні рекомендації з моніторингу інформаційних витрат. На відміну від наявних рекомендацій, пропонується формування комплексу способів, підібраних відповідно до рівня управлінського обліку (вимірювання, накопичення, розподіл, відображення у звітності) та виду виробничого процесу. Дослідження сприяє виявленню резервів зростання ефективності діяльності промислових підприємств у частині формування та використання ними ресурсів на здійснення інформаційного процесу.

Ключові слова: промислові підприємства, інформаційний процес, ресурси, інформаційні витрати, управління витратами, аутсорсинг.

АННОТАЦИЯ

В статье предложены методические рекомендации по мониторингу информационных затрат. В отличие от существующих рекомендаций, предлагается формирование комплекса способов, подобранных в соответствии с уровнем управленческого учета (измерения, накопления, распределение, отражение в отчетности) и видом производственного процесса. Исследование способствует выявлению резервов роста эффективности деятельности промышленных предприятий в части формирования и использования ими ресурсов на осуществление информационного процесса.

Ключевые слова: промышленные предприятия, процесс, ресурсы, информационные затраты, управление затратами, аутсорсинг.

ANNOTATION

The article proposes methodological recommendations for the monitoring of information costs. In contrast to the existing recommendations, the formation of a set of methods, selected in accordance with the level of management accounting (measurement, accumulation, distribution, reporting in reporting) and the type of production process is proposed. The research helps to identify the reserves of the growth of the efficiency of industrial enterprises in terms of the formation and use of resources for the implementation of the information process.

Key words: industrial enterprises, information process, resources, information costs, cost management, outsourcing.

Постановка проблеми. Промисловість України нині перебуває у важкому становищі внаслідок подальшого використання застарілих виробничих та організаційних технологій, які не відповідають сучасному етапу розвитку світової науки і техніки, що зумовлює низький рівень ділової активності й обмежує господарські зв'язки. Тому одним із пріоритетних завдань українських підприємств є підвищення обсягів і ефективності використання інформації як ресурсу, що дасть змогу змінити структуру цього сектору таким чином, щоб частка сировинно-

орієнтованих підприємств зменшувалася на користь високотехнологічних виробництв.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі питання ідентифікації інформаційних витрат досліджували С.І. Архієреєв, Д. Норт, І.Б. Садовська, М.М. Шигун, М.М. Юдкевич та ін. Деякі аспекти класифікації інформаційних витрат розглянуті у роботах С. Черемушкіна, А.Е. Шаститко, А.М. Тумасова та ін. З огляду на те, що окремі підходи потребують подальшого аналізу і систематизації, стаття присвячена вирішенню актуального науково-практичного завдання, від вирішення якого залежить адекватність вибору управлінських заходів щодо використання інформації як ресурсу. Потрібно удосконалити ідентифікацію та класифікацію інформаційних витрат з метою подальшого моніторингу їх обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Отримавши інформацію у вигляді повідомлень із навколишнього світу через канали зв'язку, суб'єкти господарювання задовольняють таким чином свої інформаційні потреби, що визначаються як «абстрактне поняття, яке означає потребу в інформаційній діяльності, що усуває дисбаланс інформаційної сфери суб'єкта» [1, с. 19]. Інформаційні потреби виникають на всіх стадіях суспільного відтворення і у будь-яких структурних елементах соціально-економічних систем. У межах необхідності їх задоволення кожен суб'єкт економічної діяльності змушений витратити кошти на придбання, виробництво й споживання інформації, інакше кажучи, на здійснення інформаційного процесу (ІП), який, згідно з визначенням А.М. Щербак, являє собою стійку, цілеспрямовану систему «взаємопов'язаних дій, яка за допомогою певних технологій та за оптимальний термін перетворює вхід (ресурси) у вихід (результати), що мають цінність для внутрішніх і зовнішніх споживачів і в кінцевому результаті сприяють зростанню вартості підприємства» [2; с. 123]. Але автор не вказує, які саме це дії. У літературному джерелі [3] пропонується до ІП включити такі процедури, як: збирання даних та їх реєстрація; переміщення інформації каналом зв'язку від джерела до споживача; її оброблен-

ня; зберігання та оцінювання, споживання результатної інформації. До цього переліку необхідно додати процедуру пошуку інформації, яка потенційно може задовольнити наявні потреби промислового підприємства. У цьому контексті варто відзначити необхідність використання різного роду ресурсів для здійснення ІІ, що приводить до виникнення інформаційних витрат, які є грошовим вираженням ресурсів, які використані підприємством для здійснення інформаційного процесу.

Для належного виконання управлінських функцій менеджерами всіх рівнів необхідно здійснювати класифікацію інформаційних витрат відповідно до наявних концепцій управління ними (табл. 1). В її основі повинно також лежати розмаїття видів та джерел отримання інформації, яка використовується у господарській діяльності підприємств та характеризує внутрішню і зовнішню середовище організації.

Класифікація інформаційних витрат також нерозривно пов'язана з їх обліком. Усі наявні

системи обліку є інформаційними системами (ІС), які розкривають стан справ на підприємстві у різних системах виміру та результатами яких користуються у своїх інтересах певні кола осіб як у внутрішньому, так і у зовнішньому середовищі організації: менеджери всіх рівнів, податкові органи, управління державної статистики, фінансові установи та інвестори тощо. У зв'язку з необхідністю коректної взаємодії з переліченими організаціями та потребою в інформації, яка може виходити за межі офіційної звітності, на підприємствах здійснюються такі види обліку, як управлінський, статистичний, фінансовий та податковий. Відповідно до них та на основі наявної наукової літератури пропонуємо формувати і напрями класифікації інформаційних витрат промислових підприємств.

Згідно з управлінським обліком, інформаційні витрати класифікуємо за такими ознаками, як місце в ІІ, функціональне призначення, джерело отримання інформації, місце в операційному циклі, доцільність, контрольованість

Таблиця 1

**Сутність концепцій управління витратами та умови їх застосування
в управлінні інформаційними витратами промислового підприємства**

№ з/п	Назва концепції управління витратами	Сутність концепції	Умови застосування в управлінні інформаційними витратами промислового підприємства
1	2	3	4
1	витратоутворюючих чинників	витрати розділяються на прямі та непрямі, після чого відбувається підбір баз розподілу непрямих витрат на собівартість різних видів продукції підприємства	інформаційні витрати за своєю природою є непрямими, тому в процесі ціноутворення їх розподіляють на кожну одиницю продукції підприємства згідно з вибраною базою розподілу
2	доданої вартості	види діяльності поділяються на такі, які приносять підприємству додаткову вартість (тобто їх наявність є виправданою), та такі, які не приносять підприємству додаткової цінності	не завжди можна достовірно кількісно оцінити вигоди, що виникають у результаті понесення інформаційних витрат
3	витрат, що пов'язані з якістю	витрати з управління якістю віддзеркалюють вартість ресурсів, що використовуються для забезпечення споживача товарами й послугами відповідної якості	задоволеність споживачів якістю товарів і послуг із забезпеченням сервісу належного рівня можлива лише із використанням передових виробничих та організаційних технологій
4	управління конкурентоспроможними витратами	лідерство у витратах на визначальному сегменті ринку, де цей чинник має вирішальне значення	лідерство у матеріальних, трудових, фінансових витратах досягається через зростання інформаційних витрат
5	трансакційних витрат	в умовах ринкової економіки є два види витрат: трансформаційні та трансакційні, до яких відносяться витрати, пов'язані з пошуком інформації, проведенням переговорів і прийняттям рішень про укладання угод, контролем та юридичним захистом їх виконання	інформаційні витрати є частиною як трансакційних витрат, так і трансформаційних витрат, але їх вкрай важко розмежувати, що пов'язано з багатогранністю поняття «інформація»
6	стратегічного управління витратами	включення до сфери управлінського обліку та аналізу витрат докладної інформації про стратегічний розвиток підприємства, галузі й економіки загалом із метою розроблення стратегії підприємства на досягнення конкурентних переваг	інформаційні витрати відіграють ключову роль у виборі напрямку стратегічного розвитку підприємства, що зумовлено необхідністю використання знань та ідей з метою досягнення конкурентних переваг
7	альтернативної вартості витрат	Під час використання визначеної кількості обмеженого ресурсу у виробництві певного товару (здійснення послуги) така ж кількість ресурсу не використовується у виробництві іншого товару (наданні послуги)	Під час прийняття рішень про використання ресурсів для здійснення ІІ чи окремих його етапів розробляється декілька альтернативних варіантів дій

Джерело: розроблено авторами на основі [4; 5]

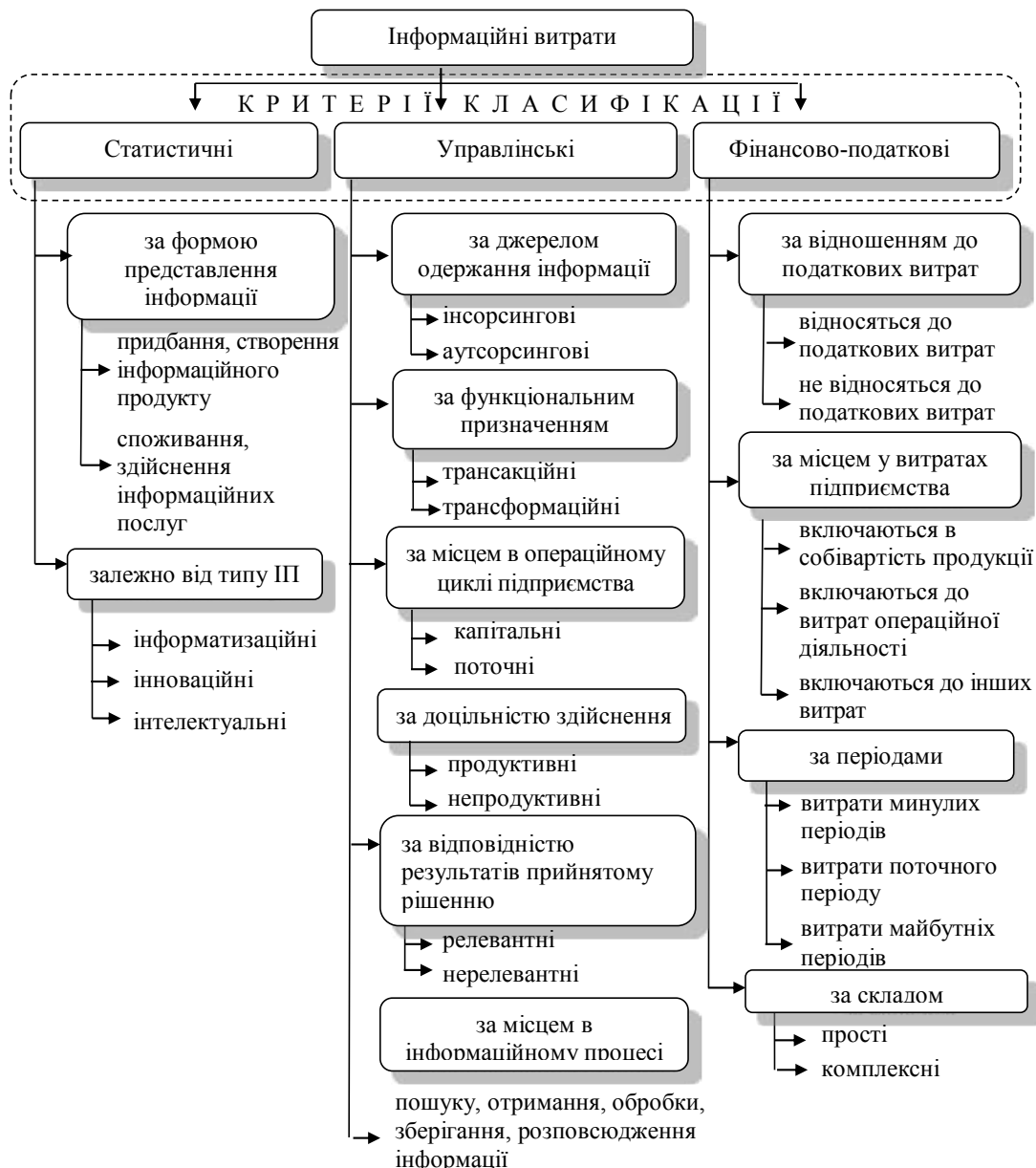

Рис. 1. Класифікація інформаційних витрат промислових підприємств

Джерело: розроблено авторами на основі [4–12]

та відповідність понесених витрат прийнятому рішенню.

Наведена на рис. 1 класифікація в подальшому допоможе більш детально проаналізувати предмет цього дослідження з погляду поліпшення системи управління інформаційними витратами.

Класифікацію інформаційних витрат промислових підприємств та управління ними необхідно постійно вдосконалювати, враховуючи дію факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, спираючись на вивчення їхньої поведінки в динаміці та враховуючи досягнення науки в усіх сферах життєдіяльності людини. Крім цього, є потреба в розробленні належних методів з моніторингу інформаційних витрат. Це дасть змогу зменшити рівень втрат, прита-

манних усім стадіям ІІІ, які визначаються як нецільове зменшення інформаційних ресурсів підприємства, а також грошове вираження ресурсів, які були спрямовані на здійснення ІІІ чи окремих його етапів та частково або повністю не були використані досить ефективно.

Більшість відомих методів управління витратами в деякому ступені можуть бути застосовані для моніторингу інформаційних витрат. Проте виникають складнощі, пов'язані з особливостями інформації як ресурсу, такими як невизначеність, можливість багаторазового використання, прискорені темпи оновлення і накопичення.

Отже, виникає необхідність у формуванні комплексного методу моніторингу інформаційних витрат на основі загальновідомих [13–16].

Таблиця 2

Особливості застосування методів управління витратами для моніторингу інформаційних витрат промислового підприємства

Рівень обліку інформаційних витрат	Вид виробничого процесу		
	Виробництво продукції		Надання послуг
	Лінійний, безперервний	Проектний, пакетний	
Вимірювання	Розрахунок очікуваного рівня накладних витрат методами Standart-костингу		Розрахунок очікуваного рівня накладних витрат методами Normal-костингу
Накопичення	Process-костинг		Job-order-костинг
Розподіл	ABC-костинг		
Відображення у звітності	Variable-костинг		
Прийняття рішень	CVP-аналіз, LCC-аналіз, Target-костинг		

Таблиця 3

Сутність основних методів управління витратами та особливості їх застосування в управлінні інформаційними витратами промислового підприємства

№ з/п	Назва методу	Сутність методу	Спрямованість управлінського впливу	Умови застосування методу в управлінні ІВПІ
1	2	3	4	5
1	Normal-костинг	Фактичні накладні витрати порівнюються з нормативними для запобігання появи невідрованих витрат	Управління здійснюється шляхом дослідження відхилень фактичних витрат від запланованих та їх коригування	Застосовується для розрахунку очікуваного рівня накладних витрат
2	Standard-костинг			
3	Process-костинг	Накладні виробничі витрати накопичуються за процесами	Управління здійснюється шляхом зменшення запасів у частині накладних витрат на різних етапах виробничого процесу	Застосовується під час накопичення накладних витрат, формування їх структури
4	Job-order-костинг	Накладні виробничі витрати накопичуються за проектом	Управління здійснюється шляхом зменшення запасів у частині накладних витрат на різних етапах проекту	Застосовується у формуванні структури накладних витрат
5	Variable-костинг	Поділ витрат на змінні та постійні, що дає змогу застосовувати маржинальний аналіз у процесі прийняття рішень	Управління здійснюється на основі вивчення взаємозалежності обсягів реалізації продукції, витрат і прибутку.	Використання ускладнене, бо ІВПІ носять умовно-постійний характер і входять до складу виробничих накладних витрат та витрат періоду
6	ABC-костинг	Діяльність підприємства розглядається як набір процесів. Облік витрат забезпечується за кожним видом активностей.	Зменшення обсягів витрат на ті види діяльності, які не підвищують цінності виробу.	Застосування ускладнене, що пов'язано з неможливістю кількісного визначення безпосереднього впливу більшої частини ІВПІ на цінність виробів.
7	Target-костинг	На основі заданої ціни виробу й бажаної величини прибутку встановлюються цільові показники	Планування витрат на рівні, який повинен відповідати цільовій собівартості виробів (послуг) у частині накладних виробничих витрат та витрат періоду	Застосування можливе, бо за цим методом встановлення рівня і формування структури ІВПІ не підлягає строгій регламентації, але разом із системою управління якістю.
7	CVP-аналіз	Дає змогу визначити такий обсяг реалізації продукції, що за відомих величин постійних і змінних витрат забезпечить запланований фінансовий результат.	Планування обсягів прибутку на основі оптимального співвідношення змінних і постійних витрат, ціною й обсягом реалізації продукції.	Застосування методу ускладнене, бо необхідно встановити зв'язок інформаційних витрат з обсягом виробництва і реалізації продукції певного виду.
8	Life Cycle-костинг	Витрати визначаються на виробництво і реалізацію конкретного продукту впродовж усього його життєвого циклу й надалі зіставляються з відповідними доходами.	Застосовується у стратегічному управлінні витратами для забезпечення максимального прибутку на різних етапах життєвого циклу продукту.	Застосування можливе, бо у зв'язку зі скороченням життєвих циклів інформаційних продуктів і послуг виникає потреба у максимізації віддачі від їх використання та реалізації.

Він повинен включати такі елементи: облік за центрами відповідальності й виявлення інформаційних витрат, пошук шляхів їх оптимізації; націленість на збільшення обсягів інформаційних витрат із метою досягнення оптимального їх рівня; можливість здійснення моніторингу життєвих циклів інформаційних продуктів і послуг.

У табл. 2 наведені основні методи управління витратами, які пропонується застосовувати з метою моніторингу інформаційних витрат, що за своєю природою є непрямими, на різних рівнях їх управлінського обліку (вимірювання, накопичення, розподіл, відображення у звітності управлінського обліку) та залежно від виду виробничого процесу промислового підприємства (проектний, пакетний, лінійний та безперервний процеси).

Більш повна характеристика запропонованих методів управління ІВПІ надається в табл. 3.

Висновки. У статті запропоновано методичні рекомендації з моніторингу інформаційних витрат, відмінною рисою яких є формування комплексу способів, підібраних відповідно до рівня управлінського обліку (вимірювання, накопичення, розподіл, відображення у звітності) та виду виробничого процесу (проектний, пакетний, лінійний та безперервний), що дає змогу більш ґрунтовно приймати оперативні рішення щодо вибору достатнього рівня й оптимізації структури понесених на кожному етапі інформаційного процесу витрат.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Соколов А.В. Информатические описания. Опис 11. Явления и сущность информационной потребности / А.В. Соколов // Научные и технические библиотеки. М.: ГПНТБ, 2013. № 4. С. 7–20.
2. Щербак А.М. Особливості інформаційного управління та інформаційних процесів на промисловому підприємстві / А.М. Щербак // Економіка розвитку. Харків: ХНЕУ, 2014. № 4. С. 121–124.
3. Овсяннікова Н.М. Інформаційний процес управління та його вплив на діяльність сільськогосподарських підприємств / Н.М. Овсяннікова // Вісник аграрної науки Причорномор'я: наук.-теорет. фак. ж.-л. Миколаїв: МНАУ, 2010. Вип. 2(53). С. 159–165.
4. Гришко Н.В. Сучасні концепції управління витратами промислових підприємств / Н.В. Гришко // Культура народів Причорномор'я. Симферополь: Крым. научн. центр НАН України, 2007. № 99. С. 33–38.
5. Лисенко А.О. Порівняльний аналіз концептуальних підходів до управління витратами / А.О. Лисенко // Бізнес Інформ. Харків: ХНЕУ, 2012. № 5. – С. 35–38.
6. Сотнікова Ю.В. Економічна оцінка інноваційної діяльності підприємства : автореф. дис. канд. екон. наук: 08.06.01 / Ю.В. Сотнікова; Харк. нац. екон. ун-т. Харків: ХНЕУ, 2006. 20 с.
7. Шаститко А.Е. Новая институциональная экономическая теория / А. Е. Шаститко. 3-е изд., перераб. и доп. М.: Экономический факультет МГУ, ТЕИС, 2002. 591 с.

8. Мелентьева Н.И. Межсубъективные коммуникации и коммуникативный капитал предприятия [Электронный ресурс] // Корпоративное управление и инновационное развитие экономики Севера. Вестник Научно-исследовательского центра корпоративного права, управления и венчурного инвестирования Сыктывкарского государственного университета: Н.И. Мелентьева. 2014. № 1, URL: <http://vestnik-ku.ru/articles/2014/1/rus/8.pdf>.
9. Тумасов А.М. Издержки внедрения современных технологий / А.М. Тумасов, А.А. Тумасова // Вестник Самарского государственного университета. Самара: СГУ, 2014. № 4. С. 63–70.
10. Бізянов Є.Є. Модель ефективності IT-аутсорсингу в контексті розвитку інформаційних систем економічних об'єктів / Є.Є. Бізянов, Ю.Г. Лисенко // Проблеми економіки. Харків: ХНЕУ, 2013. № 2. С. 190–195.
11. Черемушкин С. Как посчитать интеллект? / Интернет-портал для управленцев [Сайт]. С. Черемушкин. URL: <http://www.management.com.ua/ims/ims088.html>.
12. Податковий кодекс України [Електронний ресурс] // Державна фіскальна служба України : [сайт]. URL: <http://sfs.gov.ua/nk/>.
13. Партин Г.О. Сутність та особливості системно-орієнтованого управління витратами підприємства Г.О. Партин, А.І. Ясінська // Економічні науки. Сер. : Економіка та менеджмент. Луцьк: ЛНТУ, 2012. Вип. 9 (2). С. 396–407.
14. Ростовська Г.В. Огляд методів управління витратами / Г.В. Ростовська // Вісник Донбаської державної машинобудівної академії. Краматорськ: ДДМА, 2011. № 3 (24). С. 222–228.
15. Грицай О.І. Застосування методів управління витратами в інноваційній діяльності підприємства / О.І. Грицай // Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Львів : «Львівська політехніка», 2011. № 720. С. 9–15.
16. Голубовський Л. Аналіз сучасних методів управління витратами / Л. Голубовський // Галицький економічний вісник. Тернопіль: ТДТУ ім. І. Пулюя, 2010. № 1(26). С. 187–192.
17. Don R. Hansen, Maryanne M. Mowen. Cost Management Accounting and Control. Oklahoma State University. 1004 p.

REFERENCES:

1. Sokolov A.V. Informatic descriptions. Opus 11. Phenomena and essence of information need / A.V. Sokolov // Scientific and technical libraries. – M.: GPNTB, 2013. No. 4. P. 7–20.
2. Shcherbak A.M. Features of information management and information processes in industry / A.M. Shcherbak // Economics of development. Kharkiv: KhNEU, 2014. No. 4. P. 121–124.
3. Ovsianikova N.M. Information management process and its influence on the activity of agricultural enterprises / N.M. Ovsianikova // Bulletin of the Agrarian Science of the Black Sea Region: scientific-theoretical journal. Mykolaiv: MNAU, 2010. Issue 2(53). P. 159–165.
4. Hryshko N.V. Modern concepts of management of expenses of industrial enterprises / N.V. Hryshko // Culture of Peoples of the Black Sea Region. Simferopol: Krym. nauchn. tsentr NAN Ukrainy, 2007. No. 99. P. 33–38.
5. Lysenko A.O. Comparative analysis of conceptual approaches to management of expenses / A.O. Lysenko // Business Inform. Kharkiv: KhNEU, 2012. No. 5. – P. 35–38.
6. Sotnikova Yu.V. Economic evaluation of innovative activity of the enterprise : avtoref. dys. kand. ekon. nauk : 08.06.01 / Yu V. Sotnikova ; Khark. nats. ekon. un-t. Kharkiv : KhNEU, 2006. 20 p.

7. Shastitko A.E. Novaya institutsionalnaya ekonomicheskaya teoriya / A.E. Shastitko. 3-e izd., pererab. i dop. M.: Ekonomicheskii fakultet MGU, TEIS, 2002. 591 p.
8. Melenteva N.I. Mezhsob'ektivnyie kommunikatsii i kommunikativnyi kapital predpriyatiya [Online] // Korporativnoe upravlenie i innovatsionnoe razvitie ekonomiki Severa. Vestnik Nauchno-issledovatel'skogo tsentra korporativnogo prava, upravleniya i venchurnogo investirovaniya Syktyivkarskogo gosudarstvennogo universiteta. / Melenteva N.I. 2014. № 1., available at: <http://vestnik-ku.ru/articles/2014/1/rus/8.pdf>. (Accessed 18 December 2018)
9. Tumasov A.M. Izderzhki vnedreniya sovremennykh tehnologiy / A.M. Tumasov, A. A. Tumasova // Vestnik Samarskogo gosudarstvennogo universiteta. – Samara: SGU, 2014. № 4. pp. 63–70.
10. Bizianov Ye. Ye. Model efektyvnosti IT-outsorsynhu v konteksti rozvytku informatsiinykh system ekonomichnykh ob'ektiv / Ye. Ye. Bizianov, Yu. H. Lysenko // Problemy ekonomiky. Kharkiv: KhNEU, 2013. № 2. pp. 190–195.
11. Cheremushkin S. Kak poschitat intellekt? [Online] / Internet-portal dlya upravlentsev. S. Cheremushkin – available at: <http://www.management.com.ua/ims/ims088.html>. (Accessed 18 December 2018)
12. Podatkoviy kodeks Ukrainy [Online] // Derzhavna fiskalna sluzhba Ukrainy, available at: <http://sfs.gov.ua/nk/>. (Accessed 18 December 2018)
13. Partyn H.O. Sutnist ta osoblyvosti systemno-orientovanoho upravlinnia vytratamy pidpriemstva / H.O. Partyn, A. I. Yasinska // Ekonomichni nauky. Ser. : Ekonomika ta menedzhment. Lutsk : LNTU, 2012. Vyp. 9 (2). pp. 396–407.
14. Rostovska H. V. Ohliad metodiv upravlinnia vytratamy / H. V. Rostovska // Visnyk Donbaskoi derzhavnoi mashynobudivnoi akademii. – Kramatorsk : DDMA, 2011. № 3 (24). pp. 222–228.
15. Hrytsai O.I. Zastosuvannya metodiv upravlinnia vytratamy v innovatsiinii diialnosti pidpriemstva / O.I. Hrytsai // Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika». Lviv : «Lvivska politekhnika», 2011. № 720. pp. 9–15.
16. Holubovskiy L. Analiz suchasnykh metodiv upravlinnia vytratamy / L. Holubovskiy // Halytskyi ekonomichnyi visnyk. Ternopil : TDTU im. I. Puliuiia, 2010. № 1(26). pp. 187–192.
17. Don R. Hansen, Maryanne M. Mowen. Cost Management Accounting and Control. Oklahoma State University. 1004 p.

Zamula O.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management and Taxation,
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”*

Zamula O.O.

*Candidate of Technical Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Business and Finance,
National Technical University “Kharkiv Polytechnic Institute”*

IDENTIFICATION, CLASSIFICATION, AND MONITORING OF INFORMATION COSTS OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The Ukrainian industry is now in a difficult situation because of the further use of outdated production and organizational technologies that do not correspond to the current stage of development of world science and technology, which is the reason for the low level of business activity and limits economic ties. Therefore, one of the priority tasks of Ukrainian enterprises is to increase the volume and efficiency of information being used as a resource, which will allow changing the structure of this sector to decrease the share of resource-oriented enterprises in favour of high-tech industries. These processes should be accompanied by the improvement of the accounting process, designed to ensure efficient use of limited resources in the production and organizational processes.

For proper accounting of information costs in an industrial enterprise, it is first necessary to carry out their identification and classification in accordance with existing concepts to manage them. The basis of this process should also be the variety of types and sources of information used in the economic activities of enterprises and characterizing their internal and external environment. To monitor information costs, it is recommended to apply an integrated approach, which is based on well-known methods of cost management, taking into account the characteristics of information as a resource, such as inexhaustibility, reusability, accelerated update and accumulation rates. It includes the following elements: accounting for responsibility centres and identifying information losses, finding ways to optimize them; focus on increasing the volume of information costs in order to achieve their optimal level; possibility of monitoring the lifecycles of information products and services.

The use of the proposed guidelines for monitoring information costs, the hallmark of which is the formation of a set of methods selected in accordance with the level of management accounting (measurement, accumulation, distribution, reporting) and the type of production process, helps to identify reserves for increasing the efficiency of industrial enterprises in the formation and use of resources for the implementation of the information process.

УДК 338.43:339.9:631.11:001.8

Зось-Кіор М.В.*доктор економічних наук, доцент,
в.о. завідувача кафедри менеджменту і логістики
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка***Германенко О.М.***кандидат економічних наук, доцент,
в.о. декана біологічних і харчових технологій
Луганського національного аграрного університету (м. Харків)***Собакар Д.Т.***магістрант
Полтавського національного технічного університету
імені Юрія Кондратюка*

СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена сучасним аспектам управління конкурентоспроможністю. Узагальнено поняття, що характеризує конкурентоспроможність підприємства. Розглядається ієрархія факторів формування конкурентоспроможності підприємства. Обґрунтовується необхідність створення на підприємствах ефективної системи управління конкурентоспроможністю на основі виробничо-фінансових, інтелектуальних та трудових можливостей.

Ключові слова: управління, конкурентоспроможність підприємства, фактори формування конкурентоспроможності, ієрархія, можливості.

АННОТАЦІЯ

Статья посвящена современным аспектам управления конкурентоспособностью. Обобщено понятие, характеризующее конкурентоспособность предприятия. Рассматривается иерархия факторов формирования конкурентоспособности предприятия. Обосновывается необходимость создания на предприятиях эффективной системы управления конкурентоспособностью на основе производственно-финансовых, интеллектуальных и трудовых возможностей.

Ключевые слова: управление, конкурентоспособностью предприятия, факторы формирования конкурентоспособности, иерархия, возможности.

ANNOTATION

The article is concerned with modern aspects of competitive capacity of enterprises management. There has been generalized the concept, that characterizes the competitive capacity of enterprises. This article presents the hierarchy of enterprises' competitive strengths formation. The authors also substantiate the necessity to create at enterprises an effective system of management of enterprises' competitive capacity on basis of production, financial, intellectual and labor opportunities.

Key words: management, competitive capacity of enterprises, factors of competitiveness formation, hierarchy, possibilities.

Постановка проблеми. Для функціонування ринкової економіки необхідною умовою є присутність конкурентного середовища між суб'єктами господарювання. Конкуренція вимагає від підприємств швидкої реакції на зміни, що відбуваються на ринку, та пошуку інноваційних рішень задля здобуття переваги перед конкурентами.

Вітчизняні підприємства мають можливість конкурувати не тільки між собою, а й на світовому ринку. Саме в конкурентній боротьбі відбувається «природний відбір» підприємств, що

є найбільш ефективними. Таким чином, ці особливості економічних відносин ставлять перед підприємствами завдання постійного моніторингу та підвищення власних позицій на внутрішньому чи світовому ринку. Виходячи з цього, тема дослідження є надзвичайно актуальною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття «конкурентоспроможність» із погляду етимології походить від англійського дієслова «compete» (з англ. «конкурувати»), яке лежить в основі слова «competitiveness» (з англ. «конкурентоспроможність»). В українському трактуванні об'єднано два слова: «конкуренція» і «спроможність», що означає здатність, наявність можливостей до конкуренції, змагання.

Поняття конкурентоспроможності було введено М. Портером у праці «Стратегія конкуренції», в якій він розглядає цю категорію як сукупність певних конкурентних переваг об'єкта серед аналогічних на ринку. Самі ж конкурентні переваги характеризуються як сукупність характеристик товару чи послуги, які створюють певну перевагу перед конкурентами. Причому конкурентні переваги можуть бути технічними, технологічними, інформаційними, географічними, організаційними тощо.

Теоретичні аспекти конкурентоспроможності, обґрунтовані М. Портером, отримали подальший розвиток у працях як вітчизняних, так і зарубіжних учених. Нині в науці є різні підходи до трактування поняття «конкурентоспроможність підприємства», тому для пошуку більш універсального визначення необхідно систематизувати найбільш поширені думки з цього приводу.

Г.Л. Азоев описує її таким чином: конкурентоспроможність підприємства – це здатність ефективно розпоряджатися власними та позиковими ресурсами в умовах конкурентного ринку, це результат його конкурентних переваг по всьому спектру проблем управління підприємством [1, с. 27].

О.В. Михайленко, К.Г. Орлова вважають, що конкурентоспроможність підприємства – це

здатність підприємства конкурувати на ринках із виробниками та продавцями аналогічних товарів за допомогою забезпечення більш високої якості, доступних цін, створення зручних умов для покупців, споживачів [10, с. 115]. На думку Д.С Терехова, О.В. Блідар, конкурентоспроможність підприємства – здатність протидіяти на ринку іншим виробникам і постачальникам аналогічної продукції (конкурентам) як за рівнем задоволення своїми товарами або послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності [12, с. 78].

А.О. Касич, Д.О. Глущенко розглядають конкурентоспроможність підприємства як можливість ведення ефективної господарської діяльності та її практичної прибуткової реалізації в умовах конкурентного ринку; це узагальнюючий показник життєвої стійкості підприємства, його вміння ефективно використовувати свій фінансовий, виробничий, науково-технічний і трудовий потенціали [7, с. 66].

Як зазначає Р.А. Фатхутдінов, конкурентоспроможність підприємства – це його здатність виробляти конкурентоспроможну продукцію, перевага підприємства порівняно з іншими підприємствами цієї галузі як усередині країни, так і за її межами [13, с. 63].

У дослідженнях В.Є. Хруцького та І.В. Корнеевої зазначено, що конкурентоспроможність підприємства – це здатність успішно оперувати на конкретному ринку (регіоні збуту) шляхом випуску й реалізації конкурентоспроможних товарів та послуг [14, с. 17].

На думку Г.М. Скударя, конкурентоспроможність підприємства – відносна характеристика, що віддзеркалює відмінності процесу розвитку одного виробника від виробника-конкурента як за ступенем задоволення своїми товарами чи послугами конкретної суспільної потреби, так і за ефективністю виробничої діяльності [11, с. 97].

О.І. Драган розуміє конкурентоспроможність підприємства як його можливість ефективно розпоряджатися власними й залученими ресурсами в умовах конкурентного ринку [10, с. 37].

Розглядаючи визначення поняття «конкурентоспроможність підприємства», М. Дядюк зазначає, що це – це певна система, що складається з безперервно взаємодіючих факторів і характеризує ступінь реалізації потенційних можливостей підприємства зі створення та утримання впродовж тривалого періоду часу конкурентної переваги; конкурентоспроможність слід розуміти не тільки як ефективність [5, с. 96], але і як динаміку пристосування підприємства до умов зовнішнього середовища, що постійно змінюються.

О.П. Єлець відзначає, що конкурентоспроможність підприємства – система економічних категорій, елементами якої є конкурентоспроможність продукції і фінансова конкурентоспроможність; це економічна категорія, за допомогою якої виявляється перевага цього виробника

за рівня задоволення споживачів продукцією з урахуванням ефективності фінансово-господарської діяльності [6, с. 59].

Згідно з визначенням швейцарської організації European management forum, конкурентоспроможність підприємства – його реальна потенційна здатність проектувати, виробляти та продавати за наявних умов товари, які за ціновими і неціновими характеристиками є привабливішими для споживачів, ніж товари їхніх конкурентів [15, с. 85].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У ситуації недовговічності майже будь-якого бізнесу, непередбачуваності, складності та неоднозначності управляти конкурентоспроможністю стає все складніше. Тому необхідним є дослідження факторів, що формують конкурентоспроможність підприємства в сучасних умовах.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження аспектів управління конкурентоспроможністю підприємства в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження. У більшості сучасних наукових досліджень підкреслюється пріоритетність саме поняття конкурентоспроможності продукції (товару). Віддаючи належне такому підходу, все ж варто зауважити, що товар виступає вже як результат господарської діяльності, яку здійснює підприємство. Саме в процесі виробництва продукції і закладаються ті якісні характеристики товару, що формують його споживчу цінність і відповідність ринковим вимогам. Враховуючи обставини зовнішнього середовища та оцінюючи власні можливості, підприємство визначає стратегію просування та збуту продукції, створюючи умови для успішної її реалізації споживачам.

Також необхідно враховувати, що аналіз процесів конкурентоспроможності на макрорівні (галузі, регіону, країни) може бути проведений тільки через дослідження господарської діяльності відповідних підприємств, тому можна дійти висновку про пріоритетність проведення дослідження саме категорії конкурентоспроможності підприємства як найбільш важливої з мікро- і макроекономічних позицій.

Схематично згрупуємо розглянуті вище поняття за напрямками (рис. 1).

Отже, конкурентоспроможність підприємства – це здатність підприємства вчасно й ефективно коректувати параметри своєї діяльності залежно від змін у зовнішньому середовищі для підтримання наявних і створення нових конкурентних переваг з метою досягнення власних стратегічних цілей, що дає можливість розглядати це поняття не тільки як результат діяльності, а як системну категорію, яка відображає процес діяльності підприємства з позицій його стратегічних цілей.

Важливою передумовою формування конкурентоспроможності підприємства є визначення сукупності факторів, вплив яких може підвищувати та зменшувати її загальний рівень.

Рис. 1. Групування визначень «конкурентоспроможність підприємства» за напрямками

Джерело: узагальнено авторами

Крім того, аналіз факторів допомагає виявити сильні й слабкі сторони діяльності як самого підприємства, так і його конкурентів, розробити заходи щодо підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Поняття «фактор» походить від лат. factor – той, що робить, той, що виготовляє. Зазвичай він визначається як істотна обставина в явищі, процесі; що досліджується, вихідна складова частина чого-небудь. Таким чином, можна сказати, що фактор – це причина, що впливає на певний результат. На думку Б. Райзберга та Р. Фатхутдінова, фактори – це параметри, що визначають характер і результативність протікання економічних процесів, що зумовлюють кількість і якість економічного продукту, який виготовляється [13, с. 125].

Система факторів конкурентоспроможності підприємства, що наведена на рис. 2, має чітку ієрархічну структуру. Множину факторів, що формують конкурентоспроможність підприємства, класифіковано на три групи, які, в свою чергу, формують підсистему факторів нижчого рівня: фактори макrorівня відображають вплив умов функціонування національної й міжнародної економіки; фактори мезорівня характеризують галузь, до якої належить підприємство; фактори мікрорівня безпосередньо впливають на конкурентоспроможність підприємства.

До основних факторів макrorівня віднесемо:

– конкурентоспроможність економіки країни загалом та імідж держави на міжнародній

арені, що визначаються: обсягом реального ВВП, обсягом промислового виробництва, сумою капітальних інвестицій, індексом інфляції, показниками дефіциту бюджету та зведеного платіжного балансу, рівнем реальних доходів населення;

– політичні фактори: стабільність політичної ситуації в державі, сталість політико-економічного розвитку;

– якість державного регулювання: законодавча база, рівень корупції в країні;

– правові фактори: законодавча база, що сприяє процесу виробничої діяльності та розвитку економіки, її прозорість та стабільність, рівень відповідності європейським та світовим нормам права;

– економічні: зв'язки з іншими країнами; експортно-імпортні відносини; система стандартизації та сертифікації продукції, що випускається в державі; розроблення та реалізація програм у пріоритетних сферах економіки; регулюванні валютного курсу, податкова, кредитна системи;

– науково-технічний потенціал: рівень науково-технічного прогресу, обсяги інноваційної діяльності, частка витрат на науково-дослідні роботи, кількість запатентованих технологій, рівень екологізації виробництва, технологічний рівень використовуваного у виробництві обладнання тощо;

– розвиток інфраструктури: транспортної, систем комунікацій;

- природно-географічні фактори: розміщення продуктивних сил; наявність джерел сировини; вартість ресурсів; кліматичні умови господарювання;
- соціокультурні фактори: культурні традиції, національні звичаї, менталітет мешканців країни.

До факторів мезорівня окремі дослідники відносять ті з них, що впливають на конкурентні переваги підприємства та формуються на рівні регіону, галузі, отже, залежать від їх особливостей та специфіки: конкурентоспроможність та інвестиційна привабливість галузі або регіону; наявність вхідних бар'єрів; доступність ресурсів, їх вартість; наявність регіональних програм підтримки бізнесу та їх дієвість; рівень розвитку регіональної інфраструктури; наявність та дієвість спеціальних економічних зон та інші.

Фактори формування конкурентоспроможності макrorівня зазвичай ототожнюються із внутрішніми факторами. В економічній літературі розглядається два можливих підходи до формування конкурентоспроможності під-

приємства. Відповідно до першого, дослідження ґрунтуються на відведенні провідної ролі у формування конкурентоспроможності підприємства найнижчому ланцюгу в ієрархії, а саме – конкурентоспроможності продукції. Обґрунтовується це тим, що конкурентоспроможність конкретної продукції забезпечує можливість формування конкурентоспроможності на вищих рівнях (рис. 2).

Зокрема, І.О. Геращенко, О.О. Шмадченко до факторів, які визначають конкурентоспроможність підприємства, відносять: товар, положення на ринку, збут, просування товарів, виробництво. Дослідники пропонують враховувати такі чинники: якість товарів, умови їх продажу і доставки, рівень їх допродажного та післяпродажного сервісу, ефективність реклами, імідж товару, його виробника та інші фактори, що прямо чи опосередковано пов'язані з властивостями товару [3, с. 298].

Н. Ліфіц під час визначення конкурентоспроможності підприємства виділяє фактори, які впливають на забезпечення необхідної

Рис. 2. Ієрархія факторів формування конкурентоспроможності підприємства

якості і рівня ціни продукції, доповнюючи їх факторами макроекономічними. До першої групи автор відносить фактори виробничі (сировина, конструкція, рецептура, технологія), збутові (умови транспортування, зберігання), сервісні (допомога у виборі товару тощо), а до другої: економічну політику держави, стан нормативно-технічної бази, фінансової системи, зовнішньоекономічну стратегію країни, її науково-технічний потенціал, рівень розвитку інформаційних технологій, вартість ресурсів, географічне, політичне й економічне становище країни, продуктивність праці, витрати виробництва [9, с. 157]. У процесі формування конкурентоспроможності підприємства рівень конкурентоспроможності продукції визначається співвідношенням між показниками, що оцінюють рівень корисності продукції для споживача, а саме якістю продукції, сервісних послуг, споживчими якостями, рівнем маркетингового сприяння збуту продукції.

Безперечно, фактори конкурентоспроможності продукції є досить вагомими під час формування конкурентоспроможності підприємства – воно не може бути конкурентоспроможним, якщо його товар не має збуту. Проте, акцентуючи увагу на формуванні конкурентоспроможності підприємства за рахунок випуску і реалізації конкурентоспроможної продукції, дослідники цієї проблеми розглядають переважно поточну конкурентоспроможність, але не враховують інших конкурентних переваг підприємства. Не встановлено вплив факторів потенціалу підприємства, недостатньо уваги приділяється можливості досягнення конкурентоспроможності підприємства у довгостроковій перспективі.

До другої групи віднесемо підходи, що ґрунтуються на дослідженні взаємозв'язку конкурентоспроможності підприємства з рівнем потенціалу та ефективністю його діяльності, завдяки чому забезпечується досягнення довготривалого успіху діяльності з формування конкурентоспроможності підприємства.

Зазначимо, що в дослідженнях вітчизняних та зарубіжних науковців по-різному здійснюється врахування факторів конкурентоспроможності потенціалу підприємства. Зокрема, М.В. Зось-Кіор, К.О. Брижань під час встановлення стратегії підвищення ефективності використання наявного потенціалу та подальшого розвитку підприємства пов'язують потенціал його конкурентоспроможності з виробничим потенціалом, частковим потенціалом ціни товару, якісних характеристик асортиментних груп товару [2, с. 64].

За визначенням Н. Краснокутської, конкурентоспроможність потенціалу підприємства – це комплексна порівняльна характеристика потенціалу, яка відображає рівень переваги сукупності індикаторів якості використання ресурсів та організації взаємозв'язків між ними, що визначають ефективність потенціалу на певному ринку в певний проміжок

часу щодо сукупності індикаторів підприємств-аналогів [8, с. 192].

Отже, конкурентоспроможність потенціалу можна розглядати як сукупність виробничо-фінансових, інтелектуальних і трудових можливостей підприємства, які забезпечують йому стійкі конкурентні позиції на ринку.

При цьому структура конкурентоспроможного потенціалу складається з: виробничо-фінансових можливостей (виробничий, фінансовий, комунікаційний потенціал); інтелектуальних можливостей (інноваційний, маркетинговий, управлінський потенціал); трудових можливостей (трудоий, мотиваційний потенціал) підприємства.

Такими визначаються: виробничий потенціал (здатність виробничої системи виробляти матеріальні блага, використовуючи ресурси виробництва), техніко-технологічний потенціал (здатність до технологічної оптимізації всього циклу виробництва), маркетинговий потенціал (здатність підприємства ефективно виявляти, формувати та задовольняти потреби споживачів), фінансовий потенціал (здатність до оптимізації фінансової системи із залучення та використання фінансових ресурсів), організаційний потенціал (здатність до прийняття ефективних управлінських рішень), трудоий потенціал (сукупна трудова дієздатність колективу підприємства, ресурсні можливості у сфері праці облікового складу, виходячи з їх віку, фізичних можливостей, наявних знань і професійно-кваліфікаційних навичок) та інноваційний потенціал (здатність генерувати високу інноваційну активність, яка проявляється в ефективному забезпеченні нових і майбутніх технологій).

Усі складники конкурентоспроможного потенціалу підприємства взаємопов'язані між собою. Поєднання визначених складників у сукупності характеризує стан та можливості підприємства зі створення, зміцнення та розвитку власних конкурентних переваг.

Висновки. Таким чином, визначено, що конкурентоспроможність підприємства слід розглядати з урахуванням факторів конкурентоспроможності продукції, потенціалу підприємства, галузей, регіонів і країни загалом. Оцінка стану використання взаємопов'язаних та взаємозалежних рівнів визначається насамперед здатністю конкретних виробників випускати конкурентоспроможну продукцію. Критерії, характеристики і фактори динаміки конкурентоспроможності для кожного її рівня мають власну специфіку. Залежно від комбінації факторів впливу конкретне підприємство характеризується досягнутим рівнем та особливим характером формування конкурентоспроможності. До того ж, специфічна комбінація факторів є об'єктивною передумовою формування стійких конкурентних позицій підприємства на ринку. Запропонована ієрархія факторів конкурентоспроможності підприємств дає змогу розробити систему показників конкурентоспроможності та методи її оцінки, спрямувати їх на нейтралі-

зацію наявних проблем підприємства. Наведена система факторів дає змогу створити і підтримувати належний рівень конкурентних переваг об'єкта дослідження, а також визначити стратегічні, поточні та оперативні заходи управління конкурентоспроможністю підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Азоев Г.Л. Конкуренция: анализ, стратегия и практика. М.: Центр экономики и маркетинга, 1996. 208 с.
2. Зось-Кіор М.В., Брижань К.О. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах нестабільності. Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки». 2017. № 6. С. 62–65.
3. Геращенко І.О., Шмадченко О.О. Управління конкурентоспроможністю підприємства. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2015. Вип. 50. С. 297–301.
4. Драган О.І. Управління конкурентоспроможністю підприємств: теоретичні аспекти: монографія. К.: ДАККіМ, 2016. 160 с.
5. Дядюк М. Удосконалення методологічних засад управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах кризи. Agricultural and resource economics: international scientific e-journal. 2016. Vol. 2, № 4. С. 95–105.
6. Єлець О.П. Сутність конкуренції та конкурентоспроможності підприємства. Економічний вісник Запорізької державної інженерної академії. 2016. Вип. 1. С. 58–64.
7. Касич А.О., Глушенко Д.О. Теоретичні та практичні аспекти управління конкурентоспроможністю підприємства. Економіка та держава. 2016. № 11. С. 65–70.
8. Краснокутська Н.С. Управління потенціалом торговельного підприємства: монографія. Х.: ХДУХТ, 2012. 321 с.
9. Лифиц І.М. Теория и практика оценки конкурентоспособности товаров и услуг. М.: Юрайт-М, 2001. 223 с.
10. Михайленко О.В., Орлова К.Г. Система управління конкурентоспроможністю продукції підприємства. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство. 2017. Вип. 13 (2). С. 114–117.
11. Скударь Г.М. Управление конкурентоспособностью крупного акционерного общества: проблемы и решения. К.: Наукова думка, 1999. 495 с.
12. Терехов Д.С., Блідар О.В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю підприємства. Наука й економіка. 2016. Вип. 2. С. 76–80.
13. Фатхутдінов Р.А., Осовська Г.В. Управління конкурентоздатністю організації. К.: Кондор, 2009. 470 с.
14. Хруцкий В.Е., Корнеева И.В. Современный маркетинг. М.: Финансы и статистика, 1999. 528 с.
15. Якименко Н.В. Управління конкурентоспроможністю підприємств торгівлі. Вісн. Хмельниц. нац. ун-ту. Сер.: Економіка. 2015. № 1. С. 51–55.

REFERENCES:

1. Azoyev, G. L. (1996), Konkurentsya: analiz. strategiya i praktika [Competition: Analysis, Strategy and Practice], Center for Economics and Marketing, Moscow, Russia.
2. Zos-Kior, M.V. and Britshan, K.O. (2017), "Managing the competitiveness of the enterprise in conditions of instability", International scientific magazine "Internet Science", Series: "Economic Sciences", no. 6, pp. 62–65.
3. Gerashchenko, I.O. and Shmadchenko, O.O. (2015), "Managing the competitiveness of the enterprise", Bulletin of the Economy of Transport and Industry, no. 50, pp. 297–301.
4. Dragan, O.I. (2016), Upravlinnia konkurentospromozhnistiu pidpriemstv: teoretychni aspekty [Managing the Competitiveness of Enterprises: Theoretical Aspects]: Monograph, DAKK-KiM, Kyiv, Ukraine.
5. Dyaduk, M. (2016) "Improvement of methodological principles of enterprise competitiveness management in the conditions of crisis", Agricultural and Resource Economics: international scientific e-journal, vol. 2, no. 4, pp. 95–105.
6. Yelets, O.P. (2016), "The essence of competition and competitiveness of the enterprise", Economic Bulletin of the Zaporizhzhya State Engineering Academy, no.1, pp. 58–64.
7. Kasich, A.O. and Glushchenko, D.O. (2016), "Theoretical and practical aspects of enterprise competitiveness management", Economy and the state, no. 11, pp. 65–70.
8. Krasnokutskaya N.C. (2012), Upravlinnia potentsialom torhovelnoho pidpriemstva [Management of the potential of a trading company]: a monograph, KGUFT, Kharkiv, Ukraine.
9. Lyfits, I.M. (2001), Teoriya i praktika otsenki konkurentosposobnosti tovarov i uslug [Theory and practice of evaluating the competitiveness of goods and services], Yurayt-M, Moscow, Russia.
10. Mikhailenko, O.V. and Orlova, K.G. (2017), "System of enterprise competitiveness control of production", Scientific herald of Uzhgorod National University, Series: International Economic Relations and World Economy, no. 13 (2), pp. 114–117.
11. Scudar, G.M. (1999), Upravleniye konkurentosposobnostyu krupnogo aktsionernogo obshchestva: problemy i resheniya [Managing the Competitiveness of a Large Joint Stock Company: Problems and Solutions], Naukova Dumka, Kyiv, Ukraine.
12. Terekhov, D.S. and Bliidar, O.V. (2016), "Strategic management of enterprise competitiveness", Science and Economics, no.2, pp. 76–80.
13. Fatkhuddinov, R.A. and Osovskaya, G.V. (2009), Upravlinnia konkurentozdatnistiu orhanizatsii [Managing the competitiveness of the organization], Condor, Kyiv, Ukraine.
14. Khrutsky, V.E. and Korneeva, I.V. (1999), Sovremenny marketing [Modern marketing], Finance and Statistics, Moscow, Russia.
15. Yakimenko, N.V. (2015), "Managing the competitiveness of trade enterprises", Visn. Khmelniysky nats un, Series: Economy, no. 1, pp. 51–55.

Zos-Kior M.V.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Acting Head of Department of Management and Logistics
Poltava National Technical Yurii Kondratyuk University*

Hermanenko O.M.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Acting Dean of Bio and Food Technology
Lugansk National Agrarian University, Kharkiv*

Sobakar D.T.

*Graduate Student,
Poltava National Technical Yurii Kondratyuk University*

MODERN ASPECTS OF COMPETITIVE CAPACITY OF ENTERPRISES MANAGEMENT

This article is devoted to modern aspects of management of enterprises' competitive capacity. The authors have given their own definition to competitive capacity of enterprises as the ability of the enterprise to adjust the parameters of its activities timely and efficiently, depending on changes in the external environment so as to maintain the existing and to create new competitive advantages in order to achieve their own strategic targets, which gives the opportunity to consider this concept not only as the result of activity but as a system category that reflects the process of enterprise activity from the standpoint of its strategic targets.

It is proved in this scientific paper that the competitive capacity of enterprises should be considered taking into account the factors of product marketability, the potential of the enterprise, industries, regions, and the country as a whole. The offered hierarchy of enterprises' competitive strengths allows developing the system of indexes of competitiveness and methods of its estimation, as well as aiming them at the counteraction to the existing problems of the enterprise. The necessity to create an effective system of management of enterprises' competitive capacity on the basis of possibilities is substantiated in this article. The authors have proposed to consider the competitiveness of potential as a set of production, financial, intellectual, and labour opportunities of the enterprise, which provide it with a firm competitive position in the market.

The given system of factors allows creating and maintaining the appropriate level of competitive advantages of the target of research, as well as determining strategic, current, and operational management control measures of the enterprise competitiveness. They include: production, technical and technological, marketing, financial, organizational, labour and innovative potential.

It is proved in the article that all the components of the competitive potential of the enterprise are interconnected. The combination of certain components altogether characterizes the state and capabilities of the enterprise to create, strengthen, and develop its own competitive advantages. The authors of the article have determined that the criteria, characteristics, and factors of competitiveness dynamics for its every level have their own peculiarities. Depending on the combination of impact factors, a particular enterprise is characterized by the achieved level and by the special character of competitiveness formation.

УДК 338.240

Касатонова І.А.
*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління та адміністрування
Харківського національного автомобільно-дорожнього університету*

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ

У статті визначено сутність та зміст поняття «віртуальне підприємство» на підставі узагальнення сучасних підходів провідних учених. Встановлено основні компоненти віртуально підприємства, а саме: концепція, організація, функціонування, IT-підтримка, система навчання. Віртуальний бізнес є перспективною формою функціонування підприємства в умовах подальшого розвитку та інформатизації економіки України. Метою функціонування віртуальних підприємств є отримання та максимізація прибутків. У статті розглянуті особливості функціонування як традиційних підприємств, так і віртуальних, загальні соціально-економічні аспекти їх управління.

Ключові слова: інформатизація, економічні процеси, віртуальне підприємство, традиційне підприємство, основні компоненти.

АННОТАЦИЯ

В статье определена сущность и содержание понятия «виртуальное предприятие» на основании обобщения современных подходов ученых. Установлены основные компоненты виртуального предприятия, а именно: концепция, организация, функционирование, IT-поддержка, система обучения. Виртуальный бизнес является перспективной формой функционирования предприятия в условиях дальнейшего развития и информатизации экономики Украины. Целью функционирования виртуальных предприятий является получение и максимизация прибыли. В статье рассмотрены особенности функционирования как традиционных предприятий, так и виртуальных, общие социально-экономические аспекты их управления.

Ключевые слова: информатизация, экономические процессы, виртуальное предприятие, традиционное предприятие, основные компоненты.

ANNOTATION

In the article the definite and content of the term "virtual enterprise" have been determined and based on generalization of modern approaches of the prominent scientists. The main components of the virtual enterprise are installed, namely: the concept, organization, functioning, IT support, a system of training. Virtual business is a prospective form of business functioning under the conditions of further development and informatization of Ukraine's economy. The purpose of virtual enterprises is obtaining profit and its maximization. In the article the main characteristics of so called traditional to virtual enterprises functioning were considered, as well as organizational and economic aspects of their management.

Key words: informatization, economic process, virtual enterprise, traditional enterprise, main components.

Постановка проблеми. Світова економіка за останні два десятиліття суттєво змінилася, що пов'язано з переходом від індустріального до інформаційного (постіндустріального) світу, сутність якого полягає в радикальній зміні відносин економічних суб'єктів. В індустріальну епоху головним товаром виступали матеріальні предмети, а в постіндустріальну – інформація, ідеї, права власності, інші нематеріальні активи. На початку XXI століття ключовою темою стає застосування віртуальних і мережних принципів організації підприємств. Це говорить про те, що постає проблема створення та

реального функціонування нових організаційних форм підприємств, зокрема віртуальних, в Україні.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вітчизняні та закордонні автори окреслюють багато тенденцій ыз проблематики функціонування віртуальних підприємств та питань управління цією галуззю. Необхідно відмітити праці вчених У. Девідоу, М. Мелуона, І. Балабанова, О. Юрасова, І. Гречникова, Л. Реймана, Б. Мільнера, В. Катаева, В. Плескач, Т. Затоначької.

В окремих роботах віртуальне підприємство визначають іншими термінами: «віртуальна корпорація», «організація майбутнього», «сітьові підприємства», «безмежні підприємства», «розширені підприємства».

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Розвиток віртуальної економіки свідчить про досить великий інтерес до вивчення віртуальних підприємств і потребує визначення теоретичних та методологічних принципів діяльності таких підприємств, оскільки віртуальні підприємства – це організаційні структури, які поки ще не досить розвинені в Україні, досвід їх створення незначний.

Постановка завдання. У зв'язку з цим метою статті є узагальнення підходів щодо сутності та ознак віртуального підприємства як організаційної форми нового типу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Створенню віртуальних підприємств у 90-х роках XX століття в країнах Азії, США та Західної Європи сприяли міжорганізаційні системи інформації та комунікації, а також схильність до автономних форм праці. Сама ж необхідність створення структур такого типу у світовій практиці була зумовлена такими об'єктивними обставинами, як глобалізація ринків, бажання виходу на світовий ринок, потреба у постійному пристосуванні до динамічного зовнішнього середовища та ін. Проте віртуальне підприємство має ті самі можливості і потенціал, що й традиційне, хоча водночас у нього немає подібних інституціональних і структурних меж.

Віртуальний ринок діє постійно в реальному масштабі часу, охоплює весь світ та дає змогу проводити такі різноманітні віртуальні операції, як купівля, продаж, освіта, банківські операції, віртуальні ярмарки та видання тощо.

- Основними елементами електронного ринку є:
- вільний доступ до ринку всіх охочих,
 - рівні права всіх учасників (партнерів),

- добровільна участь усіх учасників (партнерів),
- можливість впливу учасників на події, які відбуваються на ринку,
- різний ступінь інформованості.

Здобутки в комп'ютерних і телекомунікаційних галузях сприяли виникненню поняття «інформаційне суспільство», а разом з ним і терміна «віртуальна економіка». При цьому в теорії управління поняття «віртуальний», яке запозичене з англійської мови (virtual) та означає «сприйманий інакше, ніж у реальності»; «уявний, що не має фізичного втілення», стало ключовим, а в сучасному бізнес-будівництві намітилася певна тенденція до створення підприємств за віртуальними та сітовими принципами.

Віртуальні підприємства – одна з нових організаційних форм підприємств, на розвиток якої здійснили вплив такі фактори, як:

- поява нових інформаційних і комунікаційних технологій;
- глобалізація товарних ринків;
- ріст значення якості товару, ціни і ступеня задоволеності споживача;
- індивідуалізація обслуговування клієнтів.

Що стосується самого поняття «віртуальне підприємство», то є різні визначення цього тер-

міна, які зазначено у таблиці 1 та які слід розглянути стосовно мети цього дослідження.

Таким чином, аналіз розглянутих визначень поняття «віртуальне підприємство» показав їх розмаїття – 3 визначальні риси з 9 визначень. Однак слід узагальнити визначальні риси поняття (підприємство, інтеграція, система) в одне визначення.

Нами було визначено *віртуальне підприємство (ВП) як систему штучно інтегрованих в інформаційному просторі різних підприємств і підрозділів з метою отримання прибутку завдяки максимальному задоволенню споживачів у товарах (послугах) шляхом об'єднання ресурсів різних партнерів.*

Віртуальні організації (віртуальні сітові організаційні форми) мають певні ознаки (рис. 1) та є складовою частиною простору віртуалізації, який також включає віртуальний ринок і віртуальну реальність. При цьому віртуальний ринок становить ринок товарів і послуг, який існує на основі комунікаційних та інформаційних можливостей глобальної мережі Інтернет.

З маркетингової позиції віртуальні підприємства орієнтуються не на задоволення потреб сегментів ринку, а на задоволення індивідуальних запитів конкретних споживачів усього конкурентного середовища. Отже, передумовою

Таблиця 1

Розмаїття поглядів учених на віртуальне підприємство

Автор	Визначення терміна	Визначальна риса
Блейхер К. [1]	Міжорганізаційне гнучке підприємство, яке створюється тимчасово, головна мета якого – одержання вигоди завдяки розширенню асортименту товарів і послуг.	Підприємство
Юрасов А.В. [2, с. 113]	Підприємство, яке об'єднує географічно роз'єднані економічні суб'єкти, які взаємодіють у процесі загального виробництва, що використовує переважно електронні засоби комунікацій.	
Балабанов І.Т. [3]	Уявне підприємство, що не має фізичного втілення, яке використовує можливості найсучасніших інформаційних і комунікаційних технологій.	
Тимашова Л.А., Рамазанов С.К., Бондар Л.А., Лещенко В.А [4, с. 11]	Підприємство, процеси якого відбуваються в інформаційному просторі (віртуально) в умовах інтеграції розподілених ресурсів партнерів-учасників для вирішення динамічних завдань ринку.	
Вікіпедія [5]	Підприємство, яке складається з товариства географічно роз'єднаних робітників, які існують у спільному єдиному інформаційному просторі та в процесі праці спілкуються, взаємодіють, користуючись електронними засобами комунікацій за мінімального або повністю відсутнього особистого, безпосереднього контакту.	
Дятлов С.А. Мар'яненко В.П., Селищев Т.А. [6]	Метод співпраці суб'єктів ринку для реалізації конкретного проекту, за якого взаємодія між географічно віддаленими учасниками здійснюється за допомогою розподіленого інформаційного середовища із застосуванням електронних засобів комунікацій.	Співпраця або кооперація
Спіцина Н.М. [7]	Мережа партнерів (підприємств, організацій, окремих колективів), які спільно проводять діяльність із розроблення, виробництва й збуту певної продукції.	
Буцька І.О. [8]	Добровільна тимчасова форма кооперації декількох, як правило, незалежних партнерів (підприємств, інститутів, окремих осіб), яка завдяки оптимізації системи виробництва забезпечує велику вигоду клієнтам.	
Падерін І.Д., Романов О.В., Савельєв І.В. [9]	Динамічна, відкрита бізнес-система, що заснована за допомогою формування юридично незалежними підприємствами єдиного та спільного інформаційного простору з наміром сукупного використання своїх технологічних ресурсів для реалізації всіх етапів робіт, виконання проекту або замовлення клієнта.	Бізнес-система

створення віртуального підприємства є надходження ринкового замовлення, для виконання якого створюється віртуальна мережа, що складається із учасників (партнерів) виробництва товарів та послуг. Усі учасники мережі в межах своєї ключової компетенції надають у розпорядження сітьового підприємства необхідні ресурси та визначають свої можливості (кадри, сировина, структура управління, фінансові та інші ресурси, «ноу-хау», спеціальні знання та права в тій чи іншій галузі тощо). За допомогою електронно-технічних засобів надаються інформаційно-комунікаційні послуги та виконується ринкове замовлення. У разі наступних замовлень на базі підприємницьких навичок створюються нові віртуальні сітьові конфігурації.

З практичної позиції традиційно діючому підприємству для розроблення і випуску нового товару на ринок необхідне залучення значних ресурсів. На відміну від нього, віртуальне підприємство шукає нових партнерів, які мають відповідні ринковим потребам ресурси, навички та знання для спільної організації і реалізації цієї діяльності. При цьому розглядаються такі партнери, які мають ключові ресурси для отримання конкурентної переваги на ринку. Як правило, партнерство утворюється на певний строк або до моменту досягнення певного результату (виконання замовлення) [10, с. 14].

Зрозуміло, що повністю віртуального підприємства, тобто такого, яке не має базових структур, не може бути. У межах віртуального підприємства інтенсивно взаємодіють реально наявні спеціалісти та підрозділи різних підприємств завдяки новим інформаційним та комунікаційним технологіям, їхня взаємодія спрямована на підвищення рівня кооперації і координації підприємств із метою досягнення конкурентоспроможності продукції, що випус-

кається, і в кінцевому варіанті – прибутку. Таке підприємство повністю орієнтоване на споживача, його основною характеристикою є швидкість виконання замовлення (minimal time-to-market) і повне задоволення потреб клієнта [11].

Умови і засоби господарювання двох видів підприємств наведено у таблиці 2.

Складність організації ВП полягає в тому, що віртуальні форми організації виробництва продукції або послуг ще тільки формуються, вони мають свою специфіку, яка диктує певні вимоги як до структури такого підприємства загалом, так і до її окремих елементів, їх виду і характеру відносин.

Специфіка ВП полягає в розгляді його основних компонентів, які наведено у таблиці 3.

У межах першої компоненти вирішуються питання вибору виду бізнесу, типу ВП, напрямів діяльності, формуються цілі і розробляються стратегії ВП, конкретизуються способи досягнення цілей, розписуються бізнес-процеси, які реалізують цілі підприємства, і визначаються види і кількість необхідних для їх підтримки ресурсів. На цьому етапі формуються установки, в межах яких потрібно організувати майбутнє підприємство. І хоча рішення цих питань здійснюється на етапі проектування віртуальних підприємств, вони включені в Систему організації ВП, з огляд на їх важливість для етапу організації.

Призначення другої компоненти – визначити потребу ВП в конкретних видах партнерства й оформити її як Запит на партнерство. Потреба в партнерстві визначається ресурсами і послугами, яких не вистачає віртуальному підприємству для реалізації своїх цілей. Види ресурсів і послуг залежать від типу віртуального підприємства і характеру його діяльності, а обсяги визначаються масштабами бізнесу. Потреби

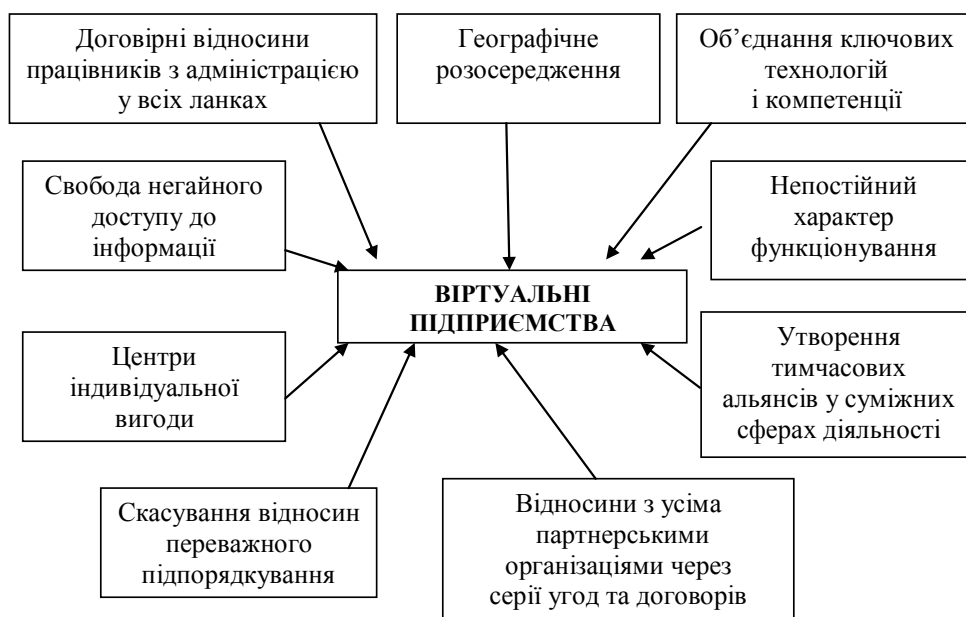

Рис. 1. Ознаки віртуальних підприємств

Таблиця 2

Організаційно-економічні аспекти традиційного і віртуального підприємства

Традиційне підприємство	Віртуальне підприємство
Паперовий документообіг	Електронний документообіг
Традиційна пошта	Автоматизований зв'язок із використанням комп'ютерних мереж
Реклама на вулиці і у ЗМІ	Електронна реклама – контентна, онлайн, банерна, повноекранна
Використання комп'ютерів у сфері обліку та документообороту	Підключення до мережі Інтернет, що усуває вплив географічного фактора під час отримання інформації й управління фінансовими, матеріальними й інформаційними потоками
Наявна печатка і підпис	Електронний підпис, який не потребує присутності учасників у одному місці під час підписання договору
Використання готівкових розрахунків і безготівкових банківських переказів	Використання пластикових карт та електронних грошей, систем Інтернет-банкінгу
Орієнтація на масового споживача, сегментування ринку	Орієнтація на індивідуальні вподобання споживачів
Аналогічні методи відсутні	Організація та об'єднання ресурсів різних партнерів у єдину систему
Об'єднання робітників у межах локальних офісів	Використання механізмів телероботи на місцях та мобільної комерції
Основа – отримання знань та навичок	Постійне навчання на протязі всього життя
Основа – безпека та стабільність	Мобільність, готовність до ризику, постійне загартовування
Орієнтація на збереження старих робочих місць	Орієнтація на появу нових робочих місць
Реалізація усіх бізнес-процесів силами підприємства	Залучення нових партнерів для організації і реалізації бізнес-процесів разом
Основа діяльності – капітал та показники енерго- та матеріалоемності	Основа діяльності – інтелектуальний капітал, показник – інформативність ресурсів
Вплив географічного фактора на діяльність	Немає кордонів для співпраці географічно віддалених контрагентів
Одна зі сторін згоди у вигравші більше за другу, обидві сторони намагаються максимально зменшити свої збитки	Кожна зі сторін згоди отримує вагомий вигравш від співпраці

Таблиця 3

Основні компоненти віртуального підприємства

Компонент	Характеристика
1. Концепція ВП	1.1 Інфраструктура ВП, 1.2 критерії відбору партнерів, 1.3 моделювання взаємодії учасників ВП, 1.4 системи колективної форми праці, 1.5 системи збору і обробки інформації, 1.6 інтелектуальні системи та ІТ-підтримка ВП.
2. Організація ВП	2.1 Обґрунтування цілей ВП, 2.2 встановлення потреби у партнерстві, 2.3 пошук партнера по бізнесу, 2.4 оптимізація вибору партнерів, 2.5 формування віртуального середовища підприємства.
3. Функціонування ВП	3.1 Планування виробництва (стратегічне, тактичне, календарне), 3.2 Планування ресурсів (виробничих, матеріальних, фінансових), 3.3 Оперативне управління (диспетчеризація, моніторинг процесів, координація робіт, оцінка діяльності). 3.4 Здійснення діяльності ВП: виробничої, логістичної, фінансової.
4. ІТ-підтримка ВП	4.1 Процеси автоматизації управління ресурсами: MRP, MRP II, ERP, CSRP. 4.2 Новітні технології: UML, CASE, CORBA, CALS, OLAP, workflow, СУБД. 4.3 Мережеві технології: відеоконференції, форуми, чати, поштові сервіси, пошукові системи, 4.4 Інтернет і Екстранет
5. Система навчання	5.1 Курс «Інформаційні технології» 5.2 Курс «Інтернет-технології» 5.3 Курс «Віртуальне підприємство»

бізнесу диктують і інші вимоги до майбутніх партнерів: характеру відносин, географії знаходження, обсягів і термінів поставок, якості ресурсів і послуг тощо.

Призначення третьої компоненти – знайти партнерів із бізнесу серед безлічі реальних підприємств і організацій, які мають необхідний для ВП потенціал і бажають скооперуватися з іншими підприємствами для досягнення загальних результатів. Пошук партнерів здійснюється з використанням базових Інтернет-технологій у межах спеціально розроблених сценаріїв, які оптимізують процес знаходження партнерів певної спрямованості (розробники наукових ідей, конструктори і виробники виробів, поставальники ресурсів, посередники, виконавці фінансових послуг тощо).

Четверта компонента забезпечує вибір оптимального партнера з використанням моделі багатокритеріальної оптимізації, яка дає змогу в межах загальної мети узгодити інтереси окремих учасників, які мають ключові компетенції. За досягнення цілей на безлічі ресурсів реалізація моделі ускладнюється через специфіку різних видів використовуваних ресурсів.

П'ята компонента підтримує процес формування віртуальної мережі, пов'язаний зі створенням організаційно-інформаційно-технологічного середовища для координації дій і спілкування з партнерами.

Визначаються конкретні форми відносин партнерів, їхня роль у загальному господарському процесі, умови успішної взаємодії, можливі дії в нестандартних ситуаціях, ступінь участі в розподілі загального прибутку, вигод і ризиків.

Результатом роботи системи є створена з її допомогою організаційно-ресурсно-технологічна структура, в межах якої віртуальне підприємство здійснює свою діяльність у процесі функціонування.

У разі вибуття того чи іншого партнера заміна його здійснюється в межах вирішення завдань організації. Усі функціональні компоненти виконані як самостійні частини, що являють собою окремі системи, які реалізують покладені на них функції і мають для цього свій арсенал засобів, але пов'язані між собою єдиним інформаційно-технологічним середовищем, загальною методологією і загальним сценарієм створення віртуальних підприємств.

На підставі вищенаведеного можливо відзначити *головні переваги віртуальних підприємств*:

- можливість обирати і використовувати найкращі ресурси (інформаційні, фінансові, матеріальні, інтелектуальні), які запропоновано світовим економічним простором,
- гнучкість та мобільність керування,
- скорочення часу виробничого циклу,
- скорочення розмірів стартового капіталу у разі започаткування власної справи, тому що більшість необхідних ресурсів буде задіяна у партнерів,

- використання електронних розрахункових систем та електронних грошей значно збільшує швидкість обороту оборотних засобів підприємства,

- скорочення витрат на утримання штату працівників за рахунок співпраці з тимчасовими працівниками або сторонніми компаніями,

- усунення впливу географічного фактора та співпраця з географічно віддаленими контрагентами,

- використання комунікаційних можливостей глобальних інформаційних мереж.

Разом з *віртуальні підприємства мають і недоліки*, такі як:

- надмірна економічна залежність від партнерів, що пов'язане з вузькою спеціалізацією учасників підприємства,

- практична відсутність соціального захисту і матеріальної підтримки партнерів (у ситуації взаємодії з фізичними особами) внаслідок відмови від класичних довгострокових договірних форм і звичайних трудових стосунків,

- небезпека надмірного ускладнення, яка витікає з різноманітності учасників підприємства, неясності щодо членства в ній, динаміки самоорганізації, невизначеності в плануванні для учасників,

- відсутня правова база регулювання електронної діяльності, тому віртуальні підприємства використовують на практиці умови взаємної довіри та мережеву етику учасників (партнерів) [12].

Віртуальне підприємство є прикладом побудови комп'ютерно-інтегрованої організації, що становить найбільш цікаву стратегію інтенсивного розвитку та оптимізації діяльності підприємства на основі нових інформаційних та комунікаційних технологій. Інтернет дозволяє створити безмежне середовище організації. Сучасні технології підтримки бізнес-процесів дають змогу створити сучасні спільні підприємства, які мають можливість динамічно перебудуватись у своїй конфігурації за необхідності. А економічні суб'єкти, що входять до складу такого підприємства, об'єднуються з метою надання певної послуги, яку традиційне підприємство виконує самостійно.

Висновки. На підставі узагальнення підходів щодо сутності та ознак віртуального підприємства як організаційної форми нового типу сформульоване власне визначення цього терміна, що, на відміну від уже наявних, враховує інтеграцію його характерних ознак визначення, а саме: підприємство, кооперація та система, та включає тим самим елемент наукової новизни. У статті також встановлено основні компоненти віртуального підприємства, а саме: концепція, організація, функціонування, ІТ-підтримка, система навчання. Також окреслено привабливі риси та недоліки такої досить нової форми функціонування ринку, як віртуальне підприємство. Всі наведені ознаки мають елементи дослідження.

Однак слід зазначити, що процеси розвитку ВП характеризуються відставанням фундаментальних наукових досліджень від практичних навичок. Хоча успіх багатьох функціонуючих підприємств ще не говорить про їхній розвиток в умовах українського державного сектору економіки, тому в більш широкому контексті багато питань стосовно організації та функціонування віртуальних підприємств залишаються відкритими.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ханс А.В., Андрес Ф.Ф. Виртуализация как возможный путь развития управления. Проблемы теории практики управления. 1999. № 5. С. 94–100.
2. Юрасов А.В. Электронная коммерция. Учеб. пособие. Москва: Дело, 2003. 480 с.
3. Балабанов И.Т. Электронная коммерция. Учебник для ВУЗов. Санкт-Петербург: Питер, 2001. 336 с.
4. Тимашова Л.А., Рамазанов С.К., Бондар Л.А., Лещенко В.А. Організація віртуальних підприємств: монографія. Луганськ: СНУ ім. В. Даля, 2004. 368 с.
5. Віртуальне підприємство // Вікіпедія: вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (дата звернення 5.11.2018).
6. Дятлов С.А., Марьяненко В.П., Селищева Т.А. Информационно-сетевая экономика: структура, динамика, регулирование. Санкт-Петербург, 2008. 413 с.
7. Спіцина Н.М. Теоретичні аспекти віртуального підприємства як сектора глобальної економіки. Торгівля і ринок України. 2012. № 34. С. 87–91.
8. Буцька І.О. Віртуальне підприємство як організація нового типу. Управління розвитком. Харків: ХНЕУ. 2006. № 7. С. 145–147.
9. Падерін І.Д., Романов О.В., Савельєв І.В. Віртуальне підприємство як резерв підвищення ефективності у нових умовах. Вісник економічної науки України. 2014. № 3. С. 85–88.
10. Касатонова І.А. Організаційно-економічні аспекти переведення діяльності підприємства із сфери реальної торгівлі в сферу електронної. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. Харків: ХНАДУ, 2014. № 2 (7), том 2. С. 13–17.
11. Хрущ Н.А. Інвестиційна діяльність: сучасні стратегії та технології. Хмельницький: ХНУ, 2004. 309 с.
12. Касатонова І.А., Онісіфорова В.Ю. Електронний бізнес: фактори зниження витрат та економічна безпека. Проблеми і перспективи розвитку підприємництва. Харків: ХНАДУ, 2013. № 1(4) с. 53–57.

REFERENCES:

1. Khans, A.V. and Andres, F.F. (1999), "Virtualization as a possible development path for management", *Problemy teorii praktiki upravlenija*, vol. 5, pp. 94–100.
2. Jurasov, A.V. (2003), *Jelektronnaja kommercija [E-commerce]*, Delo, Moscow, Russia.
3. Balabanov, I.T. (2001), *Jelektronnaja kommercija [E-commerce]*, St. Petersburg, Russia.
4. Tymashova, L.A., Ramazanov, S.K., Bondar, L.A., Leshchenko, V.A. (2004), *Orhanizatsiia virtualnykh pidpriemstv [Organizational of virtual enterprises]*, SNU im. V. Dahl, Lugansk, Ukraine.
5. "Virtual enterprises", Wikipedia, [Online], available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki> (Accessed 5 November 2018).
6. Djatlov, S.A., Mar'janenko, V.P., Selishheva, T.A. (2008), *Informacionno-setevaja jekonomika: struktura, dinamika, regulirovanie [Informational network economy: structure, dynamics, regulation]*, St. Petersburg, Russia.
7. Spitsyna, N.M. (2012), "Theoretical aspects of the virtual enterprise as a sector of the global economy", *Torhivlia i rynok Ukrainy*, vol. 34, pp. 87–91.
8. Butska, I.O. (2006), "Virtual enterprise as a new type of organization", *Upravlinnia rozvytkom, KNEU*, vol. 7, pp. 145–147.
9. Paderin, I.D., Romanov, O.V. and Saveliev, I.V. (2014), "Virtual enterprise as a reserve for increasing efficiency in new conditions", *Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy*, vol. 3, pp. 85–88.
10. Kasatonova, I.A. (2014), "Organizational and economic aspects during enterprise's transferring from the sphere of so called real commerce to e-commerce", *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva, KNAHU*, vol. 2(7), no. 2, pp. 13–17.
11. Khrushch, N.A. (2004), *Investytsiina diialnist: suchasni stratehii ta tekhnolohii, [Investment activity: modern strategies and technologies]*, KHNU, Khmelnytsky, Ukraine.
12. Kasatonova, I.A. and Onisiforova, V.Y. (2013), "E-business: factors of cost reduction and economic safety", *Problemy i perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva, KNAHU*, vol. 1, no. 4, pp. 53–57.

Kasatonova I.A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management and Administration
Kharkov National Automobile and Highway University*

FEATURES OF THE OPERATION OF VIRTUAL ENTERPRISES IN THE MODERN CONDITIONS OF GLOBALIZATION OF THE ECONOMY

The actual economic development is characterized by the rapid growth rate of informatisation of economic processes, widening of e-business, and building virtual enterprises. However, a new form of enterprise operation determines the need for the consideration of general management questions under virtual economy conditions, particularly organizational and economic factors, for which opens there new opportunities. In the article, the main characteristics of the so-called traditional to virtual enterprises operation were considered, as well as organizational and economic aspects of their management. The purpose of virtual enterprises is obtaining profit and its maximization.

The object of the research is virtual enterprise. The purpose of the article is to investigate approaches to the nature and features of a virtual enterprise as an organizational component of a new type. The list of main dignities and failings of virtual enterprises that should be the priority for the management are formed. The research was conducted through the analysis of scientific works on the topic and purpose of this article, which were provided by both foreign scientists and domestic. The methods of theoretical generalization, analysis, and synthesis of information, process approach are used in the article.

In the article, the definition and content of the term “virtual enterprise” have been determined and based on a generalization of modern approaches of the prominent scientists. The main components of the virtual enterprise are installed, namely: the concept, organization, functioning, IT support, a system of training. Virtual business is a prospective form of business functioning under the conditions of further development and informatisation of Ukraine’s economy.

УДК 330.341.1:658.589:378.4

Касич А.О.

*доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри менеджменту**Київського національного університету технологій та дизайну*

Бурківська В.А.

*студентка**Київського національного університету технологій та дизайну*

ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ ЯК МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто економічну сутність поняття «трансферу технологій». Визначено, що характерною рисою сучасного етапу розвитку економіки є глибокі зміни в усіх її сферах, які впливають на процес трансферу технологій. Трансфер технологій – це процес інформування, поширення, передачі та впровадження результатів людського інтелекту та науково-технічних розробок від його розробника до кінцевого споживача з метою забезпечення технологічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоздатності підприємства, економічного ефекту від упровадження цих розробок за виконання умов платності. Інноваційний розвиток підприємства є незворотним процесом, який забезпечує спонтанні чи керовані переходи від одного неповторного стану до іншого через процес змін, метою якого є впровадження в організаційне, структурне та виробничі функціонування інноваційних технологій. Здійснення трансферу технологій відбувається на основі використання різних методів та інструментів. Запропоновано схему трансферу технологій у процесі інноваційного розвитку підприємства для українських підприємств.

Ключові слова: трансфер технологій, інноваційний розвиток, розвиток підприємства, інноваційний розвиток підприємства, механізм інноваційного розвитку.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена экономическая сущность понятия трансфера технологий. Определено, что характерной чертой современного этапа развития экономики являются глубокие изменения во всех ее сферах, влияющих на процесс трансфера технологий. Трансфер технологий – это процесс информирования, распространения, передачи и внедрения результатов человеческого интеллекта и научно-технических разработок от его разработчика до конечного потребителя с целью обеспечения технологического обновления производства, повышения конкурентоспособности предприятия, экономического эффекта от внедрения этих разработок при выполнении условий платности. Инновационное развитие предприятия является необратимым процессом, который обеспечивает спонтанные или управляемые переходы от одного неповторимого состояния к другому через процесс изменений, целью которого является внедрение в организационное, структурное и производственное функционирование инновационных технологий. Осуществление трансфера технологий происходит на основе использования различных методов и инструментов. Предложена схема трансфера технологий в процессе инновационного развития предприятия для украинских предприятий.

Ключевые слова: трансфер технологий, инновационное развитие, развитие предприятия, инновационное развитие предприятия, механизм инновационного развития.

ANNOTATION

The article deals with the economic essence of the concept of “technology transfer”. It is determined that the characteristic feature of the modern stage of economic development is the profound changes in all its spheres that influence the process of technology transfer. Technology transfer is the process of informing, disseminating, transferring and implementing the results of human intelligence and scientific and technical developments from its developer to the end user in order to provide technological upgrades

of production, increase the competitiveness of the enterprise, the economic effect of the implementation of these developments, under the conditions of payment. Innovative development of an enterprise is an irreversible process that provides spontaneous or controlled transitions from one unique state to another through a process of change, the purpose of which is the introduction of innovative, structural and production operation of innovative technologies. Transfer of technology is based on the use of different methods and tools. The scheme of transfer of technologies in the process of innovative development of the enterprise for Ukrainian enterprises is offered.

Key words: technology transfer, innovative development, enterprise development, innovative development of the enterprise, innovation development mechanism.

Постановка проблеми. В умовах зростання значущості технологічного складника економічного зростання особливого значення набуває питання системного впровадження передових технологій, володіння якими забезпечує підприємству довгострокові конкурентні переваги. Відповідно, у контексті забезпечення технологічного розвитку важливим є як розвиток наукового потенціалу для створення технологій власними силами, так і активне залучення технологій, розроблених іншими підприємствами та організаціями шляхом трансферу. З одного боку, підприємства мають досить обмежену матеріально-технічну базу для здійснення самостійних досліджень, а з іншого боку, професійні науково-дослідні установи не отримуючи належного державного фінансування, потребують активізації співпраці з реальним сектором економіки. Саме розбудова відносин між наукою і бізнесом, що сприятиме трансферу технологій та їх апробації, дасть змогу забезпечити інноваційний розвиток підприємств на постійній основі. Здебільшого українські підприємства потребують активізації інноваційної діяльності, а реальним важелем цих процесів на цьому етапі повинен стати трансфер технологій. Ця проблема є актуальною та потребує осмислення з позицій використання всіх переваг та можливостей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання трансферу технологій знайшли відображення у наукових працях як зарубіжних, так і українських учених. Важливий внесок у дослідження проблем трансферу технологій здійснили вчені В. Соловйов [10], В. Титов [11], які розглядали особливості договірних відносин

між учасниками та виникнення обов'язків та прав щодо переданої технології. Трансфер технологій як діяльність розглядали Н. Артамонова [1], А. Шапошников [14], а з позицій комунікацій та взаємодії – Н. Чухрай [13], Р. Сеатон [16]. На основі процесного підходу, який було використано в працях В. Денисюка [2], П. Массея [15], В. Соудера [17], трансфер означає перетворення нової ідеї, розробки чи технології у комерційний продукт, забезпечений платоспроможним попитом.

Незважаючи на досить комплексне дослідження цієї проблеми, активність використання трансферу залишається низькою, а це визначає потребу у розробленні механізмів імплементації переваг трансферу технологій у практичну сферу на українських підприємствах.

Мета статті полягає в узагальненні теоретичних положень розвитку трансферу технологій у контексті обґрунтування складників механізму активізації участі українських підприємств у цих процесах.

Основні результати дослідження. В умовах глибокої системної кризи, постійних змін та жорсткої конкуренції серед суб'єктів господарювання головною умовою виживання і конкурен-

тоспроможності на ринку є їхня здатність до інноваційної діяльності та трансферу технологій.

Зарубіжні підприємства використовують трансфер технологій як спосіб просування на міжнародний ринок, а для українських підприємств – це можливість формування інноваційної системи на комплексній основі.

Трансфер технологій – інструмент поширення та впровадження технологій. У науковій літературі немає єдиного, універсального тлумачення поняття трансферу технологій. Наявні підходи до трактування відповідної категорії містять значні розбіжності щодо визначення сутності та форм трансферу технологій. Провівши аналіз наукової літератури, бачимо, що є певна спільність та відмінність поглядів вітчизняних та зарубіжних учених на формування методології трансферу технологій (табл. 1).

Опрацювання понятійної сутності трансферу технологій дає можливість визначити функції цього процесу:

- *функцію комунікацій* – інформування, поширення, передача результатів людського інтелекту та науково-технічних розробок від його розробника до кінцевого споживача;
- *функцію забезпечення технологічного розвитку* – перетворення інтелектуальної

Таблиця 1

Тлумачення категорії «трансфер технологій» (ТТ)

Автор, джерело	Базисний підхід, сутність	Характеристика
Ст. 1. п.13. ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» [3]; В. Соловйов [10], В. Титов [11].	1. Передача технологій. Оформлюється укладенням договору, який визначає майнові права та обов'язки на технологію. Промислове освоєння технології покладається на реципієнта. Технології, створені в держсекторі, користуються фінансовою підтримкою держави.	Окреслена юридична сторона ТТ. Не визначена роль та мета здійснення ТТ.
Н. Артамонова [1], А. Шапошников [14].	2. Діяльність. Спрямована на створення умов для співробітництва підрозділів розробників із потенційними покупцями. Послідовність дій, у процесі яких знання, досвід, промислова власність вільно розповсюджується або купується підприємствами для впровадження як продукт або процес.	– Визначено взаємозв'язки між сторонами; хід утворення знань, досвіду, промислової власності, її розповсюдження, передачі, купівлі, впровадження.
Н. Чухрай [13], Р. Сеатон [16].	3. Вид комунікації та взаємодії. Застосування знань, цільове їх використання вимагає злагоджених дій двох або більше індивідумів. Взаємодія та взаємообмін інформацією між людьми протягом тривалого періоду. Економічні відносини у сфері використання нових систематизованих знань про виробництво продукції, застосування процесу чи надання послуги між її власником і споживачем.	– Визначена необхідність тісних взаємозв'язків між сторонами. – Не визначено процес перетворення знань в комерційний продукт.
Рада з наукових та промислових досліджень (CSIR), В. Денисюк [2], П. Массей [15], В. Соудер [17]	4. Процес. Перетворення інтелектуальної власності на фізичний продукт або процес, який генерує комерційну вигоду або може бути використаний на благо суспільства. Обмін навичок, знань, технологій, методів і зразків виробництва між урядами та установами для забезпечення НТП та більшої доступності для ширшого кола користувачів. Процес обміну знаннями, машинами, обладнанням, методами, процесами, а також об'єктами з метою полегшення доступу до науково-технічних розробок від першовідкривачів до наступної передачі потенційним користувачам.	Визначено роль, мету здійснення ТТ. Окреслено процес перетворення ідеї в комерційний продукт. Окреслено можливості використання людських знань і досвіду.

Джерело: розробка авторів

власності на фізичний продукт або процес, який генерує комерційну вигоду та обмін знаннями, машинами, обладнанням, методами, процесами;

– функцію забезпечення майнових прав та обов'язків, тобто укладання договорів.

Узагальнюючи вищевикладене, можна сказати, що трансфер технологій – це процес інформування, поширення, передачі та впровадження результатів людського інтелекту та науково-технічних розробок від його розробника до кінцевого споживача з метою забезпечення технологічного оновлення виробництва, підвищення конкурентоздатності підприємства, економічного ефекту від упровадження цих розробок за виконання умов платності.

Для того щоб оцінити рівень залученості українських підприємств до процесу трансферу технологій, необхідно проаналізувати міжнародні рейтинги. Зокрема, Індекс глобальної конкурентоспроможності (ІГК) (субіндекс «технологічна готовність») та Глобальний індекс інновацій (GII) за версією бізнес-школи INSEAD. Глобальний індекс інновацій поєднує оцінки наявних ресурсів і умов для ведення інновацій (Innovation Input) та досягнутих результатів здійснення і впровадження інновацій (Innovation Output). Співвідношення отриманих результатів допоможе об'єктивно оцінити ефективність зусиль із розвитку інновацій. Порівняння показників проведемо в розрізі 2016–2018 років, а оцінку – щодо країни-лідера. Дані аналізу наведено в таблиці 2.

Наведені дані свідчать про низький міжнародний рейтинг України, а саме українських підприємств, і значне відставання від показників країн-лідерів за всіма показниками технологічного розвитку.

Взявши до уваги також прогноз аналітиків компанії The Economist Group, сестринської компанії журналу The Economist, маємо, що Україна опуститься на 39-е місце в рейтингу Technological Readiness («технологічна готовність») у період з 2018 по 2022 рік. Зараз, за оцінками авторів рейтингу, вона на 38-му місці. Прогноз покликаний передбачити, наскільки країни пристосовані до стрімкого розвитку технологій. Він спирається на три ключові показники: доступ до Інтернету та мобільного зв'язку, економічна інфраструктура (електронна комерція, електронне врядування та кібер-

безпека) та рівень інновацій. Цей останній критерій вимірюється видатками на дослідження, наявністю відповідної інфраструктури і кількістю патентів [9].

Проведений аналіз міжнародних звітів, результатів досліджень експертів та праць учених дав змогу узагальнити проблеми, що перешкоджають інтеграції процесу трансферу технологій на українських підприємствах:

- 1) зовнішня та внутрішня міграція науковців;
- 2) недостатні обсяги фінансування інноваційної діяльності;
- 3) низька інноваційна діяльність активних підприємств, що зумовлює скорочення частки інноваційної продукції як у структурі виробництва, так і в експорті;
- 4) низький рівень державної підтримки інновацій і попиту на високотехнологічну продукцію;
- 5) відсутність стимулюючих механізмів трансферу технологій.

Реалізація підприємством цілей стійкого розвитку у довгостроковому періоді часу значною мірою залежить від його здатності стати активним учасником трансферу технологій та сформувавши необхідний обсяг фінансових ресурсів, на чому наголошено у тому числі в працях [4; 5; 6].

Для вирішення проблем імплементації трансферу технологій для українських підприємств необхідно розробити систему етапів цього процесу, яка би враховувала видовий склад технологічного обміну та методи його практичного використання.

Враховуючи досвід зарубіжних підприємств, виділяють безліч класифікаційних ознак, що і спричиняє видову різноманітність трансферу технологій: за формою, за призначенням, за засобами передачі технологій, за сферою та формою розповсюдження тощо.

У результаті вивчення видів трансферу технологій слід зазначити, що за сприятливого впливу внутрішніх і зовнішніх чинників процес трансферу технологій може бути розпочато з боку:

- підприємства-розробника технології / інноваційної розробки, який пропонує до передачі розроблену ним технологію, – прямий (класичний) трансфер закритих технологій/інновацій;
- підприємства, яке потребує впровадження інноваційних розробок та шукає технологію

Таблиця 2

Оцінка технологічного розвитку України згідно з міжнародними рейтингами

Показник	Показник країни-лідера 2016р.	Показник України/ (рейтинг) 7 – краща оцінка	Показник країни-лідера 2017р.	Показник України/ (рейтинг) 7 – краща оцінка	Показник країни-лідера 2018р.	Показник України/ (рейтинг) 7 – краща оцінка
ІГК	5,8 Швейцарія	4,0/79	5,9 Швейцарія	4,1/81	5,9 Швейцарія	4,1/81
ГІІ	66,28 Швейцарія	35,72/56	67,69 Швейцарія	37,62/50	68,40 Швейцарія	38,50/43

Складено за [18; 19]

для трансферу, – зворотний трансфер закритих технологій/інновацій, що є характерною рисою вітчизняних підприємств;

– підприємства, що потребує впровадження інноваційної розробки, розробника технології / інноваційного рішення для підприємства, за підтримки держави та інституційних структур галузевого, національного, міжнародного рівня – спільний трансфер створених відкритих технологій/інновацій.

Імплементация процедури трансферу технологій передбачає застосування певних методів, таких як: патентний або ліцензійний договір, договір про технічну підтримку, спільне підприємство, франчайзинг, стратегічне партнерство, придбання обладнання або сервісу, наймання іноземного менеджера або експерта, купівля іноземної фірми, прямі іноземні інвестиції, контракт про зворотні закупівлі, OEM угода. Вибір методу трансферу технологій повинен ґрунтуватися на аналізі самої технології, майбутньої стратегії співпраці з її розробником,

інвестиційних можливостях і технічних здібностях компанії у впровадженні інноваційних технологій [10, 12]. Варто розуміти, що чим складніша і масштабніша технологія, тим тісніша співпраця повинна бути між її покупцем і творцем. Трансфер технологій не закінчується тільки постачанням обладнання. Здійснення процесу трансферу технологій може ускладнюватись окремими випадками, що залежать від можливостей компанії і належності до різноманітних сфер діяльності суб'єктів трансферу. Враховуючи те, що об'єктом трансферу щоразу є нова технологія, вибір певного методу повинен бути чітко обґрунтований менеджментом підприємницької структури, оскільки помилкова стратегія фірми у здійсненні трансферу може призвести до негативних наслідків.

Курс на активізацію інноваційних процесів висуває завдання для українських підприємств щодо удосконалення системи управління трансфером технологій, яка передбачає: визначення потреби в технологічному розвитку, оцінку тех-

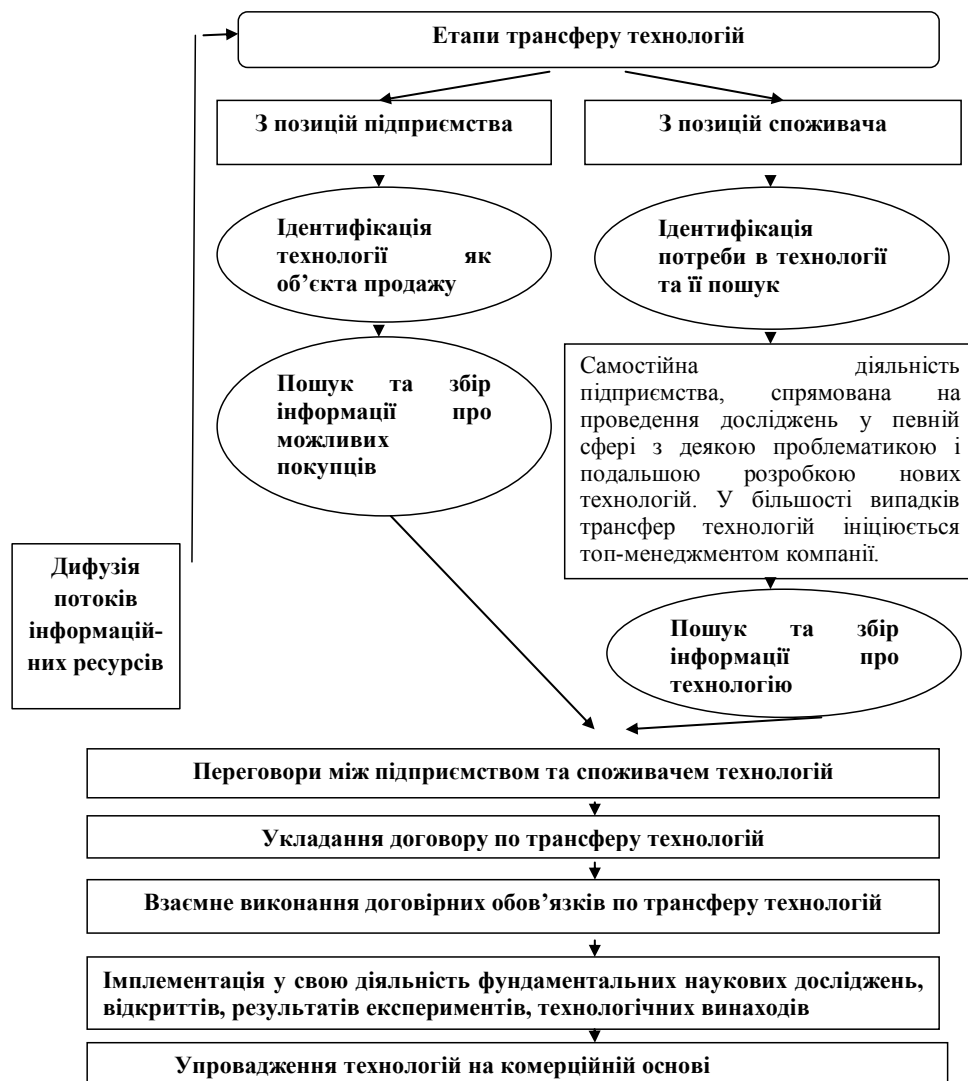

Рис. 1. Схема етапів трансферу технологій у процесі інноваційного розвитку підприємства

нологій, планування трансферу технологій, реалізацію трансферу технологій.

Для українських підприємств необхідно розробити систему етапів, яка би враховувала позиції як підприємства, так і споживача і виконувала би свого роду дифузю потоків інформаційних ресурсів (рис. 1) [7, с. 291; 8, с. 19].

Наведена схема за її імплементації в практичній площині дасть підприємству змогу не лише разово використовувати певні технологічні знання, а й розвивати внутрішній потенціал, поступово перетворюючись із пасивного учасника процесів трансферу технологій в активного. Технологічний розвиток українських підприємств із часом стане основою активізації їх участі у міжнародному трансфері технологій, оскільки на цьому етапі далеко не всі підприємства здатні забезпечувати ефективну співпрацю з іноземними партнерами.

Важливим є те, що забезпечення інноваційної активності підприємств повинно здійснюватися в комплексі, в межах сформованої національної інноваційної системи, створення високотехнологічних виробництв і промислового освоєння результатів науково-дослідних робіт.

Враховуючи умови сьогодення, слід обрати кращий варіант технологічного розвитку, впроваджуючи нову, але більш вартісну технологію, або ж користуватися наявною, спробувавши адаптувати її до інноваційно-технологічних умов розвитку.

Трансфер технологій забезпечує інноваційний розвиток підприємств і країни зокрема, слугує інструментом поширення та впровадження технологій; забезпечує комерційне освоєння технологій; зумовлює діалог між науковою і виробничою сферами; сприяє зростанню конкурентоздатності та технологічному оновленню. Основні етапи трансферу технологій являють собою складний процес організації взаємодії представників науки і промисловості з урахуванням впливу таких факторів, як внутрішній менеджмент організації та культура.

Теоретичне дослідження та конструктивне опрацювання наукових публікацій дало можливість визначити, що на тепер найбільшої вагомості у розвитку виробничих відносин набувають процеси розповсюдження технологій. Однак ці дії слід диференціювати одна від одної і між процесом розроблення (створення) нової технології та процесом її реалізації (споживання), виокремлювати процедури трансферу технологій між підприємствами та у їх межах.

Висновки: активізація процесів трансферу технологій вимагає чіткого усвідомлення їхньої сутності, переваг, видового складу, що дозволить українським підприємствам розробити стратегії технологічного розвитку на системній та комплексній основі. Саме тому проведене дослідження теоретичного базису розвитку процесів трансферу технологій може доповнити вже наявні наукові розробки.

Нині в науковій літературі немає однозначного тлумачення трансферу технологій. Найчастіше трансфер технологій розглядають як передачу, як процес, як вид комунікації та взаємодії, як діяльність. Все ж найбільш повним і вдалим, на нашу думку, є розуміння трансферу технологій як процесу. Трансфер технологій дає можливість підприємству розвивати і комерціалізувати результати досліджень, він створює умови для росту доходів, активізує нові інвестиції, нові технології, формує робочі місця, а також податкові надходження до бюджету, що прямо пов'язано з інноваційним розвитком підприємства та зі зростанням добробуту країни.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Артамонова Н.О. Інформаційне забезпечення трансферу медичних технологій як сучасний комунікаційний механізм інноваційної діяльності / Н.О. Артамонова. URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/bdil/2009-3/6.pdf.
2. Денисюк В.А. Стан та перспективи розвитку передачі (трансферу технологій) в Україні / В.А. Денисюк // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Львів, 2000. № 16. С. 370–377.
3. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій». URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16>
4. Касич А.О. Втілення концепції стратегічного управління в практику вітчизняних підприємств / А.О. Касич // Бізнес-Інформ. 2014. № 11. С. 290–294.
5. Касич А.О. Звіт про стійкий розвиток як аналітичний інструмент формування корпоративної соціальної відповідальності / Касич А.О., Яковенко Я.Ю. // Ефективна економіка. 2014. № 10. URL: <http://www.economy.nauka.com>.
6. Касич А.О. Теоретичні і методичні основи аналізу внутрішніх джерел фінансування інвестиційної діяльності / Касич А.О. // Актуальні проблеми економіки. 2011. № 3(117). С. 243–250.
7. Мингалев Ж.А. Управление предприятием на основе концепции инновационного потенциала / Ж.А. Мингалев // Проблемы экономики и управления предприятиями, отраслями, комплексами. Новосибирск: ЦРНС, 2008. С. 302–326.
8. Мусіна К.В., Пермінова С.О. трансфер технологій як дієвий механізм сприяння інноваційному розвитку підприємств в умовах глобалізації. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/14-2015/6.pdf>
9. Радіо Свобода URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29272819.html>
10. Соловьев В. П. Инновационная деятельность как системный процесс в конкурентной экономике (Синергетические эффекты инноваций): [монография] / В. П. Соловьев. Киев : Феникс, 2006. 560 с.
11. Титов В.В. Трансфер технологій / В.В. Титов. URL: <http://www.metodolog.ru/00384/annot.htm>
12. Фоломьев А.Н. Менеджмент инноваций: теория и практика / А.Н. Фоломьев, Э.А. Гейгер. М.: Изд. Российской Ак. гос. службы, 1998. 385 с.
13. Чухрай Н.І. Трансфер і комерціалізація технологічних інновацій / Н.І. Чухрай // Економіка промисловості. 2002. № 3 (17). С. 160–66.
14. Шапошников А.А. Трансфер технологій: определения и формы / А. А. Шапошников // Инновации. 2005. № 1 (78). С. 57–60.

15. Massey P.A Knowledge Exchange Perspective of Technology Transfer / P. Massey. China : IEEE, 1997. P. 106–115.
16. Seaton R. The development and application of interactive models of industrial technology transfer / R. Seaton, M. Cordey-Hayes // *Tehnovation*. 1993. № 1 (13). P. 45–53.
17. Souder W.E. 1987 *Managing New Product Innovation*, D.C. Heath, New York.
18. The Global Competitiveness Report. URL: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
19. Global innovation index. URL: <http://www.globalinnovationindex.org>.

REFERENCES:

1. Artamonova, N. O., "Information support of transfer of medical technologies as a modern communication mechanism of innovation activity", [Online], available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/bdil/2009-3/6.pdf.
2. Denisyuk, V.A. (2000), "Status and prospects of the technology transfer (technology transfer) in Ukraine", *Socio-economic research in the transition period*, Lviv, no. 16, pp. 370–377.
3. Law of Ukraine "On state regulation of activities in the field of technology transfer", [Online], available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/143-16>
4. Kasich A.O. (2014), "Implementation of the concept of strategic management in the practice of domestic enterprises", *Business-Inform*, no. 11, pp. 290–294.
5. Kasich A.O. and Yakovenko Ya.Yu. (2014), "Report on sustainable development as an analytical tool for the formation of corporate social responsibility", *Effective economics*, no. 10, [Online], available at: <http://www.economy.nauka.com>.
6. Kasich A.O. (2011), "Theoretical and methodological bases of analysis of internal sources of financing of investment activity", *Current problems of the economy*, vol. 3 (117), pp. 243–250.
7. Mingaleva, Zh.A. (2008), "Management of the enterprise on the basis of the concept of innovation potential", *Problems of economics and management of enterprises, branches, complexes*, Novosibirsk: CERN, pp. 302–326.
8. Musina, K.V and Perminova, S.O., "Transfer of technologies as an effective mechanism for promoting innovative development of enterprises in the conditions of globalization", [Online], available at: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2015/14-2015/6.pdf>
9. Radio Liberty, [Online], available at: <https://www.radiosvoboda.org/a/news/29272819.html>
10. Solovyov, V. P. (2006), "Innovative activity as a systemic process in a competitive economy", *Synergistic effects of innovations*, monograph, Kyiv, Phoenix, 560 p.
11. Titov, V. V, *Technology Transfer*, [Online], available at: <http://www.metodolog.ru/00384/annot.htm>
12. Folmiev, A. N and Geiger, E. A. (1998), "Innovations management: theory and practice", *Izd. Russian Ak. State Service*, 385 p.
13. Chukhray, N. I. (2002), "Transfer and commercialization of technological innovations", vol. 3 (17), pp. 160–66.
14. Shaposhnikov, A. A (2005), "Technology transfer: definitions and forms", *Innovations*. vol. 1 (78), pp. 57–60.
15. Massey, P. A. (1997), "Knowledge exchange perspective of technology transfer", China: IEEE, pp. 106–115.
16. Seaton, R. and Cordey-Hayes, M. (1993), "The development and application of interactive models of industrial technology transfer", vol. 1 (13), pp. 45–53.
17. Souder, W. E. and Heat, D. C. (1987), "Managing new product innovation", New York.
18. The Global Competitiveness Report, [Online], available at: <http://www.weforum.org/issues/global-competitiveness>.
19. Global innovation index, [Online], available at: <http://www.globalinnovationindex.org>.

Kasych A.O.
*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Management Department,
Kyiv National University of Technologies and Design*

Burkivska V.A.
*Student of Management Department,
Kyiv National University of Technologies and Design*

TRANSFER OF TECHNOLOGIES AS A MECHANISM OF INNOVATIVE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

The purpose of the article is to generalize the theoretical provisions of the technology transfer in the context of substantiating the components of the mechanism of activating the participation of Ukrainian enterprises in these processes. In the conditions of the increasing importance of the technological component of economic growth, the issue of systemic implementation of advanced technologies becomes of paramount importance, the possession of which provides the company with long-term competitive advantages. Accordingly, in the context of providing technological development, it is important both to develop the scientific potential for the creation of technologies on their own and to actively involve technologies developed by other enterprises and organizations by transfer. On the one hand, enterprises have fairly limited material and technical base for carrying out independent research and, on the other hand, professional research institutions do not receive proper state funding, they need to intensify cooperation with the real sector of the economy. It is the development of the relationship between science and business, which will facilitate the transfer of technologies and their testing, will allow providing innovative development of enterprises on a permanent basis. In the vast majority of Ukrainian enterprises, there is a need to intensify innovation activities and the actual lever of these processes at this stage should be the transfer of technology. Accordingly, the problem presented is relevant and needs to be understood from the point of view of the use of all advantages and opportunities. The article deals with the economic essence of the concept of "technology transfer." It is determined that the characteristic feature of the modern stage of economic development is the profound changes in all its spheres that influence the process of technology transfer.

The methodology of technology transfer should be based on the analysis of the technology itself, the future strategy of cooperation with its developer, investment opportunities and technical abilities of the company in the implementation of innovative technologies.

The results of the study showed that for Ukrainian enterprises, technology transfer is an opportunity to form an innovative system on an integrated basis.

Practical implications. To solve the problems of technology transfer implementation, it is necessary for Ukrainian enterprises to develop a system of stages of this process that takes into account the specific composition of technological exchange and methods of its practical use. The presented scheme, with its implementation in a practical plane, will allow the company not only once to use certain technical knowledge but also develop its internal potential, gradually becoming a passive participant in processes of technology transfer and active. Technological development of Ukrainian enterprises will eventually become the basis for intensifying their participation in the international technology transfer since at this stage far not all enterprises are able to provide effective cooperation with foreign partners.

УДК 658

Кузнєцов О.С.
магістр

Донецького національного університету імені Василя Стуса

Янчук Т.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу

Донецького національного університету імені Василя Стуса

СУЧАСНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ

АНОТАЦІЯ

У статті обґрунтовано управління підприємством як логістичною системою, що дає можливість підвищувати якість і адаптивність управління. Розглядається сутність інноваційної системи організації та управління логістичними системами. Доведено необхідність застосування інноваційних впроваджень у логістичну систему діяльності сучасного підприємства. Проведено дослідження шляхів використання інноваційних методів управління логістичними процесами і розроблено практичні рекомендації щодо їх удосконалення за критерієм якості.

Ключові слова: логістичні операції, інновація, запаси, інформаційні технології, якість.

АННОТАЦИЯ

В статье обосновано управление предприятием как логистической системой, позволяющее повышать качество и адаптивность управления. Рассматривается сущность инновационной системы организации и управления логистическими системами. Доказана необходимость применения инновационных внедрений в логистическую систему деятельности современного предприятия. Проведено исследование путей использования инновационных методов управления логистическими процессами и разработаны практические рекомендации по их усовершенствованию по критерию качества.

Ключевые слова: логистические операции, инновация, запасы, информационные технологии, качество.

ANNOTATION

In article is justified of business management as by logistical system, allows to increase quality and control adaptability. Substance of innovative system of the organisation and control of logistical systems is considered. Necessity of application of innovative implementations to logistical system of activity of modern enterprise is proven. Research of the ways of use of innovative methods of control of logistical processes is conducted and practical recommendations on their improvement on the criterion of quality are developed.

Key words: logistical operations, innovation, reserves, information technologies, quality.

Постановка проблеми. Переважна частина наукових досліджень, що стикаються з проблемою інноваційної діяльності, орієнтовані на виробничу концепцію інноваційного розвитку, в якій вся увага концентрується на продуктових і технологічних новинках. В умовах нестабільного середовища, загострення конкуренції на вітчизняному та міжнародних ринках і пошуку нових резервів у підприємницькій діяльності одним з основних факторів успіху є не тільки виробничі нововведення, а й організаційно-управлінські інновації, зокрема логістичні. Тому нині актуальним питанням є інтенсифікації продукування інноваційних підходів до управління якістю та організацією логістичних процесів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Основні теоретико-методологічні дослідження аспектів проектування та функціонування логістичних систем відображені у працях як вітчизняних, так і закордонних науковців: І. Афанасенка, В. Борисова, М. Василевського, М. Денисенка, О. Карпенка, О. Комеліної, М. Окландера, Дж. Стока, Д. Ламберта, А. Ткачової, А. Харісона і Р. Хоука, Л. Болдирєвої, В. Гневка, Л. Прокопишина, Н. Чухрай, Р. Патора та інших. Однак теоретико-методологічні аспекти формування інновацій в логістиці дослідниками розкриті не повністю, що й викликає необхідність проведення подальших поглиблених досліджень.

Формулювання цілей статті. Мета статті – провести теоретико-методологічні дослідження шляхів використання інноваційних методів управління логістичними процесами і розробити практичні рекомендації щодо їх удосконалення за критерієм якості.

Основний матеріал. Основним завданням менеджменту на підприємстві є створення та практична реалізація із подальшою сертифікацією системи менеджменту якості, що забезпечує постійно стабільну, стійку якість продукції протягом певного періоду часу.

Мета логістичної діяльності, зображена на рисунку 1, досягається у тому разі, коли всі зазначені умови виконуються, тобто потрібний продукт у потрібній кількості належної якості доставляється конкретно визначеному покупцеві у визначений час та у потрібному місці з мінімальними витратами за умови надання належного рівня сервісу.

Логістична діяльність забезпечується виконанням таких операцій, як регламентування технологічних операцій з матеріальними ресурсами, оптимізація рівня запасів, розроблення ефективної системи складування, раціоналізація тари, уніфікація вантажних одиниць, розроблення оптимальних маршрутів і графіків транспортування вантажів, формування ефективної системи сервісу.

Гарантом такої стабільності є наявність у виробника системи менеджменту якості, відповідної визначеним міжнародним вимогам, що базується на концепції TQM. Незважаючи на те, що цю концепцію започатковано ще у 90-х роках ХХ ст., вона не втрачає своєї цінності й

Рис 1. Мета логістичної діяльності [4]

зараз. Відповідно до міжнародних стандартів якості серії ISO 9000 TQM визначається як підхід до управління організацією, націлений на підвищення якості всіх процесів, заснований на участі всіх її членів і спрямований на досягнення довгострокового успіху шляхом задоволення споживача [7].

Концепція TQM є визначальною ланкою для управління матеріальними потоками, що входить до сфери логістики.

Концепція загального управління якістю (TQM) – це концепція, що передбачає всебічне цілеспрямоване, скоординоване застосування систем та методів управління якістю в усіх сферах діяльності: від досліджень і розробок до обслуговування після продажу за участю керівництва і службовців усіх рівнів за умов раціонального використання технічних можливостей.

В основу складників TQM покладена ідея, згідно з якою філософією бізнесу має бути забезпечення якості, що поєднує маркетингову концепцію, аналіз компромісних варіантів витрат і системний підхід. Кожен із цих напрямів – це орієнтація або підхід до ведення бізнесу, які впливають на те, як окремі люди, підрозділи й організації планують, реалізують і контролюють маркетингові та логістичні процеси. Отже, кожен відповідальний за логістичний процес або задіяний у ньому повинен розуміти, яку роль він відіграє в забезпеченні необхідного рівня якості для постачальників, продавців і кінцевих споживачів. TQM підкреслює необхідність постійного вдосконалення логістичної системи та логістичного менеджменту. Процес починається з визначення логістичних вимог (рівнів обслуговування споживача, рівнів запасів, стратегій транспортування). Ці вимоги встановлюються на підставі результатів логістичного аудиту, в процесі якого перевіряються матеріальний менеджмент і аспекти фізичного розподілу загальної логістичної системи. Після того як вимоги задані, процеси періодично аналізуються з погляду виявлення можливостей

для їх все більшого вдосконалення. Розглядаючи весь потенціал логістичних інновацій, не можна оминати новітні логістичні технології вітчизняних та закордонних підприємств. Зокрема, закордонні фірми широко використовують систему MRP (планування потреби в ресурсах) – «комп'ютеризований прийом, зорієнтований на продукт, мета якого – мінімізувати запаси і дотримуватися графіка доставки».

Грунтуючись на минулій інформації, можуть бути переглянуті критерії оцінки постачальників або модифіковані стратегії вхідної логістики; можливо, з деякими відібраними продавцями чи постачальниками можуть бути встановлені відносини в режимі «точно в строк». На цьому етапі розробляється план дій, а також надаються рекомендації, спрямовані на вдосконалення процесу. План дій має визначати поетапні цілі, терміни їх досягнення, вказувати відповідальних за виконання і необхідне ресурсне забезпечення. Логістична команда, що діє на основі цього плану, періодично аналізує хід його виконання. По суті, цей процес нагадує спіраль.

Удосконалений варіант (MRP II) має ширше застосування, ніж MRP, оскільки може бути використаний для планування не лише матеріальних, але й трудових та фінансових ресурсів, виробничого устаткування. Наступним кроком розвитку (після MRP та MRP II) є система ERP (планування ресурсів підприємства), яку визначають як «систему управління бізнесом, що за підтримки багатомодульного прикладного програмного забезпечення інтегрує усі підрозділи окремих функціональних напрямів підприємства» [8, с. 314].

Система DRP (планування вимог з дистрибуції) – «це контроль над запасами і прийоми диспетчеризації, у яких принципи MRP застосовують до дистрибуції запасів, метод поповнення запасів в умовах мультиешелонної побудови бізнесу».

Подальшим розвитком підходів ERP/MRP II стала CSRП-система (планування ресурсів, синхронізоване зі споживачем), яку ще називають «інтегрованою системою підтримання функціонального життєвого циклу виробу», запропоновано компанією Symix [9, с. 128]. Розроблена в Японії система закупівель «точно в строк» (JIT) розглядається «як філософія контролю над запасами, мета якої – підтримувати достатній обсяг матеріалів в необхідному місці і неодмінно в необхідний час, щоб виготовити необхідну кількість продукту» [8]. Створена в Ізраїлі оптимізована виробнича технологія (OPT), як і JIT, спрямована на мінімізацію запасів матеріалів та незавершеного виробництва, скорочення виробничого складника часу виконання замовлення, особливо за потокового і серійного методів виробництва [8, с. 325]. Наприкінці XX ст. отримує застосування логістична технологія Lean production («струнке/плоске виробництво»), сутність якої полягає у творчому поєднанні високої якості, дрібних

розмірів виробничих партій, низького рівня запасів, висококваліфікованого персоналу, гнучкого обладнання [9, с. 140]. У цей час серед логістичних технологій в дистрибуції великого розповсюдження набули різні варіанти системи DDT (логістика, орієнтована на попит), серед яких – ECR, QR та VMI. Система ECR (ефективна реакція на споживача) певною мірою є еквівалентом системи JIT, адаптованої для врахування потреб споживачів. Із системою ECR пов'язана система QR (швидке реагування), що ґрунтується на використанні виробничими й роздрібними фірмами комп'ютеризованих технологій автоматичної ідентифікації товарів для повсякденних ділових операцій, пов'язаних із рухом товарів.

Висновок. Отже, всі практичні та теоретичні рекомендації, засновані на принципах організації управління логістичними операціями, базуються на інноваціях і якості. Використання сучасної концепції логістичного управління забезпечить оптимізацію якості наявних матеріально-технічних і виробничих ресурсів. Удосконалення процесів постачання має базуватися на сорсинговому підході, оскільки цей підхід спрямований на формування каналів постачання, які забезпечуватимуть найнижчі загальні витрати для підприємства.

Для вітчизняних підприємств одним із головних завдань є використання новітніх технологій та інноваційних підходів в управлінні якістю логістичних систем. Щоб ефективно працювала маркетингова система, необхідний певний час, за який власники підприємств усвідомили би, що управління якістю всіх логістичних процесів засноване на інноваційних підходах та новітніх технологіях.

БИБЛИОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Мороз О.Я. Формування регіональних логістичних систем: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. економ. наук: спец. 08.00.05 «Розвиток продуктивних сил і регіональна економіка» / О.Д. Мороз / Луцьк. нац. техн. ун-т. Луцьк, 2010. 17 с.
2. Питуляк Н.С. Удосконалення процесів формування системи логістики підприємств / Н.С. Питуляк // Механізм регулювання економіки, 2009. № 3. Т. 2.
3. Приймак В.М. Корпоративные проектноориентированные системы управления бизнесом / В.М. Приймак // Актуальные проблемы менеджмента, маркетинга и логистики Москва, РХТУ им. Менделеева, 2005. 200 с.
4. Болдирева Л.М. Инновации в логистике: теоретико-методологичні та практичні аспекти // Экономика Крыма. № 1 (34). 2011. С. 18–23.
5. Инновационный менеджмент логистических систем: коллективная монография / Под ред. д.э.н., проф. В.А. Гневко. СПб.: Издательство Санкт-Петербургской академии управления и экономики, 2010. 368 с.
6. Прокопишин Л.М. Управлінські інновації та особливості їх використання на машинобудівних підприємствах в сучасних умовах господарювання. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural>.
7. Чухрай Н. Инновации та логистика товаров: монография / Н. Чухрай, Р. Патора. Львів: Національний університет «Львівська політехніка», 2001. 264 с.
8. Лайсонс К. Управление закупочной деятельностью и целью поставок / К. Лайсонс, М. Джиллингем. М.: ИНФРА-М, 2005. 798 с.
9. Корпоративная логистика. 300 ответов на вопросы профессионалов / Под ред. В.И. Сергеева. М.: ИНФРА-М, 2006. 976 с.

REFERENCES:

1. Moroz O.Y. (2010) Formyvanya regionalnux logistichnux sistem [Formation of regional logistic systems] Lutsk, Ukraine.
2. Pitulyak N.S.(2009) Ydoskonalenyа procesiv formuvunya systemu logistyky [Improvement of processes of forming the system of enterprise logistics] / N. S. Pytulyak // Mechanism of regulation of economy, 2009. No. 3. T. 2. Lviv, Ukraine.
3. Priymak V.M.(2005) Aktualni problemy menegmenta,marketinga i logistyky [Actual problems of management, marketing and logistics]. RXTU imeni Mendeleeva, Moscow, Russian Federation.
4. Boldureva L.M.(2011) Inovaciyi v logistyci[Innovations in logistics]: theoretical-methodological and practical aspects // Economy of the Crimea. No. 1 (34). 2011. pp. 18–23. Autonomous Republic of Crimea,Ukraine.
5. Innovative management of logistics systems (2010) collective monograph, ed. doctor of economic sciences, prof. VA Rough St. Petersburg: Publishing House of the St. Petersburg Academy of Management and Economics, 2010. 368 p.
6. Prokopushun L.M.(2007) Management innovations and peculiarities of their use at machine-building enterprises in modern economic conditions. URL: <http://www.nbu.gov.ua/portal/natural>.
7. Chukhray N. (2001) Innovaciyi ta logistyka tovariv [Innovations and logistics of goods]: monograph / N. Chukhray, R. Patora. Lviv: National University "Lviv Polytechnic", 2001 264 pp. Lviv, Ukraine.
8. Laison M. K.(2005) Purchasing Management and Supply Chain / K. Laysonce, M. Gillingham. M.: INFRA-M, 2005. 798 p.
9. Corporate logistics.(2006) 300 Answers to Professional Questions / Ed. YOU. Sergeeva M.: INFRA-M, 2006. 976 p.

Kuznietsov O.S.

Master,

Vasyl Stus Donetsk National University

Yanchuk T.V.

Candidate of Economic Sciences,

Senior Lecturer at Department of Marketing

Vasyl Stus Donetsk National University

MODERN INNOVATIVE SYSTEM OF THE ORGANISATION AND CONTROL OF LOGISTICAL OPERATIONS

The article justifies business management as by logistical system, allows increasing quality and controlling adaptability. The essence of an innovative system of the organization and control of logistical systems is considered. The necessity of application of innovative implementations to the logistical system of activity of the modern enterprise is proven. Research of the ways to use innovative methods of control of logistical processes is conducted and practical recommendations on their improvement on the criterion of quality are developed.

The basic task of management on the enterprise is the creation and practical realization with subsequent certification of the system of the quality management, supplies constantly stable, steady quality of the production during the determined period of time. The purpose of the logistical activity is reached in that case, when all specified conditions are executed, that is, necessary product in a necessary amount of proper quality is delivered directly to the determined buyer in a determined time and in necessary place with minimum expenditures on the provision of granting of the proper level of service.

All practical and theoretical recommendations on the basis of the principles of the organization of control of logistical operations are based on innovations and quality. Use of the modern conception of logistical control will provide optimization of quality present material and industrial resources. Perfecting of supply processes should be based on the approach, as the given approach is directed to the formation of supply channels that will ensure the lowest general expenses for the enterprise. For domestic enterprises, one of the main tasks is the use of the latest technologies and innovative approaches to quality management logistical systems. A certain time is necessary for the efficient work of the marketing system. During this, the owners of enterprises realized that quality management of all logistical processes is based on innovative approaches and latest technologies.

УДК 334.722:336.717.8.663.12

Куциньська М.В.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки промисловості
та організації виробництва

Українського державного хіміко-технологічного університету

Жилко Ю.І.

магістр

Українського державного хіміко-технологічного університету

**АНАЛІЗ НАЯВНИХ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ
«АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ»****АНОТАЦІЯ**

У статті досліджено сутність поняття «антикризове управління» на основі аналізу літературних джерел, де висвітлена проблематика антикризового управління на вітчизняних підприємствах. У статті розкрито підходи до класифікації антикризового фінансового управління підприємством. На основі проведеного аналізу визначено переваги та недоліки наявних у спеціальній та науковій літературі трактувань сутності поняття «антикризове управління».

Ключові слова: антикризове управління, фінансова криза, антикризове фінансове управління, попередження кризи, управління, фінансовий стан.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована сущность понятия «антикризисное управление» на основе анализа литературных источников, где освещена проблематика антикризисного управления на отечественных предприятиях. В статье раскрыты подходы к классификации антикризисного финансового управления предприятием. На основе проведенного анализа определены преимущества и недостатки существующих в специальной и научной литературе трактовок сущности понятия «антикризисное управление».

Ключевые слова: антикризисное управление, финансовый кризис, антикризисное финансовое управление, предупреждение кризиса, управление, финансовое состояние.

ANNOTATION

The article explores the essence of the crisis management concept based on the analysis of literary sources, which gives the issues of crisis management at domestic enterprises. The article describes approaches to the classification of the crisis financial management of the enterprise. Based on the analysis, the advantages and disadvantages of the concepts crisis management existing in the special and scientific literature of the essence of the concept are determined.

Key words: crisis management, financial crisis, crisis financial management, crisis prevention, management, financial condition.

Постановка проблеми. На процес ведення господарської діяльності підприємств впливають фактори зовнішнього та внутрішнього середовища, які можуть стати перешкодою для динамічного розвитку або ставити під загрозу досягнення цілей підприємств. У сучасних умовах ці аспекти набувають актуальності, оскільки вкрай необхідне подолання наслідків нестабільної економічно-політичної ситуації в країні як для великих, так і для малих підприємств. Негативні наслідки спричинено не тільки безпосередньо нестабільною ситуацією в країні, а й не досить ефективною системою антикризового управління на підприємствах, недосконалістю процесів діагностування кризи та виходу з неї. Отже, вдосконалення теоретичних

засад здійснення антикризового фінансового управління на підприємствах залишається важливим питанням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням дослідження кризи на вітчизняних підприємствах та в установах приділяється увага вченими-економістами, такими як І.П. Косарева [3], О.В. Ареф'єва [6], Ю.В. Прохорова [6], Н.М. Давиденко [7], Л.М. Дейніс [8], Л.О. Лігоненко [9], Р.І. Біловол [9], О.О. Терещенко [10], В.І. Фучеджи [11], О.С. Силкін [12], П.О. Муж [12] та багато інших. Однак багато з цих досліджень не враховують особливості сучасної економіки, яка здійснює руйнівні трансформаційні зміни внаслідок впливу різноманітних факторів та чинників.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз наявних підходів до визначення поняття «антикризове управління на підприємстві» з метою подальшого уточнення сутності цієї економічної категорії.

Виклад основного матеріалу дослідження. В Україні з моменту легітимізації незалежності кризові явища в економіці відбуваються постійно. Криза постійно супроводжувала підприємницьку діяльність та змушувала підприємства застосовувати антикризове управління для подолання кризового стану і виходу з нього. Кризові явища стали звичайною реальністю для українських підприємств, що дає поштовх для науковців аналізувати та постійно шукати нові рішення протидії.

Банкрутство підприємства є актуальною проблемою як для України, так і для інших країн із перехідною економікою. Економічно розвинуті країни також не застраховані від кризових станів, що показує зростання кількості фінансово неспроможних підприємств.

Фінансова криза підприємства – одна із форм порушення його фінансової рівноваги, яка формується внаслідок дії різноманітних факторів суперечності між фактичним станом фінансового потенціалу підприємства та фінансовими потребами, що несе найбільш небезпечні потенційні загрози функціонуванню підприємства. Слушно погодитися з думкою автора дослідження [1], що саме фінансова криза спонукає до пошуку вирішення через систему антикризового фінансового управління [1, с. 61–69].

Під кризою будемо розуміти такий стан, за якого наявні засоби досягнення цілей стають неадекватними, внаслідок чого виникають непередбачувані ситуації та проблеми [2]. Антикризове управління – це система прийомів і методів, здатних попередити настання фінансової кризи і банкрутство. Антикризове управління за весь час існування неодноразово вивчалось й адаптувалося до сучасних умов розвитку економіки. Поява нових трактувань антикризового управління приводила до більшої теоретичної невизначеності, через що і страждає практичний аспект його застосування. Власники та управлінці підприємств через велику кількість нових трактувань і моделей антикризового управління не мали чіткого уявлення, які саме моделі використовувати для свого підприємства.

Деякі керівники та експерти в питаннях кризових станів на вітчизняних підприємствах можуть звернути увагу на досвід зарубіжних підприємств та моделей антикризового управління. Однак досвід інших країн у використанні тієї чи іншої моделі антикризового управління не гарантує отримання позитивного результату в Україні. Проблема полягає в тому, що українська економічна криза має свої особливості, через це виникає потреба в розробленні такої моделі антикризового управління, яка могла б відповідати українським реаліям та умовам.

Велика кількість підходів до визначення поняття антикризового фінансового управління базується на двох поняттях: «фінансове управління» та «антикризове управління фінансами» [3].

Антикризове управління фінансами – це усвідомлений вплив органів управління на фінансові процеси, фінансову діяльність, яку здійснюють із метою досягнення та підтримки збалансованості фінансової стійкості й отримання доходів, прибутку та фінансового забезпечення економічних і соціальних завдань [1, с. 61–69]. Загальноприйнятою характеристикою управління фінансами є цілеспрямоване формування процесу перерозподілу фінансових ресурсів між різними суб'єктами фінансової системи і всередині них; це діяльність із залучення та ефективного використання фінансових ресурсів [4, с. 36–59].

У наш час важливим складником є система антикризового фінансового управління. Антикризове фінансове управління як інноваційний ресурс є адекватною відповіддю на виклики сьогоденної економіки. Йдеться про застосування специфічних методів та прийомів управління фінансами, які дають змогу забезпечити безперервну діяльність підприємств на основі управління зовнішніми та внутрішніми ризиками, профілактики та нейтралізації фінансової кризи.

Нині спостерігається декілька наукових підходів до визначення сутності поняття антикризового фінансового управління. Таких на-

укових підходів дотримуються як вітчизняні економісти, так і зарубіжні. Незважаючи на велику кількість досліджень і трактувань, немає єдиної думки стосовно формування наукової концепції щодо антикризового фінансового управління підприємством. Є різні підходи, серед яких можна виділити протилежні – «вузький» і «широкий» [5, с. 127–130]. Тобто класифікацію підходів можна здійснити, виходячи з його широти.

Безумовно, можна приєднатися до думки, що антикризове фінансове управління має бути невід'ємним складником управління сучасним підприємством і становити систему заходів, спрямованих не тільки на вихід підприємства з фінансової кризи, але й на запобігання виникненню такої ситуації в майбутньому [5, с. 127–130].

Загальновідомо, що основними елементами управління є планування, організація, мотивація і контроль. Усі ці елементи властиві й антикризовому управлінню, і чимало науковців використовують їх, подаючи власне трактування цього поняття.

Криза постійно видозмінюється, і з'являється щоразу більше її різновидів: валютна, банківська, фінансова тощо. Це дало поштовх до розвитку антикризового управління. Так, науковці дійшли спільної думки, що треба розрізняти поняття «антикризове управління» й «антикризове фінансове управління». Результати аналізу основних визначень поняття «антикризове фінансове управління», які є в спеціальній та науковій літературі, наведені в таблиці 1.

Підсумовуючи наведені трактування поняття, на нашу думку, антикризове фінансове управління – це механізм фінансового впливу та комплекс заходів на етапах виявлення кризоутворюючих факторів, проведення своєчасної діагностики для запобігання і нейтралізації кризи під час використання системи специфічних методів, принципів та прийомів управління фінансами.

Висновки. Досліджено теоретичні підходи до трактування поняття «антикризове управління» та «антикризове фінансове управління». Запропоновано власне визначення поняття «антикризове фінансове управління». На підставі проведеного дослідження можна визначити сутність поняття «антикризове фінансове управління підприємством» як механізм фінансового впливу та комплекс заходів на етапах виявлення кризоутворюючих факторів, проведення своєчасної діагностики для запобігання і нейтралізації кризи за використання системи специфічних методів, принципів та прийомів управління фінансами.

Напрямами подальших досліджень у зазначеній науково-практичній царині має стати аналіз наявного механізму антикризового фінансового управління та дослідження міжнародної практики щодо методів антикризового управління.

Таблиця 1

Трактування поняття «антикризове фінансове управління» провідних економістів

Автор, джерело	Визначення	Ключові слова	Переваги	Недоліки
1	2	3	4	5
Ареф'єва О.В., Прохорова Ю.В. [6]	Система управління, яка використовує механізми фінансового впливу, спрямовані на запобігання або подолання фінансової кризи	механізми фінансового впливу	узагальнено цілеспрямованість функціонування такої системи	не врахована необхідність постійної діагностики суб'єкта господарювання, тобто безперервного процесу антикризового управління незалежно від наявності проблем у роботі підприємства
Давиденко Н.М. [7]	Комплекс заходів на етапах виявлення кризоутворюючих факторів, своєчасної діагностики, запобігання й нейтралізації кризи, спрямований на досягнення цілей діяльності підприємства, реалізацію його стратегії та подальший розвиток. Антикризове фінансове управління має стратегічну спрямованість і забезпечує адаптацію до умов зовнішнього середовища шляхом реального відпрацювання стратегії	комплекс заходів на етапах виявлення кризоутворюючих факторів, своєчасної діагностики, запобігання й нейтралізації кризи	враховано, узагальнено цілеспрямованість функціонування такої системи	не врахована необхідність постійної діагностики суб'єкта господарювання, тобто безперервного процесу антикризового управління незалежно від наявності проблем у роботі підприємства
Дейніс Л.М. [8]	Комплекс постійно організованого управління, в основу якого покладено застосування специфічних методів та прийомів управління фінансами підприємства, включає складники, спрямовані на профілактику та нейтралізацію фінансової кризи за допомогою всього фінансового потенціалу підприємства	комплекс постійно організованого управління	перевагою такого підходу до визначення сутності антикризового фінансового управління є передбачення того, як одні фінансові проблеми можуть спричинити інші і погіршити фінансовий стан підприємства. Приділено увагу питанням комплексності та постійності такого управління	узагальнено формується уявлення про складники такої системи
Лігоненко Л.О. Біловол Р.І. [9]	є підсистемою загальноантикризового управління	підсистема	лаконічне формулювання	недостатньо розкриває сутність антикризового фінансового управління. Автор акцентує увагу на місці антикризового фінансового управління в структурі загального антикризового управління, але не враховує необхідності висвітлення його основної мети та засобів
Терещенко О.О. [10]	застосування специфічних методів та прийомів управління фінансами, які дозволяють забезпечити безперервну діяльність підприємств на основі управління зовнішніми та внутрішніми ризиками, профілактики та нейтралізації фінансової кризи	специфічні методи та прийоми управління фінансами	визначення його необхідною складовою частиною системи корпоративно-го управління, що дозволяє реалізувати інноваційну модель розвитку підприємства	узагальнено формується уявлення про складники такої системи

Закінчення таблиці 1

1	2	3	4	5
Фучеджи В.І. [11]	постійно організоване управління, в основу якого покладена система методів, принципів розроблення та реалізації специфічних управлінських рішень, що приймаються відокремленим суб'єктом в умовах суттєвих ресурсних та часових обмежень, підвищеного ризику, фінансових та інтелектуальних витрат для відновлення життєздатності та недопущення ліквідації	система методів, принципів розроблення та реалізації специфічних управлінських рішень	комплексний підхід специфічних управлінських рішень та системи методів, що спрямовані на подолання конкретно наявної загрози та недопущення до ліквідації	узагальнено формується уявлення про складники такої системи
Силкін О.С., Муж П.О. [12]	система заходів, спрямованих на виявлення, боротьбу та в майбутньому подолання криз, які руйнують фінансово-економічну діяльність підприємства	система заходів	узагальнено цілеспрямованість функціонування такої системи	підхід, що виділяє антикризове управління як постійно діючу функцію, незважаючи на характеристику стану підприємства. Зазначає необхідність використання антикризового управління за вже наявної кризи

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Алмашій Я.І. Антикризове фінансове управління підприємством: сутність та механізми реалізації / Я.І. Алмашій // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2015. № 12. С. 66–69.
- Рясних Є.Г. Основи фінансового менеджменту: навчальний посібник / Є.Г. Рясних. К.: «Академвидав», 2010. 336 с.
- Косарева І.П. Характеристика сутності та поняття антикризового фінансового управління / І.П. Косарева, А.В. Сало. URL: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/80.pdf>
- Управление финансами / Под ред. В.В. Ковальова. 2-е изд. М.: Проспект, 2004. 359 с.
- Важинський Ф.А. Сутність антикризового фінансового управління підприємством / Ф.А. Важинський, А.В. Колодійчук // Економіка промисловості. 2009. № 5. С. 127–130.
- Ареф'єва О.В. Антикризове фінансове управління підприємством: монографія / О.В. Ареф'єва, Ю.В. Прохорова. Львів: УАД, 2011. 252 с.
- Давиденко Н.М. Антикризове управління в бурякоцукровому підкомплексі АПК / Н.М. Давиденко // Проблеми трансформації соціально-економічної системи в Україні. 2004. № 6. С. 141–148.
- Дейніс Л.М. Сутність антикризового фінансового управління підприємством / Л.М. Дейніс, В. І. Фучеджи // Вісник соціально-економічних досліджень. 2016. № 41(2). С. 49–53.
- Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: підручник / Л.О. Лігоненко. К.: КНТЕУ, 2005. 824 с.
- Терещенко О.О. Антикризове фінансове управління на підприємстві: навч. посіб. / О.О. Терещенко. К.: КНЕУ, 2004. 560 с.
- Фучеджи В.І. Особливості антикризового управління підприємством / В.І. Фучеджи // Вісник соціально-економічних досліджень. 2015. № 38. С. 361–366.
- Силкін О.С. Аналіз сутності антикризового управління підприємством / О.С. Силкін, П.О. Муж // Наукові записки. 2016. № 2 (53). С. 228–235.
- Шевцова О.Й. Основи антикризового фінансового управління підприємством / О.Й. Шевцова. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1773>

REFERENCES:

- Almashii, Y.I. (2015), "Crisis financial management of the enterprise: the essence and mechanisms of realization" Scientific Bulletin of the International Humanitarian University, no. 12, pp. 66–69.
- Ryasny, Ye.G. (2010), *Osnovu finansovogo menegmenty* [Fundamentals of Financial Management], Kyiv, Ukraine.
- Kosareva, I.P. (2018), "Characteristic of the essence and concept of crisis financial management", *Economy and management of enterprises*, [Online], no. 22, available at: <http://global-national.in.ua/archive/22-2018/80.pdf>
- Kovalev, V.V. (2004), *Finansove upravlinnya* [Financial Management], Prospect, Moscow.
- Vazhinsky, F.A. (2009), "The essence of the anti-crisis financial management of the enterprise", *Economy of industry*, no. 5, pp. 127–130.
- Arefeva, O.V. and Prokhorov, J.V. (2011), *Antukrizove finansove upravlinnya pidpruemstvom* [Crisis financial management of the enterprise], Lviv, Ukraine.
- Davydenko, N.M. (2004) "Crisis control in beet-sugar subcomplex APK", *Problems of the transformation of the socio-economic system in Ukraine*, no. 6, pp. 141–148.
- Denis, L.M. (2016) "The essence of anti-crisis financial management of the enterprise" *Bulletin of social and economic researches*, no. 41 (2), pp. 49–53.
- Lihonenko, L. O. (2005). *Antykryzove upravlinnia pidpryemstvom* [Crisis Enterprise Management], Kyiv, Ukraine.
- Tereshchenko, O. O. (2004). *Antykryzove finansove upravlinnia na pidpryemstvi* [Crisis Financial Management at the Enterprise], Kiev, Ukraine.
- Fucheghi, V.I. (2015) "Features of the Anti-crisis Enterprise Management", *Journal of Socio-Economic Research*, no. 38, pp. 361–366.
- Silkin, O.S. and Husband, P.O. (2016) "Analysis of the essence of the crisis management enterprise", *Scientific Notes*, no. 2 (53), pp. 228–235.
- Shevtsova, O.Y. "Basics of Anti-crisis Financial Management Enterprise", *Effective economy*, [Online], no. 2, available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1773>

Kutsynska M.V.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Industrial Economics
and Organization of Production,
Ukrainian State University of Chemical Technology*

Zhylko Y.I.
*Master's Degree,
Ukrainian State University of Chemical Technology*

ANALYSIS OF EXISTING APPROACHES TO THE INTERPRETATION OF THE CRISIS FINANCIAL MANAGEMENT CONCEPT

The article explores the essence of the crisis management concept based on the analysis of literary sources, which gives the issues of crisis management at domestic enterprises.

The essence of the crisis concept has been analysed. The peculiarities of the formation of approaches to the interpretation of the crisis management concept's essence have been explored.

It has been proved that the experience of other countries in using one or another model of crisis management does not guarantee a positive result in Ukraine. The problem lies in the fact that the Ukrainian economic crisis has its own peculiarities and, as a result, it is necessary to develop such a model of crisis management, which could correspond to Ukrainian realities and conditions.

A large number of approaches to the definition of the crisis financial management concept are based on two concepts: "financial management" and "crisis management of finances."

In our time, an important component is the crisis financial management system. Crisis financial management, as an innovative resource, is an adequate response to the challenges of today's economy. It involves the use of specific methods and techniques of financial management that enable enterprises to continuously operate on the basis of management of external and internal risks, prevention and neutralization of the financial crisis.

The article describes approaches to the classification of the crisis financial management of the enterprise.

Based on the analysis, the advantages and disadvantages of the concepts crisis management existing in the special and scientific literature of the essence of the concept are determined.

Summing up the investigated interpretation of the concept, the crisis financial management is a mechanism of financial influence and a complex of measures at the stages of identifying the crisis-creating factors, conducting timely diagnostics to prevent and neutralize the crisis, using the system of specific methods, principles, and techniques of financial management.

УДК 351.77

Кучер Л.Р.
кандидат економічних наук, доцент,
Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного

Кравчук А.П.
магістрант
Європейського університету

ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено теоретичні підходи до управління та організації надання медичних послуг населенню, особливості функціонування ринку медичних послуг. Авторами охарактеризовано автоматизований процес надання послуг за допомогою інформаційно-аналітичної медичної системи та наведено структуру реалізації медичних послуг. Інформаційно-аналітична система функціонує через застосування технології «клієнт-сервер», яка охоплює низку модулів, таких як реєстратура, лікар, дослідження, платні послуги, інформування, статистика.

Ключові слова: медичні послуги, автоматизовані програмні рішення, функціональні ланки, модуль, норми навантаження.

АННОТАЦИЯ

В статье освещены теоретические подходы к управлению и организации предоставления медицинских услуг населению, особенности функционирования рынка медицинских услуг. Авторами охарактеризован автоматизированный процесс предоставления услуг с помощью информационно-аналитической медицинской системы и представлена структура реализации медицинских услуг. Информационно-аналитическая система функционирует через применение технологии «клиент-сервер», которая охватывает ряд модулей, таких как регистратура, врач, исследования, платные услуги, информирование, статистика.

Ключевые слова: медицинские услуги, автоматизированные программные решения, функциональные звенья, модуль, нормы нагрузки.

ANNOTATION

The article covers the theoretical approaches to the management and organization of provision of medical services to people, especially the functioning of the medical services market. There is described the automated process of providing services through the information-analytical medical system and presented the structure of the implementation of medical services. The information-analytical system functions through the application of "client-server" technology, which encompasses a number of modules: registry, doctor, research, paid services, informing and statistics.

Key words: medical services, automated software solutions, functional links, module, load norms on health personnel.

Постановка проблеми. Розвиток ринкових відносин в Україні, з одного боку, й обмежене бюджетне фінансування охорони здоров'я – з іншого, стали мотиватором розвитку приватної підприємницької діяльності в галузі надання медичних послуг населенню. Розвиток підприємницької діяльності сприяє організації медичних закладів, що базуються на приватній власності. При цьому особливої актуальності набуває питання контролю якості медичних послуг, що надаються пацієнтам, та оптимізація процесу надання медичних послуг суб'єктами приватної власності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Підходи до управління закладами охорони здоров'я та особливості функціонування приватних медичних закладів висвітлювали низка авторів, таких як П. Клименко, В. Грабовський, О. Поживілова, В. Дудка, С. Антонок, Я. Радиш, Г. Москалець. Водночас залишаються невирішеними багато питань щодо автоматизації процесу надання послуг за допомогою інформаційно-аналітичної системи та її застосування медичними закладами.

Формулювання цілей статті. Основною метою публікації є аналіз функціонування приватних медичних закладів та впровадження інформаційно-аналітичної медичної системи в діяльність медичних закладів.

Виклад основного матеріалу. У сучасному цивілізованому суспільстві медичні послуги, спрямовані на задоволення потреб пацієнтів, підвищення якості життя, характеризуються високоекономічним ступенем рентабельності. У структурі тарифу таких медичних послуг, по суті, закладені економічні витрати виробництва медичних послуг [1].

Сучасний ринок медичних послуг має низку особливостей:

- кваліфікаційні вимоги, що приводять до обмеження кількості практикуючих лікарів;
- специфічні вимоги, що приводять до обмеження кількості лікарень, які можуть диктувати певну цінову політику;
- недосконалість та специфічність конкуренції, що робить неможливим залучення покупців за рахунок зменшення ціни;
- медичні послуги різномірні, їх важко порівняти;
- немає прямого зв'язку між ціною та витратами споживача, значну частину яких сплачує третя сторона (родичі, працедавці за умови добровільного медичного страхування або надання соціального бонусу);
- наявність зовнішніх ефектів (екстерналій), надання медичних послуг діє ефективно не тільки на покупців цих послуг, а й на інших осіб. Наприклад, у зв'язку з розвитком санаторно-курортного лікування розробляється доступ до цілющих джерел, розвивається інфраструктура населеного пункту (дороги, постачання тощо), яким користуються не тільки відпочиваючі. Проведення профілак-

тичних щеплень поліпшує загальну епідемічну ситуацію.

У практиці діяльності вітчизняних медичних установ виділяють три основні напрями зі специфічними формами пропозиції медичних послуг і задоволення медичних потреб:

1. Лікарські пропозиції медичних послуг із збереження життя (зокрема, в перинатальному періоді, за екстремальних ургентних станів, загрозливих для життя пацієнта, в похилому віці, паліативні медичні послуги за невиліковних захворювань тощо). Умовно цей сегмент ринку здоров'я називається «маркетинговим сегментом життя».

2. Лікарські пропозиції медичних послуг із метою повернення здоров'я, відновлення і збереження певного рівня працездатності за її тимчасової втрати. Цей сегмент ринку здоров'я умовно названо «маркетинговим сегментом хвороб». Види медичних послуг у цьому сегменті розподіляються за напрямками:

- медичні послуги, спрямовані на лікування гострих і профілактику загострень хронічних захворювань;
- медичні послуги, спрямовані на недопущення переходу тимчасової втрати працездатності в стійку (інвалідність);
- медичні послуги із збереження і підтримки певного ступеня хронічних станів та інвалідності.

3. Медичні послуги, що зберігають і підтримують стан здорового організму. До цього належать імунопрофілактика, диспансеризація, косметологічні послуги тощо. Цей сегмент характеризується як «маркетинговий сегмент здоров'я» [2, с. 342–345].

Під час лікування у приватному медичному закладі пацієнти мають усі права, що передбачені чинним законодавством України, у т.ч. на інформацію, вибір лікуючого лікаря, якість та безпеку медичних послуг і допомоги, медичну таємницю та конфіденційність інформації, погодження та відмову від медичних втручань, ознайомлення з медичною документацією, нотаріуса, адвоката, родичів тощо.

Приватні медичні установи в процесі своєї діяльності здійснюють такі заходи:

- надають медичні послуги пацієнтам клініки, що є основою їхньої діяльності;
- виступають у ролі суб'єкта господарської діяльності, купуючи медичні препарати та здійснюючи надходження до бюджету через систему оподаткування;
- їхня діяльність спрямована на ефективне надання якісних медичних послуг пацієнтам.

Впровадження вищенаведених заходів досягається за рахунок застосування в діяльності власної або придбаної інформаційно-аналітичної медичної системи, яка дає змогу автоматизувати діяльність клініки.

У сучасних медичних закладах доцільно застосовувати автоматизований підхід для ведення документації та реєстрації пацієнтів

за допомогою комп'ютерної системи «клієнт-сервер» SQL Server, що є сервером баз даних. З технічного погляду термін «клієнт-сервер» пов'язаний із двома взаємодіючими процесами. Клієнтський процес запитує у серверного процесу якусь службу, яка обробляє запит клієнта. Клієнтський і серверний процеси можуть бути запущені на різних комп'ютерах або на одному. У цьому питанні важлива сама взаємодія процесів, а не їх фізичне розміщення. Автоматизовані програмні рішення для медичних закладів мають одну спільну рису, яка притаманна для кожного з них, – всі зазначені системи працюють на основі технології «клієнт-сервер». Основними функціональними ланками, які забезпечують надання якісних медичних послуг у медичних закладах, є:

1. Модуль «Реєстратура» – призначений для реєстрації пацієнтів, що звернулися за допомогою, запису пацієнтів на прийом, формування розкладу роботи лікарів. Основними можливостями цього модуля є:

- можливість внесення фотографії пацієнта;
- запис пацієнта на прийом до лікаря;
- формування розкладу роботи лікарів;
- перенесення запису на прийом на іншу дату, до іншого спеціаліста;
- завантаження даних про пацієнта із зовнішніх носіїв.

2. Модуль «Лікар» – призначений для ведення електронної історії хвороби пацієнта, перегляду розкладу роботи лікаря та проведених ним досліджень, прийом спеціалістів на роботу. Основними можливостями цього модуля є:

- можливість внесення фотографії лікаря;
- перегляд розкладу лікаря;
- ведення електронної медичної картки пацієнта;
- перенесення запису на прийом на іншу дату;
- пошук пацієнта в архіві медичних електронних карток.

3. Модуль «Дослідження» – призначений для введення результатів аналізів для пацієнта та проведення досліджень. Основними можливостями цього модуля є:

- призначення дослідження лікарем;
- формування направлень на дослідження;
- введення результатів дослідження до форми;
- відображення результатів дослідження в електронній історії хвороби пацієнта.

4. Модуль «Платні послуги» – призначений для оперативного обліку наданих послуг та здійснення розрахунків із пацієнтами. Основними можливостями цього модуля є:

- ведення каталогу послуг, що надає медичний заклад;
- приймання платежів;
- ведення довідників по типах оплати послуг;
- управління знижками;
- формування звіту за оплаченими послугами;
- формування звіту за боржниками.

5. Модуль «Інформування» – призначений для інформування пацієнта про розклад роботи лікарів, відомостей про лікарів, які здійснюють прийом, запис на прийом та оплати послуг.

6. Модуль «Статистика» – призначений для отримання різних медичних та оперативних звітів. Модуль дає змогу формувати:

- звіти;
- експорт звітів;
- друк звітів.

В автоматизованій системі приватного медичного закладу виділяються самостійні підсистеми функціонального рівня управління зі своїми функціями. Такими підсистемами виступають:

- функція управління процесом реєстрації «Запис на прийом»;
- функція управління касою «Оплата»;
- функція управління даними лікаря «Лікар»;
- функція управління розкладом лікаря «Розклад»;
- функція управління процесами аналізів та досліджень «Дослідження»;
- функція управління процесами лікування «Лікування»;
- функція управління відомостями про пацієнта «Пацієнт»;
- функція управління ресурсами клініки «Препарати»;
- функція управління послугами, які може надавати медичний заклад «Послуга»;
- функція управління звітами «Звіти»;
- «База знань звернень клієнтів та досліджень».

Наглядна функціональна структура реалізації медичних послуг приватним медичним закладом наведена на рис. 1.

Кожен із наведених на рисунку блоків має свої функціональні особливості. Розглянемо останні більш детально.

Блок «Запис на прийом» призначений для збереження даних про всі факти реєстрації пацієнтів на прийом до лікарів та дату, час прийому.

Блок «Оплата» призначений для збереження даних про всі факти оплати послуг, що замовляли пацієнти.

Блок «Лікар» призначений для збереження даних про лікарів, що були прийняті на роботу, їхні персональні дані, контактну інформацію, фото.

Блок «Розклад» призначений для зберігання відомостей про дату та час прийому пацієнтів кожним лікарем.

Блоки «Дослідження» та «Лікування» зберігають відомості про проведені дослідження, аналізи, пацієнтів, що знаходяться на лікуванні, та термін лікування.

Блок «Пацієнт» призначений для збереження даних про пацієнтів, що були зареєстровані в медичному закладі, їхні персональні дані, контактну інформацію, фото.

Блок «Препарати» призначений для збереження відомостей про факти прийому препаратів медичним закладом та відомості про них.

Блок «Послуга» призначений для збереження даних про всі послуги, що надаються в цьому медичному закладі.

Блок «Звіти» призначений для зберігання статистичних та медичних даних закладу в розрізі окремих звітів.

Блок «База знань звернень клієнтів та досліджень» призначений для зберігання всіх відомостей про пацієнтів, що були зареєстровані, та про проведені ними дослідження.

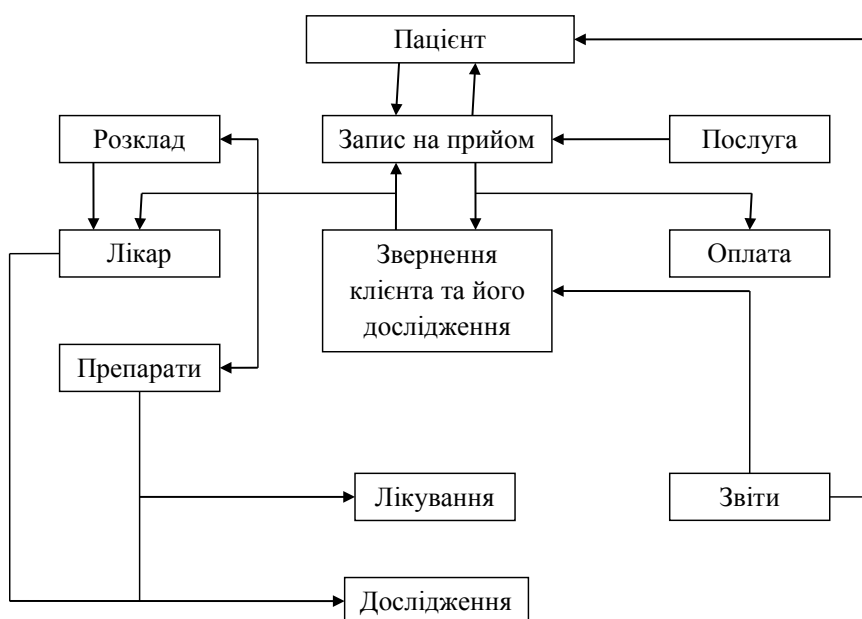

Рис. 1. Структура реалізації медичних послуг приватним медичним закладом

Висновки. Основними цілями медичної інформаційної системи, яка застосовується приватним медичним закладом, є:

– збір, збереження, обробка й оперативна видача інформації про хід лікувально-діагностичного процесу;

– підвищення ефективності управління за рахунок оперативності прийняття і підвищення якості управлінських рішень;

– підвищення ефективності діяльності структурних підрозділів медичного закладу за використання ієрархічної системи збору, збереження, передачі і централізованої обробки інформації;

– підвищення ефективності роботи медичного персоналу, усіх співробітників медичної установи за рахунок автоматизації трудомістких, рутинних операцій (під час підготовки численних виписок, довідок, звітів, дублювання результатів аналізів тощо), підвищення вірогідності отримання достовірних даних і оперативності інформаційного обслуговування;

– підвищення рівня якості прийнятих рішень у процесі проведення діагностики, лікування і реабілітації за рахунок використання експертної підтримки під час ухвалення рішень лікарями;

– аналіз вартості, контроль повноти і якості діагностичних, лікувальних і реабілітаційних заходів;

– підвищення рівня раціонального використання медичних ресурсів (апаратури, приміщень, оснащення тощо) та роботи персоналу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Поживілова О.В. Функціонування приватних закладів у сфері охорони здоров'я. URL: [www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01\(5\)/11povsoz.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01(5)/11povsoz.pdf) (дата звернення: 21.12.2018).
2. Баєва О.В. Менеджмент у галузі охорони здоров'я: Навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури. 2008. 640 с.
3. Медицинская информатика: Ч.1. Учебное пособие для иностранных студентов / под ред. В.Г. Книгавко. Харьков. ХНМУ. 2014. 105 с.
4. Медична інформатика: Підручник медичних ВНЗ / за ред. В.Г. Книгавка. Харків. ХНМУ, 2015. 240 с.

REFERENCES:

1. Pozhyvilova O.V. (2011) Funktsionuvannya pryvatnykh zakladiv u sferi okhorony zdorov'ya. [Private institutions functioning in the health care area] Available at: [www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01\(5\)/11povsoz.pdf](http://www.dridu.dp.ua/zbirnik/2011-01(5)/11povsoz.pdf) (accessed 21 December 2018).
2. Bayeva O.V. (2008) Menedzhment u haluzi okhorony zdorov'ya: Navch. posibnyk. [Management in the field of health care], Kyiv: Tsentri uchbovoyi literatury / (in Ukrainian)
3. Knyhavko V.H. (2014) Medytsynskaya ynformatyka: Uchebnoe posobyе dlya ynostrannykh studentov [Medical informatics], Khar'kov: KHNMU.
4. Knyhavko V.H. (2015) Medychna ynformatyka: Pidruchnyk medychnykh [Medical informatics], Khar'kov: KHNMU.

Kucher L.R.*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Hetman Petro Sahaidachnyi National Army Academy***Kravchuk A.P.***Graduate Student,
Private Higher Educational Establishment "European University"*

APPROACHES TO MANAGEMENT AND ORGANIZATION OF PROVISION OF MEDICAL SERVICES TO PEOPLE

The article covers the theoretical approaches to the management and organization of the provision of medical services to people, especially the functioning of the medical services market. The hallmarks of the medical services market are qualification requirements for staff, specific requirements for the functioning of hospitals, imperfection and specificity of competition, heterogeneity of medical services, the lack of connection between the price of services and consumer costs, the presence of external effects (externalities). When receiving medical services in private health care facilities, patients have all the rights stipulated by the current legislation of Ukraine including information, the choice of a physician, the quality and safety of medical services and assistance, medical secrecy and confidentiality of information, the approval and refusal of medical interventions, acquaintance with medical documentation, notary, lawyer, relatives, etc. For each patient receiving medical services in a health care institution, the relevant statistical (reporting and accounting) medical records are started. The information-analytical medical system allows automating the activities of the clinic, timely and qualitatively completing the information and legal documentation for each patient. The information-analytical system functions through the application of "client-server" technology, which encompasses a number of modules: registry, doctor, research, paid services, informing, statistics. The functional structure of the implementation of medical services provided by private medical institutions includes separate units, with their inherent functions: "Recording at reception", "Payment", "Doctor", "Schedule", "Research", "Treatment", "Patient", "Drugs", "Service", "Reports", "Base for Customer Appeals and Examinations." The final result of a private health care institution is the provision of medical services for market prices. The price of medical services for a private medical centre is based on a number of expenditures: labour costs for health workers, payroll taxes, expenditures for the purchase of items and materials for current needs, housing and communal services, etc. The problem of a health care institution is to optimize the price of service with a high level of its quality.

УДК 658.1:005.92:622(477.64)

Кушнір С.О.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи
та страхування
Запорізького національного університету***Завальнюк А.О.***студент
Запорізького національного університету*

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЗА МЕТОДОМ НОРМАТИВНОЇ СИСТЕМИ ЗНАЧЕНЬ ПОКАЗНИКІВ НА ПРИКЛАДІ ПАТ «ЯНЦІВСЬКИЙ ГРАНІТНИЙ КАР'ЄР»

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано методичний підхід до оцінювання фінансового потенціалу ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр». Використано методичний підхід, що ґрунтується на рейтинговій оцінці динаміки економічних показників суб'єктів господарювання. Проаналізовано показники господарської діяльності ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» на основі розрахунку коефіцієнта кореляції рангу Спірмена. Встановлено, що ця методика є досить зручною та оперативною, може використовуватись як експрес-оцінка, проте має певні недоліки, отже, варто також використовувати альтернативні методичні підходи.

Ключові слова: фінансовий потенціал, коефіцієнт кореляції рангу Спірмена, метод нормативної системи значень показників, фінансовий стан, шкала Чеддока.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализирован методический подход к оценке финансового потенциала ОАО «Янцевский гранитный карьер». Использован методический подход, который основывается на рейтинговой оценке динамики экономических показателей субъектов хозяйствования. Проанализированы показатели хозяйственной деятельности ОАО «Янцевский гранитный карьер» на основе расчета коэффициента корреляции ранга Спирмена. Установлено, что эта методика является достаточно удобной и оперативной, может использоваться как экспресс-оценка, но имеет определенные недостатки, значит, стоит также использовать альтернативные методические подходы.

Ключевые слова: финансовый потенциал, коэффициент корреляции ранга Спирмена, метод нормативной системы значений показателей, финансовое состояние, шкала Чеддока.

ANNOTATION

The article analyzes the methodical approach to assessing the financial potential of PJSC "Yantsev Granite Quarry". For this research a methodical approach based on a rating assessment of the dynamics of economic indicators of economic entities was used. The indicators of economic activity of PJSC "Yantsevsky granite quarry" were analyzed based on the calculation of the Spearman rank correlation coefficient. Thus, it was found that this technique is quite convenient and operational, can be used as an express assessment, but there are certain disadvantages, so alternative methodological approaches should be used.

Key words: financial potential, Spearman rank correlation coefficient, method of normative system of values of indicators, financial status, Schedule of Chaddock.

Постановка проблеми. Для досягнення поставлених цілей підприємству необхідно своєчасно реагувати на зміни зовнішнього середовища та забезпечувати досягнення високих фінансових результатів діяльності як в поточному періоді, так і в майбутньому. В процесі своєї діяльності підприємству необхідно оцінювати власні потенційні можливості зростання. Більшість компаній використовує для досягнення

цієї мети лише стандартні способи оцінювання, які полягають в розрахунку декількох коефіцієнтів з фінансового аналізу (наприклад, коефіцієнти фінансової стійкості, рентабельності, ділової активності).

Для розроблення грамотного стратегічного рішення і, як наслідок, зміцнення фінансового становища компанії необхідно проводити не тільки розрахунок основних коефіцієнтів, але й всебічний аналіз фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження наукових робіт свідчить про те, що теоретичні та практичні проблеми, пов'язані з проблематикою управління фінансовим потенціалом підприємства, отримали відображення в порівняно невеликій кількості публікацій. Проблематикою вивчення цього питання займалися такі зарубіжні науковці, як В.В. Ковальов, Н.С. Краснокутська, Т.В. Паєнтко, В.В. Прохорова, Н.А. Сорокіна, Д.Н. Стахно, Т.Н. Толстих, О.М. Уланова, В.В. Бочаров, М.М. Ермошенко, О.В. Израйлева, Г.А. Семенов.

Питанням методики аналізу та діагностики фінансового потенціалу підприємства присвячено наукові праці багатьох як вітчизняних, так і зарубіжних вчених, серед яких слід виділити М.І. Баканова, С.Б. Барнгольца, І.А. Бланка, Я.Г. Берсуцького, О.Д. Василика, В.М. Гриньову.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті полягає в апробації методичного підходу до оцінювання фінансового потенціалу ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр».

Виклад основного матеріалу дослідження. Оцінювання фінансового потенціалу підприємств розглянуто на прикладі ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр».

ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» – це одне з найбільших підприємств України з видобутку та обробки граніту, засноване у 1886 році, що об'єднує виробництво практично всього переліку гранітної продукції (від високоякісного гранітного щебня до складних архітектурно-будівельних виробів з граніту). Запаси підприємства складають 36,00 мільйонів кубічних метрів.

Для аналізування та оцінювання фінансового потенціалу підприємства можна скористатися

підходом, що ґрунтується на рейтинговій оцінці економічної динаміки показників суб'єкта господарювання. Задля цього застосовано метод нормативної системи значень показників, який передбачає формування еталонної динаміки фінансового стану підприємства та її порівняння з фактичною.

Динаміка кожного показника визначається як темп його зростання (спаду). Нормативна система значень показників включає низку показників, кожному з яких відповідає чітко визначений ранг. Наприклад, якщо вибрана система із семи показників, то тому з них, який повинен мати найвищий темп зростання, присвоюється ранг 1, а тому, який повинен мати найнижчий темп зростання, присвоюється ранг 7.

Ця методика полягає в розрахунку фактичних темпів зростання вибраних показників та заміні отриманих величин рангами. За тим же правилом можна отримати реальну динаміку та порівняти її з еталонною. Відхилення реальної динаміки від еталонної, виражене за допомогою коефіцієнта кореляції цих двох рядів, буде репрезентувати інтегральну оцінку цієї реальної динаміки [1].

Вибір показників, які складають нормативну систему значень показників, проводиться на основі фінансових коефіцієнтів. За цього підходу пропонується система нормативних рангових значень абсолютних показників на базі офіційної фінансової звітності (табл. 1).

Як еталонна прийнята система нормативних значень показників темпів їх зростання (T):

$$TЧП > ТВП > ТВР > ТГК > ТОА > ТПЗ > ТДЗ. (1)$$

За фактом проведення інтегрального оцінювання фінансового стану підприємства з вико-

ристанням методу нормативної системи значень показників виявлено динаміку фінансового стану та його відповідність еталонному. Задля оцінювання фінансового потенціалу ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» досліджено показники господарської діяльності підприємства (табл. 2).

Результати інтегрального оцінювання динаміки розвитку ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» за 2016–2017 роки наведені в табл. 3.

Наступним кроком оцінювання є визначення відхилення реальної динаміки розвитку від еталонної за допомогою коефіцієнта кореляції. Коефіцієнт кореляції рангів – це один з показників сили зв'язку (ранговий коефіцієнт кореляції Спірмена).

Зробити висновок про практичну значущість отриманих результатів аналізу можна на основі щільності зв'язку фактичних та еталонних рангів за допомогою шкали Чеддока [3] (табл. 4).

Коефіцієнт кореляції, розрахований за даними табл. 3, дорівнює -0,14. Отже, у 2016–2017 роках ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» мав досить позитивну динаміку фінансово-економічних показників, оскільки протягом аналізованого періоду зв'язок між фактичними й еталонними рангами за шкалою Чеддока відсутній.

Аналогічно здійснено інтегральний аналіз динаміки розвитку ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» за 2008–2015 роки. Результати аналізу подані в табл. 5.

Динаміку коефіцієнта кореляції наочно репрезентує графік (рис. 1).

Виходячи з отриманих результатів, можемо зробити висновок, що найбільш успішно ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» розвивався у 2008–2009 роках та 2016–2017 роках. Негативні тенденції розвитку спостерігаються у 2010–2015 роках. Слід зазначити, що в останній період на ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» помітна зміна щодо позитивного вектору розвитку.

Значення коефіцієнта кореляції Спірмена від 0 до -1 також показує щільність зв'язку між показниками, але у зворотному напрямі, що не відповідає еталону системи показників для інтегрального оцінювання доцільності об'єднання підприємств.

Варто зазначити, що ця методика є досить зручною та оперативною, може використовуватись як експрес-оцінка, оскільки не потребує

Таблиця 1

Система показників для оцінювання доцільності інтеграції підприємства до холдингу

Показник	Позначення	Ранг
Чистий прибуток	ЧП	1
Валовий прибуток	ВП	2
Виручка від реалізації	ВР	3
Грошові кошти	ГК	4
Оборотні активи	ОА	5
Поточні зобов'язання	ПЗ	6
Довгострокові зобов'язання	ДЗ	7

Таблиця 2

Вхідні дані для розрахунку показників ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр», тис. грн. [2]

Показники	2008 рік	2009 рік	2010 рік	2011 рік	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
ЧП	-1 712	-2 389	-2 879	500	-4 566	-5 334	-10 901	-9 773	-8 551	-4 870
ВП	104	7 560	8 067	17 723	11 289	8 274	2 712	31 41	176	6 132
ВР	7 635	23 234	39 476	43 122	34 739	30 607	21 707	23 074	14 790	26 390
ГК	4	0	18	6	1	3	3	36	46	61
ОА	6 923	9 788	13 235	19 932	10 750	17 282	17 611	19 483	26 744	653 049
ПЗ	28 070	36 023	43 291	18 651	12 235	18 553	22 259	30 572	36 250	48 047
ДЗ	2 918	1 910	979	31 815	30 448	30 448	31 467	31 201	38 254	38 254

розрахунку великої кількості коефіцієнтів. Однак вона має недоліки, зокрема відсутня можливість зробити однозначні висновки, отже, варто також використовувати альтернативні методичні підходи [4].

Так, для аналізування фінансового потенціалу підприємств можна адаптувати методи стратегічного аналізу. Стратегічний аналіз пропонує методи для якісного оцінювання фінансового потенціалу з урахуванням специфічних

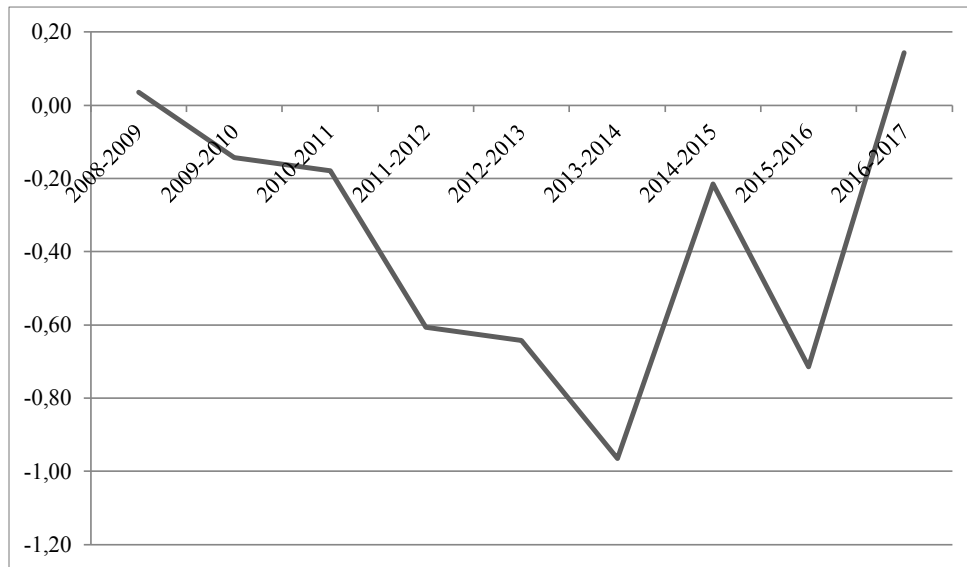

Рис. 1. Динаміка коефіцієнта кореляції для ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» за 2008–2017 роки

Таблиця 3

Інтегральна оцінка динаміки розвитку ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» за 2016–2017 роки

Показники	Значення, тис. грн			Фактичні ранги	Еталонні ранги	Відхилення (x)	x2
	2016 рік	2017 рік	зміни				
ЧП	-8 551	-4 870	0,56952	7	1	-6	36
ВП	176	6 132	34,8409	1	2	1	1
ВР	14 790	26 390	1,78431	3	3	0	0
ГК	46	61	1,32609	4	4	0	0
ОА	26 744	653 049	24,4185	2	5	3	9
ПЗ	36 250	48 047	1,32543	5	6	1	1
ДЗ	38 254	38 254	1	6	7	1	1

Таблиця 4

Шкала Чеддока

Характеристика сили зв'язку	Відсутній	Слабкий	Помірний	Помітний	Високий	Дуже високий
Показники сили зв'язку	0	0,1–0,3	0,3–0,5	0,5–0,7	0,7–0,9	0,9–0,99

Таблиця 5

Інтегральна оцінка динаміки розвитку ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» за 2008–2017 роки

Період	Коефіцієнт кореляції	Характеристика сили зв'язку
2008–2009 роки	0,04	Слабкий
2009–2010 роки	-0,14	Відсутній
2010–2011 роки	-0,18	Відсутній
2011–2012 роки	-0,61	Відсутній
2012–2013 роки	-0,64	Відсутній
2013–2014 роки	-0,96	Відсутній
2014–2015 роки	-0,21	Відсутній
2015–2016 роки	-0,71	Відсутній
2016–2017 роки	0,14	Слабкий

факторів на кожному етапі життєдіяльності підприємства, адже ця концепція є невід'ємною частиною стратегічного планування [5].

Так, за допомогою моделі БКГ можна визначити оптимальний розподіл фінансових ресурсів, фінансового капіталу, можливостей та резервів підприємства між різними зонами господарювання в майбутньому.

Модель Shell/DPM була створена як розвиток моделі БКГ. За її допомогою здійснюється оцінювання потоку грошових коштів та віддачі від інвестицій. Ця модель також може оцінювати види бізнесу, що перебувають на різних стадіях життєвого циклу.

Модель ADL/LC проводиться за двома показниками, такими як стадія життєвого циклу продукту та відносно положення на ринку. Саме вона дає більш уточнене уявлення не тільки про життєву стадію організації, але й про відповідну стратегію розвитку, завдяки чому можна точніше описати фінансовий потенціал на конкретний момент часу.

Модель SWOT використовується для оцінювання чинників та явищ, що впливають на проект. Всі вони діляться на 4 категорії, такі як сильні сторони, слабкі сторони, можливості, загрози. Оскільки SWOT-аналіз не містить економічних категорій, його можна застосовувати до будь-яких організацій, категорій для побудови стратегії в різних галузях діяльності та оцінювання своїх перспективних можливостей. Такий вид аналізу найбільш легко можна адаптувати до якісного оцінювання фінансового потенціалу, адже необхідно лише чітко визначити можливості й загрози для кожного конкретного виду потенціалу.

Модель ЕТОР дає змогу провести як внутрішній, так і зовнішній аналіз головних чинників, що впливають на формування фінансового потенціалу [6].

Висновки. Використання методу нормативної системи значень показників для оцінювання фінансового потенціалу підприємств дає

змогу проаналізувати динаміку економічного розвитку підприємств, але об'єктивно сказати про фінансовий потенціал підприємства досить важко, оскільки на діяльність ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр» впливають політична та економічна нестабільність. Отже, перспективи майбутніх досліджень пов'язані з розглядом на основі методів стратегічного аналізу підприємств щодо їх фінансового потенціалу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бугай В.З., Білий Є.Л. Оцінка динаміки розвитку активів підприємств чорної металургії. Вісник Запорізького національного університету. Серія: Економічні науки. 2008. № 1 (3). С. 28–33.
2. Офіційний сайт підприємства ПАТ «Янцівський гранітний кар'єр». URL: <http://yantsevo.business-guide.com.ua>.
3. Азаренкова Г.М., Журавель Т.М., Михайленко Р.М. Фінанси підприємств: навч. посіб. Київ: Знання-Прес, 2009. 299 с.
4. Головка Т.В., Сагова С.В. Стратегічний аналіз: навч. посіб. для самост. вивч. дисц. Київ: КНЕУ, 2008. 198 с.
5. Озеран А.В. Теорія та методологія формування фінансової звітності підприємств: монографія. Київ: КНЕУ, 2015. 471 с.
6. Білик М.Д. Фінансовий аналіз: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2007. 592 с.

REFERENCES:

1. Buhai V.Z., Bilyi Ye.L. (2008) Otsinka dynamiky rozvytku aktiviv pidpriemstv chornoi metalurhii. Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Seria: Ekonomichni nauky. No. 1 (3). P. 28–33.
2. Ofitsiyniy sait pidpriemstva PAT "Iantsivskiy hranitnyi kar'ier". URL: <http://yantsevo.business-guide.com.ua>.
3. Azarenkova H.M., Zhuravel T.M., Mykhailenko R.M. (2009) Finansy pidpriemstv: navch. posib. Kyiv: Znannia-Pres. 299 p.
4. Holovko T.V., Sahova S.V. (2008) Stratehichniy analiz: navch. posib. dlia samost. vyvch. dysts. Kyiv: KNEU. 198 p.
5. Ozeran A.V. (2015) Teoriia ta metodolohiia formuvannia finansovoi zvitnosti pidpriemstv: monohrafiia. Kyiv: KNEU. 471 p.
6. Bilyk M.D. (2007) Finansoviy analiz: navch. posib. Kyiv: KNEU. 592 p.

Kushnir S.O.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Finance,
Banking and Insurance,
Zaporizhzhia National University*

Zavalniuk A.O.
*Student,
Zaporizhzhia National University*

**FINANCIAL POTENTIAL ASSESSMENT OF ENTERPRISES
BY THE METHOD OF THE NORMATIVE SYSTEM OF INDICATOR VALUES:
THE CASE OF PAT “YANTSIVSKYI HRANITNYI KARIER”**

The article analyses the methodical approach to assessing the financial potential of Yantsivskyi Hranitnyi Karier PAT. For this research, a methodological approach based on the rating assessment of the dynamics of economic indicators of economic entities was used. This technique is characterized by the dynamics of each indicator and is determined by the rate of its growth (decline). The normative system of indicator values includes a number of indicators, each of which corresponds to a clearly defined rank. For example, if a system of seven indicators is selected, then one of them, which should have the highest growth rate, is assigned rank 1, and therefore, which should have the lowest rate of growth, rank 7 is assigned.

Indicators of economic activity of Yantsivskyi Hranitnyi Karier PAT are analysed on the basis of the calculation of Spearman's rank correlation coefficient.

Consequently, based on the results obtained, it can be concluded that Yantsivskyi Hranitnyi Karier PAT was the most successful in 2008–2009 and 2016–2017 years. Negative trends are observed in the period from 2010 to 2015. It should be noted that in the last period at Yantsivskyi Hranitnyi Karier PAT, there is a noticeable change in the direction of a positive development vector.

Thus, it was found that this technique is quite convenient and operational, can be used as an express assessment but there are certain disadvantages, so alternative methodological approaches should be used.

So, for analysing the financial potential of enterprises, methods of strategic analysis can be adapted. The strategic analysis offers methods for qualitative assessment of financial potential, taking into account specific factors at each stage of the life of the enterprise since this concept is an integral part of strategic planning.

The use of the method of the normative system of indicator values for assessing the financial potential of enterprises allows us to assess the dynamics of economic development of enterprises, but it is difficult to say objectively about the financial potential of the enterprise because Yantsivskyi Hranitnyi Karier PAT is affected by political and economic instability.

УДК 331.103.2

Лазоренко Т.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту**Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Кравчук Ю.Г.***студентка**Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»***Ванжа В.Є.***студентка**Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»*

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ НАДБАНЬ ЩОДО ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

АНОТАЦІЯ

У статті визначено фактори, що впливають на людський потенціал, проаналізовано стан технологізації професіоналізму в менеджменті. Розглянуто шляхи підвищення ефективності використання ресурсів. Запропоновано систему заходів для проведення процесу на підприємствах шляхом ґрунтовної професійної підготовки кадрів та загальної комп'ютеризації управління.

Ключові слова: технологізація, менеджмент, професійний потенціал, ефективність, використання ресурсів, електронне управління.

АННОТАЦИЯ

В статье определены факторы, влияющие на человеческий потенциал, проанализировано состояние технологизации профессионализма в менеджменте. Рассмотрены пути повышения эффективности использования ресурсов. Предложена система мер для проведения процесса на предприятиях путем мощной профессиональной подготовки кадров и общей компьютеризации управления.

Ключевые слова: технологизация, менеджмент, профессиональный потенциал, эффективность, использование ресурсов, электронное управление.

ANNOTATION

The article defines the factors influencing human potential, analyzes the state of technologicalization of professionalism in management. The ways of increasing the efficiency of resource use are considered. The system of measures for carrying out of the process at the enterprises through the powerful professional training of personnel and general computerization of management is offered.

Key words: technology, management, professional potential, efficiency, using of resources, commercial management.

Постановка проблеми. Сучасний рівень інформаційного, комунікаційного та програмного забезпечення, а також виробничих та управлінських технологій та пов'язане з ним технологічне й технічне переоснащення підприємств підвищують вимоги роботодавців до професійно-кваліфікаційного рівня працівників. Отже, проблемою є впровадження системи технологізації людського потенціалу у сферу управління для максимально ефективної роботи підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичною основою дослідження стали праці таких українських та зарубіжних вчених, як

А. Гладишева, Т. Іщенко, С. Попов, М. Армстронг, О. Гончаренко, Р. Капченко, В. Никифоренко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Конкретні заходи щодо технологічної підготовки кадрів та управління ними задля сприяння розвитку людського потенціалу в сучасній організації потребують подальшого розроблення й обґрунтування.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою роботи є визначення й оцінювання можливих елементів процесу загальної модернізації та вдосконалення діючої на підприємстві системи менеджменту в сучасних умовах. Отже, метою важливого процесу на підприємстві є підготовка конкурентоспроможних високопрофесійних працівників, мотивованих докласти зусиль до завоювання ринків, підвищення якості продукції, ефективного використання всіх видів ресурсів та зниження собівартості продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Електронне управління технологізацією сьогодні є рушійною силою формування професійного потенціалу. Лише на основі електронної системи потужного професійного та повністю комп'ютеризованого сучасного управління ми можемо забезпечити високу ефективність використання ресурсів у розвинених країнах світу.

Керуючі компанії використовують професійну технологію, яка здійснюється за допомогою нових методів та забезпечує оптимальний варіант управління професійним процесом та його контролювання, що виявляється в прийнятті своєчасних та ефективних управлінських рішень. Сильні професійні здібності кожного працівника організації, який має високі технологічні знання, можуть зміцнити його позиції під час управління підприємством. Сьогодні кожен співробітник має змогу долучитись до управління, оскільки має доступ до фінансової та виробничої інформації організації, яку розміщують під ретельним контролем управління. Це га-

рантує інтенсивність професійних конфліктів в управлінні та мотивацію кожної людини до набуття професійних навичок, а також дає змогу зосередитись на своїх знаннях, які можуть бути поштовхом до інновацій у цій сфері [1].

Повне управління технологією та інформацією дає змогу підприємству швидко прийняти найкраще професійне рішення. Саме це допомагає усунути корупцію, яка досить поширена у сучасному світі, оскільки електронна система не допускає переказу грошей без відома керівного фонду. Це також сприяє підвищенню рівня професійної культури. У зв'язку з цим розвиток професійної техніки насамперед підтримується у сферах бізнесу та управління сучасними «велетнями» світу, зокрема Японією, Німеччиною, США, Сінгапуром, Швецією [2].

Професійний розвиток технологій характеризується унікальними особливостями як нових, так і традиційних технологій. Розвинені професійні технології, які вже працюють у багатьох компаніях України, були впроваджені в комп'ютерні системи з попередньою адміністративною інформаційною системою та не забезпечують професійний розвиток. Керівники таких підприємств досі несуть на собі відповідальність перед державною владою та громадськістю за їхню діяльність, і все це виконується неналежним чином. З цієї позиції сучасна традиційна технологія не може забезпечити нормальний професійний розвиток. Застарілі методи обчислення, оподаткування та прийняття рішень, низько технологічна електронна техніка не дають змогу впроваджувати передові технології сучасного світу багатьом керівникам різних рівнів управління. Варто зазначити, що професійний функціонально-технологічний розвиток суспільства сприяє швидкому здійсненню трудової діяльності, а також допомагає звільнитися від вказівок, які заважають виконанню професійних замовлень та забезпеченню соціальної справедливості в колективі [3].

Розвиток професійних технологій в управлінні допомагає фахівцям сприяти розвитку наукових методів та нових форм впливу, які мають вагомий вплив на працю. Практичні рішення, які приймають фахівці, можуть стати основою сучасних електронних технологій в управлінні, а також сприяти здійсненню управління з мінімальним розміром витрат, що є однією з цілей організації. Також професійний та технологічний розвиток спричинить впровадження в організацію нових методів та правил контролю за допомогою спеціалізованої електронної системи галузевих програм задля задоволення зростаючого попиту на операції ринкового процесу.

Сьогодні технології в професійному розвитку існують у двох формах:

1) програмне забезпечення управління та використання ресурсів, облікових записів, контролю за роботою працівників тощо;

2) безпосередня реалізація діяльності на основі процесу автоматизації виробництва това-

рів та послуг (зараз більша частина робіт проводиться за допомогою комп'ютерних програм, які займаються всім самостійно, тобто участь працівника у трудовій діяльності стає все менш необхідною; прикладами можуть слугувати онлайн-купівля квитків, система реєстрації в аеропортах, переказ грошових коштів на різноманітні рахунки, збереження фондів, взаємні розрахунки за картками на комунальні платежі, податки; все це можна зробити без черг до каси в банках; сьогодні у великих корпораціях Німеччини на значній кількості організацій працюють електронні програми, які виконують різноманітні операції, з якими не можуть впоратись навіть висококваліфіковані фахівці) [4].

Таким чином, поряд з технологічним розвитком підприємства має бути підвищена ефективність управління компанією. Розвиток людського потенціалу в умовах покращення організації праці гарантує підвищення рівня життя населення, а також збільшення ефективності використання економічних ресурсів. Цей процес має низку переваг. Він забезпечує професійний розвиток майже в усіх соціально-економічних та політичних сферах. Якщо в нашій професійній культурі ми не матимемо нової технологічної системи, то сучасні іноземні підприємства зможуть легко перевершити наші досягнення.

Сьогодні професійний розвиток вже частково поглинула технологізація. Саме завдяки їй ми маємо величезні стратегічні перспективи та професійні програми соціально-економічного зростання, які мають чітко окреслені напрями бізнесу, що вже стрімко розвиваються.

Залежно від характеру та рівня використання професійні розробки технологій поділяються на дві групи, а саме універсальні та спеціальні.

Універсальні програми мають велике значення для розвитку професійного потенціалу та сприяють покращенню технологічного мислення працівників.

Спеціальні програми створені для конкретних секторів, індивідуальних користувачів, підприємств, військових, а також для винаходів та наукових розробок, технологічних інновацій та захисту конфіденційної інформації.

Керівник відповідає перш за все за управління виробничими процесами, які є складними та важливими інструментами розроблення технологій. Ці технології постійно орієнтовані на нові ідеї, вироблення нової продукції, отже, вони мають підвищувати швидкість прийняття рішень на основі інформації [5].

Також зараз є багато технологій у сфері соціальних послуг. Вони реалізуються на основі правових, соціальних, економічних та політичних умов. У таких технологічних системах є п'ять, а інколи й більше органів, які беруть участь у громадському суспільстві, діяльності держави, приватних та міжнародних організаціях, групах незалежних експертів та певних верствах населення. У зв'язку з цим техноло-

гії у сфері соціальних послуг надають вільний доступ для всіх зацікавлених сторін. Під спрощеною системою варто розуміти безкоштовну підтримку хворих, непрацездатних та безробітних осіб. Саме тому поряд з технологічним розвитком ми повинні мати новітні технології у сфері соціальних послуг. Також необхідно забезпечити те, щоби послуги стали доступними та надавались своєчасно. Це має стати поштовхом до покращення соціальних послуг та якості обслуговування громадян.

Проблеми соціальних технологій можна вирішити шляхом вдосконалення нормативно-законодавчої бази нашої держави. Цілями таких технологій є забезпечення повної зайнятості, формування належної системи освіти, забезпечення професійного та кар'єрного зростання, покращення навколишнього середовища, а також охорони здоров'я людини. Для досягнення названих цілей необхідно створити сучасну технологію, яка буде включати повний спектр функціональних процесів, що сприятимуть розвитку громади [6].

Через це варто випробувати світовий досвід та впроваджувати нові технології, які значно відрізняються від наших. Для того щоби визначити найефективнішу технологію на практиці, треба дослідити всі фактори, які стримують її розвиток. Завдяки цьому можна виділити три рівні технологічного розвитку:

- 1) простий (рівень, який мають зараз усі);
- 2) складний (рівень, який потребує використання професійних знань та досвіду в певних галузях);
- 3) складений (рівень, який забезпечує зв'язок між просторовими та традиційними соціальними системами й моделями).

Можна виділити 4 етапи людського розвитку:

- 1) технологічна ефективність, тобто забезпечення потреб для стимулювання людського розвитку;
- 2) оцінювання окремих досягнень людства, світу тощо;
- 3) досягнення соціального ефекту та користі для держави (підвищення макроекономічних показників);
- 4) аналізування досвіду інших країн в аналогічному періоді, визначення проблем та шляхів їх вирішення.

Можна виділити 5 етапів діагностики соціальних проблем:

- 1) попередня ідентифікація, збирання точної інформації про проблеми;
- 2) виявлення аномалій, пошук оптимальних шляхів їх вирішення;
- 3) проведення повної діагностики (визначення показників параметрів, порівняння з нормами країни, регіону чи світу);
- 4) оцінювання, формулювання висновків щодо дослідження;
- 5) введення в експлуатацію розробленої програми бюджету цього проекту.

Для забезпечення ефективної діагностики потрібно дотримуватись таких вимог:

- дослідити соціальний статус, інтерес кожної сторони;
- визначити зовнішні та внутрішні чинники;
- врахувати права людини та розвиток економіки.

Соціальний ефект має значний вплив на суспільство. Існує правило соціального програмування, що застосовується під час діагностики задля отримання точного й повного обґрунтування дослідження. Дотримання цього правила дасть нам змогу проаналізувати соціально-економічні показники та усунути проблеми, які утворюються під час прийняття оптимального рішення. Також воно дає можливість правильно сформулювати мету діяльності організації. Система соціальних програм – це ланцюг повноцінного професійного розвитку потенціалу в усіх сегментах суспільства й галузей народного господарства. Ця система виконує різні функції та обов'язки. У зв'язку з цим ефективність розвитку людського потенціалу насамперед пов'язана з тим, що розвиток соціальних технологій певною мірою дає можливість зробити повний аналіз та обробити більшу кількість даних. У зв'язку зі швидким розвитком технологій керівники сьогодні не встигають адаптуватись та досягнути все нове, що впроваджується. Це приводить до недосконалості діяльності організації.

Таким чином, ця соціальна система є процесом створення найвищих людських відносин, в якій всі вищі людські цінності повинні бути розглянуті. З іншого боку, це абсолютно нова система управління, де великого впливу набула демографія. Технології є регулятором людських відносин у часі та просторі. Для досягнення цілей, поставлених організацією, використовується низка соціально орієнтованих та технологічних методів, які можуть попередити прийняття неоптимального рішення. Одним з методів є метод тренінгів, на яких можна вирішити різноманітні професійні питання. Висогою до учасників є вміння чітко та лаконічно висловити свою думку. Також одним з методів є організація ділових ігор. Кожен може відчувати себе в ролі менеджера, який вирішує неочікувані проблеми. Метод чотирьохвимірної соціальної технології полягає у створенні професійних асоціацій, груп підтримки та конкретних проєктів, а також спеціалізованого професійного моделювання.

Спеціалізоване професійне моделювання – це метод комп'ютерних технологій, який застосовується в певних соціальних випадках, де здійснюються реальні опитування, а управлінське рішення приймається на основі його показників [7]. Функція моделювання полягає в тому, що можна знизити ризик настання несприятливих подій з огляду на попередні оцінки та мати змогу виправити проблеми. Також можна провести аналіз та передбачити майбутнє того чи іншо-

го підприємства або навіть галузі, але це може спричинити інші соціальні проблеми, які більш актуальні, ніж ті, що розглянуті в конкретній моделі. Професійна експертиза – це технологічна система, яка є одним з найуспішніших методів розвитку людського потенціалу, а також дає змогу обґрунтувати доцільність професійних проєктів та керівних принципів, які будуть застосовані. Цей метод може бути використаний в контексті інтелектуальної праці як необхідний шлях нового етапу розвитку людського потенціалу. Сьогодні практично всі розвинені країни світу використовують цей метод та мають значні успіхи в питаннях, пов'язаних із соціальними, економічними та політичними системами. Це допомагає здійснити швидко й ефективно діагностику з професійної точки зору, а також швидко виявити дефекти [8].

Слід зазначити, що всі сучасні цільові проєкти на кожному етапі повинні контролюватись. Якщо працюватимуть професіонали своєї справи, то їхня діяльність приведе до вирішення ключових проблем розвитку потенційних здібностей та вмінь людини.

Висновки. Таким чином, у сучасному підприємстві впроваджуються недостатньо ефективні механізми управління персоналом. Неврахування окремих аспектів пояснюється не тільки відсутністю коштів підприємств, але й нерозумінням управлінцями важливості цієї проблеми, швидкої окупності грошових коштів і зусиль, вкладених у підвищення ефективності діяльності на основі розвитку професіоналізму та дієвих механізмів на підприємстві.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гладышева А., Горбунова О. Современные подходы к управлению трудовыми ресурсами в организации. Социально-экономические явления и процессы. 2011. № 12 (34). С. 66–70.
2. Іщенко Т. Формування мотиваційного механізму високоефективної праці персоналу підприємства. Вісник Київського національного економічного університету ім. В. Гетьмана. 2012. URL: https://kneu.edu.ua/ua/confere_nce/conf_social_dev_ukr_12/section5/ishchenko.
3. Новікова Ф., Амоша О., Антонюк В. та ін. Людський потенціал: механізми збереження та розвитку: монографія. Донецьк: НАН України, Ін-т економіки промисловості, 2008. 468 с.
4. Попов С. Стратегическое управление: 17-модульная программа для менеджеров «Управление развитием организации». Москва: ИНФРА-М, 2010. 304 с.
5. Армстронг М. Практика управления человеческими ресурсами / пер. с англ., под ред. С. Мордовина. 8-е изд. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 832 с.
6. Гончаренко О. Прогнозування стійкого розвитку економічної системи в умовах невизначеності. Вісник соціально-економічних досліджень. 2011. № 2. С. 186–191.
7. Капченко Р. Еволюція наукових поглядів (XVII – XIX ст.) на проблеми формування робітничих кадрів для матеріально-виробничої сфери. Економіка та підприємництво: зб. наук. пр. молодих учених та аспірантів. Вип. 20. Київ: КНЕУ, 2008. С. 140–148.
8. Никифорова В. Управління персоналом: навчально-методичний посібник для самостійного вивчення дисципліни. 2-ге вид., перероб. та доп. Одеса: Атлант, 2013. 275 с.

REFERENCES:

1. Gladysheva A. (2011), *Sovremennyye podhody k upravleniyu trudovymi resursami v organizatsii* [Contemporary approaches to management of labor resources in the organization], socio-economic phenomena and processes, no. 12 (34), pp. 66–70.
2. Ishchenko T. (2012) *Formuvannya motivatsiynogo mehanizmu visokoefektivnouyi pratsi personalu pidpriemstva* [Formation of the motivational mechanism of highly effective work of the personnel of the enterprise] Kiev National Economic University named after. V. Hetman [Online], available at: https://kneu.edu.ua/ua/confere_nce/conf_social_dev_ukr_12/section5/ishchenko.
3. Novikova O., Amosha O., Antonyuk V. (2008) *Lyudskiy potentsial: mehanizmi zberezhennya ta rozvitku* [Human potential: mechanisms of preservation and development]. P. 468.
4. Popov S. (2010) *Strategicheskoe upravlenie: 17-modulnaya programma dlya menedzherov* "Upravlenie razvitiem organizatsii" [Strategic Management: The 17-module program for managers of "Management of the development of the organization"]. P. 304.
5. Armstrong M. (2004) *Praktika upravleniya chelovecheskimi resursami*. 8-e izdanie / per. s angl. pod red. S. Mordovina. [Human Resources Management Practice. 8th edition / Trans. from english ed. SK Mordovian]. P. 391–417.
6. Goncharenko O (2008) *Prognozuvannya stlykogo rozvitku ekonomichnoyi sistemi v umovah neviznachenosti* [Forecasting the sustainable development of the economic system under uncertainty]. P. 186–191.
7. Kapchenko R. (2008). *Evolutsiya naukovih poglyadiv (XVII – XIX st.) na problemi formuvannya robilnichih kadrlv dlya materlialno-virobnichoyi sferi* [Evolution of scientific views (XVII – XIX centuries) on the problems of formation of working personnel for the material and production area]. p. 140–148.
8. Nikiforenko V. (2013) *Upravlinnya personalom: navchalno-metodichnyi poslbnik dlya samostlynogo vivchennya distsiplni* [Personnel Management: a methodological manual for self-study of discipline]. p. 504.

Lazorenko T.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Kravchuk Yu.H.

*Student, Department of International Economics,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Vanzha V.Ye.

*Student, Department of International Economics,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

IMPLEMENTATION OF MODERN ACHIEVEMENTS IN THE SPHERE OF TECHNOLOGISATION OF PROFESSIONALISM OF HUMAN POTENTIAL IN MODERN MANAGEMENT

It is impossible to imagine the development of professionalism of human potential in modern management without electronic technology. Only through a powerful professional training of personnel and the general computerization of professional management, we can increase the efficiency of using resources along with advanced states. Management in developed companies is the professional basis of the technology of a multitude of operations, where with the help of the latest technology and technology they find options for optimal management, which affects timely decision-making and their effective execution. The practical application of professional technology has been approved in entrepreneurial activity and in the government of such advanced countries in these areas as Japan, Germany, the USA, Singapore, Sweden, and others. The problem of adequate optimum use of labour potential as an important factor of competitiveness of an enterprise is not always possible to solve practically in the system of general management of domestic enterprises. In modern entrepreneurship, insufficiently effective mechanisms of personnel management are implemented. Insufficient consideration of some aspects is explained not only by the lack of funds of enterprises but also by the lack of understanding by managers of the importance of this problem, the rapid recouping of funds and the efforts made to improve the efficiency of activities on the basis of effective motivational mechanisms in the enterprise.

УДК 658(045)

Лобачева І.Ф.
кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри обліку та оподаткування
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Сопільняк М.В.
студент
Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

ОЦІНЮВАННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА СТАДІЯХ ЙОГО ЖИТТЕВОГО ЦИКЛУ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто ознаки та напрями оцінювання ділової активності підприємства. Побудовано динамічну модель основних стадій життєвих циклів підприємства. Запропоновано критерії ідентифікації стадій життєвого циклу суб'єктів господарювання в умовах сталого розвитку. Сформовано низку суперечностей соціальної складової.

Ключові слова: ділова активність, моделі життєвого циклу підприємства, стадії життєвого циклу, сталий розвиток, критерії ідентифікації, суперечності, економічна біфуркація.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены признаки и направления оценивания деловой активности предприятия. Построена динамичная модель основных стадий жизненных циклов предприятия. Предложены критерии идентификации стадий жизненного цикла субъектов хозяйствования в условиях устойчивого развития. Сформирован ряд противоречий социальной составляющей.

Ключевые слова: деловая активность, модели жизненного цикла предприятия, стадии жизненного цикла, устойчивое развитие, критерии идентификации, противоречия, экономическая бифуркация.

ANNOTATION

The article discusses the signs and directions of evaluation of business activity of the enterprise are generalized. The dynamic model of the main stages of the life cycles of the enterprise is constructed. The criteria for identifying the stages of the life cycle of economic entities in the conditions of sustainable development are proposed. A number of contradictions of the social component are formed.

Key words: business activity, life cycle models of the enterprise, stages of the life cycle, sustainability, identification criteria, contradictions, economic bifurcation.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки важливо, щоб її реальний сектор не лише стабільно функціонував, але й розвивався. Отже, необхідно розробити дієвий організаційно-економічний механізм, який би максимально сприяв розвитку підприємництва на трьох рівнях, а саме держави, регіону та суб'єктів господарювання. Нині важливим завданням формування такого механізму є процес оцінювання рівня ділової активності колективу підприємства на всіх стадіях його життєвого циклу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання сутності ділової активності та активізації підприємницької діяльності, методики їх оцінювання досліджувалися багатьма вітчизняними та зарубіжними вченими, зокрема О.І. Скрибицьким, С.В. Корягіною, І.А. Блан-

ком, Б.З. Мільнером, О.Ф. Фірстовою, О.Є. Кузьміною, О.Г. Мельником, В.В. Григор'євим, Є.М. Коротковим.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є деталізація процесу оцінювання рівня активізації працівників на окремих стадіях життєвого циклу підприємства в умовах сталого розвитку, обґрунтування специфіки основних стадій життєвого циклу підприємства та їх динаміки, розроблення критеріїв ідентифікації стадій життєвого циклу у форматі сталого розвитку, формування суперечностей, усунення яких зумовлене потребою підвищення ділової активності працівників підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. Підприємство незалежно від форми власності, галузі та масштабів діяльності підпорядковується циклічним законам життєдіяльності та закономірно не уникає криз.

Циклічний характер розвитку, притаманний усім без винятку підприємствам, змушує їх швидко адаптуватись до змін внутрішнього та зовнішнього середовища, а також виявляти гнучкість і динамічність, необхідні для стабільного зростання. Водночас серед дослідників відсутній єдиний підхід до трактування поняття життєвого циклу підприємства, побудови класифікації стадій життєвого циклу та визначення критеріїв, за якими доцільно здійснювати таку класифікацію.

Поняття «теорія життєвого циклу», «життєвий цикл товару чи конкурентної переваги», «життєвий цикл підприємства» в різний час розглядалися всіма авторами, які працюють у науковій сфері економіки та фінансів підприємства.

Перший підхід базується на розгляді життєвого циклу стосовно технології конкретного підприємства. Криза на підприємстві – це боротьба двох тенденцій його існування, а саме функціонування та розвитку. Функціонування – це підтримка життєдіяльності, збереження наявної якості системи, а розвиток – це набуття нової якості в умовах середовища, що змінюється [1, с. 250].

Другий підхід заснований на розгляді життєвого циклу товару, що, як зазначає більшість

вітчизняних та зарубіжних авторів, послідовно проходить фазу впровадження, початкового та подальшого зростання, зрілості та занепаду. Іноді можна сказати, що підприємства проходять ті ж самі етапи розвитку, що й товари, які вони випускають.

Третій підхід полягає в тому, що життєвий цикл підприємства розглядають як зміну життєвих циклів його конкурентних переваг.

Аналізуючи ділову активність, можемо виділити декілька її характерних ознак:

- наявність переваг підприємства насамперед у зростанні трудової активності та більш ефективному використанні всіх інших видів ресурсів, що дає змогу інтенсивним чином розвиватися в умовах ризику та постійної конкуренції;

- формування сучасного інноваційно-інвестиційного потенціалу суб'єктів господарювання;

- здатність підприємства та його підрозділів до утримання позитивної динаміки узагальнюючих показників операційної, інвестиційної, фінансової та маркетингової діяльності;

- створення умов для стабільного зростання вартості підприємства.

Виходячи з перелічених вище ознак, вважаємо, що найбільшої уваги заслуговує підхід авторів [2, с. 76] до визначення ділової активності на мікрорівні як комплексної характеристики діяльності підприємства, що містить оцінювання ступеня напруженості та виконання планових завдань за всіма видами показників діяльності; сукупності зусиль, спрямованих на зростання прибутковості підприємства та його інвестиційної привабливості, пошук можливих резервів підвищення ефективності використання трудових, нематеріальних та фінансових ресурсів, прагнення лідерства на ринку.

Оцінювання та аналізування ділової активності підприємства здебільшого здійснюють за такими напрямками:

- аналіз динаміки узагальнюючих показників господарської діяльності щодо виконання плану, забезпечення заданих темпів їх зростання (обсяг доходу, активів, прибутку, рівень рентабельності тощо);

- аналіз ефективності використання всіх видів ресурсів як в окремих структурних підрозділах, так і підприємства загалом.

На нашу думку, з точки зору необхідності вдосконалення управління діловою активністю її необхідно оцінювати більш диференційовано, тобто за окремими видами діяльності та на всіх стадіях життєвого циклу підприємства. Такий підхід до оцінювання забезпечить можливість розроблення конкретних управлінських рішень щодо посилення ділової активності на окремих стадіях, етапах та видах діяльності [1, с. 255].

Як відомо, діяльність будь-якого підприємства має циклічний характер розвитку: від зародження до ліквідації. Серед економістів є різні позиції щодо визначення категорії життєвого циклу підприємства (ЖЦП). В межах роботи ми розглядаємо як успішний варіант визначення

ЖЦП О.І. Матюшенко. Вона визначає його як сукупність стадій, що створюють закінчене коло розвитку протягом певного проміжку еволюції підприємства, кожна з яких характеризується певною системою стратегічних цілей та завдань, особливостями формування ресурсного потенціалу та досягнутими результатами функціонування [3, с. 82].

Неоднозначним є підхід науковців до формування моделей життєвого циклу підприємства (МЖЦП), який відрізняється як кількістю стадій, так і їх змістом. Це видно з табл. 1, де кількість стадій коливається від трьох до десяти.

Безумовно, в нинішніх специфічних умовах зовнішнього оточення та своєрідних внутрішніх особливостей підприємства не можуть мати однакові часові межі тієї чи іншої стадії життєвого циклу.

Водночас залежно від стадії циклу повинні корегуватися основна та проміжні цілі діяльності підприємства, розроблятися відповідні заходи в системі менеджменту та маркетингу. Отже, ідентифікація стадії життєвого циклу, на якій перебуває підприємство в конкретний момент часу, є досить важливою через своєчасну підготовку та ухвалення необхідних управлінських рішень. Для цього пропонується використовувати такі методи, як розрахунок фінансових показників, аналіз динаміки виторгу, дисперсійний аналіз, методи найменших квадратів, побудови функції витрат [8, с. 45].

Незважаючи на наукові суперечності щодо кількості стадій ЖЦП (від трьох до десяти), їх послідовності в часі, методів та показників оцінювання, тривалості кожної з них, можна стверджувати, що найбільш тривалою в часі є стадія «зрілість» (у МЖЦП [4, с. 384] вона розглядається як «розквіт – стабільність – аристократія», у МЖЦП [6, с. 113] – «стабілізація – експансія»).

Однак якщо розглядати діюче підприємство у більш тривалому періоді, то, на нашу думку, заслуговують на увагу в нинішніх умовах конкуренції та невизначеності такі три основні стадії ЖЦП, як зростання, зрілість, спад. Здебільшого ці стадії будуть повторюватися з кожним циклом, але тільки за виявлення ділової активності колективу щодо подальшого інноваційного розвитку підприємства для забезпечення його довголіття та конкурентоспроможності. Кожна з цих стадій ЖЦП має свої особливості, дослідження яких дасть змогу управляти відповідними процесами з метою тривалого перебування підприємства на перших двох стадіях та швидкого «проходження» наступної.

На стадії зростання підприємство може переглянути та розширити предмет діяльності, що потребуватиме додаткового основного та оборотного капіталу. При цьому необхідно бажане зростання розглядати через призму закону діалектики про перехід від кількості до якості, що конкретизується по-різному для кожного явища, процесу та виду діяльності. На цій

стадії має відбуватися зміцнення становища підприємства на ринку, переглядатись маркетингова політика. Важливим є перехід на новий рівень професійного менеджменту, нову систему управління, яка буде спроможна залучати, організувати роботу, мотивувати та утримувати кваліфікований персонал, що прискорить

процес проходження точки беззбитковості та отримання прибутку, розмір якого почне збільшуватись.

На стадії зрілості підприємство виходить на новий рівень розвитку, оптимізувавши види діяльності, оволодівши власною ринковою нішею та побудувавши нову систему управління. Спо-

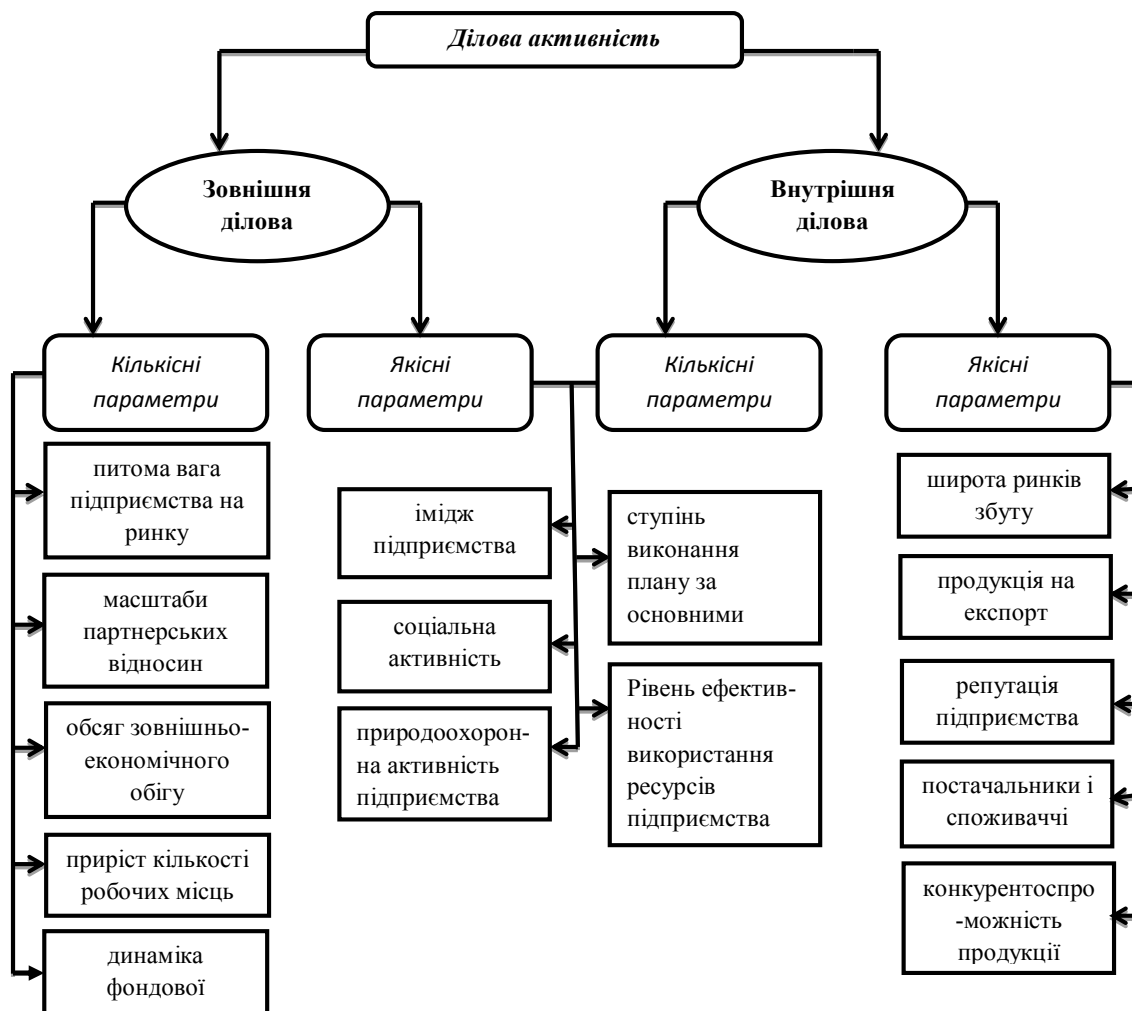

Рис. 1. Основні параметри оцінювання ділової активності підприємства [1, с. 252]

Таблиця 1

Моделі життєвого циклу підприємства

Автор, джерело			
І. Адізнес [4]	Б.З. Мільнер [5]	В.С. Домбровський [6]	Д. Ліпіт, В. Шмідт [7]
СЖЦП			
Зародження	Народження	Народження ідеї	Народження
Дитинство	Дитинство	Старт	
Давай-давай	Юність	Зростання	Юність
Юність			Зрілість
Розквіт	Рання зрілість		
Стабільність	Зрілість	Стабілізація	
Аристократія	Повна зрілість	Експансія	
Салем-сіті	Старіння	Спад	-
Бюрократія			
Смерть		Ліквідація	-
-	Оновлення	-	-

стерігаються висока завантаженість виробничих потужностей та стабільність надходження доходів, обсяги реалізації продукції та прибутку досягають максимальних значень. На цій стадії ділова активність має бути спрямована на підвищення ефективності всіх видів діяльності підприємства, розроблення та реалізацію соціальних та екологічних програм, зміцнення корпоративної культури та інтеграційних процесів з можливим подальшим переходом до більш привабливої організаційної форми господарювання, що приведе до отримання ефекту синергізму. Для продовження тривалості цієї стадії важливим є постійне впровадження інновацій на всіх напрямках розвитку підприємства. Якщо тільки колектив підприємства втрачає інтерес до інноваційних змін, настає стадія спаду, яка характеризується зниженням попиту на основні види продукції, падінням доходів від операційної діяльності та послабленням ринкових позицій. Виникає нагальна потреба пошуку нових можливостей, сфер підприємництва, скорочення умовно-постійних витрат за збереження необхідного рівня доходів.

Неефективними стають діюча система управління та застарілі технології у виробничому секторі. Виникають проблеми утримання висококваліфікованих кадрів, що приводить до необхідності перегляду стратегії розвитку підприємства загалом та його структурних підрозділів зокрема, пошуку креативних рішень щодо «перезавантаження» виробництва, зміни напрямів діяльності.

Оперативні дії керівництва та всього колективу в цій ситуації можуть привести до появи «точки біфуркації» (економічної біфуркації) зміни вектору системи, що є короткотерміновим переходом від спаду до стадії зростання

(відродження) діяльності підприємства (рис. 2). На відміну від статичних, динамічні моделі, як відомо, описують не стан, а процес розвитку підприємства з урахуванням фактору часу, встановлюючи безпосередній взаємозв'язок між СЖЦ та наближаючі аналітичні висновки на основі економіко-математичної моделі до реальних умов функціонування економічної системи. Таким чином, в разі виявлення належної ділової активності підприємство буде продовжувати свою діяльність протягом тривалого часу, тобто багатьох життєвих циклів.

На думку дослідника [9, с. 108], більшість підходів до визначення СЖЦ базується на використанні одного або декількох показників, які не відображають всю діяльність підприємства та мало пов'язані між собою. Отже, на нашу думку, для визначення СЖЦІ та оцінювання рівня активності працівників необхідно враховувати також комплекс показників наявного потенціалу підприємства та результатів його діяльності на кожній стадії життєвого циклу. Задля здійснення контролю та моніторингу досягнення окреслених цілей на відповідних стадіях доцільно диференціювати показники на три групи у форматі сталого розвитку підприємств (табл. 2). [9, с. 111].

Варто зауважити, що ділова активність колективу будь-якого підприємства залежить від двох основних чинників, а саме адміністративно-колективних можливостей та індивідуальних здобутків.

Нижче наведено перелік суперечностей, які можуть виникати в процесі функціонування та регулювання, вдосконалення та розвитку соціального потенціалу:

– між потребами працівників та реальними можливостями, що задовольняють їх;

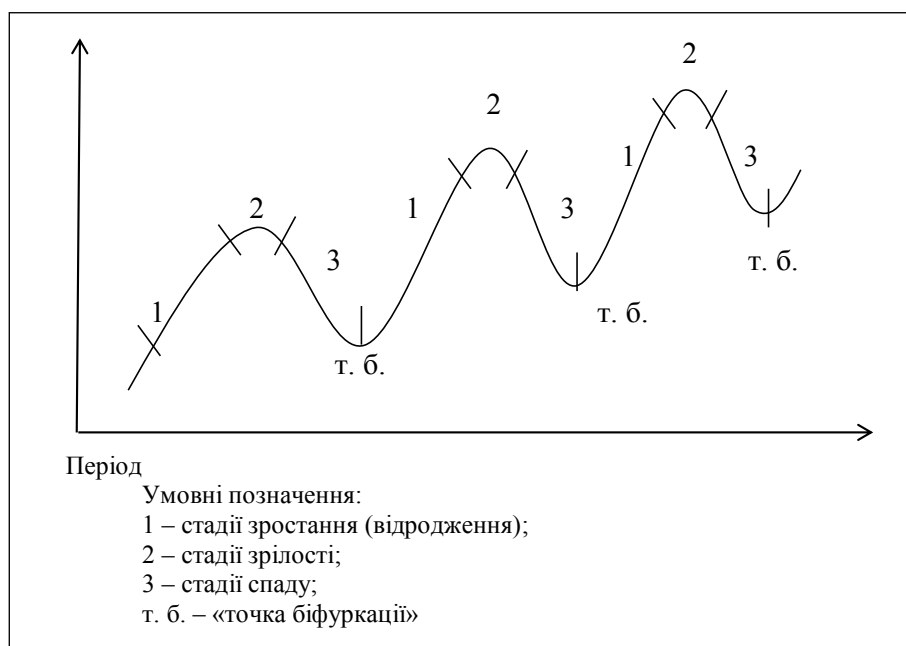

Рис. 2. Динамічна модель основних стадій життєвих циклів підприємства

Таблиця 2

Критерії ідентифікації стадій життєвого циклу підприємства в умовах сталого розвитку

Основні СЖЦП	Показники оцінювання		
	економічні	соціальні	екологічні
Зростання	<ul style="list-style-type: none"> – Термін окупності інвестицій; – співвідношення темпів зростання активів та чистого доходу; – рентабельність окремих видів продукції; – ресурсомісткість продукції; – енергомісткість продукції. 	<ul style="list-style-type: none"> – Кількість новостворених робочих місць; – рівень сплати податків; – фондоозброєність праці; – коефіцієнт обігу працівників за прийомом; – рівень оплати праці. 	<ul style="list-style-type: none"> – Рівень гранично допустимих концентрацій забруднюючих речовин; – коефіцієнт екологічної вмотивованості водогосподарської діяльності; – обсяг основних засобів природоохоронного призначення.
Зрілість	<ul style="list-style-type: none"> – Коефіцієнт оборотності активів; – питома вага продукції на складі. 	<ul style="list-style-type: none"> – Рівень соціальних інвестицій; – коефіцієнт стабільності кадрів. 	<ul style="list-style-type: none"> – Рівень парникової інтенсивності валового доходу; – обсяги виробничих відходів.
	<ul style="list-style-type: none"> – Наукоємність продукції; – співвідношення темпів росту валового прибутку та чистого доходу. 	<ul style="list-style-type: none"> – Рівень виконання соціальних програм; – коефіцієнт якості людського капіталу; – рівень мотивування працівників. 	Рівень виконання природоохоронних заходів.
Спад	<ul style="list-style-type: none"> – Коефіцієнт оновлення асортименту продукції; – матеріаловіддача; – коефіцієнт оновлення основних засобів; – темпи падіння активів; – вартість зобов'язань підприємства. 	<ul style="list-style-type: none"> – Коефіцієнт плинності кадрів; – заборгованість по виплаті заробітної плати; – рівень збереження робочих місць; – рівень виконання колективного договору; – наявність коштів для фінансування соціальних програм. 	

– між необхідністю підвищення продуктивності праці та можливостями залучення більш кваліфікованих працівників;

– між потребою інноваційних змін у колективі та інертністю окремих членів колективу;

– між потребою забезпечення соціальної активності працівників та рівнем їх соціальної захищеності на підприємстві;

– між традиційними та творчими підходами до підготовки та ухвалення управлінських рішень;

– між необхідністю відтворення людських ресурсів і стимулювання праці та економічною необґрунтованою і соціально несправедливою ціною праці;

– між досягнутим рівнем інтелектуального розвитку фахівця та посадою, яку він займає.

Усунення цих суперечностей буде вагомою передумовою активізації працівників під час виконання окреслених завдань для збалансованого розвитку підприємств у нинішніх умовах господарювання.

Висновки. Будь-які підприємства проходять усі стадії життєвого циклу, найбільш тривалими з яких є стадії зрілості та зростання. Стадія спаду вимагає мобілізації активності для прискореного проходження «точки біфуркації». Підтримки тривалого інноваційного розвитку потребує кожне підприємство, передумовами якого в нинішніх умовах є перманентне ви-

чення та моніторинг усіх складових сталого розвитку.

Ідентифікувати стадії життєвого циклу підприємства можна за допомогою сукупності показників, що мають властивість сигналізувати про загальні зміни в системі та слугувати передумовою для розроблення відповідних заходів з урахуванням потреб сталого розвитку.

Оскільки ділова активність забезпечується за рахунок зростання рівня людських цінностей та потреб, важливо виявити та усунути суперечності в розвитку соціального потенціалу підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Дончак Л.Г., Ціхановська О.М. Ділова активність підприємства та шляхи її зміцнення. Вісник Мукачівського державного університету. Економіка і суспільство. 2017. Вип. 10. С. 250–255.
2. Антипенко Є.Ю., Ногіна С.М., Піддубна Ю.С. Аналіз теоретичних аспектів ділової активності підприємства та існуючих підходів до її оцінювання. Сталий розвиток економіки. 2013. № 3. С. 76–80.
3. Матюшенко О.І. Життєвий цикл підприємства: сутність, моделі, оцінка. Проблеми економіки. 2010. № 4. С. 82–91.
4. Адизес И. Управление жизненным циклом кооперации / пер. с англ. под ред. А.Г. Сефаряна. Санкт-Петербург: Питер, 2007. 384 с.

5. Мильнер Б.З. Теория организации: учеб. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: ИНФРА-М, 2002. 558 с.
6. Dombrovskiy V.S. Taking into account the phases of the life cycle enterprise as a factor preventing its bankruptcy. Актуальні проблеми економіки. 2009. № 9. С. 113–120.
7. Мазур И.И., Шапиро В.Д., Ольдерогте Н.Г. Эффективный менеджмент: учебное пособие для вузов. Москва: Высшая школа, 2003. 355 с.
8. Ромашова Я.В. Криза на різних стадіях життєвого циклу підприємства: причини та напрями реагування. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 4. С. 45–49.
9. Примуш Ю.С. Класифікація підходів до визначення стадій життєвого циклу підприємства. Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія: Економічні науки. 2014. Вип. 8. Ч. 3. С. 108–111.
5. Sustainable Development of the Economy. – № 3. – 2013. – P. 76–80.
3. Matyushenko O.I. Life cycle of the enterprise: essence, models, evaluation / O.I. Matyushenko // Problems of the economy. – № 4. – 2010. – P. 82–91.
4. Adizes I. Management of the Life Cycle of Cooperatives / I. Adizes, per. from english under science ed. A.G. Sefaryan. – St. Petersburg: Peter, 2007. – 384 p.
5. Millner B.Z. Theory of organization: study / B.Z. Milner. 3rd ed., pererab. and add. M.: INFRA-M, 2002. – 558 s.
6. Dombrovskiy V.S. Taking into account the phases of the life cycle of the enterprise as a factor preventing its bankruptcy / V.S. Dombrovskiy // Current problems of the economy. – 2009. – № 9. P. 113–120.
7. Mazur I.I. Effective Management: a Textbook for High Schools / I.I. Mazur, V.D. Shapiro, N.H. Oldergotte. – M.: Higher school, 2003. – 355 p.
8. Romashova Ya.V. Crisis at various stages of the company's life cycle: causes and directions of response / Ya.V. Romashova // Investments: practice and experience. – № 4. – 2016. – P. 45–49.
9. Primush Yu.S. Classification of approaches to the definition of the stages of the life cycle of the enterprise / Yu.S. Prymush // Scientific Bulletin of the Kherson State University. Series: Economic Sciences. – 2014. – Issue 8. Part 3. – P. 108–111.

REFERENCES:

1. Donchak L.G. Business activity of the enterprise and ways of its strengthening / L.G. Donchak, O.M. Tsikhanovska // Bulletin of the Mukachevo State University. – Economics and society. Issue 10. – 2017. – P. 250–255.
2. Antipenko E.Y. Analysis of theoretical aspects of business activity of the enterprise and existing approaches to its evaluation. –

Lobacheva I.F.

*Candidate of Pedagogical Sciences,
Senior Lecturer at Department of Accounting and Taxation*

Sopilniak M.V.

*Student,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics*

EVALUATION OF THE BUSINESS ACTIVITY OF THE ENTERPRISE AT THE STAGES OF ITS LIFE CYCLE

The character of development is inherent to all companies without exception, forcing them to adapt quickly to changes in the internal and external environment and demonstrate flexibility and agility required for sustainable growth. The life-cycle hypothesis, whether the life cycle of the product or competitive advantage or the enterprise life cycle, at different times were considered by all authors who work in the scientific sphere of economics and finance of the enterprise.

The first approach is based on considering the life cycle of the technology of a particular enterprise. The second approach is based on the consideration of the product life cycle, which, as most domestic and foreign authors point out, the phase of implementation, initial and subsequent growth, maturity, and decline is consistently observed. The third approach is that the company's life cycle is seen as a change in the life cycles of its competitive advantages. But if we consider the current enterprise in a longer period, then, in our view, in the current conditions of competition and uncertainty, the three main stages of the LCH are worthy of attention – let's call them these: growth – maturity – decline.

At the stage of growth, the enterprise can review and expand the subject of activity that will require additional fixed and working capital.

At the maturity stage, the company is moving to a new level of development, optimizing its activities, mastering its own market niche, and building a new management system. The downturn, characterized by a decline in demand for major products, a decline in operating income, and a weakening of market positions. There is an urgent need to find new opportunities, spheres of entrepreneurship, reduction of conditional fixed costs while maintaining the necessary level of income.

Any business goes through all stages of the life cycle, the longest of which are “maturity” and “growth.” The “recession” stage requires the mobilization of activity for the accelerated passage of the “point of bifurcation.” Support for long-term innovation development is required by every enterprise, the prerequisite of which, in the current conditions, is the permanent study and monitoring of all components of sustainable development.

УДК 338.1

Мельник А.О.

доктор економічних наук, доцент,
завідувач кафедри бізнес-економіки та туризму
Київського національного університету технологій та дизайну

Діденко О.В.

магістр
Київського національного університету технологій та дизайну

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність конкурентоспроможності продукції, обґрунтовано необхідність її забезпечення для вітчизняних підприємств, що функціонують в умовах інтеграції. Виділено актуальні проблеми конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств. Проаналізовано чинники забезпечення конкурентоспроможності продукції, систематизовано їх за низкою ознак. Запропоновано створення державної системи регулювання та забезпечення конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Ключові слова: конкурентоспроможність, конкурентоспроможність продукції, конкуренція, маркетинг, інноваційна продукція.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность конкурентоспособности продукции, обоснована необходимость ее обеспечения для отечественных предприятий, функционирующих в условиях интеграции. Выделены актуальные проблемы конкурентоспособности продукции отечественных предприятий. Проанализированы факторы обеспечения конкурентоспособности продукции, систематизированы они по ряду признаков. Предложено создание государственной системы регулирования и обеспечения конкурентоспособности отечественной продукции.

Ключевые слова: конкурентоспособность, конкурентоспособность продукции, конкуренция, маркетинг, инновационная продукция.

ANNOTATION

The essence of product competitiveness is considered in the article. It is substantiated the necessity of its provision for domestic enterprises operating in the conditions of integration. The topical problems of competitiveness of domestic enterprises are highlighted. The analysis of the factors of ensuring the competitiveness of products is carried out and systematized by a number of features. It is proposed to create a state system of regulation and to ensure the competitiveness of domestic products.

Key words: competitiveness, competitiveness of products, competition, marketing, innovative products.

Постановка проблеми. Проблема конкурентоспроможності в Україні за останній час стала однією з найголовніших. Результативний та сталий розвиток економіки в країні залежить від випуску конкурентоздатної продукції. Цей індекс характеризує всю економіку країни та окремі компанії. Нині одним з основних завдань держави має бути спонукання виробництва високоякісної, безпечної та конкурентоспроможної продукції із застосуванням найновіших технологій. Проблема зростання конкурентоспроможності вітчизняної продукції є дуже актуальною та об'єднана з побудовою системи регулювання конкурентоспроможності. Ключовими факторами досягнення успіху підприємства під час конкуренції є внесок та збере-

ження конкурентних переваг підприємства. Ця проблема стає особливо важливою, досягаючи в умовах зміцнення сили конкуренції на кожному ринку, на якому виробникам необхідно безперервно відстежувати всі зміни на попит і ціну на сировину, а завдання рентабельності всіх активів безпосередньо обумовлюються ступенем вживання новітніх аспектів в галузі стратегічного маркетингу. Отже, вдале функціонування підприємства безпосередньо залежить від ступеня конкурентоспроможності продукції, яка пропонується споживачам. З'явилась необхідність створення методики оцінювання й регулювання конкурентоспроможності продукції, яка заснована на тісних взаємовідносинах доведених законів економіки, соціології, психології, менеджменту та інших наук.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вивченню створення методів регулювання конкурентними перевагами присвячені роботи таких зарубіжних вчених, як М. Портер, Д. Ріккардо, А.Дж. Стрікленд, А.А. Томпсон, К. Прахалад, М. Тресі, К. Омае, Е. Петтігрю. Теоретичні й практичні аспекти конкуренції та конкурентоспроможності продукції підприємств відображені в працях Я. Базилюк, В. Блонської, З. Варналія, В. Гейця, Я. Жаліло, А. Загороднього, С. Клименко, Ф. Котлера, М. Портера, М. Саєнко, Р. Фатхудинова, М. Юдіна та інших вітчизняних і зарубіжних вчених. В працях цих науковців розглядаються питання діяльності підприємства в умовах конкуренції, шляхи підвищення конкурентоспроможності підприємства та його продукції, класифікація чинників конкурентоспроможності національної економіки, підприємств та продукції, окремі аспекти оцінювання конкурентоспроможності підприємств.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В сучасних економічних працях недостатньо вивченими є проблеми забезпечення конкурентоспроможності продукції.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є з'ясування сутності проблем вітчизняних підприємств щодо підняття рівня конкурентоспроможності їх продукції.

Виклад основного матеріалу дослідження. Конкурентоспроможність продукції охоплює сукупність всіх властивостей, які вказують на задоволення конкурентних потреб, відносно

аналогічної продукції, представленої на ринку. Конкуренентоспроможність визначає потенціал продажу товарів на ринку в певний проміжок часу [2, с. 85].

Засобами забезпечення конкурентоспроможності та стійкості українських підприємств вважають мобільність його виробничих потужностей, вміння адаптуватися до модифікації та умов роботи з меншими витратами, формування власних споживчих ринків, створення абсолютно нових видів продукції. Проте в умовах всеохоплюючої інтеграції вітчизняні підприємства не зможуть зберегти конкурентні переваги й стабільність на ринку, якщо якість виробництва продукції не буде відповідати всім світовим стандартам [3, с. 37].

Основні проблеми забезпечення конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств наведені в табл. 1.

Проблеми забезпечення конкурентоспроможності підприємства умовно можна розділити на дві групи залежно від сфери їх походження, а саме зовнішні й внутрішні. До зовнішніх проблем належать політичні, економічні, культурні, технологічні тощо. До внутрішніх належать рівень науково-технічного розвитку, маркетингові проблеми, виробничі проблеми, проблеми кадрового забезпечення, проблеми якості продукції тощо.

Політичні проблеми забезпечення конкурентоспроможності виникають внаслідок нестабільної політичної ситуації, відсутності державного захисту інтересів вітчизняних підприємств, невизначеного ставлення держави до різних форм власності, неефективної політики розвитку тієї чи іншої галузі, відсутності державних дотацій на розвиток тощо. Ризик появи проблем, що зумовлюються законодавчими та нормативни-

ми документами, зменшиться, якщо державні органи влади завчасно будуть попереджувати підприємства про зміни умов їх функціонування. Сьогодні держава намагається створити сприятливі умови для функціонування вітчизняних підприємств та ефективні умови виходу їхньої продукції на зовнішні (міжнародні) ринки. Державою проводиться політика залучення іноземного капіталу шляхом іноземного інвестування вітчизняних товаровиробників, але це здебільшого має локальний характер та стосується підприємств, продукція яких є конкурентоздатною на міжнародних ринках, інші підприємства залишаються поза увагою держави.

Соціально-економічні проблеми визначаються життєвим рівнем населення, споживчими можливостями населення країни, рівнем безробіття, демографічними процесами, стабільністю фінансової системи, інфляційними процесами, рівнем податкового навантаження на суб'єктів підприємницької діяльності. До факторів, що визначають характер проблем цієї групи, відносимо фінансово-кредитну, податкову, митну політики, що проводяться державою та регулюють підприємницькі відносини на ринку. Сьогодні слід відзначити негативний вплив факторів цієї групи на роботу вітчизняних підприємств. Низький рівень платоспроможності населення зменшує частку потенційних споживачів вітчизняного виробництва. Нестабільність фінансової системи підприємств та країни загалом, високий рівень інфляції та податків зменшують обсяги іноземного та вітчизняного інвестиційного капіталу. Нераціональна податкова система створює нерівні умови функціонування підприємств різних форм власності.

Негативні зміни економічної ситуації можуть зумовити різні проблеми фінансової, ін-

Таблиця 1

Проблеми низької конкурентоспроможності продукції вітчизняних підприємств

Назва проблеми	Сутність проблеми
<i>Зовнішні проблеми</i>	
Політичні	Загальнополітична ситуація в країні, зовнішньополітичні й економічні зв'язки з іншими державами.
Економічні	Експортно-імпортні відносини держави, наявність конкурентів у цій сфері діяльності, жорсткість податкового законодавства.
Соціальні	Низька купівельна спроможність населення.
Технологічні	Низький рівень техніки та технології в країні, відсутність джерел сировини в країні.
<i>Внутрішні проблеми</i>	
Якість продукції	Відсутність матеріальних та моральних стимулів до підвищення якості продукції та збільшення її асортименту.
Науково-технічний розвиток	Низькі темпи науково-технічного прогресу, неможливість оновлення технічного потенціалу.
Маркетингові	Відсутність маркетингових цілей, втрата можливостей у середовищі фірми, відсутність або нестача ресурсів для здійснення маркетингової діяльності, відсутність формування портфеля замовлень та плану виробництва.
Виробничі	Фізичний та моральний знос основних виробничих фондів і використаних технологій, висока собівартість продукції, відносно високий рівень браку в товарному виробництві, незадовільний стан технічної документації.
Кадрове забезпечення	Низька продуктивність праці, недостатній професіоналізм фахівців, недостатня заробітна плата, відсутність системи професійно-посадового просування.

вестиційної, матеріально-сировинної сфер. Позитивні зміни економічної ситуації підвищують платоспроможність споживачів та зумовлюють виникнення проблем, пов'язаних зі зміною попиту та вподобань споживачів.

Науково-технічні проблеми відсутні лише на тих підприємствах, які швидко впроваджують у виробництво досягнення науки й техніки. Сьогодні ситуація для вітчизняних підприємств у цьому питанні є актуальною, тому що існує великий розрив між розвитком науки й техніки та впровадженням їхніх досягнень у виробництво. Сучасні технологічні процеси виробництва на вітчизняних підприємствах є застарілими та не відповідають міжнародним стандартам виробництва. Технології, що використовуються на підприємствах, є матеріало- та енергоємними, обладнання – морально застарілим, до того ж використовуються несучасні технології щодо оброблення сировини. Технологічна відсталість значно підвищує рівень собівартості продукції та знижує рівень конкурентоспроможності вітчизняної продукції.

Культурологічні проблеми найбільше впливають на маркетингову сферу підприємств. Під час розроблення продукції виробники повинні враховувати культурні традиції, що склалися в країні, модні тенденції, релігійні особливості. Визначити характер впливу цих факторів на діяльність підприємств однозначно неможливо. Так, враховуючи ці фактори, підприємство повністю ліквідує негативний вплив на свою роботу та створює додаткові конкурентні переваги на ринку для власної продукції.

Проблеми у сфері маркетингу виникають внаслідок несвоєчасного відстеження змін споживчих потреб та діяльності конкурентів, а також зумовлює виникнення потреб з реалізацією продукції. Для зменшення ризику появи специфічних проблем необхідно завчасно підготувати матеріально-ресурсну, технологічну, наукову й кадрову бази, які б відповідали вимогам впровадженого механізму. Діяльність постачальників, посередників, конкурентів та споживачів безпосередньо впливає на маркетингову частину процесу реалізації адаптаційного механізму. Неузгоджена діяльність з посередниками та постачальниками може зумовити виникнення проблем, пов'язаних з постачанням сировини й обладнання.

Підвищення якості та конкурентоспроможності продукції є взаємозалежними властивостями. Конкурентоспроможна та якісна продукція краще задовольняє суспільно-соціальні потреби, підвищення якості товару сприяє економії робочого часу, а конкурентоспроможна продукція забезпечує безперервну фінансову стійкість всього підприємства та допомагає поліпшенню остаточних фінансових результатів діяльності організації [5, с. 8].

Під якість продукції переважно розуміють комплекс всіх її властивостей, що визначають рівень потенціалу, для задоволення встановле-

них потреб споживачів відповідно до доцільності їх застосування. Якість продукції можна охарактеризувати як безліч характерних форм зовнішнього вигляду та умов їх вживання, якими повинні володіти товари відповідно до їх застосування. Всі перераховані вище деталі встановлюють вимоги до якості продукції, викладені на стадії проектування виробу в проектованій документації та технічних ситуаціях, що передбачає якість сировини, її розміри тощо [1, с. 6].

Основними причинами, які зумовлюють необхідність підвищення якості товару для забезпечення його конкурентоспроможності, є постійне та чисельне зростання потреб, їх якісний прогрес та модифікація, модернізація та фігурація конструкцій продукції, що виробляється, підвищення важливості всіх функцій, які вони виконують, посилення вимог до збільшення виробництва та підвищення його результативності, посилення конкуренції на внутрішніх та світових ринках [4, с. 39].

Потрібно розуміти, що забезпечити конкурентоспроможність продукції можна без єдиного рішення економічних питань якості, а витрати на виробництво продукції збільшуються, отже, збільшується її якість.

Після проведення дослідження японськими вченими виявили, що підприємство показувало нам, що виготовлення високоякісної продукції допускає отримання аж потрійної вигоди зразків низьких виробничих витрат і високих чистих доходів. Високоякісна продукція приносить приблизно на 45% більше прибутку, ніж продукція низької якості [8, с. 262].

Вивчаючи питання якості продукції, правильним висловом вважаємо те, що не існує такої дії, як проблема якості, а існує проблема кваліфікації персоналу, що працює з урахуванням всіх вимог на ринку або без жодного врахування.

Якість продукції підвищується в разі захопленості участі працівників підприємства, оскільки 85–95% дій спрямовані на поліпшення якості, що не регулюється відділом технічного контролю; для підвищення рівня якості продукції головними факторами є постійне підвищення кваліфікації персоналу та збільшення мотивації його роботи.

Через це потрібно позначити роль найвищої ланки регулювання в розробленні теорії, яка зацікавлює у виконанні якісної роботи. Головною роллю керівництва є те, що воно має повністю відповідати за всі ключові питання роботи підприємства, розробляти організаційну структуру, організувати правильний підбір та навчання кадрів, розробляти всі стандарти, правила й операції, аналізувати та стимулювати всі результати діяльності, розвивати адміністративну команду.

Більшість підприємств досліджує якість продукції як високоефективний спосіб випередження своїх конкурентів за використання по-

стійної пропозиції по ринку послуг і товарів, використання якісних параметрів, що набагато краще задовольняє всі потреби споживачів, ніж аналогічна продукція конкурентів.

Для аналізу конкурентоспроможності покупця з'ясувати, що на сучасному ринку покупець переважно намагається купувати не тільки товари, але й весь комплекс послуг, які дуже важливі для нього, а це означає, що він аналізує конкурентоспроможність з особистих причин, вигідних для нього самого, але набагато менш вигідних для виробника.

Конкурентоспроможність продукції повинна мати ключові моменти для прийняття правильних рішень щодо її збільшення та створення сучасних виробничих здібностей, створення маркетингових прогнозів. Отже, аналізування конкурентоспроможності продукції на ринку потрібно здійснювати регулярно та безперервно. Для цього потрібно сформуванню систему регулювання конкурентоспроможності продукції підприємства, головними етапами якої є аналіз конкурентоспроможності продукції; дослідження всіх факторів, які впливають на її ступінь; створення способів забезпечення певного рівня конкурентоспроможності продукції.

Аналіз конкурентоспроможності продукції базується на вивченні всіх потреб покупця та попиту ринку. Для того щоби товар задовольняв попит покупця, він повинен повністю відповідати певному формату, а саме технічному (властивості продукції, її галузь вживання та призначення); ергономічному, естетичному (конфігурація продукції), нормативному (відповідність продукції чинним стандартам та правилам), економічному (відповідність ціни продукції платоспроможності споживача), організаційному (умови прийому продукції, її сформованість і сервісне обслуговування).

Для того щоби правильно проаналізувати конкурентоспроможність, розумно порівняти всі параметри нашої продукції з продукцією конкурента, а за їх талантом задовольняти різні потреби всіх покупців. Для цього необхідно розраховувати групові та поодинокі показники конкурентоспроможності продукції [7, с. 98].

Вивчаючи всі питання надання якості продукції, беремо до уваги, що поліпшення якості товару потребує додаткових виробничих витрат, що говорить нам про те, що собівартість продукції зростає, отже, збільшується її ціна. Незважаючи на це, її додаткові витрати повністю покриваються великою ціною якісної продукції, що надає зростання рівня рентабельності й обсягу прибутку.

Проблема високоякісної продукції в Україні приймає найбільш загальноприйнятне значення за зростання населення. Внаслідок цього слід найбільш повно задовольнити всі потреби споживачів, а також вміти заощадити на виробництві. Державі потрібно звернути увагу на те, що дуже часто вітчизняні виробники намагаються

економити на якісних властивостях продукції, а саме на транспортуванні та упаковці товару.

Висока якість вітчизняної продукції сприятиме створенню високого іміджу України на міжнародних ринках та поліпшенню взаємозв'язків з іншими країнами. Зростання виготовлення високоякісної продукції є можливим за умов формування результативної системи забезпечення українського виробника відповідно до вимог Світової організації торгівлі та Європейського Союзу; узгодження державних стандартів продукції з міжнародними стандартами; створення та впровадження державної програми кредитування високоякісної продукції.

Найголовнішою умовою поліпшення порядку контролю якості до рівня Світової організації торгівлі є заміщення застарілих систем новими, які вже введені на міжнародні ринки. У світі створено дуже багато систем, які наближають якість продукції підприємств України до міжнародних. Однією з таких систем є система аналізу небезпечних чинників та критичних точок контролю (НЧКТК). Ця система дає змогу забезпечити виготовлення безпечної продукції шляхом розпізнання та контролю небезпечних факторів, вона є єдиною системою управління безпекою продукції, яка довела свою результативність і прийнята міжнародними організаціями.

Забезпечення потрібної якості продукції має бути постійним та регулюватись абсолютно на всіх стадіях виготовлення продукції. Для цього потрібно створити налагоджену систему дій, яка буде допомагати задоволенню потреб усіх споживачів як на вітчизняних ринках, так і на міжнародних, а також поліпшити процес виробництва.

В практиці вітчизняних підприємств існує низка маркетингових проблем щодо забезпечення конкурентоспроможності, у більшості вітчизняних підприємств такими є безсистемне використання окремих компонентів маркетингу, відомості функцій маркетингу тільки до впливу збуту, спрямованість на короткострокову перспективу, відсутність гнучості та незнання власних споживачів. Маркетингова діяльність підприємства має бути спрямована на максимізацію прибутку незалежно від рівня задоволення та подальшої зацікавленості споживачів у цій продукції підприємства, а саме запровадження аргументованого поєднання елементів сучасних маркетингових концепцій, застосування нових інтегрованих підходів до проведення маркетингового аналізу.

Технологічні зміни породжують проблеми, пов'язані із залученням великих матеріальних ресурсів, невідповідністю виробничих підсистем новітнім технологіям, відсутністю кваліфікованих співробітників, які б змогли обслуговувати нові технології. Найголовнішою проблемою кадрової ситуації на підприємствах в Україні був і залишається недосконалий професіоналізм

співробітників. Сьогодні в Україні функціонують системи навчальних закладів, які навчають майбутніх співробітників або підвищують кваліфікацію наявних. Їх загальними недоліками є відірваність від практичної діяльності та відсутність конкуренції.

Висококваліфіковані фахівці молодого та середнього віку довго не затримуються на підприємствах, де недостатня заробітна плата та відсутня система професійно-посадового просування.

Кадрове керівництво має бути гарантією економічного процвітання на підприємстві. Висока якість робочої сили – це лише передумова високої результативності виробництва. Для її виконання необхідно, щоби робота співробітників була добре організована, відповідала професійній підготовці та високому рівню кваліфікації персоналу, для всіх співробітників були створені відповідні умови праці, які забезпечать нормальний рівень її інтенсивності.

Конкурентоспроможність підприємства дуже сильно залежить від його персоналу. Висококваліфікований персонал з хорошим рівнем мотивації на якісну роботу впливає не менше, можливо, й більше, ніж нове устаткування та технології. У зв'язку з цим необхідно приділяти більше уваги проблемі навчання співробітників та підвищення їх кваліфікації. Співробітник має свій однозначний період працездатності до виходу на пенсію залежно від віку. Він потребує медичної допомоги за виробничих травм та захворювань.

Вдосконалення обладнання дає змогу співробітнику залишатись продуктивним протягом тривалого часу. Те ж саме можна сказати й про працівника, який пройшов навчання та підвищення кваліфікації, тому витрати на ці цілі будуть виправдані протягом декількох років.

В Україні триває негативна тенденція збереження та розвитку науково-технічного потенціалу, а вітчизняні товаровиробники погано зацікавлені у впровадженні нових інновацій. Про це свідчать такі тенденції:

1) різке зменшення попиту на науково-технічні розробки, які викликані поганою розвиненістю високотехнологічних виробництв та браком коштів;

2) скорочення державної підтримки науки в усіх її економічних програмах, що визначено бюджетним дефіцитом, політичною та економічною нестабільністю, військовими діями на сході України, відсутністю встановлених стратегічних програм інноваційного розвитку.

Підвищення цієї загрози національній безпеці вимагає від влади України розуміння того, що тільки сильна наукова школа, яка ґрунтується на інноваційних технологіях, здатна відповідати їх протидіям та гарантувати заслужений рівень економічної безпеки.

Для того щоби поліпшити інноваційний розвиток національної економіки, необхідно модернізувати систему підготовки наукових пра-

цівників вищої кваліфікації, впроваджуючи іноземний досвід розвинених країн світу:

- залучення в сучасну науку молодих фахівців шляхом якісної модернізації системи підготовки наукових кадрів (від утворення спеціалізованих наукових шкіл для обдарованих дітей до підтримки їх протягом всього періоду навчання);

- призначення державою задовільної кількості коштів на підготовку, функціонування та збереження науково-технічного потенціалу, вдосконалення матеріально-технічної бази наукових працівників відповідно до сучасних вимог;

- залучення в розвиток науково-технічного потенціалу великого обсягу недержавних інвестицій;

- впровадження системи енергійного матеріального стимулювання та підвищення соціального статусу вчених;

- розвиток нової системи підбору та підготовки наукових кадрів;

- впровадження системи надійності за якістю шляхом використання критеріїв оцінювання підготовки фахівців на всіх етапах та рівнях;

- надання тісної взаємодії науки, виробництва та освіти, націлювання на практичний результат з огляду на потреби ринку праці.

Висновки. Під час проведення досліджень з'явилась потреба створення та вдосконалення вітчизняної системи регулювання конкурентоспроможності продукції підприємства з огляду на досвід найрозвиненіших країн світу. Оскільки якість продукції є одним з найголовніших чинників зростання конкурентоспроможності на вітчизняних та зарубіжних ринках, високі норми якості продукції, що виготовляється, допоможуть вітчизняним підприємствам досягти рівня зарубіжних ринків, тому прийняття таких стандартів має бути основним завданням держави управління.

Отже, для того, щоби збільшити якість продукції та підвищити її конкурентоспроможність, потрібно забезпечити вітчизняні підприємства якісною сировиною; збільшити технологічний та технічний рівень підприємств; впровадити на всіх підприємствах, які працюють на зарубіжних та вітчизняних ринках, порядок управління якістю та безпекою продукції; створити програму фінансування всіх проектів зі збільшення якості продукції, що виготовляється.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гиссин В. Управління якістю продукції. Ростов-на-Дону: Фенікс, 2014. 216 с.
2. Кардаш В. Маркетингова товарна політика: підручник. Київ: КНЕУ, 2015. 240 с.
3. Конкурентна стійкість на ринку: оцінка конкурентоспроможності як чинник визначення стійкості підприємства ринку. Легка промисловість. 2015. № 3. С. 37.
4. Вандяк Н. Значення підвищення якості продукції на підприємствах харчової промисловості. Стратегія ресурсозбері-

- гаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності як об'єктивна передумова інтеграції країни в світове співтовариство: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (18 травня 2017 р.). Тернопіль, 2017. С. 39.
5. Пономарьова О. Вплив якості продукції на конкурентоспроможність підприємства. Економіка, фінанси, право. 2016. № 5. С. 8.
 6. Галічев А. Основи управління якістю продукції. Москва: Стандарти та якість, 2016. 424 с.
 7. Маніківська А., Скалецька Л., Подпрятів Г., Сенекін А. Технологія зберігання переробки і сільськогосподарської продукції. Ніжин: Аспект, 2015. 384 с.
 8. Як працюють японські підприємства / за ред. Я. Мона та ін., скор. пер. з англ. Москва: Економіка, 2016. 262 с.
 9. Батрак М. Методи генерації інноваційних ідей як засіб підвищення конкурентоспроможності товарів вітчизняних виробників. Формування ринкових відносин в Україні. 2011. № 1. С. 122.
 10. Дименко Р. Конкурентні стратегії як засіб забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Економіка розвитку. 2011. № 3 (39).
 11. Лупак Р., Дідич А. Економічні основи забезпечення конкурентоспроможності підприємства в умовах ринкових відносин. Науковий вісник НЛТУ України. 2010. Вип. 20.6. С. 248–252.
 12. Павлова В. Конкурентоспроможність підприємства: оцінка та стратегія забезпечення. Дніпропетровська: вид-во ДУЕП, 2006. 276 с.
 13. Багрова І., Нефедова О. Складові та фактори конкурентоспроможності. Вісник економічної науки України. 2007. № 1 (11). С. 11–16.
 14. Россіхіна О. Основні фактори конкурентоспроможності підприємства. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2010_2/.../EC210_39.pdf.
 2. Kardash V. (2015) Marketynhova tovarna polityka. Kiev, KNEU.
 3. Konkurentna stiikist na rynok: otsinka konkurentospromozhnosti yak chynnyk vyznachennia stiikosti pidpriemstva rynku (2015), Lehka promyslovist, vol. 3. pp. 37.
 4. Vandiak N. (2017) Znachennia pidvyshchennia yakosti produkt-sii na pidpriemstvakh kharchovoi promyslovosti. Stratehiia resursozberihaiuchoho vykorystannia ahrarno-ekonomichnogo potentsialu na osnovi aktyvizatsii innovatsiino-investytsiinoi diialnosti obiektivna peredumova intehratsii krainy v svitove spivtovarystvo. Zbirnyk tez dopovidei mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii 18 travnia 2017 r. Ternopil, 2017. pp. 39.
 5. Ponomarova O. (2016) Vplyv yakosti produkt-sii na konkurentospromozhnist pidpriemstva, Ekonomika, finansy, parvo, vol. 5. pp. 8.
 6. Halichev A. (2016) Osnovy upravlinnia yakistiu produkt-sii. M.: Standarty ta yakist', pp. 424.
 7. Manikivska A. (2015) Tekhnolohiia zberihannia pererobky i silskohospodarskoi produkt-sii. Nizhyn: Aspekt, pp. 384.
 8. Mond Ya. (2016) Yak pratsiuut yaponski pidpriemstva. M.: Ekonomika, pp. 262.
 9. Batrak M. (2011) Metody heneratsii innovatsiinykh idei yak zasib pidvyshchennia konkurentospromozhnosti tovariv vitchyznianskykh vyrobnykiv. Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini. Vol. 1, pp. 122.
 10. Dymenko R. (2011) Konkurentni stratehii yak zasib zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva. Ekonomika rozvytku. Vol. 3 (39).
 11. Lupak R., Didych A. (2010) Ekonomichni osnovy zabezpechennia konkurentospromozhnosti pidpriemstva v umovakh rynkovykh vidnosyn. Naukovyi visnyk NLTU Ukrainy. Vol. 20.6, pp. 248–252.
 12. Pavlova V. (2006) Konkurentospromozhnist pidpriemstva: otsinka ta stratehiia zabezpechennia. D.: Vyd-vo DUEP, pp. 276.
 13. Bahrova I., Nefedova O. (2007) Skladovi ta faktory konkurentospromozhnosti. Visnyk ekonomichnoi nauky Ukrainy. Vol 1(11), pp. 11–16.
 14. Rossikhina O. Osnovni faktory konkurentospromozhnosti pidpriemstva. [Elektronnyi resurs]. – Available at: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Dtr_ep/2010_2/.../EC210_39.pdf.

REFERENCES:

1. Hyssyn V. (2014), Upravlinnia yakistiu produkt-sii, Ros-tov-na-Donu: Feniks.

Melnyk A.O.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of Department of Business Economics and Tourism,
Kyiv National University of Technologies and Design*

Didenko O.V.

*Master's Degree,
Kyiv National University of Technologies and Design*

PROBLEMS OF PROMOTING THE COMPETITIVENESS OF DOMESTIC ENTERPRISES PRODUCTION

The essence of product competitiveness is considered in the article. It is substantiated the necessity of its provision for domestic enterprises operating in the conditions of integration. The topical problems of competitiveness of domestic enterprises are highlighted. The identified problems of ensuring the competitiveness of the enterprise can be divided into two groups, depending on their sphere of origin to external and internal. External issues include: political, economic, cultural, technological, and others. The internal ones include: the level of scientific and technical development, marketing problems, production problems, personnel problems, quality product issues, and others. An analysis of the problems of ensuring the competitiveness of products was carried out and systematized by a number of features. So, the problems of competitiveness are divided into two groups of external and internal. External problems include: political, economic, social, and technical. Internal problems include quality, level of scientific and technical development of production, marketing, personnel and production support. It was argued that quality of products is one of the main factors of competitiveness growth in the domestic and foreign markets, high standards of production quality, will help domestic enterprises to reach foreign markets, therefore, adoption of such standards should be the most important task of the state of management. It is proposed to create a state system of regulation and to ensure the competitiveness of domestic products.

УДК 339.13

Мельник Л.В.

магістр

Національного університету харчових технологій

Стеценко В.А.

кандидат економічних наук, доцент,

Національний університет харчових технологій

ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА КАНАЛИ ЗБУТУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито питання шляхів оптимізації на канали збуту молокопереробної галузі України. Розглянуто основні резерви зниження витрат на збут. Визначено основні шляхи оптимізації витрат на канали збуту, розкрито основні логістичні питання збуту молокопереробної галузі. Наведено рекомендації щодо оптимізації витрат на канали збуту молокопереробної галузі, визначено найбільш ефективні шляхи.

Ключові слова: збут, канали збуту, молокопереробна галузь, витрати, логістика.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыты вопросы путей оптимизации на каналы сбыта молокоперерабатывающей отрасли Украины. Рассмотрены основные резервы снижения затрат на сбыт. Определены основные пути оптимизации расходов на каналы сбыта, раскрыты основные логистические вопросы сбыта молокоперерабатывающей отрасли. Приведены рекомендации по оптимизации расходов на каналы сбыта молокоперерабатывающей отрасли, определены наиболее эффективные пути.

Ключевые слова: сбыт, каналы сбыта, молокоперерабатывающая отрасль, расходы, логистика.

ANNOTATION

The article deals with the ways of optimization on the sales channels of the dairy industry of Ukraine. The main reserves for reducing sales costs are considered. The basic ways of optimization of expenses on the channels of sale are determined and the basic logistic questions concerning the marketing of the dairy industry are revealed. The recommendations concerning optimization of expenses for dairy sales channels and the ways which are most effective are determined.

Key words: sales, sales channels, dairy industry, costs, logistics.

Постановка проблеми. В Україні молокопереробна галузь посідає провідне місце на сучасному етапі розвитку. Згідно з Меморандумом з економічного розвитку України 7 місце в оцінці можливостей стратегічного значення посідає саме виробництво молочних продуктів [1]. Останні дані свідчать про те, що цій галузі притаманні такі контрасти: одні виробники розвиваються успішно, інші перебувають на межі «виживання». Невирішеним питанням економіки залишається пошук шляхів оптимізації витрат на канали збуту молокопереробної галузі України, тому для успішного функціонування молокопереробних підприємств слід не тільки наростити виробництво молочної продукції, але й оптимізувати витрати на налагодження чіткої маркетингової системи збуту.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Стан виробництва та перероблення молока в Україні вивчали багато науковців, зокрема В. Андрійчук, В. Бойко, М. Ільчук, З. Васильченко, С. Васильчак, М. Дем'яненко, В. Зимо-

вень, М. Коржинський, Ю. Коваленко, М. Коденська, В. Криворучко, А. Кульман, Л. Мармуль, В. Месель-Веселяк, Т. Мостенська, О. Олійник, П. Саблук, І. Топіха, В. Точілін, Д. Харківський, М. Чумаченко, О. Швець, О. Шпичак [4].

Методологічні основи проблеми оптимізації процесів закупівель та збуту молокопереробної продукції добре висвітлені такими авторами, як А. Гаджинський, А. Грешилов, А. Стерлігова, К. Лайсонс, М. Джилінгем, М. Крістофер, М. Ліндерс, Х. Фірон, В. Кігель [2].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас недостатньо дослідженими залишаються питання пошуку шляхів оптимізації витрат на канали збуту підприємств молокопереробної галузі України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, мета статті полягає в пошуку шляхів оптимізації витрат на канали збуту в молокопереробній галузі України.

Наукова новизна роботи полягає в здійсненні комплексного обґрунтування теоретичних положень, в результаті якого вперше досліджено та обґрунтовано шляхи оптимізації витрат на канали збуту підприємств молокопереробної галузі України.

Виклад основного матеріалу дослідження. Переробкою молока в Україні займається понад 300 підприємств, проте майже 80% ринку контролюють 50 заводів, значна частина яких входить до складу великих компаній холдингового типу. До найвпливовіших на українському ринку молока та молочних продуктів належать такі компанії, як «Юнімілк Україна» (ТМ «Біо-Баланс», «Галактон», «Кремез», «Простоквашино», «Українське»), «Мілкіленд-Україна» (ТМ «7-я», «Добряна» «Коляда», «Кринка») та «Вімм-Білл-Данн Україна» (ТМ «NEO», «Великий молочник», «Домик в деревне», «Слов'яночка»). За трійкою лідерів йдуть такі виробники, як «Геркулес» (ТМ «Геркулес», «Добриня», «Глечик», «Утречко»), «Західна молочна група» (ТМ «Optimal», «Гурманіка», «Молочна родина»), «Лакталіс-Україна» («Lactalis Group») (ТМ «Фанні», «President»), ТОВ «Люстдорф» (ТМ «На здоров'є», «Селянське», «Буренка», «Тотоша»), «Рейнфорд» (ТМ «Щодня», «Галичина» (ТМ «Галичина», «Молочар», «Чабани»), «Комбінат Придніпровський» (ТМ «Злагода»), група «Danone» (ТМ «Activia», «Actimel»).

Для того щоби молокопереробне підприємство успішно функціонувало, необхідно вибрати оптимальний та ефективний канал збуту переробленої продукції, адже правильно вибрана система збуту покаже спроможність підприємства охопити більшу частину цільового ринку, швидко й ефективно реалізувати свою продукцію, не витрачаючи великих коштів на збут. За низьких цін або ж зниження цін на молокопереробну продукцію під час збуту товаровиробники матимуть колосальні втрати доходів, які приведуть до скорочення обсягів виробництва молочних товарів в області, а в гіршому – ліквідації деяких агропідприємств.

Молокопродукти – це продукти швидкого псування, тому, займаючись їх переробленням, необхідно орієнтуватись на безпосередніх споживачів (сільські та міські жителі тощо). Споживачі зацікавлені в купівлі якісного продукту за належною ціною [5].

Для оптимізації витрат на канали збуту підприємств молокопереробної галузі України потрібно розробити певні заходи, вжиття яких стосуватиметься підвищенню їх збуту та рентабельності. Перш за все необхідним є постійний аналіз витрат на збут та визначення торговельних націнок.

Важливу роль у підвищенні ефективності збутової діяльності підприємств молокопереробної галузі України відіграє вдосконалення управління витратами.

Оптимізація збутових витрат – це поетапний підхід до регулювання процесу формування витрат за рахунок як факторів виробництва, так і стратегічного аналізу витрат від початку виробництва до моменту реалізації готової продукції покупцям [3].

Молоко та молочна продукція належать до товарів широкого вжитку, тому вони повинні бути доступними для споживачів. Досі виникає проблема комплексної оптимізації системи збуту молокопереробних підприємств, що вимагає пошуку відповідей на запитання щодо:

- бажаного терміну поставки з огляду на співвідношення витрат і доходів;
- найбільш вигідних транспортних засобів та їх кращого використання;
- необхідності використання сторонніх організацій для функціонування системи збуту;
- необхідності складування готової продукції та її обсягу;
- упаковки (тари) товарів з урахуванням вимог фізичного розподілу тощо.

Одними зі шляхів оптимізації витрат на канали збуту підприємств молокопереробної галузі України є такі.

1) Впровадження в діяльність молокопереробних підприємств концепції логістики, що дасть змогу покращити збутову політику. Оптимізація збутової діяльності дасть можливість зменшити загальні витрати та покращити становище підприємства на ринку.

Як правило, молокопереробні підприємства України для перевезень молочної продукції використовують автомобільний транспорт. Це пов'язане з тим, що вантаж можна доставляти «від воріт до воріт», поставки є регулярними, існує можливість транспортування продукції невеликими партіями, немає жорстких вимог до упакування товарів. Головним недоліком цього виду транспорту є висока собівартість перевезень.

Для того щоби зменшити транспортні витрати, необхідно розробити раціональні маршрути перевезення, приймати точні рішення про утримання власного транспорту чи залучення його зі сторони. Для цього підприємствам необхідно порівняти витрати на утримання власного транспорту з вартістю залучення спеціалізованих транспортних підприємств. Під час вибору автотранспортного підприємства необхідно врахувати низку факторів:

- тарифи на перевезення «з місця в місце»
- наявність спеціального обладнання для перевезення продукції молокопереробних підприємств;
- фінансова стабільність підприємства;
- цінова політика;
- якість обслуговування;
- кваліфікація персоналу;
- можливість втрат і пошкодження під час перевезень;
- відстеження перевезень;
- реклама.

2) Створення невеликих молочних ферм. Молокопереробні підприємства зацікавлені у виході на нові ринки збуту власної продукції, тому повинні оптимізувати власне виробництво для підвищення якості продукції, не витрачаючи «зайвих» коштів. Створення фермерських господарств дасть змогу оптимізувати витрати на поставку сировини для переробки, посилюючи контроль за її якістю, зменшити витрати на логістичні операції. На цьому етапі актуальним може стати залучення іноземних інвестицій у виробництво.

3) Вдосконалення цінової та рекламної політики. Формування ефективних каналів збуту продукції молокопереробних підприємств є одним з найважливіших критеріїв підвищення ефективності збуту та успішності функціонування підприємств загалом. Реалізація продукції, що випускається молокопереробними заводами, неможлива без розроблення комплексу заходів, спрямованих на вдосконалення цінової та рекламної політики.

Досягнення більшої прибутковості діяльності є можливим лише за рахунок зменшення собівартості продукції (пошук більш дешевих поставальників молока). Проте цінова політика молокопереробних підприємств повинна бути більш гнучкою, що передбачає використання різних видів знижок (надбавок) до ціни, адже сьогодні використовуються лише знижки за кількість закупленого товару.

Сьогодні підприємствам молокопереробної галузі необхідно приділити значну увагу налагодженню системи маркетингових комунікацій. Реклама є одним з ефективних засобів комунікації, яка спрямована як на посередників, так і на кінцевих споживачів молокопродуктів. Для поширення реклами підприємство враховує низку критеріїв, наприклад прихильність цільової аудиторії до відповідних засобів інформації, специфіку товару, вартість реклами. З огляду на ці критерії можна сказати, що стосовно молокопереробних підприємств йдеться про використання як реклами в газетах та на радіо, так і зовнішньої реклами, реклами на місці продажу, сувенірної реклами, реклами в Інтернеті, "direct mail".

4) Створення фірмової торговельної мережі. Фірмові торгові точки фактично є візитівкою підприємства. Працюючи у сфері обігу, вони за своїм становищем найбільш близькі до покупців.

Основними перевагами фірмової мережі є:

- наявність повного асортименту продукції однієї торгової марки та одного виробника;
- розширення можливостей проведення маркетингових досліджень, спрямованих на вивчення попиту населення;
- привабливі ціни та доступна якість для споживачів;
- оновлення та розширення асортименту товарів, наявність «новинок» в магазині.

Наявність фірмової торгівлі та можливість забезпечення постійного руху товарів від виробника до споживача в необхідній кількості, розширеного асортименту високої якості за найменших затрат праці, матеріальних ресурсів та часу дасть змогу молокопереробному підприємству скоротити витрати на збут продукції, підвищити конкурентоспроможність та, як наслідок, підвищити прибуток.

5) Використання відразу декількох каналів збуту із залученням посередницької діяльності. Це дає змогу досягати одночасно різних ринкових цілей та отримувати додатковий прибуток. Відштовхуючись від цього, відразу можемо виділити головні фактори, які є резервами для зниження витрат на збут:

– оптимізація витрат на управління збутом (передбачає застосування ефективних методів організації виробництва, що дасть змогу мінімізувати витрати на утримання персоналу відділу маркетингу, оплату консультаційних послуг та судові витрати);

– оптимізація витрат на маркетинг, пов'язаних з дослідженням ринку, рекламою та стимулюванням збуту (передбачає систематичний аналіз коштів, необхідних для вжиття цих заходів, та аналіз економічних результатів діяльності з метою виявлення певних витрат на маркетингові операції);

– оптимізація транспортних витрат на перевезення готової продукції (передбачає скорочення витрат на одиницю продукції під час поставанні її споживачам); при цьому розглядаються

витрати, що утворюються під час розподілу продукції через канали збуту різних рівнів [5].

6) Оновлення основних засобів. Використання застарілого обладнання молокопереробними підприємствами гальмує процес роботи загалом та розвиток галузі зокрема. Новітнє обладнання дасть можливість молокопереробним підприємствам зменшити втрату сировинної бази, а також збільшити обсяги виробництва та знизити собівартість продукції.

Висновки. Можна зробити висновок, що ключовими завданнями вдосконалення збутової мережі молокопереробних підприємств є:

- розширення фірмової збутової мережі без втрати прибутковості;
- зменшення витрат в результаті закупівлі сировини в сільського населення чи на пунктах закупівлі молока;
- підтримування довгострокових зв'язків з партнерами завдяки вжиттю заходів стимулювання збуту.

Для успішного функціонування підприємств молокопереробної галузі України ми назвали шляхи оптимізації витрат на канали збуту. Одними з ефективних шляхів є використання фірмової торгівлі; впровадження концепції логістики, що дасть можливість налагодити чітку систему збуту продукції; вдосконалення цінової та рекламної політики (пошук більш дешевих постачальників молока та використання реклами, спрямованої як на посередників, так і на кінцевих споживачів молокопродуктів, що дасть змогу дізнатись інформацію про певний товар, його ціну та специфіку); оновлення основних засобів (збільшення обсягів виробництва та зменшення витрат на сировинну базу); створення невеликих молочних ферм (оптимізація власного виробництва без втрати «зайвих» коштів).

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Стратегічний вибір щодо прискорення та підтримки зростання в Україні. Меморандум з економічного розвитку. URL: <http://web.worldbank.org>.
2. Майкл Р.Л., Харольд Е.Ф. Управление снабжением и запасами. Логистика / пер. с англ. Санкт-Петербург: ООО «Виктория плюс», 2002. 768 с.
3. Петриняк У., Васильчак С. Удосконалення маркетингової діяльності молокопереробних підприємств: монографія. Львів: НВФ «Сполом», 2014. 196 с.
4. Андрійчук В. Економіка аграрних підприємств: підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. Київ: КНЕУ, 2002. 624 с.
5. Чугаєвська С. Сучасний стан молокопереробної галузі Житомирської області. Вісник ДАУ. 2004. № 1 (12). 305 с.
6. Янишин Я., Кашуба Ю. Удосконалення організації управління збутом продукції в агропідприємстві. Економіка АПК. 2013. № 9. 70 с.

REFERENCES:

1. Strategic choice for accelerating and supporting growth in Ukraine, Memorandum on Economic Development. URL: <http://web.worldbank.org>.

2. Michael R.L., Harold E.F. (2002), Supply and inventory management: Logistics, Translate from english: LLC "Victoria Plus", pp. 768.
3. Petrynjak V., Vasilchak S. (2014), Improving marketing activity of dairy processing enterprises, monograph. Lviv: Scientific-production firm "Spolom", pp. 196.
4. Andriychuk V. (2002), Economics of agrarian enterprises: a textbook, Additional and processing, no. 2, pp. 624.
5. Chugaevskaya S. (2004), The current state of the dairy industry in Zhytomyr region, Bulletin of the State Duma, no. 1, p. 12, pp. 305.
6. Yanishin Y., Kashuba Y. (2013) Improvement of organization of sales management in agroenterprises: Economics of AIC, no. 9, pp. 70.

Melnyk L.V.

*Master's Degree,
National University of Food Technology*

Stetsenko V.A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
National University of Food Technology*

WAYS OF COST OPTIMIZATION FOR SALES CHANNELS OF MILK-PROCESSING ENTERPRISES IN UKRAINE

The article considered ways to optimize the costs of sales channels of dairy processing enterprises in Ukraine. Companies are listed that are involved in milk processing in Ukraine. Issues related to the optimization of costs for sales channels were disclosed and certain measures related to the increase in sales and profitability were described. One of the effective ways is to use branded commerce; implementation of the concept of logistics, which will enable to establish a clear system of product sales; improving pricing and advertising policies – finding cheaper milk suppliers and using advertising – aimed at both intermediaries and end users of dairy products, which will allow you to find out information about a particular product, its price and specificity, renewal of fixed assets – to increase production volumes and reduction of losses on the raw material base, creation of small dairy farms – optimization of own production without loss of "extra" funds.

A properly selected system of sales will show how much an enterprise will be able to cover most of the target market, to quickly and efficiently sell its products without spending large amounts of money on sales. At low prices or lower prices for dairy products on sale, commodity producers will have huge losses of income, which in turn will lead to a reduction in the volumes of production of dairy products in the region, and in the worst case – to the elimination of some agribusinesses.

So, having considered the questions concerning the search for ways to optimize the sales channels of dairy industry enterprises, we chose the most optimal measures while not losing a lot of money for sales, and so on.

УДК 330.322.2

Нікітко О.О.
здобувач відділу макроекономіки та державного управління
Причорноморського науково-дослідного інституту
економіки та інновацій

НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСОМІСТКІСТЮ ВИРОБНИЦТВА В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ

АНОТАЦІЯ

У статті доведено, що в будівельній галузі питома вага матеріальних витрат та споживання енергії в загальній собівартості продукції значно переважає інші види витрат, що впливає на прибутковість кожного окремого підприємства та галузі загалом. Розроблено науково-практичний підхід до побудови системи управління ресурсомісткістю продукції в будівельній галузі на основі сучасного досвіду практичного використання економіко-математичних методів та моделей і наявних тенденцій розвитку, що дає змогу отримувати рекомендації щодо зростання ресурсовіддачі від виробництва.

Ключові слова: будівельна галузь, ресурсомісткість, методи управління матеріальними ресурсами, науково-практичний підхід.

АННОТАЦИЯ

В статье доказано, что в строительной отрасли удельный вес материальных затрат и потребления энергии в общей себестоимости продукции значительно превосходит другие виды расходов, что влияет на прибыльность каждого отдельного предприятия и отрасли в целом. Разработан научно-практический подход к построению системы управления ресурсоемкостью продукции в строительной отрасли на основе современного опыта практического использования экономико-математических методов и моделей и имеющихся тенденций развития, что позволяет получать рекомендации по увеличению ресурсоотдачи от производства.

Ключевые слова: строительная отрасль, ресурсоемкость, методы управления материальными ресурсами, научно-практический подход.

ANNOTATION

In the article it is proved that according to the current experience in the analysis of economic activity, indicators of resource intensity of any enterprise, or industry, represent a ratio of the value of consumption of material resources and energy to the volumes of output, and thus characterize the effectiveness of their main activities. A scientific and practical approach to building a resource management system for products in the construction industry has been developed on the basis of modern experience in the practical use of economic and mathematical methods and models, as well as existing development trends, which will make it possible to obtain recommendations for increasing the production output.

Key words: building industry, resource-consumption, methods of management of material resources, scientific-practical approach.

Постановка проблеми. Згідно із сучасним досвідом аналізу господарської діяльності показники ресурсомісткості будь-якого підприємства або галузі є відношенням величини споживання матеріальних ресурсів та енергії до обсягів випуску продукції, отже, характеризують ефективність їхньої основної діяльності. Специфіка будівельної галузі України полягає в тому, що питома вага матеріальних витрат і споживання енергії в загальній собівартості продукції значно переважає інші види витрат. Це впливає на прибутковість кожного окремого підприємства та галузі загалом, тому вкрай важливо розробити методи, які дадуть змогу

побудувати систему управління ресурсомісткістю будівельної галузі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз робіт провідних науковців щодо управління ефективністю виробництва, таких як І. Радчук [1], О. Єршова [2], Г. Беляєва [3], Н. Кондратенко [4], І. Сотник [5], показав, що відносні показники витрат сировини та матеріалів в розрахунку на одиницю продукції вимірюються матеріалоемністю. Відповідно, відносні показники споживання енергії вимірюються енергоемністю.

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Якщо зростання випуску продукції будівельної галузі відбувається в межах наявних виробничих потужностей за рахунок споживання більшого обсягу матеріальних ресурсів та енергії, це приводить до зниження собівартості одиниці продукції, оскільки питома вага постійних витрат буде зменшуватись. При цьому показники ресурсомісткості залишаються сталими.

Якщо ж нарощування випуску продукції галузі також буде супроводжуватись більш ефективним споживанням ресурсів, тобто скороченням показників ресурсомісткості, це буде додатково приводити до зниження собівартості одиниці продукції за рахунок змінних витрат. Такий випадок є прикладом більш ефективного та раціонального зростання виробництва під впливом інтенсивних факторів, тому проблема управління ресурсомісткістю та ефективністю виробництва в будівельній галузі є актуальною та потребує наукового вирішення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розробка науково-практичного підходу до побудови системи управління ресурсомісткістю продукції в будівельній галузі на основі сучасного досвіду практичного використання економіко-математичних методів та моделей і наявних тенденцій розвитку.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми проаналізували та побудували залежність споживання ресурсів від сукупного обсягу випуску продукції будівництва за вказаний період у фактичних цінах кожного року [6; 7] (рис. 1).

З аналізу динаміки часових рядів, наведених на рис. 1, можна відзначити такі закономірності:

1) динаміка економічного розвитку будівельної галузі останніми роками є позитивною та вказує на середньорічне зростання випуску продукції в $\sqrt[3]{\frac{240327}{174158}} = 1,1133$ рази, або на

Рис. 1. Залежність споживання ресурсів від сукупного випуску продукції галузі будівництва протягом 2013–2016 рр. в цінах кожного року

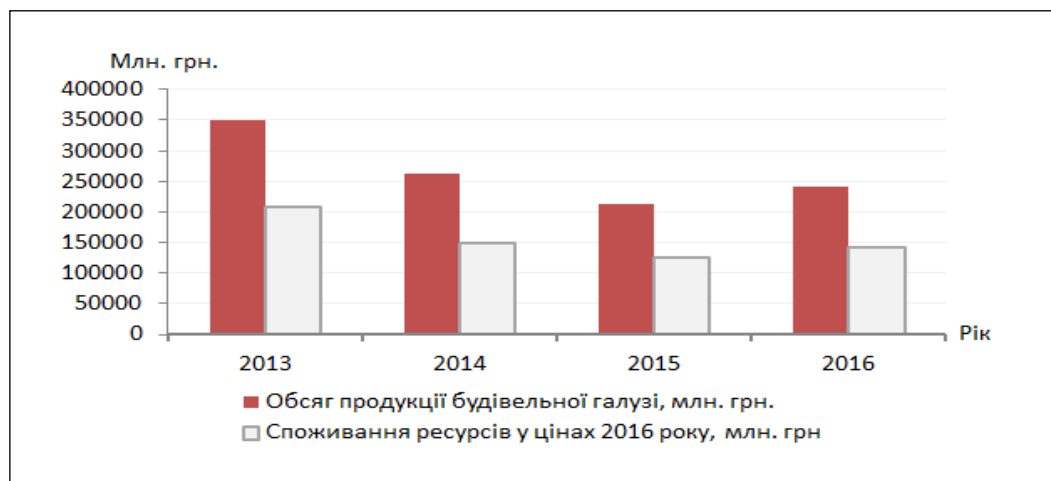

Рис. 2. Залежність споживання ресурсів від сукупного випуску продукції галузі будівництва протягом 2013–2016 рр. у зіставних цінах 2016 р.

11,33%; при цьому відповідні обсяги споживання ресурсів та енергії збільшувалися щорічно в середньому на 11,42%;

2) частка витрат на споживання ресурсів та енергії до сукупного випуску продукції будівництва, тобто її ресурсомісткість, за визначений період мала практично сталий характер та приймала значення на рівні 59%; високу залежність між вказаними показниками також підтверджує коефіцієнт кореляції, що дорівнює 0,9970.

Отже, можна зробити висновок, що останніми роками розвиток будівельної галузі з точки зору споживання ресурсів мав екстенсивний характер. Однак слід зважати на те, що використання вхідних даних у фактичних діючих цінах кожного року не враховує в розрахунках фактор інфляції. Це може впливати на оцінку темпів економічного зростання галузі, тому в подальших розрахунках вказані показники обраховано у зіставних цінах 2016 р. з урахуванням відповідних індексів споживчих цін. Їхня відповідна динаміка наведена на рис. 2.

Таким чином, з рис. 2 видно, що економічне зростання галузі будівництва відновилося тільки після 2015 р., а загальна динаміка розвитку протягом 2013–2016 рр. мала тенденцію до значного скорочення випуску продукції на рівні $\sqrt[3]{240327/350179} = 0,8821$, або $(0,8821 - 1) \times 100\% = -11,79\%$, щороку, що є негативним. Водночас щорічне зменшення обсягів споживання ресурсів за той самий період становило -11,72%, а коефіцієнт кореляції між цими показниками дорівнював 0,9958, що свідчить про високий прямий зв'язок між ними.

Враховання фактору інфляції в аналізі динамічних рядів здатне вплинути на оцінку темпів зростання, однак жодним чином не впливає на відносні показники інтенсивності, яким є показник ресурсомісткості.

Ефективність виробництва безпосередньо залежить від здатності будівельної галузі створювати додану вартість в процесі здійснення господарської діяльності. Додана вартість в системі статистичних таблиць «Витрати – ви-

пуск» [7] є джерелом формування фонду оплати праці, валового прибутку та податкових внесків. Відповідно, споживання матеріальних ресурсів та енергії для забезпечення потреб операційної діяльності є елементом проміжного споживання галузі. З огляду на те, що за даними 2013–2016 рр. загальна ресурсомісткість продукції будівництва перебувала на рівні 57–59%, можна стверджувати, що зростання ресурсовіддачі в цьому разі є одним з найбільших економічних резервів галузі, що дає змогу в довгостроковій перспективі забезпечити збільшення частки доданої вартості та її складових.

Отже, в рамках дослідження виникає необхідність оцінювання динаміки ефективності споживання ресурсів за допомогою індексу ресурсомісткості, що розраховується як відношення індексу матеріальних витрат до індексу обсягу випуску продукції.

$$I_p = \frac{I_{MB+EB}}{I_{ВП}}, \quad (1)$$

де I_p – індекс ресурсомісткості; I_{MB+EB} – індекс матеріальних та енергетичних витрат; $I_{ВП}$ – індекс випуску продукції.

Якщо індекс ресурсомісткості приймає значення $I_p > 1$, це означає, що темпи зростання матеріальних витрат протягом досліджуваного періоду перевищували темпи зростання випуску продукції. Тоді ресурсомісткість продукції матиме тенденцію до збільшення, що є негативним. Навпаки, якщо $I_p < 1$, ресурсомісткість буде зменшуватись.

В нашому випадку протягом 2013–2016 рр. індекс матеріальних витрат в порівняних цінах складав $I_{MB} = 0,6879$, або 68,79%. Це означає, що будівельна галузь спожила у 2016 р. матеріальних та енергоресурсів на 31,21% менше, ніж у 2013 р. Відповідно, індекс випуску продукції в порівняних цінах дорівнював $I_{ВП} = 0,6863$, або 68,63%, тобто скорочення виробництва складало 31,37%. В результаті $I_p = 1,0024 \approx 1$, що означає практично незмінний рівень ресурсовіддачі протягом останніх років.

В основу науково-практичного підходу до побудови системи управління ресурсомісткістю в будівельній галузі ми поклали такі передумови:

- вхідні статистичні дані повинні надходити з відкритих джерел державної статистичної звітності;
- аналіз та обробка даних повинні здійснюватися методами загальної теорії статистики та економічного аналізу відповідно до їхньої специфіки;
- оскільки система здатна змінювати свої параметри в часі, вона є динамічною; залежність майбутнього стану системи від її поточного стану задається відповідним зворотним зв'язком;
- безпосереднє прийняття рішень щодо управління ресурсомісткістю в будівельній галузі має відбуватись на основі сучасного досвіду

та економіко-математичних методів управління матеріальними ресурсами.

Враховуючи все вищесказане, відповідний науково-практичний підхід можемо представити у вигляді, як показано на рис. 3.

Детальний аналіз ресурсомісткості передбачає вивчення наявних тенденцій структурних зрушень в обсягах споживання ресурсів. В табл. 1 наведено розраховані автором показники матеріалоемності будівельної галузі у зіставних цінах 2016 р. В процесі здійснення господарської діяльності будівельна галузь споживала сировину та матеріали виробництва інших галузей економіки, таких як добувна та переробна промисловість, а також напівфабрикати власного виробництва. З огляду на це показники матеріалоемності в табл. 1 були згруповані за галузями, сировина та матеріали яких споживались будівельною промисловістю.

Як видно з табл. 1, матеріалоемність продукції будівництва протягом 2013–2016 рр. зросла з 57,85% до 58,02%, або в середньому на 0,05% щороку.

Найбільшу питому вагу в структурі матеріальних витрат будівництва займала продукція переробної промисловості. За результатами 2016 р. її матеріалоемність становила 36,47% від загального обсягу будівництва, а середній щорічний приріст склав 1,99%. Таким чином, будівельна галузь збільшила свою залежність від сировини та матеріалів, що виробляються переробною промисловістю перш за все за рахунок виробництва гумових і пластмасових виробів (+0,68% щорічного приросту), неметалевої мінеральної продукції (+0,74%), металевих виробів, крім машин та устаткування (+1,55%). Водночас скоротилося споживання деревини (-0,05% щорічного приросту), кокспродуктів (-0,03%) та меблів (-0,29%).

Вказані зміни в структурі матеріальних витрат відбувались на фоні скорочення залежності будівельної промисловості від напівфабрикатів власного виробництва. Протягом досліджуваного періоду відповідний показник матеріалоемності скоротився з 24,22% до 18,55%, або в середньому на -1,89% щороку (табл. 1).

Таким чином, в структурі матеріалоемності продукції відбувались певні зміни, однак вони практично не мали впливу на зміну обсягів споживання ресурсів, отже, на ефективність виробництва.

Енергоемність продукції будівництва складається зі споживання кам'яного та бурого вугілля, сирої нафти та природного газу, електроенергії, газу, пару та води. Динаміка відповідних показників наведена в табл. 2. Як бачимо, частка витрат на споживання енергії в загальному випуску продукції суттєво поступається матеріалоемності, згідно з даними 2016 р., складала лише 1,26%. Загальна тенденція характеризується зниженням споживання енергоресурсів добувної промисловості та зростанням питомої ваги електроенергії, що є позитивним.

Динаміка зведених показників ресурсомісткості продукції будівельної галузі за 2013–2016 рр. з урахуванням її матеріалоемності та енергоемності представлена в табл. 3. Як бачимо, загальна ресурсомісткість продукції мала практично сталий характер, проте в її структурі сьогодні відбуваються суттєві зміни за рахунок матеріалоемності.

Після аналізу структурних зрушень в обсягах споживання ресурсів відбувається складан-

ня пошукових прогнозів щодо розвитку будівельної галузі та ресурсомісткості її продукції. В основу цього блоку розробленого науково-практичного підходу (рис. 3) покладено систему статистичних таблиць «Витрати – випуск», що на базі обчислених показників прямих витрат дають змогу оцінювати прогностичні обсяги споживання ресурсів та ресурсомісткість продукції.

Водночас виконується класифікація ресурсів, що споживаються будівельною галуззю, на

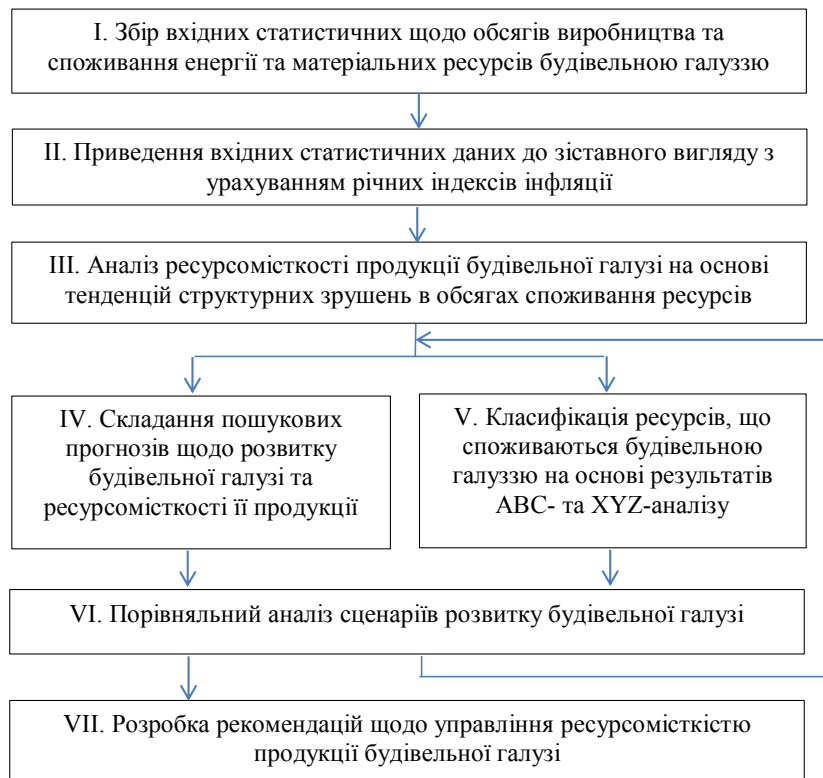

Рис. 3. Науково-практичний підхід до побудови системи управління ресурсомісткістю в будівельній галузі

Таблиця 1
Показники матеріалоемності продукції будівельної галузі за 2013–2016 рр.

Показники матеріалоемності	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Середній щорічний приріст
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3,13%	2,01%	2,63%	2,99%	-0,05%
Переробна промисловість	30,5%	31,84%	33,95%	36,47%	+1,99%
Будівництво	24,22%	21,95%	20,94%	18,55%	-1,89%
Матеріалоемність разом	57,85%	55,80%	57,51%	58,02%	+0,05%

Таблиця 2
Показники енергоемності продукції будівельної галузі за 2013–2016 рр.

Показники енергоемності	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Середній щорічний приріст
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	0,36%	0,15%	0,21%	0,11%	-0,08%
Постачання електроенергії, газу, пари та води	0,93%	0,83%	1,70%	1,16%	+0,08%
Енергоемність разом	1,29%	0,98%	1,91%	1,26%	-0,01%

Таблиця 3

Зведені показники ресурсомісткості продукції будівельної галузі за 2013–2016 рр.

Показники ресурсомісткості	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	Середній щорічний приріст
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	3,5%	2,16%	2,84%	3,1%	-0,13%
Переробна промисловість	30,5%	31,84%	33,95%	36,47%	+1,99%
Постачання електроенергії, газу, пари та води	0,93%	0,83%	1,7%	1,16%	+0,08%
Будівництво	24,22%	21,95%	20,94%	18,55%	-1,89%
Ресурсомісткість разом	59,14%	56,79%	59,42%	59,28%	0,05%

Таблиця 4

Результати спільного ABC- та XYZ-аналізу споживання матеріальних та енергетичних ресурсів будівельною галуззю на початок 2017 р.

Групи ABC	Групи XYZ		
	X	Y	Z
A		Споживання неметалевої мінеральної продукції. Споживання електроенергії, газу, пари та води.	Будівництво.
B		Споживання готових металевих виробів, крім машин і устаткування; металургійне виробництво.	
C	Споживання гумових і пластмасових виробів.	Споживання продуктів нафтопереробки, хімічних речовин і хімічної продукції, деревини та паперу.	Споживання металевих руд та інших корисних копалин; меблів; кокспродуктів; текстильного виробництва. Споживання сирової нафти та природного газу, кам'яного та бурого вугілля.

основі результатів є проведення спільного ABC- та XYZ-аналізу.

Метод ABC є класифікацією матеріальних та енергетичних ресурсів, що використовуються будівельною галуззю, на три нерівнозначні підмножини А, В та С. В основі класифікації покладено їхню значущість для забезпечення безперебійної та ритмічної виробничої діяльності за обсягами споживання ресурсів. Метод ABC-аналізу складається з таких етапів [8].

1) Вибір об'єкта дослідження та кількісного показника, що характеризує його стан та за яким необхідно провести ABC-аналіз. В нашому разі це є обсягами споживання матеріальних та енергетичних ресурсів будівельною галуззю протягом звітної періоду.

2) Ранжування об'єктів аналізу за зменшенням значення його кількісного показника.

3) Класифікація об'єктів аналізу за групами А, В та С на основі кумулятивної частки споживання ресурсів в їхньому загальному обсязі:

– до групи А належать ті ресурси, кумулятивна частка споживання яких складає перші 50%; ці ресурси є найбільш важливими в забезпеченні потреб будівництва; вони вимагають планування, постійного обліку, контролю за лишків та наявності страхового запасу;

– до групи В належать ресурси з кумулятивною часткою споживання від 50% до 80%, які вимагають звичайного періодичного контролю;

– до групи С належать всі інші ресурси, кумулятивна частка споживання яких перебуває в межах 80–100%.

Одночасно з методом ABC для отримання більш інформативних рекомендацій щодо управління ресурсомісткістю продукції будівництва в рамках дослідження також застосовується метод XYZ-аналізу. Він використовується задля оцінювання стабільності обсягів споживання ресурсів в часі за допомогою показників варіації та складається з таких етапів [8].

1) Вибір об'єкта дослідження та кількісного показника, для якого необхідно оцінити стабільність його динаміки в часі. За аналогією з ABC-аналізом цей показник так само представлений динамікою обсягів споживання матеріальних та енергетичних ресурсів будівельною галуззю протягом останніх років не менше, ніж за три періоди.

2) Обчислення квадратичного коефіцієнта варіації для кожного виду ресурсів та ранжування об'єктів аналізу за збільшенням варіації ознаки.

3) Класифікація об'єктів аналізу за групами X, Y та Z на основі таких розподільчих правил:

– до групи X належать ресурси з коефіцієнтом варіації, що не перевищує 10%; споживання таких ресурсів характеризується високою стабільністю, як наслідок, можливістю довгострокового прогнозування;

– до групи Y належать ресурси з коефіцієнтом варіації від 10% до 25%; тобто відхилення

обсягу споживання таких ресурсів від середнього рівня перебуває в допустимих межах для короткострокового прогнозування;

– до групи Z належать всі інші ресурси, варіація споживання яких перевищує значення 25%, тобто споживання таких ресурсів є нерегулярним, динаміка має випадковий характер, тому можливості прогнозування є вкрай обмеженими.

Сумісне використання ABC- та XYZ-аналізу в галузі будівництва дає змогу підвищити загальну ефективність управління матеріальними та енергетичними ресурсами на основі їхньої сегментації, а також розроблення оптимальної стратегії управління для кожного сегменту (табл. 4).

Як видно з табл. 4, найбільш важливими для забезпечення потреб галузі будівництва (група А) є споживання неметалевої мінеральної продукції, електроенергії, газу, пари та води, а також сировини та напівфабрикатів власного виробництва. Причому жоден з названих ресурсів не належить до групи X зі стабільним попитом. Це пояснюється тим, що протягом 2013–2016 рр. будівельна галузь характеризувалась нерівномірним розвитком, період швидкого спаду змінився на повільне зростання, тому динаміка споживання вказаних ресурсів мала аналогічні тенденції.

До менш важливих ресурсів групи В, які вимагають періодичного контролю, належать готові металеві вироби, крім машин та устаткування, а також інша продукція металургійного виробництва. За стабільністю споживання вони належать також належать до групи Y.

Висновки. Для зменшення залежності будівельної галузі від вказаних ресурсів необхідно забезпечити вжиття таких практичних заходів:

– підвищення якості та конкурентоспроможності будівельної продукції без додаткового залучення ресурсів задля збільшення доходу від реалізації та відповідного скорочення ресурсомісткості;

– пошук більш дешевих альтернатив використанню наявних ресурсів, їх заміщення на аналогах без зниження якості будівельної продукції.

В рамках наявних технологій виробництва забезпечення виконання вказаних практичних шляхів зі зниження ресурсомісткості продукції будівництва має обмежений характер. Отримати значний приріст ресурсовіддачі дасть змогу лише комплексне впровадження нових технологій в основну діяльність галузі, що неможливо без залучення інвестицій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Радчук І. Сутність поняття «ресурсозбереження» та шляхи його впровадження на підприємстві. Вісник ХНТУ. 2009. № 3 (36). URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vkhdtu/2009_3/30922.pdf.

2. Єршова О. Ресурсозбереження як альтернативний спосіб господарювання на підприємствах АПК. Ефективна економіка. 2013. № 4. URL: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1971>.
3. Беляєва Г. Ресурсозбереження як напрямок підвищення конкурентоспроможності підприємств в загальній системі управління. Екологічний менеджмент у загальній системі управління: тези доповідей Десятої щорічної Всеукраїнської наукової конференції (20–21 квітня 2010 р., м. Суми) / за ред. О. Теліженко. 2010. Ч. 1. С. 20–23.
4. Кондратенко Н. Критерії оцінки ефективності ресурсозбереження. Наука й економіка. 2010. № 4 (20). URL: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2010_4/174-180.pdf.
5. Сотник І. Еколого-економічні механізми мотивації ресурсозбереження: монографія. Суми: Мрія, 2008. 230 с.
6. Україна у цифрах 2016: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2017. 240 с.
7. Таблиця «Витрати – випуск України за 2016 рік в основних цінах»: статистичний збірник. Київ: Державна служба статистики України, 2018. 96 с.
8. Безсмертна О. Особливості ABC–XYZ-аналізу в системі оцінки постачання сировини на молокопереробних підприємствах. Економічний простір: збірник наукових праць. № 36. Дніпропетровськ: ДВНЗ «Придніпровська державна академія будівництва та архітектури», 2010. С. 169–174.

REFERENCES:

1. Radchuk I. The essence of the concept of “resource conservation” and ways of its implementation in the enterprise / I. Radchuk // Bulletin of the KHNTU. – 209. – No. 3 (36). – [Electronic resource]. – Access mode: http://archive.nbu.gov.ua/portal/natural/Vkhdtu/2009_3/30922.pdf.
2. Yershova O. Resource saving as an alternative way of managing the agroindustrial complexes / A. Ershov // Effective economy. – 2013. – No. 4. – [Electronic resource]. – Mode of access: <http://economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1971>.
3. Belyaeva G. Resource-Saving as a Direction of Increasing the Competitiveness of Enterprises in the Common Control System / G. Belyaev // Ecological Management in the General Management System: Abstracts of the Tenth Annual All-Ukrainian Scientific Conference (April 20–21, 2010 Sumy) / for Ed. O. Telizhenko. – 2010. – Part 1. – P. 20–23.
4. Kondratenko N. Criteria for assessing the efficiency of resource conservation / N. Kondratenko // Science and Economics. – 2010. – No. 4 (20). – [Electronic resource]. – Mode of access: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/nie/2010_4/174-180.pdf.
5. Sotnik I. Ecological-economic mechanisms of motivation of resource conservation: [monograph] / I. Sotnik. – Sumy: Dream, 2008. – 230 p.
6. Ukraine in figures 2016. Statistical collection. – State Statistics Service of Ukraine. – K., 2017. – 240 p.
7. Table of cost-issue of Ukraine for 2016 in the basic prices. Statistical Collection. – State Statistics Service of Ukraine. – K., 2018. – 96 p.
8. Bezsmertna O. Features of ABC–XYZ-analysis in the system for assessing the supply of raw materials in dairy processing enterprises / O. Bezsmertna // Economic Space: Collection of scientific works / DNEZ “Prydniprovsk State Academy of Civil Engineering and Architecture” (Dnipropetrovsk). – 2010. – No. 36. – P. 169–174.

Nikitko O.O.
*Degree Seeking Applicant at Department
of Macroeconomics and Public Administration
Black Sea Research Institute of Economy and Innovation*

A SCIENTIFIC AND PRACTICAL APPROACH TO BUILDING A RESOURCE CONSUMPTION MANAGEMENT SYSTEM IN THE CONSTRUCTION INDUSTRY

In the article, it is proved that according to the current experience in the analysis of economic activity, indicators of resource intensity of any enterprise, or industry, represent a ratio of the value of consumption of material resources and energy to the volumes of output, and thus characterize the effectiveness of their main activities. The specifics of the Ukrainian construction industry are that the share of material costs and energy consumption in the total cost of production significantly exceeds other types of costs.

This, in turn, affects the profitability of each individual enterprise and industry as a whole.

A scientific and practical approach to building a management system for resource-intensive products in the construction industry is developed on the basis of the current experience of practical use of economical-mathematical methods and models and existing trends of development, which allows receiving recommendations on the growth of resource productivity from production.

The basis of the research approach is the following prerequisites: input statistics should come from open sources of state statistical reporting; analysis and data processing should be carried out by methods of general theory of statistics and economic analysis, according to their specificity; Since the system is able to change its parameters in time, it is dynamic; the dependence of the future state of the system from its current state is given by an appropriate feedback; direct decision-making on resource management in the construction industry should take place on the basis of modern experience and economic and mathematical methods of material resources management.

УДК 658:005:336.22

Оліховська М.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту організацій
Львівського інституту
Міжрегіональної Академії управління персоналом

Оліховський В.Я.
кандидат економічних наук,
асистент кафедри обліку та аналізу
Національного університету «Львівська Політехніка»

КОНЦЕПЦІЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена розкриттю теоретико-методологічних прикладних аспектів запровадження та реалізації концепції податкового планування в системі менеджменту організацій через принципи, методи, інструменти та моделі податкового менеджменту. Розглянуто сутність, мету, завдання податкового планування, а також обґрунтовано його роль в системі менеджменту організацій. Запропоновано реалізацію концепції податкового планування через принципи, методи, інструменти, моделі податкового менеджменту. Розкрито взаємозв'язок між складовими процесу реалізації концепції податкового планування в системі менеджменту організацій.

Ключові слова: податки, податкове навантаження, концепція, принципи, методи, інструменти, менеджмент організацій.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена раскрытию теоретико-методологических прикладных аспектов внедрения и реализации концепции налогового планирования в системе менеджмента организаций через принципы, методы, инструменты и модели налогового менеджмента. Рассмотрены сущность, цель, задания налогового планирования, а также обоснована его роль в системе менеджмента организации. Предложена реализация концепции налогового планирования через принципы, методы, инструменты, модели налогового менеджмента. Раскрыта взаимосвязь между составляющими процесса реализации концепции налогового планирования в системе менеджмента организации.

Ключевые слова: налоги, налоговая нагрузка, концепция, принципы, методы, инструменты, менеджмент организаций.

ANNOTATION

The article is devoted to the disclosure of theoretical and methodological applied aspects of the introduction and implementation of the concept of tax planning in the management system of organizations through the principles, methods, tools and models of tax management. The essences, purpose, tasks of tax planning are considered, and also its role in the management system of organizations is substantiated. The implementation of the concept of tax planning through principles, methods, tools, models of tax management is proposed. The relationship between the components of the implementation of the concept of tax planning in the management system of organizations is revealed.

Key words: taxes, tax burden, concept, principles, methods, tools, management of organizations.

Постановка проблеми. Податки є складовими собівартості продукції, робіт (послуг), їхньої ціни чи доходів від реалізації та прибутку кожного суб'єкта господарювання. Вони посідають вагоме місце серед показників фінансово-господарської діяльності підприємства та впливають на кінцеві фінансові результати цієї діяльності. Сплата податків зумовлює вилучення з госпо-

дарського обігу підприємства грошових коштів, що, безумовно, приводить до погіршення його фінансового стану, зниження маневреності капіталу, відповідно, зниження якості менеджменту організацій.

Часті зміни політики держави у сфері податкового законодавства, його суперечливість, неоднозначність, суб'єктивність тлумачення окремих податкових норм з боку органів контролю змушують власників та менеджерів підприємства шукати шляхи зменшення податкового навантаження на підприємство задля зміцнення його конкурентоспроможності на ринку та підвищення якості менеджменту організацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Важливі питання податкового менеджменту, управління податками та податкового планування у фінансово-господарській діяльності підприємств досліджували І.О. Бланк, П.К. Бечко, Є.С. Вилкова, Н.Г. Євченко, А.В. Єлісеєв, А.Г. Загородній, Ю.Б. Іванов, В.В. Карпова, А.Я. Кізіма, А.І. Крисоватий, Л.І. Лелик, Н.В. Лиса, Л.М. Лучишин, І.В. Сало, Т.М. Рева та інші українські та зарубіжні вчені [1–10].

У працях цих науковців обґрунтовано відмінності між податковим плануванням та плануванням податкових платежів (податковим бюджетуванням), законні підстави оптимізації податкових платежів суб'єкта господарювання; здійснено класифікацію видів податкового планування, розглянуто його принципи, методи та організацію; розкрито інформаційне забезпечення податкового планування підприємства та ризики податкового планування; обґрунтовано показники оцінювання податкового навантаження підприємства та ефективності податкового планування.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте низка аспектів реалізації суб'єктами господарювання податкового планування вимагає подальшого дослідження. Сьогодні немає єдиного підходу до економічної сутності податкового планування, його мети, завдань та формування концепції з її складових у системі менеджменту (принципів, методів, інструментів та моделей), а також реалізації податкового менеджменту в підприємстві. Саме ці проблеми, а також їх теоретичне та прикладне

значення визначили вибір теми та актуальність основних напрямів наукового дослідження.

Формування цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є формулювання нових та розвиток наявних теоретично-прикладних засад з удосконалення понятійно-термінологічного апарату податкового планування на підприємстві, що ґрунтуються на відповідних принципах реалізації концепції податкового менеджменту, а також передбачають використання методів, інструментів та моделей оптимізації податкових платежів, які є базисною умовою формування ефективності менеджменту організацій.

Виклад основного матеріалу дослідження. В практичній діяльності підприємства використовують різні види податкового планування. Сутність податкового планування полягає у виборі між різними варіантами здійснення фінансово-господарської діяльності та розміщенні активів підприємства задля досягнення найнижчого рівня податкових зобов'язань, що при цьому виникають.

Метою податкового планування є збільшення доходів та прибутків підприємства за рахунок оптимізації податкових платежів та зменшення податкового навантаження. В його основі лежить максимальне використання всіх законодавчо визначених податкових пільг, альтернативних податкових рішень, прогалин податкового законодавства та інших способів оптимізації податкових платежів у межах закону. Це й складає основу успіху кожного різновиду бізнесу, відповідно, входить у завдання менеджменту підприємства. Отже, тема наукового дослідження є актуальною.

Основною метою податкового планування як структурної одиниці податкового менеджменту є досягнення паритету інтересів підприємства та державних органів влади.

З огляду на це виділяємо такі основні завдання податкового планування в менеджменті організацій:

- максимізація прибутку підприємства та його раціональне розміщення (використання);
- оптимізація податкових платежів з урахуванням фінансових планів підприємства;
- управління грошовими потоками та податковими платежами підприємства;
- раціональне розміщення активів підприємства;
- правильне та своєчасне нарахування й сплата податків та інших обов'язкових платежів до бюджету, а також державних цільових фондів згідно з чинним законодавством.

Відомо, що податкове планування на підприємстві реалізується завдяки функціям менеджменту, відповідно, виконує основні завдання, спрямовані на оптимізацію податкових платежів та раціоналізацію управлінських рішень. З огляду на різноплановість застосування податкового планування в управлінському процесі воно відображається також у видах менеджменту,

зокрема податковому, фінансовому, інноваційному, інформаційному та стратегічному. Розглянемо більш детально місце та значення податкового планування в підвидах менеджменту організацій.

Податкове планування як функція податкового менеджменту є невід'ємною складовою загального процесу управління діяльністю підприємства, оскільки для формування та досягнення цілей організації необхідно враховувати також особливості функцій менеджменту, таких як організування, мотивування, контролювання та регулювання суб'єкта господарської діяльності. Безперечно, податкове планування є функцією податкового менеджменту, однак важливу роль воно відіграє також у системі фінансового менеджменту, зокрема «розроблення та реалізації управлінських рішень щодо формування, розподілу і використання фінансових ресурсів підприємства та організації обороту його грошових коштів» [2, с. 159].

«Серед основних завдань фінансового планування є планування грошових потоків (надходження та використання коштів під час здійснення підприємством господарської діяльності), зокрема й тих, які пов'язані зі сплатою податків, зборів та обов'язкових платежів податкового характеру до державного та місцевих бюджетів і до позабюджетних цільових фондів» [5, с. 52].

В процесі податкового планування здійснюються збирання й опрацювання даних про ситуації, які виникають на підприємстві під впливом системи оподаткування, розробляються різні напрями діяльності, визначаються фінансові й товарні потоки, взаємовідносини з постачальниками, покупцями, кредиторами, на яких базується прийняття певних управлінських рішень.

В основі інноваційного менеджменту податкове планування застосовується для запровадження інноваційних ідей, які полягають у пошуку та впровадженні методів та інструментів податкового планування, застосуванні технологічних карт для досягнення цілей податкового планування задля оптимізації податкових платежів на підприємстві.

Як вид інформаційного менеджменту податкове планування забезпечує підприємство інформацією щодо правильності нарахування та сплати податкових платежів, податкових пільг, альтернативних рішень, прогалин законодавства та інших шляхів оптимізації податкових платежів, змін податкового законодавства.

У стратегічному менеджменті податкове планування базується на реалізації стратегічних цілей діяльності суб'єкта сплати податків з розрахунку на тривалий період функціонування, а саме передбачає вибір місця реєстрації, його територіальне розташування, організаційно-правову форму діяльності, визначення засновників, формування організаційної структури організації тощо.

Податковий менеджмент як конкретна функція менеджменту реалізується на підприємстві як цілісний та впорядкований управлінський процес. Завдяки раціональному податковому плануванню підприємство ефективно втілює управлінські рішення у сфері сплати та оптимізації податків.

Процес податкового менеджменту на підприємстві має циклічний характер та здатність повторюватись, оскільки прийняті управлінські рішення відображаються як у функціях податкового менеджменту, так і в методах його подальшого застосування. Модель цього процесу зображено на рис. 1.

На нашу думку, податкове планування розпочинається з інформаційного оцінювання зовнішнього середовища підприємства, аналізування його можливостей та загроз господарській діяльності. Враховуючи інформаційне забезпечення, підприємство формує засади податкового менеджменту, а також втілює його завдяки вибраним методам менеджменту та відповідним інструментам податкового планування. Вважаємо, що результатом цього поетапного процесу стає оптимізація сплати податкових платежів, раціонально побудована податкова політика підприємства, що позитивно впливає на ефективність діяльності суб'єкта господарювання.

Відповідно, податкове планування посідає вагомe місце в системі податкового менеджменту організації (рис. 2).

Концепція податкового планування – це система поглядів платників податків на максимальне використання можливостей чинного законодавства з метою оптимізації податкових платежів чи зміни терміну їх сплати, відповідно, збільшення доходів та прибутків суб'єктів господарювання. Взаємозв'язок складників реалізації концепції податкового планування в організації наведено на рис. 3.

Ми пропонуємо, щоби концепція податкового планування на підприємстві базувалась на відповідних принципах, а її реалізація, використання методів, інструментів та моделей оптимізації податкових платежів дали змогу контролювати виконання податкових зобов'язань, підвищили ефективність планування податків, змінили термін сплати чи оптимізували податкові платежі.

Висновки. Отже, здійснено теоретичне узагальнення, запропоновано вирішення важливого науково-практичного завдання, яке полягає в розробленні концептуальних засад, науково-методичних положень та практичних рекомендацій щодо реалізації концепції податкового планування в системі менеджменту організації. На основі вивчення матеріалів та проведення досліджень зроблено такі висновки.

Запропоновано використовувати системний підхід до податкового планування в системі менеджменту підприємства, який є основою концепції податкового планування. Концепція

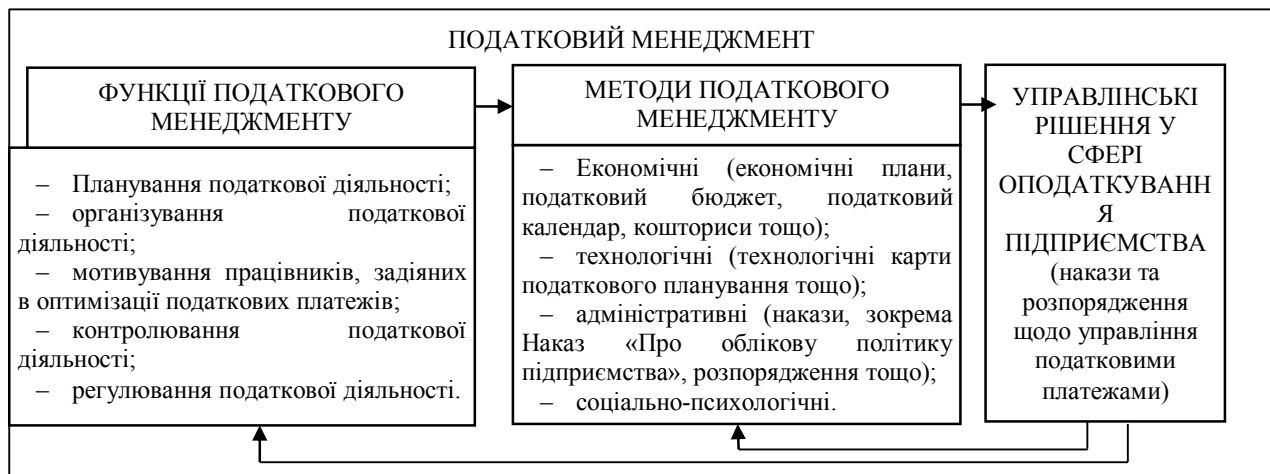

Рис. 1. Механізм застосування податкового менеджменту на підприємстві

Джерело: розроблено авторами

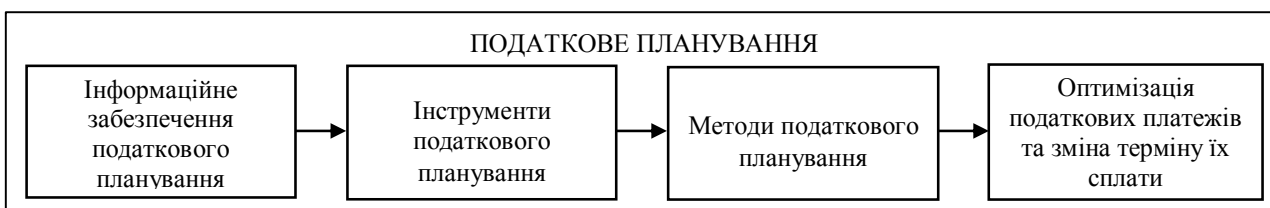

Рис. 2. Процес податкового планування в системі менеджменту організації

Джерело: розроблено авторами

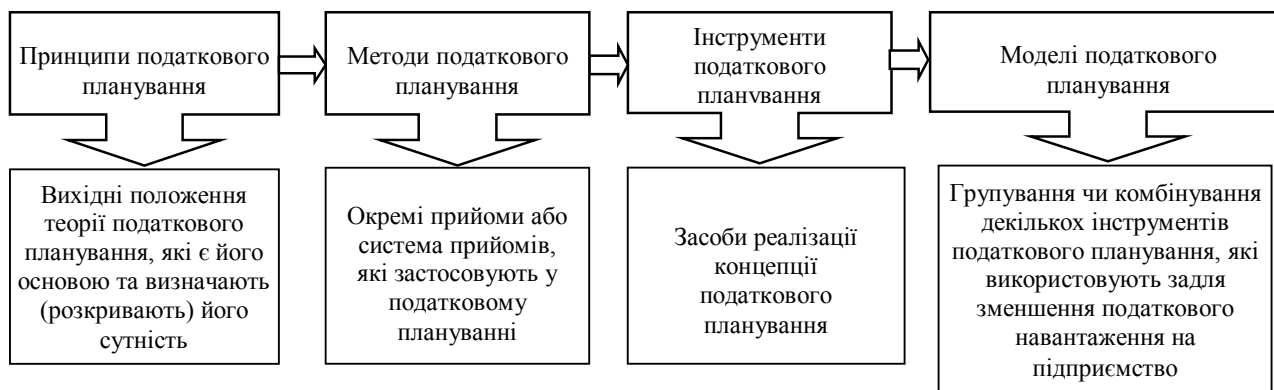

Рис. 3. Взаємозв'язок складників реалізації концепції податкового планування в системі менеджменту організацій [10, с. 16]

податкового планування – це система поглядів платників податків щодо максимального використання можливостей чинного законодавства з метою зменшення податкових платежів чи зміни терміну їх сплати, відповідно, збільшення доходів та прибутків суб'єктів господарювання. Концепція податкового планування на підприємстві базується на відповідних принципах, а реалізують її з використанням методів, інструментів та моделей оптимізації податкових платежів, що дає змогу контролювати виконання податкових зобов'язань, підвищувати ефективність планування податків, змінювати терміни чи оптимізувати податкові платежі, відповідно, підвищувати якість системи менеджменту організацій.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бечко П.К., Лиса Н.В. Податковий менеджмент: навч. посібник. Київ: Центр учбової літератури, 2009. 288 с.
2. Бланк И.А. Управление прибылью. Киев: Ника-центр, 2007. 768 с.
3. Вилкова Е.С. Налоговое планирование. Теория и практика: учебник для вузов. Москва: Юрайт, 2014. 660 с.
4. Загородній А.Г., Вознюк Г.Л., Лучишин Л.М., Оліховський В.Я. Податки. Оподаткування. Податкове планування. Львів: ЗУКЦ, 2017. 512 с.
5. Загородній А.Г., Єлісеєв А.В. Податки та податкове планування підприємницької діяльності: монографія. Львів: Центр Бізнес-Сервісу, 2003. 152 с.
6. Іванов Ю.Б., Крисоватий А.І., Кізіма А.Я., Карпова, В.В. Податковий менеджмент: підручник. Київ: Знання, 2008. 525 с.
7. Оліховська М.В., Лелик Л.І., Оліховський В.Я. Менеджмент організацій: навч. посібник. Львів: ТОВ «Ліга-Прес», 2018. 392 с.

8. Рева Т.М. Податковий менеджмент. Київ: Центр навчальної літератури, 2003. 282 с.
9. Сало І.В., Євченко Н.Г. Податковий менеджмент у банку: монографія. Суми: ДВНЗ «УАБС НБУ», 2009. 187 с.
10. Zagorodniy A.G., Olikhovskiy V.Ya. Concept of tax planning at the enterprise. Economics, Entrepreneurship, Management. 2017. № 4 (1). P. 15–24.

REFERENCES:

1. Bechko P.K. and Lysa N.V. (2009), Podatkoviy menedzhment [Tax management], Tsentr uchbovoi literatury, Kyiv, Ukraine.
2. Blank I.A.(2007), Upravlenie pribyl'ju [Profit management], Nika-centr, Kyiv, Ukraine.
3. Vilкова Ye.S. (2014), Nalogovoe planirovanie [Tax planning], Jurajt, Moskva, Russian.
4. Zahorodnii A.H., Vozniuk H.L., Luchyshyn L.M. and Olikhovskiy V.Ya. (2017), Podatky. Opodatkuвання. Podatkove planuvannya. [Taxes Taxation. Tax planning], ZUKT, Lviv, Ukraine.
5. Zahorodnii A.H. and Yelisiyev A.V. (2003), Podatky ta podatkove planuvannya pidpriemnytskoi diialnosti [Taxes and tax planning of business activity], Tsentr Biznes-Servis, Lviv, Ukraine.
6. Ivanov Yu.B., Krysovatiy A.I., Kizyma A.Ya. and Karpova V.V. (2008), Podatkoviy menedzhment [Tax management], Znannia, Kyiv, Ukraine.
7. Olikhovska M.V., Lelyk L.I. and Olikhovskiy V.Ya. (2018), Menedzhment orhanizatsii [Management of Organizations], Liha-Pres, Lviv, Ukraine.
8. Reva T.M. (2003), Podatkoviy menedzhment [Tax management], Tsentr navchalnoi literatury, Kyiv, Ukraine.
9. Salo I.V. and Yevchenko N.H. (2009), Podatkoviy menedzhment u banku [Tax management at the bank], DVNZ UABS NBU, Sumy, Ukraine.
10. Zagorodniy A.G. and Olikhovskiy V.YA. (2017), "Concept of tax planning at the enterprise", Economics, Entrepreneurship, Management, vol. 4, no. 1, p. 15–24.

Olikhovska M.V.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Organizations Management,
Lviv Institute of Interregional Academy of Personnel Management*

Olikhovskiy V.Ya
*Candidate of Economic Sciences,
Assistant Lecturer at Department of Accounting and Analysis,
Lviv Polytechnic National University*

TAX PLANNING CONCEPT IN THE MANAGEMENT SYSTEM OF ORGANIZATIONS

The article is devoted to the disclosure of theoretical and methodological applied aspects of the introduction and implementation of the concept of tax planning in the management system of organizations through the principles, methods, tools, and models of tax management.

Tax planning has an important place in the enterprise management system and in its tax policy. The choice between different options for the implementation of financial and economic activity and the placement of assets of enterprise in order to achieve the lowest level of the tax burden is the essence of tax planning. It is based on the maximum use of all legal tax benefits, alternative tax decisions, gaps in tax laws and other ways of tax payments optimization.

The concept of tax planning is the system of taxpayer's views on maximum use of the possibilities of current legislation in order to reduce the tax payments or change their payment period and, accordingly, increase income and profits of economic entities. The concept of tax planning at the enterprise is based on related principles and it is implemented using methods, tools, and models of tax payments optimization.

In this paper, the principles of tax planning are explored and the content of each of them is disclosed. The essence of tax planning tools is explained and the sequence of stages of their development is substantiated. The general and special methods of tax planning are systematized. Three groups of special methods of tax planning were chosen: methods based on tax privileges, methods based on the use of alternative tax and other decisions, methods that can be used due to gaps in tax legislation.

The essence, purpose, and tasks of tax planning are considered and also its role in the management system of organizations is substantiated. The implementation of the concept of tax planning through principles, methods, tools, models of tax management is proposed. The relationship between the components of the implementation of the concept of tax planning in the management system of organizations is revealed.

УДК 658.8

Пашенко О.П.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту і туризму
Житомирського державного технологічного університету

Монятовська А.А.
студентка
Житомирського державного технологічного університету

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано підходи та сформовано власне визначення поняття «маркетингові комунікації». Досліджено цілі системи маркетингових комунікацій, узагальнено класифікацію маркетингових комунікацій за видами комунікаційної системи. Запропоновано для підприємств сфери кінопрокату використовувати комунікаційну стратегію, яка складається з маркетингової, креативної та медійної стратегій. Розроблено диференціацію інструментів просування залежно від типу фільмів, що пропонуються до перегляду глядачами. Визначено основні проблеми управління маркетинговою комунікаційною політикою підприємств, які надають послуги кінопрокату.

Ключові слова: маркетингові комунікації, підприємства сфери послуг, інструменти просування, управління маркетинговими комунікаціями.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы подходы и сформировано собственное определение понятия «маркетинговые коммуникации». Исследованы цели системы маркетинговых коммуникаций, обобщена классификация маркетинговых коммуникаций по видам коммуникационной системы. Предложено для предприятий сферы кинопроката использовать коммуникационную стратегию, которая состоит из маркетинговой, креативной и медийной стратегий. Разработана дифференциация инструментов продвижения в зависимости от типа фильмов, которые предлагаются к просмотру зрителями. Определены основные проблемы управления маркетинговой коммуникационной политикой предприятий, которые предоставляют услуги кинопроката.

Ключевые слова: маркетинговые коммуникации, предприятия сферы услуг, инструменты продвижения, управление маркетинговыми коммуникациями.

ANNOTATION

The article analyzes the approaches and formulates the actual definition of the concept of "marketing communications". The aims of marketing communication system are generalized; the classification of marketing communications is generalized by types of communication system. It is proposed for the enterprises of the film distribution service to use the communication strategy, which consists of marketing, creative and media strategy. The differentiation of promotion tools is developed depending on the types of the films offered for viewing by the spectators. The basic problems of management of marketing communication policy of the enterprises, which provide the film distribution services, are determined.

Key words: marketing communications, enterprises of the service sector, promotion tools, communication strategy, management of marketing communications.

Постановка проблеми. Одним з важливих чинників забезпечення високого рівня конкурентоспроможності сучасних підприємств сфери послуг, зокрема тих, що працюють у сфері кінопрокату, є ефективна система маркетингових комунікацій, яка широко застосовує різноманітні дієві комунікаційні засоби й новітні інструменти інформаційного впливу на спо-

живачів. Спроможність стратегічно правильно оцінювати ефективність застосування різних інструментів маркетингових комунікацій та організувати їх взаємодію в кожній окремій господарській ситуації сьогодні є запорукою успіху фірми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості маркетингових комунікацій підприємств, зокрема у сфері послуг, досліджували такі науковці, як О.С. Братко [1], Н.М. Влащенко [2], С.М. Войнаренко [3], Г.П. Луценко [4], Т.О. Примаєк [5].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте поза увагою дослідників залишились питання управління маркетинговими комунікаціями підприємств, які надають послуги кінопрокату.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є визначення особливостей управління маркетинговими комунікаціями підприємств сфери послуг, зокрема підприємств сфери кінопрокату. Завдання, поставлені під час написання статті, полягають у дослідженні комплексу маркетингових комунікацій підприємств сфери послуг, узагальненні класифікації комунікацій кінотеатрів, розробленні диференціації інструментів просування залежно від типу фільмів, виділенні основних проблем та визначенні перспективних напрямів удосконалення їх діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. За економічного підходу існує чимало тлумачень поняття «комунікації». Однак, узагальнюючи проведені дослідження, ми можемо стверджувати, що загалом під комунікаціями можна розуміти процес інформування стейкхолдерів про продукцію та діяльність підприємства з метою формування у їх підсвідомості позитивного уявлення про підприємство, формування його позитивного іміджу на ринку, підвищення рівня конкурентоспроможності тощо. Важливою частиною комунікацій є також отримання інформації про зворотну реакцію зацікавлених осіб на діяльність підприємства, ступінь їх лояльності та прихильності до нього.

В сучасній економічній науці існує безліч тлумачень поняття «маркетингові комунікації», зокрема його розуміють як всі види та інструменти інформування, що розробляються підприємством для різної аудиторії та різних

сегментів ринку, а саме споживачів, торгових посередників, постачальників, акціонерів та органів влади, ЗМІ, контактних аудиторій, а також для його власного персоналу.

Т.О. Примаєк у своїх працях приділяє багато уваги дослідженню двох понять, таких як «маркетингові комунікації» та «просування». Автор стверджує, що маркетингові комунікації спрямовані на двосторонній інформаційний зв'язок підприємства та аудиторії, тоді як просування товарів є загальним поняттям та включає використання всіх елементів комплексу маркетингу, зокрема маркетингових комунікацій, для переміщення товару на ринку [5, с. 123].

Узагальнюючи проведені дослідження, пропонуємо під маркетинговими комунікаціями розуміти процес формування довгострокових відносин підприємства та стейкхолдерів, використовуючи сучасні інструменти інформування, переконування та нагадування шляхом реалізації вибраної маркетингової стратегії з елементами соціальної відповідальності задля створення та підтримання позитивного іміджу підприємства на ринку. Це впливатиме на рівень обізнаності споживачів про продукцію, послуги чи діяльність підприємства, ступінь їх прихильності та бажання здійснювати повторні покупки.

Для досягнення позитивного результату комунікаційної діяльності підприємства необхідно правильно визначити цілі системи маркетингових комунікацій.

Вважаємо за необхідне представити цілі системи маркетингових комунікацій таким чином (табл. 1).

Існує безліч підходів до класифікації маркетингових комунікацій. Вони різняться між собою метою, що ставлять перед собою дослідники, та ознаками, що лежать в основі класифікації.

Маркетингові комунікації є похідними від комунікацій загалом, тому в основу типології можуть бути покладені основні класифікаційні ознаки комунікацій (табл. 2).

Підприємства сфери послуг прагнуть збільшити обсяги своїх продажів, а комунікації можуть це забезпечити, якщо використовувати їх в процесі вибору послуги перед купівлею як засіб привернення та заохочення нових клієнтів.

Однак якщо комунікації будуть використані неправильно, то це позиціонуватиме послугу на недоцільні сегменти споживачів, котрі мають різні мотиви, відмінні від необхідних, а також підвищуватиме оперативну неефективність та незадоволеність споживачів.

Комунікації мають велике значення для залучення споживачів у процес споживання послуги, формування культури їх споживання, навчання споживачів ефективного використання послуги. Також комунікації здійснюють значний вплив на оцінювання придбаної послуги споживачами після її купівлі.

Г.П. Луценко пропонує у сфері освітніх послуг застосовувати такі стратегії комунікацій, як комунікаційна, креативна, медійна [4]. Вважаємо, що вони можуть бути успішно використані також для підприємств сфери кінопрокату.

Комунікаційна стратегія кінотеатру складається з маркетингової стратегії (аналіз спо-

Таблиця 1

Цілі системи маркетингових комунікацій

Базові цілі	Додаткові цілі
Формування попиту	<ul style="list-style-type: none"> – Розроблення фірмового знаку, товарної марки та стандартів обслуговування споживачів, що вигідно вирізнятимуть підприємство на ринку серед інших виробників аналогічної продукції чи послуг; – інформування споживачів про продукцію, послуги, особливості їх виробництва, споживання, цінність та корисність для споживача, особливості їх використання.
Стимулювання збуту	<ul style="list-style-type: none"> – Популяризація своєї продукції чи послуг через організацію масових заходів, присвячених певній важливій події підприємства чи споживачів; – здійснення впливу на посередників, що займаються збутом продукції; – мотивація власного збутового персоналу задля збільшення обсягів продажів; – вжиття різних заходів, спрямованих на споживачів задля збільшення числа повторних покупок; – формування довгострокової прихильності споживачів до продукції чи послуг підприємства.
Формування, покращення та підтримання позитивного іміджу підприємства	<ul style="list-style-type: none"> – Створення причетності до підприємства чи товару (наприклад, заклики купувати лише товари вітчизняного виробництва); – захист навколишнього середовища (виховання у споживачів бережливого ставлення до оточуючого середовища, використання під час виробництва товару чи упаковки матеріалів, що не завдають шкоди природі); – піклування про здоров'я споживачів (виробництво продукції високої якості з використанням якісної сировини, матеріалів або пропонування продукції, що чинить значний позитивний вплив на організм людини); – підвищення рівня життя соціально незахищених верств населення (участь у діяльності благодійних організацій, підтримка благодійних та соціальних проектів); – сповідування важливості дотримання та збереження сімейних цінностей (заходи до днів захисту дітей тощо); – сприяння формуванню патріотичного духу серед населення (підтримка, спонсорство відповідних заходів, що проводяться, наприклад, органами місцевого самоврядування); – формування уявлення про відкритість підприємства та доброзичливе ставлення до споживачів (шляхом організації екскурсій по підприємству); – пропаганда традицій фірми.

Джерело: розроблено автором

живачів та конкурентів на ринку), креативної стратегії (розроблення та формування іміджу й образу популярного кінотеатру міста) та медійної стратегії (вибір носіїв реклами фільмів). Мета комунікаційної стратегії підприємств сфери кінопрокату полягає у виборі доцільних комунікаційних носіїв для ефективного розроблення та формування іміджу й образу популярного кінотеатру міста на основі результатів аналізу ринків послуг кінопрокату та комунікаційних засобів під час залучення споживачів до показу фільмів.

Основу комунікаційної стратегії складають основні принципи рекламної діяльності кінотеатру, а саме врахування основних мотивів споживачів щодо вибору кінокартини та вибору конкретного кінотеатру, адресність комунікацій, використання прогресивних комунікаційних засобів (інтернет-технологій), вибір ефективних ЗМІ шляхом визначення співвідношення витрат на комунікації та чисельності споживачів, що отримали інформацію та стали споживачами послуг кінотеатру.

Комплекс маркетингових комунікацій підприємств сфери кінопрокату представлений на рис. 1.

Під час розроблення стратегій та засобів маркетингових комунікацій підприємств сфери

кінопрокату необхідно звернути увагу на такі особливості:

- форма та стиль логотипу (логотип має повністю відображати напрям роботи кінотеатру та бути зрозумілим споживачу послуг кінопрокату; зазвичай це назва підприємства, написана цікавим шрифтом);
- використання цікавих метафор під час формулювання рекламних гасел, які привернуть увагу споживача до цього закладу;
- надання інформації про новизну, відзнаки та довгоочікуваність вибраної кінокартини, яку клієнт збирається переглянути в цьому кінотеатрі.

Управління маркетинговими комунікаціями – це важливий напрям менеджменту підприємства, що передбачає досягнення запланованого рівня конкурентоспроможності підприємства за допомогою використання сучасних інформаційних технологій та сучасних засобів маркетингових комунікацій з урахуванням впливу закономірностей та тенденцій ринку.

Диференціація інструментів просування залежно від типу фільму представлена в табл. 3.

Пропонуємо адаптувати наявні види комунікацій до діяльності підприємств, що надають послуги кінопрокату (табл. 4).

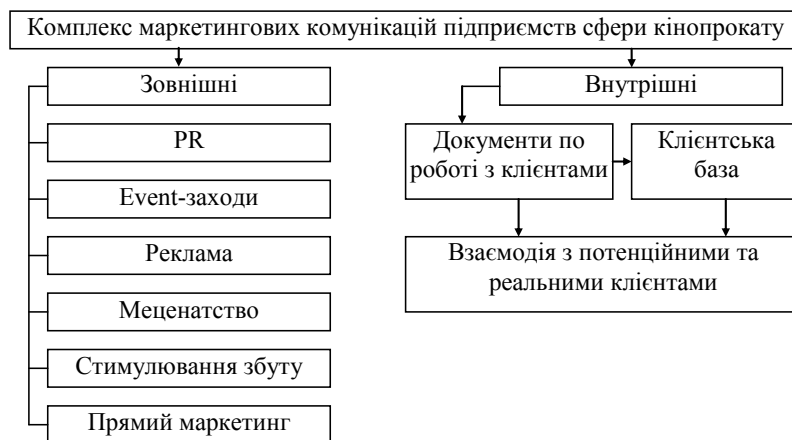

Рис. 1. Комплекс маркетингових комунікацій підприємств сфери кінопрокату

Джерело: сформовано автором за джерелом [2]

Таблиця 2

Класифікація маркетингових комунікацій за видами комунікаційної системи

Вид	Характеристика
Міжособистісні	Здійснюються між двома або більшою кількістю осіб за умови, що учасники зустрічі мають можливість впливати один на одного.
Публічні	Комунікації між однією особою та великою групою. Особливостями здійснення таких комунікацій є більш вагомий вплив комунікатора на членів комунікації та менша ефективність оберненого зв'язку порівняно з попередніми видами.
Масові	Використання засобів масової інформації для здійснення впливу на вибрану аудиторію. Для цього виду комунікацій характерним є ще нижчий рівень оберненого зв'язку.
Інтерактивні	Комунікації, в основу яких покладене використання комп'ютерних технологій. Такі комунікації дають змогу учаснику комунікації відсилати переконливі повідомлення, а покупцю – одночасно реагувати на ці звернення, відхиляючи чи приймаючи їх.

Джерело: сформовано авторами за джерелом [1]

Таблиця 3

Диференціація інструментів просування залежно від типу фільмів

Тип фільму	Елементи маркетингових комунікацій	Канали поширення
Довгоочікувані фільми-новинки	Реклама, стимулювання збуту.	Наявність сайту, що постійно оновлюється; робота в соціальних мережах; розроблення бонусних накопичувальних програм; публікації у виданнях, анкетування щодо якості послуг; організація event-заходів до різних свят.
Фільми післяпрем'єрного показу	Реклама, стимулювання збуту.	Робота в соціальних мережах; реалізація системи знижок; вулична реклама (бігборди, лайтбокси).
Елітарні фільми	Реклама, стимулювання збуту.	Наявність сайту, що постійно оновлюється; робота в соціальних мережах; розроблення бонусних накопичувальних програм з акцентом на період міжсезоння; друкована реклама у періодичних виданнях.

Джерело: розроблено авторами за джерелом [2]

Таблиця 4

Класифікація комунікацій кінотеатру

№	Вид комунікацій	Складові		Вплив
1	Внутрішні	Горизонтальні комунікації (між співробітниками). Вертикальні (між керівником та підлеглими).		Результатом налагодження й розвитку внутрішніх комунікацій є формування сприятливого морально-психологічного клімату в колективі, що впливатиме на продуктивність праці, рівень ініціативності та креативності працівників, рівень задоволеності працею.
2	Зовнішні	Соціальні	Комунікації між підприємством та суспільством; уявлення стейкхолдерів про місію кінотеатру; інформаційна відкритість; вжиття заходів в межах корпоративної соціальної відповідальності.	Здійснюють вплив на формування у свідомості споживачів позитивного ставлення до кінотеатру, підвищення іміджу на ринку кінопрокату з урахуванням проведеної роботи щодо соціальної відповідальності перед суспільством.
		Економічні	Комунікації між кінотеатром та державними органами культури; комунікації з контролюючими органами щодо фінансово-економічної звітності підприємства; комунікації з постачальниками кінопродукції щодо її вартості; комунікації між кінотеатром та споживачами у сфері встановлення вартості послуг, що надаються.	Здійснюють вплив на загальний результат ефективності діяльності кінотеатру, рівень відвідуваності глядачами та рентабельність.
		Маркетингові	Вплив на наявних та потенційних споживачів; вплив на контрагентів ринку; комунікаційний вплив на конкурентів; вплив на суспільство загалом.	Результатом є утримання та/або розширення меж ринку, підвищення рівня конкурентоспроможності кінотеатру, встановлення довгострокових відносин з глядачами, популяризація культури кіноперегляду.

Джерело: розроблено авторами

Основними проблемами управління маркетинговою комунікаційною політикою підприємств сфери кінопрокату є такі.

1) Сучасний споживач віддає перевагу перегляду ідентичної кінострічки в кінотеатрі, бренд якого більш відомий та популярний, незважаючи на значно вищу вартість квитків.

2) У ЗМІ здебільшого рекламується саме кінострічка, а не певний кінотеатр, що зменшує рівень обізнаності споживачів про наявні кінотеатри міста. Це приводить до занепаду мало-відомих підприємств сфери кінопрокату.

3) Відставання друкованої реклами від терміну прем'єрних показів фільмів. Постери та

плакати повідомляють споживачів тільки про початок запуску кінострічки в прокат, не зазначаючи дати закінчення прем'єрного показу. Це знижує рівень обізнаності споживачів щодо асортименту фільмів в окремо взятому кінотеатрі.

Висновки. Підсумовуючи проведене дослідження, стверджуємо, що особлива роль на підприємствах сфери кінопрокату відводиться персоналу, який безпосередньо працює з клієнтом й від навичок, поведінки, компетентності та ввічливості якого залежить, чи відвідає клієнт саме цей кінотеатр, чи буде він задоволений переглядом фільму. Істотним бар'єром під час ор-

ганізації процесу надання послуги кінопрокату чи поліпшення її якості є складність поєднання всіх елементів послуги, які впливають на ступінь задоволеності споживача. Подальші дослідження пов'язані з розробленням інструментів підвищення ефективності управління маркетинговою комунікаційною діяльністю підприємств сфери послуг задля його популяризації, підвищення іміджу та встановлення довгострокової взаємодії зі споживачами послуг.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Братко О.С. Маркетингова політика комунікацій: навч. посібник. Тернопіль: Kart-blansh, 2006. 275 с.
2. Влащенко Н.М. Сучасні маркетингові комунікації готельних підприємств. Бізнес-Інформ. 2017. № 6. С. 285–290.
3. Войнаренко С.М. Комунікативна політика підприємств в сучасних умовах. Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 6. Т. 2. С. 51–54.
4. Луценко Г.П. Стратегія підвищення ефективності комунікацій у сфері освітніх послуг. URL: http://www.rusnauka.com/23_D_2009/Economics/49912.doc.htm.
5. Примак Т.О. Маркетингові комунікації: навчальний посібник. Київ: Ельга, Ніка-Центр, 2003. 280 с.

REFERENCES:

1. Bratko O.S. (2006), *Marketing communications policy*, Kart-blansh, Ternopil, Ukraine.
2. Vlashchenko N.M. (2017), "Suchasni marketingovi komunikatsii hotelnykh pidpriemstv", *Biznes-inform*, no. 6, pp. 285–290.
3. Voinarenko S.M. (2011), "Komunikativna polityka pidpriemstv v suchasnykh umovakh", *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, no 6, pp. 51–54.
4. Lutsenko H.P. (2009), "Stratehiia pidvyshchennia efektyvnosti komunikatsii u sferi osvitykh posluh", available at: http://www.rusnauka.com/23_D_2009/Economics/49912.doc.htm.
5. Prymak T.O. (2003), *Marketing communications*, Elga, Nika-Tsentr, Kyiv, Ukraine.

Pashchenko O.P.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management and Tourism,
Zhytomyr State Technological University*

Moniatovska A.A.
*Student,
Zhytomyr State Technological University*

FEATURES OF MANAGEMENT OF MARKETING COMMUNICATIONS AT THE ENTERPRISES OF THE SERVICE SECTOR

The main factor in ensuring the competitiveness of modern enterprises in the market is an effective marketing communications system, which widely applies various communication tools and new tools of informative influence. The ability to strategically correctly organize the interaction of many tools of marketing communications and identify the most effective means of communication in each individual case of economic activity of the enterprise today is a key to the company's success.

The aim of the investigation is to determine the characteristics of the management of marketing communications at the enterprises of the service sector, in particular, the enterprises of the film distribution sector. The target in the process of writing this article is to research the complex of marketing communications of the enterprises of service sector, to summarize the classifications of the cinema communication, to elaborate the promotion tools differentiation depending on the type of the films, to work out the key issues, and to identify the perspective ways for the improvement of their activities.

Summarizing the conducted researches, it is suggested under marketing communications to understand the process of forming bilateral relations between the entities in the market through a certain marketing message to the audience, through informing, persuasion, and reminding, in order to achieve the marketing aims of the firm and to implement the chosen strategy in the market. Marketing communications, as one of the elements of the marketing complex, are aimed to achieve the company's strategic and marketing goals. Communication goals are hierarchical and create a complex system.

The targets of marketing communication systems are investigated; the classification of marketing communications is generalized by the types of communication system. The article states that a relatively new form of communications is lateral (latent) communications. One of the most commonly used types of such communications is "product placement." In this case, there is a hidden advertising appeal to the consumers through the viewing of films, series, video clips, which depict the use of branded goods.

It is proposed to use the following strategies for the film industry: the communication strategy of the cinema consists of a marketing strategy (analysis of consumers and competitors in the market), the creative strategy (the development and formation of the image and prestige of the city's popular cinema), and the media strategy (the choice of media advertisement carriers).

The aim of the communication strategy of enterprises of the film distribution sector is to choose the appropriate communicative carriers for the effective development and formation of the image and prestige of the city's popular cinema based on the results of the service markets analysis of the film distribution and communication tools in attracting the consumers to the film screening.

The basis of the communication strategy are the main principles of the cinema advertising activity: taking into account the main motives of consumers in choosing a film and selecting a particular cinema, targeting communications, using advanced communication tools – Internet technologies, choosing an effective media outlets by determining the ratio of communication expenses with the number of consumers, which have got the information and become the consumers of cinema services.

The complex of marketing communications of enterprises is developed; the classification of communications of enterprises of the film distribution sector is generalized.

The differentiation of promotion tools is developed depending on the type of films offered for viewing by the spectators.

The basic problems of management of marketing communication policy of the business structures in the modern conditions are determined.

Summarizing the conducted researches it can be affirmed that the complex of management of marketing communications of enterprises of the services sector significantly differs from the management of enterprises' marketing producing the material goods. A special role at the enterprises of this type is given to the personnel, which directly works with the client, and on the skills, behaviour, competence, courtesy of which depends whether the client will visit this cinema or not, will he be satisfied with the movie review or not. The essential barrier to organizing the process of providing a film distribution service or for improving its quality is the complexity of the combination of all elements of the service that affects the level of customer's satisfaction.

УДК 330.341.2

Петрищенко Н.А.

*кандидат економічних наук**Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Ажаман І.А.

*доктор економічних наук, доцент**Одеської державної академії будівництва та архітектури*

Серьогіна Н.В.

*кандидат економічних наук**Одеської державної академії будівництва та архітектури*

РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Галузь готельно-ресторанного бізнесу, як і інші галузі народного господарства України, змінюється у зв'язку з процесами Євроінтеграції. Проведено аналіз наявного економічного становища галузі. Проаналізовано дані Державного статистичного управління. Виявлено, що частка доходів галузі та частка її підприємств у сукупних економічних показниках країни маленькі, але мають тенденцію до збільшення. Проаналізовано показники галузі туризму як нерозривно пов'язаного з галуззю готельно-ресторанного бізнесу. Проведено аналіз факторів, які впливають на розвиток готельно-ресторанного та туристичного бізнесу.

Ключові слова: підприємства тимчасового розміщення та харчування, готельно-ресторанний бізнес, туризм, туристичні потоки, фактори впливу, конкурентоспроможність.

АННОТАЦИЯ

Отрасль отельно-ресторанного бизнеса, как и другие отрасли народного хозяйства Украины, изменяется в связи с процессами Евроинтеграции. Проведен анализ существующего экономического положения отрасли. Проанализированы данные Государственного статистического управления. Определено, что доля доходов отрасли и доля ее предприятий в совокупных экономических показателях страны маленькие, но имеют тенденцию к увеличению. Проанализированы показатели отрасли туризма как неразрывно связанного с отраслью отельно-ресторанного бизнеса. Проведен анализ факторов, которые влияют на развитие отельно-ресторанного и туристического бизнеса.

Ключевые слова: предприятия временного размещения и питания, отельно-ресторанный бизнес, туризм, туристические потоки, факторы влияния, конкурентоспособность.

ANNOTATION

The branch of the hotel and restaurant business, like other branches of the Ukrainian people's economy, is changing due to the processes of European integration. The analysis of the existing economic situation of the industry. Analyzed the data of the State Statistical Office. It was revealed that the share of industry income and the share of its enterprises in the aggregate economic indicators of the country are small, but it tends to increase. Analyzed indicators of tourism as inextricably linked with the industry of hotel and restaurant business. The analysis of factors that influence the development of the hotel-restaurant and tourist business has been carried out.

Key words: enterprises of temporary accommodation and nutrition, hotel and restaurant business, tourism, tourist flows, factors of influence, competitiveness.

Постановка проблеми. Сучасні економічні трансформаційні процеси в Україні пов'язані з Євроінтеграцією та впливають на всі напрямки господарської системи країни, у зв'язку з чим актуальними стають моніторинг та ретельне дослідження динаміки в зовнішньому оточенні, розроблення перспектив на майбутнє. Ці

тенденції також характерні для сфери готельно-ресторанного бізнесу. Діагностика стану й динаміки розвитку туристично-готельної сфери передбачає визначення структури та рівня споживання туристичних послуг, готельного розміщення. Також актуальним є визначення рівня інноваційності використання науково-технічного прогресу в цій сфері, адже саме розвиненість інфраструктури індустрії гостинності та якісне обслуговування становлять запоруку її подальшого розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження проблем розвитку готельно-ресторанного господарства здійснено в працях таких науковців, як О.Я. Домінська, Н.О. Батьковець [1], С.Г. Нездоймінов [2], О.М. Шаповалова [3], Б.А. Луцик, Ю.В. Шмагіна, Я.В. Волковська.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак сучасні динамічні перетворення в соціально-економічному оточенні безпосередньо впливають на прийняття господарських рішень у цій сфері, що робить актуальним дослідження змін в оточуючому середовищі та виявлення динаміки розвитку галузі.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Процеси трансформації та Євроінтеграції безперервно змінюють зовнішнє оточення підприємств туристичної та готельно-ресторанної сфери. Наслідками цих процесів є постійні зміни в стратегіях розвитку, формулювання нових пріоритетів та цілей, що потребує постійних досліджень динаміки економічних перетворень та змін умов функціонування.

Виклад основного матеріалу дослідження. Світова туристична індустрія динамічним чином розвивається останніми роками. На думку О.Є. Гарбери, «світова туристична індустрія стала глобальною за масовістю, формами і технологіями організації відпочинку. У міжнародному туризмі процеси глобалізації найкраще простежуються на прикладі сектору розміщення туристів, де швидкими темпами відбувається розширення та розвиток готельних мереж. Готельна індустрія є однією із найдинамічніших у світі» [4]. Дослідження розвитку підприємств індустрії гостинності в міжнародному аспекті «демонструє, що ця сфера діяльності має високий дохід і стрімкі темпи розвитку» [5].

Так, за останні роки частка підприємств тимчасового розміщення й харчування серед загальної кількості підприємств в Україні мала стійку тенденцію зростання. Згідно з даними Державного комітету статистики бачимо, що зростає кількість фізичних осіб-підприємців порівняно з підприємствами, адже з 2014 року відбулося зростання на 0,3%, або на 625 осіб [6]. На рис. 1. зображено зростання частки підприємств тимчасового розміщення й харчування та частки доходу, що припадає на ці підприємства, в загальному обсязі реалізованої продукції. У 2014–2015 роках частка доходу підприємств тимчасового розміщення й харчування в загальному обсязі реалізованої продукції підприємств України складала 0,51%, тоді як частка кількості підприємств серед усіх підприємств країни трохи скоротилася, склавши 2,96%.

З 2016 року зростання частки підприємств тимчасового розміщення й харчування відбувається більш стрімкими темпами. Так, у 2016 році їх частка склала 3,09%, а у 2017 році – 3,19%. Також має тенденцію до зростання частка доходу вказаних підприємств, а саме з 0,51% у 2015 році до 0,58% у 2017 році.

Кількість зайнятих у цій сфері складає у 2017 році 276,3 тис. осіб, або 1,71% від загальної кількості зайнятих в країні. Це досить незначні показники порівняно зі світовими тенденціями, але їх динаміка стабільна та позитивна навіть в період економічної кризи.

В.Г. Топольник зауважив, що «готельні комплекси в структурі індустрії гостинності виконують ключові функції, оскільки формують і пропонують відвідувачам комплекс послуг, у формуванні та просуванні яких беруть участь різні сектори й елементи індустрії гостиннос-

ті». Виходячи з цього, вважаємо правомірним виділити готельне господарство як найбільшу комплексну складову індустрії гостинності та розглядати її самостійно, значною мірою ототожнюючи з усією індустрією гостинності [7, с. 7].

Однак нерозривно пов'язаною з готельно-ресторанним бізнесом є індустрія туризму. Розвиток саме цієї галузі безпосередньо впливає на подальше зростання кількості готелів та ресторанів. Н.А. Зеленюк вважає, що «створення сучасної індустрії туризму неможливо без підприємств готельного й ресторанного господарства, які сприяють задоволенню таких першочергових потреб туристів, як проживання й харчування» [8, с. 104].

На рис. 2 відображено потоки громадян України та іноземців, які відвідують Україну, кількість туристів, обслугованих туроператорами та турагентами.

З рис. 2 можна зробити висновки, що спостерігається тенденція зростання туристичних потоків, які обслуговуються туроператорами та турагентами. Приріст на 2017 рік склав 10,07%, що на 16,17% менше, ніж у 2016 році (26,24%). Повільно зростає потік іноземців, які відвідують Україну: у 2017 році на 6,72% порівняно з 2016 роком, коли він склав 7,28%. Тобто потік дещо уповільнюється, але тенденція збільшення залишається.

Також значно збільшився виїзд громадян України за кордон. У 2017 році відносно 2016 року він зріс на 11,11%.

На рис. 3 відображено структуру кількості туристів-громадян України та іноземців. Частка іноземних туристів має виражену тенденцію до збільшення. У 2014 році вона складала 0,7% загальної кількості туристів, у 2015 році

Рис. 1. Частка підприємств тимчасового розміщення в загальній кількості підприємств України та частка їх доходу в загальному обсязі реалізованої продукції [6]

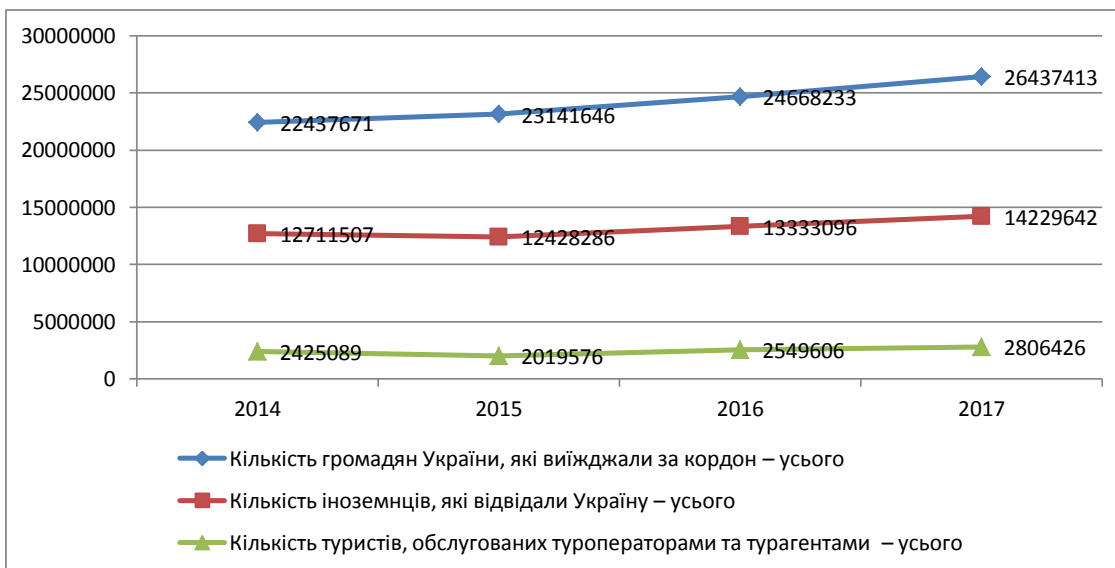

Рис. 2. Динаміка кількості громадян, що виїжджають за кордон, та іноземців, які відвідують Україну [6]

Рис. 3. Структура кількості туристів за 2014–2017 роки [6]

дещо зменшилась, а саме до 0,63%, у 2016 році збільшилась до 1,45%, а у 2017 році склала 1,63%.

Частка внутрішніх туристів у 2014 році складала 13% до 85,99% туристів, що виїжджали за кордон. У 2015 році частка внутрішніх туристів складала 17,68%, тоді як частка виїжджаючих за кордон скоротилась на 18,06%. Загальна кількість українських туристів в цей період скоротилась на 403,6 тис. осіб. У 2016 році спостерігається зростання загального потоку туристів. Частка громадян України, які виїжджали за кордон, знову збільшилась до 84,99%, або на 413,518 тис. осіб. У 2017 році 94,42% туристів з туристичного потоку України виїжджали за кордон, а частка внутрішнього туризму скоротилась до 17% [6].

Ця динаміка пояснюється такими факторами та подіями: скорочення іноземних туристів та загального туристичного потоку у 2015 році викликано економічною кризою та напруженою політичною обстановкою; у 2016 році стабілізація соціально-економічного становища в країні пожвавила потік туристів; у 2017 році більшість українських туристів вже мала можливість отримати паспорти нового виду, що значно спростило процедуру виїзду за кордон.

Слід відзначити високі ціни більшості українських курортно-оздоровчих закладів та підприємств готельно-ресторанного бізнесу, досить низький рівень сервісу та отриманих послуг.

Таким чином, сучасний стан та тенденції розвитку індустрії гостинності в Україні можна охарактеризувати такими положеннями:

1) досягнення готельно-ресторанної індустрії за останні роки є досить скромними порівняно із загальносвітовими тенденціями;

2) основні фонди підприємств готельно-ресторанного бізнесу та якість сервісу і послуг не відповідають міжнародним стандартам;

3) невідповідність цінової політики якості українських готелів та ресторанів значно скорочує потік внутрішніх та іноземних туристів; наслідками цього є створення приватних міні-готелів та розвиток орендних відносин в регіонах, де відтворюються туристичні потоки.

Дослідження, проведене Ю.В. Шмагіною, виявило, що високо комфортабельні готелі в Києві, введені в експлуатацію за участю іноземних компаній, дали змогу істотно скоротити дефіцит готелів високого класу для багатой клієнтури. Вартість розміщення в цих готелях порівнянна з вартістю розміщення в найбільших столицях світу [9].

Також слід враховувати, що стабільність розвитку підприємств, які працюють у сфері готельно-ресторанного бізнесу, передусім залежить від купівельної спроможності саме громадян України та українських туристів.

Задля підвищення рівня конкурентоспроможності підприємства готельно-ресторанного бізнесу повинні постійно впроваджувати інновації як в технологіях, так і в послугах. Рівень конкуренції цієї галузі є дуже високим та посилюється у зв'язку з нестабільністю соціально-економічного зовнішнього середовища.

Серед факторів, що перешкоджають подальшому розвитку готельно-ресторанної та туристичної індустрії, слід відзначити:

- відсутність інформаційної підтримки та слабку діяльність у сфері реклами (деякі науковці пропонують «запровадження агресивної реклами на туристичних сайтах, в турагенціях, що певною мірою знизить зовнішню конкуренцію» [9]);

- слабку взаємодію з організаторами фестивалів, конкурсів, виставок (такі заходи завжди супроводжуються припливом кількості людей, яким потрібно тимчасове розміщення та годування);

- нерозвинуту транспортну інфраструктуру (в деяких регіонах дістатися до місця розташування можна тільки приватним трансфером);

- низьку якість сервісу та послуг значної кількості вітчизняних готелів та ресторанів;

- зростання туристичних потоків громадян України, що виїжджають за кордон, відповідно, скорочення внутрішнього туризму (ця тенденція негативно впливає на розвиток готельно-ресторанної індустрії та економічний стан країни загалом).

Підвищення конкурентоспроможності підприємств готельно-ресторанного бізнесу є можливим через посилення співпраці з фірмами готельного сервісу; приватним сектором у сфері постачання послуг та товарів; туристичними фірмами, які бронюють місця для своїх клієнтів.

Також слід звернути увагу на те, що «в умовах безперервних економічних змін інновації стають основним чинником, що сприяє динамічному розвитку і підвищенню результативності функціонування підприємств готельно-ресторанного господарства» [10].

Висновки. Проведене дослідження виявило позитивні тенденції розвитку підприємств готельно-ресторанного бізнесу та туризму в Україні, а також фактори, які перешкоджають подальшому розвитку цієї галузі. Аналіз статистичних даних Держкомстату підтвердив зростання кількості підприємств цієї галузі та частки їх доходу в сукупному доході країни. Частка іноземних туристів досить незначна, але має тенденцію до зростання протягом останніх років.

Також спостерігається зростання туристичних потоків громадян України за кордон, відповідно, скорочення внутрішнього туризму, що слід зазначити як негативний вплив. Одними з факторів, що викликають таку ситуацію, є високі ціни більшості українських курортно-оздоровчих закладів і підприємств готельно-ресторанного бізнесу та досить низький рівень сервісу, отриманих послуг. Також негативними факторами, що перешкоджають подальшому розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні, є слабка маркетингова та рекламна діяльність, нерозвинена транспортна інфраструктура, відсутність співпраці з іншими організаціями, причетними до туризму, низький рівень впровадження інновацій та незадовільний стан основних фондів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Домінська О.Я., Батьковець Н.О. Сучасний стан та інноваційні процеси розвитку готельно-ресторанного бізнесу в Україні. Вісник Львівського торговельно-економічного університету. 2017. Вип. 52. С. 39–41.
2. Нездоймінов С.Г. Туризм як фактор регіонального розвитку: методологічний аспект та практичний досвід: монографія. Одеса: Астропринт, 2009. 304 с.
3. Шаповалова О.М. Інноваційна діяльність як основа підвищення конкурентоспроможності готельного господарства. Вісник Східноукраїнського національного університету імені Володимира Даля. 2013. № 16. С. 224–228.
4. Гарбера О.Є. Сучасні тенденції розвитку світової готельної індустрії. Економічний часопис – XXI. 2010. № 11–12. С. 37–41.
5. Янчев А.В., Кирильєва Л.О., Топоркова О.В., Кирильєва Д.Д. Теоретичні основи організації обліку на підприємствах індустрії гостинності: міжнародний аспект. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2014. Вип. 1. С. 65–73.
6. Статистична інформація // Державна служба статистики України. 2018. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Топольник В.Г., Бутова А.Ц., Кошавка І.В., Полякова А.В. Кількісна оцінка якості готельного продукту: монографія. Донецьк: ДонНУЕТ, 2013. 208 с.
8. Зеленюк Н.А. Обліково-аналітичне забезпечення управління доходами на підприємствах у сфері ресторанно-готельної індустрії.

- ного бізнесу. Управління розвитком складних систем. 2011. Вип. 5. С. 103–110.
9. Шмагіна Ю.В. Перспективи розвитку готельного бізнесу та ресторанної справи. URL: www.rusnauka.com/2_KAND_2009/.../39523.doc.htm.
10. Черномазюк А.Г. Інновації у сфері готельно-ресторанного бізнесу. Вісник Хмельницького національного університету. 2014. № 5. Т. 2. С. 269–272.

REFERENCES:

1. Dominska O.Ya., Batkovets N.O. (2017), Suchasnyi stan ta innovatsiini protsesy rozvytku hotelno-restorannoho biznesu v Ukraini (Modern camp and innovation process to the development of hotel-restaurant business in Ukraine), *Visnyk Lvivskoho torhovelno-ekonomichnogo universytetu*, Ukraine. Vol. 52, pp. 39–41.
2. Nezdoininov S.H. (2009), *Turyzm yak faktor rehionalnoho rozvytku: metodolohichni aspekt ta praktychnyi dosvid: monohrafiia* (Tourism as a factor of regional development: methodological aspect and practical aspects: monograph), As-tropynt, Odesa, 304 p.
3. Shapovalova O.M. (2013), *Innovatsiina diialnist yak osnova pidvyshchennia konkurentospromozhnosti hotelnoho hospodarstva* (Innovative activity as a basis for increasing competitiveness of the hotel industry), *Visnyk Skhidnoukrainskoho natsionalnogo universytetu imeni Volodymyra Dalia*, Ukraine. Vol. 16, pp. 224–228.
4. Harbera O.Ye. (2010), *Suchasni tendentsii rozvytku svitovoi hotelnoi industrii* (Modern trend sin the world's hotel industry), *Ekonomichnyi chasopys* – XXI, Ukraine. Vol. 11–12, pp. 37–41.
5. Yanchev A.V., Kurylieva L.O., Toporkova O.V., Kurylieva D.D. (2014) *Teoretychni osnovy orhanizatsii obliku na pidpriemstvakh industrii hostynnosti: mizhnarodnyi aspekt* (Theoretical foundations of organizations in the regional organizations of the public hospitality: international aspect), *Ekonomichna stratehiia i perspektyvy rozvytku sfery torhivli ta posluh*, Ukraine. Vol. 1, pp. 65–73.
6. Derzhavna sluzhba statystyky Ukrainy (2018) *Statystychna informatsiia* [Statistical information]. Kyiv: Informatsiino-analitychne ahentstvo. Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
7. Topolnyk V.H., Butova A.Ts., Koshchavka I.V., Poliakova A.V. (2013), *Kilkisna otsinka yakosti hotelnoho produktu: monohrafiia* [Quantitative assessment of hotel product quality: monograph], Donetsk, DonNUET, 208 p.
8. Zeleniuk N.A. (2011) *Oblikovo-analitychne zabezpechennia upravlinnia dokhodamy na pidpriemstvakh u sferi restoranno-hotelnoho biznesu* [Accounting and analytical support for income management at enterprises in the field of restaurant and hotel business], Ukraine, *Upravlinnia rozvytkom skladnykh system*. Vol. 5, pp. 103–110.
9. Shmahina Yu.V. (2009) *Perspektyvy rozvytku hotelnoho biznesu ta restoranoi spravy* [Prospects for the development of hotel business and restaurant business]. Assesed to: www.rusnauka.com/2_KAND_2009/.../39523.doc.htm.
10. Chernomaziuk A.H. (2014) *Innovatsii u sferi hotelno-restorannoho biznesu* [Innovations in the sphere of hotel and restaurant business], Ukraine, *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnogo universytetu*. Vol. 5, pp. 269–272.

Petryshchenko N.A.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics and Entrepreneurship
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Azhaman I.A.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of Department of Management and Marketing,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Serohina N.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics and Entrepreneurship,
Odessa State Academy of Civil Engineering and Architecture*

DEVELOPMENT OF HOTEL-RESTAURANT BUSINESS AND TOURISM IN UKRAINE

The industry of hotel and restaurant business, like other sectors of the national economy of Ukraine, is changing due to the processes of European integration. The aim of the research is to analyse the existing economic situation in this industry and to identify the factors influencing its development. Data of the State Statistics Service are analysed. It was revealed that the share of industry income and the share of its enterprises in the aggregate economic indicators of the country are small but it tends to increase. The indicators of the tourism industry as inseparably connected with the hotel and restaurant business are analysed. The main trends are identified and the dynamics of tourist flows in Ukraine are considered. The analysis of factors that influence the development of the hotel-restaurant and tourist business is carried out. The following negative factors are identified: poor marketing and advertising activities, low level of innovation and cooperation with other sectors of the economy, poor transport infrastructure; low quality of services and services at a fairly high price; poor state of fixed assets. The main directions for improving the competitiveness of enterprises of the hotel-restaurant and tourist business are indicated. The level of competition in the industry is very high due to the instability of the external environment. Enterprises need technological innovations, improving the quality of services provided and upgrading fixed assets. Improving the competitiveness of organizations of the hotel and restaurant business can be carried out through the cooperation with enterprises of hotel service; the private sector in the supply of goods and services; travel companies that book rooms for their customers.

УДК 338.2

Письменна О.О.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва імені Т.Г. Беня
Національної металургійної академії України

Кербікова А.С.
старший викладач
кафедри економіки та підприємництва імені Т.Г. Беня
Національної металургійної академії України

Гриценко О.В.
студентка
Національної металургійної академії України

ВАРТІСНІ ПОКАЗНИКИ УПРАВЛІННЯ ЧИСЕЛЬНІСТЮ ПЕРСОНАЛУ

АНОТАЦІЯ

У статті визначено стратегічні альтернативи управління чисельністю персоналу. Реактивна стратегія передбачає формування контингенту персоналу під час виникнення потреби в працівниках. Проактивна стратегія базується на формуванні кадрового резерву, надлишку персоналу для оперативного закриття вакансій, що виникають. Стратегія універсалізації передбачає навчання персоналу суміжним професіям для запобігання дефіциту кадрів. Запропоновано здійснювати вибір стратегічної альтернативи на основі вартісної оцінки дефіциту, профіциту персоналу, вартості його навчання. Представлено методичні вказівки щодо визначення вартості зазначених показників.

Ключові слова: стратегічна альтернатива, управління чисельністю персоналу, дефіцит персоналу, профіцит персоналу, вартість навчання.

АННОТАЦИЯ

В статье определены стратегические альтернативы управления численностью персонала. Реактивная стратегия предполагает формирование контингента персонала при возникновении потребности в работниках. Проактивная стратегия базируется на формировании кадрового резерва, излишка персонала для оперативного закрытия возникающих вакансий. Стратегия универсализации предполагает обучение персонала смежным профессиям для предотвращения дефицита кадров. Предложено осуществлять выбор стратегической альтернативы на основе стоимостной оценки дефицита, профицита персонала, стоимости его обучения. Представлены методические рекомендации по определению стоимости указанных показателей.

Ключевые слова: стратегическая альтернатива, управление численностью персонала, дефицит персонала, профицит персонала, стоимость обучения.

ANNOTATION

The article identifies strategic alternatives for managing the number of personnel. The reactive strategy involves the formation of personnel contingent at the time of the need for workers. The proactive strategy is based on the formation of a personnel reserve, an excessive number for quick agile closure of emerging vacancies. The strategy of universalization involves the personnel training of related professions to avoid a shortage of personnel. It was proposed to make a strategic choice on the basis of the cost of the personnel shortage, the personnel surplus, the cost of training. Presented methodological recommendations for estimating the value of these indicators.

Key words: strategic alternative, personnel number management, personnel shortage, personnel surplus, cost of training.

Постановка проблеми. Одним з найважливіших завдань управління персоналом є забезпечення підприємства кадрами в необхідній кількості відповідного професійно-кваліфікаційного складу. Виконання цього завдання потребує пла-

нування потреби в персоналі загалом та за категоріями працівників зокрема, формування операційних стратегій та тактик, процедур прийому, розстановки та ротатії персоналу, прогнозування витоку персоналу за причинами звільнень тощо. Здебільшого вартісне оцінювання показників, пов'язаних з реалізацією цього завдання, обмежується плануванням фонду оплати праці. Проте формування стратегічного бачення управління кількістю потребує оцінювання додаткових показників витрат та вигід, які є наслідком тих чи інших управлінських рішень в межах вибраних стратегічних альтернатив.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Нині дослідники проблематики управління персоналом [1–5] зазначають, що оцінювання результативності управління персоналом, ступеня вирішення HR-завдань, рівня забезпеченості необхідної якості та чисельності працівників має здійснюватися за системою показників від продуктивності праці до ступеня мотивації та лояльності працівників. Відомі методики [3; 4] комплексного та інтегрального оцінювання ефективності управління персоналом на підприємствах.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте наявні підходи дають змогу оцінити поточний стан HR-діяльності та сформулювати коригуючі рішення задля підвищення ефективності. В сучасних умовах важливим завданням є не тільки оцінювання поточного стану, але й обґрунтування стратегічних рішень щодо управління персоналом. Розв'язання такого завдання перспективного планування HR-діяльності та управління нею потребує опрацювання показників-критеріїв прийняття рішень щодо вибору стратегічних кадрових альтернатив на функціональному та операційному рівнях.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення стратегічних альтернатив управління чисельністю персоналу, формування методичних вказівок щодо визначення вартості показників вартісної оцінки дефіциту, профіциту персоналу, вартості його навчання.

Виклад основного матеріалу дослідження. Управління чисельністю та забезпечення підприємства кадрами можуть базуватись на різних стратегіях, найбільш поширена з яких полягає у закритті вакансій та поповненні персоналу відповідно до вибуття наявних працівників або за виникнення потреби в додатковому персоналі за умов розширення діяльності. Альтернативним варіантом вирішення завдання достатності персоналу та його відповідної кваліфікації є формування надлишку (профіциту) персоналу для миттєвого закриття потреб під час вибуття працівників з різних причин. Здебільшого рішення про дотримання тієї чи іншої стратегії базується лише на суб'єктивних оцінках доцільності того чи іншого сценарію. Тоді доречно виділити такі стратегічні альтернативи операційної стратегії щодо управління чисельністю персоналу за способом формування кадрового резерву:

1) реактивна стратегія управління чисельністю, що передбачає оперативне закриття вакансій під час їх виникнення;

2) проактивна стратегія, тобто формування кадрового резерву, надлишкової чисельності (профіциту персоналу), що може бути здійснено:

– із зовнішніх джерел (ринку праці), тобто прийом персоналу понад мінімальну граничну планову чисельність;

– з внутрішніх джерел, тобто формування кадрового резерву для оперативного заповнення вакансій під час звільнення або переміщення працівника на іншу посаду;

3) стратегія універсализації, що передбачає навчання працівників, формування базових компетентностей, знань та навичок у суміжних професіях, сферах діяльності для оперативного закриття вакансій в разі їх виникнення.

За використання реактивної стратегії виникає ризик простою робочого місця в разі несвоєчасного заміщення вакансії, практичний підхід до управління чисельністю потребує додаткових витрат на утримання персоналу, що є недовантаженим, а стратегія універсализації передбачає витрачання коштів на навчання персоналу, що пов'язано з витратами на розроблення програм професійного навчання, відрив працівників від

виконання основних функцій на період такого навчання (табл. 1).

Рішення про вибір тієї чи іншої стратегічної альтернативи має базуватись на результатах ретельного аналізу вигід та втрат, порівнянні вартісних показників формування резерву або настання дефіциту персоналу.

Вартість профіциту персоналу визначається з огляду на контингент надлишкової чисельності, середній рівень оплати праці та тривалості перебування працівників у кадровому резерві:

$$V_n = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^n \overline{3\Pi} * T_n, \quad (1)$$

де n – надлишкова чисельність персоналу професійної групи k , осіб (різниця між фактичною чисельністю на певну дату та плановою чисельністю за штатним розкладом);

k – кількість професійних груп, одиниць;

$\overline{3\Pi}$ – середня одноденна заробітна платня з урахуванням фіскального навантаження [6, с. 166], грн./день;

T_n – тривалість формування профіциту персоналу, днів.

Вартість дефіциту персоналу – це вартість втраченого доходу (за вирахуванням заробітної плати) від простою робочого місця:

$$V_d = \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^n (\overline{Д1} - \overline{3\Pi}) * (T_{nid} + T_{npriy} + T_{навч} + T_{вих_{ef}}) + V_{зам}, \quad (2)$$

де $\overline{Д1}$ – середній одноденний дохід, що генерує 1 працівник, грн.;

T_{nid} – тривалість підбору працівника, днів;

T_{npriy} – тривалість прийому (оформлення) на роботу, днів;

$T_{навч}$ – тривалість навчання на робочому місці, днів;

$T_{вих_{ef}}$ – тривалість виходу на ефективність (досягнення середніх для професії значень), днів;

$V_{зам}$ – вартість заміщення вакантної посади, грн./особу.

Вартість навчання персоналу суміжним професіям визначається за такою формулою:

$$V_{навч} = \sum_{c=1}^m V_{nc} + \sum_{j=1}^k \sum_{i=1}^n \overline{3\Pi} * T_{навч}, \quad (3)$$

Таблиця 1

Переваги та недоліки стратегічних альтернатив

Стратегічна альтернатива операційної стратегії управління чисельністю	Переваги (вигоди)	Недоліки (втрати)
Реактивна стратегія	Відсутність витрат на оплату праці надлишкового персоналу.	Виникнення дефіциту персоналу, простій робочого місця за несвоєчасного закриття вакансії, втрата доходів та прибутків.
Проактивна стратегія	Своєчасне закриття вакансій, відсутність простоїв.	Профіцит персоналу, додаткові витрати на оплату праці надлишкового персоналу.
Стратегія універсализації	Своєчасне закриття вакансій, відсутність простоїв.	Додаткові витрати на навчання, втрата часу на виконання основних функцій під час навчання, обмеженість використання (тільки для управлінських видів діяльності).

Таблиця 2

Критерії вибору стратегічної альтернативи

Стратегічна альтернатива операційної стратегії управління чисельністю	Вимірник вигід	Вимірник втрат	Критерій вибору стратегічної альтернативи
Реактивна стратегія	Вп (вартість профіциту персоналу)	Вд (вартість дефіциту персоналу)	$Вп - Вд > 0$
Проактивна стратегія	Вд (вартість дефіциту персоналу)	Вп (вартість профіциту персоналу)	$Вд - Вп > 0$
Стратегія універсалізації	Вд (вартість дефіциту персоналу)	Внавч (вартість навчання)	$Вд - Внавч > 0$

де m – кількість програм навчання;

Впр – вартість програми навчання (для зовнішніх – оплата за договором, для внутрішніх – оплата праці та накладні витрати відповідного підрозділу пропорційно кількості програм та тривалості навчання, або вартість робочого місця вчителя), грн.;

Тнавч – тривалість періоду навчання (відволікання працівника від виконання основних функцій), днів.

Визначивши вартісні показники управління чисельністю, що характеризують втрати та вигоди тієї чи іншої стратегічної альтернативи, підприємство або організація має можливість обґрунтовано визначити операційну стратегію управління чисельністю на основі критерія максимізації результату (табл. 2).

Вимірник вигід і втрат може змінюватись відповідно до сутності стратегічної альтернативи. Так, за дотримання реактивного типу стратегії управління чисельністю витрати полягатимуть у втраті доходів від простою робочого місця, тобто фактично це є вартістю дефіциту. Водночас підприємство не буде нести витрати на утримання надлишкової чисельності працівників, тобто вимірником вигід є вартість профіциту персоналу. Для проактивної стратегії як вимірник вигід запропоновано використовувати вартість дефіциту персоналу, який не виникає за дотримання такого типу стратегії, а вартість профіциту, відповідно, характеризуватиме втрати підприємства.

Висновки. Визначення вартості дефіциту та профіциту персоналу, витрат на навчання та розвиток в умовах конкретного підприємства дає змогу обґрунтовано визначити, який спосіб формування контингенту працівників в довгостроковій перспективі є економічно доцільним. Такий підхід до вибору стратегічної альтернативи із запропонованих (реактивної, проактивної та стратегії універсалізації) спрямований на максимальну синергію діяльності з управління персоналом та господарської діяльності загалом щодо забезпечення ефективності підприємства та зростання його добробуту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Москаленко В.О. HR показники – інструмент вдосконалення системи оцінки персоналу. Економіка АПК. 2010. № 19. С. 45–47.
2. Ходикіна І.В. Підходи до оцінки ефективності систем управління персоналом. Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія: Економіка. 2015. Вип. 2 (4). Ч. 2. С. 115–119.
3. Крамаренко А.В. Діагностика ефективності управління персоналом на основі інтегрального показника. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2014. № 1. С. 157–162.
4. Гірман А.П., Булава А.П. Показники оцінки в організації розвитку персоналу. Молодий вчений. 2017. № 10 (50). С. 838–843.
5. Письменна О.О. Кількісна оцінка факторів внутрішнього та зовнішнього середовища при формуванні кадрової стратегії підприємства. Економіка та суспільство. 2016. № 7. URL: www.economyandsociety.in.ua.
6. Довбня С.Б., Письменна О.О. Теоретичне обґрунтування та формування стратегічної цілі управління персоналом. Економічний вісник Національного гірничого університету. 2015. № 4 (52). С. 161–169.

REFERENCES:

1. Moskalenko V.O. (2010), "HR metrics as a tool for improving the staff assessment system". *Economika APK*. Vol. 19. P. 45–47.
2. Khodykina I.V. (2015), "Approaches to assessing the effectiveness of HR systems". *Naukovyi visnyk Mukachivskoho derzhavnoho universytetu. Seriya Ekonomika*. Vol. 2 (4). No. 2. P. 115–119.
3. Kramarenko A.V. (2014), "Diagnostics of the effectiveness of personnel management based on the integral indicator". *Economics Bulletin of National Mining University*. Vol. 1. P. 157–162.
4. Hirman A.P., Bulava A.P. (2017), "Indicators of assessment in the organization of personnel development". *Young scientist*. Vol. 10 (50). P. 838–843.
5. Pysmenna O.O. (2016), "The technology of quantitative analyses of internal and external environment factors for HR strategy developing". *Economika ta suspilstvo*. Vol. 7. URL: www.economyandsociety.in.ua.
6. Dovbnya S.B., Pysmenna O.O. (2015), "Theoretical grounding and developing of strategic goal HR-management". *Economics Bulletin of National Mining University*. Vol. 4 (52). P. 161–169.

Pysmenna O.O.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics and Entrepreneurship
named after T.H. Ben,
National Metallurgical Academy of Ukraine*

Kerbikova A.S.
*Senior Instructor at Department of Economics and Entrepreneurship
named after T.H. Ben,
National Metallurgical Academy of Ukraine*

Hrytsenko O.V.
*Student,
National Metallurgical Academy of Ukraine*

VALUE INDICATORS FOR PERSONNEL NUMBER MANAGEMENT

One of the most important tasks of personnel management is to provide the enterprise with personnel of appropriate professional qualifications in the required number. Managing the number and providing the enterprise with staff can be based on different strategies, the most common of which is filling vacancies and staff recruitment in accordance with the retirement of existing employees or the need for additional staff in the event of an expansion of activities. An alternative solution to the problem of sufficiency of staff and its relevant qualifications is to create an excess (surplus) of staff for the immediate closing of needs in the case of retirement of employees for various reasons. In this regard, the article identifies strategic alternatives to managing the number of staff, namely reactive, proactive, and universalization strategy. The reactive strategy involves the formation of a contingent of personnel at the time of the need for workers. The proactive strategy is based on the creation of a personnel reserve, an excess of staff for the operational closure of vacancies that arise. The strategy of universalization involves the training of personnel for related professions in order to prevent staff shortages.

The decision to choose a strategic alternative should be based on the results of a thorough analysis of the benefits and losses, the comparison of the cost indicators of the formation of a reserve or the occurrence of shortages of personnel. It is proposed to make a choice of a strategic alternative on the basis of the cost estimation of the deficit, surplus of personnel, the cost of its training. Methodical instructions for determining the value of these indicators are presented.

The measurer of benefits and losses may vary according to the essence of a strategic alternative. So, if you follow the reactive type of number management strategy, the expenses will be the loss of income from the delay of the workplace, that is, in fact, it is the cost of the deficit. At the same time, the enterprise will not bear the costs of maintaining an excess of employees, that is, a measure of benefits – the cost of personnel surplus. For the proactive strategy, as a measure of benefits, it is proposed to use the cost of a shortage of staff, which does not arise in the pursuit of this type of strategy, and the cost of the surplus, respectively, will characterize the loss of the enterprise.

Determining the cost of a deficit and surplus of staff, costs of training and development in a particular enterprise allow reasonably establishing which way of forming a contingent of employees is economically feasible in the long run.

УДК 338.2

Поляков П.А.
аспірант кафедри фінансів та інноваційного менеджменту
Вінницького національного технічного університету

ОЦІНКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено роль забезпечення належного рівня економічної безпеки на підприємстві та взаємозв'язку з кінцевими результатами ведення його фінансово-господарської діяльності. Деталізовано фактори, що впливають на рівень економічної безпеки вітчизняних підприємств. Виокремлено заходи забезпечення належного рівня економічної безпеки господарюючого суб'єкта. Наведено вплив окремих груп факторів на складові системи забезпечення економічної безпеки підприємства. Визначено засади оцінювання впливу факторів на економічну безпеку та систему заходів зниження впливу зовнішніх загроз і дестабілізуючих факторів функціонування.

Ключові слова: забезпечення економічної безпеки, промислові підприємства, система управління, оцінка, фактори впливу.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована роль обеспечения надлежащего уровня экономической безопасности на предприятии и взаимосвязи с конечными результатами ведения его финансово-хозяйственной деятельности. Детализированы факторы, влияющие на уровень экономической безопасности отечественных предприятий. Выделены меры обеспечения надлежащего уровня экономической безопасности хозяйствующего субъекта. Приведено влияние отдельных групп факторов на составляющие системы обеспечения экономической безопасности предприятия. Определены принципы оценивания влияния факторов на экономическую безопасность и систему мер снижения влияния внешних угроз и дестабилизирующих факторов функционирования.

Ключевые слова: обеспечение экономической безопасности, промышленные предприятия, система управления, оценка, факторы влияния.

ANNOTATION

In the article the author conducts research on the role of ensuring an adequate level of economic security at the enterprise and the relationship with the final results of its financial and economic activity. The factors influencing the level of economic security of domestic enterprises are detailed. Measures are set out to ensure the proper level of economic security of the economic entity. The influence of separate groups of factors on the components of the system of economic security of the enterprise is given. The author defines the principles for assessing the impact of factors on economic security and the system of measures to reduce the impact of external threats and destabilizing factors of operation.

Key words: provision of economic safety, industrial enterprises, management system, estimation, factors of influence.

Постановка проблеми. Вплив мінливого зовнішнього оточення на фінансово-господарську діяльність підприємств не сприяє стабільному розвитку суб'єкта. Забезпечення економічної безпеки вітчизняних промислових підприємств (особливо за підвищеного рівня інтеграційних процесів) посилює актуальність дослідження. Для результативного управління економічною безпекою підприємства менеджерам слід визначити всі фактори впливу та вже наявні й потенційні ризики функціонування підприємств. В системі управління економічною безпекою підприємства чималу роль виконує саме оціню-

вання всіх зовнішніх та внутрішніх факторів, які впливають на господарські процеси підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретико-методичні дослідження підходів до дефініції економічної безпеки та факторів, що її визначають, здійснювали Б.М. Андрушків, О.І. Барановський, В.П. Валіков, О.С. Власюк, О.А. Гавриш, О.І. Захаров, Г.В. Козаченко, Л.А. Кургузенкова, В. Македон, Д.Й. Никифорчук, Е.А. Олейников, П.Я. Пригунов, В.С. Сідак, С.М. Смірна та багато інших вітчизняних та зарубіжних науковців.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. З огляду на важливість теоретико-методичного розвитку зазначених питань та потребу використання нових підходів до забезпечення економічної безпеки підприємства важливо здійснити подальші ґрунтовні дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження зовнішніх та внутрішніх факторів, що впливають на забезпечення належного рівня економічної безпеки господарюючого суб'єкта в умовах швидкоплинних змін функціонування вітчизняних підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. Здебільшого виділяють шість етапів розвитку еволюції економічної безпеки підприємства:

1) 1991–1997 роки, коли виникала загроза економічній безпеці підприємства з боку його персоналу, який міг розголосити комерційну таємницю;

2) 1998–1999 роки, коли поняття «економічна безпека підприємства» почали розглядати як можливий негативний вплив на його діяльність зовнішнього середовища;

3) 1999–2002 роки, коли це поняття розглядали з точки зору окремих аспектів діяльності господарюючого суб'єкта;

4) 1999–2002 роки (збігається за часом з третім періодом), коли вчені виділили функціональні складові економічної безпеки підприємства, а загрози почали розділяти на зовнішні й внутрішні;

5) 2002–2005 роки, коли економічна безпека підприємства ототожнюється з ефективним його функціонуванням у ситуації ризику;

6) 2005 рік – сьогодні, коли економічна безпека підприємства розглядається залежно від її галузевої приналежності, а загрози економічній безпеці підприємства розглядаються і як зовнішні, і як внутрішні [1, с. 30–31].

В умовах високої невизначеності процесів, які відбуваються у світовій та вітчизняній економіці, стабільна робота підприємства сильно залежить від його готовності та здатності адекватно реагувати на реальні та потенційні несприятливі фактори зовнішнього й внутрішнього середовища.

Це можна зробити тільки за умови ефективного стратегічного управління діяльністю підприємства та його системи економічної безпеки. Стратегічне управління дає змогу не тільки своєчасно реагувати на наявні небезпеки й загрози, але й прогнозувати та оцінювати небезпеки й загрози, які можуть виникнути в найближчій та віддаленій перспективі, відповідно, здійснювати своєчасну підготовку до них. Це обумовлене тим, що система економічної безпеки має складну структуру, яка складається зі значної кількості зовнішніх та внутрішніх суб'єктів, а також має матеріально-технічну базу й використовує складні технології, форми й методи роботи з протидії небезпекам та загрозам діяльності підприємства. Для того щоб організувати ефективну діяльність системи економічної безпеки, необхідно вирішити низку складних завдань щодо створення механізмів управління та взаємодії. Це досить складне комплексне завдання, вирішення якого потребує певного часу та матеріальних витрат.

Модель стратегічного планування економічної безпеки доповнена такими процедурами, як визначення пріоритетності сфер економічної безпеки національної економіки (політична, економічна, соціальна, духовна); розподілення загроз на сфери економічної безпеки національної економіки; визначення пріоритетності загроз економічній безпеці національної економіки за кожною зі сфер; використання програмно-цільового методу в системі стратегічного планування економічної безпеки [2].

Для забезпечення економічної безпеки підприємства промисловості використовують відповідне ресурсне забезпечення. Ресурси є факторами господарювання, що використовуються керівниками та менеджерами підприємства для виконання поставлених цілей. Серед них слід назвати ресурси інформації та технології. Інформація, яка стосується всіх сторін діяльності підприємства, є сьогодні найбільш цінним та дорогим ресурсом підприємства. Саме інформація про зміну політичної, соціальної, економічної та екологічної ситуації ринків підприємства, науково-технічна й технологічна інформація щодо будь-яких аспектів цього бізнесу, інноваційної діяльності в методах організації бізнесу та управління ним дає змогу підприємству адекватно реагувати на будь-які зміни зовнішнього середовища, ефективно планувати та проваджувати власну господарську діяльність [3, с. 207–208].

Варто назвати ті фактори, які впливають на рівень економічної безпеки підприємства.

1) Фактори виробництва, тобто ті фактори, які здійснюють безпосередній вплив на діяльність підприємства. До них можна віднести територіальне розміщення підприємства; природні ресурси, які є в його розпорядженні; наявну виробничу інфраструктуру тощо.

2) Зміна кон'юнктури ринку, що викликана науково-технічним прогресом, державним втручанням, впливом інфляції, сезонності тощо.

3) Добросовісність постачальників сировини та матеріалів. Так, на економічну безпеку підприємства впливає цінова політика, сформована щодо забезпечення ресурсів для виробничих потреб. Її практична ефективність залежить від диверсифікації постачальників, що дає змогу уникнути монополізації поставок. Крім того, необхідно розуміти, що суттєво вплинути на рівень економічної безпеки можуть недостатньо правильно оформлені довгострокові контракти на постачання сировини та матеріалів (з чітко вказаними термінами поставок, якісними характеристиками сировини, виписаними штрафними санкціями).

4) Компетентність керівництва підприємства, що визначається ступенем професіоналізму задіяних менеджерів у прийнятті тих чи інших управлінських рішень.

5) Державне регулювання діяльності підприємства. Важливість цього фактору визначається роллю держави у створенні необхідних умов для сприяння виробництву продукції, захисту прав національних товаровиробників, розроблення та впровадження обґрунтованих фіскальних заходів тощо.

6) Надійний захист комерційної таємниці, що визначається здатністю держави гарантувати збереження таємниці щодо науково-технічних розробок, підтримки інтелектуальної власності тощо [4, с. 50].

Фронтальна схема процесу організації економічної безпеки включає такі заходи, вжиття яких відбувається послідовно або одночасно:

- формування необхідних корпоративних ресурсів (капіталу, персоналу, прав інформації, технології та устаткування);
- стратегічне прогнозування та планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- стратегічне планування фінансово-господарської діяльності підприємства;
- загальнотактичне планування економічної безпеки за функціональними складовими;
- оперативне управління фінансово-господарською діяльністю підприємства;
- здійснення функціонального аналізу рівня економічної безпеки [5, с. 234].

Метою моніторингу на підприємстві є вивчення рівня економічної безпеки, дослідження факторів впливу на нього, а також розроблення та обґрунтування механізму його забезпечення. Для інтегрального оцінювання рівня економічної безпеки можна рекомендувати методику, що базується на використанні традиційних показ-

ників, темпів їхньої зміни та ймовірності реалізації специфічних ризиків. Процедура проведення розрахунків складається з таких етапів:

1) визначення нормативного рівня показників кожної складової економічної безпеки (наприклад, фінансову складову можна охарактеризувати системою показників фінансової стійкості; інформаційну – показниками ефективності інвестицій в інформаційні технології, ефективності володіння інформацією, показниками новизни інформації);

2) визначення системи цільових показників, сформованої на попередньому етапі, на поточний період, а також визначення темпів їхньої зміни (вибір того чи іншого показника здійснюється керівництвом підприємства на базі корпоративної стратегії розвитку);

3) визначення системи ризиків, якими переобтяжена діяльність підприємства, їх перегрупування за складовими, оцінювання ймовірності їх реалізації (формування спектру можливих загроз за кожною складовою);

4) визначення порівняльних індексів за кожним показником у розрізі складових економічної безпеки підприємства (під порівняльним індексом слід розуміти співвідношення фактичного значення кожного показника та його нормативного (середньогалузевого) значення).

На основі проведення розрахунків аналізують чутливість загального показника реалізації найімовірніших загроз, а також визначають коефіцієнти еластичності за кожною складовою. Надалі управлінським персоналом формуються основи системи організації економічної безпеки підприємства з урахуванням складових, що мають найбільший вплив [6, с. 161–166].

Висновки. Процеси управління економічною безпекою та забезпечення її відповідного рівня зіштовхуються з низкою проблематичних аспектів, що зумовлює потребу подальших ґрунтовних досліджень, зокрема досліджень формування системи управління економічною безпекою підприємств промисловості з урахуванням сучасного стану економіки країни та посилення євроінтеграційних процесів. Забезпечення економічної безпеки господарюючого суб'єкта має бути безперервним процесом з визначенням та оцінюванням зовнішніх та внутрішніх факторів впливу, удосконаленням усіх структурних елементів системи управління підприємством в розрізі поточних та стратегічних планів. Особливістю економічної безпеки підприємства є те, що від її рівня залежать його результати господарювання й стан функціонування галузі, регіону та країни загалом. За допомогою виокремлення економічних параметрів, що дають змогу визначати стан економічної безпеки підприємства, формуються програмно-цільові

заходи, пришвидшується досягнення поставлених поточних та стратегічних цілей, удосконалюються всі аспекти діяльності суб'єкта.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гладух М.В. Економічна безпека підприємства: еволюція визначення, складові, загрози. Вісник економіки транспорту і промисловості. 2015. Вип. 51. С. 29–34.
2. Губарева І.О. Формування стратегічних орієнтирів забезпечення економічної безпеки національної економіки. Актуальні проблеми економіки. 2015. № 6. С. 122–129.
3. Цвайг Х.І., Гримак А.В. Економічна безпека підприємства: сутність, характеристика та механізм формування. Торгівля, комерція, підприємництво. 2010. Вип. 11. С. 206–210.
4. Пашнюк Л.О. Економічна безпека підприємства: сутність, складові та фактори забезпечення. Інвестиції: практика та досвід. 2012. № 22. С. 48–50.
5. Фень К.С. Джерельна база та сфери застосування дефініції «економічна безпека підприємства». Збірник наукових праць Подільського державного аграрно-технічного університету. Економічні науки. 2016. Вип. 24 (3). С. 231–238.
6. Швиданенко Г.О., Олексик О.І. Сучасна технологія діагностики фінансово-економічної діяльності підприємства: монографія. Київ, 2002. 192 с.

REFERENCES:

1. Hladukh M.V. (2015), Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: evoliutsiia vyznachennia, skladovi, zahrozy. [Economic security of the enterprise: the evolution of the definition, components, threats], Visnyk ekonomiky transportu i promyslovosti. Vol. 51. P. 29–34.
2. Hubarieva I.O. (2015), Formuvannia stratehichnykh oryentyriv zabezpechennia ekonomichnoi bezpeky natsionalnoi ekonomiky. [Formation of strategic guidelines for ensuring the economic security of the national economy], Aktualni problemy ekonomiky, no. 6, pp. 122–129.
3. Tsvaih Kh.I., Hrymak A.V. (2010), Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, kharakterystyka ta mekhanizm formuvannia. [Economic security of an enterprise: the essence, characteristic and mechanism of formation], Torhivlia, komertsii, pidpriemnytstvo, vol. 11, pp. 206–210.
4. Pashniuk L.O. (2012), Ekonomichna bezpeka pidpriemstva: sutnist, skladovi ta faktory zabezpechennia. [Economic security of an enterprise: the essence, components and factors of provision.], Investytsii: praktyka ta dosvid, no. 22, pp. 48–50.
5. Fen K.S. (2016), Dzherelna baza ta sfery zastosuvannia definitsii "ekonomichna bezpeka pidpriemstva". Zbirnyk naukovykh prats Podilskoho derzhavnogo ahrarno-tekhnichnoho universytetu. [The reference base and the scope of the definition of "economic security of the enterprise"]. Ekonomichni nauky, vol. 24 (3), pp. 231–238.
6. Shvydanenko H.O. (2002), Suchasna tekhnolohiia diahnostryky finansovo-ekonomichnoi diialnosti pidpriemstva: monohrafiia [Modern technology of diagnostics of financial and economic activity of the enterprise: monograph] / H.O. Shvydanenko, O.I. Oleksyk. Kyiv, 192 p.

Poliakov P.A.
*Postgraduate Student at Department of Finance
and Innovation Management,
Vinnytsia National Technical University*

ASSESSMENT OF THE FACTORS AFFECTING THE LEVEL OF ECONOMIC SECURITY OF ENTERPRISES

The factors influencing the level of economic security of domestic enterprises are detailed. Measures are distinguished to ensure an adequate level of economic security of the business entity. The influence of individual groups of factors on the components of the system of enterprise economic security is given. The author defines the principles for assessing the impact of factors on economic security and the system of measures to reduce the impact of external threats and destabilizing factors of functioning.

Ensuring the economic security of domestic industrial enterprises, especially at a higher level of integration processes, increases the relevance of the study. For effective management of economic security of enterprises, managers should identify all the factors of influence and the existing and potential risks of the operation of enterprises. In the system of management of economic security of the enterprise, considerable importance belongs to the assessment of all external and internal factors without exception, which influence the economic processes of the enterprise. The purpose of the article is to study the external and internal factors that affect the provision of an adequate level of economic security of the economic entity in the conditions of rapid changes in the operation of domestic enterprises.

The processes of managing economic security, ensuring its appropriate level are faced with a number of problematic aspects, which necessitates further thorough research, in particular, regarding the formation of a system for managing the economic security of industrial enterprises taking into account the current state of the country's economy and strengthening of the European integration processes. Ensuring economic security of an economic entity should be an uninterrupted process, with the definition and evaluation of external and internal factors of influence, improvement of all structural elements of the enterprise management system in the context of current and strategic plans. The feature of economic security of an enterprise is that its results of economic management of the enterprise and, at the same time, the state of functioning of the industry, region, and country as a whole depend on its level.

УДК 65.012:338.2

Порудєєва Т.В.
*кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту організації
та зовнішньоекономічної діяльності
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського*

Єдина Ю.Г.
*магістрант
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського*

Міхневич В.О.
*магістрант
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського*

УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто підвищення конкурентоспроможності підприємств шляхом проведення організаційних змін. Проаналізовано, уточнено поняття «управління змінами». Сформульовано, охарактеризовано етапи управління змінами. Розглянуто основні підходи до управління змінами на підприємстві в контексті підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Ключові слова: зміни, управління змінами, підприємство, конкурентоспроможність, ефективність.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено повышение конкурентоспособности предприятий путем проведения организационных изменений. Проанализировано, уточнено понятие «управление изменениями». Сформулированы, охарактеризованы этапы управления изменениями. Рассмотрены основные подходы к управлению изменениями на предприятии в контексте повышения конкурентоспособности предприятия.

Ключевые слова: изменения, управление изменениями, предприятие, конкурентоспособность, эффективность.

ANNOTATION

The article considers the increase of competitiveness of enterprises through organizational changes. The concept of "change management" is analyzed and specified. Stages of change management are formulated and characterized. The main approaches to change management at the enterprise in the context of increasing the competitiveness of the enterprise are considered.

Key words: changes, change management, enterprise, competitiveness, efficiency.

Постановка проблеми. Серед комплексу проблем підвищення конкурентоспроможності останнім часом все більшого значення набуває проблема управління організаційним розвитком та організаційними змінами. Висока динамічність як зовнішнього, так і внутрішнього середовища ставить керівництво організації перед необхідністю впровадження процесу адаптації та змін в організації. Зміни життєво необхідні для нормального функціонування організації як живої системи, оскільки компанія, яка втратила здатність змінюватися разом з оточуючим світом, гине.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Над питанням управління змінами та впливу змін на конкурентоспроможність підприємства працювали різні науковці. Х. Рамперсад визна-

чає поняття «управління змінами» як процес, що складається з етапів планування, реалізації, контролю, регулювання та координування. При цьому планування передбачає визначення об'єкта змін, формулювання необхідних змін, забезпечення підтримки змін; реалізація змін полягає в експериментальному впровадженні; контроль – перевірка результатів реалізації змін; координування – впровадженні перевірених змін [1]. Науковець стверджує, що зміни на підприємстві пов'язані зі впровадженням системи збалансованих показників. Загальним змінам передують групові та індивідуальні зміни, які реалізуються на основі навчання. Дослідник вводить інтегральну модель, яка може бути основою для запровадження стійких та довготермінових змін, а також управління ними.

Г.М. Тарасюк зазначає, що процес управління змінами передбачає підготовку змін, розроблення системи мотивації змін та формування відповідного мотиваційного середовища, планування й реалізації змін, їх підтримку [2].

М. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоурі характеризують управління як процес, що містить послідовні функції планування, організування, мотивування та контролювання змін, які об'єднані зв'язуючими процесами комунікації та прийняття рішення [3].

В.В. Стадник, М.А. Йохна розглядають управління як вид діяльності, змістом якої є цілеспрямований вплив на працівників організації задля координування їх дій для досягнення поставлених перед організацією цілей [4].

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є узагальнення поняття «управління змінами», формулювання підходів до управління змінами в контексті підвищення конкурентоспроможності підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження. З точки зору конкурентоспроможності організаційні зміни – це комплексне поняття, що означає перехід організації або окремих її складових в новий стан відповідно до мінли-

вих вимог зовнішнього чи внутрішнього середовища, а також темпи цих змін для досягнення організацією поставлених цілей розвитку, спрямованих на підвищення ефективності її діяльності.

Управління змінами – це процес постійного коригування напряму діяльності організації, модифікації поведінки її працівників в умовах змін. Необхідність управління змінами в організації пов'язана з невідповідністю процесу управління потребам, зумовлена середовищем її функціонування. Для більш точного тлумачення поняття «управління змінами» розглянемо декілька визначень, які наведені в науковій літературі (табл. 1).

Поняття «управління змінами» варто характеризувати з точки зору відомих підходів до управління (рис. 1).

Нині відомо багато підходів до визначення та розуміння процесу змін. Організаційні зміни спрямовані на підвищення ефективності управління, як правило, пов'язані з перетворенням стратегії бізнесу, наприклад з виходом на нові ринки збуту, злиттям та поглинанням інших компаній. Сучасна організація функціонує в невизначених умовах, адже несподівані явища з'являються вельми швидко, а організації повинні оперативним та вчасним чином на них реагувати. Зміни в організації можна охарактеризувати як цілеспрямовані дії керівництва на

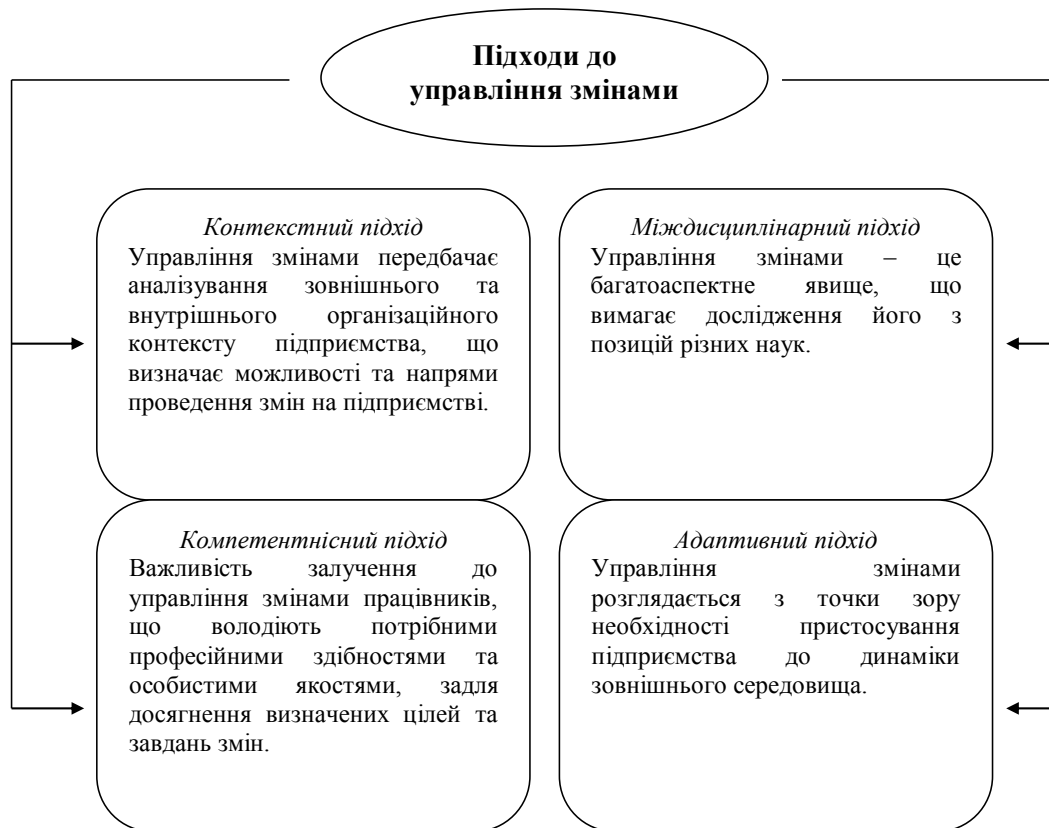

Рис. 1. Підходи до управління змінами

Таблиця 1

Різноманітні підходи до поняття «управління змінами»

Джерело	Визначення
Business Dictionary	Управління змінами – це зведення до мінімуму опору організаційним змінам за рахунок залучення ключових учасників та зацікавлених сторін.
English Collins Dictionary	Управління змінами – це стиль управління, що спрямований на стимулювання організації та приватних осіб до ефективної боротьби зі змінами, що відбуваються в їх роботі.
Change Management Learning Center	Управління змінами – це процес, інструменти та методи для управління бізнес-змінами з боку людей для досягнення необхідних результатів бізнесу, а також розуміння того, що зміни в бізнесі ефективно функціонують лише в межах соціальної інфраструктури на робочому місці [5].
BNET Business Dictionary	Управління змінами – це координація структурованого періоду переходу від ситуації А до ситуації Б задля досягнення стійких змін в межах організації [6].
Case Western Reserve University	Управління змінами – це системний підхід до роботи зі змінами як з точки зору організації, так і на індивідуальному рівні; активне вирішення адаптації до змін; контролювання змін та їх здійснення [7].

внутрішні змінні в організації, що визначають її цілі, структуру, технологію та людські ресурси.

Ключовими факторами, що прискорюють зміни, є більш вимогливі покупці, глобалізація, технологія, відповідальність організацій, людей тощо. Перераховані фактори формують нестійке та непередбачуване середовище, яка означає, що організації перебувають в стані постійної зміни. Навіть якщо організація розвивається благополучно та перебуває на підйомі, то їй необхідно вносити будь-які зміни у свою діяльність, щоби зберегти лідируючу позицію на своєму галузевому ринку. Отже, процес організаційних змін фактично є постійним та виконує роль одного з найважливіших об'єктів управління.

Процес управління змінами на підприємстві за моделлю К. Левіна складається з таких етапів (рис. 2) [9].

Етап 1. Прийняття факту необхідності змін на підприємстві (здійснення аналізу діяльності підприємства з виявленням наявних проблем).

Етап 2. Визначення кінцевих цілей здійснення змін (від кінцевих цілей змін залежить вибір методу їх досягнення).

Етап 3. Дослідження причин змін (здійснювані зміни можуть бути викликані однією причиною або низкою причин як внутрішнього, так і зовнішнього характеру).

Етап 4. Планування змін та вибір техніки їх здійснення (складання кошторису витрат на здійснення запланованих перетворень; визначення впливу змін на всі елементи системи підприємства; визначення ступеня залучення працівників у процес проведення змін; вибір способів здійснення змін).

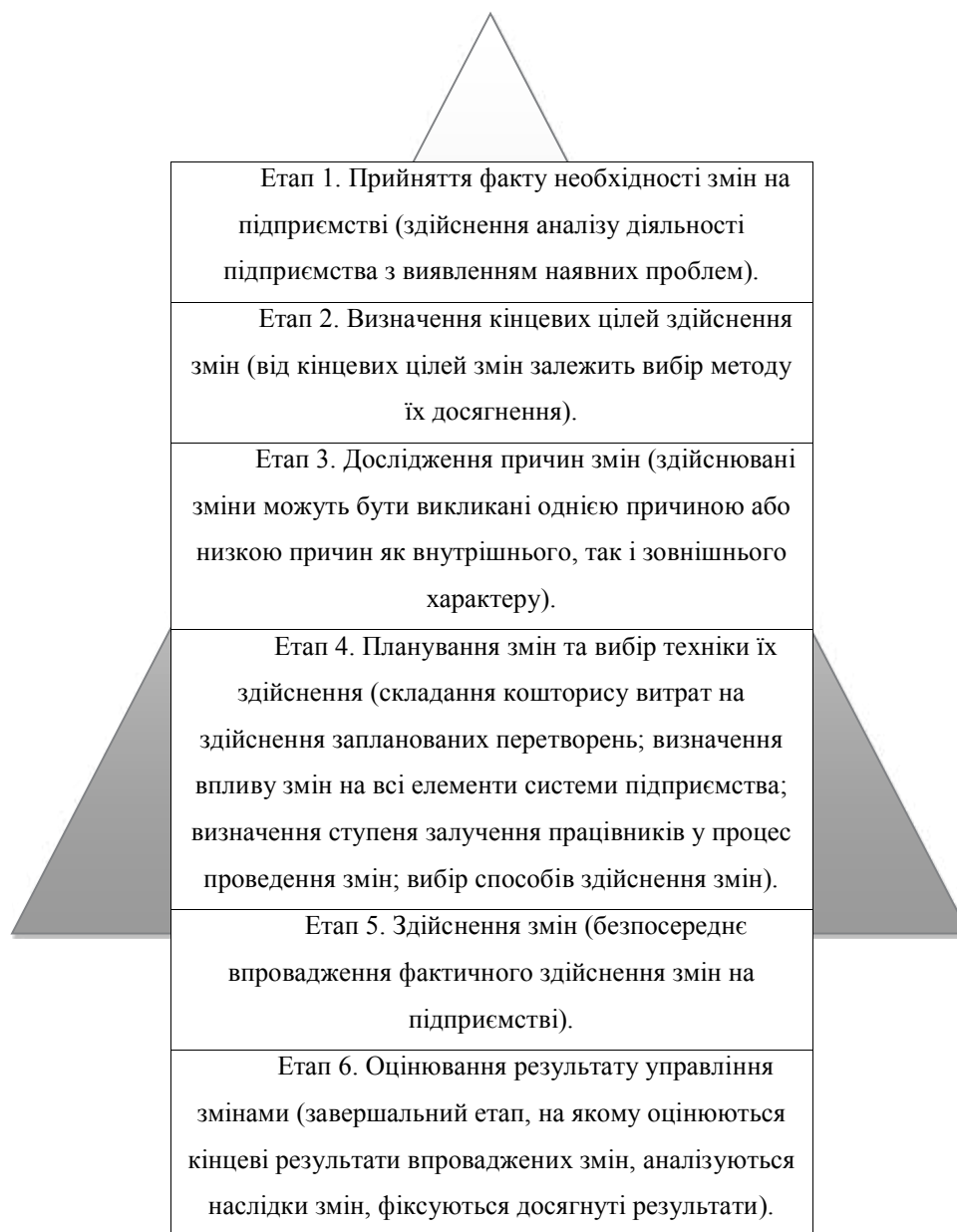

Рис. 2. Процес управління змінами на підприємстві

Етап 5. Здійснення змін (безпосереднє впровадження фактичного здійснення змін на підприємстві).

Етап 6. Оцінювання результату управління змінами (завершальний етап, на якому оцінюються кінцеві результати впроваджених змін, аналізуються наслідки змін, фіксуються досягнуті результати).

Управління змінами в організаціях повинен розпочинатися з визначення необхідності змін. Для підприємств важливо своєчасно впроваджувати зміни та приймати правильне рішення, швидко реагуючи на ситуацію.

Виділяють чотири типи змін всередині організації, такі як технологія, товари й послуги, стратегія та структура, культура.

1) Зміни в галузі технології зачіпають способи виготовлення товарів або надання послуг. Вони включають методи роботи, устаткування й сам процес роботи. До них належать зміни в процесі виробництва, зокрема зміни основних навичок і знань працівників організації, які дають їм можливість придбати особливу професійну компетентність, характерну тільки для них. Мета таких змін полягає в тому, щоби зробити виробництво більш ефективним.

2) Зміни в товарах та послугах належать до кінцевих продуктів організації. Нові товари можуть бути вдосконаленим старим або абсолютно новим асортиментом продукції. Такі зміни використовуються для того, щоби збільшити частку ринку компанії або освоїти нові ринки, групи споживачів чи клієнтів.

3) Зміни в стратегії та структурі організації відбуваються у структурі організації, стратегічному менеджменті, політиці, системі винагороди, трудових відносинах, системах взаємозв'язків, контролю та інформації, системі фінансової звітності та планування бюджету,

що дає змогу організації сприймати зміни зовнішнього середовища. Зміни структури та стратегії зазвичай відбуваються зверху вниз, тобто за розпорядженням вищого керівництва, тоді як зміни в галузі технології та продукції можуть йти знизу вгору.

4) Зміни в культурі передбачають формування нових для цієї організації ідей, способів діяльності, норм поведінки та цінностей, які можуть бути викликані двома взаємодіючими групами причин, а саме внутрішніми, які виникли та реалізуються в процесі саморозвитку цього суспільства, його культури, та зовнішніми.

Перераховані типи змін взаємозалежні, тобто зміни в одному ведуть до змін в іншому. Новий вид продукції може зажадати змін технології виробництва, а зміна структури – нових професійних знань та навичок від співробітників.

Безумовно, для підтримки високого рівня конкурентоспроможності, кращого обслуговування покупців та забезпечення належного технологічного рівня організаціям необхідно своєчасно здійснювати поточні зміни, а іноді й радикальні, причому зараз значно частіше, ніж це було в попередній економіці.

Взаємозв'язок конкурентоспроможності підприємства та організаційних змін представлено на рис. 3.

Таким чином, управління організаційними змінами, спрямованими на підвищення конкурентоспроможності підприємства, має враховувати не тільки основні бізнес-процеси підприємства, але й вимоги зовнішнього середовища, ставлення персоналу підприємства до організаційних змін. Облік всіх цих аспектів дасть змогу успішно провести організаційні зміни та підвищити конкурентоспроможність підприємства. Впровадження управління організаційними змінами в систему менеджменту підпри-

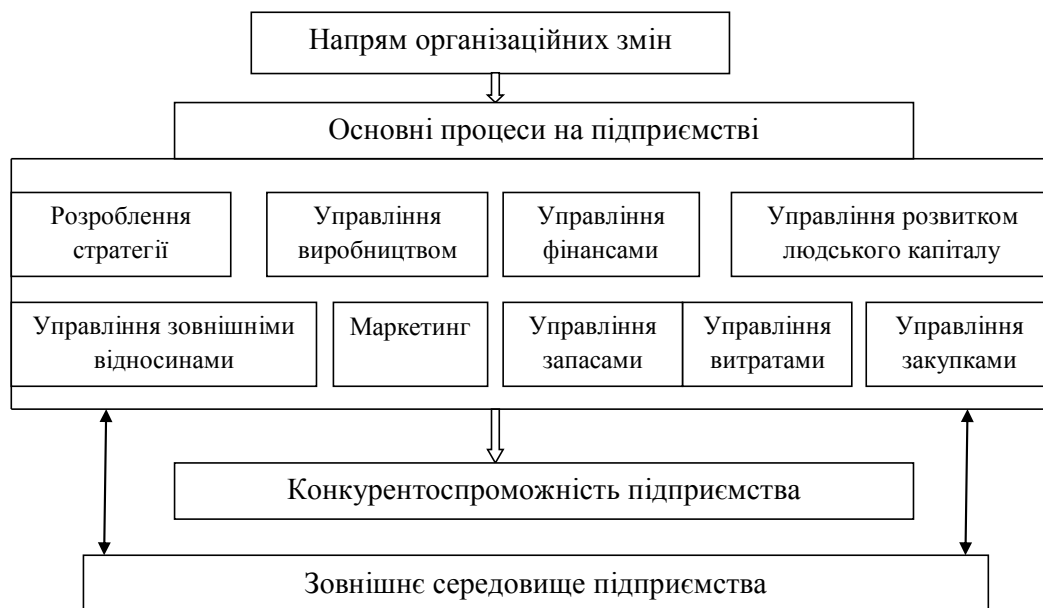

Рис. 3. Вплив організаційних змін на конкурентоспроможність підприємства

емств дасть змогу проаналізувати сучасний стан підприємства, визначити основні чинники неефективності виробництва, розробити план виведення підприємства з кризового стану, а також підвищити конкурентоспроможність продукції галузі на вітчизняному та світовому ринках. Під час впровадження управління організаційними змінами перед керівництвом підприємства постають проблеми його адаптації та реалізації в практики господарювання, які вирішуються за допомогою використання загальних методик управління змінами на підприємстві.

Висновки. Ефективне управління змінами є одним зі складних, але необхідних завдань менеджменту. Управління організаційними змінами має здійснюватися на засадах адаптивного підходу, що передбачає використання як бази організаційних змін наявного потенціалу підприємства та виявлення його незадіяних резервів. Своєчасне впровадження та реалізація різних змін, ефективне управління ними на цьому етапі розвитку економіки є одними з найбільш важливих факторів досягнення ефективного функціонування підприємств, запорукою загальної довгострокової ефективності, підвищення конкурентоспроможності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Рамперсад Х. Универсальная система показателей деятельности: как достигать результатов, сохраняя целостность / пер. с англ. Москва: Альпина Бизнес Букс, 2004. 352 с.
2. Тарасюк Г.М. Управління змінами в системі управління підприємством. Вісник Житомирського державного технологічного університету. Економічні науки. 2010. № 2 (52). С. 287–291.
3. Мескон М., Альберт М., Хедоури Ф. Основы менеджмента / пер. с англ. Москва: Дело, 1997. 704 с.
4. Стадник В.В., Йохна М.А. Менеджмент: підручник. Київ: Академвидав, 2007. 472 с.
5. Cameron E., Green M. Making Sense of Change Management: a Complete Guide to the Models, Tools & Techniques of Organizational Change. 2d ed. Kogan Page, 2009. 384 p.
6. Друкер П.Ф. Энциклопедия менеджмента / пер. с англ. О.Л. Пелявского; под ред. Т.А. Гуреш. Москва: Вильямс, 2004. 432 с.
7. Bridges W., Mitchell S. Leading transition: a new model for change, in On Leading Change / ed F. Hesselbein, R. Johnston. NY: Jossey-Bass, 2002. P. 47–59.
8. Воронков Д.К. Интеграция подходов до управления змінами на підприємстві. Економіка. Менеджмент. Підприємництво. 2010. № 22 (II). С. 152–158.
9. Lewin K. Field Theory in Social Science: Selected Theoretical Papers / ed. by D. Cartwright. New York: Harper & Row, 1951.

REFERENCES:

1. Rammstead K. (2004), Universalnaya sistema pokazatelej deyatel'nosti: kak dostigat rezultatov, soxranayaya celostnost [Universal System of Performance Indicators: How to achieve results while maintaining integrity], Alpina Business Boks, pp. 352.
2. Tarasyuk G.M. (2010), "Managing Changes in the Enterprise Management System", Visnyk Zhytomyr State Technological University. Economic sciences, no. 2 (52), pp. 287–291.
3. Meskon M. (1997), Osnovy menedzhmenta [Management Basics], Delo, p. 704.
4. Stadnik V.V., Yohna M.A. (2007), Menedzhment: pidruchnik [Management: textbook], Akademvidav, p. 472.
5. Cameron E. (2009), Making Sense of Change Management: a Complete Guide to the Models, Tools & Techniques of Organizational Change, 2d ed., E. Cameron, M. Green, Kogan Page, p. 384.
6. Druker P.F. (2004), Enciklopediya menedzhmenta [Encyclopedia of management]; per. s angl. O.L. Pelyavskogo / P.F. Druker / pod red. T.A. Guresh. M.: Vil'yams, p. 432.
7. Bridges W. (2002), Leading transition: a new model for change, in On Leading Change / W. Bridgesand, S. Mitchell / ed F. Hesselbein, R. Johnston. NY: Jossey-Bass, pp. 47–59.
8. Voronkov D.K.(2010), Integraciya pidhodiv do upravlinnya zminami na pidpriemstvi // Ekonomika. Menedzhment. Pidpriemnictvo[Integration of approaches to change management at the enterprise // Economics. Management. Entrepreneurship], no. 22 (II), pp. 152–158.
9. Lewin K. (1951), "Field Theory in Social Science Selected Theoretical Papers / Kurt Lewin"; edited by D. Cartwright. New York: Harper & Row.

Porudieieva T.V.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management of Organizations
and Foreign Economic Activities,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*

Yedyna Yu.H.
*Graduate Student,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*

Mikhnevych V.O.
*Graduate Student,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*

MANAGEMENT OF CHANGE IN THE ENTERPRISE IN THE CONTEXT OF IMPROVING ITS COMPETITIVENESS

Among the complex of problems of increasing competitiveness in the recent time, there is increasing importance of the problem of management of organizational development and organizational changes. In terms of competitiveness, organizational change is a complex concept, which means the transition of an organization or its components into a new state in accordance with changing requirements of the external or internal environment and the pace of these changes to achieve the organization's set goals of development, aimed at increasing the efficiency of its activities. The key factors that accelerate changes are the following: more demanding customers, globalization, technology, non-informational technology, the responsibility of organizations, people (workers), etc. There are four types of changes within the organization: technology, goods and services; strategy and structure; culture.

Thus, the management of organizational changes aimed at increasing the competitiveness of enterprises should take into account not only the basic business processes of the enterprise but also the requirements of the environment, the ratio of personnel to organizational changes. Accounting for all these aspects will allow you to successfully carry out organizational changes and increase the enterprise competitiveness.

УДК 338.312

Рибалка А.С.

*студентка спеціальності «Менеджмент»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

Якунін А.Є.

*студент спеціальності «Менеджмент»
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*

ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ЗА РАХУНОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СПІВРОБІТНИКІВ

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито сутність емоційного інтелекту, емоцій людини та їх впливу на професійну діяльність. Проаналізовано стан емоцій співробітників та їх взаємозв'язок з продуктивністю праці на прикладі підприємства. Оцінено емоційний інтелект робітників у сучасній компанії, а також обґрунтовано рекомендації щодо поліпшення емоційного стану та підвищення продуктивності.

Ключові слова: емоційний інтелект, співробітники, керівник, управління персоналом, продуктивність праці, підприємство, HR-менеджмент.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыта сущность эмоционального интеллекта, эмоций человека и их влияния на профессиональную деятельность. Проанализированы состояние эмоций сотрудников и их взаимосвязь с производительностью труда на примере предприятия. Оценен эмоциональный интеллект работников в современной компании, а также обоснованы рекомендации по улучшению эмоционального состояния и повышению производительности.

Ключевые слова: эмоциональный интеллект, сотрудники, руководитель, управление персоналом, производительность труда, предприятие, HR-менеджмент.

ANNOTATION

In the article the essence of emotional intelligence, human emotions and their influence on professional activity are revealed. The state of employees' emotions and their interrelation with productivity of labor on an example of the enterprise is analyzed. An estimation of the emotional intelligence of workers in a modern company is also made, and recommendations for improving the emotional state and productivity increase are substantiated.

Key words: emotional intelligence, employees, manager, personnel management, productivity, enterprise, HR-management.

Постановка проблеми. Для людини емоції стають предметом уваги тоді, коли вони чомусь перешкоджають, супроводжують щось або допомагають в чомусь. Уміння володіти своїми емоціями та контролювати їх підвищує психологічну врівноваженість особистості й загальний рівень культури.

Емоції – природна складова вигляду будь-якої людини, тому менеджери допускають помилку, якщо ігнорують емоційний аспект організаційної поведінки. Емоції невіддільні від роботи так само, як вони невіддільні від людини. Керівники очікують, що персонал буде тримати свої емоції під контролем на робочому місці. Менеджери, які розуміють справжню роль емоцій, здатні набагато точніше пояснити та спрогнозувати поведінку підлеглих [1, с. 78].

Емоції часто знижують продуктивність праці. Саме тому, напевно, деякі організації прагнуть повністю виключити прояв емоцій на роботі. Однак емоції так само можуть підвищити

продуктивність праці. По-перше, емоції здатні підвищувати рівень мотивації. По-друге, концепція емоційної праці виходить з того, що почуття є важливою складовою бажаної поведінки на роботі. Саме тому вміння ефективно керувати емоціями вкрай важливо для керівників.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. І.М. Андреєва [1], С.П. Дерев'янка [2], Е.Л. Носенко [3], Д. Гоулман [4] та інші вчені здійснили значний теоретико-методологічний та практичний внесок у дослідження цієї проблеми, а саме описали, як емоції впливають на діяльність людини.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на наявність істотних досліджень у сфері вибраної проблематики, сутність та особливості емоцій працівників всередині компанії досі повністю не розкриті. З огляду на це актуальним залишається питання впливу емоційного інтелекту на підвищення продуктивності праці, можливості впливу керівника на вдосконалення емоційного стану співробітників.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження впливу емоційного інтелекту працівників компанії на підвищення продуктивності праці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині люди приходять в організацію як особистості з уже цілком сформованим характером, причому характер кожного працівника істотно впливає на його поведінку на роботі.

Для того щоби спрямувати команду до кращих результатів, ефективної та продуктивної роботи, підтримувати власне лідерство, організувати роботу великої кількості людей, підтримувати позитивний психологічний клімат, вирішувати виникаючі конфлікти, виходити з безвихідних ситуацій, потрібно усвідомлювати свої емоції та володіти ними. Більш того, потрібно вмело розпізнавати емоції оточуючих, правильно визначати їхню справжню причину, щоби правильно спрямовувати їх в стресових ситуаціях. Саме з цією метою потрібно розвивати емоційний інтелект.

Емоційний інтелект (EQ) передає здатність людини усвідомлювати емоції, досягати та генерувати їх так, щоби в результаті тільки сприяти мисленню та розумінню емоцій, управляти ними так, щоби вони приносили тільки вдоско-

налення інтелектуальної та емоційної складових особистості [3, с. 99].

Історія розвитку дослідження емоційного інтелекту робітників налічує менше трьох десятиліть, при цьому навіть в рамках такого незначного з точки зору науки проміжку часу можна виділити декілька віх її становлення та розвитку. Розглянемо хронологію розвитку поняття «емоційний інтелект»:

– у 1990 році вперше представлено поняття емоційного інтелекту співробітника, наведено його чотирьохкомпонентну модель, що отримала назву «модель здібностей»; у 1995 році на основі теорії Майера-Саловея та крос-культурних емпіричних досліджень представлено «змішану модель» емоційного інтелекту (Д. Гоулман) та «модель емоційного та соціального стану» (Р. Бар-Он);

– у 1996 році відбулась презентація першої психодіагностичної методики дослідження емоційного інтелекту (Р. Бар-Он);

– з 2000 року до сьогодні відбувається активний розвиток інструментарію дослідження та розвитку різноманітних аспектів емоційного інтелекту (П. Саловей, Д. Майер, Д. Гоулман, Р. Бояціс) [4, с. 26].

Низка наукових досліджень, виконаних у Гарварді та Західному резервному університеті Кейза, переконливо свідчить про наявність прямого достовірного зв'язку між рівнем емоційного інтелекту співробітників та продуктивністю праці.

Структура емоційного інтелекту включає чотири основні компоненти, які представлені на рис. 1.

Всі компоненти наведеної моделі пов'язані між собою та мають однаково велике значення для реалізації практичного потенціалу емоційного інтелекту.

Людина – це емоційна істота. Співробітники постійно перебувають під впливом емоцій незалежно від того, хочуть вони цього чи ні. Емоція проявляється мовою тіла, у виборі слів, тоні голосу та діях. І якщо попросити співробітників залишати свої емоції «за дверима», то вони не зможуть ефективно працювати. Замість того, щоб викорінювати емоції, їх потрібно навчитися правильно використовувати для підвищення продуктивності.

Очевидно, що невміння управляти своїми емоціями, як і низький рівень емоційного інтелекту, здатне привести будь-який бізнес до цілковитого провалу. Найбільш яскраво й наочно

це виявляється в стресових та конфліктних ситуаціях. Сенс же розвитку емоційного інтелекту полягає в тому, щоб навчитися вибудовувати відносини в будь-якому середовищі та за будь-яких умов.

Американське агентство «Talent Smart» дійшло висновку, що з 33-х найважливіших в роботі компетенцій емоційний інтелект визначає 58% успіху та продуктивності. Дослідження показали, що люди з високим рівнем емоційного інтелекту заробляють в середньому на 29 тисяч доларів більше на рік, ніж люди з нижчим рівнем. Встановлено, що з підвищенням рівня емоційного рівня пропорційним чином зростає середня зарплата (приблизно на \$1 300). Така тенденція актуальна для всіх куточків планети та сфер бізнесу [5].

На прикладі компанії «Atlassian» проводилось дослідження емоційного інтелекту у співробітників та визначення його впливу на продуктивність праці. Команда проаналізувала сотні проектів з відкритим вихідним кодом в «Jira Software» (програмне забезпечення для відстеження проектів «Atlassian»), дослідила настрої та продуктивність. Це допомогло визначити, які команди емоції висловлювали через свої проекти, наскільки вони були продуктивними в їх реалізації [6].

По-перше, команда підняла тему 8 основних емоцій, таких як гнів, страх, відраза, подив, сум, довіра, очікування й радість. Найбільш поширеними емоціями, які люди висловлюють під час командних проектів, є довіра й захоплення, які, на нашу думку, є позитивними сигналами продуктивності команди. Коли члени команди довіряють один одному та з нетерпінням чекають тієї роботи, яку вони збираються зробити, всі дуже мотивовані, щоб виконати її відмінно.

Наступними емоціями, які були розкриті, стали здивування й страх. Ці емоції природні для командної роботи, оскільки члени команди працюють над спільними новими проблемами та завданнями. В процесі роботи виникають несподіванки й проблеми, важливо розуміти поведінку кожного члена команди при цьому. Кожного разу, коли виражається емоція, з'являється нова можливість для зростання, довіри, ясності та розуміння.

Ще однією важливою емоцією є гнів, що також відомий в рамках командних проектів. Дослідження показало, що команди відчували гнів 16–30% свого робочого часу.

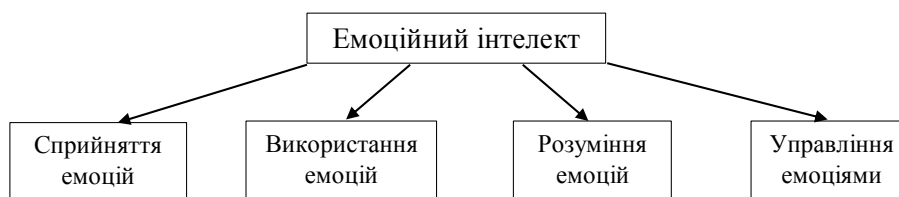

Рис. 1. Структура емоційного інтелекту [4, с. 41]

Для визначення продуктивності створено базовий рівень, вимірюваний пріоритетом завдань команди й часом, витраченим на них. Складне завдання може бути виконано набагато швидше, ніж легке, залежно від настрою команди. Команди, які брали участь в дослідженні, були розділені за трьома показниками залежно від рівня їх продуктивності, такими як високі, середні й низькі.

Повертаючись до восьми основних емоцій, можемо побачити, що діапазон може бути досить великим. Команди стають агресивними 16–30% робочого часу. Згідно з дослідженнями високопродуктивні команди, як правило, відчувають менше гніву у своїй роботі, а саме 16%, тоді як команди з низькою продуктивністю відчувають його 30% часу. Залежність гніву від продуктивності команд можемо побачити на рис. 2.

Можемо зробити висновок, що високопродуктивні команди ніколи не стають агресивними. Це говорить про те, що міра вираження емоції визначає продуктивність команди.

Високопродуктивні команди, як правило, відчувають удвічі більше позитивних емоцій, ніж команди з низькими результатами. Щасливі команди краще виконують роботу.

Важливим компонентом кількісного оцінювання продуктивності є відсоток проблем, які вирішуються в короткі терміни. Існує позитивний зв'язок між продуктивністю команди та вираженими позитивними емоціями (висока валентність).

Коли команда відчуває себе добре в роботі, яку вона виконує разом, її члени більш продуктивні. Розглянемо графік (рис. 3), де помаранчева лінія – завдання, синя – валентність, виражена з питань. Вони показують, що позитивна

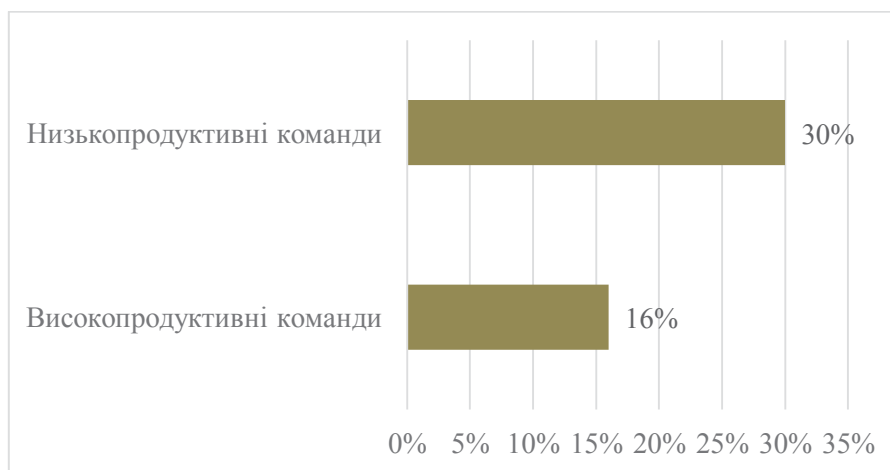

Рис. 2. Графік прояву гніву під час виконання роботи

Джерело: розроблено авторами за джерелом [6]

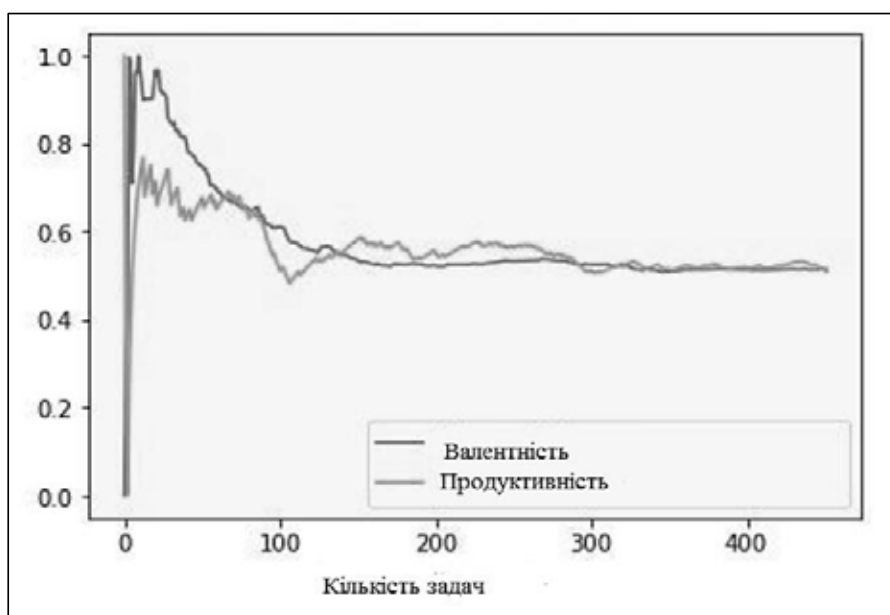

Рис. 3. Продуктивність, середня валентність та кількість задач [6]

емоція тісно корелює з питанням часу виконання завдання.

Валентність відображає наявність емоцій у працівників, а збудження є їх інтенсивністю. Порушення часто виражається через хвилювання або занепокоєння. Наприклад, якщо хтось скаже «Круто, дуже цікаво!», то це відноситься до категорії позитивної валентності та високого збудження.

Взаємозв'язок між збудженням та завершенням завдання проявляється чотирма способами:

1) високе збудження та мало витраченого часу (завдання, яке надихає, захоплює та хвилює команду, тому швидко виконується);

2) високе збудження й багато часу (у команді переважають негативні емоції, пов'язані з роботою, яка займає багато часу; це може бути пов'язане з відсутністю правильних навичок, незнанням того, як підійти до завдання, а також поганою організацією команди);

3) низьке збудження та мало витраченого часу (щодо завдання команда не має багато позитивних емоцій та мотивації, тому для його завершення потрібно значно більше часу);

4) низьке збудження й багато часу (команда не має багато емоцій щодо завдання, але воно швидко завершується; це зазвичай дуже легкі завдання, які хтось може зробити миттєво) [7, с. 86].

Розглянемо на рис. 4 дані, отримані в ході дослідження.

Високий рівень збудження підвищує продуктивність. 30% завдань, які були вивчені, викликали високий рівень збудження та були швидко виконані.

Однак як щодо завдань, на які пішло багато часу? Завдання, що викликають високе збудження, але довго виконуються, мають 13,5%. Завдання, що викликають низьке збудження та вимагають багато часу на виконання, мають 26,9%. Якщо команда не в захваті від роботи, яку потрібно виконати, вона буде виконуватись набагато довше.

Також треба звернути увагу на те, що хвилювання про роботу – це добре, але є ризик емоційного вигорання. Дослідження показали, що коли команди занадто довго хвилюються та сильно турбуються про проблему, а не вирішують її, то продуктивність падає. Це може бути показником тривалого робочого стресу роботи. Його слід уникати, щоб уникнути вигорання команди.

Щоб команди працювали більш продуктивним чином, треба розвивати їх емоційний інтелект. Розглянемо запропоновані етапи розвитку емоційного інтелекту в робочих стінах. Для початку треба зазначити, що перед тим як розвивати емоційну зрілість підлеглих, потрібно почати з менеджера. Коли ж ця задача досягнута, можна сміливо братися за колектив компанії. При цьому максимально ефективним форматом розвитку емоційного інтелекту колективу вважається тренінг.

1) Для початку, як вважає гур у сфери емоційного інтелекту Деніел Гоулман, треба вдосконалити емоційний інтелект з визначенням свого «Ідеального Я». Потрібно відповісти на так два питання: якими якостями я хотів би володіти, будь це можливо; заради чого я готовий подолати свої стереотипи, змінити звички й принципи, придбати нові навички. Якщо цілі визначені, сміливо можна починати визначати якості, необхідні для їх досягнення. Дуже важливо на етапі постановки цілей зіставляти особисті компетенції кожного співробітника з цілями компанії на рік.

2) Завдання другого етапу полягає в максимально реальному оцінюванні своїх нинішніх можливостей, ставлячи питання про те, яким себе я відчуваю сьогодні, як я виявляв, яким мене бачать інші люди, у чому мої переваги та недоліки порівняно з «Ідеальним Я». На цьому етапі потрібно будувати процес навчання шляхом створення зворотного зв'язку. Оцінювати один одного повинні колеги, незалежні в робо-

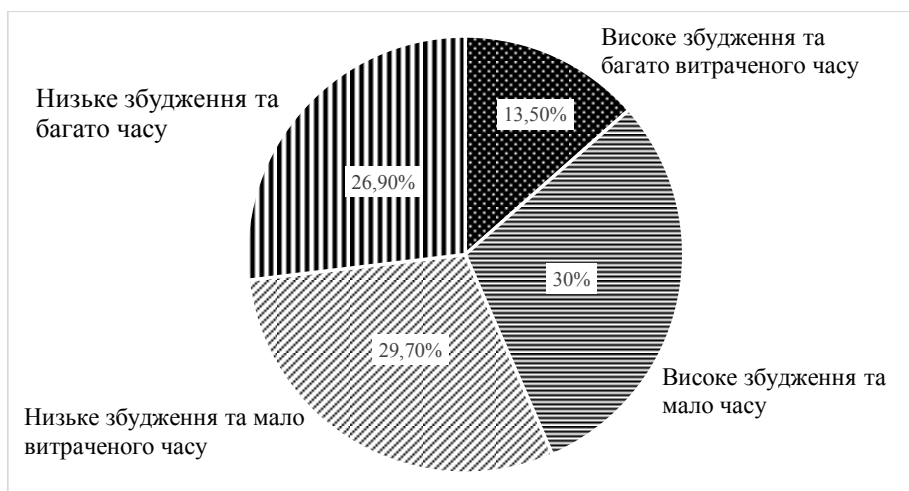

Рис. 4. Відношення рівня збудження до часу виконання завдання

Джерело: розроблено авторами за джерелом [6]

ті, здатні свіжим поглядом оцінити та зробити висновки щодо особистісних якостей та характеристик. Ця інформація та самооцінка повинні вилитися в чесний набір компетенцій, над якими варто працювати найближчим часом.

3) На цьому етапі складається програма розвитку емоційного інтелекту. Робиться вибір на користь колективного навчання у вигляді тренінгу або самостійного вдосконалення.

4) Під час розвитку необхідних компетенцій дуже важливо їх застосовувати не лише під час тренінгів, але й у житті. При цьому всі нові тактики й стратегії поведінки не потрібно залишати виключно в офісних стінах, адже слід проваджувати їх в практику.

5) Аналіз прогресу в розвитку компетенцій та постановка нових цілей за необхідності [4, с. 154].

Ефект розвитку емоційного інтелекту на кожному етапі дуже важливий, щоби кожен учасник тренінгу розумів, навіщо йому це потрібно, інакше ефективність тренінгу наближається до нуля. Без бажання співробітників мотивування до навчання та вдосконалення своїх компетенцій не має ніякого сенсу.

Під час дослідження після закінчення програми через 1–2 роки емоційний інтелект поліпшувався на 2%, після проходження тренінгу майстерності управління – на 10% (через 3–18 місяців). Програма лідерства й програма розвитку емоційного інтелекту сприяли підвищенню емоційного інтелекту на 70% протягом 1–2 років, ще на 50% – протягом 5–7 років. Це говорить про те, що результати навчання будуть відчуватись і через кілька років після завершення програми [6].

Висновки. Отже, емоційний інтелект персоналу є основою формування емоційно-інтелектуальної організації, що стає можливим за наявності цілої низки умов (вказаних вище), які необхідно втілити в життя. Основною проблемою, яка залишається недостатньо вивченою, є шляхи, інструменти та методи формування всіх складових такої організації. Саме ця проблема є метою подальших досліджень експертів.

На основі проведеного дослідження для компанії "Atlassian" розроблені етапи підвищення емоційного інтелекту. Програми розвитку емоційного інтелекту є ефективним інструментом підвищення продуктивності та мотивації робіт-

ників, а також ефективності підприємства загалом. Саме тому програми розвитку емоційного інтелекту організації повинні стати нагальними для керівників українських компаній, а розвиток емоційного інтелекту – частиною їхньої корпоративної культури.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Андреева І.М. Емоційний інтелект: дослідження феномену. Питання психології. 2015. № 3 (51). С. 78–86.
2. Дерев'яно С.П. Актуалізація емоційного інтелекту в емоціогенних умовах. Соціальна психологія. 2017. № 1 (71). С. 96–104.
3. Носенко Е.Л. Емоційний інтелект як соціально значуща інтегральна властивість особистості. Психологія і суспільство. 2014. № 4 (42). С. 95–109.
4. Goleman D. Primal Leadership: Learning to Lead With Emotional Intelligence. Boston: Harvard Business School Press, 2008. 300 p.
5. Компанія "Talent Smart". URL: <http://www.talentsmart.com>.
6. Компанія "Atlassian". URL: <https://ru.atlassian.com>.
7. Собченко О.М. Здібності у структурі емоційного інтелекту як фактор формування особистості. Наука. Релігія. Суспільство. 2010. № 4 (36). С. 84–87.

REFERENCES:

1. Andreeva I.M. (2015), Emotsiyniy intelekt: doslidzhennya fenomenu [Emotional Intelligence: A Study of the Phenomenon] The question of psychology, vol. 3, no. 51, pp. 78–86.
2. Derevianko S.P. (2017), Aktualizatsiia emotsiinoho intelektu v emotsiogenykh umovakh [Actualization of emotional intelligence in emotionogenic conditions] Social Psychology, vol. 1, no. 71, pp. 96–104.
3. Nosenko E.L. (2014), Emotsiyniy intelekt yak sotsialno znachushcha intehralna vlastyvist osobystosti [Emotional intelligence as a socially significant integral property of the individual] Psychology and Society, vol. 4, no. 42, pp. 95–109.
4. Goleman D. Pervynna liderstvo: navchytysia vesty z emotsiinym rozumom [Primal Leadership: Learning to Lead With Emotional Intelligence] Boston: Harvard Business School Press (in USA).
5. TalentSmart company. [Electronic resource]. – Available at: <http://www.talentsmart.com>.
6. Atlassian company. [Electronic resource]. – Available at: <https://ru.atlassian.com>.
7. Sobchenko O.M. (2010) Zdibnosti u strukturi emotsiinoho intelektu yak faktor formuvannia osobystosti [Ability in the structure of emotional intelligence as a factor in the formation of personality] Science. Religion. Society, vol. 4, no. 36, pp. 84–87.

Rybalka A.S.

*Student of the specialty "Management",
V.N. Karazin Kharkiv National University*

Yakunin A.Ye.

*Student of the specialty "Management",
V.N. Karazin Kharkiv National University*

THE INCREASE OF LABOUR PRODUCTIVITY FOR THE ACCOUNT OF EMOTIONAL INTELLIGENCE OF EMPLOYEES

Emotions are a natural component of the image of any person. Therefore, managers make a mistake if ignoring the emotional aspect of organizational behaviour. Emotions are not separate from work in the same way as they are inseparable from a person. Leaders expect staff to keep their emotions under control in the workplace. Managers who understand the true role of emotions can more accurately explain and predict the behaviour of subordinates.

Emotions often reduce productivity. That is why, for certain, some organizations seek to completely exclude the manifestation of emotions at work. However, emotions can also increase productivity. First, emotions can increase the level of motivation. Secondly, the concept of emotional labour proceeds from the fact that feeling is an important part of the desired behaviour at work. That is why the ability to effectively manage emotions is so important for managers.

Emotional Intelligence (EQ) – Transmits the ability of a person to realize, reach, and generate emotions so that in the end only contribute to the thinking and understanding of emotions, to manage them so that they bring only the improvement of the intellectual and emotional components of the individual.

Works of S. L. Rubinstein, C. E. Izard, L. S. Vygotsky, J. Mayer, P. Salovey, D. Goleman, R. Boyatzis, and other scientists have invested considerable theoretical-methodological and practical contribution to the study of this problem, namely describe how emotions affect human activity.

On the basis of the research conducted for the company Atlassian, stages of increasing the emotional intelligence of employees were developed. Emotional intelligence development programs are an effective tool for improving the productivity and motivation of workers, as well as the effectiveness of the enterprise as a whole. That is why the programs of development of emotional intelligence of the organization should become urgent for leaders of Ukrainian companies, and the development of emotional intelligence – a part of their corporate culture.

УДК 339.14:005.12:005.25

Світлична А.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії***Дем'яненко Н.В.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри підприємництва і права
Полтавської державної аграрної академії***Горда М.І.***студент
Полтавської державної аграрної академії*

СТАН СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто стан системи стратегічного управління збутовою діяльністю підприємства. Визначено, що в підприємстві застосовується корпоративна стратегія стабілізації, маркетингова – лідирування на основі зниження витрат та збуту – агресивного продажу. Основна відповідальність за реалізацію продукції сільськогосподарського підприємства покладена на заступника директора з господарської частини, начальника планово-економічного відділу та головного бухгалтера. Досліджено особливості маркетингового управління. Зазначено переваги здійснення торговельної діяльності підприємства.

Ключові слова: маркетинг, стратегія збуту, трейдинг, збутова діяльність, маркетингові функції спеціалістів, агрохолдинг, сільськогосподарське підприємство.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено состояние системы стратегического управления сбытовой деятельностью предприятия. Определено, что на предприятии применяется корпоративная стратегия стабилизации, маркетинговая – лидирования на основе снижения издержек и сбыта – агрессивной продажи. Основная ответственность за реализацию продукции сельскохозяйственного предприятия возложена на заместителя директора по хозяйственной части, начальника планово-экономического отдела и главного бухгалтера. Исследованы особенности маркетингового управления. Отмечены преимущества осуществления торговой деятельности предприятия.

Ключевые слова: маркетинг, стратегия сбыта, трейдинг, сбытовая деятельность, маркетинговые функции специалистов, агрохолдинг, сельскохозяйственное предприятие.

ANNOTATION

The article examines the state of the system of strategic management sales activities of the enterprise. It is determined that the company uses the corporate strategy of stabilization, marketing – leadership on the basis of cost reduction and sales – aggressive sales. The main responsibility for the sale of agricultural products is assigned to the deputy director of the economic unit, the head of planning and economic department and chief accountant. The features of marketing management are investigated. The advantages of carrying out trading activity of the enterprise are noted.

Key words: marketing, marketing strategy, trading, marketing activities, marketing functions of specialists, agroholding, agricultural enterprise.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ринкові відносини, глобалізація економіки, входження України до Світової організації торгівлі, набуття нею статусу асоційованого члена ЄС суттєво позначилися на виробничих процесах у сільському господарстві, проведенні збутової діяльності

підприємств, зокрема у формуванні каналів збуту сільськогосподарської продукції. Результативність стратегії збуту базується на адаптації сільськогосподарських підприємств до мінливих умов мікро- та макросередовища, врахування чинників кон'юнктури ринку, особливостей ринкового середовища та конкуренції. Водночас стан системи стратегічного управління в більшості сільськогосподарських підприємств залишається незадовільним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Теоретичним і методичним аспектам стратегічного управління збутовою діяльністю підприємства присвятили свої наукові праці: В.Г. Андрійчук, А.М. Андрушко, Л.В. Балабанова, П.І. Белінський, В.О. Василенко, Т.І. Ткаченко, А.В. Ібурковська, А.М. Кандрушко, Н.М. Козуб, В.В. Розсоха, З.Є. Шершньова, С.В. Оборська. Серед зарубіжних науковців цю проблему розглядають А.А. Томпсон, А.Дж. Стрікленд, Г. Армстронг, Ф. Котлер, Дж. О'Шонесси, М.Е. Портер, Г. Шрайєгг, Г.Д. Крилова, М.І. Соколова, Т.Д. Маслова, С.Г. Божук, Л.Н. Ковалик, А. Сміт.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Проблеми стратегічного управління збутовою діяльністю підприємства в умовах динамічного бізнес-середовища залишаються недостатньо вивченими й належним чином розв'язаними.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою дослідження є аналіз стану системи стратегічного управління збутовою діяльністю підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. ТОВ «Промінь-Приват» Миргородського району Полтавської області входить до Групи «Приват». За рахунок конкурентних переваг, які сформувалися агрохолдингам на протязі всього періоду існування, розвивався його виробничий та експортний потенціал. Такими перевагами є: надконцентрація земельних

ресурсів в одних руках; розвиток монопольного ринку оренди землі; одержання дотацій та субсидій із державного бюджету; кредитування міжнародними фінансовими організаціями; монополізація інфраструктури аграрного ринку; доступність до зарубіжних ринків; монополізація ринку сільськогосподарської продукції.

Бізнесова діяльність ТОВ «Промінь-Приват» передбачає отримання прибутку. У його формуванні важливим чинником є збутова діяльність як заключний етап комплексної діяльності: створення, виробництва і доведення до споживачів кінцевої продукції. Від стратегії збуту залежать виробнича програма підприємства і результати його господарської діяльності.

Збутова діяльність підприємства формується сукупністю збутових дій із реалізації продукції та комплексом заходів із формування асортименту товарної продукції та ціноутворення, стимулювання збуту, укладання договорів, транспортування та інших організаційних аспектів

збуту. Модель збутової політики залежить від мети діяльності підприємства, середовища його функціонування, включає цілі збуту, завдання збутової діяльності, передбачає визначення її стратегії і тактики. Сільське господарство – галузь, що характеризується постійними коливаннями: аграрна продукція продається на конкурентних ринках, де ціни змінюються досить часто, а попит на аграрну продукцію практично залишається стабільним [5, с. 376].

Модель збутової діяльності ТОВ «Промінь-Приват» наведено на рис. 1.

Збутовий процес перебуває під впливом невизначених ризиків, зумовлених ринковою кон'юнктурою, ціновими та іншими чинниками, які знаходяться за межею досяжності управління підприємством. Установлено, що ризик є одним з основних чинників, який впливає на формування прибутку. Це породжує необхідність прогнозування рівня ризиковості підприємницької діяльності сільськогосподарських

Рис. 1. Модель збутової діяльності ТОВ «Промінь-Приват», 2013–2017 рр.

підприємств. Сільськогосподарське підприємство використовує здебільшого однорівневий, дворівневий та нульовий канали розподілу. Вибрані канали розподілу прямо й опосередковано впливають на такі основні критерії, як швидкість товароруку, час, який затрачається на переміщення продукції від виробника до споживача, ефективність переміщення і зберігання продукції під час її доставки до кінцевої точки призначення [6, с. 242].

Стратегічним маркетинговим управлінням головні спеціалісти ТОВ «Промінь-Приват» не займаються, а виконують указівки головних спеціалістів Групи «Приват». Стратегічне управління в Групі «Приват» включає такі етапи (рис. 2).

Отже, ТОВ «Промінь-Приват» збутову стратегію не розробляє, а лише її реалізує.

Система маркетингу являє собою цілісну структуру, в якій взаємодіють суб'єкти, що здійснюють маркетингову діяльність, реалізують цілі і завдання маркетингу підприємства, знаходяться у тісному зв'язку, створюють єдність та гармонійно розвиваються. Як правило, сировинна аграрна продукція, така як зернові й олійні, не є брендовою. Commodities – це

стандартні за своїми споживчими властивостями товари, їх партії взаємозамінні, і частіше за все не має значення, хто, де й як їх виробив. На ринку таких товарів є багато постачальників, і в усіх них майже однаковий товар [4, с. 13].

Важливим чинником просування commodities на ринок стає маркетинг Групи «Приват» як бренду. Чітке виконання взятих на себе перед постачальниками зобов'язань, контроль якості продукції, інновації та використання сучасних технологій – ключові аспекти в підвищенні ефективності компанії як бренду.

Сучасна система маркетингу для ТОВ «Промінь-Приват» – це складова частина системи маркетингу Групи «Приват», що схематично зображено на рис. 3.

Маркетингова діяльність ТОВ «Промінь-Приват» знаходиться в межах спрямованості Групи «Приват». Переваги здійснення торговельної діяльності ТОВ «Промінь-Приват» як складника Групи «Приват» порівняно з дрібними та середніми підприємствами наведено в табл. 1.

Отже, сільськогосподарське підприємство має низку переваг у збуті продукції. У ТОВ «Промінь-Приват» у 2017 р. реалізову-

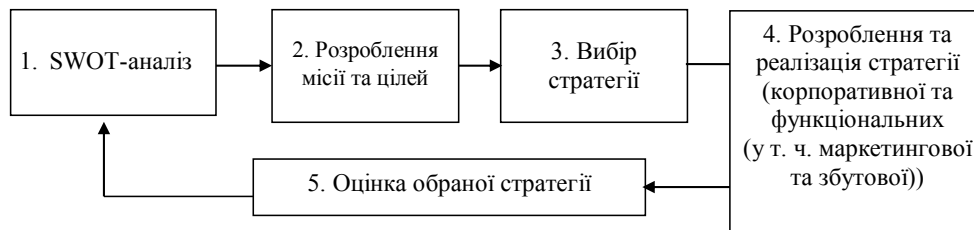

Рис. 2. Процес стратегічного управління у Групі «Приват»

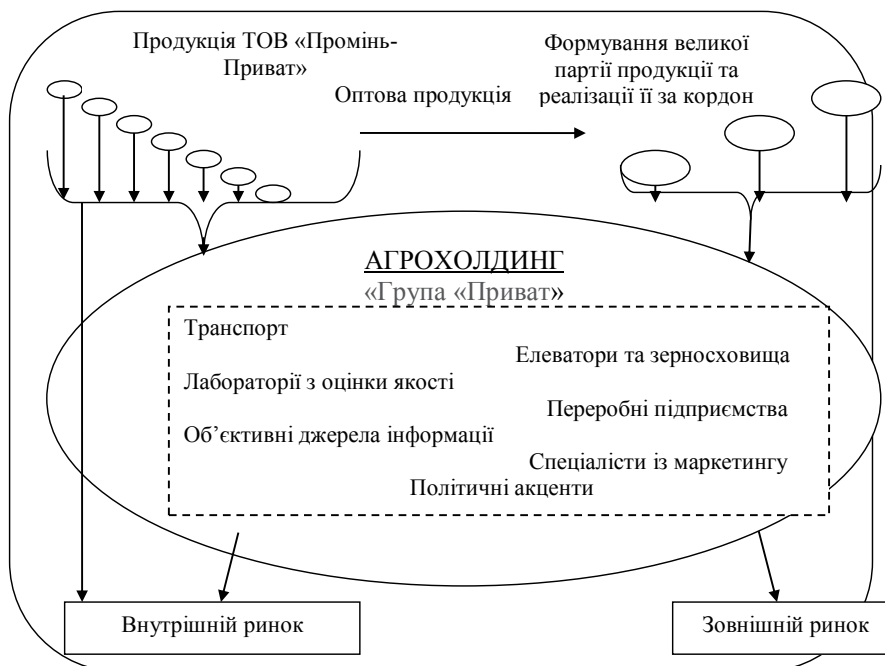

Рис. 3. Сучасна система маркетингового управління ТОВ «Промінь-Приват» як складова частина Групи «Приват», 2017 р.

вали загальну стратегію розвитку та збутову – агресивних продаж (табл. 2).

Завданням служби маркетингу Групи «Приват» є не тільки підтримання високого іміджу компанії, а й пошук шляхів його зміцнення і розвитку самої компанії шляхом вивчення і розроблення механізму просування на нові ринки збуту або виведення нових продуктів; робота з покупцями, своєчасне виявлення їх запитів й оперативне реагування на їхні потреби. Фактично маркетингова служба є драйвером, який допомагає агрокомпанії виходити на новий рівень взаємовідносин із клієнтами та ринками збуту.

Вибравши основний сегмент збуту продукції на іноземному ринку, підприємство визначало, як проникнути на нього та здобути конкурентні переваги. Основним документом, що підтверджує торгові угоди, є договори купівлі-продажу, зміст яких часто має довільну форму, створюючи, таким чином, певні труднощі під час вирішення сторонами спірних питань.

Узагальнюючи численні наукові підходи, що стосуються управління маркетинговою діяльністю, вважаємо, що маркетинг є конкретною функцією менеджменту і спрямований на підвищення ефективності збуту [1, с. 63; 2, с. 77; 5, с. 376]. Відсутність служби маркетингу та досвідчених маркетологів у сільськогосподарському підприємстві призводить до того, що організацією збуту, пошуком нових споживачів та каналів розподілу продукції, як правило, займається безпосередньо сам керівник господарства та ці обов'язки покладаються додатково до основних обов'язків головних спеціалістів, що не приносить очікуваного результату.

Функціональний обов'язок реалізації продукції покладено на заступника директора по

господарській частині, а також цим займаються начальник планово-економічного відділу та головний бухгалтер. Керує процесом реалізації директор підприємства. Стратегічне управління маркетинговою діяльністю ТОВ «Промінь-Приват» здійснюють директор підприємства та планово-економічний відділ на основі маркетингової стратегії, що розроблена Групою «Приват». Маркетинговий відділ Групи «Приват» проводить маркетингові дослідження ринку сільськогосподарської продукції та її переробки, аналіз цінової політики.

Спеціалісти ТОВ «Промінь-Приват» маркетингові дослідження проводять у розрізі Миргородського району та Полтавської області, втілюють та корегують маркетингову стратегію, розроблену Групою «Приват».

Особливості маркетингових функцій спеціалістів ТОВ «Промінь-Приват» наведено в табл. 3.

Спеціалісти здійснюють дослідження кон'юнктури ринку – вивчають співвідношення попиту та пропозиції на продукцію, що може виробляти і продавати підприємство, тобто виявляють місце продукції на ринку, можливий обсяг його прибуткової реалізації [3, с. 117].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Збут підприємства, заснований на стратегії агресивного продажу, пов'язаний із великим ризиком. Він націлений виключно на продаж, а не на створення тривалих вигідних відносин із клієнтами. Концепція маркетингу припускає, що досягнення підприємством своїх цілей залежить від визначення потреб і запитів цільових ринків, а також від більш ефективного порівняно з конкурентами задоволення споживачів.

Таблиця 1

Переваги здійснення торговельної діяльності ТОВ «Промінь-Приват» як складника Групи «Приват» порівняно з дрібними та середніми підприємствами, 2013–2017 рр.

Критерії	Особливості
Збут	Різні варіанти продажу та страхування падіння цін на власну продукцію
Ємності для зберігання	Наявні власні ємності (зернохословище) для зберігання зерна в очікуванні більш вигідної кон'юнктури ринку без утрат якості зерна
Трейдинг	Є можливість займатися трейдингом – скуповувати у дрібних сільськогосподарських товаровиробників урожай після збирання і реалізувати в період найвищих цін

Таблиця 2

Види стратегій ТОВ «Промінь-Приват», 2013–2017 рр.

Назва стратегії	Особливості
Корпоративна – стабілізації	Наступально-захисна стратегія. Характеризується рівнем таких показників, як дохід від продажу, дохід від активів, дохід від акцій, швидкість оновлення продукції тощо. Стратегія стабілізації застосовується, коли передбачається спад виробництва та розпочинається падіння обсягу продажу і прибутку. У зв'язку із цим підприємство вживає заходів щодо уповільнення падіння обсягу продажу товарів та прибутку, розробляє довгострокову програму стабілізації, запроваджує економію всіх видів витрат, розпочинає процес покращення економічного стану
Маркетингова – лідирування на основі зниження витрат	Під час використання стратегії лідирування на основі зниження витрат ігноруються відмінності між споживачами. Виробництво, розподіл, просування проходять однаково для всіх споживачів одразу за рахунок зниження витрат
Збутова –агресивний продаж	Енергійне, стрімке завоювання споживачів комплексом дій, оскільки агресивний маркетинг переслідує переважно короткострокові цілі (швидке проникнення продукту на ринок або приріст частки ринку)

Таблиця 3

**Особливості маркетингового управління ТОВ «Промінь-Приват»
та Групи «Приват», 2013–2017 рр.**

Особливості маркетингового управління	ТОВ «Промінь-Приват»	Група «Приват»
Спеціалісти, що здійснюють стратегічне управління	Директор, спеціалісти планово-економічного відділу та бухгалтерії	Маркетологи маркетингового відділу
Особливості стратегічного маркетингового управління	Втілюють та корегують маркетингову стратегію, розроблену Групою «Приват»	Розробляють маркетингову стратегію
Маркетингові дослідження	Маркетингові дослідження проводяться в розрізі Миргородського району та Полтавської області	Маркетингові дослідження ринку сільськогосподарської продукції та її переробки; аналіз цінової політики; розроблення PR-стратегії; дослідження проводять у розрізі аналізу дочірніх підприємств холдингу, конкурентів-агрохолдингів, сільськогосподарських підприємств України у цілому та передових зарубіжних компаній
Вид стратегії маркетингу	Стратегія лідирування на основі зниження витрат	Стратегія фокусування
Місія (у сфері збуту)	Забезпечення споживачів продукцією за низькими цінами	Забезпечення споживачів якісною, різноманітною за асортиментом, доступною за ціною продукцією

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гаркавенко С.С. Маркетинг. Київ, 2006. 384 с.
2. Корецька А.В. Система ринку аграрного сектору економіки потребує удосконалення. Наук.-практ. конф. «Ринок» (травень 2012 р.). Миколаїв, 2012. С. 76–81.
3. Куденко Н.В. Маркетингові стратегії фірми: монографія. К.: КНЕУ, 2002. 245 с.
4. Павленчик А.О. Формування та функціонування ринку сільськогосподарської продукції: автореф. дис. ... к.е.н.: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Львів, 2016. 20 с.
5. Прячкіна О.Р. Збутова діяльність як об'єкт управлінського обліку. Формування ринкової економіки. Спецвипуск «Удосконалення економічної роботи на сільськогосподарських підприємствах в умовах перехідної економіки». К., 2015. С. 374–377.
6. Розсоха В.В. Асоціативні об'єднання як чинник соціально-економічного розвитку суспільства. Соціально-економічний розвиток України в 21 ст. Кам'янець-Подільський, 2018. С. 241–248.

REFERENCES:

1. Harkavenko S. S. (2006). Marketing [Marketing]. Libra. Kyiv, Ukraine.
2. Koretska A. V. (2012) Nauk.-prakt. konf. "Rynok" Systema rynku ahramnoho sektoru ekonomiky potrebuie udoskonalennia. Mykolaiv, traven, 2012, p. 76-81.
3. Kudenko N. V. (2002). Marketynhovi stratehii firmy [Marketing strategy of the firm]. K., 2002. 245 p.
4. Pavlenchuk A. O. (2016) "Formation and functioning of the agricultural market" Ph.D. Thesis. Ekonomika ta upravlinnia pidpryemstvamy. Lviv, Ukraine.
5. Priachkina O. R. (2015) "Sales activity as object of management accounting" [Формування ринкової економіки]. Kyiv, 2015. pp. 374-377.
6. Rozsokha V. V. (2018) "Associative enterprises as a factor of socio-economic development of society". [Соціально-економічний розвиток України в 21 ст.]. Kam'ianets-Podilskyi, 2018. pp. 241-248.

Svitlychna A.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Entrepreneurship and Law
Poltava State Agrarian Academy*

Demianenko N.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Entrepreneurship and Law
Poltava State Agrarian Academy*

Horda M.I.

*Graduate Student,
Poltava State Agrarian Academy*

STATE OF THE SYSTEM OF STRATEGIC SALES MANAGEMENT OF THE ENTERPRISE

The article deals with the model of sales policy. It depends on the purpose of the enterprise, the environment of its operation. The model of sales activity includes sales goals, sales activities, involves defining its strategy and tactics. The features of sales of agricultural products are revealed. Advantages of the marketing activities of agroholdings are noted. The process of strategic management in the Privat Group is presented.

The article outlines the functions of key specialists involved in marketing management. The agricultural enterprise mainly uses one-level, two-level, and zero distribution channels.

The article examines the state of the system of strategic sales management of the enterprise. It is determined that the company uses the corporate strategy of stabilization, marketing – leadership on the basis of cost reduction and sales – aggressive sales. The main responsibility for the sale of agricultural products is assigned to the deputy director of the economic unit, the head of planning and economic department and chief accountant. The features of marketing management are investigated. The advantages of carrying out the trading activity of the enterprise are noted.

Sales of the company are based on a strategy of aggressive sales and are associated with high risk. It is aimed exclusively at sales, not the creation of long-term profitable relationships with customers. The concept of marketing suggests that the achievement of the enterprise goals depends on the definition of needs and requests of target markets, as well as more effective than competitor's satisfaction of consumers.

УДК 658.818

Сніжко Л.Л.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту
Національного транспортного університету
Ахвердієва Ельвіна Ельман кизи
студентка
Національного транспортного університету

ВПРОВАДЖЕННЯ CRM-СИСТЕМИ В РОБОТУ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТУ ЯК СПОСІБ ПОЛІПШЕННЯ РІВНЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ СПОЖИВАЧІВ

АНОТАЦІЯ

Нинішнє становище маркетингу передбачає забезпечення ефективних взаємовигідних відносин між виробниками та споживачами, взаємодію між попитом та пропозицією для встановлення довготривалих відносин зі споживачами та партнерами. Одним із найактуальніших питань маркетингового менеджменту є завдання з налаштування ефективної та результативної роботи адміністраторів та менеджерів із продажу зі споживачами. Побудова такого механізму потребує значних ресурсів, як трудових і часових, так і фінансових. Саме тому засоби для поліпшення рівня обслуговування споживачів є популярним напрямом розроблення багатьох дослідницьких компаній, а також підприємств, що працюють з інформаційними технологіями. В еру розвитку інформаційних технологій потрібно приймати технологічні рішення для поліпшення показників задоволеності клієнтів. CRM-системи – це один із програмних продуктів, що підвищує результативність обслуговування споживачів. Замість таблиць Microsoft Excel, месенджерів, багатьох документів та біганини по кабінетах залишається один-єдиний сервіс. У нього входять програми для збору даних про клієнтів, управління угодами, контролю над менеджерами, аналітики та прогнозування. CRM-системи є прогресивним продуктом для використання у різних сферах підприємництва, у тому числі й маркетингу.

Ключові слова: споживачі, рівень обслуговування, обслуговування, CRM-система, задоволеність споживача.

АННОТАЦИЯ

Сегодняшнее положение маркетинга предполагает обеспечение эффективных взаимовыгодных отношений между производителями и потребителями, взаимодействие между спросом и предложением для установления долгосрочных отношений с потребителями и партнерами. Одним из самых актуальных вопросов маркетингового менеджмента является задача по настройке эффективной и результативной работы администраторов и менеджеров по продажам с потребителями. Построение такого механизма требует значительных ресурсов, как трудовых и временных, так и финансовых. Именно поэтому средства для улучшения уровня обслуживания потребителей является популярным направлением разработки многих исследовательских компаний, а также предприятий, работающих с информационными технологиями. В эру развития информационных технологий нужно принимать технологические решения для улучшения показателей удовлетворенности клиентов. CRM-системы являются одним из программных продуктов, а также решением задачи по повышению результативности обслуживания потребителей. Вместо таблиц Excel, мессенджеров, многих документов и беготни по кабинетам остается единственный сервис. В него входят программы для сбора данных о клиентах, управление сделками, контроля над менеджерами, аналитики и прогнозирования. CRM-системы являются прогрессивным продуктом для использования в различных сферах предпринимательства, в том числе и маркетинге.

Ключевые слова: потребители, уровень обслуживания, обслуживание, CRM-система, удовлетворенность потребителя.

ANNOTATION

Today's position of marketing involves the provision of effective mutually beneficial relations between producers and consumers, the interaction between supply and demand to establish long-term relationships with consumers and partners. One of the most important issues of marketing management is the task of setting up effective and efficient work of sales managers with consumers. The construction of such mechanism requires significant resources, both labor and time, and financial. That is why the means to improve the level of customer service are a popular trend for the development of many research companies as well as companies working with information technology. In the era of information technology development, technological solutions need to be taken to improve customer satisfaction. CRM-systems are one of the software products, which make the solution to the problem of improving the efficiency of customer service. Instead of Microsoft Excel spreadsheets, messengers, many documents and office chairs, one-on-one service remains. It includes programs for collecting customer data, managing transactions, controlling managers, analytics, and forecasting. CRM-systems are a progressive product for use in various areas of entrepreneurship, including marketing.

Key words: consumers, level of service, service, CRM-system, customer satisfaction.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливість сектору послуг і якість обслуговування давно вийшли за межі теоретичної дискусії. Більшість компаній розділяє точку зору, що підвищення якості обслуговування клієнтів є ключовим чинником успіху в конкурентній боротьбі. Досягнення високого рівня задоволеності якістю послуг покупцем завжди буде важливою метою управління для бізнес-організацій. В еру інформаційних технологій потрібно приймати сучасні технологічні рішення для поліпшення рівня обслуговування споживачів, що прямо пропорційно впливає на повторне звернення до послуг підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідженням рівня обслуговування клієнтів на підприємстві займалася значна кількість відомих науковців у сфері менеджменту та маркетингу організації: О.К. Ойнер [5], Д.Ф. Енджел [9], Т.П. Калита [4], Н.О. Князева та О.А. Князева [3], Л. Сулліван [8] та ін. Дана тема у сфері транспортного бізнесу не досить досліджена, тому вимагає подальшого розроблення.

Невирішеним питанням залишається вплив CRM-систем на поліпшення рівня обслуговування споживачів.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – обґрунтування та вибір CRM-системи на підприємствах транспорту для поліпшення рівня обслуговування споживачів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Причиною існування будь-якого підприємства є споживачі. Чимало людей йдуть у бізнес, орієнтуючись передусім на отримання прибутку. Але досягти його неможливо без створення належної клієнтської бази та виявлення потреб і бажань, що породжують ідеї продуктів чи послуг. Отже, споживачі повинні бути першою відправною точкою для розроблення та реалізації бізнес-ідеї. Як споживач, так і підприємець або бізнес-лідер розуміє, що підприємства існують для задоволення потреб клієнтів, а ті, хто цього не робить, швидко зникають із ринку [10].

У бізнесі є лише два реальних вимірювання: відносини та прибуток. Ось чому обслуговування клієнтів є одним із ключових чинників у процесі купівлі та продажу, особливо послуг, тому що це пряме повернення до мети бізнесу. Це ключовий вимір ділового успіху. Найуспішніші бізнесмени вважають, що клієнти навіть готові відмовитися від певної якості продукції, якщо вони вважають, що завжди буде присутній винятковий сервіс щодо обслуговування клієнтів.

Споживачі прагнуть максимізувати цінність виходячи з прийнятності витрат на пошук потрібної послуги, рівня знань про послугу, можливостей пересування і рівня доходів. Вони формують певне уявлення про прогнозовану цінність і діють на його основі. Після цього вони порівнюють реальну, одержану ними цінність з очікуваною, і результат цього порівняння впливає на ступінь їх задоволення і поведінки під час замовлення.

Важливим показником результативності маркетингової стратегії є ступінь задоволення споживача від здійсненої покупки, який залежить від того, наскільки вона відповідає його очікуванням. Споживачі можуть відчувати різний ступінь задоволення [11]. Якщо властивості послуг з обслуговування їх автомобіля відрізняються від очікуваних, то споживачі перебувають у незадоволеному стані. Якщо властивості відповідають очікуванням, то споживачі перебувають у стані задоволення. Якщо властивості послуг, наданих станцією технічного обслуговування (СТО), перевершують очікування, то споживачі мають стан глибокого задоволення або насолоди [10; 12].

Серед підприємств транспорту найбільш клієнтоорієнтованими є саме СТО, тому що здебільшого працюють із фізичними особами. Утримання таких споживачів за рахунок поліпшення обслуговування є дуже важливим для розвитку підприємства.

Рівень обслуговування споживачів СТО залежить від багатьох чинників, серед яких:

- зручне розташування СТО;
- вчасне прийняття замовлення;
- швидка діагностика проблеми;
- вчасне та якісне виконання замовлення;
- короткий термін очікування автомобіля;
- прийнятний результат.

Систему обслуговування клієнтів можна поліпшити за рахунок впровадження CRM-системи в роботу підприємства та проведення навчання для менеджерів та адміністраторів СТО. CRM-система (Customer Relationship Management) – це прикладне програмне забезпечення для підприємств, призначене для автоматизації стратегій взаємодії із замовниками (клієнтами), зокрема для підвищення рівня продажів, оптимізації маркетингу і поліпшення обслуговування клієнтів шляхом збереження інформації про клієнтів та історії взаємин із ними, встановлення і поліпшення бізнес-процесів, подальшого аналізу результатів та ін.

Основною метою впровадження CRM-системи є збільшення ступеня задоволеності клієнтів за рахунок аналізу накопиченої інформації про клієнтську поведінку, регулювання тарифної політики, корегування інструментів маркетингу та ін. Завдяки застосуванню автоматизованої централізованої обробки даних з'являється можливість ефективно і з мінімальною участю співробітників урахувати індивідуальні потреби замовників, а за рахунок оперативності обробки здійснювати раннє виявлення ризиків і потенційних можливостей.

В умовах сучасного висококонкурентного ринку компанії, які управляють відносинами з клієнтами, мають набагато вищі шанси на успіх, аніж ті, які цього не роблять.

Професійно реалізовані CRM-системи забезпечують безліч переваг для відділу продажів, маркетингу, служби підтримки і не тільки. І ось основні з них:

- приріст продуктивності підприємства. Багато ручних процесів автоматизуються, що істотно підвищує віддачу від роботи працівників та ефективність роботи компанії у цілому. Важливий момент у даному контексті – можливість відійти від необхідності використання цілої низки окремих інструментів, наприклад Google Docs, систем планування завдань, чату та інших окремих сервісів. У багатьох CRM усе це інтегровано в єдину систему;

- автоматизація процесів роботи з клієнтами. У кожній компанії є повторювані операції нижчого рівня, наприклад відправлення звітів за підсумками місяця, на які може йти багато часу. Деякі CRM дають змогу налаштувати їх виконання в автоматичному режимі, позбавивши співробітників одноманітних завдань;

- ефективне планування і відстеження результатів роботи менеджерів. Виконання багатьох завдань йде не за планом, коли люди роблять усе вручну. З впровадженням CRM-системи можна планувати та контролювати завдання простіше і прозоріше;

– інформаційна база для маркетингу. Стає можливим чітко відстеження кожного з етапів воронки продажів і зрозуміло, як та чи інша маркетингова активність впливає на потік замовлень. Причому можливостей застосування саме для Інтернет-маркетингу більше ніж достатньо;

– інтеграція з іншими продуктами, що використовує підприємство у своїй роботі. Спроби зробити продукт, який працював би за принципом «усе в одному», рідко закінчуються успіхом, тому деякі розробники CRM-систем пішли іншим шляхом, реалізувавши інтеграцію з іншими сервісами, наприклад для бухгалтерського обліку, управління проектами, email-розсилок і т. д. Це дає змогу зробити організацію бізнес-процесів максимально безшовною і виконувати більшу частину роботи на базі єдиної платформи;

– поліпшення відносин із клієнтами [2].

У даному дослідженні оцінка та аналіз впровадження CRM-системи здійснюється на основі даних КП «Автопідприємство з обслуговування обласної ради та обласної державної адміністрації». Підприємство переважно займається перевезеннями людей, технічним обслуговуванням та ремонтом автомобілів та прокатом рухомого складу. У сфері обслуговування та ремонту автомобілів підприємство надає такі послуги: діагностика, технічне обслуговування; поточний та капітальний ремонт двигуна, вузлів та агрегатів автомобіля; змащувально-заправні роботи; ремонт ходової частини; ремонт рульового механізму; ремонт гальмівної системи; ремонт та регулювання системи запалювання; ремонт електрообладнання, електротехнічні роботи; встановлення скла; регулювальні роботи; роботи з шумоізоляції автомобіля; встановлення супутнього обладнання та ін.

Для вибору типу CRM-системи необхідно визначити навіщо й які саме функції повинна виконувати система для КП «Автопідприємство з обслуговування обласної ради та обласної державної адміністрації». Найпростішою формою організації роботи з клієнтами є Microsoft Office Excel, що використовується нині. Її необхідно замінити, тому що, по-перше, система є незручною у використанні, по-друге, більша частина необхідного функціоналу, яка доступна в CRM-системах, не може бути реалізована в Microsoft Office Excel, наприклад ведення картки клієнта, відправка SMS-повідомлення чи дірект-мейл тощо.

Також не будемо брати до уваги «класичну» CRM, тому що бізнес-процеси на СТО відрізняються від процесів у «класичному» торговому бізнесі, на які розрахована така модель CRM, а також адаптувати штатними силами підприємства такі системи, як, наприклад, 1С під КП «Автопідприємство з обслуговування обласної ради та обласної державної адміністрації» буде досить важко і не призведе до очікуваних результатів. Вартість адаптації чи

розроблення потрібної версії системи є досить високою.

Саме тому ідеальне рішення – це готовий CRM-продукт, розроблений під СТО, з можливістю інтеграції сторонніх сервісів, таких як різноманітні месенджери, наприклад Telegram, а також сервіси Google, SmsAero, 1С, Телефонія Vodafon, Facebook та ін. Також можливі доповнення функціоналу і налаштування готової CRM під КП «Автопідприємство з обслуговування обласної ради та обласної державної адміністрації».

Згідно з дослідженнями фахівців у сфері створення цифрового контенту підприємства Ziff Davis, під час вибору CRM користувачі передусім звертають увагу саме на зручність роботи в системі. Отже, виділимо основні критерії оцінювання готових CRM-систем для КП «Автопідприємство з обслуговування обласної ради та обласної державної адміністрації»:

- простота і зручність роботи;
- гнучкість налаштувань;
- можливість інтеграції сторонніх сервісів;
- звіти і статистика;
- можливість доповнення функціоналу;
- налаштування прав доступу;
- технічна підтримка.

CRM-програми діляться на дві великі групи: коробкові (або десктопні) і хмарні, їх ще називають онлайн-CRM, або Інтернет-CRM. Коробкова CRM вимагає установки на комп'ютер, і всі дані зберігатимуться на сервері. Один раз купується програма, яка повністю належить підприємству. Якщо необхідно щось допрацювати, то необхідно наймати досвідченого програміста.

В онлайн-CRM-системах програмне забезпечення та всі дані розташовані на сервері розробників, а підприємство отримує онлайн-доступ до системи через браузер або спеціальну програму. Купувати і встановлювати програму не потрібно, достатньо лише сплачувати абонентські внески. При цьому є можливість налаштувати CRM під свої бізнес-процеси або самостійно через налаштування аккаунта, або за допомогою програмістів CRM-підприємства.

Найкращим рішенням буде вибрати онлайн-CRM-програму, яка не вимагає адміністрування з боку клієнта, у якої є своя технічна підтримка та регулярні оновлення. Для КП «Автопідприємство з обслуговування обласної ради та обласної державної адміністрації» виберемо онлайн-CRM-систему, бо вона має такі переваги, як:

- відсутність необхідності стаціонарного сервера і дорогого обладнання для установки програмного забезпечення і зберігання великого обсягу даних;
- можливість зайти в систему з будь-якого комп'ютера через браузер;
- усі оновлення, які впроваджує розробник, автоматично з'являються в усіх користувачів і їх не потрібно докуповувати як для коробкових програм.

Таблиця 1

Порівняння CRM-систем

CRM	1. SaleDrive	2. ServiceCRM	3. CRM «Парус»
Функціональність	4	4	3
Простота і зручність роботи	5	4	5
Гнучкість налаштувань	4	5	3
Можливість інтеграції сторонніх сервісів	3	5	3
Звіти і статистика	3	4	4
Можливість доповнення функціоналу	4	4	3
Налаштування прав доступу	5	4	4
Технічна підтримка	5	4	3
Загальна оцінка в балах	33	34	28
Вартість, грн./рік	2508	6288	3300

Джерело: дослідження авторів

Зробивши аналіз нішових онлайн-CRM-систем, можна звернути увагу на три основні системи:

1) CRM-система для автосервісу чи автосалону SalesDrive [6];

2) CRM-система для ремонтних майстерень та сервісних центрів Servicescrm [7];

3) CRM-система для автосервісу «Парус» [1].

Для формування рекомендації щодо впровадження CRM-системи на підприємстві проведемо їх порівняльну характеристику (табл. 1).

Визначення та аналіз показників у табл. x1 проводилися методом експертних оцінок за п'ятибальною шкалою (0 – найменший бал, 5 – найвищий) на основі аналізу презентацій, сайтів та пробних версій проаналізованих CRM-систем [1; 6; 7]. Експертами виступали керівники та провідні фахівці різних підрозділів підприємства, а саме: керівник відділу організації праці, заступник начальника з експлуатації, головний інженер, керівник відділу постачання, інженер-економіст та ін. Ці працівники мають значний досвід у сфері обслуговування автомобілів, тому оцінки, що вони виставляють, є валідними.

Виходячи зі співвідношення «ціна/загальна оцінка порівняльної характеристики» вибираємо CRM-систему для автосервісу чи автосалону SalesDrive. Для досліджуваного підприємства у цій CRM-системі існують такі можливості, як: ведення бази автомобілів та клієнтів автосервісу в CRM (модель, комплектація, рік випуску); формування історії роботи з клієнтом; планування роботи технічного відділу в CRM-системі; зручний календар зайнятості технічних фахівців; нагадування клієнту про необхідність технічного обслуговування (ТО); відстеження пропущених дзвінків; статистика звернень, кількість дзвінків, прийнятих менеджерами; запис розмов; SMS-повідомлення; SMS-розсилка та формування звітності.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, вибрана система роботи з клієнтами SalesDrive дасть змогу КП «Автопідприємство з обслуговування обласної ради та обласної державної адміністрації» підвищити ефективність діяльності, сформувавши релевантну інформацію щодо

роботи з клієнтами та допоможе досягти поставлених цілей поліпшення роботи зі споживачами послуг.

Дане дослідження може бути використане в практичній діяльності підприємств сфери обслуговування автотранспорту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Менеджмент та Маркетинг. Автобізнес і автосервіс / Група компаній «Парус». 2018. URL: <http://parus.ua/ua/291/>.
2. CRM-системи – що це таке і в чому їхня користь для бізнесу? / Outsourcing SEO Company LEMARBET. 2018. URL: <https://lemarbet.com/ua/razvitie-internet-magazina/crm-sistemy/>.
3. Князева Н.О., Князева О.А. Проблеми оцінки та управління якістю послуг в поштовому зв'язку: монографія. Одеса: Фенікс, 2011. 243 с.
4. Калита Т.П. Рекомендації до впровадження систем якості згідно зі стандартом ISO 9001:2000: монографія. К.: ПРИРОСТ, 2000. 37 с.
5. Ойнер О.К. Управление результативностью маркетинга: учебник для магистров. М.: Юрайт, 2015. 343 с.
6. Сайт підприємства SalesDrive. URL: <https://salesdrive.com.ua/by-industry/auto/#car-service>.
7. Сайт підприємства Service CRM. URL: <https://servicescrm.org/>.
8. Сулливан Л. Структурирование функции качества. Курс на качество. 1992. № 3–4. С. 156–177.
9. Поведение потребителей / Д. Энджел, Р. Блэкуэлл, П. Миниард. СПб.: Питер Ком, 1999. 768 с.
10. McFarlane Donovan A. The Strategic Importance of Customer Value. Atlantic Marketing Journal. 2013. Vol. 2. Iss. 1. P. 5. URL: <http://digitalcommons.kennesaw.edu/amj/vol2/iss1/5>.
11. Value-System Segmentation: Exploring the Meaning of LOV / Wagner A. Kamakura and Thomas P. Novak Source. The Journal of Consumer Research. 1992. Vol. 19. № 1. P. 119–132. URL: <http://www.jstor.org/stable/2489193>.
12. Oezlem Atalik. Customer Value Analysis from a Customer's Perspective: Case of Turkish Airlines Domestic Passengers. International Business Reserch. 2009. Vol. 2. № 3. P. 85–91.

REFERENCES:

1. Management and Marketing – Autobusiness & Car Service [Electronic resource] / Parus Group of Companies – 2018 / Access Mode: <http://parus.ua/ua/291/> [in Ukrainian]

2. CRM-systems – What is it and what's their business benefit? [Electronic resource] / Outsourcing SEO Company LEMARBET – 2018 / Access mode: <https://lemarbet.com/ru/razvitie-internet-magazina/crm-sistemy/> [in Ukrainian]
3. Knyazeva N.O. Problems of evaluation and quality management of postal services: [monograph] / N.O. Knyazeva, O.A. Knyazev – Odessa: Phoenix, 2011. – 243 p. [in Ukrainian]
4. Kalita T.P. Recommendations for implementation of quality systems in accordance with the standard ISO 9001: 2000: monograph / T.P. Kalita. – K.: NATURE, 2000. – 37 p. [in Ukrainian]
5. Oyner, O. K. Managing Marketing Effectiveness: A Masters Textbook / O. K. Oyner. – Series: Master. – M.: Publishing house Yurayt, 2015. – 343 pp. [in Russian]
6. Site of the SalesDrive [Electronic Resource] / SalesDrive – 2018 / Access Mode: <https://salesdrive.com.ua/by-industry/au-to/#car-service> [in Ukrainian]
7. Enterprise Service CRM [Electronic Resource] / Service CRM – 2017 / Access Mode: <https://servicecrm.org/> [in Ukrainian]
8. Sullivan L. Structure of the Quality Function / L. Sullivan // Course on Quality. – 1992. – No. 3-4. – P. 156-177. [in Russian]
9. Angel D. The Consumer Behavior / D. Angel, R. Blackwell, P. Minivald. – St. Petersburg: Peter Com, 1999. – 768 p. [in Russian]
10. McFarlane, Donovan A. (2013) "The Strategic Value of Customer Value," Atlantic Marketing Journal: Vol. 2: Iss 1, Article 5. Access mode: <http://digitalcommons.kennesaw.edu/amj/vol2/iss1/5>
11. Kamakura, Value-System Segmentation: Exploring the Meaning of Love Author (s): Wagner A. Kamakura and Thomas P. Novak Source: The Journal of Consumer Research, Vol. 19, No. 1 (Jun. 1992), pp. 119-132. Access mode: <http://www.jstor.org/stable/2489193>
12. Oezlem Atalik. Customer Value Analysis from a Customer's Perspective: Case of Turkish Airlines Domestic Passengers // International Business Reserch. – Vol.2 – № 3. – July, 2009. – P. 85-91

Snizhko L.L.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management,
National Transport University*

Akhverdiieva Elvina Elman kyzy
Student,

National Transport University

IMPLEMENTATION OF THE CRM-SYSTEM IN THE WORK OF TRANSPORT ENTERPRISES AS A WAY FOR IMPROVING THE CONSUMER SERVICE LEVEL

The object of the research is the process of choosing a CRM-system at transport enterprises to improve the level of customer service.

Subject: theoretical and methodological aspects of improving the level of customer service with the help of CRM-system on the example of UC “Auto Enterprise for Servicing the Regional Council and Regional State Administration.”

The purpose of the work is to substantiate and select CRM-systems at transport enterprises to improve the level of customer service.

The article defines the essence of consumer value, the value of the level of service in modern conditions, as well as factors influencing this indicator. The main precondition for the emergence of consumer value is the process of order execution itself. One of the most important issues of marketing management is the task of setting up an effective and efficient work of managers and sales managers with consumers. The construction of such a mechanism requires significant resources, both labour and time, and financial. That is why the means to improve the level of customer service are a popular trend for the development of many research companies, as well as companies working with information technology.

The general preconditions and the main reasons for the introduction of CRM-systems at the transport enterprises are determined. CRM-systems include programs for collecting customer data, managing transactions, controlling managers, analytics and forecasting. They simplify the routine, accelerate the adoption of correct decisions and eliminate errors. The characteristics of the main types of CRM-systems and their advantages are presented. The choice of online CRM-systems for transport enterprises is substantiated.

The criteria of attractiveness are given and complex evaluation of specialized CRM-systems for transport enterprises and a choice of optimal ones are carried out, as exemplified by UC “Auto Enterprise for Servicing the Regional Council and Regional State Administration,” as well as an assessment of the capabilities of various CRM-systems.

УДК 316.455

Соколова О.О.
магістрант спеціальності
«Підприємство, торгівля та біржова діяльність»
Національного університету харчових технологій

Стеценко В.А.
кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет харчових технологій

ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧИХ ПЕРЕВАГ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ, ЩО ЗАМОВЛЯЮТЬСЯ З ДОСТАВКОЮ

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано підходи різних учених до визначення терміна «споживчі переваги» та розкрито зміст цього поняття. Досліджено споживчі переваги, що виділяють покупці у продуктах харчування, які доставляються, задовольняються шляхом певної сукупності відповідей, тобто оцінки. Розроблено алгоритм оцінки товарів харчового призначення, що доставляються, споживачами. Надано рекомендації щодо вдосконалення діяльності закладів, які надають послуги доставки харчових продуктів, для того щоб рівень задоволеності споживача був максимально позитивним.

Ключові слова: споживач, споживчі переваги, поведінка споживачів, продукти харчування, лояльність.

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы подходы различных ученых к определению термина «потребительские предпочтения» и раскрыто содержание этого понятия. Исследованы потребительские предпочтения, выделяемые покупателями в продуктах питания, которые доставляются, удовлетворяются путем определенной совокупности ответов, то есть оценки. Разработан алгоритм оценки доставляемых товаров пищевого назначения потребителями. Даны рекомендации по поводу совершенствования деятельности учреждений, оказывающих услуги доставки пищевых продуктов, для того чтобы уровень удовлетворенности потребителя был максимально положительным.

Ключевые слова: потребитель, потребительские предпочтения, поведение потребителей, продукты питания, лояльность.

ANNOTATION

The article analyses approaches of different scholars regarding the definition of the term "consumer preferences" and reveals the essence of this concept. It is studied that consumer preferences distinguished by consumers in food delivery products are satisfied by a certain set of answers, i.e. evaluation. Algorithm for evaluating food delivery products by consumers is developed. Recommendations for improving the activity of establishments providing food delivery service are given in order that the level of consumer satisfaction was as positive as possible.

Key words: consumer, consumer preferences, consumer behaviour, food, loyalty.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливиринауковими чи практичними завданнями. У сучасному суспільстві все більше значення надається продуктам харчування, що замовляються з доставкою. Підприємці разом із науковцями проводять маркетингові дослідження щодо вивчення пріоритетних бажань потенційних споживачів стосовно продуктів, які до них доставляються.

Термін «переваги» (preferences) давно використовується в маркетинговій та комерційній практиці: і за кордоном, і в Україні проводяться сотні маркетингових досліджень. Споживчі пе-

реваги досі залишаються білою плямою. Методом проб і помилок молодий український бізнес освоює аксіому ринкової економіки: результативність і прибутковість бізнесу безпосередньо залежать від якості взаємодії зі споживачем. Звідси випливає, що будь-який виробник або продавець товарів чи послуг повинен знати й урахувати переваги і вибір споживачів. Тим більше що змінюється психологія споживачів. Підвищення добробуту призводить до зростання вимог до якості товару, зовнішньому вигляду, а ціна при цьому відходить на другий план.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Теоретичне і практичне розроблення питань, пов'язаних із дослідженням споживчих переваг покупців, знайшло відображення у наукових працях таких українських учених, як: А.В. Войчак, С.С. Гаркавенко, В.Г. Герасимчук, М.К. Кушнір, В.І. Новицький, А.Ф. Павленко, М.А. Салашинський, Н.М. Римашевська, Т.Л. Мостенська, Л.Г. Ліпич, М.К. Пархомець.

Споживчі переваги за кордоном активно вивчаються американськими маркетингологами Л. Саймон-Русінович і співавторами (Lori Simon-Rusinowitz, Kevin J. Mahoney), А. Андреасеном (Alan R. Andreasen), К. Костлі і М. Бракс (Carolyn L. Costley and Merrie Brucks). Ця тема піднята соціологами Т. Кастенс і співавторами (Kastens T.L. and B. K. Goodwin), економістом А. Лайоном. Споживчі переваги вивчаються також і в східних країнах: у Тайвані – Хо-Ші Лі і співавторами (Ho-Shui Li, Jack E. Houston, Sue-Mei Wang, and Hwang-Jaw Lee); у Гонконзі – В. Матакрішнаном. Але ці роботи лише зачіпають властивості споживчих переваг.

Активно ця проблема розглядається зарубіжними психологами: англійцями С. Камероном, С. Пауеллом, Ф. Кадс, С. Кемпом, Ф. Боллом; американцями Дж. Лоуенштейном, П. Словіка, С. Лі, Г. Лейбенштейном, Дж. Бакстером, І. Мусою, Р. Еліот, Р. Масоном, В. Хайнсом; польками Й. Соколовською та Т. Тишка; норвежцями С. Троє, І. Хеньсандом, Т. Огаардом; італійкою М. Бьянчі; голландцем Ф. Ван Райном.

Однак питання формування алгоритму оцінки товарів харчового призначення споживачам, що доставляється і враховує особливості потреб індивідуальних споживачів та специфіку умов

їх задоволення, відображає сутність і послідовність виконання етапів процесу, потребує детального розгляду, що й обґрунтовує новизну та значущість цього дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження формування споживчих переваг продуктів харчування, що замовляються з доставкою, розроблення алгоритму оцінки товарів харчового призначення, що доставляються, споживачами для підвищення якості обслуговування.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. В основі споживчого вибору завжди лежить бажання покупця задовольнити ту чи іншу потребу. Роблячи вибір, споживачі визначають цінність речей для себе за допомогою визначення їх корисності [1, с. 29]. Поняття «споживчі переваги» активно використовується під час проведення прикладних маркетингових досліджень. Багато науковців охарактеризовували термін «споживчі переваги» по-різному. Наприклад, економіст Г.С. Вечканов стверджував, що «переваги – один із факторів, що впливають на вибір конкретних благ окремими споживачами. Під час вибору благ із метою їх покупки споживач виходить із досягнення найбільшої вигоди за наявних можливостей, яка являє собою міру задоволення потреб індивіда, тобто корисність. Покупець під час вибору придбаних благ визначається індивідуальними уподобаннями, але він обмежений у задоволенні своїх переваг бюджетними ресурсами» [2, с. 187]. Е.І. Грідіна вважала, що «споживчі переваги – це вибір споживачем одного економічного блага на користь іншого. Результатом вивчення поведінки споживачів має бути максимальне наближення кількості й якості благ до запитів споживачів» [3, с. 32]. Г.А. Найт вважає, що «переваги – це намір покупки, передбачення вибору, враження від різних товарів». Переваги є сполучною ланкою між особистісними якостями (мотиваційно-необхідною сферою, цінностями) і споживанням. І їх роль тут – у своєрідній фільтрації і виділенні потреб, цінностей на певний товар [4, с. 152].

На нашу думку, термін «споживчі переваги» – це особистісно і соціально детерміноване позитивне суб'єкт-об'єктне відношення споживача до товару, послуги або їх атрибутів, що визначає їх вибір. Починати вивчення споживчих переваг необхідно з побудови концептуальної бази, тобто систематизації їх властивостей, вивчення соціально-економічних закономірностей і побудови типології споживачів на основі властивостей їхніх переваг.

Поведінка споживача піддається впливу – це й є фундаментальний принцип, який лежить в основі вивчення споживчих переваг. Р.Х. Франк розглядає «порядок переваг як схему, що дає змогу споживачеві ранжувати можливі набори товарів у порядку їх уподобань. Порядок переваг дає змогу споживачеві тільки ранжувати

різні набори без точних кількісних оцінок того, наскільки один набір краще іншого» [5, с. 69].

За даними Nielsen, один із секторів, у якому зростання є, – це електронна торгівля. Нині на частку товарів повсякденного попиту, що продаються через Інтернет, припадає 6% продажів. Але на окремі категорії товарів припадає помітно більша частка електронних продажів [6, с. 217].

Інтернет створює нескінченні ринкові можливості, пропонуючи значні переваги двостороннього зв'язку, що відрізняється від традиційного масового маркетингового спілкування. Інтернет досяг критичної маси 50 млн. користувачів протягом менше ніж п'яти років. Для порівняння: радіо знадобилося б 38 років, телебаченню – 13 років, а кабельному телебаченню – 10 років, щоб отримати приблизно таку ж кількість глядачів [6, с. 218].

Обслуговування клієнтів – це ключова відмінність фізичного бізнесу від віртуального світу. Існують аспекти, які призводять до незадоволеності клієнтів для онлайн-підприємств: безпека, дизайн, непотрібні електронні листи, інформаційні бюлетені тощо. Клієнтів дратує, коли підтвердження замовлення необхідно чекати годинами, а це відображається на додатковому очікуванні самого замовлення.

Під час замовлення в онлайн-магазинах існують шість важливих чинників незалежно від того, чи покупець уперше робить замовлення або ні:

- довіра (споживачі хочуть, аби товар доставили вчасно, неушкодженим і відповідно до замовлення);
- вартість (значення мають і рекламні акції, а не тільки знижки);
- досвід (споживачам більше до вподоби зручний і зрозумілий інтерфейс сайту);
- наявність вибору (покупці будуть більше довіряти тим сайтам, де є широкий асортимент товарів);
- зручність (значення мають також і вибір способу оплати, і вибір дня та часу доставки замовлення);
- індивідуальний підхід (споживачам подобається, коли адміністрація сайту пропонує вигідні пропозиції та цікавиться вподобаннями під час замовлення).

Також відіграють роль і багато інших критеріїв. Якщо замовляють доставку їжі з ресторану або піцерії, необхідно враховувати час приготування, температуру страви, якість упаковки та інгредієнтів, з яких її було приготовлено.

Сукупна задоволеність клієнтів дає змогу прогнозувати подальшу поведінку та майбутні економічні показники бізнесу. Під час здійснення замовлення клієнти оцінюють та приймають рішення не тільки на основі однієї конкретної покупки, а й базуються на минулому досвіді попередніх замовлень та споживанні.

Задоволення потреб клієнтів та збільшення постійних клієнтів безпосередньо пов'язані з прибутковістю бізнесу. Унікальне обслуговуван-

ня клієнтів призводить до лояльності клієнтів, що, своєю чергою, призводить до збільшення прибутковості. Прослідковується зв'язок між задоволеністю клієнтів і показником прибутку.

Лояльність клієнтів може бути досягнута, коли Інтернет-магазин зосереджується винятково на забезпеченні обслуговування клієнтів і перевищує очікування покупця. Такий високий рівень обслуговування клієнтів допоможе у збереженні постійних клієнтів. Наприклад, онлайн-магазини пропонують спеціальні знижки, вигідні пропозиції та ексклюзивний сервіс для клієнтів, які вже мають історію замовлень у базі магазину. Це один із видів маркетингу для сайту, в якому клієнт має відчуття, що він отримує додаткові переваги, бо зареєстрований як бажаний клієнт. Підвищуючи рівень обслуговування клієнтів, онлайн-магазини можуть підвищити лояльність своїх клієнтів. Це один зі

способів для бізнесу, щоб просувати свій бренд, рекламувати свою продукцію та водночас пропонувати ексклюзивний сервіс для своїх клієнтів.

Споживчі переваги, що виділяють покупці у продуктах харчування, які доставляються, задовольняються шляхом певної сукупності відповідей, тобто шляхом оцінки. Моделювання алгоритму оцінки товарів харчового призначення, що доставляються, споживачами подано на рис. 1.

Згідно з отриманим алгоритмом оцінки товарів для споживачів, що замовляють продукти харчування з доставкою, оцінка здійснюється за такими критеріями: час очікування замовлення та рівень сервісного обслуговування; якість інгредієнтів; вибір способу оплати замовлення; наявність вигідних акцій; ексклюзивний сервіс; післяпродажне обслуговування; зручність упаковки.

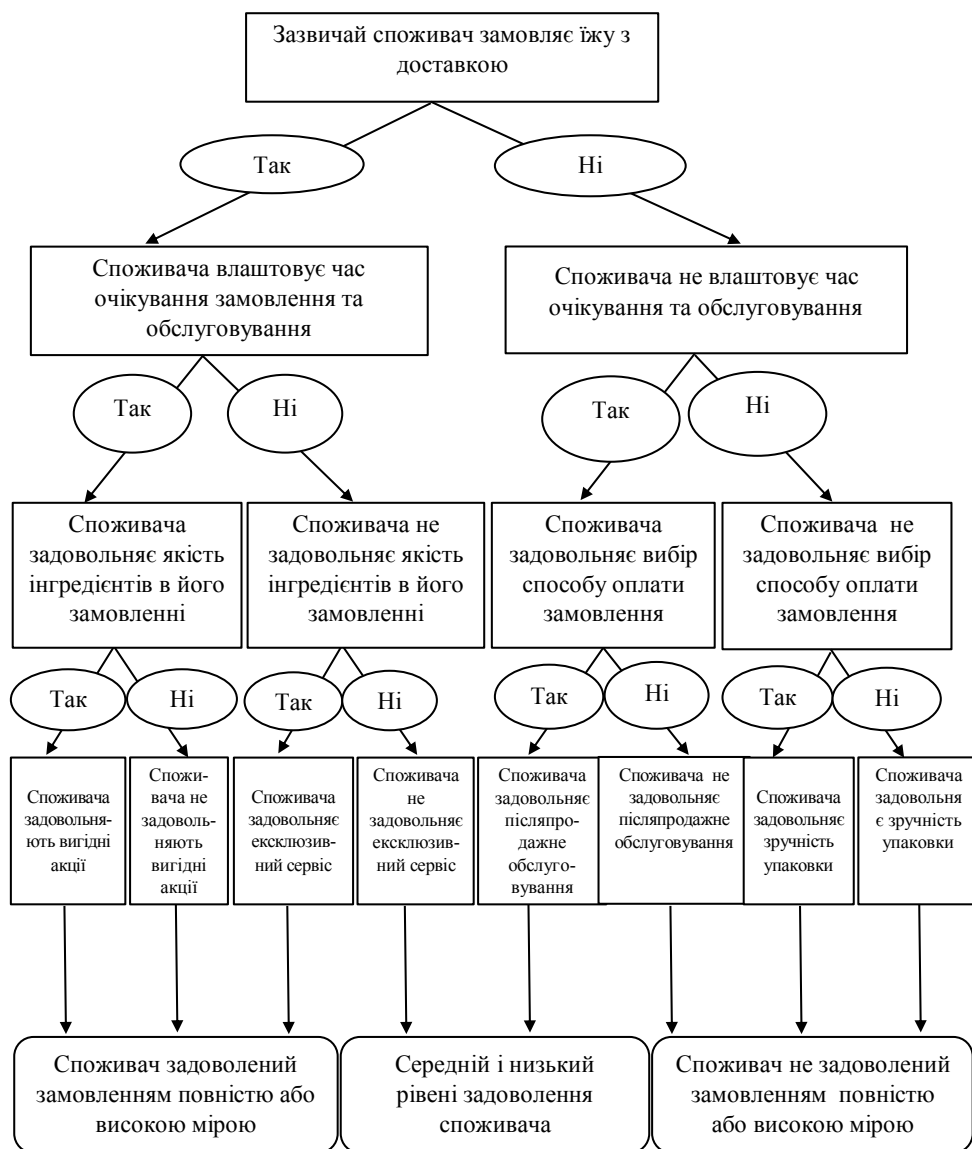

Рис. 1. Алгоритм оцінки товарів харчового призначення, що доставляються, споживачами

Джерело: розроблено авторами

Виходячи з алгоритму оцінки товарів харчового призначення, що доставляються, споживачами, можна вдосконалювати діяльність закладу, яка надає відповідні послуги, щоб рівень задоволеності споживача був максимально позитивний чи хоча б середній.

Якщо споживача не влаштовує час очікування замовлення чи обслуговування, необхідно підприємству наймати більшу кількість персоналу, а саме кур'єрів (можливо, на власному транспорті, тоді час очікування замовлення набагато зменшиться), операторів кол-центру, кухарів. Також для поліпшення роботи закладу необхідно підвищувати кваліфікацію персоналу, проводити тренінги.

Якщо споживача не влаштовує якість інгредієнтів у його замовленні, то підприємству слід закуповувати продукти для приготування різних страв частіше і в меншій кількості. Це буде запобігати псуванню інгредієнтів для майбутніх замовлень, а отже, споживачі будуть отримувати завжди свої замовлення зі свіжих та якісних інгредієнтів.

Якщо споживача не задовольняє вибір способу оплати замовлення, то підприємству слід урахувати всі можливі варіанти розрахунку з клієнтами. Якщо у підприємства є свій сайт, де споживач може зробити замовлення, то необхідно оснастити його розділом із вибором оплати замовлення. Тобто щоб споживач зміг вибрати для себе найзручніший спосіб оплати: онлайн на сайті (безготівковий розрахунок) чи готівкою під час отримання замовлення, чи оплатою через термінал, який кур'єр привезе разом із замовленням (безготівковий розрахунок).

Якщо споживача не задовольняють акції, які проводить підприємство, то підприємству слід пропонувати індивідуальні пропозиції для клієнтів (приблизно раз на місяць), заохочувати системами знижок для постійних клієнтів, проводити розіграші для підтримки інтересу споживачів до підприємства.

Якщо споживача не задовольняє ексклюзивний сервіс, то необхідно підрозділу маркетингу підприємства розробляти унікальні «родзинки» торгової марки.

Якщо споживача не задовольняє зручність упаковки, то підприємству слід провести опитування серед клієнтів, як, на їхню думку, повинна виглядати ідеальна упаковка замовлень, які до них доставляються. Можливо, слід змінити матеріал упаковок, в який пакуються замовлення (з картону на пластик, чи навпаки).

Таким чином, якщо підприємство буде дотримуватися всіх рекомендацій, наданих у цій статті, то споживачі будуть максимально задо-

волені й частіше робитимуть замовлення і рекомендувати своїм знайомим та друзям, а отже, і прибуток буде зростати.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Торгівля в Інтернеті стала одним із найбільших сегментів національних економік у промислово-розвинутих країнах. Україна як повноправний член світової спільноти повинна вчасно реагувати на нові виклики та зміни електронної комерції для більш ефективного функціонування у глобальному середовищі, використовуючи при цьому багаторічний досвід високорозвинених країн. Отже, запровадження засобів електронної торгівлі на підприємствах харчової промисловості є актуальним та перспективним напрямком дослідження.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Салов А.И. Экономика: конспект лекций; 2-е изд., перераб. и доп. М.: Юрайт, 2009. 189 с.
2. Вечканов Г.С. Экономическая теория: учебник для вузов; 3-е изд. СПб.: Питер, 2010. 410 с.
3. Гридина Е.И. Экономика: учебное пособие для дистанционной формы обучения. ВлаГУ, 2009. 156 с.
4. Посыпанова О.С. Экономическая психология: психологические аспекты поведения потребителей: монография. Калуга: КГУ им. К.Э. Циолковского, 2012. 296 с.
5. Франк Р.Х. Микроэкономика и поведение. М.: Инфра-М, 2000. 702 с.
6. Савич О.П., Фертюк С.В. Управління локальними брендами. Формування ринкової економіки. 2011. Вип. 26. Ч. 1. С. 216–226.

REFERENCES:

1. Salov A. I. (2009), Jekonomika : konspekt lekcij / A. I. Salov. 2-e izd., pe-re rab. i dop. M. : Izdatel'stvo Jurajt ; ID Jurajt, p. 189.
2. Vechkanov G. S. (2010), Jekonomicheskaja teorija : Uchebnik dlja vuzov. 3-e izd. Standart tret'ego pokolenija / G.S. Vechkanov. SPb. : Piter, p. 410.
3. Gridina E.I. (2009), Jekonomika: Uchebnoe posobie dlja distancionnoj formy obuchenija / E.I. Gridina. VlaGU, p. 156.
4. Posypanova O.S. (2012), Jekonomicheskaja psihologija: psihologicheskie aspekty povedenija potrebitelej : monografija / O.S. Posypanova. Kaluga: Izd-vo KGU im. K.Je. Ciolkovskogo, p. 296.
5. Frank Robert H. (2000), Mikroekonomika i povedenie / Robert H. Frank. M. : Infra-M, p. 702.
6. Savych O. P. (2011), Upravlinnia lokalnymy brendamy / O. P. Savych, S. V. Fertiuk // Formuvannia rynkovoї ekonomiky : zb. nauk. pr. : u 2 ch. / M-vo osvity i nauky, molodi ta sportu Ukrainy, «Kyiv. nats. ekon. un-t im. Vadyma Hetmana» ; [redkol.: O. O. Bieliaiev (vidp. red.) ta in.]. Kyiv : KNEU. Vyp. 26, ch. 1, pp. 216–226.

Sokolova O.O.
Graduate Student,
National University of Food Technologies

Stetsenko V.A.
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
National University of Food Technologies

FORMATION OF CONSUMER PREFERENCES IN FOOD DELIVERY PRODUCTS

The main problem of the paper is the study of consumer preferences of food products ordered with delivery. Improving welfare leads to an increase in inquiries regarding the quality of the product and the way it looks.

At the heart of consumer choice is always the desire of the buyer to satisfy one or another demand. By making choices, consumers determine the value of goods, services or their attributes.

It is investigated that meeting customer needs and increasing regular customers are directly related to business profitability. Unique customer service leads to customer loyalty, which in turn leads to increased profitability.

It is established that customer loyalty can be achieved when the online store focuses exclusively on providing customer service and exceeds the buyer's expectations. This high level of customer service will help to keep regular customers. By increasing the level of customer service, online stores can enhance their customers' loyalty. This is one way for a business to promote its brand, promote its products and, at the same time, offer an exclusive service to its customers.

There are aspects that can lead to customer dissatisfaction for online businesses, such as security, design, unwanted emails, newsletters, and more. Customers are annoying when the confirmation of an order needs to wait for hours, and this is reflected on the additional waiting for the order itself.

In order for customers to be more loyal, an algorithm for evaluating food delivery products by consumers was developed. It is substantiated that according to the received algorithm of the estimation of goods for the consumers, ordering delivery food, estimation is carried out according to following criteria: waiting time for the order and service level; quality of ingredients; choice of payment form; availability of special offers; exclusive service; after-sales service; convenience of packaging.

Based on the algorithm of assessing the food delivery products by consumers, it is possible to improve the activities of the establishment that provides the services in order that the level of consumer satisfaction becomes maximally positive, or at least average.

УДК 658.012.2

Судакова О.І.
кандидат технічних наук,
доцент кафедри обліку, економіки
і управління персоналом підприємства
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури

Мокляк М.В.
магістр
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури

Хасанова В.О.
магістр
Придніпровської державної академії будівництва та архітектури

ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНА ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЙОГО РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто логістичну систему підприємства як організаційну основу підвищення його економічної безпеки. Запропоновано підвищення рівня економічної безпеки на основі застосування логістичного підходу шляхом підвищення загальної організації виробництва, чіткого ув'язування його ланок, підвищення керованості системи, її чутливості до керуючих впливів, створення інтегрованої, ефективно діючої системи регулювання і контролю матеріальних та інформаційних потоків.

Ключові слова: економічна безпека розвитку підприємства, логістична система підприємства, економічна безпека підприємства, контрагенти, постачальники, система управління економічною безпекою підприємства, логістика.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена логистическая система предприятия как организационная основа повышения экономической безопасности. Предложено повышение уровня экономической безопасности на основе применения логистического подхода путем повышения общей организации производства, четкого согласования звеньев, повышения управляемости системы, ее чувствительности к управляющим воздействиям, создания интегрированной, эффективно действующей системы регулирования и контроля материальных и информационных потоков.

Ключевые слова: экономическая безопасность развития предприятия, логистическая система предприятия, экономическая безопасность предприятия, контрагенты, поставщики, система управления экономической безопасностью предприятия, логистика.

ANNOTATION

The article considers the logistics system of the enterprise as an organizational basis for improving its economic security. The proposed enhancement of the level of economic security based on the application of the logistic approach, by improving the overall organization of production, the clear linking of its parts, increased control of the system, its sensitivity to control effects, the creation of an integrated, effective system of regulation and control of material and information flows.

Key words: economic security of enterprise development, enterprise logistics system, enterprise economic security, contractors, suppliers, enterprise economic security management system, logistics.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливионауковими чи практичними завданнями. Підвищення агресивності зовнішнього середовища призвело до виникнення нових загроз і посилення їхнього впливу на результативність діяльності підприємств. Запобігання негативному впливу комплексу зовнішніх і внутрішніх загроз можливо шляхом забез-

печення своєчасної реакції на них і створення умов для безпечного розвитку через ефективне управління економічною безпекою в рамках загальної системи управління суб'єктом господарювання. Прийняття оптимальних рішень у сфері управління й забезпечення економічної безпеки підприємств потребує вирішення низки питань, пов'язаних з урахуванням сучасних тенденцій налагодження та розширення стратегічної взаємодії підприємств із суб'єктами зовнішнього середовища для забезпечення реалізації власних стратегічних інтересів. У зв'язку із цим перед економістами і менеджерами стало завдання перегляду існуючих принципів і підходів до управління економічною безпекою та їх удосконалення з урахуванням нових вимог, які висуває нестабільне зовнішнє середовище функціонування підприємств. Задоволення цих вимог можливо на основі застосування логістичного підходу та впровадження логістичної системи до механізму управління економічною безпекою розвитку підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Сьогодні в науковій літературі значна увага приділяється питанню економічної безпеки підприємств. Вагомий внесок у дослідження, пов'язані з проблемами економічної безпеки, зробили такі вітчизняні і зарубіжні науковці: Н.С. Безугла, О.Р. Бойкевич, Т.Г. Васильців, Г.Б. Веретеннікова, О.А. Грунін, С.О. Грунін, Я.А. Жаліло, А.В. Іванов, А.В. Кірієнко, Р.М. Качалов, Г.Б. Клейнер, Г.В. Козаченко, Т.Б. Кузенко, В.А. Ліпкан, В.Я. Пригунов, А.С. Соснін, А.Г. Шаваєв, В.В. Шликов, В.І. Ярочкін, В.М. Ячменьова та ін. [1–9].

Дослідження вітчизняних та зарубіжних учених показують, що для підприємства більш важливим є не уникнення загрози взагалі, а вміння її вчасно і точно передбачити, щоб ужити необхідних заходів. Це стосується як підприємств, що знаходяться у кризовому стані, так і успішно працюючих підприємств.

Однак залишилася невирішена проблема – протидія погрозам, що виникають під час вза-

ємодії підприємства з контрагентами, діючими в загальному життєвому просторі, яка можлива лише на основі застосування логістичного підходу та впровадження логістичної системи до механізму управління економічною безпекою розвитку підприємства, що й зумовило вибір теми даної статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті – розроблення теоретичних основ забезпечення впровадження логістичної системи до механізму управління економічною безпекою розвитку підприємства.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Уже в процесі формування логістичної системи виникають умови поліпшення багатьох показників її функціонування, таких як: рівень запасів, час проходження матеріалів по логістичному ланцюгу, тривалість обслуговування замовлення, якість та рівень сервісу, розміри партії вантажів, рівень використання виробничих потужностей, маневреність, адаптивність, сталість системи. Водночас логістична система в будь-якій практичній реалізації – від процесу переміщення вантажів до процесів руху товарів у ринковому просторі – включає безліч різноманітних елементів. Їх функціонування знаходиться під впливом різних чинників загроз та пов'язане з певним ризиком, який повинне бути зведений механізмом управління економічною безпекою підприємства до мінімуму або цілком нейтралізований.

В економічній та науковій літературі виділяють два принципові напрями у визначенні логістики. Одне з них пов'язано з функціональним підходом до руху товарів, тобто управління всіма фізичними операціями, які необхідно виконувати під час доставки товару від постачальника до споживача. Інший напрям характеризується більш широким підходом: окрім управління операціями руху товару, воно включає аналіз ринку постачальників і споживачів, координацію попиту та пропозиції на ринку товарів і послуг, а також здійснює гармонізацію інтересів учасників руху товарів. Застосування другого підходу, у рамках якого є безліч різноманітних трактувань, дає змогу більш обґрунтовано підійти до проблеми формування механізму економічної безпеки підприємства.

Будь-яка логістична система містить у собі безліч різноманітних елементів, функціонування яких знаходиться під впливом різних чинників та пов'язано з певним ризиком. Одним з основних принципів логістики є надійність як на мікро-, так і на макрологістичних рівнях. Це означає, що загрози безпеці функціонування логістичної системи повинні бути доведені до мінімуму або взагалі нейтралізовані. При цьому досить широке коло проблем підтримки безпеки логістичних систем практично не знайшло відображення в економічній літературі, де переважно розглядаються питання управління,

планування, оптимізації або узгодження руху матеріальних та інших супутніх їм потоків.

Саме це зумовило необхідність побудови моделі забезпечення безпеки логістичних процесів підприємства та розроблення на її основі процедур нейтралізації загроз із боку контрагентів, що функціонують на ринку.

Таким чином, новизна концепції логістичного підходу до організації механізму економічної безпеки підприємства полягає у всебічному та комплексному вирішенні питань забезпечення безпечного руху матеріальних і супутніх їм потоків у процесі виробництва та споживання. Логістична система охоплює та погоджує процеси виробництва, закупівель і розподілу продукції, а також є основою стратегічного планування та прогнозування. Прийняття концепції логістики вимагає комплексного підходу до управління системою каналів, через які надходять на підприємство, убувають з нього, а також переміщуються всередині нього всі матеріальні елементи процесів виробництва та розподілу. Це дає змогу провести аналіз поточних операцій, спрямований на виявлення всіх можливих загроз та втрат, з якими може зустрітись підприємство. Такий аналіз здійснюється шляхом побудови як узагальнених, так і детальних схем, які демонструють усі операції підприємства, починаючи з постачання сировини, матеріалів, палива та закінчуючи доставкою готової продукції споживачам.

Логістика буде сприяти підвищенню рівня безпеки, сталості та ефективності роботи підприємства за дотримання низки вимог, таких як: підтримка зв'язку логістики з корпоративною стратегією; вдосконалення організації руху матеріальних потоків; надходження необхідної інформації та сучасна технологія її обробки; ефективне управління трудовими ресурсами; налагодження тісного взаємозв'язку з іншими фірмами у сфері вироблення стратегії; облік прибутку від логістики в системі фінансових показників; визначення оптимальних рівнів логістичного обслуговування для підвищення рентабельності; ретельне розроблення логістичних операцій.

Одним із базових понять логістики є поняття логістичної системи, відмітні ознаки якої – наявність потокової ознаки та певна системна цілісність. Така цілісність і дає змогу механізму економічної безпеки підприємства за допомогою логістичної системи накладати критерій безпеки на всю виробничо-господарську діяльність підприємства. При цьому всі процеси, що відбуваються на підприємстві та які забезпечують достатній рівень безпеки, треба розглядати як логістичні.

Економічний механізм кожного окремо взятого підприємства націлений на те, щоб довести до максимуму різницю у ціні між закупівлями та реалізованою продукцією. Інтегрований же підхід, заснований на використанні логістичних ланцюжків, орієнтований на всіх учасників процесу постачання (послуг).

У цьому аспекті управління безпекою в реальності буде являти собою процес регулювання та прийняття рішень зі зниження витрат, підвищення продуктивності й якості продукції та послуг в інтегрованому логістичному ланцюжку забезпечення прийнятного рівня сталості («виживаності») системи та її розвитку (у цьому й полягає безпека всіх економічних процесів). Застосування критерію безпеки для логістичних процесів дасть змогу не тільки протистояти загрозам середовища, а й досягти стратегічних цілей підприємства, створити ефективний механізм його адаптації до ринкового середовища.

Накладення критерію безпеки на господарські процеси підприємства вимагає відповідного уточнення поняття логістичного менеджменту. З одного боку, він являє собою синергію основних управлінських функцій (організації, планування, регулювання, координації, контролю, обліку й аналізу) з елементарними та комплексними логістичними функціями для досягнення цілей логістичної системи, головною з яких і буде підтримка економічної безпеки. Розгляд же логістичного менеджменту як інструмента управління стосунками персоналу з контрагентами підприємства зумовлює актуальність підвищення кадрової безпеки.

Під час формування механізму економічної безпеки підприємства велике значення мають також визначення місця логістичного менеджменту в загальній структурі управління підприємством та визначення сфер взаємодії з іншими сферами менеджменту. Сучасна система управління являє собою композицію організаційної структури управління з функціонально орієнтованими сферами діяльності (фінанси, інвестиції, виробництво, маркетинг та збут, інновації, персонал тощо), об'єднаними стратегічними, тактичними й іншими цілями. З огляду на механізм економічної безпеки підприємства, здійснення функцій стратегічного (тактичного, оперативного) та логістичного менеджменту повинне сприяти реалізації місії підприємства, погодженої з маркетинговою та виробничою стратегіями і спрямованої на забезпечення сталості роботи.

Особливістю логістичного менеджменту є те, що він як за стратегічними, так і за тактичними (оперативними) цілями та завданнями пов'язаний з усіма функціональними сферами підприємства, що і дає змогу виділити інтегруючу функцію безпеки логістичної системи. Інтегруюча роль логістики в процесі забезпечення безпеки розвитку досягається і за рахунок її забезпечуючих підсистем, тобто за рахунок інфраструктури. У загальному вигляді під логістичною інфраструктурою розуміється сукупність видів діяльності, за допомогою яких здійснюється й обслуговується процес руху матеріальних та фінансових потоків (процес руху товарів).

Логістична інфраструктура, як і будь-яка інша інфраструктура, підрозділяється на три

види: технічну (виробничу), інституціональну та соціальну. Технічна інфраструктура передбачає наявність та функціонування транспорту, шляхів, будинків та споруджень, складів тощо. Інституціональна інфраструктура – це діяльність банків, митниці, органів сертифікації й ін., безпосередньо пов'язана з обслуговуванням процесу руху товарів. Соціальна інфраструктура охоплює персонал, зайнятий у процесі руху потоків. У сучасних умовах інфраструктура відіграє визначальну роль в економіці у цілому й у логістиці зокрема. Наявність розвинутої інфраструктури – необхідна умова забезпечення безпеки функціонування логістичної системи, а тому під час формування механізму економічної безпеки підприємства варто звернути увагу на стан логістичної інфраструктури, параметри якої повинні відповідати вимогам безпеки.

Необхідно враховувати, що цілі логістики часто вступають у конфлікт із цілями маркетингу та виробництва; це викликає деструктивні внутрішні протиріччя (*ВПи*) і тим самим створює додаткові загрози безпеці функціонування логістичної системи. Якщо процеси, що відбуваються всередині суб'єктів господарювання, не описані й тим більше не стандартизовані, то на «стиках» між підрозділами завжди виникають «тертя», що призводить до виникнення явних або конфліктів, що ретельно маскуються (рис. 1).

Велике значення для створення організаційного механізму забезпечення стабільності матеріальних потоків має узгодження їхнього руху з інформаційним потоком, оскільки між ними відсутня ізоморфність (тобто однозначна відповідність, синхронність у часі виникнення). Як правило, інформаційний потік або випереджає матеріальний, або відстає від нього. Різноманітні інформаційні потоки, що циркулюють усередині та між елементами логістичної системи, утворюють специфічну логістичну систему, яка може бути визначена як інтерактивна структура, що включає персонал, устаткування та процедури (технології), які об'єднані інформаційним потоком для планування, регулювання, контролю, аналізу функціонування логістичної системи та розроблення заходів, спрямованих на забезпечення конкурентних переваг підприємства.

Методологія логістики дає змогу здійснювати системну раціоналізацію складних виробничих систем. Застосовувані нею методи дають змогу підвищувати їх організованість, а також ефективно завойовувати конкурентні переваги, підвищувати сталість роботи. При цьому застосування ситуаційного ресурсно-функціонального підходу припускає використання методики SWOT-аналізу для виявлення негативних процесів або здійснення подій, що несуть характер загрози для матеріальних ресурсів. Проводити такий аналіз можна за допомогою табл. 1.

Із неї випливає, що той самий фактор для різних підприємств може бути як загрозою,

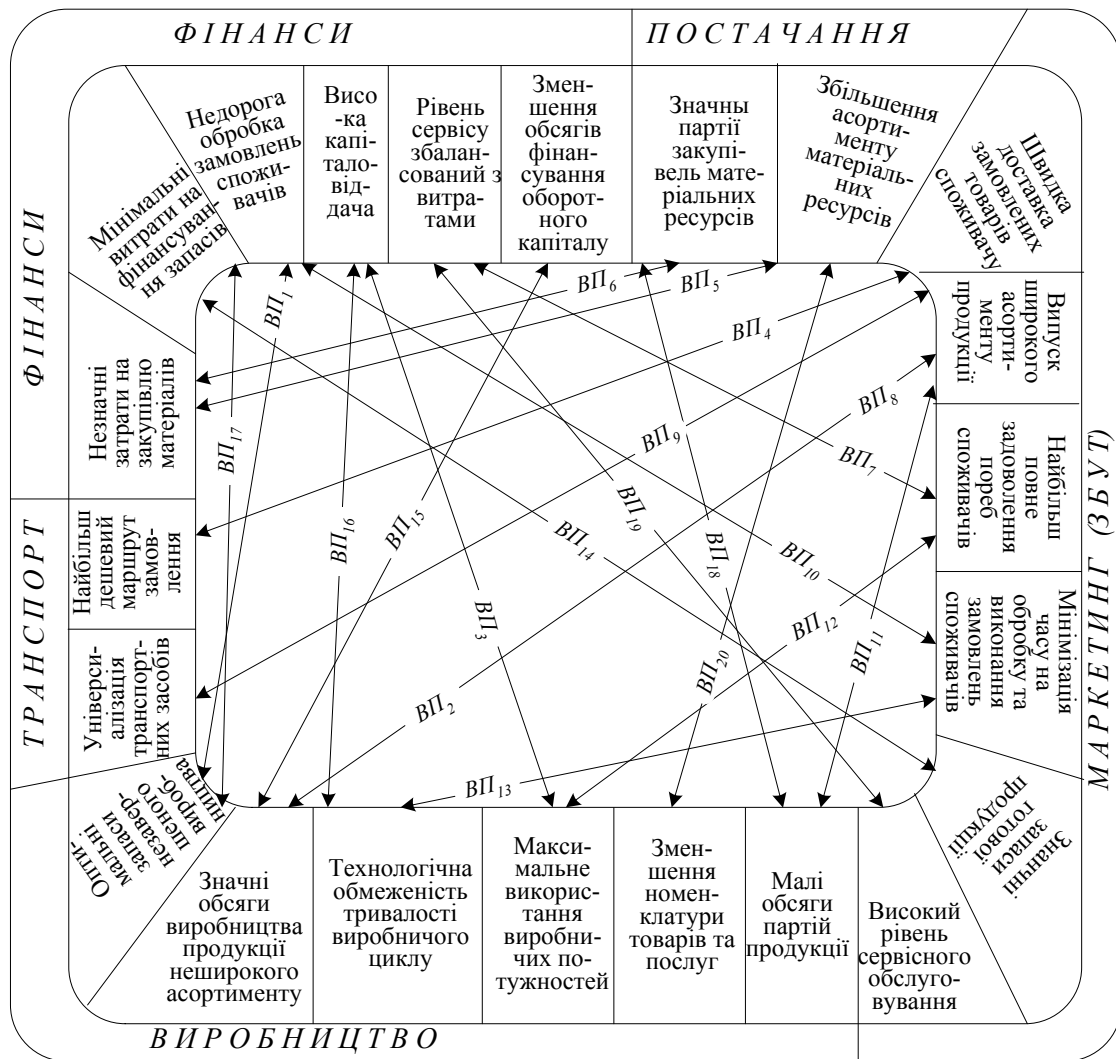

Рис. 1. Внутрішні протиріччя-загрози безпеці логістичної системи

так і можливістю. Оцінюючи негативний вплив виявлених факторів-загроз та небезпек, пов'язаних із використанням конкретного виду матеріального ресурсу, варто співвідносити силу впливу фактора й імовірність його прояву.

Ускладнення ринкових відносин та посилення конкуренції нині призводить до трансформації логістичних систем: зростає швидкість матеріальних потоків, збільшуються інтенсивність та складність матеріальних й інформаційних потоків.

Ускладнюються фінансові взаємини між логістичними посередниками; зменшується надійність логістичного ланцюга, тому що практично зникають матеріальні запаси у виробництві та розподільних мережах; скорочується число ланок логістичного ланцюга. Зменшується число взаємозв'язків у рамках організаційно-економічних відносин у логістичних системах, але складність їх зростає; залишена багатоланкова структура логістичної системи визначає можливість більшої кількості відмовлень або збоїв, що виступають загрозами для економічної безпеки та ризиками для логістичної системи.

Зростання ролі логістичних інформаційних потоків для підвищення рівня безпеки підприємства зумовлене такими причинами. По-перше, інформація збільшує гнучкість логістичної системи з погляду на те, де, як і коли можна використовувати ресурси для досягнення конкурентних переваг. По-друге, для споживача інформація про статус замовлення, наявність товару, терміни постачання, відвантажувальні документи є необхідним елементом споживчого логістичного сервісу. По-третє, наявність повної і достовірної інформації дає змогу скоротити потреби в запасах та трудових ресурсах за рахунок зменшення невизначеності рівня попиту. Раціонально побудована логістична система підприємства дасть змогу шляхом вирішення поставлених перед нею завдань досягти з найменшими витратами максимальної пристосованості підприємства до ринкової обстановки, що змінюється, забезпечити безпеку, підвищення конкурентоздатності й ефективності роботи підприємства.

Звичайно ж, логістична система повинна розглядатися як єдине ціле, що реалізує цілі

Таблиця 1

Оцінні критерії для проведення SWOT-аналізу рівня

Бал	Оцінюваний параметр	Бал	
←	Обробка ресурсу на наявному устаткуванні призводить до значного створення відходів і браку, невиправданих енерговитрат, відволікання персоналу на роботу, що не відповідає кваліфікації	→	<i>Слабкі сторони</i>
←	Достатній рівень безпеки постачання по даному виду ресурсу	→	
←	Партнерські відносини з покупцями продукції, виробленої з даного виду матеріального ресурсу	→	
←	Необхідність частих ремонтів та перевірки технічного стану устаткування	→	
←	Необхідність збереження ресурсу на вилученому складі (зростання транспортних витрат)	→	
←	Особливі умови збереження (несхожі на інші види матеріальних ресурсів)	→	
←	Частка вартості ресурсу в собівартості готової продукції	→	
←	Наявність специфічної (передової) технології, що дає змогу обробляти даний ресурс	→	
←	Нестача фінансування для закупівлі ресурсу	→	
←	Наявність патентів і ліцензій для використання даного виду ресурсу	→	
←	Надійність каналів постачання сировини	→	
←	Якість та ступінь зносу устаткування	→	
←	Ресурс є релевантним й захищений від імітації конкурентами	→	<i>Небезпеки</i>
←	Співвідношення «витрати – результати» більш сприятливі, ніж у конкурентів	→	
←	Потенціал використання ресурсу	→	
←	Можливість утрати гнучкості використання ресурсу	→	
←	Можливість конкурентів створити аналогічний ресурс	→	
←	Вплив ресурсу на створення споживчої вартості	→	
←	Необхідність сертифікації продукції, виробленої з використанням даного виду продукції	→	
←	Зростаючий тиск на ціни у покупців та постачальників	→	
←	Наявність ресурсу на ринку в достатній кількості	→	
←	Зростання попиту на даний вид ресурсу	→	
←	Поява непрямих податків, пов'язаних із використанням даного ресурсу	→	
←	Ступінь завантаження виробничих потужностей	→	

підприємства у всіх своїх ланках – від постачальника до кінцевого споживача. Але водночас для виробничого підприємства більш доцільним є розгляд логістики як деякого інструмента, що інтегрує різні функції, пов'язані з матеріальними потоками. При цьому матеріальний потік розглядається як єдине ціле, як інтегруючий чинник, що поєднує весь життєвий цикл виробу, а не як низка незалежних процесів. Це зумовлює спрямованість логістичної діяльності, насамперед, на досягнення синергії організаційних одиниць, систем, що використовують різні концепції організації виробництва.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Результати діяльності підприємства значною мірою визначаються зовнішнім середовищем, а саме підприємство як відкрита система залежить від атмосфери у відносинах постачань

ресурсів, енергії, кадрів, а також від споживачів та конкурентів. При цьому виникають два принципових типи загроз, пов'язаних як із самим протіканням процесу виробничо-господарської діяльності й обумовлених взаємин підприємства з постачальниками, споживачами та конкурентами, так і з природною відповідною реакцією контрагентів підприємства на його активні дії. Підвищення рівня економічної безпеки можливе на основі застосування логістичного підходу шляхом підвищення загальної організації виробництва, чіткого ув'язування його ланок, підвищення керованості системи, її чутливості до керуючих впливів, створення інтегрованої, ефективно діючої системи регулювання і контролю матеріальних та інформаційних потоків. Інтегрований підхід, заснований на використанні логістичних ланцюжків, орієнтований на всіх учасників процесу постачань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бойкевич О.Р. Оцінка характеристик зовнішнього середовища у контексті формування системи економічної безпеки підприємства. *Економіка: проблеми теорії та практики*. 2009. Вип. 252. Т. 4. С. 866–871.
2. Васильців Т.Г. Економічна безпека підприємництва України: стратегія та механізми зміцнення: монографія. Львів: Арал, 2008. 384 с.
3. Веретенникова Г.Б. Економічна безпека підприємства: планування й організація. Харків: ХНЕУ, 2008. 136 с.
4. Дубицький Д.П. Методологічні особливості оцінки економічної безпеки підприємства та аналізу зовнішньоекономічної діяльності. *Прометей*, 2009. Вип. 3(30). С. 157–160.
5. Камышникова Э. В. Методы формирования комплексной оценки уровня экономической безопасности предприятия. *Актуальные проблемы экономики*. 2009. № 12. С. 87–92.
6. Капітула С.В., Турило А.М. Методика оцінки інвестиційної безпеки підприємства. *Актуальні проблеми економіки*. 2008. № 2(80). С. 140–143.
7. Пекна Г.Б. Вибір вектора регіонального інтеграційного розвитку України з позиції забезпечення економічної безпеки. *Вчені записки*. 2011. Вип. 25. С. 100–108.
8. Шевченко І. Особливості формування економічної безпеки підприємства. *Наука молода*. 2010. № 10. С. 178–181.
9. Шутяк Ю.В. Обґрунтування критерію економічної безпеки підприємства з позиції відтворювального підходу. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки*. 2010. № 4. Т. 2. С. 229–234.
- bezpeky pidpryyemstva / O. R. Boykevych // *Ekonomika: problemy teorii ta praktyky* : zb. nauk. pr. / Dnipropetr. nats. un-t. – Dnipropetrovs'k, 2009. – Vyp. 252, t. 4. – S. 866-871.
2. Vasylytsiv T. H. *Ekonomichna bezpeka pidpryyemnytsva Ukrainy: stratehiya ta mekhanizmy zmitsnennya* : monohrafiya / T. H. Vasylytsiv. – L'viv : Aral, 2008. – 384 s.
3. Veretennykova H. B. *Ekonomichna bezpeka pidpryyemstva: planuvannya y orhanizatsiya* / H. B. Veretennykova. – Kharkiv : KhNEU, 2008. – 136 s.
4. Dubyts'kyy D. P. *Metodolohichni osoblyvosti otsinky ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva ta analizu zovnishn'oekonomichnoyi diyal'nosti* / D. P. Dubyts'kyy // *Prometey* : rehion. zb. nauk. pr. z ekonomiky / Don. ekonomiko-humanitar. in.-t, Min-vo osvity i nauky Ukrainy, Instytut ekonomiko-pravovykh doslidzhen' NAN Ukrainy. – Donets'k, 2009. – Vyp. 3 (30). – S. 157-160.
5. Kamyshnikova E. V. *Metody formirovaniya kompleksnoy otsenki urovnya ekonomicheskoy bezopasnosti predpriyatiya* / Kamyshnikova E. V. // *Aktual'ni problemy ekonomiky*. – 2009. – № 12. – S. 87–92.
6. Kapitula S. V. *Metodyka otsinky investytsiynoyi bezpeky pidpryyemstva* / S. V. Kapitula, A. M. Turylo // *Aktual'ni problemy ekonomiky*. – 2008. – № 2 (80). – S. 140–143.
7. Pekna H. B. *Vybir vektora rehional'noho intehratsiynoho rozvytku Ukrainy z pozytsiyi zabezpechennya ekonomichnoyi bezpeky* / H. B. Pekna // *Vcheni zapysky / Un-t ekonomiky ta prava «KROK»*. – K., 2011. –Vyp. 25. – Kyiv, 2011. – S. 100-108.
8. Shevchenko I. *Osoblyvosti formuvannya ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva* / I. Shevchenko // *Nauka moloda*. – 2010. – № 10. – S. 178-181.
9. Shutyak Yu. V. *Obgruntuvannya kryteriyu ekonomichnoyi bezpeky pidpryyemstva z pozytsiyi vidtvoryuval'noho pidkhodu* / Yu. V. Shutyak // *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu. Ekonomichni nauky*. – 2010. – № 4, t. 2. – S. 229–234.

REFERENCES:

1. Boykevych O. R. Otsinka kharakterystyk zovnishn'oho sere-dovshcha u konteksti formuvannya systemy ekonomichnoyi

Sudakova O.I.

*Candidate of Technical Sciences,
Senior Lecturer at Department of Accounting, Economics,
and Human Resources Management of Enterprise
Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Mokliak M.V.

*Master,
Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture*

Hasanova V.O.

*Master,
Prydniprovskaya State Academy of Civil Engineering and Architecture*

THE LOGISTIC SYSTEM OF THE ENTERPRISE AS AN ORGANIZATIONAL BASIS FOR INCREASING ECONOMIC SAFETY OF ITS DEVELOPMENT

The growing need for rapid adaptation to the conditions of increasing the aggressiveness of changing external market environment and demand for products necessitates an increase in the overall organization of production, the clear linkage of its components, and increased control of the system, its sensitivity to management influences. Satisfaction of these requirements is possible on the basis of the application of the logistic approach and implementation of the mechanism of management of economic safety of the enterprise in the logistics system of the enterprise. The novelty of the concept of a logistic approach to the organization of the mechanism of economic security of an enterprise consists in a comprehensive and integrated solution to the issues of ensuring the safe movement of material and related flows in the process of production and consumption. The logistics system covers and coordinates the processes of production, procurement, and distribution of products, and is the basis for strategic planning and forecasting. Adoption of the concept of logistics requires an integrated approach to managing the system of channels through which all the material elements of the processes of production and distribution enter the enterprise, eliminate it, as well as move within it. The mechanism of management of economic security of an enterprise must be implemented as a set of measures aimed at maintaining the reliability of the logistics system at the required level, which should bring the likelihood of refusals or the emergence of security threats to a minimum. In this case, under the reliability of the flow control system of material resources, it is proposed to understand the ability of the system to perform the entire set of operations on the management of material resources in full, with the corresponding quality, over a given time interval, without dependence on the influence of negative factors-threats.

УДК 502:330

Тарановська Ю.М.
студенткаДонецького національного університету
імені Василя Стуса

Буга Н.Ю.

кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу
Донецького національного університету
імені Василя Стуса

РОЛЬ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ

У статті розглядається проблема, пов'язана зі сталим розвитком підприємств, із забезпеченням програми ресурсозбереження в умовах модернізації виробничо-господарської діяльності. Актуальність організації ресурсозбереження зумовлена необхідністю економії та раціонального використання усіх видів ресурсів. Ця проблема вимагає рішення для належної організації процесів сталого розвитку підприємства.

Ключові слова: концепція сталого розвитку, економія ресурсів, ресурсозбереження, вторинні ресурси, безвідходне виробництво.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается проблема, связанная с устойчивым развитием предприятий, с обеспечением программы ресурсосбережения в условиях модернизации производственно-хозяйственной деятельности. Актуальность организации ресурсосбережения обусловлена необходимостью экономии и рационального использования всех видов ресурсов. Эта проблема требует решения для надлежащей организации процессов устойчивого развития предприятия.

Ключевые слова: концепция устойчивого развития, экономия ресурсов, ресурсосбережения, вторичные ресурсы, безотходное производство.

ANNOTATION

In this article consideration of problems connected with sustainable development of enterprises within the limits of programs savings of resources in the conditions of their modernization is industrial-economic activities. The urgency of resource saving control in the food industry due to the necessity of saving and rational use of all resources. This problem requires solution for the proper organisation of sustainable development of an enterprise.

Key words: the sustainable development concept, savings of resources, resource conservation, secondary raw materials, waste-free production.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасні умови господарювання вимагають створення підприємств, які здатні не тільки забезпечити належні умови конкурентного середовища, а й підтримувати належним чином своє виробництво для забезпечення сталого розвитку підприємства. Технологічний процес є складною системою створення продукції, однак у процесі виробництва присутнє місце утворення відходів, тому необхідно впроваджувати ресурсозберігаючі технології на підприємстві. Важливе завдання – дослідження ресурсозберігаючої політики підприємства, оскільки вона повинна включати в себе реалізацію комплексу заходів щодо технічних, економічних, фінансових і правових аспектів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. У сучасній економічній літературі дослідження питань, що пов'язані із забезпеченням сталого розвитку на підприємстві, відображено у наукових публікаціях багатьох вітчизняних та закордонних учених. Фундаментальною основою зазначеної тематики є роботи таких науковців, як М.В. Хвесик, А.С. Козенок, О.В. Мазур, А.А. Каленюк та ін. Вони досліджували особливості ресурсозбереження із забезпечення сталого розвитку на підприємствах. Це питання є актуальним і потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є поглиблення теоретичних, методологічних і методико-прикладних основ ресурсозбереження та шляхів підвищення конкурентоспроможності із забезпечення сталого розвитку. Для цього необхідно визначити теоретичні аспекти сталого розвитку на підприємстві, завдання для реалізації ресурсозберігаючої політики на підприємстві, спрогнозувати можливий ефект від ресурсозбереження для підприємств, які будуть розвивати ресурсозберігаючі технології на своєму підприємстві.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сталий розвиток господарської структури характеризує комплексна система показників, яка відображає в динаміці економічне зростання, зміцнення фінансового стану і підвищення ефективності використання всієї сукупності і кожного виду ресурсів, виконання за звітний період (місяць, квартал, півріччя, рік) зобов'язань перед працівниками, іншими організаціями (підприємствами) і державою. На всіх рівнях управління господарськими структурами головною метою є досягнення стійкого розвитку економіки, яке характеризується збільшенням у динаміці (у порівнянних обсягах) основних статистичних індикаторів (на рівнях країни, регіонів) і кінцевих показників (на рівнях галузі та організацій, підприємств) у визначених розмірах і в оптимальному співвідношенні між ними.

Впровадження сталого розвитку має спиратися, насамперед, на пошук форм та методів узгодження інтересів суб'єктів господарювання,

влади, населення та всіх учасників економічної системи. Отже, проблема повинна бути виведена зі сфери чинників технологічного та матеріального розвитку в ті сфери, де домінуючі чинники суб'єктивного характеру – інтереси. Тут пріоритетною є проблема справедливого використання результатів розвитку в інтересах усіх учасників економічного, а в більш широкому сенсі – господарського, процесу в цілому. Отже, виникає питання щодо задоволення інтересів усіх учасників господарської діяльності – виробників, споживачів, суб'єктів господарювання – на державному, регіональному та місцевому рівнях тощо. Такий підхід у цілому відповідає європейським цивілізаційним орієнтирам. Більше того, він, очевидно, відіграє вирішальну роль, оскільки сучасне технологічне мислення, особливо на пострадянському просторі, все ще домінує над екологічним науковим дискурсом [1].

Провідна роль концепції сталого розвитку належить проблемі оцінки довгострокових екологічних наслідків прийнятих нині економічних рішень. Цільовою функцією тут є мінімізація негативних екологічних наслідків, зокрема на рівні окремого підприємства.

Сталий розвиток підприємства визначається комплексним впливом чинників зовнішнього і внутрішнього середовища. Чинники зовнішнього середовища мають прямий або опосередкований вплив на господарську фінансову діяльність підприємства і діють за його межами. Тому для забезпечення стійкості свого функціонування господарюючі суб'єкти повинні оперативнo реагувати на зміну зовнішнього середовища і приймати ефективні рішення. Найважливішими внутрішніми змінними будь-якої господарської структури є цілі і завдання організації. Стає очевидною необхідність формування економічного механізму стійкого розвитку господарюючих структур. Під економічним механізмом стійкого розвитку підприємства (групи підприємств) розуміється

сукупність економічних методів і прийомів, що підвищують здатність підприємства (групи підприємств) адекватно реагувати на зовнішні та внутрішні впливи і функціонувати так, щоб розвиватися в напрямі досягнення своїх стратегічно заданих цілей, які орієнтовані на реалізацію екологічних парадигм.

Можливі шляхи забезпечення сталого розвитку промислових підприємств представлено на рис. 1. Що стосується аналізу промислового підприємства, то поняття стійкості може бути використано для характеристики стабільності положення підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Одним із головних шляхів формування механізму сталого розвитку підприємства є впровадження ресурсозберігаючих технологій. Але сьогодні на українських підприємствах це впровадження розвивається доволі повільно. Незважаючи на низку переваг, підприємства не поспішають скорочувати ресурсні витрати для забезпечення екологічного ефекту та зменшення собівартості продукції. Для результативного функціонування підприємства необхідно встановити розуміння в понятті «ресурсоспоживання» (рис. 2), яке включає в себе не лише використання ресурсів, а й їх утилізацію, оскільки це впливає безпосередньо на екологічний стан навколишнього середовища, а також від цього можна отримати певні економічні переваги.

Враховуючи сучасні тенденції економічного розвитку, ресурсозбереження – це такий метод господарювання, за якого раціональне використання всіх ресурсів підприємства обов'язково супроводжується впровадженням ресурсозберігаючих технологій та прийняттям ефективних управлінських рішень стосовно них [4].

Раціональне використання матеріальних ресурсів є однією з найважливіших конкурентних переваг підприємств промисловості, а основні завдання реалізації ресурсозберігаючої політики полягають в:

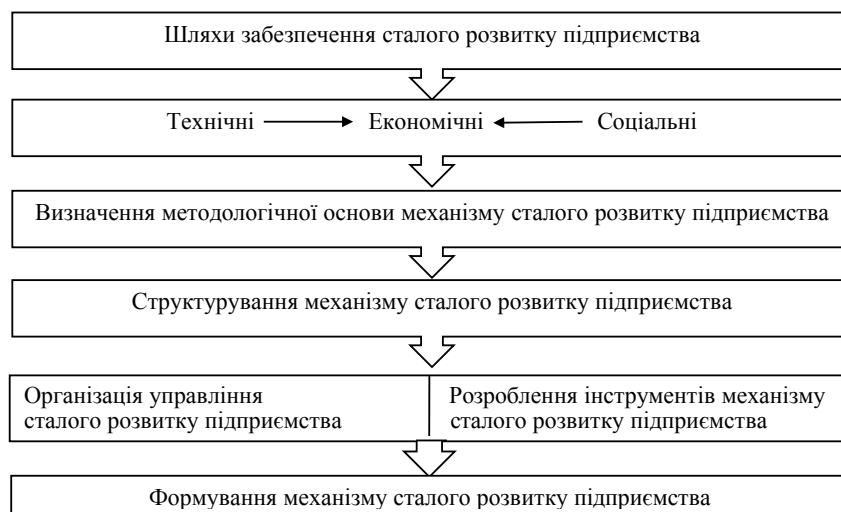

Рис. 1. Систематизація шляхів забезпечення сталого розвитку підприємства [2]

Людський ресурс, інформація, транспорт, грошові потоки, матеріальні потоки, час

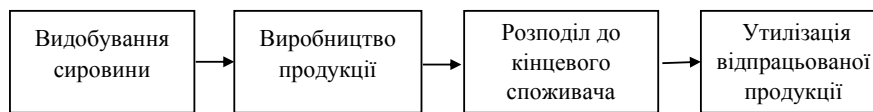

Рис. 2. Лінійне представлення ресурсоспоживання [3]

- охороні природи і дотриманні екологічних вимог;

- забезпеченні конкурентоспроможності продукції;

- забезпеченні раціонального використання матеріальних ресурсів на конкурентоспроможному рівні;

- ліквідації непродуктивних витрат матеріальних ресурсів, пов'язаних із випуском низькоякісної, технічно недосконалої і неконкурентоздатної продукції;

- оптимізації структури споживання ресурсів на основі впровадження нових проектних, конструкторських і технологічних рішень, що дають змогу підвищити комплектність використання матеріальних ресурсів застосування економічних та нетрадиційних видів матеріалів і джерел енергії;

- розширенні застосування вторинних ресурсів і супутніх продуктів, організації повної переробки виробничих відходів і матеріалів, збільшенні збору й утилізації побутових відходів;

- скороченні втрат матеріальних ресурсів на всіх етапах виробництва, транспортування та зберігання;

- прискоренні оборотності оборотних коштів, скороченні сукупних запасів, вивільненні частини ресурсів у різних сферах виробництва для використання в наступних виробничих циклах [5].

Для забезпечення ресурсозбереження на підприємстві виділяють основні напрями розвитку маловідходних технологій та безвідходних виробництв, у тому числі:

- створення нових процесів отримання традиційних видів продукції, що дають змогу використовувати чи скорочувати етапи переробки або технологічні стадії, на яких утворюється основна кількість відходів;

- розроблення й упровадження систем утилізації відходів виробництва, які слід розглядати як вторинні матеріальні ресурси;

- створення територіально-виробничих комплексів із замкнутою структурою матеріальних потоків сировини та відходів усередині них.

Тобто головна ідея безвідходного виробництва – це перетворення всієї сировини, що надійшла на підприємство, її залишків, а також відходів, отриманих у процесі виробництва, у готову продукцію, здатну приносити дохід.

Безвідходні технології широко використовуються в агропромисловому комплексі, гарним прикладом застосування яких є підприємства Вінницької області, однієї з лідерів із виробництва сільськогосподарської продукції. На цей

час у Вінницькій області встановлено сім теплогенераторів на пресованій соломі, функціонує інвестиційний проект ТОВ «ВіннПелетта» (Липовецький р-н) із виробництва паливних гранул потужністю 150 тис. т на рік. Сировиною для пелетів служить місцева біомаса сільськогосподарського походження, переважно солома [6].

Із концепції безвідходного виробництва впливає такий термін, як «реверсивна логістика», оскільки вона пов'язана з управлінням відходами та рециклінгом вторинних матеріальних ресурсів. Сучасний розвиток господарського механізму управління виробництвом повинен здійснюватися на інноваційних засадах із застосуванням ринково орієнтованих підходів до організації управлінської діяльності, визначальними рисами яких є інтегрований підхід до оцінки соціо-еколого-економічних результатів виробництва, а також забезпечення комплексної оптимізації ресурсопотоків у системі «формування ресурсів – виробництво – споживання – утилізація відходів», тобто принципів, методів та інструментів логістичного управління виробничими процесами.

Логістика вторинних ресурсів повинна вирішувати два головних завдання: вилучення з потоку відходів вторинних ресурсів і пошук шляхів їх збуту. Для їх вирішення слід чітко розуміти різницю між такими поняттями, як «вторинні ресурси» і «вторинна сировина», оскільки для досягнення однієї з основних цілей логістики вторинних ресурсів – зниження обсягів захоронення відходів – необхідно орієнтуватися на вторинні ресурси, тобто всі потенційно придатні до переробки відходи [7].

Таким чином, процеси ресурсозбереження на підприємстві позитивно впливають на широке коло суб'єктів, що сприймають його результати. До них можна віднести: підприємство – виконавця ресурсозберігаючих заходів, споживачів його продукції, торговельних партнерів, працівників підприємства. Для кожного суб'єкта ефект від ресурсозбереження полягає у поліпшенні умов діяльності, збільшенні його доходів та покращенні якості продукції (рис. 3).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, одним із найбільш ефективних засобів забезпечення сталого розвитку на сучасних підприємствах є застосування ресурсозберігаючих технологій, що дають змогу мінімізувати негативні екологічні наслідки та отримувати економію матеріальних, енергетичних та трудових ресурсів. Та ще одним важливим вектором ресурсозбереження на

Рис. 3. Ефект від ресурсозбереження [4]

підприємстві є зниження питомих витрат у процесі виробництва, що дає змогу істотно заощадити ресурси.

До перспектив подальших наукових розробок слід віднести формування практичного та ефективного інструментарію щодо оцінювання ефективності ресурсозберігаючих заходів на промислових підприємствах, які будуть простими та ефективними в обчисленні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Хвесик М., Бистряков І. Парадигмальний погляд на концепт сталого розвитку України. Проблеми економічної теорії. 2012. № 12. С. 4–12.
2. Вахромов Е.Н., Маркарян Д.Ю. Оценка устойчивого развития и функционирования предприятия: факторы, критерии, особенности. Вестник Астраханского государственного технического университета. 2013. № 4(45). С. 52–62.
3. Козенок А.С., Кутья О.В. Шляхи підвищення ефективності ресурсозбереження в логістиці за рахунок провадження технологічних рішень в сучасних умовах. Технічний сервіс агропромислового, лісового та транспортного комплексів. 2018. № 12. С. 223–229.
4. Мазур О.В., Артеменко Л.П. Стратегічне управління ресурсозбереженням підприємства в умовах енергетичних обмежень. Економічний вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». 2017. № 14. С. 1–8.
5. Каленюк А.А. Повышение конкурентоспособности промышленного предприятия на основе управления ресурсозбережением. Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. 2013. № 8. С. 116–118.
6. Ткаченко Т.П., Кириченко С.О. Концепція безвідходного виробництва як фактор підвищення прибутковості підприємства. Агросвіт. 2018. № 9. С. 60–63.

7. Тарановська Ю.М., Янчук Т.В. Сутність та значення реверсивної логістики в сучасних ринкових умовах. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. № 6(17). URL: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/17-2018-ukr>.

REFERENCES:

1. Khvesyk M., Bystriakov I. (2012), "Paradigmatic view on the concept of sustainable development of Ukraine ", Problemy ekonomichnoi teorii, vol. 12, pp. 4-12.
2. Vakhromov E. N., Markarian D. Y. (2013), "Evaluation of the sustainable development and functioning of the enterprise: factors, criteria, features ", Vestnyk Astrakhanskoho hosudarstvennoho tekhnicheskoho unyversyteta, vol. 4, no. 45. pp. 52-62.
3. Kozenok A. C., Kutia O. V. (2018), "Ways to increase the efficiency of resource conservation in logistics through the implementation of technological solutions in modern conditions", Tekhnichniy servis ahropromyslovoho, lisovoho ta transportnoho kompleksiv, vol. 12, pp 223-229.
4. Mazur O. V., Artemenko L. P. (2017), "Strategic management of resource savings of the company in the minds of power engineering", Ekonomichniy visnyk Natsionalnoho tekhnichnoho unyversytetu Ukrainy «Kyivskiy politekhnichnyi instytut», vol. 14, pp 1-8.
5. Kaleniuk A. A. (2013), " Strategic management of resource savings of the company in the minds of power engineering", Vestnyk Saratovskoho hosudarstvennoho sotsyalno-ekonomicheskoho unyversyteta, vol. 14, pp 116-118.
6. Tkachenko T. P., Kyrychenko S. O. (2018), "The concept of non-waste production as a factor in increasing the profitability of the enterprise", AHROSVIT, vol. 9, pp 60-63.
7. Taranovska Y. M., Yanchuk T. V.. (2018), " The essence and significance of reversing logistics in today's market conditions", Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia, vol. 6, no. 17 pp. available at: <http://www.easterneurope-ebm.in.ua/17-2018-ukr>, (Accessed 17. 2018).

Taranovska Yu.M.

Student,

Vasyl Stus Donetsk National University

Buha N.Yu.

Candidate of Economic Sciences,

Senior Lecturer at Department of Marketing

Vasyl Stus Donetsk National University

RESOURCE-SAVING ROLE FOR ENTERPRISE SUSTAINABLE DEVELOPMENT

This article considers problems connected with the sustainable development of enterprises within the limits of programs savings of resources in the conditions of modernization of industrial-economic activities. The urgency of resource-saving control in the food industry is due to the necessity of saving and rational use of all resources. This problem requires a solution for the proper organisation of sustainable development of an enterprise.

In addition to this, the theoretical aspects of sustainable development were identified. For each managing subject, it is important not simply to keep stability but to achieve effective stability. The structures, able to re-establish the starting position of equilibrium after any disturbance (under the influence of the internal environment), which brings to deflection of the system parameters from the normal state, are considered to be the most effective. The steady development of economic structure is characterized by the complex system of parameters reflecting economic growth in dynamics, strengthening of the financial condition, and an increase of efficiency of the use of all set and each kind of resources, the performance of obligations to workers, other organizations and the state for the accounting period.

To ensure resource-saving in the enterprise, the main directions of development of low-waste technologies and non-waste industries are distinguished, including:

- creation of new processes for obtaining traditional types of products that allow the use or reduction of processing stages or technological stages, in which the bulk of the waste is generated;
- development and implementation of waste recycling systems that should be considered as secondary material resources;
- creation of territorial production complexes with a closed structure of material flows of raw materials and waste within them.

Processes of resource conservation at the enterprise have a positive effect on a wide range of subjects perceiving its results. These include: the company executing resource-saving measures, consumers of its products, trading partners, employees of the enterprise. For each subject, the effect of resource conservation is to improve the conditions of activity, increase its income, and improve product quality.

УДК 658.1

Тимошик М.М.
викладач кафедри промислового маркетингу
Тернопільського національного
технічного університету імені Івана Пулюя

КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ РИЗИКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ

АНОТАЦІЯ

У статті проведено аналіз наявних видів ризиків діяльності промислового підприємства, їх згрупувань та видової приналежності, що дало змогу виокремити їхні основні переваги та обмеження, які стали основою для розроблення власної класифікації, застосування якої може бути використано під час дослідження методів та підходів до управління ризиками промислового підприємства.

Ключові слова: ризики, види, класифікація, підприємство, підхід.

АННОТАЦИЯ

В статье проведен анализ существующих видов рисков деятельности промышленного предприятия, их групп и видовых принадлежностей, что дало возможность выделить их основные преимущества и ограничения в использовании, которые стали основой для разработки собственной классификации, применение которой может быть использовано при исследовании методов и подходов к управлению рисками промышленного предприятия.

Ключевые слова: риски, виды, классификация, предприятие, подход.

ANNOTATION

The article analyzes the existing types of risks of industrial enterprises, their groups and species, which made it possible to identify their main advantages and limitations in use, which became the basis for developing their own classification, the use of which can be used in the study of industrial risk management methods and approaches enterprises.

Key words: risks, types, classification, enterprise, approach.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Ефективність управління ризиками промислового підприємства визначається в тому числі деталізованістю інформації, що поступає для обробки та прийняття на цій основі управлінських рішень. Деталізованість інформації про ризики включає в себе інформацію щодо походження ризиків, джерел їх виникнення, видів, груп, до яких їх можна віднести, класифікаційних ознак, властивостей, чинників впливу залежно від встановленого виду ризику та ін. Багатоспрямованість сучасної діяльності промислових підприємств породжує велику кількість ризиків, які мають прямий чи прихований вплив на процес та результат діяльності підприємств. Тому встановлення їх видів та класифікаційної приналежності є актуальним завданням як із позиції теорії, так і з позиції практики. Про відсутність єдиної універсальної класифікації ризиків свідчить велика кількість наукових праць із даної тематики, аналіз яких дасть змогу виділити найбільш значущі види ризиків та доповнити їх.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. У роботах вітчизняних науковців [1–9] піднімалися питання стосовно визначення видів ризиків та їх класифікацій-

них ознак, проте сьогодні питання розроблення класифікації ризиків саме діяльності промислових підприємств, позбавленої надлишкового інформаційного навантаження та простоти в застосуванні, залишається відкритим.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є проведення аналізу наявних видів та класифікацій ризиків промислового підприємства, визначення найбільш застосовуваної з позиції практики діяльності підприємств класифікації ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. П. Грабов пропонує розділяти види ризиків так [1]:

- виробничий ризик, пов'язаний з імовірністю невиконання фірмою своїх зобов'язань за контрактом чи договором із замовником;
- фінансовий (кредитний), пов'язаний із невиконанням фірмою своїх фінансових зобов'язань перед інвестором у результаті використання для фінансування діяльності фірми боргу;
- інвестиційний ризик, пов'язаний із можливим знеціненням інвестиційно-фінансового портфеля, який складається як із власних, так і купованих цінних паперів;
- ринковий ризик, пов'язаний із можливим коливанням ринкових процентних ставок як власної національної грошової одиниці, так і іноземних курсів валют [1].

У цьому разі центром уваги автора були фінансові ризики та їхні основні підвиди, що притаманні комерційній та фінансовій діяльності підприємства. Виокремлення саме фінансових ризиків як головних установлює обмеження на врахування впливу інших видів ризиків на процес функціонування підприємства в ринковому середовищі.

І. Балабанов запропонував загальну класифікацію ризиків, розділивши її на дві великі групи ризиків [2]:

1. Чисті ризики, до яких належать: природно-натуральні; екологічні; політичні; транспортні; комерційні (майнові, виробничі, торгові).
2. Спекулятивні ризики, до яких належать: частина комерційних ризиків; фінансові; інвестиційні ризики; ризики, пов'язані з купівельною здатністю грошей.

На нашу думку, таке узагальнення ризиків є малоінформативним у плані деталізованості, що несуть ці групи ризиків, що, своєю чергою, матиме вплив на низький рівень ефективності управлінських рішень, прийнятих на цій основі.

Я.І. Єлейко, О.І. Єлейко, К.Є. Раєвський пропонують таку класифікацію ризиків та їх підвидів [3]:

1. за масштабом впливу: глобальний; локальний;

2. за аспектами (сферами): соціальний; економічний; юридичний; політичний; медикобіологічний;

3. за мірою ризиконасиченості рішень (за рівнем втрат): мінімальний; середній; оптимальний; максимальний; критичний; катастрофічний;

4. за типами: раціональний (обґрунтований); нераціональний (необґрунтований); авантюрний (азартний);

5. за часом (моментом) прийняття ризикованих рішень: випереджувальний; своєчасний; запізнілий;

6. щодо ситуації: невизначені (на умовах невизначеності); конкурентні (на умовах конфлікту чи конкуренції);

7. за видами: виробничий; фінансовий; інвестиційний; ринковий; портфельний [3].

У цьому разі автори зробили спробу класифікувати якомога більше видів ризиків, притаманних виробничій діяльності підприємства, проте ця класифікація не є повною, але може виступати базою для визначення більшої кількості інших видів ризиків та джерел їх походження.

Це, зокрема, простежується у роботі І. Івченко, де пропонуються такі види ризиків [4]:

1. за родом небезпеки: техногенні; природні; змішані;

2. за характером діяльності: підприємницькі; фінансові; комерційні; інвестиційні; промислові; професійні;

3. за природою об'єктів: майнові; ризики спричинення збитків життю і здоров'ю громадян;

4. за характером обліку ризику: внутрішні; зовнішні;

5. за часом виникнення: короткострокові; постійні;

6. за часом дії: ретроспективні; поточні; перспективні;

7. за характером наслідків: чисті; спекулятивні;

8. за ступенем: допустимі; критичні; катастрофічні.

Продовжує доповнювати розглянуті класифікації С. Ілляшенко, який поділяє ризики так [5]:

1. за сферами прояву: економічний; політичний; екологічний; соціальний; технологічний тощо;

2. за видами діяльності: ресурсний; виробничий; фінансовий; інноваційний; інвестиційний; маркетинговий; транспортний;

3. за джерелами виникнення: систематичний, або ринковий; несистематичний;

4. стосовно самого ризику: ризик активної діяльності; ризик пасивного очікування;

5. за відношенням джерел ризику до підприємства: внутрішній; зовнішній;

6. за природою ризику: господарський ризик; ризик, пов'язаний із природою людини;

ризик, спричинений діями природних чинників; ризик форс-мажорних обставин тощо;

7. за ступенем обґрунтованості рішень або дій: виправданий; невиправданий.

Більше з управлінського погляду, а саме функцій управління, здатних зробити ризик керованим, розглядає види ризиків О. Устенко, яка розподіляє ризики за такими видами [6]:

1. за зв'язком із підприємницькою діяльністю: підприємницький; непідприємницький;

2. за рівнем виникнення: фірмовий; галузевий; міжгалузевий; регіональний; державний; світовий;

3. за причинами виникнення: невизначеність майбутнього; нестача інформації; суб'єктивні дії;

4. за реалізацією ризиків: реалізовані; нереалізовані;

5. за адекватністю часу прийняття рішень про реагування на реалізацію ризиків: попереджувальні поточні; запізнілі;

6. за групою, яка аналізує ризик і приймає рішення про дії у разі реалізації: індивідуальне рішення; групове рішення;

7. за масштабом впливу: одноосібні; багатоосібні;

8. за можливістю прогнозу: прогнозовані; частково прогнозовані; непрогнозовані;

9. за ступенем впливу на діяльність: негативні; нульові; позитивні.

Даний розподіл ризиків можна застосувати під час розроблення методів та підходів до управління ризиками, а саме в частині їх оцінки та прогнозованості, тому, на нашу думку, запропонована О. Устенко класифікація може бути далі доповнена в розрізі керованості ризиків у процесі здійснення діяльності підприємством.

Акцентує увагу на різновидах ризиків у процесі функціонування підприємства та їх впливу на результати діяльності І.В. Чупріна, якою ризики згруповано так [7]:

1. Фінансово-економічні ризики:

– нестійкість попиту: проявляються у вигляді падіння попиту зі зростанням цін;

– поява альтернативного продукту: породжує зниження попиту на продукцію підприємства;

– зниження цін конкурентами: зумовлює поступове зниження цін підприємством – виробником продукції;

– збільшення обсягу виробництва у конкурентів: може проявитися у вигляді скорочення обсягів продажу або зниження цін підприємством – виробником продукції;

– зростання податків: має прямий вплив на зменшення чистого прибутку;

– скорочення платоспроможності споживачів: зумовлює зниження обсягів продажу та споживання продукції підприємства-виробника;

– зростання цін на сировину, матеріали, перевезення: має прямий вплив на зниження прибутку через зростання цін та збільшення постійних витрат підприємства;

– залежність від постачальників: відсутність альтернатив робить підприємство вкрай уразливим через монопольне становище постачальників сировини, матеріалів;

– зниження прибутку через зростання цін;

– дефіцит оборотних коштів: збільшення розміру кредитів, позик, інших залучених коштів часто на невигідних для підприємства умовах.

2. Соціальні ризики:

– труднощі з набором кваліфікованої робочої сили: збільшення витрат на комплектування кадрами та спеціалістами з необхідною кваліфікацією;

– загроза страйку: штрафи за порушення договорів, зростання невдоволення в колективі, напруженої атмосфери;

– відношення місцевої влади: додаткові витрати на виконання їхніх вимог;

– недостатній рівень заробітної плати: висока текучість кадрів, зниження продуктивності;

– недостатня кваліфікація кадрів: зниження ритмічності, зростання бракованих виробів продукції, збільшення числа аварій на виробництві;

– соціальна інфраструктура: зростання невиробничих витрат на нематеріальне заохочення працівників підприємства.

На нашу думку, недоречно звужувати масштаб видів та проявів ризиків підприємства до фінансово-економічних та соціальних, як було запропоновано в роботі І.В. Чупринової, що унеможлиблює розгляд таких важливих видів ризиків, як виробничий, кадровий, конкурентний, ринковий та ін.

Більш доречною, на нашу думку, є класифікація ризиків, запропонована в роботі Н.Ю. Подольчака, де автором зроблено спробу згрупувати основні види ризиків промислового підприємства та їх підвиди так [8]:

1. Ризики зовнішнього середовища:

– економічні;

– соціальні;

– політичні;

– адміністративно-законодавчі;

– природно-екологічні;

– науково-технічні.

2. Ризики внутрішнього середовища:

– ресурсні: фінансовий ризик, ризик персоналу, матеріальний ризик, інформаційний ризик, енергетичний ризик;

– виробничо-господарські: технічний ризик, технологічний ризик, інноваційний ризик, майновий ризик;

– комерційні: маркетинговий ризик, торговельний ризик, транспортний ризик.

Дана класифікація охоплює найбільш поширені в діяльності промислового підприємства види ризиків, а групування ризиків на ризики внутрішнього та зовнішнього середовища може бути використано під час розроблення власної класифікації видів ризиків.

Аналогічну спробу було зроблено О.М. Петуховою, де авторка виділила такі ризики, що при-

таманні діяльності промислового підприємства в процесі впровадження проектів розвитку [9]:

1. Ризики, викликані проведенням НДДКР і пробним запуском, або технологічні:

– негативні результати НДДКР;

– провал випробувань;

– невідповідність технічного рівня виробництва вимогам інновації.

2. Ризики, пов'язані з виробництвом:

– вихід із ладу обладнання;

– зриви в матеріально-технічному постачанні.

3. Ризики маркетингу:

– неправильна оцінка споживчих переваг;

– невдале позиціонування товару;

– проблеми з «неймінгом», реєстрацією торгової марки.

4. Ризики фінансування інноваційного проекту:

– недооцінка проектних витрат;

– інфляційні процеси;

– кризові процеси в економіці;

– збільшення витрат.

5. Ризики кадрового забезпечення:

– недостатня кваліфікація персоналу;

– плінність кадрів;

– опір змінам із боку персоналу.

6. Ризики системи організації й управління:

– значні трансакційні витрати;

– некваліфікований менеджмент;

– проблеми всередині колективу;

– невиконання доручень і домовленостей;

– збої в роботі постачальників тощо.

7. Правові ризики:

– порушення прав інтелектуальної власності;

– проблеми ліцензування і сертифікації.

8. Інформаційні ризики:

– витік інформації;

– збої в роботі інформаційних систем тощо.

9. Екологічні ризики:

– загроза екологічній безпеці у зв'язку з реалізацією інноваційного проекту.

Таким чином, на основі проведеного аналізу існуючих наукових робіт із дослідження видів ризиків, їх груп та класифікацій зроблено висновок про необхідність розроблення власної класифікації ризиків, яка б відрізнялася від наявних універсальністю застосування та була адаптована під реалії практики ведення виробничо-господарської діяльності промислових підприємств у сучасних умовах і стан національної економіки країни та промислового сектору.

На нашу думку, основною вимогою відбору таких видів ризиків, що увійдуть у класифікацію, обов'язково має бути здатність їх вимірювати та оцінювати в якісному та кількісному аспектах. Для простоти розуміння та виключення надмірного інформаційного навантаження, слідуючи думки, запропонованої в роботі Н.Ю. Подольчака [8], на нашу думку, доцільно розподілити ризики на ризики внутрішнього та зовнішнього середовища.

1. До ризиків зовнішнього середовища будуть відноситися:

- ринкові ризики;
 - ризики, пов'язані з діяльністю конкурентів: зменшення цін на продукцію, розширення частки ринку, випуск нових видів продукції, впровадження нових технологій виробництва;
 - ризики, пов'язані з діяльністю державної влади: політичні ризики, економічні ризики, зовнішньоекономічні ризики, нормативно-правові ризики;
 - ризики, пов'язані з ринком праці: збільшення середньої заробітної плати по галузі, скорочення пропозицій трудової сили на ринку праці, розбалансованість попиту та пропозиції робочої сили;
 - ризики, пов'язані із залученням інвестиційного капіталу: відтоки інвестицій із країни, непривабливі умови залучення інвестицій у діяльність підприємства;
 - ризики, пов'язані з науково-технічним прогресом: швидкість розповсюдження інновацій, нових засобів виробництва.
2. До ризиків внутрішнього середовища мають належати:
- ризики, пов'язані з комерційною діяльністю підприємства: зрив контрактів, невиконання плану продажів, відтік замовлень, зсув термінів оплати замовлень, складність в укладанні договорів на поставку;
 - ризики, пов'язані з виробничою діяльністю підприємства: поломка обладнання, вихід зі строю технологічної лінії, складність у проведенні ремонту обладнання, складність у транспортуванні зламаного устаткування до місця ремонту та пошуку комплектуючих запчастин, проблеми, пов'язані з упровадженням нового обладнання в існуючий технологічний процес, моральне та фізичне старіння обладнання;
 - ризики, пов'язані з кадровою діяльністю підприємства: недостатня кваліфікація працівників, плинність кадрів, шпіонаж працівників на користь підприємств-конкурентів, страйки, знецінення іміджу підприємства в уяві інших працівників, усвідомлене знешкодження обладнання та майна підприємства, відсутність мотивації та прагнень до професійного зростання;
 - ризики, пов'язані з матеріальним забезпеченням діяльності підприємства: зриви поставок матеріалів, сировини, збільшення цін на постачання, відсутність альтернативних постачальників, високий рівень браку в матеріалах та сировині, що постачається, змінення умов постачання за термінами за способами оплати;
 - ризики, пов'язані з управлінською діяльністю підприємства: невірне бачення перспективи та напрямів розвитку, високий рівень бюрократії на підприємстві, тривалість узгодження та прийняття управлінських рішень, авторитаризм, недостатня кваліфікація для розроблення стратегічних завдань та планів їх досягнення;
 - ризики, пов'язані з фінансовою діяльністю підприємства: недостатня кількість обігових коштів, неефективність розміщення інвестицій,

висока кредиторська заборгованість, розбалансованість активів та пасивів підприємства;

- ризики, пов'язані з інформаційною безпекою підприємства.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, проведений аналіз існуючих видів ризиків та їх згрупувань дав змогу виокремити їхні основні переваги та обмеження, що стали основою для розроблення власної класифікації, яка буде використана під час дослідження методів та підходів до управління ризиками промислового підприємства.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грабовый П.Г., Петрова С.Н., Полтавцев С.И. Риски в современном бизнесе. М.: Аланс, 1994. 200 с.
2. Балабанов И.Т. Риск-менеджмент. М.: Финансы и статистика, 1996. 205 с.
3. Слейко Я.І., Слейко О.І., Раєвський К.С. Інвестиції, ризик, прогноз. Львів: Львівський банківський інститут Національного банку України. 2000. 176 с.
4. Івченко І.Ю. Економічні ризики: навч. посіб. К.: Центр навчальної літератури, 2004. 304 с.
5. Ілляшенко С.Н. Господарський ризик і методи його вимірювання. Суми: Мрія-1 ЛТД, 1996. 220 с.
6. Устенко О.Л. Теория экономического риска: монография. К.: МАУП, 1997. 164 с.
7. Чуприна І.В. Поняття та класифікація ризиків в підприємницькій діяльності. Збірник наукових праць ВНАУ. 2012. № 4(70). С. 187–194.
8. Подольчак Н.Ю. Управління та зниження рівня ризиків енергозабезпечення підприємств: монографія. Львів: Міські інформаційні системи, 2011. 258 с.
9. Петухова О.М., Сілакова Г.В. Управління ризиками інноваційної діяльності. URL: <http://dSPACE.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10155/1/15.pdf>.

REFERENCES:

1. Grabovyy P.G., Petrova S.N., Poltavtsev S.I. (1994), Risks in modern business, M.: Alans, pp. 200.
2. Balabanov I.T. (1996), Risk management, M.: Finance and Statistics, pp. 205.
3. Yeleyko Ya.I., Yeleyko O.I., Raevsky K.Ye. (2000), Investments, risk, forecast, Lviv Banking Institute of the National Bank of Ukraine, 2000, 176 p.
4. Ivchenko I.Yu. (2004), Economic Risks: A Manual. K.: "Center for Educational Literature", pp. 304.
5. Ilyashenko S.N. (1996), Economic risk and methods of its measurement. Sumy, "Mriya-1" LTD., pp. 220.
6. Ustenko O.L. (1997), Theory of Economic Risk: Monograph, K.: MAUP, pp. 164.
7. Chuprina I.V. (2012), Concept and classification of risks in entrepreneurial activity. Collection of scientific works of VNAU. No. 4 (70), pp. 187-194.
8. Podolchak N. Yu. (2011), Management and reduction of the level of risks of energy supply of enterprises: a monograph, Lviv, City Information Systems, pp.258.
9. Petukhova O.M., Silakova G.V. (2016), Risk Management for Innovation [Electronic Resource]. Access mode: <http://dSPACE.nuft.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/10155/1/15.pdf>

Тymoshyk M.M.
*Lecturer at Department of Industrial Marketing,
Ternopil Ivan Puluj National Technical University*

CLASSIFICATION OF RISK TYPES OF ACTIVITY OF INDUSTRIAL ENTERPRISES

The effectiveness of the management of the risks of an industrial enterprise is determined, including the detailing of the information coming to the processing and adoption of management decisions on this basis. The detail of information about risks includes information on the origin of risks, sources of their occurrence, types, groups to which they can be classified, classification characteristics, properties, factors of influence depending on the established type of risk, etc. The multidirectionality of the modern activity of industrial enterprises generates a large number of risks, which have a direct or hidden influence on the process and result of enterprises.

The article analyses the existing types of risks of industrial enterprises, their groups and species, which made it possible to identify their main advantages and limitations in use, which became the basis for developing their own classification, the use of which can be used in the study of industrial risk management methods and approaches enterprises.

Thus, the analysis of existing types of risks and their groupings allowed distinguishing their main advantages and limitations, which became the basis for the development of its own classification, which will be used further in the study of methods and approaches for managing the risks of an industrial enterprise.

УДК 659.4:004.9

Чубукова О.Ю.

доктор економічних наук, професор,
завідувач кафедри економічної кібернетики та маркетингу
Київського національного університету технологій та дизайну

Пономаренко І.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економічної кібернетики та маркетингу
Київського національного університету технологій та дизайну

ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ

У статті представлено поточну ситуацію щодо здійснення кібератак на компанії світу. Наведено основну статистичну інформацію про втрати від незаконних дій з інформацією компаній. Визначено орієнтацію злочинних угруповань на незаконні маніпуляції з даними компаній для отримання економічної вигоди. Доведено важливість забезпечення ефективною системою інформаційної безпеки компаній. Представлено основні етапи забезпечення інформаційної безпеки, які повинні міститися у відповідній стратегії компанії.

Ключові слова: інформаційна безпека, бази даних, ефективність, кібербезпека, Інтернет.

АННОТАЦИЯ

В статье представлена текущая ситуация по осуществлению кибератак на компании мира. Приведена основная статистическая информация о потерях от незаконных действий с информацией компаний. Определена ориентация преступных группировок на незаконные манипуляции с данными компаний для получения экономической выгоды. Доказана важность обеспечения эффективной системы информационной безопасности компаний. Представлены основные этапы обеспечения информационной безопасности, которые должны содержаться в соответствующей стратегии компании.

Ключевые слова: информационная безопасность, базы данных, эффективность, кибербезопасность, Интернет.

ANNOTATION

The article presents the current situation regarding the implementation of cyber attacks on the world's companies. The main statistical information about losses from illegal actions with company information is given. It is determined the targeting of criminal gangs against illegal manipulations with these companies to obtain economic benefits. The importance of providing an effective information security system for companies is proved. The main stages of ensuring information security are presented, which should be contained in the company's respective strategy.

Key words: information security, databases, efficiency, cyber security, Internet.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Особливості функціонування сучасних підприємств, установ та організацій передбачають переведення системи документообліку в електронний вигляд. Створення спеціалізованих баз даних, які містять комплексні відомості про діяльність зазначених структур та їх окремих підрозділів, інформацію про певних працівників або інших юридичних або фізичних осіб, що пов'язані із цими закладами, дає можливість швидко отримувати необхідні дані. Компанії приділяють увагу забезпеченню захисту більшості інформаційних ресурсів, оскільки вони містять цінні персональні відомості про окремі категорії праців-

ників, а також діяльність зазначених організацій, що можуть бути вкрадені та використані третіми особами для отримання певного зиску, а також призведуть до матеріальної та моральної шкоди. Окреслені проблеми необхідно вирішувати на постійній основі, оскільки науково-технічний прогрес призводить до еволюції шкідливого програмного забезпечення та спеціалізованих шпигунських пристроїв. Для мінімізації ризиків втрати цінної інформації існує потреба в комплексному дослідженні особливостей захисту даних та реалізації передового досвіду у сфері протидії кіберзлочинам у практичній діяльності компаній [1; 2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідженню питань інформаційної безпеки присвячено праці таких учених, як В. Гібсон, С. Гнатюк, О. Довгань, Д. Дубов, М. Лібіцькі, Дж. Льюїс, С. Мельник, С. Старр, В. Харченко та ін. Проте існує необхідність у дослідженні ситуації з безпекою даних у різноманітних компаніях та розроблення комплексу заходів щодо забезпечення ефективною системою протидії кібератакам.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Комплексний аналіз інформаційної безпеки є складним та багатоаспектним процесом, який передбачає витрати значних фінансових ресурсів та часу, оскільки цифрове середовище розвивається під впливом великої кількості чинників, що постійно трансформуються. Активізація боротьби між компаніями – власниками інформаційних ресурсів та зловмисниками, що прагнуть збагатитися завдяки певним маніпуляціям із даними, призводить до залучення фінансових, матеріальних, людських та часових ресурсів з обох боків. Дослідження цієї наукової проблеми дає можливість оптимізувати систему інформаційної безпеки компаній.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження особливостей забезпечення інформаційної безпеки в сучасних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У сучасних умовах спостерігається зростання інформаційного середовища внаслідок збільшення кількості учасників, що

інтегруються до цифрового середовища та створюють додаткові обсяги даних. Інформатизація суспільства призвела до трансформації даних у цінний ресурс, який має певну вартість та розглядається зловмисниками як засіб збагачення внаслідок її викрадення, пошкодження або знищення.

Для здійснення незаконних дій з інформацією зловмисники використовують спеціалізоване програмне забезпечення. У 2017 р. об'єктами атак стали здебільшого інфраструктура і веб-ресурси компаній. Нині у структурі шкідливого програмного забезпечення перше місце посіли трояни-шифрувальники. Проблему представляють не стільки вимагачі, скільки віруси, які безповоротно шифрують дані, завдаючи тим самим величезної шкоди інфраструктурі компаній.

На рис. 1 представлено середній економічний збиток від кібератак на підприємства в усьому світі станом на квітень 2018 р.

Отримані дані свідчать, що найбільша питома вага компаній (30%) зазнала матеріальних збитків внаслідок кібератак – понад 100 тис. дол. США на одну юридичну особу. Поряд із цим 38% компаній утратили понад 1 млн. дол. США у розрахунку на одну юридичну особу. Представлені результати свідчать про існування потреби в інтенсифікації розроблення інноваційних засобів захисту від кібератак. Зазначені заходи необхідно реалізовувати на постійній основі, оскільки перспективність збагачення за рахунок незаконного заволодіння даними або інших злочинних маніпуляцій з ін-

формацією спонукає злочинців удосконалювати відповідне шкідливе програмне забезпечення.

На рис. 2 представлено розподіл компаній за найбільшою кількістю скомпрометованих записів персональних даних станом на листопад 2018 р.

Активне використання населенням мережі Інтернет, у тому числі й соціальних мереж, призводить до посилення ризиків утручання у приватне життя користувачів. Поряд із моральною шкодою також існує високий ризик втрати грошових коштів внаслідок дій злочинців. Зазначений ризик посилюється завдяки віртуалізації фінансової системи та зростанню кількості користувачів, що оплачують послуги в Інтернеті за допомогою системи онлайн-банкінгу.

Необхідно відзначити, що особливості розміщення, зберігання, використання та захисту інформації в різних компаніях впливають певним чином на специфіку незаконних маніпуляцій із даними. На рис. 3 представлено результати опитування керівників міжнародних компаній стосовно ризику кібератак у розподілі за основними напрямками.

Згідно з представленими результатами, найбільша кількість ризиків кібератак пов'язана з бажанням злочинців (злочинні угруповання та хакерські групи) отримати економічну вигоду внаслідок незаконних маніпуляцій із даними. Важливим чинником виникнення загрози даним виступає людський чинник, оскільки близько 16% випадків порушення інформаційної безпеки компаній стають можливими внаслідок втрати співробітниками мобільних при-

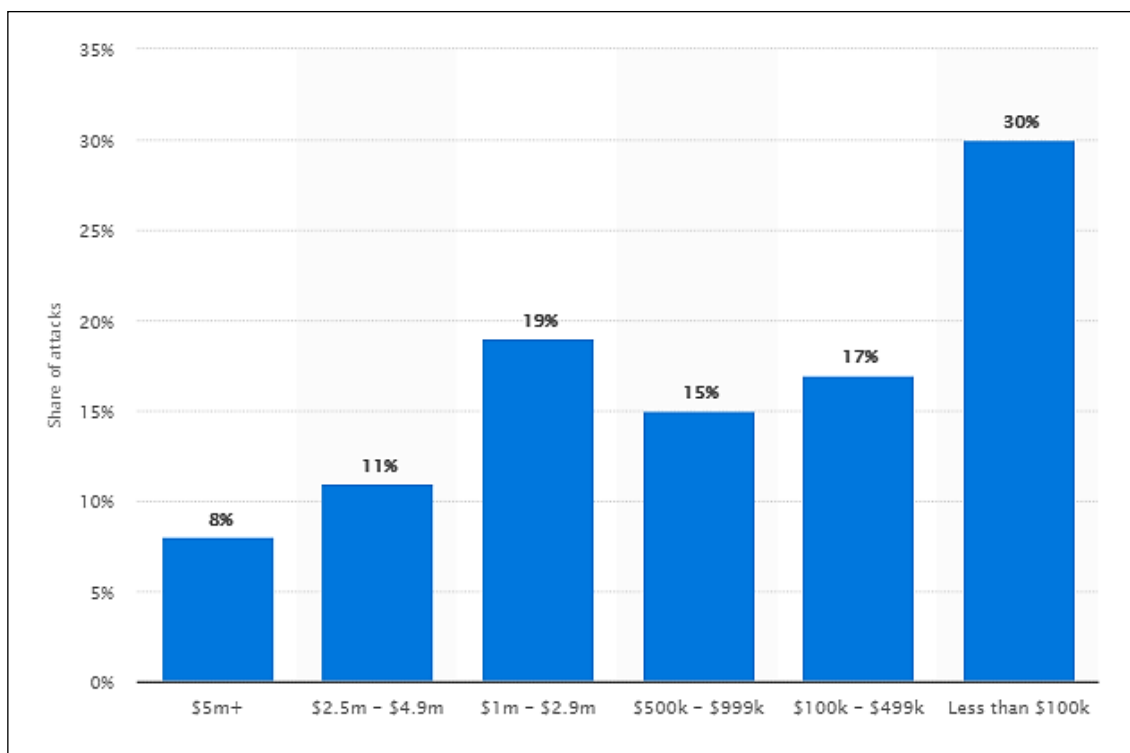

Рис. 1. Середній економічний збиток від кібератак на підприємства в усьому світі станом на квітень 2018 р. (дол. США) [3]

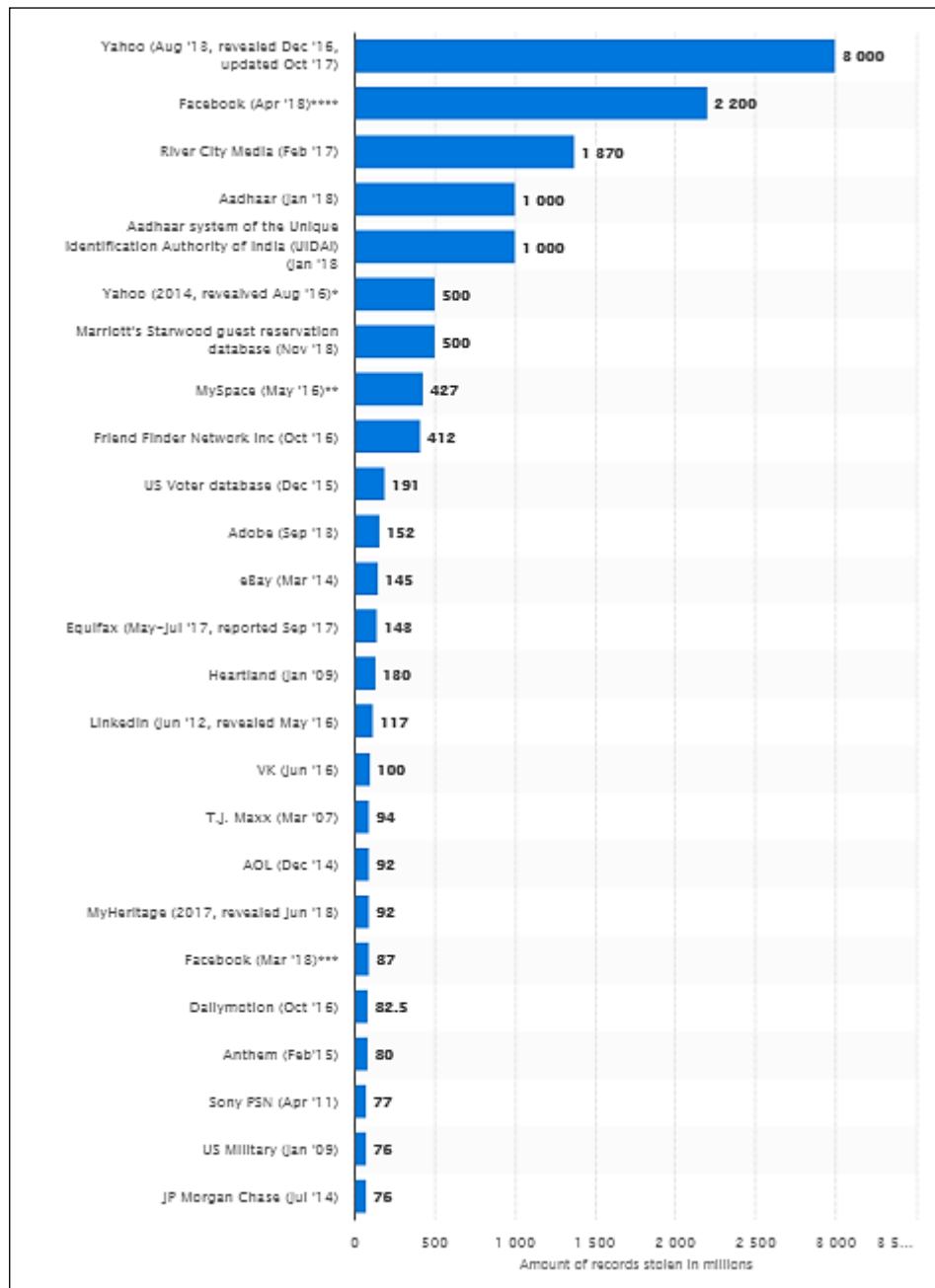

Рис. 2. Розподіл компаній за найбільшою кількістю скомпрометованих записів персональних даних станом на листопад 2018 р. [3]

строїв, що мають доступ до корпоративних баз даних, містять відповідну секретну інформацію про діяльність компаній або зберігають ключі та паролі доступу до певних ресурсів.

В окреслених умовах керівництву компаній необхідно розробити ефективну стратегію інформаційної безпеки, що повинна містити такі етапи:

1. Визначення місця інформаційної безпеки в системі забезпечення функціонування компанії. На цьому етапі необхідно врахувати ключові особливості функціонування конкретної компанії, її структурних підрозділів, наявні ресурси та можливості. Особливо актуальним це завдання є для ТНК, які мають філії у різних

регіонах світу. У цьому разі необхідно застосувати індивідуальний підхід до кожної компанії в рамках нормативно-правових актів держави, що дасть змогу побудувати ефективну систему інформаційного захисту за умови оптимального використання наявних ресурсів.

2. Виявлення наявних ризиків. На основі індивідуальних ризиків компанії та з урахуванням її специфічних потреб необхідно провести комплексний аналіз можливих загроз. Під час побудови системи кібербезпеки компанії виявлені у ході дослідження ризики необхідно врахувати, що дасть можливість забезпечити високий рівень інформаційної безпеки.

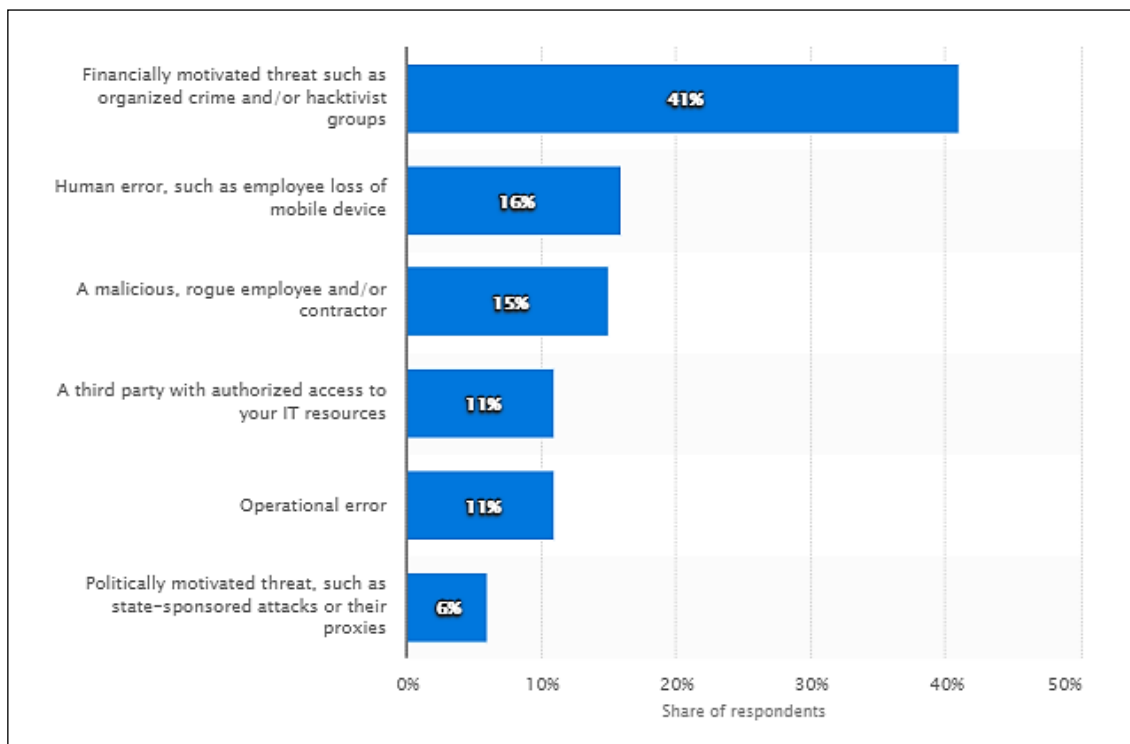

Рис. 3. Результати опитування керівників міжнародних компаній стосовно ризику кібератак у розподілі за основними напрямками станом на лютий 2018 р. [3]

3. Розроблення та запровадження політики безпеки. На основі чинного законодавства та передового досвіду у сфері інформаційної безпеки необхідно розробити та запровадити систему інформаційного захисту. Інноваційна система передбачає не лише використання новітніх підходів та інструментів, а й використання елементів попередньої системи інформаційної безпеки, які є актуальними в сучасних умовах та довели свою ефективність і доцільність використання у майбутньому.

4. Управління безпекою. Важливу роль у забезпеченні ефективного функціонування системи інформаційної безпеки відіграють працівники різних ланок управління. На рівні керівництва уповноважена особа відповідає за розроблення та виконання стратегічних заходів щодо забезпечення кібербезпеки компанії. На рівні системних адміністраторів посадові обов'язки передбачають тестування та перевірку системи, а також виконання щоденних адміністративних заходів. Керівники вищих рівнів контролюють виконання підлеглими посадових обов'язків щодо забезпечення інформаційної безпеки в компаніях.

5. Програмний захист інформації. На цьому етапі проводиться класифікація потенційних загроз комп'ютерному програмному забезпеченню за умови використання шкідливого софту. На основі отриманих результатів створюється або вдосконалюється система кібербезпеки від вірусів та іншого шкідливого програмного забезпечення.

6. Фізичний захист інформаційної системи. Поряд із боротьбою зі шкідливим програмним забезпеченням необхідно розробити комплекс заходів стосовно мінімізації ризиків пошкодження або знищення комп'ютерного обладнання, передусім йдеться про сервери, які займаються обробкою та збереженням відповідної інформації.

7. Створення системи доступу. Відповідно до рівня доступу до інформації в компанії кожній із категорій користувачів надаються різні права для роботи з даними. У цьому разі можуть використовуватися різноманітні стратегії налаштування прав доступу до інформації або запобігання щодо її використання [4–7].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, компаніям потрібно приділяти значну увагу питанням захисту інформації, яка генерується в процесі їхньої діяльності. Необхідно мінімізувати ризики втрати даних, що пов'язані як безпосередньо з діяльністю установ, так і з приватним життям усіх учасників економічного процесу. Безперервна еволюція шкідливих програм передбачає постійне вдосконалення захисту даних. Головною метою компанії є розроблення дієвої стратегії, яка дасть змогу оптимізувати її діяльність, у тому числі й завдяки побудові ефективної системи захисту інформації. Компаніям для досягнення поставленої мети необхідно витратити відповідні фінансові ресурси, що відповідатимуть можливим економічним збиткам унаслідок втрати або пошкодження відповідних даних.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Чубукова О.Ю., Ралле Н.В. Структурні інноваційної економіки – освіта, технологічні уклади, когнітивні технології. Науковий вісник Полісся. 2016. № 3(7). С. 130–133.
2. Rzepka A., Ślusarczyk B. Correlation and dependence between: Business-Globalisation-Information Society and Global Society. International Journal of Management Invention. 2016. Vol. 5 Iss. 1. ISSN 2319-8028s. 39-45.
3. Офіційний сайт Statista. URL: <https://www.statista.com/>.
4. Trends in cyber security of 2018. URL: <https://www.fox-it.com/en/about-fox-it/corporate/news/trends-cyber-security-2018/>.
5. State of cybersecurity 2018. URL: <https://cybersecurity.isaca.org/state-of-cybersecurity>.
6. IT Security Insights 2019. URL: <https://it-security-insights-2019.confetti.events/>.
7. Information and cyber security: 5 trends to watch in 2018. URL: <https://www.pluralsight.com/resource-center/guides/info-cyber-security/thank-you>.

REFERENCES:

1. Chubukova O.Yu., Rallye N.V. (2016) Skladovi innovatsiyanoi ekonomiky – osvita, tekhnolohichni układy, kohnityvni tekhnolohiyi [Components of innovative economy – education, technological way, cognitive technologies]. Naukovyy visnyk Polissya, vol. 3, no. 7, pp. 130-133.
2. Rzepka A., Ślusarczyk B., Correlation and dependence between: Business-Globalisation-Information Society and Global Society, International Journal of Management Invention, Volume 5 Issue 1, January 2016, ISSN 2319-8028s. 39-45.
3. Official site of Statista. Available at: <https://www.statista.com/>
4. Trends in cyber security of 2018. Available at: <https://www.fox-it.com/en/about-fox-it/corporate/news/trends-cyber-security-2018/>
5. STATE OF CYBERSECURITY 2018. Available at: <https://cybersecurity.isaca.org/state-of-cybersecurity>
6. IT Security Insights 2019. Available at: <https://it-security-insights-2019.confetti.events/>
7. Information and cyber security: 5 trends to watch in 2018. Available at: <https://www.pluralsight.com/resource-center/guides/info-cyber-security/thank-you>

Chubukova O.Yu.

*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Head of Economic Cybernetics and Marketing Department,
Kyiv National University of Technologies and Design*

Ponomarenko I.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Economic Cybernetics and Marketing Department,
Kyiv National University of Technologies and Design*

PECULIARITIES OF INFORMATION SECURITY IN MODERN CONDITIONS

The article presents the current situation regarding the implementation of cyberattacks on the world's companies. The main statistical information about losses from illegal actions with company information is given. It is determined the targeting of criminal gangs against illegal manipulations with these companies to obtain economic benefits. The importance of providing an effective information security system for companies is proved. The main stages of ensuring information security are presented, which should be contained in the company's respective strategy. These are:

1. Determination of the place of information security in the system of ensuring the operation of the company.

2. Detection of existing risks. On the basis of the company's individual tracks and taking into account its specific needs, it is necessary to conduct a comprehensive analysis of possible threats.

3. Development and implementation of security policy. On the basis of current legislation and best practices in the field of information security, it is necessary to develop and implement an information protection system.

4. Security management. The important role in ensuring the effective functioning of the information security system is played by the employees of different levels of management. At the level of the campaign, the authorized person is responsible for the development and implementation of strategic measures to ensure the cybersecurity of companies. At the level of system administrators, official duties include testing and checking the system, as well as performing daily administrative measures. Heads of higher levels control the performance of subordinate duties to provide information security in companies.

5. Software protection of information. At this stage, the classification of potential threats to computer software is provided under the condition of malicious software use.

6. Physical protection of the information system. Along with the fight against malicious software, it is necessary to develop a set of measures to minimize the risk of damage or destruction of computer equipment; first of all, it is about servers that deal with the processing and preservation of relevant information.

7. Creating an access system. In accordance with the level of access to information in the company, each category of user is given different rights to work with data. In this case, various strategies can be used to set up access rights to information or to prevent its use.

УДК 338.43

Шаповал А.С.
студент спеціальності «Маркетинг»
Донецького національного університету імені Василя Стуса

Буга Н.Ю.
кандидат економічних наук, доцент
Донецького національного університету імені Василя Стуса

ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНДИТЕРСЬКІЙ ГАЛУЗІ

АНОТАЦІЯ

У статті проаналізовано та виявлено тенденції у становленні та розвитку інноваційної діяльності на промислових підприємствах. Визначено необхідність розроблення нових товарів у кондитерській галузі та наведено приклади інновацій в європейських країнах. Запропоновано новий вид товару для українського ринку кондитерської продукції.

Ключові слова: інноваційна діяльність, новий товар, промислові підприємства, кондитерська промисловість, інновації, «щасливе печиво».

АННОТАЦИЯ

В статье проанализированы и выявлены тенденции в становлении и развитии инновационной деятельности на промышленных предприятиях. Определена необходимость разработки новых товаров в кондитерской отрасли и приведены примеры инноваций в европейских странах. Предложен новый вид товара для украинского рынка кондитерской продукции.

Ключевые слова: инновационная деятельность, новый товар, промышленные предприятия, кондитерская промышленность, инновации, «счастливое печенье».

ANNOTATION

The article analyzes and reveals the trends in the formation and development of innovation activity at industrial enterprises. The necessity for the development of new products in the confectionery industry is determined and examples of innovations in European countries are presented. Also offered is a new kind of product for the Ukrainian confectionery market.

Key words: innovative activity, new product, industrial enterprises, confectionery industry, innovations, fortune cookies.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Інноваційна діяльність у сучасних умовах привертає увагу дослідників і підприємців. Вона вважається запорукою сучасності, успішності та розвитку. Ринкові умови зумовили потребу підприємств у створенні та поширенні інновацій, щоб підтримувати чи збільшувати рівень збуту. Проте слід враховувати високий рівень ризиків, складниками яких є технологічний, ринковий і стратегічний ризику.

Сьогодні кондитерська промисловість України є досить розвинутою. Більш конкурентоспроможні великі підприємства витісняють малі підприємства з ринку завдяки нарощуванню своїх виробничих потужностей. Унаслідок цього зростає необхідність у пошуку шляхів вирішення широкого кола питань, які виникають під час формування економічно виваженої поведінки господарюючих суб'єктів на ринку кондитерських виробів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Вивчення про-

блем інноваційної діяльності та шляхів активізації інноваційної активності підприємств висвітлювали у своїх працях багато вчених. Зокрема, у роботі В. Кардаша [1] розглянуто процес планування нового товару та його місце в управлінні товарною політикою підприємства. Інновації в кондитерській галузі вивчаються в роботах Ю. Лобас [2], С. Фирсенко [3]. Тим не менше це питання актуальне та потребує подальшого дослідження та актуалізації.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою дослідження є аналіз інноваційної діяльності в кондитерській галузі та розроблення пропозицій щодо підвищення конкурентоспроможності певних підприємств цієї сфери завдяки реалізації інноваційних проектів.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для того щоб підтримувати чи збільшувати рівень збуту на підприємстві чи організації, потрібно замінювати старі товари новими, тобто зайнятися їх розробленням. Підприємства, які мають можливість створювати нові товари для задоволення нових потреб, мають значні переваги, щоб вигравати в умовах конкуренції.

Новий товар – це продукт, що надійшов на ринок і відрізняється від наявних товарів подібного призначення будь-якою зміною споживчих властивостей [1]. Прийняття рішення про розроблення нових товарів промисловим підприємством залежить переважно від інноваційної культури, ролі вищого менеджменту, комунікаційних і технологічних тенденцій, залучення середнього менеджменту в оцінний процес, систематичного вивчення потреби в інноваціях і технологіях та правильного розподілу ресурсів.

За даними Державної статистики України, за період 2005–2017 рр. спостерігається незначне коливання в динаміці кількості промислових підприємств, які впроваджують інноваційні товари на ринок (рис. 1). Беручи до уваги останні роки, з 2014 по 2016 р. прослідковується тенденція до зростання кількості підприємств, що приймають участь в інноваційній діяльності. Це пов'язано з тим, що саме завдяки інноваціям компанії мають можливість підвищити свою конкурентоспроможність. Але вже в 2017 р. ця кількість скоротилася до рівня 2013 р., такий

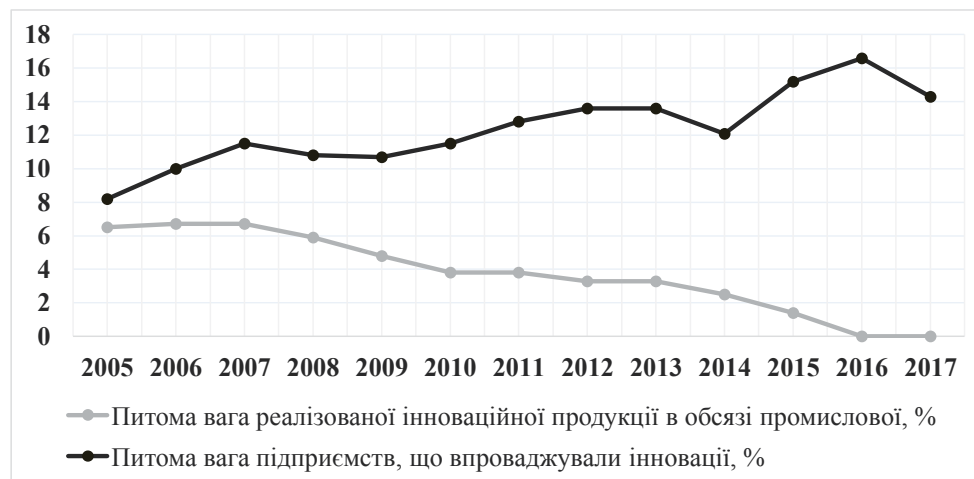

Рис. 1. Динаміка впровадження інновацій на промислових підприємствах України
Джерело: складено авторами на основі [4]

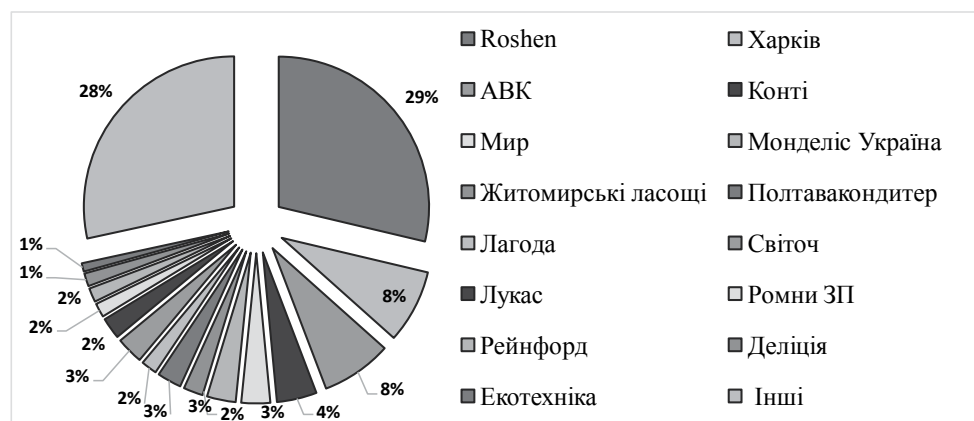

Рис. 2. Структура ринку кондитерських виробів в Україні
Джерело: складено авторами на основі [6]

спад пов'язаний із нестабільною економічною ситуацією та відсутністю даних із тимчасово окупованих територій. Така ж тенденція спаду прослідковується в динаміці кількості реалізованих нових товарів протягом останніх років, а за 2016 р. дані взагалі відсутні. Це пояснюється впливом чинників маркетингового середовища та помилками в розробленні стратегії нового товару промисловими підприємствами.

Останні дослідження довели, що з 80–100 ідей нових товарів у подальшому досягає успіху лише одна. На ринку товарів широкого споживання зазнають невдачі 40% усіх нових товарів, що пропонуються, а на ринку послуг – 18% [1]. Головними чинниками, що сприяють успіху нових товарів, є [2]:

- 1) відповідність товару потребам ринку (85%);
- 2) відповідність товару внутрішнім функціональним перевагам фірми (62%);
- 3) технологічна перевага товару (52%);
- 4) підтримка топ-менеджменту (45%);
- 5) дотримання процесу розроблення нового товару (33%);

- 6) сприятливе конкурентне середовище (31%);
- 7) організація процесу розроблення (15%).

Інноваційна політика – доволі поширене явище, але не всі галузі готові займатися нею, адже це потребує значних витрат. Одна з таких галузей – кондитерська, на ринку кондитерських виробів представлена велика кількість підприємств. Виробництво кондитерських виробів є однією з найбільш розвинутих галузей харчової промисловості України. Загальний обсяг виробництва становить близько 3% ВВП країни [4]. Останні дослідження вказують на те, що перше місце в рейтингу займає кондитерське підприємство Roshen, яке з кожним роком завойовує все більшу частку ринку і сьогодні становить майже 29% (рис. 2). Друге місце між собою ділять Харківське кондитерське підприємство та «АВК», які займають 8% ринку. А третє місце у цьому рейтингу займає компанія «Конті», яка за останні три роки втратила значну частку ринку, сьогодні її показник становить 4%.

Розроблення інноваційної продукції набуває популярності в Європі та зацікавлює велику

аудиторією. Наприклад, бренд МАЖКА створив білковий продукт для мам, які годують немовлят. М'яка кольорова палітра й абстрактні візерунки виділяють товар на тлі інших. Завдяки компактним розмірам упаковка печива з легкістю поміщається в сумочку, а зіпер захищає виріб від розсипання. А компанія Fortnum & Mason розробила для асортименту флорентійського печива Fortnum нову яскраву упаковку в шести варіантах. Колірна палітра контрастна і висловлює особливості кожного виду печива. В упаковці виробники використовували фольгу, металеві фарби і лаки, які надають їй яскраво виражену текстуру, а кругле віконце в упаковці дає змогу побачити сам продукт [5].

Із представлених даних можна сказати, що значна кількість кондитерських підприємств в Україні займає досить малу частку ринку, тому можна слідувати за нашими європейськими колегами та розпочати розроблення нових товарів.

Ринок кондитерських виробів має велику кількість конкурентів, тому підприємству для виживання потрібно знаходити шляхи, щоб завойовувати нових споживачів, а це можливо через упровадження на ринок нових продуктів, яких очікують споживачі. Цікавим проектом, на нашу думку, є виробництво «щасливого печива» (або *fortune cookies* – «печиво щастя»). Такий формат печива представляється у вигляді конвертика, всередину якого вкладаються папірці з передбаченнями. Найбільшою популярності воно набуло в Америці. Це чудовий та доволі оригінальний подарунок на будь-яке свято (новорічні свята чи день народження).

В Україні «щасливе печиво» тільки починає завойовувати популярність серед споживачів, тому на цьому сегменті ринку майже відсутня конкуренція та пропозиція. На території України масовим виробництвом такого печива ніхто не займається, оскільки, незважаючи на доволі великий термін зберігання, вафельне тісто, з якого безпосередньо роблять печиво, є доволі крихким і за неналежного транспортування може втратити товарний вигляд. Тому частіше за все «щасливе печиво» на прилавках звичайного магазину чи супермаркету не знайдеш. Знайти їх можна в магазинах, які продають солодощі ручної роботи за доволі високу ціну.

Для того щоб компанія почала займатися виробництвом «щасливого печива», необхідно розробити концепцію цього товару, тобто скласти уявлення виробника про створюваний товар і його ринкові можливості. Розпочнемо з опису даного товару:

- склад: яєчні білки, цукрова пудра, борошно пшеничне, масло вершкове, різні спеції;
- якість: висока (пропонується використовувати натуральні, безпечні й якісні інгредієнти для його приготування, тому що зазвичай інші виробники економлять на цьому, вважаючи, що головне не смак, а самі прогнози);
- вага 1 шт. – 15 г;

- запах і смак відрізнятимуться залежно від спецій і добавок, що додаються в печиво (кориця, ваніль, шоколад, мигдаль);

- дизайн: печиво буде мати вигляд хустинок, краї якої будуть зліплені всередині, а в самій серединці будуть знаходитися смужки паперу з прогнозом;

- собівартість одиниці: близько 3 грн;

- упаковка: печиво пропонуємо продавати в картонних коробках або в поліетиленовій упаковці. В упакуванні буде присутній елемент декору, можливо, це буде невеличка атласна стрічка;

- з урахуванням витрат на виробництво та упаковку пропонуємо поставити ціну на рівні 10–15 грн. за 1 шт.

Основними перевагами такого проекту є:

- у цьому сегменті ринку конкуренція практично відсутня, що дає змогу самостійно формувати попит на товар, інформуючи про переваги своєї продукції потенційних покупців;

- виробництво такого товару потребує мінімум витрат, адже склад печива досить простий;

- великий термін зберігання продукції;

- незважаючи на те що на попит товару будуть впливати сезонні коливання (найбільший попит очікується на новорічні та різдвяні свята), прибуток товар буде приносити цілий рік;

- дана продукція буде виділятися своєю оригінальністю серед усього асортименту кондитерських виробів як нашої компанії, так і її конкурентів.

Завойовати популярність на ринку і поінформувати потенційних споживачів про вихід нового товару допоможе низка заходів для просування «печива щастя»:

- продавати його популярним закладам харчування чи кав'ярням, які можуть пропонувати це печиво, наприклад як комплімент;

- доставляти «печиво щастя» великим фірмам, організаціям під час проведення корпоративних банкетів, вечірок, дитячих свят, новорічних свят;

- виділитися серед конкурентів, створивши не тільки позитивні передбачення, а й негативні, щоб розіграти друзів чи родичів;

- організувати промоакції в місцях продажів;

- випустити відеорекламу, головним героєм якої буде відомий екстрасенс, який запевнить, що кожне передбачення обов'язково повинно збутися та саме печиво обов'язково зробить щасливого кожного покупця;

- можна створити лімітовану версію печива, в якій усі передбачення будуть іменні.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, для того щоб підприємство розвивалося, підвищувало свою конкурентоспроможність і зайняло лідерські позиції, потрібно розробляти та впроваджувати інновації та реалізовувати заходи комплексу маркетингу,

що спрямовані на комерціалізацію інновацій. Процес вироблення стратегії залежить від позиції фірми на ринку, динаміки її розвитку, потенціалу, поведження конкурентів, характеристик виробленого нею товару або надаваних послуг, стану економіки та ін. Для того щоб досягти успіху на ринку, необхідно знайти сегмент, в якому практично відсутні конкуренти та є попит на даний вид продукції. Сам процес пошуку та розроблення нового товару складається з низки послідовних етапів, на кожному з яких компанії необхідно вирішувати, чи варто продовжувати розроблення ідеї або відмовитися від неї.

Розроблення нового товару є одним із найважливіших напрямів маркетингової діяльності, адже кожна фірма, яка розраховує на ринковий успіх, прагне до того, щоб виробляти або реалізувати товари і послуги з високою споживчою цінністю. Кожна компанія, яка прагне отримувати максимальний прибуток та завоювати найбільшу частку ринку, повинна розглядати процес розроблення нових товарів і послуг як постійний і безперервний.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Товарна інноваційна політика: підручник / В.Я. Кардаш, І.А. Павленко, О.К. Шафалюк. К.: КНЕУ, 2002. 266 с.
2. Лобас Ю.С. Планування нового товару. Управління розвитком. 2014. Вип. 5(168). С. 53–55.
3. Фирсенко С.С. Товарная политика предприятия: учеб. пособ. Красноярск, 2008. 278 с.
4. Державна статистика України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
5. Анализ рынка кондитерских изделий Украины: тенденции. URL: <https://koloro.ua/blog/brending-i-marketing/analiz-rynka-konditerskikh-izdeliy-ukrainy-tendentsii.html>.
6. Інфографіка: хто контролює кондитерський ринок в Україні? URL: http://www.liga.net/infografica/323868_sladkie-brendy-kto-kontroliruet-konditerskiy-rynok-ukrainy.htm.
7. Розроблення нового товару. URL: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=28961&pg=5>.
8. Маркетингові дослідження при розробці нових товарів. URL: <http://referat-ok.com.ua/marketing/marketingovi-doslidzhennya-pri-rozrobci-novih-tovariv>.
9. The Critical Factor Assessment: Planning for Venture Success. Canadian Innovation Centre. 2015. № 1. С. 1–14.

REFERENCES:

1. Kardash V.Ya. (2002). Tovarna innovatsiina polityka [Commodity Innovation Policy]. / V.Ya. Kardash, I.A. Pavlenko, O.K. Shafaliuk // Pidruchnyk. – K.: KNEU, p. 266
2. Lobas Yu.S. Planning a new product / Yu. S. Lobas // Upravlinnya rozvytkom. No. 5 (168), 2014. – S. 53-55.
3. Fyrsenko S. S. (2008) Tovarnaia polityka predpriyatiya [Enterprise Product Policy]. ucheb. Posobyie / Krasnoiarisk. Hos. Torh.-ekon. Yn-t. – Krasnoiarisk. p. 278.
4. State Statistics of Ukraine [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
5. Ukrainian Confectionery Market Analysis: Trends [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <https://koloro.ua/blog/brending-i-marketing/analiz-rynka-konditerskikh-izdeliy-ukrainy-tendentsii.html>
6. Infographics: Who controls the confectionery market in Ukraine? [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: http://www.liga.net/infografica/323868_sladkie-brendy-kto-kontroliruet-konditerskiy-rynok-ukrainy.htm
7. New product development [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://www.ukrreferat.com/index.php?referat=28961&pg=5>
8. Marketing research in the development of new products [Elektronnyi resurs] Rezhym dostupu: <http://referat-ok.com.ua/marketing/marketingovi-doslidzhennya-pri-rozrobci-novih-tovariv>
9. The Critical Factor Assessment: Planning for Venture Success. // Canadian Innovation Centre. 2015. No.1. s. 1–14.

Shapoval A.S.*Student,**Vasyl Stus Donetsk National University***Buha N.Yu.***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,**Vasyl Stus Donetsk National University*

INNOVATIVE ACTIVITY IN THE CONFECTIONARY SECTOR

The article analyses and reveals the trends in the formation and development of innovation activity at industrial enterprises. Innovative activity in modern conditions attracts the attention of researchers and entrepreneurs. It is considered to be a guarantee of modernity, success, and proper development. Market conditions have created the need for enterprises to create and disseminate innovations in order to maintain or increase sales. However, it is important to take into account the high level of risks, which are components of technological, market, and strategic risks. The necessity for the development of new products in the confectionery industry is determined and examples of innovations in European countries are presented. In order to maintain or increase the sales level of an enterprise or organization, it is necessary to replace old products with new ones, that is, to develop them. Companies which have the ability to create new products to meet their new needs have significant benefits in order to win in a competitive environment. The confectionery market has a large number of competitors, so the company needs to find ways to survive to win new consumers, which is possible due to the introduction of new products that consumers expect to market. An interesting project, in our opinion, is the production of “fortune cookies.” This format of the cookies is presented in the form of an envelope in the middle, which is enclosed with predictions. The very process of finding and developing a new product consists of a series of successive stages, each of which we analysed whether it is advisable to continue developing an idea or refusing it.

УДК 338.45(518):658.562.012.7

Шуляр Р.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет «Львівська політехніка»***РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКО-УПРАВЛІНСЬКОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ****АНОТАЦІЯ**

Статтю присвячено розробленню методів регулювання економіко-управлінського інструментарію забезпечення бізнес-процесів шляхом нормативної регламентації бізнес-процесів та вимог до їхньої роботи. Досліджено сучасні вимоги до побудови бізнес-процесів. Вивчено пріоритети у виборі методів формування моделей бізнес-процесів. Сформовано вимоги до економіко-управлінського інструментарію забезпечення бізнес-процесів та їх місце у нормативних документах підприємства.

Ключові слова: регулювання, бізнес-процеси, економіко-управлінський інструментарій, регламентація бізнес-процесів.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена разработке методов регулирования экономико-управленческого инструментария обеспечения бизнес-процессов путем нормативной регламентации бизнес-процессов и требований к их работе. Исследованы современные требования к построению бизнес-процессов. Изучены приоритеты в выборе методов формирования моделей бизнес-процессов. Сформированы требования к экономико-управленческому инструментарю обеспечения бизнес-процессов и их места в нормативных документах предприятия.

Ключевые слова: регулирование, бизнес-процессы, экономико-управленческий инструментарий, регламентация бизнес-процессов.

ANNOTATION

In the article are devoted methods for the regulation of economic and management tools for business process supporting by adjustment of business processes and requirement for their work. They are investigated the modern requirements for the construction of business processes. They are studied the priorities in choosing the methods of business process models forming. In the article are formed the requirements for economic-management tools for business processes and their place in the company's documents.

Key words: regulation, business processes, economic and management tools, regulation of business processes.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливионауковими чи практичними завданнями. Структурні зміни в економічній сфері держави нерозривно пов'язані і впливають на структурні зміни суб'єктів господарювання. Зовнішні чинники, наприклад європейська асоціація, внутрішні, такі як конкуренція між промислово-фінансовими групами, суттєво поживляють інтерес до економіко-управлінського інструментарію забезпечення бізнес-процесів як у рамках окремих підприємств, так і їх об'єднань. Поглиблення конкуренції на багатьох українських ринках уже давно змусило перейти виробників до нецінової боротьби за вибір споживача. Сотні виробників різних розмірів та обсягів стають конкурентами за постачання продукції машинобудування провідним іменитим компаніям та корпораціям. Останніх виходити на український ринок для проведення закупівель стимулюють привабливі масштаби цін, незначні обсяги витрат на оплату праці, високий рівень професіоналізму та

підготовлені кадри у промисловості. Крім цих чинників, тотально впроваджені міжнародні стандарти забезпечення якості у провідних світових корпораціях змушують диверсифікувати постачання комплектуючих своїх виробів. Це створює динамічне конкурентне середовище і стимулює виробників в Україні шукати нові управлінські технології для гнучкого та адаптивного управління системами якості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язанняданої проблеми і на які спирається автор. У нашому дослідженні було переглянуто безліч визначень та їх модифікацій бізнес-процесу. Однак ми орієнтувалися на класичний варіант: бізнес-процес – це організований комплекс взаємозв'язаних дій, які в сукупності дають цінний для клієнта результат [1, с. 63; 2, с. 54]. На початку 1990-х років у США як наслідок кризи конкуренції із міжнародними корпораціями з'явилася нова «парадигма організації бізнесу», яка орієнтувалася на процеси [1, с. 77]. Парадигма передбачала виділення, опис та оперування такими поняттями, як «бізнес-процес», «реінжиніринг бізнесу та бізнес-процесів» «моделювання бізнес-процесів» (бізнес-моделювання процесу) тощо.

Моделювання бізнес-процесів розвинулося у складних програмних продуктах, автоматизованих системах управління підприємством, призначених для комплексного автоматизації процесу управління підприємствами. Впровадження таких систем передбачає моделювання бізнес-процесів. економіко-управлінський інструментарій забезпечення бізнес-процесів передбачає наявність опису роботи підприємства. Якщо рішення приймаються виключно менеджерами, знаходиться «руйнівна технологія» – інструменти, що полегшують процес прийняття рішень, баз даних, програмні засоби моделювання, і прийняття рішень стає частиною роботи кожного співробітника [1, с. 138]. Повною мірою і в інтересах підприємства досить докладно описати його бізнес-процеси. Тобто у даний час підприємство прийнято додатково моделювати не лише як організаційну структуру управління із сукупністю відділів у формі органіграм, а й як структуру, взаємозв'язки та комунікації між їх бізнес-процесами.

У будь-якого бізнес-процесу є межі, які визначені початковою стадією (вхід) і кінцевою (вихід) – результати перетворення – готовий продукт, цінність і вартість якого визначає потреби споживача [3, с. 21]. Однак як і вихід,

так і вхід та перетворення повинні відображати певні показники якості бізнес-процесу. І на основі якості визначається гнучкість та адаптивність перетворення у бізнес-процесі.

К.Я. Аксенов та Ван Кай виробили вимоги до бізнес-процесу: він повинен бути визначеним, простим, прозорим та інтегрованим; повинен мати одного відповідального (одного менеджера, один підрозділ або ж віртуальний підрозділ); повинен вимагати «ситуаційних менеджерів» («ситуаційних команд») із міжфункціональними, а не спеціалізованими компетенціями; повинен здійснюватися оперативно і з низькими витратами; вимагає рішень самих працівників (прийняття рішень є частиною роботи); етапи процесу повинні виконуватися у встановленому порядку; процеси повинні допускати багато варіантів реалізації та рішень (описова ситуаційність) із можливим упорядкуванням на ранніх стадіях; робота має виконуватися там, де її можна виконати найбільш ефективно; процеси повинні оптимально використовувати зовнішні чинники; процеси повинні забезпечуватися меншими обсягами перевірок і контролювання; процеси повинні мінімізувати необхідність узгодження; відповідальний менеджер – єдиний контактер процесу із зовнішнім середовищем; централізовані і децентралізовані підходи; використання інформаційних технологій; процес вимагає безперервного навчання менеджерів та виконавців; процес вимагає безперервного розвитку та вдосконалення і періодичного реінжинірингу [3, с. 44]. Том Давенпорт запропонував концепцію вдосконалення бізнес-процесів шляхом поступового їх удосконалення [4, с. 122; 5, с. 12]. Головне – бізнес-процеси створюють цінності не лише для споживача, а й для інфраструктури організації [6, с. 33]. Цікавим з огляду на нашу проблематику є проведене дослідження Хармона та Вулф у 2011 р. [7, с. 22]. Було опитано близько тисячі компаній-респондентів щодо питання про застосування моделювання, реінжинірингу й удосконалення бізнес-процесів. Питання звучало так: яку методологію роботи з бізнес-процесами вони застосовують у своїх компаніях? Респонденти могли вибрати більше одного варіанта відповіді. У результаті 57% із них зазначили, що вживають загальну методологію, 42% – певну методологію. Респондентів, які відповіли, що вони використовують певну методологію, запитували, чи застосовують вони конкретну методологію або поєднання методологій, тобто у них була можливість вибрати більше одного варіанта відповіді. Найбільша група респондентів (46%) вибрала категорію «Інше». Більшість респондентів визначилася щодо внутрішньокорпоративних BPM-методологій. За цими даними, 42% опитаних використовували «Ощадливе виробництво», 38% – методологію «Шість сигм» і 27% – методологію IT-процесів (наприклад, IBM's Rational). Більшість відзначила використання певної методології (46%) й

уточнила методології так: методологія, розроблена материнською компанією, – 25 респондентів; методологія, створена вендором програмного забезпечення, – 15 (ARIS згадували 5 із 15 респондентів у цій категорії); методологія BPTrends – 10; методологія Раммлера або Раммлера / Брахе – 6; методологія, заснована на структурних схемах (наприклад, SCOR-модель), – 6; методологія, створена провідною консалтинговою фірмою, – 4; IDEF – 3; CMMI – 3; реінжиніринг Хаммера – 2.

Аналізування економіко-управлінського інструментарію забезпечення бізнес-процесів є частиною процесу їх моделювання і вибудовується залежно від кількох груп бізнес-процесів, які обслуговують: 1) корпоративні відносини; 2) роботу з постачальниками; 3) роботу з покупцями; 4) взаємовідносини з фінансово-кредитними та страховими організаціями; 5) взаємини з некомерційними організаціями; 6) взаємини з органами державної влади [8, с. 88]. Ці ж групи бізнес-процесів можуть мати як зовнішні так і внутрішні характери щодо підприємства.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є розроблення методів для регулювання економіко-управлінського інструментарію забезпечення бізнес-процесів шляхом нормативної регламентації бізнес-процесів та вимог до їхньої роботи.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Багато виробників, які досліджені, стають залежні від необхідності відповідності декільком міжнародним стандартам управління системами якості одночасно. Це витікає з потреб забезпечення поставок продукції належної якості на комплектування потреб бізнес-процесів у різних корпораціях-замовниках. Розвиток та поглиблення цих зв'язків для машинобудівних підприємств означає необхідність пошуку способів оперативного прийняття рішень, нерідко в режимі онлайн, які стосуватимуться гнучкого та адаптивного переходу між методами та технологіями забезпечення якості у диверсифікованих виробництвах. Такі системи відповідатимуть за пошук можливостей та варіантів удосконалення систем управління якістю, вирішення проблем невідповідностей у їх роботі. Розвиток та вдосконалення цих систем, перевірка станів таких систем у періоди зміни технологій чи зривів ритмічної роботи залежать від кваліфікації фахівців з якості та злагодженої роботи служб та штабних підрозділів з управління якістю. Саме ці одиниці стають головною ланкою та стрижнем успішних адаптивних та гнучких систем управління якістю на машинобудівних підприємствах. Статистика появи та поширення в Україні сучасних сертифікованих за міжнародними стандартами систем управління якістю свідчить про доволі обережне ставлення та обмежений інтерес бізнесу до визнання власних систем підприємств на міжнародному рівні. Однак це ще раз свідчить

про гнучке та адаптивне уявлення про системи якості, які повинні сьогодні відповідати умовам розвитку машинобудівних підприємств та їх ринковим нішам загалом. А наявна кількість технологій та потенційних технічних рішень у машинобудуванні як одній із найбільш комплексних та технологічно складних галузей, є ще одним чинником та важливим напрямом досліджень та розробок із пошуку та оптимізації управлінських рішень на їх основі, фактором необхідності адаптації підприємств до умов конкуренції на ринку машинобудування.

Всебічний аналіз економіко-управлінського інструментарію забезпечення бізнес-процесів як технологій і методологій управління ними вказує на існування принаймні трьох основних історичних етапів їхнього розвитку: класичного управлінського, етапу управління якістю та етапу на засадах ІТ-підходу (табл. 1). Існують приклади та тенденції до об'єднання всіх трьох підходів в один комплексний BPM-підхід (business process management, управління бізнес-процесами).

До головних правил ідентифікування бізнес-процесів для забезпечення їх економіко-управлінським інструментарієм належать такі: 1. Вихід або цінність кожного процесу має споживачів результатів. Концентрація на кожному або ключових бізнес-процесах сприяє якнайкращому задоволенню споживачів або ключових споживачів. 2. Створення та додавання до виходу цінностей (кінцевої продукції) повинно ідентифікуватися у кожному бізнес-процесі, інакше це зайві ланки у ланцюгу створення доданої вартості. 3. Визначення меж бізнес-процесу, тобто постачальників і споживачів, забезпечує взаємодію та розуміння вимог та очікувань

щодо якості. 4. Економіко-управлінські інструменти забезпечення цілісного бізнес-процесу (охоплює певне число відділів, а не окремі відділи) формують повну картину ознак гнучкості та адаптивності процесу. 5. За призначення відповідальних за бізнес-процеси уникається розпорошеність та фрагментація відповідальності та повноважень. 6. Управління бізнес-процесами створює хаби підрозділів для поліпшення контролювання часу протікання та економії ресурсів.

Економіко-управлінські інструменти забезпечення як основа для моделі бізнес-процесу можуть допомогти знаходити недоліки у бізнес-моделях. Ціль – сформулювати бізнес-процеси для досягнення необхідного результату.

Реінжиніринг бізнес-процесів де-факто дає змогу на основі перегрупування матеріальних, фінансових та інформаційних потоків, зміни організаційної структури управління, перерозподілу та мінімізації використання ресурсів, скорочення термінів задоволення потреб клієнтів і підвищення якості їх обслуговування поліпшити гнучкість та адаптивність бізнес-процесів.

Економіко-управлінський інструментарій забезпечення бізнес-процесів на базі міжнародних стандартів ISO вимагає значних витрат для виконання зазначених у стандартах вимог. Однак значна сума витрат формується за рахунок фінансування консультаційних та інших аудитів аудиторських акредитованих компаній. Величина цих витрат залежить від чисельності працівників компаній. Ми провели оцінку залежності інвестицій у сектори української економіки і кількості сертифікованих за міжнародними стандартами якості підприємств у цих секторах (рис. 1, табл. 2, табл. 3).

Таблиця 1

Приблизні історичні етапи розвитку BPM-підходів (управління бізнес-процесами)

Етапи	Представники та розробники	Концепції
Класичний управлінський	Ф. Тейлор	Наукове управління
	Б. Грехем, Ф. Уинслоу	Спрощення процесів
	Д. Раммлер, Т. Давенпорт,	Процесно-орієнтоване управління
	М. Портер	Ринково-орієнтоване управління
	Р. Каплан, Д. Нортон	Система збалансованих показників
Управління якістю	Дж. Джурана	Контролювання якості
	Е. Демінг	Total Quality Management, TQM, Управління якістю
	С. Сінго,	Виробнича система Тойота» (DMAIC, «точно вчасно» (Just-In-Time, JIT), «Семь видів втрат»)
	Д. Вумек, Д. Джонс, Д. Рус	Ощадливе виробництво (Lean)
	А. Раміас, С. Барней, Компанія «Моторолл»а	«Шість сигм» (Six Sigma)
	Інститут програмної інженерії Університету Карнегі-Меллон	Модель рівнів технологічної зрілості процесів
	М. Хаммер, Дж. Чампи	Реінжиніринг бізнес-процесів (Business Process Reengineering, BPR)
ІТ-підходи	Ванн дер Аалст	Середовище Workflow
	-	CASE-методи
	-	ERP-програми

Джерело: складено автором на основі [7, с. 33]

За даним коефіцієнтів кореляції та детермінації, у 2010 р. між цими рядами даних існував слабкий зв'язок. Однак до 2017 р. кореляційного зв'язку практично не залишилося. Картину із щільністю зв'язку суттєво перекреслили декілька

секторів економіки, які мали досить значні інвестиції та відсутність тенденції до впровадження управлінського інструментарію на базі стандартів.

Пропонуємо розглянути питання управління якістю бізнес-процесів підприємств із погляду

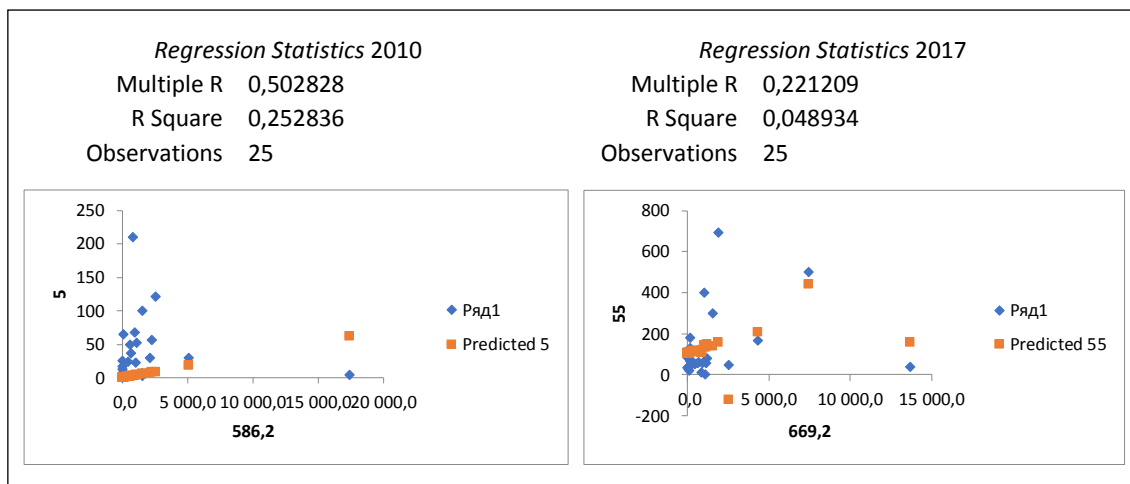

Рис. 1. Результати оцінювання щільності зв'язку прямих інвестицій (акціонерний капітал) в Україні за видами економічної діяльності та ISO 9001 сертифікатів, сертифікованих підприємств, 2010–2017 рр.

Джерело: опрацьовано автором на основі статистичних даних ISO та Держкомстату

Таблиця 2

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в Україні за видами економічної діяльності та ISO 9001 сертифікатів підприємств 2015–2017 рр.

Сектори економіки	Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в Україні за видами економічної діяльності, млн. дол. США			ISO 9001 сертифікатів, сертифікованих підприємств, одиниць		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Сільське, лісове та рибне господарство	502,2	586,2	621,9	11	10	5
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	1 868,7	1 521,3	1 760,4	8	5	3
Промислові підприємства	7 532,0	7 523,8	8 077,6	674	678	585
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	438,0	556,5	777,2	18	17	49
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	55,1	65,9	70,3	5	4	1
Будівництво	1 104,1	1 043,3	1 052,1	39	44	23
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів і мотоциклів	5 247,4	5 106,5	5 140,8	42	46	29
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	1 088,0	1 086,0	1 164,4	63	54	52
Тимчасове розміщення й організація харчування	332,6	330,0	339,6	3	3	2
Інформація та телекомунікації	2 089,4	2 075,7	2 163,6	39	39	30
Фінансова та страхова діяльність, операції з нерухомим майном	16 146,2	17 439,5	17 794,5	5	5	4
Професійна, наукова та технічна діяльність	2 222,6	2 253,5	2 303,6	87	78	56
Діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування	1 222,7	1 507,3	1 486,3	12	11	7
Освіта	16,0	21,8	21,7	19	20	25
Охорона здоров'я та надання соціальної допомоги	44,0	44,5	46,2	11	14	17
Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок, надання інших видів послуг	112,5	100,7	98,3	68	71	65
Разом	40 021,5	41 262,5	42 918,5	1106	1114	953

Джерело: опрацьовано автором на основі статистичних даних ISO та Держкомстату

Таблиця 3

**Прямі інвестиції (акціонерний капітал) у промисловості України
за видами економічної діяльності та ISO 9001 сертифікатів підприємств, 2015–2017 рр.**

Сектори промисловості	Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в Україні за секторами промисловості, млн. дол. США			ISO 9001 сертифікатів, сертифікованих промислових підприємств, одиниць		
	2015	2016	2017	2015	2016	2017
Виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів	2 419,0	2 530,5	2 785,1	133	127	121
Текстильне виробництво, виробництво одягу, шкіри, виробів зі шкіри та інших матеріалів	116,9	112,8	121,3	6	8	9
Виготовлення виробів із деревини, виробництво паперу та поліграфічна діяльність	400,7	444,4	516,9	24	24	24
Виробництво хімічних речовин і хімічної продукції	679,5	646,4	683,8	56	53	37
Виробництво основних фармацевтичних продуктів і фармацевтичних препаратів	45,5	38,8	38,2	12	15	13
Виробництво гумових і пластмасових виробів, іншої неметалевої мінеральної продукції	1 079,8	967,0	1 011,3	79	84	67
Металургійне виробництво, виробництво готових металевих виробів, крім виробництва машин і устаткування	1 533,1	1 560,8	1 645,6	108	105	100
Машинобудування, крім ремонту і монтажу машин і устаткування	781,6	771,0	826,8	240	248	210
Виробництво меблів, іншої продукції; ремонт і монтаж машин і устаткування	287,2	275,6	273,6	7	6	2
Виробництво коксу та продуктів нафтоперероблення	188,7	176,5	175,0	9	8	2
Разом	7 532,00	7 523,80	8 077,60	674	678	585

Джерело: opracовано автором на основі статистичних даних ISO та Держкомстату

адміністративних методів менеджменту. Адміністративні методи на основі регламентуючого впливу на показники гнучкості та адаптивності систем управління якістю мають вплив на протікання бізнес-процесів.

На думку О.Є. Кузьміна та О.Г. Мельник, адміністративні методи мають декілька способів впливу, а саме: організаційні, розпорядчі та дисциплінарні [9, с. 45]. Пропонуємо розглянути дану проблематику з погляду організаційного та розпорядчого впливу цих методів на характеристики гнучкості та адаптивності. Вимоги до систем управління якістю підприємств повинні відображатися у документації згідно з вимогами загального управління якістю, міжнародними стандартами та підходами до виконання функції організування. Однак здебільшого у практиці діяльності управлінських систем на підприємствах зустрічається відсутність чіткого розуміння необхідності документування таких вимог. Особливо це стосується загальних питань, таких як лідерство та керівництво у сфері управління якістю. З іншого боку, доцільним є формування певної системи на підприємстві, згідно з якою полегшувався би пошук вимог до якості в офіційних документах та положеннях.

Згідно з вимогами міжнародних стандартів якості, зокрема ISO, до завдань підприємства

належать розроблення, документальне оформлення, впровадження, підтримування системи якості і безперервне підвищення рівня її ефективності. Найбільш складним завданням з огляду на оцінювання рівня систем якості є визначення критеріїв результативності процесів для їх контролювання, вимірювання та аналізу. Зокрема, у процесі аудитів систем якості перевіряються саме критерії, які є складниками різного роду сертифікаційної документації. Керівництво має визначити, яка документація, зокрема протоколи і дані реєстрації, необхідні для створення, запровадження та забезпечення якості, передбачення результативного та ефективного виконання певних процесів в організації. Характер і обсяг документації повинні задовольняти контрактні, правові та регламентуючі вимоги, потреби та очікування споживачів й інших зацікавлених сторін, відповідати профілю організації. Документація може мати будь-яку форму і розміщуватися на найбільш оптимальних носіях.

Проблематичними залишаються питання розміщення та пошуку необхідної інформації для оцінювання систем якості підприємства у системі документування та документообігу підприємства. Як показують проведені дослідження, опитування персоналу та керівників на низці

промислових підприємств Львівщини, одні й ті ж питання роботи систем якості можуть знаходити на практиці своє місце у різних документах. Документація на систему якості, як правило, складається з: документованих викладів політики і завдань підприємства у сфері якості; настанов з якості; документованих методик відповідності до стандартів; документів для забезпечення ефективності планування бізнес-процесів, управління ними; протоколів якості тощо.

Проведені дослідження на промислових підприємствах, таких як ПАТ «ІСКРА», СП «ТзОВ «СФЕРОС-ЕЛЕКТРОН», ТОВ «ОДВ-ЕЛЕКТРИК», дали змогу виявити та змоделювати певну ієрархію документації, яка стосується проблематики систем забезпечення якості промислового підприємства (рис. 2).

Цілями формування певної системи документації на підприємстві є не лише прагнення до відповідності міжнародним стандартам систем якості, а й знаходження оптимального складу об'єктів та суб'єктів документообігу. Для вирішення цього завдання слід виконати декілька кроків: 1) розглянути важливі питання адміністративних аспектів менеджменту якості підприємств; 2) оцінити вагу управління якістю в контексті постійного розвитку та трансформації суб'єктів господарської діяльності, адаптації підприємств до умов зовнішнього середовища; 3) запропонувати підходи до застосування класифікатора документів для розміщення та пошуку інформації стосовно систем якості на підприємстві. Досягнення поставлених цілей дасть змогу вирішувати про-

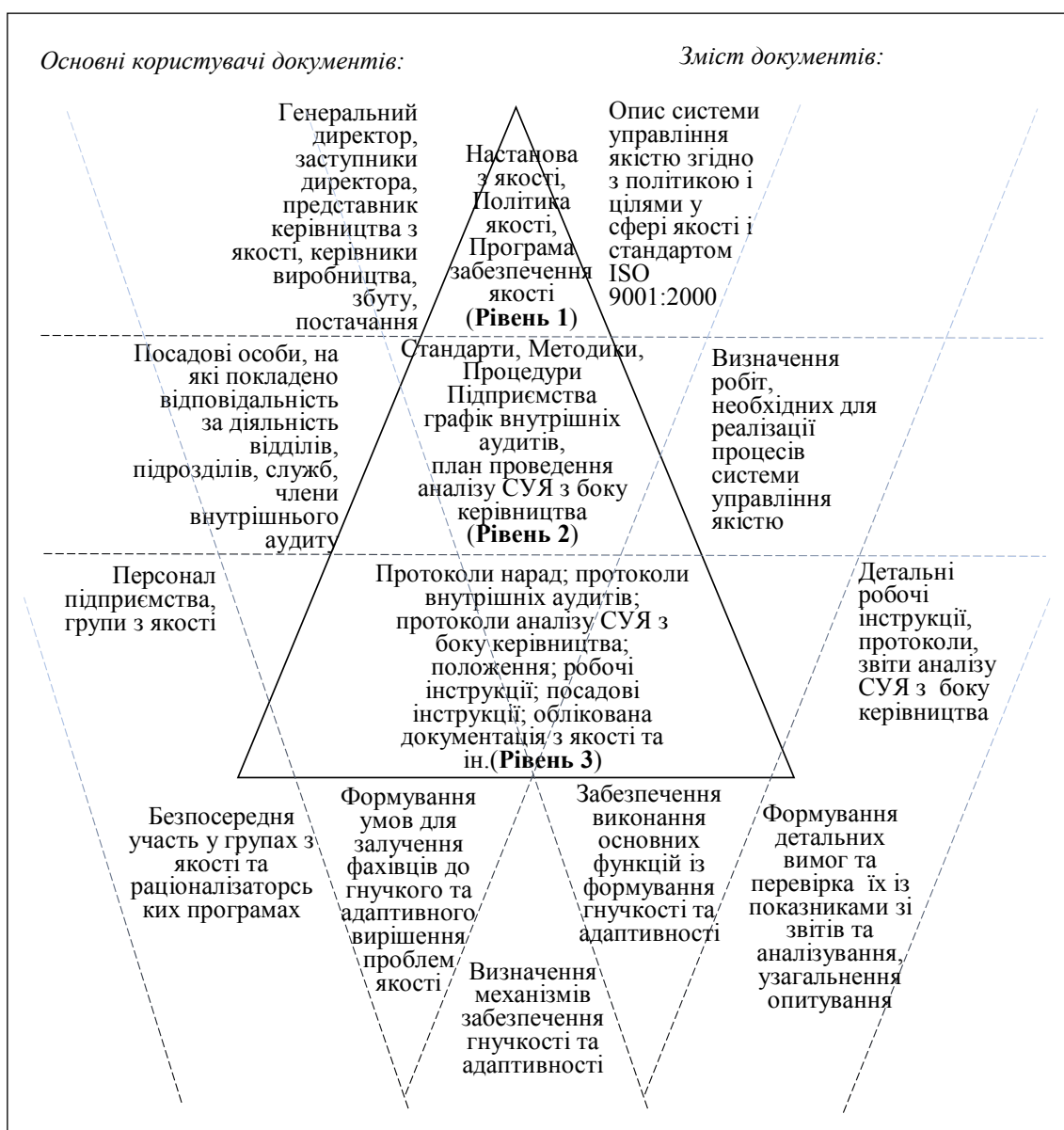

Рис. 2. Рекомендоване закріплення опису вимог до гнучкості та адаптивності систем управління якістю бізнес-процесів у піраміді документації з якості

Джерело: власні опрацювання автора на основі матеріалів ISO 9000 [10, с. 2]

блеми швидкості та точності вдосконалення систем забезпечення якості продукції промислових підприємств.

За основу критеріїв досягнень у сфері якості можна взяти різноманітні показники діяльності підприємства, які можуть міститися в управлінській документації. Оцінюючи систему забезпечення якості промислового підприємства, як показує проаналізована практика, доцільно спиратися на якомога широкое коло показників, які описують максимальний спектр боків діяльності підприємства.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Вивчення сучасних літературних джерел та оцінювання практики діяльності підприємств у сфері якості дають змогу стверджувати, що вимоги-критерії до систем якості можуть мати такі обґрунтування та інтерпретації на промисловому підприємстві, які наведено нижче. Роль керівництва виражається у визначенні менеджерами призначення організації, стратегії її розвитку і цінностей, демонстрації на власних прикладах своєї прихильності культурі якості на підприємстві. Питання актуальності цілей, які формують базу для визначення призначення організації та її стратегії, є постійним об'єктом уваги керівництва [10, с. 12–15]. До питань щорічних та інших регулярних зборів керівників, як правило, включаються перегляд та уточнення цілей діяльності компанії, актуалізація цілей тощо. Оцінюванню регулярно підлягають усі категорії цілей: довгострокові та короткострокові, загальні організаційні та часткові. Наприклад, керівництво веде лінію на формування чіткого дерева цілей, тобто класифікацію усіх цілей на цілі вищого та нижчого порядків. Починаючи від місії та закінчуючи оперативними планами, які найбільш глибоко деталізують виконання такої місії, весь спектр цілей зазнає постійного перегляду та коригування. Доведення власним прикладом прихильності до формування певної культури якості на підприємстві є одним з елементів цілеутворення, адже найбільш загальна та спільна ціль у галузі кадрового менеджменту – формування системи взаємодопомоги та взаємодопомоги персоналу. Найяскравішим прикладом демонстрування прихильності культурі якості на підприємстві з боку керівництва є приділення особливої уваги до умов праці технічних виконавців, формування їх побутових умов на робочих місцях та місцях відпочинку. Залучення керівництва у діяльність, яка забезпечує розроблення, впровадження та постійне вдосконалення системи менеджменту організації, відбувається шляхом організаційних змін та розвитку організації.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Хаммер М., Чампи Дж. Реінжиніринг корпорації: Манифест революції в бізнесі; пер. с англ. Санкт Петербург, 1997. 332 с.
2. Хаммер М. Быстрее, лучше, дешевле: Девять методов реинжиниринга бизнес-процессов. Москва, 2012. 356 с.
3. Аксенов К.А., Ван Кай. Разработка и применение метода реинжиниринга бизнес-процессов на основе мультиагентного моделирования: монография. Ульяновск, 2016. 192 с.
4. Davenport T.H. Process innovation: reengineering work through information technology. Boston, 1993. 337 p.
5. Davenport T.H., Short J.E. The New Industrial Engineering: Information Technology and Business Process Redesign. Sloan Management Review. 1990 (Summer). P. 11–27.
6. Антропов М.С., Чичикин А.Н. Управление развитием и изменениями в мультинациональных организациях: учеб. пособие. Москва, 2008. 146 с.
7. Хармон П., Вулф С. Отчет BPTrends. Исследование в области моделирования бизнес-процессов. Москва, 2012. URL: www.bpm3.ru (дата звернення: 15.11.2015).
8. Гританс Я.М. Организационное проектирование и реструктуризация (реинжиниринг) предприятий и холдингов: экономические, управленческие и правовые аспекты: практическое пособие по управленческому и финансовому консальтированию. Москва, 2005. 205 с.
9. Кузьмін О.Є., Мельник О.Г. Теоретичні та прикладні засади менеджменту: навч. посіб. Львів, 2002. 123 с.
10. Системи управління якістю. Вимоги (ISO 9001: 2000, IDT). Київ, 2001. 33 с.

REFERENCES:

1. Hammer, M. and Champi, J. (1997) Reinvention of the Corporation: Manifest Revolution in Business. St.Petersburg.
2. Hammer, M. (2012) Faster, better, cheaper: Nine methods for business process reengineering. Moscow.
3. Aksenov, K. A. and Van Kai (2016) Development and application of the method of business processes reengineering on the basis of multiagent modeling. Ulyanovsk.
4. Davenport, T. H. (1993) Innovation process: reengineering work through information technology. Boston.
5. Davenport, T. H. and Short, J. E. (1990) "The New Industrial Engineering: Information Technology and Business Process Redesign", Sloan Management Review, (Summer), pp.11–27.
6. Antropov, M. S. and Chichikin, A. N. (2008) Management of Development and Change in Multinational Organizations. Moscow.
7. Kharmon, P. and Wulf, C. (2012) BPTrends Report. Research in Business Process Modeling Moscow [Online], available at: www.bpm3.ru (Accessed 15 November 2015)
8. Gritans, YA. M. (2005) Organizational design and restructuring (reengineering) of enterprises and holdings: economic, managerial and legal aspects (practical manual for management and financial consulting). Moscow.s
9. Kuzmin, O. E. and Melnyk, O. G. (2002) Theoretical and applied principles of management. Lviv.
10. Quality management systems. Requirements (ISO 9001: 2000, IDT). (2001) Kyiv.

Shuliar R.V.
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Department of Management and International
Business, Institute of Economics and Management,
Lviv Polytechnic National University*

REGULATION OF ECONOMIC AND MANAGEMENT TOOLS FOR BUSINESS PROCESSES SUPPORTING

In the article, there are devoted methods for the regulation of economic and management tools for business process supporting by adjustment of business processes and requirements for their work. The modern requirements for the construction of business processes are investigated. Priorities in choosing the methods of business process models forming are studied. In the article, the requirements are formed for economic-management tools for business processes and their place in the company's documents.

Practice shows that reengineering of business processes allows for a reorganization of material, financial, and information flows, changes in the organizational structure of management. Such steps lead to redistribution and minimization of costs, time shortening of customer satisfaction, and improving the quality of their services and improving the flexibility and adaptability of business processes.

Based on international ISO standards, economic and management tools for business processes supporting require significant costs for the implementation of standards requirements at enterprises. We have evaluated the dependence of investments in industrial sectors of the Ukrainian and the number of internationally certified enterprises in these sectors. According to the coefficients of correlation and determination between these series of data, there was a weak dependence. By 2017, there was practically no correlation. Several sectors of the economy, which had quite significant investments and lack of trends in the implementation of ISO-standard management tools, were substantially crossed out by the density dependence.

In the article, the questions of quality management of business processes of the enterprises are considered from the point of view of administrative methods of management. Administrative methods based on regulatory influence on indicators of flexibility and adaptability of quality management systems have an impact on business processes.

The surveys of personnel and managers from industrial enterprises of Lviv region shows that the same questions of quality systems can find their place in various regulatory documents at enterprises. Documentation on the quality system consists of: documented policy statements and tasks of the enterprise in the field of quality; quality guidelines; documented methods of compliance with standards; documents for ensuring the effectiveness of business process planning and management; quality records, etc. The research carried out at industrial enterprises made it possible to formulate and identify a certain hierarchy of documentation related to the issues of quality assurance systems.

СЕКЦІЯ 5

РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА

УДК 332.146:330.341.1:005.21

Єрмакова О.А.
кандидат економічних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Інституту проблем ринку
та економіко-екологічних досліджень
Національної академії наук України

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ

АНОТАЦІЯ

У статті розкрито сутність глокалізації економічних процесів з позиції діалектики глобального та локального вимірів, трансформаційні аспекти парадигми регіональної інноваційної політики в умовах глокалізації, визначено принципи стратегування інноваційного розвитку, на основі чого удосконалено процес стратегування інноваційного розвитку регіону.

Ключові слова: стратегування, інноваційний розвиток, регіон, глокалізація.

АННОТАЦИЯ

В статье раскрыта сущность глокализации экономических процессов с позиции диалектики глобального и локального измерений, трансформационные аспекты парадигмы региональной инновационной политики в условиях глокализации, определены принципы стратегирования инновационного развития, на основе чего усовершенствован процесс стратегирования инновационного развития региона.

Ключевые слова: стратегирование, инновационное развитие, регион, глокализация.

ANNOTATION

The essence of glocalization of economic processes from in aspect of the dialectic of global and local dimensions, the transformational aspects of the paradigm of regional innovation policy in the conditions of glocalization are revealed in the article, the principles of strategizing of innovation development are defined, on this basis the process of strategizing of region's innovative development is improved.

Key words: strategizing, innovation development, region, globalization.

Постановка проблеми. Термін «глокалізація» вперше був використаний у 80-х роках ХХ століття японськими економістами для пояснення японських глобальних маркетингових стратегій, а потім популяризований соціологом Роландом Робертсоном в його книзі «Globalization: Social Theory and Global Culture» (1992). Р. Робертсон досліджує феномен глокалізації крізь призму транснаціональної діяльності субнаціональних суб'єктів-регіонів. Він відкидає сутнісні полярності між глобальним та місцевим, наприклад між економічною глобалізацією та місцевою культурою. Традиційно місцеві ідентичності були винайдені та виховані головним чином через контакти з іншими, вони були стимульованими та сформованими переважно транслокальною взаємодією [1]. Звідси висновок, що діалектичне поєднання глобального і локального, тобто глокалізація, є пере-

думовою розвитку. Якщо обмежитися лише глобалізацією, то з часом вона приведе світову економіку до деградації через усі притаманні їй вади. Локалізація теж, навіть із притаманними їй прогресивними характерними рисами, такими як локальні відмінності, відродження традицій, не зможе забезпечити з часом розвитку, адже без глобальної взаємодії, без контактів із представниками інших локальностей вона приречена на відмирання. Тільки гармонійне поєднання цих двох явищ, глобалізації та локалізації, зумовлює розвиток.

Основним принципом глокалізації є пріоритетність національних / локальних інтересів та орієнтація на місцеві ресурси за умови врахування глобальних тенденцій. Кожна локальність демонструє власні особливості входження в процес глобалізації, такі як максимальна відкритість та некритичність, співіснування, адаптація та трансформація, повне заперечення. Поєднання регіоналізації та глобалізації ускладнює функції регіону, зокрема зростає відповідальність місцевої влади, виникає необхідність комплексних стратегій, в основі яких – інновації. У результаті формується розуміння значущості врахування всього спектру ресурсів і зв'язків регіону, його матеріальних і нематеріальних переваг, у тому числі творчого і культурного потенціалу, соціального капіталу. Успіх економічної політики держави залежить від того, наскільки вдало вдасться поєднати глобальні світові тенденції та національні/регіональні особливості економічного розвитку.

Впровадження принципів глокалізації до інноваційної політики регіону дає змогу подолати обмеженість локального підходу та негативні прояви глобального, тим самим створюючи унікальний глобально конкурентоспроможний інноваційний продукт. В інноваційній сфері процеси глокалізації проявляються у взаємодоповненні локальних чинників інноваційного розвитку, зокрема унікального інноваційного середовища, людського та соціального капіталів, із глобальними чинниками інноваційного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання глокалізації регіональних інноваційних систем є відносно новим для економічної науки. Одним з основоположних досліджень є наукова праця П. Беннурта та А. Дассена [2], присвячена дослідженню глобально-локальних зв'язків у регіональних інноваційних стратегіях, яке виконано під егідою Організації економічного співробітництва та розвитку. Продовжувачами цього напрямку досліджень на пострадянському просторі є дослідники О.А. Ісланкіна та Е.А. Фіаксель [3].

Формулювання цілей статті. Метою статті є визначення концептуальних засад розроблення регіональних стратегій інноваційного розвитку в умовах глокалізації економічних процесів.

Виклад основного матеріалу. Глокалізація економічних процесів у регіоні виражається через три ключові компоненти:

1) локальний – унікальне соціо-еколого-економічне середовище регіону. Формування сприятливого інноваційного середовища є одним з основних завдань регіональної інноваційної політики;

2) глобальний – інтеграція регіональних соціально-економічних систем, у тому числі і регіональної інноваційної системи, до глобальних мереж, що забезпечує інноваційну діяльність відповідними ресурсами (фінансовими, людськими, технічними, інформаційними) як із локальних, так і з глобальних джерел шляхом сприяння доступу до них та створення можливостей для їх використання. Обмеженість формування інноваційного середовища певною територією призводить із плином часу до «пастки» місцевої комунікації, коли всі її резерви вичерпано і немає подальшого розвитку каналів комунікації і дифузії інновацій. Це обмеження може бути подолане шляхом застосування інформаційного обміну через глобальні канали, за якими мовчазне знання розповсюджується від локальних гравців до зовнішніх контрагентів та навпаки, виходячи далеко за межі території регіону;

3) інституціональний – закріплення норм і звичаїв глобально-локальних взаємодій у вигляді законів, організацій, установ із метою комплементарного поєднання глобальних, національних та локальних інтересів. Проста вбудова регіональних гравців до глобальних мереж не є гарантією отримання регіоном необхідних для його розвитку ресурсів [3, с. 68]. Важливу роль у цьому контексті відіграють регіональні інститути, які сприяють встановленню стратегічних зв'язків із глобальними мережами з урахуванням інтересів регіону та його мешканців.

Регіональна інноваційна політика на засадах глокалізації економічних процесів – діяльність стратегічного рівня щодо утвердження інноваційного типу економічного розвитку регіонів для забезпечення їх конкурентоспроможності та прогресивних змін соціально-економічної

системи за рахунок формування інституціонального забезпечення комплементарного поєднання глобального та локального компонентів глокального інноваційного розвитку.

Глокалізація економічних процесів вимагає зміни парадигми регіональної інноваційної політики, яка полягає у відході від розподілу фінансових ресурсів та повсюдного створення інноваційної інфраструктури до стимулюючих заходів, пов'язаних із концентрацією людського та соціального капіталу, формуванням сприятливого підприємницького клімату та інституціонального середовища. Інноваційна політика має бути варіативною відповідно до специфіки інноваційного розвитку кожного регіону.

Порівняльний аналіз традиційної парадигми та актуалізованої парадигми регіональної інноваційної політики в умовах глокалізації наведеной у табл. 1.

Проведене теоретичне дослідження дає змогу виокремити такі принципи стратегування інноваційного розвитку на засадах глокалізації:

– системності: системний підхід до інноваційної діяльності забезпечує ефективну взаємодію інститутів інноваційної системи та створює сприятливу інноваційну екосистему, яка охоплює сприятливі базові умови ведення бізнесу, ефективне податкове, торговельне та інвестиційне середовище, забезпечення ключовими факторами інноваційного виробництва та запровадження спеціальних стимулів інноваційної діяльності;

– багаторівневість управління: багаторівневе управління інноваційною діяльністю базується на субсидіарному підході та вертикальній координації, що охоплює національний, регіональний, субрегіональний та базовий рівні;

– міжсекторне співробітництво (горизонтальна координація): рівноправне партнерство та розвинуті комунікації між усіма учасниками інноваційного процесу: владою, бізнесом, інститутами генерації інновацій, споживачами інновацій, а також взаємодія регіонів між собою на національному та міжнародному рівнях – міжрегіональне та трансрегіональне співробітництво;

– діалектика глобального та локального вимірів;

– пріоритетність національних інтересів;

– результативність: досягнення кількісних та якісних цілей та завдань інноваційної політики;

– унікальність: урахування особливостей інноваційного розвитку регіону;

– ресурсозабезпеченість: забезпеченість інноваційної діяльності відповідними ресурсами як із локальних, так і з глобальних джерел;

– сталий розвиток: врахування соціо-еколого-економічних орієнтирів інноваційного розвитку.

Традиційно виокремлювані етапи стратегування, адаптовані до особливостей регіональної інноваційної політики в умовах глокалізації, є такими: підготовка до стратегування, аналіз,

Таблиця 1

**Порівняльна характеристика традиційної та актуалізованої парадигми
регіональної інноваційної політики в умовах глокалізації**

	Традиційна парадигма регіональної інноваційної політики	Актуалізована парадигма регіональної інноваційної політики в умовах глокалізації
Стратегічна ціль	Вирівнювання рівнів розвитку регіонів	Створення умов для саморозвитку регіонів
Завдання	<i>конкурентоспроможність</i>	
	Визначення багатьох елементів соціально-економічної структури як факторів конкурентоспроможності, що приводить до дублювання низки нескоординованих дій.	Інновації розглядаються як основне джерело конкурентоспроможності. Комплементарне поєднання локальних (соціального капіталу) та глобальних (міжнародні зв'язки) факторів конкурентоспроможності. Розумна спеціалізація регіону. Посилення соціального складника у визначенні цілей регіональної політики.
	<i>вирівнювання</i>	
	Ключова роль відведена методам вирівнювання, що приводять до зворотних результатів – посилення диспропорцій, розпорошення ресурсів, утриманських настроїв	Посилення співробітництва між територіями, як результат – зростання потоків капіталів, робочої сили, знань, інновацій – синергія зростання.
Інструменти	Субсидії та державна допомога. Стандартизований набір інструментів.	Інтегровані «м'які» та «жорсткі» інструменти, сприятливе бізнес-середовище, нагромадження соціального капіталу, утворення мереж (кластерів), краща координація. Інтегроване стратегічне планування регіонального розвитку. Диференційований підхід до формування набору інструментів у відповідності зі специфікою інноваційного розвитку
Територіальний вимір	Регіони розглядаються як однорідні, без урахування їх зовнішньої та внутрішньої різноманітності. Пріоритетність секторального підходу, який не враховує територіальної специфіки, за що отримав назву «алгоритм бідності».	Диференційований територіальний підхід: врахування різноманітності, координація, багаторівневе управління. Інтегровані програми, спрямовані на підтримку напрямів міжтериторіальної взаємодії замість підтримки просторової інтеграції. Інтеграція регіонів до глобальних виробничих мереж з урахуванням їх локальної специфіки
Об'єкти регіональної політики	Адміністративні одиниці. Не враховується специфіка міської та сільської територій. Об'єктом регіональної політики виступає регіон як виробничий комплекс.	Функціональні одиниці. Диференційований підхід до різних територій. Політика адаптована до локальних умов. Об'єктом регіональної інноваційної політики стає не тільки регіон як виробничий комплекс та регіональна інноваційна система, але й населення регіону з його інтересами.
Суб'єкти регіональної політики	Центральні та регіональні органи влади.	Всі рівні державного управління, представники громади та бізнесу. Регіон стає не лише об'єктом регіональної політики, але й суб'єктом, що здійснює регіональну політику.

Розроблено автором за джерелом [4]

проекування, впровадження, популяризація (рис. 1).

Етап 1. Підготовка: цей етап є початковим, відбувається офіційний процес запуску стратегування, формування команди розробників за принципом міжсекторного партнерства, який проявляється у залученні усіх зацікавлених суб'єктів (влади, бізнесу, науки, громади) до усіх етапів стратегування. Такий підхід підвищує прийнятність стратегії у суспільстві, залучення перспектив-

них ідей на принципах краудсорсингу та нагромадження соціального капіталу, що проявляється у зростанні довіри та співробітництва між усіма суб'єктами регіональної інноваційної політики.

Етап 2. Діагностика: на цьому етапі здійснюється діагностика стану інноваційного розвитку регіону та його інституціонального забезпечення, виявлення конкурентних переваг та недоліків регіону, визначення сфер інноваційної смарт-спеціалізації регіону.

Рис. 1. Етапи стратегування інноваційного розвитку на засадах глокалізації

Джерело: розроблено автором

Етап 3. Проектування: на цьому етапі відбувається визначення стратегічних та оперативних цілей та завдань, пріоритетних напрямів та варіанту регіональної інноваційної політики відповідно до проведеної діагностики та стратегічних цілей розвитку регіону, розроблення програми реалізації стратегії, визначення механізмів, інструментів запровадження стратегії, проектних пропозицій за пріоритетними напрямками, фінансового забезпечення, а також

інституцій, на які має бути покладено реалізацію стратегії та відповідальність за результати. Процедура виокремлення пріоритетів така:

1) виокремлення пріоритетів експертами-аналітиками (науковцями) на основі отриманої інформації на етапі діагностики;

2) презентація та обговорення виокремлених пріоритетів із представниками усіх зацікавлених сторін інноваційного розвитку регіону – владою, бізнесом, наукою та жителями, тобто

на основі принципу міжсекторного співробітництва, з метою прийняття компромісних рішень.

Організувати обговорення пріоритетних напрямів інноваційного розвитку регіону можливо багатьма способами, такими як опитування громадської думки, проведення круглих столів, громадських слухань, анкетування. Найбільш дієвим способом, на наш погляд, є проведення громадських слухань (стратегічних сесій), до участі в яких одночасно можна залучити представників від кожного сектору й отримати різні міркування з проблем інноваційного розвитку регіону та шляхів їх подолання. Організацію проведення громадських слухань слід покласти на виконавчий комітет стратегування. Першим кроком в організації громадських слухань є розміщення в місцевих ЗМІ оголошення або розповсюдження об'яв у громаді щодо дати, часу, місця та порядку денного проведення громадських слухань з обговорення проекту стратегії. Під час громадських слухань повинні бути присутні члени робочої групи, які здійснювали всі необхідні роботи для визначення основних пріоритетних напрямів інноваційного розвитку регіону;

3) формулювання узгоджених із громадою стратегічних пріоритетів інноваційного розвитку регіону. Визначення проектних пропозицій за відібраними стратегічними пріоритетами є надзвичайно важливим складником стратегування, адже націлює на практичну реалізацію відібраних стратегічних пріоритетів. Традиційно стратегії соціально-економічного розвитку територій (регіонів, міст, сіл та селищ) не передбачають проектний рівень стратегування, обмежуючись лише визначенням стратегічних цілей та завдань. Як результат, більшість із визначених у стратегіях завдань залишаються нереалізованими.

Процес визначення проектних пропозицій передбачає таку процедуру:

1) збір проектних пропозицій від усіх зацікавлених сторін;

2) систематизація та опис проектів.

3) узгодження проектів із учасниками стратегування та визначення остаточного переліку проектів з орієнтовними роками їх реалізації, джерелами фінансування, та, бажано, відповідальними за впровадження.

Етап 4. Впровадження: забезпечення реалізації стратегічних цілей – це управлінське завдання, яке передбачає організаційний менеджмент, а також управління людськими і фінансовими ресурсами [5].

З метою здійснення моніторингу впровадження доцільно створити комітет з управління впровадженням (КУВ), дорадчий орган, що створюється шляхом делегування до його складу осіб, які представляють актив громади. Серед цих осіб мають бути учасники розроблення стратегії. До складу цього дорадчого органу також мають увійти посадові особи місцевого органу виконавчої влади, органу місцевого са-

моврядування, депутати різних рівнів, представники бізнесу, науки, громади та інших зацікавлених осіб.

Комітет з управління впровадженням є наглядовим органом, який здійснює моніторинг якості виконання завдань, дотримання графіка, внесення змін чи доповнень до цілей, коли виникає необхідність. Члени КУВ зустрічаються щонайменше 2 рази на рік з метою оцінки виконання завдань, передбачених стратегією. Вирішення організаційних завдань та затвердження плану діяльності КУВ відбувається на установчому засіданні. Функції Комітету на себе може взяти окремо створена чи вже діюча структура.

Проекти, спрямовані на реалізацію визначених стратегічних цілей, мають бути конкретизовані на наступний бюджетний рік. Розподіл проектів за наступними роками потребує актуалізації з урахуванням поточних змін. У зв'язку зі змінами законодавства, політичних реалій, науково-технічним прогресом, децентралізацією влади та об'єднанням громад, які вносять безумовні корективи, члени КУВ повинні стежити за тим, щоб стратегічні цілі та проекти стратегії залишалися доречними та актуальними, тобто повинні здійснювати їх актуалізацію. Внесення запропонованих змін до плану відбувається лише за погодженням з відповідними радами. Такі зміни доцільно робити напередодні початку бюджетного процесу на наступний період, до підготовки звіту про роботу за поточний рік.

Етап 5. Популяризація: З метою забезпечення інформаційного супроводу процесу впровадження стратегії доцільним є створення відповідного Інтернет-порталу, до функцій якого входить: моніторинг, коригування стратегії, забезпечення взаємодії усіх учасників процесу розроблення та впровадження стратегії, прийняття колективних рішень.

Висновки. Наявність у регіонах України стратегій інноваційного розвитку, розроблених за запропонованих у статті концептуальним підходом, забезпечить системність та дієвість реалізації регіональної інноваційної політики, відповідність принципам сучасного етапу становлення регіональної економіки. Зокрема, розроблення регіональних стратегій інноваційного розвитку з рахуванням принципів смарт-спеціалізації відкриває для регіонів України перспективи приєднання до Європейської Платформи смарт-спеціалізації та відкриття доступу до інструментів платформи, що дозволить визначити економічну та інноваційну спеціалізацію регіонів, покращити співробітництво з регіонами ЄС за тематичними напрямками (модернізація промисловості, виробництво продуктів харчування, енергетика), розширити доступ до структурних фондів ЄС, збільшити синергію між різними політиками України та ЄС, а також ефективно залучати державні і приватні інвестиції.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Британська енциклопедія «Британіка». URL: <https://www.britannica.com/topic/glocalization>.
2. Benneworth P., Dassen A. Strengthening Global-Local Connectivity in Regional Innovation Strategies: Implications for Regional Innovation Policy. OECD Publishing, 2011. 70 p.
3. Исланкина Е.А., Фияксель Э.А. Глокализация инноваций: роль кластеров и международного контекста в региональном развитии. Инновации. 2015. № 11(205). С. 64–74.
4. Валентей С. Контринновационная среда российской экономики. Вопросы экономики. 2005. № 10. С. 133.
5. Єрмакова О. А. Інституційні важелі вдосконалення регіональної інноваційної політики України в контексті глобальних викликів: монографія / НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж. нац. екон. ун-т. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2017. 394 с.

REFERENCES:

1. Official site of British Encyclopedia "Britannica" (2018), "Glocalization", available at: <https://www.britannica.com/topic/glocalization> (Accessed at 20 December 2018).
2. Benneworth, P., Dassen, A. (2011), Strengthening Global-Local Connectivity in Regional Innovation Strategies: Implications for Regional Innovation Policy. OECD Publishing.
3. Islankina, E. A., Fiyaksel, E. A. (2015), "Glocalization of innovations: the role of clusters and the international context in regional development", *Innovatii*, No.11(205), pp. 64–74.
4. Valentey, S. (2005), "The counter-innovation environment of the Russian economy", *Voprosy Ekonomiki*, No.10, pp. 133.
5. Iermakova, O.A. (2017), *Instyutsiini vazheli vdoskonalennia rehionalnoi innovatsiinoi polityky Ukrainy v konteksti hlobalnykh vyklykiv* [Institutional Levers of Improvement of the Regional Innovation Policy of Ukraine in Terms of Global Challenges], Institute of Market Problems and Economic&Ecological Research of NASU, Odessa, Ukraine.

Yermakova O.A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Research Scholar,
Institute for Market Problems and Economic and Ecological Research
of the National Academy of Sciences of Ukraine*

THE CONCEPTUAL BASIS OF STRATEGIZING OF REGIONAL INNOVATIVE DEVELOPMENT IN THE CONTEXT OF GLOCALIZATION OF ECONOMIC PROCESSES

In the article, it is revealed that regional innovation policy that is based on the principles of the glocalization of economic processes represents the activity of the strategic level for the establishment of an innovative type of economic development of regions in order to ensure its competitiveness and progressive changes in the socio-economic system by creating institutional support for the complementary combination of global and local components of innovation development.

The glocalization of economic processes requires a change in the paradigm of regional innovation policy that means a shift from the distribution of financial resources and the widespread creation of innovation infrastructure to stimulation of activities related to the concentration of human and social capital, the formation of a favourable business climate and institutional environment, the integration of regional innovation systems to global networks. Innovation policy should be varied due to the specificity of the innovative development of each region.

Traditionally selected strategic stages are adapted to the peculiarities of regional innovation policy in terms of glocalization: preparation for strategy, analysis, design, implementation, popularization. The proposed process of strategizing innovative development on the basis of glocalization is based on the cross-sectoral partnership that means involvement of all interested actors (authorities, business, science, community) in all stages of this process. This approach increases the perceptions of innovation policy in society, absorption of promising ideas on the principles of crowdsourcing and accumulation of social capital, which leads to the growth of trust and cooperation among all actors of regional innovation policy. Proposed project stage of strategizing will ensure the effectiveness of the strategy, the practical implementation of strategic goals and objectives.

Introduction of smart specialization into the process of strategic planning of innovation development of the regions of Ukraine will ensure the identification of priority areas for investment at the regional level, increase the efficiency of usage of their own and attracted financial resources of the regions through their focus on the development of innovations in promising economic activities.

The presence of innovative development strategies in the regions, according to principles of smart specialization, opens for regions the prospects of joining the European Platform for Smart Specialization and opening access to the Ukrainian regions to the platform tools, which will allow determining the economic and innovative specialization of the regions, improving cooperation with the EU regions in thematic areas (modernization of industry, food production, energy), expanding access to EU structural funds, increasing synergy between different Ukrainian and European policies, and effectively attracting public and private investment.

УДК 338.48

Зеленко О.О.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародної економіки і туризму
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля***Зеленко О.В.***науковий співробітник відділу науково-технічної інформації
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля***Алієва Л.А.***магістр за спеціальністю «Туризм»
Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В СХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена виявленню особливостей та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в Луганській та Донецькій областях порівняно з ситуацією в Україні загалом. На основі якісного та кількісного аналізу визначено актуальні проблеми та надано комплексні рекомендації щодо їх вирішення з метою регенерації внутрішніх туристичних потоків та відновлення конкурентоспроможності лікувально-оздоровчих закладів східних областей на національному ринку туристичних послуг.

Ключові слова: лікувально-оздоровчий туризм, санаторно-курортний комплекс, регіон, проблеми та перспективи розвитку лікувально-оздоровчого туризму, пріоритети, конкурентоспроможність.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена выявлению особенностей и перспектив развития лечебно-оздоровительного туризма в Луганской и Донецкой областях по сравнению с ситуацией по Украине в целом. На основе качественного и количественного анализа определены актуальные проблемы и даны комплексные рекомендации по их решению с целью регенерации внутренних туристических потоков и восстановления конкурентоспособности лечебно-оздоровительных учреждений восточных областей на национальном рынке туристических услуг.

Ключевые слова: лечебно-оздоровительный туризм, санаторно-курортный комплекс, регион, проблемы и перспективы развития лечебно-оздоровительного туризма, приоритеты, конкурентоспособность.

ANNOTATION

The article is devoted to reveal features and prospects of health-improving tourism development in Luhansk and Donetsk regions in comparison with the situation in Ukraine as a whole. In this study, on the basis of qualitative and quantitative analysis, actual problems were identified and integrated recommendations for their solution were provided for the purpose of internal tourist flows regeneration and restoration of the competitiveness for medical and recreational facilities in the eastern regions on the national market of tourist services.

Key words: health-improvement tourism, sanatorium and resort complex, region, development problems and prospects of health-improving tourism, priorities, competitiveness.

Постановка проблеми. Сучасна людина – споживач комплексу обраних нею послуг. Сфера туризму не є винятком. Більшість людей у сучасному світі хочуть подорожувати з користю для здоров'я. Масова популяризація здорового способу життя серед населення у всьому світі, й Україна не стала винятком, приводить до того, що все

більше людей обирають лікувально-оздоровчий туризм. Тому цей вид відпочинку має величезний потенціал у сучасних реаліях. Посилаючись на прогноз Всесвітньої організації охорони здоров'я, відзначено, що туризм у поєднанні з оздоровленням стає однією з ключових галузей у світі. А в умовах погіршення екологічної та напруженої соціально-економічної ситуації в Україні зростає актуальність організації умов ефективного оздоровлення та відпочинку [1].

З упевненістю можна сказати, що наша держава багата на природні ресурси, які можна використати для збереження і покращання здоров'я населення: сприятливий клімат лісів, лісостепу і степу, гірських і приморських місцевостей, унікальний мікроклімат соляних шахт, багатий спектр природних мінеральних вод, лікувальні грязі тощо. Тож Україна має високий потенціал для розвитку лікувально-оздоровчого туризму, що збільшує шанси створити вагомі передумови для його перетворення на дієвий чинник соціально-економічного розвитку відповідних регіонів, які реалізують цей напрям у межах власної економічної діяльності. Але матеріальна база цієї сфери, яка завжди була гордістю України, катастрофічно зменшується, багато об'єктів лікувально-оздоровчої сфери перебувають у занедбаному або в аварійному стані. Така ситуація супроводжується зниженням якості надання послуг та ефективності від економічної діяльності.

Східні регіони України, які також збагачені природними ресурсами, суттєво відрізняються станом розвитку лікувально-оздоровчого туризму від усієї іншої частини держави. Тут є ціла низка проблем, які можна виділити у цій сфері, зокрема: зменшення матеріально-технічної бази; нераціональне використання природних лікувальних ресурсів; відсутність дієвих економічних механізмів функціонування за низького рівня обслуговування; відсутність внутрішніх і зовнішніх інвестицій та ін.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Значна увага ресурсному складнику лікуваль-

но-оздоровчої сфери приділяється в публікаціях таких науковців, як О. Бейдик, В. Квартальнов, О. Любіцева, В. Новикова, В. Жученко, Т. Сокол, В. Стафійчук, Н. Фоменко, Н. Чорненко, І. Богатюк, М. Мальська, М. Рутинський, В. Кифяк, І. Асташкіна, І. Волкова, О. Колесник, К. Діденко, С. Ярьоменко, А. Столяренко, О. Баєва та ін. Серед основних напрямів досліджень зазначених науковців можна виділити:

- особливості природних ресурсів в Україні, які можуть бути використані у сфері лікувального туризму;

- аналіз напрямів та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму у регіонах України;

- аналіз лікувально-оздоровчих послуг в українських санаторіях, курортах, пансіонатах;

- методологію організації лікувально-оздоровчого туризму в Україні;

- механізми управління санаторно-курортними комплексами в Україні.

Аналізуючи публікації вищезгаданих авторів, необхідно зазначити, що в жодній не розкрито тенденції розвитку лікувально-оздоровчого туризму на територіях Луганської та Донецької областей, більшість дослідників здійснюють огляд ситуації загалом в Україні, або окремо розглядаються області, які зараз є лікувально-оздоровчими центрами.

Метою дослідження є аналіз сучасного стану та перспектив розвитку лікувально-оздоровчого туризму в східних регіонах порівняно з іншими областями України.

Виклад основного матеріалу. В умовах стрімкого розвитку світового туризму відбувається не тільки суттєве зростання туристичних потоків, а й помітне розширення кількості туристських напрямів, видів туризму, профілів туристів, що відображає триваючу сегментацію туристичного ринку. Одні дестинації стають багатопрофільними, інші переорієнтовують свій продукт на нові цільові ринки, треті відроджують втрачені бренди. Ці процеси повною мірою охоплюють і лікувально-оздоровчу сферу.

У сучасному глобальному туристичному просторі лікувально-оздоровчі дестинації відрізняються величезною різноманітністю і специфікою свого історичного розвитку, спеціалізацією за видами і формами, типами і технологіями

обслуговування, цільовими ринками, масштабами охоплення цільових аудиторій, тенденціями розвитку.

Лікувально-оздоровчий туризм – це одночасно і традиційна, історично сформована практика, яка визначає мету подорожі, і сучасна індустрія світових масштабів. Вона володіє широкими можливостями і різноманітними послугами, принесеними новими технологіями в результаті медичного прогресу [2].

Для якісної оцінки стану лікувально-оздоровчого туризму в Україні та в її східних регіонах слід зробити порівняльну характеристику наявних ресурсів та підходів щодо їх використання на тлі деяких країн Європи (табл. 1).

За кількісними показниками лікувально-оздоровчого туризму Україна не поступається країнам Європи, а в деяких показниках навіть випереджає. Але за кількістю відпочиваючих туристів та за рівнем отриманих доходів від функціонування курортів та лікувально-оздоровчих підприємств наша країна значно відстає від, наприклад, сусідньої Польщі, яка має в чотири рази меншу кількість таких закладів, але рівень доходу від цієї сфери втричі більший. Постає питання, чому така суттєва різниця.

Лікувально-оздоровчий туризм у країнах Європи регулюється на державному рівні законами, нормативно-правовими актами та розпорядженнями міністерств спорту та туризму, міністерств закордонних справ, транспорту та регіонального розвитку, а також національних фондів охорони здоров'я. А для моніторингу та контролю за діяльністю лікувально-оздоровчих закладів в європейських країнах функціонує низка спеціальних асоціацій.

Санаторно-курортна діяльність у нашій державі регулюється Законом України «Про курорти», чинною нормативно-правовою базою, яка регламентує її функціонування, раціональне й економне використання природних лікувальних ресурсів та їх охорону, декларуючи доступність лікування для громадян усіх вікових груп, інвалідів, ветеранів війни та праці й ін. Але моніторинг природних лікувальних ресурсів і природних територій курортів в Україні практично не ведеться, на відміну від розглянутих країн, окрім тих курортів, на яких знаходяться підприємства ПрАТ «Укрпрофоз-

Таблиця 1

Показники лікувально-оздоровчої діяльності країн Європи та України

Показник	Чехія	Польща	Угорщина	Україна
Кіль-ть лікувально-оздоровчих курортів, од.	33	43	22	58
Кіль-ть лікувально-оздоровчих підприємств, од.	250	88	35	404
Кіль-ть туристів, відпочиваючих з лікувально-оздоровчою метою, осіб	732 276	731 453	663 000	651 943
Доходи від лікувально-оздоровчої діяльності, у.о.	3 526 463	28 127 989	1 614 440	9 507 504

Джерело: сформовано автором за матеріалами [3; 4; 5; 6]

доровниця», яке здійснює спостереження за станом бальнеологічних ресурсів. Загалом нашої країні не вистачає єдиного державного органу, який би повністю контролював ринок лікувально-оздоровчих послуг, а не його окремі частини [7].

Туристи, які відпочивають із лікувально-оздоровчою метою в європейських країнах, мають можливість отримувати послуги як за свої кошти, так і за кошти Національних фондів охорони здоров'я та за рахунок виплат за медичним страхуванням. В Україні ж отримати послуги з лікування та оздоровлення сьогодні можна тільки за свій кошт (винятком є окремі соціальні категорії громадян), а це доволі дороге за поточного рівня цін і середньомісячної зарплати [8].

Здійснивши певний огляд загальної ситуації, що склалася у сфері лікувально-оздоровчого туризму в Україні загалом, варто перейти до найбільш проблемних регіонів східної частини країни – Донбасу. Промислова спеціалізація території стримує освоєння та розвиток туристично-рекреаційного потенціалу та здійснює антропогенний вплив на багаті природними ресурсами рекреації. Але все ж таки природа подарувала цьому регіону декілька неповторних перлин, вартих уваги поціновувачів курортного відпочинку. На території областей виявлено лікувальні мінеральні води, які використовують у бальнеології. Серед найвідоміших бальнеологічних курортів Донбасу: санаторій «Перлина», який розташований в селищі міського типу Новопоксов на Луганщині; санаторій «Слов'янський» у місті Слов'янськ на Донеччині; водолікувальниця у місті Старобільськ на Луганщині. Також тут розташовані значні запаси лікувальної грязі, представлені різними за походженням, унікальними органічними утвореннями із сумішами мінеральних речовин: той же санаторій «Слов'янськ» у Донецькій області. Кліматичні курорти східної України зосереджені у Кременському районі на Луганщині та у місті Святогірськ на Донеччині, які славляться сосновими борами, озерами та заповідними зонами. Більш детальну характеристику наведено у табл. 2.

Для більш ясної картини стану лікувально-оздоровчої сфери України буде доречним проаналізувати динаміку зміни кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів (табл. 3).

Наведена статистика демонструє, що останні чотири роки спостерігається зменшення кількості санаторно-курортних та оздоровчих закладів. Ця тенденція зумовлена насамперед окупацією АР Крим і відкритим воєнним конфліктом на території Луганської та Донецької областей. Стосовно кількості функціонуючих санаторно-курортних та оздоровчих закладів Луганської та Донецької областей, то, як і у всій Україні, тут спостерігається негативна динаміка. Незважаючи на цей факт, в українському Донбасі залишаються всі можливості, у тому числі наявні природні ресурси, необхідні для подальшого розвитку лікувально-оздоровчої сфери.

Не можна оминати увагою той факт, що у більш вигіршому становищі перебуває Донецька область. Більше того, багато дослідників взагалі не ідентифікують Луганську область як регіон, придатний для курортної справи та розвитку лікувально-оздоровчого туризму [2]. Враховуючи цей факт, для більш ґрунтового аналізу наведемо порівняльну характеристику трьох областей: Донецької та Львівської та Івано-Франківської, щоб виявити наявність курортів на їх територіях та різницю між особливостями їх функціонування (табл. 4).

Порівняльна оцінка показує наявну різницю стану та особливостей розвитку курортів західних областей і Донецького регіону. Кількість курортів Львівщини та Івано-Франківщини значно перевищує їх кількість у Донецькій області (незважаючи на те, що напрямів розвитку у останньому регіоні більше), а отже, кількість відвідувачів перевищує туристичний потік на сході в декілька разів, і це при тому, що цінова політика не дуже відрізняється.

Відповідно, виникає потреба в ідентифікації основних чинників, що негативно впливають на розвиток лікувально-оздоровчого туризму на сході України, серед них ключовими є:

– наявність неадекватної інформації про Донбас в умовах сформованих стереотипів;

Таблиця 2

Використання природних лікувальних ресурсів у східних регіонах України

Природні лікувальні ресурси та їх основні лікувальні властивості	Місце знаходження	Профілі курортів
Мінеральні води, що застосовуються у вигляді ванн, душів, для пиття, інгаляцій, зрошення, промивання тощо.	Старобільськ, Слов'янськ, Новопоксов	Бальнеологічні курорти
Грязь, що застосовується у вигляді ванн, аплікацій, тампонів, компресів тощо.	Слов'янськ	Грязеві курорти
Повітряні і сонячні ванни, а також купання. Крім основних видів курортного лікування, для посилення дії лікувальних факторів у лікувальний комплекс включають фізіотерапевтичні процедури, лікувальне харчування, лікувальну фізичну культуру.	Святогірськ, Кременне Узбережжя Азовського моря	Кліматичні курорти

Джерело: розроблено авторами

Таблиця 3

Санаторно-курортні та оздоровчі заклади України, Луганської та Донецької областей

Роки	Санаторії та пансіонати з лікуванням		Санаторії-профілакторії		Будинки і пансіонати відпочинку		Бази та інші заклади відпочинку	
	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них ліжок, тис.	всього	у них місць, тис.	всього	у них місць, тис.
Україна								
	320	79	118	17	90	17	1400	157
	309	78	79	12	76	15	1399	165
	291	70	63	10	73	14	1295	146
	284	71	55	10	67	12	1235	133
Луганська обл.								
2013	11	1,0	17	1,4	–	–	26	1,3
	3	0,5	2	...1	–	–	3	0,3
	3	0,2	1	...1	–	–	–	–
	2	...1	3	0,2	–	–	1	...1
	2	...1	2	...1	–	–	–	–
Донецька обл.								
2013	15	3,3	31	2,6	47	10,1	226	25,2
	7	2,5	10	6,8	4	1,1	41	11,8
	7	2,3	9	3,7	4	2,2	71	23,0
	8	1,7	7	3,1	8	1,9	57	13,1
	10	4,1	6	3,4	3	0,7	57	6,8

¹ Без урахування частини тимчасово окупованої території у Луганській області.

Джерело: [9]

- невідповідність цінової політики та якості пропонуваних послуг;
- занедбаність та низька конкурентоспроможність об'єктів розміщення;
- втрата частини транспортної інфраструктури та низька якість транспортних послуг;
- відсутність інформаційної взаємодії з іншими регіонами країни;
- відсутність реклами санаторно-курортних і оздоровчих установ на внутрішньому і міжнародному ринку туристичних послуг.

Враховуючи перелік зазначених вище негативних факторів, необхідно визначити пріоритетні напрями подальшої діяльності, аби туристична галузь українського Донбасу та зокрема лікувально-оздоровча сфера залишилися складовою частиною економіки регіону й змінили динаміку розвитку з негативної на позитивну. Основними серед таких пріоритетів мають бути:

- ідентифікація лікувально-оздоровчої сфери як одного з пріоритетів у межах регіональних стратегій розвитку Луганської та Донецької областей;

- пошук альтернативних джерел фінансування лікувально-оздоровчих закладів регіону: пошук міжнародних програм технічної допомоги для відновлення та розвитку регіональної інфраструктури, в межах яких може здійснюватися фінансування реконструкції чи побудови нових об'єктів лікувально-оздоровчої сфери;

- визначення альтернативних інноваційних напрямів розвитку в межах лікувально-оздоровчої діяльності з урахуванням наявних при-

родно-рекреаційних ресурсів: сенд-терапія, іпотерапія тощо;

- перепрофілювання лікувально-оздоровчих закладів (зокрема санаторій «Озерний» у Луганській області перепрофілювано у госпіталь для реабілітації військовослужбовців);

- відновлення та розконсервування рекреаційно-оздоровчих ресурсів (наприклад, мінеральних джерел у Марківському районі та у м. Северодонецьк Луганської області);

- розроблення інформаційної кампанії для мешканців регіону та інших областей України про можливості лікувально-оздоровчої сфери Донбасу та про безпеку відпочинку на його території.

Висновки. Порівняльна характеристика ринку лікувально-оздоровчих послуг України та країн Європи свідчить про те, що вітчизняний ринок має свої проблеми. І хоча за кількісними показниками діяльності Україна не поступається досліджуваним країнам, якість обслуговування ще далека від європейських стандартів, до яких звик вибагливий закордонний турист. У цьому контексті виникає потреба у адаптації закордонного досвіду організації лікувально-оздоровчого туризму шляхом створення єдиного органу контролю, моніторингу та підтримки курортів і підприємств цієї сфери діяльності. Саме спираючись на можливості використання досвіду країн Європи, можна піднятися на новий рівень у розвитку лікувально-оздоровчого туризму як на Донбасі, так і на території усїєї країни.

Виходячи з вищевикладеного, є доцільним нагадати про те, що східні регіони України, Луганська та Донецька області, мають сприятливі умо-

Таблиця 4

Порівняльна характеристика лікувально-оздоровчої сфери Донецької Львівської та Івано-Франківської областей

Показник	Львівська область	Івано-Франківська область	Донецька область
Кількість напрямів лікувально-оздоровчої сфери, зосереджених на території області	3 (бальнеологічні, кліматичні та грязеві курорти)	3 (бальнеологічні, гірсько-кліматичні та грязеві курорти)	4 (бальнеологічні, грязеві, кліматичні та природні курорти)
Перелік лікувально-оздоровчих курортів, що функціонують на території області	Бальнеогрязевий курорт Східниця. Бальнеогрязевий курорт Трускавець. Бальнеологічний, грязевий та кліматичний курорт Моршин. Бальнеогрязевий курорт Шкло. Бальнеологічний курорт Немирів. Бальнеогрязевий курорт Великий Любень.	Бальнеогрязевий курорт Черче. Бальнеокліматичний курорт Шешори. Бальнеокліматичний курорт Буковель. Кліматичні курорти: Яремче, Ворохта, Косів, Микуличин та ін.	Слов'янський бальнеогрязевий курорт. Кліматичний курорт Святогірськ. Приморські курорти: Мелекіне, Білосарайська Коса
Ціна проживання та харчування за добу, грн/осіб.	Від 60 до 1000	Від 150 до 700	від 120 до 550
Кількість відвідувачів курортів області за рік, осіб.	Близько 70 тис.	Близько 80 тис.	Близько 10 тис.

Джерело: сформовано авторами за матеріалами [10; 11; 12; 13]

ви для розвитку лікувально-оздоровчого туризму на своїх територіях: наявність мережі санаторно-оздоровчих закладів (санаторіїв і профілакторіїв, медичних установ і дитячих оздоровчих центрів); сприятливі для оздоровлення природні умови (соснові бори, мінеральні джерела, особливості клімату тощо.). Але всі позитивні боки значною мірою нівелюються виявленими проблемами лікувально-оздоровчої сфери Донбасу, а саме: рівень матеріально-технічної бази санаторно-оздоровчих закладів не відповідає сучасним стандартам; відсутність бонусних програм і системи гнучких знижок для постійних покупців туристського продукту в області лікувально-оздоровчого туризму; невисока якість обслуговування та дефіцит кваліфікованого медичного персоналу; невідповідність співвідношення «ціна та якість» пропонованих послуг у санаторно-оздоровчих закладах регіону; високий рівень конкуренції з боку відомих курортів України. Реалізація запропонованих пріоритетів та визначених заходів дасть змогу відновити економічну ефективність діяльності лікувально-оздоровчої сфери, дасть можливість регенерації туристичних потоків в середині східних областей та поступово повертатиме увагу решти населення країни.

тенденції, перспективи розвитку», 16, 17 жовтня 2014 р. м. Черкаси – Черкаси: Брама-Україна, 2014. С. 381–391.

- Офіційний сайт Міністерства транспорту, будівництва і регіонального розвитку Словаччини. URL: <http://www.telecom.gov.sk>.
- Офіційний сайт Інституту інформації та статистики охорони здоров'я Чеської Республіки. URL: <http://www.uzis.cz>.
- Офіційний сайт ПАТ «Угорський туризм». URL: <http://www.gotohungary.com>.
- Офіційний сайт Союзу лікувальних курортів Чеської Республіки. URL: <http://www.lecebne-lazne.cz>.
- Коваленко С.Н. Прогнозування розвитку санаторно-курортної діяльності в Україні / С.Н. Коваленко // Схід. Серія «Економічні науки». 2015. № 8 (140). С. 21–25.
- Нестеренко Т.П. Принципи формування цін на послуги закладів санаторно – курортної сфери [Електронний ресурс] / Т.П. Нестеренко. URL: vlp.com.ua/files/73_0.pdf
- Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>
- Курорти України. URL <http://dorogovkaz.com/kurorty.php>
- Карпат Інфо. Івано-Франківська область. URL: <https://www.karpaty.info/ru/uk/iff/>
- Заваріка Г.М. Курортна справа: навчальн. посібн. / Г.М. Заваріка. К.: Центр учбової літератури, 2015. 264 с.
- Інтернет-проект «Санаторії та курорти України». URL: <http://www.sanikur.com>

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Парфіненко А.Ю. Міжнародний туризм в Україні: геополітичні аспекти глобального явища / А. Парфіненко // Актуальні проблеми міжнародних відносин. 2015. Вип. 126. Ч. 1. С. 12–23.
- Новикова В.І. Природно-лікувальні ресурси санаторно-курортного комплексу України / В.І. Новикова, А.С. Пустовойт / Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Туризм і гостинність в Україні: стан, проблеми,

REFERENCES:

- Parfinenko A. J. (2015) "International tourism in Ukraine: geopolitical aspects of the global phenomenon". Actual problems of international relations, vol 126. no 1. pp. 12–23.
- Novikova V. I. Pustovojt A. S. (2014) "Natural and therapeutic resources of the sanatorium and resort complex of Ukraine". Materials of the International Scientific and Practical Conference "Tourism and Hospitality in Ukraine: State, Problems, Trends, Prospects for Development", Cherkasi, 2014, pp. 381–391.

3. Official website of the Ministry of Transport, Construction and Regional Development of Slovakia. URL: <http://www.telecom.gov.sk>.
4. Official website of the Institute of Health Information and Statistics of the Czech Republic. URL: <http://www.uzis.cz>.
5. Official website of PJSC "Hungarian Tourism". URL: www.gotohungary.com
6. Official website of the Therapeutic Resorts Union in the Czech Republic. URL: <http://www.lecebne-lazne.cz>.
7. Kovalenko S.N. (2015) "Prediction of the development of sanatorium and resort activity in Ukraine". East. Series "Economic Sciences", vol 8 (140), pp. 21–25.
8. Nesterenko T.P. Principles of formation of prices for services of institutions of sanatorium and resort sphere Available at: http://vlp.com.ua/files/73_0.pdf
9. Official website of the State Statistics Service in Ukraine URL:// www.ukrstat.gov.ua
10. Resorts of Ukraine URL: <http://dorogovkaz.com/kurorty.php>
11. Karpaty Info. Ivano-Frankivsk oblast URL: <https://www.karpaty.info/ru/uk/if/>
12. Zavarika G.M. (2015) Kurortna sprava [Resort affair]. Centr uchbovõi literaturi, Kyiv, Ukraine.
13. Internet project "Sanatoriums and resorts of Ukraine URL: <http://www.sanikur.com>

Zelenko O.O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Economy and Tourism
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Zelenko O.V.

*Research Scholar at Department of Scientific and Technical Information,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

Aliieva L.A.

*Master of Tourism,
Volodymyr Dahl East Ukrainian National University*

FEATURES OF HEALTH-IMPROVING TOURISM DEVELOPMENT IN THE EASTERN REGIONS OF UKRAINE

Eastern regions of Ukraine, which are enriched with natural resources, differ significantly in the state of health-improving tourism development from all over the rest of the country. There are a number of problems that can be highlighted in this area, in particular: reduction of material and technical base; irrational use of natural therapeutic resources; absence of effective economic mechanisms of functioning at a low level of service; lack of internal and external investments, etc.

After an analysis of existing publications on this topic, it should be noted that none of the trends in the development of health and wellness tourism in the regions of Luhansk and Donetsk oblasts are revealed; most researchers carry out an overview of the situation in general for Ukraine or separately consider the regions that are now health-improving centres.

The purpose of the study is to analyse the current state and prospects of health-improving tourism development in the eastern regions in comparison with other regions of Ukraine.

Industrial specialization of the eastern regions constrains the development of tourism and recreational potential and has an anthropogenic impact on rich natural resources of recreation. Statistics show that for the last four years, there has been a decrease in the number of sanatorium and health resorts. This tendency is primarily caused by the occupation of the Autonomous Republic of Crimea and open military conflict in the territory of Luhansk and Donetsk oblasts. Regarding the number of functioning sanatorium and health resorts in Luhansk and Donetsk oblasts, as well as throughout Ukraine, there is also a negative dynamics. Despite this, all possibilities, including the available natural resources, necessary for the further development of the health-improving sphere remain in the Ukrainian Donbas.

The comparative assessment shows the existing difference in the state and characteristics of the resorts' development in the western regions and the Donetsk region. The number of resorts in Lviv region and Ivano-Frankivsk region significantly exceeds their number in the Donetsk region (despite the fact that the directions of development in the last region are more), and therefore, the number of visitors exceeds the tourist flow in the east in several times.

Accordingly, there is a need to identify the main factors that adversely affect the development of health and wellness tourism in eastern Ukraine, among them the key ones are: the presence of inadequate information about the Donbas in the conditions of the formed stereotypes; discrepancy between price policy and the quality of services offered; neglect and low competitiveness of accommodation facilities; loss of transport infrastructure and low quality of transport services; lack of information for the interaction with other regions in the country; absence of advertising of sanatorium, health and recreation facilities in the domestic and international tourist services market;

Taking into account the list of negative factors, it is necessary to determine the priority directions of the following activities: recognition of the health-improving sphere as one of the priorities within the framework of regional development strategies for Luhansk and Donetsk oblasts; search for financing alternative sources; identification of alternative innovative directions of development within the framework of medical and health activities; re-profiling of health-improving facilities; restoration of recreational and recreational resources; development of an information campaign for residents of the region and other regions of Ukraine about the possibilities of the health-improving sphere of the Donbas and about the safety of rest in its territory.

The implementation of the proposed priorities and certain measures will allow restoring the economic efficiency of the medical and healthcare activities and will enable the regeneration of tourist flows within the eastern regions and gradually attract the attention of the rest population in our country.

УДК 352/354-1

Медвідь В.Ю.*доктор економічних наук, доцент
Сумського національного аграрного університету***Коблянська І.І.***кандидат економічних наук, доцент
Сумського національного аграрного університету***Ковальова О.М.***кандидат економічних наук, доцент
Сумського національного аграрного університету*

ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКТИК ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті наведено результати дослідження реалізації практик проектного менеджменту в об'єднаних територіальних громадах (ОТГ) України. Серед головних проблем визначено низьку якість комунікацій у системі відносин «влада – громада», несистемний характер організації стратегічного планування та скоріше формальний характер такої діяльності, важливу роль співпраці з міжнародними донорськими організаціями в розвитку громад та фінансуванні проектів їхнього розвитку, недостатню фаховість та професійність діяльності з проектного менеджменту в органах місцевого самоврядування ОТГ та недостатній рівень його організації. Отримані результати можуть стати основою вдосконалення науково-методологічної платформи підготовки посадових осіб органів місцевого самоврядування, а також удосконалення нормативно-правового та методичного підґрунтя реалізації реформи.

Ключові слова: децентралізація, адміністративно-територіальна реформа, стратегічне управління територіями, проектний менеджмент, проект розвитку громади, об'єднана територіальна громада.

АННОТАЦИЯ

В статье приведены результаты исследования реализации практик проектного менеджмента в объединенных территориальных общинах (ОТГ) Украины. Среди главных проблем определены низкое качество коммуникаций в системе отношений «власть – общество», несистемный характер организации стратегического планирования и скорее формальный характер такой деятельности, важную роль сотрудничества с международными донорскими организациями в развитии общин и финансировании проектов их развития, недостаточный профессионализм деятельности по проектному менеджменту в органах местного самоуправления ОТГ и недостаточный уровень его организации. Полученные результаты могут стать основой совершенствования научно-методологической платформы подготовки должностных лиц органов местного самоуправления, а также совершенствования нормативно-правового и методического обеспечения реализации реформы.

Ключевые слова: децентрализация, административно-территориальная реформа, стратегическое управление территориями, проектный менеджмент, проект развития общины, объединенная территориальная община.

ANNOTATION

The article presents the results of research on the implementation of project management practices in the United Territorial Communities (UTC) of Ukraine. Among the main problems identified: low quality of communication in the system of relations of power-community; the unsystematic nature of the organization of strategic planning and rather the formal nature of such activities; an important role of cooperation with international donor organizations in community development and financing of their development projects; lack of professionalism in project management in local government bodies of OTG and inadequate level of its organization. The obtained results can become the

basis for improving the scientific and methodological platform for the training of officials of local self-government bodies as well as improving the legal and methodological basis for the implementation of the reform.

Key words: decentralization, administrative-territorial reform, strategic management of territories, project management, community development project, united territorial community.

Постановка проблеми. Трансформаційні перетворення адміністративно-територіального устрою України, зміна централізованих підходів до управління на децентралізовані покликані закласти основу організації дієвого місцевого управління на рівні територіальних громад. Сталий розвиток будь-якої території неможливо забезпечити без залучення додаткових фінансових ресурсів. У цьому контексті слід констатувати, що сьогодні більшість новостворених територіальних громад (особливо невеликих за розмірами) не має достатнього ресурсного забезпечення для сталого соціально-економічного розвитку. Досвід інших країн свідчить про наявні можливості залучення додаткових ресурсів для розвитку території за рахунок більш активної інтеграції в європейський простір. Проте актуальною є проблема нестачі знань, вмінь та навичок щодо проектного менеджменту, а також поінформованості представників органів місцевого самоврядування територіальних громад про можливості участі у відповідних державних та міжнародних програмах (грантах). У контексті вищезазначеного вивчення проблем сталого розвитку територіальних громад щодо реалізації практик проектного менеджменту як каталізатора їх ресурсного забезпечення є актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасною наукою напрацьовано ґрунтовний методологічний базис галузі стратегічного планування, зокрема проектного менеджменту як його складової. Насамперед слід зазначити, що фундаментальні засади розроблення та реалізації стратегій регіонального розвитку досліджувались у наукових працях [1–8].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас слід підкреслити, що в Україні ці процеси мають певні особливості становлення й розвитку. Так, неузгодже-

ність нормативно-правової бази, відсутність чіткості та конкретності у викладенні методики розроблення стратегій призводять до панування формального підходу до стратегічного планування регіонального розвитку та розроблення відповідних проектів [4; 5]. Певною мірою вирішенню зазначених проблем сприяє діяльність міжнародних донорських організацій та громадських організацій в Україні, що має на меті поширення кращих практик стратегічного планування та проектного менеджменту в громадах [4; 8; 9].

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Існує нагальна та об'єктивна необхідність детальнішого та ґрунтовнішого дослідження сучасного стану реалізації практик проектного менеджменту в новостворених територіальних одиницях, а також вивчення проблем, з якими стикаються фахівці органів місцевого самоврядування громад у цій діяльності, що й становить мету статті.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сьогодні в Україні створено (станом на 10 січня 2018 р.) 699 об'єднаних територіальних громад. Чисельність населення, що увійшло в склад об'єднаних територіальних громад, складає 6,0 млн. осіб (14,3% загальної кількості населення України). Загалом вже об'єдналися 3 264 територіальні громади, тобто 29,1% загальної кількості сільських, селищних міських рад, які функціонували до 2015 р. [10]. Необхідною стає констатація того факту, що динаміка створення об'єднаних територіальних громад є нерівномірною в розрізі регіонів. Так, в окремих регіонах частка території, що увійшла в склад ОТГ, сягає, згідно з проведеними розрахунками, 56,35% (Житомирська область), тоді як в інших – лише 4,82% (Закарпатська область).

В рамках виконання проекту науково-дослідної роботи молодих вчених «Формування механізму реалізації інтегрованого територіального управління в умовах переходу до сталого розвитку» за підтримки МОН України авторами статті ініційоване на початку лютого 2018 р. дослідження, що мало б на меті отримання об'єктивної інформації щодо досвіду, навичок та проблем представників органів місцевого самоврядування у сфері застосування сучасних практик стратегічного управління та проектного менеджменту.

Для формування вибіркової сукупності територіальних громад проведено оцінювання показника інтенсивності процесів децентралізації (за відношенням площ, що увійшли до складу ОТГ, до загальної площі регіону). Регіони України поділено на такі три групи: регіони, де процес відбувається досить інтенсивним чином (показник інтенсивності становить 38,02–57,02%); регіони із середньою інтенсивністю (19,01–38,01%); регіони з низькою інтенсивністю (0–19%). Далі в кожній групі визначено середнє значення показника інтенсивності. В результаті розрахунків

до вибірки включено області, показник інтенсивності в яких був найближчим до середнього в групі: для групи з низькою інтенсивністю такою областю стала Харківська (інтенсивність децентралізації становить 11,7%), середньою – Полтавська (26,28%) та Херсонська (26,11%), високою – Дніпропетровська (50,39%). Також у вибірку включено області з граничними значеннями показника інтенсивності, а саме Житомирська (56,35%) та Закарпатська (4,82%). Сумська область (33,52%) включена з огляду на співпрацю навчального закладу, представниками якого є автори статті, з органами місцевого самоврядування. Загалом вибіркою було охоплено 154 ОТГ.

Опитування проводилось шляхом розсилки листа з посиланням на анкету, створену за допомогою Google Forms, на офіційні контактні електронні поштові скриньки ОТГ, зазначені на відповідних інтернет-сторінках обласних державних адміністрацій (ОДА) регіонів та безпосередньо на інтернет-сторінках ОТГ.

В результаті отримано відповіді від представників 20 ОТГ. Отже, фактично в дослідженні взяли участь близько 9% загальної кількості ОТГ, утворених у досліджуваних регіонах. У масштабі країни загалом це склало лише 3%. Коментуючи реагування респондентів залежно від інтенсивності процесів децентралізації, зазначаємо, що найбільш активними виявились представники органів місцевого самоврядування ОТГ Дніпропетровської області (високий рівень інтенсивності децентралізації), де на запит відреагували 18,2% респондентів, що дало змогу проаналізувати діяльність 10% ОТГ в регіоні. Від ОТГ, утворених в регіонах із середнім рівнем інтенсивності децентралізації (Херсонська та Полтавська області), отримано однакову кількість відповідей, а саме по 2, при цьому для Полтавської області це лише 4,8% наявних ОТГ, а для Херсонської – 7,1%. Реагування представників ОТГ Житомирської області, яка є лідером в Україні за інтенсивністю процесів децентралізації, виявилось, всупереч очікуванням, досить помірним, а саме лише 6,8% ОТГ відповіли на запит. У Сумській області в дослідженні взяли участь посадовці 7 ОТГ, що склало 24% створених ОТГ в регіоні. Регіони з низькою інтенсивністю децентралізації (Харківська та Закарпатська області) знехтували участю у дослідженні, не надіславши жодної відповіді на запит.

Отримані початкові результати дослідження, зокрема активність респондентів, свідчать про те, що, незважаючи на реформи, якість процесу організації діяльності владних структур в Україні залишається досить низькою. Панують традиційні проблеми, а саме недостатність публічно розміщуваної інформації щодо організації роботи органів місцевого самоврядування, її нерелевантність та неповнота; низький рівень публічності та відкритості діяльності владних структур.

Переходячи до аналізу конкретного змісту отриманих відповідей, зазначимо, що дослідженням були охоплені як сільські (3), так і селищні (2) та міські ОТГ (15) площею від 83 км² до 2 280 км² (середня площа становить 372 км²) та населенням від 2 852 до 35 085 осіб із середньою кількістю у 8 869 осіб, що відповідає середній кількості утворених упродовж 2015–2017 рр. ОТГ в Україні [10].

Загалом більшість об'єднаних територіальних громад, що взяли участь в дослідженні, розуміє важливість стратегічного планування власного розвитку, адже ініціювали цей процес 85% респондентів, 10% спираються на загальну стратегію розвитку регіону, тобто самостійно стратегічне планування скоріше не здійснюють (по одній ОТГ в Житомирській та Дніпропетровській областях, що є лідерами за інтенсивністю децентралізації), а в 1 ОТГ у Сумській області цей процес не розпочато взагалі. Незважаючи на декларування здійснення процесу стратегічного планування в громадах (85% респондентів), лише у 75% досліджених ОТГ визначені особи, відповідальні за цей процес.

Для новостворених громад досить важливим питанням з точки зору реалізації стратегічних планів є залучення фінансових ресурсів

для розвитку території. Пошук альтернативних джерел фінансування проектів місцевого розвитку є спільною діяльністю органів влади та управління, а також організацій, які зацікавлені в реалізації таких проектів, і вимагає підвищення рівня професійної компетенції службовців та їх зацікавленості в отриманні результатів діяльності, спрямованої на задоволення потреб населення [7; 9].

Очевидно, що проекти місцевого розвитку належать до проектів публічного сектору та мають певну специфіку порівняно з бізнес-проектами. Вони, відповідно до спрямування, можуть забезпечувати як економічні, так і суто соціальні результати, тобто вигоди територіальної громади, а саме мають бути спрямовані на реалізацію стратегічних пріоритетів розвитку території та досягнення соціально-економічних вигід територіальної громади; мають бути затверджені в складі проектної частини стратегії; повинні здійснюватися під егідою органу муніципального управління; повинні мати центри відповідальності в структурних підрозділах органу муніципального управління [7]. Отже, розглянемо, наскільки засади проектного менеджменту сьогодні реалізовані в громадах (табл. 1).

Таблиця 1

Досвід проектного менеджменту в громадах

Показник	Житомирська область	Дніпропетровська область	Полтавська область	Херсонська область	Сумська область	Разом	Відсоток до загальної кількості
Відомі умови залучення коштів з міжнародних фондів	1	4	1	1	3	10	50,0
Відомі умови залучення коштів з Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР)	3	5	2	2	7	19	95,0
Відомо, що є можливості залучення коштів для розвитку територій з позабюджетних чи спеціальних фондів, але детальні умови невідомі		1				1	5,0
Громада має досвід з підготовки проектів для фінансування за рахунок міжнародних донорських організацій (ПРООН, фонди ЄС тощо)	1	5	1	2	1	10	50,0
Громада має досвід з підготовки проектів для фінансування за рахунок ДФРР	2	3	2	2	7	16	80,0
Громада не має досвіду з підготовки проектів для фінансування за рахунок зовнішніх джерел	1	1				2	10,0
У громаді реалізуються (були реалізовані) проекти за рахунок міжнародних фондів	1	5		2	2	10	50,0
У громаді реалізуються (були реалізовані) проекти за рахунок ДФРР	2	1	2		6	11	55,0
У громаді не реалізуються (не були реалізовані) проекти, що фінансувалися за рахунок зовнішніх джерел	1	1			1	3	15,0

Наведені в табл. 1 дані свідчать про те, що 95% громад відомі умови залучення коштів з Державного фонду регіонального розвитку (ДФРР), а лише половині – з міжнародних фондів. Досить неочікуваним результатом стало те, що 1 ОТГ не відомо про умови залучення коштів з позабюджетних чи спеціальних фондів, причому ця громада належить до регіону з високою інтенсивністю процесів децентралізації.

Незважаючи на обізнаність щодо умов фінансування проектів місцевого розвитку за рахунок як ДФРР, так і міжнародних фондів, не всі громади мають досвід підготовки таких проектів (зокрема, 1 ОТГ Житомирської області), що може бути спричинено відсутністю відповідних навичок та свідчить про нерозвиненість проектного менеджменту в громаді.

Цікавим є те, що за наявності досвіду з підготовки проектів за рахунок міжнародних фондів в окремих громадах вказали на незнання умов співпраці з такими фондами (Дніпропетровська, Херсонська області). Таку розбіжність у відповідях можна пояснити зміною кадрового складу органів місцевого самоврядування (фахівці, що володіли необхідними навичками, більше не працюють), що обґрунтовує доцільність здійснення більш виваженої кадрової політики в органах місцевого самоврядування ОТГ.

Результати фактичної реалізації проектів за джерелами їх фінансування підкреслюють необхідність удосконалення навичок проектного менеджменту для збільшення частки успішно підготовлених проектів. Так, всі ОТГ Сумської області, охоплені дослідженням, мали досвід підготовки проектів для фінансування за рахунок зовнішніх джерел (ДФРР чи міжнародних фондів). Водночас в 1 громаді жоден з таких проектів не був реалізований.

Далі розглянемо, в яких сферах громади реалізовували проекти (рис. 1).

Отже, найпоширенішими є проекти соціальної сфери, пов'язані з освітою, а також проекти з розвитку інфраструктури (65% громад мають такий досвід). Економічні та екологічні проекти є малопоширеними (5–10% громад). Отримані стосовно економічних проектів (інфраструктура розвитку бізнесу, підтримка конкретних форм господарювання) результати є певною мірою зрозумілими, оскільки завдання владних структур полягає у сприянні розвитку бізнесу, а не супроводі його становлення та сприянні окремим формам господарювання. Водночас викликає занепокоєння низька увага до проектів екологічного характеру. Сучасний стан навколишнього природного середовища та наявність суттєвих проблем у сфері забруднення довкілля висувають нові пріоритети перед владними структурами, зокрема найактуальнішим сьогодні у зв'язку з євроінтеграційними процесами є створення безпечних систем поводження з відходами. Водночас, як свідчать отримані дані, ця проблематика для органів місцевого самоврядування не є пріоритетною, отже, досягнення цілей сталого розвитку та збалансованості соціальних, екологічних та економічних цілей розвитку територій є нині досить ускладненим.

Далі простежимо, чи є залежність між наявністю стратегії розвитку громади та розвитком практики проектного менеджменту в громаді (рис. 2).

Наведені дані свідчать про те, що загалом немає суттєвих відмінностей між громадами, що вже мають затверджену Стратегію розвитку, та тими, що лише здійснюють роботу над її розробленням. Так, кількість сфер, в яких реалізуються проекти, є однаковою, кількість проектів, профінансованих міжнародними фон-

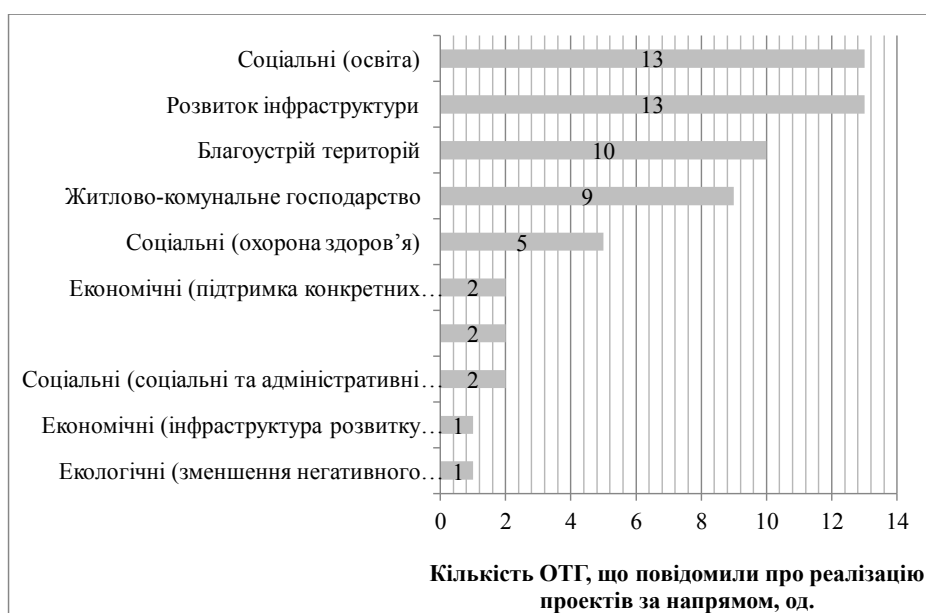

Рис. 1. Сфери, в яких були реалізовані (реалізуються) проекти в громадах

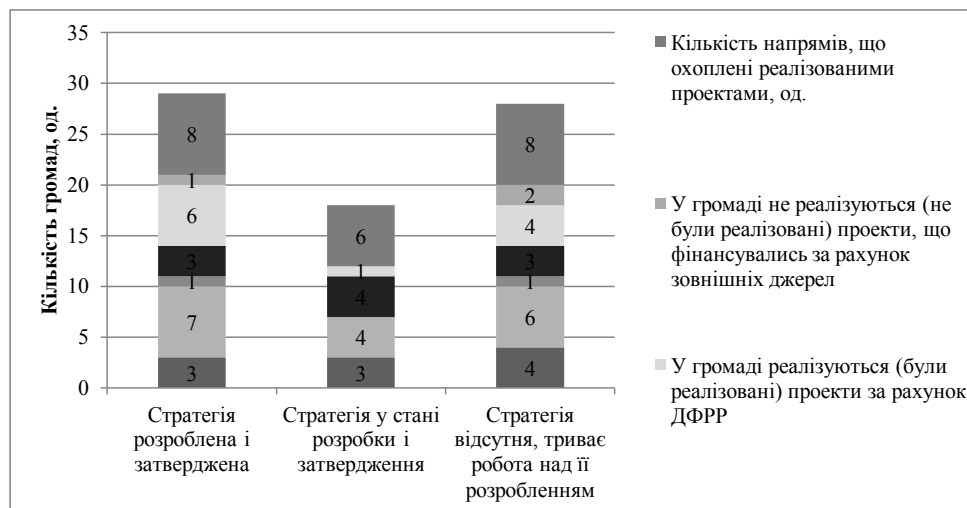

Рис. 2. Розвиненість практик проектного менеджменту залежно від ступеня розвиненості стратегічного планування в громадах

дами, – також. Дещо різниться кількість проектів, реалізованих за рахунок ДФРР (6 до 4), хоча з огляду на реалізацію таких проектів за відсутності стратегії останнє, скоріше, не було причиною цієї розбіжності, а було пов'язане більшою мірою з досвідом підготовки таких проектів. Цікавим тут є те, що як за наявності затвердженої стратегії, так і за її відсутності окремі громади не мають досвіду підготовки проектів за рахунок зовнішніх джерел. Це є підставою висновку щодо формальності стратегії, отже, відсутності мотивації (відповідно, бажання набувати відповідних навичок) для її ефективної реалізації. Підкреслимо також, що більша кількість громад, які вже реалізують проекти за рахунок зовнішніх джерел, також не мають затвердженої Стратегії (остання перебуває на стадії затвердження).

Висновки. Отже, результати проведеного дослідження, характеризуючи якість перебігу процесів реформування адміністративно-територіального устрою та місцевого самоврядування в Україні, дають змогу зосередити увагу на таких аспектах проблеми становлення моделі стратегічного управління та практик проектного менеджменту в громадах.

1) Встановлена низька якість організації роботи на всіх щаблях управлінської системи, пов'язаних з комунікаціями, у системі відносин «влада – громада». Недотримані принципи відкритості, публічності та гласності під час діяльності органів місцевого самоврядування в ОТГ.

2) Стратегічне планування не є системною та поширеною діяльністю, зберігається скоріше формальний підхід до процесу стратегічного планування та розроблення Стратегії розвитку.

3) Статевої різниці між громадами, що мають стратегію, та тими, що досі працюють над її розробленням, з точки зору реалізованих проектів (за рахунок як ДФРР, так і міжнародних донорів) немає. Отже, слід посилити контроль

за розробленням та дотриманням стратегій, що сприятиме більш ефективному та обґрунтованому витрачання коштів громад, спрямуванню їх на ті заходи, що мають стратегічне значення. Тут викривається вагома роль ДФРР як донора та державної структури, що має встановлювати вимоги та перевіряти узгодженість цілей регіонів (проектів) з цілями стратегічного розвитку громади та цілями держави загалом.

4) Співпраця з міжнародними донорськими організаціями є суттєвим чинником розвитку громад та джерелом фінансування відповідних проектів. При цьому серед перепон на шляху такої співпраці можна виокремити недостатню фаховість та професійність проектного менеджменту в органах місцевого самоврядування ОТГ та недостатній рівень його організації. На нашу думку, ключову роль у побудові ефективного проектного менеджменту об'єднаної територіальної громади в системі її стратегічного планування має відігравати проектний відділ (офіс), що може мати різну структуру залежно від наявності людських ресурсів та їх професійних компетенцій. Організаційно-методичне керівництво проектного відділу (офісу) може здійснювати професійний консультант зі стратегічного планування (регіональний менеджер). При цьому проектний відділ (офіс) може функціонувати у форматі робочої групи, утвореної з відповідних фахівців громади.

Слід підкреслити, що з огляду на низьку активність учасників дослідження (відповіді надано лише представниками 20 ОТГ зі 156, охоплених дослідженням) отримані результати слід розглядати як обмежено репрезентативні, тим паче в масштабах країни загалом. Водночас отримані дані та зроблені висновки можна розглядати як інформаційну основу для проведення подальших досліджень у цій галузі, зокрема висунення гіпотез з метою подальшої їх перевірки та тестування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Dissart J.-C. Landscapes and regional development: what are the links? Cahiers d'écon. sociol. Rurales. 2007. № 84–85. P. 62–91.
2. Isaksen A. Building Regional Innovation System: Is Endogenous Industrial Development Possible in the Global Economy? Canadian Journal of Regional Science. 2001. Spring. P. 101–120.
3. Stimson R.J., Stough R.R., Roberts B.H. Regional Economic Development: Analysis and Planning Strategy. Springer Berlin Heidelberg New York, 2006.
4. Берданова О., Вакулєнко В. Стратегічне планування місцевого розвитку: практичний посібник. Київ: ТОВ «Софія-А», 2012. 88 с.
5. Бородіна О. Теоретичні аспекти стратегічного планування в умовах децентралізації. Теоретичні і практичні аспекти економіки та інтелектуальної власності: збірник наукових праць. Вип. 14. Маріуполь: ДВНЗ «ПДТУ», 2016. С. 104–111.
6. Костюкевич Р., Мандзюк О. Проектне управління в системі стратегічного планування об'єднаних територіальних громад. Управління розвитком складних систем. 2016. Вип. 26. С. 74–82.
7. Чикаренко І. Сутність і характерні особливості муніципальних проектів розвитку. Актуальні проблеми державного управління. 2007. Вип. 4 (30). С. 253–259.
8. Ткачук А., Кашевський В., Мавко П. Стратегічне планування у громаді (навчальний модуль). Київ: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 96 с.
9. Практичний посібник з питань організації роботи органів місцевого самоврядування об'єднаних територіальних громад. URL: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/mod5web.pdf>.
10. Моніторинг процесу децентралізації влади та реформування місцевого самоврядування станом на 10 січня 2018 р. // Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України. URL: <https://www.slideshare.net/Decentralizationgovua/10-2018-86170006>.

REFERENCES:

1. Dissart J.-C. (2007). Landscapes and regional development: what are the links? Cahiers d'écon. sociol. rurales, 84–85. P. 62–91.
2. Isaksen A. (2001). Building Regional Innovation System: Is Endogenous Industrial Development Possible in the Global Economy? Canadian Journal of Regional Science, Spring. P. 101–120.
3. Stimson R.J., Stough R.R., Roberts B.H. (2006). Regional Economic Development: Analysis and Planning Strategy. Springer Berlin Heidelberg New York.
4. Berdanova O., Vakulenko V. (2012). Stratehichne planuvannya mistsevoho rozvytku. Praktychnyi posibnyk. Kyiv. TOV "Sofyia-A".
5. Borodina O. (2016). Teoretychni aspekty stratehichnoho planuvannya v umovakh detsentralizatsii Teoretychni i praktychni aspekty ekonomiky ta intelektualnoi vlasnosti: zbirnyk naukovykh prats DVNZ "PDTU". Vol. 14. P. 104–111.
6. Kostyukovich R., Mandziuk O. (2016). Proektne upravlinnia v systemi stratehichnoho planuvannya obiednanykh terytorialnykh hromad. Upravlinnia rozvytkom skladnykh system. Vol. 26. P. 74–82.
7. Chykarenko I. (2007). Sutnist i kharakterni osoblyvosti munitsypalnykh proektiv rozvytku. Akt. probl. derzh. upr. Vol. 4 (30). P. 253–259.
8. Tkachuk A., Kashevskiy V., Mavko P. (2016). Stratehichne planuvannya u hromadi (navchalnyi modul). Kyiv. IKTs "Lehalnyi status".
9. Praktychnyi posibnyk z pytan orhanizatsii roboty orhaniv mistsevoho samovriaduvannya obiednanykh terytorialnykh hromad [Electronic source]. – Accessed mode: <https://auc.org.ua/sites/default/files/library/mod5web.pdf>.
10. The Monitoring of the Process of Decentralization of Power and Reformation of Local Self-Government as of 10/01/2018 by Ministry of Regional Development, Construction and Housing and Communal Services of Ukraine. <https://www.slideshare.net/Decentralizationgovua/10-2018-86170006>.

Medvid V.Yu.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor at Department of Economics,
Sumy National Agrarian University*

Koblianska I.I.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics,
Sumy National Agrarian University*

Kovalova O.M.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics,
Sumy National Agrarian University*

FEATURES OF PROJECT MANAGEMENT PRACTICES REALIZATION IN UNITED TERRITORIAL COMMUNITIES IN UKRAINE

The decentralization reform being implemented in Ukraine brings new challenges to local communities, in particular, the need to move to a self-sufficient development model. Alongside this, the European integration processes create new opportunities for the communities' development, specifically, by attracting financial resources from external sources, i.e. national and international funds of technical assistance, grants and donor institutions. Within this framework, the problems of proper professional competence of officials, as well as the relevant organization of local self-government bodies' activities in the project management field are actualized. Therefore, the article aims to provide a detailed and thorough study of the peculiarities of project management practices implemented in the newly created territorial units, as well as to study the problems encountered by specialists of local self-government communities in this area.

The article presents the results of a survey of local self-government bodies' officials from five regions of Ukraine (Zhytomyr, Dnipropetrovsk, Kherson, Poltava, and Sumy oblasts). The analysis of received responses allows identifying the following features of project management practices in Ukraine of local communities implementation: the existing quality of public communications in local self-government bodies needs to be substantially improved to achieve the results of decentralization reform; the process of strategic planning and strategy development in local communities remains rather formal; there is no direct relationship between the strategic management in communities performance and the number of implemented projects financed by national and international funds, which indicates that projects implemented at budget cost are not always strategically significant for community development; cooperation with international donor organizations is a significant factor in the development of communities and is the source of funding for relevant projects. At the same time, the lack of officials' knowledge, as well as insufficient project management organization in the local authorities, are among the main obstacles to international financial cooperation.

The obtained results may be seen as the basis for the scientific and methodological improvement for the local servants training, as well as the normative, legal, and methodological support of the decentralization reform in Ukraine.

УДК 330.4

Порудєєва Т.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри менеджменту організації
та зовнішньоекономічної діяльності
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського

Ткаченко М.О.
студент
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського

Крамаренко А.Ю.
студент
Миколаївського національного університету
імені В.О. Сухомлинського

КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто різні погляди на становлення концептуальних основ сталого розвитку. Наведено авторське трактування сутності та складових сталого розвитку. Доведено, що сталий розвиток регіону залежить від збалансування економічних, соціальних та екологічних факторів і спрямований на задоволення потреб суспільства. Визначено основні пріоритети сталого розвитку регіону в сучасних умовах. Наведено критерії моделі сталого розвитку регіону.

Ключові слова: сталий розвиток, концепція, пріоритети, модель, регіон.

АННОТАЦІЯ

В научной статье рассмотрены различные взгляды на становление концептуальных основ устойчивого развития. Приведена авторская трактовка сущности и составляющих устойчивого развития. Доказано, что устойчивое развитие региона зависит от сбалансирования экономических, социальных и экологических факторов и направлено на удовлетворение потребностей общества. Определены основные приоритеты устойчивого развития региона в современных условиях. Приведены критерии модели устойчивого развития региона.

Ключевые слова: устойчивое развитие, концепция, приоритеты, модель, регион.

ANNOTATION

In the article various views on the development of the conceptual foundations of sustainable development are considered. Author's interpretation of the essence and components of sustainable development is given. It is proved that sustainable development of the region depends on balancing economic, social and environmental factors and is aimed at satisfying the needs of society. The main priorities of sustainable development of the region in the modern conditions are determined. The criteria of the sustainable development model of the region are presented.

Key words: sustainable development, concept, priorities, model, region.

Постановка проблеми. Економіка нашої країни переживає непростий період відновлення, коли формування нових механізмів модернізованої економіки має відбуватись на тлі стабілізації економічного розвитку всієї соціально-економічної структури регіонів. Гостроти проблемі сталого розвитку додає формування багатьох дестабілізуючих факторів розвитку, нестійкість стала характерною рисою функціонування економічних систем всіх рівнів, посилюються дезінтеграція та поляризація регіонів за рівнем соціально-економічного розвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню процесів сталого розвитку присвячено наукові праці А. Піковського [3], О. Кузнецова, Б. Большакова [4], П. Самуельсона [6], І. Тарасенка [8] та інших іноземних та вітчизняних вчених. Особливої уваги заслуговують трактування сутності сталого розвитку регіону М. Калинчикова [5], З. Коробкова [9], Х. Барлибаєва [10], Г. Гутмана, С. Федіна, А. Мирєдова [12].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте під час вивчення проблеми стійкості залишається багато спірних та невирішених питань, що обумовлене не тільки динамічністю та багатогранністю цієї проблеми, але й досягненням критичного рівня у взаємодії людської цивілізації з навколишнім середовищем.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теоретичних основ концепції сталого розвитку, вивчення трактування сутності сталого розвитку, узагальнення складових та основних пріоритетів сталого розвитку регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження. Поняття «сталий розвиток» ввів голова Міжнародної комісії з питань екології та розвитку ООН Гру Харлем Брутланд у 1987 році. На його думку, сталий розвиток – це такий розвиток, який задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби [1].

Подальша конкретизація поняття сталого розвитку була здійснена на Конференції ООН з питань навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро у 1992 році, де Концепцію сталого розвитку визнано домінантною ідеологією функціонування земної цивілізації у XXI столітті. На конференції схвалено план дій, що отримав назву «Порядок денний на XXI століття». Згідно з визначенням, прийнятим на конференції, сталий розвиток – це такий розвиток суспільства, за якого здійснюється задоволення потреб теперішніх поколінь, але не

ставиться під загрозу можливість майбутніх поколінь задовольняти свої потреби. Сталий розвиток почали розглядати як сукупність трьох складових, а саме економічної, екологічної та соціальної, недооцінка кожної з яких буде приводити до проблем забезпечення сталого розвитку. У 2002 році в Йоганнесбурзі на Всесвітньому саміті зі сталого розвитку прийнято «План виконання рішень на найвищому рівні». На цьому саміті констатувалося, що ідея сталого розвитку за десятиліття не стала актуальною та не набула суттєвого розвитку в практичній діяльності [2].

Зі зростанням інтересу дослідників до цієї проблеми та більш глибоким осмисленням сутності сталого розвитку стали виникати його численні визначення, а єдиного сучасною наукою поки не виділено. Нині існують два досить самостійні напрями в самому трактуванні концепції сталого розвитку. В рамках першого напрямку основний акцент робиться на еколо-

гічній складовій стійкості в контексті необхідності забезпечення відтворюваності обмежених ресурсів. Однак останнім часом більше про себе заявляє другий напрям, в якому на перший план висуваються не екологічні, а соціально-економічні та інші аспекти сталого розвитку. Існують такі авторські формулювання поняття (табл. 1).

Ключовою ідеєю сталого розвитку є пошук такого співвідношення між природокористуванням та соціально-економічним розвитком, яке б забезпечило ефективне використання природних ресурсів, підтримувало б екологічну безпеку суспільства та гарантувало б необхідну якість життя та добробуту населення [13].

Парадигма сталого розвитку, що передбачає динамічний процес послідовних позитивних змін, які забезпечують збалансованість економічного, соціального та екологічного аспектів життя суспільства, має лежати в основі формування підходів до вирішення масштабних про-

Таблиця 1

Трактування сутності сталого розвитку

Автор	Трактування
А. Піковський, І. Орлова [3]	Сталий розвиток – це форма соціального та економічного розвитку, яка оптимізує економічні та соціальні блага, доступні сьогодні, без створення загрози потенційній можливості мати ці блага в майбутньому.
О. Кузнецов [4]	Сталий розвиток – це неперервний процес задоволення потреб теперішнього та майбутніх поколінь. Він включає дві групи понять: необхідні для збереження й розвитку потреби та можливості; потреби, що накладаються на можливість задовольняти обмеження, зумовлені станом технологій та організацією суспільства.
М. Калинчиков [5]	Сталий розвиток – це такий розвиток економічної, політичної, соціальної та екологічної сфер з притаманною їм внутрішньою характеристикою прагнення до рівноваги та скорочення диспаритету, що забезпечує збалансування, поступальний рух регіону, наслідком чого має стати поліпшення життя людей.
П. Самуельсон [6]	Сталий розвиток – це врівноважений розвиток, за якого здійснюється здатність суспільства до саморегуляції.
З. Герасимчук [7]	Сталий розвиток – це процес забезпечення функціонування територіальної системи із заданими параметрами в певних умовах протягом тривалого проміжку часу, що веде до гармонізації факторів виробництва та поліпшення якості життя сучасних та майбутніх поколінь за умови збереження та поетапного відтворення цілісності навколишнього середовища.
І. Тарасенко [8]	Сталий розвиток – це керований процес гармонічних, закономірних, цілеспрямованих змін, основним результатом якого є не лише економічне зростання та суспільний добробут, але й ощадне використання всіх видів ресурсів та збереження навколишнього природного середовища.
З. Коробкова [9]	Сталий розвиток – це новий тип суспільного розвитку, за якого досягнення стабільного соціально-економічного стану в країні чи регіоні, будучи метою розвитку, має створювати надійні передумови сталого розвитку в довгостроковому майбутньому.
Х. Барлибаєв [10]	Сталий розвиток є поняттям, концепцією, теорією про можливість збалансованого, зрівняного динамічного стану та розвитку світового співтовариства в єдності з оточуючим середовищем у межах соціально-природної системи, який оцінюється за певними критеріями чи індикаторами.
Г. Дейлі [11]	Гармонійний, збалансований, безконфліктний прогрес усієї земної цивілізації, груп країн (регіонів, субрегіонів), а також окремо взятих країн за науково обґрунтованими планами (методами системного підходу), коли в процесі неухильного інноваційного інтенсивного (не екстенсивного) економічного розвитку країн одночасно позитивно вирішується комплекс питань щодо збереження довкілля, ліквідації експлуатації, бідності та дискримінації як кожної окремо взятої людини, так і цілих народів чи груп населення, зокрема за етнічними, расовими чи статевими ознаками.
Г. Гутман, С. Федін, А. Мирєдов [12]	Сталий розвиток регіону – це такий стан соціально-еколого-економічної системи, за якого існують потрібні умови та передумови для прогресивного руху вперед, підтримки внутрішньої та зовнішньої рівноваги, забезпечення поступового переходу економіки від простих явищ до складних, завдяки чому відбувається формування умов для її переходу в якісно новий стан.

блем територіальних утворень. Це особливо актуально в сучасних умовах, коли відбувається перенесення центру ваги економічних реформ на рівень регіонів, посилюється їх роль в реалізації економічної політики держави, тому що в сучасній економіці роль регіонів як суб'єктів економічної діяльності постійно зростає через їх нелінійний, асиметричний, хвильовий та циклічний характер.

Зміни в економіці, які супроводжувалися скороченням обсягів промислового виробництва, падінням життєвого рівня значної частини населення, критичним зниженням ефективності національної економіки, вплинули в усьому економічному просторі на господарські системи регіонів, в яких були підірвані основи розширеного відтворення, сформувався численні дестабілізуючі фактори розвитку. Нестійкість стала характерною рисою їх стану.

Пріоритетним підходом до здійснення реформ на рівні регіону має бути переконання, що слід відмовитися від отождолення розвитку території з її господарським розвитком. Не можна вважати регіон таким, що стійким чином розвивається, за ознакою підвищення економічних показників. Сталий розвиток регіону має бути націлений на досягнення високої якості життя за позитивної динаміки комплексу різних показників. Загалом можна говорити про загальну вимогу збалансованого, безпечного та ефективного розвитку, що забезпечує досягнення намічених цілей та пріоритетів соціального, екологічного та економічного характеру.

В умовах, що склалися, модель сталого розвитку повинна враховувати досягнення взаємопов'язаних цілей соціальної, економічної та екологічної стійкості в регіоні як в короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі.

Сталий розвиток регіону може бути забезпечено за рахунок:

- гармонійного поєднання економічного, соціального та екологічного розвитку;
- координації зусиль всієї спільноти для досягнення сталого розвитку;
- провідної ролі держави в забезпеченні сталого розвитку.

У зв'язку з цим факторами, що визначають стійкість розвитку території, є:

- соціальний розвиток (демографія, побутові послуги тощо);
- оптимізація господарської структури регіону щодо типу розширеного відтворення (трудо-, фондо-, ресурсозберігаючого), що забезпечує в регіоні максимальну економію суспільної праці; формування інтенсивних зовнішньоекономічних та міжрегіональних зв'язків;
- ослаблення негативних економічних наслідків господарського освоєння та експлуатації території регіону;
- створення регіонального інноваційного комплексу, необхідного для підтримки стійких темпів розвитку регіону та забезпечення його конкурентоспроможності.

Таким чином, стійкість регіонального розвитку може бути розглянута як тривалість збереження умов для відтворення потенціалу території (його соціальної, природно-ресурсної, екологічної, господарської та інших складових) в режимі збалансованості (підтримання особливі пропорції всіх складових регіонального потенціалу) та соціальної орієнтації (оцінювання впливу вектору та кількісних параметрів регіональних ситуацій перш за все за тим, як вони впливають на рівень та якість життя населення).

Забезпечення сталого соціально-економічного розвитку кожного регіону викликає також необхідність дотримання певної ієрархії цілей та завдань, пов'язаних з особливостями сусідніх регіонів. Таким чином, державне регулювання економіки стає найважливішою умовою стійкості розвитку всієї системи разом з ринковим саморегулюванням. При цьому державне регулювання включає комплекс методів та важелів впливу на економічну систему як макро-регіону, так і окремого суб'єкта.

Висновки. Таким чином, симбіоз розглянутих вище економічних категорій дає можливість сформулювати своє бачення поняття «концепція сталого розвитку регіону». Можна запропонувати його трактування як гармонійного, збалансованого, динамічного поєднання всіх складових підсистем та процесів регіону (природно-географічних, соціально-економічних, політичних, екологічних тощо), що дає змогу через диверсифікацію економіки нарощувати сукупний потенціал території для задоволення зростаючих людських потреб.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Руденко Л. Сталий розвиток: пошуки моделей сталого розвитку України. Український географічний журнал. 1998. № 1. С. 5–12.
2. Програма дій. Повестка дня на 21 век: принята Конференцией ООН по окружающей среде и развитию (Рио-де-Жанейро, 3–14 июня 1992 года). URL: <http://www.un.org/russian/conferen/wssd/agenda21>.
3. Пиковский А., Орлова И. Устойчивое развитие и культура. Санкт-Петербург, 2002. 216 с.
4. Кузнецов О. Устойчивое развитие: научные основы проектирования в системе «природа – общество – человек». Санкт-Петербург, 2008. 240 с.
5. Калинин М. Теоретико-методические основы концепции устойчивого развития региона. Региональная экономика: теория и практика. 2005. № 9 (24). С. 14.
6. Reduction and predictability of natural disaster / eds. J.B. Rundle, D.L. Turcotte, W. Klein/ Proceedings of the workshop "Reduction and predictability of natural disasters" held January 5–9, 1994 in Santa Fe, New Mexico. 2005.
7. Герасимчук З. Еколого-економічні основи формування та реалізації регіональної політики сталого розвитку (питання методології та практики): автореф. дис. ... докт. екон. наук: спец. 08.10.01 «Розміщення продуктивних сил і регіональна економіка». Львів, 2002. 47 с.
8. Тарасенко І. Методологічні основи сталого розвитку підприємств легкої промисловості: автореф. дис. ... докт. екон.

- наук: спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (за видами економічної діяльності)». Київ, 2011. 32 с.
9. Коробкова З. Устойчивое развитие промышленных предприятий в глобализированной экономике. Совершенствование институциональных механизмов в промышленности: сб. научн. тр. / под ред. В. Титова, В. Марковой. Новосибирск: ИЭОПП СОРАН, 2005. С. 90–101.
 10. Барлыбаев Х. Глобализация: за и против устойчивого развития? Москва: РАГС. 2006. 262 с.
 11. Дэйли Г., Кобб Дж. Ради общего блага / пер. на русс. яз. под ред. А. Ретеюма, П. Сафонова. Москва: Российское отделение ISEE, 1994. 323 с.
 12. Гутман Г. Управление региональной экономикой. Москва, 2001. 176 с.
 13. Шпортко А., Кірейцева Г. Становлення концепції сталого розвитку. URL: http://www.ztu.edu.ua/ua/science/conference/files/eco_es.../ShportkoAM.doc.
 5. Kalinchikov M. (2005), "Theoretical and methodological foundations of the concept of sustainable development of the region", *Regional Economics: Theory and Practice*, vol. 9, no. 24, pp. 14.
 6. Reduction and predictability of natural disaster / eds. J.B. Rundle, D.L. Turcotte, W. Klein (2005), *Proceedings of the workshop "Reduction and predictability of natural disasters"*, held January 5–9, 1994 in Santa Fe, New Mexico.
 7. Gerasimchuk Z. (2002), *Ecological and economic bases of formavna and realization of regional sustainable development policy (methodology and practice questions): author's abstract. dis. for obtaining sciences. Degree of Doctor of Economics. Sciences: special 08.10.01 "Placement of productive forces and regional economy" [Text]*, Z.V. Gerasimchuk, Lviv, pp. 47.
 8. Tarasenko I. (2011) *Methodological foundations of sustainable development of light industry enterprises: author's abstract. dis. ... to gain a degree in science. Degree of Doctor of Economics. Sciences: special 08.00.04 "Economy and management of enterprises (by types of economic activity)"*, Kiev, pp. 32.
 9. Korobkova Z. (2005), "Sustainable development of industrial enterprises in a globalized economy", *Improvement of institutional mechanisms in industry: Sat. scientific tr.; by ed. V. Titova, V. Markova. – Novosibirsk: IEEP SORAN*, pp. 90–101.
 10. Barlybaev Kh. (2006), *Globalization: Pros and Cons of Sustainable*, Publishing house of RAGS., pp. 262.
 11. Daily G., Cobb J. (1994), *For the Common Good*, Translation into Russian (edited by A. Reteyum and P. Safonov), Russian branch of ISEE, pp. 323.
 12. Gutman G. (2001), *Regional Economy Management*, pp. 176.
 13. Shportko A., Kireytseva G. *Development of the concept of steel development*, available at: http://www.ztu.edu.ua/ua/science/conference/files/eco_es.../ShportkoAM.doc.

REFERENCES:

1. Rudenko L. (1998), "Sustainable Development: Searching for Sustainable Development Models in Ukraine", *Ukrainian Geographic Journal*, no. 1, pp. 5–12.
2. Program of Action. An Agenda for the 21st Century. Adopted by the United Nations Conference on Environment and Development, Rio de Janeiro, (3–14 June 1992), available at: <http://www.un.org/russian/conferen/wssd/agenda21>.
3. Pikovsky A., Orlova I. (2002), *Sustainable Development and Culture*, pp. 216.
4. Kuznetsov O. (2008), *Sustainable development: the scientific foundations of design in the system "nature – society – man"*, pp. 240.

Porudieieva T.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Management of Organizations
and Foreign Economic Activities,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*

Tkachenko M.O.

*Student,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*

Kramarenko A.Yu.

*Student,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv*

THE CONCEPT OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT IN THE REGION

The economy of our country is experiencing a difficult period of recovery when the formation of new mechanisms of the modernized economy should take place against the background of stabilizing the economic development of the entire socio-economic structure of the regions.

The paradigm of sustainable development, which involves a dynamic process of consistent positive changes that ensure the balance of economic, social, and environmental aspects of society's life, should be the basis of the formation of approaches to solving large-scale problems of territorial entities. Changes in the economy, accompanied by a reduction in industrial production, a decline in the living standard of a large part of the population, a critical decrease in the efficiency of the national economy, affected the economic space of the regions in the economic systems, which undermined the foundations of expanded reproduction, formed numerous destabilizing factors of development. Instability has become a hallmark of their state.

A priority approach in the implementation of reforms at the regional level should be the belief that it should be abandoned the identification of the development of the territory with its economic development. In general, we can speak of the general requirement of balanced, safe and effective development, which ensures the achievement of the set goals and priorities of a social, ecological, and economic character.

УДК 338.43:631.3

Самусь Г.І.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри економіки і управління
Конотопського інституту
Сумського державного університету

Щербина О.В.

старший викладач кафедри економіки і управління
Конотопського інституту
Сумського державного університету

ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ТЕХНІКОЮ ЯК СКЛАДОВА РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено проблему забезпеченості аграрних товаровиробників сільськогосподарською технікою, проаналізовано наявність, структуру й розподіл сільськогосподарської техніки за видами сільськогосподарських виробників як важливої складової раціонального землекористування. Підкреслено, що сучасний рівень матеріально-технічного забезпечення аграрних підприємств є низьким. Запропоновано шляхи вирішення проблеми з урахуванням потреб раціонального землекористування та економічної ефективності аграрного виробництва.

Ключові слова: сільськогосподарська техніка, забезпеченість технікою, оновлення, раціональне землекористування.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована проблема обеспеченности аграрных товаропроизводителей сельскохозяйственной техникой, проанализированы наличие, структура и распределение сельскохозяйственной техники по видам сельскохозяйственных производителей как важной составляющей рационального землепользования. Подчеркнуто, что современный уровень материально-технического обеспечения аграрных предприятий является низким. Предложены пути решения проблемы с учетом потребностей рационального землепользования и экономической эффективности аграрного производства.

Ключевые слова: сельскохозяйственная техника, обеспеченность техникой, обновление, рациональное землепользование.

ANNOTATION

The article studies the issue of provision of agricultural producers with farm machinery, analyses the availability, structure, and distribution of agricultural machinery by types of agricultural producers as an important component of rational land use. It is emphasized that the current level of business logistics of agricultural enterprises is low. Ways to solve the problem are proposed taking into account the needs of rational land use and agrarian production efficiency.

Key words: agricultural machinery, provision of machinery, re-equipment, rational land use.

Постановка проблеми. Аграрне виробництво, на відміну від інших галузей економіки, останнім часом демонструє стабільність і навіть помірно зростання на тлі кризових економічних та політичних явищ. Однак такі досягнення сільськогосподарських товаровиробників, як розширення географії конкурентоспроможного експорту продукції, нарощування обсягів виробництва та збільшення доходів власників аграрних підприємств, не є показниками абсолютного успіху насамперед через недосконалість наявної системи землекористування, яка є далекою від раціональної. Вітчизняні земельні відносини поглиблюють конфлікт інтересів,

що давно виник між власниками земельних ділянок сільськогосподарського призначення (переважно сільські мешканці), землекористувачами (товаровиробники різних форм власності та типів організації; орендарі землі) та державою (у вигляді інститутів влади, зокрема об'єднаних територіальних громад). Актуальність цієї проблеми буде зростати через науково-технічний прогрес та постійне зростання виробничих сил, які потребують залучення у виробничо-господарське користування нових земельних ресурсів. Сьогодні це має різні аспекти, основними серед яких є технологічний, організаційний, економічний та екологічний, тому не останню роль у підвищенні раціоналізації землекористування відіграє здатність (фізична і фінансова) землекористувачів використовувати у виробничому процесі сучасну сільськогосподарську техніку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Проблема раціонального сільськогосподарського землекористування є актуальною, тому досліджується в наукових працях багатьох вітчизняних та зарубіжних вчених. Так, П.Ф. Веденічев, П.І. Гайдуцький, А.С. Даниленко, П.П. Колодій, О.В. Лазарева, В.М. Русан, А.М. Третяк та інші дослідники вивчають питання, пов'язані з раціональним землекористуванням. Зокрема, колектив відомих радянських науковців раціональним землекористуванням вважає максимальне господарське освоєння та високий ступінь використання землі, за якого здійснюється найбільш повне залучення земель у господарський обіг [1, с. 54]. Проте В.М. Русан розширює трактування терміна «раціональне землекористування», говорячи про науково обґрунтоване використання земельних ділянок сільськогосподарського призначення, що спрямоване на досягнення максимального ефекту в процесі господарювання з урахуванням їх (ділянок) якісних характеристик та конкретних природно-економічних умов виробництва, а також дотриманням екологічних вимог [2, с. 30].

Проблемам ефективного матеріально-технічного забезпечення аграріїв сільськогосподарською технікою присвятили свої роботи В.Г. Андрійчук, В.П. Мертенс, В.П. Ситник, А.А. Чалий, В.С. Шебанін. Спочатку це питан-

ня переважно розглядалося в контексті підвищення економічної ефективності сільськогосподарського виробництва, однак останнім часом все більше науковців наголошують на екологічних (стан ґрунтів та забруднення навколишнього середовища) та економічно-соціальних проблемах, які виникають через нераціональне використання засобів виробництва.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Вказані проблеми потребують більш поглибленого вивчення.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження рівня забезпеченості сільськогосподарською технікою в контексті раціонального землекористування та формулювання практичних рекомендацій щодо оновлення та підвищення ефективності використання механізованих засобів виробництва.

Виклад основного матеріалу дослідження. Протягом останніх восьми років досяги виробництва продукції рослинництва коливалися з мінімальних 120 591,4 млн. грн. у 2010 році до максимальних 185 052,1 млн. грн. у 2016 році. Мінімум виробництва продукції рослинництва сільськогосподарських підприємств також зафіксований у 2010 році (64 860,6 млн. грн.), а максимум – у 2016 році (113 392,6 млн. грн.). Проте господарства населення мали пік виробництва у 2014 році (72 178, 4 млн. грн.) (рис. 1).

Відносно стабільний обсяг виробництва продукції рослинництва не означає, що сільськогосподарські землі використовуються раціонально.

Якщо проаналізувати сільськогосподарські угіддя за формою власності на землю, то, згідно з даними Аграрного інформаційного агентства “Agravery” [4], можна побачити, що більшість землі перебуває в приватній власності (31 034,9 тис. га). Другою за розміром є державна форма власності, що має 10 462,4 тис. га, з яких 3,2 млн. гектарів перебувають у постійному користуванні державних підприємств,

установ та організацій; 2,5 млн. гектарів – у запасі (не надані у власність та користування), а решта – в оренді [5]. В колективній власності перебувають лише 17,3 тис. га, а в комунальній – 16,8 тис. га. Проте власник землі та землекористувач – це, як правило, різні особи. Проблема власності на землю впливає на готовність землекористувачів інвестувати кошти в оновлення матеріально-технічної бази.

Не можна не погодитися з О.В. Величко в тому, що «ефективність виробництва на сільськогосподарських підприємствах значною мірою залежить від міри інтенсифікації сільськогосподарського виробництва і важливої її складової частини – рівня технічної оснащеності. Здійснення технологічних процесів в оптимальні строки є запорукою отримання високих урожаїв та прибутку» [6, с. 81].

Проте в ґрунтах України спостерігається постійне зменшення (щорічно на 0,5–0,6 т з 1 гектара) гумусу. Серед основних причин втрати родючості можна назвати мінералізацію, ерозію, інтенсивність використання орних земель та майже повну відсутність сівозмін. Втрата якості ґрунтів на тлі позитивних показників рентабельності свідчить про деструктивне й навіть злочинне землекористування з огляду на далеку перспективу землекористування.

Не останню роль в збереженні якості ґрунтів відіграють способи оброблення землі, зокрема використання сільськогосподарської техніки. У землеробстві можна виділити такі технологічні операції, як обробіток ґрунту, внесення добрив (мінеральних та органічних), підготовка ґрунту до сівби, захист ґрунтового покриву від впливу вітрової та водної ерозії. Ці та інші види робіт потребують використання механічно потужних та водночас максимально екологічних сільськогосподарських машин і механізмів.

Незадовільна готовність до польових робіт дуже часто пояснюється тим, що наявна сіль-

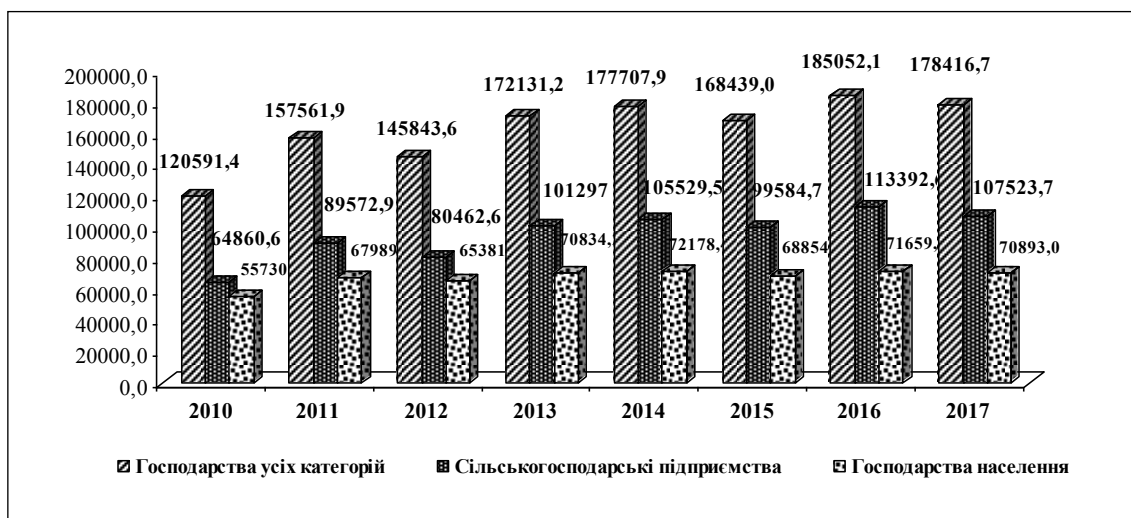

Рис. 1. Динаміка виробництва продукції рослинництва за 2010–2017 роки, млн. грн.

Джерело: побудовано авторами на основі даних Державної служби статистики [3]

ськогогосподарська техніка має суттєвий фізичний та моральний знос, а аграрні підприємства не мають достатніх коштів для закупівлі не лише нової техніки, але й запасних частин до наявної, тобто навіть просте відтворення (ремонт) є проблематичним для аграрних підприємств, а розширене відтворення (модернізація, заміна старої техніки на нову) доступне небагатьом, як правило, великим підприємствам.

Проаналізуємо розподіл основних видів сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах за розміром сільськогосподарських угідь (табл. 1).

Як бачимо, найпоширенішим та найдоступнішим видом сільськогосподарської техніки традиційно є трактор, адже усього у 2017 році трактори використовували 19 628 підприємств, а їх загальна кількість склала 129 272. Найменш доступними для господарств є зернозбиральні комбайни, адже вони наявні лише у 11 025 підприємств загальною кількістю 26 800. При цьому найбільша кількість і підприємств, що користується цією технікою, і самої техніки усіх видів зосереджена в середніх за розміром господарствах, що мають посівну площу від 1 000,1 до 2 000,0 га.

Загальна структура основних видів сільськогосподарської техніки, що використовувалась як сільськогосподарськими підприємствами, так і господарствами населення, представлена на рис. 2.

Отже, лідером з використання у рослинництві у 2017 році стали борони (581 578 шт. з часткою 34,2%), друге місце посіли трактори (347 111 шт. з часткою 24,4%), а почесне третє –

плуги (336 646 шт. з часткою 19,8%). Культиватори та сівалки використовуються приблизно однаково (частка кожного у загальній кількості трохи більше 11%). Комбайни через свою вартість є найбільш недоступним видом техніки (лише 54 611 шт. з часткою 3%).

Це можна пояснити такими причинами:

- низький платоспроможний попит на сільськогосподарську техніку в результаті диспаритету цін на сільськогосподарську продукцію порівняно з продукцією промисловості;
- інфляція;
- складність залучення банківських кредитів сільськогосподарськими виробниками через високий ризик їх неповернення;
- недостатній обсяг інвестицій у сільське господарство;
- декламаційність намірів разом з відсутністю реальної інноваційної політики держави щодо розвитку аграрного сектору;
- обмеженість державної підтримки сільськогосподарських виробників та низький рівень довіри до наявних форм підтримки через мінливість законодавства.

Проаналізуємо рух сільськогосподарської техніки у 2017 році (табл. 2).

На початок 2017 року загальна кількість сільськогосподарської техніки складала 787 817 шт., а на кінець року – 798 885 шт., що на 11 068 шт., або 1,4%, більше.

Протягом року надійшло 56 879 одиниць техніки, з них куплено 44 771 шт., або 79,3%. Найбільше надійшло тракторів (9 785 шт.), борін (7 601 шт.), посівних машин (5 814 шт.), культиваторів (5 029 шт.), вантажних автомо-

Таблиця 1

Розподіл основних видів сільськогосподарської техніки в сільськогосподарських підприємствах за розміром сільськогосподарських угідь станом на 1 січня 2018 року

Показники	Трактори		Вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі		Зернозбиральні комбайни	
	кількість підприємств, од.	кількість техніки, шт.	кількість підприємств, од.	кількість техніки, шт.	кількість підприємств, од.	кількість техніки, шт.
Підприємства, що мали с/г угіддя	19 172	126 943	11 114	79 217	10 902	26 456
зокрема площею до 50,0 га	4 339	7 111	1 420	2 774	1 204	1 357
50,1–100,0 га	2 334	4 483	901	1 900	918	1 041
100,1–500,0 га	5 559	20 257	2 907	8 570	3 097	4 478
500,1–1 000,0 га	2 382	15 585	1 735	7 729	1 814	3 638
1 000,1–2 000,0 га	2 301	25 596	2 007	16 478	1 886	5 454
2 000,1–3 000,0 га	1 018	16 505	945	11 952	872	3 365
3 000,1–4 000,0 га	450	8 873	422	6 756	399	1 763
4 000,1–5 000,0 га	260	6 385	250	4 963	237	1 291
5 000,1–7 000,0 га	243	6 609	238	4 946	212	1 317
7 000,1–10 000,0 га	131	4 254	134	3 413	121	815
більше 10 000,1 га	155	11 285	154	9 736	142	1 937
Підприємства, що не мали с/г угідь	456	2 329	308	1 941	123	344

Примітка: дані наведено без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим

Джерело: складено авторами на основі даних Державної служби статистики [3]

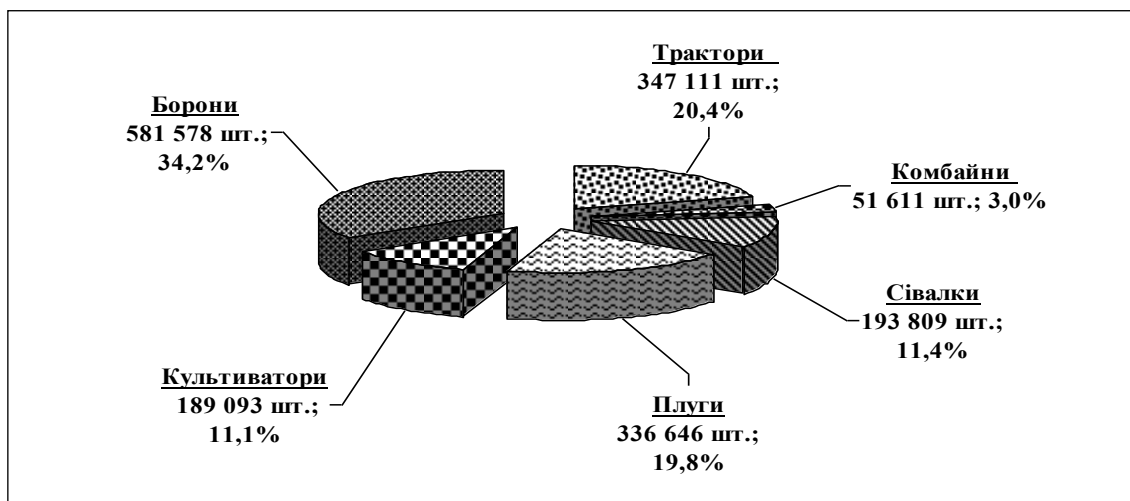

Рис. 2. Наявність окремих видів сільськогосподарської техніки станом на 1 січня 2018 року
Джерело: побудовано авторами на основі даних Державної служби статистики [3]

білів (4 230 шт.), причепів та напівпричепів (4 014 шт.).

Вибуття техніки у 2017 році склало 45 421 шт., зокрема списано внаслідок повного зносу, знищення або крадіжки 15 442 шт., або 34,0%. Найбільше вибуло борін (10 079 шт.), тракторів (7 570 шт.), вантажних автомобілів (4 334 шт.), плугів (3 730 шт.), культиваторів (3 664 шт.), комбайнів (3 205 шт.).

Щодо відносних показників ефективності використання сільськогосподарської техніки, то оновлення склало 7,1%. Найбільше оновились техніка для зрошування, що викликано потребою аграріїв долати кліматичні проблеми посухи (обладнання іригаційне оновилося на 14,0%, дощувальні машини – на 12,1%, машини та пристрої для поливу – на 19,0%, водяні насоси та насосні станції – на 14,2%). Також у 2017 році непогано оновились жатки валкові (на 14,5%), машини для захисту с/г культур (на 11,6%) та розкидачі гною й добрив (на 11,1%), тому що сільгоспвиробники прагнуть зберегти та збільшити врожай.

Вибуття техніки в середньому зафіксовано на рівні 5,7%. При цьому найбільший коефіцієнт вибуття зафіксований серед комбайнів (8,2%), посівних машин (6,6%) та сінокосарок (6,1%).

Коефіцієнт приросту є додатним (0,14, або 14,0%), що свідчить про те, що оновлення сільськогосподарської техніки відбувається більш інтенсивним чином, ніж вибуття, що є позитивним явищем. Однак від'ємний показник приросту зафіксовано серед борін (-1,4%) та вантажних автомобілів (-0,1%).

Для покращення ситуації цікавою є пропозиція П.В. Пивовара, який вважає, що слід створити «в регіонах мережі підрядних організацій і підприємств, які на договірних засадах надавали б широкий спектр послуг всім категоріям сільськогосподарських товаровиробників у своєчасному та якісному проведеному механізованих робіт: обробіток ґрунту, сівба зернових, тех-

нічних і кормових культур, збирання врожаю тощо. Ці підприємства повинні бути укомплектовані високопродуктивними тракторами, зерно-, буряко- та кормозбиральними комбайнами й іншою потужною технікою» [7, с. 143].

Висновки. Отже, можна стверджувати, що забезпеченість вітчизняних аграрних товаровиробників залишається незадовільною. Позитивні тенденції щодо кількісного оновлення машинно-тракторного парку є незначними, оскільки відбуваються переважно за рахунок більш дешевої, отже, менш якісної техніки. Також відомо, що, оновлюючи свою матеріально-технічну базу, землекористувачі переслідують мету власного збагачення, а не збереження та підвищення якості сільськогосподарських земель.

Для поліпшення забезпеченості сільськогосподарських виробників сучасною екологічною технікою, яка відповідає б нормам раціонального землекористування, ми пропонуємо вжиття таких заходів:

1) активізація фінансового лізингу, який дає змогу сільськогосподарському товаровиробнику оплатити лише частину вартості машин, а решту суми погасити протягом 3–5 років, тобто придбана в лізинг техніка вже залучається до виробництва, тому окупається; для цього законотворюці мають розробити правила, які не будуть постійно змінюватися;

2) створення сільськогосподарських кооперативів зі спільного використання техніки, таких собі машинно-тракторних станцій у районах та областях, що особливо актуально для домогосподарств та фермерів; якщо, об'єднавшись, селяни збільшать масиви землі, що обробляється, вони зможуть не лише дозволити собі придбати та обслуговувати якісну техніку, але й швидше її окупити;

3) стимулювання тих аграріїв, які віддають перевагу органічному землеробству, через послаблення податків та відкриття доступу до дешевих кредитів.

Таблиця 2
 Рух сільськогосподарської техніки у сільськогосподарських підприємствах протягом 2017 року, шт.

Показники	Наявність на початок року	Надійшло протягом року			Вибуло протягом року			Наявність на кінець року	Показники ефективності використання техніки		
		всього	зокрема, куплено	куплено у відсотках до надходження	всього	зокрема, списано	списано у відсотках до вибуття		Коефіцієнт оновлення	Коефіцієнт вибуття	Коефіцієнт приросту
Трактори	127 057	9 785	7 634	78,0	7 570	1 909	25,2	129 272	0,076	0,059	0,017
Вантажні та вантажно-пасажирські автомобілі	81 262	4 230	3 040	71,9	4 384	1 171	27,0	81 158	0,052	0,053	-0,001
Причепи та напівпричепи	64 955	4 014	2 896	72,1	3 730	1 278	34,3	65 239	0,062	0,057	0,004
Плуги	47 454	3 891	3 228	83,0	2 273	896	39,4	49 072	0,079	0,046	0,033
Культиватори	68 735	5 029	4 202	83,6	3 664	1 504	41,0	70 100	0,072	0,052	0,019
Борони	183 864	7 601	5 885	77,4	10 079	3 855	38,2	181 386	0,042	0,056	-0,014
Машини посівні та для садіння	69 195	5 814	4 801	82,6	4 666	1 738	37,2	70 343	0,083	0,066	0,016
Розкидачі гною та добрив	20 791	2 426	2 025	83,5	1 294	491	37,9	21 923	0,111	0,059	0,052
Обладнання іригаційне	5 280	819	612	74,7	260	89	34,2	5 839	0,140	0,045	0,096
Доцувальні машини	3 898	512	363	70,9	184	68	37,0	4 226	0,121	0,044	0,078
Машини та пристрої для поливу	1 382	307	249	81,1	76	21	27,6	1 613	0,190	0,047	0,143
Водяні насоси та насосні станції	4 011	621	542	87,3	244	77	31,6	4 388	0,142	0,056	0,086
Машини для захисту с/г культур	19 338	2 408	1 923	79,9	1 019	274	26,9	20 727	0,116	0,049	0,067
Сінокосарки	10 704	889	704	79,2	664	281	42,3	10 929	0,081	0,061	0,021
Жатки валкові	14 058	2 239	1 938	86,6	908	357	39,3	15 389	0,145	0,059	0,086
Прес-пакувальники	7 379	607	489	80,6	439	138	31,4	7 547	0,080	0,058	0,022
Комбайни та машини для збирання	38 908	3288	2627	79,9	3205	1045	32,6	38991	0,084	0,082	0,002
Техніка для післяурожайних робіт	19 546	2 009	1 613	80,3	812	250	30,8	20 743	0,097	0,039	0,058
Всього	787 817	56 489	44 771	79,3	45 421	15 442	34,0	798 885	0,071	0,057	0,014

Джерело: розраховано авторами на основі даних Державної служби статистики [3]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Эффективность сельскохозяйственного природопользования / П.Ф. Веденичев, В.М. Трегобчук, Т.А. Козлова, Б.И. Пасхавер, Н.А. Андриенко. Киев, 1984. 229 с.
2. Русан В.М. Економіка раціонального сільськогосподарського землекористування: монографія. Київ, 2009. 198 с.
3. Державна служба статистики. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Земля у цифрах: сучасний стан сільгоспугідь // Agravery – Аграрне інформаційне агентство. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/zemla-v-cifrah-sucasnij-stan-silgospugid>.
5. Стратегія удосконалення механізму управління в сфері використання та охорони земель сільськогосподарського призначення державної власності та розпорядження ними: Постанова Кабінету Міністрів України від 7 червня 2017 року № 413 / Кабінет Міністрів України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-p#n12>.
6. Величко О.В. Основні засоби як складова ресурсного потенціалу сільськогосподарських підприємств регіону. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. Сер.: Економіка, аграрний менеджмент, бізнес. 2013. Вип. 181 (4). С. 76–85.
7. Пивовар П.В. Сучасний стан технічного потенціалу сільськогосподарських підприємств Житомирської області. Вісник ЖНАЕУ. 2011. № 1. Т. 2. С. 134–143. URL: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/234>.

REFERENCES:

1. Vedenychev P.F., Trehobchuk V.M., Kozlova T.A., Paskhaver B.Y., Andryenko N.A. (1984), *Effektivnost selskokhoziaistvennoho pryrodopolzovanyia* [Efficiency of agricultural nature management], Naukova Dumka, Kyiv, Ukraine.
2. Rusan V.M. (2009), *Ekonomika ratsionalnoho silskohospodarskoho zemlekorystuvannia: monohrafiia* [Economics of rational agricultural land use: monograph], Kyiv, Ukraine.
3. Derzhavna sluzhba statystyky, [Online], available at: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. "Land in numbers: the current state of agricultural lands" / Agravery – Ahrarne informatsiine ahentstvo. [Online], available at: <https://agravery.com/uk/posts/show/zemla-v-cifrah-sucasnij-stan-silgospugid>.
5. Kabinet Ministriv Ukrainy (2017), *Stratehiia udoskonalennia mekhanizmu upravlinnia v sferi vykorystannia ta okhorony zemel silskohospodarskoho pryznachennia derzhavnoi vlasnosti ta rozporiadzhennia nymy: Postanova*, [Online], available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/413-2017-p#n12>.
6. Velychko O.V. (2013) "Fixed assets as a component of the resource potential of agricultural enterprises in the region", *Naukovi visnyk Natsionalnoho universytetu bioresursiv i pryrodokorystuvannia Ukrainy*. Ser.: Ekonomika, ahrarnyi menedzhment, biznes, Kyiv, Ukraine. Vol. 181 (4), pp. 76–85.
7. Pyvovar P.V. (2011), "The current state of technical potential of agricultural enterprises of Zhytomyr region", *Visnyk ZhNAEU, Zhytomyr, Ukraine*, no. 1, vol. 2, pp. 134–143, [Online], available at: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/234>.

Samus H.I.

*Candidate of Economic Sciences,
Lecturer at Department of Economics and Management,
Konotop Institute,
Sumy State University*

Shcherbyna O.V.

*Senior Instructor at Department of Economics and Management,
Konotop Institute,
Sumy State University*

PROVISION OF AGRICULTURAL MACHINERY AS A COMPONENT OF RATIONAL LAND USE

The purpose of the article is studying the level of availability of agricultural machinery in the context of rational land use and formulating practical recommendations for updating and improving the efficiency of the use of mechanized means of production.

Methodology. The efficiency of agrarian business and land use depends to a large extent on the degree of agricultural production intensification, in particular, the level of technical equipment. During the study, methods of economic analysis of statistical data on the availability and movement of agricultural machinery were used, and factors that hindered the updating of the material and technical base of agrarian enterprises were identified. It was established that the level of provision of agricultural machinery is unsatisfactory, the available agricultural machinery has significant wear and tear and obsolescence.

Results. In recent years, there has been an increase in the volumes of crop production. At the same time, there is a significant deterioration in the soil quality and reduction in yields, which, among other factors, is affected by the low level of agrarian supply with modern means of production. Among the reasons for the slow updating of agricultural machinery, the low solvency of peasants due to disproportionate prices for crop and industrial products, inflation, the complexity of attracting bank loans, insufficient investment in agriculture, and limited state support for agricultural producers can be called. Positive trends in the quantitative renewal of the machine and tractor fleet are negligible since they occur mainly at the expense of cheaper and, consequently, less-quality equipment. It is also known that when updating its material and technical base, land users pursue the goal of their own enrichment, rather than preserving and improving the quality of agricultural land.

Practical implications. The following measures would be appropriate to improve the provision of agricultural producers with modern equipment that is in line with the principles of rational land use: financial leasing activation, the creation of agricultural cooperatives on the sharing of technology in areas and regions, and financial and fiscal incentives for farmers who favour organic farming.

УДК 338.43:636.4:339

Сушарник Я.А.
кандидат економічних наук,
викладач кафедри економіки,
фінансів, обліку і оподаткування
Подільського спеціального навчально-реабілітаційного
соціально-економічного коледжу

ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СВИНИНИ НА РИНКУ М'ЯСА

АНОТАЦІЯ

Свинарство є системоутворюючою галуззю економіки країни, від її розвитку залежать економічні, соціальні та екологічні умови розвитку сільських територій. Аналіз ринку продукції свинарства свідчить, що в останні роки відбувалися кардинальні зміни, пов'язані зі значним зменшенням поголів'я свиней, унаслідок чого обсяги виробництва свинини зменшилися у 2015 р. на 816 тис. т порівняно з 1990 р. Побудова ринку продукції свинарства вимагає науково обґрунтованих дій, головною з яких виступає стратегічна спрямованість щодо насичення його конкурентоспроможною свининою у зв'язку з викликами внутрішнього та зовнішнього ринків. Наукового обґрунтування потребують, зокрема, стратегічні напрями формування конкурентоспроможного розвитку галузі, де особливе місце повинні зайняти питання створення ефективних інтеграційних відносин у м'ясопродуктовому підкомплексі та механізмів регулювання конкурентоспроможного розвитку галузі свинарства.

Ключові слова: конкурентоспроможність, свинина, ринок, механізми, м'ясо, ціна, попит, виробництво, підприємства, інтеграція, рентабельність, галузь.

АННОТАЦИЯ

Свиноводство является системообразующей отраслью экономики страны, от ее развития зависят экономические, социальные и экологические условия развития сельских территорий. Анализ рынка продукции свиноводства показывает, что в последние годы происходили кардинальные изменения, связанные со значительным уменьшением поголовья свиней. В результате объемы производства свинины уменьшились в 2015 г. на 816 тыс. т по сравнению с 1990 г. Построение рынка продукции свиноводства требует научно обоснованных действий, главным из которых является стратегическая направленность по насыщению его конкурентоспособной свининой в связи с вызовами внутреннего и внешнего рынков. Научного обоснования требуют, в частности, стратегические направления формирования конкурентоспособного развития отрасли, где особое место должны занять вопросы создания эффективных интеграционных отношений в мясопродуктовом подкомплексе и механизмов регулирования конкурентоспособного развития отрасли свиноводства.

Ключевые слова: конкурентоспособность, свинина, рынок, механизмы, мясо, цена, спрос, производство, предприятия, интеграция, рентабельность, отрасль.

ANNOTATION

Pork is a system-forming branch of the country's economy. After all, the economic, social and environmental conditions of the development of rural territories depend on its development. The analysis of the market for pig products shows that in recent years there have been radical changes that are associated with a significant decrease in the number of pigs. As a result, the volume of pork production decreased in 2015 by 816 thousand tons compared with 1990. The construction of the market for pig products requires scientifically sound actions, the main of which is the strategic focus on saturation with its competitive pork in connection with the challenges of the domestic and foreign markets. Scientific substantiation requires, in particular, strategic directions for the formation of a competitive development of the industry, where a special place should take the issue of creating effective integration relations in the meat product subcomplex and mechanisms for regulating the competitive development of the pig industry.

Key words: competitiveness, pork, market, mechanisms, meat, price, demand, production, enterprise, integration, profitability, industry.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Наукові дослідження досить глибоко розкривають сучасне розуміння сутності конкурентоспроможності розвитку галузей агропромислового комплексу. Однак різноманітність підходів до визначення напрямів забезпечення конкурентоспроможності продукції свідчить про невіршеність багатьох питань розвитку галузі свинарства, зокрема в регіональному аспекті впливу держави на процеси, пов'язані з виробництвом, обміном, розподілом та споживанням продукції свинарства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Загальні питання теорії конкурентоспроможності викладено у працях зарубіжних і вітчизняних науковців-економістів. Серед зарубіжних науковців слід відзначити Дж. Кейнса, А. Маршалла, П. Самуельсона, А. Сміта, Дж. Стіглера, Е. Чемберлена, Ф. Енгельса, К. Маркса, М. Портера, Й. Шумпетера та ін. До вітчизняних науковців, які розглядали питання конкуренції, необхідно віднести Б. Базилевича, С. Мочерного, А. Гальчинського та багатьох інших.

Теоретичні аспекти конкурентоспроможності висвітлено у працях В. Андрійчука, П. Гайдуцького, М. Ільчука, П. Макаренка, М. Маліка, М. Місюка, О. Онищенко, В. Попова, П. Пуцентейло, П. Саблука, А. Стельмащука, О. Шпичака та ін.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті:

- обґрунтувати сутність конкурентоспроможності на різних рівнях управління економікою;
- визначити чинники, що формують та забезпечують конкурентоспроможність розвитку галузі свинарства;
- діагностувати основні характеристики сучасного стану виробництва та розвитку галузі свинарства, провести моніторинг обсягів виробництва і споживання свинини в країні та областях;
- визначити та проаналізувати чинники, що забезпечують конкурентоспроможний розвиток галузі свинарства;
- проаналізувати реалізацію свиней сільськогосподарськими підприємствами за маркетинговими каналами;
- розрахувати показники для визначення конкурентоспроможності м'яса свиней, відобразити це у розрізі регіонів України;

– здійснити прогноз реалізації свинини на майбутнє;

– дослідити індекси відносної конкурентоспроможності м'яса свиней.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням триманих наукових результатів. В останні роки в галузі свинарства відбуваються суттєві зміни, які полягають як у скороченні поголів'я свиней, так і зменшенні виробництва свинини. Поголів'я свиней у сільськогосподарських підприємствах у 2015 р. скоротилося на 73,7% порівняно з 1990 р. та на 4,5% порівняно з 2014 р. Обсяги вирощування свиней зменшилися на 47,9% порівняно з 1990 р.

В останні роки триває тенденція до скорочення дрібних виробників свинини і водночас посилення концентрації виробництва у великотоварних господарствах. За даними Асоціації свинарів України, Топ-10 за наявності маточного поголів'я свиней виглядає так (табл. 1).

З огляду на світовий досвід, «м'ясний ринок – це такий стан, завдяки якому створена стійка пропозиція свинини, яка повністю забезпечить масовий платоспроможний попит, завдяки чому досягається високий рівень споживання, а товаровиробники мають стійкі і достатні для розширеного відтворення доходи» [1, с. 102]. Як і всі інші товарні та продуктові ринки, він функціонує на основі взаємодії трьох складових елементів: попиту, пропозиції та ціни.

Перевищення темпів зростання середньодушових доходів населення над темпами зростання споживчих цін на свинину спричинило збільшення споживання м'яса. З 2010 р. воно підвищилося з 51,8 кг до 56,2 кг, у тому числі свинини з 18 до 19,8 кг, але це на 40% менше раціональної норми.

Ринковий сегмент м'ясної переробки займає велику частку в харчовій промисловості України, поступаючись за обсягами реалізованої продукції лише сектору молочного виробництва [4]. За останні п'ять років м'ясопереробна галузь у структурі харчової промисловості становила в середньому 17,3%. Протягом 2015 р. загальні обсяги збуту свинини сільськогосподарськими

підприємствами становили 138,3% до рівня 2010 р., збільшення в натуральному вимірі – 133,7 тис. т (табл. 2).

За допомогою засобів прогнозування табличного процесора Microsoft Excel методом кореляційно-регресійного аналізу спробуємо визначити прогнозне значення показника продажу свинини [2]. З достовірністю 0,93 на основі даної моделі обчислено, що з урахуванням коливного процесу, який описує динамічний ряд даних (табл. 3), продаж свиней сільськогосподарськими підприємствами у 2018 р. становитиме 522,6 тис. т, що на 7,9% більше, ніж у 2015 р. Таке збільшення зумовлюється підвищенням продажу переробним підприємствам на 3,1%, продажу на ринку – на 4,7% та за іншими каналами – на 19,7%.

Конкурентоспроможність виробництва свинини в сільськогосподарських підприємствах України тривалий час залишається ще досить низькою. Одним із найважливіших чинників, що впливають на конкурентоспроможність, є ціна реалізації. Ціни реалізації свинини проданої сільськогосподарськими підприємствами за всіма напрямками за 2015 р. значно зросли і децю перевищили ціну січня 2015 р. Досить відчутне зростання ціни порівняно з 2014 та 2013 рр. – відповідно на 31,4% (5801 грн./т) та 56,3% (8734 грн./т).

Галузь свинарства визначається як високозатратна, тому за умов поглиблення євроінтеграційних зв'язків необхідно більшу увагу приділити політиці державної підтримки та зовнішніх інвестицій в основні фонди. Згідно із ситуацією, що склалася у виробництві, прибутковими є ті господарства, які реалізували продукцію за ціною понад 2 300 грн./ц.

Важливим показником, який характеризує конкурентоспроможність, є рентабельність, що зумовлює об'єктивну оцінку господарської діяльності виробників м'яса свиней [5]. Оптимальний рівень рентабельності сільськогосподарського виробництва, а це 25–45%, забезпечує розширене виробництво і зростання фондів матеріального стимулювання [6].

Таблиця 1
Топ-10 виробників свинини в Україні за 2014–2015 рр. (вирощування у живій вазі)

Підприємство	Наявність маточного поголів'я, гол.	Частка ринку, %
«АПК-інвест»	21926	18,0
НВП «Глобинський свинокомплекс»	12642	3,6
«Даноша»	12320	3,6
«Агропродсервіс»	12000	3,3
Агрокомбінат «Слобожанський»	8500	2,0
«Нива Переяславщини»	8409	1,9
ЗАТ «Бахмутський аграрний союз»	7135	1,7
«Агропромислова компанія»	6711	1,7
Агрокомбінат «Калита»	5500	1,4
«Барком»	4852	1,1
Разом	99995	38,3

Джерело: розраховано автором за даними Асоціації свинарів України

Таблиця 2

Реалізація свиней сільськогосподарськими підприємствами за маркетинговими каналами, тис. т

Маркетингові канали реалізації	Роки							Відхилення 2015 р. до 2010 р., (+,-)
	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	
Продано всього	284,1	348,3	415,4	416,6	467,6	487,9	482,0	+133,7
%	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	-
у тому числі: переробним підприємствам	163,3	195,7	250,6	232,0	267,8	289,2	298,7	+103,0
%	57,4	56,2	60,3	55,7	57,3	59,3	61,7	-
населенню через систему громадського харчування та в рахунок оплати праці	7,9	6,9	5,7	6,5	7,1	2,2	1,9	-5,0
%	2,8	2,0	1,4	1,6	1,5	0,5	0,4	-
на ринку, через власні магазини, ларьки, палатки	43,9	46,3	46,7	53,1	55,0	55,3	53,7	+7,4
%	15,4	13,3	11,2	12,7	11,7	11,3	11,1	-
видано пайовикам у рахунок орендної плати за землю та майнові паї	0,7	0,6	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3	-0,3
%	0,2	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	-

Джерело: розраховано автором

Таблиця 3

Прогнозування зміни показників продажу свиней сільськогосподарськими підприємствами на 2019 р.

Показники	Математична модель прогнозу	Прогнозне значення, тис. т	Відносне відхилення порівняно з 2015 р., %
Продаж переробним підприємствам	$y = 2031.2x^2 + 38002x + 131155$ $R^2 = 0,9346$	308,1	+3,1
Продаж населенню в рахунок оплати праці	$y = 11980,9e^{-0,2277x}$ $R^2 = 0,6819$	1,2	-33,8
Видано пайовикам у рахунок орендної плати	$y = 792.4e^{-0,1355x}$ $R^2 = 0,9481$	0,2	-32,0
Продаж на ринку	$y = 43041x^{0,1293}$ $R^2 = 0,8561$	57,9	+4,7
Продаж по інших каналах	$y = 36295\ln(x) + 71619$ $R^2 = 0,935$	155,2	+19,7

Джерело: розраховано автором

Таблиця 4

Результати від реалізації м'яса свиней

Роки	Кількість реалізованої продукції, тис. т	Повна собівартість реалізованої продукції, тис. грн.	Чистий дохід (виручка), тис. грн.	Прибуток (збиток), тис. грн.	Собівартість 1 ц, грн.	Середня ціна реалізації без дотацій, грн.	Рівень рентабельності (збитковості), %
2011							
2012	354,3	5536433,5	5647931,7	111498,2	1562,64	1594,11	2,0
2013	409,5	6346144,3	6357774,1	11629,8	1549,73	1552,57	0,2
2014	433,0	7568577,1	7993801,4	425224,3	1747,68	1845,87	5,6
2015	423,3	9268503,1	10447678,8	1179175,7	2189,54	2468,10	12,7

Джерело: власні дослідження

Підвищення рентабельності вітчизняної галузі тваринництва, зокрема свинарства, – проблема, яка була й є завжди актуальною. Особливого значення вона набула за сучасних ринкових умов, коли конкурентоспроможність підприємства проявляється у можливості в процесі суперництва досягти кращих результатів у певній діяльності, сфері функціонування [7].

Дані табл. 4 показують ефективність виробництва та реалізації м'яса свиней сільськогосподарськими підприємствами, на основі яких можна говорити про рівень конкурентоспроможності свинини. Аналіз даних таблиці свідчить, що конкурентоспроможність м'яса свиней в Україні залишається ще досить низькою [8].

У період розвитку ринкових відносин сільськогосподарські товаровиробники повинні на-

Таблиця 5

Розрахунок показників для визначення конкурентоспроможності м'яса свиней за регіонами країни

Області	Прибуток на 1 голову, грн.	Середньодобові прирости свиней, г	Повна соєварність 1 ц, грн.	Ціна 1 ц, грн.	Коефіцієнт дохідності	Частка лоходу від реалізації свиней, %	Товарність, %	Частка виробництва с.г. підприємства	Споживання свинини на душу населення, кг	Виробництво свинини на душу населення, кг	Частка ретону у виробництві, %	Темпи приросту (2010-2015 рр.)
Україна	366	429	2189,54	2468,1	1,127	100,0	94,2	52,7	11,1	9,3	100,0	1,094
Вінницька	33	404	2265,93	2288,9	1,010	2,2	97,6	39,2	13,7	5,4	2,2	1,088
Волинська	383	479	2169,01	2506,3	1,155	2,3	96,7	25,1	17,5	8,7	2,3	1,066
Дніпропетровська	-69	447	2375,04	2329,6	0,981	9,1	96,0	71,2	8,6	11,1	9,1	1,032
Донецька	86	236	2360,21	2493,6	1,056	13,2	104,4	82,2	9,6	12,4	13,2	1,076
Житомирська	760	522	2115,78	2501,0	1,182	1,5	127,3	22,1	13,6	4,7	1,5	1,137
Закарпатська	-20	383	2494,19	2482,3	0,995	0,6	94,4	8,8	9,4	2,1	0,6	1,116
Запорізька	60	423	2162,24	2221,9	1,028	5,7	97,4	60,7	11,1	12,9	5,7	1,029
Івано-Франківська	3003	716	1729,15	2914,4	1,685	6,6	93,6	72,6	6,6	19,2	6,6	1,199
Київська	-121	537	2620,67	2528,5	0,965	10,0	85,7	68,1	11,0	8,6	10,0	1,066
Кіровоградська	89	398	2238,63	2313,8	1,034	3,5	94,6	47,9	12,1	14,3	3,5	1,201
Луганська	-169	285	2229,03	2005,7	0,900	0,5	63,2	27,1	5,1	0,9	0,5	0,815
Львівська	1097	540	1667,55	2508,0	1,504	6,0	94,0	50,5	9,3	9,5	6,0	1,176
Миколаївська	-225	315	2385,81	2204,5	0,924	0,6	67,9	22,0	7,0	2,2	0,6	0,972
Одеська	72	390	2242,83	2304,8	1,028	1,6	53,2	24,0	12,3	2,6	1,6	0,994
Полтавська	527	523	2049,46	2450,9	1,196	9,7	99,6	80,4	12,0	26,9	9,7	1,225
Рівненська	-208	469	2434,93	2326,9	0,956	1,0	110,4	18,6	15,1	3,4	1,0	1,084
Сумська	313	411	2232,99	2440,7	1,085	1,4	95,3	38,5	12,1	5,1	1,4	1,058
Тернопільська	789	503	1713,62	2440,7	1,424	4,4	90,2	54,5	12,8	16,5	4,4	1,271
Харківська	20	466	2373,39	2390,5	1,007	5,9	103,3	60,8	8,5	8,7	5,9	1,215
Херсонська	502	483	2131,71	2407,3	1,129	1,8	87,5	32,7	12,8	6,8	1,8	1,089
Хмельницька	560	561	2102,38	2449,2	1,165	3,9	90,5	53,6	13,8	12,2	3,9	1,316
Черкаська	236	435	2208,75	2392,0	1,083	5,3	98,3	59,1	15,4	16,9	5,3	1,045
Чернівецька	459	464	2427,86	2648,8	1,091	0,9	71,6	22,4	10,9	4,1	0,9	0,970
Чернігівська	227	428	2244,17	2416,8	1,077	2,3	93,1	57,5	13,2	8,7	2,3	1,042

Джерело: розраховано автором на основі даних Держкомстату України

дати зважену оцінку конкурентоспроможності продукції та визначити перспективні шляхи її підвищення за умов дотримання технологічних операцій, наявності виробничих ресурсів, вимог регіонального ринку та потреб споживачів. Нами запропоновано, крім показників оцінки конкурентоспроможності, запропонованих раніше, такі як споживання та виробництво свинини на душу населення окремого регіону, що дасть можливість визначити рівень забезпечення попиту на дану продукцію, оскільки внутрішній попит впливає на рівень конкурентоспроможності.

Аналіз показників розраховано та зведено в табл. 5.

Дані таблиці свідчать, що найвищий рівень конкурентоспроможності м'яса свиней – у підприємствах Полтавської, Івано-Франківської, Львівської, Тернопільської та Хмельницької областей, найнижчий – у підприємствах Миколаївської, Луганської, Закарпатської, Одеської та Рівненської областей.

Аналізуючи показники оцінки конкурентоспроможності для визначення найвищого рівня конкурентоспроможності свинини по областях, використовуємо метод конкурентного профілю. Для цього вибираються максимальні значення всіх показників за досліджуваними областями та присвоюється їм 10 балів. Показники інших областей порівнюються з максимальним рівнем у пропорційному відношенні (рис. 1).

Для визначення конкурентоспроможності свинини в розрізі зон використано ті показники, що й по областях країни. Усі показники зводяться до одиниць виміру у відносному вираженні. Для цього показники 1, 2, 3, 4, 8, 10 розраховуються по відношенню до середніх їх значень по Україні. Інші показники, які мають відносно вираження, залишаємо без змін (табл. 6).

Аналіз показників свідчить, що в областях природно-економічної зони Полісся рівень кон-

курентоспроможності виробництва свинини вищий. Прибуток на одну голову вищий, аніж у степових областях, на 1 271 грн. та порівняно з Лісостепом – на 1 064 грн.

За методикою Легези визначається вага кожного показника методом порівняння критеріїв [7, с. 114–115]. Метод полягає у побудові матриці, у клітинках якої стоять номери тих показників, які є найбільш важливими у попарному порівнянні. Вага показника визначається як відношення отриманої кількості переваг кожного показника до загальної суми порівнянь. У сумі вага усіх показників має дорівнювати 1. Проте, на нашу думку, всі показники мають однакову важливість, а отже, й вагу, яка дорівнює 0,083 (1/12 показників) (табл. 7).

Проведення такого аналізу дає змогу визначити не тільки рівень конкурентоспроможності галузі свинарства, а й виявити основні причини, що викликають її зміну. Розраховані значення інтегрального показника конкурентоспроможності свинини виявилися досить низькими, що вказує на наявність проблем у розвитку галузі. Втім, значення інтегрального показника виявилось найбільшим для підприємств Полісся, причому він значно випереджає показники Степу та Лісостепу [9].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Рентабельність виробництва м'яса свиней має значні відмінності по окремих групах підприємств, які забезпечують його товарне виробництво. Проведені дослідження показують, поперше, що за 2015 р. кількість сільськогосподарських підприємств, які мали товарне виробництво свинини і продавали її за різними каналами реалізації, зменшилася на 213 одиниць; по-друге, зменшилася кількість підприємств, що мали збитки від виробництва свинини, від 67,5% у 2014 р. до 56,7% у 2015 р. Простежуються й інші закономірності, пов'язані з рівнем рентабельності свинини у сільськогосподарських під-

Таблиця 6

Показники, що характеризують конкурентоспроможність свинини за природно-економічними зонами, 2015 р.

Показники	Степ	Лісостеп	Полісся	Україна
Прибуток на 1 голову, грн.	56	261	1325	366
Середньодобові прирости свиней, г	332	494,9	557,2	428,9
Повна собівартість 1 ц, грн.	2289	2261	1898	2190
Ціна реалізації 1 ц, грн.	2338	2458	2666	2468
Коефіцієнт дохідності	1,02	1,09	1,4	1,13
Частка доходу від реалізації свиней у структурі с.-г. продукції, %	3,33	3,37	5,87	3,73
Товарність свинини, %	93,8	93,5	96,5	94,2
Частка виробництва с.-г. підприємствами, %	57,8	59,0	38,0	52,7
Споживання свинини на 1 особу (свіжа, заморожена), кг	10,0	11,8	11,5	11,1
Виробництво свинини на 1 особу, кг	8	11	8	9
Частка зони у виробництві, %	36,0	47,7	20,3	100
Середньорічний темпи приросту (2010-2015 рр.)	1,0	1,1	1,1	1,1

Джерело: власні розрахунки

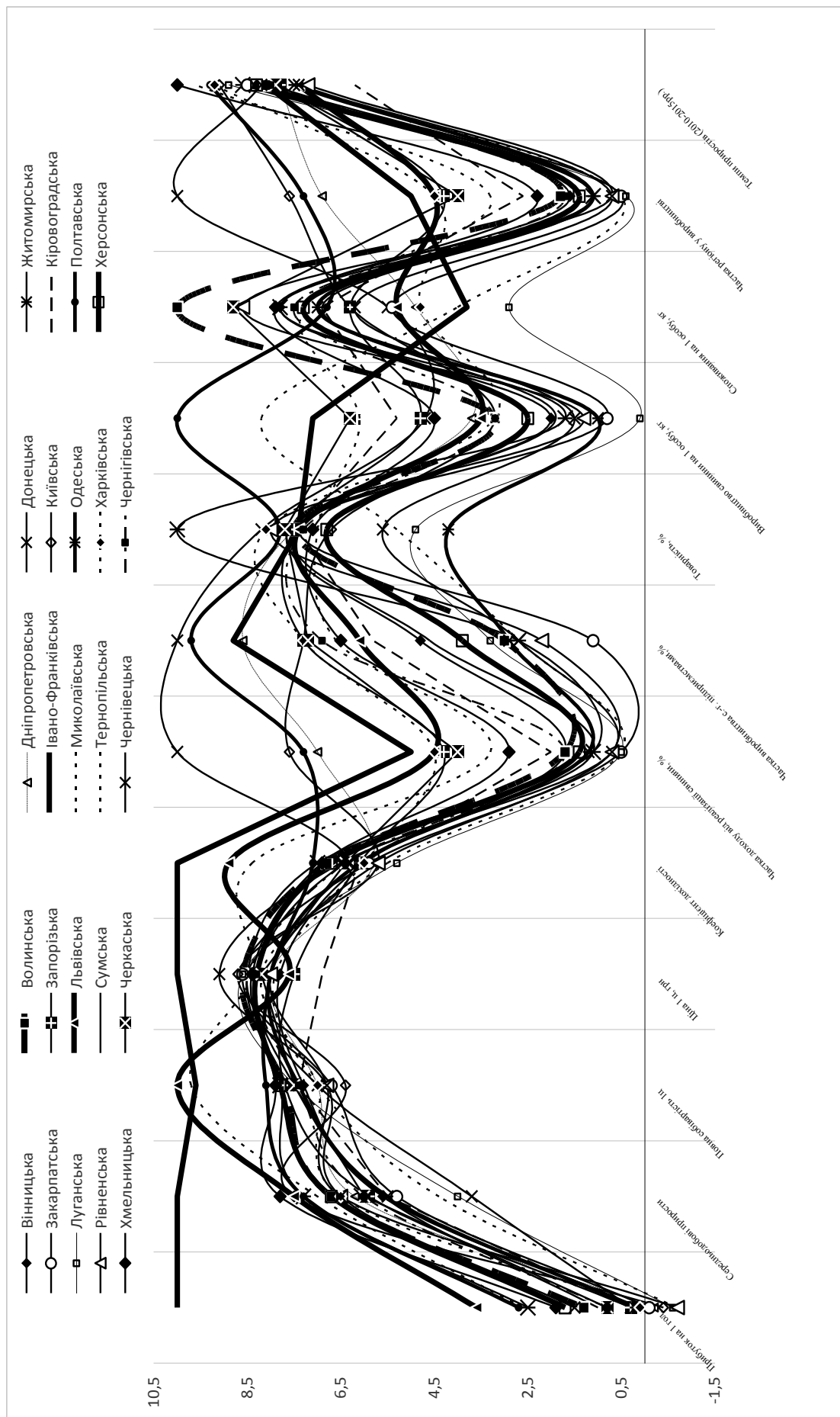

Рис. 1. Динаміка рівня конкурентоспроможності свинини по областях України (за 12-ма показниками)

Таблиця 7

**Розрахунок інтегрального показника конкурентоспроможності свинини
у сільськогосподарських підприємствах природно-економічних зон України**

Показники	Природно-економічні зони			Україна	Ступінь впливу показника, од.
	Степ	Лісостеп	Полісся		
Прибуток на 1 голову, грн.	14,9	71,2	361,7	100	0,08
Середньодобові прирости свиней, г	77,4	115,4	129,9	100	0,08
Повна собівартість 1 ц, грн.	95,7	96,9	115,4	100	0,08
Дохідність, %	102,1	108,7	140,5	112,7	0,08
Ціна реалізації 1 ц, грн.	94,7	99,6	108,0	100	0,08
Частка доходу від реалізації свиней у структурі с.-г. продукції, %	3,3	3,4	5,9	3,7	0,08
Товарність свинини, %	93,8	93,5	96,5	94,2	0,08
Частка виробництва с. г. підприємствами, %	57,8	59,0	38,0	52,7	0,08
Споживання свинини на 1 особу (свіжа, заморожена), кг	89,8	106,7	103,5	100	0,08
Виробництво свинини на 1 особу, кг	90	116,7	89,9	100	0,08
Частка зони у виробництві, %	36,0	43,7	20,3	100	0,08
Середньорічний темпи приросту (2010-2015 рр.)	103,6	113,6	113,7	109,4	0,08
Інтегральний показник конкурентоспроможності свинини, од.	7,8	10,8	16,2	x	1,00

Джерело: власні розрахунки

приємствах, зокрема, це стосується того факту, що чим вищий рівень рентабельності, тим більший обсяг виробництва свинини, у тому числі в розрахунку на 100 га ріллі, відповідно, менші затрати праці, тощо.

Порівняльна оцінка конкурентоспроможності свинини, яка проведена за допомогою розрахунку інтегрального показника, свідчить, що в областях природно-економічної зони Полісся рівень конкурентоспроможності виробництва свинини вищий. Прибуток на одну голову свиней вищий, аніж у степових областях, на 1 271 грн. та порівняно з Лісостепом – на 1 064 грн.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Кулешова Г.М. Конкуренція і конкурентоспроможність в агропромисловому виробництві. Економіка АПК. 2008. № 3. С. 126–132.
- Кривенко Н.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарської продукції країн – кандидатів до ЄС. Економіка АПК. 2007. № 6. С. 144–147.
- Крилова Л. Коли свинина стає прибутковою. Пропозиція. 2008. № 4. С. 138–141.
- Крисько Ж.А. Адаптація підприємства до зовнішнього середовища через механізм реструктуризації. Галицький економічний вісник. Проблеми макро- та мікроекономіки України. 2009. № 2. С. 38–42.
- Легеца Д.Г. Конкурентоспроможність продукції сільськогосподарських підприємств: монографія. К.: ННЦ «ІАЕ», 2011. 396 с.
- Макаренко М.П. Цінова політика як фактор підвищення дохідності аграрного виробництва в умовах світової організації торгівлі. Економіка АПК. 2008. № 5. С. 44–48.
- Малік М.Й., Нужна О.А. Конкурентоспроможність аграрних підприємств: методологія і механізми: монографія. К.: ННЦ «ІАЕ», 2007. 270 с.

- Місюк М.В. Ринок продукції скотарства: монографія. К.: ННЦ «ІАЕ», 2012. 330 с.
- Савчук А.В. Системний підхід к аналізу конкурентоспроможності промислового підприємства. Економист. 2001. № 12. С. 58–61.

REFERENCES:

- Kuleshova G.M. (2008), Competition and competitiveness in agroindustrial production, Economy of agroindustrial complex, No. 3. pp. 126-132.
- Krivenko N.V. (2007), Competitiveness of agricultural products of candidate countries to the CEA, Economy of agroindustrial complex, No. 6. pp. 144-147.
- Krylov L. (2008), When pork becomes profitable, Proposal. No. 4. – pp. 138-141.
- Krysko Zh.A. (2009) Adaptation of the enterprise to the external environment through the restructuring mechanism / Zh.A. Krysenko // Galician Economic Journal. No. 2. – pp. 38-42 (problems of macro and microeconomics of Ukraine).
- Legeza D.G. Konkurentospromozhnist produkci silskohospodarskih pidpriyemstv Monohrafiya, [Competitiveness of agricultural enterprises: monograph] / D.G. Legeza – K.: NSC "IAE", 2011. – 396 p.
- Makarenko MP (2008), Pricing policy as a factor in increasing the profitability of agrarian production in the world trade organization, Economy of AIC. No. 5. – P. 44-48.
- Malik M.Y. Konkurentospromozhnist' ahrarnykh pidpriyemstv: metodolohiya ta mekhanizmy: monohrafiya, [Competitiveness of agrarian enterprises: methodology and mechanisms: monograph], K.: NSC IAE, 2007. – 270 p.
- Misyuk M.V. Rynok produktsiyi skotarstva. Monohrafiya, [Livestock production market. Monograph], K.: – NSC IAE, 2012. – 330 p.
- Savchuk AV (2001), System approach to the analysis of the competitiveness of an industrial enterprise, Economist. No. 12. – pp. 58-61.

Susharnyk Ya.A.
*Candidate of Economic Sciences,
Lecturer at Department of Economics, Finance,
Accounting and Taxation,
Podillia Special Training and Rehabilitation College
of Social and Economic Studies*

EVALUATION OF PORK COMPETITIVENESS IN THE MEAT MARKET

Pork is a system-forming branch of the country's economy. After all, the economic, social, and environmental conditions of the development of rural territories depend on its development. The analysis of the market for pig products shows that in recent years, there have been radical changes that are associated with a significant decrease in the number of pigs. As a result, the volume of pork production decreased in 2015 by 816 thousand tons compared with 1990.

The development of intensive pig breeding in Ukraine on the basis of the application of advanced technologies, the use of highly productive breeds of pigs, a high level of breeding, a balanced high-quality forage, comprehensive mechanization and automation of production processes, the comprehensive application of innovations, and strict compliance with veterinary requirements will improve the country's food security, for the price of pig meat.

The construction of the market for pig products requires scientifically sound actions, the main of which is the strategic focus on saturation with its competitive pork in connection with the challenges of the domestic and foreign markets. Scientific substantiation requires, in particular, strategic directions for the formation of competitive development of the industry, where a special place should take the issue of creating effective integration relations in the meat product subcomplex and mechanisms for regulating the competitive development of the pig industry.

СЕКЦІЯ 6 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

УДК 502.3

Арестов С.В.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки природопольовання
Одеського державного екологічного університета

КОНЦЕПЦІЯ СОДЕЙСТВИЯ РАЗВИТИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКИ БЕЗОПАСНОГО ТУРИЗМА В ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены этапы воспроизводственного цикла туристического потенциала полифункциональных территорий (ПФТ). Реализация туристического потенциала ПФТ предусматривает использование существующих возможностей на уровне допустимых нагрузок на определенные экосистемы. Однако туристический потенциал можно использовать по-разному. В частности, стоит выделить такие варианты: 1) эксплуатировать имеющиеся ресурсы, разведанные и задействованные в хозяйственный оборот; 2) задействовать в оборот сопутствующие ресурсы в пределах возможностей имеющейся туристической инфраструктуры; 3) осваивать новые ресурсы, инвестируя в развитие инфраструктуры, маркетинг; 4) осуществлять активное, целенаправленное совершенствование залеженных природой, существующих характеристик ресурсов ПФТ для повышения их привлекательности, формирования новых туристических продуктов и туристических потоков в Одесской области.

Ключевые слова: туристический потенциал полифункциональных территорий, туристический бизнес, природно-ресурсная основа территорий, туристическо-рекреационные ресурсы, природно-рекреационный потенциал.

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто етапи відтворювального циклу туристичного потенціалу поліфункціональних територій (ПФТ). Реалізація туристичного потенціалу ПФТ передбачає використання наявних можливостей на рівні допустимих навантажень на певні екосистеми. Однак туристичний потенціал можна використовувати по-різному. Зокрема, варто виділити такі варіанти: 1) експлуатувати наявні ресурси, розвідані та задіяні в господарський обіг; 2) задіяти в обіг супутні ресурси в межах можливостей наявної туристичної інфраструктури; 3) освоювати нові ресурси, інвестуючи в розвиток інфраструктури, маркетинг; 4) здійснювати активне, цілеспрямоване вдосконалення закладених природою, наявних характеристик ресурсів ПФТ для підвищення їх привабливості, формування нових туристичних продуктів та туристичних потоків в Одеській області.

Ключові слова: туристичний потенціал поліфункціональних територій, туристичний бізнес, природно-ресурсна основа територій, туристично-рекреаційні ресурси, природно-рекреаційний потенціал.

ANNOTATION

The article describes the stages of the reproduction cycle of the tourist potential of polyfunctional territories (CFT). Realization of the tourism potential of the CFT involves the use of existing opportunities at the level of permissible loads on certain ecosystems. However, the tourist potential can be used in different ways. In particular, it is worth highlighting several options: 1) to exploit the resources available, explored and involved in the economic turnover; 2) to bring into circulation related resources within the capabilities of the existing tourism infrastructure; 3) develop new resources by investing in infrastructure development, marketing;

4) to carry out active, purposeful improvement of the existing characteristics of TFT resources laid down by nature to increase their attractiveness, the formation of new tourism products and tourist flows in the Odessa region.

Key words: tourist potential of multifunctional territories, tourist business, natural resource base of territories, tourist and recreational resources, natural recreational potential.

Постановка проблеми. Воспроизводственный цикл туристического потенциала ПФТ происходит на определенных этапах (формирование, восстановление, наращивание, реализация), которые могут быть взаимосвязаны и взаимообусловлены, однако при определенных обстоятельствах соблюдение этого условия не является обязательным. Развитие туристического потенциала ПФТ является признаком каждого этапа воспроизводственного цикла и проявляется через совершенствование (улучшение) его количественных и качественных характеристик. Реализация туристического потенциала ПФТ не обязательно предполагает прохождение всех этапов воспроизводственного цикла. Формирование туристического потенциала ПФТ является достаточно сложной задачей. Проведя определенную аналогию, можем определить сущность формирования потенциала ПФТ как процесс идентификации и создания возможностей его структурирования и использования определенных организационных форм для стабильного развития туристической деятельности, что обеспечит реализацию конкурентных преимуществ ПФТ и эффективное восстановление ее ресурсных составляющих.

При формировании туристического потенциала ПФТ необходимо учитывать, что его составляющие должны соответствовать тем туристическим услугам, на которых специализируется туристическая фирма, и наоборот. Кроме того, в процессе развития туристической инфраструктуры может появляться новое качество, которого не было до этого.

Анализ последних исследований и публикаций. Вопросам развития территориальных рекреационных систем, оцениванию их рекреационной емкости и потенциала территорий по-

священы работы В. Азара, М. Багрова, Ю. Веденина, С. Генсирука, Л. Гринева, Т. Сафранова, С. Степаненко и многих других ученых.

Теоретическим наследием этих ученых являются развитие понятийного аппарата рекреационного и туристического природопользования, разработка методологического инструментария его исследования и оценивания. Практические результаты заключаются в разработке механизмов управления природным потенциалом территорий с целью обеспечения конкурентных преимуществ.

Выделение не решенных ранее частей общей проблемы. Несмотря на существующие наработки, остаются дискуссионными подходы к идентификации полифункциональных территорий (ПФТ), разработке механизмов обеспечения их развития и использования туристического потенциала. В то же время существует необходимость учета экологического ограничительного фактора развития территорий, формирования механизма комплексного использования туристического потенциала.

Формулирование целей статьи (постановка задания). Целью работы является обоснование теоретических и методических положений, разработка практических рекомендаций по формированию и реализации концепции содействия развитию экологически безопасного туризма в Одесской области.

Изложение основного материала исследования. Туристический потенциал ПФТ по результатам формирования можно классифицировать по таким признакам:

– характер воздействия на производственные процессы (экстенсивные, например увеличение количества параметров туристического потенциала ПФТ, и интенсивные, например мобилизация внутренних резервов территории);

– уровень влияния на хозяйственную деятельность (как сфера специализации, приоритетное направление деятельности, вспомогательная (второстепенная) сфера деятельности);

– результат воздействия (положительный, который обеспечивает конкурентные преимущества территории, вносит существенную долю доходов территорий, и отрицательный, который заключается в основном в увеличении антропогенной нагрузки на территории, что приводит к их деградации).

Формирование туристического потенциала ПФТ зависит от индивидуальных характеристик территории; он формируется под влиянием их качеств и таких составляющих, как природно-ресурсная, материально-техническая, социально-культурная, институциональная [1].

Природно-ресурсную основу территории формируют туристско-рекреационные ресурсы и условия, для которых характерны определенные пространственные особенности и различия, способность меняться со временем, формировать новое качество в результате сочетания. Их туристическая ценность определяется способно-

стью удовлетворять определенные туристические потребности, обеспечивая контрастность с обычной средой жизнедеятельности человека. Для полифункциональных территорий характерны такие два критерия: место отличается от обычной среды обитания человека; представлено сочетание двух и более различных в природном отношении сред.

Природные туристско-рекреационные ресурсы – это факторы и свойства компонентов природной среды, обладающие благоприятными для туристической деятельности качественными и количественными параметрами, которые служат или могут служить основой для организации отдыха, лечения и оздоровления людей, проведения экскурсий. К ним относят компоненты живой и неживой природы, которые используются (или могут быть использованы в перспективе) как предметы производства, потребления туристических услуг [2].

Подкомпонентом 1-го порядка являются климатические условия, хотя в некоторых работах климат рассматривается как ресурс. Климат, преобладающие погодные условия по сезонам определяют комфортность территории для отдыха и спорта. Основными характеристиками являются температурный режим, влажность, количество осадков и их распределение по месяцам, ветровой режим, интенсивность ультрафиолетового излучения, среднее количество солнечных дней в году, а для зимы – толщина и продолжительность снежного покрова.

Кроме этого рассматриваются природные и искусственно созданные человеком объекты, которые относятся к культурно-историческим памятникам. Основными внешними факторами, определяющими возможные объемы воздействия туристического потенциала ПФТ, являются социально-демографические, определяющие структуру и количественные параметры потребностей и спроса на туристические услуги; экологические, включающие, с одной стороны, уровень экологического прессинга на территориях проживания, а с другой стороны, потребность в организации отдыха и оздоровления на экологически чистых территориях; геополитические, сущность которых заключается в безопасности, открытости и досягаемости с учетом транспортной доступности [3].

Формирование туристического потенциала ПФТ может происходить несколькими путями:

1) стихийно;

2) согласно исторически сложившейся экономической структуре и объективным факторам, которые характерны для определенной территории в целом и для экосистемы в частности;

3) целенаправленно.

Этот выбор обусловлен основной гипотезой, согласно которой формирование количественных и качественных параметров туристического потенциала ПФТ определяется существующей и будущей структурами социально-экономиче-

ской системы определенной территории. С целью этого сначала формируются сегменты рынка туристических услуг в соответствии с объективно существующим сочетанием туристических ресурсов с учетом их качественных и количественных характеристик, на основе которых или для освоения которых создаются объекты туристической инфраструктуры с целью наиболее полного удовлетворения потребностей общества на современном этапе его развития.

Количественные и качественные характеристики туристического потенциала ПФТ, особенности размещения на территории региона определяют специфику формирования элементов территориальной организации туризма различных таксономических рангов [4].

Реализация туристического потенциала ПФТ тесно связана с его формированием и восстановлением. Чем больше потенциал сформирован, тем выше его отдача в фазе реализации, поэтому этап реализации туристического потенциала ПФТ является показателем его эффективности. В то же время реализация туристического потенциала ПФТ осуществляет достаточно активное обратное влияние на процессы формирования, восстановления и наращивания.

С целью повышения эффективности реализации туристического потенциала ПФТ ключевую роль отводят его формам, а именно экстенсивной и интенсивной. Экстенсивная форма предусматривает привлечение в хозяйственный оборот его количественной составляющей, а интенсивная характеризуется введением качественной составляющей [5].

Задействование определенных механизмов и инструментов использования туристического потенциала ПФТ требует:

- определения факторов и оценивания их влияния на состояние туристического потенциала ПФТ;
- объективного оценивания эффективности его использования;
- расчета резервов улучшения показателей использования;
- разработки мероприятий по улучшению (восстановлению) утраченных достопримечательностей и конкурентных преимуществ.

Однако в процессе эксплуатации туристско-рекреационные ресурсы и условия могут исчерпываться, терять аттракции, ухудшать свои качественные и количественные параметры. В то же время могут изменяться потребности, возможности реализации туристических услуг.

Итак, следующим этапом развития туристического потенциала ПФТ является восстановление, которое можно рассматривать как сложную, динамичную, открытую систему, которая развивается и меняется в зависимости от действия объективных и субъективных факторов, осуществляется в форме определенного типа, что зависит от предпосылок и потребностей.

Объективная суть восстановления обусловлена рядом факторов:

- 1) исчерпание определенных видов ресурсов;
- 2) уменьшение количества ресурсов, что делает туристическую деятельность экономической невыгодной;

3) снижение качественных характеристик туристического потенциала ПФТ, что приводит к потере достопримечательностей и обуславливает снижение конкурентоспособности туристической деятельности в пределах определенной ПФТ.

К объективным факторам относятся те, которые нельзя изменить в краткосрочной перспективе или действие которых на состояние туристического потенциала ПФТ является постоянным (экологическая ситуация, которая влияет и на количественные, и на качественные характеристики природных ресурсов и условий, их сочетание, способность создавать комплексный или единичный туристический продукт; экономическая структура территории, уровень развития производственной и социальной инфраструктуры).

К субъективным факторам относятся в основном социально-экономические, например развитие образования, профессионализма, квалификационного и культурного уровня, уровня организации труда, технического уровня экономики, особенностей технологических процессов, достижений НТП.

Среди субъективных факторов базовая роль отводится здоровью населения, что особенно влияет на уровень использования курортно-санаторного потенциала ПФТ; культурному и образовательному уровню населения, что определяет структуру интересов и способов их удовлетворения.

Состояние и развитие каждого из названных факторов восстановления туристического потенциала ПФТ зависит от своевременного и полноценного финансирования и системы управления этими процессами. Итак, необходимо разрабатывать механизмы восстановления туристического потенциала ПФТ, сложность и проблематичность чего определяется чрезвычайно широкой сферой их действия (от экологической политики, охраны и сохранения объектов туристического потенциала ПФТ до формирования соответствующей политики в сферах доходов, инвестиций, налогов, миграции), которые в комплексе призваны создать условия для интенсификации процессов использования туристического потенциала ПФТ.

Целью наращивания туристического потенциала ПФТ является создание новых достопримечательностей и улучшение его характеристик, в результате чего может создаваться возможность для более эффективного использования имеющихся ресурсов и условий для повышения уровня конкурентоспособности туристической деятельности.

Выводы. На основе обобщения существующих подходов предложено определение сущности полифункциональных территорий как пространственной целостности, для которой характерны благоприятное сочетание природных ресурсов и условий для развития нескольких

видов экономической деятельности. Полифункциональной территорией целесообразно считать такую, природно-ресурсный потенциал которой способен обеспечивать выполнение нескольких функций, которые могут стать основой для развития различных видов экономической деятельности, обеспечивая достаточный уровень конкурентоспособности по сравнению с другим способом использования территории.

Обоснованы признаки полифункциональности территорий, такие как пространственная ограниченность; многообразие характеристик, что обуславливает возможность их использования в различных целях; внутренний потенциал многофункциональности, который обусловлен специфическим сочетанием природных ресурсов и условий; возможность выделения различных зон в пределах одной экосистемы, что позволяет развивать различные виды деятельности на принципах сбалансированности; способность обеспечивать выполнение нескольких функций как приоритетных; сложность управления, иногда неуправляемость процессов развития как единого целого.

Определены основные принципы идентификации полифункциональных территорий как руководящие положения, которые определяют конкретные потребности и условия развития, что реализует общество в процессе практической деятельности, а именно принципы единства, сбалансированности, комплексности, одинаковой важности, превентивности, альтернативности, кооперирования, эффективности. Критериями идентификации полифункциональных территорий являются превосходящие природные ресурсы, определение их специализации, экологичность территории, экономико-географическое размещение, современная территориальная структура, конкурентоспособность основных сфер экономической деятельности, уровень кооперации различных сфер экономической деятельности, уровень развития инфраструктуры определенного типа, современная и перспективная потребность населения в результатах определенной сферы деятельности (товары и услуги). Критериями эффективности использования потенциала полифункциональных экосистем является экономический, социальный, экологический.

БИБЛИОГРАФИЧЕСКИЙ СПИСОК:

1. Амітан В., Ларіна Р., Пілюшенко В. Логістизація процесів в організаційно-економічних системах: монографія. Донецьк: Юго-Восток, 2003. 72 с.
2. Андреева Н. Научно-методический подход до діагностики та ранжування ресурсозберігаючих проектів: соціо-еколого-економічний аспект. Економіка та менеджмент. 2012. № 9. С. 10–24.
3. Буркинський Б., Степанов В., Харичков С. Економіко-екологічні основи регіонального природопользования: монографія. Одеса: ИПРЭИ НАНУ, 2005. 575 с.
4. Вартанян А. Сертифікація як інструмент оцінки туристических підприємств в сфері екологічної діяльності. Економіка і підприємництво. 2013. № 5. С. 547–551.

5. Вартанян Г. Стратегії формування та реалізації туристичного потенціалу поліфункціональних територій. Економічні інновації: зб. наук. праць. Вип. 60 (3). Одеса: НАН України, Ін-т пробл. ринку та екон.-екол. дослідж., 2015. С. 41–49.
6. Мельник Л. Екологічна економіка: підручник. Суми: Університетська книга, 2002. 346 с.
7. Мельник О. Природно-рекреаційний потенціал у процесі моделювання оцінки рівня туристичної привабливості території. Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Природно-ресурсний потенціал в системі просторового розвитку. Львів, 2004. С. 259–265.
8. Овсяннікова Н. Особливості менеджменту природоохоронних територій. Економіка, менеджмент, бізнес. 2010. № 1. С. 123–129.
9. Рубель О. Інституціоналізація економіки природокористування: монографія / за ред. В. Степанова. Одеса: ІПРЕЕД НАНУ, 2014.
10. Самодай В., Ємельяно К. Актуальні аспекти розвитку екологічного туризму. Вісник ЛІЕТ. Серія: Економічні науки. 2014. № 9. С. 232–236.

REFERENCES:

1. Amitan V., Larina R., Pilushenko V. (2003) Logistizaciya procesiv v organizacijno-ekonomichnih sistemah [Logistics of processes in organizational and economic systems]. Doneck: Ugo-Vostok, p. 72 (in Ukrainian).
2. Andreeva N. (2012) Naukovo-metodichnij pidhid do diagnostiki ta ranjuvannu resursozberigajuchih proektiv: socio-ekologo-ekonomichnij aspekt. [Scientific and methodical approach to the diagnostics and ranking of resource-saving projects: the socio-ecological and economic aspect]. Economics and Management, no. 9, pp. 10–24.
3. Burkinskiy B., Stepanov V., Harichkov S. (2005) Ekonomiko-ekologicheskie osnovi regionalnogo prirodopolzovaniya [Economic and environmental foundations of regional environmental management]. Odessa: IPREEI NANU, p. 575 (in Ukrainian)
4. Vartanian A. V. (2013) Serifikaciya kak instrument ocenki turisticheskikh predpriyatij v sfere ekoturisticheskoy deyatel'nosti [Certification as a tool for evaluating tourism enterprises in the field of ecotourism] Economy and Entrepreneurship, no. 5, p. 547–551.
5. Vartanian A. (2013) Strategii formuvanna ta realizacii turistichnogo potencialu polifunkcionalnih teritorij [Strategies for the formation and realization of tourist potential of polyfunctional territories] Economic innovation, no. 60(3), p. 41–49.
6. Melnik L. (2002) Ekologichna ekonomika [Ecological economy]. Sumi: University book, p. 346 (in Ukrainian).
7. Melnik O. (2004) Prirodno-rekriaciyniy potencial u procesi modeluvannya ocinki rivnya turistichnoi privablivociti teritorij [Natural-recreational potential in the process of modeling the assessment of the level of tourist attractiveness of the territory] Socio-economic research in the transition period. Natural-resource potential in the system of spatial development, no. 3, p. 259–265.
8. Ovsanikov N. (2010) Osoblivociti menedjmentu prirodohoronnih nerritorij [Features of management of protected areas] Economics, management, business, no. 1, p. 123–129.
9. Rubel O. (2014) Institucionalizaciya ekonomiki prirodokoristuvannya [Institutionalization of the economy of nature use]. Odessa: IPREEI NANU (in Ukrainian).
10. Samoday V. (2014) Aktualni aspekti rozvitku ekologichnogo turizmu [Actual aspects of the development of ecological tourism] Visnyk LITET. Series of Economic Sciences, no. 9, p. 232–236.

Arestov S.V.
Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Senior Lecturer at Department of Environmental Economics,
Odessa State Environmental University

THE CONCEPT OF CONTRIBUTION TO THE DEVELOPMENT OF ENVIRONMENTALLY-SAFE TOURISM IN THE ODESSA REGION

This article describes the stages of the reproduction cycle of the tourist potential of polyfunctional territories (PFT). Realization of the tourism potential of the PFT involves the use of existing opportunities at the level of permissible loads on certain ecosystems. However, the tourist potential can be used in different ways. In particular, it is worth highlighting several options:

- 1) to exploit the resources available, explored, and involved in economic turnover;
- 2) to bring into circulation related resources within the capabilities of the existing tourism infrastructure;
- 3) to develop new resources by investing in infrastructure development, marketing;
- 4) to carry out active, purposeful improvement of the existing characteristics of TFT resources laid down by nature to increase their attractiveness, the formation of new tourism products and tourist flows in the Odessa region.

The reproduction cycle of the tourism potential of the PFT occurs at certain stages – formation, restoration, building-up, implementation, which can be interrelated and interdependent, but under certain circumstances, it is not necessary. The development of the tourist potential of the PFT is a sign of each stage of the reproductive cycle and is manifested through the improvement (improvement) of its quantitative and qualitative characteristics.

Realization of the tourist potential of the PFT does not necessarily imply the passage of all stages of the reproductive cycle. Formation of the tourist potential of the PFT is quite a difficult task. Having a certain analogy, it is possible to define the essence of the formation of the potential of the PFT as a process of identification and creation of opportunities for its structuring and use of certain organizational forms for the sustainable development of tourism activities, which will ensure the realization of the competitive advantages of the PFT and the effective restoration of its resource components.

The purpose of increasing the tourist potential of the PFT is to create new sights and improve its characteristics, as a result of which it may be possible to use the available resources and conditions more effectively to increase the level of competitiveness of tourism activities.

УДК 330.3

Дергалюк Б.В.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки та підприємництва
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

Журенко О.В.
студентка
Національного технічного університету України
«Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського»

ЕКОЛОГІЧНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

АНОТАЦІЯ

Екоінновація є однією з провідних стратегій щодо підвищення ресурсо- і енергоефективності та створення низьковуглецевого суспільства, тому що ця стратегія має такі переваги, як зниження витрат на придбання матеріалів. Це приведе до того, що Україна буде більш конкурентоспроможною у глобальному світі. Екоінновація сприяє сталому виживанню компаній, оскаржуючи екологічні проблеми в очах численних зацікавлених сторін у суспільстві. Стаття присвячена проблемам упровадження інновацій в управління охороною навколишнього середовища. Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що вони можуть бути використані під час упровадження інноваційних принципів розвитку у вирішенні екологічних проблем з метою покращення стану економіки для компаній та України загалом.

Ключові слова: екологічні інновації, технологічний прогрес, екологічне виробництво, екоінновація, сталий розвиток, структурні зрушення економіки.

АННОТАЦИЯ

Екоинновация является одной из ведущих стратегий по повышению ресурсо- и энергоэффективности и созданию низкоуглеродистого общества, потому что эта стратегия обладает такими преимуществами, как снижение расходов на приобретение материалов. Это приведет к тому, что Украина будет более конкурентоспособной в глобальном мире. Екоинновация способствует устойчивому выживанию компаний, оспаривая экологические проблемы в глазах многочисленных заинтересованных сторон в обществе. Статья посвящена проблемным моментам и главным аспектам введения инноваций в управление экологией. Практическое значение полученных результатов заключается в том, что они могут быть использованы при внедрении инновационного деelopмента для устранения экологических проблем, чтобы улучшить состояние экономики для компаний и Украины в целом.

Ключевые слова: экологические инновации, технологический прогресс, экологическое производство, эоинновация, устойчивое развитие, структурные изменения в экономике.

ANNOTATION

Eco-innovation is one of the leading strategies for increasing resource and energy efficiency and developing a low-carbon society, because this strategy has other advantages, like reducing the cost of purchasing materials. Therefore, this naturally leads to the fact that Ukraine will be more competitive in the global world. Eco-innovation elementarily contributes to the steady survival of companies, challenging environmental problems in the eyes of many stakeholders in society. The article is devoted to problems of introduction of innovations in green protection management. The practical significance of the results is that they can be used for implementing innovative development principles in solving environmental problems in order to improve the state of the economy for companies and Ukraine as a whole.

Key words: ecological innovations, technological progress, environmental production, eco-innovation, sustainable development, structural changes in the economy.

Постановка проблеми. Формування інноваційної економіки в Україні вимагає не тільки постійного технологічного вдосконалення, налагодження виробництва високотехнологічної продукції з високою часткою доданої вартості, а й зміни взаємодії держави та бізнесу в межах широкого спектру відносин – у тому числі в екологічній сфері. Останнє пов'язано насамперед із тим, що, по-перше, змінюється ситуація із забезпеченням природними ресурсами через їх кількісне та якісне виснаження, що ставить проблему необхідності їх раціонального (дбайливого) і комплексного використання; по-друге, в екологічній сфері за останні кілька десятиліть накопичився складний клубок проблем, що чекають свого вирішення; по-третє, необхідне ефективне вирішення виникаючих нових проблем за умови їхньої постійної діагностики і своєчасного попередження. Все це робить актуальним упровадження інновацій в управління охороною навколишнього середовища, включаючи зміну ціннісних критеріїв, формування адекватного інституційного середовища.

Особливо гостро ці проблеми стоять в Україні, де базові галузі економіки, представлені в основному виробництвами мінерально-сировинного комплексу і нижніми поверхами енергетично-виробничих циклів, з одного боку, належать до числа екологічно небезпечних виробництв, а з іншого – концентруються в обмеженій кількості населених пунктів, створюючи підвищене навантаження на навколишнє середовище.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Основи теорії інновації були закладені в ХХ столітті такими вченими, як Й. Шумпетер, Ф. Бродель, Г. Менш, С. Кузнець, М. Кондратьєв, П. Сорокін та ін. У науковий обіг поняття «інновація» як нову економічну категорію ввів Й. Шумпетер, який під інноваціями розумів зміни з метою впровадження і використання нових видів споживчих товарів, нових виробничих, транспортних засобів, ринків і форм організації в промисловості [3]. Очевидно, що нині знання, інформація стали найважливішим елементом продуктивних сил, продуктивним ресурсом, що за масштабами навіть перевершує традиційні ресурси: природні, трудові,

матеріальні і капітальні. Поєднавши знання про екологічні та інноваційні аспекти, деякі сучасні науковці дійшли висновку, що між цими двома поняттями є залежність. Так, питання впливу екологізації на інноваційні впровадження досліджували Е. Караянніс [3], В. Гомберг, В. Беккерс [1] та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. У статті описані можливі шляхи удосконалення екологічно-інноваційної діяльності та запропоновані методи її впровадження з мінімальними затратами.

Цілі статті (постановка завдання). Метою статті є наукове обґрунтування актуальності екологізації інноваційних упроваджень як на підприємствах, так і в країні загалом. Для розгляду була обрана Україна. Таким чином, завдання статті:

- визначити напрями, що впливають на стан навколишнього середовища;
- пояснити залежність між започаткуванням екологічних програм та безпосереднім розвитком економіки;
- довести необхідність створення систем ліцензування всіх видів діяльності, що небезпечно впливають на екологічну ситуацію.

Виклад основного матеріалу. Досвід країн із розвинутою ринковою економікою свідчить про те, що останнім часом інновації стали основою підвищення конкурентоспроможності цих держав, а також базовим елементом їхньої суспільної структури. За оцінками, частка інноваційно-інформаційного сектору за останні роки багато разів зросла і становить у розвинених державах 45–65% [1]. Крім цього, цей сектор став найважливішою основою, яка генерує сучасний соціально-економічний розвиток, ключовим фактором динаміки і зростання економіки розвинених країн.

Саме наявність розвинутого інноваційно-інформаційного сектору багато в чому визначає найважливішу відмінність передових держав від країн третього світу. Зросла роль інновацій у життєдіяльності сучасного суспільства, що сприяло становленню неоекономіки, економіки знань, інноваційної економіки як нового напрямку сучасної економічної науки.

Інноваційний процес являє собою сукупність науково-технічних, технологічних і організаційних змін, що відбуваються в процесі створення і реалізації нововведень, при цьому критеріальною характеристикою інноваційного процесу є впровадження нововведення як отримання кінцевого результату, реалізованого у виробництві. Таким чином, інновація – це продукт науково-технічного прогресу.

Внесок інноваційних принципів розвитку у вирішення екологічних проблем проявляється насамперед у тому, що модернізація технологічної бази виробництва створює необхідні технічні та інші умови для його екологізації з різних напрямів. Серед таких напрямів, що впливають на стан навколишнього середовища

як безпосередньо, так і опосередковано, можна назвати:

1. Технологічні інновації, що супроводжуються підвищенням ефективності виробництва, розширенням асортименту і поліпшенням якості вироблених товарів і послуг або використуваних при цьому технологій, зміною моделей і поколінь техніки, технологічних укладів і способів виробництва, одним із результатів котрих є прив'язка економічного розвитку до вимог охорони навколишнього середовища.

2. Ресурсозбереження (як один із ключових різновидів технологічних інновацій), пов'язане з упровадженням ресурсозберігаючих технологій, що не тільки дають змогу скорочувати обсяги видобутку різних видів природних ресурсів, а й забезпечують більш повне й комплексне їх використання, одним із наслідків чого є зменшення навантаження на навколишнє середовище з боку видобувних і обробних виробництв;

3. Екологічні інновації, включаючи:

- екологічну реструктуризацію й екологічну модернізацію виробництва, що передбачають зміну галузевої структури за рахунок зниження попиту на продукцію екологічно брудних виробництв або шляхом модернізації підприємств – споживачів подібної продукції;

- розроблення та використання природоохоронних технологій (зокрема, більш широке використання технологій утилізації відходів різного роду, повторної переробки ресурсів після їх обробки, рекультивациі порушених земель тощо);

- створення екодевелопменту, включаючи спеціалізоване машинобудування, формування ринку екологічної продукції та екологічних послуг [5];

- формування екологічних вимог до розроблення технологій, впровадження у практику екологічного регулювання системи так званих «Нових існуючих технологій» (НІТ), що відповідає сучасним економічним та екологічним стандартам і нормативам, яка повинна виступати стимулом для активізації інноваційної діяльності [2];

- упровадження систем екологічного менеджменту на промислових підприємствах;

- екологічний маркетинг, що сприяє швидкому розвитку технологій і процесів, які знижують вплив на навколишнє середовище, а також прискореному формуванню ринку екологічних благ, що вимагає відповідного розвитку маркетингових засобів управління;

- екологічну сертифікацію, що підтверджує відповідність характеристик виробленого продукту стандартам у галузі охорони навколишнього середовища [6];

- створення в Україні так званої «інтелектуальної інфраструктури» природоохоронної діяльності – систем ліцензування всіх видів діяльності (що небезпечно впливають на екологічну ситуацію), екологічного аудиту, екологічного консалтингу тощо.

4. Створення інструментарію еколого-інноваційної діяльності, стимулювання розвитку ринків екологічних послуг, екологічно чистої продукції, технологій тощо [2].

5. Інноваційні управлінські, юридичні та інші рішення, що дають змогу підвищити ефективність використання природних ресурсів та умов поряд із поліпшенням або хоча би збереженням якості природного середовища [3].

6. Формування в довгостроковій перспективі ринку прав на забруднення навколишнього природного середовища на основі досвіду інших країн, що впровадили цей механізм у практику екологічного регулювання, а також міжнародного досвіду в цій сфері (зокрема, економічного механізму Кіотського протоколу) з подальшим перенесенням цього досвіду на національний рівень.

Реалізація названих напрямів інноваційного розвитку дасть змогу не тільки істотно поліпшити екологічну ситуацію, а й підвищити конкурентоспроможність вітчизняних підприємств на світових ринках за рахунок поліпшення екологічних параметрів їхньої продукції. Однак практичне втілення в життя цих напрямів стикається з великими труднощами, пов'язаними насамперед із необхідністю створення такого механізму, який насамперед давав би змогу стимулювати підприємців здійснювати перехід на нові ресурсозберігаючі та екологічно орієнтовані технології, впровадження яких приносило б відчутну економічну та екологічну вигоду. В українських умовах такий інноваційний механізм поки не сформувався, тому починати треба практично з нуля, вмів поєднуючи як стимули, так і санкції стосовно екологічно безвідповідальних бізнесменів [7].

Сучасні кризові явища вносять суттєві особливості у взаємини економіки й екології. Вплив кризи на стан справ в екологічній сфері має, як правило, двоякий характер, зумовлюючи, з одного боку, погіршення екологічної ситуації, а з іншого – її відносне поліпшення, створюючи умови для зниження навантаження на навколишнє середовище. Падіння обсягів виробництва, зменшення транспортних перевезень приводить до скорочення кількості викидів і скидів, а також до зниження попиту на енергоносії, що веде до зменшення надходження в атмосферу вуглекислого газу й ослаблення парникового ефекту.

Однак подібне зниження навантаження на навколишнє середовище має тимчасовий характер і, як показує досвід, у міру виходу з кризи тиск на середовище не тільки відновлюється на колишньому рівні, але й, як правило, помітно посилюється [4]. Це відбувається, зокрема, через те, що прагнення підприємств під час економічної кризи знижувати витрати на виробництво, економлячи на всьому, відбувається і на зниженні промислової та екологічної безпеки функціонування об'єктів. Крім того, в період кризи влади нерідко пом'якшують еко-

логічні вимоги стосовно окремих виробників і загалом послаблюється контроль з боку природоохоронних органів. У результаті екологічна ситуація в регіонах, як правило, помітно погіршується [1].

Спад виробництва супроводжується також зниженням наявних фінансових ресурсів у виробників, що змушує компанії шукати додаткові джерела з числа національних засобів, а це найчастіше проявляється у згортанні природоохоронної діяльності, оскільки вона безпосередньо не бере участі в основному виробничому процесі, і підприємства насамперед намагаються заощаджувати на екологічних витратах, що приводить до відключення природоохоронного устаткування, економії на електроенергії, дорогих реагентах тощо. Це показав і досвід кризи 1997–1998-х років, коли зниження забруднення навколишнього середовища було далеко не адекватним падінню виробництва, а інколи спостерігалось помітне погіршення екологічної ситуації.

Під час кризи скорочення витрат на цілі охорони навколишнього середовища характерне не тільки для виробничого рівня, але і для всіх рівнів територіального управління – від федерального до місцевого, що приводить до часткового або повного згортання природоохоронних програм.

Поряд із цим криза породжує і певні можливості для вирішення екологічних проблем [1, 3]. Збільшується участь держави в економіці, тим самим з'являється можливість для радикальних структурно-технологічних перетворень, переходу від сировинної економіки до інноваційної екологічно стійкої економіки.

Скорочення фінансових можливостей на федеральному рівні може змусити владу переглянути енергетичну стратегію країни й відмовитися від дорогих та екологічно небезпечних проєктів із будівництва нових (нерідко вельми сумнівних із погляду їхнього економічного та екологічного обґрунтування, що не пройшли державну екологічну експертизу) гідро- й атомних електростанцій, а також від реалізації багатьох інших великих природомістких проєктів [5].

Наслідки економічної кризи в Україні позначаються на екологічній ситуації швидше й болючіше, якщо буде упущена можливість істотної модернізації виробництва, в результаті якої за рахунок нових технологій промисловість може стати на нові «екологічні» рейки. Однак не можна не враховувати і того, що в умовах сучасної кризи українські компанії в пошуках додаткових фінансових джерел ідуть шляхом не пошуку найкращих технічних рішень, а економії на витратах, і насамперед на охороні навколишнього середовища [8]. Тому видається, що заклик керівництва країни до українських компаній використовувати ситуацію, що склалася, для модернізації виробництва (в тому числі й екологічної), навряд чи буде ними почутий,

і після виходу з кризи слід очікувати помітного посилення антропогенного тиску на навколишнє середовище.

Висновки. Сучасна криза показала, що держава повинна обов'язково бути присутньою в економіці, причому не стільки як власник, скільки як регулююча і спрямовуюча сила. І справа не тільки в провалах ринку, необхідності інтерналізації зовнішніх ефектів, в тому числі пов'язаних із забрудненням навколишнього середовища. Запустити такі великомасштабні процеси, як модернізація та інноваційні перетворення економіки, під силу тільки Завдання модернізації, які стоять перед українською економікою, вимагають зміни ціннісних критеріїв щодо широкого спектру відносин, включаючи і відносини з навколишнім природним середовищем. Нова парадигма у сфері охорони навколишнього середовища заснована на концепції сталого розвитку, виходить з усвідомлення необхідності відмови від споживацького ставлення до природного середовища і вибудовування відносин партнерства. Йдеться не тільки про перехід на ресурсозберігаючі та екологоорієнтовані технології з усіма наслідками, що випливають звідси для економіки, екології та людини, але й в обов'язковому порядку про формування екологічної етики, шанобливого ставлення до природного середовища, зміцнення принципів екологічної ефективності й екологічної справедливості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Bekkers, V.J.J.M., Homburg, V.M.F. The Information Ecology of E-Government // 9 of Informatization Developments and the Public Sector. 2013. С. 154–156.
2. Building the Right Ecosystem for Innovation (25.05.2018). URL: <https://sloanreview.mit.edu/article/building-the-right-ecosystem-for-innovation>
3. Carayannis, Elias G., Campbell, David F.J. Smart Quintuple Helix Innovation Systems // Springer International Publishing. 2018. С. 67–73.

4. Carrillo-Hermosilla J. Eco-Innovation: When Sustainability and Competitiveness Shake Hands. // Palgrave Macmillan; 2009 edition. 2009. С. 87–95.
5. Debref R. The Paradoxes of Environmental Innovations: The Case of Green Chemistry // Journal of University of Reims Champagne-Ardenne, France. 2012. С. 3–4.
6. Innovation ecology: A systemic view of the innovation process (03.10.2017). URL: <http://www.innovationmanagement.se/imtool-articles/innovation-ecology-a-systemic-view-of-the-innovation-process/>
7. Кацура С.М. Становлення інноваційної системи в Україні: національний та регіональний аспекти / С.М. Кацура; НАН України. Донецьк, 2011. С. 504.
8. Павлов К.В. Інноваційна екологія як перспективний науковий напрямок / К.В. Павлов. Видавництво «Шелест», 2016. С. 360.

REFERENCES:

1. Bekkers, V.J.J.M., Homburg, V.M.F. (2013) The Information Ecology of E-Government. 9 of Informatization Developments and the Public Sector, 154–156.
2. Building the Right Ecosystem for Innovation (25.05.2018) Retrieved from: <https://sloanreview.mit.edu/article/building-the-right-ecosystem-for-innovation>
3. Carayannis, Elias G., Campbell, David F.J. (2018) Smart Quintuple Helix Innovation Systems. Springer International Publishing, 67–73.
4. Carrillo-Hermosilla J. (2009) Eco-Innovation: When Sustainability and Competitiveness Shake Hands. Palgrave Macmillan; 2009 edition, 87–95.
5. Debref R. (2012) The Paradoxes of Environmental Innovations: The Case of Green Chemistry. Journal of University of Reims Champagne-Ardenne, France, 3-4.
6. Innovation ecology: A systemic view of the innovation process (03.10.2017) Retrieved from: <http://www.innovationmanagement.se/imtool-articles/innovation-ecology-a-systemic-view-of-the-innovation-process/>
7. Kacura S.M. (2011) Stanoviennja innovacijnoi' systemy v Ukraїni: nacional'nyj ta regional'nyj aspekty. S.M. Kacura; NAN Ukraїny, 504.
8. Pavlov K.V. (2016) Innovacijna ekologija jak perspektyvnyj naukovyj naprjamok. Vydavnyctvo «Shelest», 360.

Derhaliuk B.V.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics
and Entrepreneurship,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

Zhurenko O.V.
*Student,
National Technical University of Ukraine
“Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute”*

ENVIRONMENTAL AND INNOVATIVE ACTIVITIES AS A WAY FOR ECONOMIC DEVELOPMENT

Eco-innovations develop different ideas and promote new operations, products, and processes for environmental protection. This ensures environmental sustainability. Eco-innovations support survival at the micro and macro levels – it takes both companies and whole countries. They provide a profitable position for companies and countries for their involved parties. Innovations that reduce environmental damage and thereby develop sustainability including eco-products, eco-processes, and eco-organization factors are called eco-innovations. The scientific novelty lies in the fact that eco-innovation is one of the country’s potential goals for the development of its economy, but it has been thoroughly uninvestigated before. Technological progress forces companies to benefit from eco-innovations. In addition to environmental benefits, there are also profits associated with costs for companies that use eco-innovations. Organizations take eco-innovation measures through government pressure, consumer satisfaction, and the significant risk of climate change around the world. Climate change, the ozone layer, acidification, eutrophication, biodiversity loss, and land degradation are among the environmental threats facing humanity, as well as the survival of companies and economies in the countries. Consequently, many stakeholders in society expect that enterprises or states will be sensitive to eco-innovations to conserve the environment in order to preserve nature and human life. Eco-innovation is one of the leading strategies for increasing resource and energy efficiency and developing a low-carbon society; because this strategy has other advantages, like reducing the cost of purchasing materials. Therefore, this naturally leads to the fact that Ukraine will be more competitive in the global world. Eco-innovation elementarily contributes to the steady survival of companies, challenging environmental problems in the eyes of many stakeholders in society. The article is devoted to problems of introduction of innovations in green protection management. The paper considers in detail particular directions of environmental production. The practical significance of the results is that they can be used for implementing innovative development principles in solving environmental problems in order to improve the state of the economy for companies and Ukraine as a whole.

УДК 504.062.2

Селезньова О.В.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри національної економіки, маркетингу
та міжнародних економічних відносин
Класичного приватного університету

ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто актуальність та особливості двостороннього співробітництва між Україною та Європейським Союзом у сфері охорони навколишнього середовища. Проаналізовано сучасний стан та основні проблеми імплементації українського законодавства до законодавства ЄС, а також визначено чинники, які гальмують та негативно впливають на розвиток екологоорієнтованої національної економіки в умовах глобалізації та стан довкілля. В результаті проведеного дослідження сформульовано основні напрямки та перспективи співробітництва Україна-ЄС у сфері охорони навколишнього середовища, що буде сприяти прийняттю ефективніших природоохоронних рішень та підвищенню екологічної культури в державі в цілому.

Ключові слова: двостороннє співробітництво, екологізація економіки, екологічне законодавство, екологічний розвиток, навколишнє середовище, охорона довкілля.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена актуальность и особенности двустороннего сотрудничества между Украиной и Европейским Союзом в сфере охраны окружающей среды. Проанализировано современное состояние и основные проблемы имплементации украинского законодательства к законодательству ЕС, а также определены факторы, которые тормозят и негативно влияют на развитие экологоориентированной национальной экономики в условиях глобализации и состояние окружающей среды. В результате проведенного исследования сформулированы основные направления и перспективы сотрудничества Украина-ЕС в сфере охраны окружающей среды, что будет способствовать принятию более эффективных природоохранных решений и повышению экологической культуры в государстве в целом.

Ключевые слова: двустороннее сотрудничество, экологизация экономики, экологическое законодательство, экологическое развитие, окружающая среда, охрана окружающей среды.

ANNOTATION

In the article actuality and features of bilateral collaboration are considered between Ukraine and the European Union in the field of environmental protection. The current state and main problems of implementation of Ukrainian legislation in the EU legislation are analyzed, as well as factors that hinder and negatively influence the development of an ecologically oriented national economy in the conditions of globalization and the state of the environment. As a result of the study, the main directions and perspectives of EU-Ukraine cooperation in the field of environmental protection are formulated, which will promote adoption of more effective environmental protection decisions and increase of the ecological culture in the state as a whole.

Key words: bilateral cooperation, ecologization of the economy, ecological legislation, ecological development, environment, environmental protection.

Постановка проблеми. Сьогодні в складних умовах існування нашої країни інтеграція України в Євросоюз залишається пріоритетом не тільки вітчизняної зовнішньоекономічної політики, а й виступає стратегічною метою України, пріоритетом нашого внутрішнього подальшого розвитку.

Орієнтація на європейську та євроатлантичну інтеграцію означає глибоку політичну, економічну трансформацію, тобто перетворення України на демократичну, правову, дієздатну державу з відповідними стандартами внутрішньої та зовнішньої політики. Це не тільки допоможе Україні зайняти гідне місце на світовій арені, розширити можливості нашої країни, а й буде виступати стимулом для розвитку й всебічного розвитку України. Співробітництво Україна-ЄС торкається всіх пріоритетних сфер розвитку держави, зокрема регіонального розвитку, промислової кооперації, державних поставок, науки і техніки, галузі охорони навколишнього середовища, енергетики, транспорту, туризму та інших.

Різноманітні аспекти екологізації економіки та економічного зростання є складним і всеосяжним питанням пошуку такого способу існування та розвитку людства, який би дав змогу зберегти якість навколишнього природного середовища для майбутніх поколінь. Актуальним питанням для всіх часів є місце та значення державного апарату в процесі регулювання еколого-економічних систем. Дослідники не залишають пошуку ефективних інструментів мінімізації різниці між суспільними та особистими вигодами. Саме таке теоретичне підґрунтя стало базою для формування подальших наукових розробок щодо природокористування та якості довкілля в умовах економічної системи, що динамічно розвивається.

Сучасний процес екологізації економічних процесів характеризується утвердження нових цінностей у системі традиційних регуляторів економічних відносин у суспільстві, комунікативного обміну світоглядно-екологічним надбанням між різними культурами за умов глобалізації [1].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідження питань екологізації національної економіки та окремих аспектів імплементації українського законодавства до законодавства ЄС здійснювалося в наукових працях видатних вітчизняних та зарубіжних вчених-економістів, таких як С. Антоненко, А. Бохан, О. Веклич, В. Костицький, Ю. Кушнірчук, С. Лутковська, О. Маслюковська, В. Мищенко, В. Мороз, О. Олійник, Е. Ревенко, Д. Серебрянський, І. Синякевич, А. Тищенко та інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Враховуючи цінність на-

укових досліджень учених, слід зазначити, що зберігається необхідність у подальших дослідженнях розвитку аспектів екологізації національної економіки з урахуванням орієнтації на європейську та євроатлантичну інтеграцію. Актуальність зазначеної проблеми, її теоретичне та практичне значення для країни зумовлюють доцільність детальнішого розгляду даного питання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні характерних особливостей сучасного співробітництва Україна-ЄС в сфері охорони довкілля, що дозволить провести оцінку екологічної складової двостороннього співробітництва між Україною та ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження. Особлива увага в межах двостороннього співробітництва приділена реалізації угод з охорони навколишнього середовища. Адже сьогодні екологічна політика вже не сприймається як додаткова, а розглядається як невід'ємна частина процесу прийняття рішень в економіці.

Одним із важливих документів в межах інтеграції України до ЄС є Угода про партнерство та співробітництво між Україною та ЄС (УПС), укладена сторонами в 1994 році, а також підписаний у 2010 році «Протокол до Угоди про партнерство і співробітництво про доступ України до програм ЄС», згідно з яким Україна отримала доступ до таких двох нових форм допомоги ЄС як «TAIEX» і «twinning». За даними документами Україна була зобов'язана поступово привести своє законодавство у відповідність до законодавства ЄС.

Так, в рамках зазначеного процесу адаптації вітчизняного екологічного законодавства до норм організації Міжвідомча координаційна рада з адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу у 2001 р. затвердила орієнтовний перелік правових актів ЄС, з якими має бути узгоджене екологічне законодавство нашої держави. Він налічує 56 документів у сфері охорони довкілля і стосується всіх напрямків охорони навколишнього середовища, таких як захист водних ресурсів, флори та фауни, ґрунтів, контроль генетично модифікованих організмів, оцінка шкідливого антропогенного впливу на довкілля, правила поводження з небезпечними відходами, запобігання забрудненням тощо [2].

В прийнятому Верховною Радою України в грудні 2010 року Законі «Про основні засади (стратегію) державної екологічної політики України на період до 2020 р.» визначено мету та принципи національної екологічної політики, її стратегічні цілі та завдання, а також інструменти реалізації національної екологічної політики [3]. При цьому можна сміло зазначити, що успішність інтеграції України в ЄС залежатиме перш за все саме від ефективної реалізації прийнятих законів, зокрема в екологічній сфері.

Впровадження законодавства ЄС в національне право в галузі охорони навколишнього середовища відбувається в межах 8 пріоритетних секторів, серед яких виділяють:

1. Управління довкіллям та інтеграція екологічної політики у інші галузеві політики.
2. Якість атмосферного повітря.
3. Управління відходами та ресурсами.
4. Якість води та управління водними ресурсами, включаючи морське середовище.
5. Охорона природи.
6. Промислове забруднення та техногенні загрози.
7. Зміна клімату та захист озонового шару.
8. Генетично модифіковані організми [4].

В цілому воно визначається 29 Директивами та Регламентами ЄС у природоохоронній сфері, які встановлюють загальні правила та стандарти, що повинні бути імплементовані у національне законодавство України.

На сьогодні, Міністерство екології та природних ресурсів України здійснює співробітництво в рамках 47 міжнародних договорів. Але варто зазначити, що навіть після прийняття низки вкрай важливих документів, Україна все ще не зуміла виробити чіткої загальної стратегії щодо ЄС.

За результатами Конференції РІО-92 до Порядку денного на ХХІ ст., що являє собою керівництво з охорони довкілля та розвитку при переході у ХХІ ст., було віднесено питання міжнародної співпраці щодо переходу до сталого розвитку, зокрема, демографічних процесів, сільського господарювання, подолання бідності, безлісся, структурні зміни споживання, здоров'я людства, ефективного використання ресурсів, охорони атмосферного повітря, водних басейнів, біологічного різноманіття, поводження з відходами.

Проаналізуємо виконання за окремими напрямками Порядку денного Україна – ЄС, а також визначимо особливості двосторонньої співпраці в сфері охорони довкілля. За напрямом розробка та імплементация українського законодавства, стратегій і планів у сфері навколишнього природного середовища, зокрема, щодо оцінювання впливу, стратегічної оцінки, доступу до інформації та участі громадськості, рівень виконання оцінено у 80 балів з 183 можливих, а загальний рівень виконання – 44% [5]. На думку експертів, ця ситуація пояснюється наступними чинниками: відсутністю дієвого механізму забезпечення участі громадськості в прийнятті рішень щодо екологізації через ускладнений доступ до екологічної інформації та недосконалість системи захисту персональних даних й комерційної таємниці; невпровадженням у дію спільних нормативно-правових актів, розроблених українською владою за технічною допомогою ЄС, які стосуються оцінки впливу на довкілля та стратегічної екологічної оцінки.

Аналіз виконання країною Конвенції про стійкі органічні забруднювачі свідчить, що за-

проведені заходи оцінені в 28 балів із 58 можливих, тобто виконання на 57%. За даними фахівців, такий низький рівень зумовлений відсутністю спеціальних уповноважених органів чи інституцій, відповідальних за реалізацію ратифікованих положень Роттердамської, Базельської та Стокгольмської конвенцій, що унеможливує доступ України до фінансових ресурсів Глобального екологічного фонду та цілкове використання цих значних ресурсів.

За результатами виконання Конвенції про охорону біологічного різноманіття Україною отримано 25 балів із 60 можливих, що становить 42% [5]. Такий результат визначається, по-перше, неперіоритетною позицією даного питання та відсутністю методичних підходів до охорони структурних елементів екомережі на законодавчому рівні, по-друге, через відсутність національної стратегії збереження біологічного розмаїття та невиконання багатьох державних та регіональних екологічних програм.

Враховуючи невідповідність вітчизняного законодавства вимогам Організації конвенції, присвяченої питанням доступу до інформації, участі громадськості в процесі прийняття рішень та доступу до правосуддя з питань, що стосуються довкілля, Україна за результатами виконання даної конвенції отримала 34 бали із 75 можливих, що становить 44% [5]. Належне впровадження Організації конвенції гальмується через відсутність законодавчої та інституційної бази накопичення та використання екологічної інформації, а також через відсутність публічно доступних реєстрів екологічної інформації.

Реалізація положень Рамкової конвенції ООН про зміну клімату встановлена на рівні 42% (виконано 42 положення із 66), а Кіотський протокол до Конвенції ООН про зміну клімату виконано на 39%, що зумовлено відсутністю визначено чіткого порядку реалізації політики щодо зміни клімату. Для ефективнішої імплементації Рамкової конвенції ООН про зміну клімату та Кіотського протоколу до Конвенції ООН про зміну клімату, на думку експертів, потрібно здійснювати виважену кліматоохоронну політику, розширити функції органів виконання положень протоколу на державному та регіональному рівнях управління, а також розробити плани заходів з пом'якшення наслідків зміни клімату та контролю за антропогенними викидами парникових газів тощо.

Реалізація Україною Конвенції Еспо (Конвенція про оцінку впливу на навколишнє природне середовище у трансграничному контексті), визначена на 43%, виконано 27 пунктів із 63 можливих. Низький рівень виконання Конвенції обумовлений відсутністю ефективного механізму оцінки впливу на довкілля в Україні, нерозвиненістю інституту екологічної експертизи, а також недотриманням процедур стратегічної екологічної оцінки.

Положення Віденської конвенції про охорону озонового шару виконано 46 пунктів із

60 існуючих, що складає 75% [5]. До чинників невиконання відноситься недосконалість системи моніторингу якості атмосферного повітря, неефективний адміністративно-кадровий потенціал та низький рівень використання Україною європейського досвіду охорони озонового шару.

Виконання Бернської конвенції, яка присвячена охороні дикої флори та фауни й природних середовищ існування в Європі, відповідає 35% (виконано 18 пунктів із 51) [5]. Такий низький рівень виконання конвенції Україною, на думку експертів, по-перше, визначається відсутністю комплексної інформації та системи показників для моніторингу зазначеного питання. По-друге, недосконалі державна політика в сфері управління земельними ресурсами та містобудування проявляється у відсутності відповідних реєстрів недоторканих зон спеціального природоохоронного значення в Україні, а також бази даних територій, які не підлягають забудові та іншим руйнівним діям.

Загальний рівень адаптації законодавства України до країн ЄС становить 84%, проте його дієвість та реальне впровадження невідчутні. Причиною такої ситуації є відсутність системного підходу до формування та реалізації державної політики соціально-економічного розвитку, зокрема, недосконалість і неузгодженість нормативно-правової бази; обмеженість фінансових ресурсів та недостатні прозорість і контроль за їх використанням; низький рівень екологічної культури та свідомості суспільства [6].

В цілому, аналізуючи процес прийняття управлінських рішень з питань природозбереження, можна виділити наступні системні чинники, які значно знижують ефективність екологоорієнтованих рішень. До них відносять:

- ілюзорність прогресу природного середовища в умовах техногенного впливу;
- динамічність і відносна умовність структури систем;
- якісні стрибки, нелінійність розвитку систем, невизначеність тенденцій (надзвичайні ситуації, кризи);
- адаптація екосистем, їх антропогенно зумовлена трансформація, створення антропогенно модифікованих біогеоценозів [7].

Негативний вплив соціально-економічного розвитку на екосистеми призводить до неминучих змін у їх структурі та якості, що буде визначати в майбутньому несприятливі умови якості життя людства.

Досліджуючи екологічний розвиток України, В. Горохова узагальнює чинники, що поглиблюють кризові явища екологічного розвитку України, до яких науковець відносить:

- відсутність стратегічного мислення та політичної волі держави;
- недостатній розвиток інституційного середовища в галузі;
- відсутність системного підходу до організації державного управління;

– ігнорування екологічних інтересів суспільства, лобіювання необхідних рішень в уряді та парламенті;
 – дефіцит фінансування програм і заходів;
 – другорядність проблем екологічної безпеки [8].

Усі зазначені аспекти характеризують низьку екологічну культуру в державі. Нагальна потреба усвідомлення суспільством та активізації природоохоронних заходів у державі зумовлена вкрай складним становищем екосистеми, проте порівняно з початком розвитку та активізації природоохоронної діяльності за період з 1992 р. до сьогодні відбулися позитивні зрушення в напрямку розвитку екологоорієнтованої національної економіки. Проте, як уже зазначалося, ефективність методів та інструментів екологізації державної політики знижено за рахунок другорядності проблем екології. Практика країн ЄС демонструє широкий спектр методів та інструментів екологізації процесів та налічує їх понад 150. Такі переваги дають змогу підібрати інструментарій з максимальною відповідністю до умов розвитку.

Висновки. Таким чином, враховуючи досягнутий рівень і характер двосторонніх відносин Україна-ЄС та їх перспективи, можна стверджувати, що країна поглиблює співробітництво з Європейським Союзом в сфері охорони навколишнього середовища та проводить поступову, але ефективну екологічну політику. Сьогодні значно збільшилася частка фінансування й надання технічної та експертної допомоги Україні через велику кількість різноманітних екологічних програм, спрямованих не тільки на прискорення євроінтеграції, а й на покращення охорони навколишнього середовища та екологічного стану в країні в цілому.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Діденко О.А. Методологічні основи екологізації природокористування. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2002. № 2, Ч. 2. С. 91–95.
2. Івасечко О. Співпраця України та Європейського Союзу в галузі охорони довкілля. Львів : Національний університет "Львівська політехніка", 2012. URL: http://vuzlib.com.ua/articles/book/38802-Sp%D1%96vpra%D1%81ja_ukra%D1%97ni_ta_%D1%94vro/1.html
3. Основні засади (стратегія) державної екологічної політики України на період до 2020 року : Закон України від 21.12.2010 р. № 2818-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
4. Наместнік В.В. Реформування економічної сфери в Україні. Державно-управлінські студії. 2017. № 2. URL: <http://www.dus.nayka.com.ua/?op=1&z=16>
5. Оцінка екологічної складової двостороннього співробітництва між Україною та ЄС / під ред. Н. Андрусевич. Львів, 2013. 202 с.
6. Яценко Л. Напрямки державної політики щодо екологізації національної економіки. Аналітична записка. URL: <http://www.niss.gov.ua/articles/807>
7. Потапенко В.Г. Стратегічні пріоритети безпечного розвитку України на засадах зеленої економіки: монографія / за наук. ред. д.е.н., проф. Є.В. Хлобистова. Київ : НІСД, 2012. 360 с.
8. Горохова В. С. Імперативи формування природозбережної моделі економічного розвитку. Сучасний стан та перспективи розвитку екологічного оподаткування в Україні : монографія / за заг. ред. Покатаєвої О. В., Кучерової Г. Ю. Запоріжжя : КПУ, 2014. С. 59–79.

REFERENCES:

1. Didenko O.A. (2002), Metodolohichni osnovy ekolohizatsii pryrodokorystuvannia. Visnyk Akademii pratsi i sotsial'nykh vidnosyn Federatsii profspilok Ukrainy. № 2, Ch. 2. pp. 91–95.
2. Ivasechko O. (2012), Spivpratsia Ukrainy ta Yevropejs'koho Soiuzu v haluzi okhorony dovkillia. L'viv. Available at: http://vuzlib.com.ua/articles/book/38802-Sp%D1%96vpra%D1%81ja_ukra%D1%97ni_ta_%D1%94vro/1.html
3. Osnovni zasady (stratehiia) derzhavnoi ekolohichnoi polityky Ukrainy na period do 2020 roku : Zakon Ukrainy vid 21.12.2010 r. № 2818-VI. Available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2818-17>.
4. Namestnik V.V. (2017), Reformuvannia ekonomichnoi sfery v Ukraini. Derzhavno-upravlins'ki studii. № 2. Available at: <http://www.dus.nayka.com.ua/?op=1&z=16>
5. Otsinka ekolohichnoi skladovoi dvostoronn'oho spivrobitnytstva mizh Ukrainoiu ta YeS (2013) / pid red. N. Andrusevych. L'viv. 202 p.
6. Yatsenko L. Napriamky derzhavnoi polityky schodo ekolohizatsii natsional'noi ekonomiky. Analitichna zapyska. Available at: <http://www.niss.gov.ua/articles/807>
7. Potapenko V.H. (2012), Stratehichni priorytety bezpechnoho rozvytku Ukrainy na zasadakh zelenoi ekonomiky: monohrafiia / za nauk. red. d.e.n., prof. Ye.V. Khlobystova. Kyiv. 360 p.
8. Horokhova V.S. (2014), Imperatyvy formuvannia pryrodoberezhnoi modeli ekonomichnoho rozvytku. Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku ekolohichnoho opodatkuvannia v Ukraini. Zaporizhzhia, pp.59–79.

Seleznova Olena
*PhD (Economics), Associate Professor,
Associate Professor of the Department of National Economics,
Marketing and International Economic Relations
Classic Private University*

FEATURES OF COLLABORATION OF UKRAINE WITH EUROPEAN UNION IN THE FIELD OF GUARD OF ENVIRONMENT

Formulating the goals of the article. The aim of the article is to define the characteristics of the modern EU-Ukraine cooperation in the sphere of environmental protection, which will assess the ecological component of the bilateral cooperation between Ukraine and the EU.

Methodology. The modern process of greening economic processes is characterized by the establishment of new values in the traditional regulators of economic relations in society, the communicative exchange world and ecological heritage of different cultures for the conditions of globalization. Special attention within the bilateral cooperation on the implementation of environmental agreements. Today environmental policy is no longer perceived as an additional, but seen as an integral part of the decision-making process in the economy.

Results. The General level of adaptation of legislation to the EU amounts to 84%, but its effectiveness and real implementation of weightless for development of national economy. The reason for this situation is the lack of a systematic approach to policy formation and implementation of socio-economic development, in particular the inadequacy and inconsistency of regulatory framework; limited financial resources and lack of transparency and oversight of their use; the low level of ecological culture and consciousness of society.

All researched aspects characterize the low ecological culture in the State. The urgent need for awareness of the society and activating environmental activities in the state contributed to the extremely difficult situation of the ecosystem, but compared with the beginning of the development and environmental activities for the period from 1992 to today positive changes have occurred in the direction of ecological development of the national economy.

Practical implications. Practice of the EU demonstrates a wide range of methods and tools of environmentally sound processes that enable you to choose the right tools with maximum relevance to the conditions of the national economy and modern ecological state.

Value (originality). Taking into account the achieved level and nature of the EU-Ukraine bilateral relations and their prospects, it can be argued that the country deepens cooperation with the European Union in the field of the environment and the gradual, but effective environmental policy. Today significantly increased the share of the funding and provision of technical and expert assistance to Ukraine through a large number of various environmental programs aimed not only at the acceleration of European integration, but also to improve the environmental environment and the environmental situation in the country as a whole.

СЕКЦІЯ 7 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

УДК 314.17

Заюков І.В.

*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри безпеки життєдіяльності
та педагогіки безпеки
Вінницького національного технічного університету*

ВПЛИВ ТРИВАЛОСТІ РОБОЧОГО ЧАСУ НА ЗДОРОВ'Я ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Виявлено вплив тривалості робочої зміни та тижня на здоров'я зайнятого населення України. Досліджено проблему надзайнятості зайнятого населення. Проаналізовано причини обмеження відпочинку зайнятого населення, форми проведення ним дозвілля. З'ясовано, що ефективне управління робочим часом є не тільки умовою зростання продуктивності праці, але й елементом механізму самозбереження здоров'я зайнятого населення України.

Ключові слова: час, здоров'я, надзайнятість, дозвілля, самозбереження.

АННОТАЦИЯ

Выявлено влияние длительности рабочей смены и недели на здоровье занятого населения Украины. Исследована проблема сверхзанятости занятого населения. Проанализированы причины ограничения отдыха занятого населения, формы проведения им досуга. Выяснено, что эффективное управление рабочим временем является не только условием роста производительности труда, но и элементом механизма самосохранения здоровья занятого населения Украины.

Ключевые слова: время, здоровье, сверхзанятость, досуг, самосохранение.

ANNOTATION

Influence of duration of shiftwork and week of the on a health concerned population of Ukraine is educed. The problem of super employment of the concerned population is investigational. Reasons of limitation of rest of the concerned population, form of realization to them of leisure are analyses. It is found out, that an effective management a worker sometimes is not only the condition of increase of the labour productivity but also element of mechanism of self-preservation of health of the concerned population of Ukraine.

Key words: time, health, super employment, leisure, self-preservation.

Постановка проблеми. Перехід розвинених країн світу до постіндустріальної економіки вимагає змін на ринку праці, зокрема в напрямі розвитку гнучких її форм: дистанційної зайнятості, фрілансу, аутстафінгу, аутсорсингу, позикової праці, смартстафінгу, аутплейсменту тощо. Відповідно, розмивається межа між вільним і робочим часом. З одного боку, робочий графік працівників стає менш фіксованим та визначається умовами трудового договору, де працівники можуть менше робочого часу проводити безпосередньо на підприємстві та більше вільного часу вдома, з іншого боку, зростає надзайнятість із збільшенням понад-

нормової кількості годин роботи. Так, за даними [1], у середньому в країнах ОЕСР за останні 37 років відбулося зменшення тривалості робочого часу на 8,8%, зростання продуктивності праці та середньої тривалості життя. На жаль, ці тенденції не характерні для України, адже нині за цими показниками ми займаємо останні місця не тільки серед країн-членів ЄС, а і Європи загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню різних аспектів проблеми використання робочого часу, зокрема надзайнятості в умовах переходу розвинених країн до постіндустріальної моделі та її впливу на людський капітал, присвячені праці багатьох закордонних учених: Г. Беккера, Р. Гронау, Дж. Борджеса, Г. Боша, М. Кастельса, К. Маркса, Р. Фрімена, Д. Хамермеша, Р. Харта, Т. Хойрупа та ін. Так, лауреат Нобелівської премії, вчений-економіст Г. Беккер в своєму дослідженні («*Теорія розподілу часу*» [2]) доводить, що з погляду економічного розвитку проблема раціонального використання позавиробничого часу більш важлива, ніж розподіл та використання робочого часу. Саме у вільний час людина відновлює свої витрачені енергетичні ресурси та поновлює їх, що розглядається наведеними вище вченими як важлива інвестиція в людський капітал, зокрема здоров'я працівника. Відомий світовий учений-економіст К. Маркс досить активно вивчав проблему використання робочого часу, вплив його на продуктивність праці та на здоров'я працівників. Він одним із перших наголошував на важливості відновлення витраченої людської енергії під час роботи, а витрати робочої сили на її відтворення поділяв на дві частини [3]: засоби, необхідні для відновлення працездатності самих працівників (фізична і духовна складова частина здоров'я); витрати на відтворення робочої сили, утримання родини та на розвиток самого працівника (соціальна й економічна складова частина категорії здоров'я, які забезпечують його зміцнення). Крім того, вчений одним із перших запропонував перехо-

дити роботодавцям до зменшеної робочої зміни на ті часи – восьмигодинної робочої зміни – та наголошував на доцільність збільшувати час на відпочинок. Без реалізації цих ідей важко забезпечити розвиток людського капіталу.

В Україні складним міждисциплінарним питанням проблеми людського розвитку, гнучкості сучасного ринку праці, зокрема впливу робочого часу на людський капітал, присвячені праці О. Амоші, С. Бандура, Д. Богині, В. Гейця, І. Гнибіденка, О. Грішної, М. Долішнього, Т. Заяць, А. Колота, І. Кравченко, В. Куценко, Н. Левчук, Е. Лібанової, В. Новікова, О. Новікової, В. Онікієнка, С. Пирожкова, Н. Рингач, У. Садової, Л. Семів, М. Семикіної, В. Стещенко, Н. Ушенко, А. Чухна та ін. Так, у дослідженні [4] наголошується на проблемі надзайнятості як в Україні, так і за кордоном, яка негативно впливає на продуктивність праці, стан здоров'я працюючих, середню очікувану тривалість життя та загалом на економіку країни.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Варто відмітити, що серед робіт вищенаведених вітчизняних учених, які торкаються проблеми надзайнятості, нині не повною мірою досліджено вплив тривалості робочих годин на здоров'я зайнятого населення та його ставлення до дозвілля.

Метою статті є дослідження впливу тривалості робочого часу на стан здоров'я зайнятого населення України та його ставлення до проблеми проведення дозвілля.

Виклад основного матеріалу дослідження. Зайняте населення на робочому місці проводить у середньому третину свого життя. Відповідно до Кодексу Законів про працю України (Кодекс), офіційна тривалість робочої зміни має становити сьогодні 8 годин на добу та не більше 56 годин на тиждень з урахуванням сумісництва [5]. Але зазначений Кодекс та Господарський кодекс України дає можливість роботодавцям під час укладання колективних договорів встановлювати меншу норму тривалості робочого часу окремим категоріям працівників, наприклад, для зайнятих осіб у

шкідливих умовах праці, викладачів, осіб у віці від 16 до 18 років тощо – 7,2 год. (36 годин на тиждень), та самостійно встановлювати для своїх працівників скорочений робочий день (тиждень) та інші пільги.

З метою виявлення впливу тривалості робочого часу на здоров'я зайнятого населення в умовах сучасного розвитку ринку праці України було проведено соціологічне опитування із застосуванням такого методу дослідження, як анкетування серед зайнятих громадян (надалі респондентів) Вінницької області в 2014 році. У ньому взяли участь 537 осіб, у тому числі з них 77% – особи, які проживають в міській місцевості; 58% – жінки; 30,7% – особи у віці 40–49 років, а кожен другий має вищу освіту. Аналіз даних статистичної вибірки засвідчив, що розглянута сукупність є однорідною, а середня – типовою.

Спершу оцінимо вплив тривалості робочої зміни на здоров'я зайнятого населення (таблиця 1).

З таблиці 1 видно, що найкраще оцінює свій стан здоров'я зайняте населення, яке працює 4–6 годин; далі – 8–10 годин та 6–8 годин. Негативно оцінюють його особи, які працюють 10–12 годин та ті, які мають ненормований графік. Таким чином, надзайнятість як дуальна особливість сучасного ринку праці здійснює негативний вплив на стан здоров'я зайнятого населення.

За даними Інституту медицини праці [6], встановлювати подовжену тривалість робочого дня (більше 8 годин) не рекомендовано, оскільки вона може негативно вплинути на стан здоров'я зайнятих громадян і, як результат, до швидкого розвитку втоми, виникнення нещасного випадку та ін. Тому понаднормова праця матиме негативні наслідки як щодо працездатності, так і щодо погіршення здоров'я працівників. Що стосується працездатності, то, за даними фахівців [7], працівник може залишатися продуктивним протягом 4–5 годин роботи, а досвід розвинених країн світу (рис. 1 та рис. 2) доводить, що виконувати роботу можна і менш як за 8 годин робочої зміни, але більш продуктивно.

Таблиця 1

Вплив тривалості робочої зміни на здоров'я респондентів

Тривалість робочої зміни	Характеристика стану здоров'я				
	ДП	П	З	Д	В
4–6 годин	–	0,0833	0,4583	0,4166	0,0416
6–8 годин	0,0105	0,0793	0,5026	0,3915	0,0158
8–10 годин	–	0,0867	0,4855	0,4161	0,0115
10–12 годин	0,0250	0,1500	0,4750	0,3500	–
Більше 12 годин	–	–	0,8000	0,1500	0,0500
Графік ненормований	0,0298	0,1044	0,5223	0,3283	0,0149

Примітка: результати, наведені в таблиці розраховувалися як питома вага кількості респондентів, які оцінили свій стан здоров'я відповідними термами («Дуже погане» (ДП), «Погане» (П), «Задовільне» (З), «Добре» (Д), «Відмінне» (В)) до загальної кількості респондентів, які дали відповіді на поставлені запитання. Під час оцінювання відповідного впливу був використаний метод суб'єктивної оцінки здоров'я респондентів за самооцінкою.

Джерело: авторські розрахунки

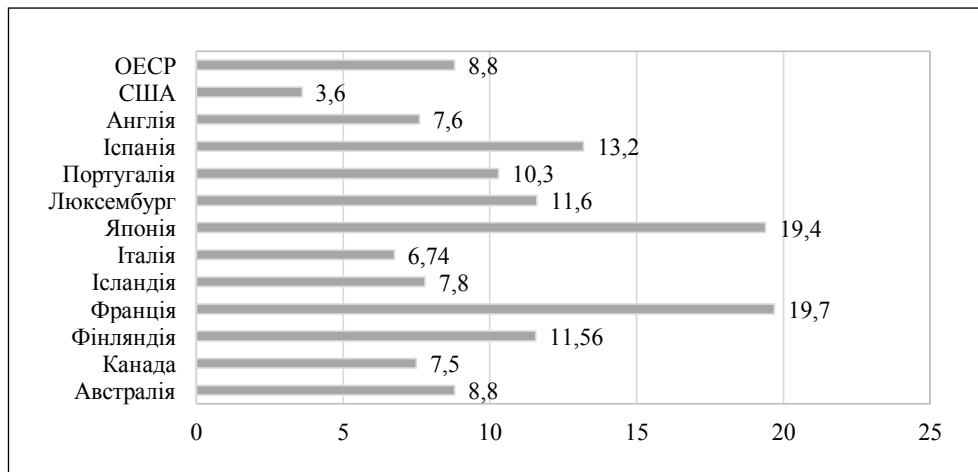

Рис. 1. Відсоток зменшення тривалості річних робочих годин за період 1979–2016 років в окремих країнах ОЕСР, %

Джерело: розраховано автором за [1]

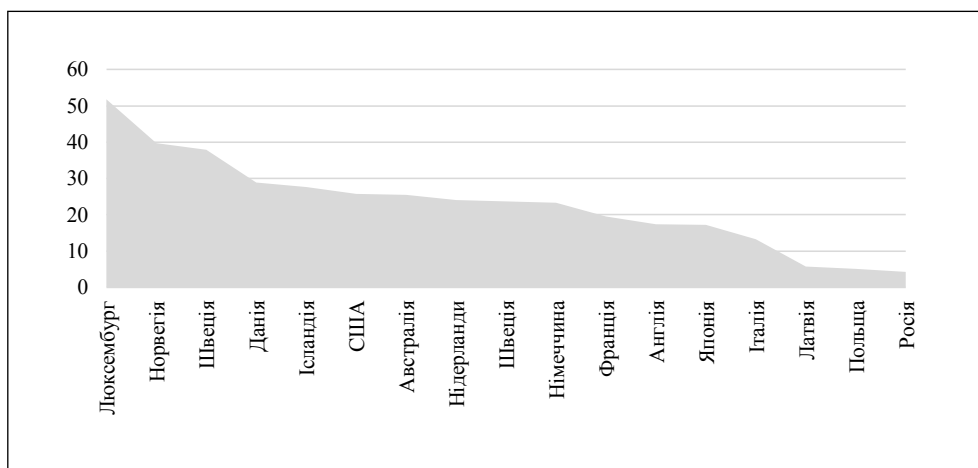

Рис. 2. Рівень ППП в окремих країнах ОЕСР за одну годину роботи, дол. США (за ПКС) (дані станом на 01.2014 року)

Джерело: складено автором за [8]

Як видно з рис. 1, в країнах ОЕСР за останні 37 років істотно зменшилася тривалість годин роботи на рік – в середньому на 8,8%. Найбільше зменшення зафіксовано у таких країнах, як Франція – 19,7%, Японія – 19,4%, Іспанія – 13,2%, Фінляндія – 11,56%, а найменше – США – 3,6%, Італія – 6,74%, Англія – 7,6%, Канада – 7,5%. Наведені на рис. 1 тенденції в своїх працях прогнозував відомий вчений-економіст, засновник теорії кейнсіанства Дж. Кейнс, які мають поширюватися і на ринок праці України. Так, зменшення тривалості робочих годин у більшості розвинених країн світу дозволяє отримати такі переваги: людина менше втомлюється на роботі, відповідно, продуктивніше може виконувати свої трудові функції; більше приділяє увагу родині, дозвіллю, друзям, підвищенню рівня власної кваліфікації; має більше часу для концентрації над важливими трудовими завданнями, що сприяє підвищенню ефективності їх розв'язання; більше

часу приділяє відновленню і зміцненню власного капіталу здоров'я тощо.

Яскравим прикладом у напрямі оптимізації робочого часу є досвід країн Скандинавії та інших високорозвинених країн ЄС, таких, наприклад, як Швеція, Швейцарія, Німеччина, які поступово знижують нормативну тривалість робочої зміни. Так, у Швеції низка окремих компаній перейшли, а інші переходять на 6-годинний робочий день, що, на думку фахівців, має підвищити продуктивність праці, зокрема за рахунок фізичного, душевного і психологічного розвантаження; більшого часу проведення в родинному колі (сприяє більшій концентрації уваги на наступній робочій зміні); зменшення стресових і депресивних станів (мотивує працюючих більш позитивно ставитись до життя). Доказом цього є статистичні дані щодо продуктивності праці (ППП) в наведених та інших країнах ОЕСР (рис. 2).

Зазначений показник ППП розраховувався як відношення річного ВВП країни (за ПКС) до

кількості відпрацьованих річних годин зайнятим населенням. Отже, найвищий його рівень зафіксовано в Люксембурзі – 51,8 дол. США за годину; Скандинавських країнах – від 28,89 до 39,72 дол. США за годину; країнах Північної і Центральної Європи та США. Отже, країни Скандинавії та Центральної Європи мають високі показники ПП та меншу кількість робочих годин на тиждень, наприклад, Нідерланди – 27 год., Ірландія – 35 год., Данія – 37 год, Швеція – до 40 год. Для порівняння: в Японії – 50 год., Китаї – 60 год., Україні – 40 год. на тиждень.

Тому в розвинених країнах давно вже зрозуміли, що краще досягати обсягів ВВП якісними факторами (підвищенням рівня ПП, інвестуванням в людський капітал (освіту, здоров'я, культуру)), ніж кількісними, зокрема, за рахунок збільшення тривалості робочої зміни. Крім того, більш тривала робоча зміна фіксується в країнах із низьким і середнім рівнем доходів, нестійким ринком праці та високим рівнем безробіття. Далі в статті дослідимо вплив тривалості робочого тижня на здоров'я респондентів (таблиця 2).

Краще, як видно з таблиці 2, свій стан здоров'я оцінюють зайняті громадяни, які працювали менше 20 годин на тиждень, та ті, які відпрацювали більше 48 годин на тиждень, а також ті, які працювали 40 годин на тиждень. Термами «дуже погано» та «погано» найбільше оцінили стан свого здоров'я особи, які пропрацювали менше 20 годин та більше 48 годин. Цю ситуацію можна пояснити тим, що неповна і понаднормова активність негативно психологічно впливає на стан здоров'я та, як відомо, збільшує ризик девіантної поведінки, що проявляється у зловживанні алкоголем, тютюно-

палінні, споживанні наркотиків, обмеженій руховій активності, переїданні тощо. Найменше осіб, які критично оцінюють свій стан здоров'я, спостерігається там, де на тиждень відпрацьовується 21–39 год.

Деяке перевищення законодавчо встановлених нормативів щодо тривалості робочої зміни можна вважати надзайнятістю (*overfull employment*), або зайнятістю, яка не залишає вільного часу для відпочинку. Головною небезпекою від надзайнятості є обмеженість використання часу для відпочинку, що не дає можливості відновити свій фізіологічний і душевний стан. Крім того, надзайнятість найбільш небезпечна для осіб, які: залучаються до гнучких форм зайнятості; працюють у різних змінах (як наслідок, виникає безліч захворювань); мають мінімальний професійний досвід. Але варто відмітити, що в сучасних кризових умовах розвитку України надзайнятість позитивно впливає на рівень доходів (чим вищий рівень матеріального стану, тим кращий стан здоров'я) та є умовою виживання (приносить дохід і забезпечує психологічну стійкість).

На жаль, не всі респонденти в процесі проведення анкетування вказали, чи працювали вони понаднормово, тобто були задіяні в додатковій (надзайнятості). Нами було задано питання «Якщо Ви маєте додаткову роботу, то в який час Ви її виконуєте» (всього відповіло 397 респондентів – 74% із загальної чисельності опитаних громадян). Відповіді розподілилися наступним чином (рис. 3).

З рис. 3 видно, що кожен четвертий респондент наголосив, що він додатково працює під час святкових і вихідних днів; у нічний час працює 12,3% респондентів; під час відпуст-

Рис. 3. Відповіді респондентів щодо часу виконання додаткової роботи

Джерело: авторські розрахунки

Таблиця 2

Вплив тривалості робочої зміни на здоров'я респондентів

Тривалість робочого тижня	Характеристика стану здоров'я				
	ДП	П	З	Д	В
Менше 20 годин	0,0357	0,1428	0,3571	0,4464	0,0178
21–39 годин	0,0232	0,0697	0,5697	0,3255	0,0116
40 годин	–	0,0727	0,5090	0,3878	0,0303
41–48 годин	0,0067	0,0872	0,5302	0,3691	0,0067
Більше 48 годин	–	0,0987	0,4814	0,4074	0,0123

Джерело: авторські розрахунки

ки – 16,2% та під час основної роботи – кожен п'ятий респондент. Отже, зайняті громадяни нехтують своїм правом на реалізацію конституційної норми щодо відпочинку і відпустки, а це прямий шлях до знецінення здоров'я і повної його втрати. Далі було запитано респондентів щодо регулярності виконання понаднормованих робіт на підприємстві (рис. 4).

Оцінюючи частоту виконання понаднормованих робіт, було з'ясовано, що кожен сьомий респондент виконує ці роботи регулярно – 14,53%, а кожен четвертий – нерегулярно. Крім того, близько 40% виконує такі роботи «добровільно-примусово», тобто залежно від виробничої необхідності, а кожен п'ятий респондент задіяний в додатковій зайнятості за власним бажанням – 22,23%. Як показує практика, роботодавці під різними приводами не здійснюють оплату в повному обсязі за понаднормовану роботу, тобто за додатково відпрацьований час, а є випадки, коли роботодавці взагалі не сплачують за додаткову працю, тобто це можна класифікувати як примусову працю та навіть рабство. Тому в статті проаналізуємо окремі особливості щодо обмеження надзайнятості і її оплати в Україні та деяких країнах ЄС (таблиця 3).

Розглядаючи дані таблиці 3, можна відмітити, що згідно з чинним Кодексом не можна працювати понаднормово 120 год., при цьому, наприклад, за понаднормові години роботодавці оплачують їх у розмірі до 100% від основної заробітної плати (тобто в подвійному розмірі). В Польщі тривалість понаднормової роботи має бути не більше 150 днів, де також вона оплачується в розмірі до 100%. У Німеччині,

Іспанії, Швеції встановлена максимальна тривалість понаднормового часу, але він додатково не оплачується. Це робиться з метою стимулювання створення нових робочих місць, боротьби з безробіттям, збільшення часу на дозвілля.

Негативною стороною надзайнятості є обмеження відпочинку та дозвілля. Тому з метою акцентування уваги на цій проблемі під час соціологічного дослідження було задано питання: «Що обмежує можливість організації Вашого відпочинку?» Відповіді респондентів мають такий вигляд (таблиця 4).

Більшість респондентів, як видно з таблиці 4 – 54,01%, дали відповідь, що у них відчувається дефіцит коштів, і вони не можуть дозволити собі відпочинок; майже третина опитаних – 27,38% – сказали, що вони обмежують свій відпочинок, оскільки є виробнича необхідність щодо завершення своїх справ, тому тут робота плавно переходить в роботу без відпочинку. Кожен восьмий опитаний обмежений у відпочинку через страх втратити роботу. Більш негативним фактором є те, що кожен дванадцятий взагалі не має законодавчо встановленої щорічної відпустки – 7,83%, яка в Україні має становити 24 дні.

Якщо порівняти кількість днів відпустки в окремих країнах світу, то в Австрії вона становить 6 тижнів, Фінляндії – 8 тижнів, Франції до 9,5 тижнів, Великобританії та Німеччині – 4 тижні, Японії – 18 днів на рік, Індії – 12 днів на рік, Китаї – 11 днів на рік. Наприклад, більшість японців відпочивають не більше 8 днів на рік. Саме тому в цій країні, як і в Китаї та в інших країнах Азії, набув розповсюдження

Рис. 4. Частота виконання понаднормованої роботи респондентами

Джерело: авторські розрахунки

Таблиця 3

Максимально дозволена кількість робочих годин за рік та оплата за надзайнятість

Країна	Максимальна кількість годин за рік, год.	Розмір додаткової оплати, %
Україна	120	до 100%
Польща	150	до 100%
Англія	-	до 50%
Франція	220	до 10%
Німеччина	2 години на день	Не оплачується
Іспанія	80	
Швеція	200	

Джерело: складено автором за [9]

Таблиця 4

Причини обмеження відпочинку респондентів

Показники	%
Виробничої необхідності – «завершення справ»	27,38
Страх втратити роботу	12,11
Дефіцит коштів	54,01
Відпустка роботодавцем не передбачена	7,83

Джерело: авторські розрахунки

Таблиця 5

Форми проведення дозвілля зайнятими громадянами

Вид відпочинку	Кількість відповідей респондентів	Питома вага відповідей, %
Відпочиваємо на дачі	157	29,24
Відпочиваємо на території України	238	44,32
Відпочиваємо дома, нікуди не їздимо	105	19,56
Відпочиваємо за кордоном	52	9,69
Взагалі не відпочиваємо	20	3,73
Відпочиваємо по іншому	54	10,06

Джерело: авторські розрахунки

термін «*кароші*» (смерть на робочому місці від перевтоми, через те, що організм не може витримати такого потужного навантаження).

Крім того, цікавим є питання щодо того, як саме відпочивають зайняті громадяни, тобто проводять свою відпустку (дозвілля). Для цього в анкеті було поставлено питання: «Як Ви проводите свою відпустку?» (таблиця 5).

Найбільша частина респондентів – 44,32%, як видно з таблиці 5, проводять свою відпустку на території України; на другому місці за актуальністю відпочинку – відпочинок на дачі – 29,24%; кожен п'ятий респондент відпочиває вдома або нікуди не їздить; кожен десятий респондент відпочиває за кордоном, а кожен двадцять сьомий респондент взагалі не відпочиває. У статті варто наголосити, що через відсутність відпусток, вихідних, неякісну організацію їх проведення не тільки не відновлюється здоров'я, це призводить до такого небезпечного явища як «*емоційне вигорання*». Так, за різними оцінками, близько 90% працівників сьогодні в Україні, залежно від професії, підпадають під цей вплив. Це надзвичайно небезпечно не тільки для здоров'я нації, але і загрожує економічній і національній безпеці України. Тому з метою підвищення рівня людського капіталу здоров'я трудових ресурсів країни потрібно раціонально підходити до організації тривалості робочого часу на підприємствах (організаціях) України та збільшувати час на проведення працівниками дозвілля, що розглядається як важливий елемент зростання рівня людського капіталу й організаційно-економічного механізму самозбереження здоров'я робочої сили.

Висновки:

1. З огляду на світовий досвід розвинених країн щодо оптимізації робочого часу, можна зі впевненістю стверджувати, що більшість їх, зокрема країни ЄС, особливо країни Скандинавії,

підключаються не тільки про зростання продуктивності праці, але і про людський капітал своїх зайнятих працівників. Тому варто Україні врахувати позитивний досвід зазначених країн та розробити низку організаційно-правових заходів з метою його реалізації на підприємствах. Це стосується аспектів оптимізації і мінімізації нормативної тривалості робочого часу, залучення працівників до понаднормових годин роботи, запровадження інноваційних і гнучких форм зайнятості, впровадження мотиваційних механізмів для підвищення продуктивності праці, зокрема за рахунок інтенсивних факторів та більш людського відношення до персоналу і створення на робочих місцях гідних умов праці та забезпечення гідної її оплати. Варто українським роботодавцям взяти на «озброєння» принцип: «відпочила та вмотивована людина – продуктивний працівник». Саме це дозволить не тільки відновити людський капітал здоров'я працівників від виснажливої праці, але і забезпечити високу ПП, чистий прибуток та конкурентоспроможність підприємству.

2. Дуальний характер на ринку праці України викликає надзайнятність, яка, з одного боку, дозволяє в умовах нинішньої суцільної кризи вижити зайнятому населенню та хоча б мінімально наблизити свій рівень добробуту, який був до кризового стану. З іншого боку, надзайнятність веде до суттєвого знецінення людського капіталу здоров'я, оскільки в таких умовах люди йдуть на будь-які умови, у тому числі працюють у шкідливих, важких та нездорових умовах праці. Це все веде до обмеженості прав на гідні умови праці, заробітну плату, гідну пенсію, соціальний захист та загалом до виснаження фізичного, душевного, соціального й економічного благополуччя населення.

3. Під час дослідження проблеми надзайнятності було виявлено, що 74% опитаних були

здіяні в ній. Краще свій стан здоров'я оцінюють респонденти, які працювали менше 20 годин та в межах сорока годин на тиждень, ніж ті, які працювали більше 40 годин. Крім того, оптимістичніше оцінюють свій стан здоров'я зайняті громадяни, які працювали 4–6 годин на тиждень, а негативніше – ті, які працювали 10–12 годин або понаднормово.

4. Одним із найважливіших факторів, що є основою зміцнення, відновлення психологічного, фізичного, соціально-економічного здоров'я зайнятого населення, є відпочинок (проведення дозвілля). Кожен третій опитаний відчував обмеження власного відпочинку (законного) через виробничу необхідність; кожен другий – через дефіцит коштів. Тобто сучасні умови зайнятості та отриманий рівень доходів працівників не може забезпечувати їм якісного відпочинку, що є нонсенсом для країни, яка прагне інтегруватися в ЄС. Обмеженість у відпочинку поруч із низькою заробітною платою веде до «емоційного вигорання працівників», зниження їхньої працездатності і продуктивності та посилює соціально-економічну кризу країни. Нині альтернативним джерелом вирішення наведеної проблеми є пошук ефективних механізмів підвищення ефективності праці зайнятих працівників. Пропонується розробити і впровадити в Україні організаційно-економічний механізм самозбереження здоров'я зайнятого населення України, де тривалість робочого часу і дозвілля є важливими його елементами.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. WORKING HOURS. Who Works The Most Hours Every Year? URL: <https://www.statista.com/chart/12449/who-works-the-most-hours-every-year/> (дата звернення: 02.10.2018).
2. Беккер Г.С. Человеческое поведение: экономический подход. Москва, Россия: ГУ Высшая школа экономики, 2003. 672 с.
3. Базилевич В.Д. Історія економічних вчень. Ч. 1. Київ, Україна: Знання, 2005. 567 с.
4. Населення України. Трудова еміграція в Україні. Київ, Україна: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України, 2010. 233 с.
5. Кодекс Законів про працю України URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08> (дата звернення: 02.10.2018).
6. Лист Міністерства соціальної політики України «Про застосування підсумованого робочого часу URL: [\[parusconsultant.com/?doc=08AEK8777B\]\(http://parusconsultant.com/?doc=08AEK8777B\) \(дата звернення: 13.10.2018\).](http://

</div>
<div data-bbox=)

7. Буряк В.Г., Стрельчук Є.М., Борисевич Є.Г., Бобровнича Н.С. Оцінка ефективності та продуктивності праці персоналу поштового зв'язку. Одеса, Україна: Одеська національна академія зв'язку ім. О.С. Попова, 2009. 120 с.
8. Analysis: World's Most Productive Countries 2017 URL: <https://www.expertmarket.co.uk/focus/worlds-most-productive-countries-2017> (дата звернення: 21.10.2018).
9. Рабочая неделя в Украине и Европе: сколько работают – так и зарабатывают? URL: https://24tv.ua/ru/rabochaja_nedelja_v_ukraine_i_evrope_skolko_rabotajut__tak_i_zarabatyvajut_n814256 (дата звернення: 24.10.2018).

REFERENCES:

1. WORKING HOURS. Who Works The Most Hours Every Year? (n.d.). www.statista.com/chart/12449/who-works-the-most-hours-every-year/ [in USA].
2. Bekker, H. S. (2003). *Chelovecheskoe povedenye: ekonomicheskij podkhod* [Human behavior: economic approach]. Moskva: HU Vysshaya shkola ekonomiky [in Russian].
3. Bazylevych, V.D. (2005). *Istoriia ekonomichnykh vchen'* [History of economic manoeuvres]. Kyiv: Znannia [in Ukraine].
4. Nasedennia Ukrainy. *Trudova emigratsiia v Ukraini* [Population of Ukraine. Labour emigration in Ukraine]. Kyiv: Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М.В. Птухи НАН України [in Ukraine].
5. *Kodeks Zakoniv pro pratsiu Ukrainy* [There is the Labour code Ukraine] (n.d.). [zakon.rada.gov.ua. Retrieved from: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08](http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08) [in Ukraine].
6. Lyst Ministerstva sotsial'noi polityky Ukrainy «Pro zastosuvannya pidsumovanoho robochoho chasu» [A sheet of Ministry of social politics of Ukraine is About application of the summarized business hours] (n.d.). [parusconsultant.com. Retrieved from: http://parusconsultant.com/?doc=08AEK8777B](http://parusconsultant.com/?doc=08AEK8777B) [in Ukraine].
7. Buriak, V.H., Strel'chuk, Ye.M., & Borysevych, Ye.H. (2009). *Bobrovnycha N.S. Otsinka efektyvnosti ta produktyvosti pratsi personalu poshtovoho zv'iazku* [Estimation of efficiency and labour of personnel of postal connection productivity]. Odesa: Odes'ka natsional'na akademiia zv'iazku im. O.S. Popova [in Ukraine].
8. Analysis: World's Most Productive Countries 2017. (n.d.). [www.expertmarket.co.uk. Retrieved from: https://www.expertmarket.co.uk/focus/worlds-most-productive-countries-2017](https://www.expertmarket.co.uk/focus/worlds-most-productive-countries-2017) [in USA].
9. *Rabochaia nedelia v Ukraine y Evrope: skol'ko rabotaiut – tak y zarabatyvaiut?* [Is there a workweek in Ukraine and Europe : how many work – earn so?]. (n.d.). [24tv.ua. Retrieved from: https://24tv.ua/ru/rabochaja_nedelja_v_ukraine_i_evrope_skolko_rabotajut__tak_i_zarabatyvajut_n814256](https://24tv.ua/ru/rabochaja_nedelja_v_ukraine_i_evrope_skolko_rabotajut__tak_i_zarabatyvajut_n814256) [in Ukraine].

Zaiukov I.V.
*Candidate of Economic Science, Associate Professor,
Senior lecturer at Department
of Life Safety and Safety Education,
Vinnytsia National Technical University*

INFLUENCE OF WORKING TIME DURATION ON THE HEALTH OF THE WORKING POPULATION OF UKRAINE

The aim of the article is to study the influence of working time duration on the state of health of the working population of Ukraine and the attitude towards the problem of leisure.

Influence of working of shiftwork and week of the on the health of the working population of Ukraine is revealed. The problem of hyperemployment of the working population is investigated. Reasons of limitation of rest of the working population, forms of its leisure are analyses. It is found out that effective management of working time sometimes is not only the condition for an increase of labour efficiency but also an element of the mechanism of self-preservation of health of the working population of Ukraine. It is offered to work out and inculcate the organizational and economic mechanism of self-preservation of health of the working population in Ukraine where the duration of working time and leisure are examined by its important elements.

Optimization and minimization of normative duration of working time acquire presently an important value, as well as involvement of workers in overtime work, introduction of innovative and flexible forms of employment, introduction of motivational mechanisms for the increase of the labour productivity, in particular, due to intensive factors and more humanly attitude to the personnel and creation on the workplaces of decent working conditions and providing fair wage.

УДК 316.334.3:061.213 (477.53.21 Кременчук)

Латишев К.О.*кандидат економічних наук,
доцент кафедри маркетингу
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського***Збиранник О.М.***старший викладач кафедри маркетингу
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського***Скрєбкова К.С.***студентка факультету економіки і управління
Кременчуцького національного університету
імені Михайла Остроградського*

РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЕКТІВ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ КРЕМЕНЧУКА: ПЕРСПЕКТИВИ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено теоретичні аспекти молодіжної політики в Україні, визначено значення молоді як інструмента розвитку держави. Охарактеризовано реалізацію молодіжної політики Кременчука. Визначено ключові напрями молодіжної політики міста, такі як зайнятість, доступне житло, освіта. Запропоновано конкретні заходи, які спрямовані на вдосконалення комплексної програми «Молодь Кременчука».

Ключові слова: державна молодіжна політики, напрями молодіжної політики, моделі державної молодіжної політики, молодіжні громадські об'єднання, розвиток молоді, молодь Кременчука.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы теоретические аспекты молодежной политики в Украине, определено значение молодежи как инструмента развития государства. Охарактеризована реализация молодежной политики Кременчуга. Определены ключевые направления молодежной политики города, такие как занятость, доступное жилье, образование. Предложены конкретные меры, которые направлены на совершенствование комплексной программы «Молодежь Кременчуга».

Ключевые слова: государственная молодежная политика, направления молодежной политики, модели государственной молодежной политики, молодежные общественные объединения, развитие молодежи, молодежь Кременчуга.

ANNOTATION

The article is devoted to research of theoretical aspects of youth policy in Ukraine and defines the importance of youth as a tool for the development of the state. The implementation of the youth policy of the city of Kremenchug is characterized. The key directions of the city's youth policy are identified: employment, affordable housing, and education. Concrete measures aimed at improving the integrated program "Youth of Kremenchug" were proposed.

Key words: state young people politicians, directions of youth politics, models of public youth policy, youth public associations, development of young people, youth of Kremenchug.

Постановка проблеми. Сьогодні одними зі стратегічних завдань кожної держави є формування та реалізація ефективної державної молодіжної політики, спрямованої на позитивні зміни, адже активна й дієздатна молодь є перспективою державотворчого процесу. Молодь найбільш продуктивна і в соціально-демографічному напрямі. Вона є невід'ємною складовою природного процесу зміни поколінь, забезпечення кількісного оновлення населення та досягнення його тривалого існування, тому

перспективи розвитку будь-якого суспільства цілком справедливо пов'язуються з молоддю, адже вона є найбільш активним соціальним прошарком суспільства. В умовах сьогодення молодіжна політика є інструментом, що має забезпечити стратегічний розвиток країни, геополітичну конкурентоспроможність держави, а також розвиток місцевих громад і суспільства протягом найближчих десятиліть. Отже, особливо актуально на державному рівні створювати умови для самореалізації молоді та включення її в процеси розвитку України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематику державної молодіжної політики в Україні загалом та її аспекти зокрема вже неодноразово досліджували сучасні українські науковці. Цьому питанню приділили увагу Є. Бородін, А. Васильєв, М. Головатий, І. Ільїнський, М. Канавець, Л. Кривачук, О. Кулініч, В. Лісовський, В. Луков, Н. Метьолкіна, В. Орлов, І. Парубчак, М. Перепелиця, В. Чупрунов, А. Шаронов та інші вчені. Молодіжна політика є сукупністю дій всіх державних та громадських інституцій, проте соціальна інституція здійснює її диференційовано відповідно до своїх потреб та можливостей з урахуванням місцевих умов кожного суб'єкта [1, с. 60].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Усвідомлюючи значний рівень актуальності досліджуваного питання, відзначимо, що дослідження вказаних авторів неповністю розкривають реалізацію молодіжної політики на місцевому рівні. Отже, є необхідність подальшого наукового розгляду саме в цьому напрямі, що забезпечить високу якість на етапах розроблення, реалізації та моніторингу, а також дасть змогу органам влади взяти на себе зобов'язання щодо підвищення потенціалу, незалежності, розширення можливостей та фінансового забезпечення організацій, використання інноваційних та відкритих підходів, що передбачають активну участь молоді в розробленні та реалізації молодіжної політики в майбутньому.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою статті є дослідження реалізації молодіжної політики Кременчука, розгляд актуальних напрямів молодіжної політики, розробка рекомендацій щодо вдосконалення комплексної програми «Молодь Кременчука».

Виклад основного матеріалу дослідження. На сучасному етапі розвитку України, ускладненому впливом кризових явищ на суспільно-політичне життя, питання соціалізації молоді, яка стає ще більш соціально вразливою та незахищеною, набуває особливої актуальності. Ситуація в державі та суспільстві вимагає вжиття негайних заходів, спрямованих на подальше вдосконалення механізму реалізації державної молодіжної політики як в Україні, так і на регіональному та місцевому рівнях [2].

Безумовно, практичне здійснення державної молодіжної політики в конкретній державі зумовлюється багатьма складовими, зокрема політичною системою та відповідною соціальною політикою. На основі цього визначають дві основні моделі державної молодіжної політики, а саме патерналістський розвиток, за якого концепція розвитку молоді скеровується та повністю управляється дорослими, які мають чітке бачення того, ким повинні бути молоді люди, що вони повинні робити, якими амбіціями вони повинні володіти та яких поглядів вони мають дотримуватися (у цій моделі молоді люди повинні «належати» дорослим і навіть деяким окремим групам дорослих), та відкритий розвиток, що розуміє розвиток молоді як відкритий процес, що підтримується дорослими, які стимулюють розвиток потенціалу молодих людей та надають їм простір для прояву ініціативи та прийняття рішень. Така модель є більш відкритою та спрямована на заохочення молодих людей проявляти ініціативу, самостійно визначати власні цілі та цінності, бути залученими й мати змогу визначати пріоритети та методи здійснення молодіжної політики [3, с. 32].

Для України пріоритетними мають стати такі напрями молодіжної політики, реалізація яких дасть молоді можливість для самостійного вирішення проблем, які виникають. Тільки такий підхід буде сприяти формуванню взаємозв'язку поліпшення якості життя більшості молоді та розвитку країни загалом.

Кременчук – місто молодих, адже з майже 225 тис. населення налічується 60 тисяч молодих людей віком від 14 до 35 років, що становить близько 26%. У місті зареєстровані 42 молодіжні та 13 дитячих громадських організацій. Найактивнішими з них є Кременчуцький міський комітет молодіжних організацій та Молодіжний Парламент Кременчука, якому надано статус дорадчого органу зської ради. Молодіжна громада довела свою здатність ефективно впливати на процеси прийняття рішень щодо молоді на місцевому та регіональному рівнях.

Попри те, що сьогодні сформована законодавча база з питань соціального становлення та

розвитку молоді, діють установи та заклади для молоді, запроваджено механізми підтримки молодіжного руху та різних категорій молоді, в молодіжному середовищі існує низка проблем, які потребують розв'язання, а саме слабка мотивація до дотримання молодими людьми здорового та безпечного способу життя, недостатній рівень знань та навичок молоді в галузі безпеки життєдіяльності; зниження інтересу юнаків та дівчат до духовної спадщини, зростання споживацьких настроїв молоді, що зорієнтована перш за все на сферу примітивних розваг; відсутність у молоді мотивів та навичок до самостійного отримання знань; низький рівень зайнятості молоді на ринку праці за вибраною професією; недостатнє застосування потенціалу неформальної освіти, сутність якої полягає в набутті молодими людьми знань та навичок шляхом участі в громадській суспільно значущій діяльності з метою підвищення конкурентоспроможності молоді на ринку праці; несистемний характер формування у молодих людей громадянськості та патріотизму; низький рівень забезпечення молодих сімей житлом; слабка інтегрованість української молоді в європейське та світове молодіжне співтовариство [4].

З метою створення сприятливих умов для розвитку та самореалізації української молоді, формування її громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості, залучення молоді до процесу прийняття рішень на місцевому рівні, підтримки ініціатив молодіжних громадських об'єднань та їх консолідації з громадою затверджено Комплексну програму «Молодь Кременчука» (далі – Програма) на 2016–2020 рр. з урахуванням специфічних особливостей міста, діючих міських комплексних та цільових програм. Вона також передбачає подальше конкретне наповнення змісту та логіки реалізації молодіжної політики в місті в нових цільових програмах, які стосуються молодіжної проблематики.

Задля раціонального використання ресурсів Програма передбачає концентрацію зусиль на семи пріоритетних напрямках:

- формування громадянської позиції, утвердження духовності, моральності та національно-патріотичне виховання молоді; вжиття заходів, спрямованих на відродження національно-патріотичного виховання, утвердження громадянської свідомості та активної життєвої позиції молоді;

- здоровий спосіб життя молоді, тобто вжиття заходів, спрямованих на популяризацію та утвердження здорового та безпечного способу життя й культури здоров'я серед молоді;

- розвиток неформальної освіти, тобто вжиття заходів, спрямованих на набуття молодими людьми знань, навичок та інших компетентностей поза системою освіти, зокрема шляхом участі у волонтерській діяльності;

- партнерська підтримка молоді, що проживає на тимчасово окупованій території України,

та внутрішньо переміщених осіб, тобто вжиття заходів, спрямованих на соціальне становлення та підтримку молоді з числа внутрішньо переміщених осіб;

- зайнятість молоді, тобто створення умов та вжиття заходів, спрямованих на забезпечення первинної й вторинної зайнятості та самозайнятості молоді;

- надання фінансової підтримки молодіжним та дитячим громадським організаціям;

- забезпечення міжнародного молодіжного співробітництва.

Фінансування поданих пріоритетних напрямів в необхідних обсягах здійснювалося та має надалі здійснюватися за рахунок коштів міського бюджету та інших джерел, не заборонених законодавством (табл. 1) [5].

Подані сім напрямів, які були сформовані Управлінням молоді та спорту виконавчого комітету Кременчуцької міської ради Полтавської області, реалізуються за допомогою розроблених заходів. Приклад цих програм наведено в табл. 2.

Проаналізувавши дані табл. 2, бачимо, що програми спрямовані на створення сприятливих умов для розвитку та самореалізації кременчуцької молоді, формування її громадянської позиції та національно-патріотичної свідомості, активного залучення до суспільно-громадського життя міста, а саме створення умов та підтримки самореалізації молоді, сприяння інтелектуальному та творчому розвитку особистості; формування та пропагування здорового та безпечного способу життя, профілактику негатив-

них явищ у молодіжному середовищі; активну участь молоді в розбудові громадянського суспільства та прийнятті рішень, залучення молоді до реалізації державної молодіжної політики; підвищення молодіжних ініціатив у різних сферах життєдіяльності суспільства.

Проте для виявлення актуальних проблем молоді сьогодення сформовано запитання в опитувальному листі (вибірка дослідів 100 пересічних молодих жителів міста віком від 18 до 35 років). Результати дослідження дали змогу виділити основні напрями, на які має бути спрямована Програма на 2019–2020 рр. Проаналізувавши відповіді молоді на запитання в анкеті «Які напрями молодіжної політики в місті Ви вважаєте найактуальнішими?», бачимо, що понад половини вважає, що ним є зайнятість молоді (56%); інші варіанти розподілились таким чином: забезпечення житлом називають 23% опитаних, доступну освіту – 10%, здоров'я – 6%, національно-патріотичне виховання – 3%, волонтерство – 2% (рис. 1).

На першому місці у молодих жителів Кременчука стоїть зайнятість. Постійно зростаюча загроза безробіття, відсутність або низький рівень кваліфікації молодих людей суттєво ускладнюють процес економічного самовизначення молоді, породжуючи в неї почуття нестабільності, посилюючи матеріальну залежність від старшого покоління або державних соціальних виплат. Сьогодні поліпшення своїх житлових умов стало чи не найгострішим соціальним питанням для багатьох молодих кременчуцьких сімей. Існує можливість надання пільгово-

Таблиця 1

Кошторис Комплексної програми «Молодь Кременчука» на 2016–2020 рр. [5]

Основні напрями виконання Програми	Кількість заходів, програм та проектів	Сума коштів, грн.					Всього за напрямом
		2016 р.	2017 р.	2018 р.	2019 р.	2020 р.	
Формування громадянської позиції, утвердження духовності, моральності та національно-патріотичне виховання молоді	29	821 378	914 585	1 026 788	1 131 824	1 237 659	5 132 234
Здоровий спосіб життя молоді	16	386 430	410 530	458 030	485 480	574 080	2 314 550
Розвиток неформальної освіти	13	299 160	333 743	361 122	394 014	431 467	1 819 506
Партнерська підтримка молоді, що проживає на тимчасово окупованій території України, та внутрішньо переміщених осіб	2	21 900	25 300	28 600	0	0	75 800
Зайнятість молоді	4	633 450	790 600	897 900	954 950	1 012 050	4 288 950
Надання фінансової підтримки молодіжним та дитячим громадським організаціям	5	747 200	467 100	498 300	523 300	747 100	2 983 000
Забезпечення міжнародного молодіжного співробітництва	3	189 940	198 800	212 680	227 260	188 440	1 017 120
Всього по рокам	72	3 099 458	3 140 658	3 483 420	3 716 828	4 190 796	17 631 160

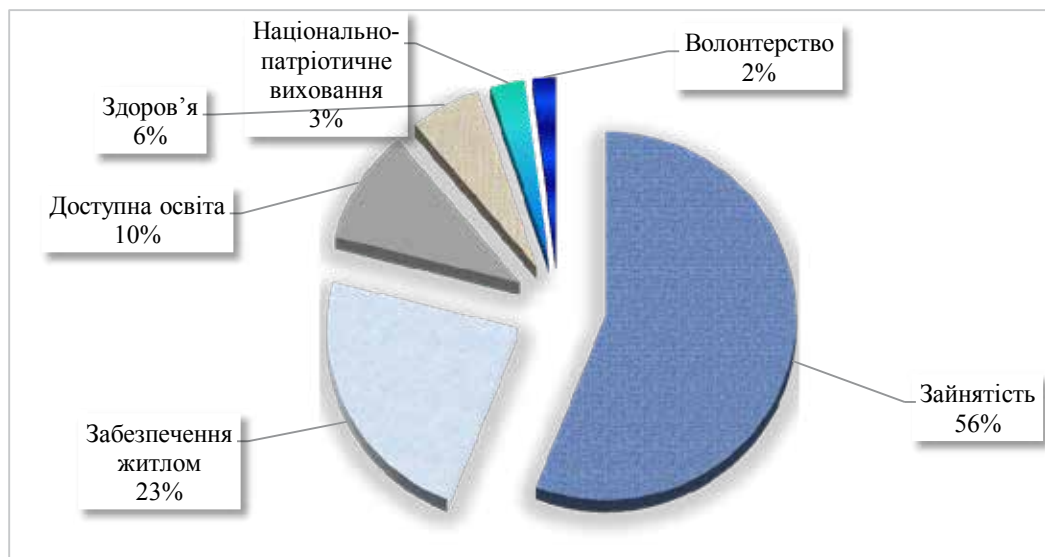

Рис. 1. Розподіл відповідей респондентів, %

Таблиця 2

Заходи комплексної програми «Молодь Кременчука» [6]

№	Програма	Мета	Реалізація	Посилання
1	Патріотична гра «Сокіл»	Виховання під-ростаючого покоління справжніми патріотами.	В рамках програми з учасниками заходу були проведені різноманітні конкурси та змагання спортивного та військово-патріотичного характеру.	http://kremen.today/2018/05/16/kremenchutskishkolyari-virushili-u-vijskovopatriotichnij-pohid .
2	Фестиваль «Extreme-zone»	Популяризація здорового способу життя.	На фестивалі проходили змагання сучасної молодіжної культури.	https://www.telegraf.in.ua/topnews/10070328-extremezone-2018-muzyka-sport-i-adrenalin.html .
3	«Табір навичок майбутнього»	Освоєння ТОП-10 навичок майбутнього.	Учасники розроблювали та втілювали власні проекти для табору, навчилися пізнавати себе, працювати в команді та реалізовувати спільні проекти.	https://ukraine.unfpa.org/uk/news .
4	Освітньо-патріотичний табір «Молодіжна патріотична платформа»	Національно-патріотичне виховання молоді.	В рамках проекту учасники дізналися більше про історію, культуру та традиції українського народу, спробували себе в національних ремеслах та змаганнях.	http://molodizhnapatritichna-platforma .
5	«Школа лідера»	Стимулювання залучення до громадської роботи молодих людей задля підтримки громадянської активності.	Протягом місяця відбувалося професійне навчання 35 волонтерів, які здатні реалізувати отримані знання на практиці, розвиваючи громадський рух в місті.	https://vestnik.in.ua/2018/02/07/shkola-lidera-kremenchuzhanam-proponuyut-nabuti-liderskiyakosti .
6	Стипендія Кременчуцької міської ради	Створення сприятливих умов для життєвого самовизначення та самореалізації.	Загалом виплата стипендій має позитивну динаміку, з кожним роком розмір стипендії збільшується. Мер або замісник мера вручають свідоцтво на отримання стипендії та банківські картки.	http://kremen.today/2018/02/21/kremenchutskamiskrada-hoche-shhobstudenti-zalishalisyav-misti .
7	Міжрегіональний молодіжний форум «Молодь. Кар'єра. Успіх»	Створення платформи для обговорення проблем, які чекають молоду людину на шляху вибору професії, освіти, працевлаштування.	Протягом трьох днів молодіжні лідери працювали у 6 комітетах, де вони спілкувалися та обговорювали важливі питання, які нині турбують молодь, змогли презентувати свої найкращі ідеї, поділитися досвідом щодо реалізації проектів молодіжної тематики, участі молодих людей у державотворенні, діяльності органів місцевого самоврядування тощо.	https://www.youtube.com/watch?v=oURSjXLzHQk .

го довгострокового державного кредиту молодим сім'ям та самотнім молодим громадянам на будівництво (реконструкцію) та придбання житла, проте не кожна молода сім'я підходить під критерії кредитування. Напряму освіти для молоді, яка не отримала вищу освіту, стоїть на першому щаблі, оскільки через невелику кількість бюджетних місць у ВНЗ студенти вимушені працювати для оплати навчання. Значний вплив на стан здоров'я молоді людини мають гіподинамія, ненормований режим дня та харчування, інтенсивний навчальний та виробничий процес, навантаження соціального характеру. Волонтерство відіграє суттєву роль в місті, оскільки існує Кременчуцький міський комітет молодіжних організацій, який є організатором більшості зазначених проєктів (табл. 2). В умовах сьогодення питання національно-патріотичного виховання актуальне, як ніколи, адже це формує українську, незалежну націю, патріотів своєї держави.

Отже, проведене дослідження дає змогу виділити найактуальніші проблеми кременчуцької молоді, адже не всі програми, зазначені в табл. 2, спрямовані на вирішення проблем, визначених за анкетуванням.

Проаналізувавши Програму, можемо побачити, що більшість напрямів передбачає соціально-культурний розвиток, а питання зайнятості, доступного житла й освіти для молоді недостатньо розвинені. Отже, визначені напрями необхідно додати до комплексної Програми, адже зараз це ті проблеми, які найбільш затребувані серед молоді. Модель покращення молодіжної політики Кременчука зображена на рис. 2.

Відповідно до заданих цілей пропонуються такі заходи щодо вирішення проблемних напрямів молодіжної політики.

1) Зайнятість молоді. Пропонується програма «Зайнятість молоді Кременчука», метою якої є запобігання безробіттю; забезпечення зайнятості населення громади та підвищення рівня зайнятості населення шляхом створення нових робочих місць з належними умовами та гідною оплатою праці; сприяння збереженню діючих та створенню нових робочих місць на підприємствах, зокрема за рахунок отримання дотацій від центру зайнятості; сприяння розвитку підприємницької діяльності шляхом проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення громади; використання можливостей служби зайнятості щодо підготовки населення на курсах цільового призначення; сприяння додержанню роботодавцями законодавства про працю, а також прийнятих умов договорів та угод, погашенню та недопущенню заборгованості до Фондів.

Отже, запропоновані заходи до програми «Зайнятість молоді Кременчука» забезпечать підвищення рівня зайнятості молоді міста, їх соціальний захист, дадуть додаткові гарантії щодо працевлаштування молоді, яка закінчила ВНЗ, потребує соціального захисту та не здатна на рівних конкурувати на ринку праці, підвищать якість життя, сприятимуть позитивним змінам в усіх сферах життєдіяльності молоді, досягненню громадою соціальної та певною мірою економічної самодостатності й стабільності, збалансованому розвитку молоді міста.

2) Доступне житло для молоді. Відповідно до Постанови Кабінету Міністрів України від 20 вересня 2017 р. № 708 внесені зміни до Порядку забезпечення громадян доступним житлом, затвердженого відповідною Постановою Кабміну ще в листопаді 2009 р. [7].

Змінився також порядок використання бюджетних коштів, передбачених для надання дер-

Рис. 2. Модель покращення молодіжної політики Кременчука

жавної підтримки на будівництво, придбання доступного житла. Так, Наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 17 жовтня 2017 р. встановлено, що одержувачами бюджетних коштів, передбачених Програмою «Надання державної підтримки для будівництва (придбання) доступного житла», є Державна спеціалізована фінансова установа «Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву» та її регіональні управління.

Так, у 2019–2020 рр. прогнозується забезпечення 30 молодих сімей та самотніх громадян житлом за Програмою (табл. 3).

Аналізуючи прогнозуєчі обсяги фінансування Програми, можемо зробити висновок, що не кожна молода людина віком до 35 років має можливість взяти участь у кредитуванні, оскільки державного та місцевого фінансування не вистачає для забезпечення житлом потребуючої молоді. Існують певні умови, за якими громадянин має право на участь у Програмі «Надання державної підтримки для будівництва (придбання) доступного житла». Отже, згідно з умовами фінансування молодіжного кредиту та з недостатнім обсягом державного та міського бюджету, не кожна молода особа матиме змогу взяти участь в Програмі, тому пропонується залучення інвестиційних коштів для збільшення кількості надання молодіжних кредитів.

3) Освіта для молоді. Сьогодні в Україні ще не досягнуто європейського рівня якості та доступності освіти. Обмежене фінансування освіти й науки з державного та місцевих бюджетів привело до погіршення стану матеріально-технічної бази навчальних закладів та їх соціальної інфраструктури. Для молоді проблема фінансування ВНЗ є актуальним питанням, адже ті студенти, які навчаються на комерційній основі, мають працювати, щоби сплатити навчання. Отже, для підвищення рівня освіти в місті та заохочення студентів до навчання мають бути не тільки стипендіальні програми, але й програми щодо збільшення бюджетних місць

у ВНЗ за рахунок міського бюджету та інвестицій підприємств. Місто має бути зацікавленим у фінансуванні освіти, а також залучати до цього місцеві підприємства, адже це зменшить рівень міграції працюючої молоді. Отже, пропонуються такі додаткові заходи до Програми щодо залучення коштів до ВНЗ:

- залучення підприємств до фінансування бюджетних місць (створення конкурсу, за яким підприємство обирає майбутнього співробітника та сплачує його навчання);

- наукові дослідження на замовлення підприємств (за підприємством (відділом) закріплюється студент, який періодично здійснює науково-дослідну роботу та вносить інноваційні ідеї в підприємство);

- виділення коштів з міського бюджету (основним джерелом доходу міського бюджету (96,0%) є податки (22% припадають на освіту), тому пропонується розглянути питання фінансування бюджетних місць у ВНЗ за конкурсом).

Отже, сучасний стан та аналіз наявних проблем молоді Кременчука показують те, наскільки вони значні та багатопланові. Для того щоби змінити ситуацію на краще, необхідно мати системний план дій, спрямований на розв'язання найбільш важливих молодіжних проблем, які турбують сьогодні молодого українця. Відповідно, комплексна програма «Молодь Кременчука» має бути адаптивною до найактуальніших питань молоді.

Висновки. Таким чином, питання про молодіжну політику в Україні є актуальним у наш час. Молодіжна політика в нашій країні розвивається, але її вплив на стан молоді є незначним. Реалізація ефективної молодіжної політики або її реформування не вирішує актуальних проблем української молоді. Так, наприклад, проведене анкетування молодих жителів Кременчука показало, що молодіжне безробіття вважається одним з найактуальніших питань соціально-економічної політики міста, оскільки молодіжні проблеми істотно впливають на майбутнє економіки та державне

Таблиця 3

Прогнозні обсяги фінансування Програми [8]

Показники	Рік виконання програми		Всього
	2019	2020	
Кількість молодих сімей та самотніх громадян, яких планується забезпечити житлом	15	15	75
Середня норма забезпечення житлом сімей з трьох осіб (м ²)	62,5	62,5	x
Обсяг введення житла в експлуатацію (м ²)	938	938	4 690
Розрахункова вартість одного квадратного метра житла (грн.)	9 343	10 277	x
Прогнозний обсяг фінансових ресурсів для виконання завдань Програми (тис. грн.)	8 764	9 640	40 199
зокрема, кошти розвитку бюджету Кременчука	7 320	8 050	33 575
кошти від повернення раніше виданих кредитів	918	1 012	4 212
кошти громадян	526	578	2 412
Розрахунковий обсяг коштів міського бюджету на фінансування витрат, пов'язаних з наданням та обслуговуванням кредитів (тис. грн.)	439	483	2 014

становлення не тільки міста, але й всієї країни. Проблеми соціального захисту безробітної молоді неповністю врегульовані на законодавчому рівні, що суттєво впливає на її матеріальне становище та соціальну поведінку. Невисока плата, відсутність перспектив та підтримки значно звужують можливості сучасної молоді. Важливими проблемами сучасної молоді є відсутність зв'язку між ВНЗ та ринком праці, відсутність стимулювання роботодавців, які створюють робочі місця для молоді, дріб'язковість державних програм. Отже, існує потреба постійного вдосконалення програм, які спрямовані на розвиток молодіжної політики. На місцевому рівні необхідно періодично аналізувати основні молодіжні проблеми для визначення головних напрямів молодіжної політики, відповідно, постійно корегувати Комплексну програму «Молодь Кременчука». Відповідно до проведеного аналізу в роботі запропоновано рекомендації щодо вдосконалення Комплексної програми, а саме вжиття заходів, спрямованих на молодіжну зайнятість, доступне житло й освіту.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Коляда Н., Кравченко О. Соціальна молодіжна політика: навч. посібник. Умань: ПП Жовтий, 2013. 119 с.
2. Бессараб В. Молодь у державній службі. Бюлетень державної служби України. 2006. № 4. С. 29–36.
3. Кжаклевська Є., Уільямсон Г. Молодіжна політика в Україні: висновки Команди міжнародних спостерігачів Ради. Київ: Рада Європи, 2013. 192 с.
4. Департамент молоді та спорту // Офіційний веб-портал Кременчуцької міської ради та виконавчого комітету. URL: <https://www.kremen.gov.ua/index.php/branches/department/37>.
5. Проекти рішень міської ради Кременчука // Офіційний веб-портал Кременчуцької міської ради та виконавчого комітету. URL: <https://kremen.gov.ua/index.php/rada/project/index/idss/14/page/3>.
6. Про внесення змін до Кременчуцької міської ради Полтавської області від 22 грудня 2015 р. «Про затвердження Комплексної програми «Кременчуцька молодь» на 2016–2020 рр.»: Рішення від 29 листопада 2016 р. URL: <https://www1.kremen.gov.ua/index.php>.
7. Про внесення змін до Порядку надання громадянам доступного житла: Постанова Кабінету Міністрів України від 10 жовтня 2018 р. № 819. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2017>.
8. Наші проекти // Державний фонд сприяння молодіжному житловому будівництву. URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua>.

REFERENCES:

1. Koliada N., Kravchenko O. *Sotsialna molodizhna polityka*. Uman, 2013. 119 p.
2. Bessarab V. Youth in the public service. *Bulletin of the Civil Service of Ukraine*. 2006. № 4. P. 29–36.
3. Kjakletskaia Ye., Williamson H. *Youth Policy in Ukraine: Conclusions Teams of the international observers of the Council*. Kiev: Council of Europe, 2013. 192 p.
4. Youth and Sports Department // Official web portal of the Kremenchug City Council and the Executive Committee. URL: <https://www.kremen.gov.ua/index.php/branches/department/37>.
5. Kremenchug City Council draft decisions // Official web portal of the Kremenchug City Council and the Executive Committee. URL: <https://kremen.gov.ua/index.php/rada/project/index/idss/14/page/3>.
6. Decision of 29.11.2016 city of Kremenchug. On Amendments to the Kremenchuk City Council of Poltava Region dated 22.12.2015 "On Approval of the Integrated Program "Youth of Kremenchuk" for 2016–2020". URL: <https://www1.kremen.gov.ua/index.php/rada/accepted/index>.
7. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine "On Amendments to the Procedure for Provision of Citizens with Affordable Housing" of October 10, 2018, No. 819. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/708-2017>.
8. Our projects // State Fund for Promotion of Youth Housing Construction. URL: <https://www.molod-kredit.gov.ua>.

Latyshev K.O.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Marketing,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*

Zbyrannyk O.M.
*Senior Instructor at Department of Marketing,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*

Skrebkova K.S.
*Student of Faculty of Economics and Management,
Kremenchuk Mykhailo Ostrohradskyi National University*

REALIZATION OF PROJECTS OF YOUTH POLICY IN KREMENCHUK: PROSPECTS FOR IMPROVEMENT

Under current conditions, youth policy is an instrument that should ensure the geopolitical competitiveness of the Ukrainian state in the strategic development of the country, as well as the development of local communities and society over the coming decades. That is why it is necessary at the state level to create conditions for the self-realization of young people and its inclusion in the processes of development of Ukraine. The practical implementation of the state youth policy in a particular state is conditioned by many components, in particular, the political system and the corresponding social policy. Two main models of state youth policy are identified: paternalistic development, open development.

Promising youth is an open process supported by adults that stimulates the development of young people's potential and gives them space for initiative and decision-making. Such a model is more open and aimed at encouraging young people to take initiative, independently define their own goals and values, be involved and be able to determine the priorities and methods of implementing youth policies. For Ukraine, the following areas of youth policy should be prioritized, the implementation of which will provide young people with opportunities to independently solve the problems that arise. Only such an approach will promote the interconnection of the improvement of the quality of life of the overwhelming majority of young people and the development of the country as a whole. To identify the actual problems of the young people of Kremenchuk, a survey was conducted that identified the main areas to which the comprehensive program "Youth of Kremenchuk" should be directed. During the study, it was found that the most important directions of youth policy are: employment, affordable housing, education. In accordance with the directions given, a model for improving the youth policy of Kremenchuk was developed aimed at preventing unemployment, ensuring employment of the population of the community; increase in the number of youth loans; improving the quality of education, increasing budget places in universities, and attracting city enterprises to finance students.

Thus, the current state and analysis of the existing problems of young people in Kremenchuk show how significant and multifaceted they are. In order to change the situation for the better, it is necessary to have a systemic plan of action aimed at solving the most important youth problems that concern young Ukrainians today. Accordingly, the complex program "Youth of Kremenchuk" should be adaptive to the most urgent issues of youth.

УДК 330.1+331.1(477)

Удовенко І.О.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри геодезії, картографії і кадастру
Уманського національного університету садівництва

Борисенко В.В.

кандидат сільськогосподарських наук,
старший викладач кафедри загального землеробства
Уманського національного університету садівництва

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «НАЙМАНА ПРАЦЯ»

АНОТАЦІЯ

Статтю присвячено короткому огляду еволюційних змін щодо розвитку та становлення найманої праці у взаємозв'язку зі зміною продуктивних відносин у процесі господарювання. Авторами робиться акцент на сутності соціальної суперечності між об'єктивними вимогами до професійних показників найманих працівників і реальними проявами наявного рівня якостей у трудового населення. Розглянуто специфічні етапи перетворень найманої праці в різні історичні періоди розвитку суспільства. Дослідники констатують той факт, що питання економічної сутності найманої праці, її місця та ролі в трансформаційних процесах вітчизняної економіки залишаються недостатньо дослідженими. Наголошено на значущості нового типу найманого працівника у розвитку соціально-економічних відносин та становленні ринкового типу господарювання.

Ключові слова: наймана праця, трансформація, еволюція, економічні відносини, розвиток.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена краткому обзору эволюционных изменений относительно развития и становления наемного труда. Основная цель – показать взаимосвязь преобразования самого понятия «наемный труд» с изменением производительных отношений в процессе хозяйствования. Авторами делается акцент на сущности социального противоречия между объективными требованиями к профессиональным показателям наемных работников и реальными проявлениями имеющегося уровня качеств у трудового населения. Проведено исследование по определению роли наемного труда в процессе производства. Рассмотрены специфические этапы преобразования наемного труда в различные исторические периоды развития общества. Исследователи констатируют тот факт, что вопросы экономической сути наемного труда, ее места и роли в трансформационных процессах отечественной экономики остаются не в полной мере исследованными. Подчеркнута важность нового типа сотрудника в развитии социально-экономических отношений и формировании рыночного типа управления.

Ключевые слова: наемный труд, трансформация, эволюция, экономические отношения, развитие.

ANNOTATION

The article is devoted to a brief review of evolutionary changes concerning the development and formation of wage labor. The main goal is to highlight the relationship between the transformations of the concept of wage labor with the change in productive relations in the process of economic management. The authors emphasize the essence of the social contradiction between objective requirements for professional indicators of hired workers and real manifestations of the existing level of qualities in the working population. A study was conducted to determine the role of wage labor in the production process. The article deals with the specific stages of the transformation of wage labor into various historical periods of society's development. The researchers state in this article the fact that the issues of the economic nature of wage labor, its place and role in the transformation processes of the domestic economy are not fully explored. It is emphasized on the importance of a new type of employee in the development of socio-economic relations and the formation of a market type of management.

Key words: hired labor, transformation, evolution, economic relations, development.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні формується соціальне замовлення на принципово новий тип найманого працівника – позитивної соціальної спрямованості. Але така переорієнтація – надзвичайно складний і об'ємний процес.

В Україні сьогодні має місце очевидна соціальна суперечність між об'єктивними вимогами до професійних показників найманих працівників і реальними проявами наявного рівня якостей у трудового населення. Це зумовлює необхідність зміни поглядів причетності суттєвої ролі та участі найманої праці у трансформації економічних відносин в Україні як складового елемента суспільно-історичних змін [3, с. 174]. Все це на тлі соціально-економічної значущості досліджуваних питань і зумовило мету дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Стосовно проблеми відчуження висловлювали свою думку відомі мислителі: Ж.-Ж. Руссо, К. Гегель, Л. Фейєрбах, але ці погляди мали не стільки економічне, скільки філософське спрямування.

Домінуючою у сучасному суспільствознавстві парадигмою розвитку суспільства є концепція постіндустріального суспільства, що була запропонована Д. Беллом, Г. Канном, Р. Дарендорфом, К. Томінагі. Більш пізні дослідження пов'язані з іменами Дж. Гелбрейта, Л. Туроу, А. Турена.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Питання визначення суті найманої праці завжди належало до найбільш суперечливих та проблемних. Водночас, визнаючи досить вагомий внесок багатьох вітчизняних учених, констатуємо, що залишаються не повною мірою дослідженими питання щодо економічної суті найманої праці у постсоціалістичному просторі, її місця і ролі у трансформаційних процесах вітчизняної економіки, а також значення розвитку соціально-економічних відносин у становленні ринкового типу господарювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). У різні часи наймана праця проходила специфічні етапи перетворень. Зі зміною суспіль-

ного устрою автоматично змінювалася система господарювання, що, своєю чергою, спричиняло трансформацію домінуючого чинника виробництва. На нашу думку, кожному періоду розвитку суспільства притаманний особливий розвиток продуктивних сил та виробничих відносин. Важливим щодо поставленої мети дослідження є ретроспективний аналіз базових економічних концепцій, що дає можливість осмислити фундаментальні положення, закони та принципи, на яких базуються сучасні наукові підходи до трактування суті категорії «наймана праця».

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Реалізуючи власні навички та здібності на ринку праці, люди взаємодіють між собою, вступають у трудові відносини один з одним, саме тому праця є основною економічною категорією, у якій відображається різноманітність конкретних суспільних явищ, процесів і відносин. Тому в процесі реалізації найманої праці не лише виробляються товари, надаються послуги, створюються культурні цінності тощо, а й виникають нові потреби, які необхідно задовольнити. Це створює, своєю чергою, нові форми найманої праці, характерні для певного типу господарювання [7, с. 349–352].

Оскільки технічний прогрес є невинним, то й виробничі відносини повинні адаптуватися до рівня розвитку продуктивних сил. Причому ініціатором зміни виробничих відносин є найманий працівник, який не може реалізувати свої соціальні інтереси. Важливим елементом найманої праці є зростаюче відчуження найманих працівників від результатів своєї праці, що виражається у привласненні класом капіталістів частки національного багатства країни.

Одним із перших учених-економістів, який запропонував свою концепцію відчуження праці та обґрунтував її у дослідженнях «Економічно-філософські рукописи 1844 року» та «Німецька ідеологія», що була написана спільно з Ф. Енгельсом, став Карл Маркс [2, с. 202–203]. Виходячи з концепції К. Маркса, відчуження – це процес, за якого від людей як членів суспільних груп відокремлюються результати їхньої діяльності, а також здібності й сили, які цю діяльність зробили можливою.

Серед суспільно-економічних формацій прихильники марксизму виділяли первіснообщинну, рабовласницьку, феодальну, капіталістичну, соціалістичну, перехідну, інноваційну, що стала вінцем суспільного прогресу(табл. 1).

Ще одним елементом найманої праці є її відтворювальний аспект, тобто постійне відтворення найманих працівників як об'єкта капіталістичної експлуатації і зростаючих масштабів засобів виробництва.

Так, засновник класичної теорії У. Петті одним із перших розпочав системно досліджувати роль робочої сили у виробництві та створенні додаткової вартості. Він першим охарактеризував найманого працівника як носія робочої сили, як власника вартості робочої сили в її капіталізованій формі, а не тільки як споживача благ. Він шукав науковий метод кількісної оцінки розміру особистісного, людського чинника продуктивних сил, до яких відносять знання, трудові навички, спритність, особистісний потенціал людини і населення у цілому [5, с. 32.]. Оплату найманої праці англійський дослідник трактував через «природну ціну праці», рівень якої визначається фізіологічним мінімумом засобів

Таблиця 1

Ретроспективний аналіз еволюції поглядів на сутність змісту категорії «наймана праця»

Показник	Рабовласництво	Феодалізм	Капіталізм	Соціалізм	Перехідний період
Еволюція ролі праці	Домінування примусової/рабської праці	Побічне заняття	Формування класу найманих працівників	Носії робочої сили є одночасно суб'єктами суспільної власності на засоби виробництва та виробленої продукції	Гуманізація та соціалізація найманої праці
Власність на засоби існування	Робоча сила та її носій – єдиний об'єкт виробничих відносин та власність рабовласника	Робоча сила – об'єкт власності її власника. Земля – відокремлений засіб виробництва	Робоча сила як власність капіталіста. Засоби існування – капітал, який перебуває у власності капіталіста	Власник робочої сили стає власником продукту своєї праці, усупільнення власності на робочу силу	Робоча сила у приватній власності найманих працівників. Приватизація як інструмент обмеження суспільного доступу до засобів існування
Стимули до праці (ендогенні/екзогенні)	Відсутні/примус	Забезпечення простого відтворення/оброк	Розширене відтворення зростаючих потреб/матеріальні стимули	Соціальна свідомість/примус	Забезпечення елементарних умов існування/відсутні

Джерело: розроблено авторами за [9]

існування найманого робітника та членів його сім'ї [1, с. 42].

Технічний прогрес й інтенсивне залучення науки до виробництва змінюють роль людини як агента процесу виробництва. Від безпосереднього впливу на предмет праці (ремесло, мануфактура), відбувається перехід до ручної праці, опосередкованого машиною (фабрика, завод) і потім – до виконання функцій зі спостереження за виробничим процесом та його регулювання на автоматизованому підприємстві.

Внаслідок роздержавлення підприємств та інтенсифікації процесу приватизації з'явилися нові форми власності і господарювання: малі підприємства, спільні підприємства, кооперативи, селянські (фермерські) господарства, різні форми господарських товариств, а отже, і нових та не підпорядкованих у власних інтересах, окрім самого себе та здорового розуму, роботодавців. У результаті відбулися також зміни у сферах економічного, політичного та соціального життя суспільства, спостерігаються донині трансформаційні процеси відносно морального сприйняття населення країни соціальних явищ, таких як зайнятість, безробіття, соціальна забезпеченість та захищеність, рівень доходів населення, поява нових прошарків суспільства тощо.

Відповідно до цієї теорії, розвиток суспільства розглядається як зміна трьох соціально-економічних систем: доіндустріального суспільства, індустріального і постіндустріального. Головними ознаками цих систем є домінуючі чинники виробництва, сфери економічної діяльності та соціальні групи.

Важливим етапом у формуванні теорії суспільного розвитку була наукова праця американського соціолога Е. Тоффлера «Третя хвиля» (1980 р.). Автор запропонував схему суспільного розвитку, яка складалася з трьох «хвиль»: сільськогосподарська цивілізація – існувала до Нового часу; індустріальна цивілізація; епоха інформації і знань (із кінця ХХ ст.) [6, с. 80]. Основним принципом розвитку аграрної й індустріальної цивілізацій, на думку Тоффлера, є необмежене економічне зростання як головна мета розвитку суспільства. В основу третьої хвилі покладено принцип обмеженого, збалансованого зростання.

Перехід до цієї стадії розвитку суспільства зумовлений гуманізацією всіх сфер життя людини на основі впровадження новітньої комп'ютерної техніки, що дає змогу максимально індивідуалізувати суспільні процеси [6, с. 83].

Визначенню ролі праці і соціально-економічних відносин приділено значну увагу в моделі суспільного устрою, запропонованій В. Іноземцевим. У фундаментальній роботі «За межами економічного суспільства» він поділяє історію розвитку цивілізації на три епохи [8, с. 174]. У доекономічну епоху основним типом діяль-

ності була дотрудова активність, що давала людині змогу протистояти природі і боротися за виживання.

Економічна епоха заснована на праці як доцільній діяльності зі створення благополучного з погляду матеріальних цінностей і безпечного середовища життєдіяльності. Ознаки постеконічної епохи стали з'являтися в останні два десятиліття ХХ ст. На думку В. Іноземцева, їх проявом були якісні зміни характеру діяльності людей. Цю діяльність автор називає творчістю, що за своїми сутнісними характеристиками принципово відрізняється від трудової діяльності в її традиційному розумінні.

У різні часи наймана праця проходила специфічні етапи перетворень. Зі зміною суспільного устрою автоматично змінювалася система господарювання, що, своєю чергою, спричиняло трансформацію домінуючого чинника виробництва.

Реалізуючи власні навички та здібності на ринку праці, люди взаємодіють між собою, вступають у трудові відносини один з одним, саме тому праця є основною економічною категорією, у якій відображається різноманітність конкретних суспільних явищ, процесів і відносин [7, с. 350]. Тому в процесі реалізації найманої праці не лише виробляються товари, надаються послуги, створюються культурні цінності, а й виникають нові потреби, які необхідно задовольнити. Це створює, своєю чергою, нові форми найманої праці, характерні для певного типу господарювання.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Можна стверджувати, що еволюція найманої праці протікала на тлі макроекономічного поглиблення спеціалізації й галузевого розподілу праці, що призвело до диференціації різних сфер господарської діяльності.

Концепцію залучення найманих працівників для підвищення продуктивності та прибутковості підприємницької діяльності засновано на оптимізації робочого часу та вдосконаленні умов праці або господарських процесів, або зниження витрат часу.

У сучасних умовах господарювання людський капітал отримав статус основного чинника розвитку сучасного виробництва. Саме посилення розвитку секторів соціальної сфери може істотно вплинути на конкурентоспроможність країни [4, с. 384].

Перехід до нового суспільства, де людський капітал стає провідним чинником суспільного виробництва, означає перехід людства на новий, суттєво досконаліший етап розвитку економіки, виробництва, суспільної ідеї. Інноватизація економіки, що ґрунтується на творчому підході до праці, вимагає ініціативного, з високим рівнем мотивації працівника, якого систематично залучають до прийняття управлінських і технологічних рішень.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Історія економіки та економічної думки: навч. посіб. / В.М. Ковальчук, М.В. Лазаревич, М.І. Сарай. К.: Знання, 2008. 322 с.
2. Маркс К. Наемный труд и капитал; введ. Ф. Энгельса; пер. с нем. М.: Прогресс, 1987. Т. 23. С. 202–203.
3. Пацалюк І.О. Наймана праця та її еволюційні зміни у взаємозв'язку з суспільно-історичним розвитком економічних відносин в Україні. Науковий вісник Буковинської державної фінансової академії. Економічні науки. 2008. Вип. 1(10). С. 172–180.
4. Пацалюк І.О. Людський капітал як нова якість найманої праці в умовах інноваційної моделі розвитку виробництва. Економіка України: інноваційна стратегія українських реформ: колективна монографія. К.: НДЕІ, 2010. С. 382–387.
5. Петти У. Экономические и статистические труды: монография. М.: Соцэкиз, 1940. С. 32–41.
6. Тоффлер Е. Третья хвиля. К.: Всесвіт, 2000. 480 с.
7. Удовенко І.О. Історичний аспект трансформаційних змін соціально-трудових відносин. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету ім. Івана Огієнка. Економічні науки. 2014. Вип. 9. С. 385–392.
8. Иноземцев В.Л. За пределами экономического общества: научное издание. М.: Academia; Наука, 1998. 640 с.
9. URL: //kney.edu.ua/userfiles/d-26.006.01/2013/Udoenko.doc

REFERENCES:

1. Kovalchuk V. M. (2008) Istorii ekonomiky ta ekonomichnoi dumky: navch. posib, K.: Znannia, 322 s.
2. Marks K. (1987) Naemnyi trud y kapytal, M.: Prohress, Vol. 23., 517 p., pp. 202–203.
3. Patsaliuk I. O. (2008), Naimana pratsia ta yii evoliutsiini zminy u vzaiemozv'iazku z suspilno-istorychnym rozvytkom ekonomichnykh vidnosyn v Ukraini. Naukovyi visnyk Bukovynskoi derzhavnoi finansovoï akademii: zb. nauk. Vyp.1(10): Ekonomichni nauky. Chernivtsi, pp. 172–180.
4. Patsaliuk I.O. (2010), Liudskiy kapital yak nova yakist naimanoi pratsi v umovakh innovatsiinoï modeli rozvytku vyrobnytstva, Ekonomika Ukrainy: innovatsiina stratehiia ukrainskykh reform: [kolektyvna monograph], K.: [NDEI], pp. 382–387.
5. Petty U. (1940), Ekonomycheskye y statystycheskye trudy: monohraf. M., «Sotsakhiz», pp. 32–41.
6. Toffler E. (2000), Tretia khvylia, K.: Vsesvit, 480 p.
7. Udoenko I.O. (2014), Istorychniy aspekt transformatsiinykh zmin sotsialno-trudovykh vidnosyn, Visnyk Kam'ianets-Podilskoho natsionalnogo universytetu im. Ivana Ohienka, Ekonomichni nauky, Vyp. 9, Kam'ianets-Podilskiy: FOP Sysyn Ya.I., pp. 385-392.
8. Ynozemtsev V. L. (1998), Za predelamy ekonomycheskoho obshchestva, M.: Academia; Nauka, 640 p.
9. URL://kney.edu.ua/userfiles/d-26.006.01/2013/Udoenko.doc

Udoenko I.O.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Geodesy,
Cartography and Cadastre,
Uman National University of Horticulture*

Borysenko V.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of General Agriculture,
Uman National University of Horticulture*

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE EVOLUTION OF VIEWS TO THE ESSENCE OF THE CONTENT OF THE CATEGORY OF “WAGE LABOUR”

Socio-economic relations are characterized by an imbalance of price and labour values, contradictions between the interests of hired workers and employers for modern ones. They also reflect the modern deformational changes in labour values, increased level of conflict in social processes. The transformational processes taking place in Ukraine predetermine the priority character of socio-economic relations and necessity improvement of the forms of implementation of hired labour.

The researchers state in this article the fact that the issues of the economic nature of wage labour, its place and role in the transformation processes of the domestic economy are not fully explored, as well as the significant development of socio-economic relations in the development of a market economy. One of the many elements of wage labour by the authors identified its reproductive aspect, that is, the constant reproduction of hired workers as an object of capitalist exploitation. An important element of hired labour is the growing alienation of hired workers from the results of their labour, which is reflected in the appropriation by the capitalist class of the share of the country's national wealth. An important stage in the formation of the theory of social development highlighted the scheme of social development, which was proposed by the American sociologist E. Toffler.

Relative to the goal of the research, a retrospective analysis of the basic economic concepts gives an opportunity to comprehend the fundamental provisions, laws, and principles on which modern scientific approaches to the interpretation of the essence of the category “wage labour” are based.

The transition to a new society, in which human capital becomes a leading factor in social production, means the transition of humanity to a new, substantially more advanced stage of development of the economy, production, and social idea.

УДК 331.5.024

Федотова Т.А.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри економіки
та управління національним господарством
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

Красноштан Ж.А.
магістр
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ТА СТАН ЗАЙНЯТОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті охарактеризовано досвід європейських країн щодо регулювання ринку праці. Визначено основні напрями та підходи до державної політики зайнятості в країнах ЄС. Проаналізовано основні показники зайнятості на основі європейської та державної статистичної інформації. Надано порівняльну оцінку стану ринку праці в європейських країнах та в Україні. Обґрунтовано доцільність упровадження позитивного досвіду регулювання зайнятості країн Європи. Запропоновано напрями та заходи щодо поліпшення ситуації на ринку праці в Україні.

Ключові слова: зайнятість, безробіття, ринок праці, механізм регулювання, політика зайнятості, зарубіжний досвід, структура зайнятості.

АННОТАЦИЯ

В статье охарактеризован опыт европейских стран касательно регулирования рынка труда. Определены основные направления и подходы к государственной политике занятости стран ЕС. Проанализированы основные показатели занятости на основе европейской и государственной статистической информации. Предоставлена сравнительная оценка состояния рынка труда в европейских странах и в Украине. Обоснована целесообразность внедрения положительного опыта регулирования занятости в странах Европы. Предложены направления и меры по улучшению ситуации на рынке труда в Украине.

Ключевые слова: занятость, безработица, рынок труда, механизм регулирования, политика занятости, зарубежный опыт, структура занятости.

ANNOTATION

The article describes the experience of European countries regarding the regulation of the labor market. The main directions and approaches of the state employment policy of the EU countries are defined. The main indicators of employment are analyzed based on European and state statistical information. A comparative assessment of the state of the labor market in European countries and in Ukraine has been provided. The expediency of introducing a positive experience in employment regulation in Europe has been substantiated. Proposed directions and measures to improve the situation on the labor market of Ukraine.

Key words: employment, unemployment, labor market, regulatory mechanism, employment policy, foreign experience, employment structure.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сьогодні основною передумовою соціально-економічного розвитку є поліпшення стану зайнятості населення, її головних якісних ознак, тому більшість держав світу, а також міжнародні організації приділяють особливу увагу проблемам, що пов'язані із зайнятістю та безробіттям. Для нашої країни, яка прагне до євроінтеграції та перебуває

у процесі реформування економічної системи, актуальним є вивчення зарубіжного досвіду у сфері регулювання зайнятості. Зайнятість є соціально-економічною категорією, і вирішення проблем у цій сфері позитивно впливає на розвиток економіки у цілому, а також поліпшує добробут населення. Однак майже в кожній європейській країні існує власна модель регулювання зайнятості та державної політики у цій сфері, тому виникає необхідність проаналізувати ринок праці та провести порівняльний аналіз зайнятості в Україні та в країнах Європи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Вагомий внесок у дослідження даної проблематики зробили багато вітчизняних учених, серед яких можна виокремити І. Гнатенка [1], М. Дяченка [2], О. Жадана [3], Л. Іванову [4], І. Навроцьку [5], С. Сардака [6], Т. Федотову [7], Р. Шабанова [8] та багатьох інших. Учені досліджували важливі аспекти сфери зайнятості, однак, незважаючи на велику кількість публікацій, ця проблема залишається нерозв'язаною та потребує більш детального дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у визначенні позитивного досвіду регулювання зайнятості в країнах Європи для його впровадження у вітчизняних умовах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У країнах із розвинутою економікою сформувалися власні моделі державної політики регулювання зайнятості, на формування якої впливають різні чинники, а саме рівень централізації ринку праці та законодавства, надання переваги пасивної чи активної політики зайнятості, активність профспілок, спілок роботодавців тощо. Відповідно до цього, розвиненими країнами використовуються різні за своєю суттю і характером методи регулювання зайнятості. У табл. 1 наведено приклади основних засад державного регулювання в окремих європейських країнах та їхні інструменти впливу на зайнятість.

Таблиця 1

Державна політика зайнятості в країнах Європи

Країна	Механізм державного регулювання зайнятості	Підходи/ інструменти впливу на зайнятості
Німеччина	стимулювання до збереження робочих місць, сприяння працевлаштуванню молоді, забезпечення конкурентоспроможності економічно активного населення	пільгова система для підприємств, розвиток молодіжної політики зайнятості, значне фінансування навчання, перекваліфікації робітників
Великобританія	стимулюванням розвитку підприємницької діяльності займаються місцеві органи влади, особлива увага приділяється доступності інформації про попит та пропозицію на ринку праці, активно здійснюється контроль над Фондом соціального страхування на випадок безробіття	активна діяльність профспілок, заохочення самозайнятості, активна інформаційна політика ринку праці
Швеція	головна мета регулювання зайнятості – політика повної зайнятості, у трудові відносини держава втручається опосередковано, її вплив проявляється в законотворчій функції та створенні правових засад для діяльності підприємців, робітників	заохочення підприємництва, значна мобільність робочої сили всередині країни, соціальні гарантії за рахунок внесків у страхові фонди
Франція	пільги підприємствам, які влаштовують молодь на роботу, при цьому витрати на соціальне страхування молоді фінансує держава протягом 1 року, надається допомога під час відкриття власної справи	молодіжна політика зайнятості, неповний робочий день, стартовий капітал для власної справи

Джерело: складено за даними [9]

Таблиця 2

Динаміка рівня зайнятості в країнах Європи за 2014–2017 рр.

Країна	2014	2015	2016	2017
Австрія	74,2	74,3	74,8	75,4
Бельгія	67,3	67,2	67,7	68,5
Великобританія	76,2	76,8	77,5	78,2
Данія	75,9	76,5	77,4	76,9
Нідерланди	75,4	76,4	77,1	78,0
Німеччина	77,7	78,0	78,6	79,2
Норвегія	79,6	79,1	78,6	78,3
Франція	69,2	69,5	70,0	70,6
Швеція	80,0	80,5	81,2	81,8
Україна	56,7	56,6	56,3	56,1

Джерело: складено за даними [10; 11]

Ситуація на ринку праці в європейських країнах нині стабільна, рівень зайнятості населення у віці від 20 до 64 років у 2017 р. становив у середньому 76,33%, що більше, ніж у попередні роки. Аналіз табл. 2 показує, що найбільш ефективною політикою у сфері зайнятості спостерігається у Швеції, де рівень зайнятості найбільший у 2017 р. – 81,8%, а найгірша ситуація в Бельгії, де рівень зайнятості становив не більше 70% із 2014 по 2017 р. У цілому зайнятість у зазначених країнах потребує більшої уваги з боку органів влади, адже ці країни вважаються розвиненими, тому й рівень зайнятості повинен бути більшим. А от стосовно рівня зайнятості в Україні можемо сказати, що спостерігається негативна тенденція до зменшення кількості зайнятих. Основними причинами такої ситуації є економічна та політична нестабільність у країні, велика кількість робочих емігрантів та зайнятість у тіньовій економіці значної частини населення.

У сучасному світі, який охоплений процесами глобалізації, приділяється все більше уваги

питанню щодо рівноправ'я жінок та чоловіків у всіх сферах суспільства. Проголосивши незалежність, Україна почала займатися демократичними перетвореннями в країні, які включають у себе й гендерну рівність. У нашій державі на офіційному рівні (як на державному, так і на міжнародному) закріплено рівні можливості, права жінок та чоловіків. Але, незважаючи на наявність певної нормативно-правової бази щодо недопущення дискримінації жінок, на ринку праці України все одно спостерігається гендерна сегментація. Сьогодні на ринку праці існує досить негативна тенденція дискримінації жінок. Уже з моменту прийому на роботу порушуються права жінок. Роботодавець скоріше найме на роботу чоловіка з меншим досвідом роботи, ніж жінку, яка краще розуміється в даній сфері [12].

Якщо розглянути статеву структуру зайнятості в європейських країнах, яка представлена на рис. 1, то ми бачимо, що в усіх країнах у структурі зайнятості переважають чоловіки, найбільший відсоток чоловіків на ринку праці

спостерігається у Великобританії, Данії, Нідерландах, Швеції – у цих країнах досить великий гендерний розрив.

А от у Бельгії та Норвегії частка чоловіків і жінок майже рівна. У нашій державі також спостерігається значна частка зайнятого населення серед чоловіків, аніж жінок. В європейських країнах уряди намагаються зрівноважити статеву структуру зайнятості та зменшити гендерний розрив. Для України був би доречним досвід Нідерландів та Швеції щодо вирішення цієї проблеми.

Ще одним із головних показників функціонування ринку праці є рівень безробіття. Проаналізувавши табл. 3, можна сказати, що в таких країнах як Бельгія, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Франція, спостерігається позитивна тенденція до зменшення кількості безробітних, що вказує на ефективну політику зайнятості. А от в інших країнах ситуація зовсім інша: немає стійкої тенденції, у різні роки кількість безробітних то зростала, то зменшувалася. Наприклад, у 2014 р. у Норвегії безробітних було 99 тис. осіб, а вже в 2017 р. – 116 тис. осіб; у Данії в 2015 р. кількість безробітних становила 181 тис. осіб, у 2016 р. – 187 тис. осіб, а в 2017 р. – 172 тис. осіб.

В Україні в 2014 р. відбулося значне збільшення кількості безробітних, а саме 1 848 тис. осіб, що викликано політичною кризою у цей рік, а також початком проведення антитерористичної операції на сході держави. Однак уже з 2015 р. ситуація поліпшилася і кількість безробітних зменшилася до 1 654 тис. осіб і надалі з кожним роком поступово зростала їх чисельність.

У 2016 р. в Австрії, Данії, Норвегії та Україні спостерігаються темпи зростання рівня безробіття, проте вже в 2017 р. в усіх європейських країнах простежуються темпи спадання безробіття, що свідчить про ефективну державну політику у сфері зайнятості у цих країнах та про поліпшення ситуації на європейському ринку праці. Але про Україну ми не можемо сказати подібне, адже з рис. 1 бачимо, що безробіття зростає, а не спадає. Тому однозначно нашій країні потрібно переймати позитивний досвід європейських країн, які швидко та ефективно вирішують проблему безробіття.

Молоді люди є рушійною силою сучасного глобалізованого світу. Завдяки своєму високому інтелектуальному потенціалу, мобільності та гнучкості молодь має можливість впливати на

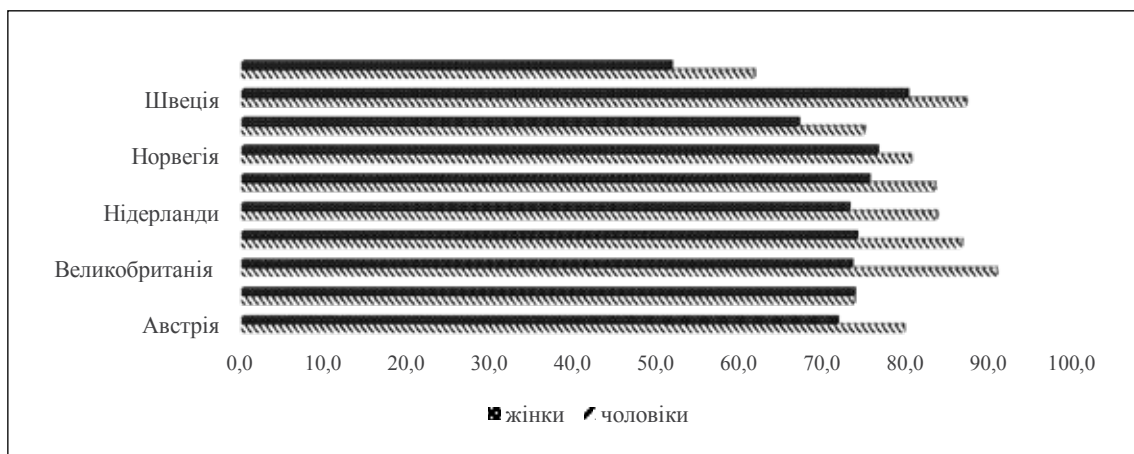

Рис. 1. Статева структура зайнятості в країнах Європи за 2017 р., %

Джерело: складено за даними [10; 11]

Таблиця 3

Динаміка чисельності безробіття в країнах Європи за 2014–2017 рр., тис. осіб

Країна	2014	2015	2016	2017
Австрія	245	252	270	248
Бельгія	423	422	390	354
Великобританія	1996	1746	1599	1448
Данія	191	181	187	172
Нідерланди	660	614	538	438
Німеччина	2090	1950	1774	1621
Норвегія	99	124	132	116
Франція	3026	3052	2972	2788
Швеція	411	387	366	358
Україна	1848	1654	1678	1698

Джерело: складено за даними [10; 11]

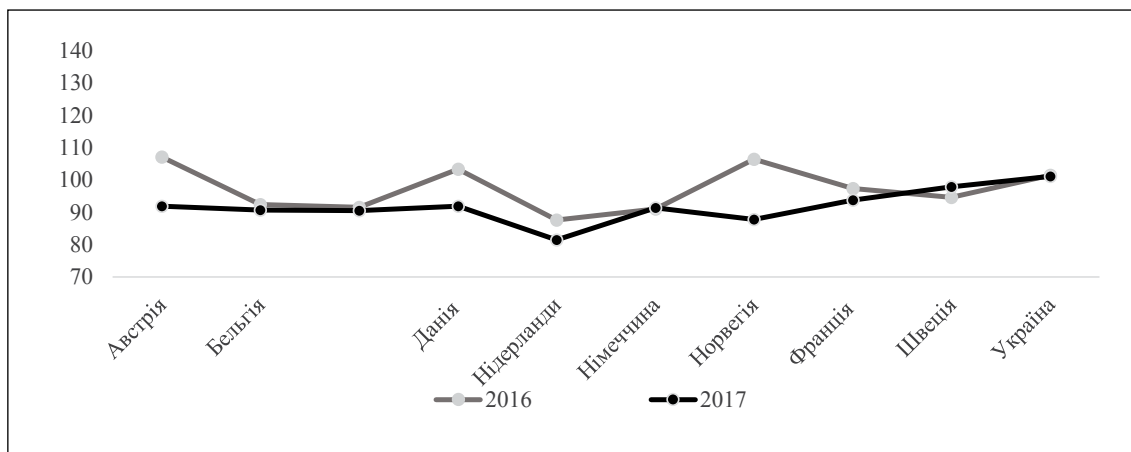

Рис. 2. Темпи зростання/спадання безробіття в країнах Європи за 2014–2017 рр.
Джерело: складено за даними [10; 11]

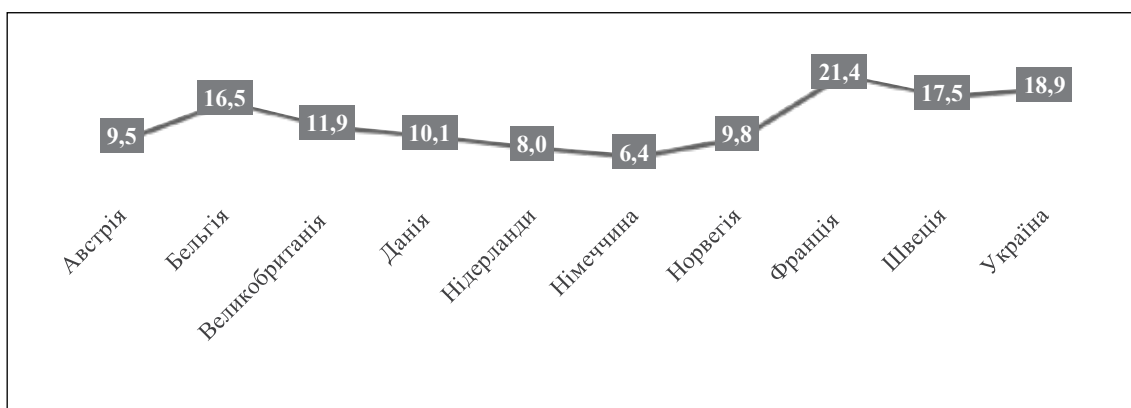

Рис. 3. Рівень молодіжного безробіття в країнах Європи за 2017 р., % від зайнятого населення
Джерело: складено за даними [10; 11]

розвиток суспільства, визначаючи його майбутнє, держави та світового співтовариства. У законодавстві України до молоді належать люди у віці від 15 до 35 років. Хоча в європейському законодавстві молодь – це люди віком від 15 до 24 років. Розглянемо молодіжне безробіття за європейськими стандартами.

З рис. 3 видно, що найбільший рівень молодіжного безробіття у Франції – 21,4%, за нею слідує Україна – 18,9%, потім ідуть такі країни, як Швеція та Бельгія, відповідно 17,5% та 16,5%. В інших країнах рівень молодіжного безробіття сягає не більше 10%, що є досить ефективним критерієм державної політики країн у сфері зайнятості.

Основними причинами безробіття серед молоді є відсутність досвіду роботи, завищені вимоги роботодавців, соціальна незрілість. Позитивно впливає на молодіжне працевлаштування те, що протягом кількох десятиліть успішно застосовується практика стимулювання молодих осіб до заснування власної справи. В основі механізмів такого стимулювання лежить пільгове оподаткування діяльності або повне звільнення від податкових платежів підприємців початків-

ців на певний час, а також консультаційна та юридична підтримка процесу започаткування власної справи.

Складником трансформації інституту зайнятості та чи не найбільш характерною ознакою гнучкості у сфері безпосереднього докладання праці є нетипові моделі робочого часу. Узагальнюючи зарубіжну практику застосування нетипових моделей робочого часу, маємо підстави для виокремлення таких різновидів, які представлено на рис. 4.

Такі моделі робочого часу можуть бути і стандартними, і гнучкими, якщо працівник має можливість змінювати початок та закінчення свого робочого дня. Робота на умовах неповного робочого часу може виконуватися у межах чітких часових меж, що визначені роботодавцем. У цьому разі йдеться про скорочення робочого часу або пересування окремих його частин протягом тижня, місяця, про нестандартні форми, які не є гнучкими.

Тому актуальним є аналіз динаміки рівня неповної зайнятості у загальному відношенні зайнятості. Для цього проаналізуємо рис. 5, де бачимо, що найбільш розповсюджене дане яви-

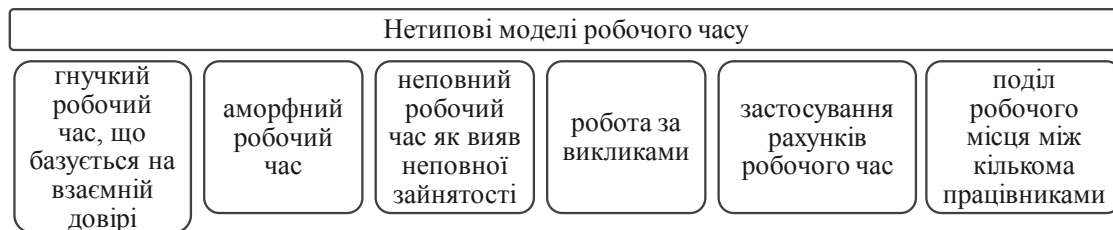

Рис. 4. Нетипові моделі робочого часу

Джерело: власна розробка

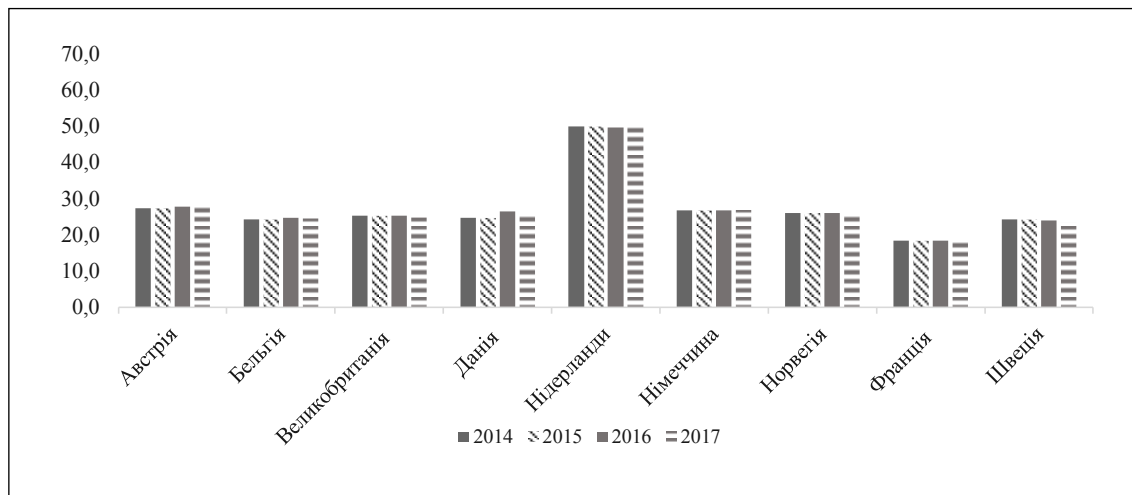

Рис. 5. Динаміка рівня неповної зайнятості в країнах Європи за 2014–2017 рр.

Джерело: складено за даними [10]

ще в Нідерландах, де майже 50% зайнятого населення працюють неповний робочий день, а також у таких країнах, як Німеччина, Австрія та Данія, спостерігаємо поступове зростання нетипової зайнятості.

А от в інших країнах, навпаки, ми бачимо помітну тенденцію до зменшення частки населення, які працюють неповний робочий день. Найменший відсоток зайнятих неповний робочий день у Франції, за чотири роки цей показник не перевищив 19%. В Україні, на жаль, у Державній службі статистики не має відповідних даних, тому є доречним для нашої країни впровадити практику європейських країн щодо ведення статистичного обліку населення, зайнятого неповний робочий день.

Таким чином, можемо виокремити основні тенденції розвитку ринку праці у країнах Європи, а саме:

- 1) зростання рівня зайнятості, особливо характерно для Данії, Нідерландів;
- 2) подолання проблем дискримінації й посилення гендерної рівності;
- 3) збільшення частки нетипової зайнятості;
- 4) існує проблема молодіжного безробіття, особливо в таких країнах, як Франція, Швеція, Бельгія, де значний відсоток безробіття серед молоді.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, аналіз ринку праці в країнах Європи показав, що ситуація із зайнятістю в країнах має позитивну тенденцію до зменшення кількості безробітних, а також до збільшення рівня безробіття. Також статистика показує, що в країнах немає проблем із гендерною дискримінацією на ринку праці. У структурі зайнятих переважають працівники з вищою незавершеною освітою. Можемо стверджувати, що в країнах діє ефективна політика зайнятості.

У контексті проаналізованого зарубіжного досвіду основними напрямками забезпечення ефективності державного управління зайнятістю населення в Україні мають бути:

- збір та розповсюдження інформації щодо стану попиту і пропозиції на ринку праці;
- цілісна система професійного навчання і перепідготовки осіб, які залишилися без роботи, чи тих, кому загрожує безробіття;
- програми навчання та перенавчання для підвищення конкурентоспроможності на ринку безробітних;
- розроблення регіональних програм зайнятості населення та цільових програм громадських робіт;
- розвиток системи соціального забезпечення.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гнатенко І.А. Сучасні тенденції зайнятості населення в умовах конвергенції України з Європейським Союзом. Економіка та управління національним господарством. 2017. № 4(60). С. 34–40.
2. Дяченко М.І. Державне управління зайнятості населення регіону. Державне управління: вдосконалення та розвиток. 2018. № 2. С. 1–6.
3. Жадан О.В. Моделі державного регулювання соціально-трудоових відносин: загальна характеристика та порівняльний аналіз. Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». 2014. № 1. С. 64–70.
4. Іванова Л.В., Сорока О.В. Державне регулювання зайнятості: навч. посіб. Одеса: ОНЕУ, 2015. 264 с.
5. Навроцька І.І. Механізми державного регулювання ринку праці: європейський досвід. Ринок праці та зайнятість населення. 2015. № 2. С. 27–31.
6. Сардак С.Е. Особливості функціонування ринку праці України та використання потенціалу саморозвитку для підвищення зайнятості населення. Україна: аспекти праці. 2006. № 7. С. 8–12.
7. Current trends in global demographic processes / S. Sardak, M. Korneyev, V. Dzhyndzhoian, T. Fedotova, O. Tryfonova. Problems and Perspectives in Management. 2018. № 16(1). С. 48–57.
8. Шабанов Р.І. Особливості правового регулювання зайнятості населення в країнах Європи. Науковий вісник. 2014. № 1. С. 298–303.
9. Інформаційна довідка, підготовлена Європейським інформаційно-дослідницьким центром на запит народного депутата України. URL: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28866.pdf>.
10. Європейська служба статистики. URL: <https://ec.europa.eu>.
11. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.
12. Федотова Т.А., Красноштан Ж.А. Дискримінація жінок на ринку праці України. Матеріали X Ювілейної Міжнародної науково-практичної конференції «Європейський вектор модернізації економіки: креативність, прозорість та сталий розвиток»: тези доповідей. Харків: ХНУБА, 2018. С. 266–268.

REFERENCES:

1. Gnatenko I.A. (2017) "Modern trends of employment in the context of Ukraine's convergence with the European Union", Economics and management of the national economy, no. 4(60), pp. 34-40.
2. Diachenko M.I. (2018), "State Employment Office of the Region", Public Administration: Improvement and Development, vol. 2, pp. 1-6.
3. Zhadan A.V. (2014), "Models of state regulation of social and labor relations: general characteristics and comparative analysis", Bulletin of the National University of Civil Protection of Ukraine. Series: Public Administration, no. 1, pp. 64-70.
4. Ivanova L.V., Soroka A.V. (2015), Derzhavne reguluyuvannya zajnyatosti [State regulation of employment], Tutorial, Odessa, Ukraine.
5. Navrotskaya I.I. (2015), "Mechanisms of state regulation of the labor market: the European experience", Labor market and employment, no. 2, pp. 27-31.
6. Sardak S.Ye. (2006), "Features of the functioning of the labor market of Ukraine and the use of self-development potential to increase employment", Ukraine: aspects of labor, no. 7, pp. 8-12.
7. Sardak S., Korneyev M., Dzhyndzhoian V, Fedotova T. (2018), "Current trends in global demographic processes", Problems and Perspectives in Management, no 16, pp. 48-57.
8. Shabanov R.I. (2014), "Features of the legal regulation of employment in Europe", Scientific Herald, no. 1, pp. 298-303.
9. Information note prepared by the European Information and Research Center to the request of the people's deputy of Ukraine (2016), available at: <http://euinfocenter.rada.gov.ua/uploads/documents/28866.pdf>
10. European Statistics Service [Electronic resource] – Access Mode: <https://ec.europa.eu>
11. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource] – Access mode: <http://www.ukrstat.gov.ua/>
12. Fedotova T.A., Krasnoshtan Z.A. (2018), "Discrimination of women in the labor market of Ukraine" Proceedings of the X Anniversary International Scientific and Practical Conference "European Vector of Economic Modernization: Creativity, Transparency and Sustainable Development", Kharkov, Ukraine, vol. 1, pp. 266-268.

Fedotova T.A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Economics
and Management of National Economy
Oles Honchar Dnipro National University*

Krasnoshtan Zh.A.

*Master,
Oles Honchar Dnipro National University*

ADJUSTMENT POLICY AND CONDITION OF EMPLOYMENT IN EUROPEAN COUNTRIES – EXPERIENCE FOR UKRAINE

The relevance of the chosen topic is justified by the fact that today the labour market and employment of the population is an integral component of the economic structure of any country, the basis of economic processes and the economy as a whole. Employment directly affects the state of the economy, and unemployment rates characterize its effectiveness. Therefore, most of the states of the world, as well as international organizations are paying particular attention to the problems related to employment and unemployment. In this regard, the world currently is forming and developing new mechanisms to regulate employment. For the Ukrainian economy, which is in a state of transformation, it is advisable to introduce positive experience of employment regulation in European countries.

The article describes the positive experience of European countries in regulating employment. Countries with advanced economy generated its own models of state policy of regulation of employment, the formation of which was influenced by various factors, namely the level of centralisation of the labour market and legislation, preference of passive or active politics of employment, the activity of trade unions, employers' unions etc. Accordingly, the developed countries are different in their essence and nature of employment management practices.

The main indicators of the labour market are analysed – employment, gender structure of employment, unemployment, youth unemployment. This analysis showed that in Europe, there is a positive trend for a decrease in the number of unemployed and, accordingly, an increase in the level of the employed population. Sex structure shows that in countries, there is almost no problem with gender discrimination in the labour market. The main problem in the labour market is unemployment among young people but countries are taking active measures to combat this phenomenon.

Also, we provided a comparative assessment of the labour market in European countries and in Ukraine. The results showed, in comparison with European countries, the negative situation in the field of employment in our country. With the number of unemployed growing every year, there is a large share of the young population, among them, there is a gender gap in the gender structure of employment. To solve the problems in the Ukrainian labour market, employment policy has been evaluated, as well as the state of the labour market of leading European countries, and on the basis of the results obtained, measures have been proposed to reform the labour market.

СЕКЦІЯ 8
ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

УДК 368

Абдуллаєва А.Є.

асистент кафедри фінансів

Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університету

Яковенко К.А.

студент

Вінницького торговельно-економічного інституту
Київського національного торговельно-економічного університетуДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН
ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ У МІСТІ ВІННИЦЯ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена дослідженню державного пенсійного страхування, особливостей його реформування в Україні. Розглянуто сутність державного пенсійного страхування, показано проблемні аспекти реалізації державного пенсійного страхування, визначено основні напрями вдосконалення цього виду страхування в умовах реформування пенсійної системи.

Ключові слова: пенсійне страхування, державне пенсійне страхування, страхування, державне страхування.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена исследованию государственного пенсионного страхования, особенностей его реформирования в Украине. Рассмотрена сущность государственного пенсионного страхования, показаны проблемные аспекты реализации государственного пенсионного страхования, определены основные направления совершенствования этого вида страхования в условиях реформирования пенсионной системы.

Ключевые слова: пенсионное страхование, государственное пенсионное страхование, страхование, государственное страхование.

ANNOTATION

The article is devoted to research of state pension insurance, peculiarities of its reformation in Ukraine. The article discusses the essence of state pension insurance, shows the problematic aspects of the implementation of state pension insurance and outlines the main directions of improvement of this type of insurance in the context of pension system reform.

Key words: pension insurance, state pension insurance, insurance, state insurance.

Постановка проблеми. Реформаційні процеси в системі пенсійного забезпечення, спричинені насамперед слабкою ефективністю базових принципів солідарного пенсійного захисту, на сучасному етапі є основним кроком на шляху формування високорозвиненої соціально орієнтованої економіки, що посилює актуальність дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженням проблем реформування та функціонування системи пенсійного страхування в Україні займалися Н.М. Внуков, Ю.С. Коноплін, Г.С. Азізов, С.В. Юшко, А.В. Федоренко, В.О. Ткач та інші науковці.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Для подальших досліджень

реформування системи пенсійного страхування в Україні потрібен детальний аналіз сучасного стану системи пенсійного страхування в Україні.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження сучасного стану державного пенсійного страхування та встановлення пріоритетів його розвитку у Вінниці.

Виклад основного матеріалу дослідження. Головною складовою процесів формування та реалізації соціальної політики в умовах ринкових перетворень є пенсійне страхування, причому його механізм спрямований на справедливе й ефективно акумулювання та розподіл пенсійних фінансових ресурсів, забезпечення належного матеріального стану людей похилого віку та інших категорій, що втратили працездатність з настанням соціальних ризиків. Особливість пенсійного страхування полягає в поєднанні полярних, несумісних, на перший погляд, складових, а саме персональної відповідальності осіб за свій матеріальний добробут і колективної (солідарної) взаємодопомоги, тобто ліберальних та соціально-демократичних принципів побудови [1, с. 143].

Також важливим є те, що саме в пенсійному страхуванні держава може скористатись можливостями перерозподілу коштів від активного працездатного покоління на користь покоління пенсіонерів, не порушуючи його головної мети:

- забезпечення безбідного проживання громадян за досягнення пенсійного віку;
- гарантування стабільних пенсійних виплат, причому їх величина повинна пропорційним чином залежати від розміру отриманого працівником доходу;
- захист пенсійних виплат від дії інфляційних процесів, які приводять до зниження реального рівня життя людей цієї категорії.

Особливість обов'язкового пенсійного страхування в Україні полягає в тому, що єдиний внесок на загальнообов'язкове державне соціальне страхування не залежить від волі праців-

ника чи роботодавця (сам факт укладання трудового договору чи реєстрації особи як суб'єкта підприємницької діяльності передбачає це) та породжує зобов'язання сплачувати визначений законодавцем внесок. Відповідно до пенсійного законодавства лише наявність у суб'єкта страхового стажу є підставою виникнення права на трудову пенсію за державною програмою пенсійного страхування [2, с. 66].

Фінансова стабільність пенсійного страхування залежить від трьох основних факторів, що представлені на рис. 1.

Таким чином, обов'язкове пенсійне страхування має бути орієнтоване на задоволення матеріальних потреб непрацездатного населення шляхом забезпечення мінімальних стандартів життя, а також на відшкодування громадянам доходу, який вони мали до втрати здатності до праці, а основними умовами стабільного розвитку системи пенсійного страхування є мобілізація та акумуляція фінансових ресурсів у бюджеті Пенсійного фонду України.

Кошти Пенсійного фонду є складовою частиною фінансової системи України, тому планування дохідної та видаткової частин його бюджету здійснюється на основі єдиних макро-

економічних показників розвитку України, які розробляє Міністерство економіки.

Отже, розглянемо динаміку та структуру дохідної частини бюджету управління Пенсійного фонду України у Вінниці впродовж 2015–2017 рр. за допомогою даних, наведених в табл. 1.

Як свідчать дані, наведені в табл. 1, впродовж 2015–2017 рр. спостерігалось значне зростання обсягів дохідної частини бюджету управління Пенсійного фонду України у Вінниці, а саме з 264 767 813,6 тис. грн. у 2015 р. до 293 239 887,3 тис. грн. у 2017 р. Водночас коливання динаміки було характерне для власних доходів бюджету (з 169 873 912,9 тис. грн. у 2015 р. до 158 910 141,9 тис. грн. у 2017 р.). Крім того, станом на 1 січня 2016 р. до бюджету Фонду надійшли 111 706 564,7 тис. грн. коштів Державного бюджету України, що на 58 167 348,2 тис. грн. менше, ніж у 2015 р., та на 47 203 577,2 тис. грн. менше, ніж у 2017 р. Надходження коштів з Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття зменшились із 75 050,7 тис. грн. у 2015 р. до 13,4 тис. грн. у 2017 р.; надходження коштів з Фонду загально-

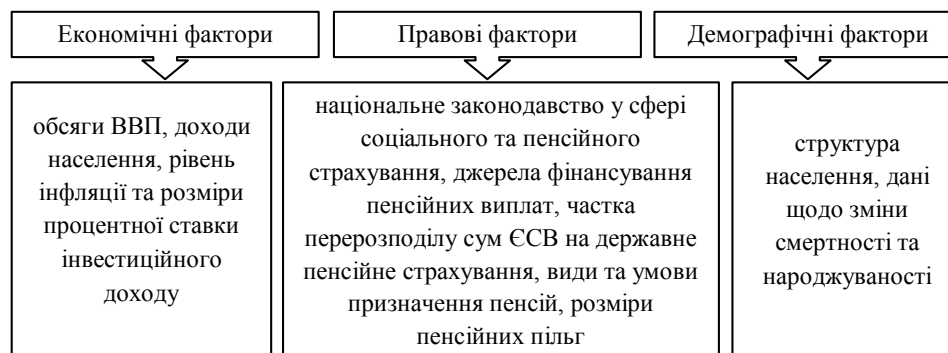

Рис. 1. Основні фактори фінансової стабільності пенсійного страхування

Джерело: створено авторами на основі джерел [1, с. 144; 6, с. 15]

Таблиця 1
Динаміка та структура дохідної частини бюджету управління Пенсійного фонду України у Вінниці впродовж 2015–2017 рр. (тис. грн.)

Показники		2015 р.	2016 р.	2017 р.
Надійшло коштів з усіх джерел фінансування, всього		264 767 813,6	265 667 809,3	293 239 887,3
1	Власні доходи, всього	169 873 912,9	111 706 564,7	158 910 141,9
	питома вага, %	64,2	42,0	54,2
2	Кошти Державного бюджету України	94 811 551,5	142 586 226,6	13 345 826,30
	питома вага, %	35,8	53,7	45,5
3	Кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття	75 050,7	6 693,20	13,4
	питома вага, %	0,028	0,003	0,000
4	Кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	7 298,5	218,5	19,4
	питома вага, %	0,0028	0,0001	0,0000

Джерело: оброблено авторами на основі джерел [3; 4]

обов'язкового державного соціального страхування від нещасних випадків на виробництві зменшилися із 7 298,5 тис. грн. у 2015 р. до 19,4 тис. грн. у 2017 р.

Щодо виконання планових показників надходження власних коштів до бюджету управління Пенсійного фонду України у Вінниці, то впродовж 2015–2017 рр. фактичні надходження власних коштів до бюджету Фонду становили 98,5% планових показників у 2015 р.; 101,6% у 2016 р. та 98,1% у 2017 р., що пов'язано з кризовими явищами економіки області (табл. 2).

На виконання законів України та постанов Кабінету Міністрів України в галузі пенсійного забезпечення:

– проведено масові та поточні перерахунки пенсій відповідно до ст. 42 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»;

– перераховано пенсії згідно із Законом України «Про статус та соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи»;

– здійснено перерахунок мінімальних розмірів пенсій, доплат, підвищень, додаткової пенсії, компенсаційних виплат, призначених відповідно до чинного законодавства.

В результаті проведених перерахунків середній розмір пенсій у Вінниці перевищив прожитковий мінімум для непрацевдатних осіб, склавши станом на 2017 р. 1 295,45 грн., тоді як у 2016 р. він становив лише 1 121,08 грн., що більше на 174,34 грн., або 15,6%.

У зв'язку з цим доцільним вважаємо залучення пенсіонерів до отримання коштів саме через вкладні рахунки в установах банків, адже це приведе до зменшення адміністративних витрат. Так, у 2017 р. у Вінниці таким способом

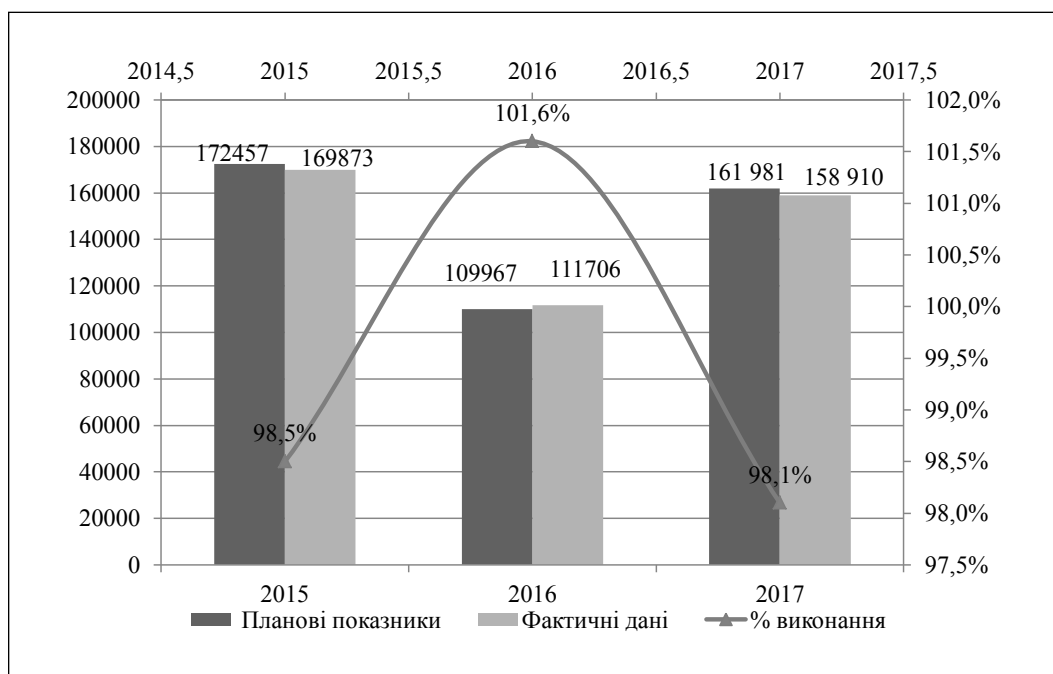

Рис. 2. Динаміка виконання планових показників надходження власних коштів до бюджету управління Пенсійного фонду України у Вінниці у 2015–2017 рр. (млн. грн.) Джерело: обрховано авторами на основі джерел [3; 4]

Таблиця 2

Стан самозабезпечення виплати пенсій за рахунок власних доходів за даними управління Пенсійного фонду України у Вінниці у 2015–2017 рр. (тис. грн.)

Показник	2015 р.	2016 р.	2017 р.
Надходження власних коштів	169 873 912,9	111 706 564,7	158 910 141,9
Видатки бюджету, які фінансують за рахунок власних надходжень	210 766 584,0	202 095 626,6	226 675 672,6
Відсоток самозабезпечення виплати пенсій, які фінансують за рахунок власних надходжень	80,6	55,3	70,1
Темпи росту (+), зниження (-) самозабезпечення до попереднього року, %	–	-25,3	+14,8
Навантаження видатків на 1 грн. власних доходів, грн.	19,4	44,7	29,9

Джерело: обрховано авторами на основі джерел [3; 4]

отримували гроші 25 374 пенсіонери (51,3% усієї кількості), що на 5 567 осіб більше, ніж у 2016 р., та на 2 765 осіб більше, ніж у 2015 р., в результаті чого вдалося значно зекономити кошти на оплату послуг з доставки пенсій.

Впродовж 2015–2017 рр. в управлінні Пенсійного фонду України у Вінниці спостерігалась негативна тенденція щодо забезпеченості власними коштами на виплату пенсій (у 2015 р. показник складав 80,6%; у 2016 р. – 55,3%; у 2017 р. – 70,1%). Навантаження видатків на 1 грн. власних доходів у 2015 р. становило 19,4 грн., у 2016 р. – 44,7 грн., у 2017 р. – 29,9 грн. (табл. 2).

Отже, в умовах подальшого розвитку та реформування пенсійної системи дієвість контролю за дотриманням та зміцненням бюджетної та фінансової дисципліни, цільовим та ефективним використанням коштів є гарантом своєчасної виплати пенсій, підвищення їх розмірів [5, с. 32].

Висновки. Отже, в процесі впровадження системи пенсійного страхування з'явилась низка проблем, які сповільнюють процес підвищення рівня життя пенсіонерів, для вирішення яких необхідно постійно законодавчо вдосконалювати фундаментальні основи пенсійної реформи.

Підсумовуючи дослідження, можемо сказати, що для Вінниці доцільним буде посилення страхових принципів у солідарній системі пенсійного страхування. В основу пенсійного страхування слід покласти принципи:

– накопичення коштів застрахованих осіб з подальшим фінансуванням витрат на оплату договорів страхування довічних пенсій та одноразових виплат;

– добровільної участі громадян, роботодавців та їхніх об'єднань у формуванні пенсійних накопичень задля одержання громадянами пенсійних виплат, що передбачені законодавством.

Внаслідок цього активний розвиток недержавних пенсійних фондів сприятиме формуванню довгострокового фінансового капіталу, що спричинятиме розвиток економіки міста та України загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Ткачук І.М. Сутність пенсійного страхування та його організація в Україні. Економіка і регіон. 2014. № 4. С. 142–146.
2. Діденко Ю.В. Соціально-економічні особливості пенсійного страхування в Україні. Соціальна економіка. 2012. № 3. С. 64–72.
3. Аналітичні записки про діяльність управління Пенсійного фонду України в м. Вінниця за 2015–2017 рр. URL: <https://www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/byudzhet/zvitnist-ta-analytika>.
4. Звіти про виконання бюджету управління Пенсійного фонду України в м. Вінниця за 2015–2017 рр. URL: <https://www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/byudzhet/zvitnist-ta-analytika/zvity>.
5. Куліков Ю.О., Михайленко Н.О. Окремі соціальні аспекти впровадження пенсійної реформи. Україна: аспекти праці. 2016. № 8. С. 29–34.
6. Стожок Л.І. Напрями вдосконалення системи державного страхування в Україні. Україна: аспекти праці. 2015. № 1. С. 13–19.

REFERENCES:

1. Tkachuk I.M. (2014), "The essence of pension insurance and its organization in Ukraine", *Ekonomika i rehion*, no. 4, pp. 142–146.
2. Didenko Yu.V. (2012), "Socio-economic peculiarities of pension insurance in Ukraine", *Sotsyalnaia ekonomika*, no. 3, pp. 64–72.
3. Analitichni zapysky pro diialnist upravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy v m. Vinnytsia (2015–2017), available at: <https://www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/byudzhet/zvitnist-ta-analytika>.
4. Zvity pro vykonannia biudzhetu upravlinnia Pensiinoho fondu Ukrainy v m. Vinnytsia (2015–2017), available at: <https://www.pfu.gov.ua/category/informatsiya/byudzhet/zvitnist-ta-analytika/zvity>.
5. Kulikov Yu.O., Mykhailenko N.O. (2016), "Separate social aspects of the implementation of pension reform. Ukraine", *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 8, pp. 29–34.
6. Stozhok L.I. Napriamy (2015), "Directions of improvement of the system of state pension insurance in Ukraine", *Ukraina: aspekty pratsi*, no. 1, pp. 13–19.

Abdullaieva A.Ye.
*Assistant Lecturer at Department of Finance,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics,
Kyiv National University of Trade and Economics*

Yakovenko K.A.
*Student,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics,
Kyiv National University of Trade and Economics*

STATE PENSION INSURANCE: CURRENT STATE AND PRIORITIES OF DEVELOPMENT IN VINNYTSIA CITY

The article is devoted to the study of state pension insurance, the peculiarities of its reform in Ukraine. The article discusses the essence of state pension insurance, shows the problematic aspects of the implementation of state pension insurance, and outlines the main directions for improving this type of insurance in the context of pension system reform.

The reform processes in the system of pensions, which are primarily caused by the weak effectiveness of the basic principles of solidarity pension protection, at the present stage, are the main step towards the formation of a highly developed socially-oriented economy, which enhances the relevance of the research.

The purpose of the article is to study the current state of state pension insurance and to establish priorities for its development in the city of Vinnytsia.

In the process of introducing the pension insurance system, a number of problems were encountered that slow down the process of raising the standard of living of pensioners; to resolve them, it is necessary to constantly improve the fundamental foundations of pension reform in a legislative manner.

The active development of non-state pension funds will contribute to the formation of long-term financial capital, which will lead to the development of the economy of the city and Ukraine in general.

UDC 336.14.2

Babina O.V.*Candidate of Economic Sciences, Senior Instructor,
Educational and Research Institute of Business Technologies
"UAB" of Sumy State University***STATE CAPITAL INVESTMENT AS AN IMPORTANT FACTOR
OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE****ANNOTATION**

The importance and significant role of state capital investments in socio-economic development are proved. Using the correlation and regression method, the relationship between the share of state capital investments and key socio-economic indicators, such as GDP growth rate, export, industrial production index, real wages, was analysed. It was proved that there is a significant link between most of these indicators and the fact that a state is an important investor for the economy. It was found that a higher state share in the structure of investors contributes to the overall economic growth. Therefore, the state's share in the structure of capital investments should approach the 6% level, and its decline leads to the decline in production, which negatively affects the quality of life and well-being and also the development of the economy as a whole.

Key words: capital investments; state investment; GDP; socio-economic development.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджуються проблеми здійснення державних капітальних інвестицій в Україні, їх значення та роль в соціально-економічному розвитку. За допомогою кореляційно-регресійного методу було проаналізовано взаємозв'язок між часткою державних капітальних інвестицій та ключовими соціально-економічними індикаторами, зокрема темпом росту ВВП, експортом, індексом промислової продукції, реальною заробітною платою в Україні. Доведено, що існує суттєвий зв'язок між зазначеними показниками та те, що держава є важливим інвестором для економіки.

Ключові слова: капітальні інвестиції; державні інвестиції; ВВП; соціально-економічний розвиток.

АННОТАЦИЯ

В статье исследуются проблемы осуществления государственных капитальных инвестиций в Украине, их значение и роль в социально-экономическом развитии. С помощью корреляционно-регрессионного метода было проанализировано связь между долей государственных капитальных инвестиций и ключевыми социально-экономическими индикаторами, в частности, темпом роста ВВП, экспортом, индексом промышленной продукции, реальной заработной платой в Украине. Доказано, что есть существенная связь между указанными показателями, а также то, что государство является важным инвестором для экономики.

Ключевые слова: капитальный инвестиции, государственные инвестиции, ВВП, социально-экономическое развитие.

Introduction.

To overcome the deep economic crisis, achieve and sustain economic growth, and ensure the kindness of the entire population growth, an activation of the investment process is essential. Capital investments can significantly improve the functioning of existing plants and equipment and their intensive reproduction, strengthen productive activities in the real sector of the economy. World practice shows that proportions between public and private investment influence largely the efficiency of long-term financing of new facilities' construction and upgrading existing ones. This determines the need for studies of

the relationship between the state share in capital investment structure and the key indicators of the socio-economic situation of a country. The determination of such factors and strength of their influence will allow us to predict and manage the investment processes at the state level more effectively.

Analysis of the problem research state. Problems of the relationship between state capital investment and socio-economic development of a country are reflected in numerous scientific papers of scientists from all over the world such as N. Basetto, V. Lepetyuk [1], L. Klivdenko, Y. Prokopyshin [2], N. Kovtun [3], S. Tymkiv [4], V. Gaspar [5] and many others. However, despite the significant amount of research, some practical aspects of public investment impact on the socio-economic development of a country are not disclosed fully, which limits the possibilities of effective prediction and control.

The research aim of the paper is to study the role and importance of state capital investments in Ukraine and how their proportion in the total investment influences important indicators of socio-economic development.

Results. A state can have a significant impact on socio-economic conditions, stimulating or constraining investment policy, increasing or reducing budgetary capital investments. An investment activation in a public sector leads to an increased demand for labour and investment goods, both in public and private sectors, in all spheres of the economy [1].

A state through its investments creates a multiplier effect of the growth of a national product, which in turn activates the induced investment. The state is actually the only viable entity that stands on a guard over the national economic interests. So, it plays a key mobilization role in capital accumulation for the dynamic development of the socially oriented economy.

In order to provide an expanded reproduction of capital and social infrastructure, domestic enterprises need essential investments – it is the monetary value of investments in the reproduction of fixed and current assets, which consist of the cost of reconstruction, expansion, technical re-equipment of existing and new enterprises, as well as replacement of new assets that have been disposed of. The sources of such activities are quite diverse [2]. We considered the structure of capital investments financing in Ukraine in recent years (Table 1).

As we can see from the table, there were noticeable changes in the structure of sources of capital investments financing during the analysed period. The largest share in 2013–2017 belonged to own funds of enterprises and organizations, and has been growing, reaching in 2017 the level of 69.4%. Funds for public housing construction with a share of 8-12%, as well as loans with a share of 7-16%, are also significant sources. Regarding the state budget, in 2013 its share was about 6.3%, however, during the analysed period it has decreased to 2.3%, showing in 2015 the record low value of 0.7%. That is due to the complex economic and military-political situation in Ukraine in this period. Local budgets, on the contrary, slightly increased in the structure (from 3.4 to 7.1%). The sharp decline in state presence in a structure of investors points on the excessive autonomy of economic processes in the country, lack of state’s interest in its own economy investing. The dynamics of state capital investments in absolute terms was also considered (Fig. 1).

The total volume of capital investment in 2013–2017 increased significantly – by 62436 million UAH. 2014 and particularly 2015 are characterized by a remarkable reduction in the funds’

volume. Investments from the state budget had decreased threefold – from 16.5 billion UAH to 7.5 billion UAH, what is particularly rapidly noted since the beginning of 2014. This trend generally leads to the outflow of private investment and to the reduction of the level of the national economy’s investment attractiveness.

Scientists came to the conclusion that even minor changes in the dynamics of public investment can have a big impact on the economic development of the country. In our opinion, a comparative analysis of indicators of Ukraine’s socio-economic development should be carried out and, namely, whether the share of budget investment in recent years is connected with the indicators of GDP, exports, real wages and industrial production index.

We have formulated two hypotheses about the effect of the public investment share in their total amount in Ukraine on economic and social processes:

1) an increase in the state’s share in the structure of capital investments contributes to the growth of GDP. Under the hypotheses, we considered two indicators: the volume of annual GDP (billion UAH) and the change in annual GDP (in percent);

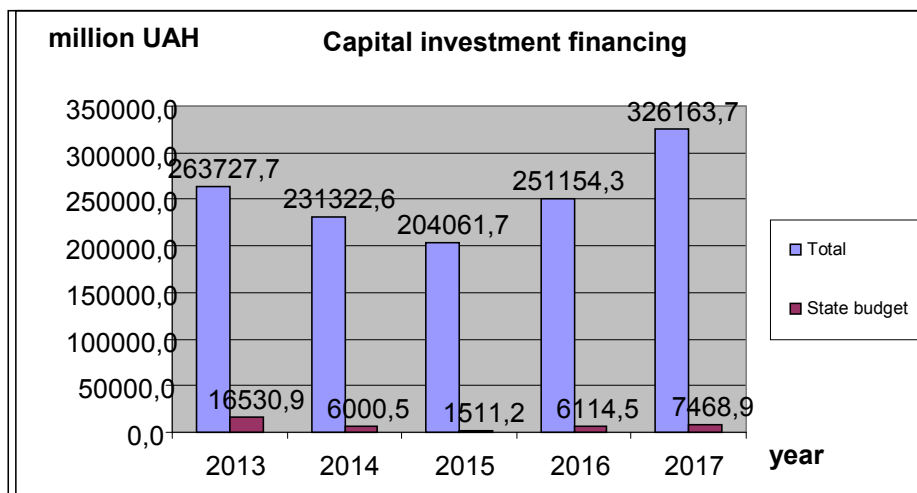

Fig. 1. Financing of capital investments in Ukraine in 2013–2017 [6]

Table 1
The structure of sources of capital investments financing in Ukraine in 2013–2017, % [6]

Sources of funding	2013	2014	2015	2016	2017	Deviation 2017 to 2013
Total	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	0.0
including						
state budget	6.3	2.5	0.7	2.4	2.3	-4.0
local budgets	3.2	2.8	2.6	4.9	7.1	3.9
own funds of enterprises and organizations	59.2	63.4	71.5	67.4	69.4	10.2
bank loans and other loans	16.1	14.8	8.8	7.3	7.1	-9.0
funds of foreign investors	-	1.6	2.7	3.1	2.9	2.9
public funds for individual housing construction	8.3	11.2	10.5	12.1	8.9	0.6
other sources of funding	6.9	3.7	3.2	2.8	2.3	-4.6

2) a significant share of the state in the capital investments structure has a positive impact on key parameters of socio-economic development. Under the hypotheses, we investigated three indicators (annual percentage change), in particular: an index of industrial production; real wages; export of goods and services.

The results of the study regarding confirmation or refusal of our hypotheses about the effect of public investment on the economic and social development of Ukraine will be presented graphically (Fig. 2, 3).

Fig. 2 shows that the trend of the public capital investments' share does not correspond to the growth rate of GDP in percentage terms. A con-

nection between these indicators is weak (the correlation coefficient when selecting an exponential function is 0.17). There is not also a significant relationship between the annual GDP of Ukraine and the share of state capital investment in their overall structure. The correlation coefficient when using the exponential function is 0.14.

The comparative analysis of the share of state capital investments and an industrial production index (Fig. 3) showed that the relationship between these two indicators is characterized by middle density since the correlation coefficient is 0,5. Therefore, for any changes in capital investments of the state, a response of the industrial sector is evident and direct. The dy-

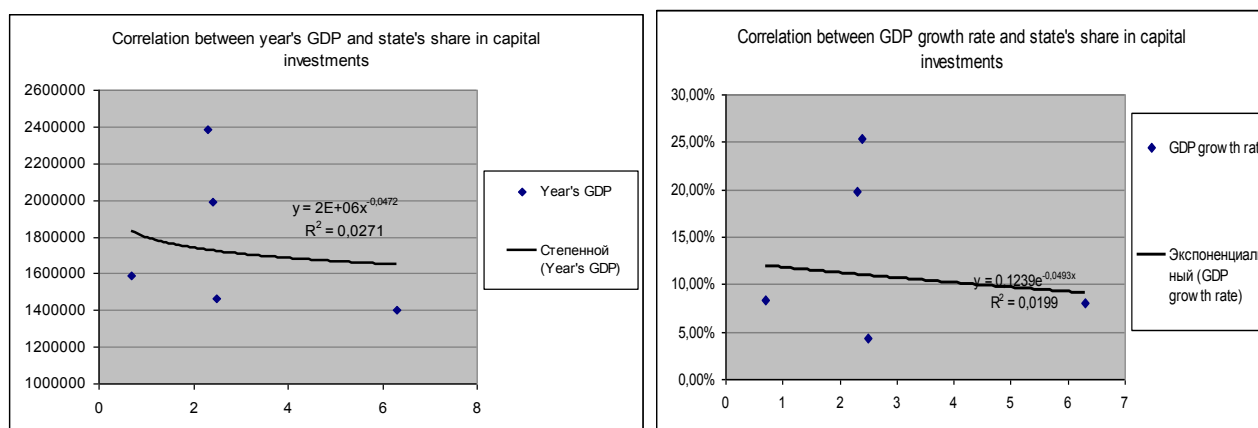

Fig. 2. The relationship between the rate of GDP growth, the annual GDP and the share of state capital investment in Ukraine in 2013–2017

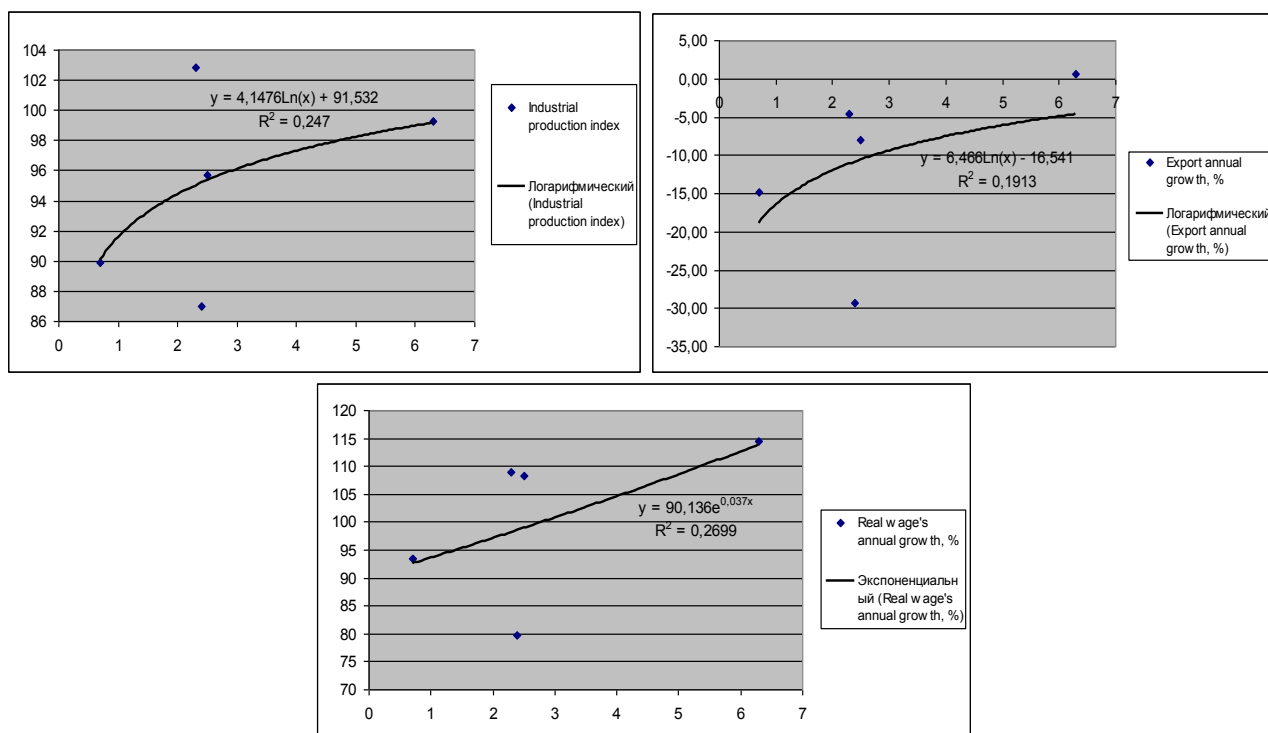

Fig. 3. The relationship of industrial production index, the rate of export growth, the rate of real wages growth, and the share of public funding for capital investment in Ukraine in 2013–2017

namics of export growth and real wages during 2013–2017 was very similar to that – there was an overall gradual decline, especially in the period of 2014–2015, which is consistent with the dynamics of the public capital investment share. The link between exports increase and government capital investment is weaker than between the other two indicators of the hypothesis, but it is statistically significant since the correlation coefficient is 0.44. Rather tight, in turn, was the relationship of the indicator and the growth in real wages (correlation coefficient was 0.52).

Therefore, the second hypothesis, in contrast to the first, is fully confirmed, and there is no doubt about the fact that the value of a state as an investor in the national economy is significant and should not be underestimated. A significant state presence in a composition of investors is committed to fostering not only economic development but also social development of Ukraine. Reducing the specific weight of state capital investment minimizes important economic levers of state influence on the economy's real sector.

The obtained equations can be effectively used in practice for forecasting purposes and public finance management. The conducted study allowed concluding that for the country's development the best situation was with public investment in 2013 when their share was 6.3%. During this period, the best indicators of GDP and other important investigated socio-economic indicators were observed. This means that in modern conditions the state should make efforts for a maximum increase in capital investment beyond the specific edge.

We believe that for Ukraine the formation of clear goals of public investment is also extremely important – that will maximize socio-economic benefits. The main problem today in this country, despite the declared transition to an investment-innovative model of development, is an absence of such priorities.

The Declaration of the goals and objectives of the budget, compiled every year, noted that the budgetary policy will be aimed at creating conditions for a decisive overcoming of consequences of financial crisis, an effective fiscal policy, the transition to an investment-innovative model of economy's development, an increasing of employment and wages, a promoting of price and exchange rate stability [4]. However, in practice, according to the very low share of capital investments, these goals are not achieved.

It is worth noting that the investment budget is always a choice between supporting the real sector of the economy and its competitiveness, or the social sphere. Furthermore, the total value of these investments is an indicator of the level of state intervention in economic processes.

Conclusions. In modern economic theory, there has been some consensus in the understanding that budgetary investments have value, but this value should not be exaggerated. Such investments are the most appropriate to the development of infra-

structure (natural monopolies, communications, transportation), which in turn stimulates private investments [3].

Thus, it was found that the higher state's share in the structure of investors contributes to the overall economic growth; therefore, the state is an important investor. Moreover, the state's share in the structure of capital investments should approach the 6% level, and its decline leads to deterioration in the maintenance of the enterprise funds and, as a result, to the decline in production, which negatively affects the quality of life and well-being and also the development of the economy as a whole.

Further directions of scientific study of government's influence on socio-economic processes may be connected with an analysis of other development indicators, which were not investigated, and also with comparing results for Ukraine with other countries.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Basetto M. Government investment and the European stability and growth pact [Electronic resource] / M. Basetto, V. Lepetyuk // NBER Working Paper 13200. – 2007. – Access mode: <http://www.nber.org/papers/w13200.pdf>. – Title from the screen.
2. Клівденко Л. М. Роль та значення бюджетних інвестицій в соціально-економічному розвитку України [Електронний ресурс] / Л. М. Клівденко, Ю. Б. Прокопишин. – Режим доступу: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1098>.
3. Ісаєва О. В. Вплив державних інвестицій на економічний розвиток / О. В. Ісаєва // Актуальні питання фінансово-економічного розвитку держави та регіонів: збірник тез наукових робіт учасників Міжнародної науково-практичної конференції для студентів, аспірантів та молодих учених (м. Київ, 20-21 червня 2014 р.). У 2-х частинах. – К.: Аналітичний центр «Нова економіка», 2014. – Ч. 2. – С. 110-114.
4. Ковтун Н. В. Статистичне дослідження інвестиційного процесу та інвестиційної діяльності: теорія, методологія, практика: монографія. – К.: Наука та інновації, 2011. – 441 с.
5. Державна служба статистики України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://ukrstat.org/uk>. – Назва з екрану.

REFERENCES:

1. Basetto, M. & Lepetyuk V. (2007) Government investment and the European stability and growth pact // NBER Working Paper 13200. Retrieved from <http://www.nber.org/papers/w13200.pdf>.
2. Klivdenko L. & Prokopyshyn Yu. (2014). The role and value of budget investments in socio-economic development of Ukraine. Retrieved from <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=1098> (In Ukr.).
3. Kovtun N. (2011) Statistical investigation of investment process and investment activity: theory, methodology, practice : monograph. Kyiv, Science and innovations, 441. (In Ukr.).
4. Tymkiv S. (2015) Capital investments and their influence on the economic development of the regions of Ukraine. Retrieved from [http://ird.gov.ua/sep/sep20154\(114\)/sep20154\(114\)_065_TymkivSM.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20154(114)/sep20154(114)_065_TymkivSM.pdf) (In Ukr.).
5. Gaspar V. and others (2015) Making public investment more efficient / IMF. Retrieved from <http://www.imf.org/external/np/pp/eng/2015/061115.pdf>.5.
6. State Statistic Service of Ukraine. Retrieved from <https://ukrstat.org/uk> (In Ukr.).

Babina O.V.
*Candidate of Economic Sciences, Senior Instructor,
Educational and Research Institute of Business Technologies
"UAB" of Sumy State University*

STATE CAPITAL INVESTMENT AS AN IMPORTANT FACTOR OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE

In modern economic theory, there has been some consensus in the understanding that budgetary investments have value, but this value should not be exaggerated. Such investments are the most appropriate to the development of infrastructure (natural monopolies, communications, transportation), which in turn stimulates private investments.

The importance and significant role of state capital investments in socio-economic development are proved in the article. Using the correlation and regression method, the relationship between the share of state capital investments and key socio-economic indicators, such as GDP growth rate, export, industrial production index, real wages, was analysed.

It was proved that there is a significant link between most of these indicators and the fact that a state is an important investor for the economy. It was found that a higher state share in the structure of investors contributes to the overall economic growth.

Therefore, the state's share in the structure of capital investments should approach the 6% level, and its decline leads to the decline in production, which negatively affects the quality of life and well-being and also the development of the economy as a whole. The obtained equations can be effectively used in practice for forecasting purposes and public finance management.

УДК 316.77

Bedrynets M.D.
*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of Department of Finance,
Educational and Research Institute of Finance and Banking
National University of State Fiscal Service of Ukraine*

Kyrychenko A.V.
*Student
Educational and Research Institute of Finance and Banking
National University of State Fiscal Service of Ukraine*

BUDGET FINANCING OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN UKRAINE

ANNOTATION

The article analyses the essence of the concept of “social protection of the population”, as well as budgetary financing of social protection of the population in Ukraine. The main directions of financing of the social sphere are explored. The expenditures of the consolidated budget for social protection of the population in Ukraine during 2013–2017 are analysed, the relevant conclusions are made. Problems are identified and proposals for improving the mechanism for financing expenditures on social protection are developed.

Key words: social protection of population, budget expenditures, sources of financing of social protection, state social standards, state social guarantees.

АНОТАЦІЯ

В статті розглянуто сутність поняття «соціальний захист населення», а також бюджетне фінансування соціального захисту населення в Україні. Досліджено основні напрямки фінансування соціальної сфери. Проаналізовано видатки коштів зведеного бюджету на соціальний захист населення в Україні протягом 2013–2017 рр., зроблено відповідні висновки. Виявлено проблеми та розроблено пропозиції щодо вдосконалення механізму фінансування видатків на соціальний захист.

Ключові слова: соціальний захист населення, видатки бюджету, джерела фінансування соціального захисту, державні соціальні стандарти, державні соціальні гарантії.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность понятия «социальная защита населения», а также бюджетное финансирование социальной защиты населения в Украине. Исследованы основные направления финансирования социальной сферы. Проанализированы расходы средств сводного бюджета на социальную защиту населения в Украине в 2013–2017 гг. Сделаны соответствующие выводы. Выявлены проблемы и разработаны предложения по совершенствованию механизма финансирования расходов на социальную защиту.

Ключевые слова: социальная защита населения, расходы бюджета, источники финансирования социальной защиты, государственные социальные стандарты, государственные социальные гарантии.

Formulation of the problem. Social protection at the present stage is an important and promising direction of the social policy of the state. Social protection is the main activity of the state, aimed at ensuring that vulnerable groups receive reliable and effective state support to ensure their financial insurance and the protection of their health. Social protection can play a key role in reducing poverty and inequality in the financial insurance of the population. However, despite the fact that the number of social protection programs gets a move, it is not enough for this area. Therefore, research of the financial in-

surance of social protection will help ensure that we can track whether enough money is available from the state to reduce poverty and inequality.

Analysis of recent research. The issue of financial security of social protection in recent years has often been used in publications by national scholars such as: V.V. Malyshko, M.M. Kudinova, L.V. Lysak, V. Bazylevych, O. Sergienko and others.

The purpose of the article is to analyse the budgetary provision of social protection of the population in Ukraine and to develop proposals for improving the mechanism of financing expenditures for social protection.

Presenting the main material. Social protection takes one of the key places in the life of the state and society. It directly depends on the development of the economy and the social well-being of the population.

Social protection can be seen as one of the components of the poverty reduction policy. Lack of financial resources of the population does not enable them to meet their minimum needs in the material, moral, and spiritual aspects and this is what generates the need for financial assistance to such citizens. The inability of such citizens and households to protect themselves in unforeseen situations of life is a major factor in explaining why poverty and low levels of living occur, and this part of the population needs some economic and social support in order to be able to ensure a minimum standard of living.

There are many interpretations of the notion of “social protection of the population”. For example, V. Bazylevych considers social protection as a complex of legally established norms, which guarantees the state to certain segments of the population, as well as under certain economic conditions for all members of society (during the growth of inflation, the decline of production, etc.) [1].

O. Sergienko believes that social protection is the realization of the right to provide in case of full, partial or temporary loss of ability to work, loss of a breadwinner, unemployment from reasons not depending on the person, as well as in old age and in other cases provided by law [9].

N. Vnukova notes that social protection is a state support of the population who can be negatively affected by market processes to provide an adequate standard of living that includes such measures as provision of legal, financial, material assistance to individual citizens (the most vulnerable groups of the population), as well as the creation of social guarantees for the economically active population [3].

Therefore, we can say that social protection of the population is a policy tool traditionally used to protect people or households from poverty when faced with cases such as illness, job loss, or the impact of the economic crisis.

The objects of social protection are: working, unemployed able-bodied and unemployed non-working citizens, large families, invalids, pensioners, children, youth, women and other vulnerable categories of the population; actors – the state represented by the relevant state and municipal services, as well as enterprises, associations of citizens and citizens themselves [5].

According to the Budget Code of Ukraine, sources of funding for social security and social security services are State and local budgets [6]. Among the expenditures on the social sphere, about one-third of the expenditure goes to social protection and social security of the population. The expenses for social protection and social security of the population include expenditures aimed at the targeted support of low-income citizens, provision of subsistence minimum for various groups of population, social protection of people in distress and pension provision [10].

Social protection ranks first among the expenditures of the consolidated budget of Ukraine during 2013–2017 and is ahead of the volume of expenditures on education and health care. During 2013–2017, the amount of annual consolidated budget expenditures for social protection and social insurance amounted to 27.6% of the total consolidated budget expenditures in Ukraine (Fig. 1).

As can be seen from Fig. 1, for the period from 2013 to 2017, the largest share of social protection expenditures was in 2016. In 2017, it decreased by 2.1%. However, compared to 2015, in 2017, the share of social protection increased by 1.6%. The reduction of expenditures on social protection and social security in 2017 can be explained by the fact that expenditures on other functions of the state have increased: education by 1.3%, health care – by 0.7%.

But despite a certain reduction in social protection expenditures, this function occupies a leading position among all expenditures for 2013–2014. According to Ukrstat data, expenditures of the consolidated budget in 2017 for social protection and social insurance amounted to 285 761.7 million UAH, which is 9.6% of GDP. The dynamics of the consolidated budget expenditures and the ratio of expenditures on social protection to GDP in 2013–2017 are shown in Fig. 2.

As we see from Fig. 2, in the period of 2014–2016, the nominal amount of consolidated budget expenditures on social protection tended to increase. However, in 2017 they decreased compared to 2016 by 27 436 million UAH. If we follow the trend of spending of the state budget to GDP, we can conclude that in 2017, compared to 2016, it decreased by 1.2%. This can be explained by the fact that there was a reduction in payments to certain categories of the population.

According to the Constitution, Ukraine is a social state; therefore, all expenditures for social protection and social insurance should be made from the state budget. However, local self-government bodies have delegated authority regarding social protection and insurance. That is why in our country there are payments to the social sphere both from the state and from local budgets (Fig. 3).

As can be seen from the figure, in 2017, expenditures from the State and local budgets were almost the same, the difference was 7481 million UAH. This is explained by the fact that certain

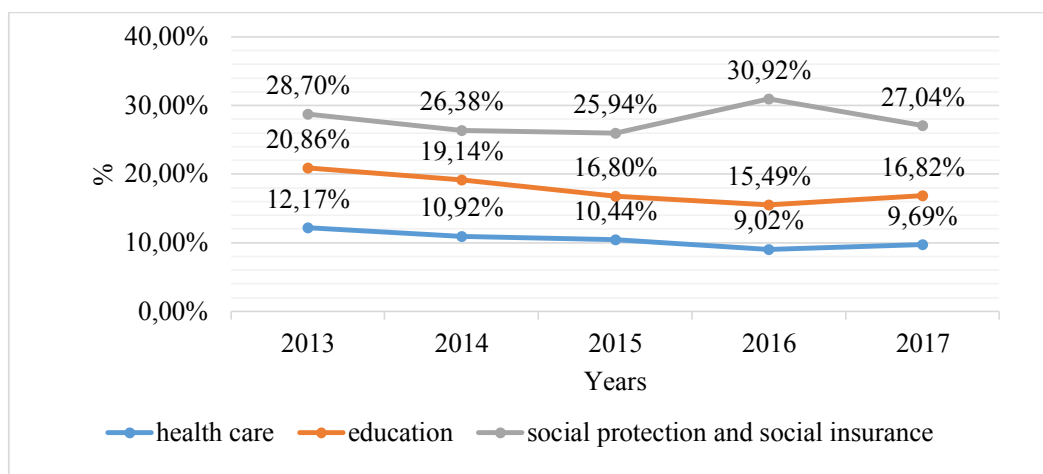

Fig. 1. The share of social expenditures in the consolidated budget of Ukraine, %
Source: Built by the author according to [8]

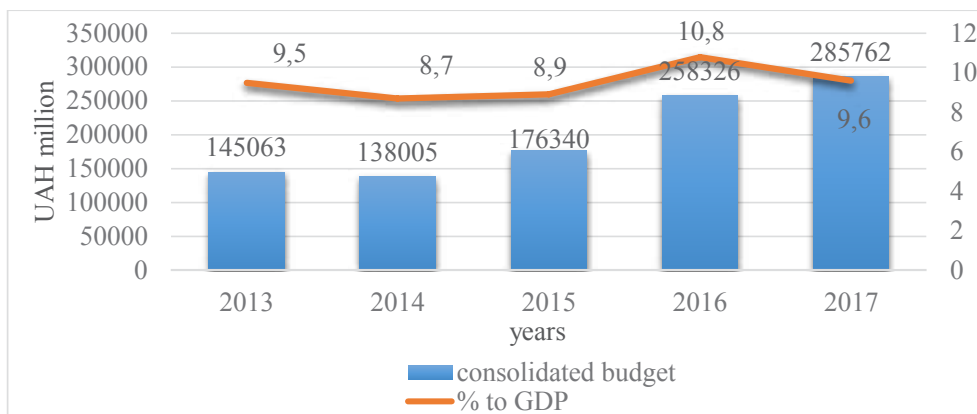

Fig. 2. Dynamics of consolidated budget expenditures on social protection and social insurance to GDP in 2013–2017

Source: constructed by the author according to [4; 8]

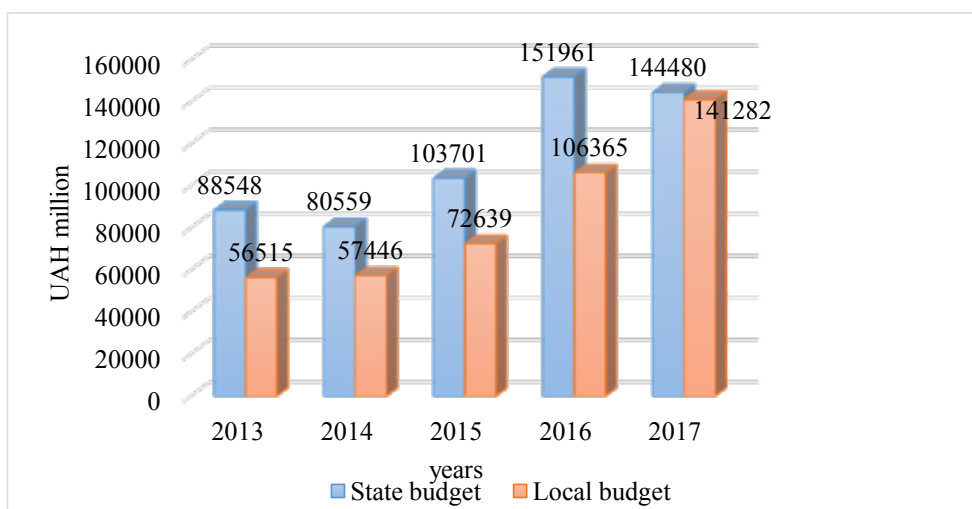

Fig. 3. Expenditures on social protection and social insurance from the state and local budgets

Source: constructed by the author according to [4]

transfers to local budgets have been made from the State Budget, which has caused such a situation. Following the trend, we see that expenditures from local budgets during 2013–2017 increased by 84 767 million UAH.

In Ukraine, social support is provided to certain categories of citizens, defined by the current legislation. Expenditures on financing social protection of the population from the state and local budgets can be traced to the functional structure of expenditures. During the period from 2013 to 2017, the largest share of financing for the expenditure item “Social protection and social insurance” belonged to the categories of citizens entitled to various types of social protection: pensioners, other categories of people entitled to social protection (Table 1).

According to Table 1, we can conclude that the largest amount of expenditures goes to the category of pensioners. In 2017, the amount of financing under the item “Social protection of pensioners” amounted to 92.3% of all expendi-

tures on social protection and social insurance, and in 2016, this category of budget expenditures amounted to 142 586 million UAH or 93.8% of all expenditures under this article.

However, during 2013-2017, the largest share in pensions was in 2013 (94.6% of total expenditures). A significant share of this category in the structure of other expenditures on social protection and social insurance is explained, first of all, by the growth of the share of people of retirement age in the general structure of the population of Ukraine. Also, according to the Ministry of Social Policy in 2017, social protection of the unemployed and social protection of families, children and young people were not spent. This can be explained by the fact that the State Employment Service registers fewer people and a significant part of those who are registered there refuse their job, therefore, financing is simply inappropriate.

Public governments can support social protection through appropriate macroeconomic policies (reducing inflation and unemployment), as well

Table 1

**Analysis of the structure of expenditures on social protection and social security
by categories of citizens from the state budget in 2013–2017**

Category of Expenditures	2013		2014		2015		2016		2017	
	Sum, mln UAH	Relative share, %	Sum, mln UAH	Relative share, %	Sum, mln UAH	Relative share, %	Sum, mln UAH	Relative share, %	Sum, mln UAH	Relative share, %
Social protection and social security, incl.:	87985	100	80559	100	103701	100	151961	100	144480	100
Social protection in case of incapacity	921,1	1,05	845,7	1,05	1250,6	1,2	1473	0,97	2062,2	0,1
Social protection of pensioners	83234	94,6	75813,8	94,1	94811,6	91,4	142586	93,8	133458,6	92,3
Social protection of veterans of war and labour	901,3	0,1	721,7	0,9	892,6	0,86	1293,7	0,85	1452,2	0,1
Social protection of the family, children and youth	8,1	0,009	4,2	0,005	0,4	0,0004	0,4	0,0002	-	0
Social protection of the unemployed	254,2	0,29	55	0,07	58,5	0,06	40,9	0,027	-	0
Social protection of other categories of the population	2622,2	3	2398,8	2,9	5032	4,9	5089	3,3	4981,8	3,5
Other expenses ¹	606,8	0,69	719,8	0,89	1655,3	1,6	2771,7	1,8	2525,2	1,8

¹ Other expenses include basic and applied research and development in the field of social protection and other activities in the field of social protection.

Source: built by the author according to [8]

Table 2

**Indicators of the main components of social standards in Ukraine
for 2013–2017 (as of 01.01.13-17 years) (UAH)**

Social standard	2013	2014	2015	2016	2017
Cost of living	1108	1176	1176	1330	1544
Minimum wage	1147	1218	1218	1378	3200
Minimum pension	894	949	949	1074	1247

Source: constructed by the author according to [4; 8]

as tax policies (by setting certain privileged tax rates for certain categories of people), by setting certain standards and norms.

According to the definition of the Ministry of Social Policy, state social standards are the social norms or their complexes, established by laws, other normative-legal acts, on the basis of which the levels of basic state social guarantees are determined.

State social guarantees – the minimum wages, incomes, pensions, social assistance, the size of other types of social benefits, established by laws, are established by laws and other normative-legal acts that ensure a standard of living not lower than the subsistence minimum [7].

Let us analyse such state social guarantees as a living wage, minimum wage, and minimum pension.

From Table 2 we can conclude that during the studied years, there is a tendency for all indicators to increase. Compared to 2013, the living wage is cut by 28.2%, the minimum wage is 64.2%, the

minimum pension is 28.3%. If we analyse the minimum wage and minimum retirement age, then in 2013 they were 103.5% and 80.7% respectively; in 2017 – 207.3% and 80.8% respectively.

Nevertheless, despite the increase in all indicators, solvency has declined due to inflation. The high rates of inflation have led to the fact that the amount of social guarantees in the realities of today is not enough to ensure the immediate needs of the citizen.

Summing up the analysed data, it can be said that financing of social protection of the population during 2013–2017 is a priority in the structure of consolidated budgetary expenditures, but this did not allow substantially improving the financial support of these strata of the population. Among the main problems, we can distinguish:

- insufficiency of financing of the social sphere;
- lack of motivation for the population to independently provide itself with the necessary level of financial resources;

- social injustice in relation to social benefits;
- the unreliability of statistical information regarding the number of people in need of social assistance; the level of their real income, which makes it impossible to make an objective assessment of poverty;
- the lack of a single information base, which could provide all information about the social sphere;
- financial illiteracy of the population in relation to issues related to social protection of the population.

Therefore, in order to improve the social sphere and increase the budgetary financing of social protection of the population, it is necessary to carry out a number of actions, among which:

- bringing quantitative and structural indicators of the subsistence minimum to the needs of socio-economic development of Ukraine;
- the creation of conditions for self-provision by citizens of their minimum-necessary needs by creating jobs and raising wages;
- monitoring and evaluating social programs on a regular basis;
- ensure transparency of social payments for all citizens receiving social assistance;
- improvement of program-targeted and competitive mechanisms for financing social program activities in order to effectively enable citizens to receive services;
- the creation of conditions for the attraction of both state and non-state funds of social direction;
- increasing the efficiency of using budget expenditures on the social sphere, ensuring their targeted use;
- creation of a unified base for collecting, storing, and presenting information that will show the state of the social sphere both in separate regions and in the state as a whole.

So, as we see, there are a number of problems regarding the social protection of the population that need immediate resolution. And only a comprehensive implementation of the listed actions will allow achieving an increase and efficiency of financing of the social sphere that substantially improves the quality of life of the population as the main goal of realizing the socio-economic policy of the state.

Conclusions. The analysis of budgetary financing of social protection of the population in Ukraine shows that there are insufficient funds for the social sphere both from the state budget and from local budgets, so at the present time, it has a number of problems to be solved comprehensively in order to achieve positive results. Therefore, in the construction of a socially oriented economy, it is necessary to take into account the fact that it is aimed not only at social protection but also at the creation of such organizational and economic mechanism that would contribute to reducing the part of the population in need of social assistance.

REFERENCES:

1. Bazilevich V. D. State Finances / V. D. Bazylevych. – Kyiv: Mmanual, 2002. – 128 p. – (Atika)
2. Bukovinsky S.A. To the issue of budget policy implementation in Ukraine. / S. A. Bukovinsky. // Finance of Ukraine. – 2010. – No. 11.
3. Vnukova N.M. Social Insurance. Summary of lectures for students of specialties 7.050104, 7.050105 of all forms of learning / N. M. Vnukova, NV Kuzminchuk – Kharkiv: View. KhDUE, 2011. – 216 p.
4. State Statistics Service of Ukraine [Electronic resource]. – 2017. – Mode of access to the resource: <http://www.ukrstat.gov.ua>
5. Krupnik A.S, Social-protective orientation of the state social policy in the conditions of the transformation of Ukrainian society: author's abstract. dis ... to fly. N. : special 23.00.02 "Political Institutions and Processes" / A. S. Krupnik. – Odessa, – 2012. – 25 p.
6. Kudinova M.M. Problems of financing social protection of population in Ukraine [Electronic resource] / M. M Kudinova // Global and national problems of the economy. – 2015. – Resource access mode: <http://global-national.in.ua/archive/4-2015/97.pdf>.
7. Ministry of Social Policy of Ukraine [Electronic resource]. – 2017. – Resource access mode: <https://www.msp.gov.ua>.
8. Ministry of Finance of Ukraine [Electronic resource]. – 2017. – Mode of access to the resource: <https://www.msp.gov.ua/news/13169.html>.
9. Sergienko O. Social policy in the modern world and in Ukraine / O. Sergienko // Ukraine: aspects of labor. – 2002. – № 1. – P. 31-35.
10. Shevchenko O. Social orientation of expenditures of local budgets: problems and ways of their solution / O. Shevchenko. // National Institute of Strategic Studies. – 2009.

Bedrynets M.D.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Head of Department of Finance,
Educational and Research Institute of Finance and Banking
National University of State Fiscal Service of Ukraine*

Kyrychenko A.V.

*Student
Educational and Research Institute of Finance and Banking
National University of State Fiscal Service of Ukraine*

BUDGET FINANCING OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN UKRAINE

Social protection at the present stage is an important and promising direction of the social policy of the state. Social protection is the main activity of the state, aimed at ensuring that vulnerable groups receive reliable and effective state support to ensure their financial insurance and the protection of their health. Social protection can play a key role in reducing poverty and inequality in the financial insurance of the population. Although despite the fact that the number of social protection programs gets a move, it is not enough for this area. Therefore, research of the financial insurance of social protection will help ensure that we can track whether enough money is available from the state to reduce poverty and inequality.

Social protection takes one of the key places in the life of the state and society. It directly depends on the development of the economy and the social well-being of the population.

Social protection can be seen as one of the components of the poverty reduction policy. Lack of financial resources of the population does not enable them to meet their minimum needs in the material, moral, and spiritual aspects and this is what generates the need for financial assistance to such citizens. The inability of such citizens and households to protect themselves in unforeseen situations of life is a major factor in explaining why poverty and low levels of living occur, and this part of the population needs some economic and social support in order to be able to ensure a minimum standard of living.

The analysis of budgetary financing of social protection of the population in Ukraine shows that there are insufficient funds for the social sphere both from the state budget and from local budgets, so at the present time, it has a number of problems to be solved comprehensively in order to achieve positive results. Therefore, in the construction of a socially oriented economy, it is necessary to take into account the fact that it is aimed not only at social protection but also at the creation of such organizational and economic mechanism that would contribute to reducing the part of the population in need of social assistance.

УДК 336:[336.71:334.78-048.93]

Денис О.Б.
доктор економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ПРОБЛЕМИ «ПРИНЦИПАЛ – АГЕНТ» У БАНКАХ

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено теоретичні основи проблеми «принципал – агент». Обґрунтовано, що з позиції агентської теорії під час грошово-кредитного посередництва в банку виникають три групи агентських відносин, у яких банк виступає як принципалом, так і агентом. Визначено основні відмінності агентських відносин банку з клієнтами від класичних «акціонер – найманий менеджер».

Ключові слова: конфлікт, агентський конфлікт, відносини «принципал – агент», управлінський опортунізм, інформаційна асиметрія, акціонери, менеджери, вкладники банків, позичальники банків.

АННОТАЦИЯ

В статье освещены теоретические основы проблемы «принципал – агент». Обосновано, что с позиции агентской теории во время денежно-кредитного посредничества в банке возникают три группы агентских отношений, в которых банк выступает как принципалом, так и агентом. Определены основные различия агентских отношений банка с клиентами от классических «акционер – наемный менеджер».

Ключевые слова: конфликт, агентский конфликт, отношения «принципал – агент», управленческий оппортунизм, информационная асимметрия, акционеры, менеджеры, вкладчики банков, заемщики банков.

ANNOTATION

In the article the theoretical foundations of the problem of "principal – agent" are covered. It is substantiated that from the position of agency theory, during the money-credit intermediation in the bank appear three groups of agency relations in which the bank acts as a principal and an agent. The basic differences of bank's agent relations with clients from the classical "shareholder – the hired manager" are determined.

Key words: conflict, agency conflict, relations "principal – agent", manager's opportunism, information asymmetry, shareholders, managers, depositors of banks, bank borrowers.

Постановка проблеми. Функціонування банківського корпоративного сектору має низку особливостей (залежність від вкладників, поглиблена інформаційна асиметрія, більш жорстке державне регулювання), які спричиняють специфічні агентські проблеми та підвищують потенціал їх конфліктності.

Водночас, незважаючи на те, що тематика агентських конфліктів є глибоко і ґрунтовно висвітленою, багато важливих питань, які стосуються їхньої банківської галузевої специфіки, залишаються не досить дослідженими.

У підсумку це ускладнює ідентифікацію конфліктів у банківських установах та їх вирішення.

З огляду на вищенаведене, актуальність та своєчасність досліджень, присвячених сутності та специфіці агентських відносин у банках, не викликає сумніву

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Опрацювання наукових доробок свідчить, що

методологічні основи проблеми регулювання відносин «принципал – агент» були закладені у дослідженнях відомих закордонних учених: В. Меклінга, М. Дженсона, О. Вільямсона, Дж. Акерлофа, М. Спенса, Дж. Стігліца та ін. Питання особливостей корпоративних відносин у банках висвітлені у роботах Т. Смовженко, І. Івасіва, Н. Деевої, О. Костюка, І. Шкодіної та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас, віддаючи належне ґрунтовним напрацюванням науковців, варто зазначити, що проблематика відносин «принципал – агент» у банках висвітлена фрагментарно та потребує додаткових досліджень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основним предметом досліджень представників агентської теорії, яка була започаткована В. Меклінгом та М. Дженсеном у 1960–1970-х роках [1; 2], є модель відносин «принципал – агент». Відповідно до поглядів учених, агентські відносини визначаються як договір, за яким один чи кілька власників (принципалів) за винагороду доручають іншим особам – менеджерам (агентам) – управління фінансами від свого імені, що передбачає делегування низки повноважень агентам.

Відносини власників та менеджерів будуються на основі укладення письмового чи усного контракту. Однак, як підкреслювали дослідники, передбачити в контракті повне виконання всіх задекларованих обов'язків агентом практично неможливо через неповноту контрактів.

Конфлікт у фінансових інтересах власників капіталу та менеджерів отримав назву «агентської проблеми», яка потенційно, відповідно до поглядів дослідників, виникає завжди, коли менеджер фірми володіє менш ніж 100% акціонерного капіталу.

Уникнути проблеми «принципал – агент» неможливо через такі чинники, як:

- 1) інформаційна асиметрія;
- 2) невизначеність агентських відносин;
- 3) управлінський опортунізм;
- 4) обмежена раціональність індивідів;
- 5) різне сприйняття ризику агентами та принципалами.

З усіх складових аспектів особлива увага науковцями надавалася інформаційній асиметрії та управлінському опортунізму.

Суть інформаційної асиметрії полягає в нерівномірному розподілі інформації щодо угоди між агентом та принципалом (як правило,

агент порівняно з принципалом володіє більшою інформацією). Нерівномірний розподіл інформації, різна її доступність для учасників ринкових відносин приводить до того, що частина економічних суб'єктів отримує переваги над іншими [3; 4; 5].

Потенційним наслідком існування інформаційної асиметрії є виникнення опортуністичної поведінки агента. Під опортуністичною поведінкою традиційно розуміють поведінку особи, не обмеженої міркуваннями моралі, яка спрямована на досягнення власних інтересів, як правило, всупереч інтересам інших. Вперше тлумачення опортунізму було введено О. Вільямсоном, який зазначав: «Під опортунізмом я розумію дбання про свої інтереси, в тому числі обманним шляхом, включаючи сюди такі явні форми обману, як брехня, злодійство, шахрайство, але навряд чи обмежуючись ними» [6, с. 43].

До типових опортуністичних дій агентів, що спричиняють витрати принципала, належить такі:

- отримання менеджерами додаткових привілеїв через шахрайства, крадіжки, зловживання службовим становищем;

- інвестиції в не вигідні або занадто ризикові для власників проекти.

Відповідно, до основних фінансових наслідків опортунізму менеджерів для власників капіталу належать:

- недоотримання частки прибутку внаслідок несправедливого перерозподілу ресурсів компанії на користь менеджменту;

- недоотримання власниками прибутків через недостатній рівень генерованого компанією прибутку.

Розв'язання виявленої проблеми конфліктів у фінансових інтересах власників капіталу та менеджерів учені пропонували через формування належних обґрунтованих механізмів контролю принципалами дій агентів та стимулу.

Наголосимо, що за класичного підходу до розгляду агентської проблеми втрати принципалів завжди зумовлені опортуністичними діями агента.

З огляду на те, що банки, як і підприємства інших секторів, мають організаційну структуру, оскільки виконання банківських функцій та операцій потребує відпрацьованого організаційного механізму, низка положень класичної теорії фірми може бути застосована до банківських установ.

З позиції агентської теорії, під час грошово-кредитного посередництва в банку виникають три групи агентських відносин, у яких банк виступає як принципалом, так і агентом. Банк як посередник між кредиторами і позичальниками акумулює в ролі агента вільні кошти – шляхом відкриття кредиторам, вкладникам (власникам коштів) відповідних рахунків та подальшого розміщення цих нагромаджених грошових коштів (уже в ролі принципала) серед позичальників (підприємства, держава, приватні особи),

надаючи їм кредити. Крім того, банк як агент приймає кошти від платників і за певну плату надає їх отримувачам.

Посередницька роль банків, на відміну від нефінансових корпорацій, приводить до наявності широкого прошарку клієнтів і, відповідно, до багатоманіття агентських відносин банку з різними суб'єктами. Внаслідок цього банку завжди притаманні три типи агентських конфліктів: «власники – менеджери», «вкладники – банк», «банк – боржники».

При цьому залежність банків від залучених коштів (як правило, частка коштів власників у пасивах банків становить 10–15%) частково нівелює важливість класичних проблем корпоративних відносин – власницького конфлікту (суть якого полягає у зловживанні власником контрольного пакета акцій ресурсами всіх акціонерів у власних інтересах) та конфліктів власників із менеджерами і переносить їх в іншу площину, переходячи в конфлікт «банк – вкладники».

У плані формування системи діагностики агентської проблеми банків слід виокремити основні відмінності, які відрізняють відносини «принципал – агент» банку з клієнтами від класичної агентської проблеми «акціонери – менеджери», оскільки класична теорія корпоративного управління в банках робить акцент на специфічній ролі вкладників, однак не повністю досліджує відмінності у формуванні агентських відносин цієї категорії інвесторів та особливості фінансового характеру відносин. Специфіка агентських відносин банків із позичальниками теж залишається не досить дослідженою.

Порівняльна характеристика трьох типів основних агентських відносин, що виникають у банку (табл. 1), дає змогу визначити, що основні відмінності агентських відносин банку з клієнтами від класичних «акціонер – найманий менеджер» проявляються за такими складниками відносин: специфіка інвестування принципалом; прояв фінансових інтересів принципала у відносинах «принципал – агент»; прояв фінансових інтересів агента у відносинах «принципал – агент»; гарантування принципалу повернення інвестованого капіталу у відносинах «принципал – агент»; визначення обсягу інвестицій та розподілу прибутків принципала у відносинах «принципал – агент»; вплив принципала на використання фінансів агентом у відносинах «принципал – агент»; інформаційне забезпечення у відносинах «принципал – агент» під час використання капіталу; специфіка порушення контрактних умов агентом у відносинах «принципал – агент».

Висновки. Порівняльний аналіз фінансових відносин «принципал – агент» у банку дав змогу дійти таких висновків та узагальнень.

У фінансових агентських відносин банку з клієнтами, на відміну від класичних «акціонер – найманий менеджер», є низка особливостей, які проявляються в такому.

Таблиця 1

Порівняльний аналіз фінансових відносин «принципал – агент» у банку

Характеристика відносин «принципал – агент»	Акціонери (принципали) – наймані менеджери (агенти)	Вкладники (принципали) – банк (агент)	Банк (принципал) – позичальники (агенти)
Особливості відносин під час інвестування принципалом	Інвестиції в банк на незворотній основі	Надання банку коштів на певний період часу з умовою повернення та отримання прибутків у формі плати за користування капіталом	Надання коштів на певний період часу з вимогою їх повернення та виплати відсотків за користування капіталом
Особливості прояву фінансових інтересів принципала у відносинах «принципал – агент»	Отримання прибутку у формі дивідендів чи продажу акцій іншим особам	Отримання прибутку у вигляді вищого відсотку, гарантія збереженості коштів	Отримання прибутку від надання коштів за вищим відсотком, гарантія повернення коштів та збереження ліквідності застави
Особливості прояву фінансових інтересів агента у відносинах «принципал – агент»	Отримання високої винагороди за управління коштами	Отримання капіталу за невисокою платою за його використання	Отримання капіталу за невисокою платою за його використання
Особливості гарантування принципалу повернення інвестованого капіталу у відносинах «принципал – агент»	Гарантії від банку відсутні	Гарантії від банку відсутні, можливі гарантії систем гарантування вкладів	Можливі гарантії від позичальника банку у формі застави чи поруки третьої особи
Особливості визначення обсягу інвестицій та розподілу прибутків принципала у відносинах «принципал – агент»	Обсяги можуть визначатися регулятором, розподіл прибутків вирішує принципал	Обсяг необмежений, плата за користування капіталом формується агентом під впливом вимог регуляторів	Обсяг та плата за користування кредитом формується принципалом під впливом вимог регуляторів
Особливості впливу принципала на використання фінансів агентом у відносинах «принципал – агент»	Високий за умови концентрації власності з можливістю заміни агента	Низький, заміна агента можлива лише через забрання інвестицій	Середній або відсутній, заміна агента до закінчення строку дії контракту ускладнена
Особливості інформаційного забезпечення у відносинах «принципал – агент» під час використання капіталу	Інформаційна асиметрія на користь агента	Інформаційна асиметрія на користь агента	Двостороння інформаційна асиметрія
Специфіка порушення контрактних умов агентом у відносинах «принципал – агент»	Опортунізм агента	Опортунізм агента, відсутність необхідних коштів через втрату ліквідності, внаслідок зниження ціни активів, неповернення кредитів, вплив депозитів	Опортунізм агента, відсутність коштів через втрату ліквідності внаслідок внутрішніх проблем і зовнішніх екстерналій
Специфіка узгодження інтересів агента та принципала	Контракт, додатково – механізми контролю та стимулу	Контракт	Контракт

Джерело: розробка автора

По-перше, це інший характер фінансових відносин, що передбачає строковість, повернення інвестицій, присутність гарантій та фіксовану плату за користування капіталом. Якщо у класичних агентських відносинах агент за певну плату управляє капіталом принципала для отримання останнім прибутку, то в агентських відносинах банку з клієнтами виникає ситуація, коли агент використовує капітал принципала за плату для власних потреб із обов'язковою умовою повернення.

По-друге, більш складний організаційний характер відносин через більшу кількість агентів та принципалів, вищий рівень інформаційної асиметрії, якого неможливо уникнути, низький рівень впливу принципала на напрями використання коштів агентом, додатковий

вплив на відносини через регулювання розміру інвестицій та плати за них третьою особою (регулятором).

По-третє, наявність ризику ланцюгової реакції «неповернення коштів позичальником – зниження ліквідності банку – неповернення банком коштів вкладникам», що породжує високу міру взаємозалежності угод, у результаті чого порушення ланцюжка взаємопов'язаних угод може привести до втрати всього бізнес-ланцюжка. За таких обставин конфлікти можуть виникати з незалежних від банку причин. Якщо в класичних відносинах «принципал – агент» втрата інвестицій (чи частини прибутку від інвестицій) принципалом переважно відбувається через опортунізм агента, то в агентських відносинах банку з клієнтами причинами неповернення ка-

піталу агентом можуть бути як ірраціональні мотиви, так і вплив зовнішніх чинників.

По-четверте, інший вид гарантій та компенсацій у відносинах акціонерів із найманими менеджерами та в агентських відносинах банків із клієнтами. У першому гарантією виступає соціальний капітал менеджера (репутація, досвід роботи), і компенсація від збитків як така відсутня, в другому присутній фінансовий складник (оцінка платоспроможності та застава позичальника, гарантія компенсації збитків вкладника).

По-п'яте, інші тривалість і наслідки конфлікту. Класичний агентський конфлікт можна швидко проконтролювати та вирішити через звільнення менеджерів, тоді як конфлікти банків із клієнтами можуть мати одночасно тривалий латентний період та швидкий розвиток і зумовлювати більші фінансові витрати для банку чи вкладників через судові процедури, переговори тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Jensen M. Modern industrial revolution, exit, and the failure of internal control systems / M. Jensen // *Journal of Finance*. 1993. № 48 (3). P. 831–880.
- Jensen M. Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure / M. Jensen, W. Meckling // *JFE*. 1976. № 3 (4). P. 305–360.
- Akerlof George A. The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism / George A. Akerlof // *The Quarterly Journal of Economics*. 1970. Vol. 84. pp. 488–500.
- Spence M. Competitive and Optimal Responses to Signals: An Analysis of Efficiency and Distribution // *Journal of Economic Theory*. 1974. vol. 7. pp. 296–332.
- Stiglitz J. E. Equilibrium in Product Markets with Imperfect Information. / Stiglitz J. E. // *The American Economic Review. Papers and Proceedings of the Ninety. First Annual Meeting of the American Economic Association*. 1979. Vol. 69 (2). pp. 339–345.
- Уильямсон О.И. Поведенческие предпосылки современного экономического анализа [Электронный ресурс] / О.И. Уильямсон // Thesis. 1993. Вып. 3. URL: https://igiti.hse.ru/data/001/314/1234/3_1_3Willi.pdf.
- Williamson O.E. Corporate Finance and Corporate Governance / O.E. Williamson // *The Journal of Finance*. 1988. Vol. 43. No. 3. P. 567–591.

REFERENCES:

- Jensen M. (1993) Modern industrial revolution, exit, and the failure of internal control systems. *Journal of Finance*. Vol. 48 (3), pp. 831–880.
- Jensen M. (1976) Theory of the Firm: Managerial Behavior, Agency Costs and Ownership Structure. Vol.3 (4), pp. 305–360.
- Akerlof George A. (1970) The Market for "Lemons": Quality Uncertainty and the Market Mechanism. *The Quarterly Journal of Economics*. Vol. 84, pp. 488–500.
- Spence M. (1974) Competitive and Optimal Responses to Signals: An Analysis of Efficiency and Distribution. *Journal of Economic Theory*. vol. 7, pp. 296–332.
- Stiglitz J.E. (1979) Equilibrium in Product Markets with Imperfect Information. / Stiglitz J. E. *The American Economic Review. Papers and Proceedings of the Ninety-. First Annual Meeting of the American Economic Association*. Vol. 69 (2), pp. 339–345.
- Uilyamson O.I. Povedencheskie predposylki sovremennogo ekonomicheskogo analiza (1993) Thesis. Vol 3. Retrieved from: https://igiti.hse.ru/data/001/314/1234/3_1_3Willi.pdf. (in Russian)
- Williamson O.E. (1988). Corporate Finance and Corporate Governance. *The Journal of Finance*. Vol. 43, No. 3, pp. 567–591.

Denys O.B.

*Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance,
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THE SPECIFICITY OF MANIFESTATION OF THE PROBLEM OF "PRINCIPAL-AGENT" IN BANKS

The article covers the theoretical foundations of the problem of "principal-agent." The reasons for the emergence of an agency conflict are substantiated. The consequences of agent conflicts are summarized. The factors that make impossible to avoid an agency problem are identified (information asymmetry, the uncertainty of agency relationships, management opportunism, limited rationality of individuals, different perceptions of risk by agents and principals). The peculiarities of agency relations in the bank are investigated. It is substantiated that from the position of agency theory, during the money-credit intermediation in the bank, there are three main groups of agency relations, in which the bank acts as a principal and an agent. The bank, as an intermediary between creditors and borrowers, accumulates free funds (as an agent) and later placements of these funds between borrowers (as a principal). On the basis of the application of the agency theory, the main differences between the financial agent's relations with the clients from the classical "shareholder – the hired manager" are defined (term and return on investments, the presence of financial guarantees and fixed fee for the use of capital; the risk of a chain reaction "non-repayment by the borrower – reducing the bank's liquidity – non-return by the bank of funds to depositors"; an excellent structure of expenses of participants in conflicts; another duration of the conflict). It is substantiated that in banking institutions, there are additional prerequisites for the emergence of agency conflicts (solvency of borrowers, depositors' confidence, structure and balance of the bank's capital components).

УДК 338.28:336.74

Коваленко В.В.

*доктор економічних наук, професор,
професор кафедри банківської справи
Одеського національного економічного університету*

ВПЛИВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО СЕГМЕНТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА РІВЕНЬ МОНЕТИЗАЦІЇ

АНОТАЦІЯ

Актуальним підґрунтям дослідження проблеми монетизації економіки в межах статті є необхідність зосередження уваги на впливі грошово-кредитної політики на її рівень. Розглядається формат неокласичної монетарної теорії для формування попиту та пропозиції на гроші. У статті визначено, що грошово-кредитна система держави спрямована на забезпечення ринкової економіки механізмами та інструментами, що використовуються органами державної влади з метою ефективного управління національною економікою. Монетизація визначається як достатність випуску грошей для обігу товарів, процес насичення економіки грошима, необхідними для здійснення платежів та розрахунків, рівень забезпечення національного господарства грошовими коштами, макроекономічний показник, що характеризує рівень забезпечення економіки грошима, функція попиту на національні гроші.

Ключові слова: монетизація, грошово-кредитна політика, попит, пропозиція, грошовий обіг, національна економіка.

АННОТАЦИЯ

Актуальной основой исследования проблемы монетизации экономики в рамках статьи является необходимость сосредоточения внимания на воздействии денежно-кредитной политики на ее уровень. Рассматривается формат неоклассической монетарной теории для формирования спроса и предложения на деньги. В статье определено, что денежно-кредитная система государства направлена на обеспечение рыночной экономики механизмами и инструментами, использующимися органами государственной власти для эффективного управления национальной экономикой. Монетизация определяется как достаточность выпуска денег для обращения товаров, процесс насыщения экономики деньгами, необходимыми для осуществления платежей и расчетов, уровень обеспечения национального хозяйства денежными средствами, макроэкономический показатель, характеризующий уровень обеспечения экономики деньгами, функцией спроса на национальные деньги.

Ключевые слова: монетизация, денежно-кредитная политика, спрос, предложение, денежное обращение, национальная экономика.

ANNOTATION

An urgent ground for studying the problem of monetization of the economy within the article is the need to focus on the impact of monetary and credit policies on its level. The format of the neoclassical monetary theory for the formation of demand and money supply is considered. The article considers that the monetary system of the state is aimed at providing a market economy with mechanisms and tools used by public authorities to effectively manage the national economy. Monetization is defined as the sufficiency of the issue of money for the circulation of goods. This is a process of saturation of the economy with money necessary for the implementation of payments and payments, the level of provision of the national economy by money. This is macroeconomic indicator characterizes the level of providing the economy with money.

Key words: monetization, monetary policy, demand, supply, money circulation, national economy.

Постановка проблеми. Перебіг розвитку системи грошово-кредитних відносин в Україні останнім часом набуває у суспільному житті особливого значення, виходячи з того, що

стан фінансової та банківської системи суттєво впливає на соціально-економічний розвиток країни. Грошово-кредитна система держави спрямована на забезпечення ринкової економіки механізмами та інструментами, що використовуються органами державної влади з метою ефективного управління національною економікою [1, с. 500].

Як зазначає авторка статті у науковій праці [2, с. 445], ефективна грошово-кредитна політика та дослідження її впливу на подолання структурних дисбалансів економіки в державі має важливе значення для будь-якого суспільства. Особливої актуальності ця проблема набуває в умовах пошуку шляхів стабілізації економічного розвитку в країнах, де економіка перебуває на стадії посткризового синдрому, відсутності сталих темпів зростання реального сектору економіки, порушень відносин у фінансовій та соціально-економічних сферах.

Виходячи із вищезазначеного, набуває актуальності проблема, яка пов'язана із дослідженням процесів грошового обігу, яким притаманні певні закономірності та протиріччя, а самі механізми його функціонування характеризуються розбалансуванням, яке посилилося у зв'язку зі світовою фінансовою кризою.

У дослідженнях кінця 1980-х – початку 2000-х рр., ініційованих Всесвітнім банком, було доведено зв'язок фінансового та економічного зростання, де останній є залежною величиною. Чим більша «фінансова глибина» економіки, її насиченість грошима, фінансовими інструментами (кредити, облігації, акції, деривативи, структуровані продукти та ін.) та фінансовими інституціями, тим більш зрілою, індустріальною є економіка, тим більша її операційна здатність, яка полягає у доходженні інвестицій не тільки до традиційних галузей, але й до інноваційних, високотехнологічних сегментів економіки, в яких визначається її майбутнє. Будь-яка технологічна революція, будь-який «великий вибух» в обсягах інновацій та інформації пов'язаний з різким зростанням у фінансовому розвитку [7].

Сучасна монетарна теорія ґрунтується на неокласичному підході до формування попиту та пропозиції грошей, відповідно до якого функція попиту на гроші за своєю об'єктивною природою є нестабільною, що знаходить свій прояв у коливаннях швидкості обігу грошей та, відповідно, рівня монетизації залежно від стадій циклу ділової активності [4, с. 364].

Тому процес монетарного регулювання потребує належного управління з метою забезпечення рівноважного стану грошового ринку та підтримки відповідних монетарних пропорцій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідженням проблем монетизації економіки послідовно і глибоко займаються такі вчені, як С. Арбузов, Ю. Колобов, В. Міщенко [9], І. Греков [5], М. Диба [10], О. Кириленко [12], Г. Кравцова [8], М. Крупка [6], Г. Лопатніков [7], Л. Матросова [1], С. Міщенко, С. Науменкова [4], С. Шумська [11] та багатьох інших.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас дослідженню проблем управління монетизацією економіки на основі реалізації проциклічної монетарної політики в науковій літературі приділяється недостатня увага.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування впливу монетизації на грошово-кредитний сегмент національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. На думку більшості вчених, монетизація економіки – важлива об'єктивна характеристика економічної системи, що відображає її насиченість ліквідними активами, способами виконувати такі функції, як засіб обігу та платежу, визнаних як гроші [5, с. 61]. У науковій літературі монетизацію визначають як достатність випуску грошей для обігу товарів [6, с. 167], процес насичення економіки грошима, необхідними для здійснення платежів та розрахунків [7], рівень забезпечення національного господарства грошовими коштами [8], макроекономічний показник, що характеризує рівень забезпечення економіки грошима [9, с. 286–287], функція попиту на національні гроші.

Як зазначає Є.І. Греков, «рівень монетизації економіки визначається ступенем розвитку фінансово-кредитної системи й економіки загалом, але монетизація визначає вільний рух капіталу в економіці [5, с. 61]. С. Міщенко до головних чинників, які впливають на динаміку процесу монетизації, відносить зміну попиту та пропозиції грошей відповідно до динаміки обсягів виробництва ВВП та рівня розвитку фінансового сектору, характер та інтенсивність грошового обігу, а також довіру суб'єктів економіки до національної валюти [13, с. 268].

Як зазначає М.І. Диба, монетизація економіки пов'язана з реальними економічними й соціальними процесами, що відбуваються в країні. Вона повинна бути обов'язково ув'язана з обсягами створеної в економічній системі вартості товарів і послуг, швидкістю обороту грошової маси, величиною попиту й пропозиції на товари та гроші, станом товарного і фінансового ринків. Зазвичай зі зростанням інфляції рівень монетизації знижується, а за зниження темпів інфляції та досягнення фінансової стабільності цей рівень стабілізується і підвищується [10, с. 24].

Слід відмітити, що регулювання динаміки та структури грошової маси повинно відбуватися на основі принципу мінімізації впливу негативних чинників зовнішнього та внутрішнього середовища, що вимагає від науки теоретичної та практичної підтримки прийняття відповідних управлінських рішень.

Під час проведення аналізу динаміки грошової маси першочергове значення має оцінювання попиту на гроші, стабільність якого визначає ефективність грошово-кредитної політики (рис. 1).

Виходячи із вищезазначеного, доходимо висновку, що на рівень монетизації економіки безпосередній вплив здійснює сталість розвитку фінансово-кредитної системи, зокрема банківської системи, який можна оцінити за досягнутою ринковою позицією банків.

Ця теза підтверджується і чинниками, що впливають на динаміку монетизації та її рівня (табл. 1).

Як свідчать дані, наведені у табл. 1, усі показники, що впливають на рівень монетизації, мають тенденцію до зростання, сам рівень монетизації має мінливий динамічний характер.

Для подальшого дослідження взаємозв'язку впливу грошово-кредитного ринку на рівень монетизації авторка статті за основу визначення таких чинників бере кредитний канал трансмісійного механізму грошово-кредитної політики НБУ (табл. 2).

Із наведених даних можна дійти висновку про те, що найбільший вплив на рівень монетизації здійснюють показники динаміки залучення депозитів банками України та обсяги наданих кредитів.

Під час дослідження чинників, що спричиняють зміну рівня монетизації у кредитному каналі трансмісійного механізму грошово-кредитної політики, слід також виокремити питому вагу готівки у загальному грошовому агрегаті М3 (табл. 3).

Виходячи із розрахованих даних у табл. 3, слід відмітити, що зростання грошової маси не приводить до динамічної зміни рівня монетизації, який за досліджуваний період коливається у межах 40–62%. Таким чином, автором доведено вплив кредитного каналу трансмісійного механізму грошово-кредитної політики (проведення експансивної та рестрикційної кредитних політик), який пов'язаний зі зміною рівня монетизації.

Слід відмітити, що головною умовою стійкого економічного зростання є доведення обсягів грошової маси до необхідного і достатнього рівня. Надлишок грошей в економіці спричиняє розгортання інфляційних процесів, що може руйнівним чином позначитися на життєдіяльності економічних суб'єктів господарювання. Проте нестача грошової маси стримує розвиток суспільного виробництва і зумовлює низьку ділову активність і недостатній рівень ліквідності та платоспроможності, що негативно впливає

на показники економічного зростання. Тому доцільним є проведення дослідження структури та динаміки грошової маси (табл. 4).

Результати аналізу динаміки всіх показників демонструють їх зростання, хоча воно і має нерівномірний характер, не спостерігається певної закономірної тенденції в темпах зростання. Рівномірне підвищення агрегатів відбувалося в 2007, 2013 та 2016 роках, в інші періоди зміна агрегатів була асиметричною. Так, наприклад, у 2008 році на тлі значного зростання готівкової маси зростання коштів на поточних рахунках відбувалося значно по-

вільніше, а в 2011 році, навпаки, більш виражена тенденція до заощадження з огляду на більш швидкі темпи зростання агрегатів М2 та М3, у кризовому 2014 році спостерігаємо більше зростання готівкових та «швидких, ліквідних» грошей, аніж строкових та довгострокових вкладень, 2017 рік характеризується більш швидкими темпами зростання переказних депозитів, ніж інших показників, що може свідчити про перехід у площину безготівкових розрахунків. Загалом за 10 років зростання сукупної грошової маси становило 822,7 млрд грн., тобто втричі.

Рис. 1.

Джерело: систематизовано автором з використанням матеріалів [14, с. 88; 15, с. 159-160]

Таблиця 2

Динаміка впливу чинників кредитного каналу трансмісійного механізму грошово-кредитної політики на рівень монетизації за період 2012–2017 рр. (на кінець періоду)

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП млн грн.	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
Грошовий агрегат М3, млн грн.	729664	906347	956728	969143	1102700	1208859
Загальна сума наданих кредитів, млн грн.	802350	905917	1015741	1040554	998682	1016657
Загальна сума залучених депозитів, млн грн.	514500	666 073	672 402	695 554	793 475	898 844
Рівень монетизації, %	51,71	62,29	61,07	48,96	46,27	40,53
Приріст рівня монетизації порівняно з попереднім роком, п. п. усього,	-	10,58	-1,22	-12,11	-2,69	-5,74
в т.ч. за рахунок чинників:						
Відношення грошового агрегату М3 до кредитів	0,909	1,000	0,942	0,931	1,104	1,189
Відношення кредитів до депозитів	1,559	1,360	1,511	1,496	1,259	1,131
Відношення депозитів до ВВП	0,365	0,458	0,429	0,351	0,333	0,301

Джерело: розраховано авторкою з використанням матеріалів [16]

Таблиця 1

**Рівень монетизації економіки України та основні показники впливу на її рівень
за період 2012–2017 рр. (на кінець періоду)**

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Грошова маса, млн. грн.	729664	906 347	956 728	969 143	1 102 700	1 208 859
Депозитна складова грошової маси, млн.грн.	514500	666 073	672 402	695 554	793 475	898 844
Грошова база, млн. грн.	238636	307 201	333 194	321 231	381 575	399 057
Готівка, млн. грн.	200344	261 870	282 947	273 190	314 392	332 546
Банківські позики суспільному сектору, млн. грн	802350	905 917	1015 741	1 040 554	998 682	1 016 657
ВВП млн грн.	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
Рівень монетизації, %	51,71	62,29	61,07	48,96	46,27	40,53

Джерело: розраховано авторкою з використанням матеріалів [16]

Таблиця 3

**Динаміка зміни окремих показників впливу на зміну питомої ваги готівки
в грошовому агрегаті МЗ за період 2012–2017 рр. (на кінець періоду)**

Показники	Роки					
	2012	2013	2014	2015	2016	2017
ВВП, млн. грн.	1408889	1454931	1566728	1979458	2383182	2982920
Грошовий агрегат МЗ, млн. грн.	729664	906347	956728	969143	1102700	1208859
Темп приросту МЗ порівняно з попереднім роком, %	12,79	17,20	-18,66	-4,26	12,48	-4,15
Грошовий агрегат МО, млн. грн.	200344	261 870	282 947	273 190	314 392	332 546
Рівень монетизації, %	51,71	62,29	61,07	48,96	46,27	40,53
Темп приросту МО порівняно з попереднім роком, %	5,49	17,03	-22,66	-11,50	18,53	-9,31
Питома вага грошового агрегату МО у грошовому агрегаті МЗ (МО/МЗ), усього	27,46	28,89	29,57	28,19	28,51	27,51
Зміна питомої ваги грошового агрегату МО в МЗ порівняно з попереднім роком, п. п.	-1,83	1,44	0,68	-1,39	0,32	-1,00
в т.ч. за рахунок чинників:						
Відношення грошового агрегату МО до ВВП	14,22	18,00	18,06	13,80	13,19	11,15
Відношення грошового агрегату МЗ до ВВП	51,79	62,29	61,07	48,96	46,27	40,53

Джерело: розраховано авторкою з використанням матеріалів [16]

Таблиця 4

Динаміка грошових агрегатів в Україні за період 2007–2017 рр.

Станом на	Показники, млрд грн.				Темпи зростання/зниження до попереднього року, %			
	МЗ	М2	М1	М0	МЗ	М2	М1	М0
01.01.2008	396,16	391,27	181,67	111,12	147,92	150,83	147,37	148,19
01.01.2009	515,73	512,53	225,13	154,76	133,55	130,99	123,92	139,27
01.01.2010	487,30	484,77	233,75	157,03	94,49	94,58	103,83	101,47
01.01.2011	597,87	596,84	289,89	182,99	122,69	123,12	124,02	116,53
01.01.2012	685,52	681,80	311,05	192,67	114,66	114,23	107,30	105,29
01.01.2013	773,20	771,13	323,23	203,25	112,79	113,10	103,92	105,49
01.01.2014	908,99	906,24	383,82	237,78	117,56	117,52	118,75	116,99
01.01.2015	956,73	955,35	435,47	282,95	105,25	105,42	113,46	119,00
01.01.2016	994,06	993,81	472,22	282,67	103,90	104,03	108,44	99,90
01.01.2017	1102,70	1102,39	529,93	314,39	110,93	110,93	112,22	111,22
01.01.2018	1208,86	1208,56	601,63	332,55	109,63	109,63	113,53	105,77

Джерело: розраховано авторкою з використанням матеріалів [17]

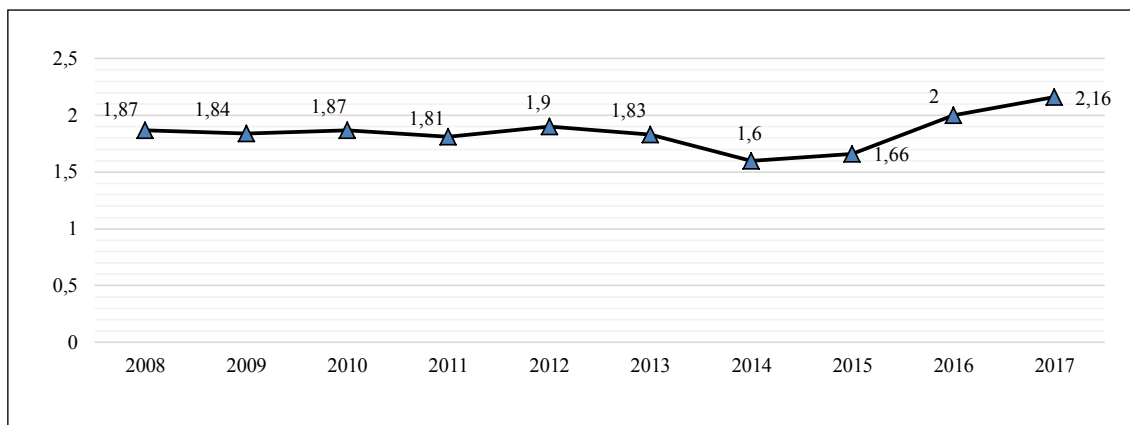

Рис. 2. Динаміка швидкості обігу грошей в Україні за період 2008–2017 рр.

Джерело: розраховано авторкою

Одним із показників, який характеризує розвиток національної економіки з погляду інтенсивності використання запасу грошей в обігу для товарів та послуг, є швидкість обігу грошової одиниці (рис. 2).

Значення показника швидкості обігу грошей вважається достатнім у разі, якщо кожна грошова одиниця обертається приблизно 2 рази за рік. Зміна швидкості обігу грошей суттєво впливає на пропозицію грошей в обігу і цим впливає на платоспроможний попит і на витрати обігу, ускладнює чи полегшує регулювання грошового обігу, дає узагальнююче відображення зміни інтенсивності економічних процесів [18]. За останні десять років показник знаходився у межах норми з невеликою тенденцією до прискорення з 2015 р.

Певна політична та соціальна нестабільність в країні сприяє падінню довіри до національної валюти, все більше економічні суб'єкти віддають перевагу іноземній валюті. Доларизація економіки, граничне її значення 30% більшою мірою негативно впливає на національні інтереси країни, знижує ефективність грошово-кредитної політики, сприяє незаконному відпливу капіталу за кордон, приводить до втрати інвестиційного потенціалу, збіднює суспільство та державу, штучно знецінює та деформує структуру грошового обігу.

Висновки. Вивчення механізмів впливу грошового обігу на стимулювання та підтримку економічного зростання має важливу практичну націленість. Безперервність та стійкість грошового обігу визначає як стан грошового ринку, так і характер відтворювальних процесів в економіці. Проведене дослідження дає підстави дійти висновку про те, що до основних проблем, які стримують стимулюючий вплив грошового обігу на економічне зростання, слід віднести: розбалансування фінансових ринків та їх низьку ліквідність; недосконалість структури та незбалансований розвиток фінансового сектору; недосконалість механізмів функціонування та низьку ефективність використання каналів трансмісійного механізму грошово-кредитної

політики; поступове зниження кредитної активності банків.

Сучасні проблеми вітчизняної економіки не можна вирішити лише за рахунок грошової емісії. Слід звертати увагу на вектор розвитку грошово-кредитного сегменту економіки, а саме на шляху до відновлення економіки та переходу до високих темпів зростання необхідно провести значну роботу з її наповнення фінансовими ресурсами.

Особливо важливим нині є постійний моніторинг коефіцієнтів монетизації та послідовна, виважена монетарна стратегія Національного банку України.

Процес стабілізації монетизації економіки має супроводжуватись адаптацією економіки до зростаючих обсягів грошової маси, що має, з одного боку, забезпечувати їх ефективне використання, з іншого – стримувати інфляційний тиск.

Тому, для ефективного регулювання економіки необхідно є реалізація таких завдань: вжиття заходів грошово-кредитної політики, які би сприяли збільшенню грошової маси в обсязі ВВП країни без інфляційного зростання (реформування податкової системи і зменшення частки готівки в обігу, яка, обслуговуючи тіньовий сектор, суттєво послаблює ефект мультиплікації); відновлення роботи інвестиційних іпотечних банків, що пов'язує зростання грошей з інноваційними процесами, підтримує взаємозалежність між грошовою масою та економічною діяльністю. Процес монетизації вітчизняної економіки повинен відбуватися за рахунок зростання банківських депозитів, зниження доларизації, кредитної активності реального сектору економіки в узгодженні зі збалансованим зростанням виробництва.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Матросова Л.М. Сучасні проблеми монетарної політики НБУ в умовах розвитку національної економіки. Глобальні та національні проблеми економіки. 2018. Вип. 23. С. 500–505.
2. Коваленко В.В. Грошово-кредитна політика та її вплив на подолання структурних дисбалансів економіки Украї-

- ни. Глобальні та національні проблеми економіки. 2016. № 12. С. 445–449.
3. Perez C. Technological Revolutions and Financial Capital: The Dynamics of Bubbles and Golden Ages. Edward Elgar Publishing Ltd. 2002.
 4. Міщенко С.В., Науменкова С.В., Лон І.М. Монетарні цикли в економіці України. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 11(185). С. 361–372.
 5. Греков І.Е. О Совершенствовании подходов к определению монетизации экономики и обоснование ее оптимального уровня. Финансы и кредит. 2007. № 11. С. 60–70.
 6. Гроші та кредит: підручник [за ред. д-ра ек. наук проф. М.І. Крупки]. Л.: Вид. центр ЛНУ ім. Іванів Франка. 2010. 408 с.
 7. Лопатников Г.И. Экономико-математический словарь: Словарь современной экономической науки. М.: Дело. 2003. 520 с.
 8. Кравцова Г.И. Проблемы денег в экономической науке. Минск: БГЭУ. 2007. 448 с.
 9. Арбузов С.Г., Колобов Ю.В., Міщенко В.І., Науменкова С.В. Банківська енциклопедія. К.: Центр наукових досліджень Національного банку України: Знання. 2011. 504 с.
 10. Горбатюк Л.А., Діба М.І. Підвищення рівня монетизації економіки як важливий фактор макроекономічної стабільності. Вісник КЕФ КНЕУ імені В. Гетьмана. 2011. № 2. С. 23–27.
 11. Шумська С.С. Гроші та економічна динаміка в Україні: теорія та емпіричні оцінки взаємозв'язку. Економіка та суспільство. 2017. Вип. 11, С. 603–611.
 12. Кириленко О. Оцінювання макроекономічних чинників формування фінансової безпеки України. Світ фінансів. 2017. 2 (51). С. 7–16.
 13. Міщенко С.В. Проблемы устойчивости денежного обращения. М.: Новое знание. 2014. 399 с.
 14. Волоснікова Н.М. Системні чинники грошово-кредитної політики та їх вплив на мікро- та макроекономічні процеси в Україні. Вісник НТУ «ХПІ»: Серія «Економічні науки». 2018. № 20(1296). С. 87–90.
 15. Коваленко В.В., Шепель Є.В. Вплив монетарних чинників на позиціонування інфляційної складової у діяльності банків: методологічні та практичні аспекти оцінювання. Одеса: Видавництво «Атлант». 2015. 242 с.
 16. Макроекономічний та монетарний огляд URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=78887774&cat_id=58037 (дата звернення 12.12.2018).
 17. Грошово-кредитна та фінансова статистика URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#2 (дата звернення 15.12.2018).
 18. Божанова О. В. Аналіз стану грошової маси в Україні. Молодий вчений. 2016. № 3(30). С. 19–23.
 19. Kovalenko, V. V. (2016). "Monetary policy and its influence on overcoming structural imbalances of the Ukrainian economy". Global and national problems of the economy. no. 12. Pp. 445–449.
 20. Perez, C. (2002), Technological Revolutions and Financial Capital: The Dynamics of Bubbles and Golden Ages. Edward Elgar Publishing Ltd. 2002.
 21. Mishchenko, S. V., Naumenkova, S.V. & Lon, I.M. (2016). "Monetary cycles in the economy of Ukraine". Actual problems of the economy. no. 11 (185). Pp. 361-372.
 22. Grekov, I.E. (2007). "Improvement of approaches to the definition of monetization of the economy and justification of its optimal level". Finance and credit. no. 11. Pp. 60–70.
 23. Krupky, M.I. (2010), Hroshi ta kredyt [Penny that loan]. Lviv.: Vyd. tsentr LNU im. Ivaniv Franka. Ukrainian.
 24. Lopatnikov, G.I. (2003). Jekonomiko-matematicheskij slovar': Slovar' sovremennoj jekonomicheskoy nauki [Economics and Mathematics Dictionary: Dictionary of Contemporary Economic Science]. Moscow: Delo. Russian.
 25. Kravtsova, G.I. (2007). Problems of money in economic science. Minsk: BSEU. 448 p.
 26. Arbuzov, S.G., Kolobov, Yu.V., Mischenko, V.I., & Naumenkova, S.V. (2011), Bankivska entsyklopediia [Bank Encyclopedia]. K.: Center for Scientific Researches of the National Bank of Ukraine. Kiev: Knowledge. Ukrainian.
 27. Horbatiuk, L.A., Dyba, M.I. (2011). "Increasing the level of monetization of the economy as an important factor in macroeconomic stability". Bulletin of the KEF KNEU named after V. Hetman. no. 2. Pp. 23–27.
 28. Shums'ka, S.S. (2017). "Money and Economic Dynamics in Ukraine: Theory and Empirical Relationships". Economics and Society. Issue 11. Pp. 603–611.
 29. Kyrylenko, O. (2017). "Estimation of macroeconomic factors in the formation of financial security of Ukraine". The world of finance. no. 2 (51). Pp. 7–16.
 30. Mishhenko, S.V. (2014), Problemy ustojchivosti denezhnogo obrashhenija [Problems of stability of money circulation]. M.: Novoe znanie. 2014. Russian.
 31. Volosnikova, N.M. (2018). "System factors of monetary policy and their influence on micro-and macroeconomic processes in Ukraine". Bulletin of NTU "KhPI": Series "Economic Sciences". no. 20 (1296). Pp. 87–90.
 32. Kovalenko, VV, Shepel, E.V. (2015), Vpyv monetarnykh chynnykiv na pozytsiuvannia infliaitsinoi skladovoi u diialnosti bankiv: metodolohichni ta praktychni aspekty otsiniuvannia [The influence of monetary factors on the positioning of the inflationary component in the activities of banks: methodological and practical aspects of evaluation]. Odessa: Publishing house «Atlant». Ukraine.
 33. Macroeconomic and Monetary Review, available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=78887774&cat_id=58037 (Accessed 12 December 2018).
 34. Monetary and financial statistics, available at: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#2 (Accessed 15 December 2018).
 35. Bozhanova, O. V. (2016). "Analysis of the state of money supply in Ukraine". Young scientist. no. 3 (30). Pp. 19–23.

REFERENCES:

1. Matrosova, L.M. (2018). "Modern problems of the NBU monetary policy in the conditions of development of the national economy". Global and national problems of the economy. Vol. 23. Pp. 500–505.

Kovalenko V.V.
*Doctor of Economic Sciences, Professor,
Professor at Department of Banking,
Odessa National Economic University*

THE INFLUENCE OF THE MONEY-CREDITING SEGMENT OF THE NATIONAL ECONOMY ON THE LEVEL OF MONETIZATION

An urgent ground for studying the problem of monetization of the economy within the article is the need to focus on the impact of monetary and credit policies on its level. The format of the neo-classical monetary theory for the formation of demand and money supply is considered. The article considers that the monetary system of the state is aimed at providing a market economy with mechanisms and tools used by public authorities to effectively manage the national economy. Monetization is defined as the sufficiency of the issue of money for the circulation of goods. This is a process of saturation of the economy with the money necessary for the implementation of payments, the level of provision of the national economy by money. This macroeconomic indicator characterizes the level of providing the economy with money.

The study leads to the conclusion that the main problems hampering the stimulating effect of monetary circulation on economic growth should include the imbalance of financial markets and their low liquidity; imperfect structure and unbalanced development of the financial sector; imperfection of functioning mechanisms and low efficiency of use of channels of the transmission mechanism of monetary policy; gradual decrease of banks' lending activity.

For the effective regulation of the economy, it is necessary to carry out the following tasks. To take monetary policy measures that would contribute to the increase of the money supply in the volume of GDP of the country without inflationary growth, the renewal of the work of investment mortgage banks, which links the growth of money with innovation processes, supports the interdependence between money supply and economic activity.

УДК 336.717

Колодяжна Т.В.*старший викладач кафедри фінансів та кредиту
Харківського національного університету будівництва та архітектури***Федорова Д.С.***студентка
Харківського національного університету будівництва та архітектури*

ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ ШЛЯХОМ ПОКРАЩЕННЯ УМОВ ДЕПОЗИТНИХ ПОСЛУГ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто процес мотивації фізичних осіб до залучення заощаджень у банківську сферу шляхом покращення умов депозитних послуг банків. Визначено основні фактори, що визначають досить низьку довіру громадян до вітчизняної банківської системи. Проведено оцінку ефективності депозитних програм комерційного банку. Математично обґрунтовано депозитну політику банку щодо ефективного залучення ресурсів фізичних осіб. Модель дає змогу оцінити ефективність вибору депозитної програми за допомогою досягнення необхідного рівня залишків коштів на депозитних рахунках клієнтів у певному комерційному банку.

Ключові слова: клієнт, банківська установа, система функцій, процентна маржа, депозит, оцінка, модель, прибуток.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрен процесс мотивации физических лиц к привлечению сбережений в банковскую сферу путем улучшения условий депозитных услуг банков. Определены основные факторы, которые влияют на достаточно низкое доверие граждан к отечественной банковской системе. Проведена оценка эффективности депозитных программ банка. Математически обоснована депозитная политика банка по эффективному привлечению ресурсов физических лиц. Модель позволяет оценить эффективность выбора депозитной программы посредством достижения необходимого уровня остатков средств на депозитных счетах клиентов в определенном коммерческом банке.

Ключевые слова: клиент, банковское учреждение, система функций, процентная маржа, депозит, оценка, модель, прибыль.

ANNOTATION

The article deals with the process of motivation of physical persons to attract savings in the banking sphere by improving the conditions of bank deposit services. The main factors determining the rather low trust of citizens in the domestic banking system are determined. An estimation of efficiency of deposit programs of the commercial bank was conducted. The bank's deposit policy for effective attraction of natural resources resources is mathematically substantiated. The model allows you to evaluate the effectiveness of choosing a deposit program by achieving the required level of balance on client deposit accounts in a particular commercial bank.

Key words: client, banking institution, system of functions, interest margin, deposit, estimation, model, profit.

Постановка проблеми. Грошово-кредитна система національної економіки сприяє розвитку промисловості і торгівлі, уможливорює реалізацію економічних інтересів суб'єктів господарювання, дає змогу органам державного управління, підприємствам і фінансовим організаціям виконувати функцію соціального захисту населення [2]. Одним із важливих завдань грошово-кредитної системи є акумулювання фінансових ресурсів, які необхідні для реалізації кредитних та інвестиційних проєктів. Це завдання виконують банківські установи

шляхом залучення коштів фізичних і юридичних осіб. Огляд та узагальнення статистичної інформації дає змогу стверджувати, що серед способів акумулювання фінансовими установами вільних грошових коштів провідне місце посідають банківські депозити, проте динаміка зміни обсягу депозитів у банківських установах є нестійкою. Причина полягає в тому, що клієнти банків упродовж багатьох років мали об'єктивні і суб'єктивні підстави для втрати довіри до банківської системи. Як наслідок, є гостра необхідність створення певних мотиваційних умов щодо залучення заощаджень фізичних осіб у банківську сферу шляхом покращення умов депозитних послуг банків [4].

Аналіз останніх досліджень. Значні розроблення у вивченні депозитів у складі ресурсної бази сучасних банківських інститутів здійснили такі зарубіжні економісти, як Г. Айленбергер, Р. Еллер, П. Роуз, що аналізували проблеми формування депозитних вкладів у структурі ресурсної бази комерційного банку з двох позицій: управління банківським капіталом і управління зобов'язаннями банку. Проблема формування ефективної депозитної політики комерційних банків присвячені дослідження вітчизняних економістів: В. Антонока, О. Васюренко, О. Дмитрієва, Д. Олійник, Н. Парасія-Вергуленко та ін.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Віддаючи належне науковим напрацюванням вітчизняних та зарубіжних учених з цієї проблематики, слід зауважити, що є потреба в її подальшому дослідженні. Це зумовлено недостатнім рівнем розроблення окремих питань щодо математичного обґрунтування депозитної політики банку щодо ефективного залучення ресурсів фізичних осіб.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є мотивація фізичних осіб до залучення заощаджень у банківську сферу шляхом покращення умов депозитних послуг банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ефективне функціонування банківської системи є неодмінним атрибутом економічно розвинутої держави, запорукою її стабільності та зростання [8]. Стан банківського ринку вказує на рівень добробуту в країні, розвиток її фінансового господарства, заможність громадян. Ді-

яльність кожного банку визначається мережею його клієнтів, тобто тих людей, що в певний момент відчули брак коштів і мають бажання та можливість позичити їх у банку на умовах строковості, платності, забезпеченості, повернення, цільового характеру використання; мають надлишок вільних коштів і хочуть зберегти та примножити їхню вартість, вклавши у банк; або клієнтів, які мають потребу в низці інших послуг, що надають банківські установи. Саме заради клієнтів і працюють банки, завдяки їм отримують доходи та, як наслідок, формують прибуток, що є однією з головних цілей функціонування комерційної установи [6].

Отже, клієнти є визначальними для банківської установи. Остаточний вибір конкретної банківської установи залежить від рівня довіри до неї. Співпраця неможлива, коли між сторонами немає довіри або інших економічних способів її заміни (укладання контрактів, страхування ризиків тощо) [2].

Довіра громадян України до банківської системи натеper є катастрофічно низькою. Функціонування банківської системи держави є неможливим, якщо четверо з п'яти громадян не довіряють жодному банку і, як наслідок, не будуть в подальшому співпрацювати з ними. Саме тому банки мають дуже серйозно підійти до процесу розробки депозитної політики [3].

Депозитна політика банку повинна ґрунтуватися на чітких експертних висновках, а ще краще – бути математично обґрунтованою. Основна складність в оцінці ефективності того або іншого виду депозиту полягає в тому, що наявні імовірнісні фактори, такі як величина депозиту, фактор зацікавленості певним клієнтом у цьому виді депозиту та ін. Тому для математичного обґрунтування необхідно використовувати імітаційно-імовірнісні методи моделювання. Серед таких методів можна виділити метод імовірнісно-автоматного моделювання, розроблений вченими Інституту кібернетики НАН України. Цей метод проявив себе як ефективний інструмент для відповіді на різні питання економічної сфери, які виникають, зокрема, під час моделювання банківської діяльності [5].

Розглянемо комерційний банк, який хоче оцінити ефективність своїх депозитних програм. Припустимо, що для такої оцінки обираються дві програми (кількість таких програм може бути розширена на довільне число): перша програма пропонує розмістити депозит без права поповнення на строк T_1 під відсоткову ставку ± 1 ; друга полягає в тому, що депозит можна розмістити на більш тривалий строк T_2 ($T_2 > T_1$) та під більшу відсоткову ставку ± 2 ($\pm 1 < \pm 2$). Всі відсоткові ставки приведені до терміну строку, а відсотки за депозитом виплачуються в кінці терміну.

Депозити пропонується розмістити в національній валюті, хоча можна без особливих труднощів додати декілька видів валют. Через

випадкові проміжки часу s до банку приходять клієнти з метою розмістити свої кошти, кожний такий клієнт планує розмістити кошти на якийсь термін, що описується також випадковою величиною. Якщо термін розміщення депозиту, на який згодний його розмістити клієнт, менший за T_1 , то клієнт розміщує депозит за першою програмою, в іншому разі, коли цей строк менший за T_2 , він розміщує депозит за другою програмою. Коли ж клієнт хоче розмістити свої кошти на більший строк, то він не знаходить необхідної депозитної програми і не розміщує свої кошти в цьому комерційному банку [7].

Для того щоб обрахувати, яку процентну маржу отримає комерційний банк, припустимо, що залучені на депозит кошти комерційний банк надає в кредит на такий само термін і під відсоткову ставку I_1 або I_2 відповідно до терміну. З метою опису загальних концепцій та підходів для моделювання депозитної політики комерційного банку та для більшої наочності не враховується фактор неповернення кредиту.

Завдання полягає у відповіді на питання, чи зможе комерційний банк залучити за даними депозитними програмами кошти, що будуть не менше ніж K , за T одиниць автоматного часу. За одиницю автоматного часу можна прийняти один календарний день. Для формального опису імітаційної моделі задамо такі внутрішні стани імовірнісних автоматів [1]:

$a_1(t)$ – час від моменту автоматного часу t до моменту приходу клієнта в комерційний банк;

$a_2(t)$ – випадкова величина – сума депозиту, який хоче розмістити клієнт;

$a_3(t)$ – випадкова величина – строк депозиту, на який хоче розмістити кошти клієнт;

$d_{ij}(t)$ ($j = 1, 2; i = 1, T_j - 1$) – сума депозитів на момент автоматного часу t депозитної програми j , до закінчення строку яких залишилось $T_j - i$ одиниць автоматного часу;

$r(t)$ – загальна сума залишків на депозитних рахунках комерційного банку на момент автоматного часу t ;

$p(t)$ – процентна маржа на момент часу t .

Основний об'єкт імовірнісно-автоматного моделювання – таблиця умовних функціоналів переходів, для даної моделі буде мати такий вигляд (табл. 1):

Система функцій виходів співпадає з внутрішніми станами автоматів.

Для визначення взаємозв'язків між автоматами даної моделі побудуємо граф зв'язків (рис. 1).

Матриця алфавітів, у якій відображена взаємодія автоматів між собою й числові множини, елементи яких вони передають один одному у вигляді сигналів, для цієї моделі буде виглядати так (табл. 2) [5]:

У цій таблиці символом \emptyset позначена порожня множина, тобто цей автомат ніяк не впливає на інший автомат, R – множина дійсних чисел, N – множина натуральних чисел, D – множина двійкових чисел.

Таблиця 1

Таблиця умовних функціоналів переходів

A_1	$a_1(t) > 1$	$a_1(t) = 1$
	$a_1(t) - 1$	ξ
A_2	η	
A_3	θ	
D_1^1	$a_1(t) = 1 \wedge a_3(t) \leq T_1$	$a_1(t) > 1 \vee a_3(t) > T_1$
	$a_2(t)$	0
D_1^2	$a_1(t) = 1 \wedge T_1 < a_3(t) \leq T_2$	$a_1(t) > 1 \vee a_3(t) > T_2$
	$a_2(t)$	0
D_i^j $j = \overline{1, 2}$ $i = \overline{2, T_j - 1}$	$d_{i,j}(t)$	
R	$\sum_{j=1}^2 \sum_{i=1}^{T_j-1} d_i^j(t)$	
P	$p(t) + (\beta_1 - \alpha_1) d_{T_1-1}^1(t) + (\beta_2 - \alpha_2) d_{T_2-1}^2(t)$	

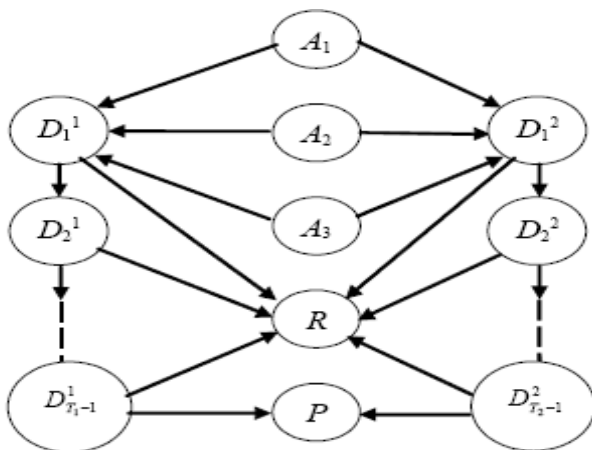

Рис. 1. Графік зв'язків між автоматами моделі

Розглянемо автомат $D1.1$, який описує, скільки коштів клієнт, який погодився розмістити депозит за першою депозитною програмою, дійсно розмістив на момент автоматного часу t . Якщо до комерційного банку прийшов клієнт із наміром розмістити депозит ($a1(t) = 1$) та при цьому його задовольнив термін, на який пропонувалося розмістити депозит за першою депозитною програмою ($a3(t) \leq T1$), то він розміщує свої кошти на депозиті в банку, при цьому $d1.1(t+1) = a2(t)$. В іншому разі, коли клієнта не було або його не задовольняє строк розміщення за першою депозитною програмою, внутрішній стан цього автомата буде дорівнювати 0.

Аналогічні міркування використовуються і для автомата $D1.2$.

Розглянемо умовний приклад реалізації моделі. Для цього оберемо такі початкові значення [6].

Банк пропонує своїм клієнтам два види депозиту – перший на строк $T1 = 5$ днів, під процентну ставку $\pm 1 = 20\%$ річних, та другий – на $T2 = 10$ днів, під процентну ставку $\pm 2 = 23\%$ річних.

Випадкова величина x , що описує проміжки часу, через які клієнти приходять до комерційного банку, задається Пуассонівським законом розподілу з параметром $\lambda = 4$.

Випадкова величина \emptyset , що задає суму, яку збирається розмістити в комерційному банку клієнт, описується нормальним законом розподілу з параметрами $t = 1000$ та $s^2 = 50$. Випадкова величина q , що описує бажаний для клієнта термін депозиту, задається Пуассонівським законом розподілу з параметром $\lambda = 7$.

Вектор початкових станів буде таким:

$$a1(0) = 2; a2(0) = 988,7; a3(0) = 10; \\ dij(0) = 0; r(0) = 0; p(0) = 0.$$

Для того щоби провести обчислення, необхідно привести відсоткові ставки щодо денного аналогу, тобто розділити на 365 та помножити на термін депозиту. За одиницю автоматного часу приймаємо 1 день. Одиниця грошового виміру – тисяча гривень.

Результати моделювання протягом 21 одиниці автоматного часу подано у таблиці (табл. 3):

Проаналізувавши отримані результати, можна сказати, що прибуток банку за 21 день за цими депозитними програмами становив 4,1 тис. грн.

Модель дає змогу оцінити ефективність вибору депозитної програми за допомогою досягнення необхідного рівня залишків коштів на

Таблиця 2
Матриця алфавітів для імовірісно-автоматної моделі

	A_1	A_2	A_3	D_1^1	D_1^2	D_2^1	D_2^2	...	D_{i-1}^1	D_{i-1}^2	R	P
A_1	N	\emptyset	\emptyset	N	N	\emptyset	\emptyset	...	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset
A_2	\emptyset	R	\emptyset	R	R	\emptyset	\emptyset	...	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset
A_3	\emptyset	\emptyset	N	N	N	\emptyset	\emptyset	...	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset
D_1^1	\emptyset	\emptyset	\emptyset	R	\emptyset	R	\emptyset	...	\emptyset	\emptyset	R	\emptyset
D_1^2	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	R	\emptyset	R	...	\emptyset	\emptyset	R	\emptyset
D_2^1	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	R	\emptyset	...	\emptyset	\emptyset	R	\emptyset
D_2^2	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	R	...	\emptyset	\emptyset	R	\emptyset
...
D_{i-1}^1	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	...	R	\emptyset	R	R
D_{i-1}^2	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	...	\emptyset	R	R	R
R	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	...	\emptyset	\emptyset	R	\emptyset
P	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	\emptyset	...	\emptyset	\emptyset	\emptyset	R

Таблиця 3
Зведена таблиця результатів моделі

Час	A_1	A_2	A_3	D_1^1	D_4^1	D_1^2	D_2^2	D_9^2	R	P
0	2	988.7	10.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
1	1	1 005.0	9.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0
2	2	884.7	6.0	0.0	0.0	1 005.0	0.0	0.0	0.0	0.0
3	1	1 004.4	6.0	0.0	0.0	0.0	1 005.0	0.0	1 005.0	0.0
4	6	941.3	7.0	0.0	0.0	1 004.4	0.0	0.0	1 005.0	0.0
5	5	998.6	7.0	0.0	0.0	0.0	1 004.4	0.0	2 009.4	0.0
6	4	1 026.8	8.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2 009.4	0.7
7	3	1 000.6	7.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2 009.4	0.7
8	2	911.0	3.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2 009.4	1.4
9	1	977.0	2.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2 009.4	1.4
10	3	966.8	1.0	977.0	0.0	0.0	0.0	1 005.0	2 009.4	1.4
11	2	971.9	6.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	2 986.4	2.8
12	1	1 020.7	12.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1 004.4	1 981.4	2.8
13	6	1 035.2	4.0	0.0	977.0	0.0	0.0	0.0	1 981.4	4.1
14	5	982.5	9.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	977.0	4.1
15	4	1 024.1	5.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.1
16	3	977.1	7.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.1
17	2	930.8	8.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.1
18	1	1 047.5	8.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	4.1
19	3	1 056.1	11.0	0.0	0.0	1 047.5	0.0	0.0	0.0	4.1
20	2	980.9	4.0	0.0	0.0	0.0	1 047.5	0.0	1 047.5	4.1
21	1	972.6	8.0	0.0	0.0	0.0	0.0	0.0	1 047.5	4.1

деPOSITНИХ рахунках клієнтів у цьому комерційному банку. Модель можна розширювати і надалі, вводючи деякі види валют, надаючи можливість достроково зняти кошти, але із втратою відсотків, поповнити вклад, поєднати цю модель з аналогічною, але за кредитами, що надаються клієнтам, при цьому отримавши більш точну оцінку прибутку, та врахувати випадковий факт неповернення кредиту [5].

Висновки. Отже, процес моделювання депозитної політики банку є досить складним та до-

вгим процесом, адже задля того, щоб обрати оптимальний варіант залучення грошових коштів населення, банки повинні оцінити дуже багато факторів, зібравши попередньо багато статистичних даних. Це говорить про те, що розробленням депозитної політики банків мають займатися підготовлені, компетентні та дуже розумні люди, адже розроблення правильної політики – запорука покращення фінансового становища та обсягів залучених коштів банку.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Грибенкин Б.С. Управление депозитными ресурсами банка / Б.С. Грибенкин // Управление развитием. 2013. № 4 (144). С. 80–83.
2. Дребот Н.П. Стратегічне управління: Навчальний посібник / Н. П. Дребот, Л. В. Мороз, Б.І. Пшик. Львів: ЛБІ НБУ, 2010. 150 с.
3. Колодяжна Т.В., Пяничук Д.О. Економічна сутність та необхідність формування фінансових ресурсів комерційного банку / Глобальні та національні проблеми економіки (електронне наукове видання). Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. 2017 р. Випуск 16. URL: <http://www.global-national.in.ua>
4. Коробова Г.Г. Банковское дело: Учебник / Г.Г. Коробовой. М.: Экономист, 2010. 751 с.
5. Костіна Н.І., Климчук Н.Я., Сучок С.В. Моделювання депозитної політики комерційного банку / Костіна Н.І., Климчук Н.Я., Сучок С.В. // Науковий вісник Національного університету державної податкової служби України. № 2. 2010. С. 41–46.
6. Маринчак Л.Р. Удосконалення якості депозитних продуктів та послуг як вагомий аспект модернізації депозитної діяльності Українських банків // Л.Р. Маринчак // Інноваційна економіка. 2013. № 6. С. 264–267.
7. Мельникова І.М. Маркетингова політика комерційного банку на депозитному ринку / І.М. Мельникова К.: Київський Національний торговельно-економічний університет, 2009. 197 с.
8. Савченко Т.Г. Використання маркетингових інструментів у процесі оцінки клієнтської складової депозитної політики / Т.Г. Савченко, В.О. Розгон // Сучасний менеджмент і економічний розвиток: Збірник матеріалів міжнародної науково-практичної інтернет-конференції. 2012. С. 19–23.

REFERENCES:

1. Gribenkin B.S. (2013), «Management of deposit resources of the bank», *Development management*, no 4 (144), pp. 80–83.
2. Drebot N.P. (2010), *Stratehichne upravlinnya*, [Strategic Management], Navchal'nyy posibnyk, NBU NBU, Lviv, Ukraine.
3. Kolodyazhna T.V., Pyanichuk D.O. (2017), «Economic essence and necessity of formation of financial resources of commercial bank», *Global and national problems of the economy (electronic scientific publication)*, no 16, [Online], available at: <http://www.global-national.in.ua>
4. Korobova G.G. (2010), *Bankovskoye delo*, [Banking: Textbook], Uchebnik, Economist, Moscow, Russia.
5. Kostina N.I., Klymchuk N.Ya., Sukoch S.V. (2010), «Modeling of the deposit policy of the commercial bank», *Scientific Bulletin of the National University of State Tax Service of Ukraine*, no 2, pp. 41–46.
6. Marinchak L.R. (2013), «Improving the quality of deposit products and services as a significant aspect of modernizing deposit activity of Ukrainian banks», *Innovative economy*, no 6, pp. 264–267.
7. Melnikova I.M. (2009), *Marketynhova polityka komertsyynoho banku na depozytnomu rynku*, [Marketing policy of a commercial bank on a deposit market], *Kiivsky National Trade and Economic University*, Kyiv, Ukraine.
8. Savchenko T.G. (2012), «Use of marketing tools in the process of assessing client's component of deposit policy», *Modern management and economic development: A collection of materials of the international scientific and practical Internet conference*, no 2, pp. 19–23.

Kolodiazhna T.V.

*Senior Instructor at Department of Finance and Credit,
Kharkiv National University of Construction and Architecture*

Fedorova D.S.

*Student,
Kharkiv National University of Construction and Architecture*

FORMING BANKING RESOURCES THROUGH THE IMPROVEMENT OF CONDITIONS OF DEPOSIT SERVICES

Effective functioning of the banking system is an indispensable attribute of an economically developed state, a guarantee of its stability and growth. The state of the banking market points to the level of prosperity in the country, the development of its financial sector, the wealth of citizens. It is for the sake of clients and banks that work, and through them earn income and, as a consequence, generate profits, which is one of the main goals of the functioning of a commercial institution.

Consequently, customers are key to a banking institution. The final choice of a specific banking institution depends on the level of confidence in it. The deposit policy of the bank should be based on clear expert conclusions, and even better be mathematically grounded. The main difficulty in assessing the effectiveness of a particular type of deposit is that there are probability factors, such as: the size of the deposit, the factor of interest of a particular customer in this type of deposit, etc. Therefore, for mathematical reasoning, it is necessary to use simulation-probabilistic methods of modelling. Among such methods, one can distinguish the method of probabilistic-automaton modelling, developed by the scientists of the Institute of Cybernetics of the National Academy of Sciences of Ukraine.

The model allows you to evaluate the effectiveness of choosing a deposit program by achieving the required level of balance on clients' deposit accounts in this commercial bank. The model can be expanded further by introducing some types of currencies, providing early withdrawal of funds, but with a loss of interest, replenishing the contribution, combining this model with the same, but on loans provided to clients, while receiving a more accurate estimate of profits and taking into account a random fact non-repayment of a loan.

УДК 336.717:330.341.1(477)

Костюк В.А.
кандидат економічних наук, доцент,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України

Сокотун В.С.
магістр
Національного університету біоресурсів
і природокористування України

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто підходи до визначення поняття «банківська інновація», розкрито переваги і передумови банківських інновацій. Проаналізовано сучасний стан розвитку інтернет-банкінгу та мобільного банкінгу в Україні. Досліджено рівень їх запровадження та сфери використання. Визначено банки, що є лідерами в Україні з використання дистанційних інновацій. Досліджено зарубіжний досвід у сфері інноваційних банківських продуктів та запропоновано найбільш цікаві з них, які б могли бути запроваджені в Україні.

Ключові слова: банк, інновація, банківська інновація, банківський інноваційний продукт, конкурентоспроможність, інтернет-банкінг, мобільний банкінг, біометрична ідентифікація.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены подходы к определению понятия «банковская инновация», раскрыты преимущества и предпосылки банковских инноваций. Проанализировано современное состояние развития интернет-банкинга и мобильного банкинга в Украине. Исследован уровень их внедрения и сферы использования. Определены банки, являющиеся лидерами в Украине по использованию дистанционных инноваций. Исследован зарубежный опыт в сфере инновационных банковских продуктов и выделены наиболее интересные из них, которые могли бы быть внедрены в Украине.

Ключевые слова: банк, инновация, банковская инновация, банковский инновационный продукт, конкурентоспособность, интернет-банкінг, мобильный банкінг, биометрическая идентификация.

ANNOTATION

The article deals with the most widespread approaches to the definition of "banking innovation", discloses the advantages and prerequisites of banking innovations. The present state of development of Internet banking and mobile banking in Ukraine is considered. Their level of implementation and scope of application is investigated. The banks that are the leaders in Ukraine with the use of innovations have been identified. The foreign experience in the field of innovative banking products has been researched and the most interesting of them, which could be introduced in Ukraine.

Key words: bank, innovation, banking innovation, banking innovation product, competitiveness, internet banking, mobile banking, biometric identification.

Постановка проблеми. У сучасних умовах нестабільної економічної і політичної ситуації в державі найбільш необхідними заходами для розвитку банківської системи та її ефективного функціонування є впровадження інноваційних банківських продуктів і послуг.

У сучасній літературі немає єдиного чіткого визначення такого поняття, як «банківська інновація», недослідженим залишається питання, які саме прибутки приносить запровадження інноваційних банківських продуктів, немає чітких планів та прогнозів розвитку сфери банків-

ських послуг на перспективу. На практиці це приводить до відсутності комплексних підходів щодо дослідження ринку банківських послуг, особливо в частині інновацій. Ось чому питання запровадження інноваційних продуктів та технологій у банківські установи та залучення інвестиційних ресурсів, інноваційних програм і проектів набуло особливого значення у діяльності кожного сучасного вітчизняного банку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Особливості та переваги інноваційних банківських продуктів висвітлені у працях економістів С. Афоніна, І. Балабанова, В. Бехделева, В. Бодаковського, В. Боровкова, Л. Братків, О. Гончарук, М. Дзямучича, С. Єгоричева, С. Князь, О. Лаврушина, О. Мошенця, Т. Неклюдова, А. Несторук, Н. Савинської, І. Сидорук, В. Сизоненко, В. Ткачук, А. Тимченко, Н. Чижа, Т. Юхименко, С. Яковенко, О. Якушевої, В. Базилевич.

Формулювання цілей статті. Метою статті є аналіз сучасного стану розвитку інтернет-банкінгу та мобільного банкінгу в Україні з дослідженням зарубіжного досвіду у сфері інноваційних банківських продуктів та запровадження тих інноваційних продуктів, які б могли бути застосовані в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківські інновації дають змогу залучити нових клієнтів, підвищити конкурентоспроможність банку, сприяють задоволенню потреб клієнтів, що постійно змінюються під впливом науково-технічного прогресу, а також відображають рівень інтелектуального потенціалу персоналу банку, можливостей розроблення інноваційних банківських продуктів та послуг.

Розкриваючи сутність інноваційного банківського продукту, доцільно насамперед дати визначення поняттям «інновація», «банківська інновація».

Згідно із Законом України «Про інноваційну діяльність», «інновації – новостворені (застосовані) й (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [1].

Поняття «банківська інновація» в сучасній літературі не має чіткого єдиного визначення, тому доречно було б розглянути найвідоміші підходи, що розкривають його суть.

Узагальнюючи основні підходи, можна сказати, що інновації у банківській сфері – це кінцевий результат інноваційної діяльності банку, який отримав реалізацію у вигляді нового або вдосконаленого банківського продукту чи послуги, які впроваджено в практичну діяльність [6].

Сьогодні банківська інновація в Україні виражається найчастіше у появі нових банківських продуктів.

Банківський продукт – це результат банківської діяльності, який виступає у вигляді товару, що надходить на банківський ринок для продажу клієнтам.

Варто відзначити, що поняття «новий банківський продукт» досить умовне. Якщо один банк впроваджує для себе інший, раніше ним не практикуваний вид послуг, то для інших банків подібна практика може бути давно справою реальної життєдіяльності. Те саме стосується і клієнтури. Якщо конкретний клієнт раніше до цієї банківської послуги не вдавався, то вона для нього нова.

Інноваційний банківський продукт – це набір модифікованих банківських і фінансових операцій для вирішення будь-якої потреби клієнта, який можна позиціонувати як нову банківську послугу або поєднання традиційних послуг банку, вибудоване в технологічний ланцюг, що дає змогу вирішувати конкретну проблему клієнта і задовольняти його попит у комплексному обслуговуванні.

Нині найбільш розповсюдженими є такі види інноваційних банківських продуктів:

- електронні грошові розрахунки із застосуванням пластикових карток;
- термінали самообслуговування (АТМ та POS-термінали);

- мобільний банкінг;
- інтернет-банкінг;
- «зона 24»;
- відеобанкінг.

За останні роки суттєво змінився вигляд банківського сектору України, а разом із ним – і асортимент послуг, які банківські установи надають своїм клієнтам, і технології, що використовуються при цьому.

Експерти відзначають, що в Україні за 2014–2017 роки відбувся значний прорив у сфері електронного банкінгу.

Ринок найбільш популярних видів електронного банкінгу, таких як мобільний та Інтернет-банкінг, в Україні стрімко зростає і вже перейшов за позначку в 100 млрд. грн. на рік [7].

Загальну характеристику ринку електронного банкінгу впродовж 2016–2017 рр. наведено в табл. 2.

Станом на кінець 2017 рік із 96 роздрібних банків в Україні в 66 з них була встановлена власна система Інтернет-банкінгу для фізичних осіб, що становить майже 70% (рис. 1).

Головною тенденцією розвитку сучасних технологій у світі сьогодні є широке використання мобільних пристроїв у повсякденному житті. Станом на 31 грудня 2017 року в Україні лише 21 із 96 банків, або 22%, пропонували своїм клієнтам мобільні додатки, через які можна управляти рахунками, здійснювати платежі, керувати депозитами, оплачувати комунальні послуги тощо [3].

Кількість банків, що вже сьогодні використовують та пропонують своїм клієнтам приєднатися до використання мобільних технологій, зображено на рис. 2.

Та все ж, незважаючи на значні досягнення українських банків на ринку електронного банкінгу, його рівень поступається деяким закордонним країнам.

Найбільш активними технологічно оснащеними учасниками ринку є: «ПриваБанк», «Альфа-

Таблиця 1

Основні підходи щодо визначення поняття «банківська інновація»

Автор(и)	Тлумачення поняття «банківська інновація»
О. Лаврушин	Синтетичне поняття про діяльність банку, яка спрямована на отримання додаткових доходів у процесі створення сприятливих умов формування та розміщення ресурсного потенціалу за допомогою втілення нововведень, які сприяють клієнтам в отриманні прибутків [2].
І. Балабанов, О. Гончарук, В. Боровков, Н. Савинська, С. Афонін	Це реалізований у формі нового банківського продукту чи послуги кінцевий результат інноваційної діяльності банку [3].
С. Яковенко, А. Тимченко	Методи інституційної організації банківських процесів і моделей їх поведінки в сучасному фінансовому світі, що знаходять своє вираження у появі нових банківських технологій, послуг, продуктів, націлених на зростання ефективності діяльності комерційного банку та її соціального складника [4].
С. Єгоричева	У вузькому значенні це – впровадження нових або суттєво вдосконалених банківських продуктів і послуг, які відповідають наявним або потенційним фінансовим потребам клієнтів, власним інтересам банку та вимогам банківського законодавства, надають зацікавленим сторонам додаткові вигоди та є результатами банківського інжинірингу. У широкому розумінні – це процес створення додаткової цінності для клієнтів, працівників та власників банку шляхом внесення якісних змін в усі сфери його діяльності – продукти, послуги, процеси, бізнес-моделі та стратегії, що стали результатом практичної реалізації нових ідей, знань та стороннього досвіду [5].

Банк», «VTB Банк», «ПУМб», «Райффайзен Банк Аваль», «УкрСиббанк», «Укрсоцбанк». Протягом 2017 р. значно активізувалися нові учасники ринку, серед яких – АТ «Ощадбанк».

Усього в 2017 році українці здійснили понад 3 млрд операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, на суму 2 125 млрд грн. Кількість платіжних карток за рік збільшилася на 3,9% і на початок 2018 року становила 59,9 млн шт., із них активних – 34,9 млн шт. (зростання на 7,6%).

Також спостерігається активне зростання в сегменті безконтактних платіжних карток – на 37,8% за рік (із 2 млн до 2,7 млн штук).

У III кварталі 2018 року кількість активних платіжних карток зросла на 1,3 млн, найбільше – в іноземних банків (+928 тис.) та Приватбанку (+216 тис.) (рис. 3).

У III кварталі 2018 року загалом по системі кількість банкоматів зменшилася на 108, переважно в іноземних банках та Приватбанку (рис. 4)

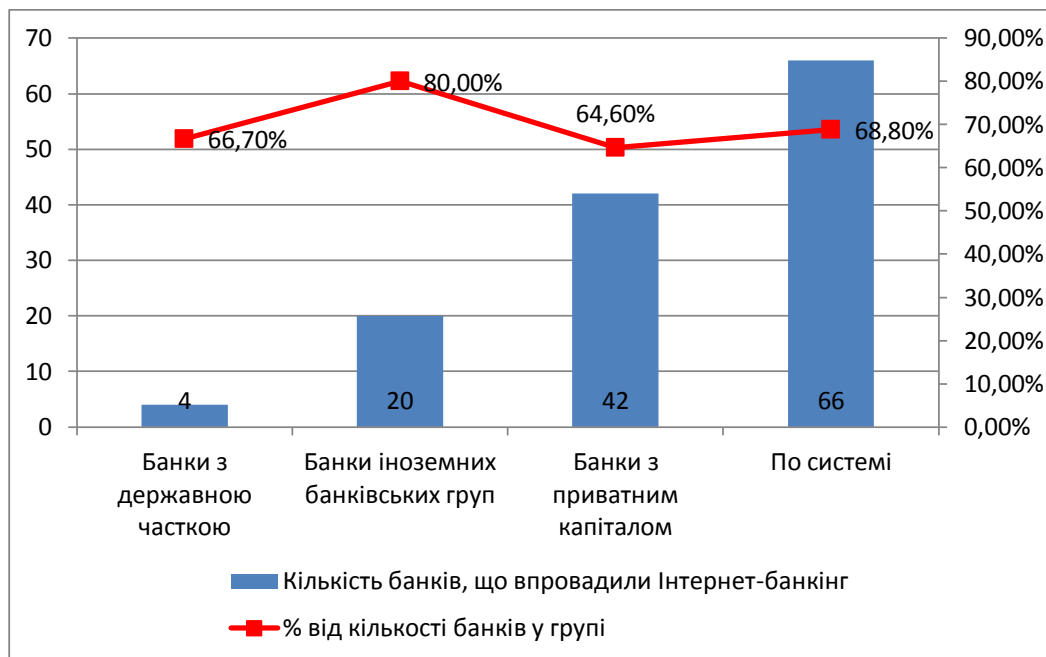

Рис. 1. Рівень упровадження інтернет-банкінгу банками України станом на 31 грудня 2017 року [8]

Таблиця 2

Характеристика розвитку електронного банкінгу в Україні в 2016–2017 рр.

Характеристика	Стан в Україні
Віковий діапазон користувачів	25–30 років, серед них активних – 43%
Гендерний розподіл користувачів	Чоловіки: 56,7% Жінки: 43,3%
Найпопулярніші види електронного банкінгу	Мобільний банкінг та Інтернет-банкінг (об'єм операцій – 100 млрд. грн.)
Рівень здійснення онлайн-платежів із використанням комп'ютерів та гаджетів	40% розрахунків
Рівень операційних витрат банку	4,5% від активів
Найбільш активні учасники ринку	ПриватБанк, Альфа-Банк, VTB Банк, ПУМб, Райффайзен Банк Аваль, УкрСиббанк та Укрсоцбанк
Основні види банківських онлайн-продуктів	перегляд виписок за рахунками; оформлення депозитів; погашення кредитів; обмін валют; переказ грошей; замовлення додаткової пластикової картки; поповнення мобільного телефону; здійснення різних видів платежів; купівля білетів; оформлення страхового полісу
Цінові параметри підключення та обслуговування онлайн-сервісів	У 92,5% банків є безкоштовним

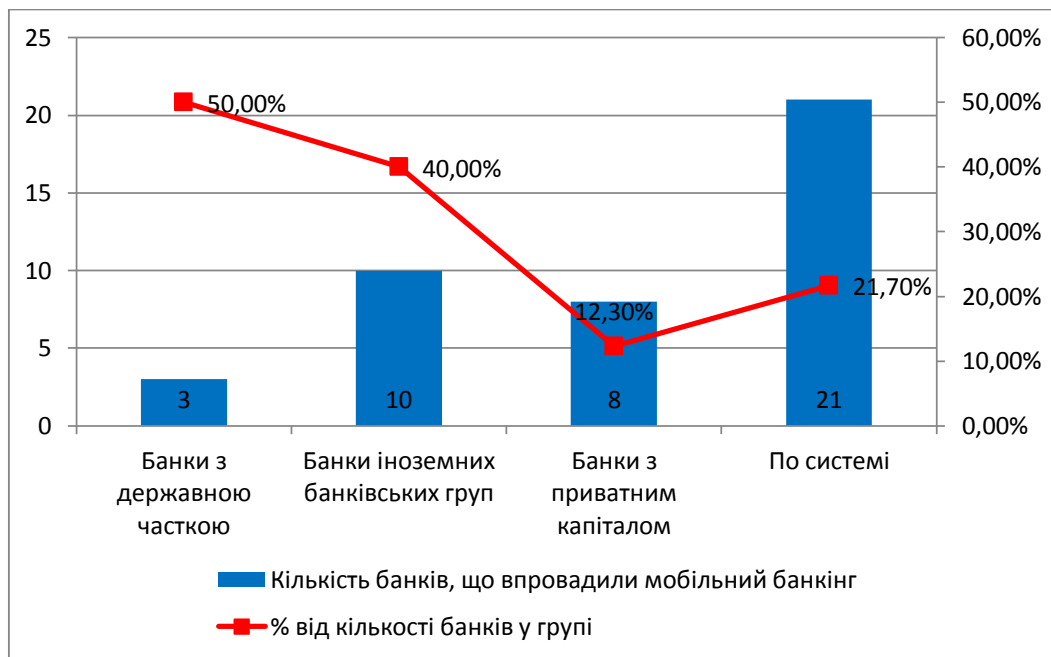

Рис. 2. Рівень впровадження мобільного банкінгу банками України станом на 31 грудня 2017 року [8]

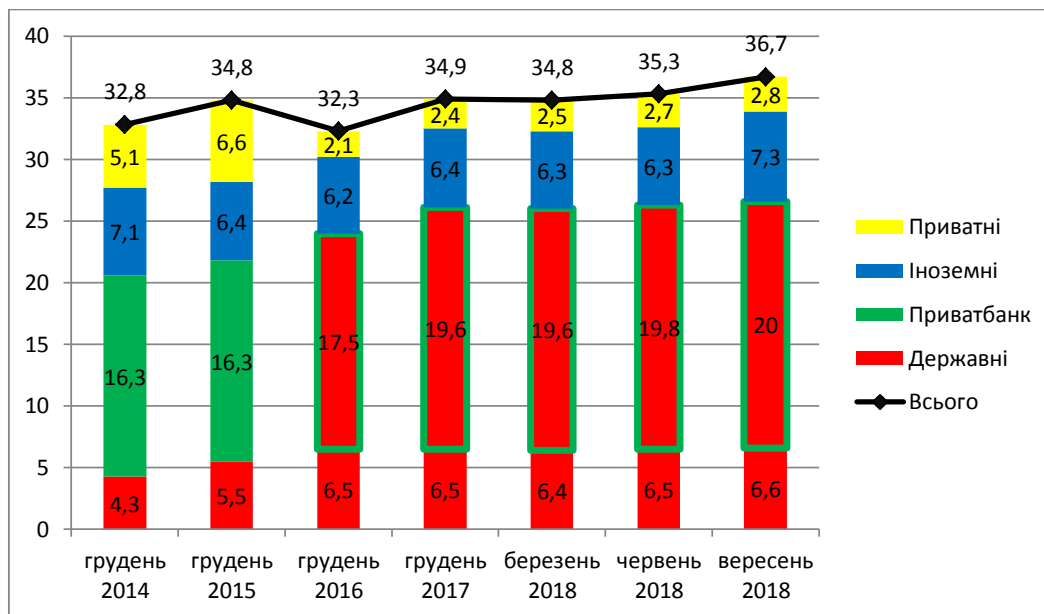

Рис. 3. Кількість активних платіжних карток за групами банків, млн од. [3]

Мережа платіжних терміналів за рік зростає майже на 15% і станом на 01.01.2018 року налічувала 251,7 тис. (це на 32,4 тис. більше, ніж станом на 01.01.2017 року), при цьому спостерігається тенденція зменшення частки банківських (касових) терміналів і збільшення частки торговельних.

Мережа POS-терміналів розвивається: приріст за III квартал 2018 року становив 5,5 тис. од. Іноземні банки скоротили мережу на 3,5 тис, інші групи фінансових установ збільшили кількість. (рис. 5) [8].

Хоча на вітчизняному ринку електронного банкінгу і відбувся значний стрибок вперед, проте йому, звісно ж, є куди розвиватися, оскільки світові тенденції створюють нові можливості для вдосконалення.

Пропонуємо розглянути деякі з них.

1. Однією з глобальних тенденцій онлайн-банкінгу експерти називають використання технології blockchain у банківських операціях. У 2016 р. зафіксовано здійснення торгової транзакції на 100 тис. доларів британським банком Barclays та одним з ізраїльських стартапів на

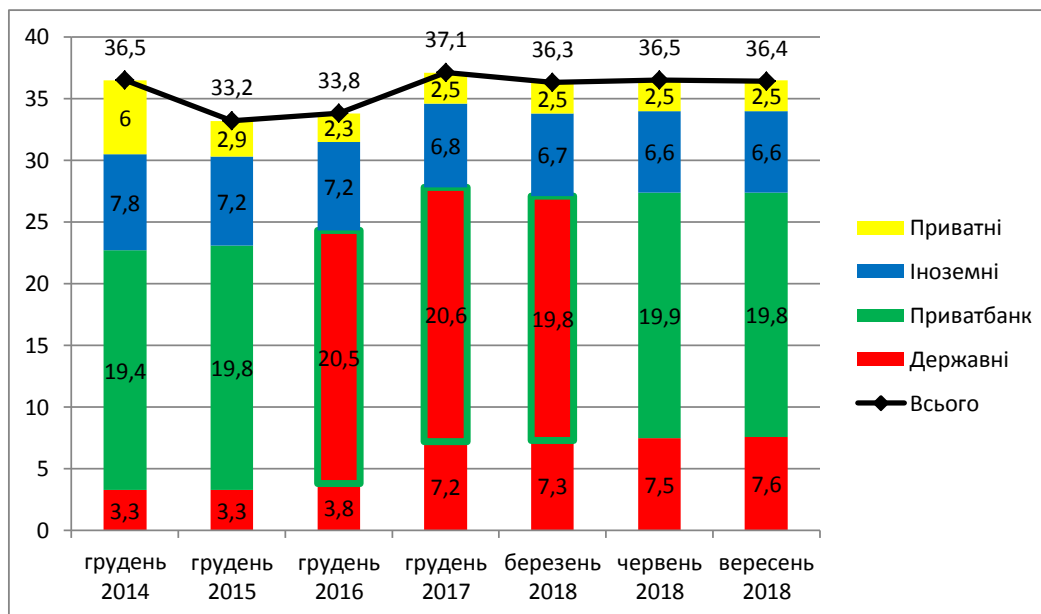

Рис. 4. Кількість банківських пристроїв самообслуговування, тис. од. [8]

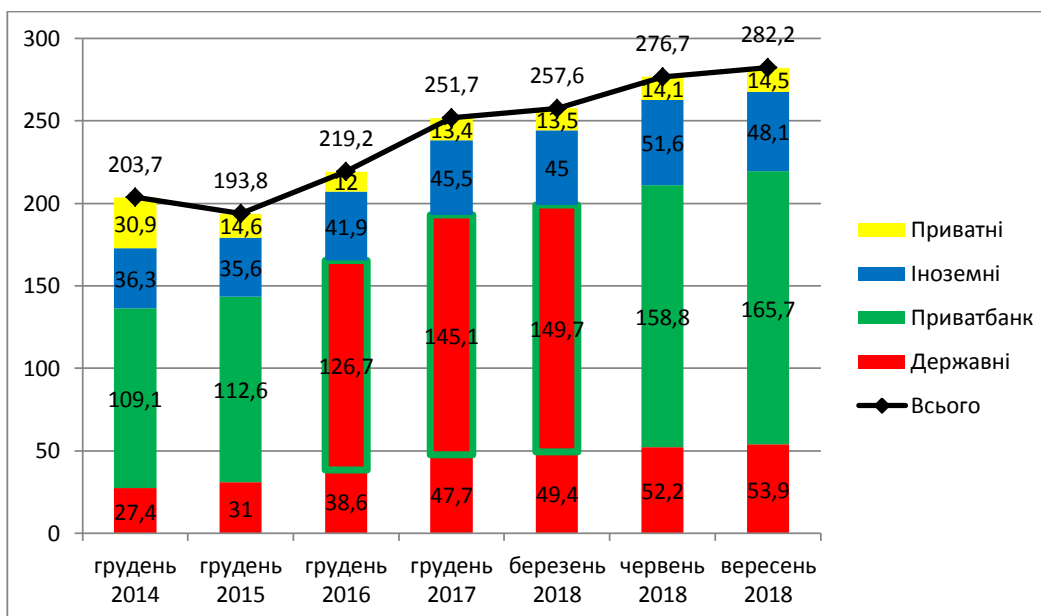

Рис. 5. Кількість платіжних терміналів (POS) банків, тис. од. [8]

основі цієї технології. При цьому час виконання операції було знижено з 7–10 днів до чотирьох годин [9].

2. Також на світовому ринку електронного банкінгу клієнтам пропонують ще одну нову послугу. Так, у березні 2016 р. швейцарська фінансова група UBS запустила сервіс, який дає змогу відкривати рахунки клієнтам за допомогою смартфона. При цьому ідентифікація відбувається безпосередньо за допомогою відеозв'язку зі співробітником банку, а договір на відкриття банківського рахунку та іншу документацію клієнти отримують у зашифрованому форматі на електронну пошту. Подібна операція проводилася також у банку Шотландії (Bank of Scotland), де клієнтам пропонува-

ли відкрити рахунок онлайн за допомогою селфі, використовуючи веб-браузер смартфона або планшета без необхідності завантаження додаткового додатка. Така послуга значно спрощує процес для нових клієнтів і дає їм можливість відкривати рахунок, не виходячи із власного дому. До того ж, повідомлення про рішення за поданою заявкою приймається від години до максимум двох днів [10].

3. Дуже важливим кроком на шляху підвищення безпеки та надійності онлайн-розрахунків є перехід до біометричної авторизації платіжів. За оцінкою експертів, біометрія має велике значення в запобіганні крадіжкам під час здійснення онлайн-платежів. Згідно з дослідженнями компанії Goode Intelligence, до 2018 р.

понад мільярд людей будуть використовувати біометричну авторизацію для здійснення банківських операцій [11]. Так, Японія з 1 жовтня 2016 р. вже розпочала тестувати безготівкові платежі з біометричною аутентифікацією для іноземних туристів – платформу Omotenashi (у перекладі – «гостинність»).

Доволі цікавим моментом є поєднання двох новітніх технологій – біометрії та блокчейна. Обидві технології працюють в однаковому напрямі – захист безпеки фінансових транзакцій у кіберпросторі. Саме з цієї причини ідея об'єднання двох цих технологій дуже актуальна, хоча думки експертів із цього приводу є суперечливими та неоднозначними [11].

Біометричні системи в наш час являють собою друге покоління систем безпеки, оскільки саме біометрія використовує вимірювання індивідуальних параметрів людини для її ідентифікації.

Біометричні методи також знайшли своє призначення і в банківській сфері.

Наявні в наш час технології біометричної ідентифікації діляться на дві групи: статичні і динамічні.

Статичні технології засновані на унікальних фізіологічних характеристиках людини. До них належать такі методи: 1) за відбитком пальця; 2) за формою долоні; 3) за розташуванням вен на тильній стороні долоні. За допомогою інфрачервоної камери зчитується малюнок вен на тильному боці долоні або кисті руки, отримана картинка обробляється, і за схемою розташування вен формується цифрова згортка; 4) за сітківкою ока; 5) за райдужною оболонкою ока; 6) за формою обличчя; 7) за термограмою особи; 8) інші методи [12].

Динамічні методи ґрунтуються на поведінковій (динамічній) характеристиці людини, тобто враховують особливості, характерні для підсвідомих рухів у процесі відтворення якої-небудь дії:

- за рукописним почерком.
- за клавіатурним почерком.
- за голосом.

Біометрична ідентифікація є новим трендом на ринку платежів в усьому світі, оскільки передбачає підвищену безпеку. Під час оцінки такого роду явищ корисно спиратися на зарубіжний досвід. Перша країна, яка впровадила подібні технології, – це Японія, там уже більше десяти років діють системи, що дають змогу як елемент ідентифікації клієнта використовувати райдужну оболонку ока. Через консерватизм частина клієнтів від біометрії відмовиться. Але якщо дивитися, як розвивався цей напрям у Японії, де згодом біометрія стала популярною, то люди звикли, це перестало їх шокувати.

Технології біометричної ідентифікації у своїх сервісах вже використовують такі гіганти, як Google Pay, Samsung Pay та інші. Міжнародна платіжна система MasterCard, будучи одним зі світових лідерів платіжної індустрії, запрова-

джує все нові і нові способи ідентифікації для своїх клієнтів у всьому світі.

Таким чином, постійне оновлення діапазону інноваційних продуктів потребує регулярного моніторингу структури клієнтської бази банків, вивчення потреб населення у банківських продуктах, аналізу провідного зарубіжного досвіду та можливостей його оперативного впровадження та ефективного використання в Україні, оскільки в умовах економічної нестабільності банки повинні використовувати весь інтелектуальний потенціал працівників та досвід інших країн у цій сфері, щоб зберегти свої позиції на ринку фінансових послуг України та не втратити довіру та інтерес своїх клієнтів.

Висновки із цього дослідження. Розвиток та створення нових банківських інновацій відіграють важливу роль у діяльності банків не тільки для підтримки конкурентного рівня, але й насамперед для підтримки і залучення нових клієнтів. Під час створення банку майбутнього інноваційні технології у сфері банківських послуг – це такі технології, яким притаманний «стратегічний ефект» приросту клієнтської бази, зменшення витрат на здійснення банківських операцій за оптимального рівня операційного ризику і операційних затрат. Основними світовими трендами у розвитку банківських інновацій є тісний взаємозв'язок банку з клієнтом, інтеграція банку в ІТ-сектор, взаємодія банків із соціальними мережами та залучення новітніх технологій.

Тому платіжні системи і провайдери планують повсюдне впровадження таких сервісів, а розвиток на ринку України можливий за наявності достатньої кількості пристроїв, які підтримують такі методи ідентифікації. Також дуже важливою є наявність законодавчої бази, щоби біометрична ідентифікація була легальним способом ідентифікації клієнта і могла бути використана в судовій практиці у разі виникнення суперечок.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про інноваційну діяльність» від 4 липня 2002 р. № 40-IV/ URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Банковский менеджмент / Под ред. д.э.н., проф. О.И. Лаврушина; 3-е изд., перераб. и доп. М.: КноРус. 2009. 560 с.
3. Банки та банківська справа / І.Т. Балабанова, О.В. Гончарук, В.А. Боровкова [та ін.]. СПб.: Питер, 2003. 301 с.
4. Яковенко С.Н. Фінансові інновації в діяльності комерційних банків: теоретико-економічні аспекти / С.Н. Яковенко, А.А. Тимченко // Сучасні проблеми науки та освіти. – 2013. – № 2. URL: <http://www.scienceeducation.ru/pdf/2013/2/53.pdf>.
5. Єгоричева С.Б. Банківські інновації: [навч. посіб.] / С.Б. Єгоричева. К.: Центр учбової літератури, 2010. 208 с.
6. Поповенко Н.С. Інноваційні процеси у банківській справі / Н.С. Поповенко, Н.Б. Марченко // Економічний простір. 2008. № 15. С. 99–104.
7. Виговська Л. 100 млрд. грн. на рік. Ринок мобільного та інтернет-банкінгу б'є рекорди / Л. Виговська,

- М. Оліярник. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/publications/100-mlrd-na-rik-riнокmobilnogo-ta-internet-bankingu-v-ukrajini-b-je-rekordi-108675.html>.
8. Офіційний сайт Національного банку України. Огляд банківського сектору за травень 2018. URL: <https://bank.gov.ua/docscatalog/document?id=69340988>
 9. Які новинки в е-банкінгу з'явилися і були впроваджені в 2016 році? коментують експерти. URL: http://www.prostobank.ua/internet_banking/stati/kakie_novinki_prineset_klientam_2017_god_v_sfere_internet_bankinga_mnenie_ekspertov
 10. Клієнти зможуть відкрити рахунок у банку за допомогою селфі. URL: <http://vkurse.ua/ua/business/otkryt-schet-v-banke-s-pomoshchyu-selfi.html>
 11. Есть ли общее будущее у биометрии и блокчейна? URL: <https://bits.media/news/est-li-obshchee-budushchee-u-biometrii-i-blokcheyna/>
 12. Мороз А.О. Биометричні технології ідентифікації людини. Огляд систем / А.О. Мороз. // Математические машины и системы. 2011. № 1. С. 39–45.

REFERENCES:

1. The Law of Ukraine "On Innovation Activity" dated July 4, 2002 No. 40-IV. URL: <http://www.zakon.rada.gov.ua>
2. Bankovsky management / Ed. doctor of economic sciences, prof. O.I. Lavrushin; 3rd ed., Pererab. and add M.: KnorRus. 2009. 560 p.
3. Banks and bank statements / I.T. Balabanova, O.V. Goncharok, V.A. Borovkova [et al.]. SPb.: Peter, 2003. 301 s.
4. Yakovenko SN Financial innovations in the activity of commercial banks: theoretical and economic aspects / SN Yakovenko, A.A. Timchenko // Essential problems of education and education. 2013. No. 2. URL: <http://www.scienceeducation.ru/pdf/2013/2/53.pdf>.
5. Egorichev S.B. Banking Innovations: [nauv. manual.] / S.B. Egoricheva K.: Center for Educational Literature, 2010. 208 p.
6. Popovenko N.S. Innovative processes in Banks' Sprava / N. S. Popovenko, N. B. Marchenko // Economic Space. 2008. No. 15. P. 99–104.
7. Vygovskaya L. 100 billion UAH. year by year. The market for mobile and Internet banking hits records / L. Vigovskaya, M. Oliyarnik. URL: <http://biz.nv.ua/ukr/publications/100-mlrd-na-rik-riнокmobilnogo-ta-internet-bankingu-v-ukrajini-b-je-rekordi-108675.html>.
8. Official salary of the National Bank of Ukraine. Overview of the banking sector of the year 2018. URL: <https://bank.gov.ua/docscatalog/document?id=69340988>
9. What new items in e-banking appeared and were introduced in 2016? – comment experts. URL: http://www.prostobank.ua/internet_banking/stati/kakie_novinki_prineset_client_2017_god_v_sfere_internet_bankinga_mnenie_ekspertov
10. Customers will be able to open a bank account with the help of a sewf [Electronic resource]. – Mode of access: <http://vkurse.ua/ua/business/otkryt-schet-v-banke-s-pomoshchyu-selfi.html>
11. Is there a common future in biometrics and blockade? [Electronic resource]. – Access mode: <https://bits.media/news/est-li-obshchee-budushchee-u-biometrii-i-blokcheyna/>
12. Moroz A.A. Biometric Technologies of Human Identification. System Overview / A.O. Moroz. // Mathematical models and systems. 2011. № 1. P. 39–45.

Kostiuk V.A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

Sokotun V.S.

*Master's Degree,
National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine*

DEVELOPMENT TRENDS OF INNOVATIVE BANKING PRODUCTS IN UKRAINE

In the conditions of the non-stable economic and political situation in the state, the most necessary sources for the development of the banking system and its effective functioning are the introduction of innovative banking products and services.

During the last years, the appearance of the banking sector of Ukraine has changed significantly, and with it a range of services, which the banking institutions provide to their customers, and the technologies used in this. Experts are aware that in Ukraine, during 2014–2017, there has been a breakthrough in the field of electronic banking. The market of the most popular types of electronic banking, such as mobile and Internet banking, is growing rapidly in Ukraine and has already gone up to 100 billion hryvnias a year. Though in the domestic market of electronic banking, there was a significant leap forward, however, it, of course, has a lot to develop, as global trends create new opportunities for upgrading.

Thus, the constant updating of the range of innovative products requires regular monitoring of the structure of the customer base of banks, the study of the needs of the population in banking products, the analysis of leading foreign experience and the possibilities of its operational implementation and effective use in Ukraine, since in conditions of economic instability, banks should use all intellectual potential of employees and the experience of other countries in this area in order to maintain its position in the Ukrainian financial services market and not to lose and trust and interest of their clients.

УДК 368.1

Кривцун І.М.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки підприємства та інвестицій
Національного університету «Львівська політехніка»

РИЗИКИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ: ОЦІНКА ТА ЗАХИСТ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена аналізу ризиків, що супроводжують страхову діяльність. Проаналізовано ризик-фактори впливу та проведено оцінку фінансових показників роботи страховика з метою визначення рівня ризику його діяльності. Запропоновано окремі заходи за групами фінансових показників щодо управління ризиками у страхуванні.

Ключові слова: страховий бізнес, страховики, страхові ризики, оцінка ризику, управління ризиками.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена анализу рисков, которые сопровождают страховую деятельность. Проанализированы риск-факторы влияния и проведена оценка финансовых показателей работы страховика с целью определения уровня риска в его деятельности. Предложены отдельные мероприятия управления рисками в страховании по группам финансовых показателей.

Ключевые слова: страховой бизнес, страховщики, страховые риски, оценка риска, управление рисками.

ANNOTATION

The article is devoted to the analysis of risks accompanying insurance activity. The risk factors influence are analyzed and the insurer's financial indicators are evaluated in order to determine the level of its activity risks. Individual measures are proposed for groups of insurance companies financial indicators concerning insurance risk management.

Key words: insurance business, insurerer, insurance risks, risk valuation, risks management.

Постановка проблеми. Для діяльності вітчизняних страховиків притаманний підвищений рівень систематичного ризику, основна причина якого зумовлена макроекономічними чинниками та підвищеним впливом ризик-факторів несистематичного характеру, що визначають рівень ризику страхувальників. За таких умов важливого значення набуває ефективне управління ризиками страховиків, функціональним призначенням яких є захист від ризиків їхніх клієнтів.

За умов недостатньої стабільності та надійності функціонування страховиків доцільність страхового захисту ставиться під сумнів, оскільки рівень страхового покриття є нижчим за альтернативні варіанти захисту від ризиків (наприклад, самострахування шляхом створення на підприємстві страхових чи резервних фондів), а підвищення величини страхового тарифу може мотивуватися не стільки підвищеним рівнем ризику конкретного страхувальника, скільки іншими несприятливими макроекономічними умовами.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема оцінювання та забезпечення стійкості функціонування страховиків неодноразово порушувалась у працях вітчизняних [1–2] та зарубіжних [3] фахівців, а також у розпорядженнях держрегулятора ринку та низці нормативно-законодавчих актів.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Результатами останніх тематичних досліджень були в основному окремі рекомендації щодо оцінювання та підвищення рівня надійності роботи страховиків. Однак ефективне управління ризиками за страховим портфелем та такими, що не пов'язані зі страховою діяльністю, визначається комплексним підходом як щодо оцінки фінансових показників діяльності страховика, так і заходів управління ризиками за групами фінансових показників.

Формулювання цілей статті. Метою статті є систематизація заходів управління ризиками страховика за групами фінансових показників його діяльності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Комплексний аналіз фінансового стану страховика з метою оцінювання його рівня ризику повинен передбачати оцінку фінансових показників, що характеризують як основну його діяльність, так і інші види діяльності, зокрема операції щодо інвестування власних коштів чи коштів страхових резервів. Виходячи з цього, показники фінансового стану страховиків можна поділити на такі три групи (табл. 1):

- показники, що дають змогу проаналізувати ефективність та рівень ризику основної діяльності;
- показники, що характеризують інвестиційну діяльність страховика;
- загальні фінансові показники, що дають можливість оцінити ризик ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості та рентабельності роботи компанії.

Серед показників першої групи найбільш істотний вплив на ефективність окремого виду страхування чи страхового портфеля загалом має норма збитковості або рівень виплат, що відображає частку виплаченого страхового відшкодування у загальній сумі зібраних страховиками страхових платежів. Як свідчать дані [4–5], рівень виплат істотно коливається як у межах портфеля окремої компанії за різними видами страхування, так і за страховим портфелем загалом між різними страховиками. Так, станом на 01.07.2018 року найвищий рівень виплат за портфелем загалом серед ТОП-20 страховиків за величиною їх активів був у страхової компанії АСКА (58,36%), а найнижчий – у СК Кремень (9,78%). Загалом найвищий рівень виплат у першому півріччі 2018 року був характерний для таких видів страхування, як медичне (61,21%) та КАСКО-страхування (53,71%) [4].

Таблиця 1

Фінансові показники діяльності страховика

Група показників	Характеристика
Показники, що характеризують основну діяльність страховика	До цієї групи належать показники страхової статистики, що використовуються в актуарній математиці (норма збитковості загальна за портфелем та за окремими видами страхування, збитковість страхової суми тощо), а також показник ризику страхування, показник андеррайтингу, показник незалежності від перестраховування
Показники, що характеризують інвестиційну діяльність страховика	Ця група представлена показником рентабельності інвестиційної діяльності та показником, що характеризує структуру інвестиційного портфеля страховика
Загальні фінансові показники	До цієї групи входять показники ліквідності, платоспроможності, достатності капіталу, резервування, рентабельності

Джерело: складено автором

Таблиця 2

Фінансові показники діяльності СК «Оранта»

Показник	Станом на	
	01.07.18	01.07.17
Норма збитковості, %	32.21	33.02
Показник незалежності від страхування, %	92.68	87.83
Рентабельність інвестицій, %	н/д	н/д
Показник покриття активами зобов'язань	1.46	1.61
Показник платоспроможності	2.19	1.64
Частка власного капіталу у пасивах, %	31.31	37.91
Норма резервування, %	179.7	127.0

Джерело: розраховано автором за даними [4]

Слід зазначити, що взаємозв'язок між нормою збитковості та ставкою страхового платежу можна проаналізувати, використовуючи формулу [6, с. 119]:

$$\alpha_B = \frac{p \times B_c}{t \times \frac{r_c}{100} \times C} = \frac{p \times B_c}{t \times C \times \frac{B_c}{C} \times p(1 + \kappa_p) \times (1 + \frac{H}{100})} \times 100 = \frac{100}{t \times (1 + \kappa_p) \times (1 + \frac{H}{100})}, \quad (1)$$

де B_c – страхове відшкодування, грн.; C – страхова сума, грн.; p – ймовірність настання страхового випадку; r_c – ставка страхового платежу, % на рік; κ_p – коефіцієнт, що враховує рівень ризику страхувальника; H – навантаження страхової компанії, %; t – термін дії страхового договору, роки.

Оскільки договори майнового страхування укладаються, як правило, на термін, не більший року, то найбільш істотний вплив на величину норми збитковості має рівень ризику окремого виду страхування та величина навантаження страхової компанії.

Показники другої групи характеризують ефективність та рівень ризику інвестиційної діяльності страховика. Підхід до оцінки та управління інвестиційними ризиками страховика є аналогічним до підходу управління ризиками за інвестиційним портфелем, що його застосовують інші суб'єкти господарювання. У зв'язку з цим до заходів управління інвестиційними ризиками страховика можна віднести дотримання принципів теорії портфеля, лімітування та диверсифікацію інвестиційних ризиків тощо.

Серед показників третьої групи є різні за призначенням підгрупи показників, які дають змогу оцінити ризики ліквідності, платоспроможності та фінансової стійкості компанії. Показник достатності капіталу, що входить до цієї групи, відображає адекватність капіталу страховика величині його страхових зобов'язань і розраховується як співвідношення величини власних коштів страховика до його страхових резервів.

Іншим показником третьої групи є норма резервування, яка розраховується як співвідношення величини сформованих страховиком страхових резервів до величини його власного капіталу та характеризує рівень ризику його платоспроможності за договорами страхування.

Розрахуємо та проаналізуємо ці показники у діяльності СК «Оранта» за період 2017–2018 років.

Фактичні значення рівня виплат за період істотно не змінилися, що зумовлено одночасним зниженням як величини виплаченого страхового відшкодування, так і зібраних страхових премій. Фактичні значення показника незалежності від перестраховування вказують на незначну частину ризиків компанії, які передані у перестраховування. За даними [4] та даними сайту компанії, немає змоги оцінити рентабельність інвестиційної діяльності компанії, оскільки і чистий прибуток від інвестиційної діяльності, і загальна сума інвестицій за перше півріччя 2017 та 2018 років є відсутніми.

За показниками платоспроможності та частки власного капіталу у пасивах спостерігаємо

Таблиця 3

Рекомендовані заходи управління ризиками в діяльності страховика

Група показників	Характеристика
Показники, що характеризують основну діяльність страховика	Співстрахування ризиків страхувальника Перестрахування ризиків страховика Удосконалення методики актуарних розрахунків Оцінювання рівня власного утримання страховика Оптимізація структури страхового портфеля Моніторинг страхового ринку
Показники, що характеризують інвестиційну діяльність страховика	Лімітування інвестиційних ризиків Диверсифікація інвестиційних ризиків Оптимізація структури інвестиційного портфеля Моніторинг інвестиційного ринку
Загальні фінансові показники	Підвищення капіталізації Оптимізація структури власного та залученого капіталу Покращення якості активів

Джерело: складено автором

збільшення капіталізації страховика. Фактичні значення показника резервування вказують на завищені стосовно власного капіталу сформовані страхові резерви компанії.

Виходячи з проведеного аналізу, за групами фінансових показників можуть бути рекомендованими такі заходи, що знижують рівень ризику діяльності страховика (табл. 3).

Впровадження пропонованих заходів дасть змогу забезпечити вирівнювання ризиків страхової компанії. Так, підвищені ризики основної діяльності страховика компенсуватимуться додатковим доходом від інвестиційної, і навпаки.

Висновки з цього дослідження. Стабільність та ефективність роботи страховиків не лише знижують ризики їхньої діяльності, але й підвищують дієвість страхового захисту для потенційних страхувальників.

Застосування комплексного підходу щодо оцінки та аналізу ризиків за страховою, інвестиційною та іншими видами діяльності страховика дає змогу виявити вплив ризик-факторів на фінансові показники його роботи та завчасно розробити ефективні превентивні та компенсаційні заходи щодо управління страховими та інвестиційними ризиками та, відповідно, забезпечити надійність та стабільність функціонування компанії загалом.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Єрмошенко А.М. Методичний підхід до аналізу стресостійкості страхових компаній. Актуальні проблеми економіки. 2016. № 7. С. 369–377.
2. Кнейслер О. Прагматизм фінансової стійкості страховика. Світ фінансів. 2009. № 4. С. 191–197.
3. (2018) 2019 Insurance Outlook. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/financial-services/articles/insurance-industry-outlook> (дата звернення: 10.12.2018).
4. Рейтинг страхових компаній України. URL: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife> (дата звернення: 10.12.2018).
5. Огляд страхового ринку України за I півріччя 2018 року. Звіт Нацкомфінпослуг. Страхова справа. 2018. № 3(71). С. 4–15.
6. Кривцун І.М. Управління ризиками на засадах реалізації превентивних та компенсаційних заходів: дис. ... канд. екон. наук: 08.06.01. Львів, 2005. 164 с.

REFERENCES:

1. Yermoshenko A.M. (2016) *Metodychnyi pidkhid do analizu stresostiivosti strakhovykh kompanii* [Methodical approach to the analysis of the insurance companies stress resistance.]. *Aktualni problemy ekonomiky*. #7. pp. 369–377.
2. Kneisler O. (2009) *Prahmatyzm finansovoi stiiivosti strakhovyka* [The pragmatism of the insurer financial stability]. *Svit finansiv*. # 4. pp.191–197.
3. (2018) 2019 Insurance Outlook. Available at: <https://www2.deloitte.com/us/en/pages/financial-services/articles/insurance-industry-outlook> (accessed 10 December 2018).
4. (2018) *Reitynh strakhovykh kompaniy Ukrainy* [Insurance companies rating of Ukraine]. Available at: <https://forinsurer.com/ratings/nonlife> (accessed 10 December 2018).
5. (2018) *Ohliad strakhovoho rynku Ukrainy za I pivrichchia 2018 roku*. *Zvit Natskomfinposlugh* [Overview of the Ukrainian insurance market for the first half of 2018. Report of the National Commission on the Financial Services Market]. *Strakhova sprava*, # 3(71), pp. 4–15.
6. Kryvtsun I.M. (2005). *Upravlinnia ryzykamy pidpriemstva na zasadakh realizatsii preventyvykh ta kompensatsiinykh zakhodiv* [Management of enterprise risks on the basis of preventive and compensatory measures implementation] (PhD Thesis) Lviv: Vydavnytstvo Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika".

Kryvtsun I.M.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Enterprise Economics
and Investment
Lviv Polytechnic National University*

INSURER'S RISKS: ASSESSMENT AND PROTECTION

The article is devoted to the analysis of risks accompanying insurance activity and their management.

For the domestic insurers' activity, there is an increased level of systematic risk, the main reason of which is due to macroeconomic factors and the increased influence of risk factors of the unsystematic level, which determine the level of policyholder's risks. Under such conditions, the effective management of the insurer's risks, whose functional purpose is to protect against the risks of their clients, becomes important.

A comprehensive analysis of the insurer's financial state with a view to assessing its risk level should include an assessment of financial indicators that characterize both its main activity and other activities, in particular, operations to invest their own funds or insurance reserves. Based on this, indicators of the insurer's financial state can be divided into three groups:

- indicators that provide an opportunity to analyse the effectiveness and risk level of the main activity;
- indicators characterizing the insurer's investment activity;
- general financial indicators that make it possible to assess the liquidity risk, solvency, financial sustainability and profitability of the insurance company.

The implementation of the proposed measures will enable to equalize the risks. Thus, the increased risks of the main activity will be offset by additional income from the investment, and vice versa.

The application of an integrated approach to assessing and analysing risks of insurance, investment, and other types of insurer's activities enables to identify the risk factors influence on the insurer's financial state and to develop effective preventive and compensatory measures to manage insurance and investment insurer's risks.

УДК 330.322

Ліснічук О.А.

*кандидат економічних наук, доцент
Університету державної фіскальної служби України*

Гавриш В.С.

*студент**Навчально-наукового інституту фінансів, банківської справи
Університету державної фіскальної служби України*

АКТИВІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Стаття присвячена питанню бюджетних інвестицій як невід'ємної частини економічного розвитку. Розглянуто теоретичні засади бюджетного інвестування, визначено сутність бюджетних інвестицій, їх специфічні особливості, проблеми фінансування й планування бюджетних інвестицій в Україні, а також управління ними. Проаналізовано підходи різних вчених до визначення категорії «бюджетні інвестиції». Визначено роль бюджетних інвестицій в забезпеченні соціально-економічного розвитку країни загалом. Проаналізовано ефективність фінансування й планування інвестицій. Розглянуто всі проблеми реалізації бюджетних інвестицій та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: бюджетні інвестиції, інвестиційні проекти, соціальний та економічний ефект, фінансове забезпечення, бюджетні кошти.

АННОТАЦИЯ

Статья посвящена вопросу бюджетных инвестиций как неотъемлемой части экономического развития. Рассмотрены теоретические основы бюджетного инвестирования, определена сущность бюджетных инвестиций, их специфические особенности, проблемы финансирования и планирования бюджетных инвестиций в Украине, а также управления ними. Проанализированы подходы разных ученых к определению категории «бюджетные инвестиции». Определена роль бюджетных инвестиций в обеспечении социально-экономического развития страны в целом. Проанализирована эффективность финансирования и планирования инвестиций. Рассмотрены все проблемы реализации бюджетных инвестиций и пути их решения.

Ключевые слова: бюджетные инвестиции, инвестиционные проекты, социальный и экономический эффект, финансовое обеспечение, бюджетные средства.

ANNOTATION

The article is devoted to the issue of budget investment, as an integral part of economic development. The theoretical principles of budget investment are considered, the essence of budget investments, their specific features, as well as the problem of financing, planning and managing budget investments in Ukraine are determined. The approach of different scholars to the definition of "budget investment" category is analyzed. The role of budget investments in ensuring the socio-economic development of the country as a whole is determined. An analysis of the effectiveness of financing and investment planning has been carried out. All problems of realization of budget investments and ways of their solution are considered.

Key words: budgetary investments, investment projects, social and economic effect, financial security, budgetary funds.

Постановка проблеми. Забезпечити економічний розвиток держави та сформувати середовище для проживання населення неможливо без активного використання в цьому процесі бюджетних коштів. Бюджетні ресурси країни мають властивості стимулювання розвитку виробництва, збільшення вартості основних фондів, підвищення якості товарів, робіт і послуг.

Основним інструментом економічного регулювання є бюджетні інвестиції, адже саме вони закладають підґрунтя економічного зростання та соціального розвитку країни.

Однак слід зазначити, що у сфері бюджетного інвестування існує багато проблем, пов'язаних з неефективною дією механізму державного фінансування інвестиційної діяльності. Саме тому питання регулювання бюджетних інвестицій залишається актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Поняття «інвестиції» досліджувалося багатьма відомими вченими та економістами, такими як А. Сміт, Д. Рікардо, Дж.М. Кейнс, М. Фрідман, К. Маркс. Вони розглядали інвестиції як одну з важливіших умов економічного зростання, а інвестиційну проблематику – один з наріжних каменів усіх доктрин.

Питанням теорії та практики бюджетних інвестицій присвячені праці таких вітчизняних вчених, як І. Лукинова, В. Дем'янишин, І. Запатріна, Т. Затонацька, О. Кириленко, Б. Малиняк, Ю. Пасічник. Проте сьогодні особливо гостро постає питання доцільності здійснення бюджетних інвестицій та реалізації бюджетних програм в умовах фінансової нестабільності.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нині існує дуже велика кількість досліджень з цієї тематики, але залишається багато невирішених питань, пов'язаних з недостатньо ефективною дією механізму державного фінансування інвестиційної діяльності, недосконалістю законодавчої бази бюджетного інвестування. Отже, проблема бюджетного інвестування набуває актуальності та потребує подальшого дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження теоретичних засад бюджетного інвестування та шляхів активізації в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Нині важливою складовою інвестицій є бюджетні інвестиції, адже через них держава бере участь в забезпеченні соціального та економічного розвитку всієї країни.

Головним є те, що термін «бюджетні інвестиції» є досить поширеним та вживаним як в науковій літературі, так і в бюджетній практиці. На жаль, у законодавчій базі цього поняття не існує, але в науковій літературі має місце

різне трактування цієї економічної категорії, а дослідження бюджетних інвестицій набуває все більшої актуальності.

У вітчизняній науковій літературі вчені трактують бюджетні інвестиції по-різному. Наприклад, Т. Затонацька під цим поняттям розуміє видатки з державного та місцевих бюджетів, які спрямовуються на фінансування державних цільових програм економічного, науково-технічного, соціального розвитку, програм розвитку окремих регіонів, галузей економіки, інвестиційних проектів чи придбання частки акцій або прав участі в управлінні підприємством [4, с. 86].

О. Кириленко і Б. Малиняк розуміють бюджетні інвестиції як кошти бюджету, що спрямовуються на придбання та створення будівель, споруд, передавальних пристроїв, транспортних засобів, обладнання та предметів довгострокового користування, нематеріальних активів, проведення їх капітального ремонту, реконструкції, модернізації та реставрації, придбання й капітального поліпшення землі, а також надання капітальних трансфертів [7, с. 23].

На нашу думку, бюджетні інвестиції – це всі капітальні видатки, що спрямовуються на матеріальні та нематеріальні активи, а також видатки на фінансування конкретного інвестиційного проекту, що фінансуються з державного чи місцевого бюджету.

Якщо говорити про проблемні питання здійснення бюджетних інвестицій, то вони пов'язані з недоліками механізму узгодження їх обсягів та структури з джерелами фінансування, на що вказують окремі вчені [2, с. 14]. Саме тому дослідження джерел формування бюджетних інвестицій та їх використання необхідно здійснювати комплексно в межах інвестиційної складової бюджету. Термін «інвестиційна скла-

дова бюджету» використовується в дослідженнях тільки окремих вітчизняних та зарубіжних економістів. Наприклад, російський професор В. Родіонова розуміє під цим терміном «сукупність бюджетних інвестицій» [8, с. 38]. Однак, на нашу думку, під інвестиційною складовою доцільніше розуміти сукупність бюджетних надходжень та частину бюджетних видатків, котрі виділяються на реалізацію інвестиційних проектів.

Держава, виходячи насамперед зі своїх завдань та функцій, формує власний набір інвестиційних пріоритетів, які фінансує через державний або місцевий бюджет. Як відомо, саме державні видатки забезпечують досягнення державних цілей. Оскільки спектр завдань є досить широким, бюджетні інвестиції використовуються в різних сферах, тому доцільно дослідити структуру видатків бюджетних інвестицій за видами економічної діяльності (рис. 1).

Як бачимо, за 2017 рік більшість бюджетних коштів спрямовано на транспортну інфраструктуру, адже без бюджетних коштів не здійснюються будівництво вокзалів, станцій, портів, пристаней, аеропортів, пішохідних мостів, тунелів, пасажирських платформ, метрополітенів; придбання пасажирського рухомого складу; утримання та впорядкування шляхів сполучення й інших об'єктів, пов'язаних з обслуговуванням пасажирів та перевезенням вантажів. Отже, без бюджетних інвестицій ця галузь не змогла б існувати, а також ця сфера є пріоритетною завдяки вигідному географічному положенню України. Формування сучасної потужної мережі трубопроводів, автомобільних доріг, залізниць, облаштування шляхів водного та повітряного сполучення сприятимуть реалізації транзитного потенціалу, що позитивно вплине як на збільшення бюджетних надхо-

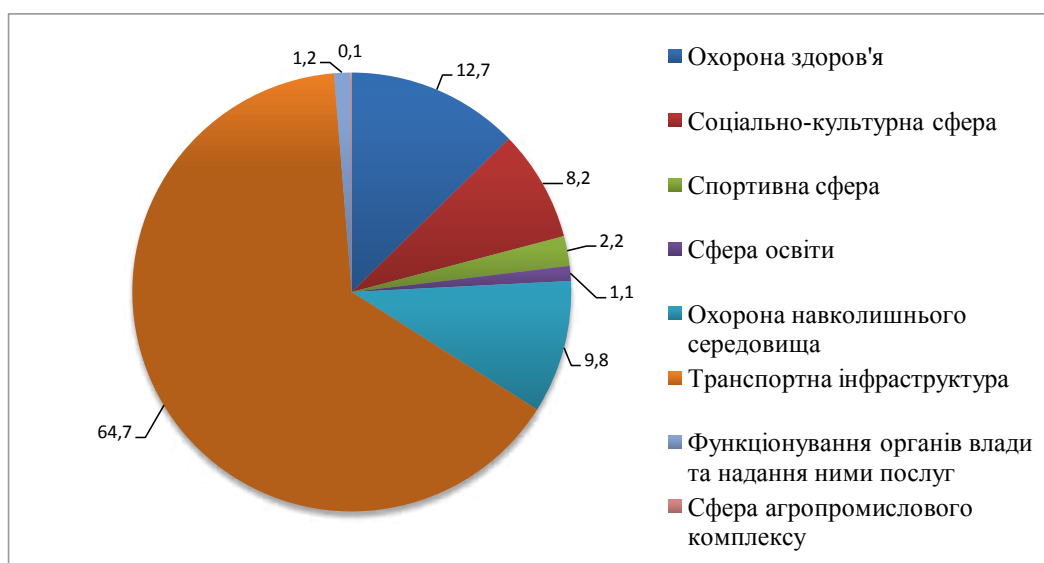

Рис. 1. Структура видатків бюджетних інвестицій за видами економічної діяльності за 2017 рік

Джерело: складено авторами на основі даних джерела [3]

джен, так і на стимулювання сукупного попиту й економічного розвитку.

Якщо оцінювати напрями загалом, то можна помітити, що в перелік пріоритетних інвестиційних програм (проектів) бюджетних коштів включено газифікацію населених пунктів, поліпшення соціально-культурної інфраструктури, відновлення споруд охорони здоров'я або створення нових, рекультивацію сміттєзвалищ тощо.

Також слід зазначити, що вкладання державних коштів не має завжди розглядатися з точки зору отримання прибутку, а ці кошти можуть і повинні спрямовуватись на заходи, метою вжиття яких є досягнення соціального ефекту, що також є ознакою інвестиції [5, с. 38].

Для того щоб усі проекти досягли завершального етапу, потрібне фінансове забезпечення, що відіграє головну роль. Без коштів будь-яка країна не в змозі розпочати й завершити інвестиційну програму, тому фінансове забезпечення є однією з найбільших проблем бюджетного інвестування. Фінансове забезпечення програм здійснюється за рахунок коштів, які передбачені в державному бюджеті, а також коштів інноваційних фондів та зацікавлених підприємств, організацій, інших інвесторів.

Нині склалась така ситуація, за якої на здійснення інвестицій потрібно витратити більше ресурсів, ніж планується на початковій стадії, що приводить до неспроможності повноцінного фінансування всіх інвестиційних програм та збільшення кількості об'єктів незавершеного будівництва. Так, у 2015 році налічувалось 1 324 об'єкти незавершеного будівництва, а до 2017 р. їхня кількість збільшилась до 1 578 об'єктів. Проте кількість об'єктів, що з різних причин не включались у план фінансування, зростає з 546 одиниць у 2015 р. до 875 одиниць у 2017 р. (рис. 2).

Як бачимо, кількість об'єктів незавершеного будівництва з кожним роком тільки збільшується, також зростає частка непрофінансованих об'єктів. Об'єкти незавершеного будівництва здебільшого не охороняються, піддаються різним руйнуванням тощо, що вимагає виконання робіт для відновлення будівництва, не передбачених кошторисами, як наслідок, додаткових бюджетних витрат.

Саме це відбувається через неправильне планування державних капітальних вкладень, які є частиною інвестиційної складової бюджету. Це показує, що, незважаючи на наявність нормативно-правової бази, котра передбачає конкурсні процедури під час формування переліку бюджетних інвестицій у формі капітальних вкладень, на практиці ці норми не застосовуються. Все це доводить, що наявна система управління бюджетними інвестиціями є непорядковою та недосконалою. Саме форми й методи управління інвестиційною діяльністю потребують докорінних змін, тобто перегляду та реформування, оскільки більшість коштів, які виділяються на проекти, розподіляється за суб'єктивними мотивами певної категорії держслужбовців. Також управління бюджетними інвестиціями ґрунтується на старих підходах корумпованої системи, що приводить до виникнення об'єктів незавершеного будівництва, ігнорування учасниками інвестиційного процесу норм чинного законодавства й процедур відбору інвестиційних проектів, невизначеності головних пріоритетів тощо. Отже, не може йтися ні про економічний розвиток, ні про соціальний.

Л. Борщ вважає, що головною причиною занепаду інвестиційного процесу в нашій державі є реалізація певної теоретичної концепції, причому не марксистської, а протилежної, що виявляється в найважливішій сфері, а саме дер-

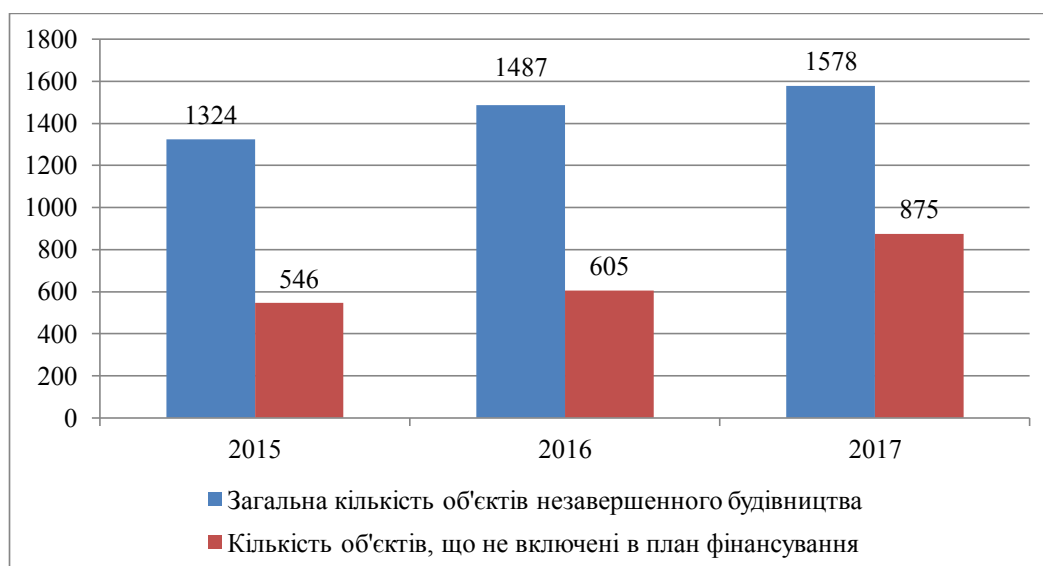

Рис. 2. Врахування у бюджетному плануванні наявних об'єктів незавершеного будівництва попередніх років

Джерело: складено авторами на основі даних джерела [3]

жавному управлінні економікою [1, с. 81]. Ми можемо лише погодитися з цим і зазначити, що державне управління має еволюціонувати, трансформуючись у нову якість управління бюджетними інвестиціями.

Для того щоби позбутися майже всіх недоліків, які є сьогодні, й активізувати бюджетні інвестиції, на нашу думку, потрібно розробити стратегію бюджетних інвестицій. Ця стратегія має формуватися на основі трьох груп пріоритетів:

- 1) першочергові, невідкладні завдання;
- 2) актуальні проекти, програми;
- 3) перспективні вкладення на найближчі роки.

Саме таке групування дасть можливість раціональніше використовувати державні кошти для бюджетних інвестицій, розподіляти їх за важливістю того чи іншого проекту, впевнено реалізовувати загальнодержавні стратегічні цілі. Якщо в країні існує хаотичний розподіл бюджетних коштів, то це призводить лише до розпорошення бюджетних коштів та зриву стратегічних планів на шляху до розбудови цивілізованого суспільства та конкурентоспроможної економіки.

Групування є тільки одним з видів вирішення проблем та активізації бюджетних інвестицій, важливим також є конкурс з відбору інвестиційних проектів. Отже, конкурс з відбору інвестиційних проектів, запропонованих головними розпорядниками коштів, краще за все проводити у два етапи:

- 1) відбір тих, які відповідають встановленим обов'язковим критеріям;
- 2) розподіл запропонованих проектів відповідно до єдиної системи оцінювання.

При цьому інвестиційні проекти, які фінансуються за рахунок коштів бюджету, на нашу думку, мають відповідати таким основним вимогам:

- відповідати фінансовій спроможності бюджету;
- задовольняти високий соціальний або економічний ефект;
- слугувати покращенню якості життя населення країни;
- відповідати програмі економічного та соціально-культурного розвитку держави;
- слугувати вирішенню проблеми, що є пріоритетною для населення.

Отже, запропоновані вимоги дадуть нам змогу підвищити соціальний розвиток населення, отже, й економічний. Водночас існує така проблема, як відсутність чітко визначеного алгоритму прийняття рішень, тобто коли умови реалізації проектів змінюються (наприклад, їхня вартість значно зростає, необхідність в реалізації проекту відпала). Якими могли би бути ці алгоритми планування та прийняття рішень під час реалізації проекту, можна показати на прикладі інших країн. В Чилі, коли найменша ціна на тендері хоча б на 10% вища за ту, що

визначена під час затвердження проекту, весь інвестиційний проект має бути перезатверджено. Проект також має бути затверджений заново, якщо його дизайн змінюється під час реалізації, що тягне підвищення вартості. В Кореї є два механізми, які запускають перезатвердження проекту. Перший застосовується, коли вартість проекту збільшується на 20% від вартості, підтвердженої протягом попередньої фази проекту. Метою цього механізму є пошук альтернатив, що знижують витрати. Другий застосовується, коли є значні зміни в обставинах та прогнозі попиту на об'єкт проекту (наприклад, виявилось, що школа не потрібна). У Великобританії процес інвестування проходить поетапно. Проект продовжують лише після успішного завершення чергового етапу. На кожному етапі внутрішній аудит звертає увагу міністерств на те, що, наприклад, фактичні витрати під час реалізації проектів перевищують планові [6].

Нині в Україні немає чітких передумов для ефективного використання бюджетних інвестицій. Сама проблема розпочинається із законодавчого рівня, де відсутнє взагалі таке поняття, як бюджетні інвестиції, і закінчується відсутністю ефективного механізму щодо їх реалізації. Отже, основними кроками поліпшення ситуації мають бути:

- визначення повноважень окремих органів щодо здійснення інвестицій;
- вдосконалення законодавства;
- забезпечення професійності посадовців, що будуть розпоряджатися коштами;
- впровадження нової вдосконаленої методики розподілу;
- розроблення пріоритетів у фінансуванні й розвитку.

Останніми роками сильне зростання обсягів фінансових ресурсів, які акумулюються в бюджетній системі України, дають змогу суттєво активізувати роль держави в забезпеченні інвестиційними ресурсами реального сектору економіки. Саме це дає змогу з часом відновити той баланс між стимулюванням споживчого попиту населення шляхом підвищення соціальних виплат з бюджету та заохочення інвестиційної активності, що й сприятиме задоволенню зростаючого попиту. Досягнення вказаної рівноваги є необхідною умовою забезпечення стійких темпів економічного зростання в Україні. Якщо в цьому контексті звертати увагу на позитивний досвід зарубіжних країн щодо функціонування інститутів розвитку, то дуже хорошою пропозицією можна назвати залучення державних банківських установ до роботи з інвестиційними кредитами, що надаються за рахунок бюджетних коштів.

Загалом підвищення дієвості бюджетних інвестицій має базуватись не стільки на зростанні їх обсягу, скільки на самій оптимізації структури інвестиційних видатків та вдосконалення механізму їх планування й фінансування. Для

того щоби перетворити бюджетні інвестиції на дієвий інструмент підвищення конкурентоспроможності вітчизняної економіки, необхідно здійснювати їх формування на основі науково обґрунтованих критеріїв з обов'язковим забезпеченням узгодження програм соціально-економічного розвитку та бюджетної політики держави.

Висновки. Проведений аналіз засвідчив, що для того, щоб в Україні досягалась ефективність вкладання бюджетних інвестицій, слід відмовитися від ручного управління процесом інвестиційної діяльності, мати чітке регламентоване й стандартизоване русло, тобто потрібно змінювати не тільки систему управління бюджетними інвестиціями, але й самі методи, за допомогою яких вона здійснюється.

Суттєвий вплив на стабілізацію та розвиток економіки можуть здійснювати бюджетні інвестиції за умови їх раціонального використання, тобто навіть в умовах значного бюджетного дефіциту. В зарубіжних країнах саме бюджетні інвестиції дають значний поштовх розвитку економіки держави, тому оптимальний розподіл державних капітальних вкладень за галузями економіки разом з виваженою податковою та інвестиційною політикою, розрахованою на довгостроковий період, заснований на використанні інформаційних ресурсів під час прийняття відповідних управлінських рішень, є одним з факторів макроекономічної стабілізації України.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Борщ Л. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи. Київ: Знання, КОО, 2002. 318 с.
2. Гриценко Л. Взаємодія держави і бізнесу в контексті реалізації державної інвестиційної політики: монографія. Суми: Університетська книга, 2013. 260 с.
3. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Затонацька Т. Бюджетні інвестиції в реальний та людський капітал як інструмент впливу на соціально-економічний розвиток країни. Наукові праці НДФІ. 2008. № 1 (42). С. 86.
5. Затонацька Т. Сучасні підходи щодо форм та методів бюджетного інвестування в Україні. Економічні науки. 2010. № 5. С. 38.
6. Інвестиції за рахунок бюджету: що це таке? 2016. URL: <http://cost.ua/files/report-infrastructure.pdf>.
7. Кириленко О., Малиняк Б. Теорія і практика бюджетних інвестицій: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2007. 300 с.
8. Родионова В. Бюджетные средства как стратегический инвестиционный ресурс. Финансовые и кредитные проблемы инвестиционной политики: научный альманах фундаментальных и прикладных исследований. Москва: Финансы и статистика, 2004. С. 38–52.

REFERENCES:

1. Borsch L. (2002) Investytsii v Ukraini: stan, problem i perspektivy [Investments in Ukraine: state, problems and prospects]. Znanya, p. 318, Kiev, Ukraine.
2. Grytsenko L. (2013) Vzayemodiya Derzhavy i Biznesu v Konteksti Realizatsii Derzhavnoi Investytsiinoi Polityky [Interaction of the State and Business in the Context of a Realization of State's Investment Policy]. Universytets'ka Knyga, p. 260, Sumy, Ukraine.
3. State Statistics Service of Ukraine: official site. Electronic resource. [Access Mode]: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
4. Zatonatska T. (2008) Biudzhetni investytsii v realnyi ta liudskyi kapital yak instrument vplyvu na sotsialno-ekonomichni rozvytok krainy [Budget investments into real and human capital as an instrument of influence on the country's socio-economic development]. Naukovi pratsi NDFI, 1 (42), pp. 86, Kiev, Ukraine.
5. Zatonatska T. (2010), Sучасні підходи щодо форм та методів бюджетного інвестування в Україні [Modern approaches to forms and methods of budget investment in Ukraine], Ekonomichni nauky, 5, pp. 38 Kiev, Ukraine
6. Investment at the expense of the budget: what is it? (2016) Electronic resource. [Access Mode]: <http://cost.ua/files/report-infrastructure.pdf>.
7. Kyrylenko O., Malinyak B. (2007), Teoriia i praktyka biudzhethnykh investytsii [The theory and practice of budget investment], Ekonomichna dumka, p. 300, Ternopil, Ukraine.
8. Rodionova V. (2004). Budgetary funds as a strategic investment resource. Finansovye ikreditnye problemy investicionnoy politiki [Financial and credit problems of investment policy]. Finance and Statistics, pp. 38–52, Moskwa, Russia.

Lisnichuk O.A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
National University of the State Fiscal Service of Ukraine*

Havrysh V.S.

*Graduate Student,
Educational and Research Institute of Finance and Banking
National University of the State Fiscal Service of Ukraine*

ACTIVATION OF BUDGET INVESTMENT FOR THE ECONOMIC DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article analyses the theoretical principles of budget investment, defines the essence of budget investments, their specific features of financing and planning in Ukraine because budget investments lay the foundation for the economic growth and social development of the country. We also analysed the approach of different scholars to the definition of “budget investment” category. After that, we came to the conclusion that “budget investments” are all capital expenditures directed towards tangible and intangible assets, as well as expenditures for the financing of a specific investment project financed from the state or local budgets.

In a further study, we substantiated the value and necessity of budget investments for the economic development of the state. After that, we considered the structure of expenditures of budget investments by types of economic activity. And it became clear that most of the budget funds were allocated to the transport infrastructure because this sphere has an investment priority. This is facilitated by the advantageous geographical position of Ukraine.

Next, we have reviewed the main issues facing the state for several years in financing, planning, and managing budget investments. The main problem was in the imperfect management of budget investments since each year increased the number of unfinished construction and the number of objects that are not included in the financing plan. Budget investment management is based on old approaches. From this, there are problems in financing and in planning investment programs.

After investigating the problems that arise in the country, we identified the main prospects for improving the management, financing and planning of budget investments. We have developed clear preconditions for the effectiveness of using budget investments. We have also developed a strategy that allows public funds to be more rationally used and allocated to the importance of investment projects.

After the whole study, we came to the conclusion that in order to achieve the effectiveness of budget investment, we should abandon the manual management of the investment process but we need to have a clear regulated and standardized course.

УДК 336.71(477)

Миколишин М.М.
кандидат економічних наук,
викладач кафедри фінансів,
банківської справи і страхування
Львівського інституту
Університету банківської справи

Білокриницька М.С.
студентка
Львівського інституту
Університету банківської справи

Кравчук В.І.
студентка
Львівського інституту
Університету банківської справи

ВПЛИВ ПРОБЛЕМНОЇ ЗАБОРГОВАНOSTI НА ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто теоретичні основи управління проблемними кредитами, їх ознаки та причини виникнення, запропоновано методи управління ними. Досліджено сучасний стан кредитного портфеля банків, проаналізовано вплив проблемної заборгованості на платоспроможність банківської системи. Розкрито порядок визначення економічних нормативів, що є обов'язковим для дотримання всіма банками. Наведено зарубіжний досвід управління кредитним ризиком. Запропоновано шляхи вдосконалення роботи з проблемними кредитами банку.

Ключові слова: заборгованість, проблемні кредити, банківська система, кредитні операції, кредитний ризик.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены теоретические основы управления проблемными кредитами, их признаки и причины возникновения, предложены методы управления ими. Исследовано современное состояние кредитного портфеля банков, проанализировано влияние проблемной задолженности на платежеспособность банковской системы. Раскрыт порядок определения экономических нормативов, что является обязательным для соблюдения всеми банками. Приведен зарубежный опыт управления кредитным риском. Предложены пути совершенствования работы с проблемными кредитами банка.

Ключевые слова: задолженность, проблемные кредиты, банковская система, кредитные операции, кредитный риск.

ANNOTATION

The article deals with the theoretical basis of problem loans management, their features and causes, and methods of managing them. The present state of the loan portfolio of banks is investigated and the impact of problem debt on solvency of the banking system is analyzed. The procedure of determination of economic norms, which is obligatory for observance by all banks, is revealed. The foreign experience of credit risk management is presented. The ways and directions of improvement of work with problem loans of the bank are offered.

Key words: debt, problem loans, banking system, credit operations, credit risk.

Постановка проблеми. Кредитні операції банку є найбільш дохідними, але й найбільш ризиковими. Аналіз сучасних тенденцій розвитку банківської системи України свідчить про те, що обсяги кредитування постійно зростають і в абсолютних, і у відносних показниках. Водночас збільшується частка проблемної заборгованості в кредитних портфелях банків.

Наявність значної проблемної заборгованості приводить до необхідності резервування зна-

чного обсягу коштів, що звужує можливості проведення активних операцій та скорочення прибутку банку. Таким чином, розроблення дієвих механізмів управління проблемними кредитами банку сьогодні є одним з найважливіших завдань банківської системи України.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питання становлення й розвитку методик роботи з проблемними кредитами розглядали такі вітчизняні науковці, як О.І. Барановський, Н.І. Версаль, О.В. Дзюблюк, М.В. Ніконова. Значний внесок у дослідження проблеми управління проблемними кредитами зробили О.І. Барановський, В.С. Голуб, В.С. Міщенко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на отримані наукові результати, невирішеними є питання превентивних заходів щодо проблемної заборгованості та вжиття заходів покращення якості кредитного портфеля.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження процесу управління проблемними кредитами, розроблення та обґрунтування концептуальних засад удосконалення роботи, а також розроблення практичних рекомендацій щодо зменшення їхнього впливу на платоспроможність банків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Кожний комерційний банк ставить собі за мету забезпечення високої якості власного кредитного портфеля, який включає агреговану балансову вартість усіх кредитів, зокрема прострочених, пролонгованих та сумнівних щодо повернення [1].

Разом з недіючими кредитами виділяють поняття «проблемні кредити», до складу яких включають прострочені та сумнівні кредити. Прострочені кредити – це заборгованість, яка не погашена в термін (строк), встановлений договором. Переважно до проблемних кредитів відносять саме суму прострочених платежів за кредитом згідно з даними бухгалтерської звіт-

ності, а не загальний обсяг кредитів, за якими допущене прострочення [2].

Отже, проблемний кредит – це кредитний продукт, в якому позичальником порушено одну чи декілька умов кредитного договору, а також є підстави вважати, що з високою ймовірністю через певний час цей кредитний продукт втратить свою якість, що вимагає вжиття комплексу заходів організаційного та адміністративно-правового характеру щодо повернення його бажаної якості з метою усунення можливих економічних збитків банку.

В зарубіжній практиці питома вага списаних позик у загальному обсязі виданих кредитів складає 0,25–0,75%; питома вага прострочених позик (понад 90 днів) у загальному обсязі ви-

даних кредитів складає 0,5–3% [3]. Становище банку вважається кризовим, якщо питома вага прострочених кредитів відносно загального обсягу перевищує 7%. Для банківської системи України цей показник за перші 4 місяці 2018 р. в середньому дорівнював 56% [4]. Основні ознаки, які свідчать про можливість виникнення проблемного кредиту, представлені на рис. 1.

На думку У. Владичина, труднощі з погашенням позички виникають з різних причин. Усі представлені науковцем чинники виникнення проблемних кредитів зобразимо на рис. 2 [6].

Ефективне управління проблемними кредитами потребує чітко сформованого організаційного забезпечення. Важливим у процесі роботи банків з проблемними кредитами є роз-

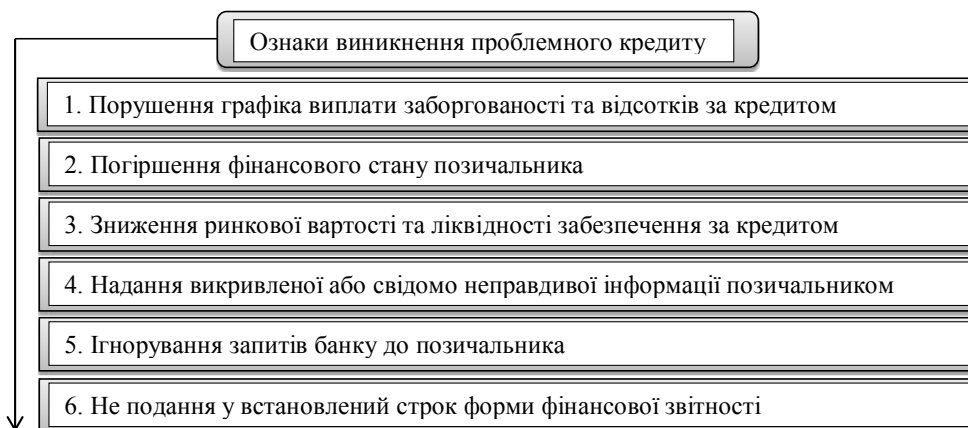

Рис. 1. Ознаки виникнення проблемного кредиту в банку [5]

Зовнішні чинники	
Політичне становище	Зміни законодавства
Економічна ситуація	Розвиток галузі
ПРИЧИНИ ВИНИКНЕННЯ ПРОБЛЕМНИХ КРЕДИТІВ	
Внутрішні чинники	
<i>Залежать від позичальника</i>	<i>Залежать від банку</i>
Недостатній рівень менеджменту	Відсутність досвіду працівників
Погіршення якості продукції	Недосконала кредитна політика банку
Недосвідченість керівництва	Заадто ліберальне ставлення до клієнта
Недостатній контроль за станом фінансів	Кредитування інсайдерів на пільгових умовах
Відсутність досвіду ведення бізнесу	Помилки під час аналізування кредитної документації
Небажання клієнта повернути кредит	Погане структурування кредиту
Непередбачувані обставини	Відсутність належного контролю

Рис. 2. Причини виникнення проблемних кредитів [6]

межування повноважень, що дає можливість зменшити ймовірність виникнення конфлікту інтересів. З цією метою створюються рівні управління проблемними кредитами, які поділяються на стратегічний, тактичний та оперативний (рис. 3).

Управління проблемними кредитами мають здійснювати окремі підрозділи, що в межах своїх повноважень зможуть приймати конкретні рішення та нести відповідальність за них у подальшому. Незважаючи на розподіл обов'язків між підрозділами, вони мають спрямовувати свою діяльність на вирішення спільної задачі, а саме зменшення проблемної заборгованості, використовуючи зовнішні та внутрішні методи регулювання.

Основними внутрішніми методами в роботі банку з проблемними кредитами є методи реабілітації та ліквідації (рис. 4).

Рішення використання певного методу приймається керівництвом банку залежно від конкретних обставин та результатів попереднього аналізу проблеми. Кращим варіантом завжди

вважається такий, що дає і банку, і його клієнту можливість поновлення нормальної діяльності. Проте головна мета полягає в максимізації ймовірності повного повернення коштів банку. Якщо ймовірність становить менше 90%, то реабілітацію краще не розпочинати.

Одним з показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, є його платоспроможність. Вона трактується як можливість своєчасно погасити свої платіжні зобов'язання наявними грошовими ресурсами. Оцінювання платоспроможності здійснюється на основі характеристики ліквідності поточних активів, тобто часу, необхідного для перетворення їх на готівку [8].

Додатковим навантаженням на банк щодо підвищення його ліквідності є вимога регулятора, яка полягає в обов'язковому формуванні резерву під проблемні кредити, що істотно впливає на банківську діяльність. Обсяг резервів потрібно підтримувати на досить високому рівні, що негативно впливає на рентабельність активів та можливість кредитування в масштабах, необхідних для реального сектору економіки.

Стратегічний рівень	Функція полягає в прийнятті стратегічних рішень щодо роботи банку з проблемними кредитами та впровадженні управлінських рішень організації роботи підрозділів тактичного рівня.	Загальні збори акціонерів, Спостережна Рада, Правління банку.	<i>Спеціалізований підрозділ по роботі з проблемними кредитами</i>
Тактичний рівень	Функція полягає в здійсненні тактичного регулювання діяльності банку з проблемними кредитами відповідно до розроблених стратегічних цілей.	Кредитний комітет, тарифний комітет, внутрішній аудит.	
Оперативний рівень	Функція полягає в оперативному реагуванні на виникнення проблемної заборгованості клієнтів.	Фронт-офіс, бек-офіс, юридичний відділ, відділ безпеки, підрозділ стратегічного аналізу банку.	

Рис. 3. Структура організації роботи з проблемними кредитами [7]

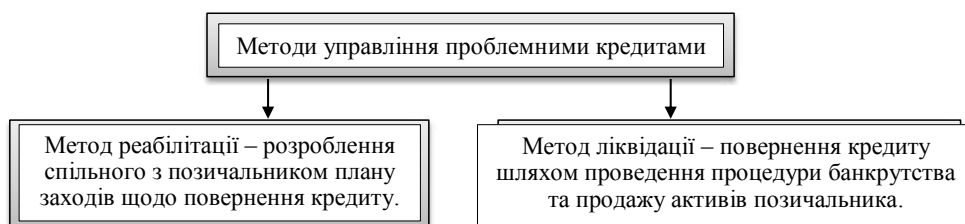

Рис. 4. Основні методи управління проблемними кредитами

Аналізуючи зміни, які стосуються активів банку, звертаємо увагу на динаміку банківських установ. З 2014 р. в Україні спостерігається дестабілізація як банківської системи, так і фінансової стійкості держави загалом. Негативна тенденція продовжується досі. На 1 квітня 2018 р. кількість банків, які мають ліцензію НБУ, зменшилась до 82 (у 2014 р. їх було 163) [9].

Впродовж 2014–2015 рр. кредитна активність банків була низькою, що пояснюється скороченням ресурсної бази, погіршенням кредитоспроможності та високим рівнем невизначеності щодо подальшого економічного розвитку, який змушує банки більш уважно ставитись до фінансового стану потенційних позичальників чи призупинити на деякий час кредитування.

Зниження обігу та обсягів виробництва основних галузей, зниження реальних доходів населення за високої девальвації національної валюти, низька ліквідність та капіталізація банківських установ вплинули на зростання проблемної заборгованості в Україні впродовж 2008–2018 рр. (рис. 5).

Приблизно на 85% проблемний портфель складається з кредитів корпоративного сектору. При цьому 63% поганих кредитів було видано державними банками, 29% – іноземними, 5% – банками з українським приватним капіталом, а решта – неплатоспроможними фінансовими установами. Одними з варіантів виходу із ситуації є продаж та списання непрацюючих кредитів.

Найбільшу частку поганих активів сконцентрували великі банки, серед яких слід назвати «ВТБ» з часткою проблемних кредитів у 95,3%, «ПриватБанк» (86,9%), «Укрсоцбанк» (81,84%), «Промінвестбанк» (71,87%), «Кредит Дніпро» (64,40%), «Ощадбанк» (63,69%), «Укресімбанк» (60,39%), «Сбербанк» (52,96%), «Універсалбанк» (52,38%), «Марфін Банк» (45,12%).

Стрімке збільшення частки проблемної заборгованості в кредитному портфелі банків зумовлює значні відрахування в резерви на покриття втрат за кредитними операціями.

Банківський капітал використовується неефективно під час відрахування великих сум в резерви під кредитні ризики водночас із витратами на адміністрування проблемних кредитів.

Проаналізуємо частку резервів за активними операціями та частку простроченої заборгованості в кредитному портфелі банків (рис. 6).

Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків. По-перше, зростання проблемної заборгованості спричиняє збільшення обсягу втрат, пов'язаних з неповерненням суми основного боргу та процентів за кредитом. По-друге, воно приводить до появи додаткових операційних витрат, пов'язаних з поверненням проблемного кредиту, замороженням коштів у неприбуткових активах, що зумовлює зменшення прибутковості банку, погіршення стану ліквідності та зниження якості його активів. По-третє, воно негативно відображається на репутації банку, його рейтингах, що спричиняє зниження рівня довіри з боку вкладників та інвесторів [10].

Серед основних шляхів, за допомогою яких можна виявити проблемну заборгованість позичальників за кредитами, слід виділити аналіз кредитного портфеля банку та контроль за кожною конкретною кредитною операцією.

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів та втрат капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності, НБУ встановлює порядок визначення економічних нормативів.

Для детальнішого аналізу варто розглянути динаміку дотримання банками України нормативів достатності капіталу, адже саме ці нор-

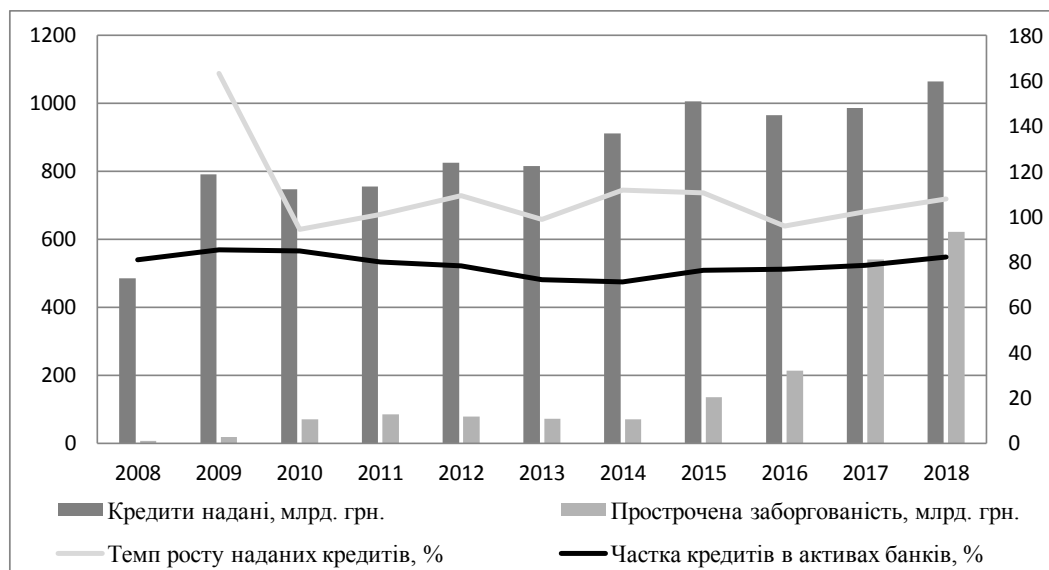

Рис. 5. Динаміка простроченої заборгованості банків України протягом 2008–2018 рр. [9]

мативи визначають можливість банків виплачувати кошти клієнтам, тобто це показує їхню платоспроможність (рис. 7).

Варто зосередитись на аналізі нормативів кредитного ризику ("credit risk limits"), тобто економічних нормативах, встановлених Національним банком України з метою зменшення банківських ризиків, недотримання яких може привести до фінансових труднощів у діяльності банку. До них належать:

- норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7);
- норматив великих кредитних ризиків (Н8);

– норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9);

– норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10) [9].

Динаміку даних нормативів в середньому по банківській системі протягом 2013–2018 рр. можемо побачити в табл. 1 (з аналізу за 4 місяці 2018 р. ПАТ КБ «Фінансова Ініціатива» та ПАТ «Банк Форвард» виключені у зв'язку із занадто високими показниками, що викривлює загальну картину).

Рис. 6. Динаміка частки резервів (%) за активними операціями та частки простроченої заборгованості в кредитному портфелі банків протягом 2008–2018 рр. [9]

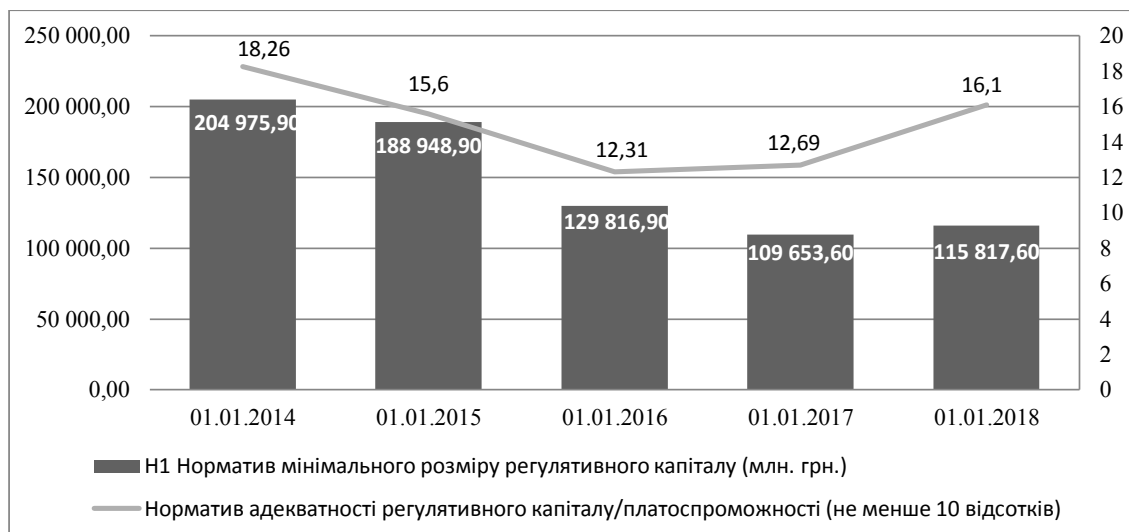

Рис. 7. Динаміка нормативів достатності капіталу українських банків у 2014–2018 рр. [4]

Таблиця 1

Нормативи Н7, Н8, Н9 в банківській системі України у 2013–2018 рр.

Норматив	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	2017 р.	2018 р.	Висновок
Н7	20,76	22,1	22,33	22,01	22,78	23,67	Виконується
Н8	164,46	172,91	172,05	250,04	364,14	138,44	Виконується
Н9	Не розраховується				31,19	28,15	Не виконується

Джерело: [9]

Нормативи концентрації кредитного ризику «в одні руки» (Н7) та кредитного ризику за операціями з інсайдерами (Н9) є одними з найважливіших. Якщо занадто багато кредитів видано одній групі клієнтів, а ще гірше – власникам банку, то в разі фінансових труднощів у цієї групи проблеми виникають у самого банку. На жаль, бізнес-модель більшості великих банків як мінімум допускала таку ризиковану модель кредитування. Іноземні банки масово порушили Н7 у зв'язку з девальвацією гривні, адже заборгованість за великими кредитами часто була валютною, а капітал банку завжди є гривневим.

15 банків з 82 порушували норматив Н7, який має бути нижче за 25%, а 19 банків порушували норматив кредитування інсайдерів (Н9). Зниження Н7 та Н9 відбувається за рахунок погашення позичальником кредитів та збільшення капіталу. Банки, які не виконують вимогу плану щодо приведення нормативів у норму, ризикують бути відправленими у ФГВФО [11].

Під час формуванні та вдосконалення банківської системи України обов'язковою умовою має бути використання світового досвіду. У світовій банківській практиці велика увага приділяється оцінюванню та мінімізації кредитного ризику на рівні всього кредитного портфеля, здійснюється оцінювання обсягу та якості, а вже потім відбувається вжиття заходів щодо оптимізації структури для зменшення ризику.

Зарубіжні банки для оцінювання кредитного ризику застосовують спеціальні методики кредитного рейтингу, що становлять сукупність оцінних параметрів кредитоспроможності позичальника. Оптимальне використання таких методик мінімізує кредитний ризик, чітко організовується кредитний процес за отримання найкращої якості кредитного портфеля.

За кордоном поширені загалом такі методи управління ризиком, як продаж кредитів, сек'юритизація, скоринг, кредитні бюро [12].

Домінуючою концепцією оптимізації кредитних ризиків є теорія диверсифікації. Сучасні дослідники вважають, що надання кількох великих позичок є значно небезпечнішим, ніж надання значної кількості дрібних.

Яскравим проявом процесу диверсифікації кредитного ризику є розвиток у світовій практиці консорціумного кредитування, за якого кредиторами виступають декілька банків – учасників консорціуму [13].

У США та Західній Європі під час кредитування як один з методів оцінювання кредитного ризику широко використовується скоринг, тобто застосування автоматизованих систем на основі математичних та статистичних методів. Кредитний скоринг дає змогу на основі певних характеристик наявних клієнтів та потенційних постачальників шляхом підрахунку балів визначити ризики, пов'язані з кредитуванням.

У багатьох країнах, зокрема Україні, введено обмеження на розміри кредитів, що надаються одному клієнту або групі пов'язаних між собою позичальників, чії потенційні ризики на практиці пов'язані між собою і фактично є єдиним великим ризиком. Встановлюються також вимоги щодо обов'язкового надання банками органам нагляду відомостей про найбільш великі потенційні ризики, визначається максимальний граничний рівень за такими кредитами (звичай він становить 10–25% капіталу банку).

Таким чином, використання в українських банках зарубіжного досвіду вдосконалення управління кредитним ризиком має тривати шляхом створення комплексного механізму управління кредитними ризиками, дія якого полягає в страхуванні від ймовірних, небажаних відхилень фактичних результатів від прогнозованих за допомогою фінансових інструментів, які застосовують у світовій практиці.

Задля забезпечення вдосконалення сучасного стану управління проблемними кредитами в банках України варто здійснити низку певних дій та реформ, що допоможе банкам стати більш платоспроможними та дотримуватися всіх нормативів. За зростання економіки якість кредитного портфеля помітно покращиться, але обслуговування більшості непрацюючих кредитів уже ніколи не відновиться. Якщо курс гривні, як і раніше, падатиме (що є більш реалістичним сценарієм), то портфель проблемних кредитів залишиться джерелом системних ризиків для банків.

Уже в першому півріччі 2018 р. НБУ зобов'язав банки надати плани роботи з проблемною заборгованістю. Крім того, з метою перевірки банківського сектору на міцність НБУ впроваджує щорічне оцінювання банків шляхом стрес-тестування, якому підлягатимуть усі банки, чії активи в сукупності становлять не менше 90% загальних активів банківського сектору. Однак найбільш ефективного результату в цьому напрямі можна очікувати в разі ухвалення у 2018 р. проекту Закону України «Про діяльність з управління заборгованістю», розробленого НБУ за підтримки ЄБРР. Прийняття зазначеного законопроекту додатково до наявних можливостей дасть змогу банкам продавати проблемні кредити спеціалізованим фінансовим установам, а саме компаніям з управління заборгованістю. Надалі саме ці компанії регулюватимуть питання погашення заборгованості, здійснюючи взаємну діяльність безпосередньо з боржниками.

Поліпшити ситуацію в цьому сегменті ринку банківських послуг може допомогти й остаточне прийняття законопроекту № 7114-д, який передбачає створення та впровадження кредитного реєстру НБУ [14].

Отже, з огляду на світовий досвід регулювання кредитної сфери можна виділити такі шляхи подолання проблемної заборгованості вітчизняних банків:

– застосування інноваційних технологій та методик для оцінювання платоспроможності клієнтів;

– формування єдиної бази кредитних історій (такі спроби характерні для банківського сектору, де наявні Українське бюро кредитних історій, Перше всеукраїнське бюро кредитних історій, однак для отримання кращого ефекту необхідним є підключення всіх банків до такого реєстру);

– поширення практики купівлі проблемних кредитів компаніями-колекторами, застосування факторингу (актуальним є створення єдиної компанії від НБУ, проте обговорення цього питання триває);

– формування достатніх обсягів резервів під заборгованість (складність полягає у фінансових труднощах банків);

– вибір та реалізація моделі реструктуризації проблемних активів у банківській сфері (наприклад, створення банку проблемних активів або перехідного банку із залученням держави чи приватних інвесторів);

– спрощення механізмів продажу, передачі, списання активів, зокрема в межах проведення досудових процедур;

– посилення нагляду за діяльністю банків, введення такої ж системи щодо небанківських установ.

Вжиття зазначених заходів дасть змогу мінімізувати кредитні ризики в банківській сфері, зменшити кількість проблемної заборгованості, відповідно, забезпечити економічне зростання держави.

Висновки. Отже, можна говорити про неефективність поточної роботи з проблемною заборгованістю, оскільки її частка в сукупному кредитному портфелі банківської системи має тенденцію до зростання. Така ситуація негативно позначається на результатах фінансової діяльності банків, оскільки банк несе витрати, пов'язані з неповерненням суми основного боргу та процентів за кредитом, замороженням коштів у неприбуткових активах, що зумовлює зменшення прибутковості банку, погіршення стану ліквідності та зниження якості його активів.

Дослідженням доведено факт того, що формування кредитного портфеля банку з оптимальними якісними характеристиками на нинішньому етапі розвитку економіки держави загалом та банківської системи зокрема стає важливим напрямом діяльності банківських установ. Проведення налагодженої роботи в цьому напрямі має привабити як якісних потенційних клієнтів, націлених на плідну співпрацю з банківською установою, так і інвесторів, які цікавляться банківською установою з поміркованою, виваженою та прагматичною кредитною політикою. Також запропоновано низку заходів, вжиття яких у діяльність банків має на меті підтримку їх платоспроможності та уникнення проблемної заборгованості.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Про банки і банківську діяльність: Закон України від 7 грудня 2000 р. № 2121-III.
2. Визначення НБУ понять «безнадійні кредити» та «прострочені кредити». URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123459.
3. Regional economic outlook // International Monetary Fund. URL: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2011/eur/eng/ereo0511.htm>.
4. Серeda С.В. Капіталізація банків України: стан та напрями підвищення. URL: http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/KMBD/2018%20K%25D0%25A0UGLIJ+ST%25D0%2586L/Sereda_S_V_.pdf.
5. Міщенко В.С. Удосконалення управління проблемними активами банків // Бібліотека економіста. URL: <http://library.if.ua/articles/article-37>.
6. Владичин У.В. Банківське кредитування: навч. посіб. / за ред. С.К. Реверчука. Київ: Атіка, 2008. 648 с.
7. Версаль Н.І., Дорошенко Т.В. Теорія кредиту: навч. посіб. Київ: Києво-Могилянська академія, 2007. 483 с.
8. Барановський О.І. Проблемні банки: виявлення і лікування. Вісник НБУ. 2009. № 11. С. 18–31.
9. Статистика. Показники банківської системи. Основні показники діяльності банків України // Сайт Національного банку України. URL: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
10. Бабенко М.І. Мертвий вантаж. Чому в українських банках проблемних кредитів більше, ніж «живих». Фокус. 2018. Лютий. URL: <https://nabu.ua/ua/mertviy-vantazh-chomu-v-ukrayinskih.html>.
11. Пальчевський І.В. Банки виправдалися за порушення нормативів. 2018. URL: <https://finclub.net/ua/analytics/bankyypravdalyasia-za-porushennia-normatyviv.html>.
12. Прийдун Л.О. Оцінка зарубіжного досвіду мінімізації рівня проблемної заборгованості у кредитних операціях банків. Науковий вісник. Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє. 2011. № 16. С. 201–209.
13. Квасницька Р.С., Кунда Н.В. Управління кредитними ризиками в банківській системі. Вісник Хмельницького національного університету. 2011. № 6. Т. 2. С. 245–249.
14. Виговський О.В. Кредитування як один із потенційних ризиків 2018 року. Ризики для банків і вкладників. 2018. URL: https://dt.ua/finances/kredituvannya-yak-odin-iz-potenciynih-rizikiv-2018-roku-riziki-dlya-bankiv-i-vkladnikov-265969_.html.

REFERENCES:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2000), The Law of Ukraine "On Banks and Banking Activity", available at: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2404-17>.
2. Official site of National Bank of Ukraine (2007), Definition by NBU of "bad loans" and "overdue loans", available at: http://www3.weforum.org/docs/WEF_GlobalCompetitiveness-Report_2013-4.pdf.
3. International Monetary Fund (2011). Regional economic outlook. Available at: <http://www.imf.org/external/pubs/ft/reo/2011/eur/eng/ereo0511.htm>.
4. Sereda S.V. (2018), "Capitalization of Ukrainian banks: state and directions of improvement", available at: http://kneu.edu.ua/userfiles/Credit_Economics_Department/KMBD/2018%20K%25D0%25A0UGLIJ+ST%25D0%2586L/Sereda_S_V_.pdf.
5. Mishchenko V.S. (2018), "Improvement of management of problem assets of banks", available at: <http://library.if.ua/articles/article-37>. Biblioteka ekonomista.

6. Vladychyn U.V. (2008), Bankivske kredyuvannia [Bank lending], Atika, Kyiv, Ukraine.
7. Versal N.I. (2007), Teoriia kredytu [The theory of credit], Kyievo-Mohylianska akademiia, Kyiv, Ukraine.
8. Baranovskiy O.I. (2009), "Problem banks: Detection and treatment", Visnyk NBU, no. 11, pp. 18–31.
9. Official site of National Bank of Ukraine (2018), "Statistics. Indicators of the banking system. Main indicators of activity of Ukrainian banks", available at: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=36807&cat_id=36798.
10. Babenko M.I. "Dead cargo. Why there are more problem loans than "living credits" in Ukrainian banks", available at: <https://nabu.ua/ua/mertviy-vantazh-chomu-v-ukrayinskikh.html>.
11. Palchevskiy I.V. (2018), "Banks were justified for violations of standards", available at: <https://finclub.net/ua/analytics/banky-vypravdalyasia-za-porushennia-normatyviv.html>.
12. Pryidun L.O. (2011), "Assessment of foreign experience in minimizing the level of bad debts in bank lending operations", Naukovyi visnyk. Ukrainska nauka: mynule, suchasne, maibutnie, no. 16, pp. 201–209.
13. Kvasnytska R.S., Kunda N.V. (2011), "Management of credit risks in the banking system", Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu, no. 6, pp. 245–249.
14. Vyhovskyi O.V. (2018), "Lending as one of the potential risks in 2018. Risks for banks and depositors", available at: https://dt.ua/finances/kredyuvannya-yak-odin-iz-potencyynh-rizikiv-2018-roku-riziki-dlya-bankiv-i-vkladnikiv-265969_.html.

Mykolyshyn M.M.
*Candidate of Economic Sciences,
Lecturer at Department of Finance,
Banking and Insurance,
Lviv Institute of SHEI "Banking University"*

Bilokrynytska M.S.
*Student,
Lviv Institute "University of Banking"*

Kravchuk V.I.
*Student,
Lviv Institute "University of Banking"*

INFLUENCE OF PROBLEM DEBT ON THE SOLVENCY OF THE BANKING SYSTEM IN UKRAINE

The concept of "problem assets" can be defined as the following statement: it is a real debt, represented by overdue loans, including inactive (the term of overdue more than 90 days), replacing loans (which are the result of reissue or refinancing of the primary loan), and potential debt, represented by restructured loans (by which the terms of the original contract are changed), including long-term, and time-based loans, in which there is a short-term violation of the timing of payments or there is high reliability of such violations in the future.

As a result of the research conducted by the banks of Ukraine, it was determined that the activities of banks in the sphere of lending for the last three years have not been successful. Banks cannot adapt to the crisis situation in the country and permanent instability in the political sphere. The volume of the loan portfolio of banks in relation to assets is increasing but its real value is decreasing, which is associated with a decrease in the quality of the loan portfolio. This, in turn, leads to a decrease in the creditworthiness of banks' lending operations and an increase in the level of credit risk, as a significant part of the assets is accumulated in the form of coverage of losses. To resolve this problem, banks should pay more attention to improving the quality and efficiency of loan portfolio management.

The formation of reserves in the world practice for bank lending operations is carried out in accordance with the standard requirements set by the regulatory authorities or on the basis of internal bank assessments. Thus, rules of prudential oversight bodies have different imperatives. There are different requirements for taking into account collaterals, guarantees or other risk mitigation factors. Different definitions of restructured troubled assets are used in different countries of the world. And the question of whether to consider them as bad assets is solved in different ways.

In Ukraine, methodological approaches to the formation of reserves for bank lending operations are defined by the provisions of the NBU, then the domestic model tends to a standardized model inherent in emerging markets. The current version of the Regulation is more liberal than the previous one since it establishes the size of the reserves created depending on the quality of the loan category within certain ranges. This allows a more objective consideration of the borrower's credit risk based on the assessment of its internal ratings. The size of the provision for credit operations is reduced by the amount of acceptable collateral, taking into account the liquidity ratio. In the context of the implementation of international financial reporting standards in Ukraine, it is expedient to extend the methods of determining the amortized cost of loans through the impairment of loans directly through a decrease in its balance value.

УДК 338.5:336.225.673

Парфентій Л.А.*кандидат економічних наук,**доцент кафедри соціально-економічних дисциплін**Сумської філії**Харківського національного університету внутрішніх справ***Шутько В.М.***студентка**Сумської філії**Харківського національного університету внутрішніх справ*

РОЗВИТОК ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ТРАНСФЕРТНИМ ЦІНОУТВОРЕННЯМ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

Аналізуючи, систематизуючи та узагальнюючи наукові праці багатьох учених, ми дослідили сутність понять трансфертної ціни та трансфертного ціноутворення. Розкрито зв'язок трансфертного ціноутворення з явищем ухилення від сплати податків. Розглянуто основні аспекти податкового контролю за трансфертним ціноутворенням. Проаналізовано останні зміни податкового законодавства щодо трансфертного ціноутворення. Обґрунтовано позитивний вплив розвитку податкового контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні як для фіскальних органів, так і для платників податків.

Ключові слова: трансфертна ціна, трансфертне ціноутворення, податковий контроль, принцип «витагнутої руки», ухилення від сплати податків.

АННОТАЦИЯ

Анализируя, систематизируя и обобщая научные труды многих ученых, мы исследовали сущность понятий трансфертной цены и трансфертного ценообразования. Раскрыта связь трансфертного ценообразования с явлением уклонения от уплаты налогов. Рассмотрены основные аспекты налогового контроля над трансфертным ценообразованием. Проанализированы последние изменения налогового законодательства касательно трансфертного ценообразования. Обосновано положительное влияние развития налогового контроля над трансфертным ценообразованием в Украине как для фискальных органов, так и для налогоплательщиков.

Ключевые слова: трансфертная цена, трансфертное ценообразование, налоговый контроль, принцип «витагнутой руки», уклонение от уплаты налогов.

ANNOTATION

Analyzing, systematizing, and generalizing scientific papers of many scholars, we are studied the essence of concepts of transfer price and transfer pricing. Relationship of transfer pricing and the phenomenon of tax avoidance is revealed. The main aspects of tax control over transfer pricing are considered. The latest changes in the tax law regarding transfer pricing are analyzed. The positive influence of transfer pricing tax control development in Ukraine is justified both for fiscal authorities and taxpayers.

Key words: transfer price, transfer pricing, tax control, arm's length principle, tax avoidance.

Постановка проблеми. Поява великих транснаціональних інтегрованих корпорацій та активізація міжнародної торгівлі приводять до вільного переміщення фінансових ресурсів. Такі компанії у своїй діяльності використовують можливості оптимізації оподаткування. Створення та розвиток транснаціональних корпорацій в Україні об'єктивно зумовлюють ситуацію, коли зовнішньоекономічні зв'язки українських підприємств у майбутньому будуть тільки розширюватися. Сьогодні більшість економічних суб'єктів вибудовує відносини з контрагентами,

що розташовані в країнах з низьким податковим навантаженням. Різниця в податковому навантаженні різних держав активно використовується суб'єктами зовнішньоекономічної діяльності під час здійснення податкового планування. Україна, як і будь-яка держава, змушена ці процеси регулювати, захищаючи свої економічні інтереси. Саме тому всебічний розвиток податкового контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні є дуже актуальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В науковій літературі трансфертне ціноутворення розглядається в досить різних аспектах і не завжди постає в негативному світлі. Наприклад, Т. Савченко та Л. Павленко розглядають трансфертне ціноутворення як інструмент забезпечення внутрішньобанківської рівноваги [1].

Питання трансфертного ціноутворення досліджується в працях таких іноземних вчених, як А. Вагенгофер, К. Друрі, Г. Кюппер, Д. Пфаф, П. Хорвач. Серед вітчизняних науковців варто виділити таких, як С. Голов, П. Дзюба, М. Колдовський, Л. Павленко, Т. Савченко, О. Терещенко.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Однак проблема зловживання трансфертним ціноутворенням транснаціональними корпораціями та промислово-фінансовими групами задля ухилення від сплати податків є відносно новою для української економіки, отже, недостатньо дослідженою.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є розкриття сутності трансфертного ціноутворення як інструмента ухилення від сплати податків, дослідження механізму податкового контролю за трансфертним ціноутворенням в Україні та його розвитку шляхом аналізу останніх змін у податковому законодавстві.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трансфертне ціноутворення разом з іншими видами ціноутворення саме по собі не здійснює негативного впливу на економіку. Стереотип пов'язування трансфертного ціноутворення з ухиленням від сплати податків склався з огляду на зловживання цим видом ціноутворення задля зменшення податкового навантаження

на транснаціональну компанію або промислову групу загалом [2]. Поширеною схемою ухилення від сплати податків є використання міжнародних трансфертних цін, тобто цін, що сплачуються за трансферт товарів або послуг між організаційними одиницями однієї транснаціональної компанії. В такий спосіб оподатковуваний прибуток переводиться до юрисдикцій з низьким рівнем оподаткування, суттєво зменшуючи податкові відрахування.

Трансфертне ціноутворення в науковій літературі розглядають як процес визначення трансфертної ціни, а також сукупність економічних відносин, що виникають під час визначення трансфертної ціни на будь-який об'єкт торгівлі між пов'язаними компаніями чи структурними підрозділами однієї компанії, якщо об'єкт торгівлі перетинає митний кордон [3]. Відповідно до цього трансфертна ціна визначається як ціна, що встановлюється на об'єкт торгівлі або послуги між пов'язаними компаніями або структурними підрозділами однієї компанії в разі перетину кордону об'єктом торгівлі [3].

Трансфертне ціноутворення для цілей оподаткування – це система визначення звичайної ціни товарів та/або результатів робіт (послуг) в операціях, визнаних контрольованими. Воно виникає між компаніями, які мають можливість впливати на формування цін у межах операцій, а також може здійснюватися не тільки компаніями, що розташовані в різних державах, але й пов'язаними особами в межах однієї країни [4].

Податковий контроль за трансфертним ціноутворенням ґрунтується на принципі «втягнутої руки», закріпленому в міжнародному стандарті, погодженому державами-членами Організації економічного співробітництва і розвитку (ОЕСР) та країнами, які не є членами цієї організації, і рекомендованому для встановлення трансфертних цін для податкових потреб. Цей принцип передбачає збільшення податкових зобов'язань пов'язаних осіб до рівня податкових зобов'язань непов'язаних осіб за умови відповідності комерційних та/або фінансових умов здійснення ними операцій.

Розглянемо більш детально причини зловживання трансфертними цінами з боку компаній. Сутність трансферного ціноутворення виявляється в меті застосування трансфертних цін, що полягає в перекладенні податкового навантаження на афілійовану особу, що має більш вигідні умови (з точки зору сплати податків компанією загалом) [5]. Зрозуміло, що розміщення дочірніх компаній в офшорних зонах дає найбільшу вигоду у використанні трансфертних цін. Саме цим зловживають транснаціональні корпорації. Причому під час проведення експортно-імпортних операцій товари навіть не перетинають кордон країни, а всі операції відбуваються тільки на папері. Виявити такі псевдооперації без фізичної перевірки прикордонних органів досить складно [6].

З огляду на те, що правила застосування трансфертного ціноутворення постійно порушувались, відносно нещодавно відповідні операції стали об'єктом прискіпливого регулювання з боку Державної фіскальної служби (далі – ДФС), хоча правила коригування цін на товари та послуги, якщо вони суттєво відрізнялись від ринкових, у вітчизняному податковому законодавстві існували завжди. Міжнародні угоди лише внесли новий підхід в цю сферу, яка сьогодні багата новаціями та постійно вдосконалюється, чим можна охарактеризувати також 2018 рік.

1 січня 2018 року відбулося набрання чинності Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році» від 7 грудня 2017 року № 2245-VIII (далі – Закон № 2245) [7]. Основними нововведеннями, зазначеними у цьому Законі, є такі. З 1 січня 2018 року господарські операції, що здійснюються між нерезидентом та його постійним представництвом в Україні, визнаються контрольованими за умови, що їх обсяг перевищує 10 млн. грн. за відповідний податковий (звітний) рік (за вирахуванням непрямих податків). У зв'язку з цим господарські операції резидентів України з постійними представництвами нерезидентів не визнаються контрольованими.

У Законі № 2245 зазначаються нові критерії визнання осіб пов'язаними. Юридичні особи визнаються пов'язаними, якщо повноваження одноособового виконавчого органу таких юридичних осіб здійснює одна й та ж сама особа. Крім того, пов'язаними особами визнаються юридична особа та фізична особа, яка є кінцевим (бенефіціарним) власником (контролером) такої юридичної особи, а також юридичні особи, якщо їх кінцевим (бенефіціарним) власником (контролером) є одна й та ж сама фізична особа.

Обсяг контрольованих операцій має визначатися за цінами, які відповідають принципу «втягнутої руки». Статтю 39 Податкового кодексу України (далі – ПКУ) доповнено новою нормою, згідно з якою обсяг господарських операцій платника податків з кожним контрагентом для цілей розрахунку вартісного критерію (10 млн. грн. за вирахуванням непрямих податків) обраховується за цінами, що відповідають принципу «втягнутої руки». Отже, якщо обсяг потенційно контрольованих операцій за довірними цінами становить менше 10 млн. грн., але в разі коригування відповідно до ціни (показника рентабельності), що відповідає принципу «втягнутої руки», обсяг операцій перевищив би 10 млн. грн., такі операції визнаються контрольованими та мають бути відображені у звіті про контрольовані операції [8].

З'являються нові критерії формування переліку «низькоподаткових» юрисдикцій.

Загальна кількість юрисдикцій в переліку збільшилася з 65 до 85. Порівняно з попереднім переліком, затвердженим Розпорядженням Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) від 16 вересня 2015 року № 977-р, з 1 січня 2018 року потрапляє під контроль трансфертне ціноутворення в операціях з контрагентами з таких держав (територій), як Бурунді, Вануату, Гваделупа, Гватемала, Грузія, Джибуті, Співдружність Домініки, Домініканська Республіка, Естонія, Іран, Куба, Лаос, Латвія, Ліван, Мальта, Марокко, Монако, ОАЕ, Пуерто-Ріко, Сінгапур, Угорщина [7].

Відбувається набуття чинності переліком організаційно-правових форм нерезидентів, який затверджений Постановою КМУ від 4 липня 2017 року № 480. Він включає 95 організаційно-правових форм нерезидентів з 26 країн світу. Таким чином, в разі придбання у 2018 році товарів, робіт і послуг у нерезидентів, організаційно-правова форма яких включена до вищевказаного переліку, компанії зобов'язані збільшити фінансовий результат податкового (звітного) періоду на суму 30% вартості таких товарів (робіт, послуг) або підтвердити суму витрат у цих операціях за цінами, визначеними за принципом «витягнутої руки».

Дозволяється самостійне коригування за для трансфертного ціноутворення. З 1 січня 2018 року платники податків можуть самостійно відкоригувати ціни контрольованих операцій (суму податкових зобов'язань), здійснених у 2015 та 2016 роках, до мінімального/максимального значення діапазону цін (рентабельності). Також з урахуванням змін до пункту 50.1 ПКУ, якщо платником податків під час підготовки звіту про контрольовані операції буде встановлено, що умови його контрольованих операцій не відповідають принципу «витягнутої руки», він може здійснити самостійне коригування та подати уточнюючий розрахунок до податкової декларації з податку на прибуток підприємств до 1 жовтня року, наступного за звітним, без застосування штрафної санкції [8]. Обмеження на здійснення самостійного коригування під час проведення перевірки платника податків щодо дотримання принципу «витягнутої руки» стосується виключно контрольованих операцій, перевірка яких триває, а також не поширюється на контрольовані операції інших звітних періодів.

Збільшується термін підготовки документації з трансфертного ціноутворення, передбачається надсилання запиту платника податків до ДФС про надання документації не раніше 1 жовтня року, що настає за календарним роком, в якому було здійснено відповідні контрольовані операції (раніше – до 1 травня). Водночас збільшено перелік інформації, яку повинна містити документація з трансфертного ціноутворення. Весь перелік наведено у підпункті 39.4.6 ПКУ [8].

Встановлюється обов'язок для платників податків зберігати документи та інформацію, які є необхідними для здійснення податкового контролю за трансфертним ціноутворенням, протягом 2 555 днів (7 років) від дня подання податкової звітності, для складення якої використовуються зазначені документи.

Законом № 2245 вносяться деякі зміни в особливості проведення перевірок контрольованих операцій за 2013–2014 роки. Контролюючий орган призначає перевірку контрольованих операцій, здійснених платниками податків у 2013 та 2014 звітних роках, відповідно до процедури чинних норм ПКУ. Водночас під час проведення перевірки цих звітних періодів використовується методологія визначення звичайної ціни, що діяла на момент здійснення таких контрольованих операцій.

Також Законом № 2245 вдосконалюється процедура попереднього узгодження ціноутворення. Змінами, внесеними до пункту 39.6 ПКУ, впроваджено нові правила стосовно процедури попереднього узгодження ціноутворення, за результатами якої великий платник податків має можливість укласти з ДФС договір про попереднє узгодження ціноутворення. Дія такого договору, укладеного за результатами попереднього узгодження ціноутворення в контрольованих операціях, може бути поширена на весь звітний період, в якому було укладено договір, та/або звітні періоди, що передують набранню його чинності. В разі дотримання великим платником податків умов такого договору та за незмінності узгоджених критеріїв для визначення відповідності умов контрольованих операцій принципу «витягнутої руки» його дія може бути подовжена на новий строк. Крім того, передбачено гарантії стабільності умов договору про попереднє узгодження ціноутворення в разі зміни податкового законодавства, внесення в нього змін, припинення дії або втрати платником податків статусу великого платника податків.

Висновки. Незважаючи на те, що, згідно з економічною сутністю, трансфертне ціноутворення не є негативним явищем, на практиці цей процес часто пов'язаний з ухиленням від сплати податків. Отже, Україна, як і будь-яка інша держава, має захищати свої права, здійснюючи податковий контроль за трансфертним ціноутворенням.

Зміни до правил трансфертного ціноутворення в Україні, що почали діяти з 1 січня 2018 року, загалом є позитивними для держави та платників податків, спрощують їх дотримання для бізнесу та вдосконалюють процедуру адміністрування для ДФС. Водночас розширено сферу контролю за трансфертним ціноутворенням, що поступово закриває «дірки», які несумлінні платники податків використовували для зменшення податкових відрахувань.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Савченко Т., Павленко Л. Трансфертне ціноутворення як інструмент забезпечення внутрішньобанківської рівноваги. Економічний простір. 2010. № 39. URL: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekpr/2010_39/Statti/15.pdf.
2. Богацька Н., Малогулко О. Суть трансфертного ціноутворення та його функції. URL: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Economics/32958.doc.htm.
3. Дзюба П. Трансфертне ціноутворення: економічний зміст і специфіка. Економіка України. 2006. № 1. С. 14–22.
4. Алексєєва А., Ігнатенко Т. Трансфертне ціноутворення як механізм податкового контролю. Вісник Київського національного торговельно-економічного університету. 2014. № 3. С. 85–95. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2014_3_8.
5. Глаз К. Трансфертне ціноутворення // Інститут стратегічних досліджень. URL: <http://ukrstrategy.com/uk/analitika/item/56-transfertcen.html>.
6. Колдовський М. Трансфертне ціноутворення як механізм ухилення від сплати податків. Ефективна економіка. 2013. № 7. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7_6.
7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо забезпечення збалансованості бюджетних надходжень у 2018 році: Закон України від 7 грудня 2017 року № 2245-VIII / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-19>.
8. Податковий кодекс України: за станом на 1 вересня 2018 року / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

REFERENCES:

1. Savchenko T. and Pavlenko L. (2010), "Transfer pricing as a tool for maintaining intrabank equilibrium", Economic Scope, [Online], no. 39, available at: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/ekpr/2010_39/Statti/15.pdf.
2. Bohatska N. and Malohulko O. (2008), "The essence of transfer pricing and its functions", Rusnauka, [Online], available at: http://www.rusnauka.com/15_DNI_2008/Economics/32958.doc.htm.
3. Dziuba P. (2006), "Transfer pricing: economic content and specifics", Economy of Ukraine, no. 1, pp. 14–22.
4. Aleksieieva A. and Ihnatenko T. (2014), "Transfer pricing as a mechanism for tax control", Herald of Kyiv National University of Trade and Economics, [Online], no. 3, pp. 85–95, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vknteu_2014_3_8.
5. Official site of Institute for Strategic Studies (2013), "Transfer pricing", available at: <http://ukrstrategy.com/uk/analitika/item/56-transfertcen.html>.
6. Koldovskiy M. (2013), "Transfer pricing as a mechanism of tax evasion", Efektyvna ekonomika, [Online], no. 7, available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2013_7_6.
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine on Balancing Budget Revenues in 2018", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2245-19>.
8. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Tax Code of Ukraine, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.

Parfentii L.A.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Socio-Economic Disciplines,
Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs*

Shutko V.M.

*Student,
Sumy Branch of Kharkiv National University of Internal Affairs*

DEVELOPMENT OF TRANSFER PRICING TAX CONTROL IN UKRAINE

Analysing, systematizing, and generalizing scientific papers of many scholars, the essence of concepts of transfer price and transfer pricing is studied. Transfer pricing in the scientific literature is considered as a set of economic relations that arise in the process of determining the transfer price for any object of trade between related companies or structural units of one company if the object of trade crosses the customs border. Accordingly, the transfer price is defined as the price set for the object of trade or services between affiliated companies or units of the same company in case of crossing the border by the object of trade. The use of international transfer prices – the prices paid for the transfer of goods or services between the organizational units of one transnational company – is a widespread tax evasion scheme. In such a way, taxable profits are transferred to jurisdictions with a low level of taxation, substantially reducing tax deductions. Tax control of transfer pricing is based on the arm's length principle, enshrined in an international standard agreed upon by the member states of the Organization for Economic Cooperation and Development and non-member countries, and recommended for the establishment of transfer prices for tax purposes. This principle involves increasing the tax liabilities of related parties to the level of tax liabilities of unrelated parties subject to compliance of commercial and/or financial conditions of their transactions. Since January 1, 2018, the Law of Ukraine as of December 7, 2017, № 245-VIII "On Amendments to the Tax Code of Ukraine and Certain Legislative Acts of Ukraine on Balancing Budget Revenues in 2018" came into force, which expanded the scope of control over transfer pricing, gradually closing the "holes" that unscrupulous taxpayers used to reduce tax deductions. These changes to the transfer pricing rules in Ukraine are positive both for the state and for taxpayers as they simplify their compliance with the business and improve the administration procedure for fiscal authorities.

УДК 369.06

Романовська Ю.А.*кандидат економічних наук, доцент**Вінницького торговельно-економічного інституту**Київського національного торговельно-економічного університету***Камінська А.О.***студентка**Вінницького торговельно-економічного інституту**Київського національного торговельно-економічного університету***Божок М.О.***студентка**Вінницького торговельно-економічного інституту**Київського національного торговельно-економічного університету*

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОБРОВІЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сучасний стан розвитку вітчизняного ринку добровільного медичного страхування в розрізі його видів. Проаналізовано основні тенденції, розраховано відносні показники рівня функціонування ринку добровільного медичного страхування. За результатами аналізу надано рекомендації з підвищення якості та доступності медичного страхування в Україні, що враховують сукупність економічних, правових та соціальних факторів розвитку страхового ринку.

Ключові слова: добровільне медичне страхування, ринок медичного страхування, види медичного страхування, розвиток добровільного медичного страхування, зарубіжний досвід.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано современное состояние развития отечественного рынка добровольного медицинского страхования в разрезе его видов. Проанализированы основные тенденции, рассчитаны относительные показатели уровня функционирования рынка добровольного медицинского страхования. По результатам анализа предоставлены рекомендации по повышению качества и доступности медицинского страхования в Украине, которые учитывают совокупность экономических, правовых и социальных факторов развития страхового рынка.

Ключевые слова: добровольное медицинское страхование, рынок медицинского страхования, виды медицинского страхования, развитие добровольного медицинского страхования, зарубежный опыт.

ANNOTATION

In the article the current state of the domestic market of voluntary health insurance in the context of its species. The main trends and ratios calculated level of functioning market for voluntary health insurance. The experience of foreign countries in the field of voluntary health insurance. The prospects of development proposed and modern tools of business process reengineering in voluntary medical insurance. Recommendations to improve the quality and accessibility of health insurance in Ukraine according to the analysis are provided; they consider the economic, legal and social elements of the insurance market development.

Key words: health insurance, medical insurance market, types of health insurance, development of voluntary health insurance, foreign experience.

Постановка проблеми. Невід'ємним елементом економічної системи є страховий ринок, адже на формування вітчизняного ринку страхування з дотриманням міжнародних вимог та стандартів впливає саме розвиток ринкових відносин. Влада повинна постійно виконувати всі складові соціального захисту громадян, адже він не може бути частковим або вибіркоким, тому в добровільному медичному страхуванні

також діє цей принцип. Існує низка суттєвих законодавчо-нормативних та соціальних перешкод, які заважають розвитку системи охорони здоров'я, тобто саме добровільній формі медичного страхування. Ця форма сьогодні набуває все більшого значення, тому що нині це, напевно, єдиний спосіб для громадян отримати належну медичну допомогу на достатньому рівні. Отже, сьогодні в розвитку медичного страхування є актуальним питання саме щодо подолання цих перешкод, а також активного залучення громадян до добровільного медичного страхування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Гострість та актуальність розвитку цього виду страхування обумовили значний науковий та практичний інтерес до розроблення теоретичних та правових засад добровільного медичного страхування. Цим питанням присвячували роботи такі вітчизняні науковці, як О.І. Білик, С.В. Бурлаєнко, Ю.П. Гришан, О.Г. Капшук, Є.М. Кісельов, І.Г. Кірпа, Н.Г. Нагайчук, В.М. Пащенко, А.П. Ситник, О.В. Солдатенко, Т.І. Стецюк.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Водночас наявність невирішених питань законодавчого забезпечення ефективного та комплексного медичного страхування, низький рівень життя та здоров'я громадян, висока вартість медичних послуг, необхідність страхових тарифів та збитковість страховиків у галузі медичного страхування потребують поглибленого теоретичного осмислення сучасних основних проблем та перспектив поширення цього виду страхування.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є аналіз показників діяльності страхового ринку України, зокрема добровільного медичного страхування; визначення чинників, які сприятимуть його розвитку; розроблення рекомендацій щодо підвищення якості та доступності медичного страхування в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Існування повноцінного ринку страхування є

важливою умовою підвищення добробуту населення та сталого економічного зростання, тому його подальший розвиток має набути пріоритетного значення в економічному та соціальному аспектах реалізації загальнодержавної політики. В сучасних умовах, коли країна перебуває в кризовому стані, страхові компанії варто розглядати як потужних інвесторів розвитку економіки, адже страховий ринок має сприяти формуванню додаткових джерел фінансування.

Саме страхові компанії є надійним захистом юридичних та фізичних осіб від матеріальних втрат, спричинених стихійним лихом, нещасним випадком чи іншими ризиковими обставинами, тому їх потенціал є запорукою сталого соціально-економічного розвитку держави.

Формування потужного сектору страхування має велике значення для суспільства та економічного розвитку держави. Страхування "life" дає змогу суб'єктам господарювання досягати вищого рівня життя шляхом задоволення їх потреби в безпеці та гарантованого рівня доходу.

Для більш детального аналізу страхового потенціалу зупинимось на дослідженні динаміки кількості страхових компаній та рівні їх концентрації (табл. 1). Це допоможе оцінити загальний потенціал зазначених фінансових установ стосовно обсягів надання страхових послуг. Загальна кількість страхових компаній станом на 2017 рік становила 300, зокрема "life" – 36 компаній, "non-life" – 264 компанії. Можна констатувати, що, незважаючи на значну кількість компаній, фактично на страховому ринку основну частку валових страхових премій, а саме 97,9%, акумулюють 100 СК "non-life", а 99,8% – 20 СК "life".

Все це підтверджує низький рівень соціальної захищеності населення України, адже надходження премій зі страхування життя та кількість страховиків за цим видом є надто малими, аби забезпечити сталий розвиток [2]. Кількість страхових компаній має тенденцію до зменшення. Також спостерігається низький рівень розвитку страхування життя. Необхідно відзначити, що характерною рисою розвитку страхового ринку України є те, що він на 85,1% складається зі страхових компаній "non-life" (страхових компаній, які займаються ризиковими видами). Причиною низького рівня розвитку страхування життя є те, що населення України не має

вільних коштів та довіри до страхової системи загалом.

Страхові компанії України акумулюють понад 53,1% всіх активів і мають значний потенціал для сприяння сталому розвитку підприємництва шляхом розміщення страхових резервів у реальному секторі економіки.

У табл. 2 представлені показники розвитку страхових компаній України з 2012 року по 2017 рік. Отже, порівняно з аналогічною датою 2015 року зменшилися такі показники, як загальні активи страховиків (-7,7%) та обсяг сплачених статутних капіталів (-12,5%). Порівняно з 2015 роком на 5 434,3 млн. грн. (18,3%) збільшився обсяг надходжень валових страхових премій, обсяг чистих страхових премій збільшився на 4 109,0 млн. грн. (18,4%).

Операції перестраховування за 2016 рік зросли на 27,8%, а саме з 9 911,3 млн. грн. до 12 668,7 млн. грн. за рахунок збільшення на 1 325,3 млн. грн. обсягів перестраховування всередині країни та збільшення на 1 432,1 млн. грн. операцій з перестраховування зі страховиками-нерезидентами.

Структура страхових премій за 2017 рік свідчить про те, що найбільшу частку займає саме автострахування (КАСКО, ОСЦПВ, «Зелена картка»), що становить 4 626,0 млн. грн. (34,2%). Також значна питома вага належить таким видам страхування, як страхування майна (1 331,2 млн. грн., або 9,9%); медичне страхування (безперервне страхування здоров'я) (1 306,1 млн. грн., або 9,7%); страхування життя (1 245,1 млн. грн., або 9,2%); страхування фінансових ризиків (914,6 млн. грн., або 6,8%).

Як бачимо, страховий ринок поступово виходить з кризи, проте існує значна потреба його подальшого вдосконалення.

Важливим елементом системи страхової медицини є медичне страхування, яке в умовах ринкових відносин є найважливішою складовою частиною системи охорони здоров'я, що покликана усувати або пом'якшувати вплив низки непередбачуваних обставин, які виникають в житті людини та негативно відбиваються на її здоров'ї, шляхом повного або часткового відновлення працездатності.

В Україні існує низка великих страхових компаній, які спеціалізуються на медичному

Таблиця 1

Кількість страхових компаній та їх концентрація в Україні у 2012–2017 роках

Кількість страхових компаній	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Загальна кількість	414	407	382	361	310	300
зокрема СК "non-life"	352	345	325	312	271	264
зокрема СК "life"	62	62	57	49	39	36
Топ-100 СК "non-life", %	84,3	92,1	93,4	96,1	96,9	97,9
Топ-200 СК "non-life", %	91,0	99,2	99,5	99,9	99,9	100,0
Топ-10 СК "life", %	90,4	90,9	91,2	87,9	89,4	94,7
Топ-20 СК "life", %	97,9	98,3	98,7	99,0	99,5	99,8

Джерело: [9]

Таблиця 2

Основні показники страхової діяльності страхових компаній України протягом 2012–2017 років

Показник	2012 рік	2013 рік	2014 рік	2015 рік	2016 рік	2017 рік
Валові страхові премії	21 508,2	28 661,9	26 767,3	29 736,0	35 170,3	21 222,8
Валові страхові виплати	5 151,0	4 651,8	5 065,4	8 100,5	8 839,5	4 783,9
Чисті страхові премії	20 277,5	21 551,4	18 592,8	22 354,9	26 463,9	13 509,5
Чисті страхові виплати	4 970,0	4 566,6	4 893,0	7 602,8	8 561,0	4 614,9
Обсяг сформованих страхових резервів	12 577,6	14 435,7	15 828,0	18 376,3	20 936,7	20 778,1
Сплачено на перестраховування	2 552,8	8 744,8	9 704,2	9 911,3	12 668,7	9 771,0
Загальні активи страховиків	56 224,7	66 387,5	70 261,2	60 729,1	56 075,6	55 173,3
Обсяг сплачених статутних капіталів	14 579,0	15 232,5	15 120,9	14 474,8	12 661,6	12 758,4

Джерело: [4]

Таблиця 3

Рейтинг страхових компаній України на ринку добровільного медичного страхування за рівнем виплат у 2016–2017 роках

Рік	Рейтинг	Назва компанії	Премії	Виплати	Рівень виплат
2016	1	АХА Страхування	181 798,00	89 305	49%
	2	Уніка	175 681,00	112 413,7	64%
	3	Інго Україна	125 497,50	70 707,6	56%
	4	Українська страхова група	88 497,41	48 756,28	55%
	5	Страхова компанія «ТАС»	40 492,65	25 267,4	62%
	6	VUSO	25 311,80	8 717,7	34%
	7	ДІМ Страхування	24 443,60	16 550,4	68%
	8	Оранта	75 65,50	1 175,8	16%
	9	Аско-Донбас Північний	59 56,00	2 340	39%
	10	Саламандра-Україна	2 582,40	1 762,4	68%
2017	1	Провідна	214 757,1	102 817,8	48%
	2	АХА Страхування	104 963	67 887	65%
	3	Інго Україна	58 028,1	45 738,4	79%
	4	Українська страхова група	48 745,17	29 719,24	61%
	5	Страхова група «ТАС»	18 940,77	15 044,23	79%
	6	ПРОСТО-страхування	15 671,6	4 323,9	28%
	7	VUSO	15 471,8	6 707,3	43%
	8	Універсальна	8 937,7	8 217,5	92%
	9	Експрес Страхування	6 715,8	3 657,4	55%
	10	Глобус VIG	88,35	13,16	15%

Джерело: [1]

страхуванні. Рейтинг страхових компаній на ринку добровільного медичного страхування за 2016–2017 роки за рівнем виплат показано на табл. 3.

Дані табл. 3 свідчать про те, що в Україні спостерігається позитивна тенденція щодо збільшення виплат за добровільним медичним страхуванням в таких компаніях, як «АХА Страхування», «Провідна», «Уніка» та «Інго Україна». Це свідчить про те, що в Україні останнім часом збільшилась загальна кількість страхових полісів, страхових виплат тощо.

Розглянемо структуру валових та чистих страхових премій медичного страхування в Україні за 2016–2017 роки (табл. 4).

Як видно з даних табл. 4, сума страхових премій збільшилась, що є позитивним чинни-

ком, адже свідчить про зростання частки добровільного медичного страхування.

У структурі медичного страхування найбільша частка за підсумками 2017 року припадає на безперервне страхування здоров'я, адже його частка становить 70,1%. Найменшу частку на ринку медичного страхування займає добровільне страхування на випадок хвороби, адже воно становить 8,2%. На основі проведеного дослідження складових ринку медичного страхування в Україні загалом можна зробити висновок, що за останні п'ять років найбільші темпи зростання показав такий його сегмент, як добровільне страхування медичних витрат, де темп приросту склав за цей період 128,4%. Скорочення ж зафіксоване за таким сегментом ринку медичного страхування, як добровільне страхування на ви-

Таблиця 4

Структура валових та чистих страхових премій медичного страхування за 2016–2017 роки

Страхові премії, млн. грн.				Темпи приросту страхових премій, %	
Валові	Чисті	Валові	Чисті	валових премій	чистих премій
2016 рік		2017 рік		2017/2016 рік	
2 355,50	2 280,20	2 881,30	2 673,90	22,30	17,30

Джерело: [9]

Таблиця 5

Динаміка показників основних видів добровільного медичного страхування в Україні за 2002–2016 роки

Показник	2002 рік	2005 рік	2008 рік	2010 рік	2012 рік	2013 рік	2016 рік	2016 рік від 2002 року	2016 рік від 2010 року
<i>Безперервне страхування здоров'я</i>									
Кількість договорів страхування, тис. од.	792,9	1 602,6	992,2	1 023,2	1 454,9	1 636,8	1 314,0	65,7	28,4
Валові надходження страхових платежів, млн. грн.	36,2	252,3	655,3	878,1	1 322,1	1 487,5	1 625,4	у 44,9 рази	81,5
Виплати страхових сум, млн. грн.	20,4	168,7	463,1	632,9	901,0	1 010,4	1 108,6	у 54,3 рази	75,2
Рівень виплат, %	56,4	66,9	70,7	72,1	68,1	67,9	68,2	–	–
<i>Добровільне страхування на випадок хвороби</i>									
Кількість договорів страхування, тис. од.	в/д	597,5	721,7	542,9	1 704,4	2 060,3	2 194,7	–	у 4 рази
Валові надходження страхових платежів, млн. грн.	70,3	84,0	168,7	144,2	318,2	373,6	308,2	у 4,4 рази	у 2,1 рази
Виплати страхових сум, млн. грн.	56,1	36,0	32,8	38,0	40,7	66,6	68,4	21,9	80,0
Рівень виплат, %	79,3	42,9	19,5	26,4	12,8	17,8	22,2	–	–
<i>Добровільне страхування медичних витрат</i>									
Кількість договорів страхування, тис. од.	92,8	597,5	721,7	542,9	1 704,4	2 060,3	2 194,7	у 25,4 рази	60,9
Валові надходження страхових платежів, млн. грн.	6,7	84,0	168,7	144,2	318,2	373,6	308,2	у 23,7 рази	44,5
Виплати страхових сум, млн. грн.	14,0	36,0	32,8	38,0	40,7	66,6	68,4	у 16,7 рази	33,8
Рівень виплат, %	47,5	42,9	19,5	26,4	12,8	17,8	22,2	–	–

Джерело: систематизовано авторами на основі джерел [5; 9]

падок хвороби, де ринок скоротився на 12,3%. Нині в Україні здійснюється медична реформа, згідно з якою заплановано повний перехід нашої держави до страхової медицини до 2020 року.

Останнім часом частка добровільного медичного страхування на ринку страхових послуг України неухильно зростала, а у 2016 році склала 8,5% у валових страхових преміях за всіма видами страхування та 10,9% у валових страхових преміях з добровільних видів страхування (крім життя). У 2002 році частка добровільного медичного страхування складала лише 3% загального ринку страхування [8, с. 66].

Оскільки добровільне медичне страхування здійснюється згідно із Законом України «Про страхування» у вигляді «медичне страхування (безперервне страхування здоров'я)», «страхування здоров'я на випадок хвороби» та «страхування медичних витрат», розглянемо динаміку кожного з видів у табл. 5 [6].

Як бачимо з даних, наведених у табл. 5, ринок медичного страхування досить швидко розвивається, особливо ринок безперервного страхування здоров'я, за яким у 2016 році зібрано страхових платежів на 137,9 млн. грн., або на 9,3% більше, ніж у 2013 році, та у 44,9 рази більше, ніж у 2002 році. На зростання обсягу страхових премій суттєво вплинуло подорожчання медичних препаратів за рахунок зміни курсу валюти. Як позитивний момент слід відзначити збільшення кількості договорів за всіма видами страхування, що говорить про усвідомлення громадянами та корпоративним сектором необхідності придбання полісів медичного страхування.

Населення країни поступово починає розуміти, що медичне страхування – це єдиний шлях виходу охорони здоров'я України з економічної та соціальної кризи. Першим кроком має бути створення й прийняття законодавчої

бази, яка б затвердила обов'язкове медичне страхування [3, с. 44].

У 2017 році розпочався перехід на страхову модель системи охорони здоров'я в Україні. На підготовчому етапі фінансування системи охорони здоров'я передбачено такі реформи, як визначення обсягу та структури Державного гарантованого пакета медичних послуг; перехід постачальників медичних послуг на постачання послуг за контрактами; створення інституційних та правових умов для запровадження нових методів оплати медичних послуг постачальникам; практичне використання нових методів фінансування первинної допомоги з використанням нормативу на одного жителя; створення інструментів електронної охорони здоров'я для збирання й оброблення медичних, фінансових та управлінських даних; оновлення програмної класифікації видатків бюджету на охорону здоров'я.

У цій системі працює нова модель відносин, в якій немає конфлікту інтересів, тобто функції замовника та постачальника послуг чітко розмежовані. Можна виділити такі основні принципи сучасної системи охорони здоров'я [10, с. 34]:

- кошти на гарантований пакет послуг акумулюються в єдиному національному фонді;
- утворюється єдиний простір медичних закладів;
- послуги оплачуються державою там, де їх отримує пацієнт;
- на ринку медичних послуг з'являється конкуренція, запроваджуються контрактні відносини між замовником та постачальником послуг;
- публічні кошти витрачаються ефективніше;
- пацієнт може вільно вибирати заклад і лікаря, зростає прозорість та підзвітність публічних фінансів;
- нові механізми оплати медичних послуг (принцип «гроші йдуть за пацієнтом»);
- держава відмовляється від утримання інфраструктури медичних закладів через постатейне кошторисне фінансування, переходячи до оплати медичним закладам реальних послуг, наданих пацієнтам;
- з'являються стимули для медичних закладів підвищувати якість та ефективність;
- зростають доходи медичних працівників;
- посилюється роль громад, адже вони виступають засновниками та власниками ефективних конкурентних медичних закладів, які продають медичні послуги державі, страховим компаніям та громадянам на єдиному ринку медичних послуг;
- чітко розділяються функції держави та громад в охороні здоров'я, зникає дублювання їхніх ролей, децентралізується управління медичними закладами.

Отже, можна лише зробити висновок про те, що альтернативи медичному страхуванню немає. Запровадження страхової медици-

ни, нової системи надання медичної допомоги та системи оплати праці за надані послуги в Україні має перейняти лише позитивний світовий досвід і врахувати помилки, через які пройшли інші країни.

Медичне страхування – це єдиний шлях виходу охорони здоров'я України з глибокої економічної та соціальної кризи. Головне, щоб це усвідомили наші політики й почали активно діяти щодо створення сприятливих умов для його розвитку.

Враховуючи вищевикладене, розуміємо, що для розвитку медичного страхування в Україні необхідно вживати таких заходів:

- вдосконалити законодавче поле у сфері медичного страхування, яке має регламентувати процеси накопичення доходів населення згідно з реаліями сьогодення в економічному просторі, включати повний механізм надання страхових послуг з виваженою системою контролю за діями посадових осіб вказаного процесу;
 - відпрацювати механізм фінансування процесів медичного страхування, який має бути змішаної форми, отже, включати вільні кошти населення для недержавних страхових організацій; максимізацію частки бюджетних коштів для охорони здоров'я, які сприятимуть розвитку обов'язкового медичного страхування; залучення частки прямих іноземних інвестицій, що отримуються для функціонування галузі «охорона здоров'я та соціальна допомога»;
 - розширити перелік послуг медичного страхування, які повинні охоплювати цикл «лікування хвороби, профілактика, санаторно-курортне лікування»;
 - корегувати окремі положення податкового законодавства задля впровадження стимулів для медичного страхування;
 - підвищити рівень страхової культури населення у сфері надання медичних послуг шляхом введення дієвого контролю за їх виконанням;
 - розширити систему підготовки фахівців медичного страхування, які повинні володіти базовими знаннями з маркетингу, менеджменту та фінансів.
- Висновки.** Отже, підбиваючи підсумки проведеного дослідження, вважаємо необхідним наголосити на тому, що страхова медицина є реальною альтернативою бюджетному фінансуванню, яке вже не спроможне забезпечити конституційне право громадян на отримання безоплатного медичного обслуговування. Розвиток медичного страхування є об'єктивною потребою, яка продиктована необхідністю забезпечити надходження коштів до галузі охорони здоров'я.

Без введення сучасних медичних стандартів у сферу охорони здоров'я не може йтися про активний розвиток інституту обов'язкового медичного страхування, оскільки лише через стандарти можна виробити форми, принципи та

механізми нових відносин у системі «пацієнт – лікар – суспільство – держава». Крім того, слід створити економічні та юридичні передумови формування медичних установ з різними формами господарювання, а саме медичних страхових організацій, приватних медичних установ, відповідно, змінити систему ліцензування та акредитації медичних закладів сфери охорони здоров'я.

Таким чином, найбільш перспективною формою забезпечення соціальних потреб громадян у сфері охорони здоров'я є добровільне медичне страхування, яке відіграє суттєву роль у соціально-економічному розвитку країни і, окрім ефективного вирішення проблем забезпечення якісною медичною допомогою населення та фінансування системи охорони здоров'я, сприяє зміцненню матеріально-технічної бази медичних закладів. Це дає підстави наголошувати на необхідності залучення страхових компаній до системи обов'язкового медичного страхування.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Insurance TOP. Рейтинг страхових компаній України. URL: <http://insurancetop.com>.
2. Білик О.І. Медичне страхування у фінансовому забезпеченні системи охорони здоров'я в Україні. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». 2012. № 739.
3. Гришан Ю.П. Необхідність реформування галузі охорони здоров'я: впровадження обов'язкового медичного страхування в Україні. Фінанси, облік і аудит. 2016. № 15. С. 42–50.
4. Державна служба статистики України: офіційний сайт. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. Європейський страховий альянс. Страхування на випадок хвороби. URL: <http://www.eia.com.ua/ua/products/yur/personal/?view=154>.
6. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/page>.
7. Концепція розвитку охорони здоров'я населення України: затверджена Указом Президента України від 7 грудня 2000 року № 1313/2000. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1313%2F2000>.
8. Нагайчук Н.Г. Суб'єктна складова добровільного медичного страхування. Вісник КНТЕУ. 2016. № 1. С. 64–69.
9. Підсумки діяльності страхових компаній за 2017 рік. URL: <https://forinsurer.com/files/file00634.pdf>.
10. Романовська Ю.А. Кластери в системі охорони здоров'я в умовах децентралізації. Часопис економічних реформ. 2016. № 1. С. 32–38.

REFERENCES:

1. Insurance TOP. Rating of insurance companies of Ukraine. URL: <http://insurancetop.com>.
2. Bilyk O.I. (2012), "Medychne strakhuvannya u finansovomu zabezpechnni systemy okhorony zdorov'ya v Ukraini", Visnyk Natsionalnoho universytetu "Lvivska politekhnika", vol. 739. Ukraine.
3. Hryshan Yu.P. (2016), "Neobkhdnist reformuvannya haluzi okhorony zdorovia: vprovadzhennia oboviazkovoho medychnoho strakhuvannya v Ukraini", Finansy, oblik i audit, vol. 15, pp. 42–50.
4. State Statistics Service of Ukraine: official site. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
5. European Insurance Alliance. Health insurance. URL: <http://www.eia.com.ua/ua/products/yur/personal/?view=154>.
6. Law of Ukraine "On Insurance" dated 07.03.1996 № 85/96-VR. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/85/96-вр/page>.
7. The concept of public health in Ukraine: approved by the President of Ukraine on December 7, 2000 № 1313/2000. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1313%2F2000>.
8. Nahaichuk N.H. (2016), "Subiektna skladova dobrovilnoho medychnoho strakhuvannya", Visnyk KNTEU, vol. 1, pp. 64–69.
9. Results of the activity of insurance companies in 2017. URL: <https://forinsurer.com/files/file00634.pdf>.
10. Romanovs'ka Yu.A. Klasteri v sistemі ohoroni zdorov'ya v umovah detsentralizatsiyi. Chasopis ekonomichnih reform. 2016. № 1. S. 32–38.

Romanovska Yu.A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Department of Finance,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics*

Kaminska A.O.

*Student,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics*

Bozok M.O.

*Student,
Vinnytsia Institute of Trade and Economics
Kyiv National University of Trade and Economics*

STATE AND PROSPECTS OF DEVELOPMENT OF VOLUNTARY MEDICAL INSURANCE IN UKRAINE

The inalienable element of the economic system is an insurance market. It is the development of market relations that influences exactly the formation of the domestic insurance market with the observance of international requirements and standards. The research aim is to analyse performance indicators of the insurance market in Ukraine, in particular, voluntary medical insurance. The insurance companies of Ukraine accumulate over 53.1% of all assets and have considerable potential for contributing steady development of business by placing insurance reserves in the real sector of the economy. In Ukraine, there is a positive tendency in relation to the increase in payments for voluntary medical insurance in such companies as AXA Insurance, Unika etc. In the structure of medical insurance, most part according to results for 2017 accounts for continuous health insurance. Its part presented 70.1%. In turn, the least part in the market for medical insurance is occupied by voluntary health insurance.

Medical insurance is an only way of the exit of health protection in Ukraine from a deep economic and social crisis. Thus, for the development of medical insurance in Ukraine, it is necessary to inculcate the following events: to perfect legislative the fields in the field of medical fear; to work the mechanism of financing of processes of medical insurance; to promote the level of insurance culture of population in the field of the grant of medical services.

Expansion of medico-actuarial science comes forward as the real alternative to the budgetary financing. The most perspective form of providing social necessities of citizens in the field of health protection is voluntary medical insurance. It plays a substantial role in the socio-economic development of the country and, except for the effective decision of problems of providing quality medicare of the population and financing of the system of health protection, assists strengthening of material and technical base of medical establishments.

УДК 336-049.5:658.14

Стащук О.В.*кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки***Левицький В.В.***кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів і кредиту
Східноєвропейського національного університету
імені Лесі Українки*

ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ОЦІНЮВАННЯ ЇХНЬОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність фінансової безпеки підприємства та визначено методи її оцінювання. Визначено переваги та недоліки застосування індикаторного підходу до оцінювання стану фінансової безпеки підприємств. Установлено основні складники оцінювання фінансової безпеки підприємницьких структур на основі індикаторного підходу. Проведено оцінку ділової активності суб'єктів підприємництва в машинобудівному секторі економіки України. Виявлено основні загрози фінансовій безпеці досліджуваних підприємств та запропоновано шляхи їх подолання.

Ключові слова: фінансова безпека, підприємства, ділова активність, індикаторний підхід, оцінка фінансової безпеки.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрена сущность финансовой безопасности предприятия и определены методы ее оценки. Определены преимущества и недостатки применения индикаторного подхода к оценке состояния финансовой безопасности предприятий. Установлены основные составляющие оценки финансовой безопасности предпринимательских структур на основе индикаторного подхода. Проведена оценка деловой активности субъектов предпринимательства в машиностроительном секторе экономики Украины. Выявлены основные угрозы финансовой безопасности исследуемых предприятий и предложены пути их преодоления.

Ключевые слова: финансовая безопасность, предприятия, деловая активность, индикаторный подход, оценка финансовой безопасности.

ANNOTATION

In the article, the essence of financial security of the enterprise is considered and the methods of its estimation are determined. The advantages and disadvantages of applying the indicator approach to assessing the state of the financial security of enterprises are determined. The basic components of financial security assessment of business structures based on the indicator approach are established. An estimation of the business activity of economic entities in the machine-building sector of the economy of Ukraine is conducted. The main threats to financial safety of the investigated enterprises were revealed and ways of their overcoming were proposed.

Key words: financial security, enterprises, business activity, indicator approach, assessment of financial security.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Сучасна ринкова економіка вимагає від підприємницьких структур постійного підвищення ефективності їх функціонування. Водночас сучасна парадигма фінансової діяльності підприємницьких структур дещо змінила акценти стосовно індикаторів виміру цієї ефективності. Зокрема, ефективність

фінансово-господарської діяльності доцільно оцінювати не лише у взаємозв'язку з показником прибутку (рентабельності), а й із позицій ідентифікації стану фінансової безпеки, адже чим вищим буде рівень захищеності підприємницьких структур від негативного впливу ендогенних та екзогенних загроз, тим вищою буде й результативність їх функціонування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спирається автор. Оцінюючи нинішні доробки провідних науковців із питань фінансової безпеки підприємств, варто відзначити, що основна їх спрямованість полягає у формулюванні теоретичних аспектів ідентифікації поняття «фінансова безпека підприємства», а також у виокремленні складників механізму управління фінансовою безпекою підприємницьких структур. У цьому контексті не можна обійти увагою роботи вітчизняних та зарубіжних учених-економістів: В. Аллена, О.І. Барановського, І.О. Бланка, М.М. Єрмошенка, Д. Мурріна, І.В. Чібісової, О.О. Терещенка, Т.В. Шлемко та ін. Проте проблематика оцінювання фінансової безпеки підприємств усе ж потребує подальших досліджень, особливо в частині доцільності застосування того чи іншого підходу до її оцінювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). З огляду на зазначене вище, метою нашої статті є:

– ідентифікація основних науково-методичних підходів до оцінювання стану фінансової безпеки підприємств;

– виявлення переваг та недоліків застосування індикаторного підходу до оцінювання стану фінансової безпеки підприємств;

– визначення місця і ролі показників ділової активності у процесі оцінювання стану фінансової безпеки підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Поняття фінансової безпеки суб'єктів господарювання є різнобічним, багатоаспектним та складним за структурною побудовою. Можна погодитися з В.І. Мунтіяном у тому, що фінансова безпека підприємства ві-

дображає стан найбільш ефективного використання корпоративних ресурсів підприємства, відображеного в оптимальних значеннях фінансових показників прибутковості та рентабельності бізнесу, якості управління, використання основних та обігових фондів підприємства, структури його капіталу, норми дивідендних виплат за цінними паперами, а також курсової вартості його цінних паперів як синтетичного індикатора поточного фінансово-господарського стану підприємства і перспектив його технологічного та фінансового розвитку [3].

Теорія і практика оцінювання фінансової безпеки суб'єктів господарювання відзначається значним арсеналом методів її реалізації. Загалом методичні підходи до оцінювання стану фінансової безпеки господарюючих суб'єктів можна об'єднати у шість груп: індикаторний, ресурсно-функціональний, програмно-цільовий, ранговий (бальний оцінок), вартісний, стратегічно-цільовий [2]. Їхні сутність, переваги, недоліки, а також адепти відображено в табл. 1.

В основу ресурсно-функціонального підходу покладено принцип розрахунку показників ефективності використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями, котрі вибирають науковці на основі власних переконань або враховуючи специфіку предмету дослідження, що зумовлює його основний недолік – суб'єктивний характер під час обґрунтування переліку й особливостей складників цього методу або ж його алгоритму.

Складнішим у застосуванні є програмно-цільовий підхід, який дає змогу інтегрувати систему показників фінансової безпеки, розрахованих за допомогою кластерного і багатовимірного аналізу й дає точні результати, однак вимагає використання складного математичного інструментарію та спеціальних математичних умінь, що на практиці зазвичай важко і проблематично реалізувати.

Достатньо поширеним є також ранговий метод, який передбачає визначення стану фінансової безпеки господарюючих суб'єктів на основі рангових ознак, які обчислюються добутком

Таблиця 1

Методи оцінки рівня фінансової безпеки підприємств

Підхід	Зміст	Адепти	Недоліки/Переваги
Індикаторний	Визначення інтегрального показника на основі низки індикаторів	О.І. Барановський, Т.М. Гладченко, Л.П. Гомілко, К.С. Горячева, М.Ю. Дмитрієва, Т.Ф. Косянчук, В.П. Мартинюк, Р.С. Папехін, В.Л. Тамбовцев, М.І. Копитко, О.Р. Бойкевич	Відсутність єдиної системи показників оцінки рівня фінансової безпеки підприємства. Проблематичність у визначенні граничних значень індикаторів для підприємств різних галузей, форм власності та зовнішнього середовища
Ресурсно-функціональний	Розрахунок показників ефективності використання фінансових ресурсів за спеціальними критеріями	О.М. Бондаренко, Л.М. Зима, І.В. Журавльова, С.М. Ілляшенко, С.В. Капітула, Н.П. Карачина, Є.О. Олейніков, С.Ф. Покропивний	Суб'єктивний чинник під час розрахунку рівня фінансової безпеки, оскільки різні вчені вводять власні граничні значення функціональних складників під час обчислення сукупного індикатора фінансової безпеки
Програмноцільовий	Інтеграція системи показників, які розраховуються за допомогою кластерного і багатовимірного аналізу	І.В. Журавльова, В. Забродський, Т.В. Кузнецова, М.Ю. Погосова, А.М. Новак, Н.С. Іванова	Надзвичайно складний у застосуванні в практичній діяльності через використання складного математичного інструментарію, однак результати оцінки фінансової безпеки підприємств за цим методом найбільш достовірні
Ранговий (бальний метод)	Обчислення рангових ознак	В.М. Антоненко, І.В. Журавльова, О.Л. Пластун, Г.О. Портнова, К.В. Коваленко, Л.А. Могиліна	Суб'єктивний чинник під час відбору показників фінансової безпеки і невизначеність у формуванні діапазону значень заданих індикаторів
Вартісний	Оцінка вартості підприємства	С.В. Добринь, І.В. Журавльова, Т.Б. Кузенко, Л.О. Макаренкова, О.М. Ястремська	Дає змогу оцінити фінансовий потенціал нарощення ринкової вартості підприємства
Стратегічно-цільовий (як різновид вартісного методу)	Оцінка рівня досягнення стратегічно-важливих фінансових цілей	Н.Н. Пойда-Носик	Дає змогу максимізувати капіталізацію підприємства та коригувати стратегію його розвитку відповідно до рівня фінансової безпеки

Джерело: складено авторами на основі [1; 2]

вибраних показників на значення їх класу, розрахованого на основі нормативних величин відповідних індикаторів. Основним недоліком такого підходу є суб'єктивізм під час вибору показників та їх нормативних значень.

На відміну від згаданих методів оцінювання фінансової безпеки суб'єктів господарювання найбільш прогресивним є вартісний підхід, який дає змогу оцінити фінансовий потенціал нарощення ринкової вартості фірми. Різновидом такого підходу є стратегічно-цільовий, який дає змогу підвищити ефективність управління фінансовою безпекою господарюючого суб'єкта порівнянням досягнутих стратегічних цілей його фінансово-господарської діяльності із запланованими та їх коригування відповідно до необхідного рівня його фінансової безпеки.

Найпоширенішим з усіх визначених методів є індикаторний, який передбачає обчислення розрахункових значень окремих індикаторів стану фінансової безпеки та формування інтегрального показника. Проте уніфікованої системи таких індикаторів, як і їх нормативних значень, немає, тому що такий аналіз проводять на основі різних показників та їх рекомендованих (нормативних) величин у розрізі суб'єктів господарювання різних форм власності та організаційно-правових форм, видів діяльності та з урахуванням ендегенних й екзогенних чинників. Водночас такий підхід є відносно простим у застосуванні та не вимагає складних розрахунків.

Н.П. Карачина стверджує, що для виявлення стану фінансово-економічної безпеки суб'єкта господарювання та стану захисту його від загроз необхідно скористатися такими індикаторами, як: коефіцієнт зносу основних засобів, індекс зміни чисельності працівників, коефіцієнт покриття, індекс зміни чистого доходу від реалізації, чистий прибуток [5, с. 63–65]. Н.С. Зарубинська та В.М. Зарубинський у сво-

їх дослідженнях виокремлюють такі показники оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів господарювання: коефіцієнт ліквідності, швидкість ліквідності оборотних активів, швидкість обороту товарних запасів, ймовірність банкрутства, точка безбитковості [6, с. 21].

Ю.Б. Кракос, Р.О. Разгон, І.О. Бланк та О.В. Малік до складу таких індикаторів уводять показники ефективності управління підприємством, платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності, ринкової стійкості та інвестиційної привабливості [7, с. 88–92; 9, с. 356; 8, с. 264]. Безумовно, такий підхід є комплексним та всеохоплюючим стосовно руху фінансових ресурсів на підприємствах, проте його варто було б доповнити показниками ефективності дивідендної політики. Після цього він буде ефективним для оцінювання стану фінансової безпеки суб'єктів господарювання.

Одним зі складників оцінювання фінансової безпеки підприємств є ділова активність, яку в цілому можна охарактеризувати тенденцією показників ефективності фінансово-господарської діяльності. Позитивна динаміка показників свідчатиме про безперечно високий рівень фінансової стійкості та фінансової безпеки підприємницьких структур. Водночас до індикаторів ділової активності підприємства здебільшого належать такі коефіцієнти: оборотності активів, дебіторської й кредиторської заборгованості, запасів, а також терміни їх обороту; оборотності власного капіталу; фондівіддачі. За показниками ділової активності також можна визначити, наскільки товариство є інвестиційно привабливим, який рівень платіжної дисципліни, чи є ефективними його збутова діяльність, використання основних засобів і власного капіталу. Враховуючи той факт, що виробничі та фінансові ресурси суб'єктів господарювання перебувають у постійному кругообігу, то від швидкості їх обертання залежить

Таблиця 2

Оцінка показників ділової активності ПАТ «Мотор Січ» як індикатора стану фінансової безпеки

№ з/п	Показник	Період				Абсолютний приріст (2016/2013)
		2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.	
1.	Показник оборотності активів	0,69	0,72	0,74	0,46	-0,23
2.	Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	5,83	5,70	6,13	4,90	-0,93
3.	Строк погашення дебіторської заборгованості	61,75	63,16	58,73	73,47	+11,72
4.	Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	4,25	3,91	3,45	2,53	-1,72
5.	Строк погашення кредиторської заборгованості	84,71	92,07	104,35	142,29	+57,58
6.	Коефіцієнт оборотності запасів	0,98	0,87	0,55	0,36	-0,62
7.	Тривалість обороту запасів	367,35	413,79	654,55	1000	+632,65
8.	Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,00	1,07	1,11	0,69	-0,31
9.	Коефіцієнт оборотності основних засобів (фондовіддача)	1,49	1,57	1,71	1,11	-0,38

Джерело: розраховано авторами на основі річної фінансової звітності

обсяг виробництва та реалізації продукції підприємством. Це, своєю чергою, визначатиме фінансовий стан досліджуваного суб'єкта господарювання, міру його ліквідності та платоспроможності.

Загалом дотримання рекомендованої динаміки цих показників спричиняє позитивний вплив на стан фінансової безпеки підприємств і засвідчує здатність своєчасного реагування на загрози та їх нейтралізацію. Зокрема, це проявляється в рентабельності операційної діяльності, відмінній політиці збуту, формує конкурентні переваги господарюючого суб'єкта на відповідному ринку товарів і послуг (що великою мірою зумовлено здійсненням інноваційних витрат для вдосконалення техніко-технологічних характеристик продукції і виробництва) та сприяє найліпшому задоволенню потреб споживачів.

З огляду на те, що коефіцієнт оборотності активів є одним із найважливіших показників оцінювання ділової активності АТ і вказує на швидкість перетворення виробничих запасів у готову продукцію, а потім – у грошову форму, то зростаюча динаміка його значень на ПАТ «Мотор Січ» свідчить про ефективне використання власних фінансових ресурсів у 2013–2015 рр. та незначні труднощі у 2016 р., що загалом не призвело до зниження рівня фінансової безпеки досліджуваного суб'єкта господарювання з огляду на позитивну динаміку інших індикаторів його фінансового стану.

Так, величина даного показника зростала з 0,69 у 2013 р. до 0,72 у 2014 р. та до 0,74 у 2015 р., однак у 2016 р. зменшилася на 23% порівняно з базовим 2013 р. Дебіторська заборгованість товариства впродовж року перетворювалася на гроші шість разів у 2013–2015 рр. та п'ять разів у 2016 р. При цьому варто відзначити негативну динаміку показника в 2014 р. та 2016 р., який дещо зменшився відносно попередніх років. У цих роках можна було спостерігати збільшення терміну здійснення розрахунків із клієнтами за реалізовану їм продукцію до 63 днів у 2014 р. та до 73 днів у 2016 р. У 2013 р. період обороту дебіторської заборгованості становив майже 62 дні, а в 2015 р. ситуація дещо поліпшилася: продукція та послуги трансформувалися у гроші в середньому шість разів упродовж року, а період надходження коштів від покупців скоротився до 59 днів. Варто відзначити, що послаблення умов розрахунків із покупцями може призвести до збільшення терміну надходження грошових коштів за реалізовану продукцію, а отже, до уповільнення оборотності оборотних коштів та активів, зростання резерву сумнівних боргів. При цьому значення коефіцієнта оборотності дебіторської заборгованості (котрі є доволі низькими) означає надання ПАТ «Мотор Січ» покупцям більш тривалого товарного кредиту, тобто відстрочення виконання договірних умов [4].

Саме ж підприємство також не поспішало виконувати власні поточні фінансові зобов'язання, про що свідчать зростаюча динаміка коефіцієнта оборотності кредиторської заборгованості та спадна – тривалості її обороту протягом 2013–2016 рр. Товариство в середньому погашало свої борги перед постачальниками через 85 днів у 2013 р., 92 дні у 2014 р., 104 дні у 2015 р., 142 дні у 2016 р. Це вказує на ліберальні відносини суб'єкта господарювання з покупцями й постачальниками, що не можна зарахувати до загроз його фінансовій безпеці [4].

Перманентне зростання середньорічної вартості запасів і зменшення собівартості реалізованої продукції зумовили зниження коефіцієнта оборотності запасів АТ аж на 0,62 у 2016 р. порівняно з 2013 р., що логічно призводить і до збільшення періоду їх реалізації. Зазначене, очевидно, вказує на труднощі в реалізації продукції або на таку загрозу фінансовій безпеці, як зниження ліквідності, що проявляється у відволіканні високоліквідних оборотних коштів у запаси. Такий висновок підтверджується також зниженням коефіцієнта покриття [4].

Коефіцієнти оборотності власного капіталу й основних засобів свідчать про їх ефективне використання, оскільки динаміка значень цих показників протягом 2013–2015 рр. відповідає рекомендованій за винятком незначного зниження ділової активності у 2016 р., що зумовлено здебільшого зниженням чистого доходу від реалізації продукції (товарів, робіт та послуг) на 3 277,8 млн. грн., або на 23,71%, порівняно з 2015 р. [4].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, дослідження показало, що найбільш уживаним у практиці оцінювання стану фінансової безпеки підприємств є індикаторний підхід. На нашу думку, безсумнівні його переваги в ході оцінювання полягають у таких аспектах: урахування мультиаспектності фінансово-господарської діяльності підприємств; можливість внесення змін у перелік найбільш релевантних індикаторів залежно від форми, масштабів та виду економічної діяльності підприємств; максимальна простота у застосуванні; формування умов для безперервного моніторингу негативних тенденцій у діяльності досліджуваного підприємства; дає змогу виокремити як негативний, так і позитивний вплив фінансових чинників на стан фінансової безпеки підприємницьких структур [4, с. 154]. Водночас практичне застосування цього методу в частині дослідження взаємозв'язку між рівнем ділової активності підприємства та станом його фінансової безпеки дало змогу виокремити такі загрози фінансовій безпеці, як спад ділової активності та надмірна ліквідність. Однак для формування комплексних висновків про загальний стан фінансової безпеки доцільно в подальшому скористатися й іншими підходами до оцінювання стану фінансової безпеки підприємницьких структур.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гнилицька Л.В. Використання концептуальних основ збалансованої системи економічних показників для оцінки стану та рівня економічної безпеки суб'єктів господарської діяльності. *Фінанси, облік і аудит*. 2011. № 18. С. 263–271.
2. Азаренкова Г.М., Бондаренко І.Ю., Азаренков С.Г. Забезпечення фінансової безпеки підприємства як основи його ефективної діяльності. *Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики*. 2014. Вип. 1. С. 168–176.
3. Мунтіян В.І. Економічна безпека України. Київ: КВІЦ, 1999. 464 с.
4. Стащук О.В. Сучасна парадигма фінансової безпеки акціонерних товариств: монографія. Тернопіль: Економічна думка, 2018. 398 с.
5. Мороз О.В., Карачина Н.П., Шиян А.А. Концепція економічної безпеки сучасного підприємства: монографія. Вінниця: ВНТУ, 2010. 259 с.
6. Зарубинский В.М., Зарубинская Н.С. Финансовое управление предприятием на основе использования открытой информации. *Актуальні проблеми економіки*. 2003. № 3. С. 12–19.
7. Кракос Ю.Б. Разгон Р.О. Управление финансовою безопасностью предприятий. *Экономика та управління підприємствами машинобудівної галузі: проблеми теорії та практики*. 2008. № 1(1). С. 86–97.
8. Малик О.В. Показники оцінки фінансової безпеки підприємств: критерії та детермінантні характеристики. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2013. № 5. Т. 1. С. 263–268.
9. Бланк И.А. Управление финансовой безопасностью. Київ: Ника-центр, Эльга, 2004. 784 с.
10. of economic security of economic entities]. *Finansy, oblik i audyt*. – Finance, accounting and auditing. (18). P. 263–271.
11. Azarenkova H. M., Bondarenko I. Yu., Azarenkov S. H. (2014). Zabezpechennya finansovoyi bezpeky pidpryyemstva yak osnovy yoho efektyvnoyi diyal'nosti. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky* [Ensuring financial security of the company as the basis for its effective activities. Financial and credit activity: problems of theory and practice]. *Finansovo-kredytna diyal'nist': problemy teorii ta praktyky* – Financial and credit activity: problems of theory and practice. (1). P. 168–176.
12. Muntiyana V. I. (1999). *Ekonomichna bezpeka Ukrainy* [Economic Security of Ukraine]. – 464 P.
13. Stashchuk O.V. (2018). *Suchasna paradyhma finansovoyi bezpeky aktsionerlykh tovarystv: monohrafiya* [Modern paradigm of financial security of joint stock companies: a monograph]. – 398 P.
14. Moroz O. V., Karachyna N. P., Shyyan A. A. (2010). *Kontseptsiya ekonomichnoyi bezpeky suchasnoho pidpryyemstva: monohrafiya* [Conception of economic security of a modern enterprise: a monograph]. – 259 P.
15. Zarubinskij V. M., Zarubinskaja N. S. (2003). *Finansovoe upravlenie predpriatiem na osnove ispol'zovaniya otkrytoj informacii*. [Financial management of the enterprise on the basis of the use of open information.] *Aktual'ni problemi ekonomiki* – Actual problems of the economy. (3). – P. 12–19.
16. Krakos YU. B. Razhon R. O. (2008). *Upravlinnya finansovoyu bezpekoyu pidpryyemstv* [Management of financial security of enterprises]. *Ekonomika ta upravlinnya pidpryyemstvamy mashynobudivnoyi haluzi: problemy teorii ta praktyky* – Economics and management of enterprises in the machine-building industry: problems of theory and practice. (1). – P. 86–97.
17. Malyk O. V. (2013). *Pokaznyky otsinky finansovoyi bezpeky pidpryyemstv: kryteriyi ta determinantni kharakterystyky* [Indicators of financial security assessment of enterprises: criteria and determinants]. *Visnyk Khmel'nyts'koho natsional'noho universytetu* – Bulletin of the Khmelnytsky National University. (5). – P. 263–268.
18. Blank I. A. (2004). *Upravlenie finansovoj bezopasnost'ju* [Financial Security Management]. – 784 P.

REFERENCES:

1. Hnylyts'ka L. V. (2011). *Vykorystannia kontseptual'nykh osnov zbalansovanoi systemy ekonomichnykh pokaznykiv dlia otsinky stanu ta rivnia ekonomichnoi bezpeky sub'iektiv hospodars'koi diial'nosti* [Using the conceptual foundations of a balanced system of economic indicators for assessing the state and level

Stashchuk O.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance and Credit,
Lesya Ukrainka Eastern European National University*

Levytskyi V.V.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Finance and Credit,
Lesya Ukrainka Eastern European National University*

BUSINESS ACTIVITY OF ENTERPRISES IN THE SYSTEM OF ASSESSMENT OF THEIR FINANCIAL SECURITY

In the article, the essence of financial security of the enterprise is considered and the methods of its evaluation are determined. It is established that financial security is multifaceted, multiaspect, and complicated by structural construction concept. It is stated that the most widespread approach to assessing the state of the financial security of enterprises is an indicator approach. The advantages and disadvantages of applying the indicator approach to assessing the state of the financial security of enterprises are determined. The main components of the evaluation of the financial security of business structures on the basis of the indicator approach are established. It is noted that the evaluation of the financial security of enterprises based on the indicator approach involves evaluating such groups of indicators as: profitability, liquidity, business activity, financial stability, market activity. It is substantiated that the indicators of business activity reflect the tendency of performance indicators of financial and economic activity. At the same time, according to the indicators of business activity, one can also determine how much an enterprise is attractive for investment, which collectively determines the state of its financial security. An estimation of business activity is conducted on an example of Motor Sich JSC. For this purpose, the following ratios are assessed: asset turnover, accounts receivable and payables, stocks, as well as their turnover; capital turnover; return on assets. On the basis of the calculations, the main threats to the financial security of the investigated entity were identified, namely: business slump and excessive liquidity. For a more accurate assessment of the financial security of the entity, it is proposed to conduct a comprehensive analysis of the financial security, taking into account all indicators of its operation.

УДК 336.7

Стещенко О.Д.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри управління державного і корпоративного управління
Українського державного університету залізничного транспорту

Бугайова І.О.
магістр
Українського державного університету залізничного транспорту

ПРОБЛЕМИ СТРАХУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено суттєвий зміст поняття «ризик», зокрема у контексті банківського бізнесу. Розглянуто сутність процесу управління банківськими ризиками. Виділено основні методи управління банківськими ризиками. Проаналізовано результативність використання страхування як ефективного інструменту управління ризиками банків. Проведено угруповання банківських ризиків із метою страхового захисту.

Ключові слова: ризик, банківський ризик, страхування, система управління банківськими ризиками, страхування банківських ризиків.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано сущностное содержание понятия «риск», в частности в контексте банковского бизнеса. Рассмотрена сущность процесса управления банковскими рисками. Выделены основные методы управления банковскими рисками. Проанализирована результативность использования страхования как эффективного инструмента управления рисками банков. Проведено группирование банковских рисков с целью страховой защиты.

Ключевые слова: риск, банковский риск, страхование, система управления банковскими рисками, страхование банковских рисков.

ANNOTATION

The article examines the essential content of the concept of "risk", in particular in the context of the banking business. The essence of the bank risk management process is considered. Separated basic methods of bank risk management. Analyzed the effectiveness of the use of insurance as an effective tool for risk management of banks. Conducted grouping of banking risks for the purpose of insurance protection.

Key words: risk, bank risk, insurance, banking risk management system, bank risk insurance.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. У процесі своєї роботи банки майже завжди вдаються до послуг страхових компаній. Їхня діяльність, як і будь-якого суб'єкта господарювання, неминуче пов'язана з ризиками майнових утрат. Банківський сектор сьогодні займає значне місце у сфері економічних відношень. Особливості банківської діяльності стали причиною розвитку окремого напрямку в системі гарантованого захисту – страхування банківських ризиків.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Проблемні питання страхування банківських ризиків досліджувалися відомими українськими та закордонними науковцями, серед яких: О.І. Лаврушин, Н.І. Валенцева, В.В. Вітлінський, О.С. Коваленко, В.М. Фурман, Н.В. Соловей та ін. Проте багато питань стосовно банківських ризиків потребують теоретичного та практичного дослідження.

Формулювання цілей статті (постанова завдання). Метою статті є дослідження проблем організації страхування банківських ризиків у сучасних умовах економічного середовища, виявлення проблем та тенденцій страхування банківських ризиків, головних особливостей банківського страхування, врегулювання несприятливих випадків, договорів страхування банківських ризиків.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Практично вся діяльність кредитних організацій проходить в економічному середовищі, яке підлягає впливу широкого спектра підприємницьких ризиків. Під час планування фінансово-кредитних операцій банку доводиться приймати рішення за основними параметрами угоди в умовах невизначеності, що є передумовою ризику зіткнення інтересів клієнтів і самої кредитної організації, призводить до її природного або штучного спотворення, виникає неясність і невпевненість в отриманні очікуваного результату, отже, виникає ризик.

Термін «ризик» має досить давню історію. У початковому своєму тлумаченні, запропонованому ще Гомером, він позначався як «небезпека лавірування між скель». Пізніше його використовували стосовно страхування майнових цінностей. Так, перші договори про колективну компенсацію збитків, пов'язаних із ризиком загибелі або пошкодження суден під час перевезення вантажів, були записані в третьому тисячолітті до нової ери у Фінікії. У законах Хамурапі передбачалася необхідність укладення угод між учасниками торгових караванів на предмет відшкодування втрат, пов'язаних із ризиком пограбування або нападом розбійників [1].

Однозначного розуміння сутності ризику досі не існує. Пов'язано це з тим, що явище має кілька реальних основ. Окрім того, ризик завжди залежить від суб'єкта і рішень, який той приймає, оцінюючи як імовірності настання можливих подій, так і величину їх наслідків.

Сучасні теорія і практика управління ризиками зараз розвиваються у ставленні до ризику не тільки як до небажаної властивості невизначеності майбутніх подій, а й як до джерела нових прибуткових очікуваних можливостей. Таким чином, ризик можна трактувати й як можливість будь-якого результату ситуації.

У банківській практиці під ризиком традиційно розуміють небезпеку (або можливість) втрати банком частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або визначення додаткових витрат у результаті здійснення певних фінансово-кредитних операцій. В офіційному документі Базельського комітету з банківського нагляду визначення ризику відсутнє. У Положенні «Про організацію внутрішнього контролю в банках» під ризиками банківської діяльності розуміється можливість (ймовірність) понесення кредитною організацією втрат і (або) погіршення ліквідності внаслідок настання несприятливих подій, пов'язаних із внутрішніми чинниками (складність організаційної структури, рівень кваліфікації службовців, організаційні зміни, плинність кадрів і т. д.) і (або) зовнішніми чинниками (зміна економічних умов діяльності кредитної організації, технології, що застосовуються, і т. д.) [2].

Сучасна діяльність комерційних банків піддається впливу безлічі ризиків, а саме зниженню інвестиційного рейтингу країни, зміні кон'юнктури на світових ринках, характеру зростання національної економіки, перетіканню фінансових ресурсів з однієї галузі в іншу або зниженню потреб у фінансових ресурсах. І це тільки деякі з чинників, що істотно впливають на банківський бізнес.

Саме тому, відповідно до Стратегії розвитку банківського сектору України на період до 2020 р., «основним змістом нового етапу в розвитку банківської сфери має стати підвищення якості банківської діяльності, що включає розширення складу банківських продуктів і послуг та вдосконалення способів їх надання, забезпечення довгострокової ефективності та стійкості бізнесу. У результаті кредитні організації в усье зростаючій мірі будуть орієнтуватися на довгострокові результати діяльності та більш раціональне ведення бізнесу, побудову та використання ефективних систем управління, включаючи управління ризиками» [3].

Під системою управління банківськими ризиками слід розуміти науково-методичний комплекс заходів з управління кредитною установою, що спрямований на виявлення та оцінку ризику, який використовує специфічні прийоми і методи з метою створення умов для сталого функціонування банку, максимізації власного капіталу, виконання вимог клієнтів і партнерів та забезпечення прибутковості його діяльності. Побудова адекватних дійсності систем управління ризиками в банках є необхідною і достатньою умовою його успішного функціонування. Отже, на шляху до досягнення зазначеної мети розроблення й впровадження нових засобів і методів управління ризиками виконують одну з основних функцій.

До основних методів управління ризиками відносять лімітування, резервування, хеджування, страхування, диверсифікацію й оптимізацію (рис. 1).

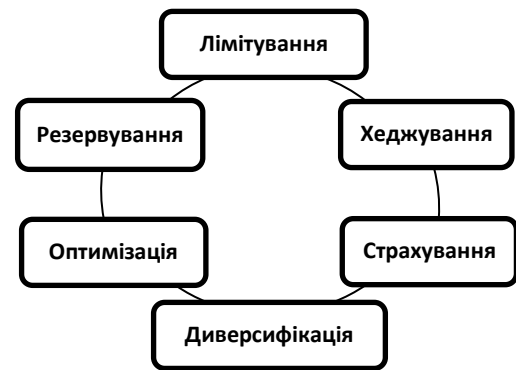

Рис. 1. Методи управління ризиками

Однак в останні роки особливу увагу ризик-менеджерів і керівництва кредитних установ зосереджено на страхуванні. Використання сучасних страхових інструментів дає змогу скоротити можливі збитки, які кредитні установи, незважаючи на вжиті заходи безпеки та наявні процедури контролю, несуть у своїй професійній діяльності.

Але на протязі останнього періоду в Україні спостерігається поліпшення у взаємовідносинах між страховими компаніями і банками. Зростання популярності страхування в банківському секторі зумовлене кількома причинами. Однією з них є збільшення страхового поля, тобто зростання числа банків та їх активів і капіталів, обсягів операцій. Інша причина, яка змушує банки вдаватися до страхування, – збільшення частоти та розширення кола ризиків, зростання обсягів збитків від різних протиправних дій.

Багато ризиків комерційних банків не мають відображення в «класичних договорах страхування», що відображене у суті їхньої діяльності, й управляються способами, відмінними від загальноприйнятих. Угрупування банківських ризиків у порядку збільшення їх прийнятності для страховиків запропоновано на рис. 2.

До неприйнятних ризиків у повному обсязі можна віднести репутаційні і стратегічні банківські ризики. Отримання збитків по них у

Рис. 2. Угрупування банківських ризиків для страховиків

силу їх природи може бути зумовлене тільки системним неадекватним менеджментом банку, але ніяк не надмірною довірою і помилками. Чи не є прийнятними операційні ризики, пов'язані з неналежною організацією діяльності, недосконалістю організаційної структури банку. І ризик ліквідності, оскільки він так чи інакше є остаточним проявом усіх інших ризиків, адміністрування яких у цілях отримання доходу становить предмет банківського бізнесу.

Не можуть розглядатися як прийняті для страхування частини процентного ризику, які пов'язані з розбіжністю строків погашення зобов'язань і вимог банку, а також операційні і правові ризики (наприклад, порушення законодавства, звичаїв ділового обігу і договірних зобов'язань) відповідно до принципу неприпустимості страхування протиправних і антипублічних інтересів. Усі інші ризики тією чи іншою мірою є прийнятними для страхування.

Таким чином, існуюча система української страхової справи і страхових послуг, які пропонуються сьогодні у сфері банківського страхування, дає змогу виділити дві групи елементів системи страхування ризиків комерційних банків. Перша охоплює об'єкти страхування і страхові ризики, загальні для будь-яких підприємств і організацій, що здійснюють підприємницьку діяльність, а саме страхування будівель, майна, оснащення від поломок, пошкодження, загибелі або втрати у зв'язку з пожежами, вибухами, затопленням, розкраданнями, технічними несправностями та іншими подіями. Сюди відносять й особисте страхування життя і здоров'я співробітників банку.

До другої групи належать такі об'єкти і страхові ризики, за якими необхідність страхового захисту пояснюється специфікою банківської діяльності як особливого виду підприємництва. Ця група страхових операцій, своєю чергою, може бути розділена на низку операцій, пов'язаних із наданням захисту щодо банківських цінностей та іншого майна банків:

1) від шахрайства із використанням пластикових карт у банківській сфері;

2) у сфері страхування активних банківських операцій (видача кредитів, придбання облігацій та ін.);

3) під час здійснення пасивних операцій банку (банківських вкладів).

Необхідність страхування специфічних банківських ризиків дуже доречно, при цьому складність цієї групи видів страхування не є приводом для відмови від укладення відповідних договорів, а вимоги повідомити страховику відомості, що становлять комерційну та іншу таємницю банку, не повинні розглядатися як економічне шпигунство. Значною мірою цьому сприяють відносно високий ступінь прозорості їхньої діяльності, трансформації у сфері банківської конкуренції, прагнення підвищити імідж кредитної установи і розширення кола ризиків,

що завдають збитків, з одночасним збільшенням імовірності їх виникнення.

Слід зазначити, що в основі договорів страхування є загальні зобов'язання зі страхового забезпечення страхувальника (Bankers Blanket Bond – BBB). Умови такого страхування покривають спектр основних ризиків, пов'язаних із майном банку і його операціями, зокрема:

1) ризиків, пов'язаних із нелояльністю власного персоналу;

2) ризиків фізичної загибелі або пошкодження цінного майна в приміщенні банку за будь-яких причин, у тому числі й у результаті пограбування або крадіжки зі зломом;

3) ризиків, пов'язаних із перевезеннями цінного майна, здійснюваними самим банком або інкасаторською компанією;

4) ризиків виконання банком операцій на підставі підроблених письмових документів, довідочек, інструкцій;

5) ризиків здійснення операцій із документарними цінними паперами, які можуть виявитися підробленими, і прийому фальшивих банкнот і монет;

6) ризиків заподіяння шкоди приміщенню і внутрішньому стану банку в результаті протиправних дій третіх осіб, вандалізму.

Зараз комплексне страхування банків є досить гнучким і мобільним продуктом, який шляхом внесення доповнень може бути «підігнаний» під індивідуальні особливості конкретного банку-страхувальника. Сьогодні, на жаль, не впроваджено жодних комплексних продуктів, якісно орієнтованих на банківську діяльність.

До основних переваг страхування кредитних ризиків стосовно страхових компаній можна віднести такі: можливість створення ширшої клієнтської бази; впровадження нових продуктів, які раніше були неконкурентоспроможні через високу собівартість; скорочення частки витрат з організації продажу страхових послуг; збільшення ефективності роботи агентської мережі; отримання більш повної інформації про клієнтів.

Страхування ризиків банківської діяльності розвивається в Україні із труднощами внаслідок низької чинників. Перш за все це відсутність будь-якої державної політики у сфері регулювання банківських ризиків через інститут страхування. Незважаючи на те що більшість українських страхових компаній сьогодні пропонує комерційним банкам той чи інший набір страхових послуг, комплексний захист від банківських ризиків в Україні готові надавати далеко не всі страховики. Крім того, в Україні немає сюрвеєрів, які могли б грамотно оцінити ступінь ризику банківської діяльності. Їхні послуги оплачуються досить високо, і більшості вітчизняних банків вони не по кишені.

Зважаючи на вищезазначені причини, під час управління власними ризиками вітчизняні банки вдаються до інструменту страхування досить рідко і лише тоді, коли їхня діяльність припадає під загрозу шахрайських дій.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, характер обговорюваних останнім часом питань у банківському підприємстві як мінімум указує на можливість другої хвилі кризи, що в умовах триваючої інтеграції українських банків у світову валютно-кредитну систему, появи нових фінансових інструментів, недосконалість чинного банківського законодавства, відсутність механізмів мінімізації ризиків ставлять під загрозу стабільне функціонування фінансової системи країни у цілому. Саме тому настільки важливим є рішення комерційними банками проблем, пов'язаних із побудовою ефективних систем управління ризиками, що дасть змогу їх керівництву створити необхідну «подушку безпеки» для бізнесу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Радзіхівська Л.М., Івашук О.В. Сутність поняття «економічний ризик»: ретроспектива та сучасність. Економічна теорія та історія економічної думки. 2015. С. 4–7. URL: http://soskin.info/userfiles/file/2015/7-8_1/Radzhovska_Ivashchuk.
2. Землячова О.А. Організація страхування банківських ризиків. Економічна наука. 2015. С. 139–143. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2015/30.
3. Кузьменко О.Г. Банківське страхування: тенденції і проблеми розвитку. Банківська справа. 2012. С. 298–306. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/52269/7/Kuzmenko_Bankivske_strakhuvannia.

REFERENCES:

1. Radzhikovskaya L. M., Ivashchuk O. V. The essence of the concept of "economic risk": retrospective and modernity / L. M. Radzhikovskaya, O. V Ivashchuk // Economic Theory and History of Economic Thought. – 2015 – pp. 4-7. – Access mode: http://soskin.info/userfiles/file/2015/7-8_1/Radzhovska_Ivashchuk.
2. Zemlychova O. A. Insurance Banking Insurance / O. Zemlychova // Economic Science. – 2015 – P. 139 – 143. – Mode of access: http://www.investplan.com.ua/pdf/22_2015/30.
3. Kuzmenko O. G. Banking insurance: trends and problems of development / O. G. Kuzmenko // Banking. – 2012. – P. 298 – 306. – Access mode: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream/123456789/52269/7/Kuzmenko_Bankivske_strakhuvannia.

Steshenko O.D.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Management of State
and Corporate Finances,
Ukrainian State University of Railway Transport*

Buhaiova I.O.

*Master,
Ukrainian State University of Railway Transport*

PROBLEMS OF BANK RISK INSURANCE

The article deals with the organization of banking risks insurance. The evolution of the definition of the economic category of “risk” is considered, in particular, according to the practice of banking. It was determined that the active introduction of information technologies in the banking sector leads to the emergence of a completely new sphere of risks that can have a negative impact on the process of the economic activity of banks.

The essence of risk management in the banking sector is investigated. Basic risk management techniques are distinguished. The forms of interaction between banks and insurance companies that differ in the level of integration, as well as in the volume of operations, highlighted the positive features of this interaction. A grouping of banking risks was carried out in order to increase their acceptability for insurers. Two groups of elements of the system of insurance of risks of commercial banks are proposed in accordance with the modern conditions of functioning of the Ukrainian insurance system. It was determined that the insurance of banking risks is most appropriate to apply to prevent the influence of uncontrollable factors on banking activities. Analysed the basis of the condition of comprehensive insurance of banks against crimes and those that damage the bank unlawful or erroneous other actions of staff and the third parties and a number of other operational risks. The main advantages of insuring credit risks from the point of view of the activities of insurance companies are considered. The necessity of the most important element in the process of concluding an agreement of the Second World War (Bankers Blanket Bond) – the previous insurance expertise of surveyors is described. On the basis of the conducted research, problems that prevent the harmonious development of the interaction of insurance companies and banking institutions are highlighted. The conditions for the improvement of the most promising modern types of bank insurance, in particular, insurance against computer crime, professional liability insurance, are defined. It was concluded that based on the growth rate of development of the banking system of Ukraine and its integration into the international banking system, in the near future, significant demand of Ukrainian banks for comprehensive insurance of banking risks can be predicted.

УДК 336.76 (477)

Танчак Я.А.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри фінансів, банківської справи
та страхування
Львівського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи

Поліщак В.І.
студентка
Львівського навчально-наукового інституту
Університету банківської справи

ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто сутність ринку фінансових послуг в Україні, вплив фінансового ринку на якість та специфіку послуг фінансових установ, перспективи розвитку фінансових послуг у банківському секторі, інвестиційному, страховому та фондовому ринках. Оцінено проблеми функціонування фінансових послуг на сучасному етапі.

Ключові слова: ринок фінансових послуг, банківська система, страхові послуги, факторинг, інвестиційний ринок.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрены сущность рынка финансовых услуг в Украине, влияние финансового рынка на качество и специфику услуг финансовых учреждений, перспективы развития финансовых услуг в банковском секторе, инвестиционном, страховом и фондовом рынках. Оценены проблемы функционирования финансовых услуг на современном этапе.

Ключевые слова: рынок финансовых услуг, банковская система, страховые услуги, факторинг, инвестиционный рынок.

ANNOTATION

The article deals with the essence of the financial services market in Ukraine. Influence of the financial market on the quality and specifics of services of financial institutions. Prospects for the development of financial services in the banking sector, investment, insurance and stock markets. Assessment of the problems of functioning of financial services at the present stage.

Key words: financial services market, banking system, insurance services, factoring, investment market.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Одним із важливих сегментів фінансового ринку країни є ринок фінансових послуг (РФП), на якому відбувається обмін фінансовими ресурсами між суб'єктами ринку, надання кредиту та мобілізація капіталу.

Ринок фінансових послуг є одним із механізмів забезпечення конкурентоспроможності економіки країни, оскільки розподіл фінансових ресурсів на цьому ринку відбувається на конкурентній основі, що дає змогу спрямувати інвестиційні потоки у найбільш привабливі сегменти економіки і тим самим сприяти економічному зростанню.

Саме тому зміцнення ринку фінансових послуг України потребує дослідження сучасного стану його розвитку, виявлення проблем і своєчасності визначення основних напрямів його розвитку, що в сукупності впливає на ефективність функціонування економіки країни загалом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Проблеми формування українського ринку фінансових послуг досліджували такі провідні вітчизняні науковці, як В. Корнєєв, Г. Багратян, О. Сохацька, І. Кравченко, О. Кириченко, А. Ковальчук, С. Науменкова та ін.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою цієї статті є аналіз ситуації щодо діяльності ринку фінансових послуг України в умовах сучасних економічних реалій, а також перспектив його розвитку в подальшому.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Сьогодні на ринку фінансових послуг склалася низка тенденцій і напрямів розвитку, що суттєво впливають на якість і специфіку послуг фінансових установ. До них, зокрема, можна віднести домінування банківського сектору над усіма іншими на фінансовому ринку. Так, фінансовий ринок України розвивається за європейською моделлю [1, с. 30–33]. Глобалізація світових економічних процесів та її вплив на фінансовий сектор також суттєво позначаються на тенденціях, що панують у фінансовому секторі економіки. Похідними від цього є процеси злиття й поглинання українських фінансових установ іноземними корпораціями, групами компаній, холдингами і т. п. [6, с. 20–22].

Загальну оцінку фінансових інститутів на досліджуваному ринку в кількісному виразі подано в табл. 1.

Як бачимо, найбільше скорочення відбулося в банківському секторі, однак, зважаючи на це, банківські установи все ж залишаються найактивнішими і найрозвинутішими суб'єктами фінансового ринку.

Варто сказати, що у зв'язку з процесами глобалізації на міждержавному рівні приймаються угоди про універсалізацію вимог до діяльності фінансових інституцій, посилюється вплив транснаціональних фінансових корпорацій, збільшуються обсяги транскордонного переміщення капіталів.

Важливою закономірністю розвитку сучасного фінансового ринку стала тенденція до універ-

сальності та комплексності фінансових послуг клієнтам. Зі зростанням фінансової освіченості населення зростає зацікавленість у послугах небанківських фінансових установ [1, с. 30–33].

Проблема українського ринку фінансових послуг полягає у відсутності в нього фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного попиту з боку реального сектору економіки. Відповідно, вирішення цієї проблеми передбачає створення умов, які б давали змогу додатково залучити внутрішні фінансові ресурси, зокрема заощадження населення та «тіньовий капітал», до інвестиційної діяльності, а також створити привабливі умови для іноземних інвесторів. Отже, залишається проблема мобілізації ресурсів.

Хто може здійснювати мобілізацію фінансових ресурсів і що цьому перешкоджає? Перше, це банки. Однак банків в Україні занадто багато, тому фінансові ресурси є досить розпорощеними. Крім того, значна частина коштів нині перебуває в безготівковій формі, обслуговуючи «тіньовий» капітал, а також у формі заощаджень населення поза банками.

По-друге, акумулюванням та інвестуванням фінансового капіталу займаються різноманітні учасники фондового ринку: інвестиційні компанії та фонди, трастові компанії (довірчі товариства). Вагомими учасниками фондового ринку

можуть бути пенсійні фонди. У розвинутих країнах ці заклади останнім часом відіграють усе вагомішу роль в інвестиційній діяльності, акумулюючи значні кошти та інвестуючи їх переважно в акції приватних компаній. Банки також є потенційними гравцями на ринку цінних паперів, оскільки останні є привабливим джерелом забезпечення ліквідності [2, с. 47–49].

Однак усе це є справедливим за умов розвинутого фондового ринку, якого ми в Україні, на жаль, поки що не маємо. Загальну картину розвитку та сучасного стану фондового ринку України подано на рис. 1.

Як бачимо з рисунку, з кожним роком усі показники розвитку фондового ринку погіршуються. Слабкість фондового ринку України виражається у:

- недостатній ліквідності фондового ринку;
- переважанні державних цінних паперів;
- недостатній прозорості діяльності емітентів та професійних учасників ринку;
- нерозвиненості правової бази, неадекватності її сучасним вимогам діяльності на ринку фінансових послуг;
- низькому технологічному рівні функціонування ринкової інфраструктури;
- низькому рівні корпоративної культури;
- недостатній обізнаності переважної частини населення з питань фондового ринку.

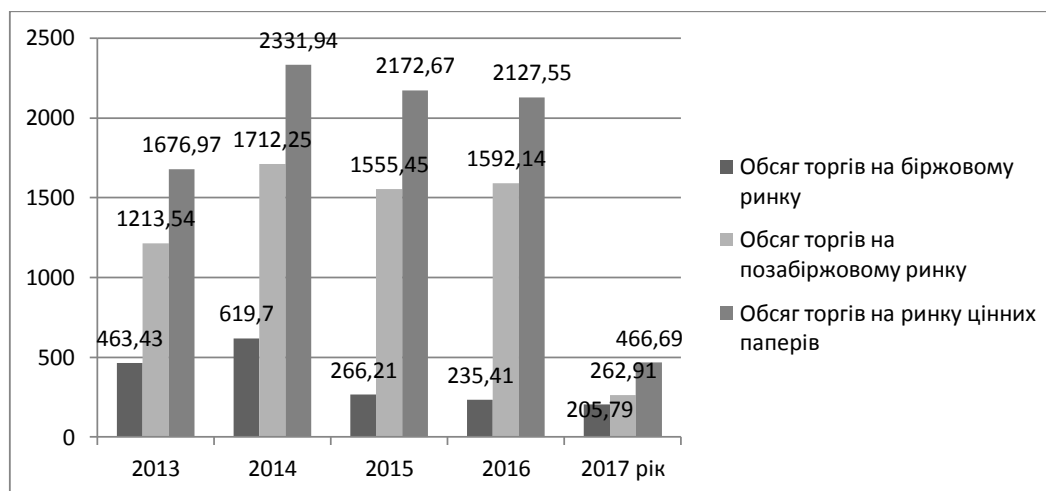

Рис. 1. Обсяг торгів на ринку цінних паперів у 2013–2017 рр., млрд. грн.

Джерело: складено авторами за даними [11]

Таблиця 1

Зміна кількості фінансових установ на ринку фінансових послуг України за останній період

Фінансові установи	Період		
	2013 р.	2015 р.	2017 р.
Банки	176	163	96
Страхові компанії	403	361	294
Кредитні спілки	624	588	378
Ломбарди	479	482	415
Недержавні пенсійні фонди	81	72	64
Адміністратори НПФ	28	23	22

Джерело: складено авторами за даними [9]

Аналізуючи фінансовий ринок України, вітчизняні аналітики влучно зазначають, що «у нас фінансовий ринок замість того, щоб твердо стояти на двох ногах (банківській і фондовій), вийшов одноногим із «фондовою милицею». Швидко не побіжеш» [4, с. 63–72; 7, с. 4–13]. Банківська система є найбільш конкурентоспроможною ланкою фінансового сектору економіки України і, відповідно, у ході проведення низки заходів щодо підвищення якості її функціонування зможе ефективно діяти в умовах подальшої лібералізації зовнішньоекономічних відносин.

Зауважимо, що декілька років тому банківська система України ефективно розвивалася та мала всі перспективи на досягнення успіху і світове визнання. Однак 2014–2015 рр. стали для неї переломним. Це була найважча фінансова криза для банків. Єдиний державний регулятор – НБУ не в змозі був проводити ефективну політику управління, і в один момент банки втратили довіру серед українців. А це, своєю чергою, позначилося на діяльності банків [5, с. 22]. Так, із кожним роком їх кількість суттєво зменшується (табл. 2).

Станом на 01 січня 2017 р. ліцензію Національного банку України мали 96 банківських установ (у т. ч. 38 банків з іноземним капіталом). Із початку 2016 р. кількість функціонуючих банківських установ скоротилася на 21 од. Загалом із початку 2014 р. внаслідок погіршення платоспроможності до 82 банківських установ було запроваджено тимчасову адміністрацію [5, с. 220].

До конкретних шляхів розвитку банківського сектору України можна віднести:

- створення сучасного банківського законодавства з орієнтацією на законодавство Європейського Союзу та сучасну міжнародну практику;

- перехід банківської системи на систему обліку, що базується на Міжнародних стандартах фінансової звітності;

- створення національної платіжної системи на основі передових комп'ютерних технологій;

- створення й постійне вдосконалення системи банківського нагляду.

Серед небанківських фінансових посередників найбільш розвиненими є страхові компанії. Зокрема, сьогодні стрімко розвивається страхування життя. Загальну оцінку ринку страхування життя подано в табл. 3.

Однак існує низка проблем, які гальмують розвиток страхового ринку в Україні та не забезпечують розкриття його потенціалу для зростання економіки, зокрема:

- низька зацікавленість у страхуванні через невисоку платоспроможність населення;

- нерозвиненість страхування життя та медичного страхування;

- недостатня капіталізація та низька ліквідність страховиків;

- низька інвестиційна активність страхових компаній;

- недовіра до страховиків;

- вузька мережа страхових посередників тощо.

Відкритим залишається питання щодо створення сприятливих умов для ефективного розвитку недержавних пенсійних фондів (НПФ), оскільки новим законодавством встановлено досить жорсткий режим регулювання їхньої діяльності та актуальною є проблема наближення послуг НПФ до населення України [8].

Особливої уваги заслуговує розвиток таких фінансових послуг, як лізинг і факторинг. Головними проблемами на ринку лізингових послуг є:

Таблиця 2

Аналіз діяльності банків України за 2016–2018 рр.

Показники	Період		
	2016	2017	2018
Кількість банків	117	96	82
Активи	1,254,385	1,212,812	1,301,560
Пасиви	1,254,385	1,212,812	1,301,560
Рентабельність активів, %	-5,46	0,33	1,54
Рентабельність капіталу, %	-51,91	3,33	12,78

Джерело: складено авторами за даними [10]

Таблиця 3

Аналіз розвитку ринку страхування життя

Показники	Роки				
	2013	2014	2015	2016	2017
Кількість страхових компаній	62	58	52	45	36
Валові страхові платежі, млн. грн.	1015,2	977,3	939,9	1314,7	1245,1
Валові страхові виплати, млн. грн.	56,8	89,7	282,4	198,0	265,9
Кількість укладених договорів, тис. од.	702,0	120,0	447,2	506,7	201,2

Джерело: складено авторами за даними [9]

– неформованість на загальнодержавному рівні політики щодо перспектив розвитку лізингу;

– невизначеність податкових пільг для лізингових компаній;

– занадто висока вартість кредитів комерційних банків, короткостроковий період кредитування.

Основний чинник, який гальмує розвиток факторингу в Україні, – недостатньо підготовлена законодавча база. Крім того, в Україні функціонує лише близько 25 компаній, які безпосередньо надають факторингові послуги [8].

На жаль, у зародковому стані залишаються інвестиційні фонди. До основних причин їх відставання у розвитку можна віднести:

– відсутність середнього класу, готового віддати свої заощадження в управління інвестиційним фондам;

– слабку розвиненість фондового ринку.

Ці ж причини стримують розвиток і фінансових компаній.

Зважаючи на вищенаведене, найбільш актуальними проблемами РФП є:

– відсутність фінансових ресурсів для забезпечення інвестиційного попиту з боку реального сектору економіки;

– непрозорість фондового сегменту РФП, адже сьогодні більшість операцій із купівлі-продажу цінних паперів (більше 90%) відбуваються поза біржами; оскільки за таких умов неможливо забезпечити потенційних учасників ринку цінних паперів необхідною інформацією, то порушуються умови чесної конкуренції;

– нерозвиненість законодавчої бази, зокрема з питань захисту прав інвесторів та емітентів, що ускладнює залучення інвестицій і вихід наших інвесторів на зарубіжні ринки;

– відсутність узгодженого законодавства та ефективних принципів регулювання і нагляду за діяльністю небанківських фінансових установ, що є однією із серйозних проблем розвитку фінансового сектору в цілому [3, с. 43–45].

Для вирішення цих проблем і формування досконалого вітчизняного фінансового ринку, який згодом стане повноцінним учасником світової фінансової системи, необхідно:

– вдосконалити правову базу для усунення асиметричного розвитку серед представників фінансового посередництва з посиленням конкуренції, поміж яких створюватимуться передумови для подальшого розвитку ринку фінансових послуг;

– сприяти регіональній збалансованості ринку фінансових послуг;

– затвердити чітку концепцію інтеграції України у світовий економічний простір;

– посилити чинники стабілізації фінансової системи через усунення наслідків фінансово-економічної кризи в Україні, яка спричинила роздробленість посередників на ринку фінансових послуг і потребує, як наслідок, укрупнення капіталів фінансових інститутів;

– створити фінансово потужний та конкурентоспроможний банківський сектор;

– формувати державну підтримку для фінансових посередників та інститутів, оскільки з них і починається стабілізація фінансової системи країни [4, с. 63–72].

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Отже, сучасний етап розвитку фінансового ринку та його складників є вкрай складним, динамічним та важкопрогнозованим. Однак саме такий період є найбільш сприятливим для впровадження інноваційних, а часом і радикальних мір щодо реформування всього фінансового ринку. Цілком зрозуміло, що на фінансовому ринку необхідно впроваджувати кардинально нові фінансові інструменти та методи управління.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Беленький П., Другов О. Розвиток системи фінансових посередників України в умовах посилення глобалізаційних процесів. Вісник НБУ. 2009. № 12. С. 30–33.
2. Лазепка В. Інвестиційні банки. Банківська справа. 2010. № 6. С. 47–49.
3. Лисенко Ж.П. Фінансовий ринок України – стан, тренди та напрями розвитку. Ефективна економіка. 2014. № 6. С. 43–45.
4. Лютий І., Дрозд Н. Вплив держави на ринок фінансового капіталу України. Фінанси України. 2010. № 8. С. 63–72.
5. Танчак Я.А. Сучасний стан та реалії банківської системи України / Я. А. Танчак. Бізнес Інформ. 2017. № 8(475). С. 219–225.
6. Фурман В. Перспективи створення альянсів страхових компаній і банків в Україні. Вісник НБУ. 2012. № 4. С. 20–22.
7. Чухно А. Сучасна фінансово-економічна криза: природа, шляхи і методи її подолання. Економіка України. 2011. № 2. С. 4–13.
8. Фандеева Н.В. Основні проблеми розвитку ринку фінансових послуг України. Економічні науки. URL: http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/22976.doc.htm.
9. Офіційний сайт Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг. URL: <https://www.nfp.gov.ua>.
10. Офіційний сайт Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку. URL: <https://www.nssmc.gov.ua>.
11. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>.

REFERENCES:

1. Bielenkyi P. (2009), «Rozvytok systemy finansovykh poserednykh Ukrainy v umovakh posylennia hlobalizatsiinykh protsesiv», Visnyk NBU, no.12, pp. 30-33.
2. Lazepka V. (2010), «Investytsiini banky», Bankivska sprava, no.6, pp.47-49.
3. Lysenko Zh. P. (2014), «Finansovyi rynok Ukrainy – stan, trendy ta napriamy rozvytku», Efektyvna ekonomika, no.6, pp.43-45.
4. Liutyi I. (2010), «Vplyv derzhavy na rynek finansovoho kapitalu Ukrainy», Finansy Ukrainy, no.8, pp.63-72.
5. Tanchak Ya. A. (2017), «Suchasnyi stan ta realii bankivskoi systemy Ukrainy», Mizhnarodnyi naukovyi ekonomichnyi zhurnal «Biznes inform», no.8 (475), pp.219-225.

6. Furman V. (2012), «Perspektyvy stvorennia aliانسiv strakho-
vykh kompanii i bankiv v Ukraini», Visnyk NBU, no.4, pp.20–22.
7. Chukhno A. (2011), «Suchasna finansovo-ekonomichna kryza:
pryroda, shliakhy i metody yii podolannia», Ekonomika Ukrainy,
no.2, pp.4–13.
8. Fandieieva N.V. «Osnovni problemy rozvytku rynku fi-
nansovykh posluh Ukrainy», Ekonomichni nauky [Online]: [http://
www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/22976.doc.htm](http://www.rusnauka.com/19_NNM_2007/Economics/22976.doc.htm)
9. Ofitsiyni sait Natsionalnoi komisii, shcho zdiisniuie derzhavne
rehuliuvannia u sferi ryнкiv finansovykh posluh [Elektronnyi re-
surs]. – Rezhym dostupu: <https://www.nfp.gov.ua>
10. Ofitsiyni sait Natsionalnoi komisii z tsinnykh paperiv ta fon-
dovoho rynku [Elektronnyi resurs]. – Rezhym dostupu:
<https://www.nssmc.gov.ua>
11. Ofitsiyni sait Natsionalnogo banku Ukrainy [Elektronnyi re-
surs]. – Rezhym dostupu: <https://bank.gov.ua/control/uk/index>

Tanchak Ya.A.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Department of Finance, Banking and Insurance,
Lviv Educational-Scientific Institute,
State Higher Educational Institution "Banking University"*

Polishchak V.I.

*Student,
Lviv Educational-Scientific Institute,
State Higher Educational Institution "Banking University"*

PROBLEMS AND PROSPECTS FOR THE FINANCIAL MARKET DEVELOPMENT IN UKRAINE

The article deals with the essence of the financial services market in Ukraine. Influence of the financial market on the quality and specifics of services of financial institutions. Prospects for the development of financial services in the banking sector, investment, insurance, and stock markets. Assessment of the problems of functioning of financial services at the present stage.

The financial services market is one of the mechanisms for ensuring the competitiveness of the country's economy, as the distribution of financial resources in this market takes place on a competitive basis, which allows directing investment flows into the most attractive segments of the economy and thereby contributing to economic growth.

The problems of forming the Ukrainian financial services market were studied by such leading Ukrainian scientists as V. Korneev, G. Bagratyan, O. Sokhatska, I. Kravchenko, O. Kirichenko, A. Kovalchuk, S. Naumenkov, and others.

The purpose of this article is to analyse the situation regarding the activity of the financial services market of Ukraine in the conditions of modern economic realities, as well as prospects for its further development.

Today in the financial services market, there has been a series of trends that significantly affect the quality and specifics of financial institutions' services. These include, in particular, the dominance of the banking sector over all others in the financial market. Thus, the financial market of Ukraine is developing according to the European model. The globalization of global economic processes and its impact on the financial sector also have a significant impact on the trends prevailing in the financial sector of the economy. Derivatives from this are the processes of mergers and acquisitions of Ukrainian financial institutions by foreign corporations, groups of companies, holdings, etc.

An important regularity of the development of the modern financial market has been the tendency towards versatility and complexity of financial services to clients. As financial education grows, interest in services of non-bank financial institutions grows.

The problem of the Ukrainian financial services market lies in the fact that it does not have the financial resources to provide investment demand from the real sector of the economy. Accordingly, the solution to this problem is to create conditions that would allow additional internal financial resources, in particular, population savings and shadow capital for investment activity, as well as create attractive conditions for foreign investors. Hence, the problem of resource mobilization remains.

To solve these problems and to form a perfect domestic financial market, which will eventually become a full member of the world financial system, it is necessary:

- improve the legal framework for eliminating asymmetric development among financial intermediation representatives with increased competition, which will create the preconditions for further development of the financial services market;
- promote a regional balance of financial services market;
- approve a clear concept of Ukraine's integration into the world economic space;
- strengthen the factors of stabilization of the financial system by eliminating the consequences of the financial and economic crisis in Ukraine, which has led to the fragmentation of intermediaries in the financial services market and, as a consequence, requires the consolidation of the capital of financial institutions.

Consequently, the current stage of development of the financial market and its components is extremely complex, dynamic, and difficult to predict. However, it is precisely this period that is most conducive to introducing innovative, and sometimes even radical measures for the reform of the entire financial market. It is clear that financial markets need to introduce radically new financial instruments and management methods.

УДК 336.743

Хома І.Б.

*доктор економічних наук,
професор кафедри фінансів**Національного університету «Львівська політехніка»*

Цюрось Д.Г.

*магістр**Національного університету «Львівська політехніка»*

УМОВИ РОЗВИТКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ЛЕГАЛІЗАЦІЯ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено інноваційне поняття «криптовалюта» та визначено найосновніші її види, що існують на ринку фінансових послуг сьогодні. Виокремлено переваги та недоліки використання криптовалюти. Розглянуто тенденції поширення криптовалюти в Україні та світі. Проаналізовано процес легалізації криптовалюти на ринку України, що триває донині. Досліджено основні положення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів та законопроекту щодо оподаткування криптовалюти.

Ключові слова: електронні гроші, криптовалюта, біткойн, віртуальні активи, легалізація.

АННОТАЦИЯ

В статье исследовано инновационное понятие «криптовалюта» и определены самые основные ее виды, существующие на рынке финансовых услуг сегодня. Выделены преимущества и недостатки использования криптовалют. Рассмотрены тенденции распространения криптовалют в Украине и мире. Проанализирован процесс легализации криптовалют на рынке Украины, который продолжается до сих пор. Исследованы основные положения Концепции государственной политики в сфере виртуальных активов и законопроекта о налогообложении криптовалют.

Ключевые слова: электронные деньги, криптовалюта, биткоин, виртуальные активы, легализация.

ANNOTATION

In the article analyzes the innovative definition of «cryptocurrency» and defines its most basic types that exist in the market of financial services today. The advantages and disadvantages of using cryptocurrency are also highlighted. The trends of distribution of cryptocurrency in Ukraine and in the world are considered. The process of legalization of cryptocurrency at the Ukrainian market, which continues to this day, is analyzed. In particular, the main provisions of the Concept of State Policy in the field of Virtual Assets and the Draft Law on Cryptocurrency Taxation are researched.

Key words: electronic money, cryptocurrency, bitcoin, virtual assets, legalization.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Революційні зміни в характері та використанні грошей сьогодні називають третім великим переродженням грошей. Перший етап появи грошей, а саме монети, відбувся майже три тисячі років тому. Другий – із початку епохи Відродження до індустріальної революції, що характеризувався виникненням паперових грошей та системи національних банків в Італії. На початку ХХІ ст. розпочався третій етап – ера електронних грошей і віртуальної економіки. Стрімке поширення електронної валюти серед населення змушує зосередити увагу саме на цій частині фінансового ринку та окреслити правові межі існування електронних грошей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Серед науковців, що досліджують ринок криптовалют, можна виділити таких, як: Д. Белфорт [10], О. Гудзовата [1], Б. Данилишин [2], Т. Желюк [2], В. Сословський [10], В. Стельмах [2] тощо. Проте питання аналізу особливостей розвитку електронних грошей, зокрема криптовалют, та їх легалізації залишаються малодослідженими у вітчизняній фінансовій системі, що й доводить актуальність теми статті.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні криптовалют як окремої частини ринку фінансових послуг, окресленні правового поля їх існування та можливостей легалізації криптовалют в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Регулювання емісії та використання електронних (віртуальних) грошей в Україні здійснюється ст. 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та Положенням про електронні гроші в Україні, затвердженим Постановою Правління Національного банку України від 04.11.2010 № 481 (зі змінами). Ст. 15 вищевказаного Закону пояснює термін «електронні гроші» як одиниці вартості, що зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, й є грошовим зобов'язанням у готівковій або безготівковій формі цієї особи [1].

Одним із найпопулярніших видів електронних грошей сьогодні є криптовалюта, єдиного підходу до визначення якої немає, адже ці гроші увірвалися на міжнародний ринок економіки зовсім недавно. У табл. 1 наведено основні дефініції цього поняття.

Основою функціонування електронних грошей є різноманітні криптографічні способи захисту. Також використовується асиметричне кодування для емісії (випуску) та обліку. Існування таких систем відбувається у розподілених мережах, які поєднують будь-яку кількість комп'ютерів. Криптовалюті притаманна одна особливість – повна відсутність будь-якого управління. Ось чому ні фіскальні чи судові органи, ні банківські, державні чи приватні уста-

нови не мають впливу на операції з використанням криптовалюти. Скасувати, заблокувати чи примусово здійснити транзакцію, не маючи персонального електронного ключа власника цифрового гаманця, неможливо.

До 2018 р. в світі створено близько 1 800 різних криптовалют, а ринок демонструє постійно зростаючу динаміку. Проте лідируючі позиції займає Bitcoin, який розпочав своє функціонування у січні 2009 р. Станом на лютий 2018 р. саме ця криптовалюта займала найбільшу частку на ринку, курс якої становив 8 104 дол. США, а ринкова капіталізація – 137,5 млрд. дол. США. Друге місце на світовому ринку займала криптовалюта Ethereum, третє – Ripple. Структуру ринку криптовалют представлено на рис. 1.

Криптовалюта призначена для спрощення процесу здійснення транзакцій та уможливлення їх проведення за умови різної локалізації

продавця та покупця. Водночас криптовалютні системи мають на меті досягти декількох принципів: консенсусу, унікальності та безпеки, правильної перевірки транзакцій. Проте сьогодні процес ще не є ідеальним, а сама криптовалюта на відміну від звичайної має свої переваги та недоліки (табл. 2).

Незважаючи на наявність як мінусів, так і плюсів, використання криптовалюти набирає швидких обертів не тільки на світовому, а й на вітчизняному ринку.

За оцінками Офісу ефективного регулювання, у 2017 р. Україна входила до топ-10 країн світу за кількістю користувачів криптовалют, а щоденні обсяги торгів ними з використанням гривні сягали 1,9 млн. дол. США [7].

За даними експертів, частка майнінгу (процес видобутку криптовалют із використанням потужностей спеціального комп'ютерного об-

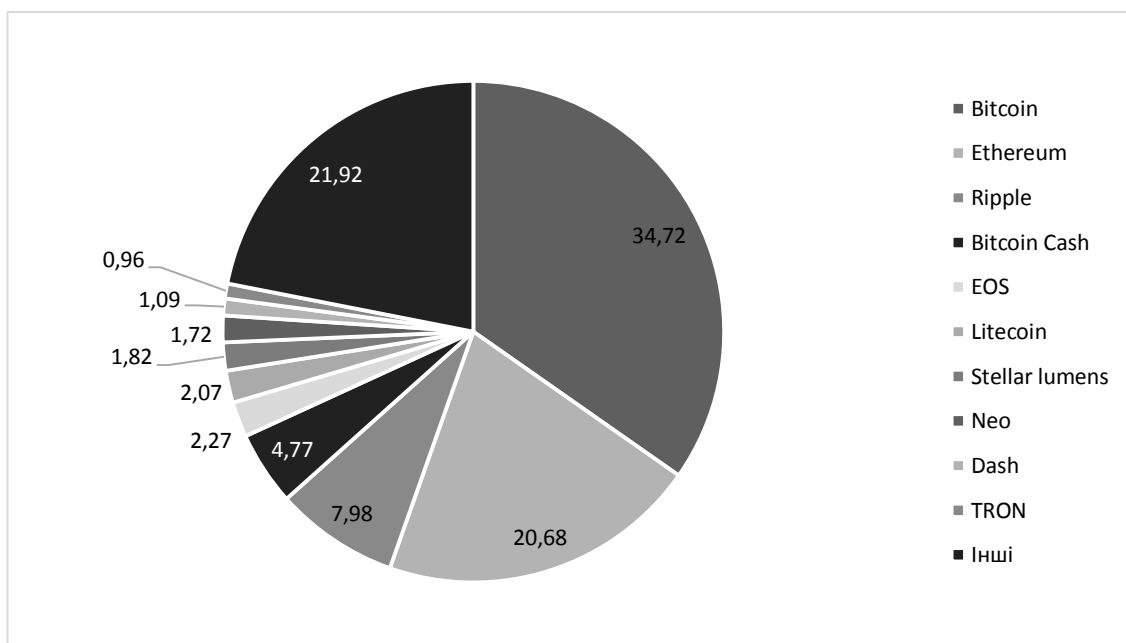

Рис. 1. Структура ринку криптовалют у розрізі їх окремих видів станом на лютий 2018 р., % [11]

Таблиця 1

Визначення поняття «криптовалюта»

Науковець, інституція	Визначення поняття
Т. Желюк, О. Бречко	Стабільний універсальний інструмент глобальних фінансових платежів і водночас фінансовий інструмент із високою капіталізацією, який є конкурентною формою міжнародного переливу капіталу [2, с. 50]
В.Г. Сословський	Засіб розрахунків, у якого відсутня матеріальна форма, який існує у вигляді програмного коду із застосуванням криптографічних методів захисту, випуск та облік якого зазвичай децентралізований та є відомим учасникам розрахунків, а також системою платежів, яку утворюють одиниця розрахунку та транзакції з нею [10, с. 239]
Офіційний сайт Верховної Ради України	Програмний код (набір символів, цифр та букв), що є об'єктом права власності, який може виступати засобом обміну, дані про який вводяться та зберігаються у системі блокчейн як облікові одиниці поточної системи блокчейн у вигляді програмного коду [9]
Офіційний сайт Bitcoin	Цифрова валюта, яка використовує криптографію для забезпечення безпеки та перевірки операцій у своїй мережі. Криптовалюта на відміну від традиційних валют не потребує від центрального банку чи будь-якого іншого централізованого органу влади забезпечення безпеки чи здійснення регулювання грошової пропозиції [6]

Таблиця 2

Переваги та недоліки криптовалюти як одного з видів електронних грошей [1]

Переваги	Недоліки
Миттєва доступність активів без будь-якого періоду очікування	Ризик заборони: існують законодавчі обмеження щодо використання криптовалют у багатьох країнах, а на порушників може бути накладено штраф
Миттєве створення ліквідності за вимогою	Неможливість відмінити платіж
Вивільнення оборотного капіталу: потребу банків тримати резерви зведено до мінімуму; кошти доступні для інших цілей	Волатильність: основним чинником зміни курсу криптовалюти є рівень поточного попиту, який залежить від законодавства
Ефективність угоди: відсутність процесів узгодження	Висока комісія для операцій невеликими сумами
Анонімність: на відміну від класичних електронних грошей, за якими легко відслідковуються операції, відслідкувати власника криптовалютного кошика неможливо, адже в загальному доступі є лише номер і обмежена інформація щодо суми на рахунку	Відсутність гарантій: криптовалюта нічим не забезпечена; відповідальність за заощадження покладено персонально на кожного користувача; через відсутність регулюючих механізмів немає гарантій збереження електронних криптовалютних кошиків
Надійність: немає можливості зламати, підробити, також не можна повністю знищити історію операцій, адже вона одночасно зберігається на комп'ютерах і серверах мільйонів користувачів по всьому світу	Складність контролю: жодні централізовані органи не можуть контролювати операції, пов'язані з випуском і рухом криптовалют, через відсутність інформації. Немає основного сервера у пірінговій мережі криптовалют, який би відповідав за всі транзакції
Обмеженість: інвесторів цікавить граничний обсяг випуску зацікавлює, який виключає ризики інфляції через високу активність емітента	Повільне здійснення операцій, на відміну від MasterCard і Visa через необхідність підтвердження від майнера, що можливо один раз на 10 хв.
Незалежність: процес випуску криптовалют не регулюється і не перебуває під контролем рух коштів на рахунку	Недостатнє поширення та визнання
Низькі комісії: для отримання пріоритету користувачі включають комісії в транзакції, а процесингові компанії стягують комісію за переказ криптовалют у фіатні гроші	Небезпека втрати: «ключем» доступу до електронних грошей є спеціальний пароль. Тобто за втрати цього паролю користувач не має можливості використовувати власні криптомонети

ладнання) в Україні перевищує 100 млн. дол. США на рік. Обсяг проведення ICO/ІТО (форма залучення капіталу у вигляді емісії токенів, що передбачають зобов'язання організатора ICO/ІТО спрямувати отриманий капітал на втілення заявлених цілей на встановлених ним умовах) компаній з українським походженням чи розміщенням команд-розробників у 2017–2018 рр. – близько 100 млн. дол. США [5].

Відповідно до даних bestchange, обмін Bitcoin на гривню пропонують 40 сервісів обміну. Згідно з даними Local Bitcoins, більше 20 пунктів обміну в Києві готові обміняти Bitcoins на готівкові кошти. Крім того, відповідні послуги обміну надаються в тому числі за допомогою чат-ботів. Щодо українських бірж криптовалют, то популярними є три біржі: Kuna, Exmo та BTC TRADE UA. Водночас Kuna та BTC TRADE UA здійснюють обмін криптовалют лише на гривню, тоді як Exmo також працює з доларами США, євро, рублями та злотими. Щоденні обсяги торгів із використанням криптовалют представлено на рис. 2.

Лідерами серед криптовалют на українському ринку є, як і в світі, дві валюти – Bitcoin та Ethereum. При цьому обсяг торгів Ethereum у гривні є навіть більшим, аніж у російських рублях (табл. 3).

Окрім того, в Україні вже впроваджуються операції купівлі/продажу за допомогою криптовалют. Наприклад, здійснено продаж першої квартири за Bitcoin, а також у Києві функціонує кафе, де можна розрахуватися криптовалютою.

В Інтернет-магазині SendFlowers представлений широкий вибір способів розрахунку, серед яких є можливість оплати Bitcoin та багато інших.

Більше того, нещодавно на вітчизняному ринку з'явилася власна криптовалюта – BitGrivna. BitGrivna – вид електронних грошей, альтернативна або додаткова валюта з безперечним рівнем безпеки. Її емісія та облік засновані на криптографії і методі захисту Proof-of-work (принцип захисту систем від зловживання послугами, основною метою якого є необхідність виконання запрошуючою стороною деякої роботи (POW-завдання), результат якої легко і швидко перевіряється обслуговуючою стороною) [4].

Назва криптовалюти та її визначення наштабовує на думку, що BitGrivna – це форком Bitcoin, іншими словами, його клон. Проте, зважаючи на регулярне щомісячне зростання курсу криптовалюти на 10%, можна вважати, що BitGrivna створена виключно для збагачення її творців, адже курс криптовалюти повинен залежати від попиту та пропозиції на неї і має бути більш еластичним.

Деякі експерти прогнозують, що стрімке поширення криптовалют серед населення призведе до функціонування криптовалют на рівних правах із національною валютою в країні. Проте тут виникають певні проблеми. Використання криптовалют для здійснення транзакцій зменшить дохід держави у вигляді сеньйоражу (доходу, що отримує держава від емісії грошей на правах власності емітента). А держава,

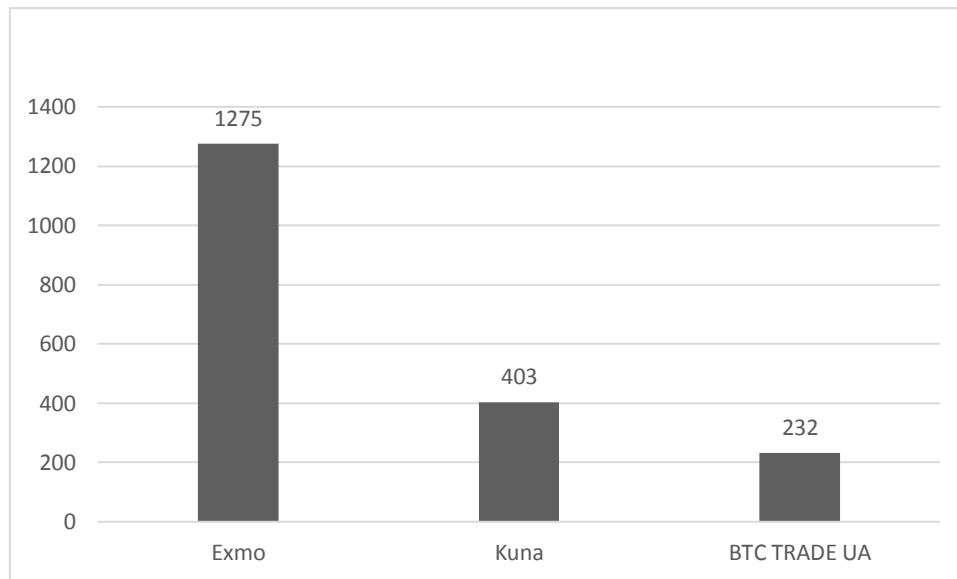

Рис. 2. Добовий обсяг торгів пар криптовалюта/гривня в розрізі українських бірж, в еквіваленті тис. дол. США [3]

Таблиця 3
Місячний обсяг торгів основними криптовалютами з іншими валютами [3]

Місце	Bitcoin до	%
1	USD	39.33%
5	EUR	5.71%
8	PLN	0.57%
22	RUR	0.03%
23	UAH	0.02%
Місце	Ethereum до	%
1	BTC	32.82%
2	USD	26.52%
5	EUR	4.66%
12	PLN	0.08%
17	UAH	0.03%
19	RUR	0.02%

яка втрачає власну валюту, фактично втрачає й певний рівень свого державного статусу, й можливість впливати та регулювати економічні процеси в країні.

В Україні відсутнє чітке правове регулювання щодо діяльності з віртуальними валютами, немає визначеності щодо правового статусу як самої криптовалюти, так і користувачів та творців валюти. Така невизначеність призводить до розвитку ринку криптовалют у тіні та унеможливає здійснення державою фінансового моніторингу даної сфери через відсутність статистичної інформації.

Саме тому Міністерство економіки України останнім часом зосереджує свою увагу на поширення та використання криптовалют як повноцінної сфери економіки країни. Відомство вже розпочало процес розроблення та ухвалення Концепції державної політики у сфері віртуальних активів, основною метою якої є «встановлення чітких умов ведення діяльності у сфе-

рі електронних активів і електронних валют (криптовалюти) для їх легалізації». Концепція насамперед передбачає чітке визначення таких понять, як «віртуальна валюта» («криптовалюта»), «віртуальні активи», «ICO/ІТО», «майнінг», «смарт-контракт» і «токен».

Реалізація Концепції визначається двома етапами:

- 2018–2019 рр. – визначення правового статусу криптовалюти, а також визнання суб'єктами господарювання організації, які надають послуги щодо обміну криптовалюти на традиційну валюту, і навпаки;

- 2020–2021 рр. – отримання провайдерами криптогаманців статусу «суб'єктів первинного фінансового моніторингу»; розроблення законопроектів, які регулюють використання токенів, смарт-контрактів, проведення ICO [7].

Описана Концепція дасть змогу визначити правове коло криптовалют та можливості її легального використання на ринку фінансових послуг України. Адже невизначеність щодо діяльності, пов'язаної з криптовалютами, призводить до розвитку ще одного тіньового сектору економіки.

У Мінекономрозвитку впевнені, що завдяки реалізації Концепції державної політики у сфері віртуальних активів користувачі криптовалют отримають можливість користуватися банківськими послугами, офіційно запрошувати іноземні інвестиції і проводити ICO.

Свою увагу на криптовалютах зосередило й Міністерство фінансів України, яке планує запровадити оподаткування криптовалют. Такий податок застосовуватиметься під час виведення коштів, а також купівлі товарів та послуг. Ставка податку коливатиметься в межах 5% від різниці між цінами продажу і купівлі токена. Додатково військовий збір у розмірі 1,5% буде стягуватися з фізичних осіб.

Такий спосіб оподаткування планується ввести до 2025 р. як тимчасовий захід. Над розробленням законопроекту працює група з 20 представників різних комерційних компаній [8].

Проте є й опозиціонери оподаткування цієї сфери економіки, які стверджують, що за умов сьогодення необхідно ввести мораторій на 10 років для легалізації та впорядкування криптовалютного сегменту. Законопроект № 9083-1 передбачає до 31 грудня 2029 р. дохід фізичних осіб, фізичних осіб – підприємців, юридичних осіб, отриманий ними від операцій із віртуальними активами, звільнити від сплати будь-яких податків. Також звільнити від оподаткування податком на додану вартість, відповідно до законопроекту, операції з увезення на митну територію України та реалізації на митній території України обладнання, що призначене виключно для майнінгу [12].

Ця думка має право на існування, адже така практика використовується в Європі. Зокрема, Європейський суд у 2015 р. звільнив Bitcoin від оподаткування, чим фактично визнав його повноцінною грошовою одиницею. Проте щодо оподаткування або введення мораторію на ринок криптовалют ведуться широкі обговорення та дискусії, єдиного рішення, на жаль, ще немає.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. У результаті нестійкості системи грошового обігу на тлі фінансової кризи 2008–2009 рр. на ринку фінансових послуг з'явилася докорінно нова валюта, що набула назви «криптовалюта». Стрімке поширення криптовалют в Україні зосередило увагу центральних органів влади саме на цій частині ринку, а також активізувало процес установа прававого поля існування криптовалют. Процес легалізації розпочато насамперед для узаконення використання цифрових грошей та забезпечення користувачів і власників від шахрайських дій. Також причиною встановлення прававого статусу криптовалют є легалізація майнінгу – діяльності з підтримки розподіленої платформи і створення нових блоків для отримання винагороди у формі емітованої валюти і комісійних зборів у різних криптовалютах.

Тобто узаконення криптовалют є вигідною справою для обидвох сторін: із боку споживача – захист його інтересів, із боку держави – збільшення надходжень до державного бюджету шляхом додаткового оподаткування. Також ці дії дадуть змогу наблизити законодавство України до законодавства ЄС у сфері віртуальних валют.

Як бачимо, законодавче поле України стає все більш гнучким до змін та введення нових сфер економіки для її виведення з тіні. Проте криптовалюта може спричинити певні труднощі з використання національної валюти – гривні, знецінивши її, адже з кожним днем віртуальна валюта набуває все більшого застосування. За

такого стрімкого розвитку та за встановлення стабільної ціни криптовалюти її можна буде застосовувати не тільки зі спекулятивними намірами, а й на міжнародному ринку, проте це вже прямо залежатиме від прававого статусу криптовалют та їх визнання НБУ засобами обміну та зберігання грошей.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гудзовата О.О. Криптовалюти як чинник активізації інноваційного підприємництва. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/84323383.pdf>.
2. Желюк Т., Бречко О. Використання криптовалют на ринку платежів: нові можливості для національних економік. Вісник Тернопільського національного економічного університету. 2016. № 3. С. 50–60.
3. Зелена книга регулювання ринку криптовалют / Офіс ефективного регулювання. 2018. URL: <http://brdo.com.ua/press-room/rynok-kryptovalyut/>.
4. Коваль С.Ю. Криптовалюти як складова частина фінансової системи: стан і перспективи розвитку в Україні. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 15. С. 529–533.
5. Мінекономіки пропонує «криптовалютну концепцію» для України / Укрінформ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2566382-minekonomiki-proponue-kriptovalutnu-konceptiu-dla-ukraini.html>.
6. Офіційний сайт Bitcoin. URL: <https://www.bitcoin.com/info/bitcoin-glossary>.
7. Офіційний сайт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України. URL: <http://www.me.gov.ua/>.
8. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua/ua/>.
9. Проект закону про обіг криптовалют в Україні від 06.10.2017. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
10. Сословський В.Г., Косовський І.О. Ринок криптовалют як система. Financial and credit activity: problems of theory and practice. 2016. С. 236–246.
11. Топ-10 найпопулярніших криптовалют у світі / Слово і діло. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/05/infografika/finansy/top-10-najpopulyarnishyx-kryptovalyut-sviti>.
12. Юрій Дерев'яно запропонував звільнити галузь криптовалют від оподаткування на 10 років / Телеканал 24. URL: https://24tv.ua/derevyanko_zaproponuvav_zvilniti_galuz_kryptovalyut_vid_opodatkovannya_na_10_rokiv_n1040225.

REFERENCES:

1. Hudzovata O.O. (2016), "Cryptocurrencies as a factor in the intensification of innovation entrepreneurship", available at: <https://core.ac.uk/download/pdf/84323383.pdf> (Accessed 26 August 2016)
2. Zheliuk T., Brechko O. (2016), "The use of cybercurrencies in the payment market: new opportunities for national economics", Visnyk Ternopilskoho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu, no. 3, 50-60pp.
3. Official site of Office of effective regulation (2018), «The Green Book of Market Regulation of cryptocurrency», available at: <http://brdo.com.ua/press-room/rynok-kryptovalyut/> (Accessed 30 September 2018)
4. Koval S.Yu. (2017) "Cryptocurrency as an integral part of the financial system: the state and prospects of development in

- Ukraine", *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 15, 529-533 pp.
5. Official site of multimedia platform for Ukraine's speechless «Ukrinform» (2018), "The Ministry of Economy proposes a «cryptocurrency concept» for Ukraine", available at: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2566382-minekonomiki-proponue-kriptovalutnu-koncepciu-dla-ukraini.html> (Accessed 28 October 2018)
 6. Official site of Bitcoin (2018), available at: <https://www.bitcoin.com/info/bitcoin-glossary> (Accessed 27 October 2018).
 7. Official site of Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine (2018), available at: <http://www.me.gov.ua/> (Accessed 15 May 2018)
 8. Official site of Ministry of Finance of Ukraine (2018), available at: <https://minfin.com.ua/ua/> (Accessed 19 October 2018)
 9. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), "The draft Law of Ukraine «About the circulation of cryptocurrencies in Ukraine», available at: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=62684.
 10. Soslovskiy V.H., Kosovskiy I.O. (2016) "The market of cryptocurrencies as a system", *Financial and credit activity: problems of theory and practice*, no.7, 236-246 pp.
 11. Official site of NGO «Word and Deed» (2018), "Top 10 the most popular cryptocurrency in the world", available at: <https://www.slovovidlo.ua/2018/02/05/infografika/finansy/top-10-najpopulyarnishyx-kriptovalyut-sviti> (Accessed 03 July 2018)
 12. Official site of channel "24" (2018), "Yuriy Derevyanko proposed to release the market of cryptocurrency from taxation for 10 years, available at: https://24tv.ua/derevyanko_zaproponuvav_zvilniti_galuz_kriptovalyut_vid_opodatkovannya_na_10_rokiv_n1040225 (Accessed 12 November 2018)

Khoma I.B.

*Doctor of Economic Sciences,
Professor at Department of Finance,
Lviv Polytechnic National University*

Tsiuros D.H.

*Master's Degree,
Lviv Polytechnic National University*

TERMS OF DEVELOPMENT OF CRYPTOCURRENCIES IN UKRAINE AND THEIR LEGALIZATION

The purpose of the article is to study the conditions of existence of cryptocurrencies today and the forecast of their development on the financial services market of Ukraine. The era of electronic money began at the beginning of the 21st century. To date, the topic is very relevant because the operations using cryptocurrency are spread quickly in the market. According to the data of the Verkhovna Rada of Ukraine, cryptocurrency is a program code (a set of characters, numbers, and letters) that is the object of ownership, which may act as a means of exchange, the data of which are entered and stored in the blockade system as the accounting units of the current system of blocks in the form software code. The degree of distribution of cryptocurrency in the world market is analysed and the most used species are identified (Bitcoin, Ethereum, and Ripple).

The main advantages and disadvantages of using virtual money are also highlighted, including availability, liquidity, anonymity, and reliability on the one side, and lack of guarantees, the complexity of control, volatility, and high commission on the other side.

In Ukraine, the use of cryptocurrency is becoming fashionable. The monthly volume of trades with major hryvnia cryptocurrencies was 0.02% for Bitcoins and 0.03% for Ethereums. We see that the indicator is quite high, taking into account the volumes of cryptocurrency operations in the world.

Taking into account this in Ukraine, at the legislative level, discuss the legalization of the use of cryptocurrencies and define their legal status. Already submitted are relevant bills on the taxation of operations using cryptocurrency, as well as the Concept of state policy in the field of virtual assets, which will legalize such transactions. Legalization of transactions with cryptocurrency involves, first of all, the protection of consumer interests. In this case, the state will also benefit since it will receive additional revenues to the state budget.

Consequently, cryptocurrency has the right to the future because, at a stable price level, it can be used not only with speculative intentions but also in the international market as an international currency. However, for the population, it is necessary to overcome the barrier between trust in paper money and distrust of the virtual.

СЕКЦІЯ 9
БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

УДК 657:387.65.34

Агамас П.Й.
кандидат економічних наук, професор
Університету імені Альфреда Нобеля

Лапай А.В.
магістрант
Університету імені Альфреда Нобеля

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ
У РЕКЛАМНОМУ АГЕНТСТВІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто організаційні положення бухгалтерського обліку фінансових результатів в рекламному агентстві. Визначено, що обліковий процес у своїй структурі поділяється на такі три етапи, як первинний, поточний та підсумковий. Це етапи, на яких відбуваються збирання, нагромадження, синтез та доведення до користувачів інформації про результати виробничо-фінансової діяльності підприємства. З метою впорядкування всього облікового процесу запропоновано перелік облікових номенклатур. Задля отримання повної інформації щодо фінансового результату діяльності запропоновано вести облік в розрізі видів діяльності (основної, іншої операційної діяльності) та за видами послуг, які надаються в рекламному агентстві.

Ключові слова: рекламна діяльність, бухгалтерський облік, облікова політика, організація обліку, фінансові результати.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрены организационные положения бухгалтерского учета финансовых результатов в рекламном агентстве. Определено, что учетный процесс в своей структуре делится на такие три этапа, как первичный, текущий и итоговый. Это этапы, на которых происходят сбор, накопление, синтез и доведение до пользователей информации о результатах производственно-финансовой деятельности предприятия. С целью упорядочения всего учетного процесса предложен перечень учетных номенклатур. Для получения полной информации о финансовом результате деятельности предложено вести учет в разрезе видов деятельности (основной, другой операционной деятельности) и по видам услуг, которые предоставляются в рекламном агентстве.

Ключевые слова: рекламная деятельность, бухгалтерский учет, учетная политика, организация учета, финансовые результаты.

ANNOTATION

The article deals with the organizational provisions of the accounting of financial results in an advertising agency. It is determined that the accounting process in its structure is divided into three stages: primary, current and final. These are the stages at which collection, accumulation, synthesis and bringing to users information about the results of production and financial activity of the enterprise takes place. In order to streamline the entire accounting process, a list of accounting nomenclatures is proposed. In order to obtain complete information on the financial performance of the activity, it is suggested to keep an account in terms of the types of activities (main, other operational activities) and the types of services provided in the advertising agency.

Key words: advertising agency, accounting, accounting policy, organization, financial results.

Постановка проблеми. Ефективне управління підприємством залежить від достовірності, повноти, доречності та своєчасності інформації

щодо характеру та обсягу здійснюваних господарських процесів, наявності та використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів, джерел формування фінансових результатів діяльності та напрямів використання прибутку. Основним джерелом такого інформаційного забезпечення має бути фінансова звітність, що складається внаслідок виконання спеціальних процедур оброблення, групування, підрахунку даних, а також формується на завершальній стадії облікового процесу.

Тема фінансових результатів завжди буде актуальною, адже в діяльності будь-якого підприємства прибуток відіграє головну роль. Він є основним джерелом інтенсивного й інноваційного розвитку підприємства, реконструкції виробництва, модернізації його матеріально-технічної бази, покращення соціальних стандартів, рушійною силою розвитку підприємств. Отже, питання організації та практичного здійснення обліку фінансових результатів діяльності будь-якого підприємства є досить важливими для підприємств усіх галузей економіки, що зумовлює актуальність вибраної теми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню питань організації рекламної діяльності присвятили праці Ф. Джефкінс, М.М. Єрмошенко, Т.І. Лук'янець, Н.М. Овчиннікова та інші вчені.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Проте в дослідженнях цих науковців вирішуються насамперед питання організації рекламної діяльності, тоді як питання обліку витрат, доходів та фінансових результатів залишаються недостатньо вивченими.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Галузеві особливості діяльності рекламних агентств потребують формування відповідних методів управління, які зможуть забезпечити раціональне використання наявних ресурсів. Отже, метою статті є визначення основних напрямів організації обліку фінансових результатів з урахуванням особливостей діяльності підприємств рекламного бізнесу та розробка рекомендацій з його вдосконалення.

Виклад основного матеріалу дослідження. Основні принципи рекламної діяльності в Україні визначає Закон України «Про рекламу». Цей Закон також регулює правові відносини, які виникають під час створення, поширення та отримання реклами [2].

Реклама – це інформація про особу чи товар, поширена в будь-якій формі та в будь-якій спосіб і призначена сформулювати або підтримати обізнаність споживачів реклами та їх інтерес щодо такої особи чи такого товару. Реклама допомагає привернути увагу споживачів до певного товару чи послуги з метою його популяризації та збуту.

Можна виділити три типи підприємств рекламної діяльності за ознакою формування витрат:

1) спеціалізація та різноманітність рекламних послуг;

2) наявність виробничої бази;

3) наявність рекламного каналу.

Для реклами існує багато обмежень, на які підприємства повинні зважати, оскільки їх порушення може мати значні фінансові наслідки.

Як наслідок, особливостями організації обліку на підприємствах рекламної діяльності є такі:

– основним видом діяльності є надання послуг;

– частка амортизації необоротних активів є незначною;

– питома вага витрат на оплату праці є високою [5].

Головним в організації бухгалтерського обліку на підприємстві є власник підприємства. Власник має створити необхідні умови для зручного та правильного ведення обліку, організувати контроль за діяльністю усіх бухгалтерських служб. Роль головного бухгалтера на підприємстві полягає в організації контролю за повнотою та відповідністю відображення всіх господарських операцій на рахунках бухгалтерського обліку, організації документообігу, складанні та поданні звітності у відповідні строки, а також розподілі обов'язків між усіма працівниками бухгалтерії та контролі за їх виконанням.

Основними завданнями організації обліку доходів, витрат та фінансових результатів є забезпечення:

– правильного визначення та достовірного оцінювання витрат, доходів та фінансових результатів діяльності;

– розмежування витрат, доходів та фінансових результатів діяльності за кожною класифікаційною групою;

– правильного й повного документального оформлення та своєчасного відображення в обліку доходів, витрат та фінансових результатів;

– контролю за правильним визначенням фінансового результату від звичайної діяльності та інших (надзвичайних) подій;

– надання повної та достовірної інформації керівництву підприємства й відповідним державним органам про наявність та використання фінансових ресурсів на підприємстві.

З метою отримання достовірної інформації про фінансові результати в рекламному агентстві слід звернути увагу на питання методичного характеру щодо організації обліку витрат і доходів. Необхідно зосередитись на класифікації доходів та витрат. Визнані доходи класифікуються в бухгалтерському обліку згідно з вимогами П(С)БО 15 «Дохід» за такими групами:

1) дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг);

2) інші операційні доходи;

3) фінансові доходи;

4) інші доходи [7].

Методологічні засади формування в бухгалтерському обліку інформації про витрати підприємства та її розкриття у фінансовій звітності визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 16 «Витрати» [8]. Класифікувати витрати можна за такими ознаками:

1) за видами діяльності:

– звичайна діяльність (операційна, фінансова, інвестиційна);

– надзвичайні події;

2) за виробничим процесом;

3) за способом віднесення до собівартості продукції окремих видів виробництва;

4) за єдністю складу;

5) за обсягами виробництва;

6) за доцільністю;

7) за календарним періодом;

8) за об'єктом оподаткування тощо.

У Положенні про облікову політику підприємства також необхідно передбачити питання методичного характеру щодо бухгалтерського обліку витрат, доходів та фінансових результатів діяльності [1].

Для того щоби впорядкувати обліковий процес у рекламному агентстві згідно з вимогами та умовами діяльності, треба виокремити найважливіші складові (об'єкти облікового процесу), що дасть можливість сконцентрувати увагу на цих складових, зрештою, забезпечити формування оптимальної моделі облікової системи. Сам обліковий процес у своїй структурі поділяється на такі три етапи, як первинний, поточний та підсумковий. Це етапи, під час виконання яких відбуваються збирання, нагромадження, синтез та доведення до користувачів інформації про результати виробничо-фінансової діяльності підприємства. Отже, впорядкування всього облікового процесу стає можливим лише за належної організації такого об'єкта, як облікові номенклатури.

Під обліковою номенклатурою слід розуміти сформований перелік даних та показників щодо того чи іншого об'єкта обліку для достатнього охоплення обліковою системою з метою збору та синтезу результатної інформації для задоволення потреб користувачів такої інформації [4].

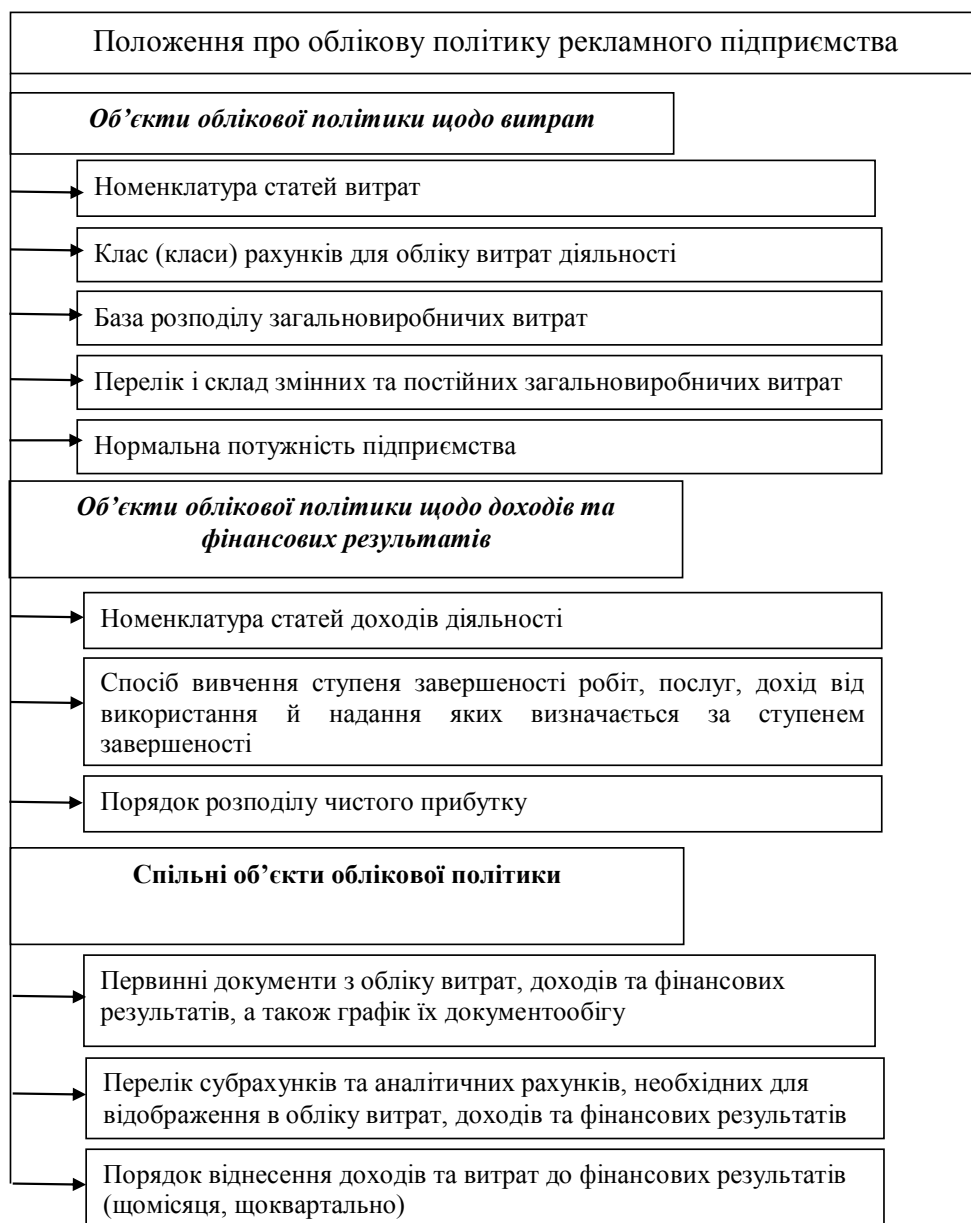

Рис. 1. Об'єкти облікової політики підприємства щодо відображення витрат, доходів та фінансових результатів

Іншими словами, обліковій системі слід задати напрям, кількісні та вартісні параметри, які необхідно охопити та провести в обліковому процесі, причому на кожному його етапі.

Облікові номенклатури слід формувати (конкретизувати) як у первинному, так і в аналітичному та синтетичному обліку. Під час формування облікових номенклатур первинного обліку в рекламному агентстві до уваги слід брати всі господарські операції, здійснення яких передбачене діяльністю самого підприємства. При цьому слід врахувати специфіку господарювання, потребу зовнішніх та внутрішніх користувачів інформації (табл. 1).

Первинний облік фінансових результатів діяльності – це процес зіставлення доходів та витрат за кожним видом діяльності та за кожний

звітний період. Вихідна номенклатура первинного обліку фінансових результатів визначається характером надходження доходу та складовими затратами за відповідним видом діяльності, зокрема виробничою, комерційною, фінансовою

Основа організації поточного обліку фінансових результатів формують дані аналітичного та синтетичного обліку. Крім того, складаються накопичувальні відомості (таблиці) за видами діяльності та окремими носіями рекламної інформації. Наведемо для зразка окремі облікові номенклатури поточного аналітичного обліку результатів діяльності рекламного агентства (табл. 2).

Організація облікових номенклатур підсумкового (синтетичного) обліку характеризується системою показників, які слід визначити та

Таблиця 1

**Перелік деяких облікових номенклатур первинного обліку
фінансових результатів рекламного агентства**

Характеристика даних для обліку	Використання облікових даних	Оцінювання		Носії інформації, в яких вона з'являється вперше	Примітки
		якісне (в натуральних вимірниках)	Вартісне		
<i>Дизайн</i>	Облік фінансових результатів в розрізі видів послуг			Лист замовлення, Акт виконаних робіт, Калькуляція собівартості	
назва послуги		+	-		
формат		+	-		
ціна		-	+		
сума		-	+		
замовник		+	-		
собівартість		-	+		
<i>Офсетна поліграфія</i>	Облік результатів в розрізі замовлень			Лист замовлення, Акт виконаних робіт, Калькуляція собівартості	
формат		+	-		
обсяг замовлення		+	-		
ціна		-	+		
сума		-	+		
замовник		+	-		
собівартість		-	+		
<i>Цифрова поліграфія</i>	Облік результатів в розрізі замовлень			Лист замовлення, Акт виконаних робіт, Калькуляція собівартості	
формат		+	-		
обсяг замовлення		+	-		
ціна		-	+		
сума		-	+		
замовник		+	-		
собівартість		-	+		

Таблиця 2

Перелік деяких облікових номенклатур аналітичного обліку фінансових результатів

Група	Підгрупа	Субпідгрупа
Фінансовий результат операційної діяльності	Фінансовий результат з дизайну	<i>Первинний дизайн</i> (розробка макетів брошур, плакатів, календарів, візитівок тощо); <i>корегуючий дизайн</i> брошур, плакатів, календарів, візитівок, тощо.
	Фінансовий результат офсетної поліграфії	Друкування брошур, плакатів, візитівок.
	Фінансовий результат цифрової поліграфії	Друкування фотографій різних форматів.
	Фінансовий результат реклами на радіо та телебаченні	Підготовка матеріалів, тексту, запис, створення контенту.
Фінансові результати іншої звичайної діяльності	Фінансовий результат реалізації активів.	Реалізація необоротних активів.

оприлюднити в тих чи інших носіях інформації (фінансовій, податковій, статистичній чи оперативній звітності). Джерелами вихідної інформації для формування облікових номенклатур мають слугувати вже сформовані облікові номенклатури поточного обліку. Отже, результативна інформація облікового процесу – це система показників, які дають повну характеристику стану активів, пасивів та фінансових результатів. Облікові номенклатури підсумкового обліку більшою мірою є регламентованими відповідними нормативно-інструктивними документами, що має суттєве значення для формування номенклатур на підсумковому етапі

облікового процесу та дає змогу класифікувати облікові номенклатури підсумкового обліку на певні групи:

- за змістом вони поділяються на оперативні, статистичні, податкові, бухгалтерські;
- за періодичністю складання вони поділяються на поточні, проміжні (місячні, квартальні), річні;
- за характером вони поділяються на підсумкові фінансові для зовнішніх користувачів, поточні (операційні) для внутрішньогосподарського використання.

Головним завданням організації бухгалтерського обліку фінансового результату підприєм-

Рис. 2. Організація аналітичного обліку фінансових результатів в рекламному агентстві

ства є забезпечення прозорості та достовірності його формування, що значним чином залежить від обґрунтованого зіставлення доходів та витрат від різних видів діяльності. Діяльність підприємства поділяється на операційну, фінансову та інвестиційну. План рахунків ще виділяє іншу операційну та іншу звичайну діяльність. Відповідно до плану рахунків для обліку фінансових результатів існують такі субрахунки: 791 «Результат операційної діяльності», 792 «Результат фінансових операцій», 793 «Результат іншої звичайної діяльності».

На субрахунку 791 обліковуються доходи й витрати від основної діяльності підприємства, а також від іншої операційної діяльності.

На субрахунку 792 відображаються доходи й витрати від усіх фінансових операцій, а також обліковується частина інвестиційних результатів за рахунками 72 «Доход від участі в капіталі» та 96 «Втрати від участі в капіталі».

На субрахунок 793 списуються доходи з рахунків 74 «Інші доходи» та 97 «Інші витрати», а також обліковуються доходи від продажу фінансових інвестицій, неопераційних курсових різниць та інші доходи, які виникають у процесі звичайної діяльності, згідно з НП(С)БО 1.

З метою отримання повної інформації щодо фінансового результату діяльності ми пропонуємо на рахунку 79 «Фінансові результати» вести облік в розрізі видів діяльності (основної, іншої операційної діяльності) та відкрити такі

субрахунки за видами послуг, які надаються в рекламному агентстві (рис. 2).

Висновки. Під час дослідження визначено, що належним чином організований обліковий процес у рекламному агентстві дає змогу підвищити рівень інформативності системи бухгалтерського обліку та забезпечити його ефективну діяльність загалом. Для того щоби впорядкувати обліковий процес в рекламному агентстві до вимог та умов діяльності, треба виокремити окремі складові (об'єкти облікового процесу), що дасть можливість сконцентрувати увагу на цих складових, зрештою, забезпечити формування оптимальної моделі облікової системи.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Бутинець Ф.Ф., Войналович О.П., Томашевська І.Л. Організація бухгалтерського обліку: підручник / за ред. Ф.Ф. Бутинця. Житомир: Рута, 2006. 528 с.
2. Про рекламу: Закон України від 3 липня 1996 року № 3125-XII зі змінами і доп. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=1&nreg=270%2F96-%E2%F>.
3. Коришко Н.В. Організація обліку фінансових результатів суб'єктів підприємницької діяльності. Економічний аналіз. 2010. № 6. С. 84–86.
4. Кундря-Висоцька О.П. Організація обліку: навч. посіб. Київ: Алерта, 2007. 223 с.
5. Лисюк А.В. Організація бухгалтерського обліку у рекламному агентстві: трансформація в сучасних умовах господарювання. Вісник ЖДТУ. 2013. № 2 (64). С. 118–123.

6. Лисюк А.В. Бухгалтерський облік операцій з рекламними продуктами: особливості організації у рекламного агентства. *Економіка: реалії часу*. 2015. № 1 (17). С. 242–247.
7. НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності», затв. Наказом МФУ від 7 лютого 2013 року № 73. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>.
8. П(С)БО 15 «Дохід», затв. Наказом МФУ від 29 листопада 1999 року № 87 зі змінами і доп. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.
9. П(С)БО 16 «Витрати», затв. Наказом МФУ від 31 грудня 1999 року № 353 зі змінами і доп. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.
3. Korishko N.V. (2010). Organizacija obiku phinansovih rezultativ subjektiv pidpriemnickoji dijalnosti. *Economichnyi analiz - Economic analysis*, 6, 84–86 [in Ukrainian].
4. Kundria-Vysotskaya O.P. (2007) Organizacija obliku [Organization of accounting]. K.: Alerta [in Ukrainian].
5. Lysyuk A.V. (2013) Organizacija buhgalterskogo obliku u reklamnomu agenstvi: transphormacija v suchasnihi umovah gospodaruvannja. *Visnyk ZHDTU*, 2 (64), 118–123 [in Ukrainian].
6. Lysyuk A.V. (2015) Buhgalterskij oblik operacij z reklamnimi produktami: osoblivosti organizacii u reklamnogo agenstva. *Ekonomika: Realii chasu. -Economy: Realities of Time*. 1 (17), 242–247.
7. Nacionalne Pologennja (Standart) Buhgalterskogo obliku 1 "Zagalni vimogi do finansovoi zvitnosti" vid 7.02. 2013 № 73. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13.
8. Pologennja (Standart) Buhgalterskogo obliku 15 "Dohid" vid 29.11. 1999 № 87. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z0860-99>.
9. Pologennja (Standart) Buhgalterskogo obliku 16 "Vitrati" vid 31.12.1999 № 353. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z0027-00>.

REFERENCES:

1. Butinets F.F. Voinalovich O.P., Tomashevskaya I.L (2006) Organizacija buhgalterskogo obliku [Organization of accounting]. Zhytomyr: Ruta [in Ukrainian].
2. Zakon Ukrainy "Pro Reklamu" vid 03.07.1996 № 3125-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/270/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].

Atamas P.Y.

*Candidate of Economic Sciences, Professor,
Alfred Nobel University, Dnipro*

Lapai A.V.

Graduate Student,

*Department of International Finance, Accounting and Taxation,
Alfred Nobel University, Dnipro*

ORGANIZATION OF FINANCIAL RESULTS ACCOUNTING IN AN ADVERTISING AGENCY AND DIRECTIONS FOR ITS IMPROVEMENT

The topic of financial results has always been and will be relevant since profit plays a major role in the activities of any enterprise in a market economy. Profit is the main source of intensive and innovative development of the enterprise, reconstruction of its production, modernization of its material and technical base, improvement of social standards and the driving force of enterprise development. Therefore, the question of the organization and the practical implementation of accounting for the financial performance of any enterprise is very important for enterprises in all sectors of the economy.

In order to obtain reliable information about the financial results in an advertising agency, it is necessary to pay attention to the questions of the methodical nature of the organization of the accounting of expenses and incomes. Particular attention should be paid to the classification of income and expenses and their correct accounting in accordance with the selected accounting policies of the enterprise. The article presents the objects of accounting policy and the recommended list of accounting nomenclature of the primary accounting of the financial results of the advertising agency.

The main task of the organization of accounting of the financial result of an enterprise is to ensure the transparency and reliability of its formation, which largely depends on a reasonable comparison of income and expenses from various types of advertising activities: design; offset printing digital printing; widescreen printing; advertising on radio, television, interior, outdoor advertising, etc.

The article introduces proposals for the organization of analytical accounting of costs, income and financial results by the types of activities, which for subaccount 791 "Result of operational activities" to open analytical accounts (accounts 1U in order) by types of main advertising activities:

- 7911/1 "The result of the provision of design services";
- 7911/2 "The result of the provision of offset printing services";
- 7911/3 "The result of the provision of digital printing services";
- 7911/4 "The result of the provision of advertising services on the radio", etc.

УДК 658.89:330.341

Бурденко І.М.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри бухгалтерського обліку та оподаткування
Навчально-наукового інституту бізнес-технологій
«Українська академія банківської справи»
Сумського державного університету

Ярошина А.П.
студентка
Навчально-наукового інституту бізнес-технологій
«Українська академія банківської справи»
Сумського державного університету

АУТСОРСИНГ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено основні підходи до визначення поняття «аутсорсинг», визначено основні переваги та недоліки застосування аутсорсингу на українських підприємствах. Розглянуто головні мотиви, що зумовлюють прийняття рішення про використання аутсорсингу. Досліджено типологію аутсорсингових послуг та їхні основні риси. Проведено аналіз світового ринку аутсорсингу та виявлено основні проблеми галузі в Україні. Визначено основні чинники, які впливають на вибір замовника аутсорсингових послуг компанії-виконавця у сфері бухгалтерського обліку.

Ключові слова: аутсорсинг, ринок аутсорсингових послуг, ІТ-аутсорсинг, аутсорсинг бізнес-процесів, зниження витрат, бухгалтерський облік, конкурентоспроможність.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы основные подходы к определению понятия «аутсорсинг», определены основные преимущества и недостатки применения аутсорсинга на украинских предприятиях. Рассмотрены основные мотивы, обуславливающие принятие решения об использовании аутсорсинга. Исследованы типология аутсорсинговых услуг и их основные черты. Проведен анализ мирового рынка аутсорсинга и выделены основные проблемы отрасли в Украине. Определены основные факторы, влияющие на выбор заказчика аутсорсинговых услуг компании-исполнителя в сфере бухгалтерского учета.

Ключевые слова: аутсорсинг, рынок аутсорсинговых услуг, ИТ-аутсорсинг, аутсорсинг бизнес-процессов, снижение затрат, бухгалтерский учет, конкурентоспособность.

ANNOTATION

The article investigates the main approaches to the definition of "outsourcing", identifies the main advantages and disadvantages of using outsourcing to Ukrainian enterprises. The main motives that determine the decision to use outsourcing are considered. The typology of outsourcing services and their main features are investigated. The analysis of the global outsourcing market was conducted and the main problems of the industry in Ukraine were revealed. The main factors influencing the choice of the customer outsourcing services of the executing company in the field of accounting are determined.

Key words: outsourcing, market outsourcing services, IT outsourcing, outsourcing business processes, cost savings, accounting, competitiveness.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливіми науковими чи практичними завданнями. В умовах жорстокої конкурентної боротьби підприємств важливо бути гнучким до змін, які відбуваються у бізнес-середовищі, та ефективним. Найголовнішим питанням для великих, середніх і малих компаній у ринкових умовах є необхідність зростання за мінімальних інвестицій. Одним зі способів вирішення даного питання є звернення до аутсор-

сингу. Саме аутсорсинг є тією практикою, яка дає змогу компаніям зростати, обмежуючи фонд заробітної плати та накладні витрати. Замовники послуг мають змогу акцентувати більше уваги на основну діяльність підприємства, зменшувати додаткові витрати на виконання певних функцій, оптимізувати структуру компанії, тим самим поліпшувати позиції на ринку, зокрема конкурентоспроможність. Аутсорсинг дає змогу малим та середнім підприємствам отримувати послуги та навички, які, як правило, важко розвинути через фінансові чи трудові обмеження, а можливо, комбінацію обох цих обмежень.

Західні партнери України давно почали надавати перевагу аутсорсингу і вже мають позитивні результати такої співпраці, проте, на жаль, у вітчизняній практиці ведення бізнесу все ще відстає за рівнем застосування такого виду послуг.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Вагомий внесок у вивчення поняття «аутсорсингу» зробили А.В. Чмут, О.Д. Осадчий [2], Дж. Хейвуд [3], С. Календжян [4], О.М. Зорій, Т.В. Коваленко [5], Ж.-Л. Бравар, Р. Морган [6], О.І. Микало [7] та ін. Аналізували види та типи аутсорсингових послуг Д.В. Садов та В.Г. Шадрин. Дослідження вітчизняного ринку здійснювали Т.А. Смирнова, Ю.М. Голей та Є.Л. Кошкар'юв.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження основних підходів до визначення поняття «аутсорсинг», основних переваг та недоліків його застосування, мотивів та чинників, які впливають на вибір компанії-виконавця, аналіз світового та вітчизняного ринків аутсорсингових послуг та визначення головних проблем галузі в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Термін «аутсорсинг» із погляду його семантики походить від слова outsourcing, який є скороченням словосполучення outer source using (зовнішній ресурс), що означає використання зовнішнього джерела або ресурсу (підряд). Термін пізніше використовувався в економічній термінології для позначення використання зо-

внiшнiх джерел для розвитку бiзнесу, який звичайно використовував свої внутрiшнi ресурси. У сучасному бiзнесi аутсорсинг означає ситуацiю, за якою компанiя використовує iншу органiзацiю для виконання своєї роботи i не залучає власних працiвникiв для цього [1].

Аутсорсинг почав поширюватися у 80-тi роки минулого столiття як ефективний спосiб зниження витрат i збiльшення прибутковостi. У 90-х роках прийшло усвiдомлення того, що аутсорсинг – це не тiльки спосiб пiдвищення прибутковостi пiдприємств, а й мiра, що сприяє глибокiй оптимiзацiї їх структур i дiяльностi за рахунок зосередження на основному предметi та передачi побiчних, службових функцiй зовнiшнiм фахiвцям.

iснує багато поглядiв щодо визначення термiна «аутсорсинг», зокрема можна структурувати їх за пiдходами (табл. 1).

Перший пiдхiд розкриває аутсорсинг, як процес передачi певних ключових функцiй або операцiй пiдприємства професiйному посереднику для їх виконання у певних обсягах. Другий пiдхiд наголошує на практичнiй цiнностi використання аутсорсингу у свiтовiй економiцi. Управлiнський пiдхiд звертає увагу на аутсорсинг як модель управлiння компанiєю та доповнює попереднi пiдходи. Iнструментальний пiдхiд розкриває аутсорсинг, як iнструмент для зменшення витрат пiдприємства, посилення конкурентоспроможностi, зосереджуючи увагу на бiзнес-процесах пiдприємства. Незважаючи на багатозначнiсть та вiдсутнiсть єдиного пiдходу до трактування економiчної сутностi поняття «аутсорсинг», вважаємо, що це поняття за суттю вiдповiдає функцiональному пiдходу i може трактуватися як процес передачi окремих

функцiй, бiзнес-процесiв iншiй особi (юридичнiй чи фiзичнiй) через укладання договору з метою зменшення операцiйних витрат.

Отже, аутсорсинг передбачає використання зовнiшнiх матерiальних, iнтелектуальних та трудових ресурсiв у процесi управлiння.

Сьогодні не iснує точної класифiкацiї форм та видiв аутсорсингу. Досить часто зустрiчається подiл аутсорсингу бiзнес-процесiв на виробничий i невиробничий, а також окрема категорiя «аутсорсинг iнформацiйних технологiй» (IT-аутсорсинг).

Нинi бiльшiсть постачальникiв аутсорсингу потрапляє до однiєї з категорiй залежно вiд виду до послуг, якi вони надають своїм клiєнтам, зокрема: вхiдна служба обслуговування клiєнтiв, вихiдний телемаркетинг, веб-дизайн та розробка, SEO та Iнтернет-маркетинг, IT-аутсорсинг, вiртуальнi помічники служб, облiк та управлiння персоналом, маркетинг та пiдтримка збуту [8].

Найбiльш популярним видом аутсорсингу з передачi бiзнес-процесiв у свiтi є аутсорсинг бухгалтерського облiку. Держава регулярно змiнює правила облiку i звітностi, бiльшiсть дялянок яких є штрафонебезпечними. Крім того, питома вага середнiх та малих пiдприємств у структурi реального сектору становить у середньому 70–90%. Це призводить до того, що компанiї та iндивiдуальнi пiдприємцi прагнуть знизити ризики i починають шукати надiйних постачальникiв бухгалтерських послуг якi дають змогу заощадити витрати на заробiтнiй платi штатних працiвникiв бухгалтерiї. Дослiдження сучасних форм i видiв аутсорсингу бухгалтерських послуг дало змогу узагальнити їх перелiк (табл. 2).

Таблиця 1

Пiдходи до визначення поняття «аутсорсинг»

Автор	Визначення	Пiдхiд
А.В. Чмут, О.Д. Осадчий [2]	Аутсорсинг – процес перенесення/передачi внутрiшнiх функцiй або бiзнес-процесiв сторонньому виконавцевi	Функцiональний
Дж. Хейвуд [3]	Аутсорсинг – це передавання внутрiшнього пiдроздiлу або пiдроздiлiв пiдприємств i всiх пов'язаних з ним активiв в органiзацiю постачальника послуг, що пропонує надати певну послугу протягом певного часу за домовленою цiною	
С. Календжян [4]	Аутсорсинг – це вiдмова вiд власного бiзнес-процесу протягом обумовленого в договорi термiну та придбання послуг iз реалiзацiї цього бiзнес-процесу в iншiй компанiї	
О.М. Зорiй, Т.В. Коваленко [5]	Аутсорсинг – цiлеспрямоване виокремлення певних бiзнес-процесiв та їх реалiзацiя iншими органiзацiями, якi мають вiдповiдний досвiд, знання, засоби та виконують свої обов'язки в конкретнiй сферi краще, нiж органiзацiя-замовник, i на договiрнiй основi	Управлiнський
Ж.-Л. Бравар, Р. Морган [6]	Аутсорсинг – це обумовлене договором використання матерiальних засобiв, майна та знань третьої особи з гарантованим рiвнем якостi, гнучкостi та цiнностi вартiсних критерiїв i оцiнок для надання послуг, якi ранiше надавалися за рахунок внутрiшнiх сил компанiї, iз можливим переходом наявного персоналу до постачальника послуг та/або трансформацiєю/оновленням процесiв або технологiй, що пiдтримують бiзнес	
О.І. Микало [7]	Аутсорсинг – це iнструмент посилення конкурентоспроможностi пiдприємства за рахунок концентрацiї на ключових, виходячи з ринкових умов, для пiдприємства функцiях та/або бiзнес-процесах	Iнструментальний

Джерело: складено авторами на основi [5]

Таблиця 2

Класифікація бухгалтерського аутсорсингу

Ознака	Види	Коротка характеристика
Залежно від ступеня передачі повноважень	Бухгалтерське консультування	Застосовується, коли виникає необхідність контролю діяльності штатних бухгалтерів. Періодичні консультації з досвідченими фахівцями можуть бути дуже корисні
	Вибірковий аутсорсинг	Передача окремих функцій бухгалтерії: розрахунок заробітної плати, підготовка статистичної звітності, подання податкової декларації
	Повний аутсорсинг	Повне бухгалтерське обслуговування, яке передбачає організацію обліку без бухгалтерії, оскільки всі її функції візьме на себе аутсорсер
	Облік від імені головного бухгалтера	Надання права підпису в документах бухгалтерського та податкового обліку без надання контролю над діяльністю аутсорсера
За кількістю учасників у ланцюгу надання послуг	Перехресний	Передбачає залучення компанією-аутсорсером третіх осіб для виконання поставлених завдань, функцій
	Прямий	Виконання покладених на виконавця функцій виключно без залучення у роботу сторонніх допоміжних фірм
За періодичністю надання послуг	Дискретний	Виконання функцій у відведені терміни та без перспектив щодо їх повторення
	Постійний	Делегування замовником окремих функцій бухгалтерського обліку терміном більше одного року
За місцем здійснення бізнес-процесів, які передаються	Зовнішній	Відсутність особистого контакту замовника та виконавця, виконання покладених функцій із використанням новітніх технологій передачі даних
	Внутрішній	Нааявність постійного контакту замовника та аутсорсингової компанії, передача інформації переважно особисто
За причинами використання аутсорсингу	Необхідний	Здійснюється через неможливість виконання функцій власними силами підприємства замовника
	Альтернативний	Використання аутсорсингу як інструмента поліпшення діяльності підприємства
Тривалість	Довгостроковий	Більше одного року
	Короткостроковий	До одного року
Форма організації	Дистанційний (віддалений доступ)	Через використання технологій передачі даних
	Офісний	Безпосередньо у місці розташування бухгалтерії
За видом функцій, які передаються	Окремі функції	Консультування з питань бухгалтерського обліку, аналіз та складання документації, складання податкової та фінансової звітності, обробка і введення даних у бухгалтерську програму, робота з податковими органами
	Бізнес-процеси	Ведення бухгалтерського і податкового обліку, а також можливість одночасного їх ведення

Джерело: складено авторами

Таким чином, бухгалтерський аутсорсинг включає у себе різні організаційні і функціональні аспекти: консультування з питань бухгалтерського обліку, аналіз та складання документації, складання податкової та фінансової звітності, обробку і введення даних у бухгалтерську програму, роботу з податковими органами; ведення бухгалтерського і податкового обліку, а також можливість одночасного їх ведення. Аутсорсинг бухгалтерії може бути як довготривалим, так і короткотривалим, здійснюватися як на самому підприємстві, так і через використання технологій передачі даних.

Незважаючи на зростання інтересу та попиту на аутсорсинг, він має як переваги, так і недоліки, що потрібно враховувати під час прийняття рішень щодо його використання (табл. 3).

На нашу думку, головними перевагами аутсорсингу є забезпечення конкурентних переваг за рахунок підвищення економічної ефективності діяльності, утримання ключових ком-

петенцій і вдосконалення бізнес-моделі. При цьому фірма-замовник має зважати на ризики використання такого співробітництва, таких як відтік інформації та можливість втрати контролю над ресурсами.

Лідуючі позиції серед країн – виконавців аутсорсингових послуг займають Індія та Китай, у які надходять замовлення з держав Європи, США, Японії. Порівняно високі показники розвитку ринку вдалося досягнути через розвиток офшорного аутсорсингу в державах-сусідах із меншими ресурсними витратами.

Україна як країна, орієнтована на експорт аутсорсингу, поставляє свої послуги здебільшого у США, країни Євросоюзу та Ізраїль. Можна виділити низку найбільш популярних видів аутсорсингових послуг в Україні (рис. 1).

Таким чином, максимальну питому вагу займають ІТ-послуги – 35,75% від загального обсягу аутсорсингових замовлень, дещо менший попит на логістичний аутсорсинг – 20,1%. Дру-

гий за популярністю – аутсорсинг маркетингових послуг – 20,6%. Вид аутсорсингових послуг, який є сферою нашого інтересу, – бухгалтерський – посідає у загальному підсумку третю позицію – 13,6% від загального обсягу аутсорсингових замовлень в Україні. Найменш популярним є рекрутмент – лише 10% питомої ваги.

Український ринок IT-аутсорсингу на території Центрально-Східного європейського регіону входить до числа тих, що швидко розвиваються у зв'язку з наявністю висококваліфікованих фахівців та невисоких витрат на персонал [10].

Україна вперше з 2014 р. увійшла до ТОП-25 найпривабливіших країн світу у сфері аутсорсингу. Порівняно з попереднім роком країна піднялася із 41-го на 24-е місце в глобальному рейтингу аутсорсингової привабливості (Global

Services Location Index, GSLI), який включає 55 країн. Це пов'язано зі значним поліпшенням показника компенсаційних витрат. Зокрема, 12 українських аутсорсингових фірм були включені до рейтингу Міжнародної асоціації ІАОР «ТОП-100 аутсорсингових компаній» за результатами 2017 р. До їх списку увійшли: SoftServe, Ciklum, Infopulse, ELEKS, Sigma Software, Intellias, Miratech, N-iX, Innovecs, AMC Bridge, Softengi, Program-Ace [11].

Розглянемо перелік послуг компаній, які пропонують аутсорсингові послуги з бухгалтерського обліку (табл. 4).

Отже, результати аналізу табл. 4 свідчать про те, що у цілому спектр запропонованих аутсорсингових послуг досить схожий, усі ці компанії можуть забезпечити «базовий пакет» необхідних функцій бухгалтерської служби під-

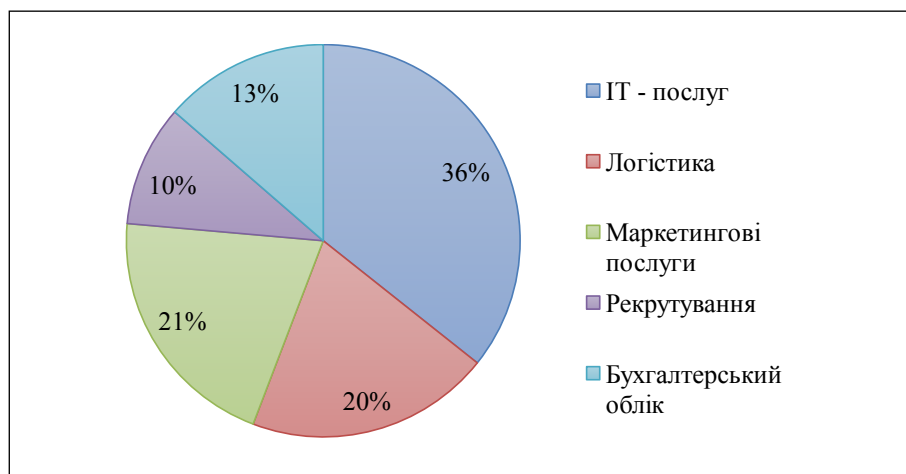

Рис. 1. Видова популярність аутсорсингу в Україні [11]

Таблиця 3

Переваги та недоліки аутсорсингу в Україні

Переваги	Недоліки
Скорочення обсягів інвестицій у неосновні фонди	Можлива втрата контролю над ресурсами
Стратегії аутсорсингу, щоб зосередити увагу на основних компетенціях бізнесу	Виникнення витрат на процес передачі функцій
Використання аутсорсингових компаній, для яких управління є основною діловою компетенцією, що додатково сприяють бізнесу через поліпшення управління цими функціями	Ризик відтоку інформації щодо бізнес-даних, комерційних секретів та іншої конфіденційної інформації, яка необхідна для виконання контрактних функцій
Відсутність залежності від хвороб або звільнення працівників	Загроза рейдерської атаки з боку аутсорсера
Використання висококваліфікованих фахівців із великим досвідом роботи, найм яких був би надто дорогим або нераціональним	Відсутність чітких правил співпраці підприємства та аутсорсера
Гнучка реакція на зміни на ринку і всередині компанії (реорганізації, реструктуризації, злиття, поглинання)	Новизна сфери аутсорингу в Україні
Впровадження передових технологій	Необхідність співпраці з третьою стороною (переговори та підписання договорів, які вимагають часу та залучення юридичного консультанта компанії, а також щоденного спілкування та контролю роботи виконавця аутсорсингових послуг)
Економія витрат на заробітній платі, обов'язкових платежах, зниження собівартості та оплати послуг стороннім організаціям	Втрата робочих місць для працівників місцевих громад
Уникнення державних регламентів, таких як екологічні норми чи правила безпеки	

Джерело: складено авторами за [9]

Таблиця 4

Порівняння найбільш популярних аутсорсингових бухгалтерських компаній в Україні

Види пропонованих послуг / Порівняльна ознака	Аутсорсингова компанія		
	ТОВ «Міжнародна аудиторська група»	ТОВ «Перша консалтингова компанія»	ТОВ «Західна консалтингова група»
допомога в підготовці облікової політики	+	+	+
ведення банківських рахунків	+	+	+
ведення касових операцій	+	+	+
облік банківських і касових операцій	+	+	+
облік товарно-матеріальних запасів	+	+	+
облік основних засобів і нематеріальних активів	+	+	+
облік операцій із покупцями продукції (послуг) і постачальниками	+	+	+
облік операцій по зарплаті	+	+	+
облік доходів і витрат за звітний період	+	+	+
складання квартальної та річної звітності на підставі головної книги і регістрів	+	+	+
оформлення та отримання ключів для подачі електронної звітності			
бухгалтерський супровід обліку ФОП	+	+	
виконання функцій головного бухгалтера та аудитора	+		+
дата реєстрації компанії	05.09.1996	15.07.2000	21.11.2003

Джерело: складено авторами

приємства від ведення касових операцій до подання фінансової звітності.

Не всі компанії готові взяти обов'язок виконання функцій головного бухгалтера та аудитора. Найчастіше аутсорсери співпрацюють із компаніями – юридичними особами. Проте ведення обліку для фізичних осіб – підприємців (ФОП) є проблематичним. Із цими суб'єктами господарювання співпрацюють такі компанії, як ТОВ «Міжнародна аудиторська група» та ТОВ «Перша консалтингова компанія».

На ціну договору також значною мірою впливає система оподаткування клієнта (загальна система оподаткування, єдиний податок, неприбуткова організація, наявність реєстрації платником ПДВ).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Таким чином, аутсорсинг за суттю відповідає функціональному підходу і може трактуватися як процес передачі окремих функцій, бізнес-процесів іншій особі (юридичній чи фізичній) через укладання договору з метою зменшення операційних витрат. Аутсорсинг бізнес-процесів, ІТ-технологій та бухгалтерського обліку є досить перспективною та водночас проблемною галузю в Україні. Основною проблемою є недостатність законодавчої бази, яка б закріплювала і регулювала його діяльність. По-друге, на жаль, усе ще у більшості представників бізнесу відсутні знання про культуру аутсорсингових взаємовідносин. Окрім того, на низькі темпи росту аутсорсингу в державі впливають порушення виконавцем зобов'язань щодо якості делегованих йому функцій і, що не менш важливо, недостатнє усвідомлення аутсорсером стратегії компанії-замовника у певній сфері діяльності.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Cambridge Business English Dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org>.
2. Чмут А.В. Сутність аутсорсингу та тенденції його розвитку на міжнародних ринках. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/26.pdf>.
3. Heywood J. Brian The Outsourcing Dilemma: The Search for Competitiveness. Financial Times. Prentice Hall, 2001. 240 p.
4. Каледжан С.О. Аутсорсинг сьогодні – это фордовский конвейер 100 лет назад: второе дыхание бизнеса? Управление персоналом. 2010. № 3(229). С. 15–22.
5. Зорій О.М., Коваленко Т.В. Особливості застосування аутсорсингу. Економічний аналіз. 2013. Т. 14. № 3. С. 18–28.
6. Bravar J.L. Effective outsourcing. Balans Business Books, 2007. 213 p.
7. Микало О.І. Аналіз та класифікація форм аутсорсингу. Економічний простір. 2010. № 37. С. 216–222.
8. Chris Ducker What is Outsourcing and How Does it Actually Work, Anyway.? 2010. URL: <https://www.chrisducker.com/how-outsourcing-woks/>.
9. Amitabh D.K. Human Resource Outsourcing: Issues and Challenges. The Journal of Nepalese Business Studies. 2007. Vol. IV. № 1. P. 38–46.
10. Смирнова Т.А., Голей Ю.М. Тенденції розвитку українського ринку аутсорсингу ІТ-послуг. Стратегія економічного розвитку країн в умовах глобалізації: матеріали V міжнародної науково-практичної конференції молодих вчених і студентів (WEB-ресурс науково-практичних конференцій, 14 лютого 2014 р.). URL: http://confcontact.com/2014_02_meshko/39_Smyrnova.htm.
11. The Global Outsourcing 100 And World's Best Outsourcing Advisors. 2018. URL: <https://www.iaop.org/GlobalOutsourcing100>.

REFERENCES:

1. Cambridge Business English Dictionary. Available at: <https://dictionary.cambridge.org>
2. Chmut A.V. (2017), «The essence of outsourcing and trends of its development in international markets», *Hlobalni ta natsionalni problemy ekonomiky*, no. 17. Available at: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/26.pdf>.
3. Heywood J. Brian (2001), *The Outsourcing Dilemma: The Search for Competitiveness*. Financial Times. Prentice Hall, p. 240.
4. Kaledzhian, S. O. (2010), «Outsourcing today is a Ford pipeline 100 years ago: the second breath of business?», *Upravlenie personalom*, vol. 3, no. 229, pp. 15-22.
5. Zorii O. M., Kovalenko T.V. (2013), «Features of application of outsourcing», *Ekonomichnyi analiz : zb. nauk. prats Ternopil'skyi natsionalnyi ekonomichnyi universytet. Ternopil : Ekonomichna dumka*, vol. 14, no. 3, pp. 18-28.
6. Bravar, J. L. (2007), *Effective outsourcing*, Balans Business Books, p. 213.
7. Mykalo, O. I. (2010), «Analysis and classification of forms of outsourcing», *Ekonomichnyi prostir*, no. 37, pp. 216-222.
8. Chris Ducker (2010), *What is Outsourcing and How Does it Actually Work, Anyway?* Available at: <https://www.chrisducker.com/how-outsourcing-works/>
9. Amitabh D. K. (2007), *Human Resource Outsourcing: Issues and Challenges*, *The Journal of Nepalese Business Studies*, vol. IV, no.1, p.38-46.
10. Smyrnova T. A., Holei Yu. M. (2014), «Trends in the development of the Ukrainian IT outsourcing market», *Stratehii ekonomichnoho rozvytku krain v umovakh hlobalizatsii : materialy V mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii molodykh vchenykh i studentiv (WEB-resurs naukovy-praktychnykh konferentsii, 14 liutoho 2014 r.)*, [Strategy of economic development of countries in the conditions of globalization: materials of the V International Scientific and Practical Conference of Young Scientists and Students (WEB-Resource of Scientific and Practical Conferences, February 14, 2014).]. Available at: http://confcontact.com/2014_02_meshko/39_Smyrnova.htm.
11. *The Global Outsourcing 100 And World's Best Outsourcing Advisors* (2018). Available at: <https://www.iaop.org/GlobalOutsourcing100>.

Burdenko I.M.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of Accounting and Taxation,
Academic and Research Institute of Business Technologies "UAB"
of Sumy State University*

Yaroshyna A.P.

*Graduate Student,
Academic and Research Institute of Business Technologies "UAB"
of Sumy State University*

OUTSOURCING: CONCEPT, TYPES AND MODERN DEVELOPMENT

The article investigates the main approaches to the definition of "outsourcing", identifies the main advantages and disadvantages of using outsourcing to Ukrainian enterprises. As a result of the analysis, the actual definition of the concept of "outsourcing" was formulated and thus can be interpreted as the process of transfer of individual functions, business processes to another person (legal or physical) through the conclusion of a contract in order to reduce operating costs. The main reasons for making a decision on the use of outsourcing are considered. The typology of outsourcing services and their main features are investigated. The emphasis is placed on the study of IT services markets and accounting outsourcing as one of the most widespread in Ukraine. The analysis of the global outsourcing market was conducted and the main problems of the industry in Ukraine were revealed. A comparative analysis of the most popular outsourcing companies in Ukraine that offered the functions of the accounting service of the enterprise was made. The main factors influencing the choice of the customer outsourcing services of the executing company in the field of accounting are determined.

УДК 657.432

Вареник В.М.
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних фінансів,
обліку та оподаткування
Університету імені Альфреда Нобеля

Сезоненко К.Г.
магістрантка
Університету імені Альфреда Нобеля

УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОРГОВОГО ПІДПРИЄМСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ

АНОТАЦІЯ

Обґрунтовано необхідність удосконалення аналізу дебіторської заборгованості торгового підприємства. Розроблено етапи аналізу дебіторської заборгованості торгового підприємства. Розглянуто кожний етап аналізу дебіторської заборгованості. Представлено результати розрахунку коефіцієнту кореляції факторів регресії торгового підприємства. Проаналізовано вплив чинників на результуючий показник за допомогою кореляційної матриці.

Ключові слова: аналіз, дебіторська заборгованість, етапи аналізу, регресійний аналіз, кореляційна матриця.

АННОТАЦИЯ

Обоснована необходимость совершенствования анализа дебиторской задолженности предприятия. Разработаны этапы анализа дебиторской задолженности торгового предприятия. Рассмотрен каждый этап анализа дебиторской задолженности. Представлены результаты расчета коэффициента корреляции факторов регрессии торгового предприятия. Проанализировано влияние факторов на результирующий показатель с помощью корреляционной матрицы.

Ключевые слова: анализ, дебиторская задолженность, этапы анализа, регрессионный анализ, корреляционная матрица.

ANNOTATION

The necessity of improving the analysis of accounts receivables of the enterprise is substantiated. Stages of accounts receivables analysis of trade enterprise are developed. Each stage of the analysis of accounts receivables is considered. Results of calculating the correlation coefficient of the regression factors of a trading enterprise are presented. The influence of the factors on the result indicator using the correlation matrix has been analyzed.

Key words: analysis, accounts receivables, analysis steps, regression analysis, correlation matrix.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Величина дебіторської заборгованості та динаміка визначають характер управлінських рішень у виробничо-господарській діяльності. Дебіторська заборгованість відноситься до високоліквідних активів. Недостатнє оцінювання фактичного стану розрахунків із дебіторами може негативно вплинути на реальну оцінку платоспроможності та кредитоспроможності підприємства.

Для ефективного управління діяльністю суб'єкта господарювання не тільки потрібно здійснювати кількісний аналіз показників оцінки поточного стану та стратегічно важливих перспектив управління активами підприємства. Розміри дебіторської заборгованості та їхня динаміка прямо чи опосередковано визначають характер

управлінських рішень у виробничо-фінансовій сфері, а неадекватне оцінювання фактичного стану розрахунків із дебіторами може негативно вплинути на реальну оцінку платоспроможності та кредитоспроможності підприємства.

Враховуючи вищевикладене, вирішення потребує проблема вдосконалення аналізу дебіторської заборгованості підприємств торгівлі та обґрунтування підходів до його використання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Теоретичні засади аналізу дебіторської заборгованості достатньо широко представлені в роботах вітчизняних науковців [1–4], якими визначено етапи аналізу дебіторської заборгованості, досліджено етапи аналізу, принципи та методи управління. Проте потребує більш детального дослідження питання аналізу дебіторської заборгованості з використанням математичних методів для торгових підприємств.

О.В. Димченко, О.О. Рудаченко та Є.В. Мозговий [1] проводять аналіз динаміки зміни дебіторської та кредиторської заборгованостей в умовах турбулентної економіки, наводять прогноз заборгованостей досліджуваних теплоенергетичних підприємств із використанням трендових моделей, проводять моделювання дебіторської та кредиторської заборгованостей за допомогою сучасних адаптивних моделей прогнозування. Т.В. Лівощко та К.В. Бебех [2] розглядають сутність управління дебіторською заборгованістю підприємства та проводять аналіз основних проблем, пов'язаних із нею, визначають основні етапи, мету та завдання управління дебіторською заборгованістю, складають структурно-логічну модель процесу управління дебіторською заборгованістю. Т. Паянок та А. Савченко [3] проводять аналіз дебіторської заборгованості з використанням економіко-математичних методів. Н.С. Акімова, О.В. Топоркова, Т.О. Євлаш, О.О. Говоруха [4] досліджують теоретико-методичні і практичні питання з удосконалення обліку та аналізу дебіторської заборгованості на підприємствах оптової торгівлі.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Аналіз зарубіжних та вітчизняних досліджень із питань аналізу дебіторської за-

боргованості підприємства дав змогу зробити висновок, що переважно для аналізу дебіторської заборгованості використовують коефіцієнтний метод, економіко-математичні методи практично не застосовуються. Тому питання використання економіко-математичних методів в аналізі дебіторської заборгованості торговельних підприємств залишається невирішеним і потребує додаткового дослідження.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Для вирішення окресленого кола питань на основі узагальнення світового наукового та практичного досвіду щодо аналізу дебіторської заборгованості підприємства викремлено етапи аналізу дебіторської заборгованості торгового підприємства на основі вивчення теоретичних та оцінки практичних аспектів досліджуваної проблематики.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз стану дебіторської заборгованості в системі управління підприємством потребує зовнішній і внутрішній аналіз, виявлення ризиків і загроз щодо неповернення, визначення середньої величини дебіторської заборгованості, її частку у загальній сумі оборотних активів підприємства, оцінку дебіторської заборгованості за строками погашення тощо.

Розміри дебіторської заборгованості та їхня динаміка прямо чи опосередковано визначають характер управлінських рішень у виробничо-фінансовій сфері, а неадекватне оцінювання фактичного стану розрахунків із дебіторами може негативно вплинути на реальну оцінку платоспроможності та кредитоспроможності підприємства. Основні показники оцінки стану та якості дебіторської заборгованості торгового підприємства наведено в табл. 1.

Стан дебіторської заборгованості на підприємстві негативний, за короткостроковою кредиторською заборгованістю підприємство намагається розраховуватися вчасно. За цих умов підприємству необхідно: переглянути укладені контракти з покупцями та розсортувати їх за

ступенем довіри, провести аналіз простроченої дебіторської заборгованості, виділити найбільш ризикові договори і посилити з ними роботу щодо стягнення зобов'язань, списати безнадійну дебіторську заборгованість на фінансові результати та в подальшому ретельно вивчати партнерів по бізнесу, створювати резерв сумнівних боргів на підприємстві.

Нами пропонується схема проведення аналізу дебіторської заборгованості (рис. 1).

На першому етапі проводиться аналіз загальної ситуації з дебіторською заборгованістю, у рамках якого аналізується загальна сума дебіторської заборгованості. Проводиться горизонтальний аналіз дебіторської заборгованості, за допомогою якого виявляються зміни дебіторської заборгованості за роками. Також на цьому етапі визначаються причини виникнення заборгованості в розрізі контрагентів, їх оцінка за ступенем надійності і важливості.

На другому етапі визначається період інкасації дебіторської заборгованості, розраховується

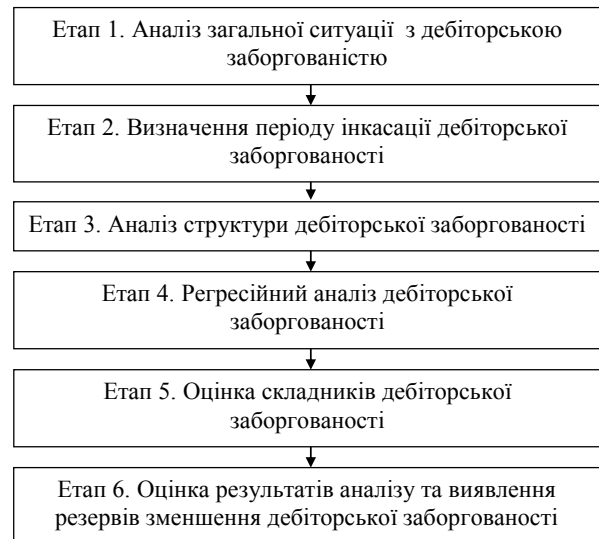

Рис. 1. Етапи аналізу дебіторської заборгованості торгового підприємства

Таблиця 1

Аналіз показників дебіторської заборгованості торгового підприємства

Показники	2015	2016	2017	Напрямок позитивних змін
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості (Кодз)	19,18	14,78	19,73	Збільшення
Тривалість періоду погашення дебіторської заборгованості (Тпдз)	18,77	24,36	18,25	Зменшення
Питома вага дебіторської заборгованості в загальному обсязі оборотних активів (ПВдз)	20,62	24,39	19,67	Зменшення
Коефіцієнт співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості (Кдкз)	0,43	0,32	0,32	Рекомендоване значення 1
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості (Кокз)	3,80	3,76	4,38	Збільшення
Тривалість обороту кредиторської заборгованості (Тпкз)	94,82	95,86	82,28	Зменшення
Коефіцієнт оборотності короткострокової кредиторської заборгованості	36,97	34,73	37,11	Зменшення
Коефіцієнт покриття дебіторської заборгованості	0,05	0,07	0,05	Зменшення

оборотність дебіторської заборгованості у днях і оборотах. Розраховується показник операційного циклу.

На третьому етапі аналізується структура дебіторської заборгованості. Використовуються прийоми вертикального аналізу, за допомогою якого проводиться аналіз складників дебіторської заборгованості, їхня питома вага. Аналізується дебіторська заборгованість за термінами виникнення, визначається безнадійна. За кожним контрагентом проводиться аналіз простроченої дебіторської заборгованості і причини такої ситуації. Виявляється можливість повернення коштів. Також на цьому етапі оцінюються безнадійні борги.

На четвертому етапі проводиться регресійний аналіз дебіторської заборгованості. Мета цього аналізу – показати вплив показників, вибраних для вибірки, на чисту виручку від реалізації продукції.

На п'ятому етапі проводиться оцінка складників дебіторської заборгованості. Наводиться рейтингова оцінка складових дебіторської заборгованості і аналізується асортимент товарів, що займають найбільшу частку у структурі дебіторської заборгованості.

На шостому етапі проводиться оцінка результатів аналізу та виявляються резерви зменшення дебіторської заборгованості.

Підприємству пропонується використовувати багатофакторний регресійний аналіз для оцінки впливу факторів на чистий дохід від реалізації продукції. Багатофакторний регресійний аналіз дасть змогу підприємству отримати економіко-статистичну модель для обґрунтування впливу кожного фактору на результуючий показник. Для реалізації цього завдання виокремимо фактори, які впливають на чистий дохід від реалізації продукції.

Серед факторів, які впливають на чистий дохід від реалізації продукції, вибрано десять показників, серед яких: основні засоби (X1), дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (X2), дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами (X3), інша поточна дебіторська заборгованість (X4), грошові кошти та їх еквіваленти (X5), довгострокові кредити банків (X6), поточні зобов'язання (X7), витрати на оплату праці (X8), матеріальні затрати (X9), чисельність працівників (X10).

Ці фактори вибрані як фактори регресійної моделі. Оцінимо їхній вплив на чистий дохід від реалізації продукції за допомогою розрахунку коефіцієнту парної кореляції. Результати розрахунку, які були проведені за допомогою Excel, представлено в табл. 2.

Коефіцієнт парної кореляції дає змогу встановити ступінь взаємозв'язку між змінними Y та X за вибіркою значень (x_i, y_i) , $i = 1, n$, яку можна оцінити за формулою:

$$r = r_{xy} = \frac{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})(y_i - \bar{y})}{\sqrt{\frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (x_i - \bar{x})^2 \times \frac{1}{n} \sum_{i=1}^n (y_i - \bar{y})^2}} = \frac{xy - \bar{x} \times \bar{y}}{S_x S_y} \quad (1)$$

де \bar{x} , \bar{y} – середні значення; S_x , S_y – стандартні значення відхилень відповідної вибірки [5].

Парний коефіцієнт кореляції змінюється у межах від +1 до -1. Чим ближче він за абсолютною величиною до одиниці, тим ближче статистична залежність між Y і X до лінійної функціональної. Позитивне значення коефіцієнта свідчить про те, що зв'язок між ознаками прямий (зі зростанням X збільшується значення Y); негативне значення свідчить про зворотний зв'язок (зі зростанням X значення Y зменшується). Можна дати таку якісну інтерпретацію можливих значень коефіцієнта кореляції: якщо $|r| < 0,3$ – зв'язок практично відсутній; $0,3 \leq |R| < 0,7$ – зв'язок середній; $0,7 \leq |R| < 0,9$ – зв'язок сильний; $0,9 \leq |R| < 0,99$ – зв'язок вельми сильний [5].

Розрахований коефіцієнт кореляції показує, що існує зв'язок між вибраними показниками, оскільки практично всі його значення $0,9 \leq |R| < 0,99$, тобто спостерігається сильний зв'язок.

Розглянемо більш детально результати коефіцієнту кореляції.

Із результатів розрахунків видно, що слабкий вплив на чистий дохід від реалізації продукції має такий показник, як дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги ($R = 0,39$).

Щодо інших факторів регресійної моделі, які були проаналізовані, видно, що вони мають високий значення коефіцієнта кореляції в діапазоні $0,9 \leq |R| < 0,99$, що свідчить про сильний зв'язок впливу змінних X на змінну Y. Результати розрахунків свідчать про те, що найбільший вплив на чистий дохід від реалізації продукції мають такі показники: основні засоби ($R = 0,95$); дебіторська заборгованість за розрахунками за виданими авансами ($R = 0,99$); інша поточна дебіторська заборгованість ($R = 0,90$); грошові кошти та їх еквіваленти ($R = 0,90$); довгострокові кредити банків ($R = 0,93$); поточні зобов'язання ($R = 0,97$); витрати на оплату праці ($R = 0,97$); чисельність працівників ($R = 0,99$). Значення фактору «матеріальні затрати» має середній зв'язок, оскільки входить у діапазон $0,3 \leq |R| < 0,7$ – ($R = 0,81$). Усі вказані фактори мають сильний вплив на чистий дохід від реалізації продукції, результат якого прямо залежить від дії цих факторів.

Для найбільш повного обґрунтування зроблених висновків було проаналізовано мультиколінійність між факторами, що дає змогу дослідити зв'язок між відібраними факторами та здійснити кількісну оцінку тісноти зв'язку за допомогою використання методів кореляційного аналізу.

Кінцевою метою кореляційного аналізу є відбір факторних ознак X_1, X_2, \dots, X_i для подальшої побудови рівняння регресії. У нашому дослідженні буде здійснено відбір факторів X_1, X_2, \dots, X_i , які можна буде в подальшому включити в модель багатофакторної регресії.

Метод послідовного покрокового включення або виключення факторів дає змогу вибрати з

Таблиця 2

Результати розрахунку коефіцієнту кореляції факторів регресії торгового підприємства

	Чистий дохід від реалізації продукції (Y)	Основні засоби (X1)	Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (X2)	Дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами (X3)	Інша поточна дебіторська заборгованість (X4)	Грошові кошти та їх еквіваленти (X5)	Довго-строківі кредити банків (X6)	Поточні зобов'язання (X7)	Витрати на оплату праці (X8)	Матеріальні заграги (X9)	Чисельність працівників (X10)
2017	6600056	567494	279153	39087	56477	234413	166460	1471909	233483	83712	1652
2016	4844170	480321	212206	26257	55899	120041	131241	1247379	124570	93996	1652
2015	3863306	382389	315453	15672	30099	65694	33656	1092539	91032	54975	1652
2014	2736510	174263	189226	10179	20091	86244	34885	723933	71066	39428	1652
Коефіцієнт кореляції		0,949497	0,396153	0,993311	0,900648	0,903381	0,925448	0,969469	0,967637	0,812088	0,987813

Таблиця 3

Кореляційна матриця для торговельного підприємства

	Y	X1	X2	X3	X4	X5	X6	X7	X8	X9	X10
Y	1										
X1	0,9495	1									
X2	0,39615	0,48623	1								
X3	0,99331	0,92501	0,28841	1							
X4	0,90065	0,93179	0,13748	0,91644	1						
X5	0,90338	0,72568	0,14065	0,92986	0,7403	1					
X6	0,92545	0,86038	0,02849	0,96006	0,95379	0,89131	1				
X7	0,96947	0,99638	0,5034	0,94495	0,91759	0,77068	0,86784	1			
X8	0,96764	0,84089	0,33493	0,97095	0,79451	0,97488	0,89294	0,87993	1		
X9	0,81209	0,8909	0,08129	0,8287	0,98326	0,60905	0,89441	0,86169	0,67092	1	
X10	0,98781	0,98676	0,44715	0,97207	0,92716	0,82674	0,90454	0,99535	0,91728	0,86099	1

можливого набору змінних саме ті, які посилять якість моделі. Під час реалізації цього підходу була розрахована кореляційна матриця за допомогою Excel (табл. 2). На основі парних коефіцієнтів кореляції виявляється наявність колінеарних факторів. Фактори X_i , X_j визнаються колінеарними і, якщо $R_{xixj} > 0,7$. У майбутню модель можна включити лише один із взаємопов'язаних факторів. Якщо серед чинників відсутні колінеарні, то в модель можуть бути включені будь-які фактори, що істотно впливають на Y [5].

Розрахована кореляційна матриця дала змогу відібрати фактори, які мають найбільшу колінеарність.

До цих факторів були віднесені: основні засоби (X_1), дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги (X_2), дебіторська заборгованість за розрахунками: за виданими авансами (X_3), інша поточна дебіторська заборгованість (X_4), грошові кошти та їх еквіваленти (X_5), довгострокові кредити банків (X_6), поточні зобов'язання (X_7), витрати на оплату праці (X_8), матеріальні затрати (X_9), чисельність працівників (X_{10}).

Проаналізуємо результати кореляційної матриці і відзначимо найбільші залежності між показниками.

Простежується зв'язок між основними засобами і довгостроковими кредитами банків ($r_{1,6} = 0,86038$). Підприємство використовує довгострокові кредити на оновлення устаткування. Поточна дебіторська заборгованість має прямий вплив на те, як підприємство розраховується за своїми поточними зобов'язаннями ($r_{4,7} = 0,91759$).

На платоспроможність підприємства, а саме на забезпечення грошовими коштами, прямий вплив має заборгованість за виданими авансами ($r_{3,5} = 0,92986$).

Чисельність працівників на підприємстві велика. При цьому витрати на оплату праці мають тісний зв'язок із доходом ($r_{8,9} = 0,96764$), що вказує на ефективність системи стимулювання за рахунок премій і наявність грошових коштів на підприємстві ($r_{5,8} = 0,97488$).

Отже, підприємство оновлює основні фонди, дбає про майбутнє, для цього залучає грошові кошти підприємства ($r_{1,5} = 0,72568$) і довгострокові кредити банків ($r_{1,6} = 0,86038$). Прямий вплив на оновлення нематеріальних активів мають обсяги виробництва, на це вказує коефіцієнт кореляції щодо матеріальних затрат ($r_{1,9} = 0,81209$). Дохід від реалізації продукції залежить від обсягів виробництва, зацікавленості працівників і наявної бази необоротних активів. Недоліком діяльності є робота з дебіторами, яку необхідно переглядати, вчасно висувати претензії щодо неплатежів, запровадити штрафні санкції. Кількість працюючих необхідно переглянути в усіх структурних підрозділах, проаналізувати ефективність праці адміністративного апарату та провести скорочення персоналу.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Якщо підприємство буде користуватися оновленою схемою аналізу дебіторської заборгованості, то воно буде мати низку позитивних змін. Якщо порівняти результати проведених аналізів, а саме за допомогою коефіцієнтів і кореляційний, можна зазначити, що аналіз дебіторської заборгованості за допомогою фінансового аналізу не дає можливості детально оцінити ситуацію на підприємстві та охарактеризувати її, визначити слабкі сторони в управлінні, запобігти негативним наслідкам. Кореляційний аналіз дає змогу оцінити ефективність управління протягом тривалого часу, визначити характер діяльності та спрогнозувати на майбутнє сценарій розвитку підприємства. Підприємство може проводити кореляційний аналіз також у розрізі конкретних боржників, визначаючи вплив їхньої заборгованості на фінансові результати підприємства та за допомогою парного коефіцієнта визначити ризики впливу.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Димченко О.В., Рудаченко О.О., Мозговий Є.В. Моделювання дебіторської заборгованості підприємств теплопостачання. URL: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_2_2017ua/8.pdf.
2. Лівшко Т.В., Бебех К.В. Шляхи покращення управління дебіторською заборгованістю підприємства. URL: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_103.pdf.
3. Паянок Т., Савченко А. Аналіз дебіторської заборгованості підприємства за допомогою економіко-математичних методів. URL: <http://ua-ekonomist.com/archive/2017/3/payanok.pdf>.
4. Облік та аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємств оптової торгівлі: монографія / Н.С. Акімова, О.В. Топоркова, Т.О. Євлаш, О.О. Говоруха. Х.: ХДУХТ, 2016. 285 с.
5. Чукурна О.П. Економіко-статистичні методи в концепції маркетингового ціноутворення машинобудівних підприємств. URL: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/129.pdf>.

REFERENCES:

1. Dimchenko O. V., Rudachenko O. O., Mozgoviy E. V. Modeling accounts receivables heat enterprises, available at: http://www.visnyk-econom.uzhnu.uz.ua/archive/12_2_2017ua/8.pdf.
2. Livoshko T. V., Bebeh K. V. Ways to improve the management of accounts receivables from the enterprise, available at: http://www.zgia.zp.ua/gazeta/evzdia_7_103.pdf.
3. Payanok T., Savchenko A. The analysis of accounts receivables of an enterprise using the economic and mathematical methods, available at: <http://ua-ekonomist.com/archive/2017/3/payanok.pdf>.
4. Akimova N. S., Toporkova O. V., Evlash T. O., Govoruha O. O. (2016) Oblik ta analiz debitors'koї zaborgovanosti v sistemі upravlinnja pidpriemstv optovoї torgivli [Accounting and analysis of account receivables in the system of management of wholesale trade enterprises]. Kharkov, HDUHT, 258 p.
5. Chukurna O. P. Economic and statistical methods in the concept of marketing pricing of engineering enterprises, available at: <http://global-national.in.ua/archive/5-2015/129.pdf>.

Varenyk V.N.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Finance,
Accounting and Taxation,
Alfred Nobel University*

Sezonenko K.H.

*Graduate Student,
Department of International Finance,
Accounting and Taxation
Alfred Nobel University*

IMPROVEMENT OF ACCOUNTS RECEIVABLE ANALYSIS OF THE TRADE ENTERPRISE USING REGRESSION ANALYSIS

The amount of accounts receivable and dynamics determine the character of managerial decisions in production and economic activity. Accounts receivable refers to highly liquid assets. An inadequate assessment of the actual state of payments with debtors may negatively affect the real assessment of solvency and creditworthiness of an enterprise.

Analysis of the structure of accounts receivable in the enterprise management system requires external and internal analysis, identifying risks and threats of non-return, determining the average amount of accounts receivable, its share in the total amount of current assets of the enterprise, assessment of accounts receivable by maturity, etc.

The proposed analysis of accounts receivable for trading company consists of the following stages: analysis of the general situation with accounts receivable, determination of the period of collection of accounts receivable, analysis of the structure of accounts receivable, regression analysis of accounts receivable, estimation of components of accounts receivable, estimation of the results of analysis, and identifying provisions for reducing accounts receivable.

We propose to use of multi-factor regression analysis to estimate the impact of factors on net income from product sales. Multi-factor regression analysis will allow the enterprise to obtain an economic-statistical model to justify the impact of each factor on the resulting indicator.

If the company will use an updated analysis of accounts receivable, it will have a number of positive changes. If we compare the results of the coefficients and the correlation, it can be noted that the analysis of accounts receivable through financial analysis does not allow estimating in detail the situation in the enterprise and to characterize it, identifying weaknesses in management, preventing negative consequences.

Correlation analysis provides an opportunity to evaluate the effectiveness of management over a long period of time, to determine the character of the activity, and to predict the future scenario of enterprise development. The enterprise can also conduct a correlation analysis in the context of specific debtors, determining the impact of their debts on the financial results of the enterprise and using the paired rate to determine the exposure risks.

УДК 65.012.123

Кошкалда Л.Ю.
магістр

Запорізького національного університету

Радева О.Г.
кандидат економічних наук,
Запорізький національний університет

МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ТОЧКИ БЕЗЗБИТКОВОСТІ

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено роль точки беззбитковості у формуванні та функціонуванні підприємства. Висвітлено, як точка беззбитковості впливає на основні показники підприємства. Розглянуто ефективність впливу на підприємство точки беззбитковості. Вивчено особливості методики точки беззбитковості як загалом, так і в різних галузях суб'єктів господарювання.

Ключові слова: точка беззбитковості, аналіз, аналіз беззбитковості, методи, CVP-аналіз.

АННОТАЦИЯ

В статье освещена роль точки безубыточности в формировании и функционировании предприятия. Освещено, как точка безубыточности влияет на основные показатели предприятия. Рассмотрена эффективность влияния на предприятие точки безубыточности. Изучена особенность методики точки безубыточности как в целом, так и в разных отраслях субъектов хозяйствования.

Ключевые слова: точка безубыточности, анализ, анализ безубыточности, методы, CVP-анализ.

ANNOTATION

The article highlights the role of the break-even point in the formation and functioning of the enterprise. introduction of break-even analysis, which takes into account the influence of factors and the coverage of losses. Illuminated as a point of unflattering influences on the main indicators of the enterprise. The effectiveness of influence on the point of uncolliness of the enterprise is considered. Sheep special feature of the method of pointlessness as a whole and in different branches of business entities.

Key words: break-even point, analysis, break-even analysis, methods, CVP-analysis.

Постановка проблеми. У будь-якому бізнесі важливо розрахувати, в який момент підприємство повністю покриє збитки і почне приносити реальний дохід. Для цього визначається так звана точка беззбитковості.

Точка беззбитковості показує ефективність будь-якого комерційного проекту, оскільки інвестор повинен знати, коли проект нарешті окупиться, який рівень ризику для його вкладень. Він повинен прийняти рішення, чи варто інвестувати в проект, чи ні, і розрахунок точки беззбитковості в цьому разі відіграє важливу роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питанням розгляду точки беззбитковості займалася досить велика кількість учених, таких як В.Г. Андрійчук, І. Білоусова, В.П. Галушко, С.Ф. Голов, В.Б. Моссаковський, Т.С. Наконечний, О.В. Кочетков, М. Чумаченко та інші. Вчені розглядають особливості методики точки беззбитковості як загалом, так і в різних галузях суб'єктів господарювання.

Постановка завдання. Основною метою для написання статті є окреслення теоретичних та практичних частин методики аналізу точки беззбитковості.

Виклад основного матеріалу дослідження
Для кожного підприємства важливим завданням є управління його фінансовим станом у майбутньому, виходячи з передбачуваних витрат і кон'юнктури ринку на ті види продукції, які воно виробляє і реалізує. Насамперед менеджерів цікавить, за якого обсягу виробництва і реалізації того чи іншого виду продукції досягається беззбитковість виробництва. Володіння зазначеною інформацією допомагає управлінським працівникам краще зорієнтуватися у ситуації та визначити перспективи майбутнього бізнесу. Інформація про беззбитковий рівень виробництва використовується для оцінки прибутковості, ризикованості бізнесу, оскільки дає змогу визначити обсяг виробництва, до якого може бути скорочене виробництво у складних ринкових ситуаціях без отримання збитків для підприємства. Особливо корисною є така інформація за формування виробничих планів, що дає змогу уникнути значних проблем у майбутньому, оскільки розрахунок беззбиткового рівня конкретної діяльності здійснюється не після отримання збитку від непередуманих управлінських рішень, а задовго до виробничого процесу з метою подальшого управління витратами та зростання прибутковості.

Точка беззбитковості – мінімальний обсяг виробництва та реалізації продукції, за якого витрати будуть компенсовані доходами, а під час виробництва і реалізації кожної наступної одиниці продукції підприємство починає отримувати прибуток. Точку беззбитковості можна визначити в одиницях продукції, в грошовому виразі або з урахуванням очікуваного розміру прибутку. Синоніми: критична точка, CVP-точка.

Точка беззбитковості в грошовому вираженні – така мінімальна величина доходу, за якої повністю окупаються всі витрати (прибуток при цьому дорівнює нулю).

Точка беззбитковості – це той рівень, якого необхідно досягти підприємству, щоб не мати збитку (повністю відшкодувати витрати), тобто це той рубіж, якого підприємство мусить досягти, щоб збанкрутувати. В. Нелеп визначає, що «суть методу аналізу беззбитковості полягає у пошуку критичного обсягу реалізації продукції, за зменшення якого підприємство починає зазнавати збитків» [5].

В. Андрійчук стверджує: «Насамперед менеджери підприємства повинні знати, за якого

обсягу реалізації того чи іншого виду продукції (обсяг продажу) досягається беззбитковість виробництва (нульова рентабельність). Такий обсяг реалізації (продажу) називають критичним, оскільки за його зменшення підприємство починає зазнавати збитків. Водночас збільшення продажу над його критичним обсягом забезпечує прибутковість виробництва» [6].

Вихідним в аналізі витрат і визначення точки беззбитковості є дослідження структури витрат та виділення серед них постійних і змінних. Це важлива ділянка роботи, оскільки за неточного визначення величини постійних чи змінних витрат одержимо неправильний результат щодо формування точки беззбитковості [7].

Точка беззбитковості в одиницях продукції – таку мінімальну кількість продукції, за якого прибуток від реалізації цієї продукції повністю перекирає всі витрати на її виробництво [1].

До основних завдань аналізу беззбитковості належать:

- оцінка структури затрат за проектом і можливість управління цією структурою;
- визначення раціональності обраного масштабу та можливості скорочення обсягів виробництва;
- аналіз проектної ціни та можливості її зменшення під впливом реальної ринкової ситуації;
- визначення запасу фінансової міцності.

Керівництво підприємств повинно постійно стежити за точкою беззбитковості, щоб за можливості зменшити точку беззбитковості. Для цього виділяють такі способи, як:

- Аналіз витрат. Необхідно перевіряти всі фіксовані витрати, щоб дізнатися, чи можна їх усунути. Також важливо переглядати змінні витрати, щоб побачити, чи можна їх усунути, оскільки це збільшує маржу і зменшує точку беззбитковості.

- Аналіз маржі. Важливо звернути увагу на маржу продукту.

- Аутсорсинг. Якщо діяльність пов'язана з фіксованою вартістю, варто розглянути її аутсорсинг, щоб перетворити її в змінну вартість за одиницю, що зменшує точку беззбитковості.

- Ціноутворення. Скорочення або виключення використання коштів або інших скорочень цін, оскільки воно збільшує точку беззбитковості. Крім того, можливо, потрібно підвищити ціну, коли це прийнятно для клієнтів.

Прийнятний діапазон обсягів виробництва (область релевантності) визначається гіпотезою про лінійність витрат. Якщо гіпотеза сумнівів не викликає, діапазон приймається як обмеження моделі CVP. Основні класичні співвідношення:

1. $AVC \approx const$, тобто середні змінні витрати відносно постійні.

2. FC незмінні, тобто пороговий ефект відсутній.

Тоді загальні витрати на випуск продукту визначаються співвідношенням

$$TC = FC + VC = FC + a \cdot Q,$$

де Q – обсяг випуску.

Однопродуктове завдання живе в підручниках, а багатопродуктове – на практиці.

Однопродуктові завдання дають відповідь на питання зі сфери аналізу беззбитковості у вигляді кількості виробленого продукту. Найчастіше CVP-аналіз у теорії зводиться до визначення класичної точки беззбитковості, який показує, скільки треба виробити одиниць продукції, щоби покрити всі фіксовані витрати. Як правило, він поширюється і на цільову прибуток, тобто зводиться до визначення обсягу випуску продукції, що забезпечує заданий прибуток.

Для прийняття рішення про доцільність реалізації проекту необхідно розрахувати основні показники беззбитковості і визначити вплив зміни обсягів реалізації продукції проекту на зміну структури витрат, сукупної виручки від продажу та прибутку. Дослідити таку залежність можна за допомогою операційного лівериджу (OL), величина якого свідчить про чутливість прибутку до зміни величини обсягів продажу продукції проекту.

Багатопродуктові завдання дають відповідь на ті ж питання у вигляді виручки (TK). При цьому передбачається незмінність її структури, хоча б у сенсі сталості частки маржинального прибутку у виручці.

Методи обліку впливають на придатність CVP-аналізу. Аналіз беззбитковості ведеться за допомогою Variable Costing, оскільки Direct Costing і тим більше Absorption Costing дають помилки. Якщо в компанії не застосовується хоча б Direct Costing, то аналізу беззбитковості бути [2].

За витрат за Absorption Costing всі витрати на виробництво (пряма заробітна плата, прямі матеріали та виробничі накладні витрати, постійні або змінні) вважаються витратами на продукти. Вони розглядаються як частина інвентарю і переміщуються до вартості продажів лише тоді, коли вони продаються.

В умовах Variable Costing витрати на виріб вважаються лише прямими матеріалами, прямими витратами на оплату праці та різними накладними витратами підприємства. Постійні накладні витрати на виробництво сплачуються негайно з доходів у вигляді періодичних витрат.

Усі витрати на продаж та адміністративні витрати, такі як операційні витрати, обліковуються з доходами (періодичні витрати) за Variable Costing або Absorption Costing.

Показник витрат (повне калькулювання) є прийнятним методом податкової та зовнішньої звітності.

Змінна вартість (пряма калькуляція) не допускається, але вона пропонує цілеспрямоване використання внутрішньо.

Загалом розрахунок точки беззбитковості підприємства дає можливість:

- визначити, чи варто вкладати в проект гроші, враховуючи, що він окупиться тільки за такого обсягу продажів;

- виявити проблеми на підприємстві;
- розрахувати значення змін обсягу продажів і ціни продукту, тобто, наскільки слід змінити обсяг продажів/виробництва, якщо ціна товару зміниться, і навпаки;
- визначити, на яке значення можна знизити виручку, щоби при цьому не опинитися в збитку (в разі, якщо фактична виручка більше розрахункової).

У точці беззбитковості також є обмеження, які необхідно враховувати для проведення аналізу беззбитковості:

1. В аналізі беззбитковості всі витрати постійні. Передбачається, що ціна продажу є постійною, а функція вартості є лінійною. На практиці це буде не так.

2. В аналізі беззбитковості, оскільки ми зберігаємо постійну функцію, ми прогнозуємо майбутнє за допомогою минулих функцій. Це неправильно.

3. Передбачається, що співвідношення «витрати-дохід-вихід» є лінійним і справедливе тільки для невеликого діапазону результатів. Це неефективний інструмент для довгого використання.

4. Прибуток – це функція не тільки виведення, а й інших факторів, таких як технологічні зміни, вдосконалення управління, до яких не привернули уваги.

5. Коли аналіз беззбитковості ґрунтується на даних бухгалтерського обліку, як це зазвичай буває, він може страждати від різних обмежень таких даних, як перевитрата залишків, довільні оцінки амортизації і неналежний розподіл накладних витрат. Це може бути розумним і корисним, тільки якщо відповідна фірма підтримує гарну систему бухгалтерського обліку.

6. Витрати на продаж особливо складні для аналізу беззбитковості. Це пов'язано з тим, що зміни у вартості продажу є причиною, а не результатом змін в обсязі виробництва і продажів.

7. Проста форма діаграми беззбитковості не передбачає резервів із податків, зокрема з податку на прибуток організацій.

8. Зазвичай передбачається, що ціна випуску здійснюється. Іншими словами, він передбачає горизонтальну криву попиту, яка є реалістичною в умовах досконалої конкуренції.

9. Відповідна вартість із виходом накладає інше обмеження на аналіз беззбитковості. Вартість у певний період не повинна бути результатом виходу за цей період

Висновки з цього дослідження і перспективи. Отже, точка беззбитковості може бути визначена як точка, в якій загальні витрати (витрати) та загальний обсяг продажів (дохід) рівні. Будь-яка компанія, яка хоче робити ненормальний прибуток, бажає досягти точки беззбитковості.

Графічно це означає, що загальна вартість та загальна сума прибутку відповідають.

Аналіз беззбитковості – це простий інструмент, що визначає найнижчу кількість продажів, яка включатиме як змінні, так і постійні витрати. Крім того, такий аналіз регулює кількість, яку можна використати для оцінки майбутнього попиту. Якщо точка беззбитковості перевищує очікуваний попит, відображаючи втрату продукту, управлінський персонал може використовувати цю інформацію для прийняття різних рішень. Він може вирішити припинити використання продукту, покращити стратегії реклами або навіть переоцінити товар, щоб збільшити попит.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Точка безубыточности. URL: <http://center-yf.ru/data/economy/Tochka-bezubytochnosti.php>.
2. Способи аналізу. URL: http://www.cfin.ru/management/finance/cost/cvp_var.shtml.
3. Точка беззбитковості. URL: <http://delatdelo.com/spravochnik/osnovy-biznesa/rentabelnost/tochka-bezubytochnosti-kak-rasschitat.html>.
4. Variable and Absorption Costing. URL: <http://www.accountingverse.com/managerial-accounting/cvp-analysis/variable-and-absorption.html>.
5. Голов С.Ф. Управлінський облік: Підручник / С.Ф. Голов. К.: Лібра, 2003 704 с.
6. Андрійчук В.Г. Економіка аграрних підприємств: Підручник / В.Г. Андрійчук. 2-ге вид. доп. і перероб. К.: КНЕУ, 2002. 410 с.
7. Андрійчук Р.В. Методичні підходи до аналізу рентабельності та беззбитковості виробництва продукції й оптимізації асортименту / Р.В. Андрійчук // Економіка АПК. 2007 № 5 С. 133–140.

REFERENCES:

1. Tochka bezubytochnosti. URL: <http://center-yf.ru/data/economy/Tochka-bezubytochnosti.php>.
2. Sposoby analizu. URL: http://www.cfin.ru/management/finance/cost/cvp_var.shtml.
3. Tochka bezzbytkovosti. URL: <http://delatdelo.com/spravochnik/osnovy-biznesa/rentabelnost/tochka-bezubytochnosti-kak-rasschitat.html>.
4. Variable and Absorption Costing. URL: <http://www.accountingverse.com/managerial-accounting/cvp-analysis/variable-and-absorption.html>.
5. Holov S.F. (2003) Upravliynskiy oblik: Pidruchnyk / S.F. Holov. K.: Libra, p. 704.
6. Andriichuk V.H. (2002) Ekonomika ahrarnykh pidpriemstv: Pidruchnyk / V.H. Andriichuk. vol 2. dop. i pererob. K.: KNEU p. 410.
7. Andriichuk R.V. Metodychni pidkhody do analizu rentabelnosti ta bezzbytkovosti vyrobnytsstva produktsii y optymizatsii asortymentu / R.V. Andriichuk // Ekonomika APK, 2007, № 5, pp. 133–140.

Koshkalda L.Yu.

*Master,
Zaporizhzhia National University*

Radieva O.H.

*Candidate of Economic Sciences,
Zaporizhzhia National University*

THE METHOD OF ANALYSIS OF BEP

The article highlights the role of the break-even point in the formation and functioning of the enterprise. There is the introduction of break-even analysis, which takes into account the influence of factors and the coverage of losses. Break-even point – the minimum volume of production and sales, in which the costs will be offset by income, and in the production and sale of each subsequent unit of production, the company begins to make a profit.

Accounting methods affect the applicability of CVP analysis. Break-even analysis is carried out using Variable Costing, as Direct Costing and the more Absorption Costing give errors

The break-even point can be defined as the point at which total costs (expenses) and total sales (income) level are equal. Any company that strives to make abnormal profits wants to reach the break-even point. Graphically this means that the total cost and total profit amount correspond.

Break-even analysis is a simple tool that determines the lowest number of sales, which will include both variable and fixed costs. In addition, the analysis regulates the quantity that can be used to estimate future demand. If, in case, the break-even point exceeds the expected demand, reflecting the loss of the product, management personnel can use this information to make various decisions. He may decide to stop using the product, improve advertising strategies, or even re-evaluate the product to increase demand.

УДК 657

Петрицька О.С.
кандидат економічних наук,
Хмельницький національний університет

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто діалектику та напрями розвитку економічного аналізу в сучасних умовах. Підкреслено, що змінюються завдання й функції аналізу. Нові об'єкти та завдання економічного аналізу потребують застосування адекватних їм методик та засобів дослідження економічних явищ і процесів, тобто подальшого розвитку економічного аналізу. Автор підкреслює, що в сучасних умовах господарювання особливої уваги потребують діагностичний аналіз, маркетинговий аналіз, аналіз інвестиційної діяльності підприємства, зовнішньоекономічний аналіз.

Ключові слова: аналіз, економічний аналіз, підприємство, розвиток, діагностичний аналіз, маркетинговий аналіз, інвестиційний аналіз.

АННОТАЦІЯ

В статье рассмотрены диалектика и направления развития экономического анализа в современных условиях. Подчеркнуто, что изменяются задания и функции анализа. Новые объекты и задания экономического анализа требуют применения адекватных им методик и способов исследования экономических явлений и процессов, то есть дальнейшего развития экономического анализа. Автор подчеркивает, что в современных условиях хозяйствования особого внимания требуют диагностический анализ, маркетинговый анализ, анализ инвестиционной деятельности предприятия, внешнеэкономический анализ.

Ключевые слова: анализ, экономический анализ, предприятие, развитие, диагностический анализ, маркетинговый анализ, инвестиционный анализ.

ANNOTATION

The article deals with the dialectics and directions of development of economic analysis in modern conditions. It is emphasized that the tasks and functions of the analysis are changing. New objects and tasks of economic analysis require the use of adequate methods and means of studying economic phenomena and processes, that is, further development of economic analysis. The author emphasizes that in modern conditions of management special attention is given to diagnostic analysis, marketing analysis, analysis of investment activity of the enterprise, external economic analysis.

Key words: analysis, economic analysis, enterprise, development, diagnostic analysis, marketing analysis, investment analysis.

Постановка проблеми. Трансформація суспільства, орієнтація на ринкові відносини та швидкі темпи інтеграційних процесів передбачають перегляд традиційного розуміння багатьох економічних категорій, переоцінку цінностей та критеріїв економічного життя, формування нового економічного мислення. Сучасним змістом наповнюється управління господарськими процесами, пріоритетними стають економічні важелі впливу. Це розширює сферу наукових досліджень загалом та зону застосування економічного аналізу зокрема. В сучасних умовах економічний аналіз стає вагомим інструментом оптимізації облікової, податкової, інвестиційної, кредитної, маркетингової політики підприємств. Значного трансформування зазнала методика економічного аналізу оцінювання фінансового стану підприємства.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у розроблення методологічної бази економічного аналізу зробили видатні вчені, зокрема М.Д. Білик, Ф.Ф. Бутинець, І.П. Житна, В.І. Захарченко, В.М. Івахненко, Л.М. Кіндрацька, І.І. Каракоз, Є.В. Мних, А.Ф. Павленко, В.І. Самборський, Ю.С. Цал-Цалко, М.Г. Чумаченко, С.І. Шкарабан.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Зміни, що відбуваються в нашому суспільстві, висувають нові вимоги до організації та проведення економічного аналізу. Перед економістами постають нові, більш складні проблеми економічного аналізу та його теорії. Отже, нові об'єкти та завдання економічного аналізу потребують застосування адекватних їм методик та засобів дослідження економічних явищ і процесів, тобто подальшого дослідження розвитку економічного аналізу.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Аналітична наука перебуває в стані розвитку, що визначається об'єктивними причинами, пов'язаними зі змінами в економіці. За цих обставин вимагають уточнення, доповнення та адаптації до нових умов господарювання розроблені в попередні періоди методики економічного аналізу.

Виклад основного матеріалу дослідження. Господарська діяльність підприємств, як і інші явища суспільного життя, потребує систематичного вивчення для успішного й ефективного управління. Одним зі способів вивчення діяльності є аналіз.

Як один із загальних методів пізнання природи й суспільства аналіз застосовується під час вивчення процесів, явищ та предметів у природі суспільства. Оскільки між різними предметами та явищами існує зв'язок, то аналіз необхідно доповнити синтезом, що забезпечить всебічне та глибоке їх дослідження.

Вивчення явищ природи та суспільного життя неможливе без аналізу. Завдяки аналізу ми краще розуміємо навколишній світ, сутність досліджуваних явищ та процесів. Аналіз є одним з основних методів пізнання об'єктивної дійсності.

Економічний аналіз – це комплексне вивчення роботи підприємств, їх підрозділів та інших господарських формувань для об'єктивного оцінювання її результатів та виявлення можливостей подальшого підвищення ефективності господарювання.

Виникнення економічного аналізу як засобу дослідження мікроекономічних явищ та процесів, його становлення та розвиток пов'язуються

безпосередньо з виникненням та розвитком бухгалтерського обліку й балансоведення, а також науки управління.

Становлення економічного аналізу зумовлене загальними об'єктивними вимогами й умовами, властивими виникненню будь-якої галузі знань.

По-перше, це задоволення практичної потреби, яка виникла у зв'язку з розвитком продуктивних сил, розширенням масштабів виробництва. Без комплексного всебічного економічного аналізу неможливо управляти складними економічними процесами та приймати оптимальні рішення.

По-друге, це пов'язане з розвитком економічної науки загалом. Економічний аналіз сформувався в результаті диференціації економічних наук. Раніше його функції (коли вони були порівняно не такими вагомими) виконували балансування, бухгалтерський облік, статистика. В рамках цих наук з'явилися перші найпростіші способи аналітичного дослідження. Проте для обґрунтування поточних та перспективних планів і прогнозів економічного й соціального розвитку підприємств з'явилась потреба комплексного дослідження діяльності підприємств.

Вищезазвані науки вже неспроможні забезпечити всі запити управління. Таким чином, виникла необхідність виділення економічного аналізу в самостійну галузь знань. З часом роль економічного аналізу значно зросла. Почалося комплексне аналітичне вивчення діяльності господарюючих суб'єктів. Аналіз став важливим засобом управління економікою підприємства, виявлення резервів підвищення ефективності діяльності.

В нашій країні становлення економічного аналізу слід віднести до ХХ століття, коли було здійснене розроблення основних теоретичних питань науки.

З початку ХХ століття проведена значна робота з розвитку теорії економічного аналізу та вдосконалення його методики. Фактично була підготовлена основа для нинішнього етапу, тобто економічного аналізу, що відповідає ринковим відносинам.

Як зазначає М.Г. Чумаченко, усе, що було розроблено раніше, становить надійний фундамент для практичного використання економічного аналізу за нових умов [1].

Сьогодні в Україні є багато підприємств, які перебувають у кризовому стані. Проблема неплатоспроможності є однією з найбільш актуальних проблем багатьох підприємств. Це обумовлює потребу виявлення факторів та причин їх фінансової неспроможності. Необхідно здійснювати постійний моніторинг (діагностичний аналіз) фінансового стану підприємства.

Фінансовий стан – це одна з найважливіших характеристик діяльності кожного підприємства, під якою розуміють спроможність підприємства фінансувати свою діяльність. Він характеризується забезпеченістю фінансовими ресурсами, необхідними для нормального

функціонування підприємства, доцільністю їх розміщення та ефективного використання, фінансовими взаємовідносинами з іншими юридичними та фізичними особами, платоспроможністю та фінансовою стійкістю, тобто на фінансовий стан підприємства впливає рівень збалансованості окремих структурних елементів активів та капіталу підприємства, а також рівень ефективності їх використання. Оптимізація фінансового стану є однією з головних умов його успішного розвитку в майбутньому. Водночас кризовий фінансовий стан підприємства свідчить про серйозну загрозу настання його банкрутства.

Діагностика підприємства – це процес розпізнавання відхилень, дисфункцій та оцінювання фінансово-економічних аспектів і галузевих особливостей суб'єктів господарської діяльності, які включають цілеспрямований аналіз виробничо-господарської діяльності, достовірну інтерпретацію отриманих результатів та їх узагальнення у вигляді рекомендацій щодо розвитку підприємства [2].

Діагностика фінансового стану підприємства – це систематичне комплексне вивчення інформації про зміни у фінансовому стані підприємства та прогнозування можливого розвитку подій. Таким чином, діагностика фінансового стану підприємства є необхідною умовою його нормального функціонування.

Водночас методика діагностичного аналізу є недостатньо розробленою, потребують уточнення система показників, методи й процедури аналізу.

Ефективність діагностичного аналізу фінансового стану багато в чому залежить від якості, достовірності та повноти інформації, яка використовується у дослідженнях [3]. Існують різні підходи до створення інформаційного забезпечення діагностичного аналізу, які переважно орієнтуються на використання фінансової звітності та даних бухгалтерського обліку. Таке обмеження інформаційного забезпечення зменшує можливості аналізу та знижує його результативність. Залишаються нерозкритими важливі для об'єктивного оцінювання фінансового стану фактори, пов'язані з галузевою приналежністю господарюючого суб'єкта, технічним станом необоротних активів, які використовуються, змінами зовнішнього середовища бізнесу, тенденціями фінансового ринку, конкурентним оточенням тощо. Ігнорування цієї інформацією приводить до неправильного оцінювання фінансового стану підприємства. Отже, важливою є комплексність підходу до розроблення та впровадження системи діагностики фінансового стану підприємства, тобто дослідження за допомогою діагностичного апарату як статичного стану об'єкта, так і його розвитку в часі. Вхідною інформацією для наведеної системи діагностики є інформація, що надходить з внутрішнього та зовнішнього середовища об'єкта дослідження, а також інформація минулих періодів. Вимогами

до вхідної інформації є своєчасність, повнота, вірогідність, репрезентативність, цінність та доступність.

У сучасних умовах зростає роль аналізу як власного фінансового стану підприємства, так і його ділових партнерів. Головним джерелом інформації для цього стає бухгалтерська (фінансова) звітність. Одночасно виникає потреба розвитку методичних положень її аналізу, спрямованого на вдосконалення аналітичних можливостей окремих звітних форм, створення дієвих механізмів оцінювання негативних факторів, що впливають на фінансовий стан підприємств, а також вжиття своєчасних заходів щодо його оздоровлення.

Розвиток виробництва викликав необхідність модернізації виробничих потужностей, здійснення капітальних вкладень, визначення та пошуку джерел фінансування для інвестиційних проектів. Інвестиційна діяльність тією чи іншою мірою властива будь-якому підприємству. Під інвестиціями розуміють довгострокове вкладення ресурсів (фінансових чи матеріальних) у промисловість, сільське господарство та інші галузі економіки всередині держави та за кордоном з метою отримання прибутку.

Основною метою інвестиційної діяльності є забезпечення найбільш ефективних шляхів реалізації інвестиційної стратегії інвестора (підприємства, компанії, фірми) на окремих стадіях його життєвого циклу, а також формування перспективної організаційної структури та інвестиційної культури. В успішності реалізації цієї мети значне місце посідає аналіз інвестиційної діяльності підприємства. На основі результатів інвестиційного аналізу розробляються та обґрунтовуються інвестиційна політика підприємства, його стратегія й тактика, приймаються інвестиційні рішення [4].

Особливої актуальності набувають методи аналізування та оцінювання ефективності інвестиційних проектів, а також дослідження впливу ефективності інвестицій на ефективність господарської діяльності підприємства, що реалізує інвестиційний проект. Отже, перспективним напрямом економічного аналізу стає інвестиційний аналіз. Необхідні подальша адаптація зарубіжного досвіду в цій галузі до реалій української економіки та розроблення власних комплексних методик інвестиційного аналізу, які враховують особливості функціонування вітчизняних підприємств.

Вагоме місце посідає сьогодні маркетинговий аспект діяльності підприємств. Маркетингова діяльність передбачає вирішення багатьох аналітичних завдань, пов'язаних з дослідженням ринку, його кон'юнктури тощо. Маркетингові дослідження дають змогу сформулювати виробничу програму, визначити сферу та механізми ділового партнерства в ресурсозабезпеченості та ресурсовикористанні, сервісному обслуговуванні тощо. Все більшого значення набуває потреба маркетингового аналізу, який є збором інфор-

мації про діяльність підприємства, вивчення її за декількома основними напрямками (товар, ціна, покупці, просування). Результати маркетингового аналізу використовують для вибору напрямів розвитку бізнесу загалом його складовою частиною економічного аналізу. Маркетинговий аналіз є одним з найбільш складних видів маркетингової діяльності, оскільки завжди містить елемент передбачення непростого та суперечливого соціально-економічного об'єкта – ринку [5].

Нині проблемою є те, що маркетинговий аналіз не проводиться на багатьох підприємствах, що негативно впливає на їх діяльність. Недостатнє вивчення потреби клієнтів може привести до виготовлення великої кількості продукції, яка не буде користуватись попитом, тобто знизяться обсяги продажу й взагалі погіршиться становище виробника. Через відсутність проведення маркетингового аналізу на підприємстві не будуть проаналізовані конкуренти, внаслідок чого підприємство не знатиме їх становища, а також того, що робити для того, щоби займати лідируючі позиції на ринку.

Також проблема торкнеться збуту продукції. Наприклад, не провівши аналіз покупців, підприємство може відвантажити продукцію ненадійній організації, яка не буде спроможна розрахуватися з ним. Через це підприємство буде нести збитки. Отже, для того, щоби такі проблеми не виникали на підприємстві, потрібно створювати відділ, який би займався маркетинговим аналізом, або назначати особу, яка б досліджувала це важливе питання.

Крім цього, існує проблема програмного забезпечення маркетингового аналізу. Вирішенням цього питання є вдосконалення інформаційного забезпечення маркетингової діяльності (створення маркетингових інформаційних систем та програмного забезпечення маркетингового аналізу).

Вагомим фактором розвитку національного виробництва є зовнішньоекономічна діяльність. Саме в процесі зовнішньоекономічної діяльності вирішуються важливі економічні проблеми, а саме забезпечення недостатніми ресурсами, новітнім обладнанням та технологіями. Вихід на зовнішні ринки спонукає виробників до підвищення ефективності виробництва та конкурентоспроможності продукції (послуг). Для оцінювання ефективності виконання зовнішньоекономічної діяльності підприємств необхідно володіти інструментарієм виконання економічного аналізу, метою якого є оцінювання стану та визначення резервів підвищення ефективності цієї діяльності на підприємстві.

Аналіз стану зовнішньоекономічної діяльності проводиться задля визначення тенденції розвитку зовнішньоекономічних зв'язків підприємства, ступеня пріоритетності зовнішньої торгівлі як сфери виробничої та комерційної діяльності підприємства, ступеня активності зовнішньое-

кономічної діяльності підприємства та ефективності його збутової діяльності. Цей показник включає індекс зміни обсягу реалізації продукції підприємства на зовнішньому ринку, індекс зміни частки експортних (зовнішньоторговельних) операцій в загальному обсязі реалізованої продукції, індекс зміни середньозваженої частки зовнішнього ринку продукції підприємства.

У сучасній науковій літературі, присвяченій аналізуванню та оцінюванню ефективності зовнішньоекономічної діяльності, більшість авторів дотримується думки про те, що такий аналіз слід робити окремо за її напрямками, а потім визначати загальний ефект усіх видів зовнішньоекономічної діяльності. Для підприємств, що діють на зовнішніх ринках, виокремлюють три групи показників ефективності, а саме показники ефективності експорту, ефективності імпорту, ефективності зовнішньоекономічної діяльності. У зв'язку з тим, що традиційним критерієм ефективності ведення зовнішньоекономічної діяльності є прибуток, більшість показників за своєю економічною сутністю є показниками рентабельності, фондівдачі та оборотності активів. Погоджуємося з авторами праці [6] в тому, що в ринкових умовах підприємство, крім класичних показників, має використовувати для оцінювання ефективності зовнішньоекономічної діяльності показники економічної безпеки підприємства, що дасть змогу визначити вплив зовнішньоекономічних факторів на його фінансове становище, загальну ефективність діяльності, а також його платоспроможність.

Висновки. Економічний аналіз є динамічною розвиненою системою, яка перебуває на етапі розвитку. Завдання економістів полягає в тому, щоби, зберігши кращі традиції економічної думки, перейняти найбільш корисний досвід сучасного зарубіжного та вітчизняного аналізу й отримати дієвий інструмент для підвищення ефективності виробництва.

Подальший розвиток економічного аналізу потребує фундаментального перегляду низки методологічних підходів, збагачення його концептуальних положень результатами вітчизняних та західних наукових розробок, адаптованих до національних умов.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Економічний аналіз: навч. посіб. / за ред. М.Г. Чумаченко. 2-ге вид., перероб. і доп. Київ: КНЕУ, 2003. URL: <http://mmlib.net/knigi/ekonomika/kniga-25>.
2. Овчаренко Ю.А. Діагностування економічної безпеки підприємства. Ефективна економіка. 2015. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_90.
3. Ковальчук Т.М., Вергун А.І. Діагностичний аналіз фінансового стану: теорія та методологія. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2015. № 5 (1). URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/kovalchuk-vergun-diagn-analiz-2015.pdf>.
4. Спілник І.В., Загородна О.М. Аналіз інвестиційної діяльності підприємства за даними фінансової звітності. Економічний аналіз. 2013. Т. 14 (2). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_14\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_14(2)_14).
5. Бойко О.В., Герасимяк Н.І. Місце та роль маркетингового аналізу в процесі прийняття управлінських рішень. Економічний аналіз. 2012. Т. 11 (2). URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11(2)_11).
6. Вакульчик О.М., Дубицький Д.П. Аналіз ефективності зовнішньоекономічної діяльності підприємства. Вісник Академії митної служби України. Сер.: Економіка. 2012. № 2. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2012_2_12.

REFERENCES:

1. Chumachenko M.H. (2003). Ekonomichnyi analiz. Available at: <http://mmlib.net/knigi/ekonomika/kniga-25>.
2. Ovcharenko Yu.A. (2015). Diahnostuvannia ekonomichnoi bezpeky pidpriemstva. Efektyvna ekonomika. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2015_11_90.
3. Kovalchuk T.M. (2015). Diahnostychnyi analiz finansovoho stanu: teoriia ta metodolohiia. Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomichni nauky. Available at: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/kovalchuk-vergun-diagn-analiz-2015.pdf>.
4. Spilnyk I.V. (2013). Analiz investytsiinoi diialnosti pidpriemstva za danymy finansovoi zvitnosti. Ekonomichnyi analiz. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_14\(2\)_14](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2013_14(2)_14).
5. Boiko O.V. (2012). Mistse ta rol marketynhovoho analizu v protsesi pryiniattia upravlinskykh rishen. Ekonomichnyi analiz. Available at: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11\(2\)_11](http://nbuv.gov.ua/UJRN/ecan_2012_11(2)_11).
6. Vakulchik O.M. (2012). Analiz efektyvnosti zovnishnoekonomichnoi diialnosti pidpriemstva. Visnyk Akademii mytnoi sluzhby Ukrainy. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsue_2012_2_12.

Petrytska O.S.
*Candidate of Economic Sciences,
Khmelnytskyi National University*

THE TRANSFORMATION OF THE ECONOMIC ANALYSIS IN MODERN CONDITIONS

The article deals with the dialectics and directions of development of economic analysis in modern conditions. It is emphasized that the tasks and functions of the analysis are changing. New objects and tasks of economic analysis require the use of adequate methods and means of studying economic phenomena and processes, that is, further development of economic analysis.

In modern conditions of management, special attention is given to diagnostic analysis, marketing analysis, analysis of investment activity of an enterprise, external economic analysis.

In Ukraine, there are many enterprises that are in a crisis situation. The problem of insolvency is one of the most pressing problems of many enterprises. This necessitates the identification of the factors and the reasons for their financial insolvency. It is necessary to carry out continuous monitoring (diagnostic analysis) of the financial condition of the enterprise.

Development of production caused the necessity of modernization of production capacities, implementation of capital investments, identification and search of sources of financing for investment projects implementation. Investment activity is one way or another inherent in any enterprise. Particularly relevant are the methods of analysis and evaluation of the effectiveness of investment projects, as well as the study of the impact of investment effectiveness on the efficiency of economic activity of an enterprise implementing an investment project.

A significant place occupies today the marketing aspect of the activities of enterprises. Marketing activity involves solving many analytical tasks related to market research. Marketing analysis becomes an integral part of economic analysis.

An important factor in the development of national production is foreign economic activity. The analysis of the state of foreign economic activity is carried out in order to determine the trend of the development of foreign economic relations of the enterprise. In market conditions, the enterprise, in addition to classical indicators, should use indicators of economic security of an enterprise to assess the effectiveness of the foreign economic activity.

An economic analysis is a dynamically developed system that is at the development stage. Further development of economic analysis requires a fundamental revision of a number of methodological approaches, enrichment of its conceptual provisions with the results of domestic and Western scientific developments, adapted to national conditions.

УДК 567

Росва О.С.

асистент кафедри обліку та аудиту
Донецького національного університету економіки і торгівлі
імені Михайла Туган-Барановського

АНАЛІЗ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ УСТАНОВ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено форми ведення обліку страхових компаній, специфіку та структуру звітності страхових організацій. Важливою складовою діяльності страхових установ залишається бухгалтерський облік з використанням рахунків, розроблених спеціально для страхових компаній. Правильна організація процесу складання бухгалтерської звітності є важливою умовою достовірності відображення результатів діяльності страхової установи. За результатами дослідження уточнено класифікацію рахунків для обліку страхових операцій, які здійснюються спеціалізованими фінансовими організаціями, відповідно до нормативних документів. Встановлено, що страхові компанії повинні публікувати фінансову звітність з підтвердженням аудитором її достовірності. Застосування міжнародних стандартів під час складання фінансової звітності для українських страхових компаній є передумовою успішного перетворення системи бухгалтерського обліку відповідно до реалій нашого часу.

Ключові слова: автоматизація обліку, витрати, доходи, організація обліку, облік страхових операцій, звітність, страхова компанія, форми ведення обліку.

АННОТАЦІЯ

В статье исследованы формы ведения учета страховых компаний, специфика и структура отчетности страховых организаций. Важной составляющей деятельности страховых учреждений остается бухгалтерский учет с использованием счетов, разработанных специально для страховых компаний. Правильная организация процесса составления бухгалтерской отчетности является важным условием достоверности отображения результатов деятельности страхового учреждения. По результатам исследования уточнена классификация счетов для учета страховых операций, которые осуществляются специализированными финансовыми организациями, в соответствии с нормативными документами. Установлено, что страховые компании должны публиковать финансовую отчетность с подтверждением аудитором ее достоверности. Применение международных стандартов при составлении финансовой отчетности для украинских страховых компаний является предпосылкой успешного преобразования системы бухгалтерского учета в соответствии с реалиями нашего времени.

Ключевые слова: автоматизация учета, расходы, доходы, организация учета, учет страховых операций, отчетность, страховая компания, формы ведения учета.

ANNOTATION

The article investigates the forms of accounting of insurance companies, the specifics and structure of insurance companies' reporting. An important component of the activities of insurance companies remains accounting with the use of accounts designed specifically for insurance companies. Proper organization of the process of preparing financial statements is an important condition for the reliability of the performance of the insurance company. The article clarifies the classification of accounts for accounting of insurance operations carried out by specialized financial organizations, in accordance with regulatory documents. Insurance companies must publish financial statements with the auditor's confirmation of its reliability. The application of international standards in preparing financial statements for Ukrainian insurance companies is a prerequisite for a successful transformation of the accounting system into the realities of our time.

Key words: automation of accounting, expenses, income, organization of accounting, accounting of insurance operations, reporting, insurance company, forms of accounting.

Постановка проблеми. У ХХІ столітті бухгалтерська звітність суб'єктів господарювання стала поширеним інструментом збору та передачі даних щодо їх діяльності. Ведення бухгалтерської звітності страховими організаціями є комплексом дій та заходів, що містить заповнення облікових реєстрів, первинних носіїв облікових даних та безпосередньо облікову політику. За звітний період страховик повинен сформулювати перелік показників, які б віддзеркалювали результативність діяльності компанії за вибраний відрізок часу у вигляді звіту. Отже, від ступеня організації облікового процесу та складання звітності страхової установи залежить безпосередньо якість обліку результатів її діяльності. З огляду на вищезазначене постає багато питань організації обліку у страхових компаніях, які набувають великого практичного значення та потребують вирішення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналізом характерних ознак організації звітності та обліку в страхових компаніях займалися такі науковці, як Т.В. Греджева [1], В.П. Левченко [3], Л.І. Чернишова [11]. Однак під впливом постійних змін чинного законодавства виникають нові дискусійні питання, що й обумовлює актуальність дослідження інституційного базису щодо організації обліку та складання звітності страховиків.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Нормативно-правове регулювання ведення обліку та складання звітності страховими компаніями досліджувалось дотичним чином. Визначено суттєвий вплив мінливого чинного законодавства на проблематику вибору форм ведення обліку та відображення його даних у фінансовій звітності, що й обумовлює актуальність інституційного базису дослідження регулювання обліку діяльності страхових установ.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є дослідження та аналіз національних стандартів бухгалтерського обліку, законів України та нормативних актів щодо організації обліку, складання бухгалтерської та податкової звітності у страхових установах України, а також їх впливу на якість та достовірність відображення результатів діяльності страхових компаній.

Виклад основного матеріалу дослідження. Специфіка страхової діяльності вимагає дотримання певних правил відображення здійснених операцій. Слід зауважити, що бухгалтерський

облік страхових установ регламентовано нормативними документами, що регулюють ведення обліку підприємств та організацій, які здійснюють свою діяльність на території України, а саме Законом України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні» [7], Планом рахунків, Інструкцією до Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та організацій [2] та Податковим кодексом України [4].

Відповідно до ст. 8 п. 5 Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність» «форма бухгалтерського обліку та звітності досліджується як комплекс реєстрів обліку, порядку проведення реєстрації та підбиття отриманої інформації в них з додержанням загальноприйнятих правил, регламентованих законодавчо, та вибирається компанією самостійно зі зваженням на специфіку діяльності і механізми обробки даних» [7].

Чинними нормативними актами, що діють у межах України, страховим компаніям дозволено самостійно вибирати форму ведення обліку, але з обов'язковим додержанням засад бухгалтерського обліку держави. Форма ведення обліку та складання звітності страхових компаній вибирається з урахуванням особливостей (специфіки) діяльності, наявного складу працівників, технології збирання та оброблення даних щодо здійснюваних операцій.

Оперативність отримання інформації має вирішальний вплив на ефективність прийняття управлінських рішень, адже від них залежить рівень отримання прибутку організації.

В умовах інтеграційних процесів обліку, що відбуваються в Україні, уніфікація форм бухгалтерської та управлінської звітності має вирішальне значення для створення умов управління підприємством. Отже, автоматизація обліку є невід'ємною умовою успішного пере-

ходу до розроблення та впровадження універсальних форм бухгалтерської та управлінської звітності.

Страхові компанії найчастіше застосовують журнально-ордерну форму з використанням спеціальних комп'ютерних програм оброблення облікової інформації.

Застосування бухгалтерських спеціалізованих програм для ведення обліку та заповнення звітності значно спрощує обліковий процес. Застосування цих програм має низку переваг та можливостей (рис. 2).

Організацію облікового процесу у страхових компаніях здійснюють відповідно до Закону України «Про бухгалтерський облік і фінансову звітність в Україні» [7].

Відповідно до ст. 8 п. 4 Закону передбачено «введення до штату організації посади головного бухгалтера або створення бухгалтерської служби на чолі з головним бухгалтером, використання послуг спеціаліста з бухгалтерського обліку, зареєстрованого як підприємець, який здійснює підприємницьку діяльність без створення юридичної особи; введення на договірних засадах бухгалтерського обліку централізованою бухгалтерією або аудиторською фірмою» [7].

Під час організування обліку страхової діяльності, крім дотримання законодавчих документів щодо ведення обліку, страховим організаціям слід враховувати вимоги Закону України «Про страхування» стосовно відповідності персоналу.

Згідно зі ст. 38 Закону України «Про страхування» керівник виконавчого підрозділу страховика повинен бути дієздатною фізичною особою й мати вищу юридичну або економічну освіту [10].

Щодо вибору та призначення претендентів на посаду бухгалтера чи головного бухгалтера керівнику страхової компанії слід дотримуватись таких критеріїв відбору (табл. 1).

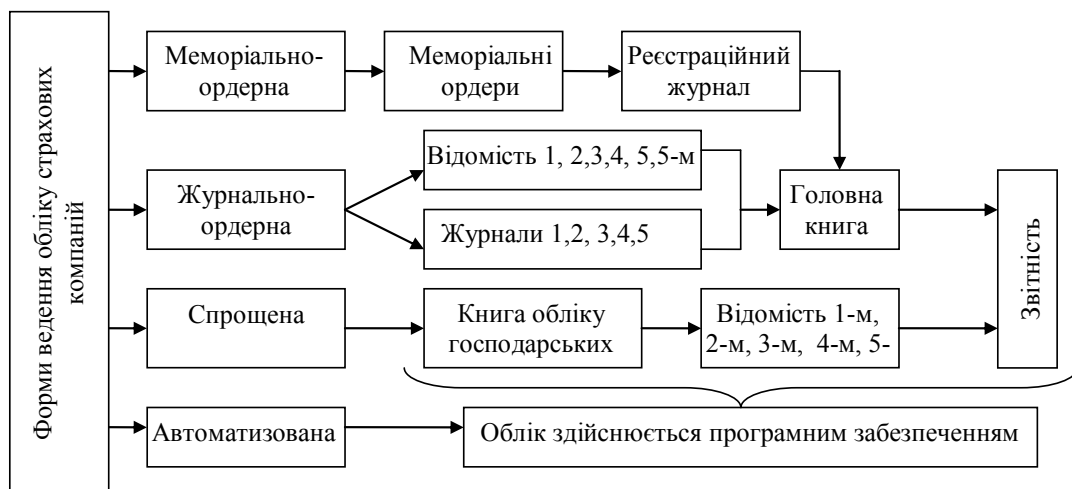

Рис. 1. Форми ведення обліку у страхових компаніях

Джерело: складено автором на основі джерел [6; 9]

Враховання цих вимог під час укомплектування штату працівників бухгалтерської служби забезпечить дотримання основних вимог ведення обліку та складання звітності, а саме достовірності та неупередженості інформації. Основним етапом організаційного етапу бухгалтерського обліку є створення та прийняття облікової політики.

Облікова політика страхових організацій створюється з дотримання вимог чинного законодавства, врахуванням специфіки діяльності та організаційної структури управління компанії. Досвід розвинених країн світу стосовно організації обліку та звітності у страхових установах дає змогу виокремити елементи облікової політики щодо об'єктів обліку страховика.

Крім основних об'єктів, притаманних підприємствам усіх галузей, необоротних та оборотних активів, доходи та витрати страхових установ потребують деталізації щодо їх визнання, нарахування та відображення у звітних формах.

В контексті вищезазначеного в обліковій політиці мають бути зазначені такі елементи (рис. 3).

До Положення про облікову політику страхових установ законодавством України застосовуються такі вимоги: «Положення про облікову політику страхової установи схвалюється керівником до початку нового звітного періоду; Положення регламентує правила обліку окремих операцій та специфіку організації і ведення облікової звітності; редагування цього

Положення протягом звітного періоду не дозволяються» [7].

Первинний облік страхових операцій потребує документального оформлення. Первинні документи, що відображають операції зі страхування, наведено в табл. 2.

Дані первинних документів відображаються на рахунках бухгалтерського обліку. У галузі страхування застосовується перелік рахунків, які іншими галузями не використовуються. Перелік цих рахунків регламентується Інструкцією про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств та установ [2]. Отже, лише страхові установи можуть використовувати такі рахунки, як 705 «Перестраховання», 904 «Страхові виплати», 76 «Страхові платежі», 49 «Страхові резерви». Специфіку відображення страхових операцій на рахунках бухгалтерського обліку згрупуємо в табл. 3.

Також МФУ створює документи, що зазначають принципи створення та розміщення запасів страхової компанії основних засобів, нематеріальних активів, правила складання та подання фінансової звітності. Податкова звітність регламентується Законами України та нормативними актами ДПІ України.

У ст. 33 Закону України «Про страхування» зазначено, що страхові установи зобов'язані кожного кварталу здавати фінансову звітність, затверджену керівником страхової компанії [10].

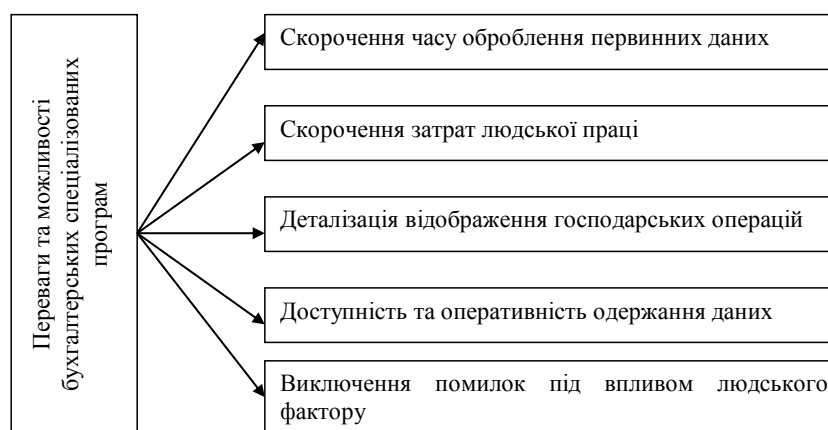

Рис. 2. Переваги та можливості комп'ютеризації обліку

Джерело: складено автором

Таблиця 1

Основні критерії відбору працівників бухгалтерії страхової компанії

Ознака	Відповідність
Освіта	Вища
Кваліфікація	Спеціаліст, магістр, бакалавр
Стаж роботи у фінансовій діяльності	Не менше двох років
Підвищення кваліфікації	Сертифікат підвищення кваліфікації головних бухгалтерів за програмою не менше 72 год.
Судимість	Відсутність непогашеної судимості за злочини в господарській або службовій діяльності

Джерело: складено автором відповідно до вимог джерела [9]

Відповідно до ст. 34 Закону України «Про страхування» страхові установи повинні публікувати річний баланс, а достовірність опублікованої інформації має бути підтверджена аудитором [10].

Установи, що здійснюють страхову діяльність, окрім «звичайної» звітності, складають звітність, притаманну лише їх специфіці діяльності (рис. 4).

Таку «особливу» звітність страхові компанії здають у письмовій та електронній формах до Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг протягом 25 робочих днів.

Ще однією особливістю страхових компаній є те, що страховик не є платником податку на

додану вартість, тому до звітних форм страхових установ не включають декларацію з ПДВ. Податкову звітність страхові компанії заповнюють відповідно до національних нормативних документів, а фінансову звітність – з дотриманням вимог МСФЗ або за Н(С)БО.

На нашу думку, такий підхід до складання звітності свідчить про позитивний вплив інтеграційних процесів, що відбуваються в обліку та звітності, адже однією з основних вимог до фінансової звітності підприємств різних країн світу є порівнянність показників.

Висновки. Отже, опис специфічних характеристик ведення обліку у страхових компаніях України дав можливість виокремити такі осо-

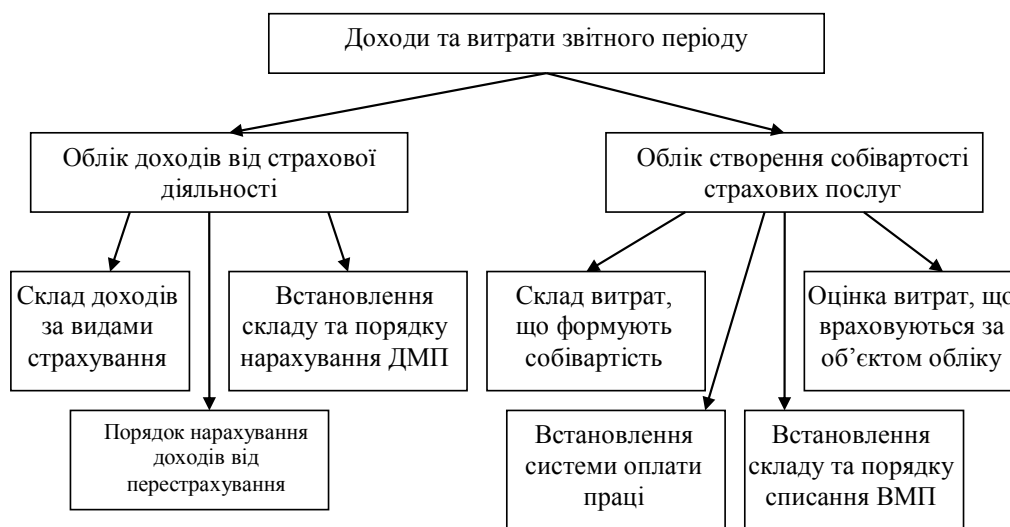

Рис. 3. Елементи облікової політики щодо обліку доходів та витрат страхової діяльності

Джерело: складено автором на основі джерела [4]

Таблиця 2

Первинні документи з обліку страхових операцій та їх застосування

Вид документа	Застосування
Акт на виплату страхової компенсації	Документ, що засвідчує виплату, яка здійснюється страховиком у межах страхової суми за договорами майнового страхування та страхування відповідальності за настання страхового випадку.
Договір (угода) страхування	Письмова угода між страхувальником та страховиком, згідно з якою страховик бере на себе зобов'язання в разі настання страхового випадку здійснити страхову виплату страхувальнику або іншій особі, визначеній у договорі страхування страхувальником, на користь якої укладено договір страхування (надати допомогу, виконати послугу тощо), а страхувальник зобов'язується сплачувати страхові платежі у визначені строки та виконувати інші умови договору.
Звіт страхового агента	Періодичний звіт щодо сум страхових премій, які повинні бути сплачені страховику відповідно до умов чинної між ними агентської угоди.
Розрахунок резервів збитків за видами страхування	Методика встановлює порядок формування резервів за договорами страхування, співстрахування та перестраховування з видів страхування.
Звіт про реалізацію полюсів	Звіт про суми за укладеними договорами страхування.
Ковер-нота	Документ, що видається страховим агентом як підтвердження того, що договір за його дорученням укладено, а також містить перелік страховиків за цим договором.

Джерело: складено на основі джерела [10]

Таблиця 3

Відображення операцій зі страхування на рахунках бухгалтерського обліку

Код, назва рахунку	Призначення рахунку	Кореспондуючий рахунок	Зміст страхової операції
491 «Технічні резерви», 493 «Частка перестраховиків у технічних резервах», 495 «Результат зміни технічних резервів».	Субрахунки узагальнюють інформацію про стан та рух коштів резервів незароблених премій та інших технічних резервів.	Кредит субрахунку 719 «Інші доходи від операційної діяльності».	Відображено дохід від страхових платежів, частки перестраховиків та зміни частки перестраховиків.
		Дебет субрахунку 949 «Інші витрати операційної діяльності».	Відображено витрати від страхових платежів, частки перестраховиків та зміни частки перестраховиків.
492 «Резерви із страхування життя», 494 «Частка перестраховиків у резервах із страхування життя», 496 «Результат зміни резервів із страхування життя».	Субрахунки узагальнюють інформацію про стан та рух коштів резервів довгострокових зобов'язань (математичних резервів) і резервів належних виплат страхових сум.	Кредит субрахунку 719 «Інші доходи від операційної діяльності».	Відображено витрати позитивного результату зміни резервів довгострокових зобов'язань та частки перестраховиків.
		Дебет субрахунку 949 «Інші витрати операційної діяльності».	Відображено витрати від зміни резервів довгострокових зобов'язань та частки перестраховиків.
Кредит рахунку 703 «Дохід від реалізації робіт, послуг».	Субрахунок узагальнює інформацію про суми надходжень за договорами комісії, агентськими та іншими аналогічними договорами на користь комітентів, принципалів.	Дебет 311 «Рахунки у банку у національній валюті».	Відображено суму отриманих страхових платежів від страховальників-громадян.
705 «Перестраховання»	Субрахунок узагальнює інформацію про суми, які отримуються підприємством на користь комітента, принципала; повернуті перестраховиками частки страхових платежів (страхових внесків, премій).	Кредит 633 «Розрахунки з учасниками ПФГ».	Відображено належні перестраховику частки страхових платежів з набуттям чинності договором перестраховання.
76 «Страхові платежі»	Рахунок узагальнює інформацію про суми страхових платежів за видами страхування.	Дебет рахунку 36 «Розрахунки з учасниками ПФГ».	Відображено нарахування страховій компанії платежів за договором страхування.
		Кредит рахунку 703 «Дохід від реалізації робіт, послуг».	Відображено обсяг отриманої валової страхової премії (від страхового агента) в порядку закриття на рахунки з обліку доходів.
904 «Страхові виплати»	Рахунок узагальнює інформацію про суми страхових виплат за видами страхування.	Кредит рахунку 685 «Розрахунки з іншими кредиторами».	Нарахована сума страхової виплати.
		Дебет рахунку 791 «Фінансовий результат від основної діяльності».	Здійснена страхова виплата, списана на фінансові результати.

Джерело: складено автором на основі джерела [5]

бливості ведення облікової звітності у страховій сфері:

– важливою складовою діяльності страхових установ залишається ведення обліку з використанням рахунків, які призначені саме для відображення операцій зі страхування (49 «Страхові резерви», 705 «Перестраховання», 76 «Страхові платежі», 904 «Страхові виплати»);

– страхові компанії не є платниками податку на додану вартість;

– страхові компанії, крім загальноприйнятих, складають специфічні форми звітності,

зокрема Звіт про страхові платежі та виплати за структурними підрозділами суб'єкта господарювання, Декларацію про доходи страхової установи;

– страхові компанії повинні публікувати фінансову звітність з підтвердженням аудитора її правдивості;

– застосування Міжнародних стандартів під час складання фінансової звітності для українських страхових компаній є обов'язковою умовою успішної трансформації облікової системи до реалій сучасності.

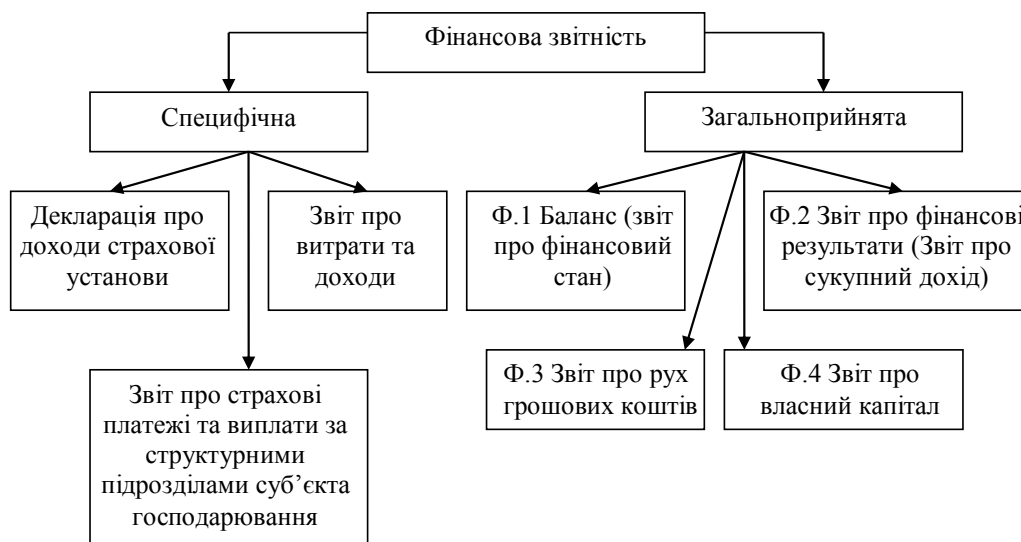

Рис. 4. Форми звітності страхових установ

Джерело: складено автором на основі джерела [5]

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Греджева Т.В. Особливості обліку страхової діяльності. Облік і аудит. 2011. № 8. С. 45–49.
2. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій: Наказ Міністерства фінансів України від 30 листопада 1999 року № 291. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99>.
3. Левченко В.П. Сучасний стан, проблеми та перспективи запровадження МСФЗ у небанківських фінансових установах. URL: <http://www.dfp.gov.ua/1081.html>.
4. Податковий кодекс України від 2 грудня 2010 року № 2755-VI / Верховна Рада України. URL: <https://buhgalter911.com/normativna-baza/nalogovi-kodeks>.
5. Податки та бухгалтерський облік. 2016. № 74. URL: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/september/issue-74/article-21366.html>.
6. Положення про документальне забезпечення записів у бухгалтерському обліку: Наказ Міністерства фінансів від 24 травня 1995 року № 88. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95>.
7. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні: Закон України від 16 липня 1999 року № 996-XIV / Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>.
8. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку: Наказ Міністерства фінансів від 28 березня 2016 року № 394. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-18>.
9. Про затвердження Методики формування страхових резервів за видами страхування, іншими, ніж страхування життя: Розпорядження Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України від 17 грудня 2004 року № 3104. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0019-05>.
10. Про страхування: Закон України від 7 березня 1996 року № 85/96-ВР / Верховна Рада України. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80>.

11. Черникова Л.И., Чернышов Д.Ю. Международные стандарты финансовой отчетности для страховых компаний как инструмент регулирования их деятельности. URL: <http://gaap.ru/articles/49128>.

REFERENCES:

1. Hredzheva T.V. (2011). Osoblyvosti obliku strakhovoi diialnosti [Peculiarities of accounting of insurance activity]. Oblik i audyt, no 8, pp. 45–49 [in Ukrainian].
2. Ministerstvo finansiv Ukrainy (1999), "Instruction on the application of the Plan of Accounts of Accounting for Assets, Capital, Commitments and Business Operations of Enterprises and Organizations", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0893-99> [in Ukrainian].
3. Levchenko V.P. Suchasnyi stan, problemy ta perspektyvy zaprovadzhennia MSFZ u nebankivskykh finansovykh ustanovakh [Current Situation, Issues and Prospects for the Implementation of IFRS in Non-Bank Financial Institutions]. Available at: <http://www.dfp.gov.ua/1081.html> [in Ukrainian].
4. The Verkhovna Rada Ukrainy (1996), "Tax Code of Ukraine", available at: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> [in Ukrainian].
5. Sait zhurnalu "Podatky ta bukhgalterskyi oblik" (2016), [Site of the magazine "Taxes and Accounting"]. Available at: <https://i.factor.ua/ukr/journals/nibu/2016/september/issue-74/article-21366.html> [in Ukrainian].
6. Ministerstvo finansiv Ukrainy (1995), "Regulations on the approval of the Methodology for the formation of insurance reserves by type of insurance, other than life insurance", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0168-95> [in Ukrainian].
7. The Verkhovna Rada Ukrainy (1999), The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2164-19> [in Ukrainian].
8. Ministerstvo finansiv Ukrainy (2016), Order "On Amending Certain Legislative Acts of the Ministry of Finance of Ukraine on Accounting", available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0051-18> [in Ukrainian].
9. Derzhavna komisiiia z rehulivannia rynkiv finansovykh posluh Ukrainy (2004), Order "On Approval of the Methodology for the

- Formation of Insurance Reserves by Type of Insurance other than Life Insurance”, available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0019-05> [in Ukrainian].
10. The Verkhovna Rada Ukrainy (1996), The Law of Ukraine “About insurance”, available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/85/96-%D0%B2%D1%80> [in Ukrainian].
11. Chernykova L.Y., Chernyshov D.Yu. Mezhdunarodnye standarty finansovoi otchetnosti dlia strakhovykh kompani kak ynstrument rehulyrovaniya ykh deiatelnosti [International Financial Reporting Standards for Insurance Companies as an Instrument for Regulating their Activities]. Available at: <http://gaap.ru/articles/49128> [in Russian].

Roieva O.S.

*Assistant Lecturer at Department of Accounting and Audit,
Donetsk National University of Economics and Trade
named after Mykhailo Tugan-Baranovsky,
Kryvyi Rih, Ukraine*

ANALYSIS OF ACCOUNTING AND ANALYTICAL PROVISION OF ACTIVITIES OF INSURANCE INSTITUTIONS

The article investigates the forms of accounting of insurance companies, the specifics and structure of insurance companies' reporting. An important component of activities of insurance companies remains accounting with the use of accounts designed specifically for insurance companies. Proper organization of the process of preparing financial statements is an important condition for the reliability of the performance of the insurance company. The purpose of this article is to research and analyse the National Accounting Standards, Laws of Ukraine and regulations on the organization of accounting and compilation of accounting and tax reporting in insurance institutions of Ukraine, as well as their impact on the quality and reliability of the presentation of the results of the activities of insurance companies. During the study, methods of analysis and synthesis were used in the study of forms of accounting, to identify the impact of the specific functioning of financial institutions providing insurance services; the method of induction and deduction to study the process of reporting by insurance companies, as well as the method of scientific abstraction. According to the results of the study, the form of accounting of insurance companies has been clarified, and the specifics and structure of insurance organizations' reporting have been specified, classification of accounts for an accounting of insurance operations carried out by specialized financial institutions in accordance with regulatory acts has been specified. An important component of the activities of financial institutions remains accounting with the use of accounts, designed specifically for insurance companies. Correct organization of accounting reporting is an important condition for the beginning of the activity of an insurance organization. Insurance companies must publish financial statements with the auditor's confirmation of its truthfulness. The application of international standards, with financial statements, for Ukrainian insurance companies, is a prerequisite for a successful transformation of the accounting system into the realities of our time.

УДК 338.51

Khmilevska A.O.

Student

*National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

Skorobohatova N.Ye.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,
Senior Lecturer at Department of International Economics**National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

TRANSFER PRICING AS AN ELEMENT OF TRANSNATIONAL COMPANIES' MANAGEMENT POLICY

ANNOTATION

The article explores the essence of transfer pricing and the main features of its use as a management policy tool at transnational companies. The critical analysis of transfer pricing methods is accomplished. Suggestions of different methods implementation possibilities are provided based on the company's objectives and indicators of market conditions.

Key words: transfer price, transfer pricing, management policy, transfer pricing calculation methods, transnational companies.

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено сутність трансфертного ціноутворення та визначено особливості його застосування як інструмента управлінської політики транснаціональної компанії. Здійснено критичний аналіз методів трансферного ціноутворення та надано пропозиції щодо можливостей їх застосування залежно від цілей компанії та показників ринкової кон'юнктури.

Ключові слова: трансфертне ціноутворення, трансфертні ціни, управлінська політика, методи розрахунку трансфертних цін, транснаціональна компанія.

АННОТАЦИЯ

В статье исследована сущность трансфертного ценообразования и определены особенности его применения в качестве инструмента управленческой политики предприятия. Осуществлен критический анализ методов трансфертного ценообразования и даны предложения о возможностях их применения в зависимости от целей компании и показателей рыночной конъюнктуры.

Ключевые слова: трансфертное ценообразование, трансфертные цены, управленческая политика, методы расчета трансфертных цен, транснациональная компания.

Formulation of the problem. The processes of integration and globalization in the world economy, politics and socio-cultural field are becoming increasingly valuable nowadays. The most significant impact of such processes can be noticed in the economy. An indicator of these processes is continually growing up the volume of transnational companies (TNCs) that operate in the world and particularly in Ukraine.

Integration processes have an essential impact on the management policy of business entities. Enterprises interested in expanding the geographical boundaries of their activity, sharing knowledge and technologies, removing barriers to the exchange of goods and services can feel the biggest impact of integration. Transfer pricing is one of the tools used by companies to optimize business activity and increase its efficiency in terms of integration processes.

Analysis of recent research and publications. The development of the theory of transfer pricing

has been reflected in the works of domestic and foreign scientists like E. Shmalenbach [1], J. Dearden, R. Anthony [2], L.V. Zherdetska [3], K.S. Vasina [4], T.G. Savchenko [5] etc. Nevertheless, the issue of the influence of transfer pricing on the management policy of the enterprise and the problem of choosing the method of setting transfer prices remained unsolved.

Formulating the goals of the article. The purpose of the article is to analyse the essence of transfer pricing as a management policy tool and to provide suggestions regarding its implementation depending on the objectives of the enterprise and indicators of market conditions. In order to achieve the goal, the following tasks were set:

- generalization of the theoretical basis of the transfer pricing tool through the disclosure of the concepts of “transfer price” and “transfer pricing”;

- a critical analysis of the methods of calculating transfer prices, defining its pros and cons;

- providing methodological recommendations on choosing an optimal method of transfer pricing that depends on a number of factors, namely: market system, market saturation, type of goods, type of competition, the degree of decentralization of management in the company, etc.

Presenting the main material. In the domestic and foreign scientific-practical literature, the concept of “transfer price” has no general definition. The concept of transfer prices is often replaced by the notion of estimated, management or internal prices. However, each of these types of prices can be considered as a separate type of transfer prices. E. Schmalenbach uses the notion of internal estimated price and notes that this is “a peculiar price, which is formed as a result of the evaluation of mutual services provided by separate parts of the enterprise, which have settlement relationship” [1, p. 167]. Domestic scientists, in particular, S.V. Voytko and V.H. Herasymchuk give the following definition: transfer prices are the prices of internally-corporate trade between subdivisions located in different countries of one TNC, used for transfer of profits and reduction of taxes paid to the state budgets of partner countries [2, p. 107]. Current legislation doesn't give the exact definition of transfer pricing

es. There is only indicated that these are prices used in the process of controlled transactions.

Taking into account above noticed definitions, transfer prices can be interpreted as the prices on any internally-corporate trading objects between subdivisions of the same company or affiliated companies that are used to optimize cost management at an enterprise, recalculate profits, neutralize conflicts of interests of participants and reduce taxes, paid to the state budget. The main advantage of transfer pricing is the possibility of diversion transfer prices from market prices.

The main characteristics of transfer prices [2, p. 107]:

- regulation, which can become a guarantee of stability unlike market pricing;
- transfer prices level is set according to certain needs of the company (minimization of tax obligations, customs expenses, transfer of financial resources, accumulation of assets, etc.);
- positive influence on the formation of the profit rate by minimizing costs and redistributing financial resources;
- have an impact on the main macroeconomic indicators (GDP, exports, etc.).

Management accounting and transfer pricing are interdependent processes. As long as management accounting is an information base for calculations of transfer prices, and for management accounting and management policy, the transfer pricing tool can be a risk management method, an assessment of the efficiency of an activity, a step towards optimizing costs, etc.

American scientists R. Anthony and J. Dearden [3, p. 203] include the following main tasks of transfer pricing as a management tool:

- stimulation of the management system of the company's structural divisions, encouragement of the acceptance of effective decisions and their justification in order to maximize the company's profits;
- transfer prices serve as a criterion for assessing the effectiveness of subordinate subdivisions;
- transfer prices are used in the system of production and economic relations of decentralized subdivisions of the company and, therefore, the mechanism should not violate the autonomy of these components.

Prerequisites of transfer pricing implementation can be grouped into four main groups [4, p. 122]:

- functional need;
- economic need;
- organizational reasons;
- strategic planning.

The functional need is reduced to the company's division into responsibility centres, which leads to a separate assessment of their activities and individual approaches to motivating managers of such subdivisions. The economic reason is the need for an efficient allocation of limited resources among the divisions to achieve the strategic goals of the organization. Organizational component occurs

when in a company with a divisional management structure the transfer pricing system is an integration and differentiation tool. On a global level, a transfer pricing system is used to create and develop optimal strategic decisions.

Depending on the market situation, the type of enterprise and its management policy, different methods of calculating transfer prices are used. The main ones are: on the basis of market prices, expense and contractual [5, p. 15].

The method of calculating the transfer price based on market prices means that current or averaged market prices for similar (or interchangeable) goods are taken as the basis. Taking into account, there is a practice of using market prices with discounts. This method is used mainly in market economies. The market transfer price is, in fact, the price of demand for which the products can be sold to external buyers, but it is reduced by the amount of sales costs. However, for the effective use of this method, a developed competitive environment and a rich market of similar goods or substitute products are needed. Also, such a method leads to a more even distribution of profits among the divisions of the company, which is especially beneficial for enterprises with a decentralized type of management.

Another method is the method of calculating the transfer price based on expenses. The general formula for this method is as follows:

$$\text{Transfer price} = \text{cost} + \text{profit rate}$$

The rate of return is determined on the basis of the main objectives of the relevant subdivision. This method involves several subspecies that depend on the type of expenses. Thus, transfer prices can be calculated on the basis of full actual costs, normative, variables and marginal. The method is particularly effective for enterprises with a high degree of centralization and vertical integration, as each subdivision is interested in reducing expenses in order to maximize profits. In addition, the method of the transfer price determined by the expenses method applies to novelty products or non-analogous goods, since in this case there is no need to take into account competitors' prices. The advantage of the method is that the transfer price is calculated on the basis of the company's accounting and management, meaning it does not require any additional information from the outside.

The contractual method for calculating transfer prices is used under conditions of imperfect market mechanisms or at a rapid pace of market change (rapid price changes, growth in the number of competitors) or in some cases when the leader (monopolist) on the market sets his own conditions. The advantage of this method is that the divisions of the company have information and can take part in the negotiations. However, subjectivity takes place this approach since the choice of price may depend on personal qualities or the views of managers. In addition, there may

Table 1

The matrix of choosing the method for calculating transfer prices

Management centralization level	Market saturation	
	High competition (market is saturated with similar goods)	Monopoly (novelty product)
Decentralized type	Based on market prices	Contractual
High level of centralization	Contractual or mixed (expense method taking into account certain indicators of market prices)	Based on expenses

Source: developed by the author

be problems in the case, when the contract specifies a condition, prohibiting the purchase of products from external suppliers. Then, the company may have losses when the market price descends.

Generalizing all the factors that influence the choice of a transfer pricing method, the main ones can be determined by the situation on the market and the degree of centralization of the company's management. The decision of choosing the method of transfer pricing can be systematized in the form of the following matrix (Table 1).

When using the mechanism of transfer pricing, the key role is played by separate subdivisions, which are called centres of responsibility. We allocate the following types of centres of responsibility [4, p. 122]:

- Centres of income – the activities of such centres are assessed on the basis of their profits, their goal may be to increase the market share or the number of orders;

- Expense centres – subdivisions that control only their expenses, do not have direct access to the market, their goal is to minimize expenses at the established production volumes;

- Centres of expenditure – subdivisions, which expenses are difficult to link with the results (management expenses, research expenses);

- Investment centres – are responsible for using own and borrowed capital;

- Revenue centres – are responsible for the amount of revenue.

It's believed that the selection of the above-mentioned centres of responsibility allows solving the following tasks:

- reducing the time needed for decision making and thus accelerating the process of responding to customer needs;

- keeping an accurate account of expenses for products and processes;

- taking into account the income of each centre;

- evaluating the performance of each individual subdivision.

In addition, for the effective functioning of the transfer pricing system, the following requirements must be provided:

- 1) creation of a single network database, which operates in real time and provides centralized and simultaneous access to information for all subdivisions;

- 2) managers must receive in a timely manner all the necessary information about changes in the system of internal accounting;

- 3) the operation of special tools for information analysis and forecasting in order to develop appropriate and effective management policy objectives.

Conclusions. As a result of the research, a theoretical generalization of the existing interpretations of the concept of “transfer price” was conducted and a new, in our opinion, the more complete definition was proposed.

Having analysed the existing methods of calculating transfer prices at the enterprise, the main advantages and disadvantages of each of them were determined.

Recommendations on choosing the method for calculating transfer prices and their generalization in the matrix of the choice of method depending on the level of centralization of company management and the competitive situation on the market were developed.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Schmalenbach E. Über Verrechnungspreise. Zeitschrift für handelswissenschaftliche Forschung. 1909. Vol. 3. No. 3. S. 165-185
2. Герасимчук В. Г., Войтко С. В. Міжнародна економіка: Навч. посіб. Київ, 2009. 302 с.
3. Anthony R. N., J. Dearden. Management Control Systems. Irwin, IL, 2007. 768p.
4. McAulay L., Tomkins C.R. A Review of the contemporary transfer pricing literature with recommendations for future research. British Journal of Management. 1992. № 3. p. 122. URL: <http://onlinelibrary.wiley.com>
5. Жердецька Л.В. Механізм трансфертного ціноутворення в банку: автореф. дис... канд. екон. наук: 08.00.08. Одеса, 2009. 19 с.
6. Савченко Т. Г. Використання ринкових індикаторів трансфертного ціноутворення як напрямок удосконалення управлінського обліку банку. Вісник Української академії банківської справи. 2013. № 1. С. 82-88. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VUABS_2013_1_14.pdf

REFERENCES:

1. Schmalenbach E (1909), Über Verrechnungspreise. Zeitschrift für Handelswissenschaftliche Forschung. Vol. 3. № 3. P. 165-185.
2. Herasymchuk V. H., Voytko S. V. (2009), Mizhnarodna ekonomika: Navch. posib. [International economics: Teach. manual] Kyiv, 302 p.
3. Anthony R. N., J. Dearden (2007), Management Control Systems. Irwin, IL. 768p.

4. McAulay L., Tomkins C.R. A Review of the contemporary transfer pricing literature with recommendations for future research. *British Journal of Management*. 1992. № 3. p.122. URL: <http://onlinelibrary.wiley.com>
5. Zherdetska L.V. (2009) "The mechanism of transfer pricing in the bank" Thesis. cand. econ sciences. Odesa, Ukraine.
6. Savchenko T. H. "Use of market indicators of transfer pricing as a direction of improvement of managerial accounting of the bank." *Vykorystannya rynkovykh indyikatoriv transfertnoho tsinoutvorenniya yak napryamu vdoskonalennya upravlinskoho obliku banku*. [Online] *Visnyk Ukrayinskoyi akademiyi bankivskoyi spravy*. 2013. № 1. S. 82-88. URL: http://nbuv.gov.ua/j-pdf/VUABS_2013_1_14.pdf

Khmilevska A.O.

*Student of Department of International Economics,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

Skorobohatova N.Ye.

*Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Senior Lecturer at Department of International Economics,
National Technical University of Ukraine
"Igor Sikorsky Kyiv Polytechnic Institute"*

TRANSFER PRICING AS AN ELEMENT OF TRANSNATIONAL COMPANIES' MANAGEMENT POLICY

The article explores the essence of transfer prices in the context of integration and globalization processes. The above-noticed processes in the world economy, politics, and socio-cultural field are becoming increasingly valuable nowadays. The most significant impact of such processes can be noticed in the economy. An indicator of these processes is continually growing up the volume of transnational companies (TNCs) that operate in the world and particularly in Ukraine.

Integration processes have an essential impact on the management policy of business entities. Enterprises interested in expanding the geographical boundaries of their activity, sharing knowledge and technologies, removing barriers to the exchange of goods and services can feel the biggest impact of integration. Transfer pricing is one of the tools used by companies to optimize business activity and increase its efficiency in terms of integration processes.

There was provided a theoretical generalization of the existing interpretations of the concept of "transfer price" and a new, more complete definition was proposed in the article. The existing methods of calculating transfer prices at the enterprise as based on market prices, on expenses and contractual method were analysed. Taking into account the results of the analysis, the main advantages and disadvantages of each of the methods were determined.

Recommendations on choosing the method for calculating transfer prices and their generalization in the matrix of the choice of method depending on the level of centralization of company management and the competitive situation in the market were developed. The mechanism of transfer pricing methods implementations in the TNC was explored and some suggestions on its reasonable use were added.

УДК 330.1:657.1

Хроленко Н.Л.

студент

Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

Белозерцев В.С.

кандидат економічних наук, доцент,
Дніпровського національного університету
імені Олеся Гончара

ГРОШОВІ КОШТИ ТА ЇХ ОБЛІК НА ПІДПРИЄМСТВІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ

АНОТАЦІЯ

Об'єктом даного дослідження є облік грошових коштів на підприємстві електронної комерції. Розглянуто поняття грошових коштів та їх використання в Інтернет-магазинах, кореспонденцію бухгалтерських рахунків на прикладі електронних грошей, розвиток електронної комерції в закордонних країнах. Проведено критичний огляд нормативних документів, що регламентують діяльність підприємств електронної комерції. Відображено зміни у відсотковому відношенні щодо підвищення конкурентоспроможності українських компаній, які працюють у режимі надання Інтернет-послуг та реалізації товарів за допомогою Інтернет-мережі. Розглянуто особливості обліку електронних грошей, позитивні та негативні чинники ведення електронної торгівлі сьогодні та перспективи продажів товарів та послуг у мережі Інтернет.

Ключові слова: електронні гроші, електронна комерція, хостинг, Інтернет-магазин, ринок, конкуренція, веб-сайт.

АННОТАЦИЯ

Объектом данного исследования является учет денежных средств на предприятии электронной коммерции. Рассмотрены понятие денежных средств и их использование в Интернет-магазинах, корреспонденция бухгалтерских счетов на примере электронных денег, развитие электронной коммерции в зарубежных странах. Проведен критический обзор нормативных документов, регламентирующих деятельность предприятий электронной коммерции. Отображены изменения в процентном отношении по повышению конкурентоспособности украинских компаний, которые работают в режиме предоставления Интернет-услуг и реализации товаров с помощью Интернет-сети. Рассмотрены особенности учета электронных денег, положительные и отрицательные факторы ведения электронной торговли на сегодняшний день и перспективы продаж товаров и услуг в сети Интернет.

Ключевые слова: электронные деньги, электронная коммерция, хостинг, Интернет-магазин, рынок, конкуренция, веб-сайт.

ANNOTATION

The object of this study is the accounting of cash in the enterprise e-commerce. The concept of money and its use in online stores, correspondence of accounting accounts on an example of electronic money, development of e-commerce in foreign countries are considered. A critical review of regulatory documents regulating the activities of e-commerce companies was conducted. Changes in the percentage ratio for improving the competitiveness of Ukrainian companies operating in the mode of provision of Internet services and sales of goods through the Internet network are shown. The peculiarities of accounting of electronic money are considered. Positive and negative factors of e-commerce for today and prospects of sales of goods and services in the Internet are considered.

Key words: e-money, e-commerce, hosting, online store, market, competition, website.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливиринауковими чи практичними завданнями. Питанню обліку грошо-

вих коштів присвячено праці достатньої кількості вчених-економістів, серед яких варто виокремити тих, хто зробив найбільший внесок, зокрема: Д. Гушу, І.Б. Садовська, Т.В. Божидарнік, К.Є. Нагірська, А.С. Табалюк, С.Л. Береза, С.Ф. Голов, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, Є.В. Мних, Л.В. Нападовська, В.В. Сопко та ін. О.А. Шевчук, Н.В. Дубенко, С.П. Поліщук займалися питанням обліку безготівкових грошових коштів.

Проте проблемні питання обліку та аналізу грошових коштів в електронній комерції залишаються поза науковими дослідженнями, що призводить до виникнення реальних проблем на практиці у відповідних підсистемах управління діяльністю суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. У сучасних умовах бізнес-структури базуються на впровадженні технологічних інновацій та комерціалізації Інтернету. Різноманітні платіжні інструменти, засновані на інноваційних технічних рішеннях, відіграють важливу роль в успішному розвитку інтерактивних торговельних майданчиків.

Одним із найперспективніших засобів оплати є електронні гроші, які набувають популярності як основний засіб швидкого та простого способу оплати в Інтернеті. Для регулювання діяльності, пов'язаної з емісією електронних грошей в Україні, Постановою Національного банку від 04.11.2010 № 481 затверджено Положення про електронні гроші в Україні. Це Положення встановлює вимоги Національного банку до випуску, обігу електронних грошей в Україні.

Для вирішення раніше зазначених проблем, по-перше, необхідно вжити заходів для організації електронної комерції в Україні, на основі яких має розвиватися і формуватися нормативно-правова база для проведення ділових операцій із використанням мережі Інтернет, оскільки використання безготівкових коштів в Інтернеті заощадить час і ресурси та прискорить рух грошових коштів. Слід відзначити, що вирішення проблем, пов'язаних з організацією обліку грошових коштів в українських компаніях, потребує перегляду та поліпшення правил безготівкових розрахунків [2].

Одним із найбільш важливих способів поліпшення організації вільного грошового фонду є створення єдиної системи національних банківських карт, які повинні збільшити обсяг безготівкових коштів в Україні та накопичення фінансових ресурсів по всій країні. Створення ефективної системи безготівкових розрахунків має принципове значення.

Розрахункові відносини між суб'єктами господарювання в Україні є дуже важливими, тому необхідно узгодити правову базу з новими умовами розвитку безготівкових відносин.

Основними способами вдосконалення та вирішення проблем, пов'язаних із використанням безготівкових коштів, є:

- підвищення довіри населення до банківської системи, втраченої внаслідок фінансово-економічної кризи;

- запровадження страхування ризику власників платіжних карток від несанкціонованого втручання та непланового використання [5].

Облік електронних грошей ведеться на рахунку 33 «Інші кошти». Доцільно до Плану рахунку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій [2] включати окремий субрахунок рахунку 33 «Інші кошти» – 335 «Електронні грошові кошти». Таким чином, результати дослідження показали, що електронні гроші – це новий об'єкт бухгалтерського обліку, якому притаманні специфічні особливості, зумовлені технологічними особливостями застосування.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). Метою роботи є розгляд організаційних особливостей підприємств електронної комерції, відстеження розвитку даної галузі за кордоном та в Україні, ведення обліку грошових коштів на підприємствах, що мають справу з електронними грошима.

Для досягнення поставленої мети дослідження визначено такі наукові завдання:

1. провести аналіз сучасного стану ринку на рівні Інтернет-магазинів;

2. провести порівняльний аналіз обліку грошових коштів на підприємствах електронної комерції та традиційних підприємствах.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Слід відзначити, що існують деякі законодавчі обмеження щодо обігу електронних грошей, які фактично використовуються для оплати товарів у системі електронної комерції.

E-commerce – відносини, що виникають під час вчинення правочинів щодо набуття, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків, пов'язаних із використанням інформаційних і телекомунікаційних систем, породжують права та обов'язки майнового характеру учасників таких відносин (п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону № 675).

Електронна торгівля – економічна діяльність у сфері електронних закупівель і продажів, реалізації товарів покупцю дистанційно шляхом електронних транзакцій із викорис-

танням інформаційних і телекомунікаційних систем (п. 2 ч. 1 ст. 3 Закону № 675).

Основними нормами в галузі обліку електронних грошей є Закон № 675, Закон № 2346 та Положення № 481.

Але слід зазначити, що порядок обігу електронних грошей не регулюється Законом № 675 [3]. Так, у ч. 2 ст. 2 Закону № 675 передбачено, що порядок надання банківських послуг, випуску та обігу електронних грошей і переказів грошових коштів не підпадає під дію правових норм цього Закону і регулюється спеціальним законодавством. Цей же стандарт стосується, зокрема, Закону № 2346, Закону № 2664, Закону № 851 та Закону № 852.

Відповідно до ч. 1 ст. 13 Закону № 675, розрахунки у сфері електронної комерції можуть бути здійснені за допомогою:

- платіжних інструментів;

- електронних грошей;

- шляхом перерахування коштів або шляхом оплати готівкою відповідно до вимог законодавства для здійснення платежів готівкою та без готівки;

- іншим способом, передбаченим законодавством України.

Методи, терміни та порядок розрахунку у сфері електронної комерції визначаються в контракті з урахуванням вимог законодавства України (ч. 2 ст. 13 Закону № 675).

Таким чином, електронні гроші є лише одним із засобів платежу в галузі електронної комерції, але його використання обмежене.

Електронні гроші є одиницею вартості, що зберігається на електронному пристрої, яка приймається як спосіб оплати іншими особами, ніж особа, яка її видає. Також являє собою матеріальне зобов'язання цієї особи, оформлене готівковою або неліквідною формою (ст. 15.1 Закону № 2346) [4].

Відображення в бухгалтерських операціях платежів із покупцями в електронній торгівлі здійснюється за методами доставки (отримання товару в офісі продавця, доставка поштою, доставка кур'єром) та типу оплати (готівкою чи ні).

Для обліку транзакцій за допомогою електронних грошей пропонується використовувати субрахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті» (синтетичний рахунок 33 «Інші кошти»). За дебетом субрахунку відображається переказ електронних грошей на картковий рахунок продавця, на позику (кредит) – переказ коштів із рахунку.

Згідно з Податковим кодексом України, у продавця виникають податкові зобов'язання з податку на додану вартість відповідно до події, яка відбулася першою – або на момент відвантаження товару покупцеві, або на момент надходження від банку-емітента електронних грошей на рахунок постачальника.

В Інструкції № 291 торговці не згадані серед осіб, які відображають операції на субрахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національ-

ній валюті». Однак, очевидно, що торговці, які приймають електронні гроші, повинні облікувати їх саме на цьому субрахунку [10].

Якщо продавець вибрав для себе оподаткування за касовим методом, то податкові зобов'язання зі сплати ПДВ виникають у нього на момент зарахування електронних грошей на електронний гаманець [1].

Операції під час розрахунків електронними грошима у продавця відображаються такими бухгалтерськими записами:

1. Зараховані на електронний гаманець продавця кошти покупцем:

дебет 335 (Електронні гроші);

кредит 361 (Розрахунки з покупцями і замовниками).

2. Відвантажено товар покупцю:

дебет 361 (Розрахунки з покупцями і замовниками);

кредит 702 (Дохід від реалізації товарів).

3. Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ:

дебет 702 (Дохід від реалізації товарів);

кредит 641 (Розрахунки по податках).

4. Подана заявка продавцем банку-емітенту на погашення електронних грошей:

дебет 377 (Розрахунки з іншими дебіторами);

кредит 335 (Електронні гроші).

5. Зараховано на поточний рахунок продавця банком-емітентом грошові кошти:

дебет 311 (Поточний рахунок у банку в національній валюті);

кредит 377 (Розрахунки з іншими дебіторами).

Згідно з Положенням № 481, е-гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої (гаманці), приймаються як засіб платежу іншими, ніж емітент, особами й є грошовим зобов'язанням емітента, що виконується в готівковій або безготівковій формі [8].

Слід звернути увагу на те, що випуск електронних грошей можуть здійснювати лише банки безпосередньо в національній валюті, а також сума коштів на електронному пристрої є певним чином обмеженою.

Існують й інші обмеження: по-перше, отримані електронні гроші від продажу товарів, робіт чи послуг суб'єкти господарювання не мають права перераховувати іншим особам, вони мають бути використані для обміну на безготівкові кошти; по-друге, у рамках чинного законодавства працюють лише дві системи електронних грошей: «Максі» (ПАТ «Альфа-банк») та МопеХу (ПУАТ «Фідобанк»).

Слід зазначити, що в Міністерстві економічного розвитку і торгівлі України дали роз'яснення, що не всі суб'єкти господарювання можуть використовувати електронні гроші у своїй діяльності. Так, фізична особа – «єдиник» повинна розраховуватися виключно в готівковій чи безготівковій формі, в іншому разі вона повинна сплатити єдиний податок за ставкою 15% до доходу, отриманого під час застосування такого способу розрахунків [9].

Згідно з Наказом Мініфіну від 27.06.2013 № 627, для обліку електронних грошей у складі рахунку 33 «Інші кошти» передбачено окремий субрахунок 335 «Електронні гроші, номіновані в національній валюті». Наведемо типову кореспонденцію обліку розрахунків за допомогою електронних грошей (табл. 1).

Національний банк очікує збільшення популярності електронних грошей. Це, зокрема, сприятиме прийняттю змін до законодавства щодо:

– надання права видавати електронні гроші небанківським фінансовим установам, що мають ліцензію НБУ на переказ коштів без відкриття рахунку;

– розширення можливостей для громадян України використовувати електронні гроші (для сплати податків, інших обов'язкових платежів, благодійних внесків, добровільних внесків та пожертвувань тощо).

Відповідний законопроект готується спеціалізованим комітетом Верховної Ради України.

Слід пам'ятати, що максимальна сума електронних грошей, яка може бути доступна ко-

Таблиця 1

Облік електронних грошей

№	Зміст господарської операції	Дт	Кт
1	Перераховано кошти для зарахування їх на електронний гаманець	333	311
2	Зараховано кошти на електронний гаманець	335	333
3	Здійснено передоплату за товар електронними грошима	371	335
4	Отримано товар від постачальника	281	631
5	Відображено податковий кредит із ПДВ	641	631
6	Здійснено взаємозалік розрахунків	631	371
7	Отримано передоплату від покупця за товар (електронні гроші)	335	681
8	Реалізовано товар	361	702
9	Нараховано податкове зобов'язання з ПДВ	702	641
10	Віднесено на витрати собівартість товару	902	282
11	Відображено взаємозалік заборгованості	681	361
12	Подано заяву до банку на конвертацію електронних грошей	333	335
13	Нараховано комісію банку за послуги з конвертації	92	333
14	Зараховано кошти на поточний рахунок	311	333

ристувачеві, становить 4 тис. грн. (для електронного пристрою, що не поповнюється), а загальна сума транзакцій, здійснених за електронним пристроєм, заряджається протягом календарного року – 62 тис. грн.

Це зумовлено анонімністю їх використання (законодавством України не вимагається обов'язкової ідентифікації користувача електронних грошей) і пов'язано з європейською практикою (рекомендації Директиви 2009/110/ЄС також установлюють аналогічні обмеження – 250 та 2 500 євро відповідно).

Щороку в електронній комерції щось змінюється як технологічно, так і економічно. За підсумками 2017 р., експерти прогнозують збільшення продажів в Інтернеті на 17–18% у всьому світі. Водночас в Україні та Росії ця цифра є ще більшою і в останні роки коливається від 20% до 30%, що є дуже високим показником [14].

На зростаючому ринку та за зростаючої конкуренції обов'язково необхідно бути в курсі тенденцій галузі, щоб збільшити продажі та забезпечити кращі результати для Інтернет-магазину.

Споживачі все частіше відвідують Інтернет за межами своєї рідної країни. Майже три чверті індійських респондентів, які здійснили покупки в Інтернеті за останні шість місяців, сказали, що придбали товари в іноземних Інтернет-магазинах (74%). І ця тенденція не єдина для країн, що розвиваються. Близько двох третин опитаних у західноєвропейських країнах повідомили про придбання продуктів в Інтернет-магазинах за кордоном. В Італії та Німеччині ця цифра є найвищою (79% та 73% відповідно).

Транскордонна електронна комерція зростає. Зараз уже більше половини онлайн-покупців у всьому світі роблять покупки за межами країни. У цілому, однак, споживачі продовжують віддавати перевагу покупкам у межах своєї країни. В опитуванні, проведеному CIGI-Ipsos у 2017 р. серед 24 225 користувачів Інтернету з 24 країн, 55% опитаних указали, що вважають за краще купувати онлайн товари і послуги, вироблені в їхній власній країні. Навіть в ЄС з єдиною нормативно-правовою базою помітне зниження рівня довіри споживачів до транскордонних онлайн-покупок (у 2017 р. їм довіряли 38% покупців) порівняно з рівнем довіри до покупок усередині їхніх країн – членів ЄС (61%). У 2017 р. тільки 15% споживачів повідомили про покупку товарів або послуг через Інтернет з інших країн ЄС, а 44% здійснювали покупки у вітчизняних продавців або постачальників. Зростаюча транскордонна електронна комерція розглядається національними урядами як важлива передумова економічного розвитку. Вибудовування зв'язків між виробниками в бідніших країнах зі споживачами в багатіших країнах має явні переваги для стимулювання торгівлі. Нещодавно до Світової організації торгівлі (СОТ) були внесені пропозиції про нові правила, які стосуються електронної торгівлі, що відразу викликало суперечки.

Комерційні підприємства, що торгують в Інтернеті, повинні знаходитися в загальній податковій системі та бути зареєстрованими платниками податків незалежно від їх річного доходу.

Веб-сайт ураховується як нематеріальний актив, а витрати на хостинг (розміщення) включаються до загальних витрат виробництва або продажних витрат. Розрахунковий облік із покупцями залежить від типу розрахункових операцій.

Очікується, що протягом наступних двох років зростання продажів у регіонах буде головним чинником зростання економіки держави. Цьому сприяє як зростаючий інтерес населення до онлайн-магазинів, так і поява великої кількості невеликих Інтернет-магазинів, орієнтованих на місцеві ринки міста чи регіону. Цілком імовірно, що зі зростаючим попитом будуть з'являтися невеликі, але успішні гравці, зосереджені виключно на аудиторії покупців у місті-мільйоннику.

У Сполучених Штатах та країнах Західної Європи доставка в день замовлення стає ширококомасштабною реальністю та підвищує рівень якості обслуговування. Звичайно, амазонські безпілотні літальні апарати – це їхня прерогатива, але існує багато інших способів прискорити доставку замовлення покупцеві.

Критики стверджують, що нові правила СОТ можуть бути більш вигідними для вже домінуючих у світі компаній, аніж для країн, що розвиваються, або споживачів.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведено аналіз сучасного стану ринку на рівні Інтернет-магазинів.

Дослідження грошових коштів на підприємствах електронної комерції показало, що в сучасних умовах наше суспільство більше користується Інтернет-ресурсами, що дає змогу Інтернет-компаніям виходити на перші позиції. Гарним показником такої комерції є те, що власник витрачає менше грошових засобів на утримання свого бізнесу. Через Інтернет-магазини покупець має можливість вибрати собі потрібну річ, якої немає в наявності в традиційних магазинах, або замовити послугу, яку не надають звичайні підприємства. У цьому разі покупець сам заповнює дані на купівлю тієї чи іншої послуги. У традиційних компаніях цим має займатися окремий працівник. Тобто організація електронної комерції потребує менше витрат.

Одним із негативних чинників для таких підприємств є облік грошових коштів, запасів та ін. Інтернет-торгівля – досить молодий сьогодні вид підприємництва, що призводить до деяких труднощів в організації обліку.

Слід зазначити, що даний вид діяльності досить швидко розвивається. Нині майже все населення користується електронними грошима, що дає гарну можливість оплачувати користувачам свої покупки не виходячи зі свого будинку чи навіть по дорозі на роботу через смартфон. Із

цього можна зробити висновок, що електронна комерція є сучасним видом діяльності. Це дає поштовх підприємствам розвиватися. Однією з переваг є можливість продавати не тільки у своїх країнах, а й за кордоном.

Проведено порівняльний аналіз обліку грошових коштів на підприємствах електронної комерції та традиційних підприємствах. Результати дослідження показали, що, незважаючи на стрімкий розвиток Інтернет-торгівлі, ця сфера залишається недостатньо врегульованою на законодавчому рівні. Зростання буде продовжуватися, що викликає необхідність підприємствам адаптуватися до нових умов.

Важливо розуміти, що ера цінової конкуренції безповоротно в минулому. Репутація постачальника, швидкість обробки замовлень, асортимент та якість обслуговування – саме це «секретні» компоненти рецепту успіху сучасного Інтернет-магазину.

Електронна комерція стає все більш мобільною. Технології, які розвиваються, постійно пропонують споживачам вільний доступ до товарів у всьому світі. Споживачі більше не змушені вибирати товари у місцевому магазині або навіть у своїй власній країні. Згідно з глобальним дослідженням Nielsen, 57% онлайн-респондентів здійснювали покупки через Інтернет протягом останніх шести місяців в Інтернет-магазинах за кордоном. Зрозуміло, що розвиток мобільних технологій залежить від країни або регіону. Широкоосмугові мобільні додатки в Індії, цифрові ідентифікаційні карти в Африці, роздрібні торговці відкривають нові можливості для обслуговування клієнтів за новими способами, на що клієнти добре реагують.

Електронна комерція продовжуватиме розвиватися за рахунок поліпшення інформаційних технологій та інфраструктури за рахунок залучення все більше і більше споживачів в Інтернеті. Водночас споживачі вдосконалюють свої знання щодо цифрових платформ. Nielsen Global Commerce Connected опитував 13 тис. респондентів у 26 країнах, щоб визначити, як і чому споживачі звертаються до електронної комерції.

Ринок електронної комерції в Україні виріс у середньому на 30%. У цьому разі трафік 22 найбільших гравців збільшився на 5,61%, або на 28,1 млн. користувачів. Найшвидше розвиваються ринки Bigl.ua та Rozetka.ua. Традиційні Інтернет-магазини стагнуються і поступово втрачають частку трафіку й агрегаторів цін.

Ринок насичений новими гравцями. Google віддає перевагу сайтам із широким колом користувачьких функцій.

Нині набирає активності електронна комерція, але традиційні підприємства не залишаються осторонь, адже для людей похилого віку чи з певними особистостями, які мало чи рідко користуються гаджетами, електронними пристроями, набагато комфортніше спілкуватися з традиційними продавцями в даній галузі. І все

ж електронна комерція виходить на новий рівень і з кожним роком набирає обертів. Навіть деякі підприємства традиційного рівня не тільки мають можливість, а й переходять поступово в режим Internet-продажів.

Тобто Україна ще не входить до числа провідних лідерів у сфері електронної комерції в Європі та в усьому світі, але ми зробили дуже хороший старт і зараз головне – не сповільнювати оберти.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2755-17>.
2. Закон України «Про бухгалтерський облік та фінансову звітність» № 2210-VIII (2210–19) від 16.11.2017.
3. Закон України «Про електронну комерцію» від 03.09.2015 № 675-VIII 732. URL: https://biz.ligazakon.net/ua/news/176213_elektronna-komertsya?_ga=2.140749819.850558698.1542530161-1398597560.1539330377.
4. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів» № 2346-III, редакція від 04.06.2017, підстава № 1983-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>.
5. Наказ Міністерства фінансів України від 27.06.2013 № 627 «Про затвердження змін до деяких нормативно-правових актів Міністерства фінансів України з бухгалтерського обліку». URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13>.
6. «Про затвердження типових форм первинного обліку об'єктів права інтелектуальної власності у складі нематеріальних активів»: Наказ Міністерства фінансів України від 22.11.2004 № 732. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1580-04>.
7. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 23.12.1993 № 3792-XII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12>.
8. Положення про електронні гроші в Україні, затверджене Постановою Правління НБУ від 04.11.2010 № 481. URL: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72246>.
9. Лист Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 17.09.2013 № 3112-13/32401-14. URL: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-economy/4191-3112.html>.
10. Інструкція про застосування Плану рахунків бухгалтерського обліку активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджена Наказом Міністерства фінансів України від 30.11.99 № 291.
11. План рахунків бухгалтерського обліку, активів, капіталу, зобов'язань і господарських операцій підприємств і організацій, затверджений Наказом Міністерства фінансів України від 31.03.99 № 291.
12. Про веб-сайт як об'єкт авторського права: Лист Департаменту інтелектуальної власності від 22.01.2007 № 16-14/231. URL: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1466.0>.
13. Що таке SWOT-аналіз, навіщо він Інтернет-магазину і як його проводити. URL: <https://www.insales.com.ua/blogs/blog/chtotakoe-swot-analiz>.
14. Федорчак В. Електронна комерція в Україні – 2018: факти, цифри та цікава статистика. URL: <https://ag.marketing/elektronna-komerciya-v-ukraini-2018/>.
15. Огляд e-commerce-ринку України в 2017 році. URL: <https://promodo.ua/ua/blog/obzor-ecommerce-rynka-ukrainy-v-2017.html>.

REFERENCES:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010) "Tax Code of Ukraine № 2755-VI" available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/tsgj-bin/lavs/main.tsgj?nreg=2755-17>(Accessed 2 November 2018).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "On Accounting and Financial Reporting in Ukraine" (Accessed 4 September 2018).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "About ecommerce" available at: https://biz.ligazakon.net/ua/news/176213_elektronna-komertsya?_ga=2.140749819.850558698.1542530161-1398597560.1539330377 (Accessed 3 September 2018).
4. The Verkhovna Rada of Ukraine (2017), The Law of Ukraine "about payment systems and transfer of funds in Ukraine" available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>(Accessed 4 November 2018).
5. Ministry of Finance of Ukraine (2013), "On Approval of Changes to Certain Regulatory Acts of the Ministry of Finance of Ukraine on Accounting" available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/z1242-13> (Accessed 20 November 2018).
6. Ministry of Finance of Ukraine (2004), "On Approval of Typical Forms of Primary Accounting of Intellectual Property Rights in the Composition of Intangible Assets" available at: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/z1580-04> (Accessed 22 November 2018).
7. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "About copyright and related rights" available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/3792-12> (Accessed 23 November 2018).
8. NBU (2010), Ruling board "The provision on electronic money in Ukraine" available at: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=72246> (Accessed 4 November 2018).
9. Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine(2013), Letter № 3112-13/32401-14. available at: <http://www.profiwins.com.ua/uk/letters-and-orders/ministry-of-economy/4191-3112.html> (Accessed 17 September 2018).
10. Ministry of Finance of Ukraine (1999), " Instruction № 291 – Instruction on the application of the Plan of Accounts of Accounting for Assets, Capital, Commitments and Business Operations of Enterprises and Organizations" (Accessed 30 November 2018).
11. Ministry of Finance of Ukraine (1999), "Plan of accounting, assets, capital, liabilities and business operations of enterprises and organizations", № 291 (Accessed 27 October 2018).
12. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The Law of Ukraine "About the website as an object of copyright" № 16-14/231 available at: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1038.1466.0>. (Accessed 22 October 2018).
13. InSales blog about online commerce in Ukraine (2018), "What is a SWOT analysis, why does it need an online store and how to conduct it" available at: <https://www.insales.com.ua/blogs/blog/chto-takoe-swot-analiz> (Accessed 15 November 2018).
14. Fedorchak V. (2018), "Electronic commerce in Ukraine 2018: facts, numbers and peculiar statistics" available at: <https://ag.marketing/elektronna-komerciya-v-ukraini-2018/> (Accessed 18 November 2018).
15. Polischuk A. (2017), "Review of the ecommerce-market of Ukraine in 2017" available at: <https://promodo.ua/ua/blog/obzor-ecommerce-rynka-ukrainy-v-2017.html> (Accessed 18 November 2018).

Khrolenko N.L.*Student,**Oles Honchar Dnipro National University***Bielozertsev V.S.***Candidate of Economic Sciences, Associate Professor,**Oles Honchar Dnipro National University*

MONETARY FUNDS AND THEIR ACCOUNTING IN THE E-COMMERCE COMPANY

The object of this study is the accounting of cash in the enterprise of e-commerce. In this article, the topical issues of accounting organization at e-commerce enterprises are considered. The trends of e-commerce development, both in Ukraine and in the world, are studied. The limitations of funds on an electronic account are analysed. Types of such accounts are considered. The purpose of the work is to review e-commerce, track the development of this industry abroad and in Ukraine, and keep track of cash in enterprises dealing with electronic money. The article deals with the concept of money and its use in online stores. The material is provided on types of payments in the field of e-commerce. Studied at the expense of what they can be accomplished. As the title implies, the article describes correspondence of accounting on an example of electronic money. Development of e-commerce in foreign countries is considered. The list of regulatory documents in relation to electronic enterprises and their documentation is provided. The text gives valuable information on legislative decrees and instructions. Their thorough review in relation to electronic money is made. Reflected changes in percentages are shown in terms of increasing the competitiveness of Ukrainian companies. These companies are operating in the mode of Internet services. The electronic form of electronic money and documents as indicated by legal documents is shown in the text. One of the methods of analysis is also considered and used, such as SWOT-analysis. The method proposed reviewed the positive and negative factors of e-commerce for today. Prospects of sales of goods and services on the Internet are considered for today and future. An analysis was carried out on the number of users of Internet services. It should be emphasized that this demonstrates customer growth. After analysing, conclusions were drawn about the most active online stores. The results of the study showed that, despite the rapid development of Internet commerce, this area remains insufficiently regulated at the legislative level. Growth will continue, which induces enterprises to adapt to new conditions.

УДК 657.1

Чернелевський Л.М.
кандидат економічних наук, професор,
Національний університет харчових технологій

Щербатюк І.С.
магістр
Національного університету харчових технологій

ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

АНОТАЦІЯ

У статті висвітлено особливості обліку забезпечення зобов'язань у зовнішньоекономічній діяльності. Охарактеризовано порядок відображення договірних зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами на позабалансових рахунках. Розглянуто терміни розрахунків у зовнішньоекономічній діяльності та штрафні санкції за умови невиконання законодавчих нормативних актів.

Ключові слова: зобов'язання, бухгалтерський облік, зовнішньоекономічна діяльність, договір, позабалансові рахунки.

АННОТАЦИЯ

В статье освещены особенности учета обеспечения обязательств во внешнеэкономической деятельности. Охарактеризован порядок отражения договорных обязательств по внешнеэкономическим контрактам на забалансовых счетах. Рассмотрены сроки расчетов во внешнеэкономической деятельности и штрафные санкции в случае невыполнения законодательных нормативных актов.

Ключевые слова: обязательства, бухгалтерский учет, внешнеэкономическая деятельность, договор, забалансовые счета.

ANNOTATION

The article highlights the peculiarities of accounting for ensuring obligations in foreign economic activity. The order of reflection of contractual obligations is considered after external economic contracts on the accounts of off-balance sheets. Considered the terms of calculations in foreign economic activity, and penalties in case of non-compliance with legislative regulations.

Key words: commitment, accounting, foreign economic activity, contract, off balance sheet accounts.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Зовнішньоекономічні зв'язки є вагомим складником господарської діяльності українських підприємств та організацій. Однією з особливостей здійснення зовнішньоекономічної діяльності на сучасному етапі для українських підприємств, ураховуючи недостатню надійність їх зокрема й економіки у цілому, є застосування зарубіжними партнерами більш жорстких умов виконання та забезпечення зобов'язань, які, своєю чергою, призводять до використання інструментів підвищеної надійності та високої ціни. А це безпосередньо впливає на конкурентоспроможність суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, адже такі дії не можуть не позначитися на її загальній прибутковості.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Вагомий внесок у дослідження особливостей обліку забезпечення зобов'язань у зовнішньоекономічній

діяльності зробили такі вчені: О.С. Бородкін, С.Ф. Голов, А.М. Герасимович, Г.Г. Кірейцев, М.В. Кужельний, В.В. Сопко, Ю.І. Осадчий, О.М. Петрук.

Формулювання цілей статті (**постановка завдання**). З огляду на актуальність теми та результати вивчення і аналізу літературних джерел, метою статті є узагальнення інформації щодо забезпечення зобов'язання у зовнішньоекономічній діяльності, а також визначення особливостей їх обліку.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. У бухгалтерському обліку відображення договірних зобов'язань ведеться як на балансових рахунках за кожним договором, так і поза балансом.

Якщо підприємства укладають договір купівлі-продажу, яким передбачається, що перехід права власності на товар виникає після його оплати. У бухгалтерському обліку слід урахувати наявність у договорі умов про перехід права власності і відобразити їх відповідним чином.

Коли сума договору потрапляє в баланс, то на облік процесів постачання впливають істотні та звичайні умови. Договори, що планують обмін та відповідають критеріям неухильності, виступають об'єктами позабалансового обліку. Умови договорів, що впливають на облік господарських операцій, зазначено в табл. 1.

Якщо в термін, передбачений договором, переданий товар не буде оплачений або не відбудеться інші обставини, за яких право власності вимагає до покупця, продавець має право вимагати від покупця повернути йому товар, якщо інше не передбачено договором. У цьому разі покупець формально ще не є власником отриманого товару і тому не має права відобразити його на балансових рахунках, він повинен відобразити товар за дебетом рахунку 02 «Активи на відповідальному зберіганні». У подальшому можливі два варіанти:

- оплата товару (або настання інших прямо обумовлених у договорі обставин) і перехід його у власність покупця;
- повернення товару постачальнику.

У договорі можна також обумовити, що до переходу права власності на товар до покупця останній є орендарем переданого йому товару

Таблиця 1

Умови договорів, що впливають на облік господарських операцій

№ п/п	Умови договорів	Вплив на облік господарських операцій
1	Методи оплати (попередня, у кредит, у розстрочку)	Визначає порядок та перелік задіяних в обліку рахунків
2	Якість, кількість, комплексність, ціна, гарантійний термін, умови повернення товару	Визначають зміни в майбутньому стані контрагентів за обсягом та структурою
3	Забезпечення договірних зобов'язань	Визначає вид обліку та потенційні зміни у стані майна
4	Момент переходу права власності	Визначає вид обліку: балансовий, позабалансовий, порядок оподаткування
5	Суб'єкти договірних відносин	Впливає на ведення податкового обліку, коли одна зі сторін – фізична особа

Таблиця 2

Типова кореспонденція рахунків з обліку зовнішньоекономічних розрахунків

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	5
1	Відвантажено продукцію покупцю	262	261
2	Надходження продукції покупцю від постачальника	023	-
3	Зняття товару з позабалансового обліку	-	023
4	Оприбуткування товарів	281	63
5	Нараховано пеню суб'єкту ЗЕД	948	641
6	Сплачено пеню	641	311

(договір найму-продажу). При цьому (якщо інше не передбачено договором) покупець стає власником товару з моменту оплати товару. До інших найбільш типових помилок, пов'язаних із видом договору, відносяться ситуації, коли:

– бухгалтер ідентифікує господарські операції за видом договору, а не за змістом, ігноруючи його;

– бухгалтер неправильно трактує основний вид діяльності контрагента, а отже, неправильно визначає бухгалтерські рахунки для обліку операцій із таким підприємством.

У першому випадку це можуть бути послуги, що здійснюються між підприємством та фізичною особою на контрактній основі. Бухгалтерія відображає в обліку операції за договором виходячи, як правило, з типової схеми договору підряду та вважаючи, що фізична особа виконує функції підрядчика. Помилка бухгалтера може розглядатися як наслідок помилки під час складання договору – неправильний вибір типу договору для оформлення відносин сторін.

У другому випадку підприємство роздрібною торгівлі працює з постачальниками товарів за типовими договорами купівлі-продажу, а з умов договору випливає, що фактично між організаціями укладено договір комісії, в якому підприємство є комісіонером. Це означає, що організація є комісіонером, тому товар повинен бути оприбуткований поза балансом. Кошти, отримані від реалізації товару, є коштами комітента і повинні бути відображені за кредитом рахунку розрахунків. За кредитом рахунку

70 «Доходи від реалізації» повинна бути відображена тільки винагорода комісіонеру.

Типову кореспонденцію рахунків з обліку зовнішньоекономічних розрахунків відображено в табл. 2.

Договірні зобов'язання обліковуються на позабалансовому рахунку 03 «Контрактні зобов'язання» Цей рахунок призначений для узагальнення інформації про наявність та рух зобов'язань за укладеними контрактами, а також для контролю їх виконання. На рахунку 03 «Контрактні зобов'язання» здійснюється облік по деривативах (форвардних і ф'ючерних контрактах, опціонах) та інших контрактах, розкриття інформації щодо яких передбачено відповідними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку. Дериватив – стандартний документ, що засвідчує право або зобов'язання придбати або продати цінні папери, матеріальні або нематеріальні активи, а також кошти на визначених ним умовах у майбутньому. Відповідно до виду цінностей деривативи розподіляються на фондові, валютні, товарні. Облік зобов'язань здійснюється в оцінці, передбаченій контрактами. Списуються контрактні зобов'язання з рахунку у разі виконання, ліквідації, відмови від виконання, передачі або продажу зобов'язання за контрактом іншим особам. Аналітичний облік контрактних зобов'язань ведеться за видами зобов'язань.

Можна рекомендувати ведення обліку договірних зобов'язань на позабалансовому рахунку 03 «Контрактні зобов'язання» у розрізі двох субрахунків: 031 «Договірні права», 032 «Договірні зобов'язання».

Субрахунок 031 « Договірні права » – активний, призначений для обліку договірних прав на придбання активів у майбутньому. За дебетом субрахунку 031 «Договірні права» відображаються суми контрактів, за якими передбачається купівля активів. Ці суми обліковуються за дебетом субрахунку 031 «Договірні права» від дати укладання договору до дати його виконання або закінчення строку дії. За кредитом 031 « Договірні права » відображається виконання контракту або закінчення строку його дії чи перехід прав до складу сумнівних.

Субрахунок 032 «Договірні зобов'язання» – пасивний, призначений для обліку зобов'язань із продажу активів у майбутньому. За кредитом субрахунку 032 «Договірні зобов'язання» відображаються суми активів, які за умовами договорів будуть продані в майбутньому. За дебетом субрахунку 032 «Договірні зобов'язання» – суми виконаних контрактів чи контрактів, за якими закінчився термін дії.

Типову кореспонденцію з ведення обліку договірних зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами наведено в табл. 3.

Контроль над виконанням оплати окремих договорів здійснюється за допомогою комп'ютерних програм, в яких формується запит про своєчасне виконання договору за критеріями часу і розміром оплати. Аналітичний облік буде вестися у двох паралельних розрізах – контрагентів та договорів. Інші договірні зобов'язання і права обліковуються на рахунках 04 «Непередбачені активи й зобов'язання» і 05 «Гарантії та забезпечення надані». Зокрема, на рахунку 05 відображаються:

- вартість активів підприємства, які оформлено договорами застави (та за сумами, визначеними в них), при цьому з балансу вартість цих активів не списується;
- вартість прийнятих на себе зобов'язань за договорами поруки.

Облік забезпечення здійснюється за вартістю, вказаною в документах про гарантії та забезпечення. Аналітичний облік гарантій та забезпечень ведеться за кожною наданою гарантією та забезпеченням.

Контроль валютного ринку та операцій у зовнішньоекономічній сфері – прерогатива держави в особі НБУ. І одним з елементів такого контролю є обмеження строків розрахунків з іноземними контрагентами і застосування фінансових санкцій у разі їх порушення.

Контроль над виконанням оплати окремих договорів здійснюється за допомогою комп'ютерних програм, в яких формується запит про своєчасне виконання договору й оплати протягом 180 днів, якщо інше не передбачене в договорі.

Розрахунки з нерезидентами за ЗЕД проводяться згідно з Постановою «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті» від 21.06.1995 № 444 [4].

Терміни розрахунків у ЗЕД установлені Законом України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23.09.1994 № 185/94 (далі – Закон України № 185) [1] та Законом України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності» від 23.12.1998 № 351-XIV [2] для:

- експорту з подальшою оплатою. У цьому разі виручка резидентів в іноземній валюті підлягає зарахуванню на їхні розподільчі рахунки в уповноважених банках у строки виплати заборгованості, зазначені в контрактах, але не пізніше 180 календарних днів від дати митного оформлення (виписки митної декларації (МД)) продукції, що експортується, а в разі експорту робіт (послуг), прав інтелектуальної власності – з моменту підписання акта або іншого документа, що підтверджує виконання робіт, надання послуг, експорт прав інтелектуальної власності;
- імпорту з попередньою оплатою. Суть у тому, що для завершення імпортової операції на умовах відстрочення постачання встановлено той самий 180-денний строк, що відраховується з моменту здійснення авансового платежу або виставлення векселя на користь постачальника продукції (робіт, послуг), що імпортується;
- бартеру у ЗЕД (якщо перша подія – відвантаження товарів на експорт). Товари, що

Таблиця 3

Облік договірних зобов'язань за зовнішньоекономічними контрактами

№ п/п	Зміст господарської операції	Кореспонденція рахунків	
		Дебет	Кредит
1	2	3	5
1	Укладання договору на придбання активів у майбутньому	031	–
2	Виконання умов договору	14,15,162,20, 22,28,34,35	632,685
3	Виконання умов договору або закінчення терміну дії контракту чи іншого припинення його дії	–	031
4	Укладання договору на продаж активів у майбутньому	–	032
5	Виконання умов договору	362,377	70,71,74,5162
6	Виконання умов договору або закінчення терміну дії контракту чи іншого припинення його дії	032	–

імпортується за бартерним договором, підлягають увезенню на митну територію України у строки, зазначені в такому договорі, але не пізніше 180 календарних днів від дати митного оформлення (дати оформлення МД на експорт) фактично експортованих товарів, а в разі експорту за бартерним договором робіт і послуг – із дати підписання акта або іншого документа, що засвідчує виконання робіт, надання послуг.

Перевищення строків ЗЕД-розрахунків у кожному з описаних випадків загрожує підприємству стягненням із нього пені.

Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України № 185, порушення резидентами, крім суб'єктів, що здійснюють діяльність на території проведення АТО на період її проведення, строків, передбачених цим законом або встановлених Національним банком України (далі – НБУ) згідно із цими статтями, тягне за собою стягнення пені за кожний день прострочення у розмірі 0,3% суми неoderжаної виручки (вартості недопоставленого товару) в іноземній валюті, перерахованої у грошову одиницю України за валютним курсом НБУ на день виникнення заборгованості. Загальний розмір нарахованої пені не може перевищувати суми неoderжаної виручки (вартості недопоставленого товару) [1].

Контролюючі органи, згідно з ч. 6 ст. 4 Закону України № 185, мають право за наслідками документальних перевірок безпосередньо стягувати з резидентів пеню, передбачену цією статтею [1].

Підпунктом 54.3.3 п. 54.3 ст. 54 Податкового кодексу України (ПКУ) від 02 грудня 2010 р. № 2755-VI встановлено, що контролюючий орган зобов'язаний самостійно визначити суму грошових зобов'язань [3].

У разі визначення грошового зобов'язання контролюючим органом за підставами, зазначеними у підпунктах 54.3.1–54.3.6 п. 54.3 ст. 54 ПКУ, платник податків зобов'язаний сплатити нараховану суму грошового зобов'язання протягом 10 календарних днів, що настають за днем отримання податкового повідомлення-рішення, крім випадків, коли протягом такого строку такий платник податків розпочинає процедуру оскарження рішення контролюючого органу [3].

При цьому, згідно з п. 14.1.39 п. 14.1 ст. 14 ПКУ, грошове зобов'язання платника податків – це сума коштів, яку він повинен сплатити до відповідного бюджету як податкове зобов'язання та/або штрафну (фінансову) санкцію, що справляється з платника податків у зв'язку з порушенням ним вимог податкового законодавства та іншого законодавства, контроль над дотриманням якого покладено на контролюючі органи, а також санкції за порушення законодавства у сфері ЗЕД [3].

Строк сплати нарахованих сум грошових зобов'язань, а саме штрафних (фінансових) санкцій за порушення вимог валютного законодавства та строків розрахунків у сфері ЗЕД,

становить 10 календарних днів, що настають за днем отримання податкового повідомлення-рішення.

Відповідно до п. 102.1 ПКУ, контролюючий орган, крім випадків, визначених п. 102.2 ПКУ, має право самостійно визначити суму грошових зобов'язань платника податків у випадках, визначених ПКУ, не пізніше закінчення 1 095 дня (2 555 дня у разі проведення перевірки контрольованої операції відповідно до ст. 39 ПКУ), що настає за останнім днем граничного строку подання податкової декларації, звіту про використання доходів (прибутків) неприбуткової організації, визначеної п. 133.4 ПКУ, та/або граничного строку сплати грошових зобов'язань, нарахованих контролюючим органом, а якщо така податкова декларація була надана пізніше, – за днем її фактичного подання. Якщо протягом зазначеного строку контролюючий орган не визначає суму грошових зобов'язань, платник податків вважається вільним від такого грошового зобов'язання, а спір стосовно такої декларації та/або податкового повідомлення не підлягає розгляду в адміністративному або судовому порядку [3].

У разі подання платником податку уточнюючого розрахунку до податкової декларації контролюючий орган має право визначити суму податкових зобов'язань за такою податковою декларацією протягом 1 095 днів зі дня подання уточнюючого розрахунку.

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про державну статистику», всі юридичні особи, розташовані на території України, а також юридичні особи України, що знаходяться за її межами, розташовані на території України структурні одиниці, що не є юридичними особами і головні організації яких розташовані за її межами, фізичні особи, які проживають на території України, незалежно від їх громадянства, подають дані, необхідні для проведення державних статистичних спостережень, безплатно, якщо інше не передбачено законодавством України.

Статистичні дані повинні бути достовірними і подаватися у повному обсязі, у встановлені строки і за визначеними адресами. Порядок подання статистичних даних визначається у формах державної звітності, затверджених органами державної статистики.

Крім загальноприйнятих форм звітності, що подаються до відповідних контролюючих органів нарівні з іншими суб'єктами господарювання, суб'єкти зовнішньоекономічної діяльності подають такі форми статистичної звітності (табл. 4).

Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митне декларування (№ 5-ЗЕЗ), подають юридичні особи, які здійснюють експортно-імпорتنі операції з товарами, що не проходять митне декларування. Звіт про експорт (імпорт) послуг (№ 9-ЗЕЗ) подають юридичні особи – резиденти України та їхні відокремлені підрозділи всіх видів економічної діяльності, які здійсню-

Таблиця 4

Форми державної статистичної звітності у сфері зовнішньоекономічної діяльності

№ п/п	Назва форми	Призначення
1	Звіт про експорт (імпорт) товарів, що не проходять митного декларування (№ 5-ЗЕЗ)	Подать юридичні особи, які здійснюють експортно-імпорتنі операції з товарами, що не проходять митного декларування
2	Звіт про експорт (імпорт) послуг (№ 9-ЗЕЗ)	Подать юридичні особи – резиденти України та їхні відокремлені підрозділи всіх видів економічної діяльності, які здійснюють експортно-імпорتنі операції послугами та постійні представництва нерезидентів в Україні
3	Звіт про іноземні інвестиції Україну (№ 10-ЗЕЗ)	Подать юридичні особи (резиденти) усіх видів економічної діяльності, які одержали інвестиції від зарубіжних партнерів-нерезидентів та мають пов'язані із цим зобов'язання/вимоги перед нерезидентами, включаючи дані щодо всіх відокремлених та структурних підрозділів, а також філії та постійні представництва нерезидентів в Україні
4	Звіт про придбання (продаж) товарів для забезпечення життєдіяльності транспортних засобів, потреб пасажирів і членів екіпажу (№ 14-ЗЕЗ)	Подать юридичні особи, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність та мають ліцензію на право перевезення пасажирів і вантажів транспортними засобами
5	Звіт про інвестиції з України в економіку країн світу (№ 13-ЗЕЗ)	Подать юридичні особи (резиденти) усіх видів економічної діяльності, які здійснили інвестиції за межі України, включаючи дані щодо всіх відокремлених та структурних підрозділів, а також філії нерезидентів в Україні

ють експортно-імпорتنі операції послугами, та постійні представництва нерезидентів в Україні. Звіт про іноземні інвестиції подають юридичні особи (резиденти).

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Під час укладення ЗЕД-контрактів вітчизняним підприємствам доцільно укладати договори постачання (експортні контракти) на умовах попередньої оплати, а договори купівлі (імпорتنі контракти) – на умовах подальшої оплати. Відповідно, у бартерному ЗЕД-договорі першою подією краще вказати отримання імпорتنих товарів (робіт, послуг).

Застосування контролюючими органами санкцій за порушення законодавства у сфері зовнішньоекономічної діяльності, у тому числі нарахування пені за порушення строків розрахунків, повинно здійснюватися з урахуванням терміну позовної давності, а саме 1 095 днів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Закон України «Про порядок здійснення розрахунків в іноземній валюті» від 23.09.1994 № 185/94 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185/94-вр>.
2. Закон України «Про регулювання товарообмінних (бартерних) операцій у галузі зовнішньоекономічної діяльності» від 23.12.1998 № 351-XIV (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/351-14>.

3. Податковий кодекс України від 02.12.2010 № 2755-VI (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>.
4. Постанова Кабінету Міністрів України і Національного банку України «Про типові платіжні умови зовнішньоекономічних договорів (контрактів) і типові форми захисних застережень до зовнішньоекономічних договорів (контрактів), які передбачають розрахунки в іноземній валюті» від 21.06.1995 № 444 (зі змінами і доповненнями). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-95-п>.

REFERENCES:

1. The Verkhovna Rada of Ukraine (1994), The Law of Ukraine «On the Procedure for Settlements in a Foreign Currency», available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/185/94> (Accessed 23 September 1994).
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (1998), The Law of Ukraine «On Regulation of Barter Operations in the Field of Foreign Economic Activity», available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/351-14> (Accessed 23 December 1998).
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (2010), Podaksnyy code of Ukraine, available at: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17> (Accessed 02 December 2010)
4. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine and the National Bank of Ukraine (1995) «About typical payment terms of foreign economic agreements (contracts) and standard forms of protective clauses for foreign economic agreements (contracts), which provide for payments in foreign currency», available at: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/444-95-p> (21 June 1995).

Chernelevskiy L.M.
*Candidate of Economic Sciences,
Professor at Department of Accounting and Auditing,
National University of Food Technologies*

Shcherbatiuk I.S.
*Master,
National University of Food Technologies*

FEATURES OF ACCOUNTING OF COLLATERAL FOR OBLIGATIONS IN FOREIGN ECONOMIC ACTIVITY

The article is devoted to the research of features of accounting of collateral for obligations in foreign economic activity. It was defined that the foreign economic relations are a significant component of the economic activity of Ukrainian enterprises and organizations. One of the peculiarities of foreign economic activity is the use by foreign partners of more stringent conditions for the fulfilment and maintenance of obligations, which lead to the use of tools of increased reliability and high prices. These processes directly affect the competitiveness of entities of foreign economic activity since such actions cannot but affect its overall profitability.

In accounting, a reflection of the contractual obligations is how to balance accounts in respect of each contract, and balance. If businesses enter into a contract of sale, which provides that the transfer of ownership of goods occurs after its payment. Accounting should acknowledge the existence of the contract on the transfer of ownership and reflect them accordingly.

The control over the execution of payment of individual contracts is carried out with the help of computer programs, in which the request for timely execution of the contract is drawn up according to the criteria of time and the amount of payment.

The control of the foreign exchange market and operations in the foreign economic sphere is the prerogative of the state represented by the National Bank of Ukraine. One of the elements of control is the limitation of the terms of settlements with foreign counterparties and the use of financial sanctions in the case of violation.

The application by the supervisory authorities of sanctions for violations of the legislation in the field of foreign economic activity, including the payment of a fine for violating the timing of settlements, should be made taking into account the limitation period, namely, 1 095 days.

СЕКЦІЯ 10 СТАТИСТИКА

УДК 338.2

Вільчинська О.М.
кандидат економічних наук,
доцент кафедри статистики
Львівського національного університету імені Івана Франка

Дідик М.О.
студентка магістратури
Львівського національного університету імені Івана Франка

СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ДЕМОГРАФІЧНИХ УТРАТ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто поняття демографічної та національної безпеки, проаналізовано динаміку рівня смертності в Україні. Запропоновано модель для вивчення впливу чинників на показники смертності населення. Здійснено кластеризацію регіонів за впливом чинників на смертність. Розраховано економічні втрати від передчасної смертності населення.

Ключові слова: демографічна безпека, економічна безпека, смертність, регресійна модель, кластерний аналіз регіонів, дискримінантний аналіз, економічні втрати.

АННОТАЦИЯ

В статье рассмотрено понятие демографической и национальной безопасности, проанализирована динамика уровня смертности в Украине. Предложена модель для изучения влияния факторов на показатели смертности населения. Осуществлена кластеризация регионов по влиянию факторов на смертность. Рассчитаны экономические потери от преждевременной смертности населения.

Ключевые слова: демографическая безопасность, экономическая безопасность, смертность, регрессионная модель, кластерный анализ регионов, дискриминантный анализ, экономические потери.

ANNOTATION

The article considers the concept of demographic and national security, analyzes the dynamics of mortality rates in Ukraine, proposes a model for studying the influence of factors on population mortality rates, clustering of regions under the influence of factors on mortality, economic losses from unforeseen mortality are calculated.

Key words: demographic security, economic security, mortality, regression model, cluster analysis of regions, discriminant analysis, economic losses.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. В Україні спостерігається складна демографічна ситуація, оскільки чисельність населення порівняно з 1991 р. зменшилася більше ніж на 9 млн. осіб (17,7%). Передумовами зменшення чисельності населення є переважає смертності над народжуваністю та міграція. Втрати людського капіталу здійснюють значний вплив на потенціал країни у сфері економіки, обороноздатності, науково-технічного прогресу. Соціально-економічними наслідками смертності та надсмертності чоловіків є не лише зменшення років потенційного життя та збільшення величини безповоротних

утрат унаслідок смерті, а й зниження трудового потенціалу, деформація статевовікової структури населення, що негативно відображаються на відтворенні населення та призводять до значних економічних збитків [1, с. 104].

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Дослідженням демографічних та економічних утрат займається низка сучасних науковців. О.А. Семенюк досліджує причини передчасної смертності та заходи щодо її запобігання. Науковці інституту демографії та соціальних досліджень НАН України досліджують смертність населення у трудоактивному віці. Д.М. Грищенком здійснено дослідження демографічної ситуації як чинника економічної безпеки України.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є характеристика демографічної ситуації в країні, дослідження чинників, які впливають на смертність населення, обчислення економічних утрат від передчасної смертності населення.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Демографічна криза нашої країни проявляється через високий рівень смертності населення, особливо передчасної. Серед стратегічних пріоритетів політики національної безпеки України у Стратегії національної безпеки [2] визначено створення умов для зміцнення здоров'я нації та зменшення рівня смертності населення.

У цивілізованих країнах життя визнається безцінним. Ст. 3 Конституції України [3] також визнає людину та її життя і здоров'я, недоторканність і безпеку найвищою соціальною цінністю, тобто держава на законодавчому рівні визнає свій обов'язок захищати ці цінності.

Конституцією України [3] визначено, що Президент України забезпечує національну безпеку і здійснює керівництво у сферах національної безпеки. Демографічна сфера займає особливу роль у забезпеченні національної безпеки.

У забезпеченні національної безпеки особливу роль відіграє демографічна безпека, під якою розуміють [4] стан захищеності держави, суспільства та ринку праці від демографічних загроз, за якого забезпечується розвиток України з урахуванням сукупності збалансованих демографічних інтересів держави, суспільства й особистості відповідно до конституційних прав громадян України.

Демографічна безпека займає центральне місце в системі національної безпеки та має вплив на інші види безпеки, адже людський чинник є основою взаємодії між ними; населення є фундаментом життєдіяльності держави, без якого політична, військова, економічна чи будь-яка інша безпека просто не має сенсу та не може існувати [5]. Взаємозв'язок та залежність усіх елементів національної безпеки унеможливають існування одного з них без іншого. Національна безпека в єдиному та збалансованому стані може забезпечити функціонування та сталий розвиток країни. Населення країни є основою суспільного відтворення, тому важливо не допускати нерегульованого якісного та кількісного його руху, що може призвести до дисбалансу господарської діяльності країни.

Депопуляція населення, зменшення показників народжуваності, зниження тривалості життя, зростання смертності та міграційних утрат, старіння нації мають суттєвий негативний вплив на кількісно-якісний рівень робочої сили, яка задовольняє потреби суспільства та держави [5].

Динаміка смертності населення в Україні за роки незалежності є негативною. Зростання кількості померлих і рівня коефіцієнта смертності зумовлене старінням населення, підвищенням інтенсивності смертності, погіршення якості життя. Рис. 1 відображає динаміку ко-

ефіцієнта смертності населення в Україні протягом 1991–2016 рр.

З рис. 1 видно, що найбільша величина коефіцієнта смертності була у 2005 р. – 16,67%, після чого спостерігається спад (на 1,9% у 2016 р. порівняно з 2005 р.).

В Україні в середньому 85% усіх смертей припадає на три основні класи причин смерті: хвороби систем кровообігу, новоутворення та зовнішні причини смерті.

Серед хвороб кровообігу найвища частка смертей у всіх вікових групах припадає на ішемічну хворобу серця, проте найбільше людей померло від цієї хвороби у віці старше 70 років (кількість померлих у цій віковій групі перевищує кількість смертей у всіх інших вікових групах у 3,12 рази).

Також велика кількість людей у всіх вікових групах помирала від цереброваскулярних хвороб (звуження судин головного мозку). Серед дітей від цієї хвороби найбільше помирали у віці 0–4 років.

Від новоутворень помирає значна кількість дітей віком від 0 до 4-х років (119 дітей). Найбільше діти помирають від інших злоякісних новоутворень (44 дитини), лейкозу (29 дітей) та злоякісних новоутворень оболонки мозку, головного мозку та інших частин центральної нервової системи (23 дитини). Серед людей старшого віку найчастіше помирають від злоякісних новоутворень ободової кишки, прямої кишки та відхідникового каналу (13,5% усіх померлих), злоякісних новоутворень трахеї, бронхів та легенів (1,5% усіх померлих) та злоякісних новоутворень шлунка (0,9% усіх померлих).

Смертність населення країни від зовнішніх причин посідає третє місце серед основних причин смерті і перше – у структурі смертності чоловіків працездатного віку. Значна

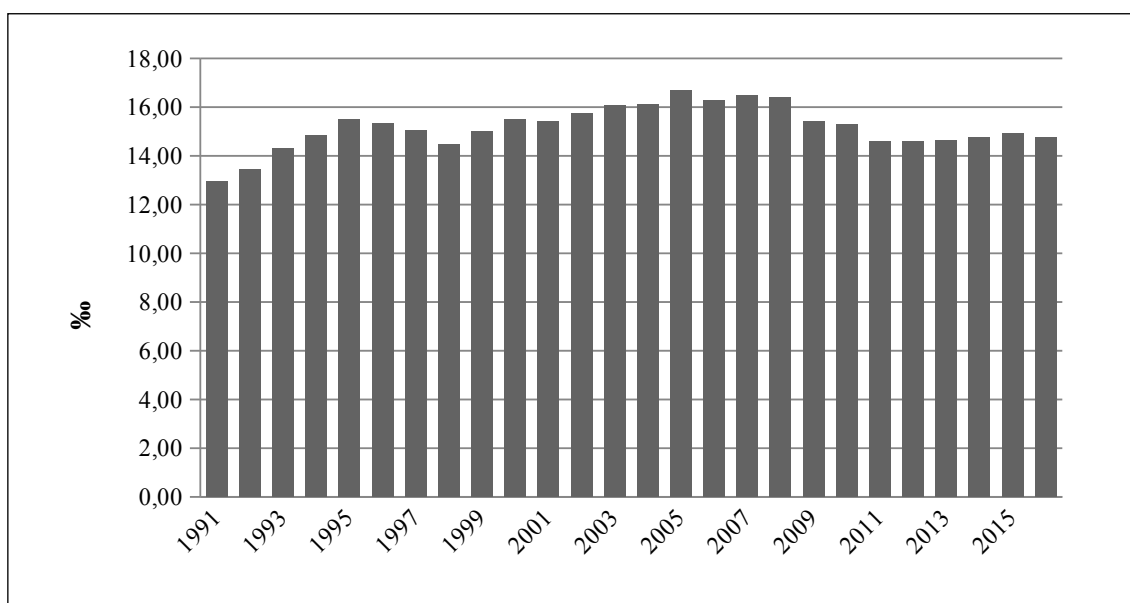

Рис. 1. Коефіцієнти смертності населення України за період 1991–2016 рр., %

Джерело: побудовано авторами за [6]

частина населення помирає через навмисне самоушкодження (21,73% усіх смертей). Найбільше схильними до самогубств є особи віком 40–44 років, а також старше 70 років. На жаль, значна частка смертей припадає на транспортні нещасні випадки. У 2016 р. внаслідок ДТП загинуло 35 немовлят, що становить 0,75% усіх померлих у ДТП, та осіб віком 25–29 років (10,43% усіх загинувших у ДТП).

З огляду на значні втрати населення від смертності, вирішено здійснити аналіз основних чинників, які впливають демографічні втрати. За допомогою побудови багатофакторної моделі можна визначити, який чинник має найвагоміший вплив. Для цього вибрано такі чинники, які, на нашу думку, найбільше впливають на смертність населення:

$$y = f(x_1, x_2, x_3, x_4, x_5, x_6, x_7), \quad (1)$$

де y – кількість померлих, осіб;

x_1 – кількість населення у розрахунку на одного лікаря, осіб. За недостатньої забезпеченості населення медичним персоналом можливо невчасно виявляти та надавати кваліфіковану допомогу людям, що слугує чинником смертності;

x_2 – кількість штатних працівників, які зайняті на роботі зі шкідливими умовами праці, тис. осіб. На людину під час праці впливають різні чинники середовища: температура, швидкість руху, вологість повітря, шум, радіоактивні та електромагнітні випромінювання, вібрації. Всі ці чинники здійснюють негативний вплив на здоров'я людини, що може призводити до вищого рівня ризику смертності;

x_3 – чисельність населення із середньодушовими еквівалентними загальними доходами у місяць, нижчими законодавчо встановленого прожиткового мінімуму, млн. осіб. Прожитковий мінімум – це та величина доходів, яка дає змогу людині забезпечувати себе мінімальним набором харчування, непродовольчих товарів та послуг, які є необхідними для збереження здоров'я людини і забезпечення її життєдіяльності. Якщо людина не може дозволити собі харчування та найпростіші послуги, які необхідні для нормального функціонування організму, то згодом це може призвести до хвороб та смерті;

x_4 – викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. т. Одним із провідних чинників, які здійснюють вплив на здоров'я людини, є екологія. У доповіді ВООЗ виділяють низку екологічних чинників і їхній зв'язок зі смертністю: забруднення навколишнього середовища, зміна клімату та ультрафіолетового випромінювання, вплив хімічних речовин тощо;

x_5 – кількість дорожньо-транспортних пригод на дорогах і вулицях, одиниць. Смертність українців у ДТП є однією з найвищих серед країн Європи. Недотримання безпечної швидкості, невлаштованість пішохідних переходів, порушення правил переїзду перехресть, керу-

вання транспортним засобом у нетверезому стані – усе це призводить до аварій із важкими наслідками;

x_6 – частка осіб, що зверталися за медичною допомогою протягом останніх 12 місяців до народного цілителя, гомеопата, знахаря, екстрасенса та ін., %. Зіткнувшись із хворобою, частина людей покладається на народну медицину та народних лікарів, що може призвести до непоправних наслідків, адже медикаментозне лікування у кваліфікованих лікарів здатне ефективніше та безпечніше врятувати життя та здоров'я людини;

x_7 – відсоток витрат домогосподарств на алкогольні напої та тютюнові вироби, %. Вживання алкоголю та тютюнопаління є однією з основних проблем суспільства. Саме через ці шкідливі звички зменшується тривалість життя, підвищується смертність. Алкоголь та тютюнопаління викликають в організмі людини серйозні хвороби, які сприяють скороченню тривалості життя.

Враховуючи вказані вище чинники, нами було проведено регресійний аналіз багатофакторної моделі в пакеті SPSS, де залежною змінною була кількість померлих.

Коефіцієнт детермінації становить 0,998. Це означає, що 99,8% зміни результуючого показника у зумовлені впливом факторних змінних, які включені в модель.

Отже, рівняння регресії має такий вигляд:

$$y = -598480,79 + 2241,59x_1 + 478,61x_2 - 3322,29x_3 + 31,07x_4 + 0,77x_5 + 224013,23x_6 + 83695,52x_7$$

За допомогою критерію Фішера здійснено перевірку адекватності даної моделі. Емпіричне значення критерію Фішера становить $f_{емп} = 71,51$. Критичне значення з урахуванням рівня значущості 95% та кількості ступенів свободи дорівнює $f_{крит} = 238,88$. Це дає змогу з імовірністю 95% стверджувати, що дана модель є адекватною.

Коефіцієнти еластичності для кожного чинника дадуть змогу визначити рівень впливу на результативну ознаку.

$$E(x_1) = 0,709, E(x_2) = 0,856, E(x_3) = -0,017, \\ E(x_4) = -0,282, E(x_5) = 0,037, E(x_6) = 0,197, \\ E(x_7) = 0,391.$$

Аналіз отриманих значень дає змогу зробити висновок, що в середньому найбільш впливовими чинниками є такі показники, як кількість пацієнтів на одного лікаря та кількість штатних працівників, які зайняті на роботах зі шкідливими умовами праці.

Демографічна ситуація характеризується регіональними особливостями, тому здійснено поділ регіонів України на окремі кластери за чинниками, які впливають на демографічні втрати. Внаслідок кластерного аналізу за агромеративним методом було розраховано матрицю відстаней (подібності). Після цього на основі евклідових відстаней регіони України було

згруповано в кластери. Всі області згруповано у чотири кластери. У табл. 1 наведено результати кластерного аналізу областей України.

У табл. 2 наведено середні групові значення кожного кластера.

Дані табл. 2 показують, що перший кластер характеризується великою кількістю пацієнтів на одного лікаря (239 осіб) та відносно невеликою порівняно з кластером 2 часткою осіб, що зверталися за медичною допомогою до некваліфікованих медичних експертів, та величиною викидів забруднюючих речовин в атмосферне повітря. У другому кластері відносно низькі показники по всіх факторах, проте найвищий показник частки осіб, що зверталися за медичною допомогою до некваліфікованих медичних експертів. Третій кластер відрізняється від інших найвищим показником дорожньо-транспортних пригод (11 349 випадків), а також високим відсотком витрат на алкоголь та тютюн на алкогольні напої та тютюнові вироби. Четвертий кластер характеризується найвищим рівнем бідності населення (34,30%), високим відсотком витрат на алкоголь та тютюн (3,45%), а також найвищим показником вики-

дів забруднених речовин у навколишнє середовище (480,93 тис. т).

У регіонах, які увійшли до першого кластера, варто звернути увагу на кількість лікарів, які обслуговують населення, оскільки за великого навантаження лікарі не в змозі надавати якісну медичну допомогу населенню, що може призводити до підвищення рівня захворюваності. У другому кластері варто провадити політику стимулювання довіри до кваліфікованих медичних працівників, а не народних цілителів. Не варто займатися самолікуванням, а звертатися до лікарів, адже у цьому кластері найнижче навантаження лікарів пацієнтами. У регіонів третього кластера найнагальнішою проблемою є кількість дорожньо-транспортних пригод. Необхідно вимагати від кожного водія абсолютно виконання правил дорожнього руху, карати водіїв позитивним позбавленням права керувати транспортним засобом у разі керування в стані алкогольного сп'яніння, вимагати дотримання автомобіля у справному стані. Четвертий кластер характеризується важким техногенним навантаженням. Тут необхідно поліпшувати умови праці працівників, використовувати на

Таблиця 1

Результати кластерного аналізу регіонів України за чинниками впливу на смертність населення

Номер кластера	Області	Номер кластера	Області
1	Вінницька область	2	Волинська область
	Житомирська область		Івано-Франківська область
	Запорізька область		Чернівецька область
	Закарпатська область	3	Київська область
	Кіровоградська область		Львівська область
	Миколаївська область		Одеська область
	Полтавська область	4	Донецька область
	Сумська область		Дніпропетровська область
	Тернопільська область		Харківська область
	Херсонська область		Рівненська область
	Хмельницька область		
	Черкаська область		
Чернігівська область			
Луганська область			

Джерело: власні розрахунки за даними [6]

Таблиця 2

Середні значення кластерів за вибраними показниками впливу на смертність населення

AverageLinkag	Кількість населення у розрахунку на одного лікаря, осіб	Кількість штатних працівників, зайнятих на роботах зі шкідливими умовами праці, тис. осіб	Кількість зареєстрованих смертей, од.	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. т	Кількість дорожньо-транспортних пригод на дорогах і вулицях, од.	Частка осіб, що зверталися за медичною допомогою протягом останніх 12 місяців до народного цілителя, гомеопата, знахаря, екстрасенса та ін., %	Відсоток витрат домогосподарств на алкогольні напої та тютюнові вироби, %	Рівень бідності, %
1	239,36	19,89	17861,85	49,14	3122,86	0,25	3,13	23,46
2	198,67	9,86	14075,33	68,13	2659,67	1,33	3,23	11,96
3	207,67	40,70	31342,00	75,90	11349,00	0,03	3,67	27,00
4	203,00	84,58	156161,75	480,93	7251,75	0,60	3,45	34,30
	224,25	32,02	42123,54	126,83	4781,38	0,42	3,26	24,27

Джерело: розраховано авторами за [6]

Таблиця 3

Коефіцієнти канонічних дискримінантних функцій

	Функція		
	1	2	3
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря, тис. т	,004	,003	-,003
Кількість дорожньо-транспортних пригод на дорогах і вулицях, од.	,001	,000	,000
Частка осіб, що зверталися за медичною допомогою протягом останніх 12 місяців до народного цілителя, гомеопата, знахаря, екстрасенса та ін., %	-2,568	1,884	1,051
Рівень бідності, %	,108	,033	-,037
(Константа)	-4,540	-1,938	-,415

Нестандартизовані коефіцієнти

Джерело: розраховано авторами за [6]

виробництвах сучасні технології, які забезпечували б мінімальне забруднення навколишнього середовища. Також варто звернути увагу на якість життя населення: підвищувати рівень заробітної плати, умов проживання, рівень освіти та культури тощо.

За допомогою дискримінантного аналізу зможемо визначити, які саме чинники поділяють області України на групи.

До дискримінантних рівнянь увійшло чотири змінних (кількість дорожньо-транспортних пригод, частка осіб, що зверталися за медичною допомогою до некваліфікованих фахівців, рівень бідності, викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря). Коефіцієнти дискримінантних функцій наведено в табл. 3.

Смертність населення, а особливо передчасна, призводить до непоправних економічних утрат, які впливають на економічну безпеку держави.

Нами було здійснено аналіз утрачених років потенційного життя, недовиготовленого ВВП унаслідок передчасної смертності та недоотриманих податків у вигляді податку з доходів фізичних осіб та військового збору.

У 2016 р. внаслідок передчасної смертності населення працездатного віку було втрачено 4 203 659,96 людино-років потенційного життя.

Показник (індекс) ВРПЖ становив у 2016 р. 14 333,40 на 100 тис. населення.

Найсуттєвіші втрати людино-років спостерігаються у вікових групах 55–59 та 60–64 років, а саме 18,20% та 19,45% загальних утрат людино-років.

Варто звернути увагу на те, що величина втрачених людино-років через передчасну смертність у чоловіків значно вища, ніж у жінок. Найбільша розбіжність спостерігається у віковій групі 20–24 років: число втрачених людино-років перевищує відповідний показник у жінок у 2,71 рази, тоді як найменша розбіжність у віковій групі 55–59 років (1,52 рази).

Недожиті роки призводять до недовиготовленого національного продукту. За нашими розрахунками (тобто з урахуванням частини валового внутрішнього продукту (ВВП) у розрахунку на особу населення), понад 4 млн. втрачених років потенційного життя коштували Україні в 2016 р. щонаймен-

ше 5 608,24 млн. грн., тобто саме такий внесок було б додано до загального обсягу ВВП у 2016 р., якби не було зафіксовано жодного випадку передчасної смерті. Це дає уявлення про масштаби втрат, а отже, і про масштаби ймовірних вигід у результаті правильно сформованих та ефективно освоєних інвестицій у програмні заходи щодо зниження рівня передчасної смертності в Україні.

За умови того, що всі померлі отримували б мінімальну заробітну плату, величина податкових надходжень зросла б на 96 436 тис. грн. податків із доходів фізичних осіб, 117 867,20 тис. грн. ЄСВ та 8 036,4 тис. грн. військового збору. Загальна сума недоотриманих податків становить 222 339,6 тис. грн., що становить 0,009% ВВП 2016 р.

Якщо припустити, що всі померлі отримували б середню заробітну плату, величина податкових надходжень становила б 360 422,52 тис. грн. податків, із яких 156 328,07 грн. – податки з доходів фізичних осіб, 191 067,52 тис. грн. – втрати Пенсійного фонду на соціальне страхування та 13 027,33 тис. грн. – величина військового збору. Ця величина становить 0,015% ВВП за 2016 р.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. На економіку країни вагомий вплив здійснює смертність населення через утрачену робочу силу, трудовий потенціал, недоотримання доходів тощо. Для досягнення економічних вигід держави за рахунок боротьби зі смертністю населення необхідно здійснити значні витрати на підвищення рівня життя людини і поліпшення стану навколишнього середовища. Кількісна оцінка втрат населення дає змогу обґрунтовано формувати та здійснювати демографічну та економічну політику держави.

Збереження здоров'я населення як найважливішого ресурсу країни є запорукою економічного розвитку та стабільності в країні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

- Семенюк О.А. Причини передчасної смертності та заходи щодо запобігання їй. Український медичний часопис. 2011. № 6(86). URL: <https://www.umj.com.ua/article/20664/prichini-peredchasnoi-smertnosti-ta-zaxodi-shhodo-zapobigannya-ij>.

2. Стратегія національної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/105. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
3. Конституція України. Відомості ВРУ. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/>.
4. Методика розрахунку рівня економічної безпеки України, затверджена Наказом Міністерства економіки України № 60 від 02.03.2007. URL: http://www.me.gov.ua/control/publish/article?art_id=97980.
5. Грищенко Д.М. Демографічна ситуація як чинник економічної безпеки України. Науковий блог Національного університету «Острозька академія». URL: <https://naub.oa.edu.ua/2018/>.
6. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/>.

REFERENCES:

1. Semenyuk O.A. (2011), "Premature death reasons and prevention measures", *Ukrainskyi Medychnyi Chasopys*, [Online], no. 6(86), pp.104-107, available at: <https://www.umj.com.ua/article/20664/prichini-peredchasnoi-smertnosti-ta-zaxodi-shho-do-zapobigannya-ij> (Accessed 21 November 2018)
2. The Verkhovna Rada of Ukraine (2015), The strategy of national security of Ukraine was approved by the Decree of the President of Ukraine dated May 26, 2015, No. 87/105, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015> (Accessed 21 November 2018)
3. The Verkhovna Rada of Ukraine (1996), Constitution of Ukraine, available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/> (Accessed 21 November 2018)
4. Ministry of Economy of Ukraine (2007), Methodology for calculating the level of economic security of Ukraine, available at: http://www.me.gov.ua/control/publish/article?art_id=97980 (Accessed 21 November 2018)
5. Hryshchenko D.M. (2018) "Demographic situation as a factor of economic security of Ukraine", *Naukovyi Bloh Natsionalnoho Universytetu "Ostrozka Akademiia"*, [Online], available at: <https://naub.oa.edu.ua/2018/> (Accessed 21 November 2018)
6. Derzhavna Sluzhba Statyky Ukrainy, available at: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (Accessed 21 November 2018)

Vilchynska O.M.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Business Statistics
and Analytics,
Ivan Franko National University of Lviv*

Didyk M.O.

*Graduate Student,
Ivan Franko National University of Lviv*

STATISTICAL ESTIMATION OF DEMOGRAPHIC LOSSES IN THE CONTEXT OF ECONOMIC SECURITY OF THE STATE

The article deals with the concept of demographic and national security. The rate, structure, and dynamics of mortality in Ukraine have been analysed. The highest mortality rate during 1991–2016 was observed in 2005, the mortality rate was 16.67%. It has been proved that about 85% of all deaths accrue to three main classes of causes of death: diseases of the circulatory system, neoplasms and external causes of death. Based on the construction of a multivariate regression model, the influence of a group of factors on mortality has been analysed. The analysis allows us to conclude that on average the most influential factors are such indicators as the number of patients per doctor and the number of workers who are employed in jobs with harmful working conditions. The division of regions of Ukraine into 4 clusters is carried out by factors that affect demographic losses. With the help of discriminant analysis, it has been determined which factors divide the regions of Ukraine into groups.

Discriminant equations include four variables (the number of traffic accidents, the share of persons who sought medical assistance to unqualified professionals, the level of poverty, the emissions of polluting substances in atmospheric air).

The analysis of economic losses due to premature mortality in Ukraine in 2016 has been carried out. In 2016, due to premature mortality of the working-age population, 4,203,659.96 person-years of potential life were lost. In 2016, the rate (index) of the lost years of potential life amounts to 14.333,40 per 100 000 population.

According to our calculations (that is, taking into account the part of gross domestic product (GDP) per caput), more than 4 million lost years of potential life cost Ukraine at least 5,608.24 million UAH in 2016, in other words, such a contribution would have been added to the total GDP in 2016, if no case of premature death had been recorded.

УДК 338

Вільчинська О.М.

*доцент кафедри бізнес-статистики та аналітики
Львівського національного університету імені Івана Франка*

Політило І.П.

*студентка
Львівського національного університету імені Івана Франка*

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗПОДІЛ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

У статті розглянуто вплив тіньової економіки на розподіл доходів населення в Україні. Виявлено проблему диференціації доходів населення в Україні. Наведено регресійну модель рівня тіньової економіки впродовж 2010–2017 років та визначено основні фактори впливу на неї. Розраховано розподіл доходів населення в Україні за децильними групами без та з урахуванням їх тіньового складника. Проаналізовано коефіцієнт Джіні протягом 2015–2017 років та його тіньовий характер. Обґрунтовано необхідність урахування тінізації економіки під час розрахунку доходів населення. Наведено можливі шляхи детінізації економіки на сучасному етапі.

Ключові слова: доходи, диференціація доходів, коефіцієнт Джіні, тіньова економіка, скориговані доходи, детінізація економіки.

АННОТАЦИЯ

В статье рассматривается влияние теневой экономики на распределение доходов населения в Украине. Обнаружена проблема дифференциации доходов населения в Украине. Представлена регрессионная модель уровня теневой экономики в течение 2010–2017 годов и определены основные факторы влияния на нее. Рассчитано распределение доходов населения в Украине за децильными группами без учета их теневой составляющей. Проанализирован коэффициент Джини в течение 2015–2017 годов и его теневой характер. Обоснована необходимость учета тенизации экономики при расчете доходов населения. Приведены возможные пути детенизации экономики на современном этапе.

Ключевые слова: доходы, дифференциация доходов, коэффициент Джини, теневая экономика, скорректированные доходы, детенизация экономики.

ANNOTATION

The article considers the impact of the shadow economy on the distribution of income in Ukraine. The problem of differentiation of income of the population in Ukraine is identified. The regression model of the shadow economy level during 2010–2017 is presented together with the definition of the main factors of influence on the shadow economy. The distribution of income of the population in Ukraine is calculated by the decile groups with and without taking into account their shadow component. The article analyzes the Gini coefficient during 2015–2017 and its shadow nature. The necessity is grounded of taking into account the shadow economy in the calculation of income of the population. The possible ways are suggested of unshadowing the economy at the present stage.

Key words: income, differentiation of income, the Gini coefficient, shadow economy, adjusted income, unshadowing the economy.

Постановка проблеми. Доходи населення є одним із найважливіших показників рівня життя населення та розвитку суспільства загалом. Однак характерною рисою усіх соціально-економічних систем є нерівність у доходах населення, тобто їх диференціація, яка пов'язана із суттєвими відмінностями у становищі членів суспільства. Незначна диференціація доходів стимулює економічний розвиток, а висо-

кий її рівень негативно впливає на його темпи, оскільки підриває стимули до праці та знижує її ефективність. Особливо загрозливим тлом надмірної диференціації доходів населення є тінізація економічної діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Питаннями диференціації доходів займалися вчені М. Лоренц, А. Аткинсон, В. Тохтарова [7], Н. Ільєнко [4], Е. Лібанова, В. Булавинець, А. Гвелесіані, О. Марець, Н. Холод, а Г. Юрчик [9], В. Черней [8], Д. Токарюк, А. Ходжаян, К. Хом'як розглядали у своїх працях тіньову економіку та її суть.

Постановка завдання. Метою статті є аналіз впливу тіньової економіки на розподіл доходів населення в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Доходи є основним джерелом задоволення особистих потреб населення у споживчих товарах і послугах. За останні декілька років у зв'язку із ускладненням та нестабільністю суспільно-політичної ситуації в Україні поглибилися негативні тенденції в усіх сферах соціально-економічного життя населення. Особливо це стосується процесів формування і розподілу доходів населення України та її регіонів, що визначають рівень добробуту всього суспільства. Процеси інфляції, зростання цін на споживчі товари та послуги, падіння реальної заробітної плати і доходів призвели до зниження купівельної спроможності населення, зростання масового безробіття, погіршення демографічної ситуації, і, як наслідок, до поглиблення соціально-економічної кризи [5, с. 94].

Непомірно високий рівень диференціації доходів посилює соціальну напругу в суспільстві та сприяє тіньовим розподільчим процесам. Нерівність за доходами для суспільства з ринковими відносинами є природним, законним та необхідним явищем, оскільки нерівний майновий статус його членів вважається одним із потужних стимулів соціально-економічного прогресу за умови створення для кожного громадянина щодо однакових можливостей щодо реалізації свого потенціалу [4, с. 23]. Однак у зв'язку з бідністю значної частини населення України надмірна диференціація за доходами набуває соціальної гостроти.

Насамперед необхідно визначити суть поняття тіньової економіки та чинників, які зумовлюють поглиблення її рівня. Тіньова еко-

номіка – нелегальна неврахована, фіктивна, корислива діяльність, спрямована на отримання доходу, приховуваного від офіційної влади будь-яким, навіть кримінальним або протизаконним, шляхом. Дослідження результатів оцінювання тіньової економіки в Україні за різними методиками свідчить, що рівень тінізації національної економіки є надзвичайно високим. За останніми даними, рівень тіньової економіки у I кварталі 2018 року становив 33% від офіційного ВВП [3].

Тіньові процеси в умовах ринкової економіки формуються під впливом багатьох чинників, вплив яких можна виразити за допомогою економіко-статистичних методів. Одним із них є регресійний аналіз. Тож із його допомогою можна виокремити чинники впливу на рівень тіньової економіки (табл. 1).

У результаті проведення регресійного аналізу отримано низку результатів.

Множинний коефіцієнт кореляції свідчить про дуже щільний зв'язок між результативним показником та чинниковими величинами. Щодо значення коефіцієнту детермінації отриманої регресійної моделі, то залежність рівня тіньової економіки на 99,99% зумовлена обраними чинниковими змінними. Решта 0,01% зумовлені іншими чинниками, що впливають на рівень тінізації, але не є включеними в модель регресії.

Однак це ще не гарантує невинності результату. Для перевірки істотності розраховано критерій Фішера, або F -критерій, який дорівнює 3977,09. Порівнюємо його з табличним значенням. Для рівня істотності $\alpha = 0,05$ та кількості ступенів свободи $\nu_1 = 6$ і $\nu_2 = 1$ табличний $F_{кр} = 233,99$. Розрахункова величина F значно більша від табличної, що дає можливість говорити про істотність одержаного регресійного рівняння.

Другий критерій (t -статистика, або критерій Стьюдента) дає змогу оцінити корисність кожного з незалежних чинників. Наприклад, для

кількості зайнятих працівників на малих підприємствах розраховано $t = 89,4243$, а t – критичне з таблиці для рівня істотності $\alpha = 0,05$ і ступенів свободи 1 ($\nu =$ кількість спостережень або періодів – (кількість незалежних факторів – 1)) дорівнює 12,706. Оскільки $|t| > t_{кр}$, то відповідний чинник є важливою змінною для оцінки рівня тіньової економіки. Аналогічно перевірено інші змінні на статистичну істотність, що дало можливість включити в модель на рівні істотності $\alpha = 0,05$ рівень податкового навантаження та тіньову заробітну плату.

Отже, регресійний аналіз дає змогу отримати рівняння регресії:

$$y = 139,7951 - 0,0236x_2 - 1,2874x_3 - 0,0049x_4.$$

У результаті регресійного аналізу залежності рівня тіньової економіки від обраних факторів для зменшення рівня тіньової економіки необхідно зменшити податкове навантаження, тіньову заробітну плату та безробітне населення.

Для подальшого аналізу впливу тіньової економіки на розподіл доходів розглянемо, як саме розподіляються доходи з урахуванням тіні.

Оцінку диференціації доходів населення з урахуванням їх тіньової компоненти для 2016–2017 рр. здійснено за таким алгоритмом:

1) оцінювання тіньових доходів та обґрунтування критеріїв їх розподілу за децильними групами населення;

2) розрахунок так званих скорегованих доходів (враховують їх тіньовий складник) у розрізі децильних груп населення;

3) розрахунок коефіцієнта Джині за загальними та скорегованими загальними доходами населення;

4) порівняння показників диференціації доходів населення за загальними та скорегованими загальними доходами населення [9, с. 139].

Основною проблемою оцінювання рівня диференціації доходів населення в Україні є обґрунтування масштабів та критеріїв розподілу їх тіньової компоненти. Результати оцінювання рівня тіньової економіки за різними методоло-

Таблиця 1

Зведені дані для регресійного аналізу впливу чинникових змінних на рівень тіньової економіки в Україні у 2010–2017 роках

Рік	Рівень тіньової економіки, % до ВВП	Кількість малих підприємств, одиниць	Кількість зайнятих на малих підприємствах, тис. осіб	Рівень податкового навантаження, %	Різниця між доходами та видатками за місяць, грн	Безробітне населення у віці 15–70 років, тис. осіб	Тіньова заробітна плата за місяць, грн
	y	x_1	x_2	x_3	x_4	x_5	x_6
2010	38	357241	2164,6	20,92	715,04	1713,90	1226,00
2011	34	354283	2091,5	24,81	385,71	1661,90	1546,00
2012	34	344048	2051,3	24,71	542,47	1589,80	1830,00
2013	35	373809	2010,7	23,25	656,58	1510,40	2014,00
2014	43	324598	1686,9	23,16	514,43	1847,60	2130,00
2015	40	327814	1576,4	25,53	783,05	1654,70	2641,00
2016	35	291154	1591,7	27,28	518,45	1678,20	3443,00
2017	31	322920	1658,9	27,76	1025,83	1698,00	3409,00

Джерело: побудовано та розраховано автором на основі [2]

гічними підходами дали змогу визначити варіацію тінювих доходів. Відповідно до однієї з наукових концепцій, тінюві доходи розподіляються лише між двома останніми децильними групами населення [7, с. 171].

Звичайно, статистичних даних, які б дали змогу достовірно оцінити розподіл тінювих доходів за децильними групами населення, немає. Це можна зробити лише на основі певних припущень.

Зокрема, закономірність розподілу тінювих доходів може відображати структура витрат домогосподарств. Іншим критерієм може слугувати розподіл респондентів за самооцінюванням власного рівня життя.

Аналогічно до викладеного вище всі показники у контексті їх впливу на розподіл тінювих доходів було розділено на стимулятори та дестимулятори. Це допомогло оцінити відсоткову частку кожної децильної групи у тінювих доходах (рис. 1).

Показово, що у середньому вагові коефіцієнти участі у розподілі тінювих доходів відображають вищий рівень нерівності, ніж сукупні ресурси. Крім того, питома вага десятої децильної групи населення у розподілі тінювих доходів перевищує відповідну частку за загальними доходами.

Оцінювання населенням власних доходів характеризується незначною нерівністю, проте у кожній наступній децильній групі його частка зростає (у десятій порівняно з першою на 21,15 в.п.).

Висока частка у тінювих доходах належить загальним доходам. Вона переважає у п'яти останніх децильних групах (57,73%, що на 1,58 в.п. менше, ніж у попередньому році).

Щодо нормалізованих показників структури витрат, то у 2017 році для них характерна тенденція до зростання від першої до десятої децильної групи, подібно до оцінювання населенням власних доходів, тобто спостерігається збільшення нерівності у 10% найбагатшого населення. На перших п'ять децильних груп припадає 32,92% частки у тінювих доходах, а на

останні, відповідно, – 67,08% (на 1,93 в.п. більше, ніж у попередньому році).

Завдяки отриманим ваговим коефіцієнтам участі у розподілі тінювих доходів розраховано частку кожної децильної групи у скорегованих загальних доходах (табл. 2).

Результати розрахунків продемонстрували, що врахування тінювого складника доходів дещо змінює закономірності їх розподілу за децильними групами населення порівняно із сукупними ресурсами.

У 2017 році максимальний рівень тінювої економіки становив 47%, а мінімальний – 20%, у 2016 році максимальний – 51%, мінімальний – 22%. Так, якщо у 2017 р. на останню децильну групу населення припадало 12,51% сукупних ресурсів, то за врахування тінювих доходів відповідна середня частка варіювала в межах 27,86% – 31,81%.

У 2017 році без врахування тінювого складника перша децильна група становила 5,93% сукупних ресурсів (у 2016 році – 7,03%), а з корегуванням за нормалізованими показниками оцінювання населенням власних доходів – 0,87%, за нормалізованими показниками структури витрат – 2,69% (у 2016 році – 1,71% і 2,51% відповідно).

Результати розрахунків коефіцієнта Джині демонструють певні відмінності в оцінюванні диференціації за загальними та загальним скорегованим доходами (рис. 2). У 2017 році простежувалася тенденція попереднього року із незначним зростанням цього показника. Коефіцієнт Джині за скорегованими доходами перевищував відповідний показник у середньому в 1,04–1,14 рази порівняно з 2016 і 2015 роками за нормалізованими показниками оцінювання населенням власних доходів. Щодо скорегованих витрат, то коефіцієнт Джині дуже не відхилявся від розраховано значення за загальними доходами, різниця становила 0,6 в.п. у 2017 році і 0,0 в.п. у 2016 році.

Щодо коефіцієнта Джині за загальним доходами, то протягом досліджуваного періоду най-

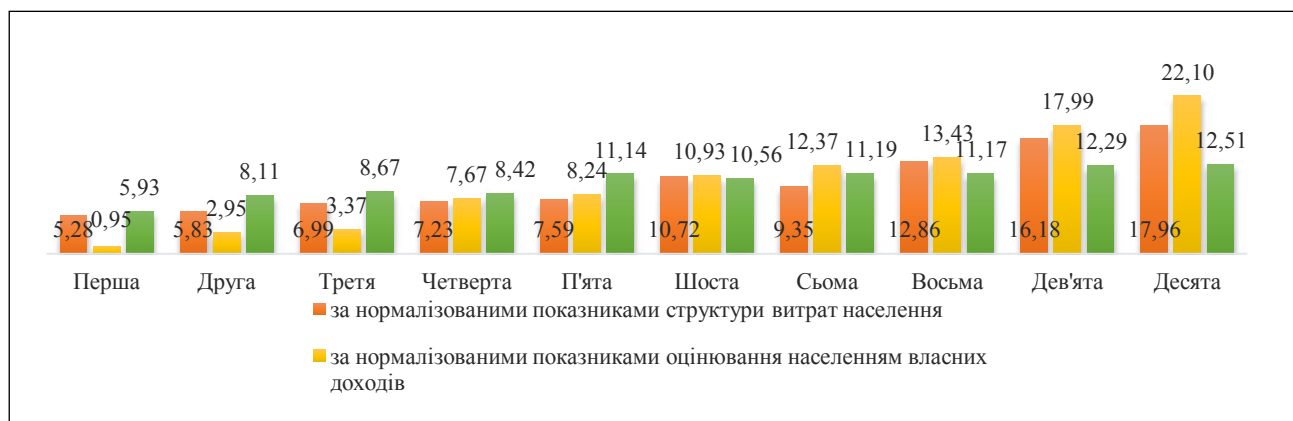

Рис. 1. Частка децильних груп населення України у тінювих доходах (за різними методиками) порівняно із загальними доходами у 2017 році, %

Джерело: розраховано за [2]

вище значення було зафіксоване у 2017 році – 23,20%. Це на 1,20 в.п більше за відповідний показник 2016 року і на 0,50 в.п. більше за показник 2015 року.

Отже, якщо за загальними доходами коефіцієнт Джині свідчить про низький рівень нерівності у розподілі доходів, то за скорегованими доходами – про середній або ж високий.

Вагові коефіцієнти участі у розподілі тіньових доходів відображають вищий рівень нерівності, ніж сукупні ресурси. Частки децильних груп населення України у тіньових доходах порівняно із загальними доходами у 2017 році характеризуються збільшенням нерівності у 10% найбагатшого населення порівняно з 10% найбіднішого населення. Для загальних доходів це твердження не справджується. Урахування тіньового складника дає дещо інші результати, насамперед видно, що на останні децильні гру-

пи припадає значно більше доходів як за скорегованими показниками структури витратків, так і за самооцінкою населенням власних доходів.

Таким чином, на основі запропонованої методики було розраховано вплив тіньової компоненти на диференціацію доходів і доведено, що врахування тіні PFWS дасть змогу більш реально оцінювати ситуацію.

Поглиблення нерівності в розподілі доходів домогосподарств України у роки ринкових реформ – це не лише результат зниження обсягів та рівня виробництва, високого рівня інфляції, але й наслідок відсутності ефективних державних механізмів щодо сприяння адаптації населення до нових економічних умов [1, с. 65].

Одним з ефективних шляхів подолання нерівності є процес детінізації економіки, який набуватиме належної результативності лише за умови формування державою стабільних спри-

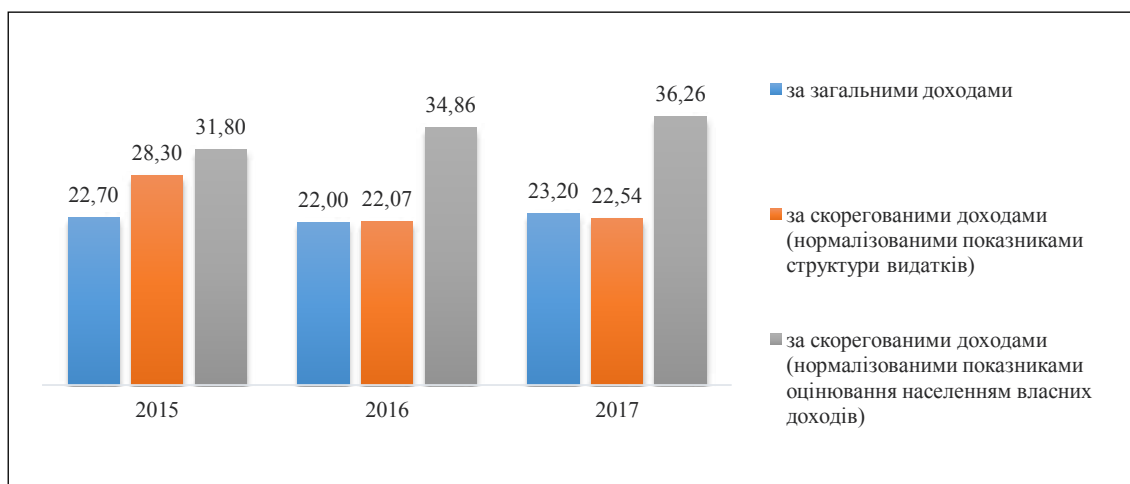

Рис. 2. Співвідношення між коефіцієнтом Джині за загальними та скорегованими загальними доходами в Україні у 2015–2017 рр., %

Джерело: розраховано автором на основі [2]

Таблиця 2

Розподіл скорегованих загальних доходів (з урахуванням тіньової компоненти) за децильними групами населення в Україні у 2016–2017 роках, %

Децильні групи	Частка у скорегованих доходах (з урахуванням їх тіньового складника), розрахована за:											
	нормалізованими показниками оцінювання населенням власних доходів						нормалізованими показниками структури витрат					
	max		min		середня		max		min		середня	
	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017	2016	2017
Перша	1,04	0,92	0,95	0,83	1,71	0,87	2,55	2,71	2,48	2,66	2,51	2,69
Друга	1,86	2,17	1,75	2,07	2,85	2,12	4,01	3,80	3,95	3,74	3,98	3,77
Третя	4,31	2,57	4,24	2,48	4,42	2,53	4,67	4,78	4,60	4,73	4,64	4,76
Четверта	5,96	5,18	5,92	5,13	6,12	5,16	6,35	5,25	6,31	5,19	6,33	5,22
П'ята	6,10	6,42	6,03	6,37	6,94	6,40	7,88	6,37	7,85	6,31	7,86	6,34
Шоста	7,08	8,82	7,02	8,80	7,62	8,81	8,26	9,22	8,23	9,21	8,24	9,22
Сьома	11,03	10,42	11,04	10,42	10,61	10,42	10,20	8,67	10,18	8,63	10,19	8,65
Восьма	15,28	12,76	15,36	12,78	14,17	12,77	12,96	13,06	12,98	13,08	12,97	13,07
Дев'ята	18,20	19,06	18,30	19,17	17,01	19,11	15,68	18,38	15,73	18,48	15,70	18,43
Десята	29,14	31,67	29,41	31,94	28,55	31,81	27,45	27,76	27,69	27,96	27,57	27,86
Сума	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00

Джерело: розраховано автором на основі [2]

ятливих умов для ведення бізнесу, зокрема шляхом розбудови такого інституційного середовища, тіньова економічна діяльність для якого стала б неефективною.

В умовах глобалізації економіки проблему детінізації розв'язують не лише на національному, а й міжнародному рівні. Свідченням цього є створення міжнародних організацій з боротьби з корупцією, організованою злочинністю, легалізацією коштів, отриманих незаконним шляхом, а також прийняття міжнародних стандартів, нормативних і рекомендаційних документів у сфері детінізації економіки. Проте водночас ефективну протидію поширенню тіньових економічних відносин може бути забезпечено лише за наявності національних організаційно-правових механізмів детінізації економіки, побудованих на міжнародних стандартах з урахуванням як світового досвіду детінізації економіки, так і національних особливостей цього явища та рушійних чинників його поширення в кожній окремо взятій країні [8, с. 31–32].

Найважливішим напрямом боротьби із тіньовою економікою є суворе дотримання законності в діяльності всіх ланок управлінського апарату, викорінення корупції в органах державної влади на всіх її рівнях. Необхідно істотно зміцнити довіру до влади шляхом ефективного захисту населення від різного роду фінансових шахрайств, надійного захисту його заощаджень, капіталів і самого інституту приватної власності.

Таким чином, великі розміри тіньової економіки в Україні дають можливість працедавцям недоплачувати найманим працівникам зароблену ними заробітну плату. У результаті у підприємців тіньові доходи зростають швидшими темпами, ніж у їхніх робітників. Неможливість державою перерозподіляти тіньові доходи громадян України на користь незаможних верств населення веде до збільшення диференціації розподілу загальних доходів всього населення країни, що призводить до зменшення його суспільного економічного добробуту.

Рівень податкового навантаження в країні показує ефект впливу податків на суб'єкти господарювання, виходячи з їхньої податкової платоспроможності, та водночас характеризує достатність наповнення дохідної частини бюджету. Нині в Україні реальний рівень податкового навантаження нижчий від середньосвітового показника та показника розвинених країн, адже віддача податкової системи для громадян є низькою. Залишається проблема адміністрування податків, а саме занадто довгий час виділяється на підготовку та подачу податкової звітності та сплату податку.

Державне регулювання доходів населення з урахуванням тіньової компоненти – це діяльність органів державної влади з вироблення, реалізації та вдосконалення впливу на взаємовідносини у ланцюгу «держава – бізнес – населення», що зумовлює розмір номінальних і

реальних доходів населення, а водночас – рівень та якість його життя. Підвищення результативності державного регулювання можливе завдяки реалізації комплексу заходів за пріоритетними напрямками, які визначаються видами доходів населення з урахування «тіні»: трудові доходи, доходи від підприємництва та самозайнятості, доходи від власності, пенсії, соціальні допомоги, сукупні доходи [6, с. 126].

Висновки з проведеного дослідження. Отже, тіньова економіка – складне явище, на яке впливає багато показників, з одного боку, і сама тіньова економіка впливає на рівень життя як окремих громадян, так і держави загалом – з іншого.

Високий рівень тіньової економіки приводить до посилення нерівномірності розподілу доходів, коли дуже багаті отримують майже все, а бідні – дуже малу частку доходу. Державі необхідно боротися з цією проблемою насамперед через удосконалення податкової реформи, підвищення мінімальної заробітної плати та прожиткового мінімуму і боротьбу з корупцією.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Вільчинська О.М. Нерівномірність розподілу доходів домогосподарств в контексті соціально-економічної безпеки / О.М. Вільчинська // Суспільні трансформації і безпека: людина, держава, соціум : матеріали доповідей Всеукраїнської науково-практичної конференції – Львів : Львівський інститут МАУП, 2017. 172 с.
2. Державна служба статистики України. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
3. Загальні тенденції тіньової економіки в Україні за I квартал 2018 року: Звіт Міністерства економічного розвитку і торгівлі України // Національний інститут стратегічних досліджень. URL: <http://www.niss.gov.ua>.
4. Ільєнко Н., Спасенко Ю. Забезпечення оптимальної диференціації заробітної плати – важливий напрям регулювання оплати праці // Україна: аспекти праці, № 1, 2015. С. 22–27.
5. Карпенко Н.В. Аналіз наявних доходів населення в регіонах України з акцентом в Одеській області / Н.В. Карпенко // Развитие науки в XXI веке: сборник статей научно-информационного центра «Знание» по материалам XXII международной научно-практической конференции. Харьков: научно-информационный центр «Знание», 2017. Ч. 2. С. 93–99.
6. Мельниченко О.А. Державне регулювання доходів населення: сутність і пріоритетні напрями підвищення його результативності / О.А. Мельниченко, Н.М. Удовиченко // Державне управління у сфері цивільного захисту: наука, освіта, практика: матеріали міжнародної науково-практичної конференції, Харків, 19–20 квітня 2018 р. / за заг. ред. В.П. Садкового. Харків, 2018. С. 124–126.
7. Тохтарова В.С. Доходи населення: уровень, структура и дифференциация / В.С. Тохтарова // Демография та соціальна економіка. 2011. № 2. С. 166–175.
8. Черней В.В. Тіньова економіка: світові тенденції та українські реалії [Текст] : матеріали міжвідомчої наук.-практ. конф. (Київ, 23 черв. 2017 р.) / [редкол.: В.В. Черней, С.С. Чернявський, В.І. Шакун та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2017. 448 с.

9. Юрчик Г.М. Оцінювання диференціації доходів населення України з урахуванням їх тіньової компоненти / Г.М. Юрчик, Н.М. Самолюк // Демографія та соціальна економіка. 2016. № 3. С. 1331–44.

REFERENCES:

1. Vilchinskaya O.M. (2017), Nerivnomirnist rozpodilu dokhodiv domohospodarstv v konteksti sotsialno-ekonomichnoi bezpeky [Uneven distribution of household income in the context of socioeconomic security], Cuspilni transformatsii i bezpeka: liudyna, derzhava, sotsium [Common transformations and security: man, state, society], materials of the reports of the All-Ukrainian scientific and practical conference, Lviv institute of MAUP, 172 p.
2. The State Statistics Service of Ukraine (2018) [Electronic resource]. Mode of access: <http://www.ukrstat.gov.ua> (Accessed 1 December 2018).
3. General trends of the shadow economy in Ukraine for the first quarter of 2018 [Zahalni tendentsii tinovoi ekonomiky Ukrainy za I kvartal 2018 roku], report of the Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine, available at: <http://www.niss.gov.ua> (Accessed 29 October 2018).
4. Iliencko, N., Spasenko, Yu. (2015), "Ensuring optimal wage differentiation is an important direction in the regulation of wages", Ukraine: aspects of labor, no.1, 2015, pp. 22–27.
5. Karpenko, N.V. (2017), Analiz naiavnykh dokhodiv naselennia v rehionakh Ukrainy z aktsentom v Odeskii oblasti [Analysis of existing incomes in the regions of Ukraine with an emphasis in the Odessa region], Razvytye nauky v XXI I veke: sbornyk statei nauchno-ynformatsyonnoho tsentra «Znanye» po mat. XXII mezhdunarodnoi nauchn.-prak. konf., 2017, part 2, pp. 93–99.
6. Melnichenko, O. A., Udovychenko, N. M. (2018), Derzhavne rehuliuвання dokhodiv naselennia: sutnist i priorytetni napriamy pidvyshchennia yoho rezultatyvnosti [State regulation of incomes: the essence and priority directions of increasing its effectiveness], Derzhavne upravlinnia u sferi tsyvilnoho zakhystu: nauka, osvita, praktyka, mat. mizhnarodnoi naukovo-prakt. Konf., Kharkiv, 19–20 kvitnia 2018, za zah. red. V. P. Sadkovo-ho, Kharkiv, 2018, pp. 124–126.
7. Tokhtarova, V.S (2011), "Income of the population: level, structure and differentiation", Demography and Social Economy, no.2, pp. 166–175.
8. Cherniei, V.V. (2017), Tinova ekonomika: svitovi tendentsii ta ukraïnski realii [Shadow economy: world trends and Ukrainian realities], mat. mizhvidomchoi nauk.-prakt. konf. (Kyiv, 23 cherv. 2017), redkol.: V.V. Cherniei, S.S. Cherniavskyi, V.I. Shakun ta in., Kyiv, Nats. akad. vnutr. sprav, 2017, 448 p.
9. Yurchik, G.M., Samoluk, N.M. (2016), "Estimation of the income differentiation of the population of Ukraine taking into account their shadow component", Demography and social economics, no. 3. pp. 133–144.

Vilchynska O.M.
*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Business Statistics
and Analytics,
Ivan Franko National University of Lviv*

Politylo I.P.
*Student at Department of Business Statistics
and Analytics,
Ivan Franko National University of Lviv*

ANALYSIS OF THE INFLUENCE OF THE SHADOW ECONOMY ON THE DISTRIBUTION OF INCOME IN UKRAINE

The article analyses the impact of the shadow economy on the distribution of income in Ukraine. Income is one of the most important indicators of the quality of life and its differentiation at the present stage acquires a social acuteness since excessive differentiation can lead to the shadow processes in economic activity.

The shadow economy is illegal unaccounted, fictitious, self-serving activity aimed at the obtainment of income hidden from the official authorities in any manner, including criminal or illegal. Its level in Ukraine has already exceeded the permissible limit and as of the first half of 2018 is 33% of the official GDP.

The article applies the regression analysis to determine the main factors that affect the level of the shadow economy during 2010–2017. It is determined that the major ones include the tax burden, shadow wages, and unemployed population. These factors need to be reduced so that in future the level of shadow economy has ceased to reach such critical values.

For further analysis of the impact of the shadow economy on the distribution of income, it is considered how the income is distributed taking into account the shadow. For this purpose, it was assumed that the pattern of distribution of shadow incomes may reflect the structure of the household expenditures. Another criterion for assessing the distribution of shadow income was the distribution of respondents by self-assessment of their own quality of life (methodology of the State Statistics Service).

The results confirmed that accounting for the shadow economy slightly changes the patterns of income distribution. First of all, the first five decile groups account for a smaller share of shadow income. Thus, while in 2017 the last decile population group accounted for 12.51% of the total resources, in the light of the shadow income, the corresponding average share ranged within 27.86% – 31.81%. Without regard to the shadow component, the first decile group accounted for 5.93% of total resources, and, adjusted to the normalized indicators of the population's assessment of their own income, amounted to 0.87% and, according to the normalized indicators of expenditure structure, amounted to 2.69%.

The data above are also confirmed by the Gini coefficient calculated with regard to the shadow component. While the Gini coefficient for the total income indicates a low level of inequality in the distribution of income, according to the adjusted income, the level of economic shadowing is medium or high.

Thus, the urgent problem in Ukraine is the unshadowing of economic activity, which can be achieved only by holistic actions of the state and its citizens for the effective maintenance of business and equal distribution of income.

УДК 311.2-047.44:339.1[347.2+365]

Козак С.В.*кандидат економічних наук,
старший викладач кафедри економіки та фінансів
Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука*

СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ УКРАЇНИ

АНОТАЦІЯ

Розкрито сутність та особливості функціонування ринку нерухомості, в тому числі житлової нерухомості як об'єкта статистичного дослідження, охарактеризовано його стан та розвиток. Опрацьовано нормативно-правове забезпечення статистичних досліджень ринку нерухомості в Україні. Розглянуто наявне інформаційно-статистичне забезпечення та обґрунтовано систему статистичних показників аналізу ринку житлової нерухомості. Удосконалено основні положення методології побудови системи статистичних показників вивчення ринку житлової нерухомості в Україні. Розглянуто доцільність застосування окремих економіко-статистичних методів вивчення ринку житлової нерухомості.

Ключові слова: ринок житлової нерухомості, нерухоме майно, капітал, інформаційно-статистичне забезпечення, житловий фонд, статистичний аналіз, система показників, індекси цін.

АННОТАЦИЯ

Раскрыты сущность и особенности функционирования рынка недвижимости, в том числе жилой недвижимости как объекта статистического исследования, описаны составляющие рынка, их взаимосвязь, а также функции рынка. Автором описано состояние и развитие рынка недвижимости Украины и проведен сравнительный анализ с международной практикой. Обработано нормативно-правовое обеспечение статистических исследований рынка недвижимости в Украине и выделены те элементы, которые требуют немедленного пересмотра в современных рыночных условиях. Рассмотрено существующее информационно-статистическое обеспечение и обоснована система статистических показателей анализа рынка жилой недвижимости. Усовершенствованы основные положения методологии построения системы статистических показателей изучения рынка жилой недвижимости в Украине. Акцентирована целесообразность применения отдельных экономико-статистических методов изучения рынка жилой недвижимости. Проанализирована деятельность органов государственной статистики в части проведения наблюдений за изменением цен на рынке жилья.

Ключевые слова: рынок жилой недвижимости, недвижимое имущество, капитал, информационно-статистическое обеспечение, жилищный фонд, статистический анализ, система показателей, индексы цен.

ANNOTATION

The essence and peculiarities of functioning of the real estate market, including residential real estate as an object of statistical research, have been determined and its present state and development have been described. Regulatory and legal support of statistical research of real estate market of Ukraine has been processed. Present information and statistical support has been reviewed and the system of statistical indicators used for the analysis of the residential real estate market has been grounded. Main statements of methodology of the construction of the system of statistical indicators used for investigation of the residential real estate market in Ukraine have been improved. The expediency of application of certain economic and statistical methods for the investigation of the residential real estate market has been considered.

Key words: residential real estate market, real estate, capital, information and statistical support, housing, statistical analysis, system of indicators, price indices.

Актуальність теми дослідження. Ринок нерухомості є важливим складником економіки країни, а також справляє вагомий вплив на різні аспекти соціального буття населення. У ринкових умовах господарювання статистичне оцінювання ринку житлової нерухомості України є головною передумовою ефективного розвитку соціально орієнтованої економіки.

Основою ринкових відносин та економічного зростання загалом є забезпечення розвитку права власності, в тому числі і на нерухоме майно. Право власності – це юридична категорія, що об'єднує сукупність нормативно-правових актів, які регулюють відносини власності. У роки панування адміністративно-командної системи це право було дуже обмеженим. За роки незалежності із введенням в дію низки законів, таких як Закон України «Про власність», Земельний кодекс та інші, було значною мірою сформовано правове поле розвитку ринку нерухомості, перетворення власності в категорію продуктивного капіталу або активу.

З позиції статистичного підходу, який є основним інструментом дослідження в цій статті, об'єктивна ринкова оцінка ринку житлової нерухомості повинна базуватися як на статистичній методології, так і на фінансовій. Тобто для статистичного оцінювання важливо відстежувати такі види вартості, як первинна, балансова, відтворена, залишкова і для певних видів житлової нерухомості – ринкова вартість.

Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження ринку нерухомості є праці зарубіжних і вітчизняних фахівців у сфері теорії ринкових відносин і ринкової кон'юнктури, серед яких Дж. Фрідмен, М. Кондратьєв, С. Харрісон, Н. Ордуей, Дж. Фішмен, О. Мендрул, І. Бланк, Ю. Козир, П. Рогожин, К. Борисюк та ін.

Різними аспектами організації та регулювання ринку нерухомості присвячені роботи вітчизняних спеціалістів: В. Вороніна, С. Грабовського, С. Гриненка, М. Гончаренка, О. Бондарева, Г. Жердецького, Г. Богословця, Ф. Пузого, С. Скринько, І. Галкіна та ін.

Безпосередньо статистичні дослідження окремих сегментів і характеристик ринку нерухомості за кордоном і в Україні здійснювали у своїх працях С. Айвазян, І. Беляєвський, І. Геллер, С. Герасименко, А. Головач, Д. Галаган, А. Єріна, В. Захожай, Н. Ковтун, І. Манцуров, Н. Парфенцева, Л. Рождественська, С. Шибіріна та деякі інші науковці.

Водночас комплексне, системне статистичне дослідження ринку житлової нерухомості в Україні фактично залишилося поза увагою більшості фахівців. У цьому сенсі виникла певна дослідницька лакуна у вітчизняній статистичній науці. Зважаючи на суттєві роль і значення ринку житлової нерухомості у формуванні ринкових відносин загалом, розвитку соціально орієнтованої економіки, завдання створення адекватного статистичного забезпечення для дослідження цього сегменту ринку видаються досить нагальними та своєчасними, що і свідчить, зокрема, про гостру потребу та актуальність проведення цього дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є обґрунтування методологічних засад і методичних підходів та розроблення практичних рекомендацій щодо вдосконалення статистичного оцінювання ринку житлової нерухомості України. Досягнення поставленої мети зумовило необхідність вирішення таких теоретико-методологічних і практичних завдань:

- розкрити сутність та особливості функціонування ринку нерухомості як об'єкта статистичного дослідження;

- дослідити нормативно-правове забезпечення статистичних досліджень ринку нерухомості в Україні;

- опрацювати наявне інформаційно-статистичне забезпечення та обґрунтувати систему статистичних показників аналізу ринку житлової нерухомості України;

- розглянути доцільність застосування основних економіко-статистичних методів для оцінювання ринку житлової нерухомості;

- критично проаналізувати практичну діяльність органів державної статистики у частині проведення спостережень за зміною цін на ринку житла;

- здійснити статистичне оцінювання ринку житлової нерухомості України;

- розробити пропозиції й обґрунтувати конкретні статистичні процедури, спрямовані на вдосконалення статистичного оцінювання ринку житлової нерухомості державною статистикою та приватними аналітичними агенціями, що діють на цьому ринку.

Виклад основного матеріалу. У статті обґрунтовано, що нерухомість може бути об'єктом ринкових відносин тільки тоді, коли є об'єктом взаємодії продавця і покупця. Але оскільки майже всі об'єкти нерухомості є водночас об'єктами купівлі та продажу, принаймні послуг з її утримання, то практично всі об'єкти нерухомості виступають і як об'єкти ринку нерухомості. Об'єктами ринку нерухомості можуть бути земельні ділянки, будівлі, споруди або їхні частини тощо.

У широкому розумінні поняття «ринку нерухомості» можна трактувати як комплекс відносин, пов'язаних зі створенням нових та експлуатацією вже наявних об'єктів нерухомості. Тобто основні процеси функціонування ринку

нерухомості – це розвиток (створення), управління (експлуатація) та передання прав на нерухомість. На наш погляд, нерухомість в умовах ринкової економіки слід тлумачити як один із факторів, залучених у процес виробництва товарів і послуг з метою отримання доходу та його забезпечення шляхом обороту в межах товарно-грошових відносин.

Нерухомість як капітал, що використовується у процесі виробництва поряд з іншими виробничими ресурсами, характеризується в економічній теорії як фактор виробництва, під яким розуміється економічний ресурс, що справляє певний вплив на його результати.

Нормативно-правове забезпечення функціонування ринку нерухомого майна базується на Конституції України, Цивільному кодексі України, Сімейному кодексі України, Житловому кодексі України, Земельному кодексі України, Господарському кодексі України та складається із законів України «Про власність», «Про оренду державного та комунального майна», «Про оренду землі», «Про податок із доходів фізичних осіб», «Про фінансово-кредитні механізми й управління майном під час будівництва житла та операцій з нерухомістю», «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обмежень», «Про приватизацію державного майна», «Про іпотеку», «Про приватизацію державного житлового фонду», «Про плату за землю», «Про приватизацію невеликих державних підприємств (малу приватизацію)» та інших нормативно-правових актах із цих питань.

Проведені дослідження свідчать про те, що за останні роки ринок нерухомості в Україні, насамперед ринок житлової нерухомості, активно формується й розвивається. Однак цей ринок є відносно молодим, він характеризується нерівномірністю розвитку окремих сегментів, недостатньою законодавчою базою і, як наслідок, низькою інвестиційною привабливістю, що гальмує розвиток економіки країни загалом. Оцінювання ринку житлової нерухомості має забезпечуватися статистичним супроводом у цій сфері, розробленим з урахуванням специфіки зазначеного ринку.

Також досліджено питання інформаційно-статистичного забезпечення ринку житлової нерухомості, обґрунтовано систему статистичних показників його дослідження, розглянуто та опрацьовано основні економіко-статистичні методи вивчення ринку житлової нерухомості, критично проаналізовано практичну діяльність органів державної статистики у частині проведення спостережень за зміною цін на ринку житла.

Результати проведених досліджень свідчать, що зараз в Україні є низка різноманітних структур, які є джерелами інформації для побудови статистики ринку житла. Ці структури, як державні, так і недержавні, можна умовно розділити на первинні та вторинні джерела інформації (рис. 1).

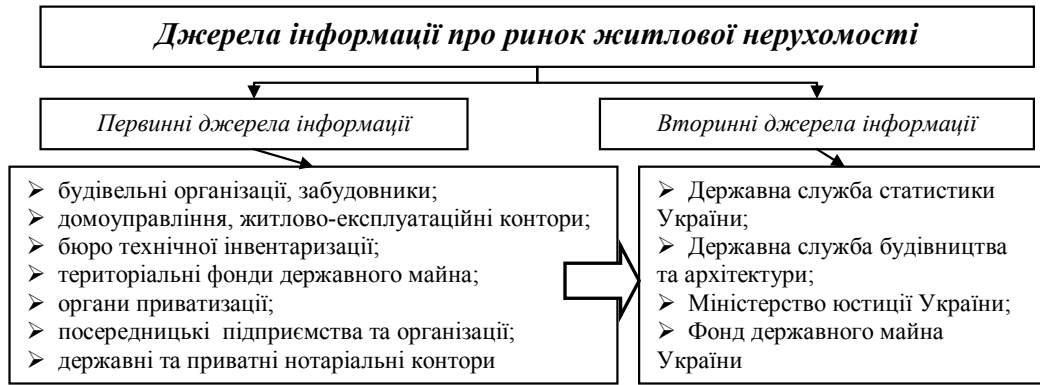

Рис. 1. Джерела інформації про ринок житлової нерухомості

Також джерелом інформації є безпосередньо населення, яке може надавати її у процесі проведення статистичних та кон'юнктурних обстежень і опитувань. До вторинних джерел інформації можна також віднести численні приватні агенції з нерухомості, ріелтерські фірми, що регулярно публікують бюлетені, газети, журнали, рекламні видання про продаж і оренду нерухомого майна. У цих публікаціях детально описуються об'єкти житлової нерухомості, їх місцеположення, основні характеристики, а також вартісні оцінки тощо.

Проаналізовані інформаційні ресурси ринку нерухомості свідчать про те, що наявна статистика досить широко висвітлює лише соціальний аспект проблеми: житловий фонд, введення в експлуатацію житла тощо. Звітно-статистична інформація ринку нерухомості згідно з альбомом форм державних статистичних спостережень на 2016 р. наведена в табл. 1.

Через нерозвиненість вітчизняного фондового ринку і незначну частку нерухомого майна, що на ньому обертається, параметри нерухомості як виду капіталу поки що недостатньо досліджені та висвітлені у статистиці. В Україні нещодавно організовано облік ринку нерухомого майна шляхом формування відповідного Єдиного державного реєстру (наказ Мініюсту України № 1844/5 від 14.12.2012 р., набрав чинності з 1 січня 2013 р). Натепер на основі Реєстру майнових прав власності формується інформаційна база шляхом перенесення записів щодо прав на нерухоме майно з Єдиного реєстру заборон відчуження об'єктів нерухомого майна, Державного реєстру іпотек, Державного реєстру обтяжень рухомого майна тощо. Володіння та використання даних Реєстру майнових прав власності допомагає контролювати ринок житла та забезпечує його від різного роду зловживань і махінацій, які певною мірою стримували інвестиції у цей сектор економіки.

На основі аналізу науково-методичної літератури автором запропоновано розділити показники, що характеризують ринок житлової нерухомості, на п'ять основних груп (рис. 2).

Система статистичних показників має бути такою, що забезпечить як проведення необхід-

них обчислень, порівнянь, аналізу та прогнозування загальних процесів, які відбуваються на ринку житлової нерухомості України, так і виокремлення тих особливостей, які потребують детального вивчення; зокрема це стосується показників вартості житла, індексів цін на житло тощо.

Важливим завданням державної статистики є організація статистичних спостережень за зміною цін на первинному та вторинному ринках житла в Україні. Для вирішення методологічних і практичних питань їх проведення Держстатом України було розроблено Методологічні положення щодо організації статистичного спостереження за змінами цін на первинному та вторинному ринку житла і розрахунків індексів цін. Індекси цін на первинному та вторинному ринках житла (ІЦЖ) використовуються як макроекономічний показник для розроблення монетарної політики й аналізу інвестиційних процесів в економіці, як індикатор фінансової стабільності, для перерахунку показників системи національних рахунків, проведення індексації тощо.

Статистичне спостереження за змінами цін на первинному та вторинному ринках житла проводиться на вибірковій основі.

Таким чином, поза увагою залишаються інші приватні житлові сектори, які також входять до ринку житлової нерухомості. Оскільки алгоритм будується винятково на вибірковій основі, то інформація щодо ціни одного квадратного метра загальної площі житла на первинному та вторинному ринках щоквартально надходить до територіальних органів державної статистики лише за окремими базовими організаціями, відібраними на основі даних Реєстру статистичних одиниць для обстеження за формою державного статистичного спостереження № 1 – ціни (житло) «Звіт про ціни на ринку житла».

Результати проведених досліджень дають підстави для висновку, що сектор нерухомого майна як бізнесовий вид діяльності у розвинутих країнах є дуже привабливим для інвестування. Статистика має забезпечувати прозорість обігу капіталу на цьому ринку і надавати

широкий спектр параметрів для заохочення вкладень і отримання прибутків від операцій із капіталом. Водночас вітчизняна статистика надає лише обмежений перелік показників, що не дає змоги об'єктивно й обґрунтовано приймати рішення, які стимулюватимуть інвестування у сферу житлової нерухомості. Вдосконалення статистичного забезпечення унеможливило б також тіньову діяльність у цьому секторі.

Було проведено статистичне оцінювання ринку житлової нерухомості України, подано пропозиції та обґрунтовано конкретні статистичні процедури, спрямовані на модернізацію системи індексів, що характеризують ринок

житла, запропоновано методичний підхід до оцінювання ринку житлової нерухомості на основі використання методу ієрархій, розроблено рекомендації щодо вдосконалення статистичного забезпечення оцінювання ринку житла державною статистикою та приватними аналітичними агенціями.

У 2016 р. житловий фонд України становив 1094,24 млн кв. м, що на 7,8% більше за 2000 р. та на 0,76% більше, ніж у попередньому році. Кількість сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку, за досліджуваний період значно зменшилася. Зокрема, у 2016 р. порівняно з 2000 р. – на 42%, порівняно з попереднім –

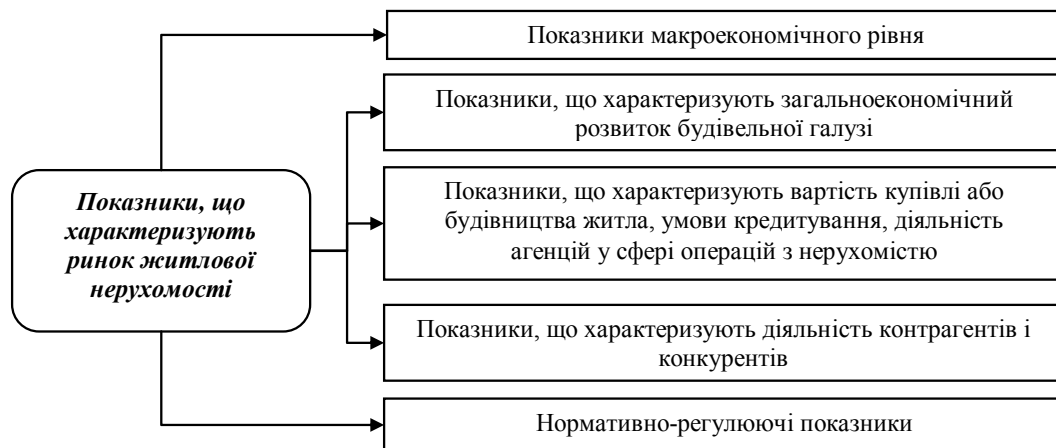

Рис. 2. Групування показників, що характеризують ринок житлової нерухомості

Таблиця 1

Інформаційно-статистичне забезпечення дослідження ринку нерухомості у системі державної статистики України

Складові статистики нерухомості	Основні статистичні показники	Форми звітності
Наявність та рух житлового фонду і його експлуатація	Загальна площа житлового фонду; забезпеченість населення житлом; обладнання житлового фонду	ф. № 1 – житлофонд (річна) «Житловий фонд»
Квартирна черга та надання житлових приміщень	Кількість сімей та однаків, які перебували на квартирному обліку; кількість сімей та однаків, які одержали житло та поліпшили свої житлові умови; квартирний облік та надання житла населенню за окремими категоріями	ф. № 4 – житлофонд (річна) «Квартирна черга та надання житлових приміщень»
Надання посередницьких послуг при операціях з нерухомістю	Середньооблікова кількість штатних працівників облікового складу; середня кількість зовнішніх сумісників і працюючих за цивільно-правовими договорами; доходи підприємства; витрати підприємства; прибуток (збиток) підприємства	ф. № 1 – послуги (нерухомість) (річна) «Надання посередницьких послуг при операціях з нерухомістю»
Надання населенню субсидій на відшкодування оплати житлово-комунальних послуг та на придбання скрапленого газу, твердого та рідкого пічного побутового палива	Кількість сімей, які звернулися за субсидіями; кількість сімей, яким призначено субсидії, у % до кількості сімей, які звернулися за субсидіями; загальна сума призначених субсидій	ф. № 1 – субсидії (паливо) (місячна) «Про надання населенню субсидій готівкою на відшкодування витрат для придбання скрапленого газу, твердого і рідкого пічного побутового палива»
Оплата населенням житлово-комунальних послуг та електроенергії	Оплата населенням житлово-комунальних послуг; рівень оплати населення за житлово-комунальні послуги; заборгованість населення за житлово-комунальні послуги; термін заборгованості населення	ф. № 1 – заборгованість (ЖКГ) (місячна) «Про оплату населенням житлово-комунальних послуг та електроенергії»

на 5,7%. Однак це не свідчить про ефективність так званих соціальних програм держави. Нині в Україні є лише окремі програми підтримки молодих сімей, які не виконуються на належному рівні й не відповідають реальним можливостям молоді. При цьому відсутні доступні програми кредитування, програми державного забезпечення житлом учених, науковців, медиків, військовозобов'язаних, спортсменів та інших категорій населення. Кількість сімей та однаків, які отримали житло у 2016 р., становила 7 тис. осіб, що на 78% менше, ніж у 2000 р. (32 тис. осіб).

Вартість укладених угод на біржах за видами послуг у сфері нерухомості у 2016 р. становила 875,7 млн грн, що на 125,2% більше, ніж у 2000 р. (380,9 млн грн). Однак питома вага укладених угод із нерухомості в загальній сумі вартості укладених угод на біржі у 2016 р. становила менше 1%, тоді як у 2000 р. – 17,6%.

Ринок нерухомості як інвестиційне поле в Україні ще мало розвинутий. Зокрема, у 2015 р. майже 15% капітальних інвестицій надійшло до ВЕД «Операції з нерухомим майном, оренда, інжиніринг та надання послуг підприємцям», у 2016 р. частка капітальних інвестицій зменшилася на 2,1 в.п. У процесі аналізу встановлено, що найбільша частка капітальних інвестицій припадає на м. Київ, Київську, Одеську, Львівську області та АРК.

Проведений аналіз регіональної локалізації капітальних інвестицій у 2016 р. показав, що в таких регіонах країни, як АРК, Донецька, Запорізька, Харківська області та містах Київ і Севастополь, коефіцієнт локалізації перевищує одиницю, що свідчить про значну концентрацію капітальних інвестицій у житлове будівництво в цих регіонах. На Дніпропетровщині, Київщині, Полтавщині та Рівненщині коефіцієнти локалізації коливаються в межах одиниці, що свідчить про рівномірний розподіл. Розрахований коефіцієнт концентрації становить 9,5%, що свідчить про концентрацію капітальних інвестицій у житлове будівництво в окремих регіонах країни.

Також автором досліджено основні індекси, що використовуються для проведення статистичного оцінювання ринку житлової нерухомості. Ці індекси мають бути покладені за основу методичного інструментарію щодо оцінювання основних тенденцій на ринку житлової нерухомості як державною статистикою, так і приватними оцінювачами.

Проведене дослідження показало, що одним із сучасних і найбільш ефективних методів системного аналізу, що застосовуються під час планування на різних рівнях, є метод аналізу ієрархій (МАІ), розроблений Т. Сааті. Цей метод є корисним під час прийняття компромісних рішень на основі факторів, які формалізуються або не формалізуються, а їх вплив не може бути описаний аналітичною залежністю. Головною рисою зазначеного методу є те, що він

відображає процес природного мислення особи, яка приймає рішення, незалежно від природи спектра проблем. По суті, він належить до математичної обробки знань та описує взаємозв'язок багатьох елементів, від яких залежить вирішення тих чи інших складних проблем.

МАІ полягає в декомпозиції проблеми на простіші складові частини й елементи та їх подальшій обробці на основі використання методів матричної алгебри щодо послідовності суджень експертів, які дають оцінки за попарного порівняння, починаючи від початкових елементів і переходячи від рівня до рівня, поки не буде отримана кінцева оцінка розв'язку проблеми. При цьому визначається відносний ступінь (інтенсивність) взаємного впливу структурних елементів в ієрархії. На наступному етапі роздуми експертів переводяться в чисельні значення. Найважливішою складовою частиною МАІ є процедура синтезу множини суджень, за результатами якої обґрунтовується вибір із альтернативних рішень. На рис. 3 схематично описано систему МАІ, яка передбачає два рівні.

Оцінки експертів розташовуються в квадратній матриці у вигляді відношення ваг i -го і j -го елементів (W_i / W_j), які визначаються експертами шляхом оцінювання важливості i -го елемента порівняно з j -м щодо певного елемента попереднього рівня.

Матриці попарних порівнянь можуть бути заповнені або на підставі консенсусу між суб'єктами обговорення проблеми або кожним індивідуально. В останньому випадку результати зводяться до однієї матриці на основі геометричної середньої, ураховуючи те, що оцінки даються у вигляді відношень.

У такий спосіб автором проведено аналіз трьох умовних варіантів вартості об'єктів житла: варіант А – купівля ділянки під забудову (20 тис. дол. США ціна ділянки і 50 тис. дол. США – будівництво дому), варіант Б – будинок без присадибної ділянки (50 тис. дол. США ціна будинку і 10 тис. дол. США – ремонт) та варіант В – будинок з ділянкою (30 тис. дол. США ціна будинку і 5 тис. дол. США – ремонт). Кожний об'єкт характеризується такими критеріями, як ціна купівлі, площа, транспортна розв'язка, довкілля, обладнання (зручності), стан, перспективна ціна (або ціна продажу).

За шкалу бальної оцінки використано запропоновану Т. Сааті 9-ти бальну й проведено попереднє ранжування об'єктів за площею, транспортом, довкіллям та іншими критеріями (рис. 6). У підсумку сформовано матрицю, обчислено ваги кожного критерію на кожному рівні ієрархії. Після обчислення ваг розраховано інтегральні оцінки для кожного з об'єктів. Кінцеві результати розрахунків представлені у табл. 2.

Як свідчать отримані дані, найбільше значення коефіцієнта має варіант А (0,399), на другому місці – варіант В, на третьому – Б. Перший варіант виграє за рахунок найкращої суми

балів за ціною купівлі та ціною продажу ($0,243+0,476=0,719$). До того ж ці критерії мають найвищу вагу серед інших (0,276 та 0,193). Цей варіант також має найвищу оцінку довкілля та площі (0,743).

Такий підхід до оцінювання вартості житлової нерухомості можна вважати універсальним як для державних агенцій, що діють на аналізованому ринку, так і для приватних.

Для оцінювання ринку житлової нерухомості недержавними аналітичними агенціями автором запропоновано удосконалити викладений алгоритм. У модернізованому вигляді його представлено на рис. 4.

Оскільки ринок житлової нерухомості є інерційною системою, то йому не притаманні різкі коливання цін зі зміною тенденції від місяця до місяця. Термін інерційності – два-три місяці. І тому підхід, який базується на прямому розрахунку зміни середньої ціни щомісяця, а особливо щотижня, що досить часто практикується, може призвести до хибних результатів.

Основне завдання статистики ринку житлової нерухомості – виявлення тенденцій, які формуються в середньо- та довгострокових періодах під впливом зміни, в першу чергу, цінової політики на ринку житлової нерухомості.

Розглянуті методичні та практичні підходи спрямовані на вдосконалення статистичного оцінювання ринку житлової нерухомості недержавними інституціями. Їх ефективність істотно зростає за умов одночасного використання комерційної інформації та даних офіційної державної статистики, що збираються й обробляються у цій сфері.

Висновки. У статті здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано нове вирішення наукового завдання щодо вдосконалення методологічних і методичних засад статистики ринку житлової нерухомості. Проведене дослідження дало змогу сформулювати висновки теоретичного та науково-практичного характеру, які демонструють вирішення поставлених у статті завдань відповідно до мети дослідження.

1. У результаті дослідження доведено, що нерухомість входить до складу нефінансових активів у формі будівель та споруд (виробничі активи) і землі (невиробничі активи). Як економічний ресурс нерухомість є капіталом і набуває всіх властивостей капіталу. У поєднанні з іншими факторами виробництва нерухомість приносить дохід і здатна до самозростання вартості. У вузькому понятті нерухомість являє со-

Рис. 3. Схема МАІ

Джерело: розроблено автором за методологією Т. Саати

Таблиця 2

Розрахунок інтегральної оцінки вкладення коштів у житлову нерухомість

Об'єкт	1. Ціна	2. Площа	3. Транспорт	4. Довкілля	5. Обладнання	6. Стан	7. Перспективна ціна	Інтегральний коефіцієнт
Вагові коефіцієнти	0,276	0,161	0,048	0,145	0,040	0,137	0,193	1,000
А	0,243	0,743	0,078	0,743	0,054	0,052	0,476	0,399
Б	0,223	0,188	0,441	0,069	0,451	0,400	0,333	0,260
В	0,534	0,069	0,481	0,188	0,494	0,547	0,190	0,340

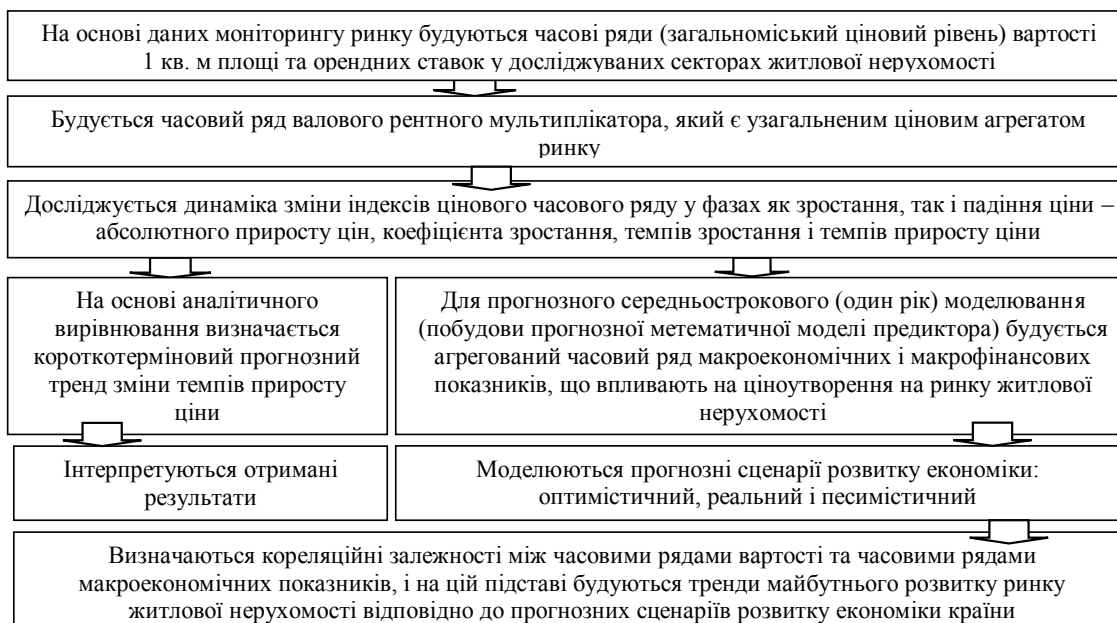

Рис. 4. Алгоритм проведення багаторівневого аналізу ринку житлової нерухомості

бою об'єкт купівлі-продажу і є товаром, хоча сегмент земель сільськогосподарського призначення офіційно, в силу дії мораторію на землю, не входить до сфери ринкових відносин. Також показано, що фондовий ринок, який охоплює певну частку виробничої нерухомості, розвивається менш інтенсивно.

2. На ринку нерухомості обертаються значні кошти; цей ринок здатен приносити доволі великі надходження до бюджету у формі оподаткування об'єктів нерухомості, а також операцій щодо їх купівлі-продажу. За останні роки в Україні активно формується й розвивається ринок житлової нерухомості. Проте він є досить молодим, відображає всі проблеми перехідної економіки країни й характеризується нерівномірністю розвитку своїх сегментів, недостатньою законодавчою базою та, як наслідок, відносно низькою інвестиційною привабливістю, що гальмує розвиток економіки країни в цілому.

3. Ринок нерухомості потребує державного регулювання. Здійснення державою контрольної-регулюючої функції вимагає статистичного забезпечення управління. Відповідно, постає потреба у статистичній інформації для надання об'єктивної статистичної оцінки об'єктів нерухомості та прогнозування основних тенденцій розвитку на цьому ринку.

Значущість та ефективність інформаційно-статистичного забезпечення ринку житлової нерухомості в Україні зростає. Оскільки держава має виконувати важливу соціальну функцію контролю за житловими умовами населення, слід максимально посилити статистичний супровід у цій галузі. Таким чином, від якості інформації залежить стратегія діяльності на цьому ринку і розвиток багатьох галузей економіки.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Айвазян С.А. Анализ качества и образа жизни населения (эконометрический подход) / Айвазян С. А. М. : Наука, 2012. 432 с.
2. Айвазян С.А. Прикладная статистика. Основы эконометрики: в 2 т. / Айвазян С. А. – [2-е изд., испр.]. М. : ЮНИТИ-ДАНА, 2001. Т. 2: Основы эконометрики. 2001. 432хс.
3. Асаул А.М. Економіка нерухомості : [підруч.] / Асаул А.М., Брижань І.А., Чевганова В.Я. К. : Лібра, 2004. 304 с.
4. Асаул А.Н. Экономика недвижимости: государственное регулирование; налогообложение; правовые основы / Асаул А.Н. СПб. : Питер, 2004. 512 с.
5. Балабанов И.Т. Экономика недвижимости / Балабанов И.Т. СПб. : Питер, 2000. 208 с.
6. Безуглый О.Б. Проблемные вопросы рынка недвижимости / О.Б. Безуглый // сб. материалов II Междунар. науч.-практ. конф. X. : АО «Бизнес-Информ», 1997. С. 44.
7. Белинский Ю. Методы влияния государства на рынки жилья: задачи для разработки жилищной политики в Украине / Ю. Белинский // Экономика Украины. 1998. № 7. С. 42–49.
8. Белорусское общество оценщиков. Оценка для инвестиций. URL: <http://www.ssrp.ru/by/realty/estimation/>
9. Беляевский И.К. Маркетинговое исследование: информация, анализ, прогноз : [учеб. пособ.] / Беляевский И.К. М. : Финансы и статистика, 2005. 320 с.
10. Березин М.Ю. Налогообложение недвижимости / Березин М.Ю. М. : Финансы и статистика, 2003. 368 с.
11. Бланк И.А. Управление активами и капиталом предприятия / Бланк И. А. – К. : Ника-центр, Эльга, 2003. 448 с.
12. Бланк И.А. Управление использованием капитала / Бланк И.А. К.: Эльга, 2002. 656 с.
13. Бланк И.А. Управление финансовыми рисками / Бланк И.А. К.: Ника-Центр, 2005. 600 с.
14. Богословец Г.М. Проблемні питання дослідження ринку житла в Україні / Г. М. Богословец // Сучасні економічні проблеми розвитку підприємництва. 2000. С. 242–247.
15. Большой экономический словарь / под ред. А.Н. Азриляна. [7-е изд.]. М. : Институт новой экономики, 2010. 1472 с.

16. Бондарев А.В. Специфика и перспективы развития рынка жилья // Вестник ХНУ имени В.Н. Каразина. Проблемы регулирования рыночных отношений в Украине. 1997. № 401. С. 185–189.
17. Борисюк К.М. Макроекономічні фактори формування та розвитку ринку іпотеки в Україні / К.М. Борисюк, М.О. Бурмака // Формування ринкових відносин в Україні. 2006. № 7. С. 38–44.
18. Борисюк К. Ринок іпотечної нерухомості в Україні: стан та проблеми розвитку / К. Борисюк // Ринок цінних паперів. Вісник Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку. 2006. № 9. С. 45–51.
7. Belynskyj Y.U. (1998), "Metody vliyaniya hosudarstva na rynky zhyll'ia" : zadachy dlia razrabotky zhylyshnoy polityky v Ukrainy / "Ekonomyka Ukrainy", № 7, pp. 42–49.
8. "Belorusskoe obschestvo otsenschykov. Otsenka dlia ynvystytsyj" [Elektronnyj resurs]. Rezhym dostupa : <http://www.ssrp.ru/by/realty/estimation/>
9. Beliaevskij Y.K. (2005), "Marketynhovie yssledovanye": ynformatsyia, analiz, prohnoz : [ucheb. posob.] / M. : "Fynansy y statystyka", pp. 320.
10. Berezyn M.Y. (2003), "Nalohooblozhenye nedvyzhymosty" / M. : "Fynansy y statystyka", pp. 368.
11. Blank Y.A. (2003), "Upravlenye aktivamy y kapytalom predpriyatya" / – K. : Nyka-tsent, El'ha, pp. 448.
12. Blank Y.A. (2002), "Upravlenye yspol'zovanyem kapytala" K. : El'ha, pp. 656.
13. Blank I.A. (2005), "Upravlinnia finansovymy ryzykamy" / K. : Nyka-Tsent, pp. – 600.
14. Bohoslovets H. M. (2000), "Problemni pytannia doslidzhennia rynku zhytla v Ukraini" / "Suchasni ekonomichni problemy rozvytku pidpriemnytstva", pp. 242–247.
15. "Bol'shoj ekonomycheskij slovar" / pod red., Azrylyana A. M. (2010), [7-e yzd.]. M. : "Ynstytut novoj ekonomyky", pp. 1472.
16. Bondarev A.V. (1997), "Spetsyfyka y perspektyvy razvytiya rynku zhyll'ia" / Vestnyk KhNU ymeny, Karazyna V. N. "Problemy rehulyrovaniya rynochnykh otnosheniy v Ukrainy" № 401, pp 185–189.
17. Borysiuk K.M. (2006), "Makroekonomichni faktory formuvannia ta rozvytku rynku ipoteki v Ukraini", M.O. Burmaka "Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini" № 7, pp. 38–44.

REFERENCES:

1. Ajvazian S.A. (2012), "Analyz kachestva y obraza zhyzny naseleniya (ekonometrycheskij podkhod)". M. : Nauka, pp. 432 s.
2. Ajvazian S.A. (2001), "Prykladnaia statystyka. Osnovy ekonometryky" : v 2 t. [2-e yzd., yspr.]. M. : YuNYTY-DANA, 2001. – T. 2: Osnovy ekonometryky. 2001. pp. 432.
3. Asaul A.M. (2004), "Ekonomika nerukhomosti" : [pidruch.], Bryzhan' I.A., Chevhanova V. Ya. K. : Libra, pp. 304.
4. Asaul A.N. (2004), "Ekonomyka nedvyzhymosty": hosudarstvennoe rehulyrovanye; nalohooblozhenye; pravovye osnovy / SPb. : Pyter, pp. 512.
5. Balabanov Y.T. (2000), "Ekonomyka nedvyzhymosty" / – SPb. : Pyter, pp. – 208.
6. Bezuhlyj O.B. (1997), "Problemnye voprosy rynku nedvyzhymosty" / sb. materialov II Mezhdunar. nauch.-prakt. konf. – Kh. : AO "Byznes-Ynform", pp. – 44.

Kozak S.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Instructor at Department of Economics and Finance,
Academician Stepan Demianchuk International
University of Economics and Humanities*

STATISTICAL EVALUATION OF THE RESIDENTIAL REAL ESTATE MARKET OF UKRAINE

The real estate market is an important component of the economy of the country, and also has a significant impact on various aspects of social existence. In market conditions of managing, statistical evaluation of the residential real estate market of Ukraine is the main prerequisite for the effective development of a socially oriented economy.

The basis of market relations and economic growth as a whole is to ensure the development of the law of property, including real property. Ownership is a legal category that brings together a set of normative legal acts, regulating the relations property. During the rule of the administrative-command system, this right was very limited. During the years of independence with the introduction of a number of laws into effect such as the law of Ukraine "On Property", the land code and others, there was largely formed a legal framework for the development of real estate market, converting the property into the category of productive capital or asset.

From the perspective of a statistical approach, which is the main tool of the research in this thesis work, objective market assessment of the residential real estate market should be based both on statistical methodology and financial one. That is, for statistical evaluation, it is important to track the following types of cost as a primary, carrying, reproduced, salvage, and for certain types of residential real estate – market value.

СЕКЦІЯ 11 МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

УДК 519.8

Горбачук В.М.

*доктор фізико-математичних наук,
старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник відділу
математичних методів дослідження операцій
Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова
Національної академії наук України*

Неботов П.Г.

*магістр, директор
Державного науково-дослідного інституту інформатизації
та моделювання економіки
Міністерства економічного розвитку і торгівлі України*

Дунаєвський М.С.

*магістр, аспірант
Інституту кібернетики імені В.М. Глушкова
Національної академії наук України*

ПОКВАРТАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ Й СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ У 2017–2018 РР.

АНОТАЦІЯ

На даних 2017–2018 рр. визначено два кластери з виробничих лідерів Тернопільщини. Кластери охоплюють менше половини районів області. Райони-лідери не потребують генерації первинних даних. Після генерації обчислювальних даних знайдено оцінки параметрів функцій Кобба – Дугласа. Досягнений експорт області на 64% перевищує спостережуваний.

Ключові слова: поквартальне оцінювання, економічна ефективність, райони Тернопільщини, цільова структура експорту, великі дані.

АННОТАЦІЯ

На данных 2017–2018 гг. определены два кластера из производственных лидеров Тернопольщины. Кластеры охватывают меньше половины районов области. Районы-лидеры не требуют генерации первичных данных. После генерации вычислительных данных найдены оценки параметров функций Кобба – Дугласа. Достижимый экспорт области на 64% превышает наблюдаемый.

Ключевые слова: поквартальное оценивание, экономическая эффективность, районы Тернопольщины, целевая структура экспорта, большие данные.

ANNOTATION

The two clusters of production leaders of Ternopilshchyna are determined on the 2017–2018 data. The clusters cover less than a half of region districts. The districts-leaders do not need raw data generation. The estimates of parameters for Cobb – Douglas production functions are found upon computational data generation. The attainable export of region exceeds the observed one by 64%.

Key words: quarterly estimation, economic efficiency, Ternopilshchyna districts, target export structure, big data.

Вступ та постановка проблеми. За даними Міжнародного валютного фонду, у 2018 р. Україна посіла останнє місце в Європі за валовим внутрішнім продуктом на душу населення. Тому для більшості громадян України економічне зростання залишається актуальною ме-

тою, що вимагає міждисциплінарних зусиль і засобів інформаційної ери [1–5].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Перевага запропонованої методики оцінювання економічної ефективності адміністративно-територіальних одиниць [2–4] перед іншими полягає у динамічній високотехнологічній обробці великих обсягів нових оперативних даних, які систематично надходять із надійних джерел.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми полягає у визначенні вузьких місць шляхом проведення порівняльного аналізу підсистем.

Мета статті – за допомогою технології [1–5] обробки великих даних (big data) оцінити шляхи економічного зростання районів Тернопільщини загалом.

Виклад основного матеріалу дослідження. Тернопільщина займає західну частину Подільського плато (Подільської височини), де виділяються Тернопільське плато, Опілля, Кременецькі гори (Кременецьке горбогір'я) Товтровий кряж (Медобори – колишній бар'єрний риф із вапняків), Авратинська височина, Мале Полісся з помітним впливом льодовика, Придністровська рівнина у басейнах р. Прип'ять (притоки – Горинь, Іква, Вілія), яка є притокою р. Дніпро (що впадає у Чорне море), і р. Дністер (притоки – Золота Липа, Коропець, Стрипа, Джурин, Серет, Нічлава, Збруч). На Тернопільщині розташовані найбільші в Європі карстова печера Оптимістична завдовжки 240 км і Дністровський каньйон довжиною 250 км, який створює субтропічний мікроклімат.

Таблиця 1
Середньомісячна нарахована заробітна плата (wage) W_t (грн.) штатних працівників й обсяг праці (labor) $L_t = 3W_t$ (грн.) в кварталі t [6–12]

Район/Період	Середньомісячна зарплата W_t												Обсяг праці L_t											
	2017:I	2017:II	2017:III	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III	2017:I	2017:II	2017:III	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III	2018:IV	2018:I	2018:II	2018:III	2018:IV					
м. Тернопіль	5198	5882	6106	6600	6483	7208	7648	15594	17646	18318	19800	19449	21624	22944	19449	21624	22944	22944						
м. Бережани	4671	6137	5992	6027	5583	6780	6567	14013	18411	17976	18081	16749	20340	19701	16749	20340	19701	19701						
м. Кременець	4637	5063	5181	5340	5643	6030	5957	13911	15189	15543	16020	16929	18090	17871	16929	18090	17871	17871						
м. Чортків	4709	5181	5661	6268	5892	6910	7082	14127	15543	16983	18804	17676	20730	21246	17676	20730	21246	21246						
Бережанський	4574	5408	5399	5209	5414	6496	5729	13722	16224	16197	15627	16242	19488	17187	16242	19488	17187	17187						
Борщівський	4342	4847	4690	5191	5096	5983	5594	13026	14541	14070	15573	15288	17949	16782	15288	17949	16782	16782						
Бучацький	4643	5420	5241	5510	5933	7170	7257	13929	16260	15723	16530	17799	21510	21771	17799	21510	21771	21771						
Гусятинський	4335	4714	5019	5801	5416	6030	6324	13005	14142	15057	17403	16248	18090	18972	16248	18090	18972	18972						
Заліщицький	4290	4734	4681	4776	5237	5593	5806	12870	14202	14043	14328	15711	16779	17418	15711	16779	17418	17418						
Збаразький	4223	4878	5096	5739	5567	6120	6091	12669	14634	15288	17217	16701	18360	18273	16701	18360	18273	18273						
Зборівський	4416	4651	4908	4995	5011	5672	5847	13248	13953	14724	14985	15033	17016	17541	15033	17016	17541	17541						
Козівський	4583	5100	5267	6203	7545	8553	9836	13749	15300	15801	18609	22635	25659	29508	18609	22635	25659	29508						
Кременецький	4615	5179	5406	5413	5301	6149	6379	13845	15537	16218	16239	15903	18447	19137	16239	18447	19137	19137						
Лановецький	4512	5206	4906	5235	5437	6421	6948	13536	15618	14718	15705	16311	19263	20844	16311	19263	20844	20844						
Монастирський	4662	5083	4895	5295	5261	5946	5611	13986	15249	14685	15885	15783	17838	16833	15783	17838	16833	16833						
Підволочиський	4596	5089	5171	5692	5663	6588	6945	13788	15267	15513	17076	16989	19764	20835	16989	19764	20835	20835						
Підгаєцький	4158	4556	4254	4955	6407	8918	8735	12474	13668	12762	14865	19221	26754	26205	14865	19221	26754	26205						
Теребовлянський	4346	4879	4900	5442	5645	6195	6002	13038	14637	14700	16326	16935	18585	18006	16326	16935	18585	18006						
Тернопільський	5507	6437	6700	7876	7052	8492	8403	16521	19311	20100	23628	21156	25476	25209	23628	25476	25209	25209						
Чортківський	4885	5730	5992	7234	6405	7527	7401	14655	17190	17976	21702	19215	22581	22203	19215	22581	22203	22203						
Шумський	4637	5163	5091	6563	5548	6396	6223	13911	15489	15273	19689	16644	19188	18669	16644	19188	18669	18669						

За півтора року від першого кварталу 2017 р. (2017:I) до 2018:III заробітна плата у Козівському районі зросла найбільше (на 115%), а в Монастириському районі – найменше (на 20%) (табл. 1). Поквартальні значення капітальних інвестицій у районах теж виявляли істотні коливання (табл. 2).

Коли у 988 р. Володимир Святославич запровадив у Русі державну релігію – християнство, до Київської Русі увійшли землі білих хорватів – Галичина і Прикарпаття, в тому числі нинішня Тернопільщина. Наприкінці XI століття на території сучасної Тернопільщини виникли удільні князівства Тербовлянське та Шумське. Єдині на Русі міста, що відвоювали державність у XIII столітті, – це Крем’янець (зараз – Кременець) і Данилів (зараз – хутір Данилівка Шумського району). Територія краю до 1349 р. входила у Галицько-Волинське князівство, потім – у Велике князівство Литовське, Польське й Угорське королівства, з 1569 р. – у Річ Посполиту. У 1649 р. битва під м. Зборів дала початок незалежній українській державі – Гетьманщині. З 1772 р. більша частина Тернопільщини була приєднана до Габсбурзької монархії як частина Королівства Галичини та Володимирії. У 1793 і 1809 рр. частини Тернопільщини були передані Російській імперії, де у 1810 р. було створено Тернопільський край, повернений Австрійській імперії у 1815 р.

З початком Першої світової війни багато населення Тернопільщини зголосилося вступити до лав Легіону Українських Січових Стрільців. У 1918 р. утворено Тернопільську область Західноукраїнської Народної Республіки. У 1920 р. існувала Галицька Соціалістична Радянська Республіка зі столицею у м. Тернопіль. У 1920 р. створено Тернопільське воєводство, яке входило у Другу Річ Посполиту до 1939 р. У 1939 р. утворено Тернопільську (з 1944 р. – Тернопільську) область.

Станом на 2018 р. Тернопільщина складається з 17 районів і 4 міст обласного значення, для яких наявні статистичні спостереження [6–12]. Тернопільщина має територію 13824 км², посідаючи за цим показником 23 місце серед 27 регіонів України і випереджаючи такі європейські держави, як Чорногорія, Кіпр, Люксембург, Мальта. Тернопільщина має наявне населення 1,0 млн. осіб, посідаючи за цим показником 21 місце серед регіонів України і випереджаючи такі європейські держави, як Кіпр, Чорногорія, Люксембург, Ісландія. У 2017 р. експорт кожної згаданої держави перевищував експорт Тернопільщини.

За фактичної відсутності саморегуляції обсягів виробничих факторів (праці й капіталу) Тернопільщини через фінансові ринки та інструменти виникають питання обґрунтованості змін таких факторів. Для відповіді на ці питання треба враховувати виробництво сфери послуг (табл. 3) і промисловості (табл. 4).

Таблиця 2

Освоєно (використано) капітальних інвестицій $C_u = \sum_{t=1}^u C_t$ (тис. грн.)
за період T_u перших u = I, II, III, IV кварталів року T [6–12]
й обсяг C_t (тис. грн.) капітальних (capital) інвестицій за квартал t

Район/Період	Освоєно C _u інвестицій за період						Капітальні інвестиції C _t			
	2017:I	2017:II	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III	2017:II	2017:IV	2018:II	2018:III
м. Тернопіль	541960	1348914	3008723	497963	1088736	1806787	806954	969590	590773	718051
м. Бережани	4138	9607	38461	3144	9632	21758	5469	16112	6488	12126
м. Кременець	4106	19133	58080	10260	19525	39141	15027	26326	9265	19616
м. Чортків	7472	20435	51330	5007	12470	27246	12963	20791	7463	14776
Бережанський	769	5441	21886	1522	9857	25050	4672	5964	8335	15193
Борщівський	26133	54559	158937	19597	48419	87164	28426	67110	28822	38745
Бучацький	110080	230173	332428	61103	176088	239027	120093	65495	114985	62939
Гусятинський	14871	54501	173004	52280	117617	208649	39630	70964	65337	91032
Заліщицький	4712	25239	105046	37117	66264	97040	20527	49276	29147	30776
Збаразький	34398	87710	199185	27353	53331	114517	53312	52402	25978	61186
Зборівський	8361	20405	58051	18795	39198	50937	12044	27272	20403	11739
Козівський	22871	46557	119526	30948	60056	122273	23686	40784	29108	62217
Кременецький	12024	19873	75602	10694	19860	38787	7849	29031	9166	18927
Лановецький	16437	33647	95920	7501	56948	168495	17210	32361	49447	111547
Монастириський	2360	12044	28990	1532	10565	27815	9684	9767	9033	17250
Підволочиський	43741	129606	301342	35377	160636	250826	85865	97765	125259	90190
Підгаєцький	756	2907	9822	30	84582	109213	2151	5572	84552	24631
Тербовлянський	58023	106591	318486	48005	143111	236280	48568	134440	95106	93169
Тернопільський	158256	419365	1043421	348144	638583	1083270	261109	283035	290439	444687
Чортківський	37901	71309	247484	72161	118490	208405	33408	121527	46329	89915
Шумський	15012	40202	92780	7535	31887	69722	25190	32794	24352	37835

Таблиця 3

Чисельність N_t (осіб) наявного населення на кінець кварталу t й обсяг S_t (тис. грн.) реалізованих нефінансових послуг (services) у кварталі t [6–12]

Район/Період	Наявне населення N_t												Обсяг S_t нефінансових послуг											
	2017:I	2017:II	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III	2017:I	2017:II	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III	2017:I	2017:II	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III						
м. Тернопіль	217753	217665	218653	219085	219683	221127	805076	1100582	1387971	982403	1743822	1797611												
м. Бережани	19661	19632	19484	19441	19355	19289	5760	6399	7968	7120	7638	8926												
м. Кременець	21341	21275	21235	21176	21167	21117	12527	11949	17035	9819	8912	11921												
м. Чортків	29124	29076	29057	28985	28893	28768	12776	94742	74967	100868	103055	131246												
Бережанський	21076	21007	20891	20812	20804	20764	20	21	23	23	30	2114												
Борщівський	66894	66753	66399	66244	66124	65992	22223	19837	50095	17452	19454	30946												
Бучацький	63451	63343	63110	63026	62930	62809	5945	7737	8564	7125	8853	10912												
Гусятинський	59830	59683	59321	59135	58975	58733	8939	9728	38467	20431	28444	12312												
Заліщицький	46498	46361	46059	45952	45822	45651	1444	1709	2304	2367	2710	6124												
Збаразький	57503	57397	57083	56956	56808	56520	7304	8801	9532	7764	8500	16830												
Зборівський	41361	41267	41035	40875	40747	40589	6479	7309	17614	10048	9040	13443												
Козівський	37832	37724	37489	37385	37222	37088	7718	1544	65964	16681	4151	3187												
Кременецький	46850	46768	46584	46493	46360	46306	1680	2155	2788	2455	2609	2695												
Лановецький	29552	29517	29325	29226	29106	28940	4288	3894	5769	5136	11525	5241												
Монастирський	27672	27513	27151	26980	26814	26624	398	478	639	548	661	623												
Підволочиський	42194	42078	41868	41714	41596	41441	4270	5350	5074	5900	6942	5190												
Підгаєцький	18312	18251	18125	18044	17966	17864	876	506	340	952	539	724												
Теребовлянський	65343	65186	64833	64641	64428	64157	20487	16252	70762	29367	18532	21000												
Тернопільський	67139	67070	67093	67079	67064	67056	26779	31363	40171	53459	56102	63085												
Чортківський	44479	44340	44130	43970	43824	43660	171	221	286	218	288	222												
Шумський	33464	33481	33387	33322	33234	33129	1184	1368	2991	1446	1122	1331												

Таблиця 4

Обсяг $I_u = \sum_{i=1}^u I_i$ (тис. грн.) реалізованої промислової продукції (товарів, послуг) без ПДВ та акцизу за період T_u перших $u = I, II, III, IV$ кварталів року $T [6-12]$ й обсяг I_t (тис. грн.) реалізованої промислової продукції за квартал t

Район/Період	Обсяг I_u промислової продукції						Обсяг I_t промислової продукції			
	2017:I	2017:II	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III	2017:II	2017:IV	2018:II	2018:III
м. Тернопіль	3097849	5145549	10469962	3516902	5773807	8157770	2047700	3224943	2256904	2383963
м. Бережани	30492	54090	137320	32855	72883	111207	23598	43708	40028	38325
м. Кременець	1427	3036	5925	1921	4598	7622	1608	1250	2677	3024
м. Чортків	27756	61545	144945	43577	106858	157269	33788	54544	63281	50411
Бережанський	7715	23508	57866	8255	21573	36890	15793	17032	13317	15317
Борщівський	135163	268318	531394	159646	362665	556270	133155	156779	203019	193605
Бучацький	16727	33902	76440	21036	41449	73162	17175	24210	20413	31713
Гусятинський	95806	183819	884324	205647	330748	527581	88013	607991	125101	196833
Заліщицький	29967	64181	125198	25714	48654	76770	34213	25705	22941	28116
Збаразький	80860	197489	745548	176428	381073	599021	116629	387030	204644	217948
Зборівський	29726	71206	173472	33977	86565	137699	41479	60129	52589	51134
Козівський	55971	128965	512183	83835	372179	615769	72995	272006	288344	243591
Кременецький	77280	181013	365336	84215	188840	285924	103733	78065	104625	97084
Лановецький	160336	303081	572907	83418	193463	311955	142745	103659	110045	118492
Монастирський	21100	43302	112648	13738	43186	77601	22202	30357	29448	34415
Підволочиський	147423	250945	504890	73227	190554	353669	103522	154161	117328	163114
Підгаєцький	1225	2604	5057	1637	3903	6448	1380	1060	2266	2545
Теребовлянський	77471	220567	559499	92765	228913	371210	143096	157560	136149	142297
Тернопільський	252649	664069	1706309	444488	1096262	1755218	411419	547345	651774	658956
Чортківський	183056	391629	1860683	354182	614670	836779	208574	1107912	260488	222110
Шумський	8729	16169	32507	10478	20515	28089	7441	9160	10037	7575
Тернопільщина	4538728	8308986	19584413	5467938	10183356	15083924				
Ряд районів	2652	5640	10983	3558	8501	14070				

У табл. 4 відповідно до вимог Закону України «Про державну статистику» щодо конфіденційності статистичної інформації для низки районів (Підгаєцького району і м. Кременець) дані I_u реалізованої промислової продукції не оприлюднювалися, але генерувалися за алгоритмом [5].

Кроки побудови табл. 1–4 називають генерацією первинних даних. Для генерації обчислювальних даних ефективності слід знайти квартальні значення обсягу $Y_t = \frac{S_t + I_t}{N_t}$ реалізованих нефінансових послуг і реалізованої промислової продукції (yield) на душу населення, а також обсягу $K_t = \frac{C_t}{N_t}$ капітальних інвестицій на душу населення (табл. 5).

Отже, для кожного кварталу $t \in 21$ районне спостереження K_{jt} для обсягу K_t (грн.) капітальних інвестицій на душу населення і 21 районне спостереження L_{jt} для середнього обсягу L_t (грн.) праці штатного працівника.

Враховуючи також 21 районне спостереження Y_{jt} для обсягу Y_t (грн.) виробництва, $j = 1, \dots, 21$, можна оцінювати значення параметрів a, b, c виробничої функції Кобба–Дугласа $Y_t = (e)^c (K_t)^a (L_t)^b$, де e – основа натуральних логарифмів. У табл. 6.1, 6.2 наведено оцінки a, b, c параметрів функції лінійної

регресії $\ln Y_t = a \ln K_t + b \ln L_t + c$, знайдені за допомогою MS Excel. Якщо у кварталі t для району k має місце $\ln Y_{kt} = a \ln K_{kt} + b \ln L_{kt} + c + R_{kt}$, де $R_{kt} > 0$, то цей район виробляє більший обсяг Y_{kt} продукції на душу населення, ніж це передбачається теоретично, виходячи з даних обсягів виробничих факторів. K_{kt} і L_{kt} : цей район виявляє економічну ефективність, вищу від передбаченої. У табл. 6.1, 6.2 жирним виділено значення, вищі відповідного середнього. За економічною ефективністю стабільними лідерами є кластери: 1) суміжні Кременецький, Збаразький, Лановецький, Козівський райони, м. Тернопіль, м. Бережани; 2) суміжні Гусятинський, Чортківський Борщівський райони, м. Чортків.

Для економічної ефективності важливі інституції, якими в інформаційну еру є вищі навчальні заклади (ВНЗ). У м. Тернопіль працюють 15 ВНЗ – Тернопільський державний медичний університет імені І.Я. Горбачевського, Тернопільський національний економічний університет (ТНЕУ) і його коледж економіки, права та інформаційних технологій, Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, Тернопільський національний технічний університет (ТНТУ) імені Івана Пулюя та його технічний коледж, приватний ВНЗ «Тернопільський інститут соціальних

Таблиця 5

Обсяг Y_t (грн.) реалізованих нефінансових послуг
і реалізованої промислової продукції на душу (наявного) населення,
обсяг K_t (грн.) капітальних інвестицій на душу населення за квартал t

Район/Період	Обсяг Y_t на душу населення						Обсяг K_t на душу населення					
	2017:I	2017:II	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III	2017:I	2017:II	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III
м. Тернопіль	15242	13106	19963	20537	18211	18910	2489	3707	4434	2273	2689	3247
м. Бережани	2532	1495	2608	2056	2463	2450	210	279	827	162	335	629
м. Кременець	1056	664	731	554	548	708	192	706	1240	485	438	929
м. Чортків	1941	1601	4239	4983	5757	6315	257	446	716	173	258	514
Бережанський	1351	753	816	398	642	839	36	222	285	73	401	732
Борщівський	3007	2328	3038	2673	3364	3403	391	426	1011	296	436	587
Бучацький	1254	365	536	447	465	679	1735	1896	1038	969	1827	1002
Гусятинський	2583	1624	10714	3823	2604	3561	249	664	1196	884	1108	1550
Заліщицький	1626	769	640	611	560	750	101	443	1070	808	636	674
Збаразький	2389	2159	6928	3234	3752	4154	598	929	918	480	457	1083
Зборівський	1700	1162	1747	1077	1512	1591	202	292	665	460	501	289
Козівський	2460	2140	7711	2689	7858	6654	605	628	1088	828	782	1678
Кременецький	2638	2254	1728	1864	2313	2155	257	168	623	230	198	409
Лановецький	6405	4981	3806	3030	4177	4275	556	583	1104	257	1699	3854
Монастирський	1725	821	1135	530	1123	1316	85	352	360	57	337	648
Підволочиський	4476	2562	3799	1897	2988	4061	1037	2041	2335	848	3011	2176
Підгаєцький	1042	124	107	144	156	183	41	118	307	2	4706	1379
Теребовлянський	2167	2509	2991	1889	2401	2545	888	745	2074	743	1476	1452
Тернопільський	4762	6533	8756	7423	10555	10768	2357	3893	4219	5190	4331	6632
Чортківський	5097	4708	25110	8060	5951	5092	852	753	2754	1641	1057	2059
Шумський	1251	258	353	358	336	269	449	752	982	226	733	1142

Таблиця 6.1

Значення оцінок параметрів a , b , c функції Кобба–Дугласа $Y_t = (e)^c(K_t)^a(L_t)^b$ та їхніх похибок, залишків R_j регресії, множинного коефіцієнта детермінації R^2 для кварталу t

Район/Період	$\ln K$	$\ln L$	$\ln Y$	R_j	$\ln K$	$\ln L$	$\ln Y$	R_j	$\ln K$	$\ln L$	$\ln Y$	R_j
	2017:I	2017:I	2017:I	2017:I	2017:II	2017:II	2017:II	2017:II	2017:III	2017:III	2017:III	2017:III
м. Тернопіль	7,82	9,65	9,63	0,96	8,22	9,78	9,48	0,91	8,06	9,82	9,59	0,51
м. Бережани	5,35	9,55	7,84	0,14	5,63	9,82	7,31	-0,27	6,48	9,80	7,76	-0,12
м. Кременець	5,26	9,54	6,96	-0,69	6,56	9,63	6,50	-0,79	6,39	9,65	6,46	-0,87
м. Чортків	5,55	9,56	7,57	-0,21	6,10	9,65	7,38	0,21	5,85	9,74	8,36	1,12
Бережанський	3,60	9,53	7,21	0,05	5,40	9,69	6,62	-0,39	6,22	9,69	6,72	-0,62
Борщівський	5,97	9,47	8,01	0,33	6,05	9,58	7,75	0,85	6,33	9,55	7,55	0,59
Бучацький	7,46	9,54	7,13	-1,14	7,55	9,70	5,90	-2,07	6,37	9,66	6,02	-1,33
Гусятинський	5,52	9,47	7,86	0,30	6,50	9,56	7,39	0,40	6,68	9,62	7,45	0,01
Заліщицький	4,62	9,46	7,39	0,12	6,09	9,56	6,65	-0,19	6,49	9,55	6,69	-0,39
Збаразький	6,39	9,45	7,78	0,05	6,83	9,59	7,68	0,41	6,94	9,63	8,00	0,32
Зборівський	5,31	9,49	7,44	-0,10	5,68	9,54	7,06	0,47	5,53	9,60	7,09	0,56
Козівський	6,40	9,53	7,81	-0,14	6,44	9,64	7,67	0,41	6,75	9,67	8,00	0,35
Кременецький	5,55	9,54	7,88	0,15	5,12	9,65	7,72	0,99	6,35	9,69	7,75	0,31
Лановецький	6,32	9,51	8,76	0,88	6,37	9,66	8,51	1,21	6,92	9,60	8,66	1,12
Монастирський	4,45	9,55	7,45	0,01	5,86	9,63	6,71	-0,28	5,57	9,59	7,28	0,72
Підволочиський	6,94	9,53	8,41	0,30	7,62	9,63	7,85	0,07	7,47	9,65	7,83	-0,29
Підгаєцький	3,72	9,43	6,95	0,01	4,77	9,52	4,82	-1,29	4,30	9,45	4,65	-0,52
Теребовлянський	6,79	9,48	7,68	-0,23	6,61	9,59	7,83	0,65	7,08	9,60	8,02	0,37
Тернопільський	7,77	9,71	8,47	-0,34	8,27	9,87	8,78	-0,14	8,53	9,91	8,97	-0,77
Чортківський	6,75	9,59	8,54	0,33	6,62	9,75	8,46	0,69	7,12	9,80	9,01	0,67
Шумський	6,11	9,54	7,13	-0,76	6,62	9,65	5,55	-1,84	6,38	9,63	5,54	-1,73
Середнє	5,89	9,53	7,80	0,00	6,43	9,65	7,32	0,00	6,56	9,66	7,49	0,00
Параметр	a	b	c	R^2	a	b	c	R^2	a	b	c	R^2
Оцінка	0,28	2,63	-18,89	0,68	0,44	3,67	-30,92	0,58	0,73	3,29	-29,03	0,77
Похибка	0,12	2,09	19,57		0,26	2,66	24,88		0,28	2,38	21,79	

та інформаційних технологій», Тернопільський інститут ПрАТ «Вищий навчальний заклад «Міжрегіональна Академія управління персоналом», Галицький коледж імені В'ячеслава Чорновола, коледж харчових технологій і торгівлі, приватний ВНЗ «Медичний коледж», коледж ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна», кооперативний торговельно-економічний коледж, вище професійне училище ресторанного сервісу і торгівлі, державне музичне училище імені С. Крушельницької.

У м. Тернопіль зареєстроване, але не оприлюднює інформацію на сайті www.vstup.info відділення Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання. У м. Бережани працює агротехнічний інститут Національного університету біоресурсів і природокористування (НУБіП) України. У м. Гусятин працює коледж ТНТУ, а в м. Борщів працює агротехнічний коледж. У м. Чортків працюють 4 ВНЗ – навчально-науковий інститут підприємництва і бізнесу і коледж економіки та підприємництва ТНЕУ, медичний коледж, гуманітарно-педагогічний коледж імені Олександра Барвінського. Отже, у кластері 1) працюють 16 ВНЗ, а в кластері 2) – 6 ВНЗ.

Поза кластерами працюють 11 ВНЗ: у м. Кременець – лісотехнічний коледж (с. Білокринця), гуманітарно-педагогічна академія імені Тараса Шевченка та її педагогічний коледж, медичне училище імені Арсена Річинського; у м. Бучач – приватний ВНЗ «Бучацький інститут менеджменту і аудиту» та його коледж економіки, управління та інформатики, коледж Подільського державного аграрно-технічного університету (с. Трибухівці); у м. Тербовля – вище училище культури, у м. Підгайці – приватний ВНЗ «Галицький медичний коледж», у м. Зборів – коледж ТНТУ, у м. Заліщики – аграрний коледж імені Є. Храпливого НУБіП. Таким чином, 10 з 21 району Тернопільщини не мають ВНЗ.

У табл. 2 для Підгаєцького району дані C_t за періоди 2018:I і 2018:II не оприлюднювалися, але генерувалися з агрегованих даних Тернопільщини.

За даними Міжнародного центру торгівлі [13], загальний світовий експорт знижувався за основними групами товарів (відповідно до класифікації Гармонізованої системи [14]) з 2014 р. У табл. 7.1, 7.2 наведено значення W_m світового (world) експорту для кожної групи m товарів. Групи впорядковані за рівнем екс-

Таблиця 6.2

Значення оцінок параметрів a, b, c функції Кобба – Дугласа $Y_t = (e)^c(K_t)^a(L_t)^b$ та їхніх похибок, залишків R_y регресії, множинного коефіцієнта детермінації R^2 для кварталу t

	ln K	ln L	ln Y	R_y	ln K	ln L	ln Y	R_y	ln K	ln L	ln Y	R_y
Район/Період	2017:IV	2017:IV	2017:IV	2017:IV	2018:I	2018:I	2018:I	2018:I	2018:III	2018:III	2018:III	2018:III
м. Тернопіль	8,40	9,89	9,90	0,41	7,73	9,88	9,93	1,39	8,09	10,04	9,85	1,47
м. Бережани	6,72	9,80	7,87	0,14	5,09	9,73	7,63	0,66	6,44	9,89	7,80	0,47
м. Кременець	7,12	9,68	6,59	-1,10	6,18	9,74	6,32	-1,19	6,83	9,79	6,56	-0,96
м. Чортків	6,57	9,84	8,35	0,63	5,15	9,78	8,51	1,40	6,24	9,96	8,75	1,51
Бережанський	5,65	9,66	6,70	0,38	4,29	9,70	5,99	-0,54	6,60	9,75	6,73	-0,63
Борщівський	6,92	9,65	8,02	0,60	5,69	9,63	7,89	0,85	6,38	9,73	8,13	0,91
Бучацький	6,94	9,71	6,28	-1,35	6,88	9,79	6,10	-1,84	6,91	9,99	6,52	-1,13
Гусятинський	7,09	9,76	9,28	1,35	6,78	9,70	8,25	0,56	7,35	9,85	8,18	0,32
Заліщицький	6,98	9,57	6,46	-0,75	6,69	9,66	6,42	-1,16	6,51	9,77	6,62	-0,70
Збаразький	6,82	9,75	8,84	1,18	6,17	9,72	8,08	0,61	6,99	9,81	8,33	0,71
Зборівський	6,50	9,61	7,47	0,53	6,13	9,62	6,98	-0,23	5,67	9,77	7,37	0,55
Козівський	6,99	9,83	8,95	0,89	6,72	10,03	7,90	-0,51	7,43	10,29	8,80	0,71
Кременецький	6,43	9,70	7,45	0,32	5,44	9,67	7,53	0,52	6,01	9,86	7,68	0,61
Лановецький	7,01	9,66	8,24	0,72	5,55	9,70	8,02	0,89	8,26	9,94	8,36	-0,08
Монастирський	5,89	9,67	7,03	0,46	4,04	9,67	6,27	-0,07	6,47	9,73	7,18	-0,10
Підволочиський	7,76	9,75	8,24	-0,21	6,74	9,74	7,55	-0,22	7,69	9,94	8,31	0,21
Підгаєцький	5,73	9,61	4,67	-1,56	0,51	9,86	4,97	-0,17	7,23	10,17	5,21	-2,71
Тербовлянський	7,64	9,70	8,00	-0,20	6,61	9,74	7,54	-0,16	7,28	9,80	7,84	0,05
Тернопільський	8,35	10,07	9,08	-0,93	8,55	9,96	8,91	-0,20	8,80	10,13	9,28	0,44
Чортківський	7,92	9,99	10,13	0,77	7,40	9,86	8,99	0,64	7,63	10,01	8,54	0,44
Шумський	6,89	9,89	5,87	-2,28	5,42	9,72	5,88	-1,23	7,04	9,83	5,59	-2,07
Середнє	6,97	9,75	7,78	0,00	5,89	9,76	7,41	0,00	7,04	9,91	7,70	0,00
Параметр	a	b	c	R^2	a	b	c	R^2	a	b	c	R^2
Оцінка	0,88	3,20	-29,51	0,71	0,47	2,24	-17,22	0,69	0,60	0,43	-0,75	0,43
Похибка	0,40	2,35	21,20		0,13	2,01	19,42		0,40	1,98	18,15	

Таблиця 7.1

Експорт $E_{um} = \sum_{i=1}^u E_{im}$ і максимальний квартальний експорт M_m (тис. дол.) Тернопільщини за групами $m = 0, \dots, 99$ за період T_u перших $u = I, II, III, IV$ кварталів року T [6–12], світовий експорт W_m (млрд. дол.) за 2017 р. [13]

m/T	Сумарний експорт E_{um}						Квартальний експорт E_{im}				M_m	$4 M_m$	W_m
	2017:I	2017:II	2017:IV	2018:I	2018:II	2018:III	2017:II	2017:IV	2018:II	2018:III	Квартал	Рік	2017
0	92557	164714	380193	115723	229421	334844	72156	117361	113699	105422	117361	469446	17581
85	31876	67339	152709	45959	97245	136072	35463	46784	51286	38827	51286	205144	2566
84	627	1032	2132	621	1474	2177	404	495	853	703	853	3413	2082
27													1954
87	47	95	179	63	113	153	48	48	49	40	63	254	1440
71	1259	2877	5613	2087	3965	5354	1618	1835	1878	1389	2087	8348	636
39	1784	3763	7664	2347	4362	6436	1979	1839	2015	2074	2347	9389	595
90	177	286	511	111	272	410	108	82	161	137	177	710	577
30	193	321	612	56	122	184	128	136	66	62	193	771	534
29	11	30	59	31	54	72	19	19	24	18	31	122	381
72	302	583	1434	707	1099	1543	281	289	391	445	707	2830	372
88													327
99													321
73	364	908	2079	663	1560	2516	544	499	897	956	956	3824	283
26													259
94	2089	4724	16252	4637	10751	18453	2635	5429	6114	7703	7703	30810	243
62	1281	2362	4546		2620	3734	1080	1132	2620	1114	2620	10479	228
61	20	20	190		86	214	0	32	86	128	139	554	226
38		1	3	1	1	5	1	0	1	4	4	15	189
40	4	5	14	13	42	56	1	3	30	14	30	118	185
76	1	4	23	10	46	58	3	2	36	12	36	145	177
48	65	353	943	136	521	1052	289	89	386	531	531	2123	162
74	0	0	6	6	10	10	0	4	4	0	6	22	147
64													144
44	3150	6429	12145	3394	6763	9912	3279	2710	3369	3149	3394	13576	136
89													135
33	6	12	22		38	38	6	0	38	0	38	151	128
2	5578	12631	31408	7347	17648	27574	7054	10730	10300	9927	10730	42919	125
3													119
95	261	1040	2492	417	1324	2604	779	401	907	1280	1280	5118	116
8	125	223	1201	91	441	1475	98	284	350	1034	1034	4136	116
22	0	0	1	6	9	23	0	0	3	15	15	58	115
28													112
10	18295	25495	54522	23838	43856	52824	7200	20191	20018	8968	23838	95350	103
15	5837	9019	13779	3260	4880	8367	3182	1417	1620	3487	5837	23348	99
12	4061	4922	24312	8619	9507	23492	861	9673	888	13985	13985	55939	98
4	753	1559	5980	1388	2540	3681	806	2106	1152	1141	2316	9263	85
32	0	0	10				0	10			10	39	80
42	3	8	16	7	11	14	5	4	5	2	7	27	78
7	258	831	2227	153	172	281	573	1220	18	110	1220	4879	72
70	118	188	338	51	148	232	70	72	97	85	118	472	72
19	105	297	543	166	514	779	192	100	348	265	348	1393	71
23	1893	3105	4768	351	705	950	1212	739	354	245	1893	7572	70

порту 2017 р., де групі 0 відповідає сумарний експорт $\sum_{m=1}^{99} W_m$. Оскільки максимальний експорт $M_m = \max_i E_{im}$ досяжний, то досяжні річний експорт $4 M_m$ групи m і сумарний експорт $M = 4 \sum_{m=1}^{99} M_m = 0,623$ млрд. дол.

Значення M на 64% перевищує експорт $E_{IV0} = \sum_{m=1}^{99} E_{IVm} = 0,380$ млрд. дол. Тернопільщини у 2017 р. і задає досяжну структуру експорту. У табл. 7.2 не вказані дані за групами 45, 50, 66, 36, 80, 92, 13, 67, 78, 51, 37, 93, 79, 75, 86, 24, 54, 47, 16, які у 2017–2018 рр. вважаються нульовими і неперіоритетними.

Таблиця 7.2

Експорт $E_{um} = \sum_{i=1}^u E_{im}$ і максимальний квартальний експорт M_m (тис. дол.) Тернопільщини за групами $m = 1, \dots, 99$ за період T_u перших $u = I, II, III, IV$ кварталів року T [6–12], світовий експорт W_m (млрд. дол.) за 2017 р. [13]

m/T	Сумарний експорт E_{um}							Квартальний експорт E_{im}					M_m	$4 M_m$	W_m
	2017:I	2017_II	2017_III	2017_IV	2018:I	2018_II	2018_III	2017:II	2017:III	2017:IV	2018:II	2018:III	Квартал	Рік	2017
21		12	12	12				12	0	0			12	48	69
83	12	30	41	65	31	70	108	18	11	24	38	38	38	153	67
82	14	45	58	75	12	26	51	30	13	17	15	25	30	121	65
63	1	2	2	2		2	46	0	0	0	2	44	44	176	63
20	1554	2273	4112	8306	3440	5262	7478	720	1839	4194	1822	2215	4194	16774	62
34	31	40	48	49	13	72	84	9	9	1	59	12	59	235	59
52			35	35					35	0			35	140	56
69	1	1	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0	1	6	53
9	3	20	29	37	19	28	42	17	9	8	10	13	19	75	52
96		1	3	3	2	2	2	1	2	0	0	0	2	7	51
68	31	114	210	304	126	482	714	84	96	94	356	232	356	1424	51
31															51
91	116	235	341	450	135	246	340	119	106	110	112	94	135	538	50
18		39	41	71	51	112	137	39	2	29	61	25	61	245	49
17	524	1845	1845	1848	6	12	16	1321	0	3	5	5	1321	5286	48
25	271	764	1156	1672	253	476	760	493	392	516	223	283	516	2063	42
49	2	6	7	13	1	5	5	4	1	6	3	0	6	24	37
55	1	1	1	1	20	20	21	0	0	0	0	1	20	80	36
60						0	0					0	0	0	35
35	2270	7020	12033	15107	2422	7333	11129	4750	5013	3074	4911	3796	5013	20052	29
97	6309	1	1	1				-6308	0	0			6309	25234	28
41		329	631	786	223	448	721	329	303	155	225	273	329	1315	26
59	4	24	33	54	0	95	119	20	9	21	95	24	95	380	25
56			3	3	26	41	48		3	0	14	7	26	105	25
1					4	4	167				0	163	163	650	22
6	299	466	554	692	171	346	408	167	88	138	174	62	299	1196	21
81	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	1	20
11	13	13	13	13	5	11	16	0	0	0	6	6	13	53	18
57	0	0	0	0				0	0	0			0	0	15
58	0	0	0	1		1	8	0	0	1	1	8	8	32	12
5	27	27	48	65	49	105	185	0	21	17	57	79	79	317	10
65	29	55	77	95	13	33	43	27	22	18	20	11	29	115	9
43	484	821	1028	1575	725	1215	1358	338	206	547	489	144	725	2900	9
53					1	1	1				0	0	1	3	4
46	15	50	52	54	8	40	43	35	2	1	32	3	35	142	2
14	6	18	49	66	28	40	51	12	31	17	12	12	31	122	1
M														623325	

Висновки. Стабілізація квартальних обсягів експорту на досяжних рівнях усіх товарних груп і започаткування експорту за групами 27, 88, 99, 26, 64, 89, 3, 28 з високою місткістю світових ринків, спираючись на розробки НАН України і своїх ВНЗ, дасть змогу розвивати економіку Тернопільщини.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Горбачук В.М., Дунаєвський М.С., Сулейманов С.-Б. Алгоритми збільшення ефективності та експорту регіонів України. Інноваційні ідеї в економічній науці: пошуки вирішення сучасних проблем. К.: Знання України, 2018. С. 40–44.

2. Горбачук В.М., Дунаєвський М.С., Сулейманов С.-Б. Поквартальне оцінювання економічної ефективності й цільової структури експорту Одещини у 2017–2018 рр. Інфраструктура ринку. 2018. Вип. 22. С. 269–281.
3. Горбачук В.М., Дунаєвський М.С., Сулейманов С.-Б. Поквартальне оцінювання економічної ефективності й цільової структури експорту Запоріжчини у 2017–2018 рр. Приазовський економічний вісник. 2018. № 4. С. 165–174.
4. Горбачук В.М., Кирилук В.С., Неботов П.Г. Поквартальне оцінювання економічної ефективності й цільової структури експорту Дніпропетровщини у 2017–2018 рр. Східна Європа: економіка, бізнес та управління. 2018. Вип. 5 (16). С. 275–288.
5. Горбачук В.М., Колесник Ю.С., Шпига С.П., Дунаєвський М.С. Алгоритм поквартального оцінювання економічної ефективності районів і міст регіону України. Інформаційні технології та взаємодії. К.: КНУ КНУ імені Т. Шевченка, 2018. С. 344–345.
6. Соціально-економічне становище Тернопільської області за січень – квітень 2017 року. Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2017.
7. Соціально-економічне становище Тернопільської області за січень – липень 2017 року. Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2017.
8. Соціально-економічне становище Тернопільської області за січень – жовтень 2017 року. Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2017.
9. Соціально-економічне становище Тернопільської області за січень 2018 року. Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2018.
10. Соціально-економічне становище Тернопільської області за січень–квітень 2018 року. Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2018.
11. Соціально-економічне становище Тернопільської області за січень – червень 2018 року. Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2018.
12. Соціально-економічне становище Тернопільської області за січень – жовтень 2018 року. Тернопіль: Головне управління статистики у Тернопільській області, 2018.
13. International trade statistics 2001–2017. URL: <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>
14. Додаток до Закону України «Про Митний тариф України» від 19 вересня 2013 року N 584-VII [Електронний ресурс]. URL: http://ukurier.gov.ua/media/documents/2013/10/23/2013_10_23_584z.pdf
2. Horbachuk V.M., Dunaievskiy M.S., Suleimanov S.-B. (2018). Pokvartalne otsiniuvannya ekonomichnoi efektyvnosti y tsilovoi struktury eksportu Odeshchyny u 2017–2018 rr. [Quarterly estimation of economic efficiency and target export structure for Odeshchyna in 2017–2018]. Infrastruktura rynku, Vyp. 22, pp. 269–281.
3. Horbachuk, V.M., Dunaievskiy, M.S., Suleimanov, S.-B. (2018). Pokvartalne otsiniuvannya ekonomichnoi efektyvnosti y tsilovoi struktury eksportu Zaporizhchyny u 2017–2018 rr. [Quarterly estimation of economic efficiency and target export structure for Zaporizhchyna in 2017–2018]. Pryazovskiy ekonomichnyi visnyk, 2018, № 4, pp. 165–174.
4. Horbachuk V.M., Kyryliuk V.S., Nebotov P.H. (2018). Pokvartalne otsiniuvannya ekonomichnoi efektyvnosti y tsilovoi struktury eksportu Dnipropetrovshchyny u 2017–2018 rr. [Quarterly estimation of economic efficiency and target export structure for Dnipropetrovshchyna in 2017–2018]. Skhidna Yevropa: ekonomika, biznes ta upravlinnia, Vyp. 5 (16), pp. 275–288.
5. Horbachuk V.M., Kolesnyk Yu.S., Shpyha S.P., Dunaievskiy M.S. (2018). Alhorytm pokvartalnoho otsiniuvannya ekonomichnoi efektyvnosti raioniv i mist rehionu Ukrainy [The algorithm for quarterly estimation of economic efficiency in Ukraine's districts and cities]. Informatsiini tekhnolohii ta vzaiemodii. K.: KNU KNU imeni T. Shevchenka, 2018, pp. 344–345.
6. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Ternopilskoi oblasti za sichen–kviten 2017 roku. (2017). Ternopil: Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti.
7. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Ternopilskoi oblasti za sichen–lypen 2017 roku. (2017). Ternopil: Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti.
8. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Ternopilskoi oblasti za sichen–zhovten 2017 roku. (2017). Ternopil: Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti.
9. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Ternopilskoi oblasti za sichen 2018 roku. (2018). Ternopil: Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti.
10. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Ternopilskoi oblasti za sichen–kviten 2018 roku. (2018). Ternopil: Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti.
11. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Ternopilskoi oblasti za sichen–cherven 2018 roku. (2018). Ternopil: Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti.
12. Sotsialno-ekonomichne stanovyshe Ternopilskoi oblasti za sichen–zhovten 2018 roku. (2018). Ternopil: Holovne upravlinnia statystyky u Ternopilskii oblasti.
13. International trade statistics 2001–2017. Available at: <http://www.intracen.org/itc/market-info-tools/trade-statistics/>
14. Dodatok do Zakonu Ukrainy «Pro Mytniy taryf Ukrainy» vid 19 veresnia 2013 roku N 584-VII [Annex to the Law of Ukraine “On Customs Tariff of Ukraine” of 19 September 2013 no. 584-VII]. Available at: http://ukurier.gov.ua/media/documents/2013/10/23/2013_10_23_584z.pdf

REFERENCES:

1. Horbachuk V.M., Dunaievskiy M.S., Suleimanov S.-B. (2018). Alhorytmy zbilshennia efektyvnosti ta eksportu rehioniv Ukrainy [The algorithms to increase efficiency and export of Ukraine's regions]. Innovatsiini idei v ekonomichnii nautsi: poshuky vyrishenia suchasnykh problem. K.: Znannia Ukrainy, 2018, pp. 40–44.

Horbachuk V.M.
*DSc (Physics and Mathematics), Senior Research Associate,
V.M. Glushkov Institute of Cybernetics,
National Academy of Sciences of Ukraine*

Nebotov P.H.
*Master (Engineering), Director,
State Research Institute of Informatization
and Economic Modelling,
Ministry of Economic Development and Trade of Ukraine*

Dunaievskiy M.S.
*Master (Finance), Postgraduate Student,
V.M. Glushkov Institute of Cybernetics,
National Academy of Sciences of Ukraine*

QUARTERLY ESTIMATION OF ECONOMIC EFFICIENCY AND EXPORT STRUCTURE FOR TERNOPILSHCHYNA IN 2017–2018

According to the estimates of the International Monetary Fund, in 2018 Ukraine achieved the lowest gross domestic product per capita in Europe. Therefore, sustainable economic growth of Ukraine is the topical, socially and economically important goal demanding joint and interdisciplinary efforts foremost by tools of the information era. The advantage of the suggested approach relative to others is dynamic high-technology large-scale processing of new operative data systematically coming from open reliable sources and absence of restraints needed for the application of parametric estimation procedures. The paper task is to evaluate the overall economic growth for the region as a whole. While Ternopilshchyna exceeds the known European states by area (Montenegro, Cyprus, Luxembourg, Malta) and population (Cyprus, Montenegro, Luxembourg, Malta, Iceland), its export abroad in 2017 is relatively small value by the North Atlantic standards. Export and production growth of Ternopilshchyna implies a systematic increase of production factors – labour and capital. The two clusters of production leaders of Ternopilshchyna are determined on the 2017–2018 data: 1) the adjacent Kremenets, Zbarazh, Lanivtsi, Kozova districts, the cities of Ternopil and Berezhany; 2) the adjacent Husiatyn, Chortkiv, Borshchiv districts, the city of Chortkiv. The clusters cover less than a half of region districts but the districts-leaders have more than a half of higher education institutions available in Ternopilshchyna. This finding coincides with the theory of endogenous economic growth by Paul Romer, the 2018 Nobel Prize laureate. The estimates of parameters for Cobb–Douglas production functions are found upon computational data generation. The districts-leaders do not need raw data generation. The attainable export of region exceeds the observed one by 64%.

УДК 351.851

Тур О.М.

кандидат економічних наук

Шосткінського інституту Сумського державного університету

Новикова І.В.

кандидат економічних наук

Шосткінського інституту Сумського державного університету

ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДОСВІДУ ЄС У РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ

АНОТАЦІЯ

У статті досліджено стан та потенціал розвитку інформаційно-комунікаційних технологій в Україні. Проаналізовано сучасний стан розвитку електронного урядування на національному, обласному, регіональному та місцевому рівнях. Запропоновано низку заходів щодо подальшого розвитку електронного урядування, що ґрунтуються на європейській моделі розвитку інформаційного суспільства.

Ключові слова: електронне урядування, інформаційно-комунікаційні технології, розумне місто, адміністративні послуги, інформаційне суспільство.

АННОТАЦИЯ

В статье исследованы состояние и потенциал развития информационно-коммуникационных технологий в Украине. Проанализировано современное состояние развития электронного управления на национальном, областном, региональном и местном уровнях. Предложено ряд мер по дальнейшему развитию электронного управления, основанных на европейской модели развития информационного общества.

Ключевые слова: электронное управление, информационно-коммуникационные технологии, умный город, административные услуги, информационное общество.

ANNOTATION

The article analyzes the state and potential of the development of information and communication technologies in Ukraine. The current state of e-governance development at the national, regional, and local levels is analyzed. A number of measures have been proposed for the further development of e-governance, based on the European model of information society development.

Key words: e-government, information and communication technologies, smart city, administrative services, information society.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливицинауковими чи практичними завданнями. Динамічний розвиток світової економіки та науково-технічний прогрес за останнє десятиріччя заклали основи для переходу від індустріального виробництва до інформаційного суспільства. Сьогодні без розвитку інформаційних технологій неможливо уявити прогрес суспільства та економіки.

Системне бачення шляху для подальшого розвитку економіки в інформаційному суспільстві можуть сформувати лише державні органи влади, саме з них у всіх країнах світу, зокрема і в країнах ЄС, починається розбудова інформаційного суспільства. Отже, до інформаційного суспільства має зробити перший крок саме держава з її органами управління: забезпечити гідний рівень освіти, достатній для розуміння та використання новітніх інформаційних технологій; створити базу для розвитку електронного урядування (сформувати мережеву структуру

інформаційних технологій); поширити інформаційні технології в усі сфери суспільства для забезпечення високого рівня життя населення та ефективного функціонування економіки країни.

Згідно з більшістю здійснених досліджень, електронне урядування має велике значення у забезпеченні продуктивності уряду та є трампліном до переходу в еру інформаційного суспільства.

Актуалізація питань організації електронного урядування під час переходу до інформаційного суспільства вимагає комплексного дослідження передумов поширення інформаційних технологій та формування механізмів управління міським і регіональним господарством за допомогою інформаційних технологій в Україні. Особливо цінним може виявитися досвід європейських країн, які вже тривалий час здійснюють послідовну політику щодо впровадження в життя електронного урядування як на місцевому, так і на національному рівні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми і на які спираються автори. Особливості здійснення електронного урядування на місцевому та регіональному рівнях у ЄС та Україні розкрито в роботах О.В. Загвойської [3], Є.І. Нагорного [1], С.К. Полумієнко [2], Л.Ю. Сагер [1], Л.О. Сигиди [1], С.А. Чукут [5] та ін. Проте залишаються недостатньо розкритими питання переходу до нового механізму електронного урядування в Україні на місцевому та регіональному системних рівнях на принципах електронного урядування країн ЄС.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Отже, метою статті є дослідження розвитку інформаційних технологій та їх використання в електронному урядуванні містами і регіонами України в умовах євроінтеграції.

Завданнями даної статті є:

- дослідження стану використання інформаційних технологій у наданні адміністративних послуг громадянам України;
- пропозиції щодо переходу від наявного механізму реалізації електронного урядування в Україні до механізму електронного урядування, що базується на принципах ЄС.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Кожна розвинена країна світу, у

тому числі й такі країни Європейського Союзу, як Німеччина, Франція, Нідерланди, Іспанія та ін., у розвитку електронного урядування мала загальні проблеми, але їх вирішення вимагали уніфікованих підходів. До таких загальних проблем розвитку електронного урядування належить гетерогенний IT-ландшафт України. Така проблема, зокрема, була характерна й для Німеччини 2002–2005 рр. [3].

Кожен регіон України має свої IT-рішення щодо провадження електронного урядування. Досить широко використовуються власні веб-портали для надання адміністративних послуг, що не пов'язані з національними. Кожне місто та регіон намагаються впроваджувати у практику електронного урядування сервіси розумних міст, як власні, так і існуючі розробки IT-фірм в Україні (наприклад, www.rozumnemisto.org). Проте єдиної стратегії впровадження та поширення електронного урядування досі в країні не існує, що призводить до впровадження дорогих ізольованих технічних рішень, а це поглиблює диференціацію розвитку країни і погіршує доступ громадян до адміністративних послуг та інформації.

Зокрема, проблемою розвитку електронного урядування в Україні є відсутність єдиного адміністративного центру на національному рівні, з якого можна було б отримати загальну інформацію про адміністративні послуги, які надають державні органи влади для населення країни.

Для вирішення такої проблеми уряд Німеччини впровадив програму *BundOnline 2005*, яка передбачала створення єдиного веб-порталу для доступу до адміністративної інформації та послуг. Сьогодні такий портал у Німеччині надає інформацію трьома мовами: німецькою, англійською та російською (для емігрантів, що погано знають німецьку мову). Зокрема, для забезпечення комплексного електронного урядування на місцях (в округах та муніципалітетах) урядом Німеччини було запроваджено програму *Deutschland-Online*, що дало змогу налаштувати швидкий обмін інформацією між урядом країни та місцевими адміністраціями щодо надання адміністративних послуг населенню, а також суттєво знизити витрати на впровадження технічних рішень в електронному урядуванні [3].

В Україні такого єдиного веб-порталу не існує, а функціонує низка веб-порталів державних органів влади з єдиним доменним іменем *gov.ua*. Варто зазначити такі державні веб-портали: Верховної Ради України (www.rada.gov.ua) – доступ до законодавства України, інформація про пленарні засідання Верховної Ради, подання електронних петицій тощо; Національного банку України (www.bank.gov.ua) – інформація про фінансові ринки, банкноти України, фінансова статистика тощо; Пенсійного фонду України (www.pfu.gov.ua) – доступ до особистої інформації щодо пенсійного страхування, розрахунок пенсій, надання послуг із розра-

хунку пенсій тощо; Державної служби статистики України (www.ukrstat.gov.ua) – доступ до статистичної інформації про соціально-економічний розвиток країни, аналітичних звітів тощо; Державної служби зайнятості України (www.dcz.gov.ua) – пошук роботи, надання вакансій роботодавцями тощо; Кабінету Міністрів України (www.kmu.gov.ua) – доступ до веб-порталів профільних міністерств, доступ до понад 50 державних служб, відомств, агентств, інспекцій, що забезпечують виконавчу владу в Україні, доступ до профільної інформації міністерств тощо.

Отже, в Україні створена досить розгалужена система державних веб-порталів, що надають громадянам доступ до публічної інформації, адміністративних послуг. Окрім того, існує система електронних державних баз, що полегшує доступ до спеціальної інформації. Перелік основних електронних баз можна побачити на [4].

Досить широкий перелік електронних адрес не дає можливості швидко орієнтуватися громадянину України в пошуку необхідної інформації, адміністративних послуг, і часто простіше звернутися до відповідного державного органу за отриманням такої послуги чи інформації, а це підвищує вартість надання адміністративних послуг, доступ до публічної інформації стає платним для громадян України.

Отже, нагальною потребою для державних органів влади є створення своєрідного веб-центру, з якого можна отримати доступ до будь-якої бази даних чи веб-порталу державного органу. Такий веб-центр дасть можливість швидко обмінюватися інформацією не тільки з громадянами, а й із місцевими адміністраціями, полегшить процес переходу до електронного урядування на місцях. З'явиться можливість спроектувати єдину архітектуру електронного урядування на місцях, що значно здешевить перехід на технології розумних міст.

Наявний механізм електронного урядування в Україні спирається на хаотичну мережу державних веб-порталів та електронних баз. При цьому надання адміністративних послуг та публічної інформації часто надається під час безпосередньої зустрічі громадянина та державного службовця. Надання адміністративних послуг через мережу державних веб-порталів та електронних баз носить обмежений характер та часто зводиться до надання інформації по запитам громадян, наприклад щодо перевірки документів державного зразка, ліцензій, документів, що посвідчують особу.

Отже, подальший розвиток механізму електронного урядування як на національному рівні, так і на місцевому вбачаємо в такому:

– створення єдиної точки доступу до всіх веб-порталів державних органів влади національного рівня, що дасть змогу громадянам України легше орієнтуватися у великій кількості державних служб та швидше знаходити той орган, що надасть відповідну адміністра-

тивну послугу. Єдиний веб-портал також дасть можливість державним органам влади контролювати роботу всіх відомств, служб, агентств, потоки інформації, раціонально перерозподіляти свої ресурси за тими адміністративними послугами, що мають найбільший попит;

– створення єдиних технічних рішень, спрямованих на об'єднання національної IT-мережі з регіональними та місцевими. Такі рішення значно знизять витрати обласних, районних та місцевих органів влади на створення власних IT-мереж, систем «розумних міст». Створені місцеві веб-портали, місцеві бази даних за існування єдиних технічних рішень можуть бути легко інтегровані до національної мережі й обмінюватися необхідними даними, швидко направляти запити на отримання послуг, залучати громадян до прийняття не тільки рішень місцевих, регіональних та обласних органів влади, а й національних;

– забезпечення вільного доступу громадян до веб-ресурсів, баз даних виконавчих, правоохоронних, законодавчих та судових органів влади шляхом реалізації державної програми доступу до безкоштовного Wi-Fi;

– Розвивати електронне урядування виходячи з основних підходів ЄС, яке включає до себе шість основних сфер життєдіяльності [5]: «розумне урядування» – передбачає створення веб-сервісів для надання адміністративних послуг громадянам; «розумне життя» – створення електронної лікарні, єдиного електронного освітнього простору, забезпечення безпеки проживання в місті, регіоні завдяки технічним рішенням; «розумні люди» – можливість подавати електронні петиції, брати участь у житті міста, району, області, можливість пройти дистанційне навчання з електронного урядування; «розумне довкілля» – основана на системі онлайн-спостереження за навколишнім природним середовищем; «розумна мобільність» – безкоштовні зони Wi-Fi, створення зон доступу до державних баз даних для перевірки необхідної інформації про юридичну чи фізичну особу під час оформлення договорів купівлі-продажу, про кандидата під час найму на роботу, про дипломи під час прийняття на навчання тощо; «розумна економіка» – доступ до інформації про ринок товарів та послуг, розвиток підприємництва, ринок праці, рейтинг міста, регіону, області в національному рейтингу соціально-економічного розвитку тощо.

Зазначені заходи не так давно були реалізовані провідними європейськими країнами (Німеччиною, Нідерландами, Іспанією, Грецією тощо), що дало їм змогу суттєво просунутися у розвитку інформаційного суспільства, забезпеченні безпеки проживання громадян у містах, поліпшення соціально-економічного та екологічного стану міст.

Висновки з цього дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Проведене дослідження дає змогу констатувати, що

в Україні здійснено немало важливих заходів для організації електронного урядування на національному та місцевому рівнях. Створено розгалужену систему веб-ресурсів із доступом до публічної інформації та отримання деяких адміністративних послуг онлайн. Зокрема, вище згадувався проект «розумне місто» (www.rozumnemisto.org), який удало використав поєднання технічних рішень для забезпечення управління всіма сферами життєдіяльності міста і вже використовується багатьма містами України. Незважаючи на вагомий досягнення у сфері електронного урядування, Україна все ж у розвитку інформаційно-комунікаційних технологій має низькі світові рейтинги [1; 2], а тому державним органам влади України слід реалізувати ще багато заходів на шляху до становлення інформаційного суспільства.

З нашої точки зору, подальших наукових розвідок потребують питання особливостей розроблення та реалізації стратегій розвитку електронного урядування в Україні. Також важливим є дослідження процесів формування механізму електронного урядування з урахуванням українського законодавства у сфері державного управління та євроінтеграційних процесів.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Порівняльний аналіз показників інноваційної активності України та інших країн світу / Є.І. Нагорний, Л.Ю. Сагер, Л.О. Сигида. Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. 2017. № 7. С. 23–27. URL: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/27-2-2017/7.pdf> (актуально на 16.12.2018).
2. Полумієнко С.К. Моніторинг, оцінювання та прогнозування розвитку системи електронного урядування. К.: ФОП Москаленко О.М., 2017. 64 с.
3. Кращі практики впровадження електронного урядування: зарубіжний досвід / за заг. ред. С.А. Чукот, О.В. Загвойської. К., 2010. 144 с. URL: http://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Krashhi-praktiki-vprovadzhennya-elektronnoho-uryaduvannya_zarubizhniy-dosvid.pdf (актуально на 16.12.2018).
4. Перелік електронних інформаційних баз даних державних установ України. URL: <https://www.dzo.com.ua/zorro/registries> (актуально на 16.12.2018).
5. Чукот С.А., Дмитренко В.І. Смарт-сіті чи електронне місто: сучасні підходи до розуміння впровадження е-урядування на місцевому рівні. Інвестиції: практика та досвід. 2016. № 13. С. 89–93.

REFERENCES:

1. Nahornyj, Ye. I., Saher, L. Yu., Syhyda, L. O. (2017), "Comparative analysis of indicators of innovative activity of Ukraine and other countries of the world", *Naukovyi visnyk Mizhnarodnoho humanitarnoho universytetu*, [Online], no. 7, available at: <http://www.vestnik-econom.mgu.od.ua/journal/2017/27-2-2017/7.pdf> (Accessed 16 December 2018).
2. Polumiienko, S. K. (2017), *Monitorynh, otsiniuvannia ta prohnozuvannia rozvytku systemy elektronnoho uriaduvannia* [Moni-

- toring, evaluation and forecasting of e-governance system development], FOP Moskalenko O. M., Kyiv, Ukraine.
3. Chukut, S.A., Zahvoiska, O.V. (2010), *Krashchi praktyky vprovadzhennia elektronnoho uriaduvannia: zarubizhnyi dosvid* [Best practices for implementing e-government: foreign experience], available at: http://ktpu.kpi.ua/wp-content/uploads/2016/02/Krashhi-praktiki-vprovadzhennya-elektronnoho-uryaduvannya_zarubizhnyj-dosvid.pdf (Accessed 16 December 2018).
 4. Website of the Electronic Shelter "Government Purchase. Online" (2018), "List of electronic information databases of state institutions of Ukraine", available at: <https://www.dzo.com.ua/zorro/registries> (Accessed 16 December 2018).
 5. Chukut, S.A., Dmytrenko, V. I. (2016), "Smart city or e-city: modern approaches to understanding e-government implementation at the local level", *Investytsii: praktyka ta dosvid*, no. 13, pp. 89-93.

Tur O.M.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer at Department of Economics and Management,
Shostka Institute of Sumy State University*

Novykova I.V.

*Candidate of Economic Sciences,
Senior Lecturer of Economics and Management,
Shostka Institute of Sumy State University*

PECULIARITIES OF IMPLEMENTATION OF THE EU EXPERIENCE IN DEVELOPMENT OF THE ELECTRONIC GOVERNMENT IN UKRAINE

The article provides a brief overview of the state of development of e-governance in Ukraine and the EU. The main tendencies of e-government development in the EU countries are outlined; the main problems encountered by the EU countries in the development of e-governance are analysed. The research on the development of information and communication technologies in Ukraine is carried out and it is found that their development has a similar character with the initial stages of development in the EU countries. In particular, the penetration of information and communication technologies in the provision of administrative services is chaotic. E-government in Ukraine is represented by a system of government web portals and electronic databases, which mainly provide the provision of public information on requests, the issuance of electronic petitions, and very limited administrative services. A wide list of web resources complicates citizens' orientation in finding the necessary information or obtaining an administrative service. In addition, disparate government web portals are difficult to integrate into e-government in regions and cities. The spread of e-government in the regions and cities occurs through the introduction of "smart cities" web portals with their own technical solutions or proposed teams of developers of such web portals. The heterogeneous IT landscape of Ukraine complicates the spread of e-government technologies in regions and cities and causes the appearance of expensive technical solutions. The article proposes a series of measures for the further development of e-government, based on the European model of the development of the information society. In particular, there is an urgent need for the association of state-owned web-portals in order to provide citizens of the country with a single point of access to the web resources of state authorities. Also, it is expedient to develop a Wi-Fi network with free internet access, which will allow receiving online services of state authorities without interruption. Also, from our point of view, we see the development of unified technical solutions for integrating local web portals with the national ones and ensuring their further development in the conditions of European integration.

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ЕКОНОМІЧНА ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ДУМКИ

Орзул О.Ю.

БАНК РОЗВИТКУ ЯК ІНСТИТУТ ПРИСКОРЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ..... 3

Чорний О.В.

ЕКОНОМІЧНА НАУКА ТА ПРАВО: МІЖДИСЦИПЛІНАРНІ ЗВ'ЯЗКИ..... 9

СЕКЦІЯ 2

СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО

І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

Легостаєва О.О., Кондратенко Н.Д.

ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ МІЖНАРОДНОЇ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ..... 13

Полякова Ю.В., Шайда О.С., Басій Н.Ф.НОВІ ТЕНДЕНЦІЇ В РОЗВИТКУ МІЖНАРОДНОЇ КОМУНІКАЦІЇ
ТА МІЖНАРОДНОЇ ЖУРНАЛІСТИКИ..... 19**Саваріна І.П.**

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ КРОС-КУЛЬТУРНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ..... 24

Скиба Г.В.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ ТА ЇЇ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ..... 27

СЕКЦІЯ 3

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ

Бурляй А.П., Бурляй О.Л.

ІНСТИТУЦІЙНІ ЗАСАДИ РОЗВИТКУ ЕКОЛОГІЧНОГО СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА..... 31

Гальцова О.Л.СТРАТЕГІЧНІ ОРІЕНТИРИ РОЗВИТКУ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
ПРОМИСЛОВОСТІ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ..... 37**Кіщак І.Т., Порудєєва А.В.**МОРСЬКІ ПОРТИ УКРАЇНИ
В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЇХНЬОЇ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ..... 42**Колобердянко І.І., Тарасенко Ю.В.**

ВПЛИВ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ НА СТАН РИНКУ ПРАЦІ УКРАЇНИ..... 47

Маслош О.В., Карачевцева М.С.СПЕЦИФІКА РОЗВИТКУ ОСНОВНИХ ФОНДІВ
В УМОВАХ ЕКОНОМІКИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ..... 52**Myronenko M., Saienko Ya.**

FORMATION OF THE INVESTMENT POTENTIAL OF VINNYTSIA REGION..... 57

Мірзоева Т.В.

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ ВИРОБНИЦТВА ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН В УКРАЇНІ..... 62

Пахомова І.Г., Печеник Д.М.

АНАЛІЗ ДОСВІДУ СТИМУЛЮВАННЯ РОЗВИТКУ АПК НА ПРИКЛАДІ ДЕЯКИХ КРАЇН СВІТУ..... 68

Стройко Т.В., Шевченко С.В.

СУЧАСНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ РИНКУ ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛІ В ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ СВІТІ..... 73

СЕКЦІЯ 4

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ

Аталавей В.Т.ВИКЛИКИ ІНТЕГРАЦІЇ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ТА ОПЕРАТИВНОГО УПРАВЛІННЯ
ЯК РЕЗУЛЬТАТ ПОШИРЕННЯ ПРОМИСЛОВОГО ІНТЕРНЕТУ РЕЧЕЙ
В КОМПАНІЯХ НАФТОГАЗОВОЇ ІНДУСТРІЇ..... 77**Бакай В.Й.**ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ РОЗГЛЯДУ ВАЖЛИВИХ ПИТАНЬ
ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА..... 84**Бегун Т.Ю., Олійник Н.М.**ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТЕХНІЧНОГО ПЕРЕОСНАЩЕННЯ
АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ..... 91**Белозерцев В.С., Прохватило О.О.**

ІНТЕРНЕТ-ТОРГІВЛЯ ЯК ЕЛЕМЕНТ СУЧАСНОЇ РИНКОВОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ..... 97

Бондаренко С.М., Бондаренко Б.С., Соколовська К.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВА НА ГЛОБАЛІЗОВАНОМУ РИНКУ.....	103
Брінь П.В., Прохоренко О.В., Васильченко М.С. ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАТЕГІЧНОЇ ЗОНИ ГОСПОДАРЮВАННЯ ДИВЕРСИФІКОВАНОГО ПІДПРИЄМСТВА	108
Вареник В.М., Толстих Т.К. УДОСКОНАЛЕННЯ ПОЛІТИКИ УПРАВЛІННЯ ОБОРОТНИМИ АКТИВАМИ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА.....	114
Ведерніков М.Д., Здоров Ю.В. УДОСКОНАЛЕННЯ МАТЕРІАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ В ОРГАНІЗАЦІЇ.....	120
Вовк О.М. УПРАВЛІННЯ РОЗВИТКОМ СИСТЕМИ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВА: ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ.....	125
Воронько-Невідича Т.В., Кошулько А.В., Карасенко В.М. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	130
Габуєва О.М., Іваненко Т.Я. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ФЕРМЕРСЬКИХ ГОСПОДАРСТВ МИКОЛАЇВСЬКОЇ ОБЛАСТІ.....	135
Гнип Н.О., Крамаренко Д.О. ШЛЯХИ ДОСЛІДЖЕННЯ СТРУКТУРИ КАПІТАЛУ НА ПІДПРИЄМСТВІ СГ ТОВ «ХЛБОПРОДУКТ».....	141
Гнип Н.О., Черкашина А.О., Шопіна А.М. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СТРАХОВОГО РИНКУ В УКРАЇНІ.....	147
Григораш О.В., Булигіна Д.О. ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ.....	154
Дроздова В.А., Кормич Л.В. ПЕРСПЕКТИВИ СОКОВОГО РИНКУ: ПРИЧИНИ ТА НАСЛІДКИ.....	159
Замула О.В., Замула О.О. ІДЕНТИФІКАЦІЯ, КЛАСИФІКАЦІЯ ТА МОНИТОРИНГ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИТРАТ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ.....	168
Зось-Кіор М.В., Германенко О.М., Собакар Д.Т. СУЧАСНІ АСПЕКТИ УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	174
Касатонова І.А. ОСОБЛИВОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ВІРТУАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ.....	181
Касич А.О., Бурківська В.А. ТРАНСФЕР ТЕХНОЛОГІЙ ЯК МЕХАНІЗМ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	188
Кузнецов О.С., Янчук Т.В. СУЧАСНА ІННОВАЦІЙНА СИСТЕМА ОРГАНІЗАЦІЇ ТА УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ОПЕРАЦІЯМИ	200
Кудинська М.В., Жилко Ю.І. АНАЛІЗ НАЯВНИХ ПІДХОДІВ ДО ТРАКТУВАННЯ СУТНОСТІ ПОНЯТТЯ «АНТИКРИЗОВЕ ФІНАНСОВЕ УПРАВЛІННЯ»	204
Кучер Л.Р., Кравчук А.П. ПІДХОДИ ДО УПРАВЛІННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЇ НАДАННЯ МЕДИЧНИХ ПОСЛУГ НАСЕЛЕННЮ	209
Кушнір С.О., Завальнюк А.О. ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО ПОТЕНЦІАЛУ ПІДПРИЄМСТВА ЗА МЕТОДОМ НОРМАТИВНОЇ СИСТЕМИ ЗНАЧЕНЬ ПОКАЗНИКІВ НА ПРИКЛАДІ ПАТ «ЯНЦІВСЬКИЙ ГРАНІТНИЙ КАР'ЄР»	214
Лазоренко Т.В., Кравчук Ю.Г., Ванжа В.Є. ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ НАДБАНЬ ЩОДО ТЕХНОЛОГІЗАЦІЇ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ЛЮДСЬКОГО ПОТЕНЦІАЛУ В СУЧАСНОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ	219
Лобачева І.Ф., Сопільняк М.В. ОЦІНЮВАННЯ ДІЛОВОЇ АКТИВНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА НА СТАДІЯХ ЙОГО ЖИТТЄВОГО ЦИКЛУ	224
Мельник А.О., Діденко О.В. ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ ПРОДУКЦІЇ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ	230
Мельник Л.В., Стеценко В.А. ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ НА КАНАЛИ ЗБУТУ ПІДПРИЄМСТВ МОЛОКОПЕРЕРОБНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ	237

Нікітко О.О. НАУКОВО-ПРАКТИЧНИЙ ПІДХІД ДО ПОБУДОВИ СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСОМІСТКІСТЮ ВИРОБНИЦТВА В БУДІВЕЛЬНІЙ ГАЛУЗІ.....	241
Оліховська М.В., Оліховський В.Я. КОНЦЕПЦІЯ ПОДАТКОВОГО ПЛАНУВАННЯ В СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ ОРГАНІЗАЦІЙ.....	248
Пашенко О.П., Монятовська А.А. ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВИМИ КОМУНІКАЦІЯМИ ПІДПРИЄМСТВ СФЕРИ ПОСЛУГ.....	253
Петрищенко Н.А., Ажаман І.А., Серьогіна Н.В. РОЗВИТОК ГОТЕЛЬНО-РЕСТОРАННОГО БІЗНЕСУ ТА ТУРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	259
Письменна О.О., Кербікова А.С., Гриценко О.В. ВАРТІСНІ ПОКАЗНИКИ УПРАВЛІННЯ ЧИСЕЛЬНІСТЮ ПЕРСОНАЛУ.....	265
Поляков П.А. ОЦІНКА ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА РІВЕНЬ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ.....	269
Порудєєва Т.В., Єдина Ю.Г., Міхневич В.О. УПРАВЛІННЯ ЗМІНАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ В КОНТЕКСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЙОГО КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ.....	273
Рибалка А.С., Якунін А.Є. ПІДВИЩЕННЯ ПРОДУКТИВНОСТІ ПРАЦІ ЗА РАХУНОК ЕМОЦІЙНОГО ІНТЕЛЕКТУ СПІВРОБІТНИКІВ.....	279
Світлична А.В., Дем'яненко Н.В., Горда М.І. СТАН СИСТЕМИ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ЗБУТОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА.....	285
Сніжко Л.Л., Ахвердієва Ельвіна Ельман кизи ВПРОВАДЖЕННЯ CRM-СИСТЕМИ В РОБОТУ ПІДПРИЄМСТВ ТРАНСПОРТУ ЯК СПОСІБ ПОЛІПШЕННЯ РІВНЯ ОБСЛУГОВУВАННЯ СПОЖИВАЧІВ.....	291
Соколова О.О., Стеценко В.А. ФОРМУВАННЯ СПОЖИВЧИХ ПЕРЕВАГ ПРОДУКТІВ ХАРЧУВАННЯ, ЩО ЗАМОВЛЯЮТЬСЯ З ДОСТАВКОЮ.....	296
Судакова О.І., Мокляк М.В., Хасанова В.О. ЛОГІСТИЧНА СИСТЕМА ПІДПРИЄМСТВА ЯК ОРГАНІЗАЦІЙНА ОСНОВА ПІДВИЩЕННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЙОГО РОЗВИТКУ.....	301
Тарановська Ю.М., Буга Н.Ю. РОЛЬ РЕСУРСОЗБЕРЕЖЕННЯ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА.....	308
Тимошик М.М. КЛАСИФІКАЦІЯ ВИДІВ РИЗИКУ ДІЯЛЬНОСТІ ПРОМИСЛОВИХ ПІДПРИЄМСТВ	313
Чубукова О.Ю., Пономаренко І.В. ОСОБЛИВОСТІ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	318
Шаповал А.С., Буга Н.Ю. ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ У КОНДИТЕРСЬКІЙ ГАЛУЗІ.....	323
Шуляр Р.В. РЕГУЛЮВАННЯ ЕКОНОМІКО-УПРАВЛІНСЬКОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ.....	328
СЕКЦІЯ 5	
РОЗВИТОК ПРОДУКТИВНИХ СИЛ І РЕГІОНАЛЬНА ЕКОНОМІКА	
Єрмакова О.А. КОНЦЕПТУАЛЬНІ ЗАСАДИ СТРАТЕГУВАННЯ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНІВ В УМОВАХ ГЛОКАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ ПРОЦЕСІВ.....	336
Зеленко О.О., Зеленко О.В., Алієва Л.А. ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ ЛІКУВАЛЬНО-ОЗДОРОВЧОГО ТУРИЗМУ В СХІДНИХ РЕГІОНАХ УКРАЇНИ.....	342
Медвідь В.Ю., Коблянська І.І., Ковальова О.М. ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАКТИК ПРОЕКТНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ В ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАДАХ УКРАЇНИ.....	349
Порудєєва Т.В., Ткаченко М.О., Крамаренко А.Ю. КОНЦЕПЦІЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ РЕГІОНУ.....	356
Самусь Г.І., Щербина О.В. ЗАБЕЗПЕЧЕНІСТЬ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЮ ТЕХНІКОЮ ЯК СКЛАДОВА РАЦІОНАЛЬНОГО ЗЕМЛЕКОРИСТУВАННЯ.....	360
Сушарник Я.А. ОЦІНКА КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОСТІ СВИНИНИ НА РИНКУ М'ЯСА.....	367

СЕКЦІЯ 6 ЕКОНОМІКА ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ ТА ОХОРОНИ НАВКОЛИШНЬОГО СЕРЕДОВИЩА

Арестов С.В. КОНЦЕПЦІЯ СОДЕЙСТВИЯ РАЗВИТИЮ ЭКОЛОГИЧЕСКИ БЕЗОПАСНОГО ТУРИЗМА В ОДЕССКОЙ ОБЛАСТИ.....	375
Дергалюк Б.В., Журенко О.В. ЕКОЛОГІЧНО-ІННОВАЦІЙНА ДІЯЛЬНІСТЬ ЯК СПОСІБ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ.....	380
Селезньова О.В. ОСОБЛИВОСТІ СПІВРОБІТНИЦТВА УКРАЇНИ З ЄВРОПЕЙСЬКИМ СОЮЗОМ У СФЕРІ ОХОРОНИ ДОВКІЛЛЯ.....	385

СЕКЦІЯ 7 ДЕМОГРАФІЯ, ЕКОНОМІКА ПРАЦІ, СОЦІАЛЬНА ЕКОНОМІКА І ПОЛІТИКА

Заюков І.В. ВПЛИВ ТРИВАЛОСТІ РОБОЧОГО ЧАСУ НА ЗДОРОВ'Я ЗАЙНЯТОГО НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ.....	390
Латишев К.О., Збиранник О.М., Скребкова К.С. РЕАЛІЗАЦІЯ ПРОЄКТІВ МОЛОДІЖНОЇ ПОЛІТИКИ КРЕМЕНЧУКА: ПЕРСПЕКТИВИ ЩОДО ПОКРАЩЕННЯ.....	398
Удовенко І.О., Борисенко В.В. РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ ЕВОЛЮЦІЇ ПОГЛЯДІВ НА СУТНІСТЬ ЗМІСТУ КАТЕГОРІЇ «НАЙМАНА ПРАЦЯ».....	406
Федотова Т.А., Красноштан Ж.А. ПОЛІТИКА РЕГУЛЮВАННЯ ТА СТАН ЗАЙНЯТОСТІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ.....	410

СЕКЦІЯ 8 ГРОШІ, ФІНАНСИ І КРЕДИТ

Абдулласва А.Є., Яковенко К.А. ДЕРЖАВНЕ ПЕНСІЙНЕ СТРАХУВАННЯ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПРІОРИТЕТИ РОЗВИТКУ У МІСТІ ВІННИЦЯ.....	417
Vabina O.V. STATE CAPITAL INVESTMENT AS AN IMPORTANT FACTOR OF SOCIO-ECONOMIC DEVELOPMENT OF UKRAINE.....	422
Bedrynets M.D., Kyrychenko A.V. BUDGET FINANCING OF SOCIAL PROTECTION OF THE POPULATION IN UKRAINE.....	427
Денис О.Б. СПЕЦИФІКА ПРОЯВУ ПРОБЛЕМИ «ПРИНЦИПАЛ – АГЕНТ» У БАНКАХ.....	433
Коваленко В.В. ВПЛИВ ГРОШОВО-КРЕДИТНОГО СЕГМЕНТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ НА РІВЕНЬ МОНЕТИЗАЦІЇ.....	437
Колодяжна Т.В., Федорова Д.С. ФОРМУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РЕСУРСІВ ШЛЯХОМ ПОКРАЩЕННЯ УМОВ ДЕПОЗИТНИХ ПОСЛУГ.....	444
Костюк В.А., Сокотун В.С. ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ БАНКІВСЬКИХ ПРОДУКТІВ В УКРАЇНІ.....	449
Кривцун І.М. РИЗИКИ СТРАХОВИХ КОМПАНІЙ: ОЦІНКА ТА ЗАХИСТ.....	456
Ліснічук О.А., Гавриш В.С. АКТИВІЗАЦІЯ БЮДЖЕТНИХ ІНВЕСТИЦІЙ, СПРЯМОВАНИХ НА ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК УКРАЇНИ.....	460
Миколишин М.М., Білокриницька М.С., Кравчук В.І. ВПЛИВ ПРОБЛЕМНОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ НА ПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ.....	466
Парфентій Л.А., Шутько В.М. РОЗВИТОК ПОДАТКОВОГО КОНТРОЛЮ ЗА ТРАНСФЕРТНИМ ЦІНОУТВОРЕННЯМ В УКРАЇНІ.....	474
Романовська Ю.А., Камінська А.О., Божок М.О. СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ДОБРОВІЛЬНОГО МЕДИЧНОГО СТРАХУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	478
Стащук О.В., Левицький В.В. ДІЛОВА АКТИВНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ У СИСТЕМІ ОЦІНЮВАННЯ ЇХНЬОЇ ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ.....	485

Стешенко О.Д., Бугайова І.О. ПРОБЛЕМИ СТРАХУВАННЯ БАНКІВСЬКИХ РИЗИКІВ.....	491
Танчак Я.А., Поліщак В.І. ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ РИНКУ ФІНАНСОВИХ ПОСЛУГ В УКРАЇНІ.....	495
Хома І.Б., Цюрось Д.Г. УМОВИ РОЗВИТКУ КРИПТОВАЛЮТ В УКРАЇНІ ТА ЇХ ЛЕГАЛІЗАЦІЯ	501

СЕКЦІЯ 9

БУХГАЛТЕРСЬКИЙ ОБЛІК, АНАЛІЗ ТА АУДИТ

Атамас П.Й., Лапай А.В. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБЛІКУ ФІНАНСОВИХ РЕЗУЛЬТАТІВ У РЕКЛАМНОМУ АГЕНТСТВІ ТА НАПРЯМИ ЙОГО ВДОСКОНАЛЕННЯ.....	507
Бурденко І.М., Ярошина А.П. АУТСОРСИНГ: ПОНЯТТЯ, ВИДИ ТА СУЧАСНИЙ СТАН РОЗВИТКУ.....	513
Вареник В.М., Сезоненко К.Г. УДОСКОНАЛЕННЯ АНАЛІЗУ ДЕБИТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ ТОРГОВОГО ПІДПРИЄМСТВА З ВИКОРИСТАННЯМ РЕГРЕСІЙНОГО АНАЛІЗУ.....	519
Кошкалда Л.Ю., Радєва О.Г. МЕТОДИКА АНАЛІЗУ ТОЧКИ БЕЗЗБИТКОВОСТІ.....	525
Петрицька О.С. ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНОГО АНАЛІЗУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	529
Роєва О.С. АНАЛІЗ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ СТРАХОВИХ УСТАНОВ.....	534
Khmilevska A.O., Skorobohatova N.Ye. TRANSFER PRICING AS AN ELEMENT OF TRANSNATIONAL COMPANIES' MANAGEMENT POLICY.....	541
Хроленко Н.Л., Белозерцев В.С. ГРОШОВІ КОШТИ ТА ЇХ ОБЛІК НА ПІДПРИЄМСТВІ ЕЛЕКТРОННОЇ КОМЕРЦІЇ.....	545
Чернелевський Л.М., Щербатюк І.С. ОСОБЛИВОСТІ ОБЛІКУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗОБОВ'ЯЗАНЬ У ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	552

СЕКЦІЯ 10

СТАТИСТИКА

Вільчинська О.М., Дідик М.О. СТАТИСТИЧНА ОЦІНКА ДЕМОГРАФІЧНИХ УТРАТ У КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВИ.....	558
Вільчинська О.М., Політило І.П. АНАЛІЗ ВПЛИВУ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ НА РОЗПОДІЛ ДОХОДІВ НАСЕЛЕННЯ В УКРАЇНІ.....	564
Козак С.В. СТАТИСТИЧНЕ ОЦІНЮВАННЯ РИНКУ ЖИТЛОВОЇ НЕРУХОМОСТІ УКРАЇНИ.....	571

СЕКЦІЯ 11

МАТЕМАТИЧНІ МЕТОДИ, МОДЕЛІ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ В ЕКОНОМІЦІ

Горбачук В.М., Неботов П.Г., Дунаєвський М.С. ПОКВАРТАЛЬНЕ ОЦІНЮВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ Й СТРУКТУРИ ЕКСПОРТУ ТЕРНОПІЛЬЩИНИ У 2017–2018 РР.	579
Тур О.М., Новикова І.В. ОСОБЛИВОСТІ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ДОСВІДУ ЄС У РОЗВИТКУ ЕЛЕКТРОННОГО УРЯДУВАННЯ В УКРАЇНІ.....	590

Наукове видання

ПРИАЗОВСЬКИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ ВІСНИК

Електронний науковий журнал

6(11) 2018

Коректура • *О.А. Скрипченко*

Комп'ютерна верстка • *Н.М. Ковальчук*

Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв, назв підприємств, організацій, установ та іншої інформації несуть автори статей. Висловлені у цих статтях думки можуть не збігатися з точкою зору редакційної колегії і не покладають на неї ніяких зобов'язань.

Засновник:

Класичний приватний університет

Адреса редакції журналу: вул. Жуковського, 70-б, каб. 219,
м. Запоріжжя, Україна, 69002

Відповідальний секретар: Трохимець Олена Іванівна

E-mail: journal@rev.kpu.zp.ua

Телефон: +38 (095) 369-23-67